ANUTRO MANDE KETA

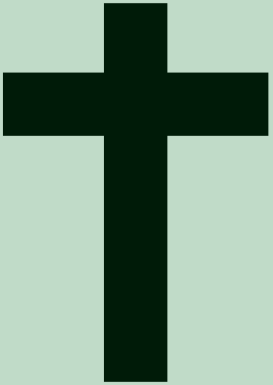

The New Testament in the Rawa Dialect of the Rawa Language
of Papua New Guinea

ANUTRO MANDE KETA
The New Testament in the Rawa Dialect of the Rawa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Rawa long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rawa (Rawa) (Rawa)

Dialect: Rawa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
7f5bc84a-4dea-522b-980c-a11c545b87cc

Contents

MATIYURO 1
MAK 123
LUK 197
YON 319
Aposel 407
ROM 523
1 KORIND 578
2 KORIND 629
GALESIYA 665
EPESAS 685
PILIPAYI 704
KOLOSI 720
1 TESALONAYIKA 734
2 TESALONAYIKA 747
1 TIMOOTI 754
2 TIMOOTI 770
TAYITAS 781
PALIMON 790
HIBURU 794
YEMUS 839
1 PITA 854
2 PITA 870
1 YON 881
2 JON 895
3 JON 898
YUD 901
REWELESEN 906

MATIYURO MANDE

Matiyuro Mande Tabango

Matiyu ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya, nguromu gura, enengo oowooyi gura ngu Liwayi. Ngu ene, Gabumanro ko oni tero, ene oni simoo barenonggo digi beye yororuwo. Kootuyisina, Yisasdo ene rogo tetoni ngu, asa, enengo kirikiri oni gura tunooteyingo.

Matiyundo nga bukga nga ngu, Yuda oni oone, enengo soweni nenengo, nguro nakangoyingo. Yuda oniro ingonduduye ngu ngandiro: Naru ootuwoo bodaga oni gura Anutdo rogo tetoni, ngundo ngu, enengo oo bidodo sobosobo oni gura (King) tunootewa. Enengo Hiburu mandeno ngunonggo, enengo oowooyi ewonggoku, ngu Mesayiya, ko Girik mandenonggo ngu Krayis. Yuda oniro tabango oni ngu ene Yisas ombuweroyi, nguro damoni ene watayi kini, nguro ene oni simoo bare nguya soriyokoyingo. Matiyundo Yisasro mandeni ngu, wesiyoro yunoro, ene ngu hamoo oorengo Krayis, ene ngu Yuda oniro sobosobo (King). Yisas ngu ene sobosobo ngundiro tunootewa. Enendo nguro yootunoro ngundiro eyingo. Gura nguya, enendo ngu mandega Anutro bukno mandega kurimi ero gosiyoyingo, ngu mandega ngu eyingo. Nguno ngu, ngandiro ete, ngu oningga, ngu onendo Anutro sunggiga ngu kembawasangomo ooroote. Ngu mandega ngu, hamoo oorengo tunooteyingo, ngu Yisas merako ngano tunooteyingo. Oo gura nguya Matiyundo nakangoyingo ngu, enendo Yisasro mandeni oni simoo bareno wesiyoro eyingo. Ndadiro nguro, noore komo Anut enengo oni soweningga, nguya noore nowoondonani guranangge yewato. Nguro ngu, Matiyundo mande adingayi oowooyingga nakangoro ete. Ndawu ooregare, ngundo Anut enengombo oni simoo barero endega sobowooteku, nguno uwanggo. Asa, ngu naruno nguno nangge, Anut enengombo enengo oni simoo bare ngu gome soboyerowa.

Yisas Krayisro Osi Sembeni Nguro Oowooye
(Luk 3: 23-38)

1 Nga oni nga ngu, Yisas Krayisro osi sembeni. Yisas ngu ene Dewitro sowe. Ko Dewit ngu ene Ebarahamro sowe.
2 Ebaraham ngu ene Ayisak eweyi,
Ayisak ngu ene Yekob eweyi.
Yekob ngu ene Yuda, ko konebeyi nguro awaye.
3 Yuda ngu ene Peres, Sira eraga awayari. Namoyari ngu Tema.
Peres ngu ene Hesaron eweyi.

Hesaron ngu ene Ram eweyi.
4 Ko Ram ngu ene Aminadap eweyi.
Aminadap ngu ene Nason eweyi.
Nason ngu ene Salomon eweyi.
5 Ko Salomon ngu ene Bowas eweyi.
Nemi ngu Rehap.
Bowas ngu ene Obet eweyi. Nemi ngu Rut.
Obet ngu ene Yesi eweyi.
6 Yesi ngu ene Yuda oniro sobosobo koreteyingo oowooyi Dewit, nguro eweyi. (Mayika 5:2)
Dewit ngu ene Solomon eweyi. Nemi ngu kuri Yurayiya bareyi oruwo.
7 Solomon ngu ene Riyabowam eweyi.
Riyabowam ngu ene Abayisa eweyi.
Abayisa ngu ene Asa eweyi.
8 Asa ngu ene Yehosapat eweyi.
Yehosapat ngu ene Yoram eweyi.
Yoram ngu ene Asayiya eweyi.
9 Asayiya ngu ene Yootam eweyi.
Yootam ngu ene Ehas eweyi.
Ehas ngu ene Hesekayiya eweyi.
10 Hesekayiya ngu ene Manasa eweyi.
Manasa ngu ene Emos eweyi.
Emos ngu ene Yosayiya eweyi.
11 Yosayiya ngu ene Yekoniya, ko konebeyi nguro awaye oodoni, ngu naruno mundi oni Babilonnonggo Iserel oni yoyoro yoyokootoyi, Babilon merako oororo oriyingo.
12 Ngu naruno, ene Babilon merako oodoyi, Yekoniya ngu ene Siyalitiyel eweyi.
Siyalitiyel ngu ene Serababel eweyi.
13 Serababel ngu ene Abayiyud eweyi.
Abayiyud ngu ene Ilayiyakim eweyi.
Ilayiyakim ngu ene Eso eweyi.
14 Eso ngu ene Sedok eweyi.
Sedok ngu ene Ekim eweyi.
Ekim ngu ene Ilayiyud eweyi.
15 Ilayiyud ngu ene Eliyesa eweyi.
Eliyesa ngu ene Matan eweyi.
Matan ngu ene Yekob eweyi.
16 Yekob ngu ene Yosep eweyi. Yosep ngu ene Mariya kameyi oode, Mariyando Yisas bisiyoyingo. Yisas ene Krayis Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni ngu.

17 Nguro ngu, Ebarahamro sowe bidodo omburo, wenga Dewitno nguro osi sembesembeni kande eraya kegidemboro namoraya yokoyingo. Dewitro sowe bidodo omburo,

wenga ene osisambaye kande eraya kegidemboro namoraya oororo, Babilon mundi onindo ngu, Iserel oni yoyoro, Babilonno yoyokoyingo. Yoyokootoyi, Babilon merako oruwonggoku oodoyi, wenga omburo, nguro sembesembeni nguya bidodo kande eraya kegidemboro namoraya oororo, Yisas Krayis tunooteyingo.

Mariyando Yisas Krayis Bisiyoyingo
(Luk 2:1-7)

18 Yisas Krayis bisiyootoni tunooteyingo, nguro mande ngu ngandiro. Nemi ngu Mariya, ene kuri Yosepdo Yon, ero rogo teyingo. Ene gobooro ma oriyingo naruno, Yuka Kundingiyi, ngundo Mariya yeni, ene kawuyidodo teyingo.
19 Kameyi Yosep, ngu oni nenengo oorengo, nguro ene Mariya oni doongeyemo oyimo inowero ma ingoyingo. Ngundiro nguro, ene torigemangge yokoweroyimboro ingoyingo.
20 Yosep nguro ingondandangerootoni, ngu naruno nguno, gabono ngu Oo Simburi Simbunanimboro sambono Engel oni, eneno tunootero eyingo. Yosep, Dewitro osiyi, ge barege Mariya ngu yowero ma sosorewero. Ndadiro nguro, nga simoongongga kawuyimo inowokungga, ngu Yuka Kundingiyimbo inowo.
21 Ngu simoongga kawuyimo oorooteku, ngu bisiyootoningga ngu, gedo ngu oowooyi Yisas eya e. Ndawugaro nguro, ngundo enengo simoo barero weti mbumbuwa andangeyunoro ko yoyowa, ero eyingo.
22-23 Yo, Yuka Kundingiyimbo ngu simooyengga ngu yeni tunootewoku, ene Oo Simburi Simbunani, ngundo Anutro ingondudu eyingo oni manggowoomo, kuri ngandiro eyingo. Ingoyi, bare gura ene simooya ma wereyingomu, ngu ene

> kawuyidodo tero simoongga bisiyowa. Ngu oowooyi Imanuwel ewanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 7:14)

Yo, nga mandega nga Anutro ingondudu eyingo oni, enendo kuri eyingomu, ngu ataga enggeni tunootete. Imanuwelngga nguro muri ngu ngandiro: Anut nooreya yowuruwooteto.
24 Yosep werewoku, ngunonggo ene ootoogero, Anutro sambono Engel onindo ewoku, ngundiro teyingo. Ene bareyi Mariya yoro, enengo yano uyingo.
25 Ene Yosep Mariya nguya ma wereyingo. Kini, ene ngundiro kingo oode oode oororo, Mariya simoo bisiyoyingo. Simoonggaku bisiyootoni ngu, oowooyi Yisas eyingo.

2

Sa Ooretekusinanggo Ingoyingo Oni Sowe Gidarega, Ngundo Yisas Kenowero Mayeyingo

1 Ngu naruno nguno ngu, Herod ene Yuda oniro ta-
bango koreteyingo oruwokuno, Mariyando Yisas Betele-
hem endemo, Yudiya merasina nguno bisiyoyingo. Mariya
kuri Yisas bisiyootoni ngu, ingondudu oni gidega ogisa
ooretekusinanggo ngu, Yerusalem endemo mayero, sumoo
eyingo.
2 Yuda oniro sobosobo koreteyingo urungga nemimbo
keta simooye bodaga bisiyootoni tunootewoku, ngu ndano?
Noore komo enengo tootungga ogisa ooretekusinanggo
kenoro, ngu keyoro, nguro noore yade yade omburo, nguro
yambo mande teyinowero mayetetoku nga! Ero eyingo.
3 Mande ngundiro etoyi, mera sobosobo koreteyingo
Herod ngu mandegaku ingoro, ene soriyokoyingo. Ngundiro
nangge, Yerusalemno oni simoo bare bidodo, ene nguya ngu
mandega ingoro soriyokoyingo.
4 Ngundiro nguro, Herodndo Anutno wooro yeyingo
oni nguro sobosobo oniku, ko Iserel oni mamana mande
etuyeroyingo oni ngudodo yowuruyeroro, sumoo yunoro
eyingo. Krayis ngu ndawu endegano tunootewa, ero sumoo
yunoro eyingo.
5 Sumoo yunootoni, ene mande gumi ngundiro eyingo.
Betelehem endemo Yudiyasina nguno tunootewa, ero
eyingo. Anutro ingondudu eyingo onindo ngandiro ero
nakangoyingo.
6 Ye Betelehem oni simoo bare Yuda oniro merako oo-
rootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo da-
gayeroro, ngu oowooyidodo urungga. Ndadiro nguro,
yeno nguno ngu sobosobo oni urungga tunoote-
waku, ngundo ngu, noro oni Iserelno nguro sobosobo
urungga oruwa. Yo, ngu sobosobo oningga, ngundo
Yudaro sobosobo oni bidodo ko tewonggoku, ngu
dagayerowa. Ngu oningga ngundo mande gome ne-
nengo ngu ero yunororuwa, eyingo. (Mayika 5:2)
7 Herodndo ngu mande ingoro, nguro ene torigemangge
ingondudu oni ogisa ooretekusinanggo mayeyingoku, ngu
negoyerootoni ombuyingo. Ombutoyi, sumoo sumoo yunoro
eyingo. Ndawu narunggano ngu tootungga ngu koretero
kenootoyi tunootewo? Ero sumoo yunoyingo.
8 Ene mande gumi ingoro eyingo. Ye sodedomangge Betele-
hemno ooroya, ko yanggango teya, ngu simooyengga ngu
ereweya kenoyi. Ye ooroya kenoya ngu, arisa, ombuya, nono
mande gumi etoyi ingowano. No ingoro ngu, asa, no nguya
oororo, eneno esosooteyinowano, ero eyingo.
9-10 Arisa, Herodro mande ewoku ingomukoro ngu, ene
endesina oorero, sa ooretekusina, ngunonggo tootungga
kenoro keyowonggoku, ngu ko kenoro, nguro ene oni oni

urungga teyingo. Ngundiro tetoyi, tootungga ngundo ene
ingondududodo oni ngu koretero oorero, simoo buniyo,
Yisas oorooteku yanggaku ngu etuyeroro, ngu sanganimo
oriyingo.
11 Tootunggaku nguno oodoni, oniku ya newendemo uro,
ene simooyenggakuya, nemi Mariya nguya, yeyoyingo. Yey-
oro, ene boodooye oondoogero, bagootero, Yisasno yambo
mande tero, esosooteyinoyingo. Teyinoro, enengo Pawus
andangero, oo gome gome uriyi urungga ngu yoro, duwoo
kingo inoyingo. Ene digi beye gol, ko, de eraya nguro
sidumi ngu wooro yetoyi, ndindingo gome teweroyi, ngu
yoro, kingo duwoo Yisas inoyingo. Ngundiro tero, ene Yisas
bingaminidodo teyinoyingo.
12 Ngu suwoono, Anutdo ingondudu onikuno gabono
yootunoro eyingo. Ye Herodno ko ma oorowuwero. Ndawu-
garo nguro, Herodndo Yisas ureyi kumooweroyimboro,
ero eyingo. Nguro ene ingoro, oororo, Herodno ko ma
oorowuyingo. Kini, ene oororo, oore gurawoore ko enengo
endemo sayingo.

*Yosepdo Bareyi Ko Nangoyari Yoyoro, Igip Merako Sodedo-
mangge Oorowuyingo*

13 Ingondudu oniku kuri satoyi ngu, suwoono Yosep
gabono kenootoni, Oo Simburi Simbunani, nguro sambono
Engel onindo eneno yootunoro eyingo. Ge komo sode-
domangge ootoogeya, barege ko nangongge yoyoya, Igip
merako toongeya oorowu. Ge Igip merako nguno oodoga,
nenengombo ko etoowega, ko ombuyi. Ndadiro nguro,
Gabuman oni tabango urungga Herod, ngundo simooye
yeyoro, yureyi kumoowero, mande ngundiro eyingo.
14 Engeldo ngundiro etoni, Yosep ngu ingoro, asa, ene su-
woono nangge ootoogero, nangoni ko bareyi Mariya nguya
yoyoro, yade yade Igip merako oorowuyingo.
15 Yosep ngu merako oodoni, nguno oni tabango urungga
Herod ngu kumootoni, nguro ene Igip mera yokoro
toongeyingo. Ngundiro tetoni ngu, asa, Anutro mandeno,
ingondudu eyingo oni manggowoomo eyingo ngu engge
tunooteyingo. Ene ngandiro eyingo.
Nenengo nangone Igipno oorooteku, ngu meno etoowe om-
buwa, ero eyingo.*

*Gabuman Oni Tabango Urungga Herod Ngundo Etoni,
Simooye Ureyi Kumooyingo*

16 Ngu naruno, Gabuman oni tabango urungga Herod
ene ingowoku, ingondudu onindo ogisa ooretekusina,

* **2:15:** (Hoseya 11:1)

ngundo ganangoro sayingo. Arisa, ene newende sanggiri urungga oorengo teyingo. Ngundiro tero, enengo me oni sureyerootoni oororo, Betelehemno, ko, ende Betelehem namokono nguya simooye owita dagoma eraya ma yokoyingomu, ko, simooye dagomaye eraya nguya, ngu yureyi kumoomukoyingo. Ndadiro nguro, ingondudu oni, ngundo tootu dagoma eraya kuri koretero tunooteyingo ngu etoyi, ingowoku, nguro ene ngundiro teyingo.

17-18 Ngu ooku kuri Anutro ingondudu eyingo oni, Yeremayiya, ngundo eyingo ngu, ataga engge tunootete. Ngu ngandiro eyingo.

Ene manggoye gura Rama ende Yudasinanonggo ingowonggo. Ene sendo moguru biyobiyomi tero, nowoondoyi tewonggoku, ngu ingowonggo. Resel (Iserel oni simoo bare) enengo simoongokuro sendoro biyomi ingoyingo. Oni simoo baredo newende yeyi, imakeweroyi nguya kini. Ndadiro nguro, simoongo gura ma yokoyingo, ngu bidodo utomukoyingo, ero eyingo. (Yeremayiya 31:15)

Yosep Bareyi Ko Nangoni Yoyoro, Iserel Ko Ombuyingo

19-20 Yosep bareyi ko nangoyari Igip merako oodoyi, ngu naruno nguno, Gabuman oni tabango urungga Herod ngu kumooyingo. Kumootoni ngu, Oo Simburi Simbunani, enengo sambono Engel onindo Yosepno omburo, gabono yootunoro eyingo. Ge ootoogeya, Mariya eranasa yoyoya, Iserel, ko oorowu. Oningga nangongge ureyi kumooweroyinggaku, ngu kuri kumooyingo, ero eyingo.

21 Arisa, Yosep mande ngu ingoro, ene ootoogero, Mariya eranasa yoyoro, Iserel merako ko oorowuyingo.

22 Ene Akeleyasndo eweyi Herodro kongga ngu yoro, Yudiya mera nguro tabango urungga oruwoku, ngu Yosep ingoote. Ngundiro nguro, Yosep nguro sosoretoni, nguro gabo gurano Anutdo Yosepno yootunoro eyingo. Ngundiro nguro, ene Galili gumisina oorowuyingo.

23 Ene oororo, ende oowooyi Nasaret nguno bibiteyingo. Nguno ngu, kuri Anutro ingondudu eyingo oni nguro mandeye ewoku, ngu ataga engge ngundiro tunootete. Ene Nasaret oni ewanggo. 2,

3

Sonoyeroyingo Oningga Yon, Ngundo Anutro Mande Wesiyoro Eyingo

(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

1 Ngu naruno, sonoyeroyingo Yon oningga ngu
tunooteyingo. Ene Yudiyano, oni kini kingo merako nguno,
Anutro mande oni simoo bareno wesiyoro eyingo.
2 Ngundo ngandiro eyingo. Ye komo nowoondoye
yowoorengoyi, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu namoko
ombuwero tete. Ero eyingo.
3 Yon oningga kuri Anutro ingondudu eyingo oni, Ayisaya,
ngundo mandega ewoku, ngu ataga engge tunootete. Ene
ngandiro eyingo.
Oni kini merako, ngunonggo oni gurado menongga ngandiro
eyingo. Oo Simburi Simbunani, nguro oo bidodo
yoonenengoya, nguro oore yomosiyootoyiga, ene om-
buwa, ero eyingo.* (Asayiya 40:3)
4 Yon ngu, ene bo gura oowooyi Kamel, ngu uyimbo neng-
guro teyingomu ngu angoyi onindo nengguro ngundiro tero,
ko, utombo wanggango gosiyororuwo. Enengo oowari ngu
katu, diguno siso ngu neroruwo.
5-6 Ngu naruno, Yerusalem oni, Yudiya oni bidodo, ko,
Yodan sono tanggeyimo ende, ngunonggo oni ngu bidodo
Yonno mayero, enengo mbumbuwa wesiyootoyi, nguro ene
Yodan sono newendemo utoyi, ngundo sono kundingiyimbo
sonoyeroyingo.
7 Yondo Mosesro mamana mande sobowooyingo oni
oowooye Parisi, ko kumoononggo ma ootoogewa ero in-
goyingo oni oowooye Sadusi, ngu yeyootoni, sono gimuwero
ombuyingo. Yondo ene kuri ingowoku, Parisi ko Sadusi
oni nowoondoye ngu ma yowoorengoyingo, nguro ngu, ene
sanggiri tero eyingo. Ye sire biyomi simoongo! Ye onendo
etoni, Anutro sanggirini yeno ombutoni, ye mete sawanggo?
Ye ereremo kini!
8 Ye nowoondoye yowoorengoro hamoo tetoyi ngu, asa,
yengo endeyoyingo nguro engge nguya yowoorengoro,
gome tunootewa.
9 Ye nowoondoyemonggo ngandiro ma ingowero.
Ebaraham ngu noorengo osinani nguro Anutdo gome
soboyerowaku ngu, ero ma ingowero! No yeno eteno.
Hamoo oorengo, Anutdo mete nga digi nga tetoni, Ebaraham
simoongo tunootero, Anutro oowooyi ero okoowanggo!
10 Yo, Ebarahamro sowe ngu de ngundiro. Soporo kuri
de damonimo ooroote. De gidega gome ma enggeteku,
ngu onindo doongooro ngu, asa, ene de nombono oorون-
gootoyi dewa. Oni nguya ngundiro nangge, nowoondoyemo

---

* **3:3:** (Ngu oorega ngu oni simoo barero nowoondoye yoonenengootoyi, ene Yisasro Mande Keta Mesarango ngu nowoondoyemo ingootenggoku ngu.)

hamoo ma tero gome ma enggewanggoku ngu, asa, ngundiro
yodoongooro, Setanro de nombo ma kumooweroyi nguno
oorongooyerootoni yoodewa.
11 Ye kuri nowoondoye yowoorengootoyi, nguro nondo
sono kundingiyimbo, ngu sonoyerooteno. Ene oni gura no
kootunesina ombuwaku, ene ngu oningga nguro yanggan-
goni urungga oorengo. No yanggangone bodaga nangge,
nguro ngu, no enengo ko oni nangge. Enendo ngu Anutro
Yuka Kundingiyi, de kookingo ngundo ye sonoyerowa. Yo,
Anutdo yengo weti mbumbuwaye dero, ngu nowoondoye
yeni, sarayi oorengo yewa.
12 Yo, oni simoo bare bidodo Kopi tanggori ngundiro. Oni
Kopi tanggori dangero, besooro, ene tanggori metemimu
ngu yomosiyoro yoro, enengo yano yewanggo. Ene Kopi
biyomimu yoro, ene de nombo ma kumooweroyi, nguno
oorongootoni oruwa. Ero eyingo.

Yondo Yisas Yoro, Sono Kundingiyi Newendemo Sonowooyingo
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Ngu naruno, Yisas Galili mera yokoro, ene Yodan
sonono uro, Yondo sono kundingiyimbo sononeroni, ero
ombuyingo.
14 Ngundiro etoni, ene Yondo Yisasro mande gosiyowero
ingoro, enendo sumoo eyingo. Ndawugaro nguro, ge nondo
sono kundingiyimbo sono nero, ero ingoro ombute? Gedo
mete Yuka Kundingiyimbo no sono gimununo, eyingo.
15 Ene Yisasdo mande gumi ero eyingo. Nguno yokoya,
nondo etenoku ngundiya te. Noore komo muri mesarango
oorengo, Anutdo muri ngundiro nguro ingooteku, noore ngu
keyowaro, ero eyingo. Ngundiro etoni, Yondo, yo, mete, ero,
ene sonowooyingo.
16 Yisas sono gimuro yokoro, sagigo ooretoni ngu, sodedo-
mangge sambo ende yamuko goosootoni, nguwoore Anutro
Yuka Kundingiyi Yisasno ombuyingo. Yuka ngu, nu mu-
mukondiri ngundiro tero ombuyingo.
17 Ombutoni ngu, asa, Anutro manggowo sambononggo
ngandiro eyingo. Ngu nenengo nangone. No enengo gome
mesarango ingooteno. Nowoondone nguro gome mesarango
oorengo ingooteno. Ero eyingo.

4

Setando Yisas Towoongoyingo
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 Ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo Yisas yoro, oni kini
kingo merako toongetoni, Setando nguno towoongoyingo.

2 Yisas ngu, ene sa onibi eraya, ko suwoo onibi eraya
nguno oowari neweroyi oo ma yoyingo. Ene kingo oode oode
omburo, ngu naruno, ene oodoro urungga kumooyingo.
3 Ngundiro oodoro kumooro oodoni, ene towoongoweroyi
oninggaku Setan, ngu tunootero, enendo Yisasya eyingo. Ge
Anut Nangoni tetoningga ngu, ge etooga, digi nga yowoorengoya, oo manongoyingo tunootetoningga ne, ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, ene Yisasdo mande gumi ngandiro
eyingo. Anutro nakayano ngandiro ete.

Oowari nero, nguno nangge, oni sugi sugi keta ngu yunoweroyi nguya, ereremo kini. Kini, mande bidodo Anut manggowoomonggo tunooteteku, ngundo nangge, oni sugi sugi keta oruweroyi ngu yunowa, ero eyingo. (Lo/Dutoronomi 8:3)

5 Ene ngundiro etoni, Setando yoro, ende kundingiyimo
Yerusalem oororo, ngu yoro, Yudaro yowuru ya urungga
oowooyi Tembel ngu sanganimo ooreyingo.
6-7 Oorero, enendo eyingo. Ge Anut Nangoni tetoningga
ngu, arisa, ge pareya amuno sore. Ndawugaro nguro,
Anutro mandeno ngundiro ete. Anutdo enengo sambono
Engel nguno etoni, geno omburo, ngundo kandeye sanganiwoore goyoro utoyi, ge digibo ma gosanggawewa, eyingo.
Arisa, Yisasdo enengo mande ngu ingoro, enebana gumi
eyingo. Anutro oo nakayano ngandiro nguya ete. Gedo Oo
Bidodoboro Simburi Simbuge, ngu ma towoongowero. Ngu
gengo Anut Urungga! Ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, asa, Setando Yisas ko mera puringga
awuno oorengomu, nguno yoro ooreyingo. Setando nguno
mera bidodoboro duridarini, ko, oo gome gome nguya
etungoyingo.
9 Ene ngundiro oo gome gome etungoro ngu, asa, ngundo
Yisasya eyingo. Ge nono boodoo oondoogero, bagootero,
yambo mande tewaku ngu, arisa, nondo mete nga oo nga,
ge gunowano, ero eyingo.
10 Ene mande ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande yanggango gumi eneno eyingo. Setan, ge toonge! Anutro
nakayano ngandiro ete. Ge Oo Bidodo Simburi Simbunani,
nguno nangge, yambo mande teyato! Ngu gengo Anut, ko,
ge enengo ko nangge dowooya ootoo! Ero eyingo.
11 Ngundiro nguro, Setan ene yokootoni, ngu naruno
nguno, sambono Engel onikundo omburo, Yisas
hoorooweyingo.

Yisas Galili Merako Ko Damoni Yero Teyingo
(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 Ngu naruno nguno, Yisas ngu ene Yon ngu dowooro, ya
biyomimo yewonggoku, ngu ingoro, nguro ene Galili merako
oorowuyingo.
13 Ene oororo, enengo ende damoni Nasaret yokoro,
yade oororo, ene Kapeniyam endemo tunootero, nguno ko
teyingo. Kapeniyam ngu sono koongeyingo ngu namoko,
Sebulan, ko, Naptalayi mera erayaga nguro soweyemboro
merako nguno oriyingo.
14 Yo, ene ngundiro oorowutoni, nguro kuri Anutro in-
gondudu eyingo oni Ayisayando mandega eyingo, ngu engge
tunootete. Enendo kuri ngandiro eyingo.
15-16 Sebulan ko Naptalayi oni simoo bare nguro musiyo
oorootenggoku, ngu oore wendeyi tanggeyisina uten-
goku, ngu Yodan sono anduroko, Galili mera gu-
misina, nguno oni sowe gura gura urungga nguno
oorootenggo. Ngu merangga ngu bidodomo, muri
biyomi gura gura tero oorootenggoku, ngundo soru
himi urungga kenootenggo! Ngu oni simoo bare
ngu, ene nowoondoyemo hamoo kini oonooteweroyi
musiyomo oorowuwero tero oorootenggoku, nguno
kuri soru himi eneno tunootewoku ngu! Ero eyingo.*
(Asayiya 9:1-2)
17 Ngu narunggano nguno, Yisas ene damoni yero, mande
wesiyoro eyingo. Ye nowoondoye yowoorengoyi! Ndawu-
garo nguro, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kuri
namoko ombute, eyingo.

Oni Namoraya Yisasdo Negoyerootoni, Ene Keyoyingo
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 Ngu naruno nguno, Yisas ene Galili sono koongeyingo
dabemiwoore omburo, erabasa eraya ngu Sayimon oowooyi
gura Pita, ko nguro koneyo Enduru ngu yeyoyingo. Erabasa
enengo isoro si sono koongeyingomo oorongooro, iso yoro,
ngu uriyoweroyimboro.
19 Ene erayaga nguya eyingo. Yari no keneroya endeyori.
Yari oni simoo bare yoyoro, Anutro mandeno yoyoweroyi
ngu etuyerowano eyingo.
20 Ene ngundiro etoni, asa, sodedomangge erayagaku isoro
si yokoro, ene Yisas keyoro sayingo.
21 Ene ngundiro tero, ene songgura bodaga oororo ngu,
ene erabasa eraya nguya yeyoyingo. Ngu Yemus, Sebediro
nangoni, ko nguro koneyo Yon. Erayaga ngu awayari

* **4:15-16:** (Soru himi urungga, ngu Yisas).

Sebediya wanggo sanganimo ootooro, ene isoro si yomosiyoro, oodori yeyoyingo. Yeyoro, asa, Yisasdo erayagaku negoyeroyingo.
22 Ngundiro negoyerootoni, arisa, sodedomangge erayagaku awayari ko wanggo nguya yokoro, ene omburo, Yisas keyoyingo.

Yisasdo Oni Sayi Gura Gura Yomosiyeroyingo
(Luk 6:17-19)

23 Yisas Galili mera bidodomo endeyoro, ene Yuda oniro yowuru ya newendemo uro, oni simoo bareno Anutro mande murini, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguro mandeni gome wesiyoro yunoote. Ene mande ngundiro wesiyoro, ngunonggo oni simoo bare sayi gura gura moondeye yomburiyeroyingomu nguya yomosiyeroyingo.
24 Enengo mandeni Siriya mera bidodomo, ero endeyoyingo. Ngundiro nguro, oni sayi damoni gura gura yoro; ogingo urungga ingoro oorootenggoku, ngu yoyoro mayero; oni mbooro biyomidodomu; oni gaboye kumooro kekandeye mboorombooro urooteku; ko, oni wimbuye bingo yeyingomu nguya, ngu bidodo yomosiyeroyingo.
25 Oni simoo bare oowooyingga oorengo Galilinonggo, ko Dikapolissinanggo, ende kande eraya nguro musiyo urungga, Yerusalemnonggo, Yudiyanonggo, ko, Yodan anduroko nguya ene Yisas keyoyingo.

5

Yisasdo Purimo Enengo Kirikiri Oni Mande Yunoro Etuyeroyingo
(Luk 6:20-23)

1 Yisas oni simoo bare oowooyingga oorengo yeyoro ngu, ene mera puri sanganimo oorero, bibitetoni, enengo kirikiri oniku, eneno ooreyingo.
2 Nguno Yisasdo mande etuyeroro, yunoro, ngandiro eyingo.
3 Oni ene ingowanggo. Ene Anut doongeyimo ereremo kini, ero ingootenggoku ngu, asa, ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo ene kumana yunowa. Yo, ngundiro oni, ngundo ngu Anutdo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno uro oruwanggo.
4 Oni sendoro, nowoondoyemo kowuri urungga ingootenggoku ngu, Anutdo hoorooweyeroro, kowuriye andangero, nowoondoye yeni imakewoku, nguro ene oni oni tewanggo.

5 Oni murini mesarango imakeyingomo oorootenggoku
ngu, Anutdo kumana yunoro, mera oo yunowero ero gosiy-
owoku, ngu yunowaku, nguro ene oni oni tewanggo.
6 Oni oowariro ko sonoro, ingoro, hahangetenggoku
ngundiro, oni nowoondoyemonggo Anutro murini nenengo
ngu keyowero hahangetenggo. Ene ngundiro tero, oodoyi,
asa, Anut enengombo nowoondoye yeni, metemi oorengo
tero, nguro ene oni oni tewanggo.
7 Oni ene simoo bare gidarega nowoondoye yunootenggoku muringga, nguro ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo enengo nguya nowoondoyi teyunowa.
8 Oni Anut doongeyimo nowoondoye mesarango oorengo
oorootenggoku ngu, ene oni oni tewanggo. Ndadiro nguro,
ene Anut kenowanggo.
9 Oni ebe toongootoyi, ene nowoondoye imakeyingomo
oruweroyi oningga ngu, ene mete oni oni tewanggo. Ndadiro
nguro, Anutdo ngu oni nguya nenengo simoone, ero ewa.
10 Anut doongeyimo, oni nenengo oodoyi, nguro oni gi-
daregado kingo kowuri gura gura yunootoyi, nguro ene
nowoondoye kowuri ma ingowanggo. Kini, ene oni oni
tewanggo. Ndadiro nguro, Anutdo ene yoyoro, endega
enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno oruwanggo.
11-12 Ngundiro nangge, ye no kenerootoyi, nguro mer-
ako oni, ngando kootuyesina mande biyomi ero yomooro,
kowuri gura gura yunoro, kingo mande godange etoyi ngu,
nguro ye nowoondoye kowuri ma ingowero. Kini, ye komo
oni oni teya, nowoondoye imakeyingomo ootooya, Anut
oowooyi bingami eya okooya, oni oni teyi. Ndadiro nguro,
ye sambo endemo oo urungga ngu yowanggo. Ngundiro
nangge, merako onindo Anutro ingondudu eyingo oni nguya
koretero yomburibariyeroyingo, ero eyingo.

Oni Anutno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu, Sayi Nembo, Ko, Soru Ngundiro
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Yisasdo mande gura eyingo. Ye Anutno nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngu merako ngano sayi nembo (Sol)
ngundiro. Sayi nembo ningguriga ngu yoyokootoni ngu,
asa, noorendo ngu ningguriga Sayi nembo nguno, ngu ko
yeweroyi nguya ereremo kini. Yo, hamoo, sayi nembo
ngu koni gura kini. Ngundiro nguro, onindo oorongooro,
keyembo wongooweroyi.
14 Ngundiro nangge, ye Anutno nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu, mera ngaro soru himi ngundiro. Ende gura
purimo sorudodo oruwaku ngu, kombiteyingo ma oruwa.

15 Kini, onindo soru karo, kumbe gura newendemo ma
oongoowanggo. Kini, soru ngu yaba sanganimo tunoo
yetoyi, oni ya newendemo oorootenggoku, ngu bidodo soru
himi kenowanggo.
16 Ngundiro nangge, oni nowoondoye Anutno hamoo
teyingongga ngu, enengo sorungga ngu oni bidodomo tunoo
oodoni, yengo muriye nenengo kenoro ngu, Anut sambo
endemo oorooteku, ngu oowooyi bingami okoowanggo. Ero
eyingo.

Anutro Mamana Mandeno Eyingo

17 Yisasdo mande gura eyingo. Ye ngandiro ma ingowero,
no ngano omburo, Anutro mamana mande ingondudu
eyingo onindo kuri nakangoyingo ngu andangewa, ero ma
ingowero. Kini, nondo mamana mande ngu andangewero
ma ombuyingo. Nondo mamana mande ngu bidodo engge
yewe tunootemukoweroyi, nguro ingooteno.
18 No yeno hamoo eteno. Sambo mera kinitetoni, ene
noro mamana mande ma kinitewa. Anutro mamana mande
nguno noorengo mande gumi bodaga, ko, nakaya bobodi
guranangge nangge ngu ma yokowa. Oo bidodo mamana
mande ngu newendemo oorooteku, ngu enggeni tunootewa.
19 Oni gura Anutro mamana mande gumi gura ma keyoro,
ngunonggo ene oni gura ngundiro etuyeroro ngu, arisa,
ngu oningga sambo endemo ooreteku naruno, ene Anut
doongeyimo, ngu oowooyi kini oruwa. Ene oni Anutro
mamana mande ngu keyoro, oni simoo bare oo ngundiro
etuyerootoningga ngu, arisa, Anutdo sambo endega enengo
oni simoo bare soboyerooteku, nguno ngu, oningga ngu
oowooyidodo tewa.
20 No yeno hamoo eteno. Anut doongeyimo, yengo
muri nenengongga, ngundo komo Mosesro mamana mande
sobowooyingo oni Parisi, ko, mamana mande etuyeroyingo
oni nguya, enengo muri nenengo ma dagatenggoku ngu,
arisa, ye Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, enengo oni
simoo bare soboyerooteku endega, ngu newendemo ma
uwanggo. Ero eyingo.

Yisasro Mande Keta, Ngundo Kurimi Muri Ngu Dagate (Luk 12:57-59)

21 Arisa, Yisas mande gura eyingo. Mosesro mamana
mande kurimi ngu, ye gome ingootenggo. Ngu ngandiro
eyingo.
Ye oni ma ureyi kumoowero. Ene ge oni ureyi kumoowaku
ngu, asa, ge mande wirikoyingo onino oorero, nguno
gumi urungga yowa, ero eyingo. (Kisim Bek/Eksodas
20:13)

22 Ene nondo mande gura nguya yeno eteno. Oni gura dobooyi guraya newende biyomi ingooteku, nguro ene mande wirikoyingo onino ooretoni, nguro gumi inowa. Ngundiro nangge, oni gura ene oni doongeyemo, oni dobooyi kootuyisina mande ero, oyimo inowaku ngu, asa, ene nguya mande wirikoyingo oni tabango urungga nguno ooretoni, nguro gumi urungga inowa. Ene oni gura dobooyiboya sanggiri oorengo tero ewa, ge mboorombo goyoyingo, ingondudu gura metemi kini! Ene ngundiro ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutdo soweyootoni, Setanro ende de nombo sugi sugi derorooteku, nguno oororo, sugi oruwa.

23-24 Ge Anutno yambo mande tewero ingoro, nguro ge eneno kingo oo duwoo yewero uya ngu, doboogebo geya biyomi ingooteku ingoro ngu, asa, koretero ge eneno ooroya, biyomingga ngu andangeya, yomosiyoyagogo, kootuyisina ge ko uya, Anutno oo duwoo ye.

25 Dobooge gura geya newendemo kowuri ingoro, goyoro, mande wirikoweroyi musiyomo oorowuwero oorekono oorowutoningga ngu, sodedomangge ngu mande kowuringga ngu yoonenengori. Ge ngu mande kowuri koretero ma yomosiyowaku ngu, arisa, ngu oningga, ngundo goyoro, oo wirikoyingo onino oorowutoyi, ngundo goyoro, kumbadogoni oni kandeyemo goyetoyi, ngundo ya biyomimo goyewanggo.

26 No yeno hamoo eteno. Ge ya biyomimo oode, ngunonggo gengo weti ngu bidodo ma andangero ngu, asa, ge ya biyomi ngu ma yokowa. Ero eyingo.

Erambarisa Muri Toongoowereyi, Nguro Mande

27 Asa, ene mande gura eyingo. Mosesro mamana mande kurimi nakangoyingongga ngu, ye kuri ingootenggo. Ene ngundiro eyingo. Ye oni guraro bareyi yakakayi yodowooro, ma yomburiyowero. Ero eyingo.

28 Ene no mande gura yunooteno. Simoo gurado newendemonggo barega kenomayingoro, nguro ingooteku, ngu ngandiro, ene barega nguya kuri werewori.

29 Ngundiro nguro, doongengge metemisina, ngundo goyeni, weti mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundiro nangge, moondege gumi, ngundo goyeni weti mbumbuwa tetoningga ngu, andangeya yoko. Ngundiro tewaku ngu, asa, moondege bidodo yoro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyi, nguno ma uwa. Ngundiro nguro, ge oo biyomi teteku, ngu sodedomangge yomosiyoro ngu, ngu gome metemi oruwa.

30 Mande adingayi gura ngundiro. Kandege metemisina, ngundo goyeni, weti mbumbuwa tetoningga ngu, toongooya

oorongo. Ngundiro tewaku ngu, asa, moondege bidodo yoro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyi nguno ma uwa. Ngundiro nguro, ge oo biyomi teteku, ngu sodedomangge yomosiyoro ngu, ngu gome metemi. Ero eyingo.*

Oni Bareyi Andangeweroyi, Nguro Mande
(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 Yisasdo mande gura eyingo. Mosesro mamana mandeno kuri ngandiro nakangoyingo. Oni gura bareyi yokowero ngu, ene komo so uyino mande ngundiya nakangoya, bareyi inoni, ero nakangoyingo.
32 Ene nondo mande gura moore. Oni erambarisa ngu bareyibo oni guraya ma wereyingo ngu yokoro owewaku ngu, ene bareyi yeni, mbumbuwa tewa. Ngu baregaku kuri kameyi yowoku, ngundo simoo gura kootu yootoni ngu, arisa, Anut doongeyimo, simoo kootungga, ngundo mbumbuwa tewa. Ero eyingo.

Ye Mande Godange Ero, Ngunonggo Anut Oowooyi Kingo Ma Ewero

33 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Kuri oo nakaya teyingo ngu, ye gome ingootenggo. Ye Anut doongeyimo mande gagiwi, ero gosiyoyingongga, ngu ma toongoowero, ngu hamoo teyi, ero nakangoyingo.
34 Ene no nguro mande soweyoro eweroyi moore. Ye merako onino mande gosiyowero tetoyingga ngu, no ngu mandega Anut oowooyimo gosiyowero ero, ma ewero. Ye sambo oowooyimo mande ma gosiyowero. Ndawugaro nguro, sambo ngu Anutro yaba bibiteweroyi.
35 Ye mera oowooyimo nguya mande ma gosiyowero, ndadiro nguro, ngu Anutdo keyi yeweroyi musiyo. Ye Yerusalem ende oowooyimo nguya mande ma gosiyowero, ndadiro nguro, ngu Anutro ende urungga.
36 Ye tabaye oowooyimo nguya mande ma gosiyoro ewero. Ndadiro nguro, ye tabaye uye sarayi ngu yeyi, iriyo yeweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, tabaye uye iriyo ngu yeyi, sarayi yeweroyi nguya kini.
37 Ye mande gura ero, yo, etenggoku ngu, hamoo ewanggo. Ye, kini, etenggoku ngu nguya, hamoo ewanggo. Ye mande, yo, kini, etenggoku, nguno mande soweyoro ewanggoku ngu, Setando yeni tunootete. Ero eyingo.

Ye Ogingo Yeno Yunootoyi, Nguro Gumi Ma Teyunowero
(Luk 6: 29-30)

---

* **5:30:** (Mande adingayi awuno nguro damoni ngandiro. Ye nowoondoyemo ingondudu biyomingga oorooteku ngu, sodedomangge oo ngundiro ngu andangeya yokoyi. Ye ngundiro tewanggoku ngu, weti mbumbuwa engge ma tunootewa).

38 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Ye Mosesro mamana
mandeno, ye kuri ingootenggo. Ene ngundiro eyingo. Oni
gurado doongeye yomburiyootoyiga ngu, yebana ngundiya
ene doongeyi gumi teyino. Oni gurado metoyi udoyiga ngu,
yebana ngundiya ene metoyi gumi teyino. Ero eyingo.
39 Ene no yeno eteno. Onindo yeno oo biyomi teyunootoyi
ngu, yebana ko gumi ma teyunowero. Oni gurado gagiye
metemisina udoyi ngu, ye yowoorengootoyiga, ko biy-
omisina nguya yureyi.
40 Ngundiro nangge, oni gurado goyoro, mande
wirikoweroyi musiyomo oororo, yengo nengguro yootoyiga
ngu, asa, mete ye dogigiro nengguro nguya yunoyi.
41 Oni gurado yeya oore bodaga oorowuwero ooroya ngu,
yendo ngu songgura oore piru nguya oorowuyi.
42 Oni gurado oo guraro sumoo yunootoyiga ngu, arisa,
inoyi. Ngundiro nangge, oni gurado yeno weti tero, yowero
oo etoningga ngu, mete ye inoyi. Ero eyingo.

Ye Mundi Oni Ngu Nowoondoye Yunoyi
(Luk 6:27-28; 32-36)

43 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Ye Mosesro mamana
mandeno kuri ingootenggo. Ene ngundiro eyingo. Ye
dobookuriye konebaye nguro gome ingoya, yengo mundi oni
nguya sanggiri teyi. Ero eyingo.
44 Ene nondo mande gura soweyoro yunowero. Yengo
mundi oni ngu nowoondoye yunoya, enendo muri biyomi
yeno tero, kootu yunootenggoku ngu, yendo nguro Anutno
kira teyunootoyi, enendo muri biyomi tetenggoku, ngu
hoorooweyerootoni, ngu yokowanggo.
45 Yo, yendo yengo mundi onino muri metemi tero, nguno
simoo bare etuyeroro ngu, hamoo oorengo, ye Awaye sambo
endemo oorooteku, nguro simoongo. Yo, Anutdo oni biy-
omi, ko, oni metemi nguya ogisa yeni eneno tunootewa.
Ngundiro nangge, sono nguya oni muriye biyomi, ko, oni
muriye nenengomo nguya Anutdo sono yeni, eneno om-
buwa.
46 Onindo yengo gome ingootoyi, ko yendo nguya enengo
gome ingootenggoku, nguro kowuri kini. Weti mbum-
buwa tetenggoku oni, ko, Takis yoweroyi oni nguya
ngundiro teyingo. Ene yendo yengo mundi oni nowoondoyi
teyunowanggoku ngu, asa, Anutdo nguro oni oni tewa.
47 Ye konebaye nguya kambayerootenggoku ngu, ko, oni
sowe gidarega, ngundo nguya ngundiro tetenggo. Yengo
muringga ngundo enengo muriye ngu ma dagawa. Kini,
muriye guranangge.

48 Hamoo, Awaye sambo endemo oorooteku, ngundo oni
nenengo, ko, oni biyomimo nguno muri gome nenengo ngu
nangge teyunoote. Ngundiro nangge, ye nguya ngundiya
teyi.

6

Angoyi Oni Hoorooweyeroweroyi, Nguro Muri

1 Ye ingonda teyi! Ye angoyi oni nguno oo gomengga
teyunowero ngu, oni doongeyemo ma yunowero. Ndadiro
nguro, onindo ngu yendo oo tewonggoku, ngu tunoo kenoro,
nguro ye oowooye bingami ero okoowanggo. Ene ngundiro
tetoyi ngu, asa, kootuyisina, Awaye sambo endemo oo-
rooteku, ngundo nguro uri gura ma yunowa.
2 Ye angoyi oni oo gomengga yunowero ngu, asa, ye nguro
oni doongeyemo manggaru yanggango ma tewero. Ndadiro
nguro, oni Anutro nowoondoyemo hamoo ma teyingo,
ngundo yambo yano ko oorekono nguya oo ngundiro tero,
enengo oowooye bingami okooweroyimboro. No hamoo
oorengo, yeno eteno. Ngu oni ngu, enengo uri kuri yoyingo.
3 Ngundiro nangge, ye angoyi oni hoorooweyerowero ngu,
arisa, kandeye biyomisinangga ngundo kandeye meteming-
gado oo tewaku ngu ma ingowa.
4 Ngundiro nguro, oo gome yunowero muringga ngu kom-
biteyingo tewonggokungga ngu, kootuyisina, Awayembo uri
gumi tunoo yunowa.

Yemboongeweroyi Nguro Muri
(Luk 11:2-4)

5 Ye kira tewero ngu, oni mibuye tegedodo, ngundo kira
tetenggoku, ngundiro ma tewero. Ene newende bidodo
enengo oowooye okoowero, oni doongeyemo yambo yano,
oorekono nguya, kira tewero gome ingootenggo. No yeno
hamoo eteno. Ngundiro oni ngu kuri uri yowonggo. Ye
ngundiro ma tewero.
6 Ye kira tewero ngu, yengo ya gumi nguno ooroya, ya
goodooya, yesu nangge Awayemo kira teyi. Ye ngundiro
tetoyi ngu, asa, Awayembo ngu oo kombiteyingongga teteng-
goku, ngu kenoro, gumi yunowa.
7 Ye kira tewero ngu, kingo mande mande ma eroruwero,
kabengo onindo tetenggoku, ngundiro ma tewero. Kabengo
oni, ngundo Anutdo ingoni ero, ene mande mande ngundiro
oowooyingga tetenggo.
8 Ye ngundiro oni nguro muri ma keyowero. Ndadiro
nguro, nowoondoyemo oo guraro kowuri ingoro, nguno ma
kira teyingomo ngu, Anutdo ngu oo ngu bidodo kuri kenoro
ingomukoote.

9 Nondo ngu kira eweroyi muri gome ngu etuyerowero, ye
mete ngandiya kira teyi.
Noorengo Awanani, ge sambo endemo oorooteku, gengo
oowoongge ngu kundingiyi oorengo.
10 Oo Bidodo Simburi Simbunani, gengombo narungga
gengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu mete ombuni.
Sambono onindo ge oo ingooteku, ngu nenengo
kenggeroro oorootenggoku, ngundiro nangge, noore
hoorooweyerootooga, ngano ngundiro keyoro oruwato.
11 Ge noorengo oowari atagamboro rogoyimo yuno.
12 Noorendo oni gidaregaro kowuri andangero, kabete-
tooyega ngu, gedo nguya ngundiya noorengo mbumbuwa
andangeya kabeteyunowa.
13 Gedo Setan ma yokootoyi, omburo, ngundo noore
towooyeroro, ngunonggo yoyoro, weti mbumbuwano
yoyewero. Oo Bidodo Simburi Simbunani, gengombo
naru oni simoo bare soboyerooteku ngu, yanggangongge,
bingamingge nguya, gengomu nangge sugi sugi oruwa. Ngu
hamoo, ero eyingo.
14 Ye gome ingoyi! Ye oni gidaregado kowuri yeno tetoyi, ngu
andangero kabetetoyi ngu, asa, Anutdo nguya yengo kowuri
andangero kabeteyunowa.
15 Ngundiro nangge, ye oni gidaregado kowuri yeno tetoyi,
ma andangero kabetetoyi ngu, asa, ngu Anutdo nguya yengo
kowuri ngu ma andangero kabeteyunowa. Ero eyingo.

Oowari Roogo Teweroyi Nguro Muri

16 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Oo neweroyi
narunggano nguno, ene oowari roogo tero, ene Anutno kira
tewanggo. Ye oowari roogo tewero ngu, omukumundooge
ma guwi yewero, oni mibuye tegedodo ngundo tetenggoku,
ye ngundiro ma tewero. Ngundiro oni ngu, oni simoo
bare doongeyemo ngundiro tetenggoku ngu etuyeroro, ene
oowari roogo tetenggo. Arisa, ngundiro oni, ene kuri uri
yowo.
17 Ye oowari roogo tewero ngu, mete ye omukumundooye
sonowooya, uye siwitoya yoonenengoya oriyi.
18 Ngundiro tetoyiga ngu, oni gurado ye oowari roogo
tetenggoku, ngu ma ingowanggo. Ene Sambono Awayembo,
enesu nangge oo ngundiro ngu ingowa. Awayembo ye oo
kombiteyingo tetenggoku, ngu kenoro, oowooye bingami
okoowa. Ero eyingo.

Noorengo Oo Sitowi Sambo Endemo Orini
(Luk 12:33-34)

19 Ye nowoondoye bidodo oo sitowi gome gomemu, ngu
merako ngano yowuruwooweroyimboro ma ingowero. Nga

merako ngano sako, siwi, googoose, yakaka oni, ngundo oo
bidodo yomburiyootenggo.
20 Anut doongeyimo, ye enengo mande onino wesiy-
oro ero, oni yomosiyeroro, oniro kowuri koorowooro, oo
ngundiro ko tetenggoku ngu, sambono digi beye ngundiro
yowuruwooya, nguno yeyi. Sambo endemo ngu sako,
siwi, googoose, ngundo ma yomburiyootoyi, yakaka onindo
nguya ya toongooro, oo yoweroyi nguya kini.
21 Yengo oo sitowi gome gomemu oorooteku, nguno yengo
ingonduduye nowoondoye nguya nguno ooroote. Ero
eyingo.

Doongeye Ngu Goweyeboro Soru Ngundiro, Nguro Man-
deni
(Luk 11:34-36)
22-23 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Doongeye ngu
goweyeboro soru himi, suwoono endeyoweroyi ngundiro.
Ngundiro nangge, nowoondoyebo muri metemi Anutnonggo
ombuteku ngu tero, hahangetenggoku ngu, ngu suwoonom-
boro soru himi gome oorengo ngundiro. Nguro ngu, yengo
ingondudu nangge keyowero ingootoyi ngu, yengo soru himi
ngu yanggango ma ootooro, namoko kumootoni, nguro ye
ooreri oorengomo oruwanggo. Ero eyingo.

Oni Gurananggebo Sobosobo Oni Erayagomo Ko Teweroyi
Mete Kini
(Luk 16:13)
24 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Oni gurananggebo so-
bosobo oni erayagomo ko teweroyi nguya ereremo kini. Ene
sobosobo gura nguro gome ingoro, sobosobo guraro gome
ma ingowa. Ene sobosobo gura gome keyoro, gura kootu
inowa. Ene ngundiro nangge, ye Anut keyoro, ko, digi beye
yowero hahangeweroyi muri erayaga ngu teweroyi, bine?
Kini, Anut keyoro, ko, digi beye yowero hahangeweroyi muri
erayaga ngu keyoweroyi, ngu ereremo kini, ero eyingo.

Nowoondoyemo Ingondudu Oowooyingga Tero, Nguro Ma
Hahangeroruwero
(Luk 12:22-31)
25 Arisa, no yeno hamoo eteno. Ye yengo yanggangoye,
oo neweroyi, sono neweroyi, ko, towikumba teweroyim-
boro nguro nowoondoye kowuri yero, ingondudu oowooy-
ingga ma ingororuwero. Anut doongeyimo, yengo keta
oruweroyiga, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, nguro
oo bidodo dagamukoote. Yo, yengo keta oruweroyiga,
ngundo oo neweroyi, sono neweroyi, ko, towikumba
yoweroyi, ngu bidodo dagate.

26 Ye nu ngu kenoro ingootenggo. Ene numbo ngu oowari
ngu miro, yoro, yano oowari ma watayero yetenggo. Ene
Awaye sambono oorooteku, ngundo soboyeroro, oo yunoote.
Ngundiro nangge, Anutdo noorengo gome urungga ingoote.
Yo, hamoo, ene noorengo gome ingooteku muringga, ngundo
nuro ingooteku muringga, ngu dagate.
27 Anutdo noorengo keta oruweroyi naru rogo
teyunoyingo. Noore keta oruweroyi narungga Anutdo
rogo tewoku, ngu noore mete ma dagawato.

28 Irosara gome diguno ooreteku ngu, ene kingo oorero,
nungo yewero ko biyomi ma tewa. Kini, ene Anut
enengombo nungo inootoni, nungo yero, gome tete.
Ngundiro nangge, Anutdo ye nguya hoorooweyerootoni,
ye towikumba yowanggoku, nguro ye nowoondoye kowuri
urungga ma yewero.
29 Kuri mera ngaro oni sobosobo koreteyingo urungga
oowooyi Solomon, enengo irosara gome gomemu tero,
enengo duridarini urungga oorengo tero oruwo. Ene
Anutdo irosara merakono yewoku, ngu ooga ngu Solomonro
irosarani, ngu bidodo dagate.
30 Yo, Anutdo irosara merakono nungo gome gome tetoni,
ataga gome oode, yangeni ngu buwoo yero, makooro
sorewa. Arisa, ene ye nguya hoorooweyeroro, noorengo
towikumba ngu rogono yunowa. Ye simoo bare nowoondoye
hamoo teyingongga, ngu bodaga nangge. Ndadiro nguro,
Anutdo mete ye nguya gome soboyerowa.
31 Ngundiro nguro, ye nowoondoye kowuri yero, in-
gondudu oowooyingga ma yowero eyingo. Noore oo
ndawuga newato? Noore ndawu sonongga newato?
Noorengo towikumba oo ndawuga tewato? Ero eyingo. Ye
ngundiro ingondudu urungga ma tewero.
32 Kabengo oni ngundo oo ngundiro yoweroyimboro
ingoro hahangetenggo. Ene yengo Awaye sambono oo-
rooteku, ngundo ene kuri gome ingowo. Ye komo sono,
oowari, towikumba nguya yengo rogono nenengo ngundiro
yowanggo. Anutdo ngundiro ingoote.
33 Ene ye koretero oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo murini enengo simoo bare soboyerooteku,
nguno uro, enengo murini nenengo ene yendo teyi, ero
ingooteku, ngundiro keyootoyi ngu, arisa, Anutdo mete oo
gidarega ye rogono ngundiro hoorooweyerowa.
34 Ngundiro nguro, ye nowoondoye kowuri yero, in-
gondudu oowooyingga yangenimboro, nguro ma ingowero.
Yangeni narungga ngu, enesu nangge kowuri koorowoowa.
Naru gurado kowuringga ngu, ene ngu narungga nguromu

nangge. Ene ngundiro ero eyingo.

7

Ye Oni Guraro Murini, Ma Wirikowero
(Luk 6:37-38; 41-42)

1 Yisasdo mande gura eyingo. Ye oni goweyemo enengo
muri ngu ma wirikowero. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa,
Anutdo ye nguya wirikoyerowa.
2 Ngundiro nangge, ye dobookuriyeboro muriye
wirikootoyi ngu, Anutdo muri ngundiro yeno nguya
tewa. Yengo mamana mandero rogoga dobookuriyemo
tetenggoku, ngu Anutdo yeno nguya ngundiro nangge gumi
yunowa, ero eyingo.
3 Yo, no mande adingayi gura yeno ngandiro eteno. Ge
ndawugaro dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oo
kenootoni oorooteku, ngu ge doongengge nenengo de bingo
urungga oorooteku, nguno ge ma kenoro ingoote?
4 Ndawugaro ge doboogemo ngandiro ete? Doboone,
nondo doongenggemo oo kakawu bodaga oorooteku, ngu
yewe toongewa. Ge ngundiro eteku, ene naru bidodomo, de
sosi urungga doongenggemo nguno ooroote.
5 Ge mibuge tegedodo oni! Ge koreteya de sosi urungga
doongenggemo oorooteku, ngu andangeya yoko. Ge
ngundiya teya ngu, asa, ge mete doboogemo ngu gome
kenoro, oo kakawu bodaga ngu andangewa.
6 Nga mande adingayi gura. Ye oo kundingiyi, ngu se, bo
ma yunowero. Ye oo ngundiro gome gome bo yunowong-
goku ngu, asa, sodedomangge ene bodo yomburiyoro, won-
gooni utoni, ngundo yowoorengoro yokiwa. Ngundiro
nangge, oni gura Anutro Mande Keta Mesarango ngu naru
bidodo ngu ma yootoningga ngu, asa, ye ene yokoyi.
Ngundiro eyingo.

Oni Anutno Yanggango Yemboongeweroyi, Nguro Murini
(Luk 11:9-13)

7 Yisasdo ngandiro eyingo. Ye nono ooro sumoo ewang-
goku ngu, no yunowano. Ye suwooyi sano oo erewewero
ngu, ye kenowanggo. Ye yamuko tanggeyisina dikaro,
yokakasangootoyi ngu, asa, Anutdo yamuko goosooyunowa.
8 Ye Anutno yemboongero, ooro sumoo ewanggoku ngu,
Anutdo oo yunowa. Ngundiro nangge, oni simoo bare
oo yowero ngu erewero, ene kenowanggo. Ye yamuko
tanggeyisina dikaro, yokakasangootoyi ngu, asa, Anutdo
yamuko ngu goosooyunowa.
9 Ngundiro nangge, oni gura nangonimbo oomanongoyin-
gomboro etoni ngu, eweyimbo digiga inowa bine? Kini.

10 Ngundi oni gura nangonimbo isoro etoni ngu, eweyimbo
sire biyomi yoro, inowa, bine? Hamoo oorengo kini.
11 Arisa, merako ngano awa awaye songo songo, ngundo
oo kingo duwoo gome ngu nangosumooye yunootenggoku,
nguno ngu, ye hamoo ingowanggo. Awaye sambono oo-
rooteku, ngundo nangosumooyemo sumoo ero etoyi ngu,
hamoo oorengo, ngu oo gomegomemu yunowero ingowa,
ero ingoyingo.
12 Arisa, muri gome oorengo yendo oni simoo baredo yeno
teyi, ero ingootenggoku, asa, ye ngu muringga ngundiya
nangge eneno teyi. Yo, ye ngu muri nenengo keyootenggoku ngu, asa, ngundo Mosesro mamana mandega Anutro
ingondudu eyingo oni oo ngundiro etuyerowonggoku, ngu
rogono tero, engge tunooteyingo.

Keta Oruweroyi Oorega Ngu Oore Bodaga Ngundiro
(Luk 13:24)

13 Arisa, ye Anutro mamana mande ngu keyoro ngu, ye
Anutro oni bidodo oore bodaga tembaniwooremu nguno
oorero, Anutro sambo endemo oorewanggo. Ene Setanro
oore ngu urungga mera nenengo gome nangge. Yo, oni
simoo bare oowooyingga oorengo, ngu oore urungga ngu
keyoro, oororo oonootewanggo.
14 Ene Sambo Endemo oore, ngundo oore tembaniwoorega ngu bodaga nangge. Yo, keta sugi sugi oruweroyi
oore tembaniwoorega ngu bodagamu, nguro ye ko biyomi terogogo, erewero nguno oorewanggo. Oni simoo
bare nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngundo nangge
kenoro, Anutno oorewanggo.

Ye Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godange, Nguro Ingonda Teyi!
(Luk 6:43-44: Luk 13:25-27)

15 Ye Setanro ingondudu eyingo oni godange nguro ingonda teyi! Ngu oni ngundo ye kewooroyemo, ememangge
ememangge oororo dikaro, torige mande yeno ewanggo.
Ene imakeyingo muri tero, torige yeno omburo oorowutoyi,
bo gura oowooyi Sipsip enengo muri ngundiro teyingo.
Ene kawuye newendemo nguno ngu, ngu se koki biyomi ngundiro. Ngundo ngu omburo, sodedomangge yokiwanggo.
16 Ye koretero enengo muriyengga ngu wirikoro kenootoyi,
ngu ene nenengo bine, ngundi biyomi bine ewanggo. Nga
oni nga enengo ootootooye, ngu gome tetoyi, kenoro ngu,
asa, ye nguno ingoro, enengo muriye ngu nenengo, ero
ingowanggo. Yo, Muli dega, ngundo ngu yowoorengoro,
koonda ma tewa. Ngundiro nangge, dimoo uto, kakari

sanggiri, ngundo yowoorengoro, mbako ma tewa. Hamoo
oorengo kini.
17 Yo, de bidodo gome yanggango tero ngu, ene tanggori
gome nenengo nangge enggewanggo. Ngundiro nangge, de
biyomi, ngundo ene engge gome metemi ma enggewa.
18 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggewa.
Ngundiro nangge, de biyomingga, ngundo ene engge gome
metemi ma enggewa.
19 De bidodo gome ma enggetoyi, asa, ene de ngu doon-
gooro, deko yokawanggo.
20 Ngundiro nangge, ye ngundiro oni ngu enengo muri biy-
omi tetenggoku, ngu kenoro, ye nenengo tunoo ingootenggo.
Ene godange eyingo oni nangge, ero ingoyingo. Ngu oni
nguno, ene Anutro murini ma keyoyingo, hamoo oorengo
kini, ero ingowanggo.
21 Nguro ngu, oni guminggado ngu noorengo Anut Oo
Bidodo Simbunani etenggoku, ngu gumi nenengo kini. Kini,
oni ngu enengo bingamiye okooro, ene Anut oowooyi nguro
ma ingoro tetenggoku ngu, ene Anutro sambo endemo
enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno ma uwanggo.
Ene oni gura Awane sambo endemo oorooteku, ngu gome
keyoro ngu, asa, Awane kenowa.
22-23 Arisa, oode kootuyisina, Anutdo naru wengang-
gakuno wirikoyeroweroyi naruno, oni oowooyingga
oorengo mayero ewanggo. Oo Simburi Simbunani Urungga,
noore gengo oowoonggemo, noorendo gengo mandege keta
mesarango ngu wesiyoro, merambooro biyomi andangero,
muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu nguya
teyingo. Ero ewanggoku, ene ngu narunggano nguno,
nondo mande ngandiro gumi ewano. Yendo ngu yengo
oowooye bingamiye nangge okooro, noro nowoondoye
hamoo ma teyingo, nguro ngu, no yeno mande yanggango
eteno. Nondo ngu ye watayi kini. Ye weti mbumbuwa oni
biyomi! Ye sodedo sayi! No ngundiro ewano, ero eyingo.

Ya Yeweroyi Muri Eraya, Nguro Mande Adingayi
(Luk 6:47-49)

24 Arisa, Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Oni gura
noro mandene gome keyoro, ingoro ngu, ene ingondudu
metemi yoote. Ngundiro oningga ngu, ngu ngandiro. Ene
ingondudu metemi yoro, nguro ene ya yanggango ngundiro
mera yanggangonggakuno de nonggini gagiwi yoro, yeteku
ngu.
25 Ngundiro tero, sono urungga omburo, sono tuwi
urungga ootoogero, doogo urungga ombutoni ngu, enengo

yangga ngu yanggango ootooro, ma tookero sorewa. Ndawu-
garo nguro, ene mera yanggangonggano de nonggini gagiwi
nguno yeyingo.
26-27 Ngundiro nangge, oni gura noro mandene ingoro
ma keyoro, ene oni ingonduduni kini ngundiro. Ene ya
yeweroyi ngu ingondudu kini. Nguro ene ya nonggini ngu
mere setoni, mera newendemo amuno ma uyingo. Kini,
ene ya ngu mera sanganimo nangge yeyingo. Ngundiro
nguro, sono doogo urungga omburo, sono mewuyi urungga
tetoni, ngu enengo yangga ngu yanggango kini, nguro sode-
domangge tookero sorewa. Yo, hamoo oorengo, ngu tookero,
sorero yomburiyomukowa. Ero eyingo.
28-29 Yisasro mande ngu kinitetoni, oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo enengo mandeni etuyerowoku, ngu ingoro,
ene soriyokoro hamoo ingowonggo. Ndadiro nguro, Yisasdo
mandeningga ngu wesiyoro eteku, ngu mamana mande
etuyeroyingo onindo etenggoku, ngundiro ma wesiyoro
eyingo. Kini, Yisasdo mande oni simoo bare yunowoku, ngu
yanggango oorengo eyingo.

8

Yisasdo Oni Mambugoridodoga, Ngu Yomosiyoyingo
(Mak 1:40-45: Luk 5:12-14)

1 Yisasdo puringga ngu yokoro, ene ameno ombutoni, oni
simoo bare oowooyingga oorengo ene keyoro oorowuyingo.
2 Ngu narunggano nguno, oni gura mambugoridodoga,
ngundo Yisas tanggeyimo omburo, bagootero eyingo.
Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, no ingooteno.
Ge mete noro ingoya, noyega, mete tewe, ero eyingo.
3 Ngundiro etoni, asa, Yisas ngu oni mambugoridodogaku
ngu kenoro, nowoondoyi tero, kandeyi eneno yero, eyingo.
No ngundiro tewero gome ingooteno. Ge mete te. Ene
ngundiro etoni, arisa, sodedomangge ngu oni mambugori-
dodogaku, enengo sayininggaku mete teyingo.
4 Asa, Yisasdo mande gura eyingo. Ge no manggone
gome ingo! Ge oororo ngu, oni gurano gengo sayi yomosiy-
ooteku, nguro ma ewero. Kini, ge sodedo ooroya, gengo
gowege moondege Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
ngu etuyero. Ene ge geyoro ingoro, gowege moondege sayi
mete tero, ero ingoro ngu, kuri Mosesndo ewoku, ngundiya
teyi. Ngundiya tetooga, oni simoo baredo geyoro, ataga
gengo sayingge ngu mete tete. Ero ingowanggo.

Me Oni Tabangongga, Ngu Newende Hamoo Oorengo Teyingo
(Luk 7:1-10)

5 Yisas Kapeniyam endegano nguno utoni ngu, ngu naruno
nguno, me oniro tabango ururu gura nguro me oni ngu
onibi kandegura (100), ngundiromu ngu soboyerooteku ngu,
ngundo Yisasno omburo, ngandiro sumoo eyingo.
6 Noro Oo Bidodo Simburi Simbune, noro kirikiri oni gura
sayi urungga tero, yano ooroote. Ngu ene kekandeyi ngu
kuri kumooyingo, ngu ene ogingo urungga yoro ooroote. Ero
eyingo.
7 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, enebana gumi eyingo.
Nondo oororo, ene yewe, mete tewa. Ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoni, asa, me oni tabango urungga Yisasno
mande gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi, no oni metemi
kini. Ngundiro nguro, ge noro yano ma ombuwa. Ge mande
kingo nangge etooga ngu, noro kirikiri oningga ngu, ene
mete tewa.
9 Nondo noso nangge noro oni sobosobo urungga moore.
Ene oo etoni ngu, nondo oo ngundiro teteno. Ngundiro
nangge, noro me oni nowoondonemo oorootenggo. Arisa,
nondo guraya, oorowu, ewanoku ngu, ene oorowuwa.
Nondo guraya, ombu, ero ewanoku ngu, asa, ngu ombuwa.
Nondo nenengo kirikiri oni guraya ko ngundiya te, ewanoku
ngu, ene oo ngundiro tewa, ero eyingo.
10 Yisasdo enengo mandega ngu ingoro ngu, soriyokoro,
yowoorengoro, oni eneya namoko nguno etuyeroro eyingo.
No yeno hamoo oorengo eteno. No ngu Iserel oni gura
newende hamoo teyingongga, ngundiro no ma kenowono,
ero eyingo.
11 No yeno hamoo eteno. Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, nguno oni simoo bare oowooyingga ngu sowe gura
gura Yudaro oni kini, me oni tabango urungga ngundiro. Yo,
ngundo sambo endemo nguya omburo, oo simbo urungga
naruno, Ebaraham, Ayisak, Yekob, ngudodo bibitero, oo
nero oruwanggo.
12 Ene Anutdo endega enengo Iserel oni simoo bare
soboyerooteku, nguro yomosiyoyingo. Yomosiyootoni,
ene enengo Iserel oni simoo bare oowooyingga nowoon-
doyemo hamoo ma tero, nguro ene sambo endemo ma
oorowuwanggo. Anutdo ngu oni ngu oweyerootoni, Setanro
ende biyomi de nombo ma kumooweroyi nguno oorong-
goowa. Oorongootoni, nguno ene ureri urunggano sendo
moguru urungga tero, metokarikari tero oruwanggo, ero
eyingo.
13 Ngundiro ero ngu, asa, Yisasdo yowoorengoro, me oni
tabango urunggakuya ero, gengo yano u! Gengo nowoon-
doge hamoo teyingongga, nondo gengo ko oni yomosiyoowe

ero ingowokunggaku, ngu ataga engge tunootete. Ero etoni, naru ngundiro nangge, Yisasdo etoni ngu, enengo ko oninggaku sodedomangge mete teyingo.

Yisasdo Pita Konggeyi Yomosiyoyingo
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Arisa, Yisasdo omburo, Pitaro yano uro, konggeyi kenoyingo. Ene sayi goweyi kookingo urungga yetoni, yabano wetororiyingo.
15 Ngundiro nguro, Yisasdo Pita konggeyi kandeyi dowootoni ngu, nguno nangge, sayininggaku kinitetoni, nguro ene ootoogero, Yisasro oo karo yomosiyoyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Sayidodomu Yomosiyeroyingo
(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Arisa, suwootetoni, oni simoo bare oowooyingga mbooro biyomimbo yoyoyingomu, ngu yoyoro, Yisasno mayeyingo. Mayetoyi, asa, Yisasdo mbooro biyomiku oni nowoondoyemo oorootenggoku, nguno ero oweyerootoni, besero sayingo. Ngundiro tero, sayi oniku nguya yomosiyerootoni, ko mete teyingo.
17 Kuri Anutro ingondudu eyingo oni oowooyi Ayisaya, ngundo Yisasro mande ngandiro nakangoro eyingo.
Enendo enesu nangge sayinani bidodo andangero yokoro,
ene noorengo sayi gura gura kuri koorowooro oorowuyingo. Ero eyingo. (Ayisaya 53:4)

Oni Gurado Yisas Keyoweroyi Oorega Ngu Tango Kini
(Luk 9:57-62)

18 Ngu naruno nguno, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayero, Yisas pawangootoyi, nguro enendo kirikiri onino eyingo. Noore sono koongeyingo anduroko oorewato, ero eyingo.
19 Ngu naruno, Anutro mamana mandero etuyeroyingo oni, ngundo Yisasno omburo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge ende bidodo oorowuwaku ngu, no nguya geya oorowuwero ingooteno, ero eyingo.
20 Ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Diguno se koki oorootenggoku ngu, ene kengeweroyi musiyo moore. Ngundiro nangge, nu nguya takiyedodo moore. Ene no, Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngu wereweroyi musiyo hamoo oorengo kini, ero eyingo.
21 Ngu naruno nguno, oni newende hamoo teyingo gurado Yisas keyoro eyingo. Oo Simburi Urungga, mete bine, no koretero oororo, Awane sobowootoowe, kumootoni merengoorogogo ko ombuwano. Ero eyingo.

22 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo gumi eyingo.
Oni noro nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo mete
oni bingo merengooyi. Ene komo ge no keneroya ombu. Ero
eyingo.

Yisasdo Etoni, Doogo Urungga Imakeyingo
(Mak 4:36-41; Luk 8:22-25)

23 Ngu naruno nguno, Yisas enengo kirikiri oni nguya
wanggo newendemo uyingo.
24 Arisa, ngu naruno nangge, doogo urungga oorengo
tunootero, wendeyi tookero, wanggo yowooraringootoni,
wanggo wendoni uwero teyingo. Ngundiro tetoni, ene Yisas
wanggo newendemo wetororiyingo.
25 Ngundiro tetoni, enengo kirikiri oni sosoreyingo
urungga oorengo tero, Yisas yokutuwooro eyingo. Oo Sim-
buri Urungga, ge komo noore hoorooweyero! Noore ataga
oonootewero tetetoku nga, ero eyingo.
26 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo eneno mande gumi
eyingo. Ye ndawugaro sosoretenggo? Yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu bodaga nangge! Eyingo. Ngundiro
ero, ene ootoogero, doogo sono nguya yeyoro etoni, sode-
domangge imakeyingo. Yo, ene ngundiro etoni, doogo
imaketoni, wendeyi nguya nenengo yeyingo.
27 Ngundiro tetoni, enengo kirikiri oni ngu kenoro, in-
gondudu urungga oorengo tero, sosorero, enengo nangge
mande ero sumoo eyingo. Nga oningga nga ndadiro oningga,
nguro wendeyi, doogo yeyoro etoni, ngundo manggowo
ingoro, nguro ene sodedomangge imakeyingo? Ero eyingo.

Yisasdo Oni Erayagomo Mbooro Biyomi Andangeyingo
(Mak 5:1-17; Luk 8:26-37)

28 Ngu naruno, ene sono anduroko oni simoo bare mera
nguno oorootenggoku, ngu oowooyi Gadarin nguno ombu-
toyi ngu, oni eraya mbooro biyomidodo ngu nguya yowuru-
wooyingo. Ene oni merengooweroyi musiyo yokoro, Yisasno
ombuyingo. Mbooro biyomimbo yoyoyingo oni erayaga ngu,
se koki ngundiro. Ngundiro nguro, oni simoo bare ngu oni
erayagado musiyo oore ma endeyootenggo.
29 Ngu naruno nguno, mbooro biyomikundo Yisas kenoro,
meno yanggango ero eyingo. Ge Anutro Nangoni, ge
nooreno ngano ndawuga tewero ombute? Ge noore
ogingo urungga yunowero ombute, bine? Ataga narungga,
noore Setanro ko oni yoyoro, Setando musiyo biyomimo
yoyeweroyi naru kini, ero eyingo.
30 Ngu naruno, bo oowooyingga oorengo sono
koongeyingo namoko oo nero oruwonggo.

31 Bo oo netoyi, mbooro biyomi oni erayagaku nowoon-
doyarimo oruwonggoku, ngundo bo kenoro, nguro ene
Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Noore
oweyerootoyi, oorero, mete noore bo andu nowoondoyemo
uwato, bine? Ero eyingo.
32 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo ngu ingoro,
mande gumi eyingo. Yo, mete ngundiya teyi! Ene
ngundiro etoni, arisa, mbooro biyomiku oni erayagaku
yoyokoro, boku nowoondoyemo utoyi ngu, arisa, sodedo-
mangge boku yondoyidoro oororo, mera tembanimo sorero,
sono koongeyingomo uro, nguno kumoomukoyingo.*
33 Ngundiro tetoni, bo sobosobo oniku ngu kenoro, sode-
domangge ene yondoyidoro, endemo ko oororo, bo bidodo
kumoowonggoku nguro ero, ko, oni erayaga mbooro biy-
omimbo yoyoyingo ngu mete teworiku, nguro nguya ero
endeyoyingo.
34 Ngundiro etoyi, ngu endemo simoo bareku bidodo sang-
giri tero, Yisasno mayeyingo. Ene Yisas kenoro ngu, nguno
ngguyinggayi tero, sumoo sumoo inoro, nga merangga nga
yokoya, gurasina toonge, ero eyingo.†

9

Yisasdo Oni Kekandeyi Kuri Kumooyingongga Ngu Yomosiyoyingo
(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo wanggo newendemo uro,
sono koongeyingo anduroko oororo, enengo ende damon-
imo ko mayeyingo.
2 Mayetoni, oni kekandeyi kuri kumooyingongga yabano
yero, oni gidaregado sumooro, Yisasno mayeyingo. Arisa,
Yisasdo ngu oni nguro nowoondoye kenoro ingoworomu
ngu, ene enengo nowoondoyemo hamoo teyingo kenoro,
nguro ene ngu sayi oninggakuya eyingo. Nangone, nowoon-
doge imakeyingomo ootoo. Nondo gengo mbumbuwage
andangero yokoro kabeteteno, ero eyingo.
3 Ngundiro etoni, Mosesro mamana mandeno
etuyeroyingo onindo ngu ingoro, enengo nangge mande
ero, ingoro eyingo. Nga oningga ngando, Anut kootuyisina
ero yomooyinoro mande biyomi ete. Ero eyingo.

---

* **8:32:** (Mosesro mamana mandeno ngu, Iserel oni bo sobowooro, ko, utoro neweroyi nguya, roogo oorengo teyingo. Arisa, Yisasdo boku yoyokootoni kumoomukoyingo.) † **8:34:** (Ene ngundiro ewonggoku, ndawugaro nguro, Yisasdo enengo bo sobowooro, digi yoweroyi koyi, ngu yomburiyoyingo.)

4 Asa, Yisasdo enengo nowoondoye bidodo kenoro ingoro,
ngandiro sumoo eyingo. Ye ndawugaro yengo nowoon-
doyemo ngundiro biyomi ingootenggo?
5 Oore eraya ngu sayi oningga nguya eweroyi ooroote.
Ndawu oorega ngu dagate? Nondo eneya ewano, gengo
mbumbuwa andangero yokoro kabetewano; ngundi, ge
ootoogeya oorowu, ero ewano, bine? Ndawu oorega ngu
gome? Ero sumoo eyingo.
6 No nenengo etuyeroro ewero. No Anutro Nangoni
Oni Kirarongo ootooro, yanggangonedodo no mete merako
ngano oni bidodoboro mbumbuwa andangero yokoro, ka-
betewano, ero eyingo. Arisa, ene ngu oni kekandeyi kuri
kumooyingongga nguya eyingo. Ge ootoogeya, gengo yaba
yoya, gengo yano u. Ero eyingo.
7 Ngundiro etoni, ene ootoogero, enengo yano uyingo.
8 Oni simoo bare namoko oruwonggoku, Anutdo yang-
gango oni yunowoku, ngu kenoro ngu, ene sori urungga
yokoro, Anut oowooyi bingami ero okooyingo.

Yisasdo Matiyu Negongoyingo
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Ngu naruno nguno, Yisasdo nguno oororo, Gabuman digi
beye yoweroyi oni oowooyi Matiyu ngu kenoro eyingo. Ge
ombuya, no kenero, eyingo. Ngundiro etoni ngu, asa, Matiyu
ootoogero, Yisas keyoro oorowuyingo.
10 Yisasdo kirikiri oni nguya, Matiyuro yano oororo, oo
netoyi ngu, digi yoweroyi oni gura, ko, mbumbuwadodo oni
nguya omburo, ngudodo oo neyingo.*
11 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye
Parisi, ngundo Yisasro kirikiri oniku yeyoro eyingo. Ndawu-
garo yengo oo Simburi ngu digi beye yoweroyi oni, ko,
mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Ero sumoo eyingo.
12 Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, mande gumi eyingo.
Oni sayi kini ngu, sayi mambu yomosiyoweroyi Doguta
onino nguno ma oorowuwanggo. Kini, oni sayidodo, ngundo
nangge Dogutano oorowuwanggo, ero eyingo.
13 Kuri Anutro ingondudu eyingo onindo nakayanggano
nguno Anutro eyingo.
Nondo ngu nowoondoye ebe ino ino teweroyi muringga,
nguro gome ingooteno. Ngu muringga, ngundo nono
wooro yeweroyi, ngu dagate. Ero eyingo. (Hoseya 6:6)

---

* **9:10:** (Yuda merako nguno Gabuman digi beye yoweroyi oni, nguro muri biyomi ngu ngandiro. Ngu oningga, ngundo Gabumando uri ewaku, enendo digi beye dagaro, awuroko ero, digi gumi enengo yoro, gumi gidarega ngu andangero, Gabuman nguno inoote. Yuda oni ngu enengo muri watayi, nguro ene yakaka oni, ero etenggo.)

Ene mande soweyoro gura eyingo. Ye Anutro ingondudu eyingo oni nguro mande ngu gome ingoyi, nguro damoni ndadiro? Ngundiro nangge, no oni nenengomboro nangge ma ombuyingo. Kini, no oni mbumbuwadodomu negoyerowero nguya ombuwono. Ero eyingo.

Oowari Roogo Teweroyi, Nguro Muri
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Ngu naruno nguno, sonoyeroyingo Yon oningga nguro kirikiri onindo Yisasno omburo, sumoo eyingo. Ndawugaro nguro, noro, ko Parisi oni nguya oowari roogo tero, gengo kirikiri oni ngundiro ma tetenggo? Ero sumoo eyingo.

15 Yisasdo mande ngu ingoro, nguro gumi eyingo. Bare yoweroyi naruno, dobookurine, yayane, awa namone mayetoyi ngu, nguno oni oni teweroyi naruno, oowari ma roogo teweroyi. No merako ngano ma oruwanoku narunggano ngu, asa, nenengo kirikiri oni oowari roogo tewanggo, ero eyingo.

16 Yisasdo mande adingayi eraya yunoro, ngu etuyeroro, muri keta ko muri kurimi ngu ma yowuruwoowero. Ngu ngandiro: Oni kumba sosowo ketangga yoro, ngundo nengguro kuriminggа nguro witu ma ukingoro webisiyowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, ngu kumba sosowoongga, witu ukingowonggoku, ngundo nengguro ko omboongewa. Ketanggakundo kuriminggaku omboongetoni, nguno witu urungga tunootewa.

17 Ngu ngandiro: oni gurado bo simoongo ketamu yoro, si kurimimo ma siriyoote. Ndadiro nguro, ngundiro tewaku, bo simoongonggakundo si kuriminggaku omboongero, merako sorero, si, bo nguya yomburiyowa. Ngundiro nangge, oni bo simoongo, si ketamo siriyootoyi, ngu bo, si nguya mete oruwa. Ero eyingo.

Yisasdo Tabango Oningga Namboni Yokutuwooro, Bare Sayidodoga Nguya Yomosiyoyingo
(Mak 5:22-43; Luk 8:40-56)

18 Yisasdo mande soweyoro, ero etoni ngu, yowuru yaro tabango oni gura omburo, boodoo oondoogero eyingo. Anangu, no nambone kumoote. Mete, ge ombuya, kandege eneno yeya, yokutuwootooga, ene ko ootoogero, keta orini, Ero eyingo.

19 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo, enengo kirikiri onidodo ootoogero, ene keyoro oorowuwonggo.

20 Ngu naruno, bare gura komboro sayi yoro, mooma naru kande eraya kegidemboro eraya oruwoku, ngundo Yisas kootuyisina oororo, nengguroni tanggeyisina dowoowo.

21 Enengo newendemonggo ngu ngandiro ingoro ewo. No
nengguroni tanggeyisina nangge dowoowanoku ngu, asa,
nenengo sayine mete kinitewa, ingoro eyingo.
22 Ngundiro tetoni ngu, Yisasdo yowoorengoro, kenoro
eyingo. Nambone, mete, ge nowoondoge imakeyingo
ootoo. Ge noro nowoondoge hamoo teyingo nguro ngundiro
nangge, sayingge kinitete, ero eyingo. Ngundiro etoni, ngu
naruno nangge, enengo sayinggaku kiniteyingo.
23 Arisa, Yisasdo tabango oninggakundo yano ombutoni,
nguno oni simoo bare oowooyingga oorengo nguno ootooro,
sendo moguru tero, nggusi uwooro oruwonggo.
24 Yisasdo oo ngundiro kenoro eyingo. Anangu, ye sayi!
Nga bare buniyongga nga ngu ma kumooyingo, ene weto-
roote nangge. Eyingo. Ene ngu mandega ngu ingoro, nguro
ene yomoo inoyingo.
25 Ene ngundiro tetoyi, Yisasdo oni simoo bare oweye-
rootoni ngu, endesina ooretoyi, ya newendemo uro,
bare buniyonggaku kandeyi dowootoni, ko keta tero
ootoogeyingo.
26 Ngu ooga tunootewoku, nguro mandeni sodedomangge
ende bidodomo ngu mera guminggano oorooteku, ngu in-
gowonggo.

*Yisasdo Oni Eraya Doongeyari Kiringomu, Ko, Oni Mang-
gowo Gosiyoyingongga Nguya Yomosiyoyingo*

27 Ngu naruno nguno, Yisasdo ngu endega yokoro oorowu-
toni ngu, oni eraya doongeyari kiringomu ene keyoro, meno
yanggango eyingo. Ge Yuda oniro tabango urungga Dewit
nguro osiyi! Ge noorengo nowoondoyi teyuno! Ero eyingo.
28 Yisasdo ngu ingoro, ene nowoondoyari kenowero
yano utoni, ngu oni doongeyari kiringo erayagaku nguya
uyingo. Yano utoyi ngu, asa, Yisasdo erayagaku yeyoro,
towooyeroro, sumoo eyingo. Yari nowoondoyarimo ngu
nondo yomosiyeroni ingooteri, bine? Ene ngundiro etoni,
doongeyari kiringo erayagakundo mande gumi eworiyo. Oo
Simburi Urungga, ge mete noore yomosiyoro, ero eyingo.
29 Ene mande ngundiro etori ngu, asa, Yisasdo kandeyi
doongeyarimo yero eyingo. Arisa, yari nowoondoyari
nono hamoo tetori nguro, ataga ngundiro nangge, engge
tunootewa. Ero eyingo.
30 Ene ngundiro etoni, sodedomangge doongeyari mete
teyingo. Ngundiro tetoni, asa, Yisasdo eneya mande yang-
gango eyingo. Yari ingonda teri! Yari oni gurano nga ooga
ngaro ma ewero! Ero eyingo.
31 Ene ngu oni erayagaku endesina oorero, ngu ooga
Yisasdo tewoku, nguro mandeyi sodedomangge ende

bidodomo ngu mera guminggano oorooteku, ngu wesiyoro
eyingo.†
32 Ngu naruno nangge, Yisasdo ngu endega yokoro,
oorowutoni ngu, oni gidegado oni gura mbooro biyomimbo
manggowo gosiyoyingomu, ngu yoro, Yisasno ombuyingo.
33 Arisa, Yisasdo ngu mbooro biyominggaku owetoni, ngu
oninggaku mande eyingo. Oni simoo bare ngu kenoro,
soriyokoro eyingo. Noore kuri ngundiro ooga Iserel merako
tunootetoni, ngu ma kenoyingo. Ero eyingo.
34 Ngundiro nguro, Parisi onindo Yisasro ko kenoro,
nowoondoyemonggo boguwooro mande ngandiro eyingo.
Ene mbooro biyomi Setanro yanggangomonggo ngu andan-
gete. Ero eyingo.

*Noore Anutno Kira Etooye, Ko Oni Oowooyingga Soweye-
rootoni, Enengo Kono Ombuwanggo*

35 Ngu naruno nangge, Yisasdo ende bidodomo endeyoro,
Yudaro yowuru yano uro, simoo bare etuyeroro, Anutro
Mande Keta Mesarango wesiyoro yunoro, oni simoo bare
yowoosooro, Anutro mande muriningga, ngundo enengo oni
simoo bare soboyerooteku, nguno utoyi, ene nowoondoye
hamoo teweroyimboro. Ngundiro tero, ene oni sayidodomu,
ko, sayi gura gura nguya yomosiyeroyingo.
36 Yisasdo oni simoo bare yeyootoni, ene kowuri gura
gura ingoro, nguro ingondudu urungga tero, ene biyomi
nangge oruwonggo. Yisas newendemonggo yeyoro, nguro
nowoondoyi urungga teyunoyingo. Ndawugaro nguro, oni
simoo bare ngu Sipsip ingonduduye kini ngundiro, ko,
sobowooweroyi ko oni gome nguya kini.
37 Ngundiro nguro, enengo kirikiri onikuya mande gura
ngandiro eyingo. Oowari oowooyingga kono kuri mandoni
yewoku, ene nguro ko oni oowooyingga kini.
38 Ngundiro nguro, ye komo Anutno kira etoyi, ko oni
oowooyingga soweyerootoni, Anutro kono omburo, oni
simoo bare yowuruyerowanggo. Eyingo.‡

10

*Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya
Kegidemboro Eraya Negoyeroyingo*

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

---

† **9:31:** (Yisasdo mande ngundiro eyingo ngu, ndawugaro nguro, ene naru rogono sayi oni yomosiyeroro ngu, enengo ko nenengo Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro eweroyi, ngu ma tewa.) ‡ **9:38:** (Nga mandega nga ngu, Yisasdo hamoo oowari kono nguro ma ete. Kini, oowari mandoni yewoku, ngu oni simoo bare ene nowoondoyemo hamoo teweroyi namoko tetenggoku ngundiro.)

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri oni kande
eraya kegidemboro erayagaku negoyerootoni, ombutoyi,
yanggango yunootoni, ene mbooro biyomi owero, oni sayi-
dodo ngu mete yomosiyeroro, moondeyemo kowuri ngu
andangetenggo.

2-4 Yisasro kirikiri oni ngu ngandiro: Sayimon oowooyi
gura Pita, ko, enengo koneyo Enduru; Yemus ko Yon ngu
Sebedi simoongo; Pilip; Batolomeyu; Tomas Matiyu, ngu
digi beye yoweroyi oningga; Yemus ene Alipiyasro nangoni;
ko Tadiyas; Sayimon, nguro muri ngandiro: enengo mera,
ngu mera gura onindo, sobowooweroyi ingonduduni kini
oorengo. Ko Yudas Iskariyoot ngu oningga, ngundo damoda-
moni tero, Yisas mundi oni kandeyemo yeyingo.

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Kegidemboro Eraya Ko Yunoyingo
(Mak 6:7-13; Luk 9:1-5)

5 Yisasdo enengo kirikiri oni kirarongo mamana mande
ngundiro yunoyingo. Ye oni sowe gura gura Yudaro oni kini
nguno ma uwero. Ye ende gidega Sameriya mera nguno
oorootenggoku, nguno nguya ma uwero.
6 Kini, ye Iserel oni simoo bare nangge nguno oorowuyi.
Ene Sipsip, ngundo enengo oore yokootenggoku ngundiro.
7 Ye ooroya ngu, mande ngandiya wesiyoya eyi. Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo oni simoo
bare soboyerooteku, ngu kuri namoko ombute.
8 Ye ko gura ngandiya teyi. Ye sayi oni yomosiyeroya,
oni kumooyingomu yokutuyeroya, ko moondeye gorimam-
budodomu oni yomosiyerootoyiga mete tetoyiga, ko mbooro
biyomi nguya oweyeroyi. Nondo ye Anutro mamana mande
yunoro, ko nondo ko biyomi tero, yengo nowoondoye
hamoo teyingongga, ngu yanggango kingo yunowono. Arisa,
ngundiro nangge, ataga, yengo naru, yeba nangge saya, oni
simoo bareno ngundiya kingo yunoyi.

9 Mete, ye digi beye ma yoro, siriyowero.
10 Ye kasi, ko towi eraya, keye goweyi eraya, ko usudogo
gura, ngu ma yowero. Kini, oni endemo oorootenggoku,
ngundo mete oo bidodo yunoro hoorooweyerowanggo.

11 Ngundiro nangge, ye ende ururumo ko bobodimo,
nguno ye oni gome ereweya, yeyoya, oni metemi nenen-
gongga kenoya, ngundo yano nangge oodega, ooroya, naru
saweroyigakuno yokoya sayi.
12 Ye ya gurano uya ngu, oni ngu yano oorootenggoku, ngu
kumana yunoyi.

13 Oni simoo bare ngu yano oorootenggoku, ngundo ye
gome soboyerootoyiga ngu, ngu Anutro kumanangga ene-
dodo mete oruwa. Asa, ngundiro nangge, enendo gome ma
soboyerootoyiga ngu, ngu Anutro kumanangga eneno ma
oruwa.
14 Ngundiro nangge, oni gurado yoyoro, enengo yano ma
utoni ngu, ko endemo oni simoo baredo Anutro mande kootu
inootoyiga ngu, asa, ye ende yokoya, ooroya ngu, keyemo
gugukakawu yonggurumooya, ye sayi.*
15 Nondo yeno hamoo eteno. Kootuyisina, oni simoo bare
wirikoyeroweroyi naru urunggano, ngu Anutdo ngu en-
demo oni simoo bare ngu kowuri urungga oorengo yunowa.
Ngu endemo kowuringga yunoyingo, ngundo oni simoo bare
Sodom ko Gomora ende erayagano kowuringga, ngu dagate.
Ero eyingo.†

Kootuyisina, Kristen Onino Towootowoo Gura Gura Tunootewa
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 Yisasdo mande gura eyingo. Ye gome ingonda teyi!
Nondo ye Kristen oni, Sipsip ngundiro ngu soweyerootoowe,
se koki kewooroyemo oorowuwanggo. Ye sirero muri key-
oyi. Ene ingondudu urungga tero, oo gome kenoro ingoro,
oo tewero ingooteku, ngu tete. Ye nu mumu kondiriro muri
nguya keyoya, ngunonggo muri biyomi teweroyimboro, ngu
ma ingowero.
17 Ye oniro ingonda gome teyi! Enendo yoyoro, ya
biyomimo oorero, wirikoyeroyi musiyomo oorero, enengo
yowuru yano gisasaruyerowanggo.
18 Ye nono oni nowoondoye hamoo tetoyi, nguro enendo
ye yodowooro, Gabuman oni, ko, merako oni koreteyingo
tabango urungga, ngu doongeyemo ombuwanggo. Ngundiro
nguro, ngu naruno, ye Anutro Mande Keta Mesarango ngu
onino, ko oni sowe gura gura Yuda oni kini, nguno nguya
wesiyoya yunoyi.
19 Ye nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro
kowuringga ngu tunootetoni ngu, ye nowoondoyemo
sosorero, ngandiro ma ingowero, ero eyingo. No oni
ururumo ndadiro mandega ewano; ngundi, enendo etoyi
ngu, nondo gumi ndadiro ewano, ero ma ingororuwero.
Ngu narunggano nguno, ye ma sosorewero. Ndadiro

---

* **10:14:** (Ngundiro tetoyi ngu, Anutdo endemo oni kumana biyobiyomi urungga ene yunowa.) † **10:15:** (Kuri Ebarahamro naruno, ngu ende erayagano, simoo bare bidodo nowoondoye ingondudu biyomi urungga, ko mbumbuwa urungga oruwonggo. Ngundiro nguro, Anutdo enengo mbumbuwa urungga oorengo ngu kenoro, nguro ene sambononggo de soweyootoni, omburo, ngundo ngu ende erayagaku, oni simoo bare nguya oo bidodo demukoro kiniteyingo.)

nguro, yengo Anut, ngundo ingondudu ye yunootoni, mande
ngundiro wesiyoro ewanggo.
20 Yengombo ngu oo ngu ma wesiyoro ewanggo. Kini,
Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo nangge ingonduduyemo
etoni ewanggo.
21 Kowuri naruno, oni gurado koneyo dowooro, oo
wirikoweroyi musiyomo ooretoni, ureyi kumoowa.
Ngundiro nangge, eweyimbo nguya nangonimo ngundiro
tetoni, simoongombo ewenemi nguya ngundiro tewa.
22 Yo, hamoo, ngu naruno, ye noro nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, nguro oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo,
ngundo yeya nowoondoye biyomi urungga ingowanggo.
Ene ngundiro tetoyi ngu, oni gura newende hamoo yang-
gango tero oode, naru wengamo oruwaku ngu, asa, Anutdo
ene yootoni, ngu oningga ngu Anutya sugi sugi oruwari.
23 Oni simoo bare ende gurado yomburiyerowero tetoyiga
ngu, ye ende gurano sodedo sayi. Ngu endemo oni ngundo
nguya muri biyomi yeno tetoyi ngu, asa, ye ende gurano
sobiyoya sayi. No yeno hamoo oorengo eteno. Ye Iserel ende
bidodomo ko ngundiro ngu ma temukoyingomo, no Anutro
Nangoni Oni Kirarongo ko omburo yoyowano.
24 Simooye Skulno oorowuyingo ngu, ngu komo enengo
etuyeroyingo oningga ngu nowoondoyemo oriyi. Ene
ngundiro nangge, kirikiri oni nguya komo enengo sobosobo
oni ururu nowoondoyemo oriyi.
25 Mete Skul oni nguya, etuyeroyingo oni ngu kirarongo
oorengo tunootewanggo. Ngundiro nangge, kirikiri oni
nguya enengo oni ururu kirarongo oorengo mete tunoote-
wanggo. Ngu hamoo, nondo yengo nowoondoye hamoo
teyingo nguro Awaye oorooteno. Ene noro mundi oni gidare-
gado no kootunesina oowoone biyomi Setan, ngundi, Beyele-
sebab ero ngu, asa, ngundiro nangge, ye noro kirarongo tero
oorootenggoku, ye nguya ngundiro kootuyesina oowooye
biyomi guradiro guradiro ewanggo.

Oni Komo Ene Anutro Nangge Sosoreyi
(Luk 12:2-7)

26 Ngundiro nguro, ye mundi oni merako ngano oo-
rootenggoku, ngu ma sosorewero. Ndadiro nguro, mande
bidodo nowoondoyemo ngu ingoro, kombiteyingo oo-
rooteku ngu, kootuyisina oode, tunoo oorengo tunoote-
mukowa. Ngu oo ngu wiriyoyingo ngu, kootuyisina, onindo
kenowanggo.
27 Nondo mande ureriko etuyeroro, yunootenoku nga
ngu, yendo mera himi ogisano wesiyoya yunoyi. Ngundiro

nangge, ye mande torige sodeyebo ingootenggoku ngu, ye
mande eweroyi musiyomo, ngunonggo mande wesiyoya eyi.
28 Ene ye oni goweye moondeye ureyi kumootenggoku,
nguro ma sosorewero, ndadiro nguro, ene gaboye nguya
mete ma ureyi kumoowa. Kini, ye komo Anutro nangge
sosoreyi. Ngundo ngu, ene mete moondeye gaboye nguya er-
ayadodo Setanro ende biyomi, de nombo ma kumooweroyi,
nguno ye oorongooyerowa.
29 Oni ngu nu bobodi digi tanggori guranangge, ngundo
nangge uriyootenggo. Ene Awaye sambono oorooteku,
ngundo ma ingootoni ngu, asa, ngundiro nu bobodi ngu
merako ma sorewa.
30-31 Yo, Anutdo nu nguro gome ingoro, sobowooro, ene
ye soboyeroro ingooteku, ngundo nu bobodi soboyerooteku
muringga, ngu dagate. Yo, Anutdo tabaye uye ngu kuri
kandangero, ingowoku ngu, ye ngu watayi kini. Ngundiro
nguro, ye ma sosorewero. Ero eyingo.

Yisas Oowooyi Wesiyoro Eweroyimboro Ma Sosorewato (Luk 12:8-9)

32 Nguro oni gurado no oowoone oni simoo bare
doongeyemo wesiyoro, ewaku ngu, nondo nguya ngu on-
ingga oowooyi Awane sambono oorooteku, ngu doongeyimo
nguya wesiyoro ewano.
33 Ene oni gurado oni simoo bare doongeyemo no kootu
nunootoni ngu, asa, nondo nguya ngu oningga Awane sam-
bono oorooteku, ngu doongeyimo nguya kootu inowano.
34 Ye ngandiro ma ingondudu tewero, no merako ngano
ebe yeni, kumoowero ombute, ero, ma ingowero. Kini, no
ebe yewe kumoowero ma ombuyingo. No duge ngu Anutro
mandeni ngundiro ngu yoro ombuteno.
35 Yo, noro dugega ngando ngu oni simoo bare bidodo
kewooro wesoowooyerootoni, wata eraya tunootero,
gura oni simoo bare nono nowoondoyemo hamoo tero
oodoyi, oni simoo bare wata gura nowoondoyemo
hamoo ma teyingo oruwanggo. No nguro ombuwono.
Simoo gurado eweyimboya mundi tero, songo songo
oruwari. Bare gurado nemimboya mundi tero, songo
songo oodori, ngundiro nangge, bare gurado neboyi-
boya mundi tero oruwari.
36 Ngundiro nangge, oni simoonggoro ya gurananggemo
oorootenggoku, nguya mundi tero, songo songo oruwanggo.
(Mayika 7:6)
37 Oni gura eweyi nemimboro nangge ingooteku mur-
ingga, ngundo noro ingooteku muringga, ngu dagatoni ngu,
ngu oningga ngu noro doboone kini. Ngundiro nangge,

oni gura nangoninggaro ko namboninggaro gome ingooteku
muringga, ngundo noro ingooteku muringga, ngu dagatoni
ngu, asa, ngu oningga nguya noro doboone kini.
38 Ene oni gura enengo newendemo hamoo teyingo nguro
ene ma kumoowero tero, ngunonggo ene no kenerowaku
ngu, asa, ngu oningga noro doboone kini.
39 Oni gura merako ngano enengombo enengo keta
oruweroyiga ngu yowaku ngu, oniyooge, kootuyisina, ene
oonootewa. Ngundiro nangge, oni gura noro ingoro,
meyero, noro konemo enengo keta sugi sugi oruweroyi
yokowaku ngu, asa, ngu oningga, ngundo noya keta sugi sugi
oruweroyi ngu sambo endemo yowa.

Oni Uri Metemi Yoote
(Mak 9:41)

40 Oni gurado ye yomosiyerowaku ngu, ene ngundiro
nangge, no nguya yomosineroote. Ngundiro nangge, oni
gurado no yomosinerooteku ngu, asa, ene Anut, no sowene-
rootoni ombuwonokungga, nguya yomosiyoote.
41 Oni gura Anutro ingondudu eyingo oningga ombutoni,
kenoro, no Anutro ingondudu eyingo oni hooroowewero
ingoro, ene yoro, enengo yano uro gome sobowooteku ngu,
asa, Anutdo nguro uri urungga inowa. Ngundiro nangge, oni
gura oni nenengo metemingga ombutoni, kenoro, ingoro,
ene yoro, enengo yano uro sobowoowaku ngu, asa, ngu
oningga nguya Anutdo uri urungga inowa. Ndadiro nguro,
onindo oni Anutro ko tetenggoku, ngu hoorooweyerooteng-
goku ngu, Anutro ko gobooro tetenggo.
42 Oni gurado ngu oni simoo bare noro nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu oowooyidodo kini, ngu kenoro, ingoro,
nguro ene sono gingo tobano wendoro, inowaku ngu, asa,
no yeno hamoo eteno. Ngu oningga ngu uriyi gome yowa.
Ero eyingo.

11

Yondo Enengo Kirikiri Oni Gidega Soweyerootoni, Yisasno Oorowuyingo
(Luk 7:18-35)

1 Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro
erayagaku, ko teweroyi nguro mande yunoyingo. Ene
mande kinitetoni ngu, asa, ene ngu endegaku yokoro, ende
oowooyingga ngu Galili mera oorooteku nguno oororo, Anu-
tro mande wesiyoro etuyeroro, oni simoo bareno yunoyingo.
2 Ngu naruno nguno, Sonoyeroyingo Yonngga ya biy-
omimo oode, ngunonggo Yisasdo ko tewoku ingoro, nguro

enengo kirikiri oni soweyerootoni, Yisasno oororo, sumoo ewero.
3 Ene Yisasno mande ngundiro sumoo eyingo. Ge nooreno nenengo tunoo oorengo e. Ge Yuda onindo oni urungga sobowootetoku, bine; ngundi, noorendo oni gura sobowoowato, bine? Ero eyingo.
4 Ene oo ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye ooroya, Yonno oo kenoro ingootenggoku, nga eyi.
5 Ye ooroya, Yonno ngandiya eyi. Oni doongeyi kiringomu ngu ataga doongetetoyi; oni keye biyomimu ataga gome endeyootoyi; gorimambudodo oni enengo goweyi ataga metemi tetoyi; oni sodeye tuwoomu ngu mande ingootoyi; oni kuri kumooyingomu ataga ootoogetoyi; angoyi oni Anutro Mande Keta Mesarango ataga ingootenggo.
6 Oni gura newende noro hamoo tero, ingonduduni eraya kini oruwaku ngu, arisa, ngu oningga newende imakeyingo ootooro, oni oni tewa. Ero eyingo.
7-9 Arisa, Yonro kirikiri oniku ngu ingoro, ene sayingo. Ngundiro tetoyi, Yisasdo oni simoo bare kewooroyemo, Yonro mande eyingo. Ye kuri oni kini kingo merako oorowuwonggoku, nguno ndawu ooga kenowonggo? Ye, bine, doogobo kumuku nungo umamingootoni, kenowero oorowuwonggo, bine? Kini, ye nguno ndawu ooga kenowero oorowuwonggo? Ye bine, oni gurado nengguro gomengga tetoni, ngu kenowero oorowuwonggo, bine? Kini, oni nengguro gome gomemu tetenggoku ngu, ene mera oni sobosobo koreteyingo urungga, ngundo yano nangge oorootenggo. Asa, ye nono eyi. Ye nguno ndawugaro oorowuwonggo? Anutro ingondudu eyingo oningga kenowero oorowuwonggo, bine? Yo, no yeno hamoo eteno. Yon, ngu Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo Anutro ingondudu eyingo oni gidega ngu dagayeroote.
10 Yo, Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo Anutro ingondudu eyingo oni gidega ngu dagayeroote. Ndadiro nguro, Anutro mandeno, Anutdo Yonya ngandiro eyingo.
Nondo ko oni gura soweyootoowe, ngundo ge koretero uro, noro mandene wesiyoro ewa. Ngundo gengo oorege yoonenengowa. Ero eyingo. (Malakayi 3:1)
11 Nondo yeno hamoo eteno. Sonoyeroyingo Yon nguro oowooyi, ngundo merako oni tunooteyingo nga bidodo dagayeroote. Ene Anut doongeyemo, noro nowoondoye hamoo tetenggoku, ngu kewooroyemo oni bingamini kiningga, ngudodo Sonoyeroyingo Yonro oowooyi dagate.
12 Yo, kuri Sonoyeroyingo Yondo no tunooteweroyi, nguro mande wesiyoro eyingo. Ngu naruno, ko ataga nga naruno nguya, Anutro mundi oni enengo yanggangoye, ngundo

Anutro mande murini, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu oweyeroro, andangewero ko yanggango tetenggo. Ene ngundiro tetenggoku, ene oni oowooyingga oorengo Anutno nowoondoyemo hamoo tetenggo.

13 Anutro ingondudu eyingo oniku, mamana mandeno nguya, ko sonoyeroyingo oni Yon nguya, ngu bidodo nga narunggano ngano, Anutdo noore ko yoyoweroyi oni Krayis soweyootoni ombuweroyi, nguro mande eyingo.

14 Ene ye mete nowoondoyemo hamoo teya ngu, asa, ye ingoyi. Yon ene Ilayisa oningga ngundo ombute.

15-16 Oni gura sodeyidodo tetoningga ngu, asa, ene komo gome ingoni! Oni simoo bare ngano oorootenggoku, ngu simooyembo ende kewooroko iriritetenggoku ngundiro. Simooye wata gurado simooye gidegaro meno yanggango eyingo.

17 Noore nggusi uwooro, yambo udooye, nguro ye ma kunoyingo. Ngundiro nangge, noore nggusi uwooro, nowoondoyi teweroyi yambo udooye, nguro ye ma sendoyingo. Ero eyingo.

18 Ngundiro nangge, simooyembo koondoonge tewero ma oni oni teyingo, nguro ye nguya, Sonoyeroyingo Yon oningga, nguro ko noro nguya, ye noorengo ma oni oni tetenggo. Yo, Sonoyeroyingo Yon ngundo omburo, ene oowari ko Wayin sonoyi nguya oowooyingga ma netoni, nguro oni simoo baredo enengo muri ngundiro kenoro eyingo. Nga oningga nga ngu, mbooro biyomi eneno ooroote. Ero eyingo.

19 Ene Anutro Nangoni Oni Kirarongo nondo omburo, oowari nero, Wayin sono bodaga netoowe, enendo neyoro etenggo. Nga oningga nga oowari urungga oorengo, rogoyimo neweroyi, ngu dagaro nete. Ngundiro nangge, ene Wayin sonoyi nguya urungga rogoyimo neweroyi, ngu dagaro nete. Ene Gabuman digi beye yoweroyi oni ko mbumbuwadodo oni nguya nguro dobooye. Ero eyingo. Ene Anutro ingondudu gomengga, onindo ngu kenoro, ngandiro ingootenggo. Anutro simoo bare, ngundo muri gome nenengo ngu keyootenggoku, ngundo simoo bare gidarega etuyerootoyi, kenoro etenggo. Hamoo oorengo, Anutro ingoyingoni gomengga nga ngu, nenengo oorengo. Ero etenggo.

Ende Gidegaro Simoo Bare Nowoondoye Ma Yowoorengoro Teyingo, Nguro Nowoondoyi

(Luk 10:13-15)

20 Yisasdo ende gidegawoore muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu oni simoo bare doongeyemo teyingo. Ngundiro tetoni, ene oni simoo baredo oo ngu

kenoro, nowoondoye ma yowoorengoyingo. Nguro Yisasdo ngu naruno nguno damoni yero, ngu endemo simoo bare ngu yeyoro mamanayeroyingo.

21 Ye Korasin, ko, Betisayida ende erayaga nguno simoo bare oorootenggoku, yengo nondo nowoondoyi teyunooteno! Nondo Tayiya ko Sayidon ende erayaga, nguno simoo bareno muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu nondo yengo endemo tewonoku, ngundiro eneno tetoowe ngu, asa, ngu ende erayagano oni simoo bare, ngundo ngundiro oo kenoro, nowoondoye kowuri ingoro, nguro ene sodedomangge nowoondoye yowoorengoro, noro hamoo ingowanggo.

22 Asa, no yeno hamoo eteno. Kootuyisina, oni simoo bare wirikoyeroweroyi naru urungga nguno, yendo kowuri yowanggoku, ngundo Tayiya ko Sayidon oniro kowuriye tunootewaku ngu dagaro yowanggo.

23 Arisa, ataga, no ye Kapeniyam endemo oni yeya eteno. Yengombo ingootenggoku, yengo ende ngundo ende bidodo merako oorootenggoku nga dagayeroote, bine? Ngundiro nguya kini. Anutdo ye yoyoro, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno oorongooyerowa. Oni gurado Sodom endemo, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, nondo ye kewooroyemo tewonoku ngu, arisa, ataga Sodom endega ngundiro oruwa.*

24 Ene no yeno hamoo eteno. Kootuyisina, oni simoo bare wirikoyeroweroyi naru urungga nguno, yengo kowuriye yowanggoku, ngundo Sodom oniro kowuriye tunootero, ngu dagawa. Ero eyingo.

Ye Nono Ombuya, Kengeya Oriyi
(Luk 10: 21-22)

25 Ngu naruno, Yisasdo Eweyimo yemboongero eyingo. Awa, ge sambo meraro Simburi Urungga. No oowoongge ero bingamingge okooteno. Ndadiro nguro, gengo mande gome ngu oni ingonduduyedodo nguno oongooro, oni ingoyingoye bodaga, simooyemboro ingoyingoye ngundiro oni ngu etuyerowo.

26 Yo, awa, gengombo ingoro tewoku, nguro ge oni oni tete. Eyingo.

27 Yisasdo mande gura eyingo. No Awanembo oo bidodo nunowo. Awando nangge enengo Nangoni ingoote.

---

* **11:23:** (Kuri, Ebarahamro naruno, ngu endegano, simoo bare bidodo nowoondoye ingondudu biyomi urungga, ko, mbumbuwa urunggano oruwonggo. Ngundiro nguro, Anutdo ngu mbumbuwa urungga oorengo ngu kenoro, sambononggo de kookingo urungga ngu soweyootoni, omburo, ngundo ngu endega, ko, oni simoo bare nguya oo bidodo demukoro kiniteyingo.)

Ngundiro nangge, Nangonimbo nangge eweyi ingoote. Yo, Anutro Nangoni, ngundo eweyi ingoro, ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu oni simoo bareno wesiyoro yunowo. Oni gidarega nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Nangoni kuri rogoyerowoku, ngu oni ngundo Awa nguya ingootenggo.

28 Ye noro kenemo oni simoo bare, ye kowuri urungga koorowooro, kiyayi yetenggoku ngu, asa, ye nono ombutoyi, nondo ye kengeyingo yunowano.

29 Ye ngu kongga yunowonoku, ngu kowuri kini. Ndadiro nguro, no ye hoorooweyerootoowe, noro murine imakeyingo, ko, nondo nenengo oowoone bingami ngu ma okooteno. Ngundiro nguro, ye nono ombutoyi ngu, nondo yengo gaboye hamoo kengeyingongga, ngu yunowano.

30 Yo, noro kongga nondo ye yunowonoku ngu, ngu kowuri kini, imakeyingo nangge. Ngu ooga ngu koorowooyi, ero yunootenoku, ngu kowuri kini. Ero eyingo.

12

Yudaro Kundingiyi Naru Sabat, Nguno Ko Roogo Teweroyi, Nguro Mande

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Yudaro naru kundingiyi Sabat gurano, Yisas enengo kirikiri onindo nggire ko gura oore kewoorokuri oorowuyingo. Ngundiro oororo, enengo kirikiri onikundo nggire engge wimbuyimonggo andangero, goweyi besooro, engge tanggorimu keta neyingo.

2 Ene ngundiro netoyi, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi, ngundo yeyoro eyingo. Yisas, keno! Gengo kirikiri onindo Sabatno ko tetenggoku, ngu mamana mandeno ewoku, ngu toongootenggoku ngu! Ero eyingo.

3 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye kuri Iserel mera oni sobosobo koreteyingo urungga Dewit, enengo me oni, ngundo oodooro kumooro teyingomu, ngu ye nguro mande kandangero, kuri ingowonggo.

4 Dewit ko enengo me oni Yudaro towimbo ya kundingiyi ngu newendemo uro, oomanongoyingo kundingiyi ngu yoro neyingo. Ngu oomanongoyingo kundingiyingga, enendo neweroyi kini. Kini, ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, ngundo nangge neweroyi.

5 Ye Mosesro mamana mandeno kuri kandangero ingowonggo. Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, ngu Sabatno ngu mete Yudaro towimbo yambo yano ngu ko

teweroyi, nguro roogo kini. Yo, ene Sabatno Anutro simoo bare hoorooweyeroweroyi, nguro kowurini kini.
6 Arisa, no yeno hamoo eteno. Nga oningga nga oorooteku, ngu oowooyi ngundo Yudaro yowuru ya nguro yanggangoni ngu bidodo dagayeroote.*
7 Kuri, Anutro mandeno ngandiro eyingo.
Anutdo no wooro kundingiyi nguro ma oni oni tero, ene nowoondoyi teweroyi nguro gome ingoote. Ero eyingo. (Hoseya 6:6)
Ye nga mandega ngaro damoni gome ingoro ngu, asa, ye oni mbumbuwa ma tetenggoku ngu, ma kowuri yunowanggo.
8 Yo, hamoo, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo nondo Sabat nguro Simburi urungga. Ero eyingo.

Yisasdo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga, Sabatno Yomosiyoyingo
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)
9-10 Yisas ngu musiyonggaku yokoro, ene Yudaro yowuru yano uro, ene oni gura kandeyi bingo yeyingomu, oodoni kenoyingo. Ngu naruno, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi, ngundo Yisas goweyi sanggawero kingo mande eweroyi ngu erewero, nguro sumoo eyingo. Mosesro mamana mandeno sayi oni mete Sabatno yomosiyeroweroyi, ngundi kini bine? Eyingo.
11-12 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Sabatno yengo Sipsip ngu mereno soretoni ngu, ye ngundiro kenoro yokootoyi, mereno oruwa, ngundi yowanggo, bine? Ngundiro nangge, Anut doongeyimo, onindo Sipsip ngu dagate. Anut doongeyimo, ngu mete oni nowoondoye yunoro, Sabatno oni hoorooweyerowanggo. Ero eyingo.
13 Ngundiro ero, ene yowoorengoro, oni kandeyi biyominggakuya eyingo. Kandege yoonenengo. Etoni, ene ingoro, ngundiro tetoni ngu, kandeyi biyominggaku kandeyi metemi gidarega ngundiro tunooteyingo.
14 Arisa, Parisi onindo ngundiro kenoro, ene sanggiri tero, ngu musiyonggaku yokoro, saro, yowuruwooro, Yisas ureyi kumooweroyimboro mande oowooyingga eyingo.

Anutdo Yisas Enengo Ko Oni Oorengo, Ero Sunggi Yeyingo
15-16 Yisas ene Parisi onindo ureyi kumooweroyimboro mande ewonggoku ngu ingoro, nguro ene ngu endega ngu yokoro toongeyingo. Ene oni simoo bare oowooyingga, ene keyoro, oorowutoyi, Yisasdo oni sayidodomu, ngu bidodo yomosiyeroro, enendo simoo bareya mande yanggango

* **12:6:** (Yisasdo enengomboro eyingo.)

eyingo. Ye ingonda teyi! Nondo ooga tetenoku nga, onino
ma yootunoro ewero. Ero eyingo.
17 Ngundiro nguro, ngu tetoni ngu, kuri Anutro ingondudu
eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, ataga
engge tunootete. Ene Yisasro ngandiro nakangoro eyingo.
18-21 Nga oningga, noro ko oni oorengo, nondo kuri sunggi
yewono. Nondo nguro gome ingoro, nowoondone ene
inooteno. Nondo nenengo Yuka Kundingiyi ngu on-
inggano ngu newendemo yetoowe, ene noro muri ne-
nengo oni simoo bare mera bidodomo wesiyoro ewa.
Ene rongge sambi manggaru ma tetoni, oorekononggo
manggowo ngguyi ma ingowanggo. Ene oni nowoon-
doye yanggango kini ngundi kowuri ingootenggoku,
ngu nowoondoyi teyunoyi. Ataga, ene ngundiro ko
teteku ngu, kootuyisina, wirikoweroyi naru weng-
amo, nguno nowoondoyi teweroyi muri nenengo ngu
simoo bare doongeyemo tunootero, muri songo da-
gayerowa. Ngundiro nguro, oni simoo bare mera
bidodomo nowoondoyemo hamoo tero, ene nangge
sobowoowanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 42:1-4)

Oni Simoo Baredo Yisas Ngu Beyelesebab Setan Nguya Ko Tete, Ero Eyingo

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Arisa, ngu naruno, oni gura mbooro biyomimbo
doongeyi manggowo gosiyoyingomu, ngu yoro, Yisasno
mayeyingo. Yisasdo ngu oninggaku yomosiyootoni ngu, ene
mande gome ero, ko doongetero, mera kenoyingo.
23 Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare ngu kenoro, sori
urungga yokoro, eyingo. Nga oningga nga, ene mera oni
sobosobo koreteyingo urungga Dewit, nguro soweni nangge
bine, ngundi, ene Anutdo noore ko yoyoweroyi oningga rogo
tewoku, ngu bine? Ero eyingo.
24 Parisi onindo simoo barero mande ngu ingoro, ene Yuka
Kundingiyi nguya, kootuyisina mande eyingo. Ngu Yisasga
ene mbooro biyomi oweteku, ngu mbooro biyomi nguro
tabango urungga, Beyelesebab Setan, ngundo yanggango
inootoni, ko tete. Ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoyi, arisa, Yisasdo enengo ingonduduye
ingoro eyingo. Mera sobosobo koretero oni gura, ngundo
enengo oni simoo bare soboyerooteku nguya, enengo
nangge ebe utoro, nguno ma siyero ngu, asa, ene mete
yanggango ma dikaro oruwanggo. Ngundiro nangge, ende
gurananggemo oni nowoondoye gobooro ma siyero ngu,
asa, ngu endega ngu ngundiro sugi yanggango ma oruwa.
Ngundiro nangge, ya gurananggemo oni wesoowooro, eraya

tunootero, enengo nangge, ngu ebe utoro, ngu yano oni ngu yanggango ma ootooro, ya toongooro, songo songo sawanggo.

26 Ene ngundiro nangge, Setando enengo nangge mbooro biyomimboya ebe utoro ngu, wesoowooro, eraya tero, yanggango ma dikaro oruwa. Ene sodedo kinitewa.

27 Asa, nondo mbooro biyomi Beyelesebab Setan ngu oowooyimonggo, owewanoku ngu, arisa, yengo oni ngundo mbooro biyomi owewero ngu, ndawu oningga oowooyimo ko tewanggo? Ngundiro nguro, yengo onindo nangge yengo mande etenggoku ngu, ngu wirikowanggo.

28 Ngundiro nangge, Anutro Yukambo hooroowenerootoni, mbooro biyomi owewanoku ngu, arisa, ye ingootenggo. Anutro naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ataga yeno ombute, ero ingootenggo.

29 Ngundiro nangge, no mande adingayi gura yeno eteno. Oni gura ene mete oni yanggango guraro yano kingo uro, oo sitowini andangero yowa, bine? Kini, ene koretero komo ngu oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyoro yokoro, ngunonggo ene mete yanimo uro, oo sitowini bidodo andangero yowa.

30 Oni gura no doboone kini oruwaku ngu, ngu oningga ngu noro mundi oni. Ngundiro nangge, oni gura no ma hooroowenerorо, Sipsip yoyoro, nowoondoye hamoo teyingo pawa newendemo ma yoyetoyi ngu, asa, ene Sipsip yomburiyerowero ingoro oruwa.

31 Ngundiro nguro, no yeno hamoo eteno. Yengo mbumbuwa bidodo, ko Anut kootuyisina ero, yomooyinoro mande biyomi etoyi, nguro ye nowoondoyi tero, yowoorengootoyi ngu, asa, Anutdo kowuriye andangeyunoro kabetewa. Ene oni gurado Anutro Yuka Kundingiyi nguya kootuyisina mande biyomi ewaku, ngu nangge, Anutdo nguro mbumbuwa ma andangero kabetewa.

32 Yo, oni gurado no Anutro Nangoni Oni Kirarongo kootuyisina mande biyomi ero, Anutno sumoo yemboongero, ewaku ngu, Anutdo nguro mbumbuwa andangero kabetewa. Ene oni gurado Anutro Yuka Kundingiyi kootuyisina mande biyomi ewaku ngu, ngu nangge Anutdo nguro mbumbuwa ma andangero kabetewa. Ngu mbumbuwaga ngu sugi sugi oruwa, ero eyingo.

Oni Enengo Ingondudu Nowoondoyemo Oorooteku, Ngundo Yeni, Engge Ngundiro Tunootewa

(Luk 6:43-45)

33 Yisasdo Parisi oniya eyingo. De metemingga ngu gome enggewa. Ngundiro nangge, de biyomingga ngu engge

biyomi tunootewa. Koretero, oni de tanggori kenoro, ingoro,
ene de metemi ngundi biyomi, bine, ngu ingowa.
34 Ye sire biyomi simoongo! Ye nowoondoye biyomi
oorengo oorooteku ngu! Ngundiro nangge, ye mete mang-
goyemonggo mande metemi wesiyoro, ma ewanggo. Yo,
hamoo oorengo, ye nowoondoyemo ingondudu biyomi oo-
rooteku, ngundiro nangge, manggoyemonggo mande biyomi
nguya tunootewa.
35 Ngundiro nangge, oni metemingga ngu, ene ingondudu
gome nowoondoyemo oorooteku ngu, ngu ene muri metemi
ngu yeni tunootete. Ngundiro nangge, oni biyomingga
ngu, ene nowoondoyemo ingondudu biyomi oorooteku ngu,
ngundo muri biyomimu yeyi tunootete.
36 Asa, no yeno eteno. Anutdo wirikoyeroweroyi naruno,
oni kingo mande mande bidodo buribari ewonggoku ngu,
nguro damoni Anut doongeyimo ngu, wesiyoro ewanggo.
37 Yo, hamoo, Anutdo yengo mande bidodo merako eteng-
goku ngu, nguro ene ingoro, enengombo wirikoyeroro, ye
oni metemi, ngundi, oni biyomi bine, ewa. Ero eyingo.

Oni Gidaregado Muri Songo Oorengo Gura Onindo Ma Teweroyimu, Ngu Gura Kenowero Meno Eyingo
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 Ngu narunggano nguno, Mosesro mamana mande
sobowooyingo oni, oowooye Parisi, ko, etuyeroyingo onindo
Yisas towoongoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni, mete ge
oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu gura
tetooga, noore kenowero ingooteto. Ero eyingo.
39 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye
merako oni oorootenggoku nga, ye ingonduduye biyomi
ingoro, sebobarese muringga ngu tero, ngunonggo Anutno
nowoondoye hamoo ma tero, muri songo gura onindo ma
teweroyimu, ngu kenowero, nono erorootenggo. Ataga,
nondo yeno sunggi gura ma tetoowe kenowanggo. Kini,
nondo ngu Anutro ingondudu eyingo oni kurimi Yona, nguro
sunggiga ngu nangge ewano.
40 Yo, kuri Yona iso urungga oorengo ngu kawuyi newen-
demo sa suwoo kabusa, nguno oriyingo. Ngundiro nangge,
no Anutro Nangoni Oni Kirarongongga nguya sa suwoo
kabusa, mere newendemo ngu oruwano.
41 Yo, Yonando Anutro mande Niniwa endemo oni
ngu yunootoni, nguro ene nowoondoye hamoo yowooren-
goyingo. Ene ye kewooroyemo oni gura (Yisas) oorooteku,
ngundo Yonaro yanggangoni ngu dagate. Ene ye nguro
mande ma ingoro, nowoondoye yowoorengoro, hamoo
ma tetenggo. Arisa, nguro ngu, naru wengamo, oni

wirikoyeroweroyi naruno, Niniwa onindo ye nga oni oo-
rootenggoku ngano dikaro, mande yanggango ero, goweye
sanggaweyerowanggo.
42 Kuri, Anutdo Yuda merako oni sobosobo koreteyingo
urungga, Solomon, ngu ingondudu urungga oorengo in-
oyingo. Nguro ngu, merako bare sobosobo koreteyingo
urungga, ngundo Solomonro ingondudu urungga ngu in-
gowero, nguro ngu enengo mera oriroko biyomimu ngu
yokoro, yade yade mayero, enendo ingondudu urunggaku
ingoyingo. Ene ye kewooroyemo, oni gura (Yisas) oorooteku,
ngundo Solomonro ingonduduni, ngu dagate. Ene ye
ngu kenoro, nowoondoye hamoo ma yowoorengootenggo.
Arisa, ngu bare sobosoboga nguya naru wengangga nguno
omburo, dikaro, yengo mande muri biyomi tewonggoku,
ngu bidodo yengo goweye sanggawero mande yanggango
oorengo ewa. Ero eyingo.

Mbooro Biyomi Ko Ombuyingo
(Luk 11:24-26)

43 Yisasdo Parisi onino mande gura ko eyingo. Mbooro biy-
omingga, ngundo oni newende yokoro ngu, ene mera arimo
kengewero musiyo erewero oorowuyingo. Ene ngundiro
tero, ene ma kenoyingo.
44 Mbooro biyomi kengewero musiyo ma kenoro ngu,
nguro ene enengo ya kuri oruwoku, nguno ko oorowuwero
eyingo. Arisa, ene yano ko omburo, nguno oni kini, ya sarayi
kenoro, oo bidodo nenengo oodoni, ngu kenoyingo.
45 Arisa, ene oo ngundiro kenoro oororo, mbooro biyomi
kandegura gidemboro eraya yoyoro, omburo, yano uro,
eneya oriyingo. Enengo dobookuriyi, nguro muri biyomi
oorengo, ngundo koreteroga muri biyomi tewoku, ngu
dagate. Kuri ngu oningga biyomi oruwoku, ataga, ene
biyomi oorengo urungga ooroote. Ngundiro nangge, oni
muri biyomi merako ngano tero oorootenggoku, ngundiro
tewanggo. Ero eyingo.

Yisasro Nemi Koneyo Ngu Oone?
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Ngu naruno nguno, Yisas oni simoo bare kewooroyemo
bibitero, mande wesiyoro, yunorootoni ngu, nemi koneyo
eneya mande ewero omburo, endesina dikayingo.
47 Dikatoyi, asa, oni gurado Yisasno eyingo. Ingo, nangge
konege geya mande ewero omburo, endesina dikatenggo.
Ero eyingo.
48 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo.
No namone konene ngu oone? Ero eyingo.

49 Yisasdo enengo kirikiri onikuno kandesisi tero eyingo.
Ngu hamoo oorengo, oni endesina dikatenggoku, ngu noro
namone konedoboone. Ene nga oni ngano nowoondoyemo
hamoo tero oorootenggoku, nga nguya noro namone kone-
doboone.
50 Ngundiro nangge, oni simoo bare, ngundo Awane
sambo endemo oorooteku, nguro ingondudu keyowanggoku
ngu, ngu oni ngu noro konene, kuwookuwoone ko nana-
mone. Ero eyingo.

13

Onindo Oo Yuwooyi Gura Kono Kuriyoyingo, Nguro Mande Adingayi
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Ngundiro naruno, Yisas ya yokoro, oororo, Galili sono
koongeyingo dabemimo nguno bibiteyingo.
2 Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare oowooyingga
oorengo mayero, Yisas tanggeyimo yowuruwootoyi, nguro
Yisas ene wanggo sanganimo oorero, bibitetoni, oniku ngu
sono dabemimo keredi sanganimo oriyingo.
3 Asa, ngu naruno, ene mande adingayi yunoro, nguno
oo oowooyingga etuyeroro eyingo. Oni gura kono Rayis
yuwooyi kuriyoyingo.
4 Ene kuriyootoni, Rayis yuwooyi gidega ooreko soretoni,
nguno numbo mayero nemukoyingo.
5 Oo yuwooyi gidega mera digi gumi digidodo musiyosina
soreyingo. Mera nguno urungga kini. Nguro oo yuwooy-
ingga ngu sodedomangge ooreyingo.
6 Ene huri uro, mera newendemo uweroyi kini. Mera
bodaga nangge nguro ngundiro teyingo. Ene sa oorero,
kenootoni ariyeyingo. Nguro digi kookingombo dedoni,
bidodo ariyero kumooyingo.
7 Oo yuwooyi gidarega utoo so sanggiridodomu, kakari
dimoo uto oo kewoorokono soreyingo. Kakari dimoo uto
sanggiridodomu oorero, ngundo doobengoro wiriyoyingo.
Ngundiro tetoni, nguro ma enggeyingo.
8 Ene oo yuwooyi gidarega mera gome oorengomo
soreyingo. Ngu oo yuwooyinggaku gome oorero, urungga
yero, gome enggeyingo. Gidarega engge onibi kandegura
(100), gidarega engge onibi kabusa (60), gidarega engge
onibiga kande eraya (30) enggeyingo.
9 Oni sodeyidodo ngu mande ingoya, ene komo gome
ingoyi! Ero eyingo.

Yisasro Muri Ngu Mande Adingayi Nangge Eyingo
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Kootuyisina, Yisasro kirikiri oniku eneno omburo, sumoo eyingo. Ge ndawugaro nguro, mande adingayi nangge oni simoo bareno ete? Ero eyingo.

11 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, ene mande gumi eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande muringga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kombiteyingo oorooteku, ngu ye tunoo etuyerowa. Ene oni gidaregano ngu, no mande nga eneno yootunoro ma ewano.

12 Ngundiro nangge, oni gura Anutro Mande Keta Mesarango ingoro, ngu dowootoni, Anutdo oo gura soweyoro, ingonduduni oowooyingga inowa. Ngundiro nangge, oni gura Anutro Mande Keta Mesarango ngu ma dowooro, ene koretero yowoku ngu nangge dowoororuwaku ngu, asa, Anutdo ngu nguya andangero yowa.

13 Nondo mande adingayi eneno etenoku, nguro muri ngandiro. Ene doongetero, oo kenowanggoku ngu, ene nguro muri gome ma ingowanggo. Ngundiro nangge, ene mande ingoro ngu, ene nguro ingondudu tero, nowoondoyemo yoro ma siriyoyingo.

14-15 Ngundiro oni simoo bare, nguro muriye kurimi Anutro ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo mandega eyingomu, engge tunooteyingo. Ene ngandiro eyingo.

> Ye mande ingootenggoku ngu, ene nguro damoni ma ingootenggo. Ye doongetero kenowanggoku ngu, ene oo nguro ma ingowanggo. Oni simoo bare kuri nowoondoye ukingoyingo. Ene sodeye ukingoro, nguro ko doongeye kumoondi teyingo. Muri ngundiro ma tetoyi ngu, arisa, doongeyembo oo kenoro, ingoro, sodeyebo mande gome ingoro, yoro, nowoondoyemo gome siriyoro, ngu ingondudu tewanggo. Ene nowoondoye yowoorengootoyi ngu, asa, nondo mete omburo, ene yomosiyerowano. Ene mande nenengo oorengo ngu ingowero ngu yokootenggoku, nguro enengo muriye biyomi ngu ma yomosiyowanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)

16 Yisasdo mande gura eyingo. Ngu gome oorengo, ye ngu oni ngundiro kini. Ye doongeyembo oo kenoro, nowoondoye gome ingoro, ko sodeyebo ingoro gome ingowanggo.

17 Asa, no yeno mande yanggango eteno. Kuri, Anutro ingondudu eyingo oni, ko, oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo nowoondoye bidodo yengo ataga kenootenggoku, ngu kenowero ingowanggo. Ene yendo Mande Keta Mesarango ataga ingootenggoku, ene nguya ingowero hahangewonggoku, nguro ngu, ene ereremo kini. Ero eyingo.

Mande Adingayi Oo Yuwooyi Nguro Muri Damoni
(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 Ye komo ingoyi! Onindo oo yuwooyi kono kuriyowoku
mande adingayi, nguro damoni ngu ngandiro.
19 Oni gidarega Anutro mande muringga, ngundo enengo
oni simoo bare soboyerooteku, ngu ingoro, ingondudunimo
nangge ingoro, nguro gome ma ingootenggoku ngu, arisa,
sodedomangge Setando omburo, Anutro mandega in-
gowonggoku, ngu andangero yowa. Ngungga ngu, oo yu-
wooyi ooreko soreteku ngundiro.
20-21 Oni simoo bare gidarega ngu Rayis yuwooyi mera
digidodomo soreteku ngundiro. Ene mande ingoro, sodedo
yoro, nguro ene oni oni teyingo. Oni oni tero, ene kootuy-
isina nguro ingondudu tero, ngu ene newendemo hamoo
tewoku ngu yokowa. Ene huri moore kini ngundiro tewa.
Enengo newende hamoo teyingo ngu, ootuwoo bodaga. Ene
Anutro mundi oni, ngundo oni simoo bare Anutro mande in-
gowonggoku, ngu kowuri urungga yunootenggo. Ngundiro
tetoyi ngu, sodedomangge, oni simoo bare gidarega enengo
nowoondoyemo hamoo ngu yokoro, Anut kootu inowanggo.
22 Oni simoo bare gidarega ngundiro oo yuwooyi utoo
sanggiridodo kewoorokono soreyingo. Ene mande ngu in-
gootenggoku, nguromu ene kowuri guradiro nga merangga
ngaromu eneno tunootetoni, ko, digi beye urungga yoweroy-
imboro nguro ingondudu bidodo, ngundo Anutro mande
doobengoote. Ngundiro oni simoo bare ene gome ma
enggewanggo.
23 Oo yuwooyi mera gomemo soreteku ngu, ene oni simoo
bare gidarega ngu, ene Anutro mande ingoro, yoro, gome
dowooro, gome enggewanggo. Yo, oni Anutro Mande Keta
Mesarango ngu ingoro, nowoondoyemo gome siriyoyingo.
Oo gidarega engge oowooyingga oorengo (100), gidarega
engge rogomo nangge (60), ko gidarega engge bodaga
nangge (30). Ero eyingo.

So Biyomi Kono Ooreteku, Nguro Mande Adingayi

24 Yisasdo mande adingayi gura yunoro eyingo. Anutro
mande muringga, ngundo enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, ngu oni kono oo yuwooyi gome kuriyooteku
ngundiro.
25 Oni simoo bare suwoono wetomukootoyi, ko simburiga
nguro mundi oninggakundo mayero, kono so biyomi oo
yuwooyi kewooroko oorongooro toongeyingo.
26 Kootuyisina, Rayis yuwooyi ko so biyominggaku nguya
yowuruwooro ooreyingo.

27 Arisa, ko oniku ko simburimo oororo eyingo. Oni urungga, noorendo ingootetoku, ngu gengo kono oo yuwooyi gomemu ngu kuriyowo. Ndadiro nguro, so biyomingga nga nguya oorete? Ero eyingo.

28 Ene ngundiro sumoo etoyi, enendo ko onikuya mande gumi eyingo. Ngu mundi oninggado tewo. Ngundiro etoni, ko onikundo eneya gumi eyingo. Ge ingootooga, noorendo oororo, so biyomi ngu mete gumoowato, bine? Ero sumoo eyingo.

29-30 Ene ngundiro sumoo etoyi, enendo mande gumi eyingo. Kini, yendo so biyomi gumooro nguno ngu, Rayis nguya gumoowanggo. Ngundiro nguro, erayadodo yokootoyiga nguno oriri. Kootuyisina engge mandoni yeyingo narunogogo, ngu koyi teweroyi onino ewano. Yendo koretero so biyomimu gumooro kaweroyimboro witumooyi. Ene yendo Rayis yoro, noro oowariro yano yowuruwooro, wata yewanggo. Ero eyingo.

De Gura Oowooyi Masitet Ko Oomanongoyingo Koongeyeweroyi Yis Nguro Mande Adingayi Eraya
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

31 Asa, Yisasdo mande adingayi gura yunoro eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande muringga enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu de gura oowooyi Masitet yuwooyi ngundiro. Onindo ngu Masitet yuwooyi yoro, enengo kono miyingo.

32 Masitet yuwooyingga ngu bobodi oorengo puka yuwooyi ngundiro. Oo ngu mitoyi ngu, enengombo oorero, de urungga biyomi yero, oowari gidarega kono ngu bidodo dagayeroro, enengo kambini urungga yero, yongeyi tetoni, numbo ngu sanganimo bibitetenggo. Ero eyingo.

33 Asa, Yisasdo mande adingayi gura ene yunoro eyingo. Noore Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande muringga enengo oni simoo bare oo soboyerooteku, ngu ene oomanongoyingo koongeweroyi, Yis ngundiro. Baredo ngu Yis yoro, oomanongoyingododo yowuruwoorootoni, Yisga, ngundo yeni oororo, oomanongoyingo ngu bidodo koongewa. Ero eyingo.*

Yisasdo Oni Simoo Bareno Mande Adingayi Nangge Wesiyoro Yunoyingo
(Mak 4: 33-34)

---

* **13:33:** (Nga mandega ngaro damoni ngandiro. Anutro Mande Keta Mesarango Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya ngu yunootoni ngu, ngu mandega yade yade oororo, mera bidodomo tunootewa.)

34 Yisasdo oni simoo bareno mande adingayi nangge
yunoro, ene mande gura tunoo eneno ma wesiyoro
yunoyingo.
35 Ngundiro nangge, kuri Anutro ingondudu eyingo oni
gurado mandega eyingonggaku, ataga engge tunootete. Ene
Yisasya ngundiro eyingo.
Nondo manggone goosooro, mande adingayi ewano. No
mande kuri kombiteyingo oruwoku, Anutdo amana
nga sambo mera yeyingo naruno yade yade oororo,
wenga omburo, ataga nguro tunoo wesiyoro eteno.
Ero eyingo. (Sam 78:2)

Mande Adingayi So Biyomi Kono Ooreteku, Nguro Damoni Eyingo

36 Arisa, Yisasdo enengo kirikiri onidodo oni simoo bare
yokoro, yano uro, eneno oororo eyingo. So biyomi kono
ooreteku, nguro mande adingayi gedo ewoku, nguro damoni
nooreno etooga, ingowato. Ero eyingo.
37 Yisasdo mande ngundiro ingoro, ene mande gumi eneno
eyingo. Oni gura kono oo yuwooyi metemi kuriyowoku ngu,
ngu no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngu no ngundiro.
38 Enengo ko ngu, ngu mera bidodo ngundiro. Oo yuwooyi
kono metemimu ngu oni simoo bare Anutro pawa newen-
demo oorootenggoku, ngu ngundiro. So biyomingga ngu,
ngu oni simoo bare gidarega Setanromu.
39 Oni so biyomi kono kuriyowoku, ngu Setan.
Engge yoweroyi narungga ngu, ngu naru wenga
wirikoyeroweroyiga ngu ngundiro. Engge yoweroyi oningga
ngu, ngu Anutro sambono oni.
40 Onindo so biyomi gumooro, yowuruwooro, de nombono
kaweroyi ngu, ngu naru wengamo, nga merako ngundiro
tunootewa.
41 No, Anutro Nangoni Oni Kirarongo, Anutro sambono
oni ngu soweyerootoowe, omburo, ngundo oni simoo
baredo oni gidega yowoosooro, mbumbuwa tetenggoku oni
ngu oweyeroro, ko, oni muri biyomi tetenggoku nguya
oweyerowa. Oweyerootoyi, Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, ngu newendemo ma uwanggo.
42 Ngundiro oni ngu, ene Setanro ende biyomi de nombo
ma kumooweroyi nguno oorongooyerootoni, ene sendo
urungga biyomi tero, metokarikari tero, ngundiro sugi sugi
oruwanggo.
43 Ngundiro naruno, oni biyomi Setanro endemo oru-
wonggoku, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu Anut
Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni

simoo bare soboyerooteku, nguno sugi sugi oruwanggo. Ngu ende gomenggano nguno, Kristen oni simoo baredo muri nenengo oorengongga, ngundo himi ogisa ngundiro oruwa. Oni sodeyidodo tetoningga ngu, ene nga mandega nga gome ingoni. Ero eyingo.

Onindo Kes Newendemo Digi Beye Ngu Ereweyingo, Nguro Mande Adingayi

44 Anutdo endega nguno enengo simoo bare soboyerooteku, ngu digi beye oowooyingga oorengo ngundiro. Ngu digi beye ngu Kesdodo mere newendemo oongooyingo. Naru gurano, oni gurado ngu kenoro, enebana ko yoro, mere gumisina doobengoro oongooyingo. Ngundiro tero, ene oni oni tero, sodedomangge oororo, enengo sitowi bidodo oni yunootoni, uriyootoyi, nguro urini yoro, oororo, ene mera simburimo mera ngu uriyoyingo.

Beye Goyayi Gome Nguro Mande Adingayi

45 Oni simoo bare Anutro mande muriningga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ya dogoni Stuwa oni beye goyayi gura erewero yoweroyi ngundiro.

46 Oni gurado ngu beye goyayiga kenowoku ngu, ngu gome oorengo tetoni ngu, enengo oo yoro, oororo, oni gidaregano soweyoro, ngunonggo digi beye yoro oororo, ngu beye goyayiga uriyoyingo.

Iso Yoweroyi Si Nguro Mande Adingayi

47 Mande adingayi gura oni simoo bare Anutro mande muringga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Isoro si sono koongeyingomo oorongootoyi, iso gura gura enengo siko uro oorootenggo.

48 Isoro si isombo angetoni, arisa, yoro, omburo, sagigo keredi sanganimo yeyingo. Oniku bibitero, iso metemi nangge wiyakoro, koondomo yeyingo. Ngundiro nangge, iso biyomiku ngu oorongooyi uyingo.

49-50 Ngundiro nangge, wirikoyeroweroyi naru wengamo nguno, ngundiro tunootewa. Anutro sambono onindo omburo, oni biyomimu, oni nowoondoyemo hamoo teyingo kewooroyemo oorootenggoku, ngu andangeyeroro, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno oorongooyerowanggo. Ngundiro oorongooyerootoni, ngu de ma kumooweroyinggano nguno sugi sugi ootooro ngu, sendo urungga tero, metookarikari tero oruwanggo. Ero eyingo.

51 Yisasdo enengo mande gura sumoo eyingo. Ye mande nga bidodo ingootenggo bine? Etoni, enebana gumi eyingo. Yo, ero eyingo.

52 Ngundiro etoyi, enendo gumi eyingo. Arisa, ngundiro
nguro, Mosesro mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunanimboro mande mur-
ingga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku ngu,
nguro mande gome ingoro, ene ya urungga nguro Simburi
ngundiro oorootenggo. Ngu oningga ngundo ene yano
uro, oo kurimimu ko ketamu nguya yoro, yowuruwooro,
dowooro, koyi tewa. Ero eyingo.†

Nasaret Endemo Onindo Yisas Kootu Inoyingo
(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Yisasdo mande adingayi yunomukoro ngu, arisa, ene
ngu endegaku yokoro toongeyingo.
54 Ene yade yade oororo, enengo ende damoni oowooyi
Nasaret nguno oororo, oni simoo bare Yudaro yowuru
yano, Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro
yunoyingo. Yunootoni, oni simoo bare enengo mande
ingoro, soriyokoro, sumoo eyingo. Nga oningga nga
ingonduduni, ko, oo muri songo oorengo gura onindo
ma teweroyimu, ngu yanggangongga ngu ndanonggo yoro
tete?
55-56 Nga oningga nga ya yeweroyi oningga, nguro nangoni
nangge. Noore kuri ingowooto. Enengo nemi, Mariya, ko,
enengo konedoboongo, Yemus, Yosep, Yudas, ko, Sayimon.
Enengo kuwookuwooyi nguya, ngano nooreya oorooteto.
Ngu ingondduduningga, ko oo tewoku ngu, ndanonggo yowo?
Ero eyingo.
57 Ngundiro ero nowoondoyemo sanggiri teyingo. Ene
Yisasdo gumi eyingo. Mera bidodomo, Anutro ingondudu
eyingo oni yeyoro ngu, ngu oni ngu Anutro oni urungga. Ene
enengo yano, ko, enengo ende damonimo nguya oowooye
bingamiye kini. Ero eyingo.
58 Ndadiro nguro, ene nowoondoye hamoo ma teyingo,
nguro Yisasdo ngu endegano nguno, oo muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyi, ngu oowooyingga ma teyingo.

14

Yon Sonoyeroyingo Oningga Ngu Kumooyingo
(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

1 Ngu naruno, Herod ngu Rom Gabuman oni, ngundo Galili
oniro tabango oode, nguno ene Yisasro mande binga ngu
ingoyingo.

---

† **13:52:** (Mande adingayi nguno oo kurimimu ngu Mosesro mamana mande ngundiro. Oo ketamu ngu Anutro Mande Keta Mesarango ngundiro. Mosesro mamana mande etuyeroyingo oni, ngu ene Yisasro nowoondoye hamoo tero, ngundo ene mete Mosesro mamana mande, ko, Yisasro Mandeni Keta Mesarango nguya gome oorengo ingowa.)

2 Ngundiro nguro, Herodndo sori urungga yokoro, enengo
kirikiri onino mande yanggango eyingo. Eyi!! Ngu on-
ingga ngu, ngu sonoyeroyingo Yondo, kumoononggo ko
ootoogeteku ngu! Nguro ene muri songo oorengo gura
onindo ma teweroyimu, nguro damoni yanggangonidodo
tunootete! Ero eyingo.

3-4 Herodro sosoreyingo, ngu muri ngandiro. Kurimi,
Herodndo koneyo Pilip bareyi, oowooyi Herodiyas, ngu
yakakayi yoyingo. Nguro Yondo barega ngu erambarisa,
nguro mbumbuwayari yootunoro mamanayeroyingo.
Ngundiro etoni, Herodro me onindo Yon dowooro, ya
biyomimo yeyingo.

5 Ngundiro tero, Herodndo Yon ureyi kumooweroyimu,
ene endemo oni simoo bare yeyoro, sosorero, nguro ene
yokoyingo. Ndawugaro nguro, ene ingootenggo. Yon ngu
Anutro ingondudu eyingo oni, ero ingoote.

6 Herod ene oo simbo urungga kayingo, ndadiro nguro,
enengo naru nemimbo bisiyoyingo naru ingondudu
teweroyimboro oo kayingo. Ngu naruno nguno,
Herodiyasro namboni, ngundo ya newendemo omburo
ngu, yambo utoro kunoyingo. Herodiyas nambonimbo
yambo kunootoni, nguro Herod gome ingoyingo.

7 Ngundiro tetoni, nguro Herodndo ngu bare buniyong-
gaku ngu kenoro, oni oni tero, ene mande sorumimonggo
hamoo oorengo eyingo. Ge komo nono oo gura nuno ewaku
ngu, asa, no hamoo gunowano. Ero eyingo.

8 Ene ngundiro etoni, bare buniyonggaku enengo mande
ingoro, nemimo oorero, nguro ingondudu yoro, uro, ene
mande gumi Herodno eyingo. Anangu, ge Yon tabango
toongooya, koondo samayi gurano yeya, ombuya nuno. Ero
eyingo.

9-10 Herodndo bare buniyonggakuro mande ingoro,
newende ngu kowuri urungga ingoyingo. Ene kuri mande
yanggango hamoo oorengo sorumimonggo tewo. Yo, oni
eneya oo newonggoku, ngu doongeyemo ewokuro, nguro
ene bare buniyongga nguro mandeni ma yokowa. Ngundiro
nguro, ene me oni soweyerootoni, oororo, ya biyomimonggo
Yon tabango toongooyingo.

11 Toongooro, koondo samayi gurano Yon tabango yero,
yoro, omburo, bare buniyonggaku inootoyi, enendo yoro,
nemi inoyingo. Herodiyas Yon tabango kenoro ngu, ene
ingonduduno ero ingoro, noro mundi oninggaku kuri ku-
moote, ero ingoyingo.

12 Arisa, Yonro kirikiri oni mande ngundiro ingoro ngu,
asa, ene omburo, Yon bingo yoro, saro merengooyingo.

Ngundiro tero ngu, oororo Yisasno eyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga (5,000) Oowari Yunoyingo
(Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

13 Yisas ngu mandegaku ingoro, ene ngu endegaku yokoro, ene wanggo yoro, oni kini merako enesu nangge toongeyingo. Ene oni simoo bare oowooyingga oorengo ngu ingoro, enengo ende yokoro, enebana keyoro oorowuyingo.
14 Ene Yisas ko oororo, sono dabemimo mayero, wanggo gosiyoro ngu, oni simoo bare oowooyingga oorengo oodoyi yeyoyingo. Nguro ene nowoondoyi teyunoro, enengo sayi nguya yomosiyeroyingo.
15 Suwootetoni, enengo kirikiri oniku eneno omburo eyingo. Nga merasina ngano oni kini, ngundiro nguro, naru kiniteteku nga. Mete ge oni simoo bare nga soweyerootooga sayi. Nguro ene mete ende namoko namoko ngano saro, ngunonggo enengo oowari uriyowanggo. Ero eyingo.
16 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo enengo mandeye ngu gumi eyingo. Ndawugaro nguro, ene komo sawanggo? Yendo oowari yunoyi! Ero eyingo.
17 Ngundiro etoni, kirikiri oni enebana mande gumi eyingo. Noore ngano oowari oowooyingga kini. Ngano oomanongoyingo kandegura, iso eraya nangge moore, ero eyingo.
18 Etoyi, enendo mandeye gumi eyingo. Ngu yoya, ombuya nunoyi, ero eyingo.
19 Ene oni simoo bareno ero, ye ombuya so sanganimo bibiteyi. Ero, Yisas ene ngu oomanongoyingo kandeguragaku, iso erayagaku nguya yoro, ene sambono doongetero, Anutno yemboongero esosooteyingo. Enendo oomanongoyingoku oososowooro, kirikiri oni kirarongo yunootoni, ngundo oni simoo bare yunoyingo.
20 Yunootoyi, oni bidodo oo netoyi, kawuye ndinditeyingo. Ngundiro tetoyi, oowari gumi oodoni, enengo kirikiri oni ngu yowuruwooro, si kande eraya kegidemboro eraya (12) siriyoyingo.
21 Oni simoo oomanongoyingo neyingo ngu, ngu oowooyingga oorengo ngu 5,000. Ene bare ko simooye ngu ma kandayeroyingo.

Yisas Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoore Endeyoyingo
(Mak 6:45-52; Yon 6:16-21)

22 Kootuyisina, Yisasdo enengo kirikiri onikuya ero, ye sodedo wanggo sanganimo ooreya, ye koreteya Galili sono koongeyingo anduroko urooreyi. Ero nondo oni simoo bare soweyerootoowe sawanggo. Ero eyingo.

23 Ene oni simoo bare soweyerootoni, satoyi ngu, asa,
Yisas enesu nangge mera purimo nguno, ene Anutno yem-
boongeweroyimboro ooreyingo. Ene suwootetoni, enesu
nangge mera puringgakuno oriyingo.
24 Suwoono, Yisasdo purimo yemboongetoni ngu, wanggo
sono koongeyingo oriroko oodoni, doogo urungga oorero,
ngundo wanggo wenggerenggeremoyingo. Ngundiro tetoni,
ene sono sanganiwoore wanggo woosooro oorowuweroyi,
ko yanggango biyomi teroruwonggo.
25 Sengewero mera wendooketoni, arisa, Yisas ene
Galili sono koongeyingo sanganiwoore kewoongoro, eneno
oorowuyingo.
26 Ngundiro oorowutoni, enengo kirikiri onikundo Yisas
kenootoyi, sono sanganiwoore oorowuyingo. Ene Yisas
kenoro ngu, oombooro gurado ero ingoro, nguro ene ki-
manggaru urungga tero eyingo. Eyi! Oombooroga nga! Ero
eyingo.
27 Ngundiro manggaru tetoyi ngu, sodedomangge, Yisasdo
eneya mande mande, ero eyingo. Ye nowoondoye yang-
gango yeyi! Nondo nangge ombuteno. Ye ma sosorewero!
Ero eyingo.

28 Etoni, Pitando gumi eyingo. Oo Simburi Urungga, gedo
nangge tetoni ngu, arisa, mete no nguya sono sanganiwoore
geno oorowuwano. Ero eyingo.
29 Ngundiro etoni, ene gumi eyingo. Yo, mete ombu.
Yisas etoni, asa, Pita wanggo yokoro, sono koongeyingo
sanganiwoore Yisasno oorowuyingo.
30 Oororo, ene doogo urungga kenoro, sosorero, damoni
yero, sono newendemo uweroyi tero, manggaru urungga
teyingo. Oo Simburi Urungga, ge hooroowenero! Ero eyingo.

31 Etoni, sodedomangge, Yisasdo kandeyi Pitano yero,
dowooro, woosooro eyingo. Ge nowoondoge hamoo teyingo
ngu bodaga nangge. Ge ndawugaro ingondudu eraya yoote?
Ero eyingo.
32 Ngundiro ero, enengo erayadodo wanggo sanganimo
ooretori ngu, sodedomangge, doogo kiniteyingo.
33 Doogo kinitetoni ngu, asa, enengo kirikiri onindo
ngundiro kenoro, soriyokoro, boodoo oondoogero, ba-
gootero eyingo. Hamoo oorengo! Ge Anutro Nangoni
Kirarongo! Ero eyingo.

Yisasdo Genesaret Merako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyeroyingo
(Mak 6:53-56)

34 Ngu naruno nguno, ene Galili sono koongeyingonggaku usowooro, mera oowooyi Genesaret, ngu gidesina mayero, wanggo gosiyoyingo.
35-36 Ene wanggo yokootoyi, sodedomangge, oni simoo bare Yisas kenoro, ene ingoro, ende gurasina gurasina yondowidoro, saro, ene sayi oni yoyoro, Yisas oruwoku, nguno mayero, Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Sayi onindo gengo nengguro sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, ge mete enengo sayiye bidodo yeyi kinitewa, bine? Ngundiro etoyi, sayi onikundo Yisasro nengguroni sosowoomo kandedibiye yetoyi ngu, asa, enengo sayi bidodo kiniteyingo.

15

Anutro Mamana Mande, Ngundo Yuda Oniro Osisambayeboro Mamana Mande Ngu Dagate
(Mak 7:1-13)

1 Ngu naruno, Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye Parisi, ko, mamana mandero etuyeroyingo oni gidarega nguya, ngundo Yerusalemnonggo omburo, Yisasya yowuruwooro, sumoo eyingo.
2 Ndawugaro, gengo kirikiri oni kandeye ma sonowooro, oo dowooro netenggo? Ene noorengo osisambaro muri ngu ma keyoro yomburiyootenggo. Ero eyingo.*
3-4 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisas enebana eneya sumoo gura gumi eyingo.

Ye osisambayeboro mamana mande nguro muri keyoro, ko ndawugaro Anutro mamana mande hamoo ngu, ye ma keyootenggo? Ye kuri Anutro mamana mandeno Anutdo ewoku, ngu ingootenggo. Ero eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 20:12)

Ene ngundiro eyingo.

Oni ene komo eweyi nemimboro mandeyari gome keyoni. Oni gura ewenemi kootu yunoro, mande biyomi ewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene komo kumoowa. Ero eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 21:17)

5-6 Anutdo ngundiro ewoku, ene ye ngu ma keyoro, yengo muriye nangge keyootenggo. Oni gura digi beye ene mete ewenemi hoorooweyeroweroyi mooremu, ene ngu ma hoorooweyerowero ingowa. Ngundiro ingoro, ene ewenemimo eyingo. Gowugowurongo! No digi

* **15:2:** (Kuri, Anutdo kandeye sonowooweroyi nguro mamana mande yunoyingo. Ngundiromu, Parisiro osisambayebo, enengo mamana mande gidega yero, Anutro mamana mande sanganimo yero yowuruwooro, eraya eraya keyootenggo. Ene ngundiro tero ngu, oni simoo bare kowuri urungga yunootenggo.)

kuri hoorooweyerowero ewonoku, ngu yoro, no kuri Anut inoyingo. Eneno inoro, nguro no mete yari ma hoorooweyerowano. Ero eyingo. Ngundiro ero ngu, ene Anutro mamana mande kootu inoro, enengo ingondudu nangge keyootenggo.
7 Ye mebuye tegedodo oni! Anutro ingondudu eyingo oni, Ayisaya, ngundo, ye ngundiro oni nguno mande nenengo eyingo.

8 Nga oni simoo bare nga manggoyebo nangge oowoone bingami etenggo. Ene nowoondoye ngu no ma nunootenggo.
9 Ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ngundiro nguro, oni enengo mamana mande nangge etuyeroro, noro mamana mande hamoomu ma etuyerootenggo. Ero eyingo. (Ayisaya 29:13)

Ndawu Ooga Ngundo Oni Yoyeni, Sugabododo Tetenggo? (Mak 7:14-23)

10 Arisa, Yisasdo oni simoo bare negoyerootoni, eneno ombutoyi eyingo. Ye ingoya, gome ingondudu teyi!
11 Oo gura oni goweyi sanganimo oorooteku, ngundo newendesina uro, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini, muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngundo endesina ooreteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa. Ero eyingo.

12 Ngu naruno nguno, Yisasro kirikiri onindo Yisasno omburo eyingo. Ge Parisi onindo gengo mandege ngu ingoro, geya nowoondoye biyomi yetenggoku, ge ngu ingoote, bine? Ero eyingo.
13-14 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ngundiro oni, nguro gome ma ingowero. Yo, hamoo, ene oni doongeyi kiringo ngundiro. Oni doongeyi kiringo gurado, ko, oni doongeyi kiringo gura oore etungoro ngu, asa, enengo erayadodo mereno sorewari. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Awane sambo endemo oorooteku, ngundo enengo kono oo miyingo. Oo kono kingo ooreteku, ngu huridodo gumoowa. Ero eyingo.

15 Ngundiro etoni, Pita mande gumi eyingo. Ngu mande adingayingga nguro damoni ndadiro? Ngu nooreno wesiyoya etooga ingowato. Ero eyingo.
16 Ngundiro etoni, Yisasdo eneno mande sumoo eyingo. Ye nguya ingonduduye kini, bine?
17 Oo bidodo oni endesina oorooteku, ngundo oni kawuye newendemo uro, ngunonggo oorero toongete. Ye ngundiro kuri ingootenggo.

18 Ene muri biyomi oni newendemo oorooteku,
ngunonggo endesina ooreteku, ngundo oni yeni,
sugabododo tete.
19 Muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngunonggo
ootoogero, endesina oorete. Ene ngandiro ingondudu biyomi; oni ureyi kumooweroyi; erambarisa toongooweroyi;
oni bare gidarega yakakayi yodowooro yomburiyeroro,
yakaka teweroyi; mande godange, ko oniya mande kootuyisina yomoo inoro etenggoku, ngu muri biyomi bidodo
nowoondoye newendemonggo oorero, endesina oorete.
20 Ngundiro muri, ngundo oni yeni, sugabododo tetenggo.
Ene oo neweroyi naruno, utakaro, kandeyi ma sonowooro
ngu, ngundo oni yeni, sugabododo ma tewa. Ero eyingo.

Barega Sowe Gura Yuda Oni Kini, Ngundo Yisasno Newende Hamoo Teyingo
(Mak 7:24-30)

21 Ngu naruno nguno, Yisas ootoogero, ngu endega
ngu yokoro, Tayiya ko Sayidon ende erayagano nguno
oorowuyingo.
22 Nguno oororo, sodedomangge, bare Kenan merakonggo
ngu merasina oorooteku, ngu Yisas kenoro, ngguyinggayi
tero, sumoo sumoo eyingo. Oo Simburi Urungga, ge Dewit
osiyi! Ge noro nowoondoyi te! Mbooro biyomimbo noro
nambone yomburiyoyingo. Nguro ge mete hooroowenero!
Ero eyingo.
23 Ngundiro etoni, Yisasdo nenetero, mande gumi eneno
ma eyingo. Ngundiro tetoni, enengo kirikiri onikundo eneno
omburo eyingo. Nga barega oweyeroro, meno ero ero
ombuteku nga, mete gedo etooga oorowuni! Ero eyingo.
24 Ene mande gumi eyingo. Anutdo no sowenerootoni, Iserelro Sipsip, enengo oore yokoyingo, ngu
hoorooweyerowero ombuwono, ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni, ene barega ngu enengo mande
ingoro omburo, Yisas keyi damonimo boodoo oondoogero
eyingo. Oo Simburi Simbunani, ge no hooroowenero! Ero
eyingo.
26 Ngundiro etoni, nguro ngu, Yisasdo mande gumi
ngandiro eyingo. Noore simooyemboro oowari ngu yoro, se
ma yunowato. Ngu nenengo kini. Ero eyingo.†
27 Barega enengo mandeni ngu ingoro, gumi eyingo. Oo
Simburi, gedo hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweroyi yaba

† **15:26:** (Yisasdo Yuda oniro ingondudu ngu ngandiro ingoyingo. Yuda oni enengo ngu oni oorengo. Ngundiro nangge, oni sowe gura Yuda oni kini, ene se nangge, ero ingootenggo).

newendemo simooyemboro oo sosorango, ngu netenggo, ero eyingo.
28 Yisas enengo mandeni ngu ingoro, enebana mande gumi eyingo. Bare, gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngu urungga. Nguro ngu, oo sumoo ewoku ngu, ataga engge tunootete, ero eyingo. Ngundiro etoni, ngu naruno nangge, namboni mete teyingo.

Yisasdo Oni Sayidodomu Oowooyingga Yomosiyeroyingo

29 Ngu naruno, Yisas ene ngu endegaku yokoro, Galili sono koongeyingo tanggeyiwoore oorowuyingo. Oororo, ene puri sanganimo oorero, nguno bibiteyingo.
30 Oni simoo bare oowooyingga nguno mayero yowuruwooyingo. Ene oni keye biyomimu; doongeye kiringomu; keyi biyomi yeyingomu; manggoye gosiyoyingomu; ko, sayi oni gidarega nguya yoyoro, Yisas keyi namoko yoyetoyi, enendo yomosiyeroyingo.
31 Ngundiro nguro, oni simoo bare ingondudu urungga teyingo. Ndawugaro nguro, ene oni manggoye gosiyoyingoku mande etoyi, oni keyi biyomingga ngu mete tero, mera wongooro endeyootoyi, doongeyi kiringoku doongeteyingo. Ngundiro nguro, ene Iserelro Anut ngu oowooyi bingami okooyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo (4,000) Oni Oowari Yunoyingo
(Mak 8:1-10)

32 Yisasdo enengo kirikiri oniku negoyerootoni, eneno ombutoyi eyingo. No nga oni simoo bare ngaro nowoondoyi teyunooteno. Naru kabusa noya oruwootoku, ene oowariye moore nguya kini. Ene oodoro kumootoyi, soweyerootoowe, enengo yano sawero saro ngu, asa, ene oorekono doongeye toongootoni, mera wongosogurumooro yurewa, ero eyingo.
33 Enengo kirikiri onikundo enengo mande ingoro, mande gumi eyingo. Nga mera gumisina ngano oni kini, nguro noore oowari ndanonggo yoro, oni simoo bare rogono yunootooye newanggo? Ero eyingo.
34 Sumoo ngundiro etoyi, Yisasdo sumoo gura yunoyingo. Ye oomanongoyingo ndadiro? Etoni, onikundo mande gumi eyingo. Kandegura gidemboro eraya (7), ko, iso bobodi gidega. Ero eyingo.
35 Arisa, Yisasdo simoo bareya eyingo. Merakono bibiteyi. Ero eyingo.
36 Arisa, Yisas ngu oomanongoyingo, iso nguya yoro, Anutno yemboongero yokoro ngu, oososowooro, enengo

kirikiri oni yunoyingo. Yunootoni, ngundo bayetero, simoo bare yunoyingo.

37 Yunootoyi, oo nero mete tetoyi, oo sosorango oodoni, ngu yowuruwooro, si kandegura gidemboro eraya (7) siriyootoyi angeyingo.

38 Simoo oo newonggoku, ngu oowooyingga oorengo, ngu 4,000. Ene bare ko simooye nguya ma kandayeroyingo.

39 Ngundiro tero ngu, Yisasdo oni simoo bare soweyerootoni, enengo endemo endemo sayingo. Satoyi, ngu naruno, Yisas enengo kirikiri onidodo wanggo sanganimo oorero, Magadan merasina nguno sayingo.

16

Oni Gidarega Muri Songo Oorengo Anutnonggo Kenoweroyimboro, Nguro Sumoo Eyingo
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, oowooye Parisi, ko kumooro ko ma ootoogewa ero ingoyingo oni, oowooye Sadusi, ngundo Yisas towoongoro eyingo. Ge sambononggo oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu tetooga, oni simoo baredo kenowanggo.*

2-3 Ngundiro nguro, Yisas mande gumi eyingo. Ye sambono doongetero, enengo sunggi kenoro, gome ingootenggo. Suwootetoni, sambo dagoyi yero, kumu yetoni, kenoro ngu, asa, ye ingootenggo. Yangeni naru gome ogisa tewa. Ngundi, suwoononggo ye puri sanganimo doongetero, goboore kenoro, ngguruu nguya ingoro ngu, asa, ye ingootenggo. Sono ombuwa, ingoro ewanggo. Yo, ye sambo meraro sunggi gome ingoro, wirikoro ingootenggoku, ene ye ataga muri keta yeno tunooteteku, ye gome ma wirikoro ingootenggo.

4 Ye simoo bare biyomi nowoondoye hamoo kini! Ye sebobarese muri biyomi tetenggoku oni! Ye oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu kenowero ngu meno etenggo. Ene no oo muri songo oorengo gura yeno ma tewano. Kini, ye Yonaro oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu kuri ingowonggo. Yisas ngundiro ero, ene yoyokoro toongeyingo.

Parisi Oni Ko Sadusi Oniro Yis Nguro Mande Adingayi
(Mak 8:14-21)

---

* **16:1:** (Parisi oni, ko, Sadusi oni, ngundo Yisasro muri bidodo enengo mandeni bidodo kenomayingoro, ene ureyi kumooweroyi nguro damoni ereweyingo.)

5 Naru gurano, kirikiri oniku sono koongeyingo usowooro,
sagigo oorowuyingomu, ene oomanongoyingo kabetero, ma
yoro oorowuyingo.
6 Yisasdo mande yunoro eyingo. Ye ingonda teyi!
Parisi oni, ko, Sadusi oni nguro oomanongoyingo yeni,
koongeweroyi Yis, nguro gome doongeteyi! Ero eyingo.
7 Ene ngundiro etoni, nguro kirikiri onikundo enengo
nangge ero, ingoro eyingo. Noore oomanongoyingo ma
yoyingo, nguro ngu, ene ngundiro ete. Ero eyingo.
8 Ene Yisas ngu enengo mande ingoro, nguro enendo
eyingo. Ye nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge.
Ndadiro nguro, yengo nangge mande ngundiro etenggo?
Noore oomanongoyingo kini. Ero eyingo.
9 Ye kuri ingowonggoku, ko ataga ye kabetetenggo. Nondo
kuri oni oowooyingga oorengo (5,000 oni) oomanongoyingo
kandegura yoro, yemboongero, oosososowooro, bayetero
yunoyingo. Yunootoyi, nero, mete tetoyi, gumi oodoni, ye
oo sosorango gumi si ndadiro siriyootoyi angeyingo?
10 Ngundiro nangge, ye nga mandega nga nguya
utakatenggo. Kuri nondo oni oowooyingga oorengo (4,000
oni) oomanongoyingo kandegura gidemboro eraya (7)
yoro, yemboongero, oosososowooro, bayetero yunoyingo.
Yunootoyi, nero, mete tetoyi, gumi oodoni, ye oo sosorango
gumi si ndadiro angeyingo?
11 Ndawugaro nguro, ye gome ma ingootenggoku, nondo
oomanongoyingomboro ma eteno. Kini, ye Parisi oni Sadusi
oni nguro oomanongoyingo yeni koongeweroyi, Yis, nguro
ingondare teyi! No nguro eteno.
12 Ene ngundiro etoni, arisa, ngu naruno, ene ingootenggo.
Yisas oomanongoyingo yeni koongeweroyi, oo oowooyi Yis,
nguro ingondare teyi, ero ma eyingo. Kini, ene Parisi, ko,
Sadusi oniro mamana mande biyomi etuyeroyingo, nguro
ingondare teyi, nguro ete, ero eyingo.

Pitando Yisas Krayis Nguro Muri Yootunoro Eyingo
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yisas enengo kirikiri oniku ootoogero, ende gura
oowooyi Sisariya Pilipayi ngu namoko sayingo. Ngu naruno,
saro, oorekono ene kirikiri oni sumoo yunoro eyingo. Oni
simoo baredo no ngu Anutro Nangoni Oni Kirarongo, noya
ndawu oningga etenggo? Ero eyingo.
14 Ngundiro sumoo etoni, enebana mande gumi eyingo.
Oni gidaregado geya ngandiro etenggo. Ge sonoyeroyingo
oni Yon; ngundi, Ilayiya; ngundi, Yeremayiya; ngundi Anu-
tro ingondudu eyingo oni gidarega, ero, geya ngundiro
etenggo. Ero eyingo.

15 Ngundiro etoyi ngu, asa, Yisas enebana sumoo
yunoyingo. Ene yendo ngu noya ndawu oningga etenggo?
Ero eyingo.
16 Etoni, Sayimon Pitando mande gumi eyingo. Ge Krayis,
Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni. Anutdo ataga
sugi sugi keta oorooteku, ge nguro nangoni. Ero eyingo.
17 Ngundiro etoni ngu, Yisasdo mande gumi eyingo. Sayi-
mon, Yonaro nangoni, ngu gome oorengo, Anut enengombo
ngu ingonduduga gunoote. Merako oni gurado, ngu man-
dega ma etunggeroyingo. Kini, Awane sambo endemonggo
oorooteku, ngundo nga ooga etunggerowo.
18 Pita, no geya eteno. Pita, gengo nowoondoge hamoo
teyingo ngu digi yanggango ndoni ngundiro tete. Nguro ngu,
Anutdo ge yanggango gunootoni, nguno ge mete oni simoo
bare oowooyingga yowuruyeroro, nowoondoyemo hamoo
teyingo yanggango yunoro, enengo soboyeroyingo awaye
oruwa. Nguro ngu, Setanro yanggangoni, noro oni ngu
Anutro pawa newendemo oorootenggoku ngu, ngundo ma
oweyerowa. Ene ereremo kini.
19 Ene nondo ge rogogerowonoku ngu, noro mande
murine nguno gedo nenengo oni simoo bare ngu gome
etuyeroro soboyerowa. Yo, nondo enengo sambo endega
nguro yamuko ngu goosooro, hoorooweyeroweroyi nguro
ero, Ki gunooteno. Yo, nondo sambo endemo oorootenoku,
ngunonggo ge yanggangone gunootoowe, ge oo gura merako
ngano gosiyowaku ngu, nondo sambono nguya gosiyowano.
Ngundiro nangge, ge oo gura merako ngano yokowaku ngu,
nondo sambono nguya yokowano. Ero eyingo.†
20 Mande ngundiro ero ngu, asa, Yisasdo enengo kirikiri
oniya mande yanggango yunoro eyingo. Ye oni gurano noya
Krayis ero, ma ewero, eyingo.

Yisas Enengombo Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Eyingo

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Ngu naruno Yisas damoni yero, enengo kirikiri oniku
mande nenengo oo tunooteweroyi ngu ero yunowo. No
kootuyisina, Yerusalem endemo oorowutoowe ngu, Yuda
oniro tabango oniku, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeroyingo oni,
ngundo nodowooro, ogingo nunoro, nureyi kumoowano.
Kumooro ngu, naru kabusagomo, no mere yokoro, ko
ootoogero, keta oruwano.

---

† **16:19:** (Ki nguro muri ngu ngandiro. Anutdo Pita ngu Kristen oni simoo bare nguro tabango rogo tewo.)

22 Pitando Yisas yoro, sosina oororo, damoni yero, mamanangoro eyingo. Oo Simburi Urungga, ge ngundiro ma ewero! Ngu ooga geno ma tunootewa! Ero eyingo.

23 Pita mande ngundiro etoni, Yisas ingoro, yowoorengoro, kenoro, mamanangoro eyingo. Pita, gengo ingonduduge ewoku, ngu Setannonggo mayeteku ngu! Ngu Anutro ingondudunonggo kini. Yo, ge oniro ingondudu nangge keyoro, noro ko Anutdo no rogo tewoku, ngu gedo ma hooroweneroote. Ero eyingo.

24 Ngundiro ero ngu, Yisasdo enengo kirikiri oni negoyerootoni, mayero, yowuruwootoyi, mande yunoro eyingo. Oni gura no kenerowero ngu, ene komo noro nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, nguno ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoro, kowuri ene inootenggoku ngu, de omukondi ngundiro koorowooya, no keneroya endeyoni.

25 Oni gura enengo ingondudu yanggangoni gome dowooro, goweyi sugi oruweroyi ingooteku ngu, asa, ngu oningga ngu, enengo goweyi gaboyi, Anut doongeyimo, ngu hamoo oorengo oonootewa. Ngundiro nangge, oni gura enengo ingonduduni goweyi gaboyi bidodo no nunoro ngu, asa, enengo goweyi gaboyi, kootuyisina, sambo endemo sugi sugi keta oruwa.

26 Oni gura mera ngaro oo bidodo yomukoro, oode kumoowaku ngu, ngu ndawu oogado ene mete hooroowewa? Ngu oningga ngu, ene ndawu oogado enengo goweyi yanggangoni keta oruweroyi, ngu uriyoro yowa? Ene ereremo kini.

27 Arisa, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo oode, no Awanemboro duridarinidodo enengo sambono Engel oni nguya ombuwato. Ngu naruno, oni merako muri tewonggoku, nguro gumi teyunowano.

28 No hamoo oorengo yeno eteno. Oni gidarega nga oorootenggoku nga, ene ma kumooyingomo, ngu koretero, ene no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, nondo naru noro oni simoo bare soboyerooteku, ngudodo ombutoni ngu kenowanggo. Ero eyingo.

17

Yisas Moondeyi Guradiro Tunooteyingo
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro guranangge yokoro, Yisasdo Pita, Yemus, ko, koneyo Yon ngu oni kabusangga ngu yoyoro, mera puri piru ndandayingo awuno oorengonggano ooreyingo. Nguno enesu nangge oriyingo.

2 Ngu naruno nguno, Yisas moondeyi ngu oni kabusagaku doongeyemo yowoorengoyingo. Yowoorengoro, Yisas enesu guradiro tunooteyingo. Yo, enengo omukumundoongo soru ngundiro tunootetoni, ko, towikumbani nguya soru ngundiro wadori sarayi oorengo tunooteyingo.

3 Ilayiya, Mosesya, sambono kuri oode, ngunonggo omburo, Yisas tanggeyimo tunooteyingo. Tunootero, Yisasya mande etoyi, kirikiri oni kabusagakundo yeyoyingo.

4 Pitando ngundiro kenoro, ene soriyokoro, Yisasno ngandiro eyingo. Oo Simburi Urungga, noore ngano oruweroyi ngu gome. Gedo ngundiro ingootoyi ngu, asa, nondo mete ya tookoododo kabusa yewano. Gura gengo, gura Mosesro, gura Ilayiyaro yewano. Pita ero eyingo.

5 Ene mande eroodoni, goboore gura soru ngundiro tunootero, ngundo doobeyeroyingo. Anutdo ngu goboore kewoorokononggo mande eyingo. Ngu nenengo nangone mesarango. No nowoondone nguro gome oorengo ingooteno. Ye nguro mandeni gome ingoyi! Anutdo mande ngundiro eyingo.

6 Arisa, kirikiri oni oo ngundiro ingoro ngu, ene soriyokoro, sosoreyingo urungga tero, nguro ene omukumundooyesinanggo merako sorewonggo.

7 Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, Yisas tanggeyemo omburo, ikakoyeroro enendo eyingo. Ye ootoogeyi! Ye ma sosorewero! Ero eyingo.

8 Asa, ene mande ngundiro ingoro, doongetero, Yisas enesu nangge eneno oodoni kenowonggo.

9 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onikuya mera puringgaku yokoro, yade yade ooreko utoyi, Yisasdo mande yanggango yunoro eyingo. Ye awuno oo kenowonggoku, ngu ataga nga narunggano ngano, oni gurano ma ewero. Kini, kootuyisina, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo mere yokoro, ko ootoogetoowegago, arisa, ngu narunggano nguno, ye mete yootunoya eyi. Yisasdo eyingo.

10 Ene ngundiro etoni, Yisasro kirikiri onikundo Yisas sumoo inowonggo. Anut mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo ngandiro ewonggo. Anutro ingondudu eyingo oni, Ilayiya, ngundo koretero ko ombutonigogo, ge kootu ko ootoogewa, ero eyingo. Ndatero nguro, ngundiro etenggo? Ero eyingo.

11-12 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi ero eyingo. Ngu hamoo, Ilayiya omburogogo oo bidodo yomosiyowa. Nguro, nondo yeno hamoo eteno. Ilayiya kuri ombuwoku, ngu oni watayi kini. Kini, oni enengo muri gura gura ene nangge teyinowonggo. Ngundiro nangge,

no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, nguya ngundiro ogingo nunowanggo. Ene noro ko nenengo nguya, ene watayi kini. Yisasdo ngundiro ero eyingo.

13 Yisas oo ngundiro etoni ngu, enengo kirikiri onindo ingoro, Sonoyeroyingo oni, Yonya eteku ngu ero ingowonggo.

Yisasdo Simoo Oore Gura Mbooro Biyomidodomu Yomosiyoyingo

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-42)

14-15 Ene puri yokoro, ombutoyi, ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo oodoyi, oni gura omburo, Yisasno boodoo oondoogero, bagootero eyingo. Oo Simburi Urungga, ge no nangonengga nguro nowoondoyi te. Ene komo doongeyi ngganggangero, sagaga tero, mboorombooro tero, gaboyi kumoororoote. Yo, naru bidodo ene nombono, ko, sono nguya sorororoote.

16 Nguro ngu, nondo ene yoro, gengo kirikiri onino ngu oweyi, etoowe, ene ngu mbooroga ngu andangeweroyi nguya, ereremo kini. Ero eyingo.

17 Yisasdo enengo mande ingoro, nguro ene yuka oorongooro, mande gumi eyingo. Ye nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini, ko, ye nowoondoye nenengo nguya kini! No yeya naru puringga oodoowe, naru ndadiro oodegogo, no yengo nowoondoyi tewano? Arisa, ye simooyengga ngu yoya, nono ngano ombuyi! Ero eyingo.

18 Asa, Yisasdo ngu mbooro biyominggaku kenoro, mamanangoro, etoni ngu, simoo oorenggaku ngu yokoro toongetoni, ngu naruno nangge, ngu simoo ooregaku mete teyingo.

19 Ene ngundiro tetoni, arisa, kirikiri onikundo nangge omburo, Yisas yoro, sosina oororo, sumoo inoro ewonggo. Ndadiro nguro, noore ngu mbooro biyomingga ngu andangeweroyi, ngu ereremo kini? Ero eyingo.

20 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, enebana mande gumi eyingo. Ye ngu ooga ngu mete ma yomosiyoweroyi, ndawugaro nguro, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu bodaga nangge. Nondo yeno hamoo eteno. Masitet yuwooyi ngu puka yuwooyi ngundiro. Yengo nowoondoye hamoo teyingo ngu Masitet yuwooyi ngundiro tetoningga ngu, asa, ye mete nga puringga nga etoyiga, nga musiyongga yokoya, musiyo gura etoyiga, ene nguno oororo oruwa. Ngundiro nangge, noro yanggangonemo ngu ko tero ngu, ye mete oo bidodo temukowanggo.

21 Arisa, ye ngundiro mbooro biyomi oweyeroweroyi muringga ngu, ye amana komo yanggango yemboongeya,

oowari roogo tero, asa, noro yanggangonemo ye mete mbooro biyomi ngu andangewanggo. Ero eyingo.

Yisasdo Enengo Naru Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Tambu Erayayigaku Eyingo
(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 Ngu naruno nguno, ene Galili merako oororo, Yisasdo enengo kirikiri oniku mande yanggango yunoro eyingo. Naru bodagano, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, onindo nodowooro, oni songo kandeyemo noyewanggo.
23 Ene no nureyi kumootoyi ngu, no sa kabusagomo mere yokoro, ko keta ootoogewano. Ene ngundiro etoni ngu, enengo kirikiri oni ngu ingoro, nowoondoye kowuri urungga oorengo ingoyingo.

Yisasdo Digi Beye Yowuru (Tembel) Ya Inoyingo

24 Yisasdo enengo kirikiri onidodo Kapeniyam endemo tunooteyingo. Ngu naruno, Yuda yowuru yano digi beye yoweroyi oni, Pitano omburo, sumoo inoro eyingo. Yengo etuyeroyingo oni nguya digi beye yeroote, bine? Sumoo eyingo.
25 Ene ngundiro sumoo etoni, Pitando mande gumi eyingo. Yo, ero ngu, yano uyingo. Utoni, asa, koretero Yisasdo eneno sumoo eyingo. Sayimon, ge ndadiro ingoote? Digi beye yoweroyi naruno, merako oni sobosobo koreteyingo ururu mera bidodomo, nguro muri ndadiro? Ene mera simbukuriye oni, ngunonggo digi beye yootenggo, bine; ngundi, oni sowe gidareganonggo digi beye yootenggo, bine? Sumoo eyingo.
26 Pita enengo mande ingoro, gumi eyingo. Oni sowe gidareganonggo nangge eyingo. Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Asa, ngundiro eteku, nguro mera simbukuriye digi beye yoweroyi koyi ma tewanggo.
27 Ene noore ngundiro ma tetooye ngu, ene nooreya sanggiri tewanggo. Ngundiro nguro, ge sono koongeyingomo uya, isoro si oorongo. Oorongooya, iso amana gura yoya, manggowo goosooya ngu, digi beye manggowoomo oorooteku, ngu kenoro, yowaku ngu! Ngu digi beyega yowoku ngu, noorengo geyamboro ene yuno. Ero eyingo.

18

Onendo Ngu Oni Urungga?
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 Ngu naruno, kirikiri oni Yisasno omburo, sumoo
ewonggo. Anutro endega enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, nguno oni onendo ngu tabango urungga? Ero
eyingo.
2-3 Yisas ngundiro ingoro, ene simooyengga negongootoni,
omburo, kewooroyemo dikayingo. Dikatoni, Yisasdo eyingo.
No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye yowoorengoya,
hamoo teya, simooyemboro muri ngundiro teyi. Ye
ngundiro ma tero ngu, asa, ye mete Anutro endega enengo
oni simoo bare soboyerooteku, nguno ma uwanggo.*
4 Ngundiro nangge, oni gura ye kewooroyemo nguno
enengo oowooyi bingami ero ma okootoni, simooye boda-
gado teteku, ngundiro tewaku ngu, asa, hamoo oorengo, ngu
oningga ngu, Anutro endega enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, nguno ene oni gidarega oowooye ngu dagayeroro,
urungga tewa.
5 Oni ene no oowoonemboro ingondudu tero, ene oni
simooye bodaga ngandiro yoro, hooroowewaku ngu, asa,
ene no nguya ngundiro hooroowenerooteе. Ero eyingo.

Muri Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yomburiyoote
(Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

6 Yisasdo mande gura eyingo. Oni gurado simooye nga
noro nowoondoyemo hamoo ingoro oorootenggoku, nga
gura yoro, noro nowoondoye hamoo ingootenggoku, ngu
yomburiyoro ngu, enengombo muri biyomi tewoku, nguro
gumi ogingo urungga oorengo yowa. Yo, ngu oningga ngu
enengombo biyomi ngundiro tewoku, ngu ngandiro: oni ngu
digi urungga ngu yoro, ngundo bungeyimo gosiyoro yoro,
sono koongeyingo urungga ngu kewooroko oorongooyingo.
Oorongootoyi, oni sono newendemo uro kumooyingo, ngu
ngandiro. Yo, ene oni buniyo newende hamoo teyingo ngu
yomburiyowoku, nguro gumi urungga oorengo yowa.
7 Mera bidodomo, oo oowooyingga oni nowoondoye
hamoo teyingo ngu woosootoyi yokootenggo. Naru oowooy-
ingga, oo ngundiro biyomi ngu tunooteroruwa. Ene oni
oni yooge, onindo oni gidarega yowoosootoyi, mbumbuwa
tetenggoku, nguro ngu oningga ngu, ngu uriyi biyomi
urungga yowa. Yo, no ngundiro oni biyomi nguro nowoon-
doyi teteno!

---

* **18:2-3:** (Simooye bobodi ngu, ene oowari, oo ngundiro nguro ma ingondudu tetenggo. Ndawugaro nguro, ene kuri ingootenggo. Ewenemiyimbo oo ngundiro nguro sobowootoni, nguro ene nowoondoye kowuri yero, ingondudu oowooyingga ma yootenggo, ero ingoyingo.)

8 Nguro ngu, ye keyembo ngundi kandeyebo yoyeni, weti
mbumbuwa gura teya ngu, asa, ye mete ngu toongooya,
andangeya, oorongooyiga uni. Ngundiro nangge, kandeye
guranangge, ngundi, keye guranangge oodoni ngu, ngundo
mete keta oruweroyi gome ngu yowa. Kinitetoni ngu, ye
kandeye eraya eraya, ngundi, keye eraya eraya oodoni ngu,
ngundo yoyoro, ende biyomi de nombo ma kumooweroyi
(Hel) nguno oorongooyerowanggo.
9 Ngundiro nangge, doongeyembo yoyeni, weti mbum-
buwa gura tetoyiga ngu, ye mete ngu doongeyengga ngu
yokoya, oorongooyiga uni. Ye doongeye guranangge, ngu
ye mete Anutya keta sugi sugi oruweroyi, ngu yowanggo.
Kinitetoni ngu, ye doongeye eraya eraya oodoni ngu,
ngundo ye yoyoro, ende biyomi de nombo sugi sugi ma
kumooweroyi, nguno oorongooyerootoyi uwanggo. Yisasdo
mande ngundiro eyingo.

Bo Gura Oowooyi Sipsip, Ngundo Enengo Oore Yokoyingo Nguro Mande Adingayi
(Luk 15:3-7)

10 Yisas mande gura eyingo. Ye ingondare teyi! Ye simooye
bobodi nono nowoondoyemo gome ingootenggoku, ngu ma
kootu yunowero. Kini, no yeno hamoo eteno. Sambono Anu-
tro oni, ngundo simooye bobodi gome soboyeroro, Awane
sambo endemo oorootenggoku, ngu tanggeyimo ootooro,
Anutro omukumundoongo kenororootenggo.
11 Ndadiro nguro, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo,
ngano omburo, oni enengo oore yokoyingo, ngu ko yoyowa.
12 Ye ndadiro ingonduduga ingootenggo? Oni gurado
Sipsip onibi kandegura (100) mooremu, Sipsip gura do-
bookuringo yoyokoro, enengo oore nenengo yokoyingo.
Ngundiro yokowaku ngu, asa, ngu oninggaku Sipsip wata
urunggaku purimo oorootenggoku, ngu yoyokoro, ene
toongewokunggaku erewero toongewa.
13 Yo, no yeno hamoo eteno. Ngu Sipsip sobosobo oningga,
ngundo enengo Sipsip toongeyingongga ngu kenoro ngu,
asa, ene oni oni urungga tewa. Yo, enengo oni oni tewaku,
ngundo Sipsip oowooyingga purimo oruwonggoku, nguro
oni oni teyingo, ngu dagate.
14 Sipsip sobosobo oningga, ngundo enengo Sipsip gura
yokootoni, toongewero ma ingooteku, ngundiro nangge,
Awangge sambo endemo oorooteku, ngundo nguya, enengo
simooye ngu gura yokowero ma ingoote. Ero eyingo.

Dobookuriyebo Muri Biyomi Tetoyi, Yomosiyeroweroyi Nguro Muri

15 Yisas mande gura eyingo. Dobooge gurado geya muri
biyomi tetoningga ngu, arisa, mete yarisu nangge bibiteya,
enengo muri biyomi, ngu yeyiga tunooteni. Ngundiro tetoni,
ene gengo mande ingootoni ngu, arisa, ge dobooge ko yowa.
16 Ene oni muri biyomi tewoku oningga ngu mande ma
ingootoningga ngu, arisa, mete ge oni gura, ngundi, oni
eraya yoyoya, geya ooroya, ngu oni muri biyomi tewoku
ngu yomosiyoyi. Ngu oni gura ngundi oni eraya, ge nguya,
ngundo yaringo mande ngu ingoro wirikowanggo.
17 Ene oni muri biyomi tewokungga, ngu mande ma
ingootoningga ngu, asa, mete Kristen oni yowuruno onino
oorowutoyi yowuruwooro, mande tero yomosiyowanggo.
Nguno oni muri biyomi tewokungga ngu, ene enengo mande
ma ingoro keyootoni ngu, arisa, ngu oningga ngu, ye
nowoondoye hamoo teyingo gidaresina ene ma yowuru-
wooro oruwanggo. Ngu mbumbuwa oningga ngu, Anut
hamoo kootu inooteku oni ngundiro, ngundi Takis digi beye
yoweroyi oni ngu ngundiro.†
18 No yeno hamoo eteno. Ye oo bidodo merako ngano
gosiyowanggoku ngu, Anut sambo endemo oorooteku,
ngundo nguya gosiyowa. Ngundiro nangge, ye oo bidodo
merako ngano yokowanggoku ngu, Anutdo nguya sambo
endemo nguya yokowa.
19-20 Yo, no yeno ko eteno. Oni eraya merako ngano oo
yowero nowoondoyari guranangge yero, yemboongewariku
ngu, arisa, Awane sambo endemo oorooteku, ngundo
yunowa. Ngundiro nangge, oni eraya ngundi kabusa musiyo
gurano no oowoonemo yowuruwoowanggoku ngu, arisa, no
ene kewooroyemo oruwano. Ero eyingo.

Ko Onindo Weti Ma Andangeteku, Nguro Mande Adingayi

21 Ngu naruno, Pita Yisasno tunootero eyingo. Oo Simburi
Urungga, naru ndadiro, doboonembo nono muri biyomi
tetoni, nondo enengo muri biyomi ngu andangewano?
Tambu kandegura gidemboro eraya, bine? Ene ngundiro
sumoo eyingo.
22 Sumoo etoni, Yisasdo eneno mande gumi ngandiro
eyingo. No geno tambu kandegura gidemboro eraya
nanggega, nguro ma eyingo. Kini, naru bidodomo, ye
komo oni gidaregado yeno weti mbumbuwa tetenggoku, ngu
andangeyunoyi.
23 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo
endega oni simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Ngu

† **18:17:** (Yuda oniro digi beye yoweroyi muriyengga ngu biyomi. Ene Gabumanro digi beye rogoga ngu dagaro yoro, Gabumanro rogono inoro, gumi dagaro, digi beye yootenggoku ngu, oni enengo yoyingo).

merako sobosobo oni koreteyingo enengo ko oniya wetiye
ngu andangero yomosiyowa.
24 Oni urungga, ngundo damoni yero, enengo wetiye an-
dangewero, etoni, ngu ko oni gura yoro, eneno ombuyingo.
Ko oningga enengo wetini ngu digi beye kande eraya Miliyon
(10,000,000 Kina) ngundiro weti yowo. Ngundiro nguro, oni
urunggado ko oningga nguya etoni, weti ko wendangero
inowa.
25 Ene enengo weti urungga oorengo, oni urungga nguno,
ene mete ma andangewa. Ene ereremo kini. Nguro ngu,
ngu oni sobosobo urungga, ngundo enengo bareyi simoongo
enedodo soweyerootoni, ya biyomimo oodegogo, enengo
weti ngu mete bidodo andangewa.
26 Oni urunggado ngundiro etoni ngu, asa, ko oni weti-
dodoga enengo mande ingoro, nguro ene sosorero, oni
urungga ngu keyi damonimo boodoo oondoogero, ba-
gootero, ngguyinggayi tero, sumoo sumoo tero eyingo. Oo
oni urungga, ge noro nowoondoyi teya, soboneroootooga,
nondo ngu weti bidodo yokowano! Ero eyingo.
27 Ngundiro etoni ngu, Oo Simburi urungga nguro
nowoondoyi tero, oninggaku yokoro, enengo weti nguya
yokoyinoyingo.
28 Yo, enengo oni urunggado enengo weti bidodo andange-
toni, ene ngu ko oninggaku enderoko oorero, enengo ko
goboorogaku kenoyingomu ngu, eneno weti digi beye kande
eraya (10 Kina) ngu moore. Ngundo ngu, ko oninggakundo
sanggiri tero, sodedomangge dobooyi bungeyi yanggango
dowooro, manggaru tero eyingo. Ge weti bidodo ataga
wendangeya nuno! Ero eyingo.
29 Ngundiro etoni ngu, oninggaku boodoo oondoogero,
ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Ge noro ingoya,
soboneroootooga, naru bodagano, gengo weti bidodo ngu
andangegunowano. Ero eyingo.
30 Ngundiro etoni, ene ngu oningga nguro mandeni ma
ingoyingo. Nguro ngu, oni urungga ngundo etoni, kumba
ootuwoo onindo ene dowooro, ya biyomimo yetoyi, nguno
ootooro, ngunonggo oo ngu wendangeni, ero yeyingo.
31 Arisa, ko oni goboorokundo enengo muri biyomi
kenoro, nowoondoye kowuri hamoo ingoro, nguro ene
enengo sobosobogakuno oororo, mande mande bidodo on-
ingga ngundo tewoku, ngu emukowonggo.
32-33 Sobosobogakundo mande ngu ingoro, ene nguro
sanggiri urungga tero, ko oninggaku nengongootoni, om-
butoni eyingo. Ge ko oni biyomi oorengo! Koretero
oorengo, ge nono sendoro, ngguyinggayi tetoyi, nguro nondo

kingo gengo weti urungga oorengo ngu andangegunowono.
Nondo gengo nowoondoyi tenggunootoowe, ndawugaro
gedo gengo ko gobooroga, nguro ma nowoondoyi teyinowo?
Ero eyingo.
34 Sobosobo oninggaku sanggiri urungga tero, ko on-
inggaku dowooro, kumbadogoni oni kandeyemo yetoni,
ngundo dowooro, ya biyomimo yeyingo. Yetoyi, nguno
ootooro, ngunonggo weti bidodo andangeni ero yeyingo. Ero
eyingo.
35 Yisasdo mande yanggango gura eneno eyingo. Arisa,
ye nga mande adingayingga ko oningga ogingo yoro, kowuri
yowoku, nga ye gome ingoyi. Ngundiro nangge, ye nowoon-
doyemonggo dobookuriyeboro kowuriye yeno tewonggoku,
nguro ye ma andangero, kabetewanggoku ngu, asa, Awane
sambo endemo oorooteku, ngundo nguya, yengo weti
mbumbuwa ngu ma andangero kabetewa. Ero eyingo.

19

Yisasdo Erambarisa Toongooweroyi Muri, Nguro Etuyeroyingo

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naruno, Yisas mande kinitetoni ngu, ene Galili
mera yokoro, ene Yudiya mera Yodan sono anduroko nguno
urooreyingo.
2 Urooretoyi, oni simoo bare oowooyingga oorengo nguya,
ene keyoro oorowutoyi, ngu mera gumisina nguno, Yisasdo
sayi oni yomosiyerootoni, ene mete temukowonggo.
3 Ngu naruno nguno, Parisi onindo ene towoongowero
omburo, sumoo ewonggo. Noorengo mamana mandeno,
ngu mete oni enengo ingonduduno bareyi andangewa, bine?
Ero eyingo.
4 Ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo enengo mande in-
goro, gumi eyingo. Ye kuri nga mandega nga kandangero
ingootenggo. Anutro mandeno ngandiro eyingo. Kuri
amana oorengo, Anutdo oo bidodo tewokuno nguno, ene
simoo ko bare nguya teyingo.
5 Ngundiro nguro, simoo ewenemi yokoro, naru bidodo
bareyiboya ebe dowoodowoo tero, goweyari guranangge
oruwari. Anutro mandeno ngundiro eyingo.
6 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Ngundiro nguro,
erambarisa ngu, ene goweyari eraya kini. Ene goweyari
guranangge. Nguro Anutdo oo gosiyoro, yokowoku ngu,
onindo ma toongoowero. Ero eyingo.
7 Parisi onikundo mande ingoro, gumi sumoo eyingo.
Ndawugaro nguro, Mosesro mamana mandeno simoondo

bareyi yokowero ngu, ene komo so uyi nakangoro, bareyi inoro, owetoni toongewa? Ero eyingo.

8 Ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Mosesndo yengo nowoondoye yanggango oorengo erambarisa toongooweroyi muri ngu kenoro, nguro ngu muri damoninggano, ngunonggo yoyookootoni, erambarisa muri ngu toongootenggo. Ene Anutdo amana simoo bare yoyeyingomo, ngu naruno, ene erambarisa toongooweroyi muringga ngu, ene ma yeyingo.

9 No yeno hamoo eteno. Ene oni gurado enengo bareyi sebobarese muringga ma teyingomu ngu yokoro, ene bare gura yowaku ngu, ngu oningga ngu, ene erambarisa muringga ngu yomburiyoote. Ero eyingo.

10 Enengo kirikiri onindo enengo mande wirikoro ingoro, gumi eyingo. Ngu erambarisa muri ngu oo urungga oorengo. Ene sosoreyingo bodaga tero, ingoro, nguro ene mande gura eyingo. Arisa, noore bare ma yowato. Ngu muri mete, bine? Ero eyingo.

11 Ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Erambarisa teweroyi muringga nondo etuyerootenoku ngu, ngu oni bidodoboro kini. Kini, ngu erambarisa teweroyi muringga ngu, Anutdo oni rogo teyingomu, nguromu nangge.

12 Ndawugaro nguro, oni gura gura mete bare ma yowanggo. Bare ene simoo bisiyoro ngu, ene kenoro ingoro, oode, bare ma yowero ingowa. Oni gidarega ene bare ma yoweroyi, ndawugaro nguro, oni gurado ene moondeye yootoongooyingo nguro. Oni gidarega enesu nangge erambarisa teweroyi ngu gosiyoro, ndawugaro, ene Anutro ko tero, oni simoo bare yowoosooro, Anutro mandeni muriningga enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu yoyeweroyimboro. Oni gura ene mete nga mandega ingowero ngu, ene komo gome ingoni. Ero eyingo.

Yisasdo Simooye Kumana Yunoyingo
(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Ngu naruno, oni simoo baredo simooye bobodi gidarega yoyoro, Yisasdo kandeyi tabayemo yeya, yemboongeni, ero, yoyoro mayeyingo. Mayetoyi, ene nguro kirikiri onindo ngu oni simoo bareku manggaruyeroro, oweyeroyingo.

14 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Yisasdo eyingo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye ngu ma oweyerowero. Kini, ye Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu komo simooye ngundiromu, ngundo yowanggo. Ero eyingo.

15 Ene ngundiro ero, kandeyi simooye tabayemo yero,
kumana yunoro, ene yoyokoro toongeyingo.

Simoo Oore Gura Ene Sitowinidodoboro Mande
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Ngu naruno nguno, oni gurado Yisasno omburo, sumoo
eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no ndadiro muri gomengga
terogogo, no suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowano? Ero
eyingo.
17 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo.
Ndawugaro nguro, ge nono oo gome nguro sumoo ete? Anut
enengombo nangge oni gome. Ge keta sugi sugi oruweroyi
ngu yowero ngu, asa, ge komo Anutro mamana mande ngu
bidodo keyo. Ero eyingo.
18-19 Yisasdo etoni, ngu simoo oorenggakundo sumoo
eyingo. Ndadiro mamana mandega? Ene ngundiro etoni,
Yisasdo mande gumi eyingo. Mamana mande ngu ngandiro:
ge komo oni ma ureyi kumoowero; ge komo bare gidarega
yakakayi yodowooro, oweyeroro, ma yomburiyerowero;
ge komo yakaka ma tewero; ge oni gurano mande go-
dange ma ewero; ge komo awanangge tanggeyemo gome
ootooya, manggoye keyoya, gome oodoya; ge oni gidarega
tanggegemo oorootenggoku, ngu hoorooweyeroya, gome
soboyeroya, gengo gowege sobowooteku ngundiro. Ero
eyingo.
20 Simoo oorenggakundo enengo mande ngu ingoro, gumi
eyingo. No kuri bodagano, ko, ataga nguya, no ngu mamana
mande ngu bidodo keyoro, omburo oorooteno. Arisa, no
ataga ndadiro oo gome gura tewano? Ero eyingo.
21 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, gumi eyingo. Ge
oni nenengo oorengo tunootewero ngu, asa, ge komo oo
guranangge ngu te. Ge komo ooroya, gengo oo bidodo
soweyoya, ngunonggo digi beye yoya ngu, angoyi oni ngu
bayeteya yuno. Ge ngundiro tewaku ngu, asa, gengo digi
beye oo gome gome sambo endemo ooroote. Ge ngundiya
teya, ombuya, no keneroya endeyo. Ero eyingo.
22 Simoo oorenggaku ngu mandeningga ngu ingoro,
omukumundoongo bisiwero newende nguya kowuri
urungga ingoyingo. Ndawugaro nguro, ene oo sitowini
urungga ngu yokoro, oni songo yunoweroyi nguya kini.
Ngundiro tero, ene ootoogero toongeyingo.
23 Ngundiro tetoni ngu, Yisasdo enengo kirikiri onino
yowoorengoro, eyingo. No yeno hamoo eteno. Oni ene
sitowidodo ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu
newendesina uweroyi ngu, ngu kowuri oorengo.

24 No mande gura ko eteno. Bo urungga nga, ngu nggusi
newendekuri uweroyi ngu kowuri. Ene beye sitowidodo
oni ngu Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo en-
dega enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno uweroyi
nguya, ngundiro kowuri urungga oorengo. Ero eyingo.
25 Yisas enengo kirikiri onikundo ngu ingoro, ene sori
urungga tero, enengo nangge mande ero, ingoro, sumoo
eyingo. Ngundiro ngu, onendo ngu mete ene suwooyi sano
keta oruweroyi ngu yowa? Ero eyingo.
26 Enengo kirikiri onindo ngundiro sumoo etoyi, asa,
Yisasdo ene gome gome yeyoro eyingo. Anutdo oni ma
hoorooweyerootoni ngu, asa, oni enesu nangge oo yang-
gango ngu hamoo ma tewa. Ene Anutdo oni ootooro,
nguro, ngunonggo ene oo yanggangomu ngu bidodo hamoo
oorengo temukowa. Ero eyingo.
27 Ngundiro etoni, Pitando mande gura Yisasno ero eyingo.
Ingoyi, noore oo bidodo yokoro, ge kenggeroro endeyo-
rooteto. Nguro ngu, noore ndawu ooga yowato? Ero eyingo.
28 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mande gumi
eyingo. No hamoo oorengo, yeno eteno. Kootuyisina,
oo bidodo keta tunooteweroyimo ngu naruno, no Anutro
Nangoni Oni Kirarongo yaba bingaminidodo sambo endemo
nguno, no Anutro yanggangoni duridarinimo bibitewano.
Arisa, ngu naruno, ye nguya yaba bingamidodo kande eraya
kegidemboro erayaga (12) nguno bibitewanggo. Bibitero,
ngunonggo Iserel oni wata kande eraya kegidemboro eraya
(12) ngu wirikoyerowanggo.
29 Yo, oni bidodo ene noro ingoro, Anutro mande metemi
ngano ingoro wesiyoro, ene enengo ya, konebeyi, kuwooyi,
ewenemi, simoongo, enengo oowari koyi yokoro ngu, oo
bidodo ye kuri yokowonggoku ngu, nondo ngu dagaro,
urungga oorengo ko yunowano. Yo, ngu oo ngu urungga
oorengo onibi kandegura (100) ngu yowanggo. Ngandiro
nguya, ene keta sugi sugi oruweroyi, ngu yowanggo.
30 Ene oni gurado merako ngano ngu oowooyi bingami-
dodo tero ngu, sambo endemo ene oowooyi kini. Ngundiro
nangge, oni gura merako ngano ngu oowooyi kini oorooteku
ngu, ene sambo endemo, ngu oowooyidodo urungga tewa.
Ero eyingo.

20

Wayin Ko Nguro Ko Oni

1 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mandeni
muriningga ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku,
ngu oni gurado enengo mera urungga ngu ngundiro. Ene

suwoononggo oorengo ko oni yoyoro, Wayin kono ko teyi, ero oorowuyingo.
2 Ene ngundiro tero, Wayin ko nguro simburi enengo ko oni mande yunoro, no digi beye Kina guranangge ataga ko tetenggoku, nguro nangge yunowano. Enengo ko oni mande ingoro, nguro ngu nangge keyoro, enengo Wayin kono oorowuwonggo.
3 Asa, suwoononggo naru kandegura gidemboro namoraya (9) nguno, ende oo uri yoweroyi musiyomo oororo, oni kingo dikarootoyi yeyoyingo.
4 Yeyoro, ene mande eneno ngandiro eyingo. Ye nguya noro Wayin kono uro, ko tetoyi, ngundiro rogono, no digi beye yunowano. Ero eyingo.
5 Ngundiro etoni, ingoro, kono satoyi, asa, samboro naruno (12), ko naru suwootetoni (3), nguno, ene oni gidarega yeyoro, ene nguya ngundiro teyingo.
6 Ene suwootetoni, namoko ko yokoweroyi naruno, (5 Klok) ko simburigaku ko oororo, oni gidega yeyoro, sumoo eyingo. Ye ndawugaro ogisano, ngano kingo oorootenggo? Ero eyingo.
7 Ngundiro etoni, enendo mande gumi eyingo. Noore ko yunoweroyi oni kini. Ero eyingo. Arisa, ko simburigakundo ingoro, mande gumi eyingo. Asa, ye nguya, noro Wayin kono uya, ko teyi. Ero eyingo.
8 Wayin ko sobosobogakundo ngundiro ero, asa, suwootetoni ko kiniteteku naruno ngu, enengo kono oororo, ko sobosobogakuno eyingo. Ye ooroya, ko oni negoyerootooga ombutoyiga ngu, ngu beye yuno. Ge ko oni suwootetoni ko tewonggoku, ngu digi beye yunoya, wenga suwoononggo ko tewonggoku oni, ngu digi beye yuno. Ero eyingo.
9 Ene ngundiro etoni, asa, ko oni suwootetoni namoko ko yokoweroyi ene ko ootoogewonggoku naruno, (5 Klok), eneno ombutoyi, ko oni sobosobogakundo sa guranangge ko tewonggoku, nguro digi beye Kina guranangge nangge yunoyingo.
10 Arisa, ko oni suwoononggo ko tewonggoku, ngundo ko oni suwootetoni ko tewonggoku, nguro Kina guranangge kenoro, ngandiro ingoyingo. Noorengo digi beyega ngundo enengomu ngu dagawa, ero ingoyingo. Ene ngundiro nguya kini. Kini, ko oni sobosobo ko oni bidodo ko tewonggoku, ngundo digi beye Kina guranangge nangge yunoyingo.
11-12 Ngundiro nguro, suwoononggo ko tewonggoku oninggakundo Kina guranangge ene bidodo yoro, kenoro, nguro ene ko simburigakuya sanggiri tero, eneya ronggeyoro eyingo. Ndawugaro nguro, nga oni nga kootu oororo, naru

bodaga nangge ko tewonggoku, nguro uri noorengo bidodo
guranangge yunoote? Noore ogisa urunggano ko urungga
tero, nosiri yudoni, naru bidodo ko tewooto. Ero eyingo.
13 Ngundiro etoyi, ko simburigakundo mande gumi eyingo.
Oo dobookurine, no yeno hamoo ewono. No suwoononggo
mande yunoro ewono, sa gurananggemboro ko tetenggoku,
nguro uri Kina guranangge yowanggo, ewono. Nguno ngu,
ye ngu mandega ngu ingoro, mete, ero ewonggo.
14 Arisa, ye uri yoya sayi. Oni suwootetoni ko tetenggoku,
nguro uri ko yengo uri guranangge. No ngundiro tewero
gome ingoro teteno.
15 Ngu nenengo digi beyebo oni suwootetoni ko teteng-
goku, ngu nowoondoyi yunoro, ngundiro yunooteno. Ye,
bine, nondo ngundiro oni ngu nowoondone yunootoowe,
nguro sanggiri tetenggo? Ero eyingo.
16 Yisasdo mande gura eyingo. Yo, ko oni bidodo uriyi
guranangge yowonggoku, ngundiro nangge, simoo bare
ururu ko buniyo bobodi nguya, nowoondoyemo hamoo
teyingongga ngu guranangge. Nguro ngu, ene bidodo Anutro
sambo endemo nguno uwanggo. Ero eyingo.

Yisasdo Enengo Kumooro Ko Ootoogeweroyimboro Tambu Kabusayiga, Nguro Eyingo

(Mak 10: 32-34; Luk 18:31-33)

17 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri oni nangge
oorekanare Yerusalemno yade yade oorowutoyi, Yisasdo
enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayagakuno,
enengo mande yunoro eyingo.
18-19 Ingoyi! Ataga noore Yerusalemno ooretooye ngu,
no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, ngu Anutro wooro
yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oniku, ko, mamana
mande etuyeroyingo oni nguya, ngu mundi oni kandeyemo
noyewanggo. Ngu oni ngundo mande guranangge nureyi
kumooweroyimboro ero gosiyoro ngu, ene Gabuman oni
kandeyemo noyewanggo. Ngundo ngu, kootunesina mande
yomoonunoro, gisaruneroro nutoro, de omukondino nureyi
kumoowano. Naru kabusa yokoro, ko keta ootoogero
oruwano, ero eyingo.

Yemus, Yon Erabasa Ene Oni Ururu Oruweroyimboro Eyingo

(Mak 10:35-45)

20 Ngu naruno nguno, Sebedi simoongo erayagaku Yemus,
Yon, namoyarimbo yoyoro, Yisas tanggeyimo omburo,
boodoo oondoogetoni, namoyarimbo sumoo eyingo.
21 Ene Yisasdo koretero namoyari sumoo inoro eyingo.
Ge ndawu oo garo ingoote? Etoni, namoyarimbo mande

gumi eyingo. Kootuyisina, sambo endemo, ge nguno yaba gengo duridarinidodo yabagemo bibitetoyi ngu, mete ge nenengo simoone erayaga, ngundo kandege koondosina, gurado kandege biyomisina ngundiro bibitewari. Ngu mete, bine? Ero eyingo.

22 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye ngu ooga nono sumoo etenggoku ngu, ye muri ma ingootenggo. Yari, bine, mete nondo kowuri ogingo koorowoowanoku, ngu yari nguya bine, mete koorowoowari? Ngundiro sumoo etoni, erayagakundo enengo mande ingoro, gumi eyingo. Yo, noore mete, ero eyingo.

23 Etori ngu, asa, Yisasdo eneya eyingo. Hamoo oorengo, ngu sono tobaga (kowuri koorowooteno) no netenokungga, ngu yari nguya newari. Ene onendo kandene koondosina, kandene biyomisina bibiteweroyi ngu, nondo mete ma ewano. Kini, Awane enengombo nangge, ene kuri oni yunoweroyimboro yomosiyoyingo, ero eyingo.

24 Kirikiri oni kande erayagaku ngu mande ngu ingoro, ene Yemus Yon erabasa nguya sanggiri biyomi tewonggo.

25 Ene Yisasdo enengo kowuri ingoro, negoyerootoni, eneno ombutoyi, ero eyingo. Oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro sobosobo oni ururu, ngundo oni simoo baredo ene oni urungga, ero ingootoyi, nguno ngu, ene yanggango oorengo soboyerootenggo.

26-28 Ene ngu muringga tabango onindo keyootenggokungga, ngu ye simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo nguya ngundiro ma keyowero. Kini, ene ye kewooroyemo urungga oowooyidodo oruwero tewanggoku ngu, asa, ene yengo kirikiri oni tewanggo. Ngundiro nangge, oni gura ye kewooroyemo tabango urungga oruwero tewaku ngu, ene yengo kingo kirikiri oni oruwa. Ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo nguya onindo ko teya, hoorooweneroyi ero, ma ombuyingo. Kini, no onino ko tero, hoorooweyeroweroyimboro ombuyingo. Nenengo keta oruweroyi, ngu nondo oni simoo bare bidodo weti mbumbuwanonggo, ko uriyeroweroyimboro ombuyingo. Ero eyingo.

Yisasdo Oni Eraya Doongeyari Kiringomu Ngu Yomosiyeroyingo
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Asa, ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onindo Yeriko ende ngu yokoro, yade yade oorowutoyi, oni simoo bare ene keyeroro oorowuyingo.

30 Oorowutoyi, oni doongeyari kiringo erayagaku, oore
dabemimo bibitero oodori, Yisas oorekana oorowutoni, in-
goro, meno yanggango eyingo. Oo Simburi Urungga, ge
Dewitro sembeni, ge noorengo nowoondoyi teyuno! Ero
eyingo.
31 Nguno oni simoo baredo sanggiri tero, yeyoro eyingo.
Yari manggoyari gosiyori! Ero eyingo. Ene erayagaku meno
yanggango urungga oorengo eyingo. Oo Simburi Urungga,
ge Dewitro sembeni, ge noorengo nowoondoyi teyuno! Ero
eyingo.
32 Ene ngundiro meno yanggango etori, asa, Yisasdo oni
erayagakuro meno ingoro, negoyerootoni, ombutori ngu,
sumoo yunoro eyingo. Nondo ndawu ooga teyunowano?
Ero eyingo.
33 Erayagakundo enengo mande ngu ingoro, nguro ene
gumi eyingo. Oo Simburi Urungga, noore doongetewero
ingootero, ero eyingo.
34 Yisasdo enengo mandeyari ingoro, nguro ene nowoon-
doyi teyunoro, kandeyi doongeyarimo yewo. Ngundiro
tetoni ngu, sodedomangge, ene doongetero, Yisas kenoro,
keyoro sayingo.

21

Yisas Bingamidodo Yerusalem Ende Uyingo
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yisas enengo kirikiri onikudodo Yerusalem namoko
oororo, Betipas ngu ende bodaga Olib puri ngu tanggey-
imo, ene nguno tunooteyingo. Ngu naruno nguno, Yisasdo
enengo kirikiri oni eraya ende bodagano soweyerowero
eyingo.
2 Yari endega namokono kenooteriku anduno oorowuri.
Yari oororo, Hos gura oowooyi Donggi gura nangonidodo
de bungomo gosiyootoyi oorooteriku, ngu kenoya, wesiyoya,
kimbonanonggo dowooya, yoya, nono omburi.
3 Ende oni ngundo yari sumoo yunootoningga ngu, arisa,
yari ngandiya eri. Oo Simburi Urungga, ngundo nga Dong-
giga nga ko inowero etoni, ngundiya eya eri. Ngundiro
etoni ingoro ngu, asa, yari sodedomangge soweyerootoni, ko
ombuwari, ero eyingo.
4 Yisasdo mande gura nguya eyingo. Kuri, Anutro in-
gondudu eyingo oni gurado mandega eyingo, ngu ataga
engge tunootete. Kuri ene ngandiro nakangoro eyingo.
5 Ye Yudaro oni simoo bare Sayiyon Yerusalem endemo
oorootenggoku, nguno ye ngandiya eyi. Nga kenoyi,

gengo sobosobo oni koreteyingongga nga ataga ombute. Enendo Donggi nangoni sanganimo bibitero ombutoni, Donggi nangoni ngu newende imakeyingo nangge oorooteku, nguro ene ememangge yoro ombute. Ero eyingo. (Sekarayiya 9:9)

6 Arisa, kirikiri oni erayagaku oororo, Yisasdo ewoku, ngundiro teworiyo.

7 Ene Donggi nangoni nguya kimbonadodo yoyoro, Yisasno omburo, enengo dogigiro nengguro ngu andangero, Donggi nangoni sanganimo yomiyingo. Ene ngundiro yomitori, arisa, Yisas oorero, ngu sanganimo bibiteyingo.

8 Enengo kirikiri oni ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowooyingga oorengo nguya, enengo dogigiro nengguro oorekanare yomiro yomiro oorowuyingo. Gidaregado de uyi urungga nguya toongooro, oorekanare yomiyingo. Ngundiro tero, Yisas oowooyi bingaminidodo okooro, mera ngano sobosobo koreteyingo ngundiro teyingo.

9 Ene ngundiro tetoyi, simoo bare koretetoyi, gidarega kootu tero, oororo, ene moguruwooro eyingo.

Hosana, gengo oowoongge awuno oorengo! Ge Dewitro sembeni! Anutdo ene mete kumana nga oningga nga inoyingo. Ene Oo Simburi Urungga, oowooyimo ombuteku ngu! Hosana, gengo oowoongge awuno oorengo! Ero meno eyingo.

10 Asa, Yisas yade yade Yerusalem utoni ngu, endemo simoo bare oowooyingga ngu kenoro soriyokoro, sumoo eyingo. Nga oningga nga ndawu oningga? Ero eyingo.

11 Simoo bare eneya oorowuwonggoku, ngundo enengo mande ingoro, gumi eyingo. Nga oningga nga ngu Yisas, Nasaret oni, Galili merakononggo omburo, ene Anutro ingondudu eyingo oni gura. Ero eyingo.

Oni Tembel Yano Oo Uriyootoyi Yisasdo Oweyeroyingo (Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

12 Asa, Yisas oororo, Yuda yowuru ya oowooyi Tembel newendemo uro, damoni yero, oni Tembel yano digi beye oo koyi tewootoyi oweyeroyingo. Ngu konggaku yowuru yano ngundiro tero, oni digi beye guraromu guraromu yowoorengoro, bayetetoyi, nguro Yisas sanggiri teyingo. Sanggiri tero, ene, yabagakudodo wenggeremootoni, ukero uyingo. Oni nu mumukondiri ngu uriyoro, koyi nguya tetoyi, nguro yabani wenggeremootoni, ukero, utoni oweyeroyingo.*

13 Awanemboro mande nakayano, ngandiro ete.

---

* **21:12:** (Ndadiro nguro, oni ende gidaregaro digi beye yoro, mayero, Yerusalem ende urungga nguro digi beye yowoorengoro, yoro, ngundo oo nusako uriyoro, Anutno wooro yero yemboongewero.)

Noro yane ngu oni simoo bare bidodobo yemboongeyingo
ya, ero ewanggo. (Ayisaya 56:7)
Ngundiro nangge, ene yendo ngu yeyi, yakaka oniro kombiteyingo musiyo tete. Ero eyingo.
14 Ngu naruno nguno, Tembel yano, oni doongeye kiringo ko kekandeye biyomi ngu nguya Yisasno mayetoyi, ene bidodo yomosiyeroyingo.
15-16 Ngundiro nguro, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, mamana mande etuyeroyingo oni, Yisasro oo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu tewoku, ngu kenoro, simooye bobodi Tembel newendemonggo ngandiro meno etoyi ingowonggo. Hosana, gengo oowoongge awuno oorengo! Yisas ge Dewitro sembeni! Ero etoyi, ngu ingoro, nguro ene nowoondoye biyomi urungga ingoyingo. Nguro ene Yisasno eyingo. Ge bine, ngu mandega simooyembo etenggoku, ngu ingoote? Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Yo, no ingooteno. Anutro mande ye kuri kandangero ingootenggo. Ene Anutno ngandiro eyingo.
Ge simooye bobodi ko simooye nonono nguya manggoye
tango yetoni, nguro ene gengo oowoongge bingamingge etenggo. Ero eyingo. (Sam 8:2)
17 Ngundiro ero yokoro ngu, asa, ene endesina oorero, ende yokoro, Betani endemo oororo, suwoono nguno oriyingo.

Yisasdo De Gura Oowooyi Pik Ngu Ma Enggetoni, Nguro Yomburiyootoni Kumooyingo
(Mak 11:12-14; 20-24)
18 Sengetoni, Yisas enengo kirikiri onikudodo endemo ko oorowuwero yade oororo, oorekono Yisasdo oodoro kumooyingo.
19 Oodoro kumooro, nguro ene de gura oowooyi Pik, ngundo kukunga ningguri ngundiro ngu oriroko kenoyingo. Uyi oowooyingga tutu ureyingo. Ene namokono oororo, enggeboro doongetewero damonimo oororo, engge gura ma kenoyingo. Kini, uyi nangge oriyingo. Ngundiro kenoro, nguro ene Pik degakuya eyingo. Kootuyisina, ge ko ma enggewa. Ero eyingo. Ngundiro etoni, sodedomangge Pik degaku ariyero kumooyingo.
20 Ngundiro tetoni ngu, asa, enengo kirikiri onikundo kenoro, soriyokoro eyingo. Ndadiro nguro, Pik dega sodedomangge ariyero kumoote? Ero eyingo.
21 Yisasdo enengo mande ingoro, gumi eyingo. No yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye hamoo tero, nowoondoye eraya kini ngu, asa, ye nguya, nondo Pik degano tetenoku, ye nguya mete ngandiro tewanggo. Yo, ye nowoondoyemo

hamoo ngu yanggango oorootenggoku ngu, asa, ngu nguya,
ye mete nga puringga ngaya ewanggo. Ge ootoogeya, ukeya,
wendeyimo u. Ewanggoku ngu, asa, ene ngundiro tewa.
22 Ngundiro nangge, ye nowoondoye hamoo tero, nguno ye
oo guraro ero kira ewanggoku ngu, arisa, Anutdo ngu ooga
ngu yunootoni yowanggo, ero eyingo.

Oni Yisasno Sumoo Ero Inoyingo, Onendo Ene Yanggango Inowo?
(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Ngu naruno nguno, Yisas ene Yuda oniro yowuru ya
urungga oowooyi Tembel, ngu newendemo uro, oni simoo
bare oo etuyeroweroyimboro. Ngundiro tetoni, Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Yudaro
oni simoo bare tabango oniku nguya omburo, eneno sumoo
eyingo. Onendo ngu mande muri yanggangongga ngu, ge
gunowo? Onendo ge rogogerootoni, nga kongga nga tete?
Ero eyingo.
24 Yisasdo enengo mande ingoro, gumi eyingo. No nguya,
ye oo guraro sumoo yunowero. Ye ngu gumi etoyi ngu, asa,
nondo kongga tetenoku, nguro yanggangoni nguya ewano.
25-26 Ndawu oninggado Sonoyeroyingo Yon sureyootoni
ombuyingo? Anutdo sono kundingiyimbo oni sonoyeroni
ero, nguro Yon sureyootoni ombuwo; ngundi, oni simoo
baredo bine sureyootoyi sonoyerowo? Arisa, ye noro
mandega gumi eyi. Ero eyingo. Etoni, arisa, enengo
nangge ero, ingoro, eyingo. Noore ngandiro ewato.
Anutdo Sonoyeroyingo Yon sureyoyingo, ewatoku ngu, asa,
enebana sumoo yunowa. Ye ndatero nguro nowoondoyemo
hamoo ma ingootenggo? Ngundiro nangge, noorendo
onindo Yon sureyoyingo ewatoku ngu, arisa, oni simoo
baredo nooreya sanggiri urungga tewanggo, nguro noore
sosoreteto. Ndadiro nguro, oni simoo bare ene kuri in-
gootenggo. Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni oorengo,
ero ingoyingo. Ero eyingo.
27 Ngundiro nguro, ene Yisasno mande gumi ngandiro
eyingo. Noore watayi kini. Ero eyingo. Ene ngundiro etoyi,
asa, Yisas enebana eyingo. No nguya yengo sumoo nono
ewonggoku ngu, no yanggangonengga ndanonggo yoro, nga
kongga tetenoku, ngu nguya yeno ma ewano. Ero eyingo.

Simooye Eraya Awayari Guranangge Nguro Mande Adin-
gayi

28 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Ye ndadiro in-
gootenggo? Oni gura simoongo eraya nguno oororo, nangoni
koreterogakuno eyingo. Ataga mete ge ooroya, noro Wayin
kono uya, ko te. Ero eyingo.

29 Ngundiro etoni, nangoni koreterogakundo gumi eyingo.
Kini, no ma! Eyingo. Ngundiro ero oode, ene kootuyisina
ingonduduni yowoorengoro, kono toongero ko teyingo.
30 Asa, awayaringgaku uro, nangoni kootunggakuno
nguya ngundiro etoni, ene gumi eyingo. Yo, ero oode, ene
kono ma uyingo.
31 Arisa, ndawu simoongongga, ngundo eweyi manggowo
ngu keyowo? Eyingo. Ngundiro etoni, ene mande gumi
eyingo. Nangoni koreterogakundo, etoyi, Yisasdo enengo
mande ingoro eyingo. Yo, no yeno hamoo oorengo eteno.
Gabuman digi beye yoweroyi oni, ko, ooreko ooreko bare
nguya, ene koretero ye dagayeroro, Anut enengombo oni
simoo bare soboyerooteku endega, nguno uro oruwanggo.
32 Ndadiro nguro, Yon koretero omburo, ngundo oore
nenengo ngu keyoyi, ero etuyerootoni, ene ye nowoondoye
ma yowoorengootenggo. Ene Gabuman digi beye yoweroyi
Takis oni, ko, ooreko ooreko bare nguya, ene Anutro
Mande Keta Mesarango ngu ingoro, nguro ene nowoondoye
yowoorengoro, hamoo teyingo. Ene ye ngu yeyoro, nguro
nowoondoye ma yowoorengoro, nowoondoyemo hamoo ma
tetenggo. Ero eyingo.

Ko Oni Biyobiyomi Ngundo Wayin Ko Sobowootenggoku, Nguro Mande Adingayi

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Asa, ye mande
gura ingoyi. Oni gura Wayin kongga tero, oonggoyi
pawangoro, Wayin nguno miwo. Ene Wayin engge yoro,
wongooro, winggooweroyi musiyo nguya teyingo. Ene
ko ngu sobowooweroyimboro ya pirungga sambono yero,
ngunonggo ene mete Wayin kono oo bidodo gome kenoro,
sobowooro oruwo. Oni ko simburiga, ngundo oni gidare-
gado ngu kongga ngu sobowooya, Wayin nguro engge gumi
ko uriyi, enengo yoyi, ero rogoyeroro yokoro, asa, ene mera
gura oriroko nguno toongeyingo.
34 Arisa, Wayin enengo enggeyingo naru, ngu
tunooteyingo. Tunootetoni, asa, ene ko simburibo enengo
kirikiri oni sureyerootoni, Wayin koyi sobosobo tetenggoku
onikuno oorowuyingo. Ndadiro nguro, ko simburiga,
ngundo ko nguro oo engge gura yenunoyi, ero, nguro ene
oni ngu sureyerootoni oorowuyingo.
35 Oorowutoyi ngu, asa, Wayin kono ko onikundo, oni ko
simburigakuro kirikiri oniku yodowooro, guranangge ngu
ene gome gome utoro, ko oni gura ene ureyi kumootoni, ko
oni gura ene digi oowooyingga yoro, moondeyimo ooron-
gooyingo.

36 Ene ngundiro tetoyi, ko simburigakundo enengo kirikiri
oni oowooyingga soweyerootoni oorowutoyi, ngu muringga
koretero tewonggoku, ngundiro nangge teyingo.
37 Ngundiro tetoyi, ko simburibo enengo nangoni gu-
ranangge kootu ngu soweyootoni oorowuyingo. Ene
ngandiro ingoro, nenengo nangone soweyootoowe, oorowu-
tonigogo, nguro manggowo mandeni keyowanggo. Ero
ingoro soweyoyingo.
38 Ene oni kono ko tetenggokundo, enengo nangge ke-
wooroyemo mande ero, ingoro eyingo. Nga oningga ngando
ngu eweyimboro oo bidodo yomukoro, enendo simburi
tewa. Arisa, noore ene nguya ureyiga kumooni. Noore
ngundiro tero ngu, asa, nga kongga nga ngu, noorengombo
sobowooro, koyi tewato. Ero eyingo.
39 Ngundiro ero, ene oni urungga nangoninggaku ngu
dowooro, ureyi kumooyingo. Kumootoni, bingo okooro,
kanggaroko oorongooyi uyingo.
40 Ene ngundiro tetoyi, asa, oni ko simburigaku omburo,
ko sobosobo oni biyomi nguno ene ndadiro muringga tewa?
Sumoo ngundiro eyingo.
41 Ene mandeni ingoro, gumi eyingo. Ene omburo ngu,
ko oni biyomi ngu yutoro, yureni kumoomukowanggo.
Ngundiro tero, ene kongga ngu ko oni sobosobo gome gi-
darega yunowa. Wayin enggeteku naruno, asa, ko sobosobo
keta, ngundo Wayin bayetero, gidesinanggo enengombo
yoro, gidesina Wayin simburi inootoyi yowa. Ero eyingo.
42 Asa, ngu naruno nguno, Yisasdo mande gura yunoro
eyingo. Anutro mande nakangoyingo ngu, ye kuri kandan-
gero, ngandiro ingootenggo.
Nga ya ungoomboro ndonggoromi nonggini gomengga nga
ngu, ya yeweroyi onindo yokootenggo. Ene ataga,
ngu nonggini ndonggoromi ngu, ene ya kowuri ngu
bidodo koorowooweroyi nonggini koreteyingo. Oo
Simburi Urungga, enengombo ngu ooga ngu yeni
tunooteyingo. Noore ngu kenootooye, ngu mesarango
tete. Ero eyingo. (Sam 118:22-23)†
43 Arisa, no yeno hamoo eteno. Ye nowoondoye ma
yowoorengoro, nowoondoye hamoo ma teyingo, nguro no
Anutro mandeni muriningga, ngundo enengo oni simoo
bare soboyerooteku, ngu yenonggo andangero, oni sowe
gidarega Yuda oni kini ngu yunowano. Eneno nguno ngu,
oo gome enggewa.
44 Oni gura Krayis Yisas kootu inoro, ngu ene ngandiro. Oni
ya ungoomboro nonggininga ngu sanganimonggo sorero

† **21:42:** (Ya ungoomboro nonggini, ngu Yisas.)

ngu, ene biyomi yewa. Ko biyomi ngundiro tetoni, nguro ngu Krayis uri gumi biyomi teyinowa. Ene nonggini koreteyingo ngu Krayis, ngundo ngu oningga ngu sanganimo sorero, utoro, yomburiyootoni, ene sosorango yero kinitewa. Ero eyingo.

45 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oniku, ko, Parisi onindo Yisasro mande adingayi oowooyingga ingoro, nguro ene ingootenggo. Yisasdo ngu enengomboro mande nooreno sanggawero ewo, ero ingoyingo.

46 Ngundiro nguro, ene sanggiri tero, ureyi kumooweroyimboro oore ereweyingo. Yo, ene dowooro, ureyi kumooweroyimboro tewero, ene oni simoo barero sosorero, nguro ene yokoyingo. Ndadiro nguro, ene ingootenggo. Oni simoo bare ngu, Yisas ene Anutro ingondudu eyingo oni, ero ingootenggo.

22

Bare Yoweroyi Naruno Simbo Kayingo, Nguro Mande Adingayi

(Luk 14:16-24)

1 Yisasdo eneno mande adingayi gidarega eyingo.

2 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku ngu, ngu merako oni sobosobo koreteyingo urungga, nguro muri ngandiro. Merako oni urungga, ngundo nangonimbo bare yowero tetoni, nguro simbo urungga kayingo.

3 Koretero, ene (Yuda) oni ngu simbo urungga nguno mayeyi, ero, naru rogo teyingo. Arisa, oo neweroyi naruno, enengo kirikiri oni soweyerootoni, oororo, ngu oni rogo teyingoku negoyerootoyiga, ombuyi, ero negoyerootoyi, ene yokoyingo.

4 Ngu oniku yokootoyi ngu, asa, enengo kirikiri oni gidarega soweyeroro eyingo. Ye oni rogo teyingoku, nguno ngandiya eyi. Oni urunggado kuri oo simbo urungga karo yewo. Bulmakawu ko, oo nusako moondeyi ndindi teyingo gomemu nguya kuri yutoro, karo, oo bidodo yomosiyoro, yetoni ooroote. Nga narungga nga, nangone bare yoweroyi, nguro ngu, ye nguya ombutoyi, ngu naruno, yowuruwooro, oni oni tero, oo newato, ero eyingo.

5 Arisa, kirikiri onikundo oororo etoyi, ene oniku enengo mandeni ma ingowero, nguro yokoro sayingo. Oni gidarega enengo oowari kono satoyi, oni gidarega enengo digi beye yoweroyi kono nguno sayingo.

6 Ngundiro satoyi, ene oni gidarega oni urungga enengo ko oni yodowooro, gisaruyeroro yureyi kumooyingo.

7 Ngundiro tetoyi ngu, merako oni sobosobo koreteyingo
urungga ngundo ingoro, nguro ene sanggiri tero, enengo
me oni soweyerootoni, oororo, ngundo enengo ko oni yure-
wonggoku oniku yutomukoro, enengo ende yande nguya
kamukoyingo.
8 Ene ngundiro ya kamukootoyi ngu, asa, oni urungga
enengo kirikiri onikuya eyingo. Bare yoweroyi oo simbo
urunggaku ngu oorooteku nga, ene oni negoyerowonoku,
nguro muriye nenengo kini, nguro no ene yoyokootoni,
ngano ma ombuwanggo.
9 Arisa, ye ooroya, ooresanga bidodomo oniro doongeteya,
negoyerootoyiga, nga bare yoweroyi simbogano ngano om-
buyi. Ero eyingo.*
10 Nguro ngu, enengo kirikiri oniku ngundiro ingoro, ene
oore songo songo oororo, oni simoo bare bidodo yeyoro,
yowuruyeroro, oni biyomi ko oni metemimu nguya ombuyi
ero sumoo yunoro, sureyerootoyi ombuyingo. Ngundiro
tetoyi ngu, bare yoweroyi musiyonggaku oni simoo bare
oowooyingga angeyingo.
11 Ngu bare yoweroyi naruno, enengo muriye ngu
ngandiro. Oni simbo simburiga, ngundo oni kuri rogo
tewoku, nguno nengguro keta bayetero yunoyingo. Ngu
naruno, merako oni sobosobo koreteyingo urunggado
yaroko uro, oni simoo bare oo simbo urunggano mayewong-
goku yeyoyingomu ngu, oni gura ngu nengguro yunowoku,
ngu ma teyingo.†
12 Oni urunggakundo ngu oninggakuya eyingo. Doboone,
ge ndawugaro bare yoweroyi nengguroga ngu ma teyingo?
Ene sumoo etoni, nguro oninggaku sosorero, mande gumi
ma eyingo.
13 Ngundiro tetoni ngu, oni oo simburigaku enengo kirikiri
oniya ngandiro eyingo. Nga oningga nengguro inowonoku,
ene ma teyingo, nguro kekandeyi gosiyoya, yoya, endesina
oorongootoyiga uya, ureriko orini. Ngu ureri musiyonggano
nguno, ngu oni bidodo sendo urungga tero, metokarikari
tero oruwanggo. Ero eyingo.
14 Yisasdo mande gumi gura soweyoro eyingo. Yo, Anutdo
oni bidodo negoyeroro, ngundiromu, ene guranangge
nangge rogoyerootoni, newendesina urorootenggo. Ero
eyingo.

Oni Rom Mera Oniro Sobosobo Urungga Sisa Ngu Digi Beye

---

* **22:9:** (Ngu oni gidaregado oni sowe gura gura Yuda oni kini.) † **22:11:** (Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu nengguro keta gome teyingo ngundiro.)

Inoweroyi, Nguro Yisas Sumoo Inoyingo
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 Ngu naruno nguno, Mosesro mamana mande
sobowooyingo oni oowooye Parisi, ngundo enengombo
mande gosiyoro, ingondudu eyingo. Ene mande gosiyoro,
Yisas sumoo mande ero inootooye, ene mete mande gumi
metemimu ma ewa. Nguro ene oore erewero, Yisas goweyi
sanggawero mande ewanggo.
16 Ngundiro nguro, Parisiro kirikiri oni, ko, Herodro ko
oni soweyerootoyi, Yisasno oororo, sumoo eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, noore ingooteto. Ge mande hamoomu
nangge ete. Ge oni guraro nangge gome ma ingondudu
tete. Kini, ge oni simoo bare bidodo yowuruyeroro, Anutro
mande muri metemi nangge, ero etuyeroote.
17 Ngundiro nguro, ge nooreno e. Ge ndadiro ingoote?
Noore Yuda oni nga, digi beye Takis Sisano inowato, bine,
ngundi kini bine? Ero eyingo.‡
18-19 Ngundiro sumoo etoyi ngu, Yisasdo enengo mande go-
dange ngu ingoro, enebana mande gumi eyingo. Ye mebuye
tegedodo oni! Ndawugaro ye no towoonerootenggo? Ye
digi beye gura Sisa inoweroyi ngu yoya, ombutoyiga, nondo
kenoowe. Ngundiro etoni, ingoro, ene beye gura yoro,
omburo, Yisas inoyingo.
20 Inootoyi, Yisasdo kenoro, enebana sumoo yunoyingo.
Nga digi beye bungomo gabogaboyi, ko, oowooyi nakan-
goyingo nga oneromu? Ero eyingo.
21 Ene ngundiro sumoo etoni, enebana mande gumi
eyingo. Ngu Sisaromu. Ngundiro etoyi, Yisas enebana
mande gumi eyingo. Sisaro oo ngu, ye komo Sisa inoyi.
Anutro oo ngu, ye komo Anut inoyi. Ero eyingo.
22 Oniku ngu enengo mandega ngu ingoro, nguro ene
soriyokoyingo. Ngundiro nguro, ene Yisas yokoro sayingo.

Oni Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Yisas Sumoo In-
oyingo
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 Arisa, ngu naruno nangge, Yuda oni gidarega oowooye
Sadusi, ngundo Yisasno, mayeyingo. Ngu Sadusi oni, ngundo
ngu, ene ngandiro ingoro etenggo. Oni kumootenggoku ngu,
ene ko ma ootoogewanggo, ero ingootenggo. Ngu oni ngu
Yisasno omburo, towoongowero sumoo inoro eyingo.
24 Oo etuyeroyingo oni, Mosesndo mande gura ngandiro
nakangoro yunoyingo. Oni gura simoongo kiningga ku-
moowaku ngu, arisa, kameyimboro konebeyi gura ootooro

‡ **22:17:** (Rom mera nguro sobosobo oni koreteyingo urungga oni ngu oowooyi Sisa).

ngu, ngundo ngu bare wabuga ngu yowa. Nguno nangoningga tunootewaku ngu, ngu beyi hoorooweyingo oruwa, ero eyingo.

25 Arisa, oni simoonggoro guranangge ngu, ene kandegura gidemboro eraya, noore kewooronanimo oruwonggo. Koreteroga, ngundo barega yowo. Asa, ngu simoongo kini oode, kootuyisina kumoowo. Kameyi kumootoni ngu, asa, koneyombo ngu bareyi wabugaku ngu yowo.

26 Yo, koneyo enebana ngu baregaku yoro, ene nguya simoongo kini oode, kumooyingo. Nguro koneyo kabusayigaku enebana ngu baregaku nangge yoro oode, ene nguya simoongo kini oode kumooyingo. Ngundiro nangge, ngu simoonggoro kandegura gidemboro erayagaku bare guranangge yoro, kumoorodoyi kiniteyingo.

27 Kootuyisina, baregaku nguya kumoowo.

28 Arisa, kootuyisina, oni kumooyingoku, ko ootoogewanggoku naruno nguno, ngu barega ngu oone bareyi nenengo? Ge ingoote. Ngu kandegura gidemboro erayagaku, ngu bidodo bareye guranangge. Ero eyingo.

29 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, gumi eyingo. Ye Anutro mandeno, ko, enengo yanggangoni nguya, ngu ma ingootenggo. Nguro ngu, ye mande buribari etenggo.

30 Oni kumooyingo ngu ko ootoogeyingo naruno nguno, simoo bare kameyi bareyi teweroyi kini. Kini, ene Anutro sambono Engel oni oorootenggoku, ngundiro oruwanggo.

31 Ene nga mandega oni kumooyingo ko ootoogeweroyi ngu, ye Mosesro buk kuri kandangero ingoro, ene ye nguro muri nenengo ma ingootenggo. Ngu mandegano nguno, Anutdo Mosesro eyingo.

32 No Ebarahamro Anut, Ayisakro Anut, Yekobro Anut. Eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 3:6)

Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Mosesro mande, ngundo etuyerooteku ngu, ngu ngandiro. Oni simoo bare keta oorootenggoku, ko oni kumooyingomu, nguro gaboye keta oorootenggoku, nguro Anut. Ero eyingo.

33 Ngundiro etoni, oni simoo bare enengo mande etuyerowoku, ngu ingoro soriyokoyingo.

Anutro Mamana Mande, Ngundo Mamana Mande Gidarega Dagayeroote

(Mak 12:28-31; Luk 10:25-28)

34 Ngu naruno, Parisi onindo mande ingootoyi, Yisasdo Sadusi oniro sumoo mande bidodo ewonggoku, ngu andangemukootoni, nguro Parisi oni ene nguya Yisas towoongoweroyimboro oororo yowuruwooyingo.

35 Parisi oni gura, mamana mande gome watayi, ngundo
Yisasno omburo, towoongoweroyi mande ngu ingoro,
sumoo eyingo.
36 Oo etuyeroyingo oni, ndawu mamana mandega, ngundo
mamana mande gidarega ngu dagayeroote? Ero eyingo.
37 Yisasdo mande ngundiro ingoro, gumi eyingo. Oo
Simburi Urungga, ngu gengo Anut hamoo oorengo. Gengo
nowoondoge bidodo, ingonduduge bidodo, ngu yanggan-
gongge oo ngu bidodo komo Anut inoya, gome keyo.
38 Nga mamana mandega ngando mamana mande gi-
darega bidodo dagayeroote.
39 Ngu mamana mande erayayiga nguya ngandiro.
Gengomboro gome ingooteku, ngundiro nangge, ge
tanggegemo oni gidarega oorootenggoku, ngu bidodoboro
nguya nowoondoyi teyuno, ero eyingo.
40 Nga mamana mande erayaga geno etenoku nga, ngu
Anutro mamana mande bidodo nguro damoni oorengo, ko,
Anutro ingondudu eyingo oniku, enengo mande bidodo
nguro damoni nguya, ero eyingo.

Krayis Ngu Oone Nangoni?
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Asa, ngu naruno nguno, Parisi oni yowuruwooro oodoyi,
Yisasdo sumoo yunoyingo.
42 Ye ndadiro ingootenggo? Krayis, Anutdo noore yoy-
oweroyi sunggi yeyingo oni, ngu oone nangoni? Etoni, Parisi
onindo mande gumi ewonggo. Krayis, ngu Dewitro sembeni,
ero eyingo.
43-44 Etoyi, enendo mande gumi eyingo. Arisa, Anutro
mandeno nguno, ndawugaro Yuka Kundingiyimbo Dewit
newende yokutuwootoni, Krayisro ero eyingo, Oo Simburi
Urungga, ero eyingo?

Anut Oo Simburi Urungga, ngundo noro Simbune Oo Bidodo
Simburi, nguno ngandiro eyingo. Ge kandene koon-
dosina musiyo bingamidodo nguno bibite. Kootuy-
isina ngu, nondo gengo mundi oni yoyewe, gengo
kengge damonimo yoyewano. Ero eyingo. (Sam 110:1)

45 Arisa, ene ngu Dewit enengo osiyi nangge ngu, arisa,
ndawugaro Dewitdo eneya Oo Simburi Urungga, ewa?
Yisasdo eyingo.
46 Yisasdo sumoo mande yanggangongga ewoku, nguro
mande gumi eweroyi, oni gura ene ereremo kini. Ene ngu
mandega ngu ingoro, ngu naruno, damoni yero, sosorero,
nguro ene mande guraro ko ma sumoo inoyingo.

23

Mamana Mande Etuyeroyingo Oni, Ko, Parisi Oniro Muriye Biyomi, Nguro Ingonda Teyi!
(Mak 12:38-39; Luk 11:43-46; 20:45-46)

1 Ngu naruno, Yisasdo enengo kirikiri oni, ko, oni simoo
bare oowooyingga ngu mande wesiyoro eyingo.
2 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ngundo
Mosesro mamana mande ngu sobowooro, ngunonggo ye
etuyerootenggo.
3 Mamana mande bidodo etuyerootenggoku, ye komo ngu
bidodo keyoyi. Ene nondo ye roogo teyunooteno. Ye komo
enengo muriye tetenggoku, ngu ma keyowero. Ndadiro
nguro, ene mande metemi wesiyoro ero, ene enengombo
ngu ma keyootenggo.
4 Yo, Parisi oni, ngundo mamana mande gura gura oni
simoo bareno yetoyi, nguro ene ngu keyowero ko biy-
omi terootenggo. Ngundiro tero, ene oni simoo bare ma
hoorooweyeroro, mamana mande keyootenggo.
5 Ene oo bidodo tetenggoku ngu, onindo yeyoya,
bingamiye okooyi, ero tetenggo. Ene kembawasayesina
oo urungga yero, nguno Anutro mamana mandeni gidarega
nakangoro gosiyoyingo. Ene towikumba piru piru oni
bingamiyedodoboromu nguya yemuro, dogigiro nengguro
darinidodo tero kutuwootenggo.
6 Yo, ene Yuda oniro yowuru yano, oni simoo bare
doongeyemo tunoo bibiteweroyimboro, nguro gome
oorengo ingootenggo. Ene oo simbo kayingo naruno nguya,
yaba koreteyingo nguno bibiteweroyimboro, ngu gome
ingootenggo.
7 Oowari uriyoweroyi musiyomo nguno, onindo ene yey-
oro, kambayeroyi etoyi, nguro nguya gome ingootenggo.
Ngundiro nangge, oni simoo baredo oo etuyeroyingo oni ero,
oowooye bingami okooyi, ero teyingo.
8 Ene yendo oni gidaregado oowooye bingamiye okooro,
ngunonggo oo etuyeroyingo oni, eyi, ero ma ingowero.
Ndadiro nguro, ye bidodo Anut doongeyimo ngu siyero
oruwanggo. Yengo oo etuyeroyingo oni guranangge, ngu
Anutdo nangge.
9 Ngundiro nangge, ye nga merako ngano, oni guraya,
Awanani, ero ma ewero. Ndawugaro nguro, ye Awaye
guranangge ngu, Anutdo nangge sambo endemo ooroote.
10 Ngundiro nangge, onindo yeya, tabango oni ero, ma
ewero. Kini, yengo tabango oni ngu guranangge Krayis
nangge.

11 Ene ye kewooroyemo oni urungga tunootewero ingowaku ngu, asa, ene komo yengo ko oni orini.
12 Ngundiro nangge, oni gura enengo oowooyi bingami okoowero ngu, Anutdo ngu oningga nguro oowooyi yeni bodaga ameno uwa. Ngundiro nangge, oni gura, enengo oowooyi ingootoni, ameno bodaga tewaku, Anutdo ngu oningga nguro oowooyi yeni, urungga tewa.

Yisasdo Simoo Bareya, Ye Mamana Mande Etuyeroyingo Oni, Ko Parisi Oni, Nguro Ingonda Teyi! Ero Eyingo
(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; Luk 20:47)

13 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye tegedodo oni! Ye ingonda teyi! Ye nowoondoye ma yowoorengoro, Anutno nguno ma oorowuwero ingootenggo. Yo, ye nowoondoye hamoo ma teyingo, nguro ye oni simoo bare gidarega nguya, ye yoyokootoyi, ene Anutro mandeni muriningga, ngundo enengo oni simoo bare soboyerooteku, nguno ma utenggo. Yo, yendo enengo Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, nguro oore gosiyorootenggo.
14 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni! Ye mebuye tegedodo oni! Ye ingonda teyi! Ye bare wabu ngu ganayeroro, torige torige ye enengo oo sitowi, ko, enengo ya nguya ngu kingo yororootenggo. Ngundiro tero ngu, oni doongeyemo, ye Anutno kingo kira piru piru tetoyi, Anutdo mete ngu bare wabu ngu hoorooweyerowa. No yeno mande yanggango eteno! Kootuyisina ngu, yengo muri biyomi tetenggoku, ngu Anutdo nguro gumi kowuri urungga oorengo yunowa.
15 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ye mebuye tegedodo oni! Ye ingonda teyi! Ye wendeyino, ko, mera oriroko biyomi yade yade oororo, oni gura yootoyi, ngundo yengo nowoondoye hamoo teyingongga ngu keyowa. Ene ye ngu ko oningga ngu yoro, yengo muriye biyomi etuyerootoyi, enengo muri biyomi, ngundo yengo muri biyomingga ngu bidodo dagayerowa. Yendo ene nguya yoro, Setanro ende biyomi nguno uwanggo.
16-17 Ye doongeye kiringo oni, ye oni gidarega oore etuyerowero ngu, ye ingonda teyi! Ye oni simoo bare ngandiro muri biyomi ngu, godange mande, ero etuyerootenggo. Oni gura mande awuno oorengo sorumimonggo ero, Anutro yowuru ya kundingiyi Tembel, ngu oowooyimonggo mande ewaku ngu, arisa, mande ero gosiyowoku, ngu ene mete yokowa. Nguro ngu, onindo ene yoro, mande wirikoyingo onino oorowuweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, oni gurado mande ero, digi beye gol gome gome

Tembelno oorooteku, ero mande gosiyoro, ene mande awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ngu mandega ngu, ene komo keyoni. Ene mande rogo gosiyowoku, ngu ma keyoro tetoni ngu, asa, onindo ene mete yoro, mande wirikoyingo onino oorowuwanggo. Mande godange ngundiro ero etuyerootenggoku, ngu biyomi oorengo! Ye doongeye kiringo oorengo! Ndawu ooga, ngu koreteyingo? Beye gol gome gome Tembelno oorooteku, ngundo bine, ngundi, Anutro Tembel, ngundo beye gome gome ngu yeni, kundingiyi tete, bine? Tembel kundingiyi ngundo gol beye yeni, kundingiyi nguya tunootete.

18-19 Yendo mande biyomi gura nguya oni simoo bareno etuyerootenggoku, ngu ngandiro. Oni gura mande gosiyoro ngundiro ero, Anutno wooro yeweroyi digi yawasano ngu hamoo awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ene mande gosiyowoku, ngu mete yokowa. Nguro ngu, onindo ene yoro, mande wirikoyingo onino oorowuweroyi nguya kini. Ngundiro nangge, oni gura mande gosiyoro, ngundiro ero, oo Anut inowoku, ngu wooro yeweroyi sanganimo oorooteku, ngu mande hamoo awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, asa, mande ewoku, ngu ene komo keyoni. Ene mande rogo gosiyowoku ngu ma keyoro tetoni ngu, asa, onindo ene mete yoro, mande wirikoyingo onino oorowuwanggo. Ye doongeye kiringo oorengo! Ndawu ooga, ngundo dagate? Oo Anut inowoku ngu, bine; ngundi, Anutno wooro yeweroyi digi yawasa, ngundo oo Anut inowoku, nguno yeni, kundingiyi tete, bine? Gol beye yemboongeyingo musiyomo yetenggoku, ngu musiyongga ngundo yeni, gol beye kundingiyi nguya tunootete.

20 Ngu muri ngu, nenengo kini. Oni gura mande gosiyoro, Anutno wooro yeweroyi digi yawasa, nguro mande awuno oorengo sorumimonggo mande etoni ngu, arisa, ene mande gosiyoro, Anutno wooro yeweroyi, ko oo nguno Anut inowoku, ngu sanganimo nguno oorooteku, nguya gosiyoyingo.

21 Ngundiro nangge, oni gura Tembel nguro mande gosiyoro, awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ene mande gosiyoro, Tembelno ko Anut kundingiyi nguya Tembelno oorooteku, ngu gosiyoyingo.

22 Mande gura ngandiro. Oni gura sambo ende nguro mande gosiyoro, awuno oorengo sorumimonggo etoni ngu, arisa, ene mande gosiyoro, Anutro yaba bingaminidodo, ko, Anut nguya yaba sanganimo bibiteteku nguya, mande ero gosiyoyingo.

23 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni, ye

manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye yanggango yero, oo bidodo yengo kono suwe oo soodida nguya yootenggoku, nguromu kande erayaga ngu yoro, guranangge andangero, Anut inootenggo. Ngu hamoo oorengo, ngu muri gome tetenggoku, ngu metemi. Ene Anutro mamana mande oo urungga oorengo ngu, ye ma keyootenggo. Yo, ye muri nenengomo oni wirikoweroyi; nowoondoye ebe ino ino teweroyi nguro muri; ko, nowoondoye hamoo teyingo nguro muri, ngu ye ma keyootenggo. Ye komo ngu oo ngu teya, ko, Anut oo inoweroyi nguya keyoyi. Ngundiro muringga ngu, gome oorengo.

24-25 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni! Ye manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye oni doongeye kiringo, ngundo oni gidarega oore etuyerowero tetenggoku ngundiro. Yengo koondo samayi, toba sanganisina ngu sonowooro, newendemo ngu yakaka muri, yengo ingondudu keyootenggoku, ngundo angero ooroote. Koretero, yengo toba newendemo ngu yomosiyootoyi, sarayi oodoni ngu, arisa, sangani nguya sarayi oruwa. Ye oni gura enengo sonono mimoo bodaga ngu sanganimo ooreteku, ngundiro. Oningga ngu sodedomangge mimoongga yoro, yokoro, ene bo urungga biyomi sono nero nemukooteku ngundiro.

26 Ye Parisi oni, ye doongeye kiringo! Ye komo koretero toba newende sonowootoyiga sarayi yetoninggago, asa, kootu sanganisina nguya sarayi oruwa.

27 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye oni merengooweroyi musiyo sanganimo kumu sarayimbo dowootenggoku ngundiro. Sanganimo ngu, gome oorengo kenomayingoweroyi, ene mere newendemo ngu, oni wimbuye oowooyingga, ko oo bidodomo biyomi buwoo ngundo nangge angete.

28 Ye ngundiro nangge oorootenggo. Oni goweye sangani kenoro ngu, oni nenengo, ero ingootenggo. Ene nowoondoyemo ngu, ye ebe ganagana teweroyi muri, ngundo nowoondoyemo angero oodoni, nguro mamana mande nenengo ngu yokootenggo. Ero eyingo.

Yisasdo Oo Etuyeroyingo Oni Ngu Kootuyisina Kowuri Urungga Yoweroyi, Nguro Eyingo
(Luk 11:47-51)

29 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ko, Parisi oni manggoye tegedodo! Ye ingonda teyi! Ye Anutro ingondudu eyingo oni, ko, oni nenengo kuri kumooyingo,

ngu mereyeroyingo nguro mereye ngu gome yomosiyoro, irosara mitoyi, gome tetoni ngu, ngundiro oni nguro oowooye bingamiye okootenggo.

30 Mereyemo ye irosarangga tetenggoku, ngu oni simoo bare tero, etuyerowero ngundiro etenggo. Noore osisambado narungga oruwonggoku, nguno ootooro ngu, arisa, noore Anutro ingondudu eyingo oni yurewonggoku, ngundiro noore ma yureyingo, ero etuyerootenggo.

31 Ye simoo bare doongeyemo muri ngundiro tetenggoku, ngundo tunoo oorengo etuyeroote. Ngu hamoo oorengo, ye ngu oni kuri Anutro ingondudu eyingo oni yureyi kumooyingo, ye nguro osisambaye oorengo yootunoro etuyerootenggo.

32 Asa, yengo osisambayebo oo damoni tewonggoku, ngu yendo enengo musiyemo dikaya, oo ngu bidodo temukoyi!

33 Ye sire! Ye sire biyomi simoongo! Ye osisambayeboya, Setanro ende de nombo ma kumooweroyi, nguno oorowuwanggo. Ye saweroyi oore gura kini!

34 Arisa, no yeno etoowega, ye ingoyi! No Anutro ingondudu eyingo oni, ingondudu gome oni, ko, Anutro mande etuyeroyingo oni gome, no soweyerootoowe, yeno oorowuwanggo. Ene yendo gidarega yureyi kumootoyi; gidarega de omukondino yosanggawetoyi kumootoyi; gidaregado ye yowuru ya bidodo ngu newendemo gisasaruyerowanggo; gidarega yendo ende guranonggo oweyerootoyi, ene ende gurano satoyi, keyeroro sawanggo.

35-36 Ye ngu muringga ngu tetenggoku ngu, arisa, oni nenengomu bidodo merako ngano mundi onindo yureyi kumooyingo, nguro kowuri kootuyisina, ye yowanggo. Ye ngundiro oni nguro kowuriye koorowootoyi, kuri oorengo, Adamro nangoni Ebel, beyibo ureni kumooyingomu ngundiro nangge omburo, yade yade oororo, yowuru ya Tembel newendemo Anutro wooro yeweroyi tanggeyemo, ngu naruno, oni gurado Sekarayiya, Berekayiya nangoni, ngu ureyi kumooyingo. Nguro no yeno hamoo eteno. Ye nga oni oorootenggoku nga, ye bidodo uri biyomi, ngu oo tewonggoku nguro yowanggo.

Yisasdo Yerusalem Endega Nguro Gome Ingoro Sendoyingo
(Luk 13:34-35)

37 Oo Yerusalem, Yerusalem simoo bare! Suwooyi sano, no nowoondoye hamoo teyingo, nguro oore nenengo etuyeroro, kandenembo yodowooro soboyerowero ingooteno. No yodowooro, hoorooweyerootoowe, kootoori

nemimbo simoongo wireyo newendemo wiriyoro, boogoye-
rooteku, ngundiro tewero ingooteno. Ene ye nguro ma
ingoro, no noyokowonggo. Ngundiro tero, ye Anutdo
enengo ingondudu eyingo oni soweyerootoni yeno oorowu-
toyi, yendo ene yureyi kumooro, digi yoro, noro ko onino
oorongooro, ene nguya yurewonggo.
38 Ngundiro nguro, ye ingoyi! Anutdo ye yoyokootoni,
nguro ye kingo oruwanggo.
39 Yo, no yeno hamoo eteno. Ye ko no ma neyoro oode oode
oororo, yengo manggoyebo mete ko ewanggo. Anut, gedo
oningga ngu gengo oowoonggemo ombuteku, ngu kumana
ino, ero ewanggo. (Sam 118:26)

24

*Yisasdo Yuda Oniro Yowuru Ya Oowooyi Tembel Yomburiy-
oweroyi, Nguro Eyingo*
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yisasdo Yuda oniro yowuru ya oowooyi Tembel ngu
yokoro oorowutoni, ngu naruno nguno, enengo kirikiri
oniku eneno omburo, ene Yisas Tembel ngu ya digibo
yeyingo, ngu etungoyingo.
2 Ngundiro etungootoyi, Yisasdo mande gumi eneya
eyingo. Ye ngu oo ngu bidodo kenomukootenggo? No hamoo
oorengo, yeno eteno. Ngundiromu, kootuyisina, Tembel
ngu bidodo toongooro yomburiyowangggo. Yo, digi gura
yokootoyi, gura sanganimo ma oruwa. Nga digi nga bidodo
usosowooro, oorongooyi merako umukowa. Ero eyingo.

*Yisasdo Kowuri Oowooyingga Oorengo Kootuyisina Om-
buweroyi, Nguro Eyingo*
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Yisas mera puri ngu oowooyi Olib, nguno oorero, bib-
itetoni, enengo kirikiri onikundo nangge, Yisas tanggeyimo
omburo, sumoo inoro eyingo. Ge nooreno e. Ndawu
narunggano, ngu ooga ngu tunootewa? Ge ko ombuweroyi
naruno, ko naru wengamo oo tunooteweroyi, ngu ndawu
sunggiga? Ene ngundiro eyingo.
4 Yisasdo enengo mande ngu ingoro, enebana gumi eyingo.
Ye komo ingonda teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo ye ma
ganayerowero.
5 Oni oowooyingga oorengo no oowoonemonggo
tunootero, ngu ganayeroro, ngandiro ewanggo. No
nangge, Krayis. Anutdo oni simoo bare yoyowero ero,
no soweneroote, ero ewanggo. Ene ngundiro ero, nguno ene
oni simoo bare oowooyingga oorengo ganayerowanggo.

6 Kootuyisina, ye me ebe ngguyi ingoro, me ebe nguro
mande binga nguya ingowanggo. Ngundiro ingoro, ye
nguro ma sosorewero. Ndawugaro nguro, oo ngu hamoo
tunootewaku, ene ngu naru wenga kini.
7 Ngu naruno nguno, oni sowe gurado ootoogero, oni sowe
guraya ebe urewari. Mera guraro oo bidodo sobosobo oni,
nguro me oni, ngundo ootoogero, mera guraro oo bidodo
sobosobo oni, nguro me oniya ebe urewanggo. Ngundiro
nangge, mera bidodomo, simoo bare oodoro kumooyingo
urungga tunootetoni, mera guminggano, ngu imimi urungga
yowa.
8 Yo, baredo simoo bisiyowero ogingo urungga koretero
ingooteku, ngu ye ingootenggo. Ene simoo bisiyoweroyi
ngu namoko. Ngundiro nangge, ye ngu oo ngu tunootetoni
kenoro ngu, asa, ye ingowanggo. Naru wenga ngu namoko
tete, ero ingowanggo.
9 Yo, ngu naruno, mundi onindo ye yodowooro, ogingo
urungga kowuri nguya yunoro, yureyi kumoowanggo. Mera
bidodomo, oni simoo baredo ngundiro muri biyomi yeno
tetoyi ngu, ndawugaro nguro, no oowoone yeno oodoni, ye
nowoondoye nono hamoo tetenggokuro.
10 Kootuyisina, kowuri urungga tunooteweroyi naruno,
oni oowooyingga Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ngu
kowuringga ngu koorowooweroyi ma ingowero. Ngundiro
nguro, enengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yokoro, ene
ko ma keyowanggo. Ngundiro tero ngu, ene dobookuriye
Anutro pawa newendemo oorootenggoku, ngu yodowooro,
mundi oni kandeyemo yero, ene nguya ngu oni Anutno
nowoondoyemo hamoo teyingo nguya boguwooro, sanggiri
tewanggo.
11 Ngu naruno, Setanro ingondudu eyingo oni godange
oowooyingga, ngundo tunootero, oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo ganayerowanggo.
12 Ngu naruno, mera bidodomo, muri biyomi urungga
oorengo ngu tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bare
enengo ingondudu nangge keyowanggo. Ngundiro nguro,
enengo nowoondoye ebe ino ino teweroyi muringga, ngu
yokowanggo.
13 Ene oni simoo bare Anutno nowoondoye hamoo teyingo,
ngu yanggango oode oode oororo, naru wengamo nguya
oodoyi ngu, asa, Anutdo ngu ko yoyowa.
14 Kuri ngandiro kowuringga ma tunooteyingomo, arisa,
koretero, Anutdo enengo ko oni soweyerootoni, mera
bidodomo saro, oni simoo bare sowe gura gura nguno
Anutro mandeni muriningga, ngundo enengo oni simoo
bare soboyerooteku, ngu wesiyoro yunowanggo. Ngundiro

sunggiga ngu temukootoyi ngu, asa, hamoo oorengo, naru wenga nguno tunootewa. Ero eyingo.

Oo Biyomi Oorengo Ngu Tunootewa
(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 Yisas mande gura soweyoro eyingo. Ngu oo biyomi oorengo, Setan ngundo Anutro kundingiyi oorengo musiyomo dikatoni, ye ngu kenoro ingoro ngu, asa, ye ingowanggo. Kuri Anutro ingondudu eyingo oni Daniyel, ngundo mande ngundiro eyingo, ngu ataga engge tunootete, ero eyingo. Oni gura nga mande nakayangga nga kandangeya, ene komo gome ingoni.
16 Ngu naruno nguno, oni simoo bare Yudiyano oorootenggoku ngu, ene komo mete sodedo saro, purimo oorewanggo.
17 Oni endesina oorootenggoku ngu, ene ko ya newendesina uro, enengo oo sitowi yoweroyimboro ma uwanggo.
18 Ngundiro nangge, oni kono oorooteku ngu, ene ko oororo, ya newendesina uro, enengo dogigiro nengguro yoweroyimboro ma uwanggo.
19 Yo, ngu naruno, bare kawuyedodo, ko, bare simooye nono yunootenggoku, nguro oni oni yooge! Ndadiro nguro, ene sodedo kendutero, mera purimo ooreweroyi, ngu ereremo kini.
20 Nguro ye komo yemboongeyi. Doogo dogigi, ko, sono midugu naruno, ngundi, kundingiyi naruno nguno oo ngundiro ngu ma tunootewero. Ndadiro nguro, ngu naru biyomimo tunootetoni ngu, oni purimo ooreweroyi, ngu ereremo kini.
21 Ngu naruno nguno, kowuri urungga oorengo tunootewa. Kurimi oorengo, Anutdo oo bidodo yeyingo naruno, ngunonggo omburo, ataga nga naruno ngano nguya, kowuri ngundiro kuri ma tunooteyingo. Kootuyisina nguya, kowuri ngundiromu nguya kini.
22 Ene Oo Simburi Urungga, ngu kowuri narungga ngu woosootoni, ma ootutetoni ngu, arisa, oni simoo bare bidodo Anutdo kuri rogoyeroyingo, ngu keta oruweroyi ereremo kini. Nguro ngu, ene ngu narungga ngu woosootoni ootutewa.
23 Ngu naruno nguno, oni gurado yeya ewaku ngu, kenoyi, Krayis nga oorooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina oorooteku andu! Ene ngundiro etoni ngu, ye nguro nowoondoyemonggo hamoo ma tewero.
24 Nguro ngu, Setanro ko oni gidaregado tunootero, ganayeroro ero, no Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ero ewanggo. Ngundi, Setanro ingondudu eyingo oni godange, ngundo ero ewanggo. No Anutro ingondudu eyingo oni, ero ewanggo. Ene sunggi guradiro

guradiro songo songo tewanggoku, ngundo muri songo
oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngundiro tero, simoo
bare Anutdo kuri enengo rogoyerowoku ngu, ene mete
tetoni ngu, ene ngu ganaganayeroro yoyoweroyimboro
tewanggo.
25 Ingoyi, no oo bidodo kootuyisina tunooteweroyi, no
ataga yeno etoowe, ye ingootenggoku, nguro ye komo in-
gonda teyi! Ero eyingo.
26 Ngundiro nangge, oni gurado yeya ero, kenoyi, ene
andesina oni kini kingo merako oorooteku ande, etoyi
ngu, ye nguno ma oorowuwero. Ngundiro nangge, ene
ko ewanggo. Kenoyi, ene nga yangga nga newendemo
kombitero oorooteku nga! Etoyi ngu, ye enengo mande
ingootoyi nowoondoyemo hamoo ma tewero.
27 Yo, yowari soruyi ogisa ooretekusinanggo dero oororo,
sa utekusinanggo dero toongete. Yowari soruyi kenooteku,
ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ngu
tunoo oorengo neyootoyi, ko ombuwano.
28 Ngu naruno, mera gumisina punggi bawooro, oororo,
omburo tetoni, ye bidodo nguno kenoro tunoo ingowanggo.
Oo buwoo gura ngu merasina nguno ooroote. Ngundiro
nangge, no ko ombutoowe ngu, ye bidodo tunoo oorengo
ingowanggo.

*Kootuyisina, Anutro Nangoni Oni Kirarongo, Ene Ko Om-
buwa*
(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)
29 Yisasdo mande gura eyingo. Ngu kowuri urungga ngu
kinitetoni ngu, arisa, sa kombo nguya doobeyerootoni, himi
ma yewari. Tootu bidodo ngu yokutuwooro sisorewanggo.
30 Ngu narunggano nguno, no Anutro Nangoni Oni Ki-
rarongo, noro sunggi sambono tunootetoni, merako oni
simoo baredo kenoro sendowanggo. Ndadiro nguro, no
Anutro Nangoni Oni Kirarongo goobooreno duridarinedodo,
yanggangone oorengododo ombutoowe neyowanggo.
31 Anutro unggu gura oowooyi Biyugel ngu yanggango
uwootoni, ngu naruno, Anutdo enengo sambono Engel
oniku ngu soweyerootoni, omburo, mera bidodomo, ende
gura gura bidodomo oororo, oni simoo bare Anutno
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu bidodo yoyoro, om-
buro, eneno watayewanggo. Ero eyingo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Narungga Ngu Rogowoote
(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)
32-33 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Ye Kopi dega
ngu kenoya, ko, de gidarega nguya yeyoyi. Ye kenootoyi,
nungo yero, bubudingo yetoni, ye ngu kenoro ingootenggo.

Ataga Kopi enggeweroyi naruwo tunootewero tete, ero ingootenggo. Ngundiro nangge, kootuyisina, ye ngu ooga ngu kenootoyi, tunootewaku ngu, arisa, ye nguno ingowanggoku ngu, ngu ooga ngu, Yisas ko ombuweroyi naruwo namoko tetoni, nguro sunggi ngundiro tunootewa, ero eyingo.

34 No hamoo oorengo, yeno eteno. Ataga nga naruno, ye Yuda sowengga ngaro simoo bare nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo tunootewa.

35 Sambo mera nguya ngu oororo kinitewa. Ene ngundiromu, noro mandene nga ngu ma kinitewa. Ero eyingo.

Oni Naru Wenga Naruwo Tunootewaku, Ngu Ma Ingootenggo

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30; 34-36)

36 Yisas mande gura eyingo. Oni ngu noro naru ko ombuweroyiga, ngu sangga nguya, ene ngu ma ingootenggo. Anutro Engel oni sambono oorootenggoku ngu, ene nguya ma ingootenggo. No nguya, ene ma ingooteno. Awane Anutdo nangge ngu ingoote.

37 Ngundiro muri onindo kuri Nowa oodoni, nguno tewonggoku, ngundiro nangge, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ombutoowe, nguya muri ngundiro tewanggo.

38 Yo, kuri Nowaro naruno, koretero Anutdo sono tuwi urungga oorengo soweyootoni, omburo, mera bidodo ma doobengoyingomo, ngu naruno, oni simoo bare oo nero, sono nero, kamebare teroodoyi, Nowa nguno wanggo newendemo uyingo.

39 Ene ngundiro tero, Anutdo oo yeni tunootewerroyi, ngu ene ma ingoyingo. Nguro Anutdo sono tuwi urungga oorengo soweyootoni, omburo, mera bidodo doobengootoni, oni simoo bare yutomukoyingo. Ngundiro nangge, naru wenga oorengomo, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo ombutoowe, ngundiro muri nguya tunootewa.

40 Ngu naruno nguno, oni eraya kono oruwariku ngu, Anutdo omburo, oni gura yoro, gura kono yokowa.

41 Ngundiro nangge, bare eraya oomanongoyingo tetori ngu, Anutdo omburo, gura yoro, gura yokowa.

42 Arisa, no yeno hamoo oorengo eteno. Ye ingonda teyi! Ndawugaro nguro, Oo Simburi Urungga ngu ombuweroyi narungga, ngu ye ma ingootenggo.

43 Ene ye komo ingoyi! Ya simburi (Kristen) ene ndawu narunggano yakaka oni omburo, ya usowooweroyi ngu ingoro ngu, arisa, ene meyero oodoni, yakaka oni omburo ngu, ene ya usowooweroyi, ngu ereremo kini.

44 Ngundiro nangge, ye nguya komo meyeya, doongeteya
oriyi! Ndadiro nguro, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo
ombuweroyi naru ngu, ye nguro ma ingondudu tetoyi,
nguno no ko ombuwano. Ero eyingo.

Ko Oni Metemi, Ko Oni Biyomi, Nguro Mande Adingayi
(Luk 12:42-46)

45 Ya simburibo ene mera gurasina toongewero ngu, ene
ko oni gomengga ingondudu gome ngu rogo tetoni, ngundo
ya nguro ko oni sobosobo gome ootooro, oo neweroyi
naruno, oo nenengo yunootoni, oo nero gome oruwanggo.
46 Ngundiro nangge, kootuyisina, ya simburigaku ko om-
buro, ko oninggakuya oo ewoku, ngundiro tetoni, kenoro
ngu, arisa, enengo ko oni sobosobogaku, ene mete oni oni
tewa.
47 Arisa, no yeno hamoo eteno. Ngu ya simburiga, ngundo
ko sobosobo oninggaku yero, nguro oo nggiringgara bidodo,
ngu ko oningga ngu kandeyimo yetoni, gome sobowoowa.
48-49 Ngundiro nangge, ngu ko sobosoboga nguro muri
biyomi oruwaku ngu, enengombo ngundiro ingoro eyingo.
Noro sobosobo oni urunggaku naru oowooyingga ngu ma
ombuyingo. Ene ngundiro ingoro, nguro ene damoni yero,
enengo ko gobooro oni yutoro, ene oni gidarega ngu oowari
nero, sono biya gome gome nero, kakabetero oriyingo.
50 Kootuyisina, naru gurano, ngu ko sobosobo oni biy-
omingga, ngu enengo sobosobo oni urunggaku ombuweroyi
naru ngu ma ingoro oodoni, arisa, enengo sobosobogaku
omburo, ko oningga nguro ko biyomi tewoku, ngu kenowa.
51 Ko biyomi ngundiro kenoro ngu, asa, ngu ko sobosobo
oni biyominggaku ogingo urungga inoro, soweyootoni,
oororo, oni mibuye tegedodo oni oorootenggoku musiyo
biyominggano, nguno ene nguya oruwanggo. Ngu ende
biyominggano nguno, sendo urungga tero, metokarikari
tero oruwanggo. Ero eyingo.*

25

Bare Oore Kande Eraya, Nguro Mande Adingayi

1 Ngu naruno, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo naru enengo oni simoo bare ngu soboyerooteku,
ngundo nga bare oore simoondoya ma wereyingo kande
erayaga, nguro muri ngu ngandiro. Simoo gura bare
yoweroyi naruno ngu, ngu bare ko enengo bare do-
bookuringo mayero, ngu barega ngundo yano kameying-
gaku ombuweroyi, ngu sobowooro oruwanggo. Arisa,
ngu simoongga ngu bareyi yoweroyimboro ombutoni ngu,

* **24:51:** (Ya simburi ngu Yisas.)

enengo bareyi nguro dobookuringo ngu kameyi ombutoni
ngguyi ingoro, nguro ene soru karo dowooro, endesina
oorero, doongetero, kameyi kenoweroyimboro oorewanggo.
2 Asa, bareyi dobookuringo kande eraya nguromu kan-
degura ngu ingondudu kini, ko, bare kandegura ngu ene
ingonduduyedodo.
3 Bare ingonduduye kiningga enengo soru ngu yowong-
goku, ene Karasin ngu ene ma yoyingo.
4 Ene bare ingonduduyedodo ngu, enengo soru, ko,
Karasin nguya nggusingoro, ngu yoro ombuyingo.
5 Ene bare yowoku oninggaku, sodedo ma ombutoni,
nguro bareku kubooyerootoni wereyingo.
6 Suwoo kewooroko oni meno moguru tero, eyingo. Bare
yowoku oninggaku ombuteku ngu! Nguro ye ooroya, ooreko
kenoya, yoya ombuyi! Eyingo.
7 Arisa, bareku ngu ingoro ootoogero, enengo soru
yomosiyoro yoonenengoyingo.
8 Asa, ngu naruno nguno, bare ingonduduye kinikundo
bare ingonduduyedodokuya eyingo. Yendo Karasin gura
noore yunootoyiga nggusingowato. Noorendo sorungga
kumoowero teteku nga. Ero eyingo.
9 Ene nguro mande ingoro, enebana gumi eyingo. Kini,
noore Karasin ye nguya ko noore nguya rogoyimo kini.
Noorengo rogoyimo nangge. Ngundiroga ngu, mete ye
ooroya, Karasin gura uriyoyi. Ero eyingo.
10 Arisa, ngu bareku Karasin uriyowero oorowutoyi ngu,
ngu naruno nguno, bare yoweroyi oninggaku ngu om-
buyingo. Bare kandegura ngu enengo soru kuri yomosiy-
oro, yoonenengoro oodoyi, bare yoweroyi oninggaku ngu
omburo, bare yoro, ngu bare oore kandegura nguya
hoorooweyeroweroyi, ngu bidodo yoyoro, ya oo simbo
kayingo yanggakuno utoyi, ene yamuko goodooyingo.
11 Kootuyisina, bare kandeguragaku Karasin uriyowong-
goku ngu omburo, yamuko utoro eyingo. Urungga, urungga,
ombuya, noorengo yamuko goosooyuno! Ero eyingo.
12 Ene nguro mandeye ingoro, enebana gumi eyingo. No
yeno hamoo eteno. No ye watayi kini. Ero eyingo.
13 Asa, Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Ye komo
ingonda teya sobowooyi! Ye oni gurado ombuweroyi
narungga ngu, ko sangga nguya, ye ma ingootenggo.
Eyingo.*

---

* **25:13:** (Oningga bare yoweroyi, ngu Yisas. Kootuyisina, ene omburo, oni Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bidodo yoyoro, sambo endemo oorewanggo. Ngu bare yoweroyi ngundiro.)

Ko Oni Kabusagobo Digi Beye Oowooyingga Sobowooyingo, Nguro Mande Adingayi
(Luk 19:11-27)

14 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Oni gura mera orirokono oorowuwero ngu, arisa, ngu enengo ko oni negoyerootoni, ombutoyi, enengo oo sitowi ko oni ngu kandeyemo yetoni sobowooweroyimboro.

15 Sobosobo oninggakundo enengo ko oniku wirikoyeroro, muriye yanggangoye kenoro, ingoro, nguro ene ngundiro digi beye andangero yunoyingo. Enengo kirikiri oni nguro muriye metemi oorengo kenoro, nguro ene ngu oninggaku ya simburigakundo digi beye oowooyingga oorengo K5,000 Kina sobowooni, ero inoyingo. Enengo kirikiri oni nguro muriye metemi kenoro, ngu oninggaku sobosobo oninggakundo digi beye oowooyingga K2,000 Kina sobowooni, ero inoyingo. Ngundiro nangge, ko oni guraro ene digi beye K1,000 Kina sobowooni, ero inoyingo. Ngundiro tero ngu, ene yoyokoro, orirokono toongeyingo.

16 Toongetoni ngu, arisa, enengo ko oni digi beye K5,000 Kina yowoku, ngundo ko yanggango tero, ngunonggo digi gumi K5,000 Kina gura ngundiro soweyoro yoyingo.

17 Ngundiro nangge, oni gurado digi beye K2,000 Kina yowoku, ene nguya ngundiro koyi tero, digi K2,000 Kina gura yoyingo.

18 Ngundiro nangge, ko oni digi beye K1,000 Kina yowokunggaku, ene digi yoro, oororo, mere sero, nguno sobosobo oningga nguro digi beyeku, nguno oongooyingo.

19 Kootuyisina, naru kinitetekuno, sobosobo oningga ko mayero, enengo ko oni kabusagaku yeyoro, digi beye yunoyingo, nguro mande ingowero.

20 Arisa, ko oni digi beye K5,000 Kina yowoku, ene ko tero, ngunonggo digi K5,000 Kina ko yoro, enengo oo sobosobo onikuno oororo eyingo. Oo urungga, ge kuri digi K5,000 Kina nunowoku, nguno nenengombo ko yanggango tero, digi K5,000 Kina gura soweyoro yowonoku, nga keno. Ero eyingo.

21 Enengo oo sobosobo oninggakundo enengo mandeni ingoro, enebana gumi eyingo. Ge ko oni gome oorengo! Gedo ko gome hamoo tewo! Gedo nga digi beye bodaga sobowoowokuro, nguro no digi beye oowooyingga gunootoowega sobowo. Arisa, yano ombutooga, noya oni oni tewaro. Ero eyingo.

22 Ko oningga digi beye K2,000 Kina yowoku, ngundo
digi beye K2,000 Kina gura soweyoro, yoro, omburo, oo
simburinggaku etungoro eyingo. Oo simburi urungga, gedo
digi beye K2,000 Kina nunowoku, ngundo ko yanggango
tero, digi beye K2,000 Kina gura ko yowonoku, nga keno. Ero
eyingo.
23 Etoni, enengo oo sobosobo oninggakundo eneya mande
gumi eyingo. Ge ko oni gome! Gedo gome oorengo
tero, ko gome tewo! Gedo nga digi beye bodaga gome
sobowoowokuro, arisa, nguro no digi beye oowooyingga
gunootoowega sobowo. Nguro ngu, yano ombutooga, noya
oni oni tewaro. Ero eyingo.
24 Arisa, ko oni gura digi beye 1,000 Kina yowoku, nguya
omburo, oo sobosobo oni urunggano eyingo. Oo simburi
urungga, no kuri ingootenoku, ge digi beye woosooro,
yoweroyi oni yanggango. Ge onindo kononggo oowari, gedo
ma miyingo, ngu yoote.
25 Ngundiro nguro, no gengo sosorero, nguro digi beye
nunowoku, no sodedo oororo, mere sero, nguno oon-
goowono. Ngu digi beye nunowoku ngu, nga oorooteku nga.
Ero eyingo.
26-27 Asa, oo sobosobo oni urunggakundo sanggiri tero,
mande gumi eyingo. Ge ko oni biyomi oorengo! Ge
surekinikini oni! Ge kuri ingooteku ngu, no onindo
kononggo nondo oowari ma miyingo, ngu yootenoku, asa,
ndawugaro nguro, ge digi beye sobowo, ero gunowonoku,
ngu digi beye yeweroyi musiyomo, nguno ma yewo? Noore
digi beye ngundiro oorooteku ngu, no ko ombutenokuno,
arisa, ngunonggo digi beye gura nguya yoro, yowuruwooro
yowano.
28 Arisa, oni urunggakundo enengo ko oniya eyingo. Ye
ngu oningga, digi beye K1,000 Kina inowonoku, ngu sobiy-
oya, noro ko oni gome digi beye K10,000 Kinadodoga, ngu
inoyi.
29 Ndawugaro nguro, oni gurado oo oowooyingga ngu
gome sobowoowaku ngu, arisa, no oo oowooyingga gura
soweyoro inowano. Ngundiro nangge, oni gurado oo bodaga
ngu biyomi sobowoowaku ngu, asa, ngu oo bodaga ngu
dowooteku, ngu andangero yokowano.
30 Yo, ngundiro ko oni biyomingga ngu owetoowe, en-
deroko mera ureriko ootooro, ngunonggo sendo urungga
tero, metokarikari tero oruwanggo. Ero eyingo.

Anutro Nangoni Oni Kirarongo, Ngundo Oni Wirikoyerowa

31 Yisasdo mande ero yokoro ngu, asa, yowoorengoro,
enengo kirikiri onino ngandiro eyingo. Kootuyisina, no
Anutro Nangoni Oni Kirarongo nenengo duridarinedodo
ko ombuwano. Nenengo sambono Anutro Engel oni ngu-
dodo omburo, ngu naruno duridarinedodo nenengo yaba
bingaminedodo nguno bibitewano.
32 Ngu naruno nguno, oni simoo bare nono mayero yowu-
ruwootoyi, nondo wirikoyeroro, wata eraya yoyewano. Yo,
sobosobo onindo Sipsip andangero, pawa gurano yero,
bo Meme andangero, pawa gurano yetenggoku, ngundiro
tewano.
33 No Sipsip ngu andangeyerootoowe, ngu kandene
metemisina oorowutoyi, ngundiro nangge, bo Meme ngu an-
dangeyerootoowe, ngu kandene biyomisina oorowuwanggo.
34 Ngundiro nguro, oo bidodoboro sobosobo koreteyingo
oningga, ngu enengo kandeyi metemisina oorootenggoku
nguya ewa. Ye Awanembo kumana yunowa! Kuri mera
nga keta tunootetoni, Awa ngundo endega enengo oni simoo
bare soboyerooteku, ngu kuri yomosiyoyunowoku, ngu en-
degano nguno uwanggo.
35 Ndawugaro nguro, kuri no oodoro kumootoowe, nguno
yendo oowari yoro nunowonggo. No sonoro ingootoowe,
nguno yendo sono yoro nunowonggo. Ngundiro nangge, no
ende gura onimu, ene yendo noyoro, yengo yano uwonggo.
36 Ngundiro nangge, no towi kinimu, nguno yendo
towi nunowonggo. No sayi yootoowe, nguno yendo
yomosinerowonggo. Ngundiro nangge, no ya biyomimo
oodoowe, ye nguno oororo neyowonggo. Ero eyingo.

37 Ngu oni kandeyi metemisina oorootenggoku, ngundo
sumoo inoro, ngandiro mande gumi ewanggo. Oo Simburi
Urungga, ndawu narunggano, ge oodoro kumootoyi, oowari
gunowooto? Ko ndawu narunggano, ge sonoro ingootoyi,
nguno noorendo sono gunowooto?
38 Ndawu narunggano, ge ende gura onimu geyoro
goyoro, noorengo yano uwooto? Ko ndawu narunggano,
ge towikumba kinimu, nguno noorendo towikumba
gunowooto?
39 Ndawu narunggano, ge sayidodo tero, ngundi, ge ya
biyomimo oodoyi geyowooto? Ene ngundiro ero, sumoo
ewanggo.

40 Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi
ewa. No hamoo oorengo, yeno ewano. Ye merako ngano
noro konedoboonengga oowooyi kinimu, ngu yomosiy-
owonggoku ngu, asa, ye no nguya yomosinerowonggo. Ero
eyingo.

41 Ngundiro nangge, no oni kandene biyomisina nguya
ewano. Ye oonooteweroyi oni! Ye noyokoya, de nombo
ma kumooweroyi, nguno oorowuyi! Ngu de nombo ma
kumooweroyingga ngu, ngu yengo Awaye Setando nguno
enengo Engel oni biyomidodo oriyi, ero yewo.
42 Ndadiro nguro, no kuri oodoro kumootoowe ngu,
nguno yendo oowari no ma nunoyingo. Ngundiro nangge,
no sonoro ingootoowe ngu, nguno ye sono yoro, no ma
nunoyingo.
43 No ende guraro onimu oruwonoku ngu, ye noyoro,
yengo yano ma uyingo. Ngundiro nangge, no towikumba
kinimu, nguno yendo towikumba ma nunoyingo. No sayi
kumooro, ko, ya biyomimo nguya oruwonoku, nguno ye
omburo, ma neyoro hoorooweneroyingo, ero ewano.
44 Yisasdo ngundiro etoni ngu, enebana mande gumi
ewanggo. Oo Simburi Urungga, ndawu narunggano noore
geyootooye, oodoro kumooro, sonoro ingoro, ngundi, ge
ende gura oni, ngundi, ge towikumba kini, ngundi, ge sayi
kumooro, ko, ge ya biyomimo nguya oodoyi, nguno noore ge
ma yomosinggeroyingo? Ngundiro sumoo ewanggo.
45 Ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisas enebana mande
gumi ewa. No hamoo oorengo, yeno eteno. Ye merako ngano
oni gura oowooyi kinimu, ma yomosiyoyingo ngu, ye no
nguya ma yomosinerowonggo. Ero eyingo.
46 Ngundiro nguro, ngu oni ngu uri biyomi yoro, Setanro
ende de nombo ma kumooweroyingga, nguno oorongooye-
rootoowe, sugi sugi ogingo yoro oruwanggo. Ngundiro
nangge, oni nenengo kandene metemisina oorootenggoku,
ene ngu musiyo metemimo nguno, Anutya sugi sugi keta
oruwanggo. Ero eyingo.

26

Tabango Onindo Yisas Ureyi Kumooweroyimboro Mande Gosiyoro Eyingo

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Yisas mande bidodo etuyeromukoro, yokoro ngu, ngu
naruno, enengo kirikiri oniya eyingo.
2 Ye kuri ingootenggo. Naru erayaga nguya yokoro, Anutro
sunggi kenoro, dagayeroyingo naruwo, oowooyi Pasowa,
ngu tunootewa. Ngu naruno, no Anutro Nangoni Oni Ki-
rarongo, onindo no mundi oni kandeyemo yootunoneroro,
de omukondino nureyi kumoowano. Ero eyingo.
3 Ngu naru nguno, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango oni bidodo, Kayiya-
pasro ya gome oorengo, nguno yowuruwooyingo. Kayiyapas

ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi sobosobo oni koreteyingo.
4 Yo, tabango onindo yowuruwooro, ene oore erewero mande gosiyoro, Yisas yoro, ya biyomimo yewero tero, ureyi kumooweroyimboro teyingo.
5 Ene ngandiro ingondudu tero eyingo. Noore naru kundingiyimo, ngu ooga ngu ma tewato. Ndadiro nguro, oni simoo baredo me ebe ngu yeyi tunootewa, ero eyingo.

Baregado Yisas Tabangomo Kumu Bo Urumi Ndindingo Gomengga Wendoyingo
(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)
6 Ngu naruno nguno, Yisas Betani endemo oororo, kuri oni gorimambudodoga oowooyi Sayimon, ene nguro yano oorowuyingo.
7 Ngu naruno nguno, bare gura omburo, ngu nggusiyi gome oorengongga digibo teyingo, ngu kumu bo urumi gura ndindingo gomemu oruwoku, ngu urini urungga yokoro uriyoyingo. Ngu oo ndindingo gomengga ngu yootoni, Yisas ene oo neweroyi yabano bibitetoni ngu, ene ngu bo urumi nggusiga ngu Yisas tabangomo wendoyingo. Ngu barega ngundo muringga teyingo ngu, ene Yisasro gome oorengo ingoro, ngundiro tero etuyeroyingo.
8 Enengo kirikiri oni oruwonggoku, ngu kenoro, nowoondoye biyomi yero eyingo. Ndawugaro, nga bo urumi gomengga nga kingo yomburiyoote?
9 Nga ngu oni yunootoyi, ngundo uriyootoyi ngu, nguro urini urungga yoro, ngundo mete angoyi oni yunoweroyi. Ero eyingo.
10 Yisasdo enengo nowoondoye kuri kenoro, ingoro eyingo. Ndawugaro, ye nga barega nga kowuri inootenggo? Ene muri gome ngu nono tete.
11 Angoyi oni ngu yeya suwooyi sano oruwanggo. Narudodomo, ye mete ene hoorooweyerowanggo. Ene no ngu, yeya suwooyi sano ma oruwato.
12 Barega ngundo ingoro, tenunooteku nga, ene bo urumi no gowenemo yeteku ngu, ene no mereno noyeweroyi, nguro no yomosineroote.
13 No hamoo oorengo yeno eteno. Mera bidodomo, Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ewanggoku ngu, nga bare ngando teteku nga nguya mandeni ero, nguro nguya ingondudu tero ingowanggo. Ero eyingo.

Yudasdo Yisas Tabango Oni Yunoweroyi Nguro Mande Gosiyoyingo
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Ngu narunggano nguno, Yisasro kirikiri oni kande
eraya kegidemboro eraya, nguromu gura, Yudas Iskariyoot,
ngundo ene Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
sobosobo onikuno oorowuyingo.
15 Yudasdo eneno sumoo eyingo. Yendo ndawu ooga ngu
nunootoyi, Yisas yoro, omburo, kandeyemo yunowano? Ero
eyingo. Enengo mande ngundiro ingoro, arisa, ene digi beye
doobe kabusa (30 Kina) kandeyimo yeyingo.
16 Ngu naruno, Yudasdo damoni yero, oore erewero,
ndawu narunggano Yisas yootunoro, mundi oni kandeyemo
yeweroyimboro.

Yisasdo Oowari Kundingiyi Kirikiri Oniya Neyingo
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-14; 21-23; Yon 13:21-30)

17 Kowooyingomboro naru koreteyingo, oomanongoyingo
Yis kini neweroyi naruwo tunootetoni, kirikiri oni Yisasno
omburo, sumoo eyingo. Gedo ngu noore ndano saya,
naru kundingiyi nguro oowari yomosiyoro, neweroyimboro
ingoote? Ero eyingo.
18 Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi
ero eyingo. Ye ende gurano uya ngu, oni gura Anutdo
rogo tewoku, nguno ooroya, ngandiya eyi. Oo etuyeroyingo
oningga, ngundo ete. Noro naru namoko tetoni, nguro no
nenengo kirikiri oniya gedo yano oowari kundingiyi newato
ero ete, ngundiya eyi.
19 Ene ngundiro etoni, arisa, kirikiri oniku uro, Yisasdo
ewoku ngundiro tero, ene oowari kundingiyi ngu yomosiy-
oyingo.
20 Suwootetoni, enengo kirikiri oni kande eraya kegidem-
boro erayagakudodo, oo neweroyi yabano bibiteyingo.
21 Oo nerootoyi, Yisasdo eyingo. No hamoo oorengo, yeno
eteno. Oni gura ye kewooroyemo nganonggo, windogayi no
yootunoneroro, mundi oni kandeyemo noyewa, ero eyingo.
22 Kirikiri oniku enengo mandeni ngu ingoro, nguro ene
nowoondoye kowuri urungga ingoro, guranangge nangge
oororo, Yisas sumoo inoro eyingo. Ge noya ete, bine? Ero
eyingo.
23 Ngundiro etoyi, asa, Yisasdo mande gumi eyingo. Nga
oningga noya kandenari koondomo gobooro yeterokungga,
ngando mundi onino yootunonerowa.
24 Yo, oo bidodo kuri Anutdo enengo mande nakan-
goyingo ngu, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo, nono engge
ngundiro tunootewa. Ngundiromu oningga no Anutro Nan-
goni Oni Kirarongo, mundi onindo oni yootunonerooteku
ngu, ngu oni yooge! Yo, no ngu oningga ngu oni yooge, ene

nemimbo ma bisiyoyingo ngu, kowuri ngundiro ngu eneno
ma tunootewa. Ero eyingo.
25 Ngu naruno, Yudasdo mundi oni kandeyemo
yewero mande gosiyowoku, ngundo Yisasno eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, ge noya ete, bine? Etoni, Yisasdo mande
gumi eyingo. Gengombo eteku ngu nangge. Ero eyingo.

Yisasdo Oowari Kundingiyi Damoni Yero, Kirikiri Oni Yunoyingo
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1 Korind 11:23-25)

26 Ene oo nero oodoyi, Yisasdo oomanongoyingo gura yoro,
Anutno yemboongero, oosowooro bayetero, yunoro eyingo.
Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwine. Ero eyingo.
27-28 Ngundiro ero ngu, ene Wayin sonoyi tobaga ngu yoro,
Anutno yemboongero, yunoro eyingo. Ye bidodo nga Wayin-
ngga nga neyi. Ngangga nga, ngu nenengo sidudarone. Nga
sidudaronengga, ngando Anutdo sunggi mande keta ewoku,
ngu gosiyoote. Ngu no oni simoo bare oowooyingga ngu,
enengo weti mbumbuwaye andangewero ingoro, nenengo
sidudarone enengo wendowano.
29 Nguro ngu, no yeno hamoo oorengo eteno. No nga
Wayinngga nga ko ma newano. Kootuyisina, Anutdo endega
nguno enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu sambo
endegano nguno, no Wayin sonoyi keta yeya, ko newato. Ero
eyingo.
30 Ngundiro tero ngu, asa, ene Anutro bingami okooro,
yambo gura utoro yokoro, kootuyisina ootoogero, puringga
oowooyi Olib, nguno ooreyingo.

Yisasdo Pitaya Eyingo Ge No Noyokoro, Kootu Nunowa
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

31 Ngu naruno nguno, Yisasdo kirikiri onikuya eyingo.
Nga suwoongga ngano, yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu, nono yomburiyowanggo. Yo, hamoo, ye
bidodo noyokoro sawanggo. Kurimi, Anutro mandeno ngu
ngandiro nakangoro eyingo.
No Sipsip Simburi utoowe, nguro Sipsip sosorero, mera
bidodomo songo songo sawanggo. Ngundiro nakan-
goro eyingo. (Sekarayiya 13:7)
32 Ene no merenonggo ko ootoogewanokuno, nguno no ye
koreteyunoro, Galili merako oorowuwano. Ero eyingo.
33 Ene ngundiro etoni, asa, Pita Yisasya mande yanggango
gumi eyingo. Oni bidodo ngu ge goyokoro, satoyi ngu, ene
nondo ngu ge ma goyokoro toongewano. Ero eyingo.
34 Yisasdo enengo mandeni ngu ingoro, enebana gumi
eyingo. No geno hamoo eteno. Nga suwoonggano ngano,

kootoori ma eyingomo ngu, ge tambu kabusa no oowoone
oongoowa. Ero eyingo.
35 Ngundiro etoni ngu, Pitando Yisasya mande yanggango
gumi eyingo. No mete geya kumoowaroku ngu, no ge
oowoongge ma oongoowanoku ngu! Hamoo oorengo, kini!
Etoni, kirikiri oni bidodo mande guranangge ngundiro
nangge eyingo.

Yisasdo Gesemani Kono Nguno Yemboongeyingo
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Ngu naruno nguno, ene oororo, musiyo gura oowooyi
Gesemani, nguno oorowuyingo. Nguno Yisasdo enengo
kirikiri onikuno eyingo. Ye ngano bibiteya oriyi. Oodoyiga,
no oororo, anduno Anutno yemboongewero. Ero eyingo.
37 Yisasdo kirikiri oni kabusa yoyoro, eneya oorowuyingo.
Ngu kirikiri oniku ngu, Pita ko Sebedi simoongo eraya,
ngundo oorowuyingo. Nguno ngu, Yisas damoni yero,
newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.
38 Ngundiro ingoro, ene kirikiri oni kabusagakuno eyingo.
No gabone kowuri urungga oorengo yero, ngundiro tero,
namoko yomburinerowa. Ngundiro nguro, ye ngano
ootooya, ye komo ingondare meyeya soboneroyi, ero eyingo.
39 Yisas ngundiro ero, ene bodaga songo oororo, merako
bagootero wereyingo. Ngundiro tero, Anutno yemboongero
eyingo. Oo Awane, nga toba kowuri ogingo urungga nga,
ngu mete gedo andange. Ene ge noro ingondudune ma key-
owero. Kini, no gengo ingonduduge ngu nangge keyowano,
ero eyingo.

40 Ngundiro yemboongero yokoro ngu, ene ootoogero,
kirikiri oni kabusagakuno oororo, yeyootoni, wetorootoyi,
yeyoro, Pitaya eyingo. Ndawugaro, ye kabusaga naru
bodagano, no ma sobonerowonggo?
41 Ye gome sobowooya, yemboongeya, ngundiro
tetoyi ngu, Setando towooyerootoni ngu, ye yanggango
oruwanggo. Hamoo, ye nowoondoyebo ngu tewero
ingootoni, ene goweyebo ngu sureyekiniyero yanggango
ma yete, ero eyingo.

42 Ngundiro ero, ene tambu eraya ko oororo, Anutno kira
ero eyingo. Oo Awane, ge nga tobagano ngano sono neni, ero
ingoro, ma yoro yokowaku ngu, arisa, no bidodo nemukoro,
gengo ingooteku, ngu nangge keyowano, ero eyingo.
43 Ene ngundiro yemboongero ero yokoro, ene kirikiri
onino ko oororo, yeyootoni, ene kubooyerootoni, ene we-
tororiyingo.

44 Ngundiro yeyoro, ene yoyokoro, ko oororo, tambu
kabusa koretero yemboongewoku, ngu ngundiro nangge, ko
yemboongeyingo.
45 Yemboongero yokoro ngu, enengo kirikiri onino ko om-
buro eyingo. Ye komo kengero, wetoro, oorootenggo, bine?
Ye ingoyi! Ataga, no Anutro Nangoni Oni Kirarongo mundi
oni, ngundo noyoro, mbumbuwadodo me oni kandeyemo
noyewanggo.
46 Arisa, ye ootoogetoyiga oorowuwooto. Kenoyi! Me
oni no yootunoneroro, oni sanggiri kandeyemo noyeweroyi
oninggaku ngu, ombuteku andu! Ero eyingo.

Yudasdo Yisas Oni Sanggiri Kandeyemo Yeyingo
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

47 Yisasdo mande ewootoni, Yudas Yisasro kirikiri oni
kande eraya kegidemboro erayaga, (12) nguromu gura me
oni oowooyinggadodo yowuruwooro ombuyingo. Yo, me oni
oowooyingga nguya duge, mata komuko ebe ureweroyi oo
ngu yootoyi, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
sobosobo oniku, ko, Yuda oniro tabango oni, ngundo sureye-
rootoyi ombuwonggo.
48 Windogayi oni Yudas, ngundo kuri sunggi gura yunoro
eyingo. Nondo ngu oningga kandeyi dowooro, yenggonan-
goro, dureyootoowega ngu, ngu oningga ngu Yisas. Ngu
dowooya, yoya oorowuyi. Ero eyingo.
49 Asa, Yudas sodedomangge Yisasno oororo eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, suwoo gome ero, ene kandeyi dowooro
yenggonangoyingo.
50 Ene ngundiro tetoni, asa, Yisasdo mande gumi eyingo.
Doboone, ooga tewero ingoro, ombuteku ngu, asa, sodedo-
mangge te! Ero eyingo. Ngundiro etoni ngu, me onikundo
Yisasno kandeye oorongooro dowooyingo.
51 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Yisasro kirikiri oni gurado
kewooroyemonggo sanggiri tero, enengo duge sobiyoro,
yoro, ngundo Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
sobosobo oni koreteyingo, nguro kirikiri oninggaku doon-
gooro urewero teyingo. Nguro ene duge oorongootoni,
woosooro oorowutoni, sodeyi nangge takatoni soreyingo.
52 Yisas ngundiro kenoro ngu, enengo kirikiri oningga
nguno eyingo. Gengo duge ngu ko musiyomo ye. Oni bidodo
dugebo oni ureyi kumoowanggoku ngu, ene nguya dugebo
yureyi kumoowanggo.
53 Ge komo gome ingo! No mete Awanemo meno etoowe,
enengo sambo endemo oni oowooyingga oorengo soweye-
rootoni, omburo, hooroowenerowanggo.

54 Ene no ngundiro tewanoku ngu, oo bidodo Anutdo
kuri ero nakangoyingo, ngu engge nenengo ma tunootewa.
Ngundiro nguro, ene komo oo ewoku, ngundiro nangge,
tunootewa. Ero eyingo.
55 Ngu naruno, Yisasdo me onikuno eyingo. Ye ndawu-
garo duge, mata komuko ebe ureweroyi oo ngu dowooro,
omburo, no yakaka oni ngundiro nodowootenggo? Naru
oowooyingga, no yeya Yuda oniro yowuru ya Tembelno
ootooro, mande yunororuwonoku, ene ye nguno ma
nodowoowonggo.
56 Ene ataga oo tunooteteku nga, kuri Anutro ingondudu
eyingo onindo nakangoyingo, ngu ataga engge tunootete.
Etoni, ngu naruno, enengo kirikiri oniku sosorero, nguro ene
Yisas yokoro, sodedomangge samukoyingo.

Oni Yisas Yoro, Oni Tabangokudodo Yowuruwooyingo
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; Yon 18:13-14, 19-24)

57 Onikundo Yisas yoro, Anutro wooro yeyingo oni
kundingiyi, nguro sobosobo koreteyingo oowooyi Kayiya-
pasro yano oorowuyingo. Mosesro mamana mande
etuyeroyingo oniku, ko, Yuda oniro tabango oni bidodo
mayero, yowuruwooro oruwonggo.
58 Ene Pitando Yisas keyoro, oororo, ene boda orirokoyi
oriyingo. Pitando ememonggo torige penggopenggootero,
kundingi oniro tabango urungga, ngundo yasiriko uyingo.
Ngu yangga nguro kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita
ngu yokowero nombono omburo, de yokoro, ngunonggo
Yisasno ndadiro tewanggoku, nguro ingoweroyimboro bib-
iteyingo.
59 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro so-
bosobo oniku, ko, yowururo oni tabango bidodo, ngundo
Yisasro mande godange goweyi sanggaweroyi oninggaku
ereweyingo. Ndadiro nguro, ene ureyi kumooweroyimboro
oore ereweyingo.
60 Nguno ngu, oni oowooyingga tunootero, ngundo mande
godange oowooyingga Yisasno sanggawero eyingo. Ene
mande nenengo gura ero, ngu keyoro, nguno ureweroyi
ngu ma kenoyingo. Ngundiro tetoyi, kootuyisina, oni eraya
tunootero, omburo, ngandiro eyingo.
61 Nga oningga ngando ngandiro ewo. Yudaro yowuru ya,
Tembel, ngu nondo mete toongooro, naru kabusagomo, ko
yewano, ewo, ero eyingo.
62 Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro so-
bosobo koreteyingongga, ngundo enengo mande ingoro, ke-
wooroyemonggo ngu ootoogero, dikaro, Yisas sumoo inoro
eyingo. Ge mande nga gumi ma ewa? Nga mandega nga

mande wirikoyingo oni doongeyemo, ge bungomo etenggo.
Ge mande moore, ngundi kini bine? Ero eyingo.
63 Yisasdo enengo mande ngundiro ingoro ngu, nenetero,
mande gumi ma eyingo. Nguro kundingiyi oniro taban-
gokundo, Yisas ko sumoo inoro eyingo. Anut keta oorooteku,
ngu oowooyimonggo mande hamoo awuno oorengo sorumi-
monggo, nooreno etooga ingowato. Ge Krayis, Anutdo noore
yoyoweroyimboro sunggi yeyingo oni, ko, Anutro Nangoni
hamoo, bine? Ero eyingo.
64 Asa, Yisasdo enengo mandeni ngu ingoro, enebana gumi
eyingo. Gedo kuri ewoku, nguro no yeno eteno. Ataga ko
kootuyisina nguya, ye no Anutro Nangoni Oni Kirarongo
neyootoyi, no Anut yanggangonidodo ngu kandeyi koon-
dosina bingamidodo bibitewano. Eme no sambono goboore
ngu sanganimo omburo oodoowe, neyowanggo. Ero eyingo.
65-66 Yisasdo ngundiro etoni ngu, asa, kundingiyi oniro ta-
bangonggakundo enengo nengguro dowooro, omboongero,
sanggiri oorengo tero eyingo. Ene Anut kootuyisina
yomooyinoro mande eteku nga! Noore oni gidaregano
meno etooye omburo, ngundo mande gura ma ewanggo.
Kini, enengombo mande eteku nga, noorengombo nenengo
enengo mandeni ingooteto. Ene Anut kootuyisina yomooyi-
noro mande ete. Nguro ngu, ye enengo mande ingootenggoku ngu, ye ndadiro ingootenggo? Ngundiro sumoo etoni,
enendo gumi eyingo. Yisasdo Anut yomooyinoro mande biy-
omi kootuyisina eteku, nguro ene komo ureyiga kumooni,
ero eyingo.
67-68 Arisa, oni gidaregado Yisas ene doongeyi dobengoro, omukumundoongomo mukendongoro, nguno utoro
eyingo. Ge Krayis, gengo ingondudunonggo ngu yootunoya
e. Onendo guroote? Ero yomooyinoro eyingo.

Pitando Eyingo. No Yisas Watayi Kini, Ero Eyingo
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18, 25-27)

69 Pita ngu enderoko ya gosingomo nguno bibitero oodoni,
kundingiyi oniro tabango urungga, nguro kirikiri bare gura
tanggeyimo omburo eyingo. Ge nguya Yisas Galili mera
oningga, ge nguya oruwori, ero eyingo.
70 Kirikiri baregakundo ngundiro etoni, asa, Pitando oni
oowooyingga doongeyemo, no ngu oningga ngu, no watayi
kini. No gedo mandega eteku ngu, no watayi kini. Ero
eyingo.
71 Ngundiro ero yokoro, Pita endesina sisipawa nguro ya-
muko dabemimo ooretoni, bare gurado kenoro, oni namoko
dikayingokuno eyingo. Nga oningga nga nguya, Yisas
Nasaret oningga nguya oruwori, ero eyingo.

72 Ene ngundiro etoni, asa, Pita Yisas oowooyi ko oongooro
eyingo. Hamoo oorengo, sorumimonggo, no nga oningga
nga no watayi kini! Ero eyingo.
73 Asa, ene bodaga oode, oni namokono oruwonggokundo
Pitaya ko eyingo. Hamoo oorengo, ge Yisasro oni gura.
Gengo mande eteku, ngu Yisasro mande bungeyi ngundiro.
Ero eyingo.
74 Ene ngundiro etoyi, arisa, Pita manggaru tero eyingo.
No yeno etenoku, no nenengo ma ewanoku ngu, asa, Anutdo
nguro ogingo gumi nunowa. Arisa, no hamoo oorengo,
sorumimonggo awuno etenoku ngu! Ngu oningga yendo
etenggoku ngu, no ma ingooteno! Ero eyingo. Ngundiro
etoni, sodedomangge, kootoori eyingo.
75 Pitando kootoori etoni, ingoro, arisa, kuri Yisasdo
mandega eneya eyingo, ngu ingondudu urungga teyingo.
Kootoori ma eyingonggakuno ngu, ge no oowoone tambu
kabusa oongoonerowa, eyingo. Pita ngu ingoro, nguro ene
oruwoku musiyo ngu yokoro, sendoro biyobiyomi oorengo
teyingo.

27

Yisas Yoro, Payilat Oni Urungga Nguno Oorowuyingo
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon 18:28-32)

1 Sengetoni ootoogero, Anutro wooro yeyingo oni nguro
sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango oniku, ngundo
yowuruno mande guranangge gosiyoro, eweroyimboro
yowuruwooyingo. Nguro ene Yisas ureyi kumooweroyim-
boro mande gosiyoyingo.
2 Mande ngundiro gosiyoro ngu, asa, Yisas utombo (sen)
gosiyoro, yoro, oororo, Rom Gabuman oni, Yuda mera nguro
oo sobosobo oni urungga, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo
yeyingo.

Yudas Ngu Muringga Ngu Tewokuro, Nguro Nowoondoyi Tero, Enengombo Bungeboro Teyingo
(Aposel 1:18-19)

3 Ngu naruno, Yudas oningga, ngundo Yisas damoni
tero, mundi oni kandeyemo yunoyingo oningga, ngundo
Yisas ureyi kumoowero mande gosiyootoyi, ngu kenoro,
ingoro, nguro ene muri biyomi tewoku, nguro nowoondoyi
tero, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo
oniku, ko, Iserel oniro tabango onikuno oororo, digi beye
doobe kabusa (30 Kina) ko yunowero teyingo.
4 Yudasdo mande ngandiro onikuno eyingo. Nondo weti
mbumbuwa tero, Yisas ye kandeyemo yewono. Ene oo
biyomi gura ma teyingomu, ngu nondo damoni tewonoku,

nguro ene kumoowa. No mbumbuwa urungga oorengo tewono, ero eyingo. Enengo mandeni ngundiro ingoro ngu, enebana mande gumi eyingo. Ngu gengombo tewokuro, ngu gengomu nangge! Ero eyingo.

5 Yudas nguro mande ingoro, nguro ene newende kowuri urungga oorengo ingoro, digi beyeku yoro, Tembelro yawasa sanganimo oorongooni uwo. Ngundiro tero, ene oororo, utono bungeboro tero kumooyingo.

6 Asa, ngu naruno nguno, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngundo ngu, digi beyeku yoro eyingo. Nga digi beyega ngando, ngu oni ureyi kumooweroyi nguro uriyi. Ngundiro nguro, nga digi beye biyomingga nga, Tembelro digi beye nguno ma yowuruwooro yewato, ero eyingo.

7 Nguro ene mera gumisina nguno, mera kumbe gome nguno ooroote. Nguno ngu, Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngundo mande gosiyoro, mera kumbe teweroyi simburigaku digi beye inoro, ngu mera kumbe musiyonggaku uriyoyingo. Ngu mera gumi uriyowonggoku, ngu oni sowe gidarega Yuda oni kini orirokonggo mayeyingo, ngu kumootoyi, nguno mereyeroweroyimboro, nguro musiyo.

8 Ngundiro tero, ngu mera guminggaku ngu oowooyi, siduro mera, eyingo. Ngu oowooyinggaku, ataga ngundiro ooroote.

9 Ngundiro tetoyi ngu, kuri Anutro ingondudu eyingo oni, oowooyi Yeremayiyando mandega eyingomu, ataga engge tunootete. Ene ngandiro eyingo.

Ene ngu digi beye onibiga kande eraya ngu yoro, Iserel onindo ngu uriyowero, ngundiro rogo teyingo.

10 Ngundiro tetoni, ngu digi beyekundo mera kumbe teweroyi simburigaku inoro, enengo mera uriyoyingo. Oo Simburi Urunggado nono mande eyingomu ngundiro. Ero eyingo. (Sekarayiya 11:12-13)

Payilatdo Yisas Sumoo Inoyingo
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon 18:33-38)

11 Ngu naruno nguno, oni ngu Yisas yoro, omburo, Gabuman oni koreteyingo urungga doongeyimo yeyi dikayingo. Payilat ngundo Yisas sumoo inoro eyingo. Ge Yuda mera oni simoo bare ngaro oni sobosobo koreteyingo urungga, bine? Ero eyingo. Ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo. Yo, gedo eteku ngundiro. Ero eyingo.

12 Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ko, Iserel oniro tabango oniku, ngundo kingo mande godange Yisas goweyi sanggawero etoyi, ene mande gumi gura ma eyingo.

13 Ngu naruno nguno, Payilatdo ko Yisas sumoo inoyingo.
Ge gowegemo mande gura gura geno sanggawero etenggoku
nga, ge ma ingoote? Eyingo.
14 Ene ngundiro sumoo etoni, ene Yisasdo mande ngu Pay-
ilatno gumi gura ma eyingo. Ngundiro nguro, Gabuman oni
mera sobosobo oni urungga, ngundo ingondudu urungga
teyingo.

Payilatdo Yisas De Omukondino Sanggaweyi Eyingo
(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39, 19:16)

15 Dagoma bidodomo, naru kundingiyi oowooyi Pasowa,
ngu naruno, mera sobosobo oni urungga nguro muriye
ngu ngandiro. Ya biyomimo oni guranangge andangetoyi
toongewa. Ngundiro nguro, oni simoo bare enengombo oni
guraro etoyi ngu, arisa, Payilatdo ngu oningga ngu nangge
andangetoni toongewa. Payilatdo ngu muringga ngu tero,
nguno Yuda oni simoo bare oni oni teyunoweroyimboro
teyingo.
16 Ngu naruno, ene oni biyomi gura moore, ngu ya biy-
omimo oruwoku, ngu oowooyi Yisas Barabas.
17 Arisa, oni simoo bare mayero, yowuruwootoyi, Pay-
ilatdo sumoo yunoro eyingo. Yendo ngu, nondo ndawu
oningga yokootoowega, toongeni, ero ingootenggo? Yisas
Barabas andangetoowega toongeni; ngundi, Yisas Krayis
etenggokungga, ngu Anutdo ye yoyowero sunggi yeyingo
oningga, ngu andangewe, bine? Ero eyingo.
18 Ene ngundiro sumoo ero, ndadiro nguro, ene kuri
ingowoku, ngu Yuda yowuru yaro sobosobo oni ururuku,
Yisasdo oo tewoku, nguro nowoondoyemo boguwooro, in-
goro, nguro ene mundi oni kandeyemo yero, ureyi ku-
moowero teyingo.
19 Payilatdo ngundiro ingoro, nguro ene bibitero, Yisasno
mande sanggawero etoyi, ngu wirikoro oodoni ngu, ngu
naruno, enengo bareyibo mande yanggango soweyoro
eyingo. Ge ngu oni nenengonggano, nguno oo gura ma
tewero. Ndadiro nguro, suwoono, no gabono ene kenoro,
nguro nowoondone kowuri urungga oorengo ingowono, ero
eyingo.
20 Ene Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku,
ko, Iserel oniro tabango oniku, ngundo oni simoo bare
sureyeroro, Payilatno etoyiga, Barabas andangeya, yunoya,
Yisas ureyiga kumooni, ero eyingo.
21 Arisa, Payilat ngundo ko sumoo yunoro eyingo. Nga oni
erayaga nga, yendo ngu ndawu oningga andangeya yokowe,
ero ingootenggo? Ene ngundiro etoni ngu, asa, Barabas
andangeya yoko, ero mande gumi eyingo.

22 Payilatdo enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi
ngandiro eyingo. Ngundiro nguro, nondo Yisas Krayis eteng-
gokungga, ngu ndadiro teyinowano? Ero eyingo. Ngundiro
etoni, oni simoo bare bidodo manggaru urungga tero eyingo.
De omukondino boorowooyi! Eyingo.
23 Ene ngundiro meno etoyi ngu, asa, Payilatdo mande
gumi eyingo. Ndawugaro? Ene ndawu oo biyomingga tewo?
Etoni, ene oni simoo bare bidodo ko manggaru urungga tero
eyingo. De omukondino boorowooyi! Ero eyingo.
24 Ngundiro meno etoyi ngu, asa, ngu naruno nguno,
Payilat ngu enengo ingonduduye ngu ene ingooteku, ene
damoni yero, ebe urungga yeyi, tunooteweroyi tetoyi, nguro
enengo mandeni nguya ma ingoyingo. Ngundiro nguro, ene
ngandiro eyingo. Nga oningga nga, ene oo biyomi gura
ma teyingo, nguro no ene ureyiga kumooni, ero, ma rogo
teteno. Nguro ngu, no ngu ooga nguro kandene sonowooro,
andangero, yengo kandeyemo yetenoku ngu! Ataga ngu
yengomu nangge. Ero eyingo. Ngundiro ero, ene sono yoro,
oni simoo bare doongeyemo kandeyi sonowooyingo.
25 Ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo mande gumi
eyingo. Nga kowuringga mete ombutoni, noorengombo
simoonanidodo koorowoowato. Ero eyingo.
26 Ngundiro nguro, Payilatdo ngu nangge ingoro, nguro
ene Barabas andangero yunoyingo. Ene Yisas turimbo gisas-
aruboro yoro, me oni kandeyemo yunootoni ngu, ngundo de
omukondi sanganimo sanggaweyi, ero yunoyingo.

Me Onindo Yisas Yomooyinoro Mande Eyingo
(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

27 Arisa, Payilatro me oni bidodo Yisas yoro, Rom
Gabumanro yano uro, nguno Yisas yomooyinoro, utoro,
yomburiyowero mayero yowuruwooyingo.
28 Me onindo Yisasro nengguroni ngu andangero yokoro,
enendo nengguro dagoyiga yoro teyinoyingo.*
29 Ene uto sanggiridodomu ngu yoro, ngundo Yisasro
tomuku teyinoyingomu, ngu yoro, enengo tabangomo ku-
tuwooyinoyingo. Ngundiro tero, kumuku wimbuyiga yoro,
kandeyi koondosina yeyingo. Ngu kumuku wimbuyiga ngu
mera oo sobosobo koreteyingo yanggangoni, nguro sunggiyi,
ero, nguro ene kandeyimo yetoyi dowooyingo. Ene ngundiro
tero, Yisas tanggeyimo boodooye oondoogero, yomooyinoro
mande urungga ero eyingo. Ge mayeteku nga! Ge Yuda
oniro oo bidodo sobowooyingo oni koreteyingo urunggaku
ge! Ero eyingo.

---

* **27:28:** (Ngu tomoku, kumba dagoyiga ngu oni tabango ururumboro sunggi ngundiro teyinoyingo).

30 Ngundiro ero, mukendongoro, ngu kumuku wimbuyi-
gaku kandeyimonggo sobiyoro yoro, ngundo tabangomo
oorongooro ureyingo.
31 Me onindo Yisas yomooyinoro yokoro ngu, arisa, enengo
nengguro dagoyigaku andangero yokoro, Yisas enengo neng-
gurogaku yoro, ko teyinoyingo. Ngundiro tero, Yisas yoro, de
omukondino yureweroyi musiyomo, nguno oorowuyingo.

Me Oniku Yisas Yoro, De Omukondino Sanggaweyingo
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

32 Ngu naruno nguno, me oniku oorekanare oorowutoyi,
oni gura oowooyi Sayimon ngu endeni oowooyi Sayirin,
ngu ombutoni kenoyingo. Kenoro, ngu me onikundo
nguno dowooro, woosooro, sureyootoyi, oororo, Yisasdo de
omukondigaku ngu inootoyi koorowooyingo.
33 Ene ngundiro koorowootoni, yade oororo, mera musiyo
gura, oowooyi Golugata, nguno tunooteyingo. Golugata
oowooyingga nguro muri ngu ngandiro: tabaye wimbuyi
musiyo.
34 Nguno ngu, ene sono kowoododo Wayindodo yowu-
ruwooyingomu Yisas inootoyi, ene ngu sono kowoonggaku
nero towoongootoni, ngu yokoyingo.
35 Ngundiro tero ngu, ene Yisas de omukondino dowooro,
sanggawero, enengo nengguroni yoro, ebe pawapawamu
tero, yoweroyimboro koondoongetero, oni gurado da-
gayeroro ngu, asa, ngundo yoyingo.
36 Ene ngundiro tero, ngu mera musiyonggakuno bibitero
sobowooyingo.
37 Yisas tabango sanganimo de omukondi sosowoomo
wirikoyeroyingo oni, ngundo mande ewoku, ngu so uyi
gurano ngandiro nakangoyingo. Nga Oningga Nga Ngu,
Yisas. Ene Yuda Oniro Sobosobo Oni Koreteyingo Urungga
Oorengo. Ngundiro nakangoyingo.
38 Ngu musiyomo nguno, oni biyomi eraya Yisas tanggeyi
gide gide booroyeroyingo. Gura kandeyi koondosina, gura
kandeyi biyomisina booroyeroyingo.
39-40 Oni simoo bare mayero, kenoro, yomooyinoro mande
ero, tabadori tero, kandesisi tero, kenoro eyingo. Ehe! Ge
nga oningga ngando yowuru ya tootoongoro yokoro, naru
kabusagomo ko yewero ewo. Ge ngu tewero ngu, arisa,
ge mete de omukondi ngu yokowa. Yo, ge Anutro Nangoni
tetoningga ngu, asa, ge de omukondi yokoya, merako ombu!
Ero eyingo.
41-42 Ene ngundiro etoyi, Anutro wooro yeyingo oni nguro
sobosobo oniku, mamana mandero ingondudu oni, ko,
Iserel oniro tabango oniku, ngundo yomooyinoro mande

ero, yomooro eyingo. Ene oni gidarega yomosiyeroro, ene enengombo enengo ma hoorooweyingo. Arisa, ge Iserel oniro sobosobo koreteyingo urungga tetoningga ngu, asa, ge komo de omukondi yokoya, merako ombutooga, noore geyoro ngu, asa, noore nowoondonanimo hamoo tewa!

43 Yo, nga oningga nga, ene Anutno newende hamoo tero ero, No Anutro Nangoni erorooteku ngu. Arisa, Anutdo gengo gome ingoya ngu, ene mete anangu hoorooweng-geroni. Ero eyingo.

44 Ene ngundiro nangge, yakaka oni erayaga Yisas tanggey-imo de omukondino booroyeroyingo erayagaku nguya, Yisas yomooyinoro mande eyingo.

Yisas Kumooyingo
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

45 Sa kewooro samboro oorengo nguno, mera bidodo suwoo ooreri tero, oororo, sa nemimo utoni 3:00 Klok, ngu kiniteyingo.

46 Ngu naruno, Yisasdo meno yanggango urungga ero eyingo. Eloyi, Eloyi Lama Sabakatani? Eyingo. Nga mandega nga, ngu muri ngandiro. Noro Anut, noro Anut, ge ndatero noyokowo? Eyingo. (Sam 22:1)

47 Ene ngundiro meno etoni, oni simoo bare gidarega nguno oruwonggokundo, ngu ingoro eyingo. Nga oningga ngando ngu, ene Ilayiya negongoote. Ero eyingo.

48 Ngundiro etoyi, sodedomangge kewooroyemo gurado kendutero, oororo, sono kowoo oowooyi Winiga ngu towi sosowo nguno yero, de sanggano gosiyoro, yeyi Yisas mang-gowoomo neni, ero inoyingo.

49 Ene oni gidaregado eyingo. Sobowooro oode, kenowato! Ilayiyando omburo hooroowewa, ngundi kini bine? Ero eyingo.

50 Ngu naruno nguno, Yisas ki yanggango urungga ko ero, enengo gaboyi yokoro, oorowutoni kumooyingo.

51 Ngu naruno nangge, Yuda oniro Tembel yowuru yano towi urunggaku awu wengamonggo kewoorokuri pitiro, oosowooro, omburo, wenga merako nggorongero eraya tunooteyingo. Ngu naruno nguya imimi yoro, digi ururu udookeyingo.

52 Ngundiro tetoni ngu, oni mereyeroyingo musiyonggaku goosootoni, Anutro oni simoo bare oowooyingga kuri ku-mooyingoku, ko ootoogeyingo.

53 Ene oni merengooweroyi musiyo yokoro oodoyi, kootu Yisas ko ootoogero, Yerusalem ende kundingiyi nguno oorowuyingo. Oorowutoyi, oni oowooyingga ngu yeyoyingo.

54 Me oni ko enengo tabango, ngu Yisas sobowooro
oodoyi, mera imimi yootoni, oo bidodo tunootetoni ngu
kenoro, nguro ene sosoreyingo urungga tero eyingo. Hamoo
oorengo, nga oningga nga, ngu Anutro Nangoni nga! Ero
eyingo.
55 Ngu bare gidarega nguya ngu orirokoyi dikaro,
ngunonggo Yisas kenondadangero oruwonggo. Ngu bare
ngu, ene kuri Yisas Galili merako oriyingo, ene ngu Yisas
keyoro, oororo hoorooweyingo.
56 Ngu bare kabusaga ngu kewooroyemo, ngu Mariya
Magadala; Mariya Yemus Yosep eraga namoyari; ko, Sebedi
simoongo erayaga ngu namoyari nguya oruwonggo.

Arimatiya Mera Oningga Yosep, Ngundo Yisas Bingo Yoro Merengooyingo
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

57 Suwootetoni, Yosep Arimatiya merakonggo oningga
ngu, ene digi beyenidodomu ngu mayeyingo. Ene nguya
Yisasro kirikiri oni gura.
58 Ene yanggango tero, Payilatno oororo, Yisas bingong-
gaku yoweroyimboro sumoo eyingo. Arisa, Payilatdo me
onino etoni, Yisas bingonggaku Yosep yokoyinoyingo.
59 Arisa, Yosepdo Yisas bingonggaku ngu yoro, kumba
sarayinggado doobengoro, mbimboongoyingo.
60 Ene ngundiro tero, yoro oororo, oni merengooweroyi
musiyo gura keta teyingomu, nguno yeyingo. Ngu merengga
ngu, digi woondokoyi newendemo teyingo. Mere mang-
gowo ngu digi urungga gura wenggeremooro, ngundo
ukingoyingo. Ene ngundiro tero ngu, asa, ene yokoro
toongeyingo.
61 Mariya Magadala, ko, Mariya gura, ngu bare erayagaku
ene nguno mere tanggeyimo bibitero, ootooro, ngunonggo
doongetero, Yisas ndadiro tero merengootenggoku, ngu
kenowero oruwori.

Me Onindo Yisas Merengooyingo Merenggaku Sobowooweroyimboro, Nguro Eyingo

62-63 Naru wengamo, oo yomosiyoweroyi Yudaro kando
naru, oowooyi Sabat kinitetoni, Anutro wooro yeyingo
oni nguro sobosobo oniku, ko Parisi oniku ngu Payilatno
mayero, yowuruwooro eyingo. Oni urungga, noorendo
mande gura ngano godange oni ngundo kuri keta oru-
wokuno, mande eyingoku, ngu ingooteto. Ene ngandiro
eyingo. Kootuyisina, sa kabusa yokoro, no ko ootoogewano,
ero eyingo.
64 Ngundiro nguro, ge etooga, oni ooroya, ngu merengga
ngu, sa kabusaga nguno gome sobowooyi. Yokootoyi ngu,

enengo kirikiri onindo omburo, yakakayi yoro, saro, oni
simoo bareno ewanggo. Ene ko merenonggo ootoogetoni,
etoyi, kootu godangengga tewanggoku, ngundo koretero
godangengga ewonggoku, ngu dagawa. Ero eyingo.†
65 Ngundiro etoyi ngu, Payilatdo eneya mande gumi
eyingo. Arisa, ye sobosobo oni gidarega yoyoya,
oorowutoyiga, ngundo merengga ngu yanggango gosiyoya
sobowooyi. Yengombo ngundiya teyi, eyingo.
66 Ngundiro nguro, ene oororo, digi woondokoyi meren-
ggaku, ngu sunggi gura roogo teweroyimboro ngu yetoni, me
oni yoyetoni, ngundo ngu merenggaku sobowooyingo.

28

Yisas Ko Ootoogeyingo
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Yon 20:1-18)

1 Yudaro kando naru, oowooyi Sabat kinitetoni, sengetoni
suwoononggo, kowooyingo nguro naru koreteyingo, ngu
Sande naruno, Mariya Magadala, ko, Mariya gura nguya
yade oororo, Yisas merengooyingo merenggaku kenowero
oorowuyingo.
2 Asa, imimi urungga oorengo yootoni ngu, ngu naruno
nangge, Anutro sambono Engel oninggado sambononggo
omburo, Yisas merengooyingo musiyomo oororo, digi
urungga mere manggowo ukingoyingonggaku ngu andange-
toyi, ukero, utoni, ngu sanganimo bibiteyingo.
3 Enengo omukumundoongo soru yowari ngundiro
tunootero, enengo nengguroni nguya sarayi oorengo
tunooteyingo.
4 Me oni, Yisas merengooyingo mere ngu sobowooro
oodoyi, oo ngundiro kenoro ngu, ene sosorero, mboorom-
booro tero, gaboye kumookumooteyingo.
5 Ene Anutro sambono Engel oningga, ngundo bare eraya-
gakuya eyingo. Yari ma sosorewero! No kuri ingooteno. Yari
Yisas de omukondino boorowooyingo oningga, ngu erewero
ombuteri.
6 Ene ngano kini. Ene kuri enengombo eyingo ngundiro,
ataga ene keta ootoogete. Yari ombuya, mereno yewonggoku
musiyongga ngu kenori.
7 Yari enengo musiyongga kenoya, sodedomangge ooroya,
enengo kirikiri onikuno ngandiya eri. Ene kuri mere yokoro
ootoogero, ye koreteyunoro Galili merako oorowute, eya eri.

---

† **27:64:** (Kristen onindo Yisas ngu Krayis, Anutdo noore ko yoyoweroyi surey-
ootoni ombuyingo, ero etenggo. Ene Yuda onindo ngu mandega ngu godange
mande koreteyingo etenggo, ero ingootenggo.)

Ye ngu mera gumisina nguno kenowanggo. Ingoyi, no ataga
yeno etenoku ngu! Ero eyingo.
8 Ene mande ngundiro etoni, asa, bare erayagaku mande
ingoro ngu, ene sosorero, oni oni urungga nguya tero, nguro
ene sodedomangge mere yokoro, kirikiri onikuno sobiyoro,
ngu mande ngu ewero oorowuyingo.
9 Ene sobiyoro, yade oorowutori ngu, Yisas oorekono
tunootero, eneno eyingo. Yari mayeteriku ngu. Etoni,
bare erayakundo enengo mande ingoro, oororo, Yisas keyi
damonimo bagootero, nguno yambo mande teyingo.
10 Ngundiro tetori ngu, Yisasdo eneya eyingo. Yari ma
sosorewero. Yari ooroya, noro kirikiri oni dobookurine
oorengo nguno ngandiya etoriga, ene Galili ooroya, nguno
neyoyi. Yari ngundiya eri. Eyingo.

Me Oniro Mande

11 Bare erayagaku oorekono oorowutori, me oniku Yisas
merengooyingo musiyongga sobowooyingoku, ene endemo
uro, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo
onikuno oororo, oo tunootemukowoku, nguro ewonggo.
12-13 Nguro ngu, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
nguro sobosobo onikundo, ko Iserel oniro tabango onikuya
yowuruwooro, ngu oo tunootewonggoku, nguro ndadiro
tewato, ero, mande gosiyoyingo. Nguro ene me oniku
digi beye oowooyingga kingo yunoro eyingo. Arisa, ye
saya, oni simoo bareno nga mande ngandiya eyi. Suwoono
weteroodoore ngu, kirikiri onindo ngu torige omburo,
Yisasro bingo yakakayi yoro sawonggo. Ngundiya ewanggo.
14 Nguro ngu, yengo Gabuman sobosobo oni tabangongga,
ngundo nga mandega yendo etoyi, ingootoni ngu, arisa, ye
nowoondoye kowuri ma ingowero. Ndadiro nguro, no yengo
sobosobo oninggano oororo, mande inowano. Inootoowe,
ene ye kowuri ma yunowa. Ero eyingo.
15 Ngundiro etoni ngu, asa, me onindo digi beye yoro, oo
ngundiro ewonggoku, ngundiro teyingo. Ngu mandegaku,
ene Yuda oni simoo bare bidodo etoyi, ingoyingomu, ataga
nguya, ngu mandegaku ero ingororootenggo.

Yisasdo Kirikiri Oni Ko Yunoyingo
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Yon 20:19-23)

16 Arisa, enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro
guranangge, Galili merako oororo, puringga Yisasdo kuri
eyingomu, nguno ooreyingo.
17 Ene nguno, Yisas kenoro, kirikiri oni bidodo bagootero,
eneno yemboongetoyi, ene gidarega ingonduduye buribari
ingoyingo.

18 Arisa, Yisas tanggeyemo omburo, mande wesiyoro
eyingo. Anutdo kuri sambo mera ngaro nguya, yanggango
bidodo nunoyingo.
19 Ngundiro nguro, ye ooroya, oni simoo bare bidodo,
Anutro Mande Keta Mesarango yunoya, yoyeyiga, noro
kirikiri oni tunooteyi. Ene nowoondoyemo hamoo tetoyiga
ngu, arisa, ye sono kundingiyi newendemo utoyiga, ngu
Awa, Nangoni, ko, Yuka Kundingiyi oowooyemo sonoyeroyi.
20 Ngundiya teya, noro mande bidodo etuyerowonoku,
ngu bidodo yebanangge oo ngundiro eneno etuyerowanggo.
Ye ma kabetewero. Ingoyi, no suwooyi sano yeya oode,
oororo, naru wenga kinitetoni, nguno nguya, no yeya
oruwato. Ero eyingo. Ngu hamoo.

MAK MANDE

Makro Mande Tabango

Mak oowooyi gura Yon. Mak ngu ene oni koreteyingo, ngundo Anutro mande keta mesarango nga nakangoyingo. Mak ngu ene kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga, nguromu gura kini. Asa, oni hamoo ingondudu eyingo oni ngu, enendo ngandiro eyingo. Mak, ene oo bidodo Pitando Yisasro mata mandeni ngu wesiyoro etoni ngu, asa, ene so uyimo nakangoyingo. Ene, ngu naruno Mak ngu simoo oore oriyingo. Yerusalem endemo nguno oodoore, enengo doongeyimbo nenengo Yisasro koni ngu kenoyingo. Ngundiro nguro, noorendo Makro mandeni ngu kandangero ingoweroyi ngu (Mak 14:51-52) nguro Makdo mande eyingo, ngu enengomboro eyingo. Kootuyisina, ngu naruno nguno, ene Pol Banabas erayaga nguro dobooyari tunootero, asa, ene nguya gobooro ko teyingo.

Rom oni sowe ngundo mera gidega bidodo sobowootoyi, ene Makdo ngu oni sowe gidarega, nguro gome ingoro, ngundo ngu, ene Yisasro ingondudu yowanggo. Ene ngu Rom oni sowe gidarega, ngundo ngu, digi beye yoweroyimboro ingonduduye gosiyoro, ene oni oowooye bingamiyedodo tero, merako ngano oo ngu bidodo tero oruwero tetoyi, ene Makro nakayano ngu, ngandiro ete. Yisas guranangge ngu yangangododo, enengo oowooyi bingaminidodo, ngundo Rom oni simoo bare nguya, ko noore Yuda simoo bare bidodo ngu hamoo oorengo, ingowato. Hamoo oorengo ngu, Anutro nangoni eyingo. Yisasdo oo amana oni gidaregado ma teweroyi, ngu bidodo tetoni tunootetoni, asa, ngundo ngu, oni simoo barero ingonduduye oowooyingga yokutuyeroyingo. Makdo ngu oo nguro gome ero, ene nguro matani Yisasdo oni simoo bare mande yunoyingo, ngu oowooyingga ma nakangoyingo. Ene mande gura ngu Makdo ngundiro ero nakangoyingo. Ngu ngandiro: Yisas ngu ene yanggangonidodo, ngundo mete Setan dagaro, ene mete oni simoo bare ko yoyowa.

Sonoyeroyingo Yon, Ngundo Mande Wesiyoro Eyingo
(Matiyu 3:1-12; Luk 3:1-9, 15-17; Yon 1:19-28)

1 Nga mandega nga, ngu Yisas Krayis Anutro Nangoni,
nguro Mande Keta Mesarango.
2 Anutro ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo kuri
Sonoyeroyingo oni Yon, ko, Yisasro nguya nakangoro,
ngandiro eyingo.

Ingoyi. Nondo noro ko oni ge koretenggu noro soweyowano.
Enendo ngu gengo oore yomosiyonggunowa.
3 Kootuyisina, ngu oningga, ngundo oni kini merako, nguno
omburo meno ewa. Oo Bidodo Simburi, nguro ooreni ngu
yomosiyoyinowa! Eyingo.*

4 Nguro ngu, Yon Sonoyeroyingo oni, ene oni kini kingo merako nguno omburo, oni simoo bareno mande wesiyoro ero eyingo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoorengoya, sono kundingiyi gimuyi. Ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo yengo weti mbumbuwa andangero kabeteyunowa.

5 Ene mande ngundiro wesiyoro etoni, nguro Yudiya mera, nguro simoo bare bidodo, Yerusalem endemo simoo bare bidodo, ene Yonno oorowuyingo. Ene nguno oororo, enengo weti mbumbuwaye Yonno wesiyoro etoyi, nguro Yondo Yodan sonono yoyoro uro, sonoyeroyingo.

6 Yonro nengguro pirungga, ngu Hos gura oowooyi Kamel, ngu uyimbo nengguroyi ngu teyingo. Ene Kamel goweyi, ngundo utoyi tero, wanggangomo nguya gosiyoyingo. Enengo oowari ngu diguno katu, siso, ngu nero oruwo.†

7 Ene mande ngandiro wesiyoro eyingo. Kootuyisina, oni gura no keneroro ombuwa. Ene ngu oningga, ngu yanggangoni ngu urungga oorengo. Yo, hamoo, ngu oningga nguro yanggangoni, ngundo noro yanggangone ngu dagate. No ene newendemo ootooro, enengo kirikiri oni nangge oorooteno.

8 No ye sonombo sonoyerooteno. Ene ngu oningga, ngundo ngu Anutro Yuka Kundingiyimbo sonoyerowa, ero eyingo.

Yondo Yisas Dowooro, Sono Newendemo Uro Sonowooyingo
(Matiyu 3:13-17; Luk 3:21-22)

9 Ngu narungga nguno, Yisas ene Nasaret ende Galili merakonggo mayeyingo. Mayetoni, Yondo Yisas yoro, Yodan sonongga nguno uro sonowooyingo.

10 Ene ngundiro sonowootoni, Yisas sono yokoro, sagigo ooretoni ngu, asa, sodedomangge sambo goosootoni, nguwoore Yuka Kundingiyi sambononggo nu mumukondiri ngundiro tero, Yisasno ombuyingo.

11 Ngu naruno nangge, Anutdo sambononggo Yisasya ngandiro meno ewo. Ge nenengo nangone. No gengo gome

---

* **1:3:** (Nga mandega nga Sonoyeroyingo oni Yon, ngundo Anutro Nangoni nguro ooreni yomosiyoyinowero eyingo). † **1:6:** (Enengo nengguroni ngu Anutro ingondudu eyingo oni nguro nengguro ngundiro.)

ingooteno. Nowoondone gengo gome oorengo ingooteno. Eyingo.

Setando Yisas Towoongoyingo
(Matiyu 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ngu naruno sodedomangge, Anutro Yuka Kundingiyimbo Yisas soweyootoni, oni kini kingo merako toongeyingo.
13 Toongero, ene oni kini kingo merako nguno, sa naru onibi eraya ene nusako koki kewooroyemo oriyingo. Nguno oodoni, ene sambono Engel oni garodo omburo, Yisas hoorooweyingo. Ngu naruno nguno, Setando Yisas towoongoyingo.

Yisas Ene Galilino Ko Damoni Yero Teyingo
(Matiyu 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 Me onindo Yon dowooro, ya biyomimo yetoyi oodoni, ngu naruno, Yisas Galili merako oororo, nguno Anutro Mande Keta Mesarango simoo bareno wesiyoro, ero eyingo.
15 Ataga narunggaku tunootete. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kuri namoko ombute. Ngundiro nguro, ye mande gome ngaro nowoondoye yowoorengoya, Mande Keta Mesarango nga ingoya, nowoondoyemo hamoo teni! Eyingo.

Yisasdo Oni Namoraya, Ene Keyoweroyi, Nguro Negoyeroyingo
(Matiyu 4:18-22; Luk 5:1-11)

16 Ngu naruno, Yisas ene Galili sono koongeyingo dabemiwoore oorowuyingo. Oororo, ene Sayimon koneyo Enduru nguya yeyoyingo. Ngu erabasa erayaga ngu ene isoro si sono koongeyingomo oorongooro, ngu koyi teworiyo. Ene ngu ko ngu tero, iso uriyoro beye yoro oriyingo.
17 Ene ngundiro tetori ngu, Yisasdo erayaga nguya eyingo. Yari ombuya, no keneroya endeyori. Kootuyisina yarindo oni simoo bare yoyoro, Anutro mandeno yoyoweroyi ngu etuyerowano. Yo, hamoo, yari iso yooteriku ngundiro oni yoyowari.
18 Ene ngundiro etoni, ngu naruno nangge erayagaku isoro si ngu yokoro, oororo, ene keyoyingo.
19 Ngu naruno, Yisasdo bodaga nguya oororo ngu, ene Yemus, Yon erabasa, Sebediro simoongo yeyoyingo. Ngu erayaga nguya wanggo sanganimo isoro si yomosiyorootori yeyoyingo.
20 Yisasdo erayaga ngu yeyoro negoyeroyingo. Negoyerootoni, erabasa mandeni ngu ingoro, nguro ene awayari

Sebedi enengo ko onidodo wanggono yoyokootori, oodoyi,
ene oororo, Yisas keyoyingo.

Yisasdo Oni Gurano Mbooro Biyomi Oweyingo
(Luk 4:31-37)

21 Ene Kapeniyam endemo oororo, ngu Yuda oniro kando
naru (Sabat) nguno ene yowuru ya newendemo uro, oni
simoo bareno mande wesiyoro eyingo.
22 Ene ngundiro mande wesiyoro etoni, oni enengo man-
deni ingoro, nguro ene sosoreyingo. Ndadiro nguro, enengo
mandeni etuyerooteku, ngu yanggango oorengo. Yo, enengo
mandeni, ngu mamana mande oniro mande etuyerootenggoku, ngundiro kini.
23 Ngu naruno, oni gura yowuru yano oruwo. Ngu
oningga, nguno mbooro biyomi newendemo oorooteku,
ngundo meno ero eyingo.
24 Yisas Nasaret oni, ge nooreno ngano ndawu ooga tewero
ombute? Ge noore yomburiyerowero ombute, bine? No ge
kuri ingooteno. Ge Anutro oni kundingiyi!
25 Ene ngundiro etoni ngu, Yisasdo mbooroga ngu kenoro,
manggaruwooro eyingo. Ge manggoge gosiyoya, ge nga
oningga nga yokoya toonge!
26 Ene ngundiro etoni, mbooro biyomi, ngundo mandeni
ingoro, nguro ene sodedomangge oninggaku yeni, yang-
gango biyomi mboorombooro tetoni, mbooroga ngundo ki-
manggaru tero, ene oningga ngu yokoro besero toongeyingo.
27 Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo soriyokoro,
enengo nangge kewooroyemo mande mande ero eyingo.
Ngu ndawu ooga? Nga mande muri keta gura tunooteteku
nga! Nga oningga, nga enengo yanggangoni ngu yanggango
oorengo. Nguro ngu, ene mete mbooro biyomi mande
yunootoni, enengo manggowo ingoro keyootenggo. Ero
eyingo.
28 Ngundiro tetoni, ngu mandegaku, sodedomangge Galili
meradodo rogowooyingo.

Yisasdo, Pita Konggeyi Yomosiyoyingo
(Matiyu 8:14-15; Luk 4:38-39)

29 Ngu naruno, ene Yemus koneyo Yon ngudodo yowuru
ya yokoro, endesina oorero, ene oororo, Sayimon koneyo
Enduru eragado yano uyingo.
30 Ene yano uro, Sayimon konggeyi ngu yabano wetoro
oodoni kenoyingo. Ene sayi urungga moondeyi kookingo
urungga tetoni, nguro ene sodedomangge Yisasno nguro
eyingo.

31 Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene barega
ngu tanggeyimo oorowuyingo. Oororo, kandeyi dowooro
hooroowetoni ootoogeyingo. Ene ngundiro tetoni, ngu
naruno nangge, sayini kiniteyingo. Kinitetoni, nguro
ngu baregaku ootoogero, mete tero, Yisas garoro oo karo
yomosiyoyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Yomosiyeroyingo
(Matiyu 8:16-17; Luk 4:40-41)

32 Suwootetoni sa utoni, oni sayi oni, ko, mbooro biy-
omimbo yoyoyingo nguya yoyoro mayeyingo.
33 Ngundiro mayetoyi, nguro endemo oni simoo bare
bidodo endesina yamuko dabemimo yowuruwooro, ende
ndinditero oriyingo.
34 Asa, nguno Yisasdo oni simoo bare sayi gura gura
yomosiyeroro, mbooro biyomi oweyerootoni sayingo.
Ngundiro tero, ene Yisasdo oo mbooro biyomi nguya mande
ma ewero, ero roogo teyunoote. Ndadiro nguro, mbooro
biyomi, ngundo ene ingoyingo, Anutdo Yisas soweyootoni
ombuyingo, ngu ingootenggo.

Yisas Ene Galili Mera Nguno Endeyoro, Ko Teyingo
(Luk 4:42-44)

35 Sengewero tetoni, Yisas ootoogero, ende oorero, oni kini
mera nguno toongero, ene nguno yemboongero oruwo.
36 Ene ngundiro yemboongero oodoni, Sayimondo do-
bookuriyidodo ene erewero sayingo.
37 Saro, oororo ene kenoro ngu, asa, ene Yisasno eyingo.
Oni simoo bare bidodo ge erewenggerootenggo!
38 Ngundiro etoyi, enebana gumi eyingo. Nguno yokoyi.
Noore ende gidarega namoko ngano saro, nguno no Anutro
mande nguya wesiyoro ewero no ombuwono. Nguro da-
moni ngandiro: no Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro
ewero nguro ombuwono. Eyingo.
39 Nguro ngu, ene Galili mera bidodomo oororo, Yuda
oniro yowuru yano ngu bidodomo uyingo. Nguno uro,
Anutro mande wesiyoro ero, ene mbooro biyomi nguya
andangeyingo.

Yisasdo Oni Gura Gorimambudodo Ngu Yomosiyoyingo
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ngu naruno, oni gura gorimambudodo ngu Yisasno
omburo sumoo ero, ngguyinggayi tero, bodowo oondoogero,
Yisasno eyingo. Ge mete tetoningga ngu, no yomosine-
rootooga, mete tewe. Eyingo.

41 Yisasdo, enengo mandeni ngu ingoro, nowoondoyi
urungga teyinoro, nguro ene kandeyi eneno yero dowooro
eyingo. Yo, no ingooteno. Gengo sayingge kiniteni, eyingo.
42 Ene ngundiro etoni, arisa, sodedomangge mambugori
goweyimo oruwoku ngu besero kiniteyingo. Ngundiro tero,
ene mete teyingo.
43-44 Arisa, Yisasdo mande yanggango eneya eyingo. Ge
ingonda te! Ge oni gurano nga mandega, ngaro ma ewero.
Kini, ge sodedomangge yowuru yano oorowuya, Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyingga, nguno gowege, ene etun-
goo. Gowege mete tewoku nguro ge wooro yeya, Mosesndo
kuri eyingo, ngundiya te! Ngundiro tetoyi ngu, oni ene
ingowanggo. Hamoo oorengo, enengo sayi ngu kinitete. Ero
ingowanggo.
45 Ene ngu oninggaku, ene mande ngu toongooro, oororo,
enengo moondeyi mete tewoku, nguro mandeni mera
bidodomo, ero endeyoyingo. Ngundiro nguro, Yisas ende
bidodo newendesina tunoo ko ma uyingo. Kini, ene diguno
oni kini kingo mera gumisina nguno nangge oruwo. Ene
nguno oodoni, ene oni simoo bare mera bidodomonggo
eneno mayeyingo.

2

Yisasdo Oni Gura Kekandeyi Biyomi Yomosiyoyingo
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Naru gidega yokoro, Yisas Kapeniyam endemo ko
oorowuwo. Oorowutoni, oni simoo bare, ene Yisas ya
gurano oorooteku ngu, ero etoyi, ingoyingo.
2 Oni simoo bare oowooyingga ene ngundiro ingoro, nguro
ene oororo, Yisas oruwoku yanggakuno yowuruwootoyi,
ngu yanggaku ndinditetoyi, musiyo gura ma oriyingo. Ya-
muko dabemimo musiyo nguya ndinditeyingo. Nguno, Yisas
ene Anutro mande yunoro oruwo.
3 Mande wesiyoro eroodoni, oni gidaregado sayi oni gura
yoro, Yisasno mayeyingo. Ngu oningga ngu kekandeyi
bidodo bingo yero kumooyingo. Ngundiro tetoni, nguro oni
namorayagobo ngu sayi oninggaku, yaba tero, nguno yero,
sumooro koorowooro mayeyingo.
4 Ene onindo musiyo kuri ukingowonggo. Nguro ngu,
ene sayi oninggaku yoro, Yisas tanggeyimo uweroyi nguya
kini. Ngundiro nguro, ene ya omungo Yisas oruwokusina
awuno andangero, nguwoore ene sayi oninggaku we-
torodoni yawasadodo yeyi, Yisas tanggeyimo uyingo.
5 Ene sayi oninggaku, yawasadodo yeyi utoni, Yisasdo
enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu kenoro, nguro

ene ngu sayi oninggakuya eyingo. Nangone, no gengo weti
mbumbuwage kuri andangenggunootoowe kinitete. Eyingo.
6 Ene ngundiro etoni, asa, ngu naruno nguno, Mosesro
mamana mandero etuyeroyingo oni, ene nguno bibitero
oruwonggoku, ngundo nowoondoyemo ingondudu tero,
ngandiro ero ingoyingo.
7 Ndadiro nguro, nga oningga, ngando ngundiro ete?
Hamoo oorengo, ene Anut kootuyisina ero, yomooyinoro
mande biyomi ete. Noore ingootetoku, oni gurado weti
mbumbuwa andangeweroyi nguya kini. Ngu Anutdo nangge
mete weti mbumbuwa andangewa!
8 Ene mande ngundiro ingowonggoku, nguro Yisas ene
sodedomangge ngu ingonduduyega nowoondoyemo ngu in-
gowo. Ngundiro nguro, enebana gumi eyingo. Ndawu
oogaro, ye ngundiro ingonduduga ngu nowoondoyemo in-
gootenggo?
9 Nondo ndawu mandega etoowe, ngundo mande gum-
ingga dagayeroote? Gengo weti mbumbuwa kinitete, ewano,
bine; ngundi, ge ootoogeya, gengo yawasa yoya, oorowu
ewano. Ndawu mandegado ngu dagate?
10 No, Oni Nangoni, merako ngano yanggangonedodo
oniro weti mbumbuwa mete andangeweroyi, ngu tero
etuyerowero, nguro no sayi oningga ngaya eteno.
11 Ge ootoogeya, dikaya, gengo yaba yoya, gengo yano
oorowu! Eyingo.
12 Ngundiro etoni, sayi oninggaku mandeni ngu in-
goro, sodedomangge ootoogero, oni simoo bare bidodo
doongeyemo, enengo yaba yoro, koorowooro oorowuyingo.
Ngundiro tetoni, oni bidodo soriyokoro, mboorombooro
tero, Anut bingami ero okooro, ene ngandiro eyingo. Hamoo
oorengo, noore kuri oo ngandiro ma kenoyingo! Eyingo.

Yisasdo Liwayi Negongootoni, Ene Keyoyingo
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Ngu naruno, Yisas ene Galili sono koongeyingo tamakuri
ko oorowutoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo eneno
mayeyingo. Mayetoyi, Yisasdo Anutro mande ero, nguno
etuyeroyingo.
14 Ngundiro tero, ene oororo, Liwayi, ngu Alipiyas nangoni
kenoyingo. Kenootoni, ene beye yoweroyi yano (Gabuman
Takis) nguno bibitero oodoni, Yisasdo eyingo. Ge ombuya,
no keneroya endeyo. Ngundiro etoni, Liwayi ootoogero,
Yisas keyoro, endeyoyingo.*

---

* **2:14:** (Liwayi oowooyi gura ngu Matiyu.)

15 Ende oororo, Liwayindo Yisas yoro, enengo yano uro,
bibitero oo neyingo. Digi beye yoyingo oni oowooyingga,
mbumbuwadodo oni oowooyingga, ko, Yisasro kirikiri oni
nguya Yisasdodo bibitero, oo neyingo. Ngu naruno, oni
oowooyingga Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro
ene nguya Yisas keyoro endeyoyingo.
16 Ngundiro tetoyi, Yuda oni gidaregado, Mosesro mamana
mande etuyeroyingo oni, oowooye Parisi, ngundo Yisas
kenootoyi, mbumbuwadodo oniya, ko, digi beye yoyingo
oniya oo netoyi, yeyoro, nguro ene Yisasro kirikiri onikuno
ero, sumoo ewonggo. Ndadiro nguro, ene digi beye yoyingo
oni, ko, mbumbuwadodo oni nguya oo netenggo? Eyingo.
17 Yisas enengo mandeye ngu ingoro, enebana gumi
eyingo. Oni enengombo goweyimo, sayi kini ingoro ngu,
ene sayi mambu yomosiyingo, onino (Doguta) nguno ma
oorowuwanggo. Ngundiro nangge, no oni metemi, ngu
yomosiyerowero ma ombuyingo. Kini, no oni weti mbum-
buwadodo ngu yomosiyerowero ombuwono.

Oowari Roogo Teweroyi, Nguro Muri
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Naru gurano, Yonro kirikiri oni, Mosesro mamana
mande etuyeroyingo oni, oowooye Parisi nguya oowari
roogo tewonggo. Ndadiro nguro, oowari neweroyi naruno,
Anutno yemboongero oowari ma neyingo. Asa, ngu naruno
nguno, oni gidaregado omburo, Yisasno sumoo eyingo.
Ndadiro nguro, Yonro kirikiri oni, ko, Parisi oniro kirikiri
oniya, ngundo oowari roogo tetoyi, ene gengo kirikiri oni,
ngando ngu oowari ma roogo tetenggo?
19 Ene ngundiro sumoo ero etoyi, asa, enebana gumi
eyingo. Bare kame yoweroyi naruno, dobooye ngu kenoro,
oowari karo, ngu roogo tewanggo, bine? Kini, oni
mayewonggoku ngu oodoyi, ene oni oni tero, oowari ma
roogo tewanggo.
20 Ene kootuyisina, oni bare yoweroyiga ngu andangero,
eneya nguya ma oodoni, asa, ngu naruno, ene mete oowari
roogo tewanggo. Ngundiro nangge, no nenengo kirikiri
oniya oorootetoku ngano, ene oowari ma roogo tewanggo.
Ene kootuyisina, mundi onindo noyoro satoyi, asa, ene
kowuri koorowootenggoku naruno, ene mete oowari roogo
tewanggo.
21 Oni kumba sosowo ketangga yoro, ngundo nengguro
kurimingga nguro witu ngu ma ukingoro wesibiyowanggo.
Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu kumba sosowoongga
witu ukingowonggoku, ngundo nengguro ko oomboongewa.

Ketangga ngundo kurimingga ngu oomboongetoni, witu urungga tunootewa.
22 Parisi oniro mande kurimi, ngundo noro mande keta nguya ma yowuruwoowari. Ngu ngandiro, oni gurado bo nangoni ketangga si kurimiyinggano siriyootoni ngu, asa, ngu si kurimingga ngu oomboongero, si bo nguya ngu biyomi yewari. Ngundiro nangge, ene bo ketangga ngu yoro, si ketanggano siriyootoyi ngu, asa, ngu siga ngu, ko boga nguya ngu gome oruwari, ero eyingo.

Yuda Oniro Kando Naru Oowooyi Sabat, Nguro Mande
(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Yuda oniro kando naru Sabat gurano, Yisasdo enengo kirikiri onidodo nggire gura, oowooyi Wit, ko kewoorokuri endeyoyingo. Ene oororo, Wit engge gidarega andangero, newero yoyingo.
24 Ene ngundiro tetoyi, Parisi onindo Yisasro kirikiri onindo oo tewonggoku ngu yeyoro, nguro ene Yisasno sumoo ero eyingo. Ingo, kando naruno, oo yoro neweroyi, ngu roogo oorengo. Ndatero ene ngundiro tetenggo? Eyingo.
25 Ene mande ngundiro sumoo etoyi, asa, enebana gumi eyingo. Ye bine Dewitdo teyingo ngu mande ngu ma kandangero ingootenggo? Ngu narungga nguno, ene enengo onidodo oo kini, nguro ene oodooro kumooro oruwonggo.
26 Ngundiro tero, ngu naruno, Abayiyata ngu, ene Anutno wooro yeyingo oni, nguro sobosobo tabango oodoni, nguno Dewitdo Anutro yowuru ya newendemo uro, ene ngu oomanongoyingo kundingiyi Anut doongeyimo oruwoku, ngu yoro neyingo. Ngu oomanongoyingo ngu roogo, oni kundingiyi ngundo nangge mete newanggo. Ene Dewitdo ngu yoro, nero, gumi enengo dobookuriyi nguya yunootoni neyingo. Ero eyingo.
27 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Anutdo kando naru kundingiyi (Sabat), ngundo oni hooroowetoni, ene kengero, Anutro ingondudu tewanggo. Anutro kando narungga, ngundo oni ma sobowoowa. Hamoo oorengo kini.
28 Ngundiro nguro, no Oni Nangoni, ngu kando naru kundingiyingga, no nguro Simburi urungga oorooteno.

3

Naru Kundingiyimo, Yisasdo Oningga Kandeyi Biyomi Ngu Yomosiyoyingo
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)

1 Naru gurano, Yisas yowuru ya newendemo ko uyingo. Utoni, oni gura nguno oruwoku, ngu kandeyi biyomi, bingo yero, oo ma dowooweroyi teyingongga, ngu kenoyingo.

2 Ngu naruno, Parisi oni, ko, oni gidarega nguya Yisasdo
oo tewero ingowoku, nguro sobowooyingo. Ndadiro nguro,
ene ngu oningga, ngu naru kundingiyimo yomosiyowa,
bine; ngundi kini, bine? Ene nguno Yisasdo oningga
yomosiyootoni, kenoro, ngunonggo dowooro mamanan-
gowero nguro teyingo.*
3 Yisasdo ngu oni kandeyi biyomingga nguya eyingo. Ge
ootoogeya, kewooroko dikaya ombu, eyingo.
4 Yisasdo ngundiro tero, yowoorengoro, yeyoro, Parisi
onino eyingo. Anutro mamana mandedo kando naru
kundingiyi, nguno ndawu kongga tewero nguro ete? Noore
mete oni yomosiyoweroyi, bine; ngundi, noore muri
biyomi teyunowato, bine? Ngundi noore Sabatno oni
hoorooweyerowato, bine; ngundi noore oni yureyi ku-
moowanggo, bine? Ene ngundiro sumoo etoni, ene Parisi
onindo nenetero, ene mande gumi gura ma eyingo.
5 Yisasdo yeyondandangero, nowoondoye kenoyingo ngu,
ko oo tewoku, nguro nowoondoye ma ingoyingo. Kini,
enengo nowoondoye yanggango oorengo ukingoyingo.
Ngundiro tetoyi, Yisasdo sanggiri tero, oni kandeyi
biyomingga nguya eyingo. Kandege yoonenengo! Ngundiro
etoni, arisa, ene kandeyi yoonenengootoni, kandeyi ko mete
teyingo.
6 Ene ngundiro tetoni, kenoro, sodedomangge Parisi oni
ootoogero, saro, Gabuman oniro tabango oowooyi Herod
nguro keyimo onikuya saro yowuruwooyingo. Ene nguno
yowuruwooro, Yisas ureyi kumoowero nguro oore erewero
nguro mande mande ero ingoyingo.

*Oni Oowooyingga Oorengo Sono Tanggeyimo Yowuru-
wooyingo*

7-8 Ngu naruno, Yisas, ko, enengo kirikiri onikudodo,
ene ngu endega ngu yokoro, ene Galili sono koongeyingo
tanggeyimo uyingo. Nguno simoo bare oowooyingga
oorengo Galilinonggo, Yudiyanonggo nguya, Yerusalem
ende nguro simoo bare, Idumiya mera nguro simoo bare,
Yodan sono anduroko simoo bare, Tayiya ende, ko, Sayi-
don endemo simoo bare oowooyingga oorengo, ngu bidodo
Yisasdo ko oo tewoku, nguro mandeni ingowero nguro ene
mayero yowuruwooyingo.
9 Yisasdo oni oowooyingga yeyoro, enengo kirikiri oniya
eyingo. Oni simoo bare oowooyingga oorengo oorootenggoku, ngundo no wenggerenerowanggo, bine? Ngundiro

* **3:2:** (Ngundiro tero, Parisi onindo, Yisasno muri biyomi gura tetoni, ngu kenoya ngunonggo Yisas ureyi kumoowero, nguro oore erewero, ngundiro teyingo).

nguro, ye wanggo gura yomosiyoya, no sobonero. No ngu
sanganimo oorewano, eyingo.
10 Kuri oni simoo bare oowooyingga yomosiyerowoku,
nguro oni sayidodo ngu ene mayero woorogongoyingo.
Ndadiro nguro, ene ingootenggoku, ngu kandeye Yisas
moondeyimo yetoyi, enengo sayiye kinitewa, ero in-
gootenggo.
11 Ngu naruno ngu, merambooro biyomi oowooyingga
oni nowoondoyemo oorootenggoku, ngundo Yisas kenoro,
ene boodoo oondoogero, kiyero, Yisasno eyingo. Ge Anutro
Nangoni! Eyingo.
12 Ene ngundiro etoyi ngu, Yisasdo mande yanggango
merambooro biyomi nguya eyingo. Ge mande ero, no
Anutro Nangoni ero, oni gidaregano ma yootunoro ewero.
Ero eyingo.

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kande Eraya Kegidemboro Eraya Rogoyeroyingo
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)

13 Ngu naruno ngu, Yisas purimo ooreyingo. Ene oni
gidarega enengombo ingowoku ngu, oni ngu enengo kirikiri
oni teyi, ero yootunoyeroyingo. Ene ngu oniku negoyeroyin-
goku, ngu eneno ombuyingo.
14-15 Ene oni kande eraya kegidemboro eraya
rogoyeroyingo. Ngu oni ngu eneya oruwero, nguro
rogoyeroyingo. Ene ngu oni ngu sureyerootoni, toongero,
Anutro mande wesiyoro eweroyimboro. Ene ngu oni ngu
yanggango yunoro, mbooro biyomi andangewero, nguro
ene yanggangododo yunoyingo.
16-19 Ene oni kande eraya kegidemboro eraya
yootunoyeroyingo. Sayimon oowooyi keta gura inoro,
ngu Pita ewo. Yemus koneyo Yon erabasa Sebedi simoongo,
Yisasdo ngu oowooyari keta gura Bowanes, ero yunoyingo.
Ngu oowooyingga ngu muri ngu, gusiro. Ndadiro nguro,
mandeyari, muriyari ngu yanggango oorengo, gusiro
ngundiro. Ene Enduru; Pilip; Batolomeyu; Matiyu;
Tomas; Yemus, Alipiyas nangoni; Tadiyas; Sayimon, nguya
rogoyeroyingo. Sayimon oningga ngu Kenan merakonggo
ombuyingo. Sayimonro murini ngandiro. Enengo mera
ngu mera gura onindo sobowooweroyi ingonduduni kini
oorengo. Yudas Isakariyoot, ngu oningga, ngundo Yisas
mundi oni kandeyemo yero yootunowa.

Onindo Yisasya Beyelesebab Oowooyimo Ko Tete, Ero Eyingo
(Matiyu 12:24-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ngu naruno, Yisas yano oorowutoni, oni simoo bare
oowooyingga nguya yowuruwooyingo. Ngundiro nguro,
Yisas enengo kirikiri onidodo oo neweroyi naru nguya kini,
ene Anutro ko ngu nangge simoo bareno teyingo.
21 Oni simoo baredo ene ngundiro kenoro eyingo. Yisas
kakabetete, ero eyingo. Ngundiro etoyi, Yisas enengo
konebeyibo mande ngundiro ingoro, ene yanggango yero,
Yisas yowero nguro ene ombuyingo.
22 Ngu naruno nguno, mamana mande etuyeroyingo
oni gidega, Yerusalemnonggo ombuwonggoku, ngundo
eyingo. Mbooro biyomi tabango urungga oowooyi Setan,
oowooyi gura Beyelesebab, eneno oodoni, ene ngu yanggan-
gomonggo mbooro biyomi gidarega oweyeroote. Ero eyingo.
23 Ene mande ngundiro etoyi, asa, Yisasdo ngu oniku
negoyerootoni, tanggeyimo ombutoyi, ene mande adingayi
gidarega eneno eyingo. Ndawu ooga Setan, ngundo mete
Setan ngu owewa?
24 Ende gurananggemo oni nowoondoye ma siyero ngu,
ngu endega ngu ngundiro sugi yanggango ma oruwa.
Hamoo oorengo kini.
25 Ngundiro nangge, ya gurananggemo oni ngu we-
soowooro eraya tunootero, enengo nangge, ngu ebe utoro
ngu, asa, ngu yano oni ngu, ene yanggango ma oruwanggo.
Kini ene ya toongooro, songo songo saro oruwanggo.
26 Ngundiro nangge, Setando enengo nangge mbooro
biyomimboya ebe utoro ngu, asa, wesoowooro eraya tero,
yanggango ma oruwa. Ene sodedo kinitewa.
27 Oni gura ene mete oni yanggango guraro yano kingo
uro, oo sitowini andangero yowa, bine? Kini, ene koretero
ngu, oni yanggangongga ngu utombo gome gosiyoro yokoro
ngu, asa, ene mete yanimo uro, oo sitowini bidodo andan-
gero yowa.
28 No yeno hamoo oorengo eteno. Anutdo ene weti mbum-
buwa, ko, kootuyisina yomooyinoyingo mande oni simoo
baredo tetenggoku, ngu bidodo ene mete andangeyunowa.
29 Ene oni Yuka Kundingiyi kootuyisina yomooyinoro
mande eteku, nguro mbumbuwa ngu nangge, Anutdo ngu
ma andange inowa. Kini, ataga ko kootuyisina nguya, ngu
mbumbuwani ngu suwooyi sano eneno sugi oruwa. Yisasdo
ngundiro eyingo.
30 Ngu muringga nguno, simoo baredo kuri ngandiro
ingoro, Yisasno mbooro biyomi ooroote, eyingo.

Yisasro Nemi, Konebeyi
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 Ngu narungga nguno, Yisas nemi, konedoboongo, ene
Yisasno tunootero, endesina dikaro, oni gurano Yisasro
mande soweyoyingo. Yisas eneno ooreni, ero eyingo.
32 Ngu naruno ngu, oni simoo bare oowooyingga
oorengo, ene Yisas pawangoro, bibitero oodoyi, eneno ero
eyingo. Ingo, nangge, konedobooge, ene endesina dikaro,
ngunonggo gengo etenggo.
33 Ene mande etoyi, enebana gumi eyingo. Oone ngu
namone konedoboone?
34 Ene ngundiro ero, oni simoo bare pawangoro, bib-
iteyingo ngu, yeyondandangero eyingo. Yo, hamoo, ene ngu
noro namone konedoboone, ene nga oni simoo bare, noro
nowoondoyemo hamoo teyingo nga ngu, ngu nguya noro
namone konedoboone.
35 Yo, hamoo, simoo bare ene Anutro ingondudu key-
ootenggoku, ngu ene noro konedoboone kuwookuwoone,
nanamone. Ero eyingo.

4

Oni Oo Yuwooyi Kono Kuriyoyingo
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)

1 Naru gurano, Yisas ene ko tero, oni simoo bare Galili
sono koongeyingo tanggeyimo, mande etuyeroro oriyingo.
Nguno ngu, simoo bare oowooyingga oorengo mayero, Yisas
tanggeyimo yowuruyingo. Nguro ngu, ene wanggo gura san-
ganimo oorero, nguno bibitero, wanggo sono koongeyingo
sanganimo oriyingo. Ngundiro tetoni, simoo bare ngu sono
dabemimo keredi sanganimo oruwonggo.
2 Ngu naruno, ene mande mande oowooyingga oorengo
mande adingayi nangge ero yunoyingo.
3 Ene mande ngandiro yunoyingo. Ye ingoyi! Oni gura
kono Wit yuwooyi kuriyoyingo.
4 Ene ngundiro kuriyootoni, Wit yuwooyi gidega ooreko
soretoni, numbo mayero nemukoyingo.
5 Oo yuwooyi gidarega mera gumi digidodo musiyosina
soreyingo. Mera nguno urungga kini. Digi newendemo
amuno mera nguya kini, digi nangge. Nguro oo yuwooyiga
ngu sodedo ooreyingo.
6 Ene huri uro, mera newendemo uweroyi kini. Mera
bodaga nangge nguro ngundiro teyingo. Ene sa oorero,
kenootoni ariyeyingo. Nguro digi kookingombo tetoni,
bidodo ariyero kumooyingo.
7 Oo yuwooyi gidare uto so sanggiridodo, kakari dimoo uto
oo kewoorokono soreyingo. Kakari dimoo uto sanggiridodo
oorero, ngundo doobengoro wiriyoyingo. Ngundiro tetoni,
nguro ma enggeyingo.

8 Ene oo yuwooyi gidarega mera gome oorengomo
soreyingo. Ngu oo yuwooyigaku gome oorero, urungga yero,
gome enggeyingo. Gidarega engge onibiga kande eraya
(30), gidarega engge onibi kabusa (60), gidarega engge onibi
kande eraya (100) enggeyingo.
9 Yisasdo oni nguya eyingo. Oni sodeyidodo ngu mande
ingoya, ene gome ingoni. Eyingo.

Yisasro Muri Ngu Mande Adingayi Oowooyingga Eyingo
(Matiyu 13:10-17; Luk 8:9-10)

10 Kootuyisina, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya
kegidemboro erayagaku, ko, oni gidarega eneya oorowu-
wonggoku, ngundo nangge oriyingo. Ngundiro oode, ene
mande adingayi nguro Yisas sumoo inoyingo.
11 Ene sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo simoo bare
soboyerooteku, ngu ye etuyerowa. Oni Anutro mande ma
ingooteku ngu, ene mande adingayi nangge ingowanggo.
12 Ngundiro nguro, Anutro mande Ayisayando nguya
ngandiro nakangoyingo.
Ene nguya doongetero, kenowanggoku ngu, ene oo gura
ma kenowanggo. Ene mande ingowanggoku ngu,
ene muri ma ingowanggo. Ndadiro nguro, enengo
muriye biyomi ma yokoro, yowoorengootoyi, nguro
Anutdo enengo weti mbumbuwa ma andangewa. Ene
mande nga gome ingoro, newende Anut inootoni
ngu, asa, Anutdo oni nguro weti mbumbuwa bidodo
andangeyinowa, ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)

Mande Adingayi Oo Yuwooyi Nguro Murini
(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)

13 Yisasdo kirikiri oniya eyingo. Ye nga mande adingay-
ingga ngaro muri ma ingootenggo. Nguro ngu, ye mande
adingayi gidarega ndadiro terogogo, ye muri ingowanggo?
14 Nga mande adingayingga nga ngandiro. Ngu oningga
oo yuwooyi miteku ngu, Anutro mande ngu oo yuwooyi
ngundiro mite.
15 Oo yuwooyi oore dabemimo soreteku ngu, oni simoo
bare gidarega Anutro mande ingootoyi, nguno nangge Se-
tando sodedo omburo, Anutdo mandega oni nowoondoyemo
miteku ngu, andangero yoote.
16 Oni simoo bare gidarega ngu Wit yuwooyi mera digi-
dodomo soreteku ngundiro. Ene mande ingoro, sodedo yoro,
nguro ene oni oni tewonggo.
17 Ene mande nguro ene nowoondoyemo yanggango kini.
Ngundiro nguro, naru bodaga nangge yanggango oodoyi,

oni ene Anutro mande ureyi uweroyi oni, ngundo oni simoo bare, Anutro mande ingowonggoku, ngu kowuri yunootenggo. Ngundiro tetoyi, sodedo enengo nowoondoyemo hamoo ngu yokoro, ene Anut kootu inootenggo.

18 Oni simoo bare gidega, ngundiro oo yuwooyi uto sanggiridodo kewooroko soreteku ngu, ene mande ingowonggo.

19 Mande ngu ingoro, ene kowuri guradiro nga merangga ngaro ngu tunootetoni, nguya digi beye urungga yowero nowoondoye nguro nangge hahangero ingootenggo. Mande godange, ko, oo gura guraro ingondudu tero, ngu muringga, ngundo Anut mande wiriyowa. Ngu oni simoo bare ngu, ene ma enggewanggo.

20 Oo yuwooyi mera gomemo soreteku ngu ngandiro, ene oni simoo bare gidarega ngu, ene mande ingoro, yoro, gome dowootenggo. Ene ngandiro enggewanggo. Gidarega engge onibiga kande eraya (30), gidarega engge onibi kabusa (60), gidarega engge onibi kande eraya (100) ngundiro enggewanggo. Ero eyingo.

Soru Tunoo Mindingootoyi, Oruwa
(Luk 8:16-18)

21 Yisasdo eyingo. Oni ngu soru yoro, omburo, kumbe newendemo yawasa newendemo nguya yewa, bine? Kini, ene tunoo mindingowa.

22 Oo bidodo kombiteyingo, ngu kootuyisina tunootewanggo. Ene mande bidodo onindo wiriyooteku ngu, kootuyisina, soru himimo tunootewanggo.

23 Oni sodeyi mande ingoweroyi ngu, ene komo gome ingoni. Yisasdo ngundiro eyingo.

24 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Mande ye ingootenggoku ngu, ye gome oorengo ingondudu teyi. Yengo muriye koye nguya ndadiro tewanggoku ngu, ngundiro nangge, gumi yunoro, Anutdo yengo ngu soweyoro, sanganimo nguya yero yunowa.

25 Ene oni gura, enengo murini koni gome tewaku ngu, Anutdo ngu soweyoro, gumi urungga nguya inowa. Ene oni gura enengo murini koni bodaga tewaku ngu, ngundiro nangge, enengo koni murini ngu yokowaku ngu, ene komo kingo oorengo oruwa. Ero eyingo.

Mande Adingayi Oo Yuwooyi Ooreweroyimboro

26 Yisasdo eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo simoo bare soboyerooteku, ngu ngandiro. Oni gura oo yuwooyi merako kuriyoote.

27 Suwoono, oningga ngu wetoro oodoni, sano ngu ene
ootoogero endeyowa. Ngu naruno nguno, oningga oo yu-
wooyi kuriyowoku ngu oorero, urungga yero, enggewoku
ngu kenoro, sobowooro ma ingowo.
28 Mera enengombo nangge koyi tetoni, oo yuwooyiga ngu
mbongeyi tunootero, oorero, ngu uyi yero enggewa.
29 Kootuyisina, oo enengo naru tunootetoni ngu, oo sim-
burigakundo duge dowooro, ngundo koyi tero, engge yowa.
Ero eyingo.

De Gura Oowooyi Masitet Ngu Yuwooyi, Nguro Mande Kirarongo
(Matiyu 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Yisasdo eyingo. Noore Anut Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo enengo simoo bare soboyerooteku ngu,
noore ndawu ooga bungomo kirarongo tewato? Noore
ndadiro mandegano ooga bungomo kirarongo mande
tewato?
31 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo
simoo bare soboyerooteku, ngu Masitet yuwooyi ngundiro.
Ngu de gura oowooyi Masitet, oo yuwooyi gidarega ngu
bobodi, ene Masitet yuwooyi ngu puka tanggori ngundiro,
kondibo bobodi oorengo.
32 Oo ngu miro yokootoni, enengombo oorero, urungga
oorengo yete. Ene oowari gidarega kono ngu bidodo
dagayeroro, enendo oorero, de urungga yewa. Enengo
kambini urungga yero, yongeyi tetoni, numbo nguno bibite-
wanggo. Ero eyingo.

Yisas Mande Adingayi Nangge Wesiyoro Eyingo
(Matiyu 13:34-35)

33 Yisasdo mande adingayi oowooyingga oni simoo bareno
ngandiro wesiyoro ero eyingo. Oni simoo bare ingonduduno
ingoweroyi rogoyimo eyingo.
34 Ene mande gura tunoo oni simoo bareno ma wesiyoro
eyingo. Kini, ene mande adingayi nangge wesiyoro eyingo.
Naru gura oni simoo bare ma oodoyi, nguno enesu nangge
kirikiri oniya nangge oode, asa, nguno ngu, ene mande
adingayi nguro muri wesiyoro eyingo.

Yisasdo Doogo Urungga Kenoro Etoni Imakeyingo
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yisasdo enengo kirikiri
onikuya eyingo. Noore Galili sono koongeyingo anduroko
uroorewato. Eyingo.
36 Ene ngundiro etoni, nguro Yisasro kirikiri oni ngundo
ene oni simoo bare urungga ngu yoyokoro, ene Yisas

bibiteyingo wanggogakuno ooreyingo. Oorero, ene Yisas nguya yoro, Galili mera anduroko urooreyingo. Urooretoni, wanggo gidarega nguya ene keyeroro urooreyingo.

37 Urooretoyi, ngu naruno nangge, doogo urungga oorengo tunooteyingo. Ngundiro tunootero, wendeyi yowooraringoro, dookero, sono wanggo newendemo nguya uyingo. Nguro ngu, wanggogaku sonombo koongero, manggowoomo oorewero teyingo.

38 Ene ngundiro tetoni, ene Yisas ngu wanggo timbuyisina oode, ene nguno tabadudu gura sanganimo wereyingo. Wetorodoni, ene yokutuwooro mande yanggango eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore oonootewero tetetoku nga! Ge bine ma ingoyingo? Eyingo.

39 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, Yisas ootoogero, doogogaku kenoro, ero, sono koongeyingongga nguya eyingo. Ge imakeya, torige ootoo! Ngundiro etoni, sodedomangge, doogo kinitetoni, sononggaku nguya bodaga ma ikakooteyingo.

40 Ene ngundiro tetori, enengo kirikiri oniya eyingo. Ye sosoretenggo? Ndadiro nguro, ye nowoondoyemo hamoo kini? Ero eyingo.

41 Ene ngundiro etoni, ene sosoreyingo urungga tero, enengo nangge enengo kewooroyemo mande ero ingoro eyingo. Nga oningga nga, ngu oone? Ene mande nangge etoni, nguro doogo, sono nguya, enengo mandeni ingooteri. Ero eyingo.

5

Yisasdo Mboorombo Yoyingo Oni Gurano Mera Mbooro Biyomi Oweyeroyingo

(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yisasdo enengo kirikiri oniya, Galili sono koongeyingo sagi gidaresina mera gura, oowooyi Gerasin, nguno tunooteyingo.*

2 Ene tunootero, wanggo yokoro, sagigo sodedomangge ooreyingo. Ooretoyi, oni gura mboorombo yoyingo oningga nguno oruwo. Ene nguno ootooro, ngunonggo ene oni kumooyingo yoyeyingo merewoore buribari endeyororuwoku, ngundo omburo, Yisas kenoyingo.

3 Oningga ngu oni merewoore wetoro, endeyoro oruwo. Oodoni, ene oni gurado nguya ene uto yanggayanggango gura, oowooyi (sen), ngundo gosiyoweroyi nguya ereremo kini.

---

* **5:1:** (Gerasin oowooyi gura ngu Gerasa.)

4 Ngundiro nguro, naru oowooyingga uto gura,
oowooyi sen, ngundo kekandeyi gosiyootoyi ngu, nguya
omboongeroruwa. Ndadiro nguro, ene oni yanggango
oorengo. Nguro ngu, oni gurado ene dowooro, gosiyoweroyi
nguya ereremo kini.
5 Ngundiro nguro, ene suwoo sa ngu bidodo oni yoyeyin-
gomo ko mera pupurimo nguno nangge oruwo. Nguno
ootooro, ene kimanggaru tero, digi kuningo ngu yoro,
ngundo enengo moondeyi doongooro oruwo.
6 Ene Yisas oriroko oodoni kenoro, ene kendutero, om-
buro, Yisasno bagooteyingo.
7-8 Bagootetoni, Yisasdo eneya eyingo. Ye oombooro biy-
omi, ye nga oningga nga, yokoya sayi! Ero eyingo. Ene
ngundiro etoni ngu, asa, oombooro biyomingga, ngundo
manggaru urungga oorengo tero eyingo. Yisas, ge Anut
awuno oorengo nguro Nangoni. Ge ndadiro no tenunowa?
Ge hamoo oorengo Anut awuno oorengo ngu oowooyimo, ge
hamoo eya. Ge no ogingo ma nunororuwero. Eyingo.
9 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo ene sumoo inoyingo.
Ge oowoongge ndadiro? Etoni, enebana gumi eyingo. No
oowoone me oni (Ami). Ndadiro nguro, muri ngu noore me
oni oowooyingga oorengo! Eyingo.
10 Ngu oombooro biyomingga, ngundo ngguyinggayi tero,
sumoo sumoo inoro eyingo. Ge noore nga oombooro nga
oweyerootoyi, noore mera gurano ma sawato. Eyingo.
11 Arisa, mera puri bodaga namoko nguno, bo oowooy-
ingga oorengo nguno oo nero oruwonggo.
12 Oomboorokundo Yisasno sumoo eyingo. Ge mete
bine noore soweyerootooga, bo kewooroyemo oorowuwato.
Noore mete ene nowoondoyemo umukowato. Ero eyingo.
13 Yisasdo meramboorokuro mandeye ngu ingoro, gumi
eyingo. Ye mete ngundiya teyi. Eyingo. Etoni ngu, asa,
oombooroku ngu oninggaku yokoro, ene oororo, bokuno
woorogoyeroyingo. Ngu bo oowooyingga (2,000) oorengo.
Bo ngu yanggango oorengo yondowidoro oororo, uro,
mera biyomimo sorero ngunonggo sono koongeyingomo
umukoyingo. Boku sono koongeyingo newendemo uro, ene
sono nero kumoomukoyingo.
14 Bo ene sono nero kumootoyi, bo nguro sobosoboku
ngu kenoro, nguro ene saro, ngu mandegaku yoro, ende
urunggakuno uro, ende bobodimo nguya oorowuyingo. Ene
ngundiro tetoyi ngu, oni simoo bare oowooyingga omburo,
ngu oogaku kenoyingo.
15 Ene Yisasno mayero, kuri mboorombo yoyingo oning-
gaku, ngu kenoyingo. Kuri oombooro oowooyingga eneno

oruwonggoku, ene ataga ngu, ene kumba yemuro, enengo ingondudu nguya himi yero, ene metemi bibitero oruwo. Ngundiro oodoni, oni simoo bare ngu kenoro, nguro ene sosoreyingo urungga teyingo.

16 Ngundiro nguro, oni ngu oo ngu kenoyingokundo, oni songokuno ngu oo tunootewoku, nguro mandeni eyingo. Kuri, oombooro biyomi ngu oningga nguno oruwoku nguro, ko, bokuro mande nguya wesiyoro eyingo.

17 Oni simoo bare mande ngu ingoro, nguro ene Yisasno omburo, mande yanggango ero, eneno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Ge komo nga merangga nga yokoya, mera songomo toonge. Eyingo.

18 Arisa, ene ngundiro etoyi ngu, Yisas ene wanggo sanganimo ooreyingo. Ooretoni, ngu oombooro biyomi oruwoku, oninggaku, Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo inoro eyingo. No nguya geya sawaro. Eyingo.

19 Etoni, ene Yisasdo gumi eyingo. Kini, ge gengo dobookurigemo oorowu. Anut Oo Simburi, ngundo oo bidodo gengo nowoondoyi tero, oo tewoku, nguro ge mete eneno wesiyoya e. Eyingo.

20 Arisa, ene ngundiro etoni ngu, ngu oninggaku oororo, mera oowooyi Dikapolis, nguno ende kande eraya oruwo. Ngu endemo nguno, Yisasdo eneno oo tewoku, nguro muri wesiyoro eyingo. Nguro ngu, oni simoo bare ngu oo nguro ingondudu urungga tewonggo.

Yisasdo Yayiras Namboni Yokutuwooro, Bare Gura Nguya Yomosiyoyingo
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Naru gurano, Yisas wanggo sanganimo ko oorero, Galili sono koongeyingo anduroko ko urooreyingo. Ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayero, Yisas sono koongeyingo tanggeyimo oruwokuno nguno eneya yowuruwooro oruwonggo.

22 Ngu naruno nguno, Yuda oniro yowuru ya nguro oni tabango gura, oowooyi ngu Yayiras, ngu Yisas kenoro, omburo, tanggeyimo bodo oondoogero, bagootero, sumoo ero eyingo.

23 Nenengo nambone bodaga komo kumoowero teteku nga! Nguro ngu, ge ombuya, kandege eneno yetooga, ene ma kumoowero, mete teni. Ero eyingo.

24 Yisasdo, enengo mandeni ngu ingoro, nguro ene Yayirasya oorowutori, oni simoo bare oowooyingga Yisas pawangoro, moguruwooro, keyoro oorowuyingo.

25 Arisa, bare gura nguya ooroote. Ene suwooyi sano komboro sayi yambiyootero ooroote. Ngu barega ngu mooma naru kande eraya kegidemboro eraya oriyingo.

26 Sayi mambu yomosiyoyingo oni (Doguta), oni oowooy-
ingga oorengo yomosiyootoyi, sayi ma yokoyingo. Ene
ogingo urungga ingororuwo. Ngu barega ngu, enengo beye
bidodo oni yomosimosi (Doguta) onino yokororiyingo. Ene
enengo sayini ngu bodaga ma yokoyingo. Kini, enengo sayini
ngu urungga tunooteyingo.
27 Ngu barega ngu Yisasro mande binga ingoyingo. Nguro
ngu, ene mayero, Yisas tanggeyimo, oni simoo bare urungga,
ngu kewooroyemo ene nguya, nguno oruwo. Ene Yisas
kootuyisinanggo omburo, kandeyi enengo negguronimo
yeyingo.
28 Ndadiro nguro, barega ngu ingoyingo. No kandene
enengo nenggurono yetoowe, nguro sayine yokootoni, no
mete tewano.
29 Ngundiro ero ingootoni, asa, sodedomangge, enengo
sidudaroninggaku sori yeyingo. Enengo goweyimo in-
gootoni, ngu enengo sayinggaku ataga kinitete, ero in-
goyingo.
30 Ene ngundiro tetoni ngu, Yisasdo ngu ingoyingo. Ne-
nengo yanggangone gidega no noyokoro toongete. Ngundiro
ingoro, oni simoo bare kewooroyemo yowoorengoro sumoo
eyingo. Onendo noro towi nengguronemo kandeyi yete?
Eyingo.
31 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasro kirikiri onindo
gumi eyingo. Ge keno! Oni simoo bare urungga oorengo,
ge woorogogerootenggo. Ndadiro nguro ge ngandiro ete?
Onendo nono kandeyi yete? Ero eyingo.
32 Yisasdo ngundiro ero, doongetero endeyoyingo. Ene
ngu oningga ngu kenowero, onendo ngu tete.
33 Ene ngundiro tetoni ngu, asa, ngu barega sayini
yokowoku, ngu ingoyingo. Oo ngu enendo tewokuro, ene
sosorero, mbooro utoro, omburo, Yisas tanggeyimo ba-
gooteyingo. Ngundiro tero, Yisasno oo bidodo tewoku, ngu
yootunoro eyingo.
34 Ngundiro nguro, Yisasdo eneno gumi eyingo. Nambone,
gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngundo goyeni, mete
tete. Ge oorowuya, gengo nowoondoge ngu mete imakeyin-
gomo orini. Gengo sayinggega ngu mete kinitete. Eyingo.
35 Arisa, Yisas mande ewoodoni, Yuda oniro yowuru yaro
oni tabangongga nguro yanonggo ko onikundo omburo
eyingo. Gengo namboge ngu kuri kumoowo. Ngundiro
nguro, ge ndawugaro Oo Etuyeroyingo Oni ko urungga
inowa? Eyingo.
36 Yisasdo ngu mandega etenggoku, ngu sodeyibo in-
gowero ma ingoyingo. Kini, Yisasdo yowuru yaro onin-
ggakuya eyingo. Ge ma sosorewero. Ge gengo ingondudu ngu

hamoo teni. Eyingo.
37 Ene ngundiro ero, oni simoo bare ene keyoro, ya
newendemo ma uwero, ero roogo teyingo. Ene Yisasdo
Yemus, Yon erabasa, Pita ngu oni kabusaga ngu nangge
yoyoro, ya newendemo uyingo.
38 Ene Yayirasdo yano uro, Yisasdo yeyoyingo ngu, oni
bidodo mayero, Yayirasro ya newendemo uro, Yayiras nam-
boni bingomo sendomoguru urungga tetoyi, ngu yeyoyingo.
39 Yisas yeyoro, ya newendesina uro eyingo. Ndawugaro
ye sendomoguru giritaga urungga tetenggo? Nga bare
buniyongga nga, ngu ma kumooyingo. Ene wetoro, kabetero
ooroote.
40 Yisasdo ngundiro etoni ngu, asa, oniku ngu ingoro,
nguro ene yomooyinoyingo. Ene ngundiro tetoyi, ene
Yisasdo oni simoo bare bidodo oweyerootoni, endesina
ooreyingo. Eweyi, nemi Yisas enengo kirikiri oni kabusaga
ngundo nangge Yisasdodo onibi yeyingo ya guminggakuno
uyingo.
41 Ngu naruno ngu, Yisas bare buniyonggaku kandeyi
dowooro, enengo mandenonggo eyingo. Tarita kumi, ero
eyingo. Ngu mandega, nguro muri ngu ngandiro. Bare
buniyo no geya eteno. Ge ootooge. Eyingo.
42 Ene ngundiro etoni ngu, arisa, sodedo oorengo, ngu bare
buniyonggaku ootoogero, oororo, omburo, teyingo. Bare
buniyo, nguro dagomani, ngu kande eraya kegidemboro
eraya (12). Oniku oo ngu kenoro, nguro ene soriyokoyingo.
43 Asa, Yisasdo mande yanggango eneya ero eyingo. Ye nga
ooga ngaro oni gurano hamoo oorengo ma ewero. Ene ataga
ye oowari gura yoya, nga bare buniyongga, nga inootoyiga
neni. Ero eyingo.

6

Nasaret Oni Yisas Kootu Inoyingo
(Matiyu 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Ngu naruno ngu, Yisas ngu endega ngu yokoro, ene
enengo ende damonimo oorowuyingo. Enengo kirikiri oni
kirarongo nguya, ene keyoro oorowuyingo.
2 Yudaro kando naru Sabatno, ene yowuru yano uro,
oni simoo bareno Anutro mande etuyeroro eyingo. Oni
oowooyingga enengo mande ingoro, soriyokoro eyingo. Nga
oningga nga ndanonggo nga mandega nga yowo? Ngu
ndadiro ingonduduga ngunonggo ene muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyi, ngu ngundiro tete?
3 Ngu oningga ngu ya yeweroyi oni nangge. Ene Mariya
nangoni. Ene ngu Yemus, Yosis, Yudas, Sayimon nguro

baye. Nguro kuwookuwooye ngu nooreya oorootetoku
nga, ngundiro ero eyingo. Ngundiro nguro, ene Yisasya
nowoondoye biyomi ingoyingo.
4 Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro eneya gumi
eyingo. Anutro ingondudu eyingo oni, ngu ende songomo
oowooyi bingamidodo oruwa. Ene enengo ende damon-
imo, enengo sowenimo, enengo ya gobooro onino ngu, ene
oowooyidodo ma tewa.
5 Ngundiro nguro, ene ngu endega nguno, muri songo
oorengo gura onindo ma teweroyi, oo ngu ma teyingo.
Kini, ene sayi oni guranangge nanggemo kandeyi okooro
yomosiyerootoni, mete teyingo.
6 Ene oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo
ma teyingo, nguro Yisasdo ngu oni nguro ene ingondudu
urungga teyingo.

*Yisas Ene Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Kegidem-
boro Eraya, Ngu Ko Yunoyingo*
(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

7 Arisa, ngu naruno, ene oororo, ende songomo nguno
endeyoro, oni simoo bareno Anutro mande ero etuyeroro,
enengo kirikiri oni kirarongo kande eraya kegidemboro
eraya, ngu negoyerootoni ombuyingo. Ombutoyi, ene er-
aya eraya soweyerootoni sayingo. Yisasdo ene yanggango
yunoyingo. Ngu yanggangongga ngu merambooro andan-
geweroyi nguro yanggango yunoyingo.
8 Yisasdo ko oniya mande yanggango oorengo eyingo. Ye
oomanongoyingo, siyaki, beye, oo ngu bidodo ma yowero.
Usudoko nangge yoya sayi.
9 Ye towikumba eraya ma yowero. Towi guranangge
nguya, keye goweyi nangge, keye eraya eraya doobengoya
sayi.
10 Ye ende gurano uya, oni gurado yeyoro, oni oni tero,
yoyoro, enengo yano utoningga ngu, asa, ngu yanggano
nguno nangge oodega ngu, saweroyi naruno ootoogeya sayi.
11 Ene ende gidaregano satoyiga, ene ye ma yoyoya,
enengo yano ma uya, ko yengo mande nguya ma ingootoyiga
ngu, asa, ye mete ngu endega ngu yokoya sayi. Saweroyi
naruno ngu, ye keyemo gugukakawu oorooteku, ngu endega
nguno yonggurumooya sayi. Ngundiro tetoyi ngu, asa,
enengo muriye biyomi yeno tewonggoku ngu eneno sugi
sugi oruwa, ero eyingo.
12 Arisa, ene ngundiro etoni, kirikiri oni kirarongo sayingo.
Saro, Anutro mande oni simoo bare nowoondoye yowooren-
goweroyi, ngu wesiyoro eyingo.

13 Ene merambooro biyomi oowooyingga oweyeroro, bo
urumi sayi onino yero, sayi oni oowooyingga moondeye
dowooro yomosiyerootoyi, mete teyingo.

Yon Sonoyeroyingo Oningga Ngu Kumooyingo
(Matiyu 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 Herod ngu Rom Gabuman oni, ngundo Yudiya merako
simoo bare nguro sobosobo koreteyingo oruwoku, ngundo
Yisasro mande binga ngu ingoyingo. Yisasro oowooyi mera
bidodo pawangootoni, simoo bare gidaregado ngu ingoro
eyingo. Sonoyeroyingo Yon, ngu merenonggo ko ootoogete.
Ngundiro nguro, ene mete oo songo oorengo gura onindo
ma teweroyi, ngu teweroyi, nguro yanggangoni urungga
kandeyimo tunootete, ero eyingo.
15 Ngundiro etoyi, gidaregado eyingo. Ngu Ilayisa eyingo.
Gidaregado eyingo. Ngu Anutro ingondudu eyingo oni,
kurimiku gura. Eyingo.
16 Ngundiro nguro, Herodndo Yonro mandeni etoyi, in-
goro, enebana eyingo. Yon ngu, kuri nondo bungeyi toon-
gooyingo. Ehe!! Ene ataga ko ootoogeteku ngu! Ero eyingo.
17 Herodro sosoreyingo nguro muri ngandiro. Kurimi,
Herodndo koneyo Pilip bareyi yakakayi yoyingo. Barega
ngu oowooyi Herodiyas. Yondo Herod erambarisa nguro
mbumbuwayari yootunoro mamanayeroyingo. Ngundiro
mamanayerootoni ngu, asa, Herodiyasndo Yonya sanggiri
urungga tero, Herodno ewo. Herodndo enengo mandeni ngu
ingoro, nguro ene enengo kirikiri oni sureyerootoni, oorero,
Yon dowooro, utombo gosiyoro, ya biyomimo yeyingo.
18 Kuri, Yondo Herodya eyingo. Ge konege bareyi yooteku
ngu, Anut doongeyimo ngu, ge muri biyomi tewo. Ero
eyingo.
19 Nguro ngu, Herodiyas Yonya biyomi urungga ingoyingo.
Ene Yon ureyiga kumooni, ero ingoyingo. Ene Herodndo ngu
Yon ureni kumoowero, ma ingoyingo.
20 Ndadiro nguro, Herod ene Yonro sosorero ingoote.
Yon ngu Anutro oni nenengo ootooro, kundingiyi oriyingo.
Nguro ngu, ene gome sobowooyingo. Naru oowooyingga,
Herod ngu Yonro mandeni gome ingowero ingoro, ene nguro
ingondudu kowuri urungga teyingo.
21 Kootuyisina, Herodiyas oore ngandiro ereweyingo.
Herod enengo naru nemimbo bisiyoyingo naru nguro in-
gondudu tewero nguro ene oo simbo urungga kayingo.
Nguno ngu, me oni tabango ururu, enengo Gabuman oni
tabango ururu nguro nguya, Galili merako oni tabango ngu
nguya mayero yowuruwooyingo.

22 Ngu naruno nguno, Herodiyas namboni, ngundo
ya newendemo omburo, ngu gome oorengo kunoyingo.
Herodiyas nambonimbo yambono gome kunootoni, ene
nguro gome ingoyingo. Ngundiro nguro, Herodndo bare
buniyongga nguya eyingo. Ge oo guraro ingoya ngu, ge nono
e. Ngundiro tetoyi, hamoo oorengo, no gunowano. Eyingo.
23 Herod ene sorumimonggo hamoo oorengo, ko eyingo.
Ge komo nono oo gura nuno, ewaku ngu, no hamoo
gunowano. Ge noro mera oo sitowine nga kewooro we-
soowooya gidare no nuno, ero ewaku ngu, arisa, no mete
ngundiro tero gunowano. Eyingo.
24 Ngundiro etoni, baregaku mandeni ngu ingoro, nguro
ene endesina oorero, nemimo sumoo eyingo. No ndawu oog-
aro ewano? Etoni, nemimbo gumi eyingo, Ge Sonoyeroyingo
Oni, Yon, nguro tabangomboro e! Eyingo.
25 Arisa, bare buniyonggaku nemimboro mandeni ngu
ingoro, nguro ene sodedo ko omburo, Herodno eyingo. No
Yon tabango yowero ingoote. Anangu, ge Yon tabango
toongooya, koondo samayi gurano yeya, yoya, ombuya,
nonuno. Ero eyingo.
26 Arisa, Herodndo mandeni ngu ingoro, nguro ene
newende ngu kowuri urungga ingoyingo. Ndadiro nguro,
ene kuri mande yanggango sorumimonggo oni doongeyemo
ero gosiyoyingo. Ngundiro nguro, ene bare buniyo nguro
mandeni ngu ma yokowa.
27 Arisa, ngundiro nguro, Herodndo me oni gura sowey-
ootoni, ya biyomimo oororo, Yon tabango toongooro, yoro
ombuyingo.
28 Toongooro, koondo samayi gurano, Yon tabango yero,
yoro, omburo, Herod inootoni, ngundo bare buniyonggaku
inoyingo. Bare buniyongga, ngundo yoro, oororo, nemi
inoyingo.
29 Ngundiro tetoni, Yonro kirikiri oni mande binga
ngundiro ingoro ngu, asa, ene omburo, Yon bingo yoro, saro
merengooyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo (5,000) Oowari Yunoyingo

(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-13)

30 Ngu naruno nguno, Yisasro kirikiri oni kirarongo ko
mayero, Yisasno yowuruwooro, simoo bareno ko tewong-
goku nguro mandeni Yisasno wesiyoro eyingo.
31 Ngundiro tero, Yisasdo kirikiri onikuya eyingo. Oni
simoo bare oowooyingga oorengo oororo, omburo tetoyi,
nguro noore oo ma newato. Arisa, sodedomangge, noorengo

nangge mera gura oni kini nguno saro, noore bodaga kenge-
wato. Eyingo.
32 Etoni, nguro ene wanggo yoro, mera gura oni kini nguno
sayingo. Enesu nangge kirikiri oniya nangge sayingo.

33 Ene oni simoo bare oowooyingga oorengo yeyoro in-
goyingo. Nguro oni simoo bare oowooyingga endeni endeni
bidodo yondowidoro, ngu mera gidaresina nguno ene nguya
saro, ene koretero, Yisasno tunooteyingo.
34 Ene Yisas oororo, sono dabemimo mayero, wanggo
gosiyoro, oni simoo bare oowooyingga yeyoyingo. Nguro
ene nowoondoyi teyunoro ingoyingo. Ngu oni ngu Sipsip
sobosobo kini, ero ingoyingo. Nguro ngu, Yisasdo mande da-
moni yero, mande oowooyingga oorengo ero etuyeroyingo.
35 Ngundiro tero oodoyi, sa uwero tetoni, Yisasro kirikiri
oni Yisas tanggeyimo omburo eyingo. Nga merasina ngano
oni kini. Ngundiro nguro, naru kiniteteku nga.
36 Ge oni simoo bare nga sureyerootooga sayi. Ene
mete ende namoko namoko ngano saro, nguno ene oowari
uriyowanggo. Eyingo.
37 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Yendo
oowari yunowanggo. Eyingo. Etoni, enengo kirikiri oni
enebana gumi eyingo. Ge, bine, noore oorowuya, digi
doobeno nangge onibigado (Kina 200) oomanongoyingo
uriyoya yunowooto? Eyingo.
38 Ene ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisas enebana gumi
eyingo. Ye oomanongoyingo ndadiro? Ye oorowuya kenoyi.
Eyingo. Etoni, ene oororo, kenoro, gumi eyingo. Noore
oomanongoyingo kandegura, ko, iso eraya nangge ooroote.
Eyingo.

39 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo eneya gumi eyingo. Oni
simoo bare ene mete tambuyi tambuyi so metemimo nguno
bibiteyi. Eyingo.
40 Arisa, oni bibitewonggoku ngu, wata oowooyingga onibi
eraya kande eraya (50), wata oowooyingga onibi kandegura
(100), ngundiro bibiteyingo.
41 Ene ngundiro bibitetoyi ngu, arisa, Yisas ene
ngu oomanongoyingo kandegura, ko iso erayaga ngu
yoro, ene sambono doongetero, Anutno esosootero
yemboongeyingo. Yemboongero yokoro ngu, ene
oomanongoyingo oososowooro, kirikiri oni kirarongo
yunootoni, ngundo oni simoo bare bayetero yunoyingo.
Iso erayagaku nguya ngundiro nangge teyingo.
42 Ngundiro tetoyi, oni bidodo netoyi, kawuye ndin-
diteyingo.

43 Oni simoo bare oo ngu netoyi, oomanongoyingo sosorango, iso sosorango nguya oriyingoku, ngu yowuruwooro, si kande eraya kegidemboro eraya (12) siriyootoyi, si manggowoomo oorero angeyingo.
44 Oni ngu oomanongoyingo neyingo, simoo nangge oowooyingga oorengo (5,000).

Yisasdo Galili Sono Koongeyingo Sanganiwoore Endeyoyingo
(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

45 Kootuyisina, Yisasdo enengo kirikiri oni kirarongoku eririyeroro eyingo. Ye sodedo wanggo sanganimo ooreya, ye koreteya Galili sono koongeyingo andu, Betisayida mera gidaresina oorowutoyiga, nobana oni simoo bareno etoowe, satoyigogo oorowuwano. Eyingo.
46 Ene ngundiro ero, oni simoo bare soweyerootoni, satoyi, Yisas enesu nangge mera purimo oorero, nguno Anutno yemboongewero nguro ene oriyingo.
47 Suwootetoni, wanggo koongeyingo kewooroko oodoni, Yisas enesu nangge puri bodaga nguno yemboongero oriyingo.
48 Ngu naruno ngu, doogo urungga oorero, ngundo wanggo wenggerenggereyeroyingo. Ngundiro tetoni, ene de sosimbo sono sanggawero wanggo woosooro oorowuweroyi, ko yanggango oorengo teroruwonggo. Sengewero mera wendooketoni, arisa, Yisas ene Galili sono koongeyingo sanganiwoore kewoongoro, enengo kirikiri onino oororo, dagayerowero teyingo.
49 Enengo kirikiri onikundo Yisas kenootoyi, Galili sono koongeyingo sanganiwoore kewoongoro, eneno oorowuyingo. Oorowutoni, kirikiri onindo Yisas kenoro, oo gabogado, ero ingoro, nguro ene kimanggaru urungga teyingo.
50 Oni bidodo ngundiro tero, kenoro, sosoreyingo urungga teyingo. Ngundiro nguro, sodedomangge, Yisasdo eneya mande ero eyingo. Ye nowoondoye yanggango yeyi. Nondo nangge ombutenoku nga! Nguro ye ma sosorewero. Eyingo.
51 Ngundiro ero, Yisas wanggo sanganimo ooretoni, ngu naruno nangge, doogogaku kiniteyingo. Ngundiro tetoni, nowoondoye sosorero, ingondudu urungga oorengo teyingo.
52 Ndadiro nguro, Yisasdo oomanongoyingongga oni simoo bare yunowoku yanggangoningga nguro ma ingondudu teyingo. Kini, enengo nowoondoye ukingoyingo.

Yisasdo Genesaret Merako Sayi Oni Oowooyingga Yomosiyeroyingo
(Matiyu 14:34-36)

53 Ene Galili sono koongeyingonggaku usowooro, mera
oowooyi Genesaret, ngu gidaresina mayero, wanggo gosiy-
oyingo.
54 Ene wanggo yokootoyi, sodedomangge oni simoo bare
Yisas kenoro, ene ingoyingo.
55 Ngundiro nguro, oni sodedomangge ende gurasina
gurasina yondowidoro saro, ene sayi oni yoyoro, Yisas
ndano oorooteku, nguno mayeyingo.
56 Yo, hamoo, ende bobodi, ende ururu, ndawu merang-
gasina Yisas tunootetoni ngu, asa, ene sayi oni ende ke-
woorokono yoyeyingo. Ene ngundiro tero, Yisasno ng-
guyinggayitero, sumoo sumoo inoyingo. Ndadiro nguro,
sayi onindo nangge kandeye Yisasdo nengguro dabemisina
yetoyi ngu, asa, sayi oniku bidodo mete temukoyingo.

7

Anutro Mamana Mande, Ngundo Yuda Oniro Osisam-bayeboro Mamana Mande, Ngu Dagate
(Matiyu 15:1-9)

1 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni, ngu
oowooye Parisi oni gidarega, ko, mamana mande
etuyeroyingo oni gidarega, ngundo Yerusalemnonggo
omburo, Yisasya yowuruwooyingo.
2 Ene Yisasro kirikiri oni gidega kandeye ma sonowooro oo
dowooro, netoyi yeyoyingo. Parisi onindo yeyoro, nguro ene
nowoondoye kowuri yero eyingo. Noorengo osisambanan-
imboro muri ngundiro kini.
3 (Parisi oni, Yuda oni bidodo, enengo osisambayeboro
muriye keyeroro, kandeye gome ma sonowooro ngu, asa,
ene oo ma dowooro newanggo.
4 Ngundiro nangge, ene oo uriyoweroyi musiyomo saro,
ngunonggo mayero ngu, ene kandeye ma sonowooro ngu,
asa, ene oo ma newanggo. Ene osisambayeboro mamana
mande gura gura muri gidarega nguya keyoro, nguro ene
sono toba, kumbe, koondo, oo ngu bidodo ngu muringga
ewoku, ngu keyoro sonowooyingo.)
5 Ngundiro nguro, Parisi oni, ko, mamana mande
etuyeroyingo onikundo Yisas sumoo inoyingo. Ndadiro
nguro, gengo kirikiri oni, ene osisambaro muri ngu ma
keyootenggo? Enengo kandeye ngu sugabododo oo dowooro
netenggo. Noorengo osisambananimboro muri yomburiy-
ootenggo. Ero eyingo.

6 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Anutro ingondudu eyingo oni Ayisayando yeya mibuye tegedodo, ero nakangoyingo. Ene mande ngandiro nakangoyingo.

Ngu oni gidarega ngu, ene kingo manggoyemonggo no bingamine ero okootenggo. Enengo nowoondoyemo biyomi ingootenggoku, ngu muriyemonggo tunoo etuyerootenggo.

7 Nguro ngu, ene kingo nono yambo mande tetenggo. Ene oniro mamana mande nangge oni simoo bareno wesiyoro etuyerootenggoku ngu, ngundiro ngu godange ero eyingo. Noore Anutro mande nangge wesiyoro eteto. Ero eyingo. Ayisayando ngundiro nakangoyingo. (Ayisaya 29:13)

8 Yisasdo eyingo. Ye Anutro mamana mande ngu andangero yokoro, ye oniro muriye ngu nangge, yanggango gome dowootenggo, ero eyingo.

9 Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Yengo ingonduduye yowooraringoweroyi oni, Anutro mamana mande ngu andangero yokowero, gome ingootenggo. Yengo muriye ngu nangge keyootenggo.

10 Kurimi, Mosesndo Anutro mamana mande nguno eyingo.

Ge mete gengo awanangge manggowo keyo. Oni gura enengo eweyi nemimboya mande biyomi ero ngu, asa, ene hamoo oorengo udoyi kumoowa. (Eksodas 20:12)

11 Ye Anut kootu inoro, ngandiro etenggo. Oni gurado digi beye oododo eweyi nemi hoorooweyeroweroyi, ene eweyi nemi erayagakuya ero ewa. Nga digi beyega nga ngu, no Anut inowero yewano, ero eyingo.

12 Ene ngandiro etenggoku, muri nenengo kini eyingo. Arisa, eweyi, nemi yomosiyoweroyi muri nguro gome ma ingootenggoku, nguro ye ganayeroya, eneno etoyiga ene ingoyi. Ngu muringga tetenggoku, ngu gome oorengo, ero eyingo.

13 Nguro ngu, ye muri osisambayemonggo yoyingo ngu keyootenggoku ngu, ye Anutro mande ngu yeyi, kingo oo ngundiro tetenggo. Ye muri gura gura ngundiro oowooyingga tetenggo. Ye ngu mandega ngu ero etuyerootenggoku, ngu Anutro mamana mande toongootenggo. Ero eyingo.

Muri Biyomimbo Oni Yeni, Biyomi Yete
(Matiyu 15:10-20)

14 Yuda oniro muriye ngandiro. Oni sowe gura gura oowari oo dowootoyi, ngu oo ngu ma neyingo. Nguno Yisasdo oni simoo bare ko negoyeroro eyingo. Ye bidodo noro mande nga ingoya, nguro ingondudu teyi!

15 Oni gura goweyi sanganimo oo oorooteku, ngundo
newendesina uro, ngundo oni yeni, ma biyomi yewa. Kini,
muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngundo endesina
ooreteku, ngundo oni yeni, biyomi yewa.
16 Oni sodeyi mande ingoweroyi tetoningga ngu, ene komo
nga mandega nga, gome ingoni. Ero eyingo.
17 Ene oni simoo bare ngu yoyokoro, yano oorowuyingo.
Enengo kirikiri onikundo ngu mande adingayingga, nguro
sumoo inoyingo.
18 Ene sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye nguya
ingonduduye kini? Ye bine ma ingootenggo? Oo bidodo oni
endesina oorooteku, ngundo oni newendesina uro, ngundo
oni yeni, ma biyomi yewa.
19 Ndadiro nguro, oo ngundiro ngundo oni nowoondoye
oorengomo ma ute. Kini, ngu enesu kawuyi newendemo
uro, ngunonggo oorero toongete. Ngu mandega nguno, ngu
Yisasdo oowari bidodo metemi eyingo.
20 Ene mande gura soweyoro eyingo. Muri biyomi
oni newendemo oorooteku, ngunonggo endesina ooreteku,
ngundo oni yeni, biyomi yete.
21-23 Muri biyomi oni newendemo oorooteku, ngunonggo
ootoogero, endesina oorete. Ngu ngandiro. Ingondudu
biyomi teweroyi muri; sebobarese teweroyi muri biyomi;
yakaka teweroyi muri; oni ureyi kumooweroyi muri; oni
bare gidarega yakakayi yodowooro yomburiyootenggoku
muri; oo kenomayingootenggoku muri; muri biyomi gura
gura; ebe ganagana mande teweroyi muri; godange mande
teweroyi muri; manggo unggaranggara teweroyi muri; oo
kenomayingoweroyi muri; yomooyinoro mande, sanggiri
teweroyi muri; oni enengombo enengo ingootoni, urungga
teteku nguro muri; wenonoyingo mande eweroyi muri; ngu
muri biyomi ngu bidodo oni nowoondoyemonggo endesina
tunootero, ooreteku, ngu bidodobo oni yeni, biyomi yete.
Ero eyingo.

Saropinisiya Merako Barega, Yisasro Newende Hamoo Teyingo
(Matiyu 15:21-28)

24 Yisas ootoogero, ngu endega ngu yokoro, Tayiya ende,
Sayidon merasina oorowuyingo. Ene oororo, ya gura newen-
demo uro, Yisas nguno kengewero ingoro kombitetoni, oni
gurado nguno mayero ma kenowero, ero ingoote. Ene Yisas
kombiteweroyi nguya ereremo kini.
25-26 Kini, sodedomangge bare gurado Yisasno, nguno
oorooteku, ngu etoyi ingoyingo. Ngu barega ngu, ene
namboni bodaga nguno oombooro biyomidodo ngu oruwo.

Ngu barega ngu Girik barega ene ngu Saropinisiya merako mayero, nguno oruwo. Ngundo, ene Yisas oruwoku ngu ingoro, nguro sodedomangge ene yano omburo, Yisas keyi damonimo boodoo oondoogeyingo. Ene boodoo oondoogero, Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Yisas gedo merambooro noro nambonemo oorooteku, ngu oweni, ero eyingo. Ndadiro nguro, ngu barega ngu newendemonggo hamoo ingoyingo, Yisas ene mete nambone yomosiyowa, ero ingoyingo.

27 Yisasdo Yuda oniro ingondudu ngu ngandiro ingoyingo. Noore Yuda oni ngu noore oni oorengo, ero, oni sowe gidarega Yuda oni kini, ngu se ngundiro, ero ingootenggo. Nguro ngu, Yisasdo ngandiro eyingo. Noore simooye oowari yunootooye, nero yokootoyiga, kootuyisina gumi yoro, se yunowato. Simooye oo ma neyingomo oo ngu yoro, se ma inowato. Eyingo. Yisasdo ngu barega nguro newendemo hamoo teyingo, ngu towoongoro, nguro ene ngundiro eyingo.

28 Ene baregakundo Yisasro mande gumi eyingo. O Oni Urungga, ge hamoo ete. Ene sebo ngu oo neweroyi yaba newendemo simooyemboro oo sosorango, ngu netenggo. Eyingo.

29 Ene ngundiro etoni, Yisas enebana eneya gumi eyingo. Ge ngundiro etekuro, arisa, ge mete oorowu. Merambooro biyomi ngu kuri namboge yokoro toongewo. Eyingo. Ndadiro nguro, Yisasdo enengo newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango kenoro nguro ene mande ngundiro eyingo.

30 Arisa, baregaku enengo yano ko oorowuyingo. Ene ko oororo, ene namboni yabano wetoro oodoni, kenowoku, oombooro ngu ene kuri yokowo.

Yisasdo Oni Gura Mandeni Kini, Ko, Sodeyi Nguya Tuwo Ngu Yomosiyoyingo

31 Ngu naruno nguno, Yisas ko ootoogero, Tayiya mera yokoro, Sayidon mera nguya yokoro, yade mera gura oowooyi Dikapolis nguno oorowuyingo. Ngu merako nguno ende ururu kande eraya nguno oruwo. Ngu kewooroye oorengowoore yade oororo, Galili sono koongeyingo ngu tanggeyimo tunooteyingo.

32 Oni sowe gidaregado oni gura sodeyi tuwo ko mandeni moore nguya kini, ngu yoro, Yisasno mayeyingo. Mayero, ene Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo inoro, ngu oningga nguno kandeyi yeya yeningga, mete teni, ero eyingo.

33 Arisa, Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro ene oninggaku yoro, oni simoo bare yoyokoro, songo oororo,

nguno enesu nangge dikaworiyo. Dikaro, Yisasdo kandedibiyi ngu oningga ngu sodeyimo yeyingo. Yero, kandedibiyi yoro, muketero, oninggaku mebuyimo yeyingo.

34 Yero, Yisas sambono randoro doongetero, yanggango iyangero, newende sendoweroyi teyingo. Ene ngu oninggakuya enengo mandenonggo eyingo. Epata! Eyingo. Nguro muri ngu ngandiro. Ge goosoo! Ero eyingo.

35 Asa, ngu naruno nangge, oni sodeyigaku ngu himiyetoni, oo mebuyi gosiyoyingonggaku sodedomangge besero toongeyingo. Ene mete mande metemi eyingo.

36 Ene mete tetoni, ene Yisasdo roogo yanggango teyunoyingo. Ene oni gurano nga ooga ngaro ma ewero. Ene Yisasro mande ma ingoro, ene yanggango yero, nguro muri wesiyoro, ero endeyoyingo.

37 Yo, hamoo, simoo bare bidodo nguro mandeni ngu ingoro, ene hamoo sosoreyingo urungga oorengo tero, ene eyingo. Yisasdo oo bidodo tewoku ngu gome oorengo tete. Ene komo oni sodeye tuwo ngu tetoni, mande gome ingootenggo. Oni mandeye kini, ngu nguya mande gome etenggo. Ero eyingo.

8

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo 4,000 Oowari Yunoyingo

(Matiyu 15:32-39)

1 Ngu narunggano, nguno oni simoo bare oowooyingga oorengo yowuruyingo. Ene yowuruwooro, ene oowariye nguya kini. Ngundiro nguro, Yisasdo enengo kirikiri oniku negoyerootoni, ombutoyi eyingo.

2 No nga simoo bare ngaro nowoondoyi teyunooteno. Naru kabusa noya oruwootoku, ene oowariye nguya kini.

3 Ene oodooro kumootoyi, soweyerootoowe, enengo yano sawero saro ngu, asa, oorekono doongeye toongootoni, mera wongosogurumooro yurewa. Nguro ngu, oni gidarega ngu yowokononggo mayewonggo.

4 Ene ngundiro etoni, kirikiri onindo gumi sumoo eyingo. Nga mera gumisina ngano oni kini, nguro noore oowari ndanonggo yoro, oni simoo bare yunootooye newanggo? Ero eyingo.

5 Ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisasdo sumoo gura yunoyingo. Ye oomanongoyingo ndadiro? Ero eyingo. Enebana gumi eyingo. Kandegura gidemboro eraya. Ero eyingo.

6 Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene simoo bareya eyingo. Ye merakono bibiteyi, eyingo. Bibitetoyi, Yisasdo

ngu oomanongoyingo kandegura gidemboro erayagaku yoro, Anutno yemboongero yokoro, oosososowooro, enengo kirikiri oni yunoyingo. Yunootoni, ngundo bayetero, simoo bare yunoyingo.

7 Ene iso bobodi gidarega nguya moore. Nguro ngu Yisas ene nguya yoro, Anutno iso nguro esosootero, yemboongero yokoro ngu, asa, ene kirikiri oniku iso yunoro eyingo. Iso nguya bayeteya, simoo bare yunoyi. Eyingo.

8 Ngundiro yunootoyi, oo netoyi, mete tetoni, oo sosorango oodoni yowuruwooro, nguno ngu ene si kandegura gidemboro eraya siriyootoyi, angeyingo.

9 Ngu oni ngu oowooyingga oorengo 4,000 oruwonggo. Ngundiro tero, Yisasdo oni simoo bare soweyerootoni, enengo endemo endemo sayingo.

10 Ene ngu naruno, enengo kirikiri onidodo wanggo sanganimo oorero Dalumanuta merasina nguno sayingo.

Oni Gidarega Muri Songo Oorengo Gura Anutnonggo Kenowero, Nguro Sumoo Eyingo
(Matiyu 16:1-4; Luk 12:54-56)

11 Mosesro mamana mande sobowooyingo oni oowooye Parisi omburo, Yisasya mande gumi gumi ero ronggeyoro, Yisas towoongowero nguro ene sumoo eyingo. Sambo endeboro sunggi oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu teya, etuyerootooga kenowooto, eyingo. Ngu kenoro, noore ingowato. Hamoo oorengo, ge Anut Nangoni oorengo yanggangonggedodo, ero towoongoyingo.

12 Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene kowuri ingoro, yanggango yuka oorongooro eyingo. Ndadiro nguro, nga simoo bare nga narungga ngano oode sunggiro etenggo? No hamoo yeya eteno. No sunggi gura nga narungga ngano hamoo ma tewano. Ero eyingo.

13 Ngundiro nguro, ene ko yoyokoro, wanggo sanganimo oorero, ene Galili sono koongeyingo gidaresina toongeyingo.

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni, Parisi Oni, Ko, Oni Tabango Urungga Herod Nguya Mande Adingayi Nguno Eyingo
(Matiyu 16:5-12)

14 Yisasro kirikiri oni oowari kabetero, oomanongoyingo ma yoro ombuyingo, ene oomanongoyingo guranangge wanggono oriyingo.

15 Ngu naruno nguno, Yisasdo mande yanggango eneya eyingo. Ye ingonda teyi! Parisi oni, Gabuman oni tabango urungga Herod ngundo oomanongoyingo yeni,

koongeweroyi Yis, nguro gome doongeteyi. Enengo mandeye ngu Yis oomanongoyingo newendemo utoni, koongeteku ngundiro.

16 Enengo nangge ero ingoro eyingo. Ene ngundiro eteku ngu, ndadiro ngu, noore oomanongoyingo ma yoyingo, ero eyingo.

17 Asa, Yisas ene ingoro, nguro gumi eyingo. Ndadiro nguro, yengo nangge mande ngundiro etenggo? Noore oomanongoyingo kini? Ye, bine, ingonduduye kini? Ye bine kuri ma ingoyingo; ngundi, nowoondoye ukingoyingo, bine?

18 Ye doongeyedodo, ye oo ma kenoyingo? Ye sodeyedodo, ye mande ma ingootenggo? Ye kabetetenggo, bine?

19 Kuri, no oomanongoyingo kandegura oososowoowonoku, oni oowooyingga oorengo 5,000 yunowonoku, nguro ngu gumi oodoni, ye si ndadiro siriyootoyi, manggowoomo oorewo? Eyingo. Etoni, enendo gumi eyingo. Kande eraya kegidemboro eraya. Ero eyingo.

20 Asa, Yisasdo mande gura soweyoro eyingo. Naru gurano, oomanongoyingo kandegura gidemboro eraya oososowoowonoku, oni oowooyingga oorengo 4,000 yunowonoku, ngu gumi oodoni, ye si ndadiro siriyootoyi, manggowoomo oorewo? Ero sumoo eyingo. Etoni, enebana gumi eyingo. Kandegura gidemboro eraya. Eyingo.

21 Ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo sumoo gura ero yunoyingo. Ye ngu kenoro ma ingootenggo, bine? Eyingo.

Yisasdo Oni Doongeyi Kiringo Gura Betisayidano Yomosiyoyingo

22 Yisas ko kirikiri oni nguya, ene Betisayidano oororo, tunooteyingo. Ngu oni simoo bare gidarega, ngundo oni gura yoro, Yisasno mayeyingo. Ngu oningga ngu, doongeyi kiringo. Nguro ngu, ene Yisasno ngguyinggayi tero, sumoo sumoo inoro eyingo. Ge kandege nga oninggano ngano yetooga mete teni, ero sumoo eyingo.

23 Arisa, Yisasdo mandeye ngu ingoro, nguro ene oni doongeyi kiringonggaku kandeyi dowooro yoro, ende yokoro, ende dabemimo ooreyingo. Yisasdo ngu oni doongeyinggakuno muketeyingo. Muketero, Yisas kandeyi ngu oninggakuno yero, sumoo inoro eyingo. Ge oo kenoote, bine? Eyingo.

24 Ene ngundiro etoni, ngu oni doongeyi biyominggaku doongetero, gumi eyingo. No oni yeyootoowe ngu, de ngundiro tero, ene oororo omburo tetenggo. Oo gome ma kenooteno. Eyingo.

25 Ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo kandeyi, oni doongeyi
biyominggakuno ko yeyingo. Ngundiro tetoni, oni doongey-
inggaku yanggango doongetero, metemi oorengo tero, oo
bidodo gome tunoo kenoyingo.
26 Ngundiro tero, Yisasdo ngu oninggaku soweyootoni,
enengo yano oorowuyingo. Ene Yisasdo oninggakuya
eyingo. Ge ende kewooroko sodedo ma uwero. Ero eyingo.

Pitando Yisas Krayis Muri Yootunoro Eyingo
(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Yisas enengo kirikiri oniya ootoogero, ende gura
oowooyi Sesariya, gura oowooyi Pilipayi nguno sayingo.
Saro, ooreko kirikiri oni sumoo yunoro eyingo. Oni simoo
baredo noya ndawu oningga etenggo? Eyingo.
28 Ene ngundiro sumoo etoni ngu, asa, kirikiri onindo
Yisasno gumi eyingo. Oni gidaregado ngu geya ngandiro
etenggo. Sonoyeroyingo Yon. Etoyi, ene oni gidaregado
ngu ngandiro etenggo. Ge Ilayisa, Anutro ingondudu eyingo
oni. Etoyi, ene gidegado ngu etenggo. Ge Anutro ingondudu
eyingo oni gura, etenggo.
29 Ngundiro etoyi, Yisas enebana sumoo yunoyingo. Yendo
ngu noya ndawu oningga etenggo? Eyingo. Pitando enengo
mandeni ngu ingoro, nguro ene sodedomangge gumi eyingo.
Ge Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni.
30 Ngundiro etoni, Yisasdo mande yanggango eyingo. Ye
nga mandega nga onino ma ewero. Eyingo.

Yisas Enengombo Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Eyingo
(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Yisas damoni yero, kirikiri oni mande keta mesarango
ngu ero etuyeroro eyingo. Oni Nangoni tunootewoku, ene
komo oo bidodoboro ogingo urungga yowa. Tabango oni,
Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo mamana mande
etuyeroyingo oni nguya, ngundo mandeni biyomi ero, kootu
inoro, ureyi kumoowa. Ene naru kabusa oode, nguno ko
ootoogewa. Eyingo.
32 Yisasdo ngu mandega ngu tunoo oorengo etoni, Pitando
Yisas yoro, sosina oororo, damoni yero mamanangoyingo.
33 Ngundiro tetoni ngu, asa, Yisasdo Pita kootu inoro,
yowoorengoro, kirikiri oni yeyoro, Yisas enebana Pita ma-
manangoro eyingo. Pita, ge Setanro ingondudu ete. Setan,
ge ombuya kootunesina oorowu. Ge Anutro ingondudu ma
ingoote. Kini, ge oniro ingondudu nangge ingoote. Eyingo.
34 Ngundiro ero, Yisasdo enengo kirikiri oni, ko, oni simoo
bare nguya negoyerootoni, mayero, yowuruwootoyi, mande

yunoro eyingo. Oni gura no kenerowero ngu, ene mete enengo ingonduduni bidodo yokoya, kowuri ene inootenggoku ngu de omukondi ngundiro koorowooya, no keneroya endeyoni.*

35 Oni gura enengo ingonduduni yanggangoni gome dowooro, goweyi sugi oruweroyi ingooteku ngu, enengo ootootoni Anut doongeyimo hamoo oorengo oonootewa. Oni gura enengo ingonduduni ootootoni bidodo no nunoro ngu, ene ngunonggo mandene keta mesarango nguro ingoro, gome dowooro ngu, asa, ene mete kootuyisina sambo endemo sugi sugi keta oruwa.

36 Oni gura mera ngaro oo bidodo yomukoro oode, kumoowaku ngu, ndawu oogado ene hooroowewa?

37 Ngu oningga ngu, ene ndawu oogado enengo goweyi yanggangoni keta oruweroyi ngu uriyoro yowa? Oni gurado Anutro endemo oorowuweroyi oore ngu enengombo oo gurado hamoo oorengo uriyoweroyi kini.

38 Ataga, oni simoo bare endeni endeni bidodomo erambarisa oruweroyi yomburiyoro, buribari endeyoro, muri biyomi nguro ingondudu tero, Anutro mande kootu inootenggo. Ene oni gura oni ngu kewooroyemo ootooro, ngunonggo noro mandene murine ero, oyimo yoro oorooteku ngu, arisa, kootuyisina, no nguya Awanemboro yanggangoni duridarini, sambono Engel oni kundingiyi, ngudodo ombutetoku naruno, no nguya, hamoo oorengo, ngu oningga nguya oyimo yowano.

9

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo eneya eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni gidarega nga dikatenggoku nga, gumi ma kumooyingomo, Anutdo enengo simoo bare soboyerooteku naruno, enengo yanggangonidodo tunootetoni ye kenowanggo. Eyingo.

Yisas Moondeyi Guradiro Tunooteyingo
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro guranangge yokoro, Yisasdo Pita, Yemus, Yon, ngu oni kabusaga ngu yoyoro, mera puri piru ndandayingo awuno oorengonggano ooreyingo. Nguno oorero, enesu nangge oruwonggo. Ngu naruno, Yisas moondeyi ngu oni kabusaga doongeyemo yowoorengoro, Yisas enesu guradiro tunooteyingo.

---

* **8:34:** (Ge Yisas oowooyi nguro ko tero, mandeni murini nguro ko tetoyi, Yisas teyinoyingo, ngu ngundiro Yisas oowooyi nguro ene gutoro, yomoonggunoro, mandege biyomi etoyi ngu, ngu gengo de omukondi ngundiro koorowoowa).

3 Yo, hamoo, Yisasro towikumbani ngu soru ngundiro
wadori, ko, sarayi oorengo tunooteyingo. Merako ngano oni
gurado towikumbani oo ngundiro yeni, ma sarayi yewa.
4 Ngu naruno, Ilayisa, Mosesya Yisas tanggeyimo
tunootero, Yisasya mande etoyi, kirikiri oni kabusaga,
ngundo ngu yeyoyingo.
5-6 Pitando oo ngundiro kenoro, nguro ene soriyokoro,
Yisasno ndawu mandega ewano, ero, ngu ma ingoyingo.
Ngundiro nguro, ene Yisasno ngandiro eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, noore ngano oruweroyi ngu gome. Nguro
ngu, gedo mete ero etoni ngu, asa, noore tookoododo kabusa
yewato. Gura gengo, gura Mosesro, gura Ilayisaro yewato.
Eyingo.
7 Pitando mande etoni ngu, asa, ngu naruno nangge,
goboore gura tunootero, ngundo doobeyeroyingo. Doobeye-
rootoni, Anutdo ngu goboore kewoorokononggo tunootero
ngandiro eyingo. Ngu nenengo nangone, no nowoondone
nguro gome ingooteno. Ye enengo mandeni, ngu gome
ingoyi!
8 Ene ngundiro etoni, asa, sodedo oorengo ene doongetero,
Yisas enesu nangge oodoni kenoyingo.

9 Arisa, Yisas, enengo kirikiri onikuya, mera puringgaku
yokoro, ko uyingo. Uro, Yisasdo mande yanggango ero
eyingo. Ye awuno oo kenowonggoku, nguro oni gurano ma
ewero. Anutro Nangoni Oni Kirarongo mere yokoya, ko
ootoogetoninggago, asa, ye mete yootunoya eyi. Eyingo.
10 Ene ngu mandega ngu gome dowooro, enengo nangge
mande ero ingoyingo. Ngu mandega mere yokoro ko
ootoogetoni, ngu ndadiro? Ero ingoyingo.
11 Ngu naruno, Yisasro kirikiri onikundo Yisas sumoo
inoyingo. Anutro mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo
ngandiro etenggo. Ilayisando, Anutro ingondudu eyingo
oni, koreteyunoro ombuwa, ero etenggo. Ndadiro nguro,
ngundiro etenggo?
12 Ene mande ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo.
Hamoo, Ilayisa omburogogo, oo bidodo yomosiyowa. Ngu
ndadiro nguro, Anut mandeno ngu mandega ngu ooroote?
Ngu ene Oni Nangoni, ngundo oo bidodoboro ogingo
urungga koorowootoni, onindo yomooyinoro mandeni biy-
omi ewanggo.
13 Ene no yeno eteno. Ilayisa ene kuri ombuwo. Ene
onindo ngu enengo ingondudu nangge keyoro, muri biyomi
gura gura nguya ene teyinoyingo, Anutro mande nakayano
ewoku, ngundiro teyinoyingo. Eyingo.

Yisasdo Simoo Oore Gura Meramboorododo, Ngu Yomosiyoyingo
(Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Yisas kirikiri oni kabusagakuya oororo, enengo kirikiri
oni gidaregano tunooteyingo. Ene tunootero, yeyoyingo
ngu oni simoo bare oowooyingga oorengo mayero, yowuru-
wooro, mamana mande etuyeroyingo oni gidarega, kirikiri
oni nguya, mande gumi gumi ero ronggeyoyingo.
15 Ronggeyootoyi, oni simoo bare bidodo Yisas kenootoyi,
ombutoni, sodedomangge soriyokoro, yondowidoro,
Yisasno oororo, yenggonangoyingo.
16 Ene ngundiro tetoyi, Yisasdo enengo kirikiri oniku
sumoo yunoyingo. Ye ndadiro mandega eneya ero ronggey-
ootenggo?
17 Ngundiro sumoo etoni, ene oni gura ngu oni simoo bare
ngu kewooroyemonggo, Yisasro mande gumi eyingo. Oo
etuyeroyingo oni urungga, no nangone, oombooro biyomi,
ngundo newendemo ootooro, ngunonggo manggowo witu-
moororoote. Ngundiro nguro, no ngu yoro, geno ombuteno.
18 Naru oowooyingga ngu, oombooroga, ngundo yang-
gango biyomi dowooro ooroote. Ene merako wenggere-
mootoni sorero, ooroote. Kooto sarayi ngu manggowoomo
nguya ooretoni, metoyi gome kini ndinditero, moondeyi
sagaga tewa. Nguro ngu, no gengo kirikiri onino ngu oweyi,
ero etoowe, ene ngu oombooroga ngu andangeweroyi nguya
ereremo kini. Eyingo.

19 Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, enengo kirikiri oni,
ko, simoo barekuya eyingo. Ye simoo bare nowoondoyemo
hamoo kini! No yeya naru pirungga oorootetoku, ene naru
ndadiro ngu yengo kowuriye koorowoowanggo? Arisa, ye
simooye bodaga ngu yoya, nono ombuyi. Ero eyingo.
20 Ene ngundiro etoni, onikundo ngu simoonggaku yoro,
Yisasno ombuyingo. Ene ngu oomboorogakundo Yisas
kenoro, sodedo oorengo ngu simoo oorenggaku, newen-
demonggo yanggango oorengo wenggeremootoni, simoong-
gaku merako ukero, wetoro, nguno yowooraringoro, sagaga
tero, koodoo sarayi manggowoomonggo ooreyingo.

21 Ene ngundiro tetoni ngu, asa, Yisasdo eweyi sumoo
inoyingo. Naru ndadiro ngundiro teroruwo? Etoni, ewey-
imbo gumi eyingo. Kuri ene bodagano damoni yero ooroote,
eyingo.
22 Naru oowooyingga, oombooro biyomi, ngundo
simooyengga nga wenggeremootoni, de nombono, sonono
nguya uro, ureni kumooweroyi teroroote. Ge mete

tetoningga ngu, ge nowoondoyi teyunoya, ge noore
hoorooweyero. Ero eyingo.
23 Ene ngundiro etoni,Yisasdo simooyengga ngu eweyim-
boya eyingo. Ataga, ge noya ngandiro ete. Ge mete tewa
tetoni, ngu ge no nangone yomosiyo. Ndadiro nguro, ge
ngundiro ete? Oni nowoondoyemo hamoo Anutno yero ngu,
asa, ene mete oo bidodo teweroyi ingowa. Eyingo.
24 Yisasdo ngundiro oo etoni, asa, sodedo oorengo, oni
eweyingga ngundo meno ero eyingo. No nowoondonemo
hamoo tete. Ene noro nowoondone hamoo ngu ootuwoo!
Nguro ngu, ge no hooroowenero! Eyingo.
25 Etoni, Yisasdo yeyoro ngu oni simoo bare oowooyingga
oorengo mayero, yowuruwootoyi, nguro ngu, ene ngu oom-
booroga nguya sanggiri tero, kenoro eyingo. Ge oombooro
manggowo sodeyi ukingoyingo, no geya eteno. Ge nga
simooyengga nga yokoya, kootuyisina, ge ene newendemo
ko ma uwero! Ngundiro eyingo.
26 Arisa, ene ngundiro etoni ngu, simoo ooregaku newen-
demonggo oomboorogaku ki biyomi ero, oninggaku yang-
gango oorengo wenggerenggeremoyingo. Ngundiro tero,
oninggaku yokoro, besero toongeyingo. Oombooro toonge-
toni, oninggaku gaboyi kumooyingo. Gaboyi kumootoni, oni
oowooyingga nguro eyingo. Oni kuri kumooteku nga! Ero
eyingo.
27 Ene ngu naruno, Yisasdo kandeyimonggo dowooro
okootoni, ko ootoogero dikayingo.
28 Kootuyisina, Yisas enengo kirikiri oniya ya gurano
uro, nguno enesu nangge ootooro, Yisasno sumoo eyingo.
Ndadiro nguro, noore ngu oombooroga ngu oweweroyi ma
ingowooto? Eyingo.
29 ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Anutno
yemboongetoyi ngu, ngundiro oombooro biyomi ngu ye
mete andangetoyi toongewa. Oore gurano ngundiro mbooro
biyomi ngu ma andangetoyi toongewa. Kini, Anutno yem-
boongero andangeweroyi ngu mete.

Yisasdo Naru Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Ko Eyingo

(Matiyu 17:22-23; Luk 9:43-45)

30-31 Ene ngu endega ngu yokoro, oororo, Galili mera
kewoorokuri oorowuyingo. Ndadiro nguro, Yisas enengo
kirikiri oni etuyeroweroyi naruno, nguro ngu, Yisasdo
enengo kirikiri oni nguya kombitero, Anutro mande
etuyerowero eyingo. Oni Nangoni, ngu mundi oni
kandeyemo yetoyi, ngundo ureyi kumoowa. Ureyi ku-
mootoni, naru kabusa yokoro, ene ko ootoogewa. Eyingo.

32 Ene mande ngundiro etoni, ene kirikiri oni ngu mandega, ngu muri ma ingoro, nguro ene sumoo inoweroyi nguya sosoreyingo.

Onendo Ngu Oni Urungga?
(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Arisa, ene Kapeniyam endemo tunooteyingo. Ene ende oororo, ya newendemo uro, arisa, Yisasdo kirikiri oni sumoo yunoro eyingo. Ye oorekono ndawu mandegaro ewonggo? Ero sumoo eyingo.

34 Ene sumoo ngundiro etoni, ene kirikiri oni mande gumi ma eyingo. Ndadiro nguro, kirikiri oni oorekono oororo, mande ngandiro ero ingoyingo. Onendo koreteyingo urungga oruwa? Ewonggoku nguro ene oyimo yoro, Yisasno mande gura gumi ma eyingo.

35 Yisas enengo ingonduduye ngu kuri ingoro, nguro ene bibitero, kirikiri oniku, kande eraya kegidemboro erayagaku negoyerootoni, ombutoyi eyingo. Oni gurado koreteyingo oruwero, ingoro ngu, asa, ene komo omburo kootu tero, oni bidodoboro kirikiri oni tero oruwa. Ero eyingo.

36 Yisas ngundiro ero, simooye gura bodaga yoro, kewooroyemo yero, ngunonggo okooro boogomooro, enengo kirikiri oni kirarongo nguno eyingo.

37 Oni ene no oowoonemboro ingondudu tero, ene oni simooye ngandiro bodaga yoro, hooroowewaku ngu, ene no hooroweneroote. Oni ene no hooroweneroro ngu, ene no, ko, noro Awane no sowenerootoni, ngano ombuwono, ngu ene nguya hooroowewa. Ero eyingo.

Oni Nooreya Ma Sanggiri Tewaku Ngu, Ene Noorengo Doboonani Oorengo
(Luk 9:49-50)

38 Yondo Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, noore oni gura kenootooye, ene gengo oowoonggemo merambooro oweyerootoni, ngu noorengomu kini. Ngundiro nguro noore ene roogo teyinowooto. Ndadiro nguro, ene gengo kirikiri oni kini.

39 Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ye ma roogo teyinowero. Ene oni gura no oowoonemo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu tewaku ngu, ene noya mande biyomi sodedo ma ewa.

40 Ndadiro nguro, oni gura nooreya sanggiri kini, ngu noorengo doboonani ngundo noore hoorooweyerowa.

41 No hamoo oorengo yeno eteno. Krayis oowooyimo, hoorooweyerowo ero ingoro, sono tobano ye yunowaku ngu, arisa, ngu oningga, nguro Anutro uri, ngu hamoo oorengo,

ene Anutro endemo sugi sugi ngundiro urini yororuwa. Ero eyingo.

Muri Biyomi, Ngundo Oni Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yomburiyoote

(Matiyu 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 Yisasdo kirikiri onino mande gura eyingo. Oni gurado simooye nga noro nowoondoyemo hamoo ingoro oorootenggoku, nga gura yoro, newendemo hamoo ingooteku, ngu yomburiyowaku ngu, enengombo muri biyomi tewoku nguro gumi ogingo urungga oorengo yowa. Arisa, ngu oningga, ngu enengombo ngundiro tewoku, nguro mete ngu digi urungga yoya, ngundo bungeyimo gosiyoya, yoya, sono koongeyingo urungga ngu kewooroko oorongootoyiga uni.

43 Ge kandegebo weti mbumbuwa gura tetoningga ngu, ge mete toongooya, andangeya, oorongooga uni. Kandege guranangge, ngundo mete keta oruweroyi gome ngu yowa. Kinitetoni, ge kandege eraya eraya oodoni, ngundo goyoro, ende biyomi de nombono ma kumooweroyimo nguno oorongoonggerowa.

44 Ngu endega nguno, bunimbo suwooyi sano oni goweyi songgiwi nero, oodoni, oninggaku ogingo urungga ingoro, sugi sugi oruwa. Enendo de nguya ma wemoowa.

45 Ngundiro nangge, kengge gurado mbumbuwano goyoya, utoningga ngu, arisa, ngu kengega ngu toongooya yoko. Ngundiro tero, ngu ge mete keta oruweroyi gome ngu yowa. Kengge eraya eraya oodoni ngu, ngundo goyoro, ende biyomi de nombo ma kumooweroyimo, endegano nguno oorongoonggerowa.

46 Ngu endega, nguno bunimbo suwooyi sano oni goweyi songgiwi nero oodoni, oninggaku ogingo urungga ingoro, sugi sugi oruwa. Enendo de nguya ma wemoowa.

47 Ngundiro nangge, ene doongenggebo weti mbumbuwa gura tetoningga ngu, ge mete ngu doongenggega ngu yowukeya, oorongoongga uni. Ge doongengge guranangge, ngu ge mete Anutro mande mande murini nguno uwa. Ge doongengge eraya eraya oodoni ngu, ngundo goyoro, ende biyomi de nombo ma kumooweroyi oorengo (Hel) nguno oorongoonggeroni uwa. Anutro Mandeno ngandiro ete.

48 Ngu endega, nguno bunimbo suwooyi sano oni goweyi songgiwi nero, oodoni oninggaku ogingo urungga ingoro, sugi sugi oruwa. De nguya ma wemoowa. (Ayisaya 66:24)

49 Kumbe gura dowooro yetoyi, ngu gagiwi kini. Arisa, gagiwi yero, ariyetoni, de koondodongoombo boosowootoyi, yanggango oorengo yeteku ngundiro. Towootowoo omburo,

ngundo oni yeni, kumbe boosowootoyi, yanggango yeteku, ngundiro tewa.
50 Anutro mande keta gome, ngu sayi nembo ngundiro. Sayi nembo ngu oo gome. Ene sayi nembo, nguro yanggangoni kuri kiniteyingo ngu, ye ndadiro tetoyi, ngu sayi nembo ngu ko mete tewa? Sayi nembo ye nowoondoyemo oorooteku ngu, ye komo dobookuriyeboya gome oorengo imakeyingomo bibiteya oriyi. Ngundiro eyingo.

10

Yisasdo Erambarisa Toongooweroyi, Nguro Eyingo (Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ngu naruno nguno, Yisas ootoogero, ngu endegaku yokoyingo. Endegaku ngu yokoro, ene Yudiya mera Yodan sono anduroko urooreyingo. Urooretoni, ngu naruno, Yisas tanggeyimo oni simoo bare urungga oorengo yowuruwooyingo. Ngundiro yowuruwootoyi, Yisasdo enengo muri ngu keyoro, Anutro mande oni simoo bare etuyeroro eyingo.
2 Ngu naruno, Parisi onindo Yisasno omburo, Yisas dowooro urewero nguro ene Yisas towoongoro sumoo eyingo. Noorengo Mosesro mamana mande ngu oni ene mete bareyi andangewa, ero mete ete, ngundi kini, bine? Eyingo.
3 Ngundiro etoyi, asa, Yisasdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro ene Parisi oniro sumoongga ngu gumi eyingo. Mosesndo ndadiro mamana mandega ye yunoyingo? Ero eyingo.
4 Ene ngundiro sumoo etoni, enebana gumi eyingo. Mosesndo ngu oni ene bare andangeweroyi so uyi ngu nakangoro ngu, ene mete bareyi andangero yokowa. Eyingo.*
5 Ngundiro nguro, Yisasdo Parisi oniro mandeye gumi eyingo. Ye mande unggarangooro yanggayanggango yetoyi, nguro Mosesndo ngu mamana mandega ngu nakangoro yunoyingo.
6 Koretero oorengo, Anutdo oo bidodo yemukoro, ene oni simoongga ko barega nguya yoyeyingo.
7 Ngundiro nguro, simoo ene eweyi nemi yokoro, bareyiboya naru bidodomo, ebe dowoodowoo tero, yowuruwooro oruwari.
8 Ngundiro nguro, erambarisa ngu ene goweyari guranangge. Ene ko goweyari eraya kini, ngu goweyari guranangge ngundiro.

---

* **10:4:** (Anutdo Mosesno nga mandega ngaro ngundiro ma eyingo. Kini, oni enengombo bareyi yokowero mande yanggango etoyi, nguro Mosesndo enengo manggoye ngu keyoro so uyi ngu nakangoro yunoyingo.)

9 Nguro ngu, Anutdo oo gosiyowoku ngu, onindo ngu ma
toongoowanggo. Eyingo.
10 Kootuyisina, ene yano ko oorowutoyi, kirikiri onikundo
nga mande ngaro damonimboro Yisas sumoo inoyingo.
11 Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ene oni gurado
enengo bareyi yokoro, bare gura yowaku ngu, asa, enengo
bareyi koretero ngu yomburiyoro, ene weti mbumbuwa tete.
12 Ngundiro nangge, bare gurado enengo kameyi yokoro,
simoo gura yowaku ngu, enengo kameyi koretero ngu
yomburiyoro, ene weti mbumbuwa tete, ero eyingo.

Yisasdo Simooye Kumana Yunoyingo
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ngu naruno, oni simoo bare enengo simooye bobodi
gidarega yoyoro, Yisas tanggeyimo mayeyingo. Ngundiro
yoyoro, mayetoyi, enengo kirikiri onindo simooye yoyoro,
ngano ma ombuwero, ero, manggaruyeroro oweyeroyingo.
14 Yisasro kirikiri onindo ngundiro tetoyi, yeyoro, nguro
Yisas newende biyomi ingoro, enengo kirikiri onikuya
eyingo. Ye simooye bobodi yoyokootoyiga, nono ombuyi. Ye
ngu ma oweyerowero. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo endega enengo oni simoo bare soboyerooteku ngu,
ngu simooye ngundiro ngundo uwanggo.
15 No hamoo oorengo yeno eteno. Oni gura Anut Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngundo enengo simoo bare soboye-
rooteku endega, nguno simooye nowoondoyi ngundiro ma
tero ngu, asa, ene nguno hamoo oorengo ma uwa. Eyingo.
16 Ngundiro ero, Yisasdo simooyeku yodowooro,
boogoyeroro, kandeyi tabayemo yero, kumana yunoyingo.

Oni Ene Sitowinidodoboro Mande
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ngu naruno, Yisas ootoogero oorowutoni, oni gura
kendutero ombuyingo. Omburo, Yisas tanggeyimo boodoo
oondoogero, sumoo eyingo. Oo etuyeroyingo oni gome, no
ndadiro terogogo, no suwooyi sano keta oruweroyi, ngu
yowano? Eyingo.
18 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo gumi eyingo.
Ndadiro nguro ge noya oni gome ete? Anut enengombo
nangge oni gome nenengo.
19 Ge Anutro mamana mande kuri ingoote. Ge oni ma
ureyi kumoowero; ge bare gidarega yakakayi yodowooro
yowoosooro ma yomburiyowero; buribari nguya ma endey-
owero; ge yakaka ma tewero; ge oni gurano mande godange
ma ewero; ge godange ero, oni guraro oo sitowini ma
sobiyoro yowero; ge awanangge tanggeyemo gome ootooya,
nguro manggoye keyoya ootoo. Ero eyingo.

20 Yisasdo ngundiro etoni, ngu oningga ngundo Yisasno
gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no kuri bodagano, ko,
ataga nguya, no ngu mamana mande ngu bidodo keyoro,
omburo, oorooteno. Eyingo.
21 Ene ngundiro etoni, Yisasdo ene kenondadangero, on-
ingga, nguro nowoondoyi urungga oorengo tero, nguro
gome ingoro, ngu oningga nguya eyingo. Ge oo guranangge
ma teyingo. Ge oorowuya, gengo oo sitowi bidodo onino
uriyoya, ngunonggo beye yoya ngu, asa, beye ngu angoyi oni
ngu bayeteya yuno. Ngundiro tero ngu, asa, gengo oo gome
oorengo ngu sambo endemo ooroote. Ge ngundiya teya ngu,
asa, ge ombuya, no keneroya endeyo. Eyingo.
22 Ngu oningga ngu mandega ngu ingoro, omuku-
mundoongo biyomi bisiwero, newende nguya kowuri
yeyingo. Ndadiro nguro, enengo sitowini urungga ngu
yokoro, oni yunoweroyi kini. Nguro ngu, ene ootoogero
toongeyingo.

23 Ngundiro tetoni, ene Yisas doongetero, endeyoro,
enengo kirikiri onino eyingo. Oni sitowidodo ngu, ene
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo
simoo bare soboyerooteku, ngu newendesina uweroyi
nguya, kowuri oorengo.
24 Ngundiro etoni, enengo kirikiri oniku ngu ingoro, nguro
ene soriyokootoyi, Yisasdo mande soweyoro mande gura
eyingo. Ye simoone, oni Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo endega enengo simoo bare soboyerooteku, ngu
newendesina uweroyi nguro koyi, ngu kowuri oorengo.
25 Yo, hamoo, bo urungga nga ngu nggusiyi newendekuri
uweroyi ngu kowuri, beye sitowinidodo oni ngu Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo endega enengo simoo
bare soboyerooteku nguno uweroyi nguya ngundiro kowuri
oorengo. Ero eyingo.
26 Yisas enengo kirikiri oniku mandeni ngu ingoro, nguro
ene sori urungga tero, enengo nangge mande ero ingoro
eyingo. Hamoo, onendo suwooyi sano keta oruweroyi, ngu
mete yowa? Eyingo.
27 Ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gome gome yeyoro,
mande gumi eyingo. Anutdo oni ma hooroowetoni ngu, asa,
oni enesu nangge, oo yanggango ngu hamoo ma tewa. Kini,
Anutdo oniya ootooro, ngunonggo ene mete oo yanggango
ngu bidodo hamoo oorengo tewa. Eyingo.

28 Yisasdo ngundiro etoni, asa, Pitando mande gura
Yisasno eyingo. Ingo, noorengo ya, ko, sitowi bidodo kuri
yokoro, noore ge kengeroro, endeyootetoku nga! Eyingo.

29-30 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. No hamoo
oorengo yeno eteno. Oni bidodo songo songomo ene noro
ingoro, Anutro Mande Keta Mesarango nga ingoro, ngu we-
siyoro eweroyi nguro enengo ya, konebaye, kuwookuwooye,
awanamoye, enengo oowari koye nguya, yoyokowanggoku
ngu, asa, oo bidodo ene kuri yokowonggoku, nguro gumi
ngu dagaro urungga yowanggo. Yo, hamoo, ngu ketangga,
nguno enengo ya, konebaye, kuwookuwooye, awanamoye,
oowari koye nguya, urungga oorengo yowanggo. Ene ye no
oowoonemo ko tewanggoku ngu, oni gidaregado noro ma
ingootenggoku, ngundo muri biyomi ngu ye teyunowanggo.
Ene kootuyisina ngu, suwooyi sano keta oruweroyi, ngu
yowanggo.
31 Ene oni gurado koreteyingo oruwero ewaku ngu, ene
omburo, kootu tero, oni bidodoboro kirikiri oni tero oruwa.
Eyingo.

Yisasdo Enengo Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Eyingo
(Matiyu 20:17-19; Luk 18:32-34)

32 Ene Yerusalem oorowuwero Yisasdo oore keyoro, ko-
retero oorowuyingo. Ngundiro oorowutoni, enengo kirikiri
oniku keyoro, oororo, nguno ingondudu urungga tero
soriyokoyingo. Ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowooy-
ingga ene keyeroro oorowuwonggoku, ngundo sosoreyingo.
Nguro ngu, Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya
kegidemboro erayagaku yoyoro, songo oororo, enengo
goweyimo oo tunooteweroyi, nguro mande yunoyingo.
33 Ene ngandiro eyingo. Ingoyi, ataga noore Yerusalem
endemo ooretooye, nguno Oni Nangoni, ngu Yudaro yowuru
yaro tabango oni ururu, ko, mamana mande etuyeroyingo
oni nguya kandeyemo yewa. Ngu oni ngundo, mande gu-
ranangge urewero mande ero gosiyoro, oni sowe gidaregaro
Gabuman oni kandeyemo yewanggo.
34 Yetoyi, ngundo ngu yomooyinoro, mukendoro, gis-
aruboro utoro, ureyi kumoowa. Ene naru kabusa yokoro,
ene ko keta ootoogewa. Yisasdo ero eyingo.

Yemus Yon Nguya, Ene Oni Ururu Oruwero Nguro Eworiyo
(Matiyu 20:20-28)

35 Sebedi simoongo erayagaku, Yemus, Yon, ngundo
Yisasno omburo sumoo inoro eworiyo. Oo etuyeroyingo oni,
noore oo guraro ge sumoo gunowero. Ge ngu ooga ngu noore
teyuno. Eyingo.
36 Ngundiro etori, ene mandeyari gumi eyingo. Nondo
ndawu ooga yari teyunoowe? Eyingo.

37 Ngundiro etoni, erayagakundo gumi ewori. Ge nooreno
rogo ye. Kootuyisina, gengo yabage duridarinidodo nguno
bibitetoyi, noore gurado kandege koondosina, gurado kan-
dege biyomisina, nguno bibitewaro. Eyingo.
38 Ene ngundiro sumoo etori, Yisasdo mandeyari gumi
eyingo. Yari ngu ooga nguro nono sumoo eteriku, nguro
muri ma ingooteri. Yari bine, nondo tobaga sono netenoku,
nguno yari nguya sono newari, bine? Ngundiro nangge, yari
sono kundingiyi gimutenoku, ngu yari nguya, bine, mete ngu
sonongga ngu gimuwari? Eyingo.†
39 Ngundiro etoni, kirikiri oni erayaga ngundo mande
gumi ewori. Noore mete, etori, Yisas enebana eyingo.
Hamoo oorengo, ngu tobaga no sono netenoku, ngu yari
nguya sono newari. Ngu sono kundingiyingga nondo
gimutenoku, ngu yari nguya gimuwari.
40 Ene onendo kandene koondosina, kandene biyomisina
bibiteweroyi ngu, nondo ma ewano. Ndadiro nguro, Anut
enengombo nangge, ene kuri oni yunowero nguro ene
yomosiyoyingo. Eyingo.
41 Ene kirikiri oni kande erayagaku mande ngu ingoro, ene
Yemus, Yon erayaga nguya, sanggiri oorengo teyingo.
42 Ngundiro tetoyi, Yisasdo negoyerootoni, eneno omb-
utoyi eyingo. Oni sowe gidaregaro tabango oni ngu, ene
yanggangoyedodo tero, dobookuriye soboyeroweroyi, nguro
mamana mande enengo oni ururu ngundo etoyi, ngundiro
yanggango soboyerootenggo.
43 Ene ngu muringga ngu ye kewooroyemo ma oruwa.
Hamoo oorengo kini. Ene ye kewooroyemo oni gurado
urungga oruwero tewaku ngu, asa, ene yengo kingo kirikiri
oni tewa.
44 Oni gura ene yengo koreteyingo oruwaku ngu, asa, ene
oni ngu bidodoboro kingo ko oni tero oruwa.
45 Ndadiro nguro, Oni Nangoni, nguya onindo ko teya,
hoorooweyi ero, ma ombuyingo. Kini, ene ngu oniro ko
tero, oni hoorooweyeroro, enengo keta oruweroyi, ngundo
simoo bare bidodo weti mbumbuwanonggo, ko uriyerowero
ombuyingo. Ero eyingo.

Yisasdo Oni Doongeyi Kiringongga Yomosiyoyingo
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ngu naruno, ene Yeriko endemo mayero, ko, Yeriko
dagaro, Yisasro kirikiri oni, oni simoo bare gidarega nguya,
ngundo Yisasdodo sawero teyingo. Nguno, Timiyasro nan-
goni Batimiyas, ngu doongeyi kiringo yeyingo, ngundo oore

† **10:38:** (Sono toba, ko, sono kundingiyi gimuweroyi mande erayaga ngu ogingo koorowooro kumooweroyi, nguro eyingo.)

dabemimo bibitero oriyingo. Ene suwooyi sano oni simoo
bareno digi beye ooro ngguyinggayi tero, sumoo sumoo
eroruwo.
47 Ngu oningga ngundo ingootoni, Yisas Nasaret oni ngu
namoko ombutoni, ingoro, damoni yero, ene meno yang-
gango ero eyingo. Yisas, ge Dewitro sembeni, ge noro
nowoondoyi tenuno! Ero eyingo.‡
48 Oni simoo bare oowooyingga oorengo sanggiritero
kenoro eyingo. Ge ari yoko! Etoyi, ene oningga ngu ingoro,
ene manggaru urungga tero eyingo. Dewitro sembeni, ge
noro nowoondoyi tenuno! Eyingo.
49 Arisa, Yisas enengo mandeni meno ewoku, ngu ingoro,
nguro ene omburo dikaro eyingo. Oningga ngu negon-
gootoyiga ombuni, ero etoni, oni songokundo, ngu oni
doongeyi kiringonggaku negongoro eyingo. Yisasdo ge ne-
gogeroote. Nowoondoge metemi ingoya, sodedo ootoogeya
ombu! Eyingo.
50 Arisa, oni doongeyi kiringonggaku meno ngu ingoro,
nguro enengo dogigiro nenggurogaku oorongooni, utoni,
sodedo ootoogero, dikaro, Yisas tanggeyimo oorowuyingo.
51 Oorowutoni, Yisasdo oni doongeyi kiringonggakuya
sumoo eyingo. Nondo ndawu ooga tenggunowano? Etoni,
ngu oni doongeyi kiringongga, ngundo gumi eyingo. Oo
etuyeroyingo oni urungga, no doongetewero ingooteno.
Eyingo.
52 Ngundiro etoni, Yisasdo ngu oni doongeyi kiringongga
nguya eyingo. Ge mete oorowu. Ge noro nowoondogemo
hamoo teyingo, ngundo doongengge yeni, metemi tete.
Etoni, ngu naruno nangge, oni doongeyingga, ngu metemi
teyingo. Ngundiro tetoni, ene doongetero, mera kenoro, ene
oorekononggo Yisas keyoro, toongeyingo.

11

Yisas Bingamidodo Yerusalem Ende Uyingo
(Matiyu 21:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

1 Yisas ko enengo kirikiri oni nguya Betipas, Betanino ngu,
ende bobodi erayaga ngu, Olib puri ngu damonimo, ngu
Yerusalem tanggeyimo oruworiku nguno tunooteyingo.
Nguno Yisasdo enengo kirikiri oni kirarongo eraya
sureyeroro eyingo.
2 Yari andu endega namokono kenooteriku, anduno
sodedo oorowuya, Hos gura oowooyi Donggi. Ngu nangoni
duriyoga gosiyootoyi oorooteku, ngu wesiyoya, yoya om-
buri. Oni gurado kuri nguno ma bibiteyingo.

‡ **10:47:** (Kurimi Dewitdo Yuda oniro tabango koretero oruwo).

3 Ene oni gurado yarino sumoo yunoro ewa. Yari ndawu
ooga tewero, etoningga ngu, asa, yari ngandiya eri. Oo
Bidodo Simburi, ngundo Donggi nga ko inoro, ko sodedo
soweyootoni ombuwa, eya eri. Ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, arisa, erayaga ngu oororo, Donggi
duriyoga ngu oore oorowuweroyisina nguno endesina ya-
muko dabemimo gosiyoyingo ngu kenoyingo. Ngundiro
kenoro, erayaga, ngundo Donggi ngu uto wesiyoyingo.
5 Ngundiro tetori, oni namoko dikayingo, ngundo erayaga
nguno sumoo eyingo. Yari ndawu ooga tewero Donggi
duriyoga ngu uto wesiyooteri? Ero eyingo.
6 Ngundiro sumoo etoyi, kirikiri oni erayaga, ngundo
eworiyo. Yisasdo ngaro ewo, ero etori, nguro ene yokoro
sayingo.
7 Arisa, erayagaku Donggi duriyogaku yoro, Yisasno om-
buworiyo. Ngundiro tero, erayagakundo enengo dogigiro
nengguro andangero, Donggi sanganimo yomitori, Yisas ngu
sanganimo bibiteyingo.
8 Ngundiro bibitetoni, oni simoo bare oowooyingga
oorengo enengo dogigiro nengguro andangero, oore san-
ganiwoore yomiro yomiro oorowuyingo. Ngundiro tetoyi,
gidaregado kono oororo, de duwoo toongooro, omburo, oore
sanganiwoore yomiro oorowuyingo.
9 Ngundiro tero, simoo bare koretetoyi, gidarega kootu
tero oororo, ene meno moguru tero eyingo. Sugi sugi
oruwa! Hosana! Anutdo ene mete kumana nga oningga,
nga inootoni, ngu Oo Bidodo Simburiga, ngu oowooyimo
ombuteku nga!
10 Noore Yisas bingami ero okoowato! Ene osinani, De-
witro naruni ngundiro noore soboyerowero ombuteku nga!
Hosana, awuno oorengo! Ero eyingo.
11 Asa, Yisas Yerusalem endemo uro, Yudaro yowuru ya
oowooyi Tembel ngu newendemo uyingo. Yisas oo bidodo
kenondadangero yokoro, suwootetoni, Yisas enengo kirikiri
oni kande eraya kegidemboro erayaga nguya Betani endemo
oorowuyingo.

Yisasdo De Gura, Oowooyi Pik, Ma Enggeyingomboro Eyingo
(Matiyu 21:18-19)

12 Sengetoni, Yisas enengo kirikiri onikudodo Betani
ende yokoro, omburo, yade oorekono Yisasdo oodooro ku-
mooyingo.
13 Yisasdo de gura oowooyi Pik, ngu de gudo, kukunga
ningguri ngundiroga, ngu oriroko kenoyingo. Uyi oowooy-
ingga tutu ureyingo, ene enggeboro doongetewero namoko

de damonimo oororo doongetero, engge gura ma kenoyingo.
Kini, uyi nangge oriyingo. Ndadiro nguro, de Pik
enggeweroyi naruni kini.
14 Yisasdo ngu degakuya eyingo. Kootuyisina, onindo
gengo tanggorige ko ma yoro newanggo. Ngundiro etoni,
enengo kirikiri onindo ngu mandega ngu ingoyingo.

Yisasdo Oni Yowuru Yano Oo Uriyootoyi Oweyeroyingo
(Matiyu 21:12-17; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22)

15 Yisas enengo kirikiri oni nguya Yerusalem endemo
oorowuyingo. Nguno Yisas oororo, Yuda oniro yowuru ya
oowooyi Tembel newendemo uro, yeyootoni, oni Tembel
yano digi beye yowoorengoweroyi koyi tetoyi, nguro ene
damoni yero oweyeroyingo. Ngundiro tero, Yisasdo yey-
ootoni, oni digi beye gura gura yowooraringoro, bayetetoyi,
ngu yeyoro, yabakudodo wenggeremootoni, ukero uyingo.
Ngundiro nangge, oni nu mumukondiri ngu uriyowero
koyi nguya teyingo nguro yabaye nguya wenggeremootoni,
ukero, utoni oweyeroyingo.*
16 Yisasdo roogo tero mamanayeroro eyingo. Ye oo gura
gura yoro, Tembel ngaro pawa newendekuri ngando ma
oororo, omburo tewero, eyingo.
17 Arisa, Yisasdo oni ngu mamanayeroro mande gura
eyingo. Anutro mande nakangoyingo, ngundo ngandiro ete.
Noro ya ngu oni simoo bare sowe mera bidodomo oo-
rootenggoku, ngundo oowooyi yemboongeweroyi ya,
ero ewanggo. (Ayisaya 56:7)
Ene yendo ngu yeyi, yakaka oniro kombiteyingo musiyo
tetenggo. Eyingo. (Yeremayiya 7:11)
18 Yudaro yowuru yano Anutro wooro yeyingo oni nguro
sobosobo oni, ko, Anutro mamana mandero etuyeroyingo
oni, ngundo Yisasro mandeni ingoro ngu, arisa, ene damoni
yero, Yisas ureyi kumoowero nguro ene oore ereweyingo.
Ndadiro nguro, oni simoo bare oowooyingga Yisasro man-
deni ingowero gome ingootenggo. Ngundiro nguro, Parisi
onindo Yisasro koni ngu kenomayingoro, nguro ene Yisas
dowooro ureyi kumoowero nguro hahangeyingo. Ndadiro
nguro, oni simoo bare bidodo Yisasro mandeni nangge
ingowero ingootenggo.
19 Suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni, ngudodo
Yerusalem ende yokoro sayingo.

---

* **11:15:** (Ndadiro nguro, oni ende gidaregaro digi beye yoro, mayero, Yerusalem ende urungga, nguro digi beye ngu yowoorengoro yoyingo. Ngu yoro, ngundo nu ko nusako gidarega uriyoro, yoro, Anutno wooro yero yemboongewero ngu uriyoyingo. Ngu kongga ngu yowuru yano tetoyi, nguro Yisasdo sanggiri teyingo).

Oni Ene Newendemo Hamoo Tero, Nguno Kira Ewaku Ngu, Ene Hamoo Oo Yowa
(Matiyu 21:20-22)

20 Suwoononggo oorengo, Yisas, enengo kirikiri onidodo
ko oororo, Pik dega ngu kenowonggoku, ngu kuri kumooni
yewo. Yo, hamoo, uyi huri oo ngu bidodo kuri ariyero,
kumooni yeyingo.
21 Pitando ngundiro kenoro, Yisasdo Pik dega nguya kuy-
owo mande ewoku ngu ingoro, Yisasno eyingo. Oo Bidodo
Simburi, keno! Nga Pik dega nga gedo kuyowo kowuri eneno
yewoku, nguro kuri kumoowoku nga! Ero eyingo.
22 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye komo
Anutro nowoondoyemo hamoo teyi.
23 No hamoo oorengo yeno eteno. Ye ngandiya ingoyi!
Oni gura ene newende tege eraya kini ngunonggo mera
puringga ngaya ewa. Ge ootoogeya, ukeya, wendeyimo
u, ero ewaku ngu, asa, hamoo oorengo, enendo ewoku,
ngundiro tunootewa.
24 Arisa, no hamoo oorengo yeya eteno. Ye nowoon-
doyemo hamoo tero nguno ingoyingo tege eraya kini,
ngunonggo ye oo guraro kira ewanggoku ngu, asa, hamoo
oorengo, Anutdo ooga ngu yunootoni yowanggo.
25 Yengo yemboongeyingo naruno nguno, oni gurado yeno
muri biyomi gura tero, kowuri yunoyingo tetoni ngu, asa,
ye Anutno sodedo yemboongeya, ingondudu biyomingga
ngu Anut kandeyimo yetoyi, ngundo hoorooweyeroro, ngu
kowuringga ngu andangero kabeteyunowa. Ye ngundiro
tewanggoku ngu, asa, yengo Awaye sambo endemo oo-
rooteku, ngundo yengo weti mbumbuwaye nguya andan-
geyunoro kabetewa.
26 Ene ye oni gurado kowuri ye yunowoku, ngu ma
andangewanggoku ngu, asa, yengo Awaye sambo endemo
oorooteku, ngundo nguya yengo weti mbumbuwa ma an-
dangeyunowa, ero eyingo.

Oni Yisasno Sumoo Eyingo. Onendo Ge Yanggango Gunowo?
(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Yisas ko enengo kirikiri oniya Yerusalem ko
oorowuyingo. Ngu naruno, Yisas ene Yuda oniro Tembel
ya ngu newendewoore endeyootoni ngu, asa, Anutro
wooro yeyingo oni nguro sobosobo oni ururu, Mosesro
mamana mandero etuyeroyingo oni, ko, endemo tabango
oni ngudodo Yisasno mayeyingo.

28 Ngundiro mayero, Yisas sumoo inoro eyingo. Onendo
ngu sunggiga ngu ge gunoro ngunonggo nga kongga nga te,
ero rogogerowo? Sumoo eyingo.
29 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo.
No nguya yeno oo guraro sumoo yunowero. Ye nondo
sumoongga ngu gumi etoyi ngu, asa, no nguya yengo
sumoongga ngu gumi ewano.
30 Arisa, onendo Sonoyeroyingo Yon oningga ngu surey-
ootoni ombuyingo? Anutdo sono kundingiyimbo oni
sonoyeroni, ero, Yon sureyootoni ombuwo; ngundi, oni
simoo baredo sureyootoyi, sonoyerowo, bine? Ye noro
mandenengga nga gumi eyi.
31 Ngundiro sumoo yunootoyi, tabangoku enengo nangge
mande ero, ingoro, eyingo. Noore ngandiro ewato.
Anutdo Yon sureyootoni, oni simoo bare sono kundingimbo
sonoyerowero ombuyingo, ewatoku ngu, arisa, enebana
ewa. Ye ndawugaro, ngu nowoondoyemo hamoo ma in-
gowonggo?
32 Ngundiro nangge, noorendo ngandiro ewato. Onindo
Yon sureyootoyi, ngu kongga ngu teyingo, ewatoku ngu,
asa, oni simoo baredo nooreya sanggiri urungga tewanggo.
Ndadiro nguro, oni simoo bare ene kuri ingootenggo. Yon
ngu Anutro ingondudu eyingo oni oorengo.
33 Ngundiro nguro, ene Yisasro mande gumi ngandiro
eyingo. Noore watayi kini. Etoyi, Yisas enebana eyingo.
No nguya yengo sumoongga, ngu gumi ma ewano. Ndawu
oninggado nga sunggiga nga nunootoni, ngunonggo no ko
nga tetenoku ngu ma ewano. Ero eyingo.

12

Wayin Ko Sobosobo Oni Biyomi, Nguro Mande Adingayi
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 Ngu naruno nguno, Yisasdo mande adingayi gidarega
nguya simoo bareno ngandiro eyingo. Oni gura Wayin
kongga tero, oonggoyi pawangoro, Wayin nguno miwo. Ene
Wayin engge yoro, wongooro, winggooweroyi musiyo nguya
tero, ene kongga ngu sobowooweroyi nguro ya pirungga
awuno yeyingo. Ngundiro yetoni, oni nguno bibitero, Wayin
kono oo ngu bidodo gome kenoro, sobowooro oruwo. Oni
ko simburiga, ngundo oni gidaregado ngu kongga nguno digi
beye koyi teyi, ero, ene yoyero, ene mera gura oriroko, nguno
toongeyingo.
2 Wayin enggeweroyi narunimo, ko simburi, ngundo
enengo kirikiri oni gura sureyootoni, Wayin koyi tetenggoku

onikuno oorowuyingo. Ko oni ngundo kono oo engge gura yenunoyi, ero, ko oni gura ngu sureyootoni oorowuyingo.

3 Ngundiro ko oningga ngu sureyootoni, oorowutoni, Wayinro kono oni, ngundo oni ko simburigakuro kirikiri oninggaku, dowooro, gome gome ureyingo. Ngundiro tero, oo gura ma inoyingo. Kini, ene kingo oorengo sureyootoyi oorowuyingo.

4 Ngundiro tetoyi, ko simburibo kirikiri oni gura ko sureyootoni, oorowuyingo. Oorowutoni, ngu kirikiri oninggaku, nguya utoro, tabangomo dongososowooro, ureyi biyomi yetoni, mandeni biyomi ero yomooyinoyingo.

5 Ko simburibo kirikiri oni gura nguya sureyootoni oorowuyingo. Oorowutoni, kono onikundo ngu ko oninggaku, nguya ureyi kumooyingo. Ngundiro tetoyi, ko simburibo, kirikiri oni oowooyingga sureyerootoni oorowuyingo. Oorowutoyi, gidarega yutoro, oweyerootoyi, satoyi, gidarega yureyi kumooyingo.

6 Ngundiro tetoyi, ko simburi nguro oni gura nguya moore. Ngu enengo nangoni guranangge oorengo. Nguro gome ingoro, newende nangonimo ooroote. Kootu oorengo ngu, enengo nangoni sureyootoni oorowuwero tetoni eyingo. Nga ngu nenengo nangone, nguro ene manggowo ingoro, keyowanggo, ero sureyootoni oorowuyingo.

7 Ngundiro oorowutoni, ene kono oni ko tetenggoku, ngundo nangoni kenoro, enengo nangge kewooroyemo mande ero, ingoro eyingo. Nga oningga ngando ngu eweyimboro oo bidodo yomukoro, enendo simburi tewa. Arisa, noore ene nguya udooye kumoowa. Ngundiro tero ngu, asa, nga kongga nga ngu noorengo sobowooro, koyi tewato. Eyingo.

8 Ngundiro ero, kono oni, ngundo ene nguya dowooro, ureyi kumooyingo. Kumootoni, bingo okooro, kanggaroko oorongooyi uyingo.

9 Arisa, oni ko simburigaku, ngandiro tewa? Ene omburo ngu, oni kono ko tetenggoku ngu yutoro, yureni kumoomukowanggo. Ngundiro tero, ene kongga ngu ko oni gidarega yunowa.

10 Anutro mandeno nakangoyingo, ngu ye kuri kandangero ingowonggo. Yisasdo ngandiro eyingo.

Nga ya ungoomboro nonggini yanggango ngu ya yeweroyi onindo andangero yokoyingo. Ene ataga, ngu ya nongginingga, ngundo ya yanggango dowooro dikate.

11 Oo Bidodo Simburi, enengombo ngu ooga ngu yeni tunooteyingo. Noore ngu kenootooye ngu, gome oorengo. Eyingo. (Sam 118:22-23)

12 Yerusalem yowuru yano oni tabango ngu bidodo ngu
mandega ngu ingootoyi, Yisasdo ngu mande adingayingga
eteku ngu enengomo teyingo. Ngundiro nguro, ene Yisas
dowooro, ya biyomimo yewero teyingo. Ene oni simoo
barero sosorero, nguro ene yokoro, ootoogero, sayingo.

Mera Ngaro Sobosobo Oni Koreteyingo Digi Beye Inoweroyi, Oni Nguro Yisas Sumoo Inoyingo
(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 Ene Parisi oni Herodro oni gidarega, ngudodo Yisasno
sureyerootoyi, towoongowero oorowuyingo. Ndadiro
nguro, ene mande nenengo gura ma etoni ngunonggo yoro
wirikoyingo onino yeweroyi nguro sumoo inowero teyingo.
14 Arisa, oni ngu omburo, Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo
oni, noore ingooteto. Ge mande hamoo nangge ete. Gedo
ngu oni oowooyedodo, ko, oni oowooye kini nguya mande
muri guranangge eneno teyunoote. Yo, ge oni simoo bare
bidodo yowuruyeroro Anutro mande muri metemi nangge
ero etuyeroote. Arisa, ge ngu ndadiro ingoote? Noore
Yuda oni nga digi beye (Takis) Sisa inowato, bine; ngundi,
Anut nangge inowato, bine? Anutro mamana mande nguno
ooroote, bine? Ero eyingo.*
15 Ngundiro sumoo etoyi, ene Yisas ingoyingo, ene godange
etenggo. Nguro Yisas enebana eneya gumi eyingo. Ndadiro
nguro, ye no towoonerootenggo? Ye digi beye gura yoya,
ombutoyiga, nondo kenoowe. Eyingo.
16 Ngundiro etoni, ene digi beye gura yoro, ombutoyi,
Yisasdo sumoo yunoro eyingo. Nga oo gabogaboyiga nga
oneromu? Ero etoni, enebana gumi eyingo. Ngu Sisa
gabogaboyi.
17 Ngundiro etoyi, arisa, Yisas enebana gumi eyingo. Sis-
aro oo ngu, ye komo Sisa inoyi. Anutro oo ngu, ye komo Anut
inoyi. Yisasdo ngundiro etoni, oniku ngu mandega, nguro
ingondudu urungga teyingo.

Oni Kumooro Ootoogeweroyi, Nguro Yisas Sumoo Inoyingo
(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 Arisa, ngu naruno nguno, Yuda oni gidarega oowooye
Sadusi, Yisasno mayeyingo. Sadusi oni, ngundo ene
ngandiro etenggo. Oni kumootenggoku ko ma ootooge-
wanggo, ero ingootenggo. Ene Yisas sumoo inoro eyingo.

---

* **12:14:** (Rom oniro sobosobo koreteyingo ngu oowooyi Sisa. Parisi onindo ene Yisas towoongoro mande kowuri nguno sumoo inoyingo. Ndadiro nguro, ene mande gumi biyomi etoni, nguno ene mande wirikoyingo onino yeweroyi, nguro ngundiro sumoo eyingo.)

19 Oo etuyeroyingo oni, Mosesndo mande gura ngandiro
nakangoro, yunoyingo. Oni gura simoongo kini kumootoni
ngu, nguro konebeyi gura ootooro ngu, asa, ngundo ngu bare
wabuga ngu mete yowa. Nguno nangoningga tewaku ngu,
beyi musiyomo oruwa, ero eyingo.
20 Arisa, oni simoongoro gura simoo nangge kandegura
gidemboro eraya oruwonggo. Koreteroga, ngundo barega
yowo. Asa, ngu simoongo kini oode kootuyisina kumoowa.
21 Ngundiro kumootoni, enengo koneyo enebana ngu bare-
gaku yoro, ene nguya simoongo kini oode kumoowa. Nguro
koneyo kabusayigaku enebana ngu baregaku nangge yoro,
oode ene nguya simoongo kini oode kumoowa.
22 Ngundiro nangge, ngu simoongoro kandegura gidem-
boro erayagaku bare guranangge yoro, kumoorodoyidoyi
kinitewa. Nguro simooye nguya kini. Kootuyisina, baregaku
nguya kumoowa.
23 Arisa, kootuyisina, oni kumooyingoku, ko
ootoogeweroyi naruno nguno, ngu baregaku, ngu oone
bareyi nenengo? Ge ingoote, ngu kandegura gidemboro
erayagaku ngu bidodo bareye guranangge. Ero eyingo.
24 Ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye Anutro
mandeno ma ingootenggo. Ye Anutro yanggangoni nguya
ma ingootenggo. Nguro ngu, ye mande buribari etenggo.
25 Oni kumooyingoku ko ootoogeyingo naruno, nguno
simoo bare kameyi bareyi kini. Kini, ene Anutro sambono
Engel oni oorootenggoku, ngundiro oruwanggo.
26 Ene nga mandega nga oni kumooyingo ko
ootoogeweroyi, ngu ye bine Mosesro Buk, ngu ye ma
kandangero ingoyingo. Ngu Anutro mandega ngu de
bodagano soru tunooteyingo. Ye ngu kuri kandangero
ingootenggo. Ngu mandegano nguno Anutdo Mosesno
eyingo.
No Ebarahamro Anut, Ayisakro Anut, Yekobro Anut, ero
eyingo. (Eksodas 3:6)
27 Mosesro mande ngundo etuyerooteku ngu, ngandiro oni
kumootoyi, nguro gaboyi keta oorootenggoku, nguro Anut.
Yengo mande ngu hamoo oorengo yomburiyoro etenggo.
Ero eyingo.

Anutro Mamana Mande Koreteyingo Oorengo
(Matiyu 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Anutro mande etuyeroyingo oni gura ombuyingo. Om-
buro, ingootoni, Sadusi onindo Yisasya mande gumi gumi
ero ronggeyootoyi, ene ingootoni, Yisasdo Sadusi oniro
mande gumi gome oorengo eyingo. Ngundiro tetoni,
enebana Yisas sumoo inoro eyingo. Ndadiro mamana

mandega, ngundo mamana mande gidarega dagayeroro
koreteyingo? Ero eyingo.
29 Ngundiro sumoo etoni, Yisasdo ngu oningga nguro
mande gumi eyingo. Mamana mande guranangge ko-
reteyingo ngu ngandiro. Nguro ye Iserel, gome ingoyi! Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo nangge, noorengo Anut
guranangge.
30 Ye komo Oo Bidodo Simburi nguro nangge gome ingoyi!
Yengo Anut nguno ye komo nowoondoye bidodo, gaboye
bidodo, yengo ingonduduye bidodo, yengo yanggangoye
bidodo, ye ene inoya, ngu nangge keyoya endeyoyi.
31 Mamana mande eraya kootu, ngu ngandiro. Gengom-
boro gome ingooteku, ngundiro, ge tanggegemo oni gura
nguya, nowoondoyi teyino. Mamana mande gurado nga
mamana mande erayaga, nga ma dagayeroote. Eyingo.
32 Ngundiro etoni, mamana mande etuyeroyingo oningga,
ngundo Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, gedo hamoo
ete. Yo, hamoo, Anut guranangge oorengo. Anut gura nguya
kini.
33 Yo, noore komo nguro gome ingooteto. Noore komo
nowoondonani bidodo, ingondudunani bidodo, yanggang-
onani nguya bidodo Anut Oo Bidodo Simburiga inowato.
Ngundiro tero, noore komo dobookurinanimboro nowoon-
doyi teyunoweroyi, ngu noorengo ingootetoku, ngundiro
ingowato. Noore nga mamana mande erayaga, nga gome
keyowatoku muringga, ngundo nusako utoro, deko kak-
isokoro, wooro yeweroyi muringga, ngu dagate.
34 Ngu oningga ngundo mande gumi etoni, Yisasdo in-
gootoni ngu, ene oni ingonduduni metemi. Nguro ngu,
Yisasdo oningga, nguya eyingo. Ge Anutno nowoondo-
gemo hamoo tetoni, ngunonggo ge oni gidarega, nguya
nowoondoyi teyunoro, ngunonggo ge Anutro mande murini,
ngundo simoo bare soboyerooteku, ngu tanggeyimo omburo
ooroote. Yisasdo ngundiro etoni, nguro oni gidaregado
ingoro, sosorero, nguro ene oo guraro Yisasno ko ma sumoo
eyingo.

Krayis Ngu Oone Nangoni?
(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-44)

35 Yisas Yuda oniro yowuru yano ootooro, ngunonggo
oni simoo bareno mande wesiyoro ero etuyeroro sumoo
yunoro eyingo. Anutro mamana mande etuyeroyingo oni,
ngundo ndadiro nguro, ene Krayis ngu Dewitro sembeni, ero
etenggo?†

† **12:35:** (Krayis nguro muri ngandiro. Anutdo oni rogo tetoni, simoo bare ko yoyoweroyi oni.)

36 Yuka Kundingi, ngundo Dewit ingondudunimo yetoni,
nguro Dewit enengombo eyingo.
Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo noro oni urungga Oo
Bidodo Simburi Simbune nguno ngandiro eyingo. Ge
kandene koondosina bibite. Kootuyisina ngu, gengo
mundi oni yoyewe, gengo kengge damonimo yoye-
wano. Eyingo. (Sam 110:1)‡
37 Ndadiro nguro, Dewit enengo sembeni tunooteweroyi ngu
noro Simbune, ero ete? Ero eyingo.

Mamana Mande Etuyeroyingo Oni, Nguro Muriye
(Matiyu 23:1-36; Luk 11:37-54; Luk 20:45-47)

38 Yisasdo ngundiro etoni, simoo urunggaku, Yisasro man-
deni ingowero oni oni teyingo. Ngu naruno nguno, Yisasdo
oni simoo bare mande yunoro eyingo. Ye Anutro mamana
mande etuyeroyingo oni, ngundo tetenggoku, ngundiro ma
tewero. Ndadiro nguro, ene towikumba piru piru oni
bingamiyedodobo yemutenggoku, ngundiro yemutenggo.
Ngundiro yemutoyiga, simoo baredo yeyoya, oni ururu, eya,
ingoyi, ero, ngundiro tetenggo.
39 Ene ngundiro tero, Yuda oniro yowuru yano oni
simoo bare doongeyemo tunoo bibitewero gome oorengo in-
gootenggo. Ene oo simbo kayingo naruno, yaba koreteyingo
nguno bibitewero nguya, gome ingootenggo.
40 Ene bare wabu kamesumooye kumooyingo ngu gana-
ganayeroro, bare wabunonggo ya oo sitowi kingo sobiyoro
yootenggo. Ngundiro yomukoro yokoro ngu, asa, enengo
bingamiye ero okooro, ngunonggo ene Anutno kingo yem-
boongeyingo piru piru tetenggo. Nguno ngu, Anutdo wabu
bare ngu hoorooweyeroni, ero ngundiro yemboongetenggo.
Ene kootuyisina, oni ngundiro tetenggoku, ngu Anutdo
nguro gumi kowuri urungga oorengo yunowa. Ero eyingo.

Bare Wabu Angoyinggado Digi Beye Anutno Yeyingo
(Luk 21:1-4)

41 Yisasdo Yuda oniro yowuru yano uro, digi beye
yoweroyi musiyomo oororo, namokoyi bibiteyingo. Bib-
itero, ene ngunonggo simoo bare yeyootoni, digi beye musiy-
omo yetoyi yeyoyingo. Yeyootoni, oni sitowiyedodo, ngundo
ngu digi beye oowooyingga biyomi yetoyi yeyoyingo.
42 Ngu naruno nguno, bare wabu gurado omburo, enengo
digi beye bobodi eraya nangge ngu kondibo yeyingo, siko
gura kini. Ngu digi beye bobodi erayaga, ngu Toya gu-
ranangge ngundiro.

‡ **12:36:** (Oo Bidodo Simburi Simbune, nga mandega nga, ngu Yisasro eyingo.)

43 Ngundiro tetoni ngu, asa, Yisasdo enengo kirikiri
onikuno negoyerootoni, tanggeyimo ombutoyi eyingo. No
hamoo oorengo yeno eteno. Nga bare wabu angoyingga,
ngando ene digi beye urungga oorengo yete. Yo, hamoo, oni
simoo bare yowuru yaro digi beye musiyomo yetenggoku,
ngu bidodo dagayeroote.
44 Ndadiro nguro, nga oni nga bidodo digi beye oowooy-
ingga yano ooroote. Ene gidarega nangge yoro, mayero
yetenggo. Ene nga bare wabuga nga, ngu enengo yano gura
kini, sikono nguya gura kini. Ene oowari uriyoweroyi nguya
gura kini. Enengo digi beye bidodo yeteku nga! Ero eyingo.

13

Yisasdo Yuda Oniro Yowuru Ya Tembel Yomburiyowa, Ero Eyingo
(Matiyu 24:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yisas Yuda oniro Tembel ya, yokoro oorowutoni, enengo
kirikiri oni gurado eneno eyingo. Oo etuyeroyingo oni, digi
yanggango ururu oorengo ngu digi goobe oo wadori gome
gome, ngundo yeyingo, nga keno! Eyingo.
2 Yisasdo kirikiri oningga nguro mande eteku gumi
ngandiro eyingo. Ge keno nga ya ururu nga, kootuyisina,
digi gura yokootoyi, gura sanganimo ma oruwa. Kini, onindo
nga digi nga usosowooro, oorongooyi merako umukowa.
Ero eyingo.

Yisasdo Kowuri Oowooyingga Biyomi Kootuyisina Ombuweroyi, Nguro Eyingo
(Matiyu 24:3-14; Luk 21:7-19)

3 Yisas mera puri oowooyi Olib nguno bibitero, ngunonggo
Yuda oniro Tembel, ngu andusina oodoni kenoyingo.
Ngu naruno nguno, Pita, Yemus, Yon, Enduru, ngu oni
namorayaga, ngundo nangge Yisas tanggeyimo omburo,
Yisas sumoo inoro ngandiro eyingo.
4 Ge nooreno e. Ndawu narunggano oo ngu tunootewa?
Naru wengamo oo bidodo tunootewerоyi, ngu namokono
tetoni, nguno noore ndawu sunggiga ngu koretero tunootetoni, nguno noore kenowato? Eyingo.
5 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande yunoro, gumi
eyingo. Oni gurado ganayeroweroyi nguro ye ingonda teyi!
6 Oni oowooyingga oorengo no oowoonemonggo
tunootero, ngu ngandiro ewanggo. No nangge Yisas Krayis.
Anutdo oni simoo bare yoyoweroyi, ero, no soweneroote,
ero ewanggo. Ngu oni ngundo ngundiro ero, ene oni simoo
bare oowooyingga oorengo ganayerowanggo.

7 Kootuyisina, ye me ebe urungga ngguyi ingoro, ko, me
ebe urungga mera songomo tunooteweroyi, nguro mande
bingayi nguya ingowanggo. Ngundiro ingoro, ye nguro ma
sosorewero, ngundiro muri ngu hamoo koretero tunootewa.
Ene naru wenga, nguno kini.
8 Yo, hamoo, oni sowe gurado ootoogero, oni sowe gu-
raya ebe urewari. Ngundiro nangge, mera guraro oo
bidodo sobosobo oni, ngundo ootoogero, mera guraro oo
bidodo sobosobo oniya ebe urewanggo. Mera guminggano
ngu imimi urungga yootoni, oni simoo bare oodooro ku-
mooyingo urungga tunootewa. Ngu oo nguro ogingoyi
urungga oorengo, ngu baredo simoo bisiyowero ogingo
ingootenggoku, ngundiro tunootewa.
9 Ngundiro oo nguro, ye ingonda teyi! Naru wenga
ma tunooteyingomo kowuri ngundiro tunootewa. Ye noro
nowoondoyemo hamoo ingoro oodoyi ngu, arisa, mundi
onindo, ye nguya, enengo tabango oni yowuruno yoyeyi
dikawanggo. Yowuru yano nguya ene ye gisaruyerowanggo.
Ndadiro nguro, ene no oowoone, ko, noro mandene nguya
wongooyi uwero tewanggo. Yo, hamoo, ye oni mera ngaro
oo sobosobo ururu ngu doongeyemo yoyeyi dikawanggo.
Ngundiya tetoyiga ngu, asa, ye nguno Anutro Mande Keta
Mesarango ngu wesiyoya eneno eyi.
10 Ngundiya tetoyi ngu, asa, koretero Mande Keta
Mesarango ngu simoo bare mera bidodomo oorootenggoku,
nguno onindo wesiyoro eneno etoyi, ingowanggo.
11 Ene ye yodowooro, wirikoyingo oni yowuruno
yoyetenggoku naruno nguno, ye koretero ma sosoreyingo
ero ingowero. Noore ndawu mandega ewato, ero, ma
ingowero. Kini, ngu naruno nguno, Anutro Yuka Kundingiyi,
ngundo mande yendo eweroyi ngu yetoni, ngu nangge ye
yootunoya eyi.
12 Ene beyibo, koneyo, ngu wirikoyingo oni, yowuruno
windogayi yunootoni, yureyi kumoowero tewanggo.
Ngundiro nangge, eweyimbo enengo nangoni windogayi
teyinootoni, nangosumooye ngundo awanamoyemboya
nguya sanggiri tero, windogayi yunootoyi, yureyi
kumoowanggo.
13 Ngundiro tero, oni bidodo yeya, nowoondoye biyomi
oorengo yewanggo. Ndatero nguro, no oowoone ngu
yeno ooroote. Nguro ngu, ene yeno ngu muringga ngu
teyunowanggo. Ene oni noro mande yanggango dowooro
oodoni oororo naru wenga tunootewaku ngu, asa, Anutdo
ngu oningga ngu ko yowa. Eyingo.

Oo Biyomi Oorengo Ngu Tunootewa
(Matiyu 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 Yisasdo ngundiro eyingo. Ngu oo biyomi, ngundo
Anutro kundingiyi oorengo musiyomo dikatoningga, ngu
ingoyi. Ngu narunggano, nguno oni simoo bare Yudiya
merako oorootenggoku ngu, ene komo sodedo saro, purimo
oorewanggo. (Oni nga mandega nga kandangeya, ngu gome
ingondudu teni!)
15 Oni enderoko oorooteku ngu, ene ya newendesina uro,
enengo oo sitowi nguya yowero ma ingowa.
16 Ngundiro nangge, oni kono oorooteku ngu, ene
ko yowoorengoro, enengo towikumba yowero, yano ma
oorowuwa.
17 Ngu naruno, bare kawuyedodo; ngundi, bare simoon-
amboye nono yunootenggoku, ngu oni oniyooge.
18 Nguro ye komo yemboongeyi. Oo ngu doogo dogigi sono
midugu naruno ma tunootewero.
19 Ngu narungga nguno, kowuri urungga oorengo
tunootewa. Koretero oorengo, Anutdo oo bidodo
yemukoyingo naru ngu bidodomo, omburo, nga naruno
ngano nguya kowuri ngundiro ngu kuri ma tunooteyingo.
Kootuyisina nguya, kowuri ngundiro ngu ko ma tunootewa.
20 Ene Oo Bidodo Simburi, ngundo kowuri narungga ngu
woosootoni, ma ootutetoni ngu, asa, oni simoo bare bidodo
oonootewanggo. Ene Anutdo oni simoo barero ingoro,
enengo kuri rogo yeyingo. Nguro ngu, ene nga narungga nga
woosootoni, ootutewa.
21 Ngu narungga nguno, oni gurado yeya ewa. Kenoyi!
Krayis nga, oorooteku nga; ngundi, kenoyi, ene andusina
oorooteku andu, etoni ngu, asa, ye nguro nowoondoyemo
hamoo ero ma ingowero.
22 Oni gidaregado omburo, ganayeroro ewanggo. No
Krayis, Anutdo simoo bare yoyowero rogoneroyingo etoni;
godange eyingo oni gidarega, ngundo ero ewanggo. No
Anutro ingondudu eyingo oni, ero ewanggo. Ene muri songo
gura onindo ma teweroyi ngu tero, nguno ene Anutro simoo
bare ngu towooyeroro ganaganayerowanggo.
23 Nguro ngu, ye ingonda teyi! No oo bidodoboro kuri yeno
etoowe, ingootenggoku ngu! Eyingo.

Kootuyisina, Oni Nangoni Ko Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Luk 21:25-28)

24 Yisasdo eyingo. Ngu kowuri urungga ngu kinitetoni ngu,
arisa, sa kombo doobeyerootoni, himi ma yewari.
25 Tootu soretoyi, oo yanggango sambono oorootenggoku,
ngu bidodo Anutdo yokutuyerowa.

26 Ngu narunggano nguno, Oni Nangoni gobooreno duri-
darini yanggangonidodo oorengo ombutoni, kenowanggo.
27 Ngu narungga nguno, enengo Anutro sambono En-
gel oni ngu sureyerootoni, Anutro simoo bare sambo
mera bidodomo oorootenggoku, ngu yoyoro, mayero yowu-
ruyerowanggo. Ero eyingo.

Pik Dega, Ngundo Wirikoweroyi Naru, Nguro Muri Tete
(Matiyu 24:32-35; Luk 21:29-33)

28 Yisasdo eyingo. Ye Pik dega nguno ingoyi! Kambini
sonoyidodo teteku naruno, ngu nungoyero, tanggori keta
ngu yeteku, ngu kenoro ingootenggo. Sa naruwo gome ataga
tunootete, ero ingootenggo.*
29 Ye de ngundiro tetoni, kenoro, ye ingootenggo.
Enggeweroyi naru namoko tunootete, ero ingootenggo.
Ngundiro nangge, kootuyisina, ye ngundiro oo ngu
kenootoyi, tunootetoni ngu, arisa, ye nguno ingowanggo.
Yisas ko ombuweroyi naruni namoko tetoni, nguro sunggi
ngundiro tunootete, ero ingowanggo.
30 No hamoo oorengo yeno eteno. Nga naruno ngano oni
simoo bare oorootenggoku, ngu ma kumoomukoyingomo,
ngu oo ngu bidodo tunootewa.
31 Yo, hamoo, sambo mera ngu oororo kinitewari. Ene
noro mandene ngu ma kinitewa. Ero eyingo.

Oni Gurado Nga Mandega, Ngaro Naruwo Ma Ingoote
(Matiyu 24:36-44)

32 Yisasdo eyingo. Ene oni gurado ngu narungga ngu,
ko sangga ngu ma ingoote. Anutro Engel oni sambono oo-
rootenggoku ngu, nguya ma ingootenggo. Enengo nangoni
nguya ma ingoote. Kini, Eweyi Anutdo nangge ngu ingoote.
33 Ye ingonda teya, gome sobowooya oriyi! Ndadiro nguro,
ye ma ingootenggo. Naru ndadiboro tunootewa.
34 Ngu ngandiro. Oni gura enengo ya yokoro, mera
songosina endeyowero. Nguro enengo ko onindo oo
sobowooyi, ero, ene ko bayetero, songo songo yunowa. Ene
yamuko sobosobo oningga nguya ewa. Ge gome oorengo
soboneroya ootoo.
35 Nguro ngu, ye nguya komo gome sobowooyi! Ndadiro
nguro, ye ma ingootenggokuro nguro, ndawu narunggano
ya simburi ko ombuwa. Ene suwootetoni, ombuwa; ngundi,
suwoo kewoorokono, bine; ngundi, sengewero kootoori
etoni, bine; ngundi, suwoononggo, bine; ngu ye ma in-
gootenggo.†

---

* **13:28:** (Pik dega ngu gudo kukunga ningguri ngundiro.) † **13:35:** (Ya simburi ngu Yisas kootuyisina ko ombuweroyi, nguro eyingo.)

36 Kinitetoni, ene sodedo omburo, ye yeyootoni, we-
tororuwanggo.
37 Nondo nga mandega nga, yengo, ko, simoo bare bidodo
nguya ero yunooteno. Nguro ye komo gome sobowooya
oriyi! Eyingo.

14

Yisas Ureyi Kumooweroyi Nguro Mande
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

1 Naru eraya nguya yokoro, Anutdo sunggi kenoro,
dagayeroyingo naruwo (oowooyi Pasowa) nguro naru
kundingi, Oo Manongoyingo Yis Kini, nguro naru kundingiyi
oo simbo urungga neweroyi nguya tunootewa. Anutro
wooro yeyingo oni nguro sobosobo ururu, mamana man-
dero etuyeroyingo oni ururu, ngundo torige Yisas dowooro
urewero oore ereweyingo.
2 Ene eyingo. Noore naru kundingiyimo ngu ooga ngu
ma tewato. Ndadiro nguro, oni simoo baredo me ebe yeyi
tunootewa. Eyingo.

*Baregado Yisas Tabangomo Kumu Bo Urumi Gura Wen-
doyingo*
(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)

3 Yisas Betani ende oororo, gorimambudodo oni oowooyi
Sayimon nguro yano uro, nguno oo neweroyi yabano bib-
iteyingo. Ngu naruno, bare gura ombuyingo. Ngu barega
ngu bo urumi nggusi gome oorengongga, ngu kumu bo
urumi gura ndindingo gome ngu newendemo nggusin-
goyingo. Urini urunggado uriyingo oowooyi Nard. Ene ngu
nggusiga ngu udookero, Yisas tabangomo wendoyingo.
4 Ene ngundiro wendootoni ngu, asa, oni gidarega nguno
oruwonggoku, ngundo nowoondoye biyomi yero, enengo
nangge ero ingoro eyingo. Ndadiro nguro, bo urumi
gomengga nga kingo yomburiyoote?
5 Nga oni yunootoni, uriyootoyi, nguro uriyi urungga
(300.00Kina) yoro, ngundo angoyi oni yunoweroyi. Ero
baregakuya boguwooro kenoro eyingo.
6 Ngundiro etoyi, ene Yisasdo eyingo. Nguno yokoyi! Ye
barega nga ndatero kenoro ero kowuri ene inootenggo? Ene
noro muri gome ngu tete.
7 Angoyi oni ngu, yeya suwooyi sano oodoyi, narudodomo,
ye mete ene hoorooweyerowanggo. Ene no ngu yeya su-
wooyi sano ma oruwato.
8 Ene barega, ngando bo urumi gura no gowenemo
wendooteku nga ngu, ene no mereno noyeweroyi nguro
yomosineroote.

9 Nondo hamoo oorengo yeno eteno. Mera merani
bidodomo Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ewang-
goku, ngu merasina nguno nga baregado teteku, ngaro
mandeni ero, nguro nguya ingondudu tero ingowanggo. Ero
eyingo.

Yudasdo Yisas Tabango Oni Yunowero Mande Gosiyoyingo
(Matiyu 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Ngu narunggano nguno, Yisasro kirikiri oni kande
eraya kegidemboro erayaga nguromu gura Yudas Iskariyoot,
ngundo ene Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo
ururu nguno oorowuyingo. Ngundiro oororo, ene Yisas
yootunoro, kandeyemo yewero eyingo.
11 Yudasdo ngundiro etoni, Anutro wooro yeyingo oni
nguro sobosobo ururu ngu ingoro, nguro ene oni oni tero,
Yudas digi beye inowero mande gosiyoyingo. Ngundiro
nguro, Yudasdo damoni yero, oore erewero, ndawu
narunggano Yisas yootunoro, kandeyemo yewano, ero in-
goyingo.

Yisasdo Pasowa Kirikiri Oniya Neyingo
(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; Yon 13:21-30)

12 Kowooyingomboro naru koreteyingo, Oo
Manongoyingo Yis Kini oowooyi Pasowa, ngu neweroyi
naruni tunooteyingo. Ngu narunggano nguno, ene Anutro
sunggi kenoro, dagayeroyingo naruwo Sipsip nangoni utoro,
nguro oowari kayingo. Nguro ngu, kirikiri onikundo Yisasno
sumoo ewonggo. Gedo ngu noore ndano saya, oowari oo
ngu yomosiyoro, neweroyi ingoote? Ero sumoo eyingo.
13 Ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yisasdo kirikiri oni eraya
sureyeroro eyingo. Yari oorowuya, ende uri. Nguno, oni
gura sono nggusi koorowooya, oorekanare oorowutoningga
ngu, yari kenoya, ene keyoya, endemo oorowuri.
14 Ene oorowuya, ya gura newendemo utoningga ngu, asa,
yari ngu ya simburiga, nguno ngandiya eri. Oo etuyeroyingo
oni, ngundo geno sumoo ewo. Noro ya gumi ndano,
no nguno nenengo kirikiri onidodo Pasowa oowari ngu
newato?
15 Yari ngundiro sumoo etori, enendo ya gumi urungga
awu sanganimo ngu etuyerowa. Ngu ya gumingga ngu,
oo neweroyi yaba, bibiteweroyi yaba, ngu bidodo kuri
yomosiyingo ngu. Yari nguno noorengo oowari yomosiyori.
Eyingo.
16 Yisasdo ngundiro etoni ngu, arisa, kirikiri oni erayaga
ngu endemo oororo, Yisasdo ewoku ngundiro kenoyingo.
Ngundiro tero, ene nguno oowari yomosiyoworiyo.

17 Suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya
kegidemboro erayagakudodo ombuyingo.
18 Ngundiro omburo, ene oo neweroyi yabano bibitero,
oo nero, Yisasdo eyingo. Nondo hamoo oorengo yeno
eteno. Oni gura ye kewooroyemo nganonggo, windogayi
no yootunoneroro, mundi oni kandeyemo noyewa. Ngu
oningga ngu, noya oo netero. Eyingo.
19 Yisasdo ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri oni nowoon-
doye kowuri oorengo yeyingo. Ngu mandega nguro, ene
damoni yero, guranangge nangge, Yisas sumoo inoyingo. Ge
noya ete, bine? Eyingo.
20 Ene ngundiro sumoo sumoo etoyi, Yisasdo gumi eyingo.
Ye kande eraya kegidemboro eraya ngu kewooroyemo nga
gurado. Nga oningga, noya kandenari koondomo gobooro
yeterokungga nga.
21 Yo, hamoo, no Oni Nangoni, Anutro mandeno kuri
eyingo ngundiro oorowute. Ene ngu oningga Oni Nangoni
yootunoro etekungga ngu, ngu oniyooge! Ngu oningga ngu
oniyooge nemimbo ma bisiyoyingo ngu, kowuri eneno ma
tunootewa, ero eyingo.

Yisasdo Oowari Wayin Damoni Yero, Kirikiri Oni Yunoyingo
(Matiyu 26:26-30; Luk 22:15-20; 1 Korind 11:23-25)

22 Ene oo nero oodoyi, Yisasdo oomanongoyingo gura
yoro, Anutno yemboongero, oososowooro, bayetero, yunoro
eyingo. Nga yoya neyi. Nga nenengo songgiwine. Eyingo.
23 Yisasdo ngundiro ero, ene toba gura Wayin sonoyimbo
newendemo angeyingo, ngu yoro, Anutno yemboongero,
kirikiri oni yunootoni ngu, sono toba gurananggegakuno
gobooro neyingo.
24 Ngundiro netoyi, Yisasdo yeyoro eyingo. Nga sono
tobaga nga nenengo sidudarone. Nga ngu yeya, mande keta,
ero gosiyooteno. Nga sidudaronengga nga, ngu oni simoo
bare bidodoboro wendoyunooteno.
25 No yeno hamoo oorengo eteno. No nga Wayinngga nga
ko ma newano. Kootuyisina, Anutro endega enengo simoo
bare soboyerooteku nguno, no Wayin sonoyi ko newano.
Eyingo.
26 Ngundiro tero yokoro, Anut bingami okooro, ene yambo
gura utoro ngu, asa, ene ootoogero, Olib purimo ooreyingo.

Yisasdo Pitaya Eyingo. Ge No Noyokoro Kootu Nunowa
(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

27 Ngu naruno nguno, Yisasdo kirikiri onikuya eyingo. Ye
bidodo noyokoro sawanggo. Anutro Mandeno ngu ngandiro
nakangoyingo.
No Sipsip simburi utoowe, Sipsip sosorero, songo songo
sawanggo. Ero nakangoyingo. (Sekarayiya 13:7)
28 Ene no merenonggo ko keta ootoogero ngu, no ye ko-
reteyunoro, Galili merako oorowuwano. Eyingo.
29 Ngundiro etoni, Pitando Yisasro mandeni gumi eyingo.
Oni gidarebo goyokoro, satoyi, ene nondo ngu ge ma
goyokoro, toongewano. Ero eyingo.
30 Ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo Pitaya eyingo. Nondo
geno hamoo eteno. Ataga nga, suwoonggano ngano,
kootoori tambu eraya ma eyingomo, ge no oowoone oon-
gooro ewa. No ngu oningga ngu watayi kini ero, tambu
kabusa ewa. Eyingo.
31 Ngundiro etoni, ene Pitando yanggango yero gumi eyingo.
No hamoo oorengo eteno. No mete geya kumoowaroku
ngu, no ge oowoongge ma oongoowano. Eyingo. Ngundiro
etoni ngu, asa, kirikiri oni bidodo mande ngundiro nangge
emukoyingo.

Yisasdo Gesemanino Yemboongeyingo
(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Arisa, ene oororo, musiyo gurano saro, tunooteyingo.
Ngu musiyongga ngu oowooyi Gesemani. Nguno ngu,
Yisasdo enengo kirikiri onikuno eyingo. Ye ngano bib-
iteya oodoyiga, no oororo, anduno Anutno yemboongewero.
Eyingo.
33 Yisasdo ngundiro ero, kirikiri oni kabusa, ngu Pita,
Yemus, Yon, ngu yoyoro, oorowuyingo. Ngundiro oororo,
nguno Yisas newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.
34 Ngundiro ingoro, kirikiri oni kabusagakuno eyingo.
No nowoondone kowuri urungga oorengo yetoni, no ku-
mooweroyineroote. Nguro ngu, ye ngano ootooya, ye komo
ingonda teya sobowooyi. Ero eyingo.
35-36 Yisas ngundiro ero, nguro ene bodaga songo oororo,
merako bagootero, wereyingo. Ngundiro tero, eweyi Anutno
sumoo ero yemboongeyingo. Awa, Awane, oore moore
tetoni ngu, kowuringga ngu ombuya daganeroni. Ge ne-
nengo awane, ge oo bidodo teweroyi ingoote. Nguro no
ngandiro ingooteno. Gedo mete nga kowuri ogingo urungga
nga ngu, gedo andange. Ene ge noro ingondudune ma
keyowero. Kini, gengo ingonduduge ngu nangge no ngu
keyowano, ero yemboongeyingo.
37 Yisasdo ngundiro yemboongero yokoro ngu, asa, ene
ootoogero, kirikiri oni kabusaga nguno oororo yeyootoni,

wetorootoyi, yeyoro, nguro ene Pita yokutuwooro eyingo. Sayimon, ge wetororoote? Ge naru guranangge ma doongetero oruweroyi kini? Sumoo eyingo.

38 Ngundiro ero, kirikiri oni kabusagaku yeyoro eyingo. Ye doongeteya, yemboongeya oriyi, Ye ngundiro tero oodoyi ngu, asa, Setando towooyerootoni, yanggango ma yero oonootewanggo. Hamoo, yengo nowoondoyemonggo ngu tewero ingootoni, ene goweyebo ngu sureye kiniyero yanggango ma yetenggo. Eyingo.

39 Ngundiro ero, Yisas ko oororo, Anutno kira eyingo. Ngu kirangga ngu koretero, Anutno ewokungga, ngundiro nangge ko eyingo.

40 Ngundiro yemboongero yokoro ngu, asa, Yisas kirikiri onino ko omburo, yeyootoni, ko wetoro oruwonggo. Ndadiro nguro, nowoondoye kowuri urungga oorengo yetoyi, nguro ene gome gome kubooyerootoni wereyingo. Yisasdo sumoo yunootoni, ene oyimoyerootoni, nguro mande gura eneno ma eyingo.

41 Arisa, Yisas tambu kabusayiga nguno oororo Anutno ewoku ngundiro ko yemboongero yokoro ngu, asa, ene ootoogero, kirikiri oni kabusaga nguno oororo yeyootoni, ko wetoro oriyingo. Ngundiro tero oodoyi, Yisasdo yeyoro eyingo. Ye komo wetoro kengero oorootenggo? Ngu mete, arisa, naru kiniteteku nga! Ye ootoogeya kenoyi! Ataga, mbumbuwadodo onindo, no yootunoneroro, me oni kandeyemo noyewa.

42 Nguro ngu, ye ootoogetoyiga oorowuwooto. Kenoyi! Windogayi oni no yootunoneroro, oni sanggiri kandeyemo noyeweroyi oni ombuteku andu! Eyingo.

Yudasdo Yisas Mundi Oni Kandeyemo Yeyingo
(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

43 Yisas mande ewootoni, sodedomangge Yudas, Yisasro kirikiri oni nguromu gura ngundo ombuyingo. Ombutoni, me oni oowooyingga omburo, ene duge, idi, nasa, mata komuko ebe ureweroyi, oo bidodo yoro ombuyingo. Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oni ururu, mamana mande etuyeroyingo oni, ko, yowuru yaro tabango oni, ngundo me oni sureyerootoyi ombuwonggo.

44 Windogayi oni, oowooyi Yudas, kuri sunggi gura yunoro mande ero gosiyoyingo. Nondo ngu oni kandeyi dowooro, yenggonangoro, dureyootoowega ngu, asa, ngu oningga ngu Yisas. Ngu dowooya, yoya oorowuyi. Ero eyingo.

45 Arisa, Yudas tanggeyemo omburo eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ero, kandeyi dowooro yenggonangoyingo.

46 Ngundiro tetoni, arisa, me oni Yudasdodo mayeyingo,
ngundo kandeye oorongooro, Yisas dowooyingo.
47 Ngundiro tetoyi, Yisasro kirikiri oni kewooroyemo gu-
rado sanggiri tero, enengo duge sobiyoro, ngundo wooro
yeyingo oni nguro kirikiri oningga, urewero oorongootoni
dagatoni, sodeyi nangge takatoni soreyingo.
48 Ngundiro tetoni, Yisasdo yeyoro eyingo. Ye idi, nasa,
duge, ngudodo ye yakaka oni yodowooro yoweroyi ngundiro
me ombutenggo?
49 Naru oowooyingga, no yeya Yuda oniro yowuru
yano ootooro, mande yunororuwono. Ene ye nguno ma
nodowoowonggo. Ene Anutro mande nakaya ngu ataga
engge tunootete. Eyingo.
50 Ngu naruno nguno, enengo kirikiri oni bidodo Yisas
yokoro samukoyingo.

Simoo Oore Gura Sosorero Toongeyingo

51 Simoo oore gura kumba sarayingga nangge yemuro,
Yisas keyoro, oorowutoni, me onikundo kenoro, nguro ene
nguya dowooyingo.
52 Dowootoyi, simoo ooregaku, enengo kumba saraying-
gaku kandeyemo yokoro, mbirimbiri toongeyingo.

Oni Yisas Yoro, Oni Tabangokudodo Yowuruwooyingo
(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; Yon 8:13-14, 19-24)

53 Me onindo Yisas yoro, Anutro wooro yeyingo nguro
sobosobo oni koreteyingo nguro yano oorowuyingo. Nguno
Anutro wooro yeyingo oni nguro sobosobo ururu, yowuru
yaro tabango oni, mamana mande etuyeroyingo oni, bidodo
mayero yowuruwooyingo.
54 Ngundiro yowuruwooro oodoyi, Pita ngu orirokoyi
songo Yisas keyoro, oorowuyingo. Ngundiro tero, Pitando
ememonggo penggo penggo Anutro wooro yeyingo oniro
sobosobo koreteyingo, ngundo yasiriko uyingo. Ngu yangga
nguro kumba ootuwoo onindo de katoyi, Pita ngu yakowero
nombono omburo, de yakoyingo.
55 Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo ururu,
yowururo oni tabango bidodo, ngundo Yuda oni ne-
goyerootoyi, mayero, Yisasdo mande biyomi gura eyingo
tetoni, ngunonggo Yisas ureyi kumoowero nguro sumoo
ero, mande ereweyingo. Ene mande nenengo gura ma
kenoyingo.
56 Oni oowooyingga mande godange gura gura Yisasno
eyingo. Ene oni nguro mandeye ngu guranangge kini.
57 Ngundiro nangge, oni gidare ootoogero, mande godange
oowooyingga Yisas goweyimo yero, Yisas ganangoro eyingo.

58 Yisas enengombo ngandiro etoni ingowooto. Nondo,
Yuda oniro Tembel, nga toongoowano. Kuri onindo
kandeyebo naru oowooyingga koyi tero yeyingo. Ene
nondo ngu naru kabusagomo ko gura yewano. Ene onindo
kandeyebo yeweroyi nguya kini. Eyingo.
59 Ene ngu mandega eyingo nguya, mande guranangge
kini.
60 Wooro yeyingo oni, nguro koreteyingo oningga, ngundo
tabango oni, kewooroyemonggo ootoogero, dikaro, Yisas
sumoo inoro, eyingo. Ge mande nga gumi gura ma ewa?
Nga mandega nga mande wirikoyingo oni doongeyemo ge
bungomo etenggo. Ge mande gura moore, bine, ngundi kini?
Eyingo.
61 Ngundiro sumoo etoni, ene Yisasdo mande gumi gura
ma ero, nenetero, oruwo. Ngundiro nenetetoni, wooro
yeyingo oni, nguro koreteyingo oningga, ngundo Yisas ko
sumoo inoro eyingo. Ge Krayis, Anutdo simoo bare yoy-
oweroyi sunggi yeyingo oni? Ge Anut Oo Bidodo Sim-
buri, noore ngu bingami okootetoku, nguro Nangoni, bine?
Eyingo.
62 Ngundiro sumoo etoni ngu, asa, Yisasdo gumi eyingo.
Nondo nangge. Kootuyisina, no Oni Nangoni, no Anut yang-
gangonidodo nguro kandeyi koondoyisina bingamidodo bib-
itero, kootuyisina, sambono gobooreno, ombutoowe, ney-
owanggo. Ero eyingo.
63 Wooro yeyingo oniro koreteyingo oningga, ngundo
sanggiri urungga tero, enengo nengguro dowooro, om-
boongeweroyi tero eyingo. Noore oni gidaregano sumoo ma
ewato. Kini, enengombo mande eteku, nga nangge.
64 Ene Anut kootuyisina yomooyinoro mande ete.
Ngundiro nguro, ye enengo mande eteku, nguro ye ndadiro
ingootenggo? Ngundiro sumoo etoni, ene bidodo mande
guranangge eyingo. Yisas mande biyomi eteku, nguro ene
komo kumooni, ero eyingo.
65 Arisa, oni gidarega damoni yero, mukendoro, towimbo
doongeyi doobengoro, nguno utoro eyingo. Ge ingondudu
eyingo oni tetoni ngu, asa, onendo ge guroote? Ngu
yootunoya e! Ngundiro ero, kumba ootuwoo onindo yoro
gisaruboro ureyingo.

Pitando Yisas No Watayi Kini Eyingo
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62; Yon 18:15-18, 25-27)

66 Pita ngu yasiriko nguno bibitero oodoni, Anutro wooro
yeyingo oni, nguro sobosobo oni koreteyingo oni, nguro
kirikiri bare gura ombuyingo.

67 Baregakundo omburo, Pita kenootoni, de yokoro oodoni
kenoyingo. Ngu barega ngundo Pita gome gome kenoro
eyingo. Ge nguya Yisas Nasaret endemo oningga, nguya
oruwori. Eyingo.
68 Ngundiro etoni, Pitando gumi eyingo. Kini, no ngu
oningga ngu, no watayi kini. No gedo mandega eteku ngu,
no muri ma ingooteno. Ngundiro ero yokoro, Pita endesina
yamuko dabemimo ooretoni, ngu naruno, kootoori eyingo.
69 Ngundiro tetoni, kirikiri baregakundo, Pita ko kenoro,
oni namokono dikayingoku nguno eyingo. Nga oningga nga
nguya, Yisasro keyimo oni gura. Eyingo.
70 Ngundiro etoni, Pitando gumi eyingo. Hamoo oorengo
kini. Etoni, naru bodaga oode, oni namoko oruwonggoku,
ngundo Pitaya ko eyingo. Hamoo oorengo, ge Yisasro oni
gura. Gengo mande eteku ngu, Yisasro mandeni ngundiro.
Ge nguya Galili oni, ero eyingo.
71 Arisa, Pitando sanggiri sanganimonggo manggaru tero
eyingo. No hamoo ma etoowe ngu, Anutdo nurewa! Ngu
oningga, yendo etenggoku ngu, no watayi kini! Eyingo.
72 Ngundiro etoni, arisa, kootoori tambu erayayiga ngu
eyingo. Arisa, Pita ingoyingo. Kuri Yisasdo eneya eyingo,
kootoori tambu eraya ma eyingomo, ge no oowoone tambu
kabusa oongoonerowa. Pita mande ngu ingondudu tero,
nguro ene sendoro biyobiyomi teyingo.

15

Yisas Yoro, Oni Mera Oo Sobosobo Oni Urunggano Oorowuyingo

(Matiyu 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)

1 Suwoononggo, Anutro wooro yeyingo oni, nguro so-
bosobo oni koreteyingo, mamana mande etuyeroyingo oni,
yowuru yaro sobosobo oni, Yudaro yowuru ya, nguro ta-
bango oni yowuruno, oni ngu bidodo mande guranangge
ewero yowuruyingo. Ngu oni ngundo Yisas utombo gosiy-
oro, yoro, oororo, Yuda mera nguro, sobosobo oni urungga,
ngu Rom Gabuman oni, oowooyi Payilat, ngu kandeyimo
yeyingo.
2 Payilat ngundo Yisas sumoo inoro eyingo. Ge, Yuda
mera, ngaro oni simoo bare nguro sobosobo oni urungga?
Ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mande gumi ngandiro
eyingo. Yo, gengombo eteku ngundiro. Eyingo.
3 Anutro wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oni ko-
reteyingo, ngundo mande mande oowooyingga kingo Yisas
goweyi sanggawero godange eyingo.

4 Payilatdo ko Yisas sumoo inoyingo. Geno mande gura
gura etenggoku nga, ge gumi gura ma ewa? Ge ingoote!
Mande yanggango gura gura, ge yomburigerowero eteng-
goku nga! Eyingo.
5 Ene, Yisasdo mande mande, ngu gumi gura ma eyingo.
Ngundiro tetoni nguro, Payilat ngu, ene ingondudu urungga
ingoyingo.

Yuda Onindo Yisas De Omukondino Sanggaweyi Eyingo
(Matiyu 27:15-26; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16)

6 Dagoma bidodomo, naru kundingiyi oowooyi Pa-
sowa, nguno ngu, Gabuman sobosobo oni ururu, nguro
muriye ngundiro, ya biyomimo oni guranangge andange-
toyi, toongewa. Ngundiro nguro, oni simoo bare enengombo
oni guraro etoyi ngu, oningga ngu nangge andangetoyi,
toongewa.
7 Ngu naruno, nguno oni gura ya biyomimo oruwo. Ngu
oningga ngu, oowooyi Barabas. Barabas ngu oni mera oo
sobosobo onidodo ebe utoro, oni ureyi kumootoni ngu, oni
ngudodo, ene ya biyomimo yoyeyingo.
8 Arisa, oni simoo bare oowooyingga mayero, Payilat
sumoo inoro, eyingo. Ge suwooyi sano teteku ngundiya,
ataga nguya te. Eyingo.
9 Ene, Payilatdo gumi eyingo. Yuda oniro mera oo so-
bosobo oni urungga, nga bine, andangetoowega, toongeni?
Ero eyingo.
10 Payilat, ngundiro ero ene ingoyingo. Anutro wooro
yeyingo, oniro sobosobo oni koreteyingo, ngundo Yisasya
boguboguwooro nowoondoye biyomi urungga yetoni, nguro
ngundiro teyingo. Ndadiro nguro, oni simoo bare urungga
Yisas bingami okooyingo.
11 Ene, Anutro wooro yeyingo, oniro sobosobo oni ko-
reteyingo, ngundo oni simoo bare sureyeroro eyingo.
Barabas andangeya, yuno etoyiga ngu, ene komo Barabas
andangeya, yunoni. Eyingo.
12 Payilatdo oni simoo bareya eyingo. Ye nga oningga nga,
Yuda oniro mera oo sobosobo oni urungga etenggoku nga,
ndadiro teyinowano? Ero sumoo yunoyingo.
13 Asa, oni simoo bare bidodobo gumi ngandiro meno
manggaru tero eyingo. De omukondino sanggawetoyiga
kumooni! Eyingo.
14 Ngundiro etoyi, Payilatdo gumi eyingo. Ndadiro
etenggo, enendo ndawu oo biyomingga tewo?, etoni, ene oni
simoo bare bidodo meno moguru urungga tero eyingo. De
omukondino sanggawetoyiga kumooni, ero eyingo!

15 Ngundiro etoyi, Payilatdo, oni simoo baredo ewonggoku,
ngundiro nangge ero ingoro, ene Barabas andangetoni,
toongeyingo. Ene Yisas yoro, me oni yunootoni, turimbo
gisasaruboro, ureyi biyomi yeyingo. Kootuyisina, ngu de
omukondi sanganimo sanggawetoyi, kumoowa.

Me Onindo Yisas Yomooyinoro Mande Eyingo
(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)

16 Me onindo Yisas yoro, Payilatro ende pawaroko oorero,
ngunonggo, me oni gidarega bidodo negoyerootoyi, mayero,
yowuruwooyingo.
17 Me onindo yowuruwooro nengguro dagoyiga yoro, Yisas
teyinoyingo. Uto sanggiridodomu yoro, ngundo Yisasro
tomokuyi teyingo. Ngu uto sanggiridodo tomokuyingga ngu
yoro, Yisas tabangomo kutuwooyinoyingo.*
18 Ngundiro tero, Me oni ngundo damoni yero, Yisas
doongeyimo tabadori tero, nggunuwooro, eyingo. Ge
mayeteku nga, ge Yuda oniro mera oo bidodo sobowooyingo
oni koreteyingo urunggaku nga! Eyingo.
19 Ngundiro ero, mata yoro, ngundo Yisas tabangomo
oororongooro utoro, mukendoro, kenoro, ero, Yisas
tanggeyemo boodooye oondoogero, oni oowooye bingamiye
okootenggoku, ngundiro teyingo.
20 Ngundiro tero, me onindo Yisas yomooyinoro, yokoro,
arisa, Yisasno nengguro dagoyigaku andangero, yokoro,
Yisas, enengo nengguroni yoro, Yisas teyinoyingo. Ngundiro
tero, Yisas yoro, de omukondino boorowoowero, yoro
oorowuyingo.

Oniku Yisas Yoro, De Omukondino Sanggaweyingo
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43; Yon 19:17-27)

21 Ngundiro oororo, ooreko oni gura oowooyi Sayimon ngu
endeni oowooyi Sayirin. Ngu oningga ngu, ene digunonggo
ende uwero, mayeyingo. Sayimon, enengo nangosumoongo
erayaga ngu oowooyari Alekisanda, Rupus. Me onindo
oorekonggo dowooro, woosooro, Yisasro de omukondigaku
inootoyi, koorowooyingo.
22 Ngundiro tero, me onindo Yisas yoro, mera musiyo
gurano oorowuyingo. Ngu merangga, ngu oowooyi Golu-
gata. Golugata oowooyingga, nguro muri ngandiro, tabaye
wimbuyi musiyo.

---

* **15:17:** (Ngu tomokungga ngu ko kumba dagoyiga nguya ngu, mera ngaro sobosobo oni tabango koreteyingo, nguro sunggi ngundiro teyinoyingo).

23 Golugatano mayero, nguno sono kowoododo yowuru-
wooyingo, ngu Yisas inowero teyingo. Ngundiro tetoyi, ene,
Yisasdo ngu sono kowoongga ngu yokoro, ene ma neyingo.†
24 Arisa, ene Yisas de omukondino dowooro, sang-
gaweyingo. Ngundiro tero, Yisasro nengguroni, nguro ebe
pawapawamu iriri tero, oni onendo dagayeroro ngu, enendo
yowo.
25 Yisas de omukondino boorowooyingo ngu,
suwoononggo sa oorero, mera yanggango yeteku, narungga
nguno, sa gaboyiboro naru kandegura gidemboro namoraya
(9:00am), nguno sanggaweyingo.
26 Yisas tabango sanganimo de omukondi sosowoomo so
uyi gura ngandiro nakangoyingo. Yuda Oniro Mera Oo
Bidodo Sobosobo Oni Urungga Oorengo. Ngundiro nakan-
goyingo.‡
27 Oni biyomi erayaga, Yisas tanggeyi gide gide
booroyeroyingo. Oni gura kandeyi koondosina, gura
kandeya biyomisina booroyeroyingo.
28 Ngundiro teyingo ngu, kuri oorengo, Anutro mandeno
nakangoyingo nguro engge tunootete. Ngu ngandiro.
Ene oni biyobiyomimboya oruwonggo. Eyingo. (Ayisaya
53:12)
29 Oni simoo bare mayero, kenoro, yomooyinoro mande
ero, tabadori tero, eyingo. Ehe!! Ge nga oningga, ngando
yambo ya tootoongoro yokoro, naru kabusagomo ko yewero
ewo. Eyingo.
30 Arisa, ataga gengombo de omukondi ngu yokoya, mer-
ako ombu! Eyingo.
31 Ngundiro tetoyi, asa, Anutro wooro yeyingo oniro
sobosobo oni koreteyingo, Anutro mamana mande
etuyeroyingo oni, ngundo nguya, Yisas yomooyinoro
mande eyingo. Kenoyi! Ene oni gidarega yomosiyeroote.
Enengombo enengo hooroowewero ma ingoote.
32 Nga Iserelro mera oo bidodo sobosobo oni koreteyingo
urungga, Krayis, ene de omukondi yokoro, ombutoni
ngu, asa, noore ngu kenoro, nowoondonanimo hamoo
tewa! Eyingo. Oni erayaga, Yisas tanggeyi gide gide de
omukondino, erayaga nguya, Yisas yomooyinoro mande
ewori.

Yisas Kumooyingo
(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49; Yon 19:28-30)

---

† **15:23:** (Ngu sono kowoongga ngu sanggawetoyi, ogingo ingoweroyingga ngu kiniteni, ero, inowero, teyingo). ‡ **15:26:** (Yuda onino oni urungga ngu mandega, nguno ureyingo. Ngu mandega ngu, enengo mbumbuwani ero, nakangoro, etuyeroyingo).

33 Sa kewooroko (12:00am) oorengo, mera bidodo suwoo
ooreri urungga tero, oororo, sa nemimo uyingo (3:00pm).
34 Ngu naruno, Yisasdo meno yanggango urungga ero
eyingo. Eloyi Eloyi Lama Sabakatani? Nga mandega
ngaro, muri ngandiro. Noro Anut, Noro Anut, ge ndatero
noyokowo? Eyingo.
35 Ngundiro etoni, oni simoo bare gidarega, namoko
oruwonggoku, ngundo ingoro, eyingo. Ingoyi! Ene Ilayisa
negongoote. Eyingo.
36 Ngundiro etoyi, oni gura kendutero, oororo, sono kowoo
oowooyi Winiga ngu towi sosowo, nguno yero, de sanggano
gosiyoro, yeyi, Yisas manggomo neni, ero inoro, eyingo.
Sobowooro oode kenowato! Ilayisando omburo, andangero,
yoro, ombuwa, bine? Eyingo.
37 Yisas ki urungga ero, yuka yokoro, kumooyingo.
38 Yisas kumootoni, asa, Yuda oniro yowuru ya oowooyi
Tembel, nguno towi urunggaku awu wengamonggo ke-
woorokuri pitiro, oosowooro, omburo, wenga merako
goroongeyingo.
39 Arisa, me oniro tabango, ngundo Yisas omukumundoon-
gomo dikaro, kenondadangero oruwoku, ngundo Yisas
ngundiro tero, kumootoni ngu, kenoro eyingo. Hamoo
oorengo. Nga oningga nga, ngu Anutro Nangoni!
40 Ngundiro etoni, bare gidarega orirokoyi dikaro, kenon-
dadangero, oruwonggo. Ngu bare ngu kewooroyemo, bare
kabusa oowooye nga, Mariya Magadala, Mariya, Yemus,
beyi oowooyi Yosis nguya, namoyari, ko Salomi, ngundo
oruwonggo.
41 Ngu bare ngu, kuri Yisas Galili merako kirikiri teyinoro,
yade ngunonggo bare gidarega nguya keyoro, Yerusalem
endemo eneya mayeyingo.

Arimatiya Mera Oningga Yosep, Ngundo Yisas Bingo Merengooyingo

42 Ngu narungga ngu oororo suwootetoni, kundingi naru
yangeni, nguro oo yomosiyoyingo naruwo.
43 Ngu narungga nguno, Yosep Arimatiya oningga, ngu
tabango oni yowuru, nguro oni gura bingamidodo, ene
Anutro Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro naruni enengo
oni simoo bare sobowooyeroweroyi, ngu sobowooro oruwo.
Ene yanggango tero, Payilat tanggeyimo oororo, Yisas bin-
gomboro eyingo.
44 Ngundiro etoni, Payilatdo Yisas kumoowo, bine; ngundi
ma kumooyingo, bine; ero, ingondudu urungga tero, asa,
me oniro tabango gura negongoro, sumoo inoro, eyingo.
Oninggaku, kuri kumoowo, bine? Eyingo.

45 Ngundiro sumoo etoni, me oniro tabangongga, ngundo
Yisas kuri kumoowo, eyingo. Ngundiro etoni, ingoro, asa,
bingongga ngu, Yosep yokoyinoyingo.
46 Ngundiro yokoyinootoni, asa, Yosepdo oororo, kumba
sarayi gura uriyoro, oororo, Yisas bingo andangero, yoyingo.
Ngundiro tero, kumba sarayingga ngundo Yisas bingo
doobengoro, mbimboongoro yoro, oororo digi mereyi gura
onindo kuri sero digi woondokoyi ngundiro teyingo. Ngu
merengga, nguno Yisas bingo merengooro, asa, mere mang-
gowo ngu digi gura urungga wenggeremooro, ngundo
ukingoyingo.
47 Mariya Magadala, barega ngu Mariya, Yosis nemi er-
ayaga, ngundo, Yisas merengootoyi, kenoyingo.

16

Yisas Ko Ootoogeyingo
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

1 Yudaro kando naru, oowooyi Sabat kinitetoni, Mariya
Magadala, barega ngu Mariya Yemus oningga ngu nemi,
bare gura oowooyi Salomi, ngundo kumu, bo urumi
ndindingo gome ngu, uriyoyingo. Ngu bo urumi oo ngu
yoro, oororo, ngundo Yisas bingo moondeyi sonowooro,
yomosiyowero teyingo.
2 Kowooyingo nguro naru koreteyingo ngu, Sande su-
woononggo sa ooretoni, ene oni mereno oorowuyingo.
3 Ngundiro oororo, enengo nangge mande ero, ingoro,
ngandiro eyingo. Onendo noore hoorooweyeroro, digi
urungga mere manggowo ukingoyingo ngu andangewa?
Eyingo.
4 Ngundiro ero, oororo, doongetero, mere manggowo
kenootoyi, digi urungga mere manggowoomo ukingoyingo
nguno kini. Ngu digi urungga mere manggowoomo ngu kuri
andangeyingo.
5 Ene oororo, mere newendemo uyingo. Uro, doongete-
toyi, oni simoo oore gura ngu mere newendemo neng-
guro sarayi pirungga tero, kandeyi koondosina bibitetoni,
kenoyingo. Ngundiro kenoro, ene soriyokoyingo.
6 Ngundiro kenootoyi, simoo oorega mereno ngundo
eyingo. Ye ma soriyokowero. No ingooteno. Ye
Yisas Nasaret oningga de omukondino sanggawero ureyi
kumoowokungga, ngu erewero mayetenggo. Ene kuri
ootoogewo. Ene ngano kini. Nga kenoyi! Yewonggoku
musiyo nangge nga.
7 Ene, ye oorowuya, enengo kirikiri onino eya, Pitano
nguya eyi. Yisas ngu koretero, Galili merako oorowute eya

eyi. Ye ngu Galili merako ene kenowanggo. Yisasdo kuri
yeno eyingo ngundiro. Eyingo.
8 Ngundiro ingoro, ngu bare ngu mere sodedo yokoro,
endesina oorero, sayingo. Ene soriyokoro, sosorero, ene oni
gurano mande gura ma eyingo. Ndadiro nguro, ene sosorero
mboorombooro teyingo.

Mariya Magadala Barega, Ngundo Yisas Kenoyingo
(Matiyu 28:9-10; Yon 20:11-18)

9 Kowooyingomboro naru koreteyingo ngu, Sande su-
woononggo oorengo, Yisas ootoogeyingo. Yisas ngu ko-
retero, Mariya Magadala barega nguno tunooteyingo. Ngu
barega, nguno kuri Yisasdo mera mbooro biyomi kandegura
gidemboro eraya andangeyingo.
10 Mariyando Yisas kenoro oororo, oni Yisasya endey-
oyingo, ngundo ngu nowoondoye kowuri ingoro, sendoro,
oodoyi nguno eyingo.
11 Mariyando ngu oni nguno eyingo. Yisas keta ooroote!
No kuri kenooteno! Ero etoni, ngu oni, ngundo mandega ngu
ingoro, ene nowoondoyemo hamoo, ero ma ingoyingo.

Kirikiri Oni Eraya Oorekono Yisas Kenoyingo
(Luk 24:13-35)

12 Kootuyisina, kirikiri oni erayaga, ende yokoro, oore
keyoro, oorowutori, nguno Yisas, ene guradiro oorengo tero,
kirikiri oni erayaga ngu doongeyarimo tunooteyingo.
13 Ngundiro tunootetoni, ngu oni erayaga ngundo oororo,
kirikiri oni gidaregano eyingo. Ene, kirikiri oni gidare-
gado, ngu oni erayaga, ngundo Yisas kenoworiku, ngu
etori, mande nguro nowoondoyemo hamoo eteri, ero ma
ingoyingo.

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni, Ko Yunoyingo
(Matiyu 28:16-20, Luk 24:36-49, Yon 20:19-23)

14 Kootuyisina, kirikiri oni kande eraya kegidemboro gu-
ranangge, ngu oowari newero bibiteyingo. Yisas ngu ke-
wooroyemo tunooteyingo. Yisasdo yeyoro mamana yeroro
eyingo. Ye nowoondoye yanggango yetoni, ye nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo, ero eyingo. Ndadiro nguro,
ene ootoogewoku, ngu kenoro, ngundo etoyi, ye nguro
nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
15 Yisasdo mande yunoro, ero eyingo. Ye oorowuya, mera
bidodomo mande keta mesarango nga wesiyoya, oni simoo
bare bidodo oorengomo eyi.
16 Oni ene newendemo hamoo ingoro, ngunonggo ene
sono kundingiyi gimuwaku ngu, asa, Anutdo ngu oningga
ngu yootoni, ene Anutro oni tero oruwa. Ene, Anutro

newendemo hamoo ero, ma ingowoku ngu, ene Setanro
ende biyomi, de nombo ma kumooweroyi, nguno uro oruwa.
17 Arisa, oni noro oowoone, nguro nowoondoyemo hamoo
tewaku, nguro sunggi guradiro guradiro yeni tunootewa.
Oni simoo bare goweyemo mbooro biyomi oodoyi ngu, asa,
no oowoonemo ngu oombooro biyomi ngu oweyerootoyi,
sawanggo. Ene mande mebuyi keta gura gura nguya
ewanggo.
18 Ene kandeyebo sire biyomi dowooro okooro, ko ene,
sono oo biyomi oni nero kumooweroyi, ngu nero ngu,
ene ma kumoowanggo. Ene ngu ooga, ngundo ma
yomburiyerowa. Ene sayi oni tabayemo kandeye okootoyi,
sayi oni ngu mete tewanggo. Eyingo.

Anutdo Yisas Yoro, Sambono Ooreyingo
(Luk 24:50-53; Aposel 1:9-11)

19 Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ngundo enengo
kirikiri oni mande yunoro, yokoro, ene Anutdo yoro, sambo
endemo ooreyingo. Yisas ngu Anut kandeyi koondoyisina
bibiteyingo.
20 Yisasro kirikiri oni ende mera bidodomo saro, mande
ngu wesiyoro, eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo
enedodo ootooro, ngunonggo ko tero, enengo mandeni ngu
yanggango teyinowero, oo muri songo oorengo guradiro
guradiro onindo ma teweroyi, ngu tero, oni simoo bare
etuyeroyingo. Mande ngu hamoo oorengo.

LUKRO MANDE
Mande Keta Mesarango Nga Lukdo Nakangoyingo

Lukro Mande Tabango.

Luk ngu, ene Yisas enengo keyimo kirikiri oni ngu keyemo ma ombuyingo. Ngu ene Yuda oni kini. Ene Girik oni gura. Ingondudu oni, ngundo ngu, Lukro ende damoni ngu Andiyok, Siriya mera gidesina, ngunonggo ingoro eyingo. Luk oningga ngu, sayi mambu yomosiyeroyingo oni. Oni simoo bare kenoro yomosiyoweroyi oni oowooyi Doguta. Girik mande damoni oorengo ngu, Lukro mandeni, ene mande ero, ko oo gome nakangowero ngu oo bidodo, ene watayi tero, nguro ene nakangoyingo.

Nga bukga nga, ngu koreteyingo, oo ngu Lukdo nakangoyingo. Nga bukga ngando ngu, Girik oni simoo bare ingondudu yunoro, Yisasro mandeni ngu wesiyoro oni simoo bare Yisasro mandeni ngu ingoya, nowoondoyemo ingootoyiga, hamoo teni, ero nakangoyingo. Ene nga mandega nga nakangoyingo ngu, ene oni sowe gidarega, Yuda oni simoo bare kini, nguno mande wesiyoro eyingo. Ndadiro nguro, enendo Yisas merako ngano omburo oni simoo bare bidodo ko yoyowa. Lukdo nakaya oowooyingga Yisas merako ngano hamoo oni tunootewa. Enendo nakaya oowooyingga, Yisasdo enengo newende ngu hamoo oorengo bidodo, noore yunoyingo. Ngu nowoondoyi ebe ino ino teweroyi muringga ngu, oni sowe gurananggemboro kini, ngu oni noore bidodoboro. Asa, ko oo gidarega nguya, Lukdo ngu ndadiro nakaya teyingo. Anut oowooyi bingami okooweroyi nguro muri; Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni; Yemboongeweroyi nguro muri; Oni gura ene ooni kini, ko oni gura ngu, ene ooni oowooyingga.

Lukdo ngu enengo doongeyimbo ko oo bidodo Yisasdo tewoku, ngu ene ma kenoyingo. Ene oni simoo bare oowooyingga sumoo yunowo. Onendo ngu Yisasdo oo ngu nenengo tetoni, enengo doongeyembo ngu kenoyingo. Ene noorendo nga bukga kandangetetoku ngu, Lukdo nakangoyingo. Asa, noorendo ngu hamoo oorengo, ngandiro gome ingowato. Yisas ngu noorengo awanani soboyeroyingo oruwa. Ene ngu hamoo oorengo, noorengo tabango ooroote.

Lukdo Nga Mandega, Nga Tiyopilasro Nakangoyingo

1-2 Oni urungga Tiyopilas, kuri oni oowooyingga kandeye towoongoro, Krayisdo noore kewooronanimo ko tero ene

tunootewoku, ngu bidodo nakangoyingo. Ene oni Yisas
enengo doongeyembo kenowonggoku nguro mandeye etoyi,
oni songombo nguro mande ingoro wesiyoro etoyi, ngu
ingoro nakangoyingo.
3-4 Nguro ngu, no nguya nga mandega nga gengo nakan-
gooteno. Naru pirunggano nga mande oo ngaro sumoo
sumoo oowooyingga tero, muri bidodo ingoro yowero, asa,
no mande nenengo oorengo kuri tunooteyingo ngu ataga
nakangooteno. Nguro ge komo gome nenengo oorengo ingo.
No nga mandega nga nakangoro ge etunggeroyingo, ngu
hamoo mande oorengo.

Anutro Sambono Oni Oowooye Engel Onindo Yon Tunoo Teweroyimboro Sekarayiyano Eyingo

5 Ngu naruno, Herodndo Yudiya mera oo ngu bidodo
sobosobo oni koreteyingo oodoni, ngu oni gura oowooyi
Sekarayiya, ngundo Anutno wooro yeyingo oni tero oruwo.
Anutno wooro yeyingo oni ngu, Abayisa ngu Sekarayiyaro
wooro yeyingo oni, watangga nguro osiye. Nguro bareyi
oowooyi Ilisabet ngu, Eron oningga nguro soweni.
6 Ngu oni erambarisa erayaga ngu, ene Anut doongeyimo
ene oni nenengo oorengo oruwori. Ngu erambarisa erayaga
ngu Anut Oo Simburi Urungga, nguro mamana mande oo
ngu bidodo keyoro oruworiyo. Ene oo biyomi gura ma
teyingo.
7 Ngu erambarisa erayaga ngu, ene kuri dogoni oorengo.
Ilisabet ngu ninggoo teyingo, nguro erambarisa erayaga ngu
ene simoo namboyari kini.
8 Sekarayiyaro keyimo wooro yeyingo oni ngu, ko tewero
mayeyingo. Sekarayiya ngu ene Anut doongeyimo wooro
yeweroyi ko ngu teroruwo.
9 Onindo Sekarayiyano rogo tetoyi, ngundo ene Anutno
wooro yeweroyi murimo ene yambo ya urunggano (Tem-
bel) nguno uro, Anut Oo Simburi urungga, nguno wooro
ndindingo gomemu yeyingo.
10 Ngu narungga ngu, Anutno wooro ndindingododo
yeweroyi naruwo, oni simoo bare oowooyingga oorengo
endesina yowuruwooro, nguno Anutno yemboongero
oriyingo.
11 Sekarayiya ko tewoodoni, asa, ngu naruno, Urungga Oo
Bidodo Simburiga nguro sambono Engel oni gura kenootoni,
wooro ndindingo yeweroyi nombo musiyo ngu tanggeyi
koondosina, dikatoni kenoyingo.
12 Sekarayiya sambono Engel oninggaku kenoro
soriyokoro sosoreyingo urungga oorengo teyingo.

13 Ene sambono Engel oninggakundo sodedo ero eyingo.
Sekarayiya ge ma sosorewero. Anutdo gengo yemboon-
gengga ngu kuri ingowo. Gengo barege Ilisabet, ngundo ngu
nangongge simoongga bisiyowa. Oowooyi ngu ge komo Yon
eya e.
14 Gengo nowoondoge ngu gome mete tero oruwaku,
ngunonggo ge oni oni tewa. Baredo simoo bisiyootoni, asa,
oni simoo bare oowooyingga oorengo, ene nguro nguya oni
oni tewanggo.
15 Ene ngu Oo Bidodo Simburi Urungga ngu doongeyimo
ene oowooyi urungga oruwa. Ene Wayin sonoyi kowoomu,
ko sono yanggangomu nguya ma newa. Ene nemi kawuyimo
oorooteku ngu Yuka Kundingiyi ngundo newendemo uro
angewa.
16 Enendo Iserel oni simoo bare oowooyingga oorengo
mande yunootoni, nowoondoye yowoorengoro, enengo
Anut urungga nguno oororo keyowanggo.
17 Kuri, Anutdo Yuka Kundingiyimbo yanggango urungga
oorengo Ilayiya inootoni, ene Anutro ko tewoku, ngundiro
nangge, Yon nguya Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo,
Anutro ko ngu tewa. Enendo simoo bare ururu hoorooweye-
rootoni, nowoondoye yowoorengoya, ngunonggo enengo
simoo namboye nguya hoorooweyerootoyi, nowoondoye
yowoorengoro, awanamoyemboya nowoondoye gobooro
guranangge yewanggo. Oni Anutro muri ma keyootenggoku nguro nowoondoye nguya enengo mandeni ingoro
keyowanggo. Ngundiro muringga ngunonggo oni simoo
bare bidodo nowoondoye yomosiyootoni, oo bidodo Simburi
Urungga nguro mandeni ingowanggo, eyingo.
18 Sekarayiyando sambono Engel onino eyingo. Noore
barenemboya kuri dogoni yeworoku, nguro simoo bisiyoweroyi naruwo ngu kuri kini tewo. Ngundiro nguro, no
gengo mandega eteku ngu, ndadiro tero ingootoowe hamoo
tewa? Eyingo.
19 Ngundiro etoni, sambono Engel oni enebana mandeni
gumi, ero eyingo. No Gebiriyel Anut doongeyimo dikaro
oorooteno. Anut enengombo no sureneroot oni, no geno
mande gome nga wesiyoro ewero ombuteno.
20 Arisa, ge ingo! Ge noro mandene nga nowoondogemo
hamoo ma tete. Nguro ngu ngandiro, ataga gengo gagige
ngu witumootoowe, ge mande ma ewa. Kootuyisina, nga
oo nga tunootetoni ngu, noro mandega nga ngu hamoo
oorengo enengo naruno engge tunootetoni ngu, asa, ge mete
ko mande ewa. Ero eyingo.
21 Oni simoo bare Sekarayiya, sobowooro ingondudu
buribari ingoro eyingo. Ndadiro nguro, Sekarayiya naru

pirungga ene ya gumi kundingiyingga, nguno ootooro endesina ma ooreyingo, ero ingootenggo.

22 Kootuyisina, Sekarayiya endesina oorero, oni simoo baredoya mande eweroyi kini. Ngundiro nguro, ene ingoyingo, ene ya gumi kundingiyi newendemo ameno oo songo guradiroga Anutdo etungootoni kenoote, ero ingoyingo. Sekarayiya, ngu kandeyibo nangge mande towootowoononggo eneya, ero eyingo. Gagingo manggowo ngu witumootoni, mande eweroyi ereremo kini.

23 Kootuyisina, Sekarayiya enengo koni kini tetoni, ngu naruno, ene enengo endemo ko toongeyingo.

24 Kootuyisina, Sekarayiya bareyi oowooyi Ilisabet, kawuyidodo teyingo. Ngundiro tetoni, Ilisabet, ya newendemo kombo kandegura kombitero oriyingo.

25 Oode eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunanembo, ataga noro sumange tenunoro, oni simoo bare doongeyemo oyimonengga ngu andangenunowo. Ero eyingo.

Sambono Engelndo Mariyano Yisas Tunooteweroyi Nguro Eyingo

26 Ilisabet, Kombo kandegura gidemboro guranangge kawuyidodo teyingo, ngu naruno, Anutdo sambono Engel oni oowooyi Gebiriyel soweyootoni Nasaret, ende urungga, Galili merako, nguno oorowuyingo.

27 Ngu endemo nguno ene bare oore gura, ene simoo guraya ma wereyingongga, nguno mande yoro oorowuyingo. Ngu barega ngu simoo gurano kameteni ero rogo teyingo. Ngu simoongga ngu oowooyi Yosep. Yosep ngu Dewitro soweni. Ngu bare oorega ngu oowooyi Mariya.

28 Gebiriyel eneno oororo eyingo. Ge oni oni teya ootoo, Anutdo ge bingaminggedodo tenggunoote, Anutdo kumana ge gunooteku, Oo Simburi geya ooroote. Eyingo.

29 Mariyando ngu mandega ngu ingoro sosorero ingondudu urungga tero, enengo newendemonggo eyingo. Ndawugaro nguro, ngu simoongga ngundo omburo nono ngandiro ete? Eyingo.

30 Anutro sambono oni Engelndo Mariyano eyingo. Mariya, ge ma sosorewero. Anutro newende ngu gengo gome ingoro sumangeni gunoote.

31 Gome ingo! Ge kawunggedodo tero nangongge simoongga bisiyowa. Ngu oowooyi ngu, ge komo Yisas eya e.

32 Ngu oningga ngu, oni urungga oorengo oruwa. Ngu oningga nguya ngandiro ewanggoku, ene Anut bingaminidodo enengo nangoni, ero eyingo. Anutdo ene yoro, sobosobo oni koreteyingo urungga yetoni oruwa. Enengo osiyi Dewitdo

sobosobo koreteyingongga ngundo ko tewoku, ene ngundiro
nangge ko tewa.
33 Ene ngu oo bidodo sobosobo koretero oni, ngundo
ngu, Yekob Iserel nguro soweni, nguro sobosobo suwooyi
sano oruwa. Enengo oo bidodo sobowooteku naru ngu ma
kinitewa, eyingo.
34 Mariyando ngundiro ingoro sumoo eyingo. No simoo
guraya ma wereyingo. Nguro gengo mandega eteku ngu,
ndadiro tero engge tunootewa? Eyingo.
35 Sambono Engelndo mande gumi ero eyingo. Anutro
Yuka Kundingiyi ngu geno ombuwa. Anutro yanggan-
goni awuno oorengo, ngundo ge wiringgeroro kutuwoong-
gunowa. Ngundiro tetoni, kootuyisina ngu simoonggega ngu
ge bisiyowa. Onindo eneya ngandiro ewanggo. Ene oni
kundingi, Anutro nangoni, ero ewanggo.
36 Ingo! Momongge, Ilisabet ngu, ene kuri bare dogoni
ngumu, ene nguya kawuyimo simoongga ooroote. Kuri
ngu, oni songombo eyingo. Ene ninggootete eyingo. Ene
ataga kawuyidodo oodoni, kombo kandegura gidemboro
guranangge kuri yokowo.
37 Merako ngano, ko gura Anutdo teweroyi, kowuri ma
ooroote. Hamoo oorengo kini. Anutdo ene oo bidodo
temukowa. Eyingo.
38 Mariyando gumi eyingo. Ene ngu ooga ngu nono eteku,
ngu mete tewa. No ngu oo bidodo Simburi, nguro kirikiri
bare nangge. Eyingo. Arisa, sambono oningga ngundo
Mariyando oo teteku ngu ingomukoro ene toongeyingo.

Mariyando Ilisabet Kenowero Oorowuyingo

39-40 Ngu naruno, Mariya ootoogero oo bidodo yomosiyoro,
sodedomangge yade yade oororo, Yudiya merako ende gura
puri sanganimo nguno ooreyingo. Ene Sekarayiyando yano
oororo ya newendemo uro, Ilisabetno eyingo. O momo,
Ilisabet! Ero eyingo.
41 Ilisabetdo, Mariyaro, manggowo ingootoni, Ilisabet
kawuyimo simoongonggaku parero ooretoni, Yuka
Kundingiyimbo Ilisabetro newendemo uro angeyingo.
42 Ngundiro tetoni, ene ki urungga, ero eyingo. Anutdo
ge Kumana gunooteku ngu, gedo bare gidarega ngu dagaye-
roote. Ge kawunggemo nangonggega oorooteku nguya ene
kumanadodo.
43 No ndadiro nguro, noorengo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, nguro nemi, no bingamine okoowero ombute?
44 Ingo! No mande gura geno ewero. No sodenembo gengo
manggoge ingootoowe, kawunemo simoongga oorooteku
ngando parero oorero, oni oni tete.

45 Ndawugaro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo mande wesiyoro eteku, ge nowoondoge hamoo
teteku nguro engge tunootewa. Nguro ngu, Anutdo ge
sobogerootoni, ge mete oni oni tewa. Eyingo.

Mariyaro Yambo

46-47 Mariyando eyingo. Noro nowoondonemonggo Oo
Bidodo Simburi, nguro bingamini oowooyi hahangero
okooteno. Nenengo gabone ngu Anutro oni oni tete. Anut
ngu noro hoorooweneroyingo.
48 No kuri ngu, enengo kirikiri bare angoyi oodoowe ngu,
Anut enengo sumange nunoyingo. Asa, ngundiro nguro, oni
simoo bare kootuyisina tunootewanggoku, ngundo nguya
noro oowoone bingamine okoowanggo.
49 Anut yanggangonidodo oorengo, ngundo oo urungga
tero, no nunowo. Enengo oowooyi kundingiyi oorengo orini!
50 Enengo sumangeningga ngu, oni enengo ingoro oowooyi
okooro manggowo keyoro oorootenggoku ngu, ko kootuy-
isina nguro oni sowengga tunootewanggoku, ngu bidodomo
nguya oruwa.
51 Enengo kandeyi yanggangomo, ngundo ko yang-
gango oorengo nenengo tete. Oni ene nowoondoye-
monggo enengo bingamiyemboro nangge ingoro endey-
ootenggoku, ngundiro oni ngu, ene oweyerootoni, songo
songo sawanggo.
52 Ene mera ngaro oo sobosobo oni yanggangoyedodo
ngu yowoosoodoni, enengo oowooye ameno ombutoyi, oni
oowooye kini ngu yowokoro enengo oowooye bingamiye
okootoni, awuno oorewanggo.
53 Anutdo oni oodoro kumooro oorootenggoku ngu, ene oo
gomemu yunootoni, oni sitowiyedodo tero oorootenggoku
ngu, Anutdo ene oweyerootoni, kingo kande sawanggo.
54-55 Ene kuri osinani Ebarahamno mande ero gosiy-
oyingo, nguro nowoondoyi tero, enengo simooye kootuy-
isina tunootewanggoku, nguro sumangeni teyunowa. Nguro
ngu, ene noore enengo ko oni Iserel hoorooweyeroro suman-
geni yunowa. Eyingo.
56 Ngundiro ero, Mariya, ngu Ilisabetya, kombo kabusa
oode yokoro, enengo endemo ko toongeyingo.

Ilisabetdo Yon Bisiyoyingo

57 Ilisabetdo simoo bisiyoweroyi naruwo tunootetoni ngu,
ene nangoni simoongga bisiyoyingo.
58 Ilisabetro ende gobooro oni ko enengo soweniku nguya
Ilisabetro Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga,
ngundo sumange teyinoro simoongga inowoku, nguro man-
deni ingoro, oni oni urungga oorengo teyingo.

59 Naru kandegura gidemboro kabusa, nguno (naru
8) mayero simooyenggaku moondeyi yomosiyoro, sunggi
yeweroyimboro yambo ya urunggano, (Tembel) mayeyingo.
Mayero, yowuruwooro simooyengga nguro oowooyi enengo
eweyi oowooyi Sekarayiya ewato, ero ewonggo.
60 Ngundiro etoyi, simooyengga ngu nemimbo ngu
mandeyega ngu gumi eyingo. Kini, noore komo oowooyi Yon
ero ewato, eyingo.
61 Oni songokundo nemimboya mande gumi ewonggo.
Gengo gumoogumoongge degooge gura oowooyi ngundiro
kini. Eyingo.
62 Ngundiro tero, kande towootowoo tero eweyi sumoo
inoro, eweyimbo nangoni oowooyi ndadiro ewa, ero eyingo.
63 Sekarayiyando oo nakangoweroyi, oo nguro kandey-
ibo towootowoo tero sumoo eyingo. Ene nguno nangoni
oowooyi nakangowero, ero oowooyi Yon nakangoyingo.
Oniku ngundiro kenoro nguro ingondudu urungga teyingo.
64 Ngundiro nakangootoni ngu, asa, Sekarayiyaro gagingo
tango yetoni, ene mande ero Anut bingami ero okooyingo.
65 Ngundiro tetoni ngu, enengo ende gobooro oniku
bidodo sosoreyingo. Nguro mandeni endeni endeni toonge-
toni, nguro mande mande urungga ero ingoro, Yudiya mera
pupurimo oorootenggoku oni, ngu bidodomo oorowuyingo.
66 Oni bidodo ngu mandega ngu ingoro, nguro ingondudu
urungga nowoondoyemo ingoro eyingo. Kootuyisina, ngu
simooyengga ngu ndawu ooga tewa? Ero eyingo. Oni
simoo bare ene ingoyingoku, Anut oo bidodo Simburi Sim-
bunani, nguro yanggangoni, ngundo ngu simooyengga ngu
sobowoote.

Sekarayiyando Yambo Utoro Anutro Bingami Okooyingo

67 Yuka Kundingiyimbo eweyi Sekarayiya, newendemo
angetoni, oo kootuyisina, tunooteweroyi ngu koretero, ero
eyingo.
68 Noorengo oo bidodo Simburi Simbunani, Iserel oniro
Anutga, nguro bingami okoowato. Ndawugaro nguro, ene
noore hoorooweyerowero omburo, noore, enengo oni simoo
bare uriyeroro ko yoyowero ombuwa.
69 Anutdo enengo ko oni Dewit, nguro sowenimonggo
oni yanggango gura yeni dikaro ngu, ngundo noore ko
yoyowero.
70-71 Ene kurimi enengo ingondudu eyingo oni kundingiyi,
ngu manggoyemo mande ngundiro ero gosiyootoni, Anutdo
noorengo mundi oni yanggango ngu kandeyemonggo noore
ko yoyoro; oni nooreya nowoondoye biyomi yero bogu-
wootenggoku, ngu kandeyemonggo nguya ko yoyowa.

72 Ene noorengo osisambanani ngu sumange teyunoro
hoorooweyeroyingo. Ene kurimi sunggi mande kundingiyi
ero, nguro suwooyi sano ingondudu teroroote. Ene ma
kabetewa.
73-75 Ene hamoo mande sorumimonggo Ebarahamno
sunggi mande ngandiro eyingo. Ene noorengo mundi
oni kandeyemonggo andangeyeroro yoyootoni, nguro
noore Anutro koni tewero ma sosorewato. Noore naru
bidodomo keta ootooro, nguno ngu, noore gome nenengo
oorengo kundingiyi ootooro; asa, noore enengo koni murini
kundingiyinimo, ko muri gome nenengo nguno noore mete
enengo doongeyimo endeyowato.
76 Ngundiro ero, Sekarayiya yowoorengoro nangoni
kenoro eyingo. Ge nangone, oni geyoro geya ero Anut awuno
oorengo nguro ingondudu eyingo oni, ero ewanggo. Ge Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngu koreteyinoro nguro oore
yomosiyoyinowa.
77 Gedo enengo oni simoo bare ngu, nguro mande ero
etuyerootoyi, ene nguno ingowanggo. Ene enengo weti
mbumbuwaye andangeyunoro ko yoyowa.
78-79 Noorengo Anutga nguro sumangeni nowoondoyini
urungga, ngundo noorengo ngandiro tete. Anutdo enengo
nangoni soweyootoni ombuteku, ngu noorengo nowoon-
donani oo biyomi oorooteku andangeyunowa. Ngu sen-
gero ooreri toongooteku, ngundiro ene oni nowoondoyemo
ooreri biyomi oorooteku, ngu himi yunowa. Ene sambo
endeboro himingga ngu yeni nooreno omburo himi ngu, oni
ooreriko oorootenggoku, ko oni kumoowero tero oorootenggoku nguya himi yunowa. Noorengo kenani yoonenengootoni, ayibi imakeyingo, oore metemimo nguno oororo omburo tewato. Ero eyingo.

80 Kootuyisina, ngu simooyenggaku uru tetoni, enengo
goweyi ingonduduni yukani nguya yanggangonidodo uru
teyingo. Ene toongero, diguno oni kini merako nguno enesu
nangge ootooro oruwoku, ngu naruno, ene Iserel oni simoo
bare doongeyemo, Anutro mande etuyerowero tunootewa.

2

Mariyando Yisas Bisiyoyingo
(Matiyu 1:18-25)

1 Ngu naruno, mera bidodomo sobosobo oni koreteyingo,
oowooyi Sisa Ogastas, ngundo mamana mande gura yero
eyingo. Mera bidodomo oni simoo bare komo bidodo
oowooye bukno nakangowero eyingo.

2 Sayiriniyas oningga ngundo Siriya mera nguro Gabuman
sobosobo koreteyingo oruwo. Ngu narungga nguno, amana
oorengo damoni yero, oowooye bukno nakangoyingo
3 Ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo ene ende damon-
imo saro, nguno oowooye bukno yeyingo.
4 Ngundiro nguro, Yosep ngu Dewitro soweni, ene Galili
merako Nasaret ende ngu yokoro, ene Yudiya merako De-
witro endemo yade yade oorowuyingo. Ngu endega ngu
oowooyi Betelehem.
5 Yosep ngu enengo bare rogo teyingo, ngu oowooyi Mariya
nguya oorowuworiyo. Ene oowooyari bukno yeweroyim-
boro. Ngu narungga ngu, Mariya kawuyidodo.
6 Yosep Mariya eraga ngu endemo nguno oodori, Mariya
simoo bisiyoweroyi naruni tunooteyingo.
7 Ngu naruno, endemo wereweroyi ya ngu kuri onindo
ndindi teyingo. Nguro ngu, erambarisa Bulmakawuro yano
oororo oode, nguno Mariya nangoni gogoro simoongga
bisiyoro, kumbagado dobengoro yoro, Bulmakawuro oo
neweroyi koondomo yeni wereyingo. Ndadiro nguro,
wereweroyi ya onindo kuri ndinditeyingo

Engel Onindo Sipsip Sobosobo Onino Eyingo

8 Ngu merasina nguno, Sipsip sobosobo oni gidarega ende
dabemimo suwoono Sipsip sobowooro oriyingo.
9 Oo Bidodo Simburi Simbunanimboro sambono Engel
oni, ngundo Sipsip sobosobo onino omburo tunooteyingo.
Urunggado enengo soru himi duridarini urungga yeni om-
buro, ngundo Sipsip sobosobo oniku pawayeroro himi
yeyingo. Ngundiro tetoni ngu, Sipsip sobosobo oniku
sosoreyingo urungga teyingo.
10 Ene Engel gurado mande yunoyingo. Ye ma sosorewero!
Ingoyi, no mande gome mesarango ngu yengo yoro om-
buteno. Ngundo ngu oni simoo bare bidodo yoyeni, oni oni
tewanggo.
11 Ngu sa narunggano, nguno Dewitro endemo bare gura
simoo bisiyoote. Ngu simoongga ngu noorengo oo bidodo
Simburi Simbunani. Ene Krayis, Anutdo rogo tetoni, noore
ko yoyowero sunggi yeyingo oni ngu!
12 Ye ngu simooyengga ngu kenoweroyi, sunggini ngu
ngandiro. Kumbabo dobengoro, Bulmakawu ngundo oo
neweroyi koondomo yetoni, werooteku ngu! Ero eyingo.
13-14 Sambono onindo ngundiro etoyi, arisa,
sodedomangge sambono oni oowooyingga oorengo omburo
tunootetoyi, yowuruwooro, Anut bingami okooro, yambo
utoro, ngandiro eyingo. Anut awuno oorengo, noore
gengo oowoongge bingamingge okooro, noore gengo

yemboongetooye, oni simoo bare mete gedo nowoondoge yunoro, gengo imakeyingo muringga nguya yunowa, ero yambo ureyingo.

Sipsip Sobosobo Oni Oororo Yisas Kenoyingo

15 Sambono oniku ngundiro tero, ene ko sambono ooreyingo. Arisa, Sipsip sobosobo oniku enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Noore sodedomangge Betelehem endemo ooroya, ngu ooga ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani ngundo ewoku, ngu oororo kenowato. Ero eyingo.

16 Ngundiro ero, ene sodedomangge oororo, Mariya Yosep eraga yeyoro, ko simooyenggaku Bulmakawu koondomo wetoro oodoni kenoyingo.

17 Ngundiro kenoro ngu, sambono onindo ngu simooyengga nguro mande ewonggoku ngu, wesiyoro eyingo.

18 Oni simoo bare bidodoboro, Sipsip sobosobo onindo mande ngu etoyi ingoro, ene mande nguro ingondudu urungga oorengo teyingo.

19 Ene nemi Mariyando, ngu mande ngu bidodo gome newendemo yero, gome dowooro, ene mande nguro ingondudu teroruwo.

20 Sipsip sobosobo oniku, enengo kono ko oororo, Anutro duridarini sambono onindo etoyi, oororo kenowonggoku, nguro ene Anutro oni oni tero, oowooyi bingami okoororiyingo.

Simiyon, Ana Eragado Anutro Yambo Ya (Tembel) Nguno Yisas Kenoworiyo

21 Kootuyisina, sa naru kandegura gidemboro kabusagomo (Naru 8) simooyengga ngu moondeyi yomosiyoweroyi naruwomo, oowooyi Yisas, ero eyingo. Mariya kawuyidodo ma teyingomo ngu, oowooyingga ngu Engel oninggado eyingo.

22 Mosesro mamana mandeno eteku, Mariya ngu keyoro oodoni, ngu narunggaku tunootetoni, ene yambo yano uro, Anut doongeyimo ko goweyi metemi teweroyimboro oorowuyingo. Ngundiro nguro, Mariya, Yosep erambarisa, ngundo Yisas yoro, Yerusalem endemo oororo, yowuru ya urungga (Tembel), nguno Oo Bidodo Simburi Simbunanimo wooro yewero oorowuyingo.

23 Ngu Oo Bidodo Simburi nguro mamana mandeno nakangootoni oorooteku ngundiro. Nemimbo nangoni gogoro bisiyootoni ngu, nangoningga ngu, yoro Oo Bidodo Simburi Simbunaningga nguro kundingiyi oni eyingo.

Anutdo ngu nangoni gogoroga ngu sunggi yeyingongga, ngu
enengo ko teni ero eyingo.
24 Nguro Anutno wooro yewero ngu, nu mumukondiri
ururumu eraya, ngundi, owita duriyo eraya yoro, ngundo
Anutno wooro yeweroyimboro. Eyingo.

25 Mosesro mamana mandeno ewoku, ene ngundiro
teyingo. Ngu naruno, oni gura oowooyi Simiyon ngu
Yerusalemno oruwo. Ene Anut doongeyimo oni nenengo
gome oorengo. Ene Anutno suwooyi sano yambo mande
nangge teroruwo. Yuka Kundingiyi ngundo Simiyondodo
oruwori. Ene Iserel oni nowoondoye yeni imakero nguro
kowuriye andangeweroyi oningga, ngu sobowooro oruwo.
26 Yuka Kundingiyi ngundo Simiyonno kuri eyingo. Ge
oode oo Simburi nguro Anutdo noore yoyowero sunggi
yeyingo oni, Krayis, kenorogogo ge kumoowa, eyingo.
27-28 Arisa, Yuka Kundingiyimbo yokutuwootoni, ene
ootoogero, yambo ya newendemo uyingo. Uro doongetetoni,
Mariya Yosep erambarisa nangoyari Yisas yoro, yowuru
yano mamana mandeno eyingo, ngundiro tewero ombu-
woriyo. Simiyonndo Yisas yoro, dowooro, Anut oowooyi
bingami ero okooro, ngandiro eyingo.
29 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ataga gengo
ko oningga nga yokootooga, sumangenggemo oorowuwe.
Ataga no mete kumoowano. Noro nowoondone imakeyingo
ootooro, kuri gengombo eyingo, ngundiro ataga tunootete.
30 No doongenembo gedo noore yoyoweroyi oningga rogo
tewoku, ngu ataga kenooteno.
31 Ge nga oningga ngu rogo tetoyi, omburo oni simoo bare
bidodo hoorooweyeroweroyimboro.
32 Ene ngu sorungga ngu Yisas oni sowe gidarega yunoro
oore etuyerootoni, Anutno nowoondoye yewanggo. Ngundo
ngu, Iserel oni simoo bare nguya oowooye urungga yunowa.
Ero eyingo.

33 Yisas eweyi nemi ngu, Simiyonndo mandega eteku
nguro soriyokoro ingondudu urungga teworiyo.
34 Simiyonndo kumana yunoro, simooyengga ngu nemi
Mariyano oo eme tunooteweroyi, nguro eyingo. Ingo, nga
simoongga nga ngu, Anutdo rogo tero soweyowoku ngu, ye
Iserel oni simoo bare enengo yanggangoni ngu etuyero. Ene
ngundiro tetoni, nguro Iserel oni simoo bare oowooyingga
enengo mandeni ngu ingoro, gidarega nowoondoye hamoo
tetoyi, gidaregado ene kootu inoro, eneya mundi tewanggo.
35 Nga nangonggega ngando ngu oni simoo barero in-
gonduduye bidodo nowoondoyemo kombitero oorootenggoku, ngu yeni tunoo oorengo etuyerowa. Kootuyisina,

kowuri urungga eneno tunootewaku, nguno ge nguya
nowoondoge kowuri oorengo dugebo gosanggawetoni ogin-
gooteku ngundiro ingowa. Eyingo.
36-37 Anutro ingondudu eyingo bare gura oowooyi Ana
ngu, eweyi Panuwel, ko enengo soweni oowooyi Aser. Ana
ngu kuri dogoni oorengomu, ene kuri kameyimboya dagoma
kandegura gidemboro eraya (7) nangge oode, ngu naruno,
kameyi kumooyingo. Kameyi kumootoni, enesu wabu
oodoni, dagomani onibi namoraya ko dagoma namoraya
nguya (84) wabu oruwo. Ene (Tembel) yowuru yangga ngu
ma yokoyingo. Ene suwooyi sano, Anutno yambo mande
tero, oruwo. Ene ngundiro tero nguno, naru oowooyingga
ene oowari roogo tero, nguro yemboongero oruwo.
38 Ngu naruno, Ana nguya omburo, Yisas kenoro, Anutno
esosootero, Anut bingami okooro, Yisasro mandeni oni
simoo bareno wesiyoro eyingo. Yerusalem endemo oni,
ko Iserel oni ngu bidodo ko yoyoweroyi oningga Anutdo
yunowero eyingo ngu sobowooro oorootenggoku, ngu on-
ingga ngu, Yisas nga!

Yosep, Bareye, Nangoyari, Nasaret Endemo Ko Oorowuyingo

39 Yosep, Mariya eragado, ene Oo Bidodo Simburi Urungga,
nguro mamana mandeno eteku ngundiro temukoro ngu,
asa, ene Tembel ya ngu yokoro, Galili merako enengo ende
Nasaretno ko oorowuyingo.
40 Simooye bodagaku uru tero, ingondudunidodo urungga
tero, yanggangonidodo teyingo. Enengo ingo ingoni, ngu
gome oorengo. Anutro sumangeni, ngundo ene wiriyoyingo.

Yisasro Dagoma Kande Eraya Kegidemboro Eraya Tetoni, Tembel Yano Oorowuyingo

41 Dagoma bidodomo, Yisas eweyi nemi, Yosep Mariya
eraga ene Yerusalem endemo Anutro sunggi kenoro da-
gayeroyingo oowooyi Pasowa, nguno oororo oorooteri.
42-43 Yisasro dagoma ngu kande eraya kegidemboro er-
aya, (12) tetoni, arisa, ngu naru kundingiyingga, nguno
Yosep Mariya eraga, ko Yisas nguya yoro, ene Yerusalemno
oorowuyingo. Kootuyisina, Pasowaro narungga ngu kinite-
toni, Yosep Mariya eraga, oni songoku ngu bidodo enengo
endemo endemo ko sayingo. Ene Yisas enesu nangge,
Yerusalemno oodoni, enengo eweyi nemimbo nguro ma
ingoyingo.
44 Yosep, Mariya eragado ngu, Yisas ngu oni simoo bare
gidaregaya kuri oororo satenggo, ero ingoro, ene nguya ngu
sanggano nguno ooreko doongetero doongetero oorowutori,

kiniteyingo. Enengo konebeyi dobookuriyi kewooroyemo
doongetetori nguya kini.
45 Erayaga ngu Yisas erewetori, nguya kini. Ngundiro
tetoni, nguro erayaga ngu, ene Yerusalemno Yisas erewero
ko oorowuyingo.
46 Yosep Mariya eragado, Yisas erewero endeyoro oodori,
sa kabusa kiniteyingo. Kootuyisina, Tembel ya newendemo
oodoni kenowori. Yisas ene oo nakangoro etuyeroyingo
oni kewooroyemo bibitero, mande etoyi ingoro, ko enebana
sumoo ngu oniku nguya yunoro oruwo.
47 Ngu ingondudu etuyeroyingo oni, ngundo Yisasro
mandeni ingoro, ko ingonduduni ingoyingongga, ko
enengo mandeye gumi yootunoro ewokungga, nguro ene
soriyokoyingo.
48 Eweyi nemi eraga nguya ngundiro kenoro sosorewori.
Nemimbo eyingo. Nangone, ge ndatero nguro, ge nooreya
ngundiro teyunoote? Noya awanggeboya nowoondonari
ngu kowuri oorengo yetoni, noore ge erewenggeroyingo
urungga tetero. Ero eyingo.
49 Yisasdo enengo mande gumi ero eyingo. Yari ndawu-
garo no erewenerooteri? Nondo awaro ko teweroyi, ngu yari
ngundiro ma ingooteri, bine? Ero eyingo.
50 Ene eragado, Yisasdo mandega eneya ewoku ngu, muri
ma ingoyingo.
51 Arisa, Yisas ootoogero, eweyi nemimboya oorowuyingo.
Oororo, yade yade Nasaretno tunooteyingo. Yisas ene
suwooyi sano, eweyi nemimboro manggoyari koorowooro,
kirikiri teyunororuwo. Nemi Mariyando ngu mande ngu
bidodo ingondudunimo yero, gome dowooro, ingondudu-
wooro oruwo.
52 Yisas uru tetoni, enengo ingoyingo nguya gome urungga
oorengo tunooteyingo. Anut doongeyemo, oni simoo bare
doongeyemo nguya, ene oni gome nenengo oorengo, ero
ingootenggo.

3

Sono Yeroyingo Yondo Mande Wesiyoro Eyingo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:2-8; Yon 1:19-28)

1 Mera bidodomo, tabango koreteyingo oni oowooyi Tay-
ibiriyas Sisa, ngu dagoma kande eraya kengga (15) ngu oni
simoo barero sobosobo oruwo. Pondiyas Payilat ngundo
ngu, ene Yudiya oniro sobosobo koreteyingo oruwo. Ngu
naruno, Herodndo ngu Galili mera nguro sobosobo ko-
reteyingo oruwo. Beyi, Pilipdo ngu Ituriya ko Tarakonayitis

mera nguro tabango oruwo. Layiseniyas, ngundo ngu
Abilini mera nguro tabango tero oruwo.
2 Ngu naruno, Anas ko Kayiyapas eraga, ngundo ene
Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni
koretero tero oriyingo. Ngu narunggano nguno nangge,
Sekarayiya nangoni Yon, ngu diguno oni kini merako nguno
oruwo. Yon nguno oodoni, Anutdo enengo mandeni sowey-
ootoni, eneno ombutoni ingoyingo.
3 Ngundiro tetoni, Yon ene oororo, Yodan sono dabe-
miwoore endeyoro oororo, oni simoo bare bidodo komo
nowoondoye yowoorengoro Anutno yetoyi ngu, asa, Anutdo
oni simoo bare nguro weti mbumbuwaye andangeyunoro
kabeteyunoyingo. Ngundiro tetoni ngu, asa, Yondo sono
kundingiyimbo sonoyeroyingo.
4 Nguno ngu Anutro ingondudu eyingo oni oowooyi Ay-
isaya, ngundo kuri nakangoro ngandiro eyingo. Etoni,
diguno oni kini merako, oni manggowo gura oni simoo bare
gidaregaro meno ewo. Oo bidodo Simburi Simbunani, nguro
oore yoonenengoyino! Enengo oore gome yomosiyoyino!
5 Anutdo oore gigongo, mewuyi ngu bidodo wiriyoyi. Mera
pupuri ngu doongootoyiga guwu yeni. Oore wigiwagayingo
ngu yoonenengoyino. Oore mera pigipoguri ngu yomosiy-
oyino.
6 Nguno ngu, oni simoo bare bidodo ngu, Anutdo noore ko
yoyowero ko teteku, ngu kenoro ingowanggo. Eyingo.

7 Oni simoo bare oowooyingga oorengo Yon kandeyimo
sono kundingiyi gimuwero ombuyingo. Ngundiro ombutoyi,
yeyootoni, nowoondoye ma yowoorengootoyi, nguro ngu,
Yon sanggiri urungga tero ene mamanayeroro, eyingo. Ye
sire dingeyi gosonggini biyomidodo! Onendo yeno etoni,
ye mete Anutro sanggirini kootuyisina tunooteweroyi ngu
dagaro sawanggo, bine?
8 Ye komo nowoondoye yowoorengootoningga ngu, ye
komo engge yeyiga tunooteni. Yengo nowoondoyemonggo
ngandiro ma ewero. Ebaraham ngu noorengo awanani,
nguro Anutdo nooreya ma sanggiri tewa ero, ma ingondudu
tewero. Nondo yeno eteno. Anutdo, ene mete nga digi
nga yoyeni, Ebaraham simoongo tunootewanggo. Ye Anutro
ko yokootenggoku ngu, asa Anutdo mete oni gidarega yoy-
ootoni, enengo ko tewanggo.
9 Anutro Soboro de damonimo kuri yetoni ooroote. De
bidodo engge gome ma enggewaku ngu, ene doongooro, de
nombono oorongootoni dewa. Eyingo.

10 Yondo ngundiro etoni, oni simoo bare bidodo enengo
mandeni ngundiro ingoro sumoo eyingo. Noore ndadiro

tewato? Eyingo.

11 Yondo manggoye gumi eyingo. Oni gura ene nengguro eraya moore ngu, oni gura kenootoni ene nengguro kinitetoni, asa, ngu gura inowa. Oni oowarinidodo ngu, ene komo nguya ngundiro tewa. Eyingo.

12 Gabuman Takis beye yoweroyi oni gidarega nguya, sono kundingiyi yowero Yonno mayero eyingo. Mande etuyeroyingo oni, noore ndawu ooga tewato? Eyingo.

13 Yondo gumi eyingo. Ye ngu komo mera ngaro oo sobosobo onindo etenggoku, ngundiro nangge, beye ngu yoyi. Yengombo, yengo ingonduduno beye sanganimo gura ma yowero. Eyingo.

14 Ngu naruno, kumba ootuwoo oni gidarega nguya Yon sumoo inoro eyingo. Noore ndadiro tewato? Etoyi, Yondo mande gumi eyingo. Ye komo oni yutoro, nguro enengo digi beye kingo ma sobiyoro yowero. Ye oni songomo godange mande ero beye sitowiye ma yowero. Ye komo yengo koye nguro uriyi ngu nenengo yoya nguro oni oni teya oriyi. Eyingo.

15-16 Oni simoo bare ingonduduyemonggo, ingondandangero, Yonro eyingo. Nga ngu Krayis bine, ngundi kini, bine? Ero ingoyingo. Yondo enengo mandeye ingoro nguro gumi eyingo. Nondo ngu sonombo nangge ye sono kundingiyi gimuyunooteno. Ngundiro, oni gura no keneroro ombuwa. Ngu oningga nguro yanggangoni, ngundo noro yanggangone, ngu hamoo oorengo dagate. Nondo enengo keyi goweyiga nguro utoyi wesiyoweroyi, ngu ereremo kini. No enengo kirikiri oni nangge. Enendo ngu Yuka Kundingiyimbo, ko debo nguya yowuruwooro, ngundo ye sono kundingiyi gimuyunowa. Ero eyingo.

17 Kootuyisina, Yisas oningga, ngundo omburo oni simoo barero nowoondoye hamoo teyingo ngu wirikoyerootoni, oni simoo bare bidodo eneno nowoondoye hamoo tetoyi ngu, enendo yoyoro eneya sambo endemo oruwanggo. Nguro ngu, oni simoo bare bidodo eneno nowoondoye hamoo ma tero, Yisas ma keyootoyi ngu, asa, Anutdo ngu oni ngu soweyerootoni, Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi, nguno uwanggo. Eyingo.

18 Yondo mande mande yanggangomonggo ero, ngundo oni simoo bare ingonduduye yokutuwooweroyimboro eyingo. Ngu muringgano ngunonggo, Yondo mande keta mesarango ngu oni simoo bareno wesiyoro eyingo.

Herod Mera Sobosobo Oni Ngundo Yon Yoro Ya Biyomimo Yeyingo

19 Yondo Galili mera nguro oo bidodo sobosobo oni
urungga oowooyi Herod, ngu kenoro ero mamanangoyingo.
Herodndo muri biyomi gura gura tero, ngunonggo koneyo
Pilip bareyi Herodiyas woosooro yoyingo, nguro nguya
mamanangoro kenoro eyingo. Ngundiro tero, ngu muri
biyominingga nguya tetoni tunoo oorengo teyingo.
20 Ngundiro tero, ngu muri biyomi nga, ngunonggo muri
gura soweyoro tewo. Ngu Yon dowooro ya biyomimo
yeyingo.

Yondo Yisas Sono Kundingiyi Newendemo Dowooro Uro Gimuyinoyingo
(Matiyu 3: 13-17; Mak 1: 9-11)

21-22 Yondo oni simoo bare oorootenggoku, ngu
bidodo sono kundingiyi newendemo yodowooro uro
sonoyeromukoro oodoni ngu, Yisas nguya Yondo dowooro
sono kundingiyimbo sonowooyingo. Ngundiro tetoni, Yisas
ngu Anutno yemboongero oodoni, ngu naruno, Sambo
yamuko goosootoni, nguwoore Yuka Kundingiyi ombuyingo.
Onindo ngu Yuka Kundingiyingga ngu kenoyingo ngu, nu
mumukondiri ngundiro teyingo. Ngundiro tero, Yuka
Kundingiyingga Yisas tabango sanganiwoore bawooro
oororo omburo, tero uyingo. Anutdo Sambononggo meno
ero ngandiro eyingo. Ge noro nangone oorengo, no gengo
gome ingootenoku ngu! Nowoondone ngu bidodo gengo oni
oni teteno! Eyingo.

Yisasro Soweni Osi Sembeni Nguro Oowooye
(Matiyu 1:1-17)

23 Yisasro dagomani ngu onibiga kande eraya tetoni, (30)
ene nguno enengo koni nenengo damoni yero teyingo. Oni
simoo baredo ngu Yisas kenoro ngu, ingondudu tero, ngu
Yosep nangoni ero ingoyingo.
24 Hilayi ngu Matat nangoni.
Matat ngu Liwayi nangoni.
Liwayi ngu Melakayi nangoni.
Melakayi ngu Yanayi nangoni.
Yanayi ngu Yosep nangoni.
25 Yosep ngu Matatayiyas nangoni.
Matatayiyas ngu Emos nangoni.
Emos ngu Neyam, nangoni.
Neyam ngu Esalayi nangoni.
Esalayi ngu Nagayi nangoni.
26 Nagayi ngu Meyat nangoni.
Meyat ngu Matatayiyas nangoni.
Matatayiyas ngu Semen nangoni.

Semen ngu Yosek nangoni.
Yosek ngu Yoda nangoni.
27 Yoda ngu Yowanan nangoni.
Yowanan ngu Resa nangoni.
Resa ngu Serababel nangoni.
Serababel ngu Siyalitiyel nangoni.
Siyalitiyel ngu Nerayi nangoni.
28 Nerayi ngu Melakayi nangoni.
Melakayi ngu Edayi nangoni.
Edayi ngu Kosam nangoni.
Kosam ngu Elemedam nangoni.
Elemedam ngu Eya nangoni.
29 Eya ngu Yosuwa nangoni.
Yosuwa ngu Eliyesa nangoni.
Eliyesa ngu Yorim nangoni.
Yorim ngu Matat nangoni.
Matat ngu Liwayi nangoni.
30 Liwayi ngu Simiyon nangoni.
Simiyon ngu Yuda nangoni.
Yuda ngu Yosep nangoni.
Yosep ngu Yonam nangoni.
Yonam ngu Elayiyakim nangoni.
31 Elayiyakim ngu Meliya nangoni.
Meliya ngu Mena nangoni.
Mena ngu Matata nangoni.
Matata eweyi ngu Netan nangoni.
Netan ngu Dewit nangoni.
32 Dewit ngu Yesi nangoni.
Yesi ngu Obet nangoni.
Obet ngu Bowas nangoni.
Bowas ngu Salomon nangoni.
Salomon ngu Nason nangoni.
33 Nason ngu Aminadap nangoni.
Aminadap ngu Admin nangoni.
Admin ngu Anayi nangoni.
Anayi ngu Hesaron nangoni.
Hesaron ngu Peres nangoni.
Peres ngu Yuda nangoni.
34 Yuda ngu Yekob nangoni.
Yekob ngu Ayisak nangoni.
Ayisak ngu Ebaraham nangoni.
Ebaraham ngu Tera nangoni Neho nangoni.
35 Neho nangoni ngu Serak nangoni.
Serak ngu Riyu nangoni.
Riyu ngu Pelek nangoni.

Pelek ngu Iba nangoni.
Iba ngu Sila nangoni.
36 Sila ngu Kenan nangoni.
Kenan ngu Apaksat nangoni.
Apaksat ngu Sem nangoni.
Sem ngu Nowa nangoni.
Nowa ngu Lemek nangoni.
37 Lemek ngu Metusala nangoni.
Metusala ngu Inok nangoni.
Inok ngu Yeret nangoni.
Yeret ngu Mahalalil nangoni.
Mahalalil ngu Kenan nangoni.
38 Kenan ngu Inos nangoni.
Inos ngu Set nangoni.
Set ngu Adam nangoni.
Adam ngu Anut nangoni.

4

Setando Yisas Towoongoyingo
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas newendemo angetoni, Yisas ene ootoogero Yodan sono yokoro oorowutoni, ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo yoro, oni kini kingo mera, diguno toongeyingo.

2 Yisas ene, oni kini merako oororo, nguno naru onibi eraya (40) oode, ene oo ma neyingo. Ngu narungga ngu, kinitetoni ngu, Yisas oodoro kumooyingo urungga oorengo teyingo. Ngu naruno, Setando Yisas towoongowero ombuyingo.

3 Setando Yisasya eyingo. Ge Anutro Nangoni tetoningga ngu, arisa, ge nga digiga ngaya etooga, oo manongoyingo oowari teni. Eyingo.

4 Yisasdo Setanro mande gumi ero eyingo. Anutro mande nakangoyingomo, ete. Oni ene oowariro nangge ngu keta ma oorootenggo. Eyingo.

5 Ngundiro tetoni, Setando sodedomangge Yisas yoro, mera puri ndandayingonggano oorero, mera ngaro oo gome gome nga keno ero bidodo etungoyingo.

6 Setando Yisasya eyingo. Mera bidodomo nondo yanggango gunootoowe sobowoowa. Oo sitowi gome gomemu oorooteku ngu nguya gunowano. Nga oo nga ngu bidodo noromu, no oni gura inowero ero ngu, no mete ene inowano.

7 Ge nono bagootero nono yemboongetoyi ngu, asa, oo nga bidodo gengomu oorengo tewa. Eyingo.

8 Yisasdo mandeni gumi, ero eyingo. Anutro mandeno ete.

Ge komo gengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbuge,
gengo Anut nguno nangge yambo mande teya, ene
guranangge nguro koni ngu nangge teyino. Eyingo.
9 Asa, Setando Yisas yoro Yerusalemno (Tembel) ya urung-
gaku, ngu sanganimo awuno ooreyingo. Tembel ya un-
goomo awuno dikaro ngunonggo Setando Yisasya eyingo. Ge
Anut Nangoni tetoningga ngu, asa, nganonggo pareya soreya
u.
10 Anutro mande nguno ngandiro ete.
Anutdo enengo sambono Engel oni, nguno etoni, ngundo
omburo sobogeroro goyoro merako goyewanggo.
11 Enengo kandeyebo godowooro goyoro utoyi, digi oo gu-
rado kengge ma sanggawero tutuwoowa. Eyingo.
(Sam 91:11-12)
12 Yisasdo Setanro mandeni gumi, ero eyingo. Ge komo
gengo ingondudugemonggo oo biyomi gura tero nguro
Anutdo hooroowenerоni ero ma ewero. Anutro Mande
nakangoyingo oorooteku ngu ngandiro.
Gengo oo bidodo Simburi Simbuge, ngu gengo Anut, ngu ma
towoongowero! Eyingo.
13 Setando Yisas ngundiro oo ngu bidodomo towootowoon-
goro yokoro, naru gurano ko towoongowero ingoro ene
toongeyingo.

Yisas Galili Merako Ko Damoni Yero Ko Teyingo
(Matiyu 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Yisas ngu Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo
yoro, Galili merako ko oorowuyingo. Yisasro mandeni ngu
Galili mera ngu bidodo ero endeyootoyi ingoyingo.
15 Yisasdo suwooyi sano Yudaro yowuru yano uro, oni
simoo bare mande yunootoni, nguro oni simoo bare bidodo
Yisas bingami, ero okooyingo.

Nasaret Ende Nguro Onindo Yisas Kootu Inoyingo
(Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Yisas Nasaret endemo oorowuyingo. Kuri Yisas
bodagano ngu endemo nguno oode urungga teyingo. Yisas
enengo murini ngu ngandiro. Kando naruno (Sabat) ene
suwooyi sano Yudaro yowuru yano oruwo. Ngu naruno, ene
dikaro, Anutro mande kandangewero eyingo.
17 Ngundiro etoni, ene Anutro ingondudu eyingo oni, Ay-
isayaro buk nakayangga yoro, Yisas inoyingo. Yisasdo bukga
ngu yoro wesiyoro, ene mande ngandiro nakangoyingomu
ngu erewero kenoyingo.
18 Ngu ngandiro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
Yuka Kundingiyi nono ooroote. Ngundo no rogonerootoni,
ngunonggo no angoyi oni simoo bare Anutro mande keta

mesarango nga wesiyoro yunowano. Ene no sureneroot oni
ombuwonoku, ngu mande ngandiro etoowega, ye ya biy-
omimo oorootenggoku, ngu yokoya sayi. Oni doongeye
kiringomu ene doongetero, mera kenowanggo. Ene no
sowenerootoni ombuwonoku ngu, oni hoorooweyeroro,
enengo mundi oniro kowuriye yunootoyi, andangeweroyim-
boro ombuteno.
19 No mande wesiyoro ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani
nguro, naru gome ataga ooroote. Ero eyingo.

20 Yisasdo mande ngundiro kandangero yokoro, ene Buk-
gaku ukingoro Buk simburi inoro yokoro ene bibiteyingo.
Ene oni simoo bare yambo yano oruwonggoku, ngu bidodo
Yisas nangge kenondadangeyingo.
21 Ngundiro kenootoyi, Yisasdo mande ngandiro, ero
eyingo. Anutro mande nakangoyingo nga ngu, ene ataga
engge tunootero oorooteku nga! Eyingo.

22 Oni bidodo Yisasro oni oni tero, enengo bingami okooro
ero enengo mandeni nga gomemu tunoo oorengo ewoku,
nguro soriyokoro ingondudu tero eyingo. Ene nga oningga
nga Yosepro nangoni nangge, bine? Eyingo.

23 Yisasdo mande gumi eyingo. Hamoo oorengo, yengo
ingonduduyemonggo mande ngandiro nono ewanggo, bine?
Sayi mambu yomosiyeroyingo oni (Doguta), ge komo gengo
sayingge yomosiyo. Ge Kapeniyam endemo oo tewoku ngu,
noore ingowooto. Ngundiro nangge, gengo ende damonimo
ngano nguya ngundiya te. Eyingo.

24 Yisasdo mande ero eyingo. Hamoo oorengo yeno
eteno. Anutro ingondudu eyingo oni gura, enengo ende
damonimonggo mandeni ngu gome ma ingoyingo.

25 Nga ingonduduyega nga ngu, yengo osi sambayeboro
oo biyomi ingoyingoku, ngundiro ingootenggo. No hamoo
oorengo yeno eteno. Ilayiyaro naruno, Iserel bare wabu
oowooyingga oruwonggo. Ngu naruno, dagoma kabusa
ko kombo kandegura gidemboro guranangge sa nangge
oodoni, sono ma ombuyingo. Ngundiro tetoni, oowariro
kumooyingo naru urungga mera bidodomo tunooteyingo.

26 Ngundiro tetoni, Anutdo Ilayiya sureyootoni, Iserel
oniro bare wabu gurano ma oorowuyingo. Kini, Anutdo
Ilayiya soweyootoni Sarepat ende Sayidon merako, bare
wabu gura nguno oorowuyingo.

27 Ngundiro nangge, Anutro ingondudu eyingo oni, Ilayis-
aro naruno nguya, Iserel oni gori mambudodo oowooyingga
oruwonggo. Ngu kewooroyemo gura ma mete teyingo.
Kini, Siriya oni oowooyi, Neyamando nangge mete teyingo.
Yisasdo ngundiro eyingo.

28 Oni simoo bare Yuda oniro yambo ya newendemo
oruwonggoku, ngu mandega ngu ingoro, sanggiri biyomi
teyingo.
29 Ngundiro sanggiri tero, oni simoo bare ootoogero, Yisas
ureyi kumoowero teyingo. Ngu endega ngu, puri sangan-
imo nguro, ene ootoogero, Yisas owero moguruwooro yoro
uro ende wengamo, kembemo wenggeremootoyiga uni ero
ngundiro teyingo.
30 Ngundiro tero utoyi ngu, Yisas ngu kewooroyemonggo
kini tero toongeyingo.

Yisasdo Oni Gurano Yuka Biyomingga Oweyingo
(Mak 1: 21-28)

31 Ngu naruno, Yisas ngu Galili mera nguno ende gura
oowooyi Kapeniyam, nguno uyingo. Ngu endemo nguno
kando naruno, Yisasdo oni simoo bareno Anutro mande
wesiyoro etuyerowero damoni yeyingo.
32 Yisasro mandeni ingoro, nguro sori yokoyingo. Ndadiro
nguro, enengo mandeni ngu yanggango oorengo.
33-34 Yambo ya nguno oni gura mbooro biyomimbo yoyin-
gomu omburo, nguno oruwo. Ngu oningga ngundo mang-
garu urungga tero eyingo. Ehe! Yisas Nasaret oni! Ge
ndawu ooga noore teyunowero ombute? Ge bine noore
yomburiyerowero ombute? No ingooteno. Ge Anutro oni
kundingiyi! Eyingo.
35 Ene Yisasdo manggaruwooro eyingo. Ge manggoge
ukingo! Ngu oningga ngu yokoya toonge! Eyingo. Ngundiro
etoni ngu, asa, merambooro biyominggakundo oninggaku
wenggeremootoni, oni songoku kewooroyemo merako we-
doni mboorogaku besero toongeyingo. Ene oninggaku
goweyi moondeyi ma utoro yomburiyoyingo.
36 Oni bidodo ngundiro kenoro soriyokoro enengo nangge
mande, ero ingoro eyingo. Nga ndadiro mandega? Enengo
yanggango oorengo etoni, merambooro yanggangododo,
ngu besero oni yokoro toongeteku nga! Eyingo.
37 Yisasro mandeni ko oo tewoku nguro, mande ngguyi
bingamini, ngu mera nguro ende ngu bidodo rogowooyingo.

Yisasdo Pitaro Konggeyi Yomosiyoyingo

38 Naru gurano, Yisas ootoogero, ngu yambo yangga ngu
yokoro, Sayimon Pitando yano oororo uyingo. Sayimon
Pita konggeyi ngu sayi urungga oorengo tero, moondeyi
kookingo urungga teyingo. Ngundiro tetoni, nguro Yisasdo
yomosiyoni, ero sumoo eyingo.

39 Yisasdo ngu baregakuno oororo ngu sayinggakuya
etoni, sayinggaku besero toongeyingo. Arisa, ngu baregaku
ootoogero mete tero, oowari kayunowero kirikiri teyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Yomosiyeroyingo
(Matiyu 8: 16-17; Mak 1: 32-34)

40 Sa nemimo uwero tetoni, oni enengo dobookuriyemo
sayi damoni gura gura, yoyoro mayeyingo. Yisasdo kandeyi
ngu sayi onikuno songo songo yetoni, ngu sayi oniku goweye
moondeye gome mete temukoyingo.
41 Ngundiro tero, mera mbooro biyomiku nguya, oni simoo
bare oowooyingga yoyokoro besero satoyi, oni mete teyingo.
Ngu mera mbooro biyomi, ngundo meno manggaru tero
eyingo. Ge Anutro Nangoni! Ero etoyi, ene Yisasdo eyingo.
Ye mande ma ewero, ero roogo teyunoyingo. Ndadiro nguro,
ene ingootenggoku ngu, Yisas ngu Krayis.

Yisas Ende Songomo Nguya Ko Tero Endeyoyingo
(Mak 1:35-39)

42 Sengetoni suwoononggo Yisas ootoogero, endesina
oorero, mera eruwoongomo oni kinimo toongeyingo.
Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare ootoogero ereweyingo.
Ngundiro pawangootooyega, ene ma yoyokoro toongeni,
ero ngundiro teyingo.
43 Ene Yisasdo eyingo. No komo endeni endeni nga
bidodomo Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani ngundo
simoo bare enengo sobowooteku, ngu ero wesiyoro
etuyerowano. Ndawugaro nguro, no Anutdo nga kongga
ngaro surenerootoni ombuwono. Eyingo.
44 Enengo mandeni emukoro ngu, Yisas ene oororo,
Galili mera nguro ende, ngu bidodomo Yuda oniro yambo
ya newendemo uro, nguno Anutro mande onino ero
etuyeroyingo.

5

Yisasdo Etoni, Pitando Iso Oowooyingga Yoyingo
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)

1 Naru gurano, Yisas ngu Genesaret sono koongeyingo ngu
dabemimo dikatoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo,
Anutro mande ingoweroyimboro mayero, musiyo bidodo
ndindi teyingo.
2 Yisas ene doongetero wanggo bobodi eraya yeyootoni
ngu, sono koongeyingo ngu tamako nguno oriyingo. Wanggo
simbukuriyi ngu sono koongeyingo tamakono uro, isoro siri
sonowooro oriyingo.

3 Yisas ngu Sayimondo wanggoga ngu sanganimo oorero
Sayimonya eyingo. Wanggo bodaga woosoodoga sono
kewoorokoyi oorowuni, ero eyingo. Ngundiro ero, ene
wanggono bibitero, oni simoo bare ngu Anutro mande ero
etuyeroyingo.
4 Yisasdo mande ero yokoro ngu, yowoorengoro, Sayi-
mon Pitano eyingo. Wanggo woosoodoga sono kewooroko
oorowutoningga, ye isoro si oorongooya, iso yoyi, ero eyingo.
5 Sayimon Pitando Yisasro mandega ngu gumi eyingo.
Oni urungga, noore suwoono naru urungga ngu si oorongoowootoku iso gura ma yoyingo. Ene gedo etoyi nguro, asa,
towoongoro ko oorongoowano. Eyingo.
6 Ene ngundiro tetoyi ngu, iso urungga oorengo si newendemo uyingo. Ene isombo si omboongewero teyingo.
7 Ngundiro tetoni, ene dobookuriye wanggo gura sanganimo oruwonggoku, ngu negoyerootoyi, omburo ngudodo iso
sigaku woosooro yoro, wanggo eraya eraya angero ooretori,
sono newendemo uwero teyingo.
8 Sayimon Pitando ngundiro kenoro ingoyingo, Yisas komo
ngu oni kundingiyi. Nguro, ene Yisas keyi damonimo bagootero eyingo. Oni urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ge no noyokoya toonge. No weti mbumbuwa oni biyomi.
Eyingo.
9-10 Pita iso oowooyingga oorengo yoro, ngu kenoro
soriyokoyingo. Oni gidarega nguya, ngundiro nangge,
soriyokoyingo. Sebedi simoongo erayagaku ngu oowooyari Yemus, Yon, erabasa nguya ngu Sayimon ko gobooro
oniku nguya soriyokoyingo. Soriyokootoyi; asa, Yisasdo
Sayimonya eyingo. Ge ma sosorewero! Kootuyisina, ge oni
simoo bare Anutro mande keta mesarango nguno ngundiro
yoyowa, eyingo.
11 Ngundiro tero, Pita garo enengo wanggo woosooro
sagigo yero, enengo oo bidodo yokoro, ene Yisas keyoro
endeyoyingo.

Yisasdo Oni Gura Gorimambudodomu Yomosiyoyingo (Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Naru gurano, Yisas ende gurano uyingo. Ngu endemo
nguno oni gura gorimambubo goweyi kondibo yokoyingongga oruwo. Ngundo Yisas tanggeyimo bagootero wetoro,
ngguyinggayi tero sumoo eyingo. Oni urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ge ma yokowero, ge no yomosinerootooga ngu, asa, no gowene metemi tewano. Eyingo.
13 Yisasdo kandeyi sayi oninggakuno yero eyingo. Nondo
ge gowege metemi teni ero ingooteno. Asa, ge metemi te!

Ngundiro etoni, arisa, sodedomangge ngu gorimambuku
tootero kiniteyingo.
14 Yisasdo ngu oningga nguya mande yanggango, ero
eyingo. Ge oni gurano ma ewero. Ene ge ooroya, gowege
Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi ngu etuyero. Ge
gowege metemi teteku nguro Mosesro mamana mandeno
eteku ngundiro, gowege nguro Anutno wooro yetoyi, oni
simoo bare nguno ingowanggo. Ge gowege metemi tewo.
Ero ingoyingo.
15 Yisasdo ko mande oo tewoku, nguro ende bidodomo
ero sayingo. Ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowooyingga
oorengo Yisasro mandeni ingowero mayeyingo. Enengo sayi
oni nguya yomosiyeroni, ero eyingo.
16 Ene naru guranangge nangge, nguno Yisas enesu nangge
torige oni kini mera eruwooyingomo toongero, nguno
Anutno yemboongero oruwo.

Yisasdo Oni Gura Kekandeyi Bingo Yeyingomu Yomosiyoyingo
(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Naru gurano, Yisas oni simoo bare Anutro mande
yunoro oruwo. Mamana mandero sobosobo oni oowooye
Parisi, ko mamana mande etuyeroyingo oni gidarega nguya,
ngu Yudiya mera nguro endeni endeni bidodomonggo,
Yerusalem ende urunggano ngunonggo ko Galili merako
ende ngu bidodomonggo mayero oruwonggo. Anut oo
bidodo Simburi urungga, ngundo yanggango Yisas inootoni,
ngundo sayi oni yoyeni metemi tero sayingo.
18 Oni gidaregado oni gura wimbuyi ko kekandeyi bingo
yeyingomu, ngu yabanidodo sumooro koorowooro mayero,
yoro ya newendemo Yisas keyi damonimo yewero teyingo.
19 Ene simoo bare urungga oorengo nguro ya newendemo
uweroyi kini. Ngundiro nguro, ene koorowooro, ya sangan-
imo oorero, ya uyi andangero, nguwoore oni simoo bare
kewooroyemo sayi oninggaku wetorodoni yawasadodo yeyi,
Yisas omukumundoongosina uyingo.
20 Yisasdo ngu oniku enengo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yeyoro, sayi oninggakuya eyingo. Doboone,
gengo weti mbumbuwage andangegunooteno. Eyingo.
21 Ngundiro etoni ngu, mamana mande etuyeroyingo
oniya, Parisi oni ngudodo enengo nangge ingonduduno, ero
ingoro eyingo. Nga oningga nga onendo? Ene Anut yomooyi-
noro mande ngundiro ete. Onendo weti mbumbuwa an-
dangeweroyi ingoote? Ngu kongga ngu Anutromu nangge,
Anut enengombo ngu weti mbumbuwa andangeweroyi ngu
ingooteku ngu! Eyingo.

22-24 Yisasdo ngu oni nguro ingonduduye ingoro, nguro
mande gumi ero eyingo. Nondo kowuri kini, no mete
gengo weti mbumbuwa ngu andangewano. Ndadiro nguro,
ye ma ingootenggoku, ngu hamoo bine, ngundi kini bine?
Ene nondo ngandiro ewanoku ngu, ge mete ootoogeya,
oorowuwero etoowe, asa, ye ngu tunoo kenoro, ngunonggo
ingowanggo. No Anutro Oniro Nangoni no yanggangone-
dodo no mete weti mbumbuwa nguya andangewano. Asa,
no mete nga oni kekandeyi biyominggaya ewanoku ngu, ge
ootoogeya oorowu! No ngundiro etoowe ngu, ye kenoro,
ngu ye ingowanggo. No nguya mera nga bidodoboro simoo
barero weti mbumbuwa ngu mete andangeyunowano. Ene
ngundiro ero, Yisas yowoorengoro, oni wimbuyi bingo
yeyingonggakuya eyingo. Asa, ge ootoogeya gengo yaba
yoya, koorowooya, gengo yano oorowu! Eyingo.
25 Ngundiro etoni, asa, ngu oni simoo bare ngu
doongeyemo, ngu oni biyominggaku ootoogero, enengo
yabaga kuri ngu sanganimo wetoro oruwokunggaku, ngu
yoro koorowooro, Anut bingami urungga ero okooro,
enengo yano oorowuyingo.
26 Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare bidodo ngu kenoro,
soriyokowonggo. Ngundiro tero, ene nguya Anutro oowooyi
bingami, ero okooyingo. Nowoondoye sosorero eyingo.
Ataga, noore muri songo oorengo gura kenootetoku ngu!
Eyingo.

Yisasdo Liwayi Oningga, Ngu Negongoyingo
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)

27 Kootuyisina, Yisas ootoogero, oororo, oni gura
kenootoni, Gabumanro beye yoweroyi tookoododo yano
bibitero oodoni kenoyingo. Ngu oningga ngu oowooyi
Liwayi, (oowooyi gura Matiyu), Yisasdo kenoro eyingo. Ge
ombuya, no keneroya endeyo. Eyingo.
28 Ngundiro etoni, Liwayi ootoogero, enengo oo sitowi
bidodo yokootoni oodoni, ene Yisas keyoro oorowuyingo.
29 Liwayindo enengo yano oo Simbo urungga Yisasro
kayingo. Gabumanro digi beye yoyingo oni oowooyingga,
ko, oni simoo bare gidarega nguya eneya bibitero oo
neyingo.
30 Parisi oniya, mamana mande etuyeroyingo oni, ngu-
dodo Yisasro kirikiri onikuya boguwooro mande mande
urungga eyingo. Ndawugaro ye oni muriye biyomi Gabu-
manro digi beye yoyingo oni, ko, weti mbumbuwadodo
oniya sono oowari netenggo? Eyingo.
31-32 Yisasdo manggoye gumi eyingo. Oni goweye moond-
eye gome metemimu, ngu sayi oni yomosiyeroyingo onino

(Doguta) ma oorowuwanggo. Kini, sayi onindo nangge ene nguno oorowuwanggo. Ngundiro nangge, no oni nenengo oorootenggoku, ngu negoyerootoowega, nowoondoye yowoorengoyi, ero ma ombuyingo. Kini, weti mbumbuwadodo oni ngu negoyerootoowega nowoondoye yowoorengoyi, ero nguro ombuwono. Eyingo.

Yisasdo Oo Kundingiyi Teweroyimboro, Nguro Eyingo (Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Ene Yisasno eyingo. Yonro kirikiri oni, ko Parisi oniro kirikiri oni nguya, ene oowari yokoro kundingiyi tero, naru urungga yemboongero oorootenggoku, ndawugaro gengo kirikiri oni, ngundo ngu muringga ma teyingo? Ene oowari sono nguya netenggo. Eyingo.

34-35 Etoyi, Yisasdo mande adingayi gumi eyingo. Ye bine oni gura bare yoweroyi naruno, nguro keyimo dobookuriyi ngu oodoyi, ene oowari mete roogo tewanggo, bine? Kini, kootuyisina, ngu oni bare yoweroyiga ngu yoro satoyigogo, ngu naruno, nowoondoye kowuri yero, ene oowari roogo tero, kundingiyi tewanggo. Eyingo. Yo, ngundiro nangge, ngu naruno enengo kirikiri oni Yisasya oode, ene oni oni tero oriyingo. Ene Yisas toongeweroyi naruno, nguno ngu, enengo kirikiri oniku, kowuri yoro, nguro oowari roogo tero yemboongewanggo.

36 Yisasdo mande adingayi gura, ero yunoyingo. Oni gurado kumba ketangga omboongero, ngundo kumba kuriminggano witu ma ukingoro wesibiyowa. Ene oni gurado ngundiro tewaku ngu, ene kumbani ketanggaku yomburiyowa. Ngu kumba ketangga ngu kumba kurimingga nguya mete kini. Eyingo.

37 No mande adingayi gura yeno eteno. Oni gurado bo nangoni keta ngu yoro, siri ngu kurimi nguno ma siriyowa. Ene ngundiro tewaku ngu, bo nangoni, ngundo ngu bo siga ngu oomboongero bo nangoni merako sorero yomburiyowa. Ngundiro tetoni, enengo si, bo nguya biyomi yewari.

38 Kini, oni ene komo bo nangoni ketamu si ketamu nguno siriyowa. Ngundiro tewaku ngu, enengo eraya eraya keta nguro, ene gome oruwari.

39 Ngundiro nangge, oni dogoni ngundo mande muri keta ngu keyoro endeyoro oruweroyi, ngu kowuri oorengo. Ngundo mande muri kurimi, nguro ngandiro ete. Muri gome metemi, ero ete.

6

Yisas Ngu Kando Naru, Nguro Sobosobo Simburi Urungga Oorengo

(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)

1 Kando naru gurano, Yisas, enengo kirikiri oniku nguya,
nggire ko gura oore kewoorokuri endeyoyingo. Kono endey-
oro, Yisas enengo kirikiri onikundo kono nggire nguro
engge gidarega andangero yoro, kandeyebo besooro dan-
gero nununggooro neyingo.
2 Parisi onindo ngundiro yeyoro eyingo. Kando naruno,
ngundiro oo ngu ma teweroyi ngu roogo oorengo. Ndawu-
garo ye ngundiro tetenggo? Eyingo.
3-4 Yisasdo mandeye gumi eyingo. Ye Dewitdo teyingo ngu
ma kandangero ingootenggo, bine? Dewitdo enengo key-
imo onikuya oowariro kumooro biyomi tero, ene ndadiro
teyingo? Dewitdo Anutro yano uro oo manongoyingo,
Anut doongeyimo oruwoku yoro nero, gidarega enengo
keyimo oniku yunootoni neyingo. Ngu oo manongoyingo
ngu kundingiyi, kingo onindo ma neweroyi, yambo yaro
sobosobo oni, ngundo nangge mete newanggo. Ye bine
ngu ma kandangero ingootenggo? Eyingo. Ngu Dewitdo
ngundiro teyingo metemi bine, nguro noro kirikiri onikundo
teyingo ngu, nguya metemi nangge. Eyingo.
5 Ngu naruno, Yisasdo mande gura ero eyingo. Oniro Nan-
goni ene kando naru, nguro Simburi urungga oorengo. Noso
nangge mete oni oo gura Sabatno tewero ingowanggoku, no
mete sobowoowano. Eyingo.

Yisasdo Oni Kandeyi Bingo Yeyingongga Kando Naruno Yomosiyoyingo

(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)

6 Kando naru gurano, Yisasdo Yuda oniro yambo ya gura
nguno uro mande ero, oni simoo bare etuyeroyingo. Oni
gura nguno oruwoku ngu, oningga ngu kandeyi metemisina
bingo yeyingo.
7 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko mamana mandero
sobosobo oniku oowooye Parisi, ngundo Yisas ureyi ku-
mooweroyimboro kenondadangero sobowooyingo. Yisasdo
kando naruno sayi oningga ngu yomosiyowa ngundi kini,
bine? Ero ingoyingo.
8 Yisasdo ngu oni nguro ingonduduye biyomi ngu ingoro,
ene yowoorengoro oni kandeyi biyomingga nguya eyingo.
Ge ootoogeya kewooroyemo dika. Ngundiro etoni, oni
kandeyi biyominggaku ootoogero kewooroyemo dikayingo.
9 Yisasdo ngu onikuya eyingo. No ye sumoo yunooteno.
Noore kando naruno, muri metemimu tewato, bine; ngundi,

muri biyomi ngu tewato binengga? Oni yomosiyoro yowato,
bine; ngundi, yomburiyowato bine? Eyingo.
10 Ngundiro ero, enendo oniku yeyondandangero yokoro,
yowoorengoro kandeyi biyominggakuya eyingo. Kandege
yoonenengo, ero etoni, ene ngundiro tetoni, kandeyigaku
metemi teyingo.
11 Ngundiro tetoni, onikundo ngundiro kenoro nguro sang-
giri biyomi oorengo tero, enengo nangge mande ero ingoro
eyingo. Noore ndadiro ooga ngu Yisas teyinowato? Eyingo.

Yisas Enengo Kirikiri Oni Kirarongo Kande Eraya Ke Gidemboro Eraya Yoyoyingo
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)

12 Ngu naruno, Yisas mera puri gurano kira ewero
ooreyingo. Ngu suwoonggano nguno Anutno kira ero oodoni
oororo sengeyingo.
13 Sengetoni suwoononggo enengo kirikiri oniku negoye-
rootoni, ombutoyi, kewooroyemo kande eraya kegidemboro
eraya yoyoro oowooye Aposel, ero eyingo. (Aposel, ngu muri
ngandiro ngu Yisasro kirikiri oni kirarongo.)
14-16 Ngu oniku, ngu oowooye nga: Sayimon, Yisasdo
oowooyi Pita, ero eyingo. Oowooyi gura ngu Enduru
ngu Sayimonro koneyo, Yemus, Yon, Pilip, Batolomeyu
Matiyu, Tomas, Yemus, ngu Alipiyasro nangoni, Sayimon.
Enengo murini ngandiro, enengo mera ngu mera gura
onindo sobowooweroyi ingonduduni kini oorengo. Yudas
ngu Yemusro nangoni, Yudas Iskariyoot, nguya yoyoyingo.
Yudas Isakariyoot, ngundo kootuyisina, damodamoni tero,
Yisas mundi onino yootunoro yunowa.

Yisasdo Sayi Oni Oowooyingga Oorengo Yomosiyeroyingo
(Matiyu 4:23-25)

17 Yisasdo enengo kirikiri onikudodo mera purimonggo
uro, mera ngguwugano dikaro oodoyi, oni simoo bare
oowooyingga oorengo mayeyingo. Ene Yudiya meranonggo,
Yerusalem endemonggo, ko wendeyi tamako ende Tayiya
Sayidon ngunonggo, Yisasro mandeni ingowero mayeyingo.
18 Enengo sayi oni nguya Yisasdo yomosiyeroni, ero
yoyoro mayeyingo. Oni gidarega ngu mbooro biyomimbo
yomburiyeroyingomu, nguya Yisasdo yomosiyerootoni
metemi temukoyingo.
19 Oni simoo bare urungga oorengo Yisas dowooro in-
gowero ingoyingo. Ndadiro nguro, enengo yanggangoni
ngu goweyimonggo tunooteyingo. Ngundo sayi oni bidodo
yomosiyerootoni, oni metemi tetenggo.

Oni Ene Oni Oni Teweroyi, Ko Kowuri Ingoweroyi Nguro Mande
(Matiyu 5:1-12)

20 Yisas doongetero enengo kirikiri oniku yeyoro eyingo.
Ye angoyi oni, oo gidaregaro wenonoro ngu, ye oni oni teya
ingoyi. Anutdo ye ngu oo nguro hoorooweyerowa. Ataga
ko kootuyisina nguya, Anut enengo endeningga sobowooro
oorooteku nguno uwanggo.
21 Ye ataga Anutro mandeni murini gome nguro ha-
hangero oorootenggoku, kawuyemboro kumootenggoku
ngundiro tetenggoku, ene kootuyisina, ye samboro oowari
nero kawuye ndindi tetoni, nguro oni oni tewanggo. Ye
ataga weti mbumbuwa tetenggoku nguro nowoondoye ogin-
gootoni, sendoro oorootenggoku ngu, kootuyisina Anutdo
yengo kowuri ngu yowoorengootoni gome metemi tunoote-
toni, ye nguro oni oni tero nggonggangoro oruwanggo.
22 Ye oni oni teya oriyi, mera ngaro onindo ye yeyootoyi,
Oniro Nangoni, nguro mande murini ngu keyoro oodoyi
ngu, yeyoro nowoondoye biyomi kowoo oorengo ingoro,
ye owero yoyokoro, mande biyomi ero, yengo oowooye
nguya oo biyomimonggo ewanggo. Etoyi ngu, Anutdo ngu
kowuriye ngu yoro yowoorengootoni gome metemi tunoote-
toni, ye komo oni oni teyi.

23 Naru gurano, yeno ngundiya teyunootoyiga ngu, ye
ootoogeya Anutno oni oni teyi. Nguro yengo uriye sitowiye
sambo endemo ngu urungga oorengo ooroote. Kowuri
ye yunootenggoku, kurimi enengo osi sambayebo Anutro
ingondudu eyingo oni, nguya ngundiro teyunoyingo.
24 Ene ye beye sitowiyedodo oni, ye ingonda teyi! Gowu-
gowurongo! Yengo nowoondoye ngu sitowiyemboro in-
gonduduye nguro yetoyi, dowoomomooro ooroote. Ye
nowoondoye yomosiyoyingo oo ngu ye kuri yomukowonggo.
25 Ye mera ngaro oowari, ko oo ngu oo sitowi yomukowero
hahangero endeyoote. Nguro gowugowurongo! Anutdo
oowari gomemu yunootoni, kawuye ndindi teweroyimu
ngu ye yokootenggokuro, kootuyisina, ye komo biyomi
oorengo tewanggo. Ye ataga oni oni tero yomooro gonggan-
gootenggo. Ene kootuyisina, ye ngu sendoro biyobiyomi tero
oruwanggo.
26 Ene oni simoo bare bidodo ye oowooye bingamiye
okootoyiga ngu, arisa, ye ingonda teyi! Kurimi, osi sam-
bayebo ingondudu eyingo oni godange, nguro onino nguya
ngundiro teyingo. Ene Anutro ingondudu eyingo oni hamoo,
oni simoo baredo enengo mandeni ma ingoro, nguro ene
mande inoro, kowuri gura gura inoyingo.

Mundi Oni Nowoondoyi Teyunoweroyi, Nguro Muri (Matiyu 5:38-48)

27 Ye noro mandene ingootenggoku oni yeno eteno. Yengo
mundi oni ngu nowoondoyi teyunoyi. Oni yeya nowoondoye
biyomi yetoyiga ngu, yendo ngu komo muri gome nangge
eneno teyi.
28 Oni yeya mande biyomi eya yomburiyerootoyiga
ngu, ye nguro Anutno yemboongetoyi, Anutdo ene
hoorooweyerowa. Oni ene kingo ye yomburiyerootoningga
ngu, ye Anutno yemboongetoyi, Anutdo ene
hoorooweyerowa.
29 Oni gurado gagiye gidaresina oorongooya yudoningga
ngu, arisa, gagiye gidare nguya yowoorengootooga ureni.
Oni gurado yengo dogigiro nengguro sobiyoya yootoningga
ngu, ye yengo kumbaye nguya ma sorengowero. Ngu nguya
yokoyinootooga, sobiyoya yoni.
30 Oni gurado yeno oo guraro kira etoningga ngu, ye komo
ngu ooga ngu inoyi. Oni gurado yengo oo gura sobiyoya
yootoningga ngu, ye komo ko yowero ma ewero.
31 Ye oni nowoondoye yunoro muri metemi tetenggoku
ngu ngundiro oni songombo yeno muri metemi tetenggo,
nguro yengo nowoondoye ngundiro ingootenggo.

32 Oni ye nowoondoye yunootenggoku ngu, ye nguya ene
nowoondoyi teyunoro ngu, asa, ngungga ngu, oo urungga
kini. Weti mbumbuwadodo oni nguya, ene oni nowoondoyi
teyunootenggoku, ene nguya nowoondoye yunootenggo.
33 Oni gura yeno muri gome tero, yooneneyeroro
yomosiyerootenggoku, ye gumi ngundiro nangge
yomosiyoro ngu, asa, ngungga ngu, ngu nguya urungga
kini. Weti mbumbuwadodo onindo nguya ngundiro nangge
tetenggo.
34 Ye oo gura oni yunoro ngu, ndadiro nguro ye ingootenggoku, enebana gumi yunowa, ero ingootenggo. Ye nguro ngu
ndadiro esosongga tewanggo? Hamoo oorengo kini. Weti
mbumbuwadodo onindo enengo dobooyi oo kingo inoro
ngu, enebana oo gumi ngundiro nunowa, ero ingootenggo.
35 Ene nondo yeno eteno. Ingoyi! Yengo mundi oni ngu
komo nowoondoyi teyunoyi, ye komo nenengo muri gome
ngu teya, oo kingo duwoo yunoyingo. Nguro ye ngu oo
nguro gumi wendangero, oo gura yunoyi, ero ma ingowero.
Oni Anutno esoso ma tetenggoku ko oni biyobiyomi nguya
Anutdo ene sumange teyingoote. Ye ngundiro tero ngu,
kootuyisina, yengo uriye urungga oorengo Anutro sambo endemo yoro, Anut urungga nguro simoongo tero oruwanggo.

36 Yengo Awayembo yengo nowoondoyi teyunooteku,
ngundiro nangge, ye komo nguya oni songomboro nowoon-
doyi teyunoyi.

Oni Wirikoyeroweroyi, Nguro Muri
(Matiyu 7:1-5)

37 Ye oni gidarega goweye sanggawero mande ero ma
wirikoyerootenggoku ngu, asa, Anutdo nguya ye ma
wirikoyerowa. Oniro kowuriye, wirikoyunoro, nguro
kowuriyengga tewonggoku, nguro yengo ingonduduyemo
sugi sugi ma ingondudu tero oruwero. Ye ngundiro tetoyi
ngu, Anutdo yengo kowuriye nguya ma ingonduduwooro
oruwa. Ye oni guminggaro weti mbumbuwaye andan-
gero kabetewanggoku ngu, Anutdo yengomu nguya andan-
geyunoro kabetewa.
38 Ye komo oni oo gidarega yunowanggoku ngu, enebana
ye yunowa. Yo, yengo oo wirikoyingo gome nenengo
onindo nguya ngundiro oo gome nenengo oorengo
wirikoro, urungga oorengo si wongondidiboro siriyootoyi,
manggowoomo oorero, wendoni uweroyi tetoni, nguro
kowuri okooweroyi kinitetoni, ye yunowanggo. Yendo
oni yunowonggoku, ngundiro nangge, Anutdo ye nguya
ngundiro yunowa. Ero eyingo.
39 Yisasdo mande adingayi gura nguya ero eyingo. Oni
gura doongeyi kiringo, ngundo oni gura nguya doongeyi
kiringomu oore etungowa, bine? Kini, enengo eraya eraya
mereno yoyoro sorewari.
40 Skul simooye ngu oo etuyeroyingo oni ngu ma da-
gayerowanggo. Kini, ene uru tero ingoyingo gome yorogogo
ene etungoyingo oninggakundo ko tetenggoku ngundiro ko
tewanggo. Eyingo.
41 Ene mande adingayi gura ngandiro eyingo. Ndawu-
garo dobooge doongeyimo oo kakawu bodaga oorooteku
ngu kenoro ete, ko gengo doongenggemo de sosi urungga
oorooteku ngu ma ingowo?
42 Ge ndatero nguro doboogeboya eteku, doboone, doon-
genggemo oo kakawu bodaga oorooteku ngu, yewega toon-
geni, ero ete, ene gengo doongenggemo de sosi urungga
oorooteku, ngu ge ma kenoyingo? Ge mebuge tegedodo
oni! Ge koreteya komo gengo doongenggemo de sosingga
oorooteku ngu, ngu yega toongetoningga, arisa, kootuyisina,
ge dobooge doongeyimo oo kakawu oorooteku, nguro gome
doongetero yeyi toongewa. Ero eyingo.

De Biyomi Ngu Engge Biyomi Enggewa
(Matiyu 7:17-20; 12:33-35)

43 De metemi, ngundo engge biyomi ma enggete. Ngundiro
nangge, de biyomi ngundo engge metemimu ma enggewa.
44 Onindo ngu de engge nguno kenoro ingootenggoku, ngu
de metemi ngundi de biyomi. Onindo bata dega nguro
engge ngu utoo sanggiridodo oowooyi dimoo utoo, ngu
bungomonggo ma dangero yootenggo. Ngundiro nangge, bo
nggire ngundo nggire oorengo engge ma enggewa.
45 Oni gome metemingga ngu, ene newendemo ingoyin-
goni gome metemimu newendemo ooroote. Nguro in-
gonduduni mandeni gome gome nangge ingoro, enengo
ootoo ootoo murini, nguya gome metemi ngu yeni tunootete.
Oni biyomi ngu enengo ootoo ootoo murini nguya biyomi, ko
ingonduduni biyomi ingooteku, ngu nguya yeni tunootete.
Enengo newendemo muri oorooteku, ngundiro nangge ene
koyi tero, manggowoomo nguya yeni tunootete.

Ya Yeweroyi Muri Eraya
(Matiyu 7:24-27)

46 Ndawugaro ye noya ngandiro etenggo, Urungga,
Urungga oo bidodo Simburi Simbunani, ero etenggo, nguro
ye noro manggone ma keyootenggo? Ene ye noro mandene
murine ma keyootenggoku ngu, asa, ye noya Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ero ma ewero.
47 Oni gura gura no tanggenemo omburo noro man-
dene ingoro keyooteku ngu, no enengo murini nenengo
etuyerowano.
48 Ngu oni ngu ngandiro. Oni gura ene ya yewero
ingooteku ngandiro. Oni ya yewero ngu, ene mera sero
gasiyoro mera yanggangonggakuno mere sero de nonggin-
inggaku nguno yetenggo. Ngundiro tero ngu, asa, ngu
sanganimo ya yewa. Kootuyisina, sono doogo urungga tero
mewuyi omburo ya samango damoni setoni, yanggaku onggi
anggi ma tewa. Yanggango dikaro oruwa. Ndadiro nguro,
ene koretero ya nonggini ngu mera yanggangomuno mere
sero nguno ya yewoku nguro.
49 Ene oni gura noro mandene ingoro yokoro, ngu ma
keyooteku ngu, ene oni gura mera mbumbuwango sangan-
imo mere bodaga nangge sero, nguno nonggini pararo ya
nonggini ma samangoyingo. Ngundiro tero, ene kingo mera
bodagado damoni wiriyoro nguno ya yeyingo. Ngundiro
yetoni, kootuyisina, sono mewuyi tuwi uro yanggaku bun-
gomo oorongootoni, yanggaku onggi anggi tero, ukero uwa.
Oni ene noro mandene ingoro yokoro, enengo ingonduduni
keyooteku ngu, ngundiro tewa. Ero eyingo.

7

Yisasdo Me Oniro Tabangongga Nguro Kirikiri Oningga Yomosiyoyingo
(Matiyu 8:5-13)

1 Asa, Yisasdo oni simoo bare doongeyemo mande ngu
yootunoro ero etuyeroro yokoro, ene Kapeniyam endemo
uyingo.
2 Me oniro tabango gura nguno oruwoku, ngu oningga
ngu Rom Gabuman (Yuda oni kini) ngunonggo mayero, ene
me oni ngu onibi kandegura (100), nguro sobosobo oningga
oruwo. Ngu oningga nguro kirikiri oningga nguro gome
ingooteku, ngu sayi urungga yoro kumoowero teyingo.
3 Ngu me oniro tabangongga ngu mande ingoworomu ngu,
Yisas Kapeniyamno ooroote. Ngu ingoro, ene Yuda oni
tabango gidarega soweyeroro eneno etoyiga ombuya enengo
kirikiri oningga ngu yomosiyoni, ero eyingo.
4-5 Ngundiro etoni, ene Yisasno omburo ngguyinggayi tero,
Yisasno eyingo. Ge komo ma yokowero, ene oni gome,
enengo kirikiri oni, ngundo sayi urungga kumoowero tetoni,
nguro ge mete ene hooroowe! Enendo, noorengo Yuda
oniniro yambo ya gura yeyunoyingo. Ene Yuda oni simoo
bare noorengo gome ingoro, newende yunoote. Ero eyingo.
6 Yisas enengo mande ingoro, arisa, ene ootoogero ngu
Yuda oniro tabango onikuya oorowuyingo. Yade oororo, ya
tanggeyimo oorowutoyi, ngu me oniro tabangongga, ngundo
dobookuriyi gidarega sureyeroro eyingo. Ye ende ooreya
ngandiya eyi. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge ngaro ko
urungga ma tewero. No oni nenengo kini, ngundiro nguro,
ge noro ya newendemo ma ombuwero.
7 Nguro ngu, no nenengombo ge tanggegemo ma
oorowuyingo. Nguro ge mande gura nangge etooga, noro
kirikiri oninengga nga ko metemi teni.
8 Ngu ngandiro; no ngu oni ko no nunootenggoku, nguro
kirikiri oni. Nondo nguya ngu me oni gidarega sobosobo
oorooteno. Ene nondo ngu me oni ngu guraya eteno. Ge
oorowu, ero etoowe ngu, ene oorowute. Guraya eteno.
Ge ombu ero etoowe ngu, ene ombute. No kirikiri oni
guraya eteno. Oo ngu yomosiyo, ero etoowe ngu, ene oo
yomosiyoote. Eyingo.
9 Ngundiro ero yokootoni ngu, Yisasdo ngu mandega
ngu ingoro, nguro ingondudu urungga ingoro, yowoorengoro, oni simoo bare urungga ene keyoro endeyootenggoku,
nguno eyingo. No yeno eteno. Iserel oni kewooroyemo
oni gura, nga oningga newendemo hamoo teyingongga,
ngandiro ma kenooteno. Eyingo.

10 Me oni tabangongga ngundo oni sureyerootoni, Yisasno
oorewonggoku ngu, ya newendesina uro, sayidodo oning-
gaku kenoyingomu, ene kuri metemi oorengo teyingo.

Yisasdo Nayin Endemo Simoo Oore Gura Kumootoni Yoku-
tuwooyingo

11 Kootuyisina, Yisas ootoogero, Nayin endegano nguno
oorowuyingo. Yisas enengo kirikiri oni ngu bidodo,
ko oni simoo bare oowooyingga oorengo nguya enedodo
oorowuyingo.
12 Yisas garo yade oororo, endesoono oorowuyingo. Ngu
endega nguro onindo, oni gura kumootoni, bingo sumooro
koorowooro uyingo. Ngu simoongga kumoowoku nguro
nemi ngu, nangoni komo guranangemu kumooteku ngu!
Ngu endega nguro oni simoo bare urunggaku ngu bare
wabugakundo sendoro utoyi, nguro ene keyoro uyingo.
13 Urungga oo bidodo Simburi, Yisas, ngundo ngu bare
wabuga ngu kenoro, nowoondoyi urungga tero, eneno
eyingo. Ge ma sendowero. Eyingo.
14 Yisas ene onibi sumooro ombuyingomu tanggeyimo
oororo, onibigakuro Pawusdodo dowooyingo. Oni onibi
koorowooyingo oniku dikaro nenetero oodoyi, Yisasdo
eyingo. Simoo oore, no geya eteno. Ge ootooge! Ero eyingo.
15 Ngu oni kumooyingonggaku ootoogero bibitero, mande
etoni, Yisasdo dowooro, oororo nemi ko inoyingo.
16 Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare bidodo soriyokoro,
Anutro bingami okooro eyingo. Anutro ingondudu eyingo
oni urungga, noore kewooronanimo ataga tunootete, ero
eyingo. Ngundiro ero, Anut kuri ombuwoku, ngundo enengo
oni simoo bare hoorooweyerowero! Eyingo.
17 Yisasdo ngu kongga tewoku, nguro mandeni ero endey-
ootoyi, Yuda mera ngu rogowootoni, oororo mera songomo
nguya, ero soweyoro sayingo.

Sonoyeroyingo Yondo Enengo Kirikiri Oni Eraya Yisasno
Mande Yoro Oorowuyingo
(Matiyu 11:2-19)

18-19 Sonoyeroyingo Yondo, enengo kirikiri onindo Yisas
ko tewoku, ngu bidodoboro murini, Yonno etoyi ingoyingo.
Ngundiro tetoyi, ene ingoro, Yondo enengo kirikiri oni eraya
negoyerootoni ombutori, sureyerootoni, Oo Bidodo Simburi
urungga, nguno mande yoro oorowuworiyo. Yari Yisasno
ooroya, ngandiya sumoo eri. Ge Anutdo surenggerootoni,
noore yoyoweroyi oninggaku, ngundi, noore komo oni gu-
raro doongetero sobowoowato, bine? Eyingo.

20 Ngu oni erayaga ngu Yisasno omburo eworiyo.
Sonoyeroyingo Yon, ngundo noore ngandiro ero
sureyerootoni ombutero. Ge nga oningga nga, Anutdo
surenggerootoni noore yoyowero, binengga, ngundi, noore
oni gura sobowoowato, bine? Eyingo.

21 Ngu narunggano nguno, Yisasdo oni simoo bare
urungga oorengo, sayi muri gura gura yomosiyeroro, oni
merambooro biyomidodomu oowooyingga oweyeroro, oni
doongeye kiringomu yooneneyerootoni, ene doongetero oo
kenoyingo.

22 Ngundiro tero yokoro, Yisasdo Yonro kirikiri oni er-
ayagakuya eyingo. Asa, yari ooroya, Yonno eri. Oo ataga
yarindo kenoro ingooteriku nga! Oni doongeye kiringomu
ene doongetetenggo. Oni kekandeye bingo yero biyomi
yeyingomu, ene mete tero, metemi endeyootenggo. Oni gori-
mambudodomu ngu goweye metemi tetenggo. Oni sodeye
tuwoomu, mera mande ingootenggo. Oni kumooyingomu,
ko keta ootoogetenggo. Angoyi oni, ene Anutro mande keta
mesarango nga ingootenggo.

23 Oni ene noro newendemo hamoo tero buribari ma
teyingo ngu, asa, ngu oni ngu, ene mete oni oni tero oruwa.
Eyingo.

24 Sonoyeroyingo Yonro kirikiri oni erayagaku mande
ngundiro ingoro, ene Yon tanggeyimo ko oorowuworiyo.
Ngu naruno, Yisasdo oni simoo bareno Yonro eyingo. Kuri
oni kini kingo merako nguno, ye oororo ndawu ooga
kenoyingo? Ye nggusi duwoo doogobo yowooraringootoni,
kenowero oorowuyingo, bine; ngundi ye oororo oningga oo
buribari tetoni kenoro oorowuyingo, bine? Kini, Yon ngu
ngundiro oni kini.

25 Ngundi ye ndawu ooga kenowero oorowuyingo? Oni
gura towikumba gome gomemu tero oodoni kenowero,
bine? Kini, ingoyi! Oni towikumba gome gomemu tero ngu,
ene sitowiyedodo tero, enengo ya gome oruwanggo. Kini,
Yon ngundiro kini.

26 Ene ye ndawu ooga kenowero oorowuyingo? Ye Anutro
ingondudu eyingo oningga kenowero, bine? Yo, no yeno
hamoo eteno. Yon ngu Anutro ingondudu eyingo oni.
Enendo Anutro ingondudu eyingo oniku, ngu dagayeroro,
enendo nangge urungga oorengo.

27 Ngu Yonngga, nguro Anutro mandeno Anutdo enengo
Nangonimboya ngandiro eyingo.

Ingo, no oni gura sureyootoowe, ngundo noro mandene
yoro, ge koretegunoro oororo, gengo oore yomosiy-
onggunowa. Eyingo. (Malakayi 3:1)

28 No yeno eteno. Yondo Anutro ko teteku ngu, ngu oni
merako ngano ko tero oorootenggoku, ngu bidodo dagaye-
roote. Ene oni Anutro nowoondoye hamoo teyingo, ko
noro mandene keyootenggoku ngu muringga ngundo Yon ko
yanggango tewoku ngu dagaro urungga. Eyingo.
29 Yisasdo Yonro mande etoni, oni simoo bare bidodo
ingoro yokoro, asa, simoo baredoya, digi beye yoyingo oniya
eyingo. Yo, Anutro mande murini ngu gome oorengo.
Eyingo. Ngu oni ngu, ene Yon kandeyimo sono kundingiyi
gimuyingo.
30 Ene Parisi oni, ko mamana mande kandangero
etuyeroyingo oni nguya, ene Yondo ma sonoyeroyingo. Ene
ngu Anutdo oore gomemu etuyerootoni, ene kootu inoro
yokoyingo.
31 Yisasdo eyingo. Nondo nga naruno, oni simoo bare
endeyootenggoku ngaro muriye wirikootoowe, ndadiro on-
ingga ngundiro?
32 Ene ngu simooye iriritero ngandiro teyingo. Ene
ende kewooroko bibitero, enengo nangge meno manggaru
tero ewanggo. Noorendo sumbi uwootooye, ye yambo
ma utoro kunoyingo. Noorendo oni kumootoni ngguying-
gayi tero nowoondoyi teweroyi yambo urewootoku, ye ma
sendoyingo. Eyingo. Simooye gidega oo tetoyi ko nguro
simooye guminggado sureye kiniteyingo.
33 Ene sonoyeroyingo Yondo omburo, ene oo manon-
goyingo ma nero, Wayin sonoyi nguya ma neyingo. Yendo
ngu ewonggo. Mbooro biyomi eneno ooroote, ero eyingo.
34 Ene Oniro Nangoni Kirarongo omburo, ene oowari nero,
sono nguya netoni, yendo ngu kenoro etenggo. Kenoyi, nga
oningga nga, ngu oo bidodo nemukoro, Wayin sonoyi nguya
gome gome neteku nga! Nga oningga nga, ngu beye yoyingo
oni, weti mbumbuwadodo oni nguro dobooye, ero etenggo.
Noorendo oo gura tetoowe ngu, ngu bidodo ye nguro ma
ingootenggo.
35 Oni simoo bare Anutno nowoondoye hamoo teyingo
ngu, enengo keta oruweroyi ngu enggedodo. Oni gidarega
keta oruweroyi gomemu ngu kenoro ngundiro ingootenggo.
Anutro mande ngu hamoo oorengo, ero ingootenggo.

Weti Mbumbuwadodo Baregado Yisas Keyi Bo Urumimbo Sonowooyingo

36 Naru gurano, Parisi oninggado Yisas negongootoni,
enengo yano ombutoni, eneya gobooro oo neweroyimboro
eyingo. Ngundiro etoni, asa, Yisasdo omburo, eneya oo
neweroyimboro oororo, Parisi oningga ngundo yano uro, oo
neweroyi yabano bibiteyingo.

37 Ngu endemo nguno, bare gura oruwo. Ngu barega ngu,
ene buribari sebo barese muri biyomi keyooteku, ngundo
ingoworomu, Yisas Parisi oningga nguro yano uro, oowari
netenggo. Nguro ngu, barega ngu ene ootoogero, digi
nggusiyi gomenggano bo urumi ndindingo gomengga yoro
ombuyingo.
38 Ngu barega ngu omburo, Yisas kootuyisinanggo om-
buro, Yisas keyi damonimo dikaro sendootoni, doongeyi
sonoyimbo uro Yisas keyi sonowootoni ngu, enengo tabango
uyimbo yonggurumooyingo. Ngundiro tero, Yisas keying-
gaku dureyoro, nguno bo urumi gomengga ngu wendoro,
ngundo Yisas keyi sonowooyingo.
39 Parisi oninggado Yisasno etoni, enengo yano om-
buwokungga, ngundo ngundiro tetoni ngu, kenoro, ene
ngandiro ero ingoyingo. Nga oningga nga, ngu Anutro in-
gondudu eyingo oni tetoni ngu, asa, ene barega ngaro murini
biyomini ngu kenoro ingoro asa, nga bare biyomingga
ngando omburo tanggeyimo roogo yetoni, ma ombuwa, ero
ingoyingo.
40 Ngundiro ingootoni, Yisasdo ngu oninggakuro in-
gondudu ningga ngu gumi ero eyingo. Sayimon, no geno
mande gura ewero. Etoni, Sayimondo eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, mete mandega ngu e. Eyingo.
41 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Beyedodo oning-
gado oni eraya beye gumimboro yunoyingo. Oni gurano
doobe onibi eraya kande eraya (500 Kina) inoro, ko oni
gurano doobe kandegura (50 Kina) nangge inoyingo.
42 Kootuyisina, beyeku wendangero gumi ngundiro in-
oweroyi nguya ereremo kini. Nguro beye simburiga,
ngundo nguno yokori, ero eyingo. Arisa, ngu oni erayaga
ngu, onendo beye simburiga nguro gome oorengo ingoro
eroruwa? Eyingo.
43 Sayimondo ngundiro ingoro, gumi eyingo. Ngu oningga
beye urungga kingo inoyingongga ngundo. Ngundiro etoni,
Yisasdo ko eyingo. Ge hamoo nenengo ingoro ete. Eyingo.
44-45 Yisasdo baregakusina yowoorengoro, kenoro Say-
imonya eyingo. Nga barega nga keno. No gengo ya
newendemo ombutoowe, kene sonowooweroyi sono gura ge
ma nunoyingo. Ene nga barega ngando enengo doongeyi
sonoyimbo kene sonowoote. Ngundiro tero, enengo tabango
uyimbo yonggurumooro yomosiyoote. Ge no ma yengg-
onaneroro dureneroyingo, kuri gengo yano ombuwonoku,
ngunonggo omburo anangu nga! Ene nga bare weti mbum-
buwadodoga ngando, ngu ene kenengga ame dureyowero
gome ingoro, hahangero yade mayero dureyoote.

46 Ge noro tabane bo urumimbo ma sonowooro
dowooyingo, nguro ngu, ene barega ngando moondeye
dowooweroyi kumu bo urumi gome, ngundo kene
sonowooro yoonenengoote.
47 Ngundiro nguro, no geno eteno. Nga barega ngando,
ene noro nowoondoyi urungga oorengo teteku, nguro nondo
enengo weti mbumbuwani urunggaku andangetoowe ute.
Ene oni guraro weti mbumbuwani bodaga tewoku ngu,
Anutdo ngu andangero inootoni uwa. Ngu oningga ngundo
newende bodaga nangge Anutno esosootewa. Eyingo.
48 Yisasdo ngu barega nguya eyingo. Gengo weti mbum-
buwage nondo kuri andangeteno. Eyingo.
49 Oni Yisasya oo newero bibitewonggoku, ngundo ngu
ingoro, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Nga on-
ingga nga, ngu oone, ene mete weti mbumbuwa andangero
yokowa? Eyingo.
50 Yisasdo ngu barega nguya eyingo. Ge Anutro nowoon-
dogemo hamoo teyingongga ngunonggo Anutdo ge ko
goyoote. Ge mete sumangedodo toongeya nowoondoge
imakeyingomo ootoo. Eyingo.

8

Bare Gidarega Ene Yisas Keyoro Endeyoyingo

1-3 Kootuyisina naru gidaregano, Yisasdo enengo kirikiri
oni kande eraya kegidemboro erayaga nguya, Anut oo
bidodo Simburi Simbunani, ngundo enengo narungga
sobowooteku nguro mande mandeni murini, ngu ende
ururu, ende bobodi ngu bidodomo, oni simoo bareno wesiy-
oro ero etuyeroro, oororo omburo teyingo. Bare gura gura
nguya, ngu bare ngu Yisasdo kuri mera mboorododomu
owero andangeyingoku ngu, ko sayidodomu yomosiyeroyin-
goku, ngundo Yisas keyoro endeyoyingo. Nguromu, bare
gura oowooyi Mariya nguya ngandiro etenggoku, Mariya
Magadala bare, ero etenggo. Ngu baregano nguno meram-
booro kandegura gidemboro eraya (7) oweyeroyingo. Bare
gura oowooyi Yowana, ngu Herodro yanimo ko sobosobo
oningga, oowooyi Kusa, nguro bareyi; Susana, ko bare
gidarega nguya Yisas keyoro, mandeni ingoro yariyingo.
Ngu bare ngundo enengo beyebo Yisas, ko enengo kirikiri
oniya hoorooweyerootoyi, ngundo oowari oo uriyoro nero
endeyoyingo.

Oni Oowari Yuwooyi Kono Kuriyoyingo Nguro Mande Adingayi

(Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

4 Endeni endeni oni simoo bare oowooyingga oorengo
ende bidodomonggo mewoosooro Yisas tanggeyimo mayero
yowuruwooro dikayingo. Ngu naruno, Yisasdo mande
adingayi gura ngu oni simoo barekuno ero eyingo.
5 Oni gurado Rayis yuwooyi kono yoro oororo kuriyoyingo.
Ngundiro kuriyootoni Rayis yuwooyi gumingga oorekono
soretoni, onindo wongoomukootoyi, numbo mayero
newonggo.
6 Oo yuwooyi gidarega mera digi gorogorono soreyingo.
Ngu oo yuwooyiku ngu gome ooreyingomu, ene mera nguno
urumi kini. Ngundiro nguro, oorero ari yero bidodo ku-
moomukoyingo.
7 Gidarega huru sodabo, kakari so oo kewoorokono
soreyingo. Ngu huru so kakari ookudodo oorero ngundo
doobeyerootoni siyagongo yeyingo.
8 Rayis yuwooyi gidarega mera gome metemimo
soreyingo. Ngu nangge gome oorero engge oowooyingga
oorengo enggeyingo. Yisasdo ngundiro ero yokoro,
manggaru tero eyingo. Oni gura mande ingoweroyi
sodeyidodoga tetoningga ngu, ene komo mande nga gome
oorengo ingoni! Eyingo.

Yisasro Mande Adingayi Nguro Damoni Eyingo
(Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

9 Yisas enengo kirikiri onindo, Yisas sumoo inoro eyingo.
Ge mande muri wiriyoro, ge mande adingayi nangge eteku
nguro damoni ndadiro?
10 Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye ngu, Anut oo
bidodo Simburi Simbunani ngundo simoo bare enengo
sobowooteku, ngu mande kombiteyingongga ngu ye kuri
Anutdo etuyerowo. Ene simoo bare gidaregado ngu,
ene mande adingayi nangge ingootenggo. Ene kenowero
doongetewanggoku, ene ma kenowanggo. Ene mande in-
gowanggoku, ene nowoondoyemo mande ngu ma ingoyingo.
11 Mande adingayi ewonoku, ngu muri ngandiro. Ngu oo
yuwooyiga ngu Anutro mandeni.
12 Oo yuwooyi gidarega oorekono sorete, ero ewonoku
ngu, oni simoo bare Anutro mande ingootoyi; kootuyisina,
Setando omburo ngu mandeku, oni nowoondoyemonggo an-
dangero yootoni, nguno ene Anutro nowoondoyemo hamoo
ma teyingo. Nguro ngu, Anutdo ene ma yoyowa.
13 Digi sanganimo ero ewonoku ngu, oni simoo bare
koretero Anutro mande ingoro, nguro gome ingoro, oni oni
tero ngu koyi teyingo. Ene ngu nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu bodaga nangge tetoyi, ngu naruno kowuringga
kenoro, nguno enengo hamoo ingowonggoku ngu yokowo.

14 Oo yuwooyi so dabo sanggiridodo oorooteku ke-
wooroko, ero ewonoku ngu ngandiro. Simoo bare Anutro
mande ingootenggoku, kootuyisina, mera ngaro kowuri
gura gura, beye oo sitowi, oo nguro hahangero ingondudu
teyingo. Oo nguro nowoondoyemo mande oo ngu doben-
goro wiriyootoni, ari yero, enggeye moore kini.
15 Mera gomemo oo yuwooyi sorero oorete, ero ewonoku
ngu, simoo bare Anutro mande ingoro, ene nowoondoye
gome yomosiyoro, hamoo ingoro yoro yanggango dowooro
keyootenggo. Anutro nangge ingondandangero endey-
ootenggoku ngu, ene gome enggetenggo. Ero eyingo.

Soru Kumbe Newendemo Oongooyingo
(Matiyu 4:21-25)

16 Oni soru karo kumbe oo newendemo ma yero wiriyoro,
ko yaba newendemo nguya ma yetenggo. Kini, yaba san-
ganimo yetoyi, ngundo oni gumingga nguya himi yunoote.
Oni gidarega ya newendemo omburo ngu, ene soru ngu
kenowanggo.
17 Nga mande Anut oo bidodo Simbunani ngundo simoo
bare enengo sobowooteku, ngu oo bidodo kombiteyingo ngu,
kootuyisina oo ngu tunootewanggo. Oo bidodo onindo oon-
gooyingo ngu, kootuyisina, Anutdo yeni tunootemukowa.
Oni oo ngu doongeyembo tunoo kenomukowanggo.
18 Ye komo ingonda teyi! Ye komo ndadiro mandega ngu
gome ingoyi! Oni ene Anut oo bidodo Simburi Simbunani
ngundo simoo bare enengo sobowooteku ngu, nguro in-
goyingo bodaga ingoro oorootenggoku ngu, ene newende
bidodo hahangero enengo mande ingoro keyootenggoku,
asa, Anutdo enengo ingoyingongga ngu yeni urungga yewa.
Ene oni ene Anut oo bidodo Simburi Simbunani ngundo
simoo bare enengo sobowooteku ngu, nguro muri bodaga
ingooteku ngu, asa ngu ingoyingongga soweyoro gumi ma
ingootoni ngu, asa, Anutdo enengo ingoyingo bodaga ngu
yoro oongoowa. Ero eyingo.

Yisas Enengo Nemi Ko Konedoboongo
(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

19 Ngu naruno nguno, Yisas enengo nemi, ko enengo kone-
dobooge ngundo Yisasno mayeyingo. Ene oni simoo bare
urungga oorengo nguro, ene Yisas tanggeyimo ombuweroyi
nguya kini.
20 Oni gidaregado Yisasno eyingo. Gengo nanggeboya
konedobooge ge geyowero mayero endesina dikatenggoku
awe. Eyingo.

21 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Oni
ene Anutro mande ingoro ngu keyootenggoku, ngu noro
namone, ko noro konedoboone. Ngundiro ero eyingo.

Yisasdo Doogo Ko Sono Koongeyingo Nguya Mande Yunootoni Imakeworiyo
(Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Naru gurano, Yisasdo enengo kirikiri oniya wanggo gura
sanganimo oorero eyingo. Ye wanggo woosootoyiga noore
sono koongeyingo anduroko uroorewato. Yisasdo ngundiro
etoni, wanggo woosooro wenggeremooro urooreyingo.
23 Wanggo sono koongeyingo sanganiwoore uroru-
wootoni, Yisas wanggo sanganimo wetoro kabeteyingo.
Ngu naruno, doogoga sono koongeyingo kewoorokono
tunooteyingo. Ngu doogo urungga, ngundo wanggo
yowooraringootoni, wanggo nguya sono koongetoni, ene
oonootewero teyingo.
24 Ngundiro tetoni, kirikiri oniku oororo, Yisas yokutu-
wooro eyingo. Awa, Awa! Noore oonootewero tetetoku nga!
Eyingo.
Etoyi, Yisasdo ootoogero, doogogakuya sono koongeyingo
nguya yeyoro etoni, imakero kiniteworiyo. Doogogaku
ko sono koongeyingonggaku ma dokero ikakooteyingo,
kondibo imakeyingo.
25 Ngundiro tetoni, Yisasdo kirikiri oniku mamanayeroro
eyingo. Yengo nowoondoye hamoo ngu ndano? Eyingo.
Kirikiri oniku goweye mboorombooro tero, sosorero
ngunonggo, enengo nangge ero ingoro eyingo. Nga oningga
nga onendo? Doogoya ero, ko sono koongeyingomboya
etoni, enengo eraya eraya ene manggowo ingooteriku ngu!
Eyingo.

Yisasdo Gegesa Oningga Mboorombo Yoyingongga Oweyingo
(Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Kootuyisina, ene Gegesa merasina nguno oorowuyingo.
Ngu mera ngu, Galili sono koongeyingo ngu gidaresina
ooroote.*
27 Yisas ene kirikiri oniya wanggo yokoro wendeyi tamako
uyingo. Nguno ende gura oruwoku, nguno oni gura
oo mbooro biyomimbo yoyingomu, ngundo Yisasno om-
buyingo. Ngu oni meramboorombo yoyingongga ngu, ene
naru pirungga towikumba ma yemuyingo, ene mbirimbiri
endeyoro ootooro, ene ya gurano nguya ma oriyingo. Kini,

* **8:26:** (oowooyi gura ngu Gadara, ko oowooyi nguya Gerasin).

ene naru bidodomo oni yoyeyingo merewoore nangge we-
toro oruwo.
28-29 Kuri ngu, mbooro biyomingga nguro yanggangoni
ngundo oningga ngu gome dowooro oodoni, nguno enengo
onindo ene dowooro kekandeyi gome gome gosiyoyingo.
Gosiyoro ya biyomimo oni ngundiro sobowooro oriyingo.
Ene mbooro biyomi nguro yanggangoni, ngundo ngu sen uto
bidodo oomboomboongero ootooro, ene oni yeni oni kini
merasina nguno toongero endeyoro oruwo. Ngu oningga,
ngundo Yisas kenoro meno manggaru tero, Yisas keyi da-
monimo ukero merako wereyingo. Ngu oni mboorombo
yoyingongga, ngundo manggaru urungga oorengo tero
eyingo. Ge Yisas, Anut awuno oorengo nguro Nangoni! Ge
nono ndawu ooga tewa? No geno ngguyinggayi tero, kira
etenoku, ge no ogingo ma nunowero! Eyingo. Yisasdo
ngu mbooro biyomingga nguya kuri, ene ngu oningga ngu
yokoya toongeni ero ewo.
30 Arisa, Yisasdo sumoo inoro eyingo. Ge oowoongge ngu
ndawuga? Etoni, mbooro biyomingga ngundo gumi eyingo.
No oowoone Ami ewo. Ndadiro nguro, mbooro biyomi
oowooyingga oorengo, ngu oningga ngu newendemo uro
oorootenggo.
31 Ngu mbooro biyomi, ngundo mande yanggango oorengo
Yisasno ngguyinggayi tero sumoo sumoo eyingo. Ge noore
soweyerootoyi mere ooriroyi oorengo wenga kini nguno ma
uwero! Eyingo.
32 Ngundiro etoyi, ngu mera puri bodaga namokono,
nguno bo oowooyingga nguno so erewero neroruwonggo.
Ene ngundiro kenoro Yisasno ngguyinggayi tero sumoo
sumoo eyingo. Mete noore bo ngu nowoondoyemo uwato,
bine? Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Yo, ye ngundiya teyi. Ero
eyingo.
33 Arisa, ngu mbooroku oninggaku yokoro, sodedomangge
ene oororo boku nowoondoyemo utoyi, asa, ngu boku
yanggango oorengo kendutero oororo, mera biyomi kem-
bemo sorero sono koongeyingomo uro sono nero ku-
moomukoyingo.
34 Ngundiro tetoni, bo sobosobo oniku ngundiro kenoro,
sodedomangge endemo saro, ene oo tunootewoku ngu man-
dega ngu wesiyoyingo. Ngu mandega ngu ende urunggano
onino, ko diguno ende bobodikuno onino nguya ero endey-
oyingo.
35 Ngundiro etoyi, simoo bare ngu ooga ngu kenowero
Yisas tanggeyimo mayero mayero oni mboorombo yoyin-
gongga ngu kenoyingo. Mbooroku ene kuri yokoro besero
satoyi, ene towikumba yemuro ingonduduni nguya himi

yetoni, ene nenengo Yisas tanggeyimo bibitero ooroote. Oni
simoo baredo ngundiro kenoro ene soriyokoyingo.
36 Oni Yisas kenootoyi, oni mboorombo yoyingonggano oo
tewoku nguro mandeni, simoo bare ngu kenowero kootu
mayetenggokuno eyingo. Kuri ngu mbooro biyomimbo nga
oningga nga, dowooro oruwo. Ene ataga ngu, ene metemi
teteku nga! Eyingo.
37 Gegesa merasina oni simoo bare bidodo ngu on-
ingga ngu kenoro, ko bo nguro nguya ingoro, nguro ene
sosoreyingo urungga tero, Yisasya eyingo. Ge komo noore
yoyokoya toonge! Ngundiro etoyi, nguro Yisas ene kirikiri
oniya wanggo sanganimo oorero, ene sono koongeyingo
gidaresinanggo ko oorowuyingo.
38-39 Ngu oningga ngu mbooro biyomi ngundo yokowong-
goku, ngundo Yisasya toongewero Yisas sumoo sumoo in-
oro, eyingo. No komo geya oorowuwero. Etoni, Yisasdo
sureyoro eyingo. Kini, ge gengo endemo ooroya, Anutdo
geno oo tetoni tunootewoku, nguro mandeni yootunoya e.
Eyingo. Ngundiro nguro, ngu oningga ngu ko yowoorengoro oorowuyingo. Ene Yisasdo oo tetoni tunootewoku, nguro mandeni enengo endemo oni simoo bare bidodomo yootunoro eyingo.

Yisasdo Tabango Oni Gura Oowooyi Yayiras Namboni Yokutuwooro, Ko Bare Gura Nguya Yomosiyoyingo
(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Yisas ko yowoorengoro ombuworomu ngu, simoo bare
urungga oorengo wendeyi tamako yowuruwooro Yisasro
doongetero oriyingo.
41-42 Ngu naruno, oni gura oowooyi Yayiras ngu, ene Yuda
oniro yowuru ya nguro tabango oruwoku, ngundo Yisas
tanggeyimo omburo, keyi damonimo bagootero, sumoo
sumoo eyingo. Ge komo noro yano u. Eyingo. Ene
ngundiro ewoku ngu ndawugaro, Yayiras ngu namboni
gurananggemu enengo dagomani ngu kande eraya kegidem-
boro eraya, (12) ene komo kumoowero namokono teyingo.
Asa, Yisas ene Yayirasdo yano oorowuwero oorowutoni,
ene simoo bare urunggakundo oore doongooyingo.
43 Nguno bare gura nguya oruwoku, ene komboro sayi
yoro, yambiyootero, dagoma kande eraya kegidemboro er-
aya (12) oruwo. Sayi mambu yomosiyoweroyi oni gurado
enengo sayiningga ngu yomosiyoyinoweroyi nguya kini.
44 Ngu barega, ngundo Yisas kootuyisina, kendungomo
omburo, torige kandedibiyi, Yisasdo nenggurono yeyingo.
Ngundiro tetoni ngu, sodedomangge enengo sidudaroniku
sori yetoni, ko ma ombuyingo.

45 Ngundiro tetoni, Yisasdo eyingo. Onendo kandeyi nono
yete?

Etoni, oni bidodo mandeni gumi eyingo. No kini, no kini
eyingo. Etoyi, Pita garodo eyingo. Oo etuyeroyingo oni,
simoo bare urunggado pawanggeroro ngundo woorogoge-
rootenggo. Ndawugaro, ge ngundiro sumoo ete? Eyingo.

46 Ene Yisasdo eyingo. Oni gurado kandeyi nono yetoni,
no ingootoowe, yanggangone gidega noyokoro, eneno
oorowute. Eyingo.

47 Asa, ngu barega ngu ingoyingo, ene kombiteweroyi
nguya kini. Ngundiro nguro, ene sosorero mboorombooro
tero, ene omburo, Yisas keyi damonimo bagootero, enengo
sayini nguro muri wesiyoro simoo bare doongeyemo eyingo.
No sayi, ngundiro nguro, omburo kandene Yisasro neng-
gurono yetenoku ngu, ndawugaro nguro, no nowoondone
hamoo tetoowe, Yisasdo mete yomosinerowa. Ngundiro
tetoowe, nenengo sayine sodedomangge kinitete. Ero
eyingo.

48 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Nambone,
gengo nowoondogemo hamoo teteku, nguro Anutdo goyeni
mete tete. Ngundiro nguro, ge mete ooroya, nowoondoge
imakeyingomo ootoo. Eyingo.

49 Yisas ngu mande ngu ewoodoni, Yayirasro yanonggo
oni gura omburo, tabango oninggakuno eyingo. Gengo
namboge ngu kuri kumoote. Ge oo etuyeroyingo oni ngu
keyi ma ogingoro oorowuwero. Eyingo.

50 Yisasdo ngu mandega ngu ingoro, tabango oninggakuya
eyingo. Ge ma soriyowero. Ge komo nowoondogemo hamoo
teni. Namboge ngu ko mete tewa. Eyingo.

51 Arisa, Yisas tabango oninggakundo yano oorowuyingo.
Yisasdo simoo bare eneya ya newendemo ma uwero, ero,
nguro ene oweyeroyingo. Yisasdo Pita, Yon, Yemus, ko eweyi
nemi ngudodo yoyoro, ya newendemo uyingo.

52 Oni simoo bare urungga ngu simooyengga nguro sendo
moguru teroruwonggo. Nguro ngu, Yisasdo eyingo. Ye ma
sendowero, ero eyingo. Nga ngu ma kumooyingo. Ene ngu
wetoro ooroote. Eyingo.

53 Yisasdo ngundiro etoni, nguro ene urungga yomooyi-
noyingo. Ene ingoyingomu ngu hamoo oorengo ku-
mooyingo.

54 Ene Yisasdo bare bodaga ngu kandeyi dowooro, meno
ero eyingo. Bare buniyo, ge ootooge! Eyingo.

55 Arisa, ngu bare bodaga nguro gaboyi omburo woorogon-
gootoni, ene sodedomangge ootoogeyingo. Ngundiro tetoni,

Yisasdo mande yunoro eyingo. Ye oowari inootoyiga neni,
ero eyingo.
56 Ngundiro etoni, bare bodaga nguro eweyi nemi ngundo
urungga oorengo soriyokoro, oni oni tetori. Arisa, Yisasdo
mande yanggango oorengo eweyi nemimo eyingo. Yari
ngaro mandeni oni gurano hamoo oorengo ma ewero, ero
eyingo.

9

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Kande Eraya Kegidemboro Erayaga Ngu Ko Yunoyingo

(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

1 Yisasdo enengo keyimo kirikiri oni kande eraya kegidem-
boro eraya ngu negoyerootoni, omburo yowuruwooyingo.
Ngundiro tetoyi, Yisasdo mbooro biyomi ko sayi muri gura
gura nguya yomosiyoweroyi yanggango urungga yunoro
rogoyeroyingo.
2 Ngundiro sureyerootoni, saro, Anut Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani, ngundo enengo simoo bare sobowooteku
muri nguro mandeni ngu ero etuyeroro, ko sayiye nguya
yomosiyerootoyi, mete teyingo.
3 Yisasdo ene eyingo. Ye sawero ngu, oo sitowi gura gura
ma yowero. Ye usudogo, kasi, oowari, oo uriyowero digi
beye, towi nengguro eraya eraya ma yowero.
4 Oni gurado yoyoya, enengo yano utoningga ngu, ye komo
ngu yanggano nguno nangge oriyi. Ye ootoogero saweroyi
narunggano, nguno nangge, ngu yangga ngu yokoya sayi.
5 Ye yoyoro yano ma utoyiga ngu, asa, ye ngu endega
ngu yokoya sayi. Yengo keyemo ende nguro gugukakawu
nogoru keyemo damoowoku, ngu enengo endemo nguno
ko gasiyootoyiga uni. Ngundiro tetoni ngu, endemo oni
ngu enengo muriye biyomi nguro nangge ingondudu tero
oruwanggo. Eyingo.
6 Ngundiro etoni ingoro ngu, asa, ene sayingo. Ene ende
bidodomo saro, Anutro mande gome mesarango ngu we-
siyoro ero etuyeroro, sayi oni oowooyingga ende bidodomo
yomosiyerootoyi, metemi temukoyingo.

Herodndo Yisasro Mandeni Ingoro Nguro Ingondudu Urungga Teyingo

(Matiyu 14:1-2; Mak 6:14-16)

7 Yuda mera nguro oo bidodo sobowooyingo oni
koreteyingo oowooyi Herod, ngundo Yisasro kirikiri
onindo oo tetenggoku, nguro mandeni ingoro, nguro
ingonduduni buribari ingoyingo. Ndadiro nguro,

gidaregado sonoyeroyingo Yondo kumoononggo, ko
ootoogete, ero eyingo.
8 Gidaregado eyingo. Ilayiya ko omburo tunootete, ero
etoyi, gidaregado, ero eyingo. Oni gidaregado etenggo.
Anutro ingondudu eyingo oni gura ko ootoogewo, eyingo.
9 Ngundiro nguro, Herodndo eyingo. Nondo Yon bungeyi
toongootoowe kumooyingo. Ngundo binengga ngundiro
ko muri gura gura tetoni, nguro mandeni etoyi ingooteno,
bine? Eyingo. Herod nguya Yisas kenoro ingoweroyimboro
doongetero sobowooyingo.

Yisasdo (5,000) Oni Simoo Bare Oowari Yunoyingo
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Yon 6:1-13)

10 Aposel oni ko mayero, Yisasno ko tewonggoku, nguro
mandeni eyingo. Yisas enengo kirikiri oni nangge yoyoro,
oni simoo bare gidarega yoyokoro enesu nangge, ende gura
oowooyi Betisayida ngu tanggeyimo oorowuyingo.
11 Ene simoo bare ngundiro yeyoro ingoro, enebana
keyeroro oorowuyingo. Ene ngu simoo bare keyeroro
mayetenggoku ngu yeyoro, sureye ma kini yeyingo. Kini,
ene oni oni tero, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo simoo bare enengo sobowooteku muringga, nguro
mande ngu wesiyoro ero etuyeroyingo. Gidarega sayi-
dodomu yomosiyeroyingo.
12 Ngu sangga ngu suwootetoni, Yisas enengo kirikiri oni
kande eraya kegidemboro erayaga, ngundo Yisasno omburo
eyingo. Ge simoo bare nga yoyokootooga, enengo endemo
songo songo saya oowari kenoya neya wereyi. Ndawugaro
nguro, noore ngano kingo merako ngano oorootetoku, nga
merako ngano oni kini. Ero eyingo.
13 Ene Yisasdo mande gumi eyingo. Yendo nangge oowari
yunootoyi newanggo.
Ngundiro etoni, enebana eyingo. Noore oowari kini.
Noorengo oomanongoyingo ngu kandegura, ko iso eraya
nangge nguya ooroote. Noorendo bine saya oowari uriy-
oya mayeya nga simoo bare nga bidodo yunootooye, mete
newanggo, bine? Eyingo.
14 Simoo nangge kandangetoyi, 5,000 teyingo.
Arisa, Yisasdo kirikiri onino eyingo. Ye ooroya oni ngu
kandayeroya onibi eraya kande eraya, (50), wata gura gura
bibitetoyiga ngundiya tambuga tambuga bibiteyi. Eyingo.
15 Yisasro kirikiri onikundo ngu tetoyi, oni simoo bareku
ngundiro bibitemukoyingo.
16 Ngundiro tero, oo manongoyingo kandeguragaku, ko iso
erayagaku yoro yowuruwooro dowooro, sambono randoro

doongetero, Anutno esosootero yokoro, oo manongoyin-
goku iso erayagaku nguya oosososowooyingo. Ngundiro tero,
enengo kirikiri oniku yunootoni, ngundo oni simoo bareku
bayetero yunoyingo.
17 Ngundiro tetoyi, oni simoo bare oowari netoyi, kawuye
pakini yemukoyingo. Ene oowari gugumi oodoni ngu yowu-
ruwooro si kande eraya kegidemboro eraya (12) siriyootoyi,
manggowoomo ooreyingo.

Pitando Yisasro Damoni Yootunoro Eyingo
(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

18 Naru gurano, Yisas enesu nangge songo ootooro, ene
yemboongero oruwo. Enengo kirikiri onindo nangge
tanggeyimo oorowuyingo. Ngu naruno, Yisasdo kirikiri
oniku sumoo yunoro eyingo. Oni simoo baredo noya
ndadiro etenggo. No ndawu oningga, ero etenggo? Eyingo.
19 Kirikiri onindo gumi eyingo. Ene ngandiro etenggo. Ge
ngu sonoyeroyingo Yon; gidaregado etenggo. Ge Ilayiya;
ko gidaregado etenggo. Ge Anutro ingondudu eyingo oni
kurimiku gura ko ootoogewo, ero etenggo.
20 Yisasdo yowoorengoro, kirikiri oniya eyingo. Ene yendo
ngu noya ndawu oningga, ero etenggo? Ngundiro etoni,
Pitando mandeni gumi eyingo. Ge ngu Krayis Anutdo noore
yoyoweroyi nguro sunggi yeyingo oni. Eyingo.

Yisasdo Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Eyingo
(Matiyu 16:20-28; Mak 8:30-9:1)

21 Yisasdo mande yanggango oorengo kirikiri onino ero
eyingo. Ye komo oni gidaregano nga mandega nga ma ewero
ero soreyeroyingo.
22 Naru gurano, Yisasdo eyingo. Anutro Nangoni Oni
Kirarongo ene ogingo urungga oorengo ingowa. Yudaro
tabango oni, ko Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
sobosobo oni, ko mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo
kootu inoro, ureyi kumoowa. Ene naru kabusa yokoro ko
yokutuwootoni ootoogewa. Eyingo.
23 Ngundiro ero, enengo kirikiri oni mande gura yunoro
eyingo. Oni gura no kenerowero ngu, ene komo enengo
ingonduduni murini biyomingga ngu komo yokoya meyeya
oodoni, nguro simoo bare nowoondoye hamoo ma teyingo,
ngundo kowuri inowanggoku, ngu koorowoowa. Ene komo
ngundiro tero, ngu keneroro endeyowa.
24 Oni gura enengo ingondudunimonggo nangge enengo
oo teweroyi ko keta oruweroyi ingooteku ngu, asa, kootuy-
isina naru wengamo, ene oonootewa. Ene oni newende
ngu bidodo Anutno yeteku ngu, ngu oningga ngu enengo

ingonduduni oororo omburo teteku, ngu komo yokowa.
Ngundiro tero ngu, asa, ene kootuyisina suwooyi sano
Anutya keta oruwa.
25 Oni gura mera ngaro digi beye oo sitowi nguno in-
gonduduni bidodo yero endeyooteku ngu, kootuyisina, ene
Setanro ende biyomimo oororo oruwaku, nguno ndadiro
tero oo ngundo ene hooroowewa?
26 Oni gura noro mandene, ngaro oyimo yowaku ngu,
asa, kootuyisina, no Oni Nangoni noro duridarine ko awane
nguro Engel oni kundingiyi ombutetoku naruno, no enengo
oyimo yowano. Ero eyingo.
27 No hamoo oorengo yeno eteno. Oni nga dikatenggoku
nga ngu, gidarega ma kumooyingomo, ene oni oowooyingga
oorengo Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo murimo
nguno uro kenowanggo. Eyingo.

Yisasro Moondeyi Yowoorengoro Guradiro Tunooteyingo (Matiyu 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Yisasdo ngu mandega ngu ero yokoro, oode naru kan-
degura gidemboro kabusa yokoro, ene Pita, Yon, Yemus, oni
kabusaga ngu yoyoro, mera puri gurano awuno, Anutno
yemboongewero ooreyingo.
29 Yisas nguno yemboongero oodoni, enengo omuku-
mundoongo yowoorengoro guradiro oorengo tunooteyingo.
Enengo towikumbani nguya sarayi oorengo soru ngundiro
wadori oorengo yeyingo.
30-31 Ngu naruno, Moses, Ilayiya oni erayaga, ngundo Anu-
tro duridarinidodo tunootero Yisasya mande ero ingoyingo.
Ngu oni erayaga, ngundo kootuyisina Yerusalem endemo
nguno Yisas goweyimo oo tunooteweroyiku nguro mande
mandeni ero ingoyingo.
32 Pita ko enengo dobookuriyi erayagakuya kubooye-
rootoni, werewero teyingo. Ene ma wereyingo, Yisasro
moondeyimo oo wadori kenoro, ko oni songo erayaga
nguromu nguya kenoyingo.
33 Ngu oni erayagaku yoyokoro sawero tetori, Pitando
Yisasno eyingo. Oni urungga, noore ngano oruweroyi ngu
gome. Ge etoyi ngu, noorendo mete tookoododo kabusa
yewato. Tookoododo gura gengo, gura Mosesro, gura Ilayi-
yaro yewato. Eyingo. Ene Pitando ngu ma ingoro nguro
ngundiro mande eyingo.

34 Pitando ngu mande ngu ewoodoni, sodedomangge gob-
oore gura omburo, tabaye sanganimo ombutoni, ngundo ene
bidodo doobeyerootoni nguro ene sosoreyingo.

35 Goboore newendemonggo Anutdo meno ero eyingo.
Nga noro nangone nga! Nondo ene rogo tewonoku ngu! Ye
komo enengo manggowo ngu ingoyi! Eyingo.
36 Ene mandeni ngu ingoro yokoro, ene doongetero Yisas
enesu nangge kenootoyi oriyingo. Ene mande gura ma ero,
ene nenetero oriyingo. Ngu naruno nguno, oo kenowong-
goku ngu, oni gidaregano ma eyingo.

Yisasdo Simoo Oore Gurano Oombooro Biyomi Gura Yomosiyoyingo
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)

37 Yangeni ngundiro purimonggo utoyi, simoo bare
oowooyingga oorengo mewoosooro omburo Yisas garo
ooreko yeyoyingo.
38-39 Ngu oni simoo bare urungga ngu kewooroyemonggo,
oni gurado ngguyinggayi tero eyingo. Oo etuyeroyingo oni,
no geno kira eteno. Ge noro nangone nga keno. No komo
nangone guranangge nga. Oombooro biyomi gurado ene
woorogongoro ngundiro dowootoni, ene sodedomangge,
kiyero biyobiyomi tero ooroote. Ngu oombooro biyomingga,
ngundo yanggango oorengo merako wenggeremootoni, uro
sagaga tero nosiriri udoni kumootoni manggowoomo kooto
sarayimu oorero ooroote. Ngu oombooro biyomingga,
ngundo ene gome gome utoro goweyi urungga yomburiyoro
ene sodedo ma yokoro toongete.
40 No kuri gengo kirikiri onino etoowe, ene ngu oom-
booroga ngu owetoyi toongeweroyi, ene ereremo kini.
Eyingo.
41 Ngundiro etoni, Yisasdo mandeni gumi ero eyingo. Ye
simoo bare, nga naruno ngano oorootenggoku, ye nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu kini. Yengo nowoondoye ngu
nenengo oorengo kini. Naru ndadiro noyeya ootooro yengo
kowuriye koorowooro oruwano? Ero, ene yowoorengoro
oninggaku kenoro eyingo. Ge nangongge yoya omburi.
Eyingo.
42 Ene nangoni yoro ombuwootori, ngu oombooro biy-
omingga, ngundo simooyenggaku yanggango oorengo weng-
geremootoni merako wetoro sagaga tero yowooraringoro
gome gome ureyingo. Yisasdo kandesisi tero ngu mboorо-
gaku kenoro ero ene simooyenggaku yomosiyoro, yoro
eweyi ko inoyingo.
43-44 Ngu simoo bare, ngu bidodo Anutro yanggangoni
urungga ngu kenoro, ene urungga oorengo soriyokoyingo.
Ngu oo Yisasdo tewoku nguro, simoo bare ngu kenoro
sosorero, nguro ingondudu urungga teyingo. Ngundiro
tetoyi, ene Yisasdo enengo kirikiri onino ero eyingo. Ye

mande nga gome sodeyeya, gome oorengo ingoyi! Naru
bodaga nangge yokoro, Oni Nangoni ngu yoro oni songo
kandeyemo yero yunowanggo. Eyingo.
45 Ene kirikiri onindo ngu mandega ngu gome ma ingoro,
yoro dowooyingo. Mande ngu muri kombiteyingo, ene
nguro nowoondoyemo gome ma ingoyingo. Nguro ene
Yisasro sosorero nguro ma sumoo tero ingoyingo.

Kirikiri Oni Onendo Urungga Oruwa?
(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

46 Yisasro kirikiri oniku enengo nangge mande ero,
onendo songo bidodo dagayeroro urungga oruwa? Ero
mande gumi gumi ero ronggeyoyingo.
47-48 Yisasdo enengo kirikiri oni nowoondoyemo ngu
mandega ngu oodoni kenoro ingoro, ngundiro nguro, ene
simooye bodaga yoro enengo tanggeyimo yero eyingo. Oni
gura ene no oowoonemboro simooye ngandiro gura yoro
yomosiyoro yoonenengowaku ngu, ene no hooroowenerorо
yomosinerooteku ngundiro. Oni gura no hooroowene-
rooteku ngu, ene oni no awane sureneroоtoni, ngano ombu-
wonomungga ngu hooroowero yomosiyoote. Oni gura ye ke-
wooroyemo nguno enengo oowooyi bingami ero ma okooro,
ene Anutro ko nenengo tewaku ngu, hamoo oorengo, ngu
oningga ngu, ene oni gidarega dagayeroro urungga tewa.
Eyingo.

Oni Yeya Mundi Kini Ngu Yengo Dobookuriye
(Mak 9:38-40)

49 Ngu naruno, Yondo mandeni gumi eyingo. Oni urungga,
noore oni gura kenootooye, ene ge oowoonggemo oom-
booro biyomi oweyerootoni kenowooto. Ene ngu noore
ma keyeroro endeyootenggoku, nguro noorendo ene roogo
teyinowooto. Eyingo.
50 Ene Yisasdo Yonya eyingo. Ye ene ma roogo teyinowero.
Oni yeya mundiyi kini, ngu oningga ngu yengo dobooye.
Eyingo.

Sameriya Oni Gidaregado Enengo Ende Sorengoro, Yisas Oweyingo

51 Yisas ngu sambo endemo ooreweroyi naru namoko
tetoni ingoro nguro ene ingonduduni gosiyoro Yerusalem
oorowuyingo.
52 Yisasdo oni gidarega sureyerootoni, enengo mandeni
yoro oorowuyingo. Ngu oni ngu koretero Sameriya nguro
ende gurano uro nguno Yisas oruweroyimboro oo yomosiy-
owero.

53 Ene ngu endemo oni, ngundo Yisas yoro, enengo yano
oorowuwero yokoyingo. Ndadiro nguro, ene ingoyingo,
Yisas ngu ene Yerusalem oorowute, ero ingoyingo.
54 Yisasro kirikiri oni eraya Yemus, Yon eragado enengo
muriye biyomi kenoro sanggiri tero eworiyo. Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ge etooga, sambononggo de ombuya
nga oni nga yodemukoni. Ngundiro eyingo.
55-56 Ene Yisasdo yowoorengoro yeyoro mamanayeroro
yokootoni, asa, ene ende gurano sayingo.

Oni Yisas Keyoweroyimboro Nguro Mande
(Matiyu 8:19-22)

57 Yisasdo enengo kirikiri oniya yade ooreko oorowutoyi,
oni gurado Yisasno omburo eyingo. Ge ende bidodomo
toongeteku ngu no nguya kenggeroro no nguya toongewano.
Eyingo.
58 Yisasdo ngu oningga nguro mandeni gumi eyingo.
Mando ngu, ene mera newendemo takiyododo, ko nu nguya
de sanganimo takiyododo, ene Oniro Nangoni ngu, ene
bibitero wereweroyi musiyoni nguya kini. Eyingo.
59 Yisasdo oni guraya eyingo. Ge ombuya no keneroya
oorowu. Eyingo.
Ene ngu oningga ngundo eyingo. Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ge mete noyokootoyi no oororo awane kumootoni
kenoro, merengoorogo eme ko ombuwano. Eyingo.
60 Yisasdo nguro mande gumi eyingo. Nguno yoko,
oni noro nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo
ene sobowooya oodega kumootoningga ngu, enengo bingo
merengooyi. Ene ge ngu ooroya, Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu
wesiyoya oni simoo bare etuyero. Eyingo.
61 Oni gurado eyingo. Oo bidodo Simburi Simbunani, no
nguya ge kenggeroro endeyowano. Ene gedo mete ero etoyi
ngu, asa, no oororo nenengo oni kandeye dowoorogogo.
Eyingo.
62 Ngundiro etoni, Yisasdo oningga nguro mandeni gumi
eyingo. Anutdo oni gura enengo koni rogo teweroyimboro
negongootoni nguno oodoni, ene ko gura gurano endeyoro
oode ngu, asa, ngu oningga ngundo Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo enengo endega oni simoo sobowooteku,
nguno ma uwa. Ero eyingo.

10

Yisasdo Oni Onibi Kabusa Ko Kande Eraya (72) Yoyoro Anutro Kono Soweyeroyingo

1 Kootuyisina, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
oni onibi kabusa kande eraya kegidemboro eraya (72) ro-
goyeroro enengo ko teweroyimboro eraya eraya sureye-
rootoni sayingo. Ngundiro saro ngu, ene ende bobodi, ende
ururu ngu bidodomo nguya koretero satoyi, asa, kootuyisina
Yisas enebana keyeroro toongeyingo.
2 Yisasdo ngu oniku mande adingayi gura yunoro eyingo.
Oowari kono gome enggemukoote. Ene ko oni oowooyingga
kini. Ngundiro nguro, ye ooroya ko simburi Anutno kira
etoyiga, ngundo ene mete ko oni sureyerootoni, oororo, kono
oowari engge ngu yoro yowuruwoowanggo. Oowari ngu oni
simoo bare ene Anutro mandeni ingowero ingootenggo.
3 Ye oorowuyi! Ingoyi, nondo ye sureyerootoowe,
satenggoku ngu, bo Sipsip nangoni imakeyingo muriningga
ngundiromu ngu bo koki kewooroyemo sureyerootoowe
satenggo.
4 Ye beye siri, kasi, ko keye goweyi nguya ma yowero.
Saro ooreko oni simoo bare yeyoro nguya, mande mande ma
ewero kini ye komo dagayeroya sayi.

5 Ye saro ya gura newendemo uya ngu, ngandiya eyi.
Nga ya newendemo simoo bare nga Anutnonggo sumange
ayibidodo ombuteku ngu yeya oriyi. Eyingo.
6 Ene ngu yano nguno oni simoo bare gura ene nowoon-
doye muri imakeyingo ngu oodoyi ngu, asa, yendo Anutro
sumange ayibiningga yunootenggoku ngu, oororo ngu on-
ingga nguya oruwa. Ene kinitetoni ngu, yengo sumange
ayibiga ngu ko yowoorengoro yengomo ko omburo oruwa.
7 Ye komo ngu ya gurananggega nguno nangge oriyi. Ye
enendo oowari sono oo yunootenggoku, ngu nero oodoyi,
nguno yengo ko tetenggoku, nguro uriyi mete yowanggo. Ye
komo ngu yangga nguno nangge wetoya ngunonggo saya ko
teyi.

8 Ene ende gurano saya utoyiga, ngu endemo oni, ngundo
ye yoyoya enengo yano utoyiga nguno oowari yunootoyiga,
ngu nangge neyi.
9 Ye mete ngu endemo sayi oni yomosiyeroya, ye ngandiya
eyi. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo simoo bare
soboyeroweroyi naruni, ngu kuri ye tanggeyemo ombuteku
nga, eya eyi. Eyingo.
10-11 Ye ende gurano oorowutoyiga, ngu oni, ngundo ye
ma yoyoya yano uya yoyokootoyiga ngu, asa, ye ooroya,
endesoono nguno dikaya ye ngandiya eyi. Yengo ende
ngaro gugu nogoru noore kenanimo damoowoku ngu gasiy-
ootooye, yengo endemo ko uteku nga, eya Anutro sumbuyi
andangeya yunootoyiga orini. Ene ye gome ingondudu teyi!

Ndadiro nguro, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo naru enengo simoo bare sobowooteku, ngu kuri namokono omburo sobowooyerooteku nga! Eyingo.

12 No yeno hamoo eteno. Anutdo wirikoyeroweroyi naru wenga urunggano, nguno ngu ende gurado Anutro ko oni ma yoyoro kawararayeroro ngu, asa, ene nguro ngu naruno kowuri urungga oorengo yowanggo. Ngu ogingo urungga ngu Sodom endemo oni muri biyomi teyingongga nguro ogingo yowanggoku ngu endemo oni muri biyomi tewonggoku ngu dagayeroro ogingo urungga oorengo yowanggo. Ero eyingo.

Ende Gidaregaro Oni Nowoondoye Ma Yowoorengoyingo Ngu Oni Oniyooge!

(Matiyu 11:20-24)

13 Ye Korasin ende oni, ye Betisayida ende oni ye gowugowurongo! Tayiya Sayidon ende eraya nguno muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu ngu, yeno tewonoku ngundiro nguro tetoowe ngu, ene mete nowoondoye yowoorengootoyi, nguro ngguyinggayi tero, de nombo dabemimo bibitero oriyingo ngundiro.

14 Hamoo oorengo Anutdo wirikoyeroyingo naruno, yendo kowuringga yoweroyiga ngu, ngu Sayidon Tayiya ende erayaga ngundo kowuri yoweroyi ngu dagayeroro urungga oorengo yowanggo.

15 Ye Kapeniyam endemo oni ngundo yengo oowooye bingamiye okootoyi sambono oorero oorootenggo, bine? Hamoo oorengo kini. Ye Anutro nowoondoyemo hamoo ma teyingo nguro Anutdo yoyoro de nombono nguno oorongooyerootoni uwanggo. Eyingo.

16 Yisasdo enengo kirikiri onino eyingo. Oni ene ye manggoye ingootenggoku, ngu ene no manggone nguya ingoowe. Oni ene kootuyunootenggoku ngu, asa, ene no nguya kootu nunoote. Ene no kootu nunooteku ngu, ene Anutdo sowenerootoni ombuwonomu nguya kootu inoote. Eyingo.

Ko Oni (72) Ko Yowoorengoro Mayeyingo

17 Enengo ko oni onibi kabusa kande eraya kegidemboro eraya ngundo kono sayingoku ko mayero oni oni urungga tero Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, noore saro ko tero nguno, gengo oowoongge etooye oombooro biyomi ngu noorengo manggonani nguya, gome keyoro sawonggo. Eyingo.

18 Yisasdo gumi eyingo. Kurimi, no Setan kenootoowe, sambononggo himi, yowari ngundiro sorewo.

19 Ye ingoyi! Ngu hamoo oorengo. Nondo yanggango
ye kuri yunowono. Nguro ngu, ye sire biyomi, putegooro
dogingo ko oo biyomi gura wongoowanggoku nguno, ko ye
mundi oni oo biyomi nguro yanggangoye ngu, ko oo biyomi
gurado ye ma yomburiyerowa.
20 Oombooro biyomimbo yengo manggoye ingoro key-
owonggoku nguro, ye ma oni oni tewero. Kini, Anutdo
yengo weti biyomi ngu andangeyunowokuro nguro yengo
oowooye ngu sambo endemo kuri nakangoyunowoku,
nguro ye Anutro oni oni teyi. Eyingo.

Yisasdo Oni Oni Tero, Eweyi Anutno Esosooteyingo
(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)

21 Ngu naruno nguno, Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas yeni
oni oni tero, ero eyingo. Awa, ge sambo ende nguro, ko mera
ngaro nguya oo ngu bidodoboro simburi urungga oorengo
ooroote. Nguro no geno esosootero yemboongeteno. Gedo
kuri oo ngu oni ingonduduye mande mandeyedodo onino
ngu oongooyingo. Ene ge simooye bobodi nangge tunoo
etuyeroote. Yo, Awa gengo ingonduduge ngundiro.
22 Nenengo Awanembo oo bidodo no kandenemo
yemukowo. Oni gurado enengo Nangoni nguro ma ingootoni
ngu, Awa enengombo nangge Nangonimboro ingoote.
Oni gurado Awa ma ingooteku, enengo Nangonimbo
nangge Eweyi ingoote. Ene oni ngu Nangonimbo
Eweyi etuyerootoni ngu, ene nguya Eweyimboro muri
ingowanggo. Eyingo.
23 Yisas enengo kirikiri oni nangge oodoyi ngusina
yowoorengoro eyingo. Oni ene oo yendo kenootenggoku
nga, ene nguya ngu kenoro ngu, ene oni oni tero oruwanggo.
Eyingo.
24 No yeno hamoo eteno. Kurimi, Anutro ingondudu
eyingo oni, ko mera ngaro oo sobosobo oni Koreteyingo
nguya ene oo nga kenowero ero ene ma kenoyingo. Yendo
ataga oo kenootenggoku, ngandiro ene ma kenoyingo. Ene
nga mandega yendo ingootenggoku nga ingowero eyingo.
Ene ma ingoyingo. Eyingo.

Sameriya Oninggado Mundi Oningga Nowoondoyi Teyi-
noyingo

25 Naru gurano, mamana mande etuyeroyingo oninggado
Yisas towoongowero eyingo. Oo etuyeroyingo oni, no
ndadiro terogogo, no suwooyi sano keta gome oruwano?
Eyingo.

26 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Mamana
mandeno ngu ndadiro nakangoyingo? Ge ndadiro kandan-
gero ingoote? Eyingo.
27 Ngu oningga ngundo gumi eyingo. Anut ngu gengo
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbuge. Gengo nowoon-
doge bidodo, gaboge bidodo, ingonduduge bidodo yang-
gangongge ngu bidodo ene ino. Gengomboro ingooteku
ngundiya nangge oni dobooge tanggegemo oorootenggoku
nguro nguya gome ingo. Eyingo.
28 Yisasdo ngu oningga nguya eyingo. Ge hamoo nenengo
ete. Ge ngundiro nangge tero endeyoro oruwaku ngu, ge
keta suwooyi sano oruwa. Eyingo.
29 Ngu mamana mandero oningga ngu newendemonggo
Yisasdo mandega ewoku ngu ingowero yokoro, enengo
ingondudunningga wesiyoro ewero no oni nenengo ero, ene
nguro sumoo gura eyingo. Oni no tanggenemo oorooteku
ngu, oone ngu noro doboone?
30 Etoni, arisa, Yisasdo mande adingayi gura ngandiro
eyingo. Oni gura Yerusalemnonggo Yeriko uwero uyingo.
Ngundiro uwootoni, yakaka oni biyomi, ngundo ooreko
kenoro, dowooro ureyi kumoowero tetoni yokoro,
enengo sitowini sobibiyoro yomukoro satoyi, oninggaku
kumoowero namoko teyingo.
31 Ngu naruno, Anutno wooro yeyingo oni gura, oore ngu
keyoro uro, ngu oningga ngu kenoro, ene oore dabemisi-
nanggo torige torige uro dagaro toongeyingo.
32 Ngu naruno nangge, yambo yaro kirikiri oni ngu oorega
ngu keyoro uyingo. Ngu oningga ngu kenoro yokoro, ene
oore dabemisinanggo dagaro uro toongeyingo. Liwayi ngu
Yekob nangoni gura, nguro soweni. Anutdo ene wooro
yeweroyi nguro oo kirikiri teweroyi ko yunoyingo
33 Kootu oorengo Sameriya oni gura, ngu oorega ngu
nangge keyoro ombuyingo. Yuda oni ngu Sameriya oni
ngu ko gobooro ma tetenggo. Ngundiromu ene Sameriya
oningga ngu omburo, ngu oningga ngu kenoro, nowoondoyi
urungga teyingo.
34 Tanggeyimo omburo kenoro, Wayin sonoyi ko bo uru-
mimbo nguya mambuni sonowooro yomosiyoro Marasin-
mbo mambuniku gosiyoro yokoro, okooro, enengo Hos
bodaga oowooyi Donggi, ngu sanganimo yero endemo
toongero, nguno ooreko oni mayero wereweroyi yano uro,
nguno yomosiyoro gome sobowooro oruwo.
35 Sengetoni, ene toongewero ootoogero, sa guranangge
nguro ko uri beye ngu ya simburigaku inoro eyingo. Ge
nga oningga nga gome sobowooya ootoo. Gengo beye gura

nga oningga ngaro yokowaku ngu, nobana ko omburo,
wendangero gumi gunowano. Eyingo.
36 Ge ndadiro ingoote? Oni kabusa ngu oorega ngu
keyoro ombuyingo. Onendo ngu oningga ogingo biyomi
yoro oruwoku, nguro dobooyi oorengo? Eyingo.
37 Ngundiro ero yokootoni, mamana mande etuyeroyingo
oningga ngundo mande gumi eyingo. Ngu oningga nguro
nowoondoyi tero hoorooweyingongga nguro dobooyi. Etoni,
Yisasdo gumi eyingo. Ge ooroya, ngundiya, nangge te.
Eyingo.

Mata, Mariya Erayaga Nguro Mande

38 Naru gura, Yisasdo enengo kirikiri onidodo, yade yade
oororo, ende bodagano tunooteyingo. Nguno bare gura
oowooyi Mata, ngundo Yisas garo yoyowero enengo yano
oorowuyingo.
39 Mata nguro koneyo oowooyi Mariya. Mariya ngu
omburo Yisas tanggeyimo bibitero, mande etoni ngu ingoro
oruwo.
40 Ene Matando ngu oowari, ko oo urungga tero, yomosiy-
oweroyi nguro oororo omburo teyingo. Ngundiro tero,
nguno Mataro ingonduduni ngu oowari oo ngu yomosiy-
oro, nguro ingondudu urungga teyingo. Ngundiro tero,
Matando Yisasno oororo eyingo. Oo Bidodo Simburi, ko-
negene Mariya ngu ene no noyokootoni, noso nangge oo
yomosiyootoowe, ene ngu kingo bibitero ooroote. Gedo ene
sureyootooga, no hoorooweneroni. Ge nguro ma ingondudu
tete, eyingo.
41-42 Yisasdo manggowo gumi eyingo. Mata, Mata, gengo
ingonduduge ngu ge oo oowooyinggaro ingondudu buribari
tero, ge nguro gome ingoote. Ene ge oo guranangge nguro ge
ma ingoote. Mariyando ngu ene oo gomengga nguro ingoote.
Noore ngu oo gomengga Mariyando ingoro yootekungga,
ngu ma sobiyoro yoyinowato. Eyingo.

11

Yemboongeweroyi Nguro Muri
(Matiyu 6:9-15; 7:7-11)

1 Naru gurano, Yisas enesu nangge songo oriroko oororo,
nguno yemboongero oode, yokootoni, kootuyisina enengo
kirikiri oni gurado omburo eyingo. Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ge noore nguya yemboongeweroyi
muri ngu etuyero, Yondo enengo kirikiri oni etuyeroyingo
ngundiro. Eyingo.
2-4 Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye
yemboongewero naruno ngu, ye mete ngandiya eyi.

Awa, noorendo gengo oowoongge ngu komo kundingiyi orini, nguro ewero eteto. Noorendo gengombo naru oni simoo bare enengo soboyerooteku ngu komo ombuyarini, noore ewero eteto. Noorengo oowari engge nga narungga ngaromu, ko naru bidodoboromu nguya yunororuwa. Oni gidaregado nooreno weti mbumbuwa teyunootenggoku nguro noore kowuriye andangero kabeteyunowato. Ngundiro nangge, mete ye nguya noorengo kowurinani andangeyunoya kabete. Gedo oo biyomi noore towooyeroweroyimo, nguno ma yowoosooro oorowuwero. Ero eyingo.

5-6 Yisasdo ko eyingo. Ye kewooroyemo nguno oni gura enengo dobooyibo, suwoo kewoorokono oororo ewa. Doboone, ge oomanongoyingo kabusa nuno, ero ewa. Noro doboone gura orirokononggo mayetoni, nguro no oowari gura ene inoweroyi nguya kini. Eyingo.

7 Ya newendemo oningga, ngundo mande gumi ewa. Ge ndatero nguro suwoo kewooroko omburo no yokutuneroote? Yamuko kuri goodoowono. No nenengo simoonedodo yabano kuri werewooto. No ootoogero oo ge gunoweroyi, ereremo kini. Eyingo.

8 No yeya eteno. Ene ngu oningga ngu enengo dobooyi oorengo nguro ma ingoro, nguro ene ootoogero oo ma inowa. Ene ngu oningga kira ero eriritero oorooteku nguro ingoro, ene ootoogero, oo bidodo eneno kinimu nguro ewoku, ngu bidodo yoro inowa.

9 Ngu no yeno eteno. Ye Anutro nowoondoye hamoomonggo ooro wenonoro, nguro Anutno kira etoyigogo, enendo oo ye yunowa. Ye oo erewero ngu, ye oo kenowanggo. Ye oo ereweya ngu Anutno yemboongetoyi, enendo etuyeroro goosooyunowa.

10 Oni bidodo Anutno kira erogogo oo yootenggo. Oni ene oo erewero ngu, ene oo kenootenggo. Oni yamuko udoni ngu, Anutdo yamuko goosooyunoote.

11 Ye kewooroyemo nguno oni gura nangonimbo isoro etoni, ngu eweyimbo yowoorengoro, sire biyomingga yoro, nangoni inowa, binengga? Kini.

12 Ene nangonimbo nu mindiyoboro etoni, eweyimbo yowoorengoro, oo biyomi putegooroga inowa, bine? Kini, ngundiro nguya ma tewa.

13 Arisa, ye oni biyomi merako oorootenggoku, ngundo yengo simooye ngu oo gomemu yunootoyi ngu, asa, yengo Awaye sambono oorooteku nguno kira etoyi, enendo enengo Yuka Kundingiyi ngundo oo urungga oorengo yengo merako oniro muriye, ngu bidodo dagaro yunowa. Eyingo.

Yisasdo Goremboorododo Ko Tete Ero Eyingo
(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)

14 Yisasdo oombooro biyomi gura manggowo kininggado
oni gura woorogongoyingomu owetoni toongetoni, oning-
ggaku manggowo tango yetoni, mande eyingo. Ngundiro
tetoni, simoo baredo ngu kenoro, ene soriyokoro ingondudu
urungga teyingo.
15 Ene oni gidaregado eyingo. Ene oombooro biyomi
oweteku, ngu oombooro tabango urungga oowooyi Beyele-
sebab (Setan) nguro yanggangoni, ngunonggo ko tete ero
eyingo.
16 Oni gidaregado Yisas towoongowero, ero ewonggo.
Samboro onindo ma teweroyi gura teya etuyerootooga
kenowato. Ngundiro kenoro ingowato, ge Anutdo ro-
gogerowo.
17 Ene Yisasdo enengo ingonduduye ngu ingoro, nguro
ero eyingo. Ene mera oo sobosobo oni guranangge nguro
oni simoo bare wesoowootoni, wata eraya tetoni ngu,
ngundo enengo nangge ebe utoro, ngu oningga nguro koni
ngu biyomi yewa. Ya gurananggemo oni simoonggoro
gura nowoondoye guranangge kini wesoowootoyi eraya
tetoni ngu, ko gura gobooro teweroyi, ene ereremo kini.
Asa, nondo Setan yanggangonimbo oombooro biyomi owe-
wonoku, ngu ngandiro nondo nenengo kone yomburiy-
owano. Ngu hamoo oorengo ngundiro kini.
18 Ngundiro nguro, Setando enengo keyimo oni we-
soowooyerootoni eraya tetoni, ngundo enengo nangge ebe
utoro ngu, enengo koni mandeni ngu ndadiro terogogo,
yanggango oruwa? Ene ereremo kini. Yendo noya etenggo.
Nondo Beyelesebab (oowooyi Setan) oowooyimonggo oom-
booro gidarega owete, ero etenggo. Kini, no Setan yanggan-
gonimonggo oombooro biyomi ngu ma oweteno. Kini, no
Anutro yanggangonimbo oweteno. No nguro eteno.
19 Ene nondo Beyelesebab oowooyimo ko ngundo
no hooroowenerootoni, oombooro biyomi gidarega
owewanoku ngu, onendo yengo ko gobooro ngu
hoorooweyerootoni, ene oombooro biyomi ngu
owetenggo? Ye ngundiro ingootenggoku ngu, asa yengo
ko gobooro oombooro biyomi owetenggoku ngu Setanro
yanggangonimbo nguya tetenggo? Hamoo oorengo kini.
20 Ene Anutro yanggangoni, ngundo no hooroowene-
rootoni, ngunonggo no oombooro biyomi ngu owetoowe
ngu, ye ingowanggoku ngu, Anutdo narungga enengombo
sobowooteku, ngu yeno omburo tunooteteku nga!
21 Ene oni yanggango gurado (Setan) enengo yani gome
sobowooro, sangga dowooro oodoni ngu, enengo yanimo oo

ngu bidodo gome oorengo oruwa.
22 Ene oni gura yanggango oorengo, ngundo mayero ngu
oni yanggangongga nguya ebe utoro, duge, sangga ooni ngu
sobiyoro yoro ngu, asa, ene mete ureni kumootoni, yanimo
uro, oo sitowini nguro musiyo, ene watayi ingooteku nguro
wiyakoro, bayetero dobookuriyi yunowa.
23 Oni no doboone kini ngu, ene noya mundi tete. Oni
ene noro kone nguro newende guranangge kini ngu, asa,
ene kingo buribari tero endeyooteku ngu, ene noro doboone
kini. Eyingo.

Oombooro Biyomi Ko Ombuyingo
(Matiyu 12:43-45)

24 Yisasdo mande gura eyingo. Oombooro biyomi, ngundo
oni gura yokoro toongewa. Toongero mera ariwoore endey-
oro yade nguno musiyo ene kengero oruweroyi musiyo gura
ma kenoro ngu, ene ewa. No ko oororo nenengo yangga kuri
oruwonoku, nguno uro oruwano, ero ewa.
25 Ene ngundiro ero, oororo yanggaku kenootoni, ngu
yangga ngu onindo kitikata gasiyoro yomosiyootoyi, kingo
oodoni, gome teyingo.
26 Ngundiro tero, ene oororo oombooro kandegura gidem-
boro eraya nguya yoyoro, ngu yanggano nguno ombuyingo.
Enengo yanggangoye ngu koreteroga ngu dagaro biyomi
oorengo. Ene ngu oningga ngu koretero bodaga biyomiyi
oruwo. Ene ataga ngu, ene biyomi oorengo tero ooroote.
Eyingo.

Oni Oni Teweroyi Ngu Yoweroyi Murini

27 Yisasdo ngu mandega ngu etoni, simoo bare oowooy-
ingga oorengo oriyingo. Nguno bare gura ngu oni ngu
kewooroyemo oruwoku, ngundo meno ero eyingo. Ngu
barega ge bisigeroro nono gunoyingongga, ngundo enesu
nangge kumana urungga tewa. Eyingo.
28 Ene Yisasdo mande gumi eyingo. Yo, ngundiro oni
ngu, ene mande ingoro, nowoondoyemo hamoo tero, Anutro
mande ngu gome yoro dowooro, keyootenggoku nguro ene
oni oni urungga tewanggo. Eyingo.

Oni Gidarega Muri Songo Oorengo Onindo Ma Teweroyimu Ngu Kenowero Eyingo
(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

29 Oni simoo bare urungga mayero yowuruwootoyi,
Yisasdo mande yunoro eyingo. Nga naruno oni simoo
bare nga biyobiyomi. Ene muri songo oorengo onindo ma
teweroyimu kenowero etenggo. Ene nondo ngu ooga ngu

gura tero ma etuyerowano. Yonando mande oo teyingo ngu
nangge etuyerowano.
30 Kurimi, Yona ngu Anutro sunggi ngundiro tero, Niniwa
oni simoo bare etuyeroyingo. Ngundiro nangge, Anutro
Nangoni Oni Kirarongo nguya Anutro sunggi ngundiro,
ataga nga oni simoo bare nga etuyeroote.
31 Kootuyisina, Anutdo simoo bare wirikoyeroweroyi
naruno nguno, mera ngaro oo sobosobo bare koreteyingo
gura oriroko oorengomonggo, nga naruno simoo bare
nga kondibo ootoogero; enengo muriye biyomi ngu
yootunoyerowa. Ndadiro nguro, ngu barega mera wengamo
oo bidodo sobosoboga, ngundo omburo, Solomonro
ingonduduni gome ngu etoni ingoyingo. Ene ataga nga
oningga nga oorooteku, ngando Solomonro ingoyingoni ngu
dagaro oorooteku nga! Bare sobosobo koreteyingongga,
ngundo Solomonro mandeni gome ingootoni, ene ye simoo
bare ngano oorootenggoku, ngu noro mandene ingowero
yokootenggo.
32 Anutdo simoo bare wirikoweroyi naruno nguno, Niniwa
oni nguya nga naruno oni simoo bare ngaya ootoogero,
enengo muriye biyomi ngu ewanggo. Ndadiro nguro,
Niniwa oni ngu Yonaro mandeni ingoro, ene nowoondoye
yowoorengootoni, ene hamoo Anutro ingoyingo. Ene ataga
nga oningga oorooteku, ngando ngu Yona dagate. (Yisas
enengomboro eyingo). Ene ye oni simoo bare ataga oo-
rootenggoku ngu noro mande ma ingoro nowoondoye ngu
ma yowoorengoote. Ero eyingo.

Goweyeboro Soru
(Matiyu 5:15; 6:22-23)

33 Oni gurado soru (Lam) karo yoro ya gosingomo ngundi
kumbe oo gura newendemo ma oongoowa. Kini, oni soru
karo ngu, ene tunoo oorengo mindingootoyi, oni ya newen-
demo utenggoku, ngu nguya soru ngu gome kenowanggo.
34 Doongengge ngu gowegeboro soru ngundiro. Gengo
doongengge ngu gome metemi, ngundo gengo gowege moon-
dege ngu bidodo yeni sorudodo tete. Ene gengo doongengge
ngu biyomi yetoni ngu, ngu gowege moondege ngu ooreri-
dodo tero oruwa.
35 Nguro ngu, ge ingonda te! Gengo sorungga nowoondo-
gemo oorooteku ngu gome sobowo. Kinitetoni ngu, gengo
sorungga ngu ooreri tewa.
36 Asa, gengo gowege ngu bidodo himi oodoni ngu, asa,
gumisina ooreri kini. Gengo gowege moondege ngu bidodo
himi, ngu soru (Lam) himi ngundiro oruwa. Eyingo.

Parisi Oniya Mamana Mande Etuyeroyingo Oniya Muri Biyomi Teyingo

(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yisasdo mande ngu ero yokootoni, Parisi oni gurado Yisas eneya oowari neweroyimboro negongoyingo. Ngundiro tetoni, Yisas ene ngu Parisi oningga, ngundo yano uro oo neweroyi yabano bibiteyingo.

38 Bibitero oo netoni, Parisi oningga ngundo Yisas kenootoni ngu, ene kandeyi ma sonowooro ngundo oo dowooro netoni, nguro ene ingondudu urungga teyingo. (Mosesro mamana mandeno eteku ngu ma keyootoni nguro gome gome kenoyingo.)

39 Yisas Oo Bidodo Simburi, ngundo ngu Parisi oningga nguro ingonduduni ingoro eyingo. Ye Parisi oni ngu koondo toba ngu goweyi nangge sonowooro yomosiyootenggo. Ene yengo nowoondoye ngu yakaka, ko muri biyomi, ngundo nangge angero ooroote.

40 Ye wenonoyingo oni! Anutdo ene oo goweyi sangani nangge bine yero, ene newendedodo nguya ma yeyingo, bine?

41 Ene Anutdo nowoondoye yomosiyooteku ngu, nguro ye nguya oni gura nowoondoye teyunoya hooroowe. Onindo ngundiro kenoro ngu, ene ingowanggo. Gengo nowoondoge ngu gome sarayi.

42 Ene ye Parisi oni, ye ingonda teyi! Ye ngu oo soodida, suwe oo bidodo kono oorooteku, ngu kewooro wesoowooro kande eraya nguromu gura Anut inootenggo. Ene ye mande muri gome nenengo ngu dagaro yokoro, nowoondoye Anut inoweroyi muri ngu yokootenggo. Ye oo ngu yunoweroyi muringga ngu mete tetenggo. Ene ye nowoondoye bidodo oorengo Anut inoweroyi muringga ngu ma yokowero.

43 Ye Parisi oni, ye gowugowurongo ye ingonda teyi! Yengo yambo yano ye koretero oni doongeyemo bibitewero gome ingootenggo. Ye oowari uriyoweroyi musiyomo, simoo baredo yeyoya bingaminani eya okooyi ero gome ingootenggo.

44 Ye ingonda teyi! Yengo nowoondoye ngu oni mereyi garongooro uteku musiyo ngundiro. Mere sanganimo ngu so irosara oo gomemu ooroote. Ene mere newendemo ngu buwoo biyomi tero, ndindingo biyomi ooroote. Ero eyingo.

45 Ngundiro etoni, mamana mande etuyeroyingo oni gurado Yisasro mande gumi, ero eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge ngu mandega ngu nooreya mande kootunanisina ero yimitooro eteku ngu! Eyingo.

46 Yisasdo mande gumi eyingo. Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ye ingonda teyi! Yendo mamana mande

urungga oorengo oni simoo bare yunootenggoku, nguro ene
oo kowuri urungga oorengo ene koorowooweroyi ereremo
kini. Ene yendo kandedibiye bodaga nguno yero boda ma
hoorooweyeroro kowuri ngu ma koorowootenggo.
47 Ye ingonda teyi! Yengo osi sambayebo Anutro in-
gondudu eyingo oni, gidarega kingo yureyi kumooyingo.
Ene yengo muriye ngu osisambayeboro muriye ngundiro.
Nguro ngu, ye mereye ngu irosarayi teyunootenggo.
48 Nguro ngu, ye nguya enedodo muriye guranangge.
Nguro ye osisambayeboro mande muriye biyomi ngu, ero
etenggo. Yengo nowoondoye ngu muringga teyingongga
nguro gome ingootenggo. Ene Anutro ingondudu eyingo oni
yureyi kumooyingo. Ye nguro mereye komoongoro irosara
teyunootenggo.
49 Nguro ngu, Anutro ingonduduni gomemo ene kuri ero
ewo. Nondo noro ingondudu eyingo oni, ko nenengo kirikiri
kirarongo oni sureyerootoowe, eneno oorowuwanggo.
Enendo ngu yutoro, mandeye biyomi ero yomooyunoro,
gidarega yureyi kumoomukowanggo.
50-51 Nguro ngu naruno, oni simoo bare nga osisambayebo
kowuriye yowanggo. Ene kuri Anutro ingondudu eyingo
oni yurewonggoku omburo, nga naruno ngano nguya yu-
rootenggo. Kurimi, Ebel ureyi kumooyingo, ngunonggo
yade yade omburo Sekarayiya nguya ureyingo. Sekarayiya
ngu Tembel, yambo ya newendemo Anutno wooro yeyingo
musiyomo ureyi kumooyingo. Nguro kowuri ngu, ataga nga
oni simoo bare oorootenggoku ngano, nguro kowurini weti
gumi ngu bidodo ataga yowanggo.
52 Ye mamana mande etuyeroyingo oni, ye ingonda teyi!
Yendo Anutro hamoo mande ngu oni bidodo ingoweroy-
ingga ngu oongootenggo. Yengombo ngu ma keyoro nguro
ye oni gidaregado ingoro keyoweroyinggaku nguya oore
goodooyunootenggo. Ero eyingo.
53 Ngundiro ero yokoro, Yisas ngu yangga ngu yokoro,
ene endesina ooretoni, mamana mande etuyeroyingo oniya,
Parisi onidodo ngu mandega nguro nowoondoye biyomi
oorengo ingoro oruwonggo. Ngu naruno, ene damoni yero
Yisas ureyi kumooweroyi nguro suwooyi sano oore erewero
oo bidodoboro Yisas sumoo sumoo inoro oruwonggo.
54 Ene ngundiro tero, Yisas kenondadangero sobowooro
endeyoro oruwonggo. Yisasdo mande biyomi guradiro
gura manggowoomonggo etoni ngu, ingoro, ene ngunonggo
dowooro mande ero ureyi kumooweroyimboro.

12

Mande Godange Nguro Ingonda Teyi
(Matiyu 10:26-27)

1 Naru gurano, oni simoo bare urungga oorengo, endeni
endeni bidodo mayero yowuruwooro, ebe wongoowoonggo
tero tero ombuyingo. Yisasdo ootoogero enengo kirikiri
oni mande yunoro eyingo. Ye Parisi oniro ebe ganagana
mande nguro ingonda teyi! Ene oni doongeyemo ngu oni
muri nenengo keyootenggoku ngundiro tewanggoku, nguno
ngu godange tetenggo. Kootuyisina, ngu muri erayaga
tetenggoku, ngu endesina tunootewa.
2 Oo bidodo oongooro wiriyootoni oorooteku ngu, kootuy-
isina, ngu tunoo temukowa. Oo doobengootoni oorooteku
ngu, kootuyisina, dobe wesiyootoni tunootetoni, oni nguya
kenoro ingowanggo.
3 Ngundiro nguro, mande bidodo suwoo oorerikono
ewonggoku ngu, oni simoo baredo sano tunoo ero in-
gowanggo. Mande bidodo yendo ya newendemo torige
gisigosononggo ero ingowonggoku ngu, onindo ende ke-
woorokono dikaro, ngunonggo wesiyoro meno manggaru
tero ewanggo. Eyingo.

Oni Ene Anutro Nangge Sosorewanggo
(Matiyu 10:28-31)

4 Yisas mande gura eyingo. Ye noro dobookurine, nondo
yeno ngandiro eteno. Ye onindo goweyega nga ureyi ku-
mootekungga nguro ma sosorewero. Ndadiro nguro, ene
kootuyisina, oo gura yeno teweroyi, ereremo kini.
5 Oni ye nguro sosoreweroyi ngu etuyerowano. Ye komo
Anutro sosoreyi, ngundo oni ureyi kumoowa. Kootuyisina,
ene yanggangonidodo, ngundo oni yoro, de nombo ma
kumooteku nguno oorongooni uwa. Yo, no yeno eteno. Ye
komo Anutro nangge sosoreyi.
6 Ye ingoyi! Nu sibe bobodi kandegura ngu uriyi bodaga
nangge (2 Toya 2 Toya). Ene Anutdo nu bobodi ngundiro ngu
ma kabetete.
7 Anutdo ye tabaye uye ngu bidodo kandangemukoote.
Ye nguro ma sosorewero. Anutdo nu bobodi nguro ingoro
sobowooro oo yunooteku ngu, asa, ye ingootenggoku, ene
ye nguya gome soboyerowa. Eyingo.

Yisas Oowooyi Yootunoro Eweroyi Nguro Muri
(Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Yisasdo eyingo. No mande gura nguya yeno eteno. Oni
gurado simoo bare doongeyemo no oowoone yootunoro
ewaku ngu, no Oniro Nangoni nguya ngu oningga nguro
oowooyi Anutro Engel onino yootunoro ewano.

9 Ene oni gura simoo bare doongeyemo, noya mande
biyomi ero, no kootu nunowaku ngu, no nguya Anutro
oni Engel doongeyemo eneya mandeni biyomi ero kootu
inowano.
10 Oni gurado no Oniro Nangoni yomooyinoro mandega
ewoku, ngu andangeweroyimboro yemboongewaku ngu,
asa, Anutdo ngu oningga nguro weti mbumbuwani andan-
geyinowa. Ene oni gura Yuka Kundingiyi yomooyinoro
mandega ewaku ngu, Anutdo ngu oningga nguro weti
mbumbuwani hamoo oorengo ngu ma andangeyinowa.
11-12 Ene oni gidarega ye yoyoro yambo ya newen-
demo yoyero, ngundi, Gabuman oni doongeyemo yoyero,
ngunonggo yoyoro oni oowooyedodomu nguno nguya yoye-
wanggoku ngu, asa, ye ma sosorero ngandiro ma ingowero.
Noore ndadiro mandega ero nguno enengo mande ngu
wongoowe utoni sawato? Noore mande ndadiro ewato?
Ero ma ingowero eyingo. Yuka Kundingiyimbo ngu naruno
nguno nangge, ye mande eweroyi ngu ingonduduyemo
tunootetoni, ye ngu yoro eneno ewanggo. Eyingo.

Oni Sitowiyedodo Teweroyimboro Nangge Ingootenggoku Nguro Mande Adingayi

13 Naru gurano, ngu oni simoo bare urungga kewooroye-
monggo oni gurado Yisasno ero eyingo. Oo etuyeroyingo
oni, no ngandiro ingooteno. Gedo banemo etooga noorengo
awanarimboro oo sitowiku wesoowooya gumi gidare no
nunoni. Eyingo.
14 Ngundiro etoni, Yisasdo ngu oningga nguya eyingo.
Onendo no roogonerootoni, no yengo oo wirikoro ngu
wesoowooro bayetero, ye yunoweroyi tabango noyewo?
Eyingo.
15 Ngundiro tero, Yisasdo simoo bare bidodomo eyingo. Ye
ingonda teyi! Ye oo sitowi urungga yowero ko oo gidaregaro
nguya doongeye ma urutewero. Anutdo keta oruweroyiga
ngu yunoote. Oo sitowi ngundo keta oruweroyi ngu uriy-
oweroyi, ereremo kini. Kini, oo sitowi ngu gowenani nga
hoorooweyeroyimboro nangge yunoote.
16 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Sitowidodo
oni guraro konimo oo urungga enggemukowo.
17 Ngu sitowidodo oningga ngundo newendemonggo in-
gondudu tero ewa. No ndadiro tewano? Oowarine nga
yeweroyi yane nguya kini.
18 Ngu oningga ngundo enengo ingonduduno ingoro
eyingo. Yo, no nenengo oowariro ya nga toongooro ya
ururumu nangge yero, nguno oowari bidodo yoro, nguno

wata yewano. Nggire ko nenengo oo gome gomemu ngu
yano nguno yetoowe oruwa.
19 No ataga mete ero ingondudunemo ingowano. Nenengo
oo gome gome urungga oorooteku, ngaro ngu dagoma
oowooyingga oorengo yoro netoowe, ma kini tewa. No
yoro nero, sonoyi nguya yoro nero, kengero, oni oni tero,
oruwano. Ero ingoyingo.
20 Ene Anutdo kenoro eneya eyingo. Ge wenonoyingo oni!
Ataga suwoono ge kumoowa. Ngundiro tetoyi, gengo oo
yomosiyoro yewoku ngu onendo yowa? Anutdo eyingo.
21 Oo ngundiro yeno nguya tunootewa. Oni ene oo
sitowi urungga yoro enengo wata yetenggoku ngu, ene
Anut nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu kini. Anut
doongeyimo ngu, ene angoyi oorengo yetenggo. Eyingo.

Mera Ngaro Oo Sitowi Oowariro Ingondudu Urungga Tero Nguro Ingowatu Teweroyi
(Matiyu 6:25-34)

22 Yisasdo ngundiro ero, enengo kirikiri onikuno, ero
eyingo. Ngundiro nguro, no yeno eteno. Ye goweyeboro
oo nguro ye ma ingondudu urungga tewero. Noore ndawu
ooga newato? Ngundi noore ndawu ooga kutuwoowato?
Ngundiro ero, ye goweyega ngaro ma ingondudu urungga
tewero.
23 Ketangga Anutdo yunoyingo ngu urungga oorengo. Ngu
oowari ngundi towikumba oo nguro ingootenggoku ngu oo
bobodimu nangge.
24 Ye nu yeyoya ingoyi. Ene ko tero oowari ma mitenggo.
Ene oowari engge ma yoro yowuruwooro wata yetenggo.
Ene Anutdo suwooyi sano oowari oo yunoro muwooyeroote.
Ye oni simoo bare ngando Anut doongeyimo ngu, nu oo ngu
dagayerootenggo! Anutdo kuri watayi, ye towikumba, oo
neweroyi, ya wereweroyi oo ngu yunowero ingoote.
25 Ye kewooroyemo nguno oni gurado enengo ingondudu
tero, enengo keta oruweroyi nguro naruni, ene mete sowey-
owa, bine? Kini, ye ereremo kini.
26 Nguro ngu, yendo oo bobodi ngundiromu ngu ma
tetenggoku, ndawugaro ye gidaregado ngundiro ingondudu
urungga tetenggo?
27 Ye so irosara nga yeyoya ingoyi. Ene bungge koyi tero
towikumba ma tetenggo. Nguro, no yeno eteno. Ye ooro
ma ingondudu tero, ma hahangewero. Kurimi Solomon ngu,
ene towikumbani gome mesarangomu ngu bidodo teyingo.
Ene ataga nga irosarangga kenootenggoku, enengo irosarani
ngu Solomonro ngu dagate.

28 Yo, uru so oo kono ooretenggoku ngu, ataga nangge
oorero dikatenggo. Yangeni ngu gumooro de nombono
oorongootoyi dewa. Kingo so uru ngundiromu ngu, Anutdo
ngu gome nakangoyeroote. Ngundiro nguro, ye komo gome
ingoyi! Ye simoo bare yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu bodaga nangge. Anutdo yengo nowoondoyi urungga
oorengo tero gome soboyeroote.
29 Ngundiro nguro, ye ndawu ooga ko sonongga neweroyi
ngundiro ingondudu urungga ma tewero.
30 Oni endeni endeni ngu, ene oo ngaro erewetenggo. Ene
yengo Awaye sambono oorootekungga, ngundo ngu yengo
oo nguro ingootenggoku ngu, oo ngu enendo hoorooweye-
rootoni yowanggo.
31 Ene ye Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo nguno
nowoondoye yero, ngunonggo dobookuriye nguya mande
nguno hoorooweyeroro ero yunoro ngu, asa, Anutdo oo
songo nguno hoorooweyerowa. Ero eyingo.

Sambo Endemo Oo Gome Yowuruwooweroyi, Nguro Murini
(Matiyu 6:19-21)

32 Ye noro nowoondoye hamoo teyingo oni wata bodaga
nangge, ye ma sosorewero. Yengo awayembo ene kuri
enengo endega enengo simoo bare sobowooteku, ngu
yunowero yomosiyoyingo.
33 Yengo oo bidodo oni yunootoyiga uriyoyi, nguro
beyeni ngu yoya, angoyi oni ooro wenonootenggoku, ngu
hoorooweyeroya yunoyi. Ngu muri gomengga merako
ngano tetenggoku ngu, sambo endemo ngu duwoo ma
yokowa. Sambo endemo yakaka onindo oo gomemu ma
yowanggo. Nguno googoose ma tetoni, toowumbo nguya
ngu ma netoni biyomi yewa.
34 Yengo oo gome oorooteku musiyongga nguno, yengo
nowoondoye nguya nguno yetoyi oruwa. Ye oo gome
gome ngano oorooteku, nguro hahangero ingoro ngu, asa,
nowoondoye ngu bidodo nguno damooro oruwa. Ngundiro
nguya ye Anutro ko tewero nguro hahangero ingooteng-
goku ngu, asa, yengo nowoondoyemo ngu bidodo sambono
oruwanggo. Yo, hamoo, Anutdo sambo endemo musiyo
metemimu nguno noorengo oo gome yoonenengootoni oo-
roote. Eyingo.

Doongedoongoodoongo Tero Sobowooro Oruweroyi

35-36 Ye oo yomosiyoya doongedoongoodoongo teya
noorengo Simbunani urungga ngu sobowooya oodoyi, ene
omburo ko yoyoweroyi, ngu ko onindo enengo sobosobo
oni urungga sobowootenggoku ngundiro. Ene towikumba

ingonda tero, yemuro, wanggayemo utombo gome gosiyoro,
enengo soruye karo dowooro oorootenggo. Ngundiro
tero, oodoyi, enengo oni urunggaku bare kameyoweroyi
oo simbo ngu kinitetoni suwoo kewooroko omburo,
enengo ko onikuno yamuko udoni, ya goosootoyi, nguno
yeyootoni, doongedoongoodoongo tero ootooro, nguro ene
sodedomangge yamuko goosooyinootenggo.
37 Oni urungga ngu omburo, enengo kirikiri oniku yey-
ootoni, ma wereyingo doongetero oodoyi yeyoro ngu,
kirikiri oni ngu, ene oni oni tewanggo. No hamoo oorengo
yeno eteno. Kirikiri oni enengombo kumba yemuro kim-
bonambo wanggaye gosiyoro, ya simburibo sobowooro
oodoni, omburo oo neweroyi yabano bibitetoyi, enengombo
oowari yunowa.
38 Ngu oni urunggaku suwoo kewooro oorengomo om-
buwa, bine, ngundi, sengeweroyi tero, nu kootoori koretero
etoni nguno, bine, omburo, enengo kirikiri oni yeyootoni,
ma wereyingo. Nguro ngu, kirikiri oni ngu, ene mete oni
oni tewanggo.
39 Ye nga mande oo nga gome ingoyi! Ya simburi ngu,
ene yakaka oni ombuweroyi naruwo ingoro, ene nguro
doongedoongoodoongo tero oruwa. Ndadiro nguro, yakaka
oni enengo yano ma ombuwero ero nguro.
40 Ye komo nguro suwooyi sano doongeteya, doongedoon-
goodoongo teya oriyi! Oniro Nangoni ngu naru gurano
ombuweroyi ngu, ye ma ingootoyi nguno ene ko ombuwa.
Eyingo.

Kirikiri Oni Gome ko Kirikiri Oni Biyomi Nguro Mande Adingayi
(Matiyu 24:45-51)

41 Pitando eyingo. Urungga oo bidodo Simburi Simbunani,
ge ngu mande adingayingga ngu nooreya nangge ete, bine;
ngundi simoo bare bidodoboro ete? Eyingo.
42 Etoni, Urungga oo bidodo Simburi Yisas, ngundo mande
gumi eyingo. Oone ngu newende gomemo sobosobo ootooro
enengo ko gome tete? Enengo oni urungga, ngundo ngu
oningga ngu yetoni, ngundo enengo ko oni ngu soboyeroro,
naru nenengo oorengo roogoyimo ingoro oowari yunowa.
43 Kootuyisina, oni urunggaku ko yowoorengoro om-
buro, ngu ko sobosobogaku kenootoni, ko kuri teroruwoku
ngundiro tero oodoni kenoro ngu, asa, ngu sobosobo oning-
gaku ngu, ene oni oni urungga teyinowa.
44 Hamoo oorengo no yeno eteno. Oni urungga, ngundo ko
oni gome ngundiro kenoro, asa, enengo beye sitowi bidodo

ngu sobosobo oningga ngu kandeyimo yetoni ngundo gome
sobowoowa.
45 Ene ngu ko oningga nguro ingondudunimonggo in-
gowaku ngu, nenengo oni urungga ngu sodedo ma ombuwa,
ero ingoro, nguro ene damoni yero, ko oni simoo bareku yu-
toro, ene sono kowoo nero, ngundo yeni wenonoro oruwa.
46 Ene ngundiro tero ngu, enengo oni urungga ngu ma
sobowooro oodoni, naru gurano, enengo oni urunggaku
ko omburo ngu, ko sobosobo oninggaku gome gome utoro
yomburiyoro yoro oni enedodo ko gome ma sobowooro
oorootenggoku nguno yetoni oruwa.
47 Ko sobosobo oninggakundo enengo oni urungga nguro
ingonduduni koni murini ngu gome oorengo ingooteku
ngu, ene oo ma yomosiyoro enengo oni urungga nguro
ingonduduni ma keyoyingo. Ngundiro nguro, enengo oni
urungga, ngundo gome gome utoro, ureni biyomi yeyingo.
48 Ene ko sobosobo oningga ngu enengo oni urungga
nguro ingonduduni ngu, ene ma ingoro, ngundiro ko biyomi
tero, nguro enengombo kowuri bodaga ngu yowa. Oni ene
oo oowooyingga yowoku ngu, ene ngundiro nangge gumi
oowooyingga wendangero hoorooweyerowa. Simoo baredo
oo urungga oni gura kandeyimo yetoyi, gome sobowoowaku
ngu, asa, ingootenggoku ngu oningga ngu, ene mete ko oo
urungga oorengo tero ngu gome sobowoowa. Eyingo.

Yisas Ngu Oni Simoo Bare Wesoowooyerowero Ombuyingo (Matiyu 10:34-36)

49 No de kawero merako ngano ombuwono. Noro nowoon-
donemo ngu de soru dero sodedo gidooreya deni ero gome
ingooteno. (Ene Anutro mande keta gome mesarango nguro
eyingo.)
50 Ene koretero no oniro weti mbumbuwaro de omukondi
koorowooro ogingo ingoro kumoowano. Kumoowero,
nguro nowoondone kowuri oorengo yetoni, ene ngu ma
tunooteyingo.
51 Ye bine ngandiro ingootenggo? No merako ngano
ombuwonomu ngu, imakeyingo muri ngu yunowero ero
ma ombuyingo. Kini, no yeno eteno. No mera ngano
oni simoo bare wesoowooyerowero ombuwono. Gidarega
Anutno nowoondoye hamoo tetoyi, gidarega nowoondoye
hamoo ma tewonggo.
52 Ataga nga naruno ngano, nga wesoowooyeroweroyi
muringga nga, ngu ngandiro. Oni gidarega noro nowoon-
doyemo hamoo teweroyi nguro ataga ko kootuyisina, oni
simoonggoro kandegura ya gurananggemo oodoyi, oni
kabusa, ngundo oni erayaga nguya ero boguwootoyi, ko oni

erayaga ngundo kabusayiga nguya boguwooro ronggeyoro
songo songo oruwanggo.
53 Eweyimbo nangonimboya sanggiri tetoni, nangonimbo
eweyimboya sanggiri tewa. Nemimbo nambonimboya
sanggiri tetoni, nambonimbo nemimboya sanggiri tewa.
Oni gura bareyibo, neboyiboya sanggiri tetoni, ko nan-
goni bareyi enebana ootoogero neboyiboya sanggiri tewa.
Eyingo.

Oo Tunooteweroyi, Nguro Sunggi
(Matiyu 16:2-3; Mak 8:11-13)

54 Yisasdo simoo bareno ero eyingo. Ye sambono goboore
sa utekusina kenoro sodedo ingootenggo, sono ombuwa, ero
ingootenggo. Ngundiro ingootoyi ngu, hamoo oorengo sono
ombute.
55 Sono midugu naru kinitetoni, doogo urungga mayetoni
ngu, ye ingoro etenggo. Sa kookingo urungga tewa, ero etoyi,
ngundiro nangge tete.
56 Ye mebuye tegedodo oni! Ye mera ngaro naru sunggi
oo ko samboga awero naru sunggi, oo ngu gome kenoro
ingootenggo. Ene ndawugaro nguro, ye naru ngaro oo nga
gome ma wirikoro kenoro ingootenggo? Eyingo.

Oni Yeya Sanggiri Mande Etenggoku, Nguya Mande Yoone-
nengowanggo
(Matiyu 5:25-26)

57 Ndawugaro yengombo ingondudu gome ma tero,
ngunonggo muri nenengo ngu wirikootenggo?
58 Ye oni gurado yoyoro mande wirikoyingo onino oorowu-
toningga ngu, asa, ooreko nguno yengo nangge mandeye
sodedomangge yomosiyoyi. Kinitetoni, enendo ye yoyoro
mande wirikoyingo oni urungga ngu kandeyemo yoyetoni,
ngu oningga ngu enebana yoyoro, kumba ootuwoo oni
kandeyemo yoyetoyi, enendo yoyoro, oororo ya biyomimo
yoyewanggo.
59 No ye eteno. Ye ya biyomi ngu sodedo ma yokoro
sawanggo. Ye komo koretero yengo weti ururu ko weti
bobodi ngu bidodo wendangemukoya yokoyi! Ero eyingo.

13

Oni Gura Ene Newende Ma Yowoorengoro, Ngu Ene
Oonootewa

1 Ngu narunggano nguno, oni gidarega Yisasno mayero
eyingo. Galili oni gidaregado wooro yewero yetoyi,
ngu naruno, Rom Gabuman tabango oni oowooyi Payilat,
ngundo omburo, wooro yeyingo oniku gidare yutoro, nguro
sidudaroye nguya wendoni merako uyingo. Nguro eyingo.

2 Yisasdo enengo mandeye gumi eyingo. Ye ndadiro
ingootenggo? Ngu Galili oni nguro muriye biyomiye ngu,
Galili oni gidarega dagayeroro, nguro ene weti mbumbuwa
urungga tero nguro kumootenggo, bine?
3 Ngundiro ingonduduga ngu nenengo kini. No yeno
hamoo nenengo eteno. Ye bidodo nowoondoye hamoo
oorengo ma yowoorengowanggoku ngu, ye bidodo ngundiro
nangge hamoo oonootewanggo.
4 Kurimi ngu, oni kande eraya kengga gidemboro kabusa
(18) ngu Sayilom endemo nguno ya pirungga tookero,
ngundo yureni kumooyingo. Nguro ye ndadiro in-
ootenggo? Enengo weti mbumbuwaye, ngundo Yerusalem
oni oorootenggoku, nguro wetiye ngu dagayeroro, ene ku-
mooyingo, bine?
5 Ngundiro ingonduduga nguya metemi kini. No yeno
hamoo oorengo eteno. Ye nowoondoyemo hamoo oorengo
ma yowoorengoro ngu, asa, ye nguya bidodo ngundiro
oonootewanggo. Eyingo.

De Ma Enggeteku, Nguro Mande Adingayi

6 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Oni gurado
enengo kono de gura miyingo. Kootuyisina, engge yowero
omburo kenoyingomu, ngu engge kini.
7 Ngundiro kenoro, ngu kongga nguro sobosobono eyingo.
Ingo. Dagoma kabusa (3) no nga dega nga enggeboro
omburo kenootoowe, engge kini tewo. Ngundiro nguro, ge
doongooya oorongooga uni. Oode ngundo ko ngaro mera
urumi kingo yeni kinitewa. Eyingo.
8 Ko oninggakundo mande gumi ero eyingo. Oni urungga,
nguno yokootooga nga dagomangga nguya kono dikaya
orini. Nondo damonimo mera ngu komoongoro nguno
Bulmakawu boga, nguro use yoro mayero yewano.
9 Anduno, dagomanggano nguno enggetoni ngu, asa, ngu
gome. Nguno ma enggetoningga ngu, arisa, ge mete doongo.
Eyingo.

Kando Naruno Yisasdo Bare Gura Yomosiyoyingo

10 Kando naruno, Yisasdo Yuda oniro yambo ya gurano oni
simoo bare mande yunoro etuyeroyingo.
11 Bare gura nguno oruwo. Ngu barega ngu oom-
boorobo tooburi wimbuyimo woorogongoro oruwo. Ene
nenengo randoro nguya ma endeyoyingo. Kini, ene penggo
penggo nangge tero endeyoro oruwo. Nguro dagomani ngu
(18) kande eraya kengga ke gidemboro kabusa, oombooro
ngundo yeni biyomi yeyingo.

12 Yisasdo barega ngu kenoro negongootoni, tanggeyimo
ombutoni eyingo. Ge nga barega nga gengo sayingge
kinitete. Oombooro biyomi beseya sayi. Eyingo.
13 Ngundiro tero, Yisasdo kandeyi ngu barega ngu taban-
gomo yetoni, ngu barega ngu sodedomangge ootoogero, ne-
nengo oorengo dikaro, Anutro bingamini urungga oorengo
ero okooyingo.
14 Yuda oniro yambo ya, nguro tabango, ngundo Yisasya
sanggiri tero, oni simoo bareno eyingo. Ko teweroyi naru
ngu kandegura gidemboro guranangge, (6) yengo sayiye
goweyemo ngu onindo yomosiyoyi, ero ngu ye ko teweroyi
naruno mayeyi. Ye ngu oo ngu yoro, Sabat naruno ma
mayewero. Eyingo.
15 Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ngundo
mandeni gumi eyingo. Ye nowoondoye godange oni! Yen-
gombo ngu kando naruno, Bulmakawu bo Donggi yoyoro
saro, sono yunootenggo.
16 Ene nga barega nga, ngu Ebarahamro soweni. Setando
dagoma kande eraya kengga kegidemboro kabusa, gosiyoro
oruwo. Ngundiro nguro, Sabatno, no ngu utongga ene
gosiyoyingongga, ngu wesiyooteno. Ngundiro muringga ngu
metemi. Eyingo.
17 Yisasdo ngundiro etoni ngu, enengo mundi oniku oyimo
yeroyingo. Simoo bare bidodo Yisasdo ngu oo amana
onindo ma teweroyimu ngu tetoni kenoro, nguro ene oni oni
urungga oorengo teyingo.

Yisasdo Masitet, Yis Oo Nguro Mande Adingayi Eyingo
(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Arisa, Yisasdo ko eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu
ndawu ooga ngundiro? Nondo ndawu ooga bungomo
etoowe ngu mete ingowa?
19 Ngu ngandiro. Oowari yuwooyi gura oowooyi Masitet.
Nguro tanggori ngu bobodi oorengo. Ngu oni gurado
yuwooyi yoro enengo kono mitoni, kootuyisina oorero, de
urungga ke kambinidodo tetoni, numbo nguno mayero
bibitero nguno tagiyo tero mindiyo yewanggo. Eyingo.
20 Yisasdo ko eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo simoo bare enengo sobowooteku, ngu ndawu ooga
ngundiro?
21 Ngu ngandiro. Ngu oo manongoyingo koongeweroyi
oowooyi Yis. Bare gurado ngu Yisga ngu yoro ngundo oo
kikidoyingo koondo kabusa ngu yoro, Yis nguno yetoni,
yowoorengoro, asa, kootuyisina, Yis ngundo ngu bidodo yeni
koongemukowa. Eyingo.

Anutro Yoyo Pawano Uweroyi Ngu Ooreyi Witu Bodaga
(Matiyu 7:13-14; 21-23)

22 Ngu naruno, ene ende bobodimo ururumo nguya saro,
oni simoo bare mande ero etuyeroro, yade yade oororo,
Yerusalem endemo tunooteyingo.
23 Ngu naruno, oni gurado Yisasno eyingo. Urungga Oo
Bidodo Simburi Simbunani, oni guranangge nangge bine
Anutdo yoyowa? Etoni, Yisasdo enengo mande ingoro gumi
ngandiro eyingo.
24 Ye yanggango oorengo yerogogo, ye komo yamuko
bodaga nguwoore uwanggo. No yeno eteno. Oni oowooy-
ingga nguno uwero ingootenggoku, ene uweroyi ereremo
kini. Eyingo.
25 Kootuyisina, ya Simburibo ootoogero, yamuko
goodootoni, ye ngu naruno omburo, endesina dikaro,
ngunonggo yamuko utoro ewanggo. Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani yamuko goosooyuno, ero ewonggo.
Ngundiro etoyi, enebana manggoye gumi ngandiro ewa.
Ye ndawu oningga? No ye watayi kini! Ye ndanonggo
mayetenggo? Eyingo.
26 Yendo eneno ngandiro ewanggo. Noore geya oowari
sono oo gobooro nero, ge noorengo ende kewoorokono
dikaro, ngunonggo mande nooreno ero etuyeroyingo,
ngundo mayeteku nga.
27 Etoni, enebana manggoye gumi ngandiro ewa. Ye
ndanonggo oni? No ye ma ingooteno! Ye noro nowoon-
doyemo hamoo kini! Ngunonggo ko sayi, ye oo biyomimu
tero yaratenggoku oni biyobiyomi, ye yokoya sayi! Eyingo.
28 Kootuyisina ye osisambaye Ebaraham, Ayisak, Yekob,
ko Anutro ingondudu eyingo oniku sambo endemo oo-
rootenggoku, ngu yeyoro ngu, ye sendoro biyobiyomi tero
metooye kini ndindi tero oruwanggo. Ndadiro nguro, ye
Anutro mande ingoro ma keyowonggoku, nguro ene ye
yoyokootoni, sambo endemo nguno ma uwanggo.
29 Oni simoo bare ene Anutro nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu, mera bidodomonggo omburo, Anutro en-
denimo nguno oo simbo urungga katoyi, ngu newanggo.
30 Ye komo gome ingoyi! Oni gidarega kootu ombuteng-
goku, ngundo oororo koretewanggo. Oni koreteyingo ngu,
ene omburo, kootu tewanggo. Eyingo.

Yisasdo Yerusalem Endeboro Sendoyingo
(Matiyu 23:37-39)

31 Ngu naruno nangge, Parisi oni gidarega mayero, Yisasno
eyingo. Ge nga endega nga sodedomangge yokoya, ende

gurano toonge. Ndawugaro nguro, Herodndo ge gureni
kumoowero ete. Eyingo.
32 Ngundiro etoyi, Yisasdo ngu onikuya mande gumi
eyingo. Ye ooroya, ngu se kokingga nguno ngandiya eyi!
Ingo! Ataga ngu no simoo bareno oombooro biyomi owero,
sayi mambudodo oni yomosiyeroro, ngu no ko temukowano.
33 Ene ataga, yangeni, yangenggoodo nguya, no yade
yade oororo, Yerusalem ende yootoowegago; ndadiro nguro,
Anutro ingondudu eyingo oni gura, ende songomo ma ureyi
kumoowa. Kini, ene komo Yerusalemno ureyi kumoowa.
34 Ye Yerusalem oni simoo bare, gowugowurongo, ye
komo Anutro ingondudu eyingo oni, yureyi kumoowonggo.
Anutdo oni ye etuyerowero soweyootoni, yendo digi yoro,
ngundo yurewonggo. Naru oowooyingga no yengo simooye
yowuruyerowero teteno. Kootooribo simoongo yoyeni
wireyo newendemo yowuruyerooteku ngundiro. Ene ye ngu
yokoyingo.
35 Ye gowugowurongo ingoyi! Anutdo ye
hoorooweyerowero teni teni kinitetoni, nguro ene yengo
ende ngu kuri yokowo. No yeno eteno. Ye no ko ma neyoro
oodoyi, oororo ngu narungga ngu tunootetoni ngunonggo,
ye ngandiro ewanggo. Ene oowooyi bingami okoowato.
Ene Urungga Oo Bidodo Simburi, ngu oowooyimo ombute.
Ngundiro ero, ngu naruno, ye no neyowanggo. Eyingo.

14

Yisasdo Oni Gura Moondeyi Bidodo Koongeyingongga Yomosiyoyingo

1 Sabat naru gurano, Yisas oororo, Parisi oniro taban-
gonggaro yano enedodo oowari neyingo. Ngu yano oni ngu
bidodo Yisas kenondadangero oriyingo.
2 Nguno oni gura kekandeyi koongeyingongga Yisas
tanggeyimo ombuworo.
3 Yisasdo ngundiro kenoro, yowoorengoro mamana man-
dero ingondudu onikuya, Parisi oniya sumoo yunoro eyingo.
Noore mete sayi oni naru kundingiyimo ngano yomosiy-
owato, bine, ngundi kini, bine? Eyingo.
4 Ene mande gumi ma ero, neneteyingo. Ngundiro tetoyi,
Yisasdo ngu oni moondeyi koongeyingonggaku ngu yoro
yomosiyoro sureyootoni toongeyingo.
5 Yisasdo ene bidodo sumoo yunoyingo. Oni gura ye
kewooroyemo ngano, enengo nangoni bine ngundi Bul-
makawu boningga sono mereno soretoni ngu, ene naru
kundingiyimo sodedo ma woosooro yowa, bine? Eyingo.
6 Ene ngu mandega ngu gumi ma eyingo.

7 Yisasdo yeyootoni, ngu oowaringga nguno mayero ene
yaba koreteyingomo bibitewero ingoyingo. Ngundiro tetoyi,
nguro Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo.
8 Oni gurado bare kameyowero oo simbo gurano ge ne-
gogerootoni ngu, ge yaba koreteroga nguno ma bibitewa.
Ngu oningga, ngundo ene oni gura oowooyi urungga ge
dagageroro ene urungga, nguro nguya ombuwa, bine?
9 Ngundiro tero, oo simbo kayingo Simburiga, ngundo
omburo geya ewa. Ge woosooya oorowutooga nga oningga
ngando ngu yabaga nguno bibiteni, ero ewa. Ge ngu yaba ko-
reteyingongga ngu yokoro, ene inootoyi bibitetoni, ge nguro
oyimo urungga oorengo yoro, ge oororo uro, kootuyisina
amuno bibitewa.
10 Ye ingoyi! Ge oni gurado oo simbo kaya, ge ne-
gogerootoningga ngu, ge ombuya, yaba wengamo amuno
oni kootuyesina bibite. Kootu oo simbo kayingo sim-
buri, ngundo omburo geyoro ewa. Doboone, ge ombuya
ooroya, awuno bibite, ero etoni, ge oni mayewonggoku ngu
doongeyemo koretero bibitero, ge bingaminggedodo tewa.
11 Oni gura enengombo enengo oowooyi bingami okooteku
ngu, Anutdo oowooyi yeni merako uwa. Ene oni gura,
ene oni songo nowoondoyemo ameno oorootekungga ngu,
Anutdo yoro oowooyi bingamidodo awuno oorengo yewa.
Eyingo.
12 Yisasdo Parisi oningga oo kayingo simburiga nguya
eyingo. Ge oowari gura kaya ngu, ge gengo dobookurige,
konebage, ko gengo kenggemo oni, ko ende gobooro oni
ngu, ene beye digidodo oni ngu nangge ma negoyerowero.
Ge ngundiro tewaku ngu, enebana gengo oo kawoku nguro
gumi oo karo gunootoyi, ge enengo yano oororo, oowari
gumi newa. Gengo nowoondoge nguro nangge ma in-
gowero.
13 Kini, ge oo simbo urungga ko kaya ngu, arisa, ge
komo oni simoo bare angoyi, sayi mambudodo goweye
biyomi ngu, kekandeye biyomi ko doongeye kiringo oni ngu
negoyerootoyi, ngundo mayero newanggo.
14 Ge muri ngundiro ngu tetoyi, nguro Anutdo geyoro oni
oni tewa. Ngundiro oni, ngundo ene gengo oo simboga karo
yunowoku, ngu gumi ma karo gunoweroyi, ene ereremo
kini. Kootuyisina, Anutdo gengo oo simboga kawoku nguro
ngu Anutro oni nenengomu merenonggo ko ootoogewang-
goku naruno, ngundo gumi oo gunowa. Eyingo.

Oo Simbo Urungga Nguro Mande Adingayi
(Matiyu 22:1-10)

15 Ngu naruno, oni Yisasdodo oowari neyingomu ngu
gurado Yisasro mandeni ngu ingoro, ootoogero Yisasno
eyingo. Oni ene Anutro ende musiyonimo simbo kayingo
ngu newaku ngu, ene mete oni oni tero oruwa. Eyingo.
16 Ene Yisasdo ngu oningga nguya mande adingayi eyingo.
Oni gura ene oo simbo urungga kawero ngu, ene koretero
oni simoo bare oowooyinggano kuri ero endeyootoni in-
gowanggo. Nguro naruni nguya ero yunowa.
17 Oode oowari kaweroyi naruno, oni oo simburigakundo
enengo kirikiri oni sureyeroro ewa. Ge toongeya, nondo kuri
onino ewonoku nguno ngandiya e. Ye mete ataga mayeyi, no
oo kuri karo yomosiyooteno. Eyingo.
18 Ene ngu oniku bidodo enengo ko songo songo, ero
ewonggo. Noore ma oorowuwato, ewonggo. Oni gurado
ewo. No mera gura keta uriyowonoku, no toongero ngu
kenowano. Oniyooge, no ma oororo kenowano. Gedo
ooroya ngundiya e.
19 Ngundiro etoni, oni gurado ero ewo. No Bulmakawu
bo keta kande eraya (10) uriyowonoku, nguro no oororo
ngu towoongoro kenowero nguro ooroya awanggemo e.
Oniyooge, noro ma ingowero. Eyingo.
20 Oni gurado ewo. No ataga bare yoro, nguro no ma
oorowuwano. Eyingo.
21 Ngundiro nguro, kirikiri oni ko oororo, enengo oni
urunggakuno ngu bidodoboro ewo. Ya simburigaku
ngundiro ingoro, ene sanggiri tero, enengo kirikiri oniya
ewo. Ge sodedo ooroya, nga endega ngaro oore urungga
nguno ko oore bobodimo nguno, angoyi oni, oni goweye
biyomi, doongeye kiringo, ko oni kekandeye biyobiyomi
ngu bidodo yoyoya mayetooga, ngundo noro yano ngano
ombuyi. Eyingo.
22 Kootuyisina, kirikiri oninggakundo, oni urunggakuya
ewo. Urungga, gedo ewoku ngundiro tewono. Ene yaba
gidarega kingo ooroote. Eyingo.
23 Oni urungga ngundo enengo kirikiri oninggakuya ewo.
Ge ooroya, oore ururu bidodomo endeyoya, ko kanggakuri
endeyoya ngunonggo, oni simoo bare yoyoya mayetooga,
ngundo noro yangga nga ndindi teni, ero ingooteno.
24 No geno hamoo eteno! Nondo oni kuri ero endey-
owonomu oni ngu bidodo ene nondo oowari simboga
katenoku, nga gurado bodaga ma nero ingowa. Eyingo.

Oni Ene Ingondudu Gome Teyago Yisas Keyoya Endeyoni (Matiyu 10:37-38)

25 Oni simoo bare urungga Yisas keyoro endeyoyingomu
ngusina yowoorengoro eyingo.

26 Oni gura no tanggenemo omburo ngu, ene komo
Anutro ingooteku ingonduduga, ngundo eweyi, nemi,
simoongo, konebeyi, kuwookuwooyi, ko enengo goweyi keta
oruweroyi, ingonduduga ngu Anutro ingootekuga, ngundo
oo bidodo dagayeroote. Ene ngundiro ma tero ngu, asa, ene
noro kirikiri oni tero ma oruwa.
27 Oni gura noro ingoro no keneroro endeyootoni, nguro
ene komo meyero kowuri gura gura onindo inowanggoku
ngu no oowoonemboro ngu koorowoo. Ene oni gura kowuri
ngundiro koorowooweroyi ereremo kini ngu, ene noro
kirikiri oni ma tewa.
28 Ye kewooroyemo oni gura ya pirungga sambono yewero
ngu, ene komo koreteya bibiteya ya ngu yemukoweroyi
nguro urini ngu gome kandangero ingowa.
29-30 Ene ngundiro ma tero ngu, ya nguro urini ma ingoro
nguno damoni yero, ene Simen yemukoro yokootoni, asa,
oni bidodo kenoro yomooyinoro ewanggo. Nga oningga nga
oniyooge ene, ya yeweroyi, ereremo kini. Oniyooge! Eyingo.
31 Ngundiro ero, asa, mande adingayi gura eyingo. Mera
ngaro oo sobosobo tabango oni gura, ene toongero tabango
guraya ebe urewero ngu, asa, koretero, ene bibitero in-
gondudu gome terogogo, enengo me oni (10,000) ngundo
ene mete tabango gurado me oni (20,000) ngu yutoro
oweyerowa, bine, ngundi kini, bine? Ene komo gome
ingondudu terogogo.
32 Ene ebe ureweroyi yanggangoni ereremo kini nguro,
asa, enengo me oniku oriroko oodoyi, ene sodedomangge
mande soweyoro ewa. Noore ebe sodedo ma urewato. Kini,
noore komo koreteya bibiteya, imakeyingo murimo doboo
yeyiga. Eyingo.
33 Ene koretero ye komo nowoondoye, ingonduduye ngu
bidodo Anutno yero, enengo ko tewanggo. Ngundiro nangge,
oni gura ye kewooroyemo nguno, ene enengo oo bidodo ma
kootu inoro ngu, asa, ene noro kirikiri oni kirarongo ma tero
oruwa. Eyingo.

Sayi Nembo Ngu Yanggangoni Kini
(Matiyu 5:13; Mak 9:50)

34 Ene mande adingayi gura eyingo. Sayi nembo (Sol) ngu
oo gome. Ene sayi nembo ningguri kinitetoni ngu, asa, noore
ndadiro tetooye, ngu ningguriga ngu ko mete tewa? Kini,
noorendo ngu yomosiyoweroyi, ereremo kini.
35 Sayi nembo (Sol) ngundiro ngu, mera oo miweroyi kono
nguno yeweroyi nguya kini. Noore Bulmakawu usedodo
yowuruwooro ngundo mera tetooye, urumidodo teweroyi
nguya kini. Noore ngundiromu ngu kingo tarangooteto.

Oni sodeyi mande ingoweroyi gome metemi ngu, ene komo mande nga gome ingoni! Eyingo.

15

Bo Sipsip Oonootete, Ero Nguro Mande Adingayi (Matiyu 18:12-14)

1 Gabuman beye yoweroyi (Takis) oni, ko weti mbumbuwadodo onindo Yisasro mandeni ingowero tanggeyimo mayeyingo.

2 Parisi oniya, ko mamana mande etuyeroyingo oniya ngundiro kenoro, nguro boguwooro eyingo. Nga oningga nga, ngu ene weti mbumbuwadodo oni yoyoro, nguya oowari netenggoku eke! Ene nguya dobooyero endeyootenggo. Eyingo.

3-4 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Ye kewooroyemo nguno oni gura ene Sipsip onibi kandegura (100) oruwo. Nguromu gura oonootetoni, ene enengo Sipsip gidarega mera gurasina yokootoni oo newoodoyi, ene Sipsip nangoni gura oonootewokungga ngu erewero yade kenoro yorogogo, asa, ene kengewa.

5 Ene ngu Sipsipgaku kenoro yoro koorowooro, oni oni tero oorowuwa.

6 Ngu oninggaku enengo Sipsipku yoyoro ende mayero, enengo dobookuriyimo ero ete. Ye noya oni oni tewato! Noro Sipsip gura oonootewoku, ene no erewero ko yowono. Eyingo.

7 No yeno hamoo eteno. Oni gura ene weti mbumbuwa muri yokoro newende yowoorengootoni ngu, sambono oni ngu bidodo oni oni urungga oorengo tetenggo. Oni oowooyingga ene ngundiro ingootenggo. Noore nenengo ero ingootooye, nguro ene Anutdo nowoondoye ma yowoorengootoni, ngu, asa, Engel oni sambono oorootenggokundo ngu enengo ma oni oni tewanggo. Kondibo kini, oni gura Anutno newende yowoorengootoni ngu, nguro ene oni oni oorengo tewanggo. Eyingo.

Digi Beye Toongeyingo Nguro Mande Adingayi

8 Yisas ene mande adingayi gura yunoro eyingo. Yengo bare gura ene beye tanggori kande eraya (10) enengo siko oruwo. Kootuyisina, guranangge toongewo. Ene soru karo ngu himimo ya newendekuri, gugu so oo ememangge gasiyoro, nguwoore erewero oode yorogogo ene kengewa.

9 Ene yoro yokoro ngu, asa, enengo dobookuriyi negoyerootoni, omburo, yowuruwooro bibitetoyi ewa. Ye noya oni oni tewato. Nguro,, noro beye gura toongetoni erewero oode, ko yooteno. Eyingo.

10 No yeno hamoo eteno. Anutro oni Engel, ngundo
weti mbumbuwadodo oni gura newende Anutno hamoo
tero yowoorengootoningga, nguro oni oni urungga oorengo
ngundiro tewanggo. Eyingo.

Simoo Oorega Eweyi Yokoro Toongeyingo, Nguro Mande Adingayi

11 Yisasdo mande adingayi ngu soweyoro eyingo. Oni gura
ene nango sumoongo eraya.
12 Naru gurano, nangoni kootungga ngundo eweyimo
eyingo. Awa, gengo beye oo sitowi ngu wesoowooya noromu
nuno, eyingo. Ene ngundiro etoni, ingoro, beye sitowiku
wesoowooro, enengomo enengomo yunoyingo.
13 Ene naru bodaga oode, ngu naruno, nangoni kootungga,
ngundo enengo oo sitowi bidodo tero tewooro ende
urungga orirokomu, nguno toongero nguno oruwo. Ngu
simoongga ngu endega nguno oode, nguno beye sitowiniku
ngu, buribari endeyoyingo muri biyomi nguno oorongooni
umukootoni kingo oruwo.
14 Ngundiro oode, enengo beye oo sitowiku oorongooni
umukootoni, kootuyisina, ngu endega nguno oowariro ku-
mooyingo naru urungga tunooteyingo. Ngu simoongga ngu,
ene oowari gura yoro neweroyi oo gura kini.
15 Ngundiro nguro, ngu simoongga ngu, ene ende dabe-
miwoore oo sosorango erewero yade mayero, ngu mera
nguro oni sitowinidodo oni urunggano ko tewero sumoo
eyingo. Ngundiro sumoo etoni, ngu oni urungga, ngundo
yoro sureyootoni, enengo bodoro yano bo sobowooni ero,
etoni oorowuyingo.
16 Ngundiro tero, ene bodoro de tanggori ngu yunootoni,
nero kawuye pakini yetoyi, yeyoro ingoyingo. No nguya
gura netoowega kawune ndindi teni, ero ingoworomu nguya
kini. Oni gurado kenonggowurongoro oo gura ma inootoyi
neyingo.
17-18 Ngundiro tero, newende himi yetoni, ingondudu tero
ingoyingo. Nenengo awanemboro ko oni ngu ene oowariye
urungga tero netenggo. Nondo ngano ootooro oowariro
kumooteno. Ngundiro nguro, no ko awano oororo ewano.
Awa, no Anut doongeyimo, ge doongenggemo nguya weti
mbumbuwa tero, endeyoro oode, ngunonggo ko mayeteno.
19 No oni biyomi, nguro noya nenengo nangone, ero ma
ewero. Kini, noyoya gengo kirikiri oni eya noye, ero ewano.
Ero eyingo.
20 Ngundiro ero ingoro, ene ootoogero eweyi tanggey-
imo oorowuweroyimboro oorowuyingo. Ngundiro tero,
yade yade mayetoni, eweyimbo oriroko anduno doongetero,

nangoni kenoro, nowoondoyi tero, ootoogero kendutero oorowuyingo. Oororo nangoni dowooro dureyoro yenggonangoyingo.

21 Nangonimbo eweyimo oyimo urungga yoro eyingo. Awa, no Anut, doongeyimo ko ge doongenggemo nguya weti mbumbuwa tero endeyoro yade ngunonggo mayeteno. Ngundiro nguro, naru gurano, nenengo nangone ero ma ewero. Eyingo.

22 Ngundiro etoni, eweyimbo enengo kirikiri onino eyingo. Sodedomangge, ye ooroya, ye nenengo kumba gome pirungga ngu yoya ombuya yemuyinoyi! Kandeyimo toombo yeya ko keyi goweyi nguya yoya yeyinoyi.

23 Ye bo Bulmakawu nangoni moondeyi ndinditeyingo urumidodoga yoya utoya katoyiga ngu nero oni oni tewato.

24 Ndadiro nguro, nga nangonengga nga kuri kumooyingo ero ingoro oodoowe, ene keta oode ataga mayete. Ene kuri oonooteyingomu, ene noore ataga kenoro ko yooteto. Ngundiro nguro, ene damoni yero, oni oni teyingo.

25 Ngundiro tewootoyi, asa, enengo nangoni koreterogaku ngu kono ko tero oruwoku, ngunonggo kootu mayero, ya tanggeyimonggo ingoworomu ngu, yambo sumbimbooro tero, kunoburo tetoyi, ngguyi ingoyingo.

26 Ngundiro ingoro, ene kirikiri oni gura etoni tanggeyimo ombutoni eyingo. Ame ndawu ooga tetenggo?

27 Ngundiro etoni, ngu kirikiri oningga ngundo gumi eyingo. Gengo konege yade yade keta mayetoni, nguro awanggebo bo Bulmakawu urumidodoga utoro katoni, ngu nero nguro oni oni tetenggo. Ndadiro nguro, enengo nangoni kootungga ngu ma kumooyingo. Eyingo.

28 Ngundiro etoni, nangoni koreterogaku ngu ingoro, sanggiri tero ya newendemo uyingo. Ngundiro tetoni, eweyimbo ya newendemonggo oorero ememangge ememangge nangonimo mande ero eyingo.

29 Ngundiro tetoni, ene nangonimbo eweyimboro mande gumi eyingo. Ge ingo! Dagoma oowooyingga no gengo ko kingo tero oorooteno. No naru gurano gengo mandege manggoge ma toongooyingo. Ge nguro Meme bo nangoningga kingo nunootoyi, utoro karo dobookurinemboya nero, ma oni oni teyingo. Hamoo oorengo kini!

30 Ene nangongge ngu gengo beye sitowi ngu buribari ooreko ooreko se tero endeyoro, nguno beye bareno yokomukoro yade mayetoni, nguro ge bo Bulmakawu urumidodomu utoro kateku ngu! Ero eyingo.

31 Ngundiro etoni, eweyimbo mande gumi eyingo. Nangone, suwooyi sano noore gome gobooro oorootero. Noro

oo sitowi ngu gengomu nangge.
32 Ene ataga ngu noore komo oni oni tero, nowoondo-
nani gome imakeyingomo oruwato. Ndawugaro nguro,
ene nga konegega nga kuri kumooyingomu, ene ataga ko
keta ooroote. Ene toongero kombiteyingomu, ene noore ko
kenooteto.

16

Ko Sobosobo Oni Metemi, Nguro Mande Adingayi

1 Yisasdo enengo kirikiri oniku mande adingayi gura
eyingo. Beye sitowidodo oni gura ene enengo ko sobosobo
oni ooroote. Oni beye sitowinidodo oningga, ngu enengo ko
sobosobo oningga ngu goweyi sanggawero mande ewonggo.
Gengo ko sobosoboga ngundo gengo beye oo sitowige kingo
yomburiyowo. Eyingo.
2 Ngundiro etoyi, arisa, ngu oni urungga, ngundo ngu ko
sobosobo oningga ngu negongootoni ombutoni eyingo. Geya
etoyi ingowonoku, ngu ndadiro? Oo tewoku nguro muri
wesiyoya e. Ge noro ko sobosobo oni ko ma oruwa. Eyingo.
3 Asa, ngu ko sobosobo oninggaku newendemonggo in-
gondudu tero ingoyingo. No ndadiro tewano? Nenengo oni
urungga oo bidodo Simburi, ngundo ooni no kandenemo
oorooteku ngu ko yoro, no sobosobo kono oweneroote.
Ngundiro nguro, no ndadiro tewano? No ko urungga
yanggango teweroyi oni, ereremo kini. No oni gidaregano
oowari ooro kira ewero no oyimo moore.
4 Ene kowuri ingoro, ingondudunimonggo no oo gura
ingooteno. Urunggado sobosobo kono, owenerooteku naru
nguno, no ndawu kongga tetoowe, ngundo dobookurinembo
nowoondoyi tetoyi, no eneya ko doboo yewato? Ero eyingo.
5 Ngundiro ingoro, oni enengo oni urungga, nguro oo weti
tero oo yoyingoku ngu, guranangge nangge songo songo
sumoo yunoro eyingo. Ge ko simburi urungga nguro wetini
ndadiro inowa? Eyingo.
6 Ngu oni koreteroga, ngundo gumi eyingo. no Daram 100
de oo urumi ngundiro inowano. Etoni ngu, asa, ko sobosobo
tabangonggakundo eyingo. Geno weti oorooteku nguro, ge
bibiteya sodedomangge ngu weti tewoku Pepangga ngu yoya
(50) nangge nakango. Eyingo.
7 Ngundiro tero, oni gura sumoo inoro eyingo. Gedo ngu
gumi ndadiro inowa? Etoni, ngu oningga ngundo eyingo.
Nondo ngu Rayis si 100 (onibi eraya 25 Kilo Bek Rayis)
inowano. Etoni, ko sobosobogakundo eyingo. Ge gowegemo
wetidodo nguro, ge sodedo bibiteya 80 Bek (onibiga kande
eraya gidemboro eraya 25 Kilo Bek) nangge nakango.

8 Ngundiro tero, ngu ko sobosobo oningga ngu, ene
ingondudunimonggo nowoondokara tero, ko teweroyi oni
nguro ko simburi urungga, ngundo enengo ko sobosobo on-
ingga nguro murini biyomi ngu kenoro yokowero ingoyingo.
Ene ko ingondududodo oni. Ngu hamoo oorengo, nga
naruno nguya oni ingonduduyedodomu ngundiro urungga
oorootenggo. Oni simoo bare Anutno nowoondoye hamoo
teyingo murimo oorootenggoku ngu, ene godange teweroyi
nguno ingoyingo metemi nguya kini.
9 Yisasdo eyingo. No yeno hamoo eteno. Oni Anutno
newende hamoo teyingo, ene nguya enengo beye ngu gome
sobowooya simoo bare gidega hoorooweya doboo yeyi.
Kootuyisina ngu oningga ngu oo tewero wenonootoni, asa,
ngu naruno dobookuringombo hooroowewanggo. Kootuy-
isina ngu oningga ngu oorero Anutya sugi sugi oruwa.
10 Ene oni gura oo bidodogano newendemo hamoomonggo
gome sobowoowaku ngu, ene oo urungga nguya ngundiro
newende hamoomonggo sobowoowa. Oni ene ko bodagano
ko gome ma tewaku ngu, ene ko urunggano nguya ngundiro
ko gome ma sobowooro tewa.
11 Ene yengo beye kandeyemo oorooteku ngu, gome ma
sobowooro ngu, asa, Anutdo hamoo engge gome ngu ye
yunootoni, ngu gome sobowoowanggo? Hamoo oorengo
kini.
12 Ye oni guraro oo ngu gome ma sobowooro ngu, onendo
yengo oorengo oo ngu yunowa? Kini, oni gurado oo gura ma
inowa.
13 Ko oni gurado oni ururu erayagomo ko tero ma oororo
omburo tewa. Ngu ko oningga ngundo ngu oni ururu
erayagaku, gurano newende inoro, nguro nangge ko tewero
ingoro, guragakuya newende biyomi ingoro, nguro koni
ma tewa. Ene guraro konimo ngu sureyo kiniyetoni, ko
guraro konimo ngu, ene ko gome tero yobasiyoro ko teyi-
nowa. Ngundiro nangge, ye Anutro ko oni tero, nowoondoye
bidodo beye yoweroyimo nguno nangge ma yewero. Ye
nowoondoye ko eraya teweroyi, ngu ereremo kini. Eyingo.

Anutro Mamana Mande Nguro Eyingo

14 Yisas mande soweyoro gura yunoro eyingo. Parisi
oni ngu, ene beyedoro gome ingoro, nguro hahangetenggo.
Nguro ngu, Yisasdo mande nga bidodo etoni, ingoro, nguro
ene yomooyinoro mande eyingo.
15 Ene Yisasdo yeyoro ero eyingo. Ye muriye gome ne-
nengo ngu simoo bare yengo nowoondoye ingoote. Onindo
oo bingami okootenggoku ngu, Anut doongeyimo ngu oo ngu
buwoo biyomi googoosedodo.

16 Mamanaro mande nguya Anutro ingondudu eyingo
oniro mandeye oode oode omburo, Sonoyeroyingo Yon
nguro naruno. Ene Yonro narunonggo omburo, wenga
ataga nga, ngu Anutro mande gome mesarango ngu Anutro
yoyo pawanonggo tunootero, ende bidodomo oorowute. Oni
simoo bare bidodo ngu yoyo pawangga ngu newendemo
uwero yanggango oorengo yetenggo.
17 Kootuyisina, sambo ende mera nga nguya oororo kinite-
toni, ene mamana mande ngaro gumi bodaga ngu hamoo
oorengo ma kinitewa. Eyingo.

Yisasdo Erambarisa Toongooweroyi, Nguro Muri Eyingo
(Matiyu 5:31-22; 19:9; Mak 10:11-12)

18 Oni simoo bidodo enengo bare sumooye yoyokoro
bare songo yoyoro, nguno ene erambarisa oruweroyi
ngu yomburiyootenggo. Kuri kameyimbo ene yokowoku
ngu, ene erambarisa oruweroyi mamana mandega ngu
yomburiyowo. Simoondo bare gura yooteku ngu, asa, Anut
doongeyimo, ngundo bare erayaga ngu yomburiyeroote.
Eyingo.

Angoyi Oni Lasaras Ko Beye Sitowinidodo Oni Urungga Nguya Nguro Mande

19 Yisasdo mande gura eyingo. Kurimi beye sitowinidodo
oni gura oruwo. Ene suwooyi sano towi nengguro gome
gomemu nangge tero, kumba dagoyi gome ngu yemuro
ootooro, ngunonggo ene suwooyi sano oowari gome ning-
gurimu nangge nero oni oni tero, oororo omburo teroruwo.
20-21 Ngu sitowinidodo oni urungga nguro yamuko dabe-
mimo nguno, oni angoyi gura oruwo. Ngu oowooyi Lasaras,
ngu mambubo goweyi kondibo yeni kini teyingomu, ngu
sitowinidodo oningga nguro yamuko dabemimo bibitero,
oowariro ngguyinggayi tero oruwo. Ngu sitowinidodo on-
ingga ngundo oowari neya sosorango yeni merako soreton-
ingga newe, ero Lasaras hahangero, ingondudu urungga
tero oruwo. Ene yamuko dabemimo nguno bibitero, oodoni,
sebo mayero, enengo mambuniku meyaboro oruwonggo.
22 Kootuyisina, angoyi oninggaku kumooyingo. Anutro
Engel onindo omburo, Lasaras gaboyi okooro yoro oorero,
Ebaraham begowoomo yetoyi, bibitero oruwo. Kootuy-
isina, ngu sitowinidodo oninggaku nguya kumootoni meren-
gooyingo.
23 Ngu sitowinidodo oninggaku gaboyi oorero, ende
biyomi de nombo buni ma kumooweroyingga, nguno
uyingo. Uro, nguno ogingo urungga oorengo ingoro
oode, ngunonggo doongetero, Ebaraham oriroko anduno
kenootoni, Lasaras begowoomo bibitero oodori yeyoyingo.

24 Ngundiro yeyoro, meno ero eyingo. Awa, Ebaraham, ge
noro nowoondoyi teya, Lasaras sureyootooga, kandedibiy-
ibo sono bodaga sanggaweya ombuya, mebunemo yeton-
ingga bodaga gingo yeni. Ndadiro nguro, no de nom-
bono moondene kookingo oorengo yetoni, nguro hahangero
ogingo urungga ingooteno. Eyingo.
25 Ngundiro etoni, ene Ebarahamndo gumi eyingo. Nan-
gone, ge ingondudu te! Ge kuri merako keta ootooro
nguno, oo gome gomemu bidodo kuri yomukowoku, nguno
ge Lasaras ma hoorooweyingo. Ngundiro tetoyi, Lasarasdo
ngu, ene oo biyomi nangge yoro oruwoku, nguro ene ataga
nga endemo ngano ngu, ene newende imaketoni ooroote.
Ene ge ngu ogingo urungga ingooteku ngu!
26 Oo gura nguya ingo! Noore ko ye kewooronanimo
Anutdo kembe urungga ngundo siribo yeyingo. Ngundiro
nguro, oni ngarokonggo yeroko oorowuweroyi nguya
hamoo oorengo kini. Ko yeroko ngunonggo nooreroko
ngano mayeweroyi nguya hamoo oorengo kini.
27-28 Ngu sitowinidodo oningga, ngundo ngguyinggayi tero
eyingo. Ngundiroga ngu, Awa, ge Lasaras sureyootooga,
nenengo awanemboro yano uya, noro konebane kandegura
oorootenggoku ngu, ene nguno mande yanggango oorengo
eya sodeye sobiyootoningga, ene mande ngu gome ingoro,
ene nguya nga ende biyomi oorengonggano ngano ma om-
buwanggo.
29 Ngundiro etoni, ene Ebarahamndo nguro mandeni gumi
eyingo. Ene Mosesro mande ko Anutro ingondudu eyingo
oni nguro mandeye nguya eneno ooroote. Ene komo ngu
ingowanggo!
30 Ngundiro etoni, sitowinidodo oningga ngundo gumi
eyingo. Kini, Awa Ebaraham, oni gura ene kumooyingo-
mundo ko ootoogero mayetoni, ngu kenoro ene soriyokoro
ngu, asa, ene nowoondoye yowoorengowanggo.
31 Etoni, Ebarahamndo mandeni gumi eyingo. Ngundiro
kini. Ene Mosesro, ko Anutro ingondudu eyingo oni, nguro
mandeye ma ingoro keyoro ngu, asa, oni kumooyingo ngu
ko ootoogero, ngundo mande etoyi, nguya ma ingoro, nguro
nowoondoyemo nguya hamoo ma tewanggo. Eyingo.

17

Muri Biyomi, Ngundo Simoo Barero Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu Yomburiyoote
(Matiyu 18:6-7, 21-22: Mak 9:42)

1 Yisasdo enengo kirikiri onino eyingo. Oo guradiro
guradiro tunootero, ngundo simoo bare yoyeni, weti mbum-
buwano uwanggo. Oni ene oni gura yoro, weti mbumbuwa
murimo nguno yewoku ngu, ngu oniyooge oorengo!
2 Oni gura muri biyomi tewoku ngu, nguro uriyi ene
kondibo digi urungga yoro bungeyimo gosiyoro wendeyi
newendemo oorongooyi utoni kumoowa. Nguro uriyi ngu,
ngu urungga. Ene oni gura simooye nowoondoye yomburiy-
ooteku ngu, asa, nguro uriyi ngu, ngu kowuri kondibo
urungga oorengo. Yengomboro ingonda teyi!
3 Gengo konegegado weti mbumbuwaga tetoningga ngu,
ge kenoya sanggiri teyinootooga, ene newende yowooren-
gootoningga ngu, ge komo enengo wetini ngu andangeyi-
noya wongooga utoningga kabeteyino.
4 Ene naru gurananggemo geno weti mbumbuwa tambu
kandegura gidemboro eraya tero, ngu sanganimo nguno
nangge tambu kandegura gidemboro eraya omburo, geno
ngguyinggayi tero ewa. No nowoondone yowoorengoote,
eya etoningga ngu, asa, ge komo weti mbumbuwani andan-
geya wongooga utoningga kabeteyino. Eyingo.

Nowoondoyemo Hamoo Teweroyi Nguro Murini

5 Aposel onindo Oo Bidodo Simburi urungga, Yisas nguno
ero eyingo. Ge komo nooreno nowoondonanimo hamoo nga
yega yanggango yeni.
6 Etoyi, oo bidodo Simburi urungga ngundo eyingo. Ye
nowoondoyemo hamoo teyingo bodaga oodoni ngu, asa,
ngundo ye mete Anutro ko urungga tewanggo. Yo, hamoo
oorengo, ye nowoondoye hamoo teyingo ngu bodaga ngu
Masitet yuwooyi ngundiro ngu, asa, Anutdo ngu tetoni,
urungga oorengo yewa. Anutdo yeno ngundiro tetoni
ngu, ye mete ngu dega nguya ewanggo. Ge gengo da-
moningge ukeya toongeya uya wendeyi sono koongeyingo
kewoorokono uya nguno dika ero etoyi ngu, asa, ene yengo
manggoye keyoro ngundiro tewa. Eyingo.

Ko Oni Muriyemboro Mande

7 Yisasdo mande adingayi gura eyingo. Ye gurado enengo
kirikiri oni gura ene kono mera doongooro, ngundi Sipsip
boga ngu sobowooro oode ngunonggo mayetoni, ye sodedo
ngandiro ma ewanggo. Sodedo ombuya bibiteya oowari
neya ootoo.
8 Etoyi ngu, ene ngandiro ewa. Ge noro oowari
kaya yomosiyoya, oo gidarega yomosiyootooga, oo de-
doningga wendoya, no nunootooga, nero sono nguya nero
yokootoowe, arisa, gebana kootu oo nero sono nguya newa.
Eyingo.

9 Enengo kirikiri oningga, ngundo manggowo keyoro oo
bidodo temukootoni, sumange teyinoro esosootewa, bine?
Kini, ngu enengo ko nangge.
10 Ngundiro nguro, ye nguya, Anutdo etoni, ye oo bidodo
ewoku ngundiro temukoro ngu, arisa, ye ngandiro ewanggo.
Noore ko oni biyomi, noorengombo ko oo nangge teteto. Yo,
oni Anutno newende hamoo teyingo ngu Anutro oo ewoku
ngu temukootoni, nguro ngu merako ngano onindo oni oni
teyinowero, nguro ma ingowero. Kini, enengo uriyi hamoo
ngu sambo endemo nguno ooroote. Eyingo.

Yisasdo Gori Mambudodo Oni Kande Eraya Yoyeni, Metemi Teyingo

11 Yisas Yerusalem oorowuwero Galili Sameriya mera
erayaga ngu kewoorokuri oorega ngu keyoro oorowuyingo.
12-13 Ngu naruno, Yisas ene ende gurano uro tunootetoni, oni gori mambudodo kande erayagobo omburo,
oore dabemimo songo orirokoyi dikaro, Yisasno meno ero
eyingo. Yisas, oo etuyeroyingo oni, ge noorengo nowoondoyi
teyunoya yomosiyero! Eyingo.
14 Ngundiro etoyi, Yisasdo yowoorengoro yeyoro eyingo.
Ye ooroya, Anutno wooro yeyingo onino nguno goweye
etuyeroyi! Arisa, ngundiro etoni ngu, oni gori mambudodo yowoorengoro oorowuwootoyi, ooreko goweye
moondeyemo mambuku besero toongetoni, goweye mete
temukoyingo.
15 Ngundiro teyunootoni, ngu oni kande erayagaku
nguromu gura, ngu Sameriya oningga enengo goweyi
kenootoni, ko mete tetoni, nguro ene yowoorengoro,
Yisasno ko oororo, meno manggaru tero, Anut bingami ero
okooyingo.
16 Ene omukumundoongosinanggo Yisas tanggeyimo bagootero wetoro, Yisasno esosootero eyingo. Eso, no gowene
mete tetoni nguro ombutenoku nga! Eyingo.
17 Ngundiro etoni, Yisasdo ngu kenoro gumi eyingo.
Nondo ngu kande eraya bidodo metemi tetenggoku, ero
ingooteno. Kandegura gidemboro namoraya ngu ndano
oorootenggo?
18 Ndadiro nguro, ngu oningga ngu, ene Yuda oni kini,
enesu nangge omburo, Anutdo oo goweyimo tewoku, nguro
ero okoowo. Yuda oni kandegura gidemboro namoraya ngu
ndano? Eyingo.
19 Yisasdo ngu Sameriya oninggakuya eyingo. Ge
ootoogeya toonge! Gengo nowoondogemo hamoo, ngundo
goyeni gowege metemi tete. Eyingo.

Anutdo Enengo Simoo Bare Sobowooweroyi, Narungga Ngu Ombuwa
(Matiyu 24:23-28; 37-41)

20-21 Naru gurano, Parisi onindo Yisas sumoo inoro eyingo. Ndawu narunggano, Anutdo oo bidodo Simburi tero oo sobowooweroyi naruningga ngu ombuwa? Etoyi ngu, Yisasdo mandeye gumi ero. Anutdo oo bidodo Simburi tero simoo bare sobowooweroyi naruningga ngu ombutoni ngu, oni simoo baredo ngu doongeyembo tunoo ombutoni ma kenowanggo. Ene ngandiro ma ewanggo. Kenoyi nga oorooteku nga, ngundi, andusina oorooteku andu! Ingoyi! Anutdo oo bidodo Simburi tero oo sobowooweroyiga ngu ye nowoondoyemo oorooteku nga! Eyingo.

22 Yisasdo simoo bare oowooyinggano mande emukoro yokoro ngu, ene yowoorengoro enengo kirikiri onikuno ero eyingo. Kootuyisina naru wengamo ngu namoko tunootetoni ngu, kowuri gura gura omburo ye wiriyerowaku, ngu naruno ye nowoondoye hahangero Oni Nangoni ombutoningga kenowero ero etenggo. Ene yengo ingondudu ngu ma keyowa. Kini, ene enengo ingonduduni nangge keyowa.

23 Ngundiro ingootoni, oni songombo ewanggo. Kenoyi, Yisas oorooteku nga! Ngundi, ene kenoyi andusina oorooteku andu. Ngundiro etoyi ngu, ye nguro nowoondoyemo hamoo ma tero, ye oororo ngu ma keyowero.

24 Ye ingoyi, sambononggo yowari soruyi ngundo sambo bidodomo himi yero oorowuwa. Ngundiro nangge, Oni Nangoni nguro tunooteweroyi naruwo ngu sodedomangge ombuwa.

25 Koretero, ene komo kowuri urungga koorowooro ogingo ingoro oodoni, ngu naruno, oni simoo bare oorootenggoku, ngundo mandeni sureyo kini ero kootu inowanggo.

26 Nowaro naruno onindo muri biyomi teyingo, ngundiro nangge Oni Nangoni narunimo nguya ngundiro tewanggo.

27 Ngu naruno, ene oo simbo karo nero, sono nero, bare kameyoro oororo omburo tero, oodoyi, ngu naruno, Nowa wanggo newendemo utoni, sono tuwi urungga tunootero, ngundo oni simoo bare bidodo yutoro yomburiyeroyingo.

28-29 Lotro naruno nguya ngundiro teyingo. Ene oowari karo nero, nguro sonoyi nguya nero, ene oo uriyoro yoro, ko uriromu oni gidareganonggo beye yoro oowari koyi tero, miro, yawudada tero ya yeroruwonggo. Ngundiro tero oodoyi, Lot ngu Sodom ende yokoro toongeyingo. Ngundiro toongetoni, sambononggo de sorudodo, ko digi kookingo ndindingo biyomi oni kumooweroyimu sambo sono ngundiro omburo, ngundo oni simoo bare bidodo yomburiyerootoni kumoomukoyingo.

30 Ngundiro nangge, Oniro Nangoni tunooteweroyi naru-
womo ngundiro tewa.
31 Ngu narungga nguno oni gura ene ya sanganimo awuno
oorero, oode, ngunonggo enengo oo sitowi ya newendemo
oodoni ngu yowero ya newendemo ma uwa. Ngundiro
nangge, oni gura kono toongero oode, ngunonggo ene ko
endemo mayero sitowi yoweroyimboro ma ingowa.
32 Ngundiro nangge, ye Lotro bareyimo nguno ingoyi. (Ene
Sodom endemo ko doongetetoni nguro Anutdo kowuri inoro
ureni kumooyingo.)
33 Ene oni gura enengo keta goweyiga nguro gome
sobowoowero nangge ingoro ngu, ene oruweroyi ngu gome
dowooro soorengoro oode ngu, asa, kootuyisina naru weng-
amo, ngu ketaningga ngu oonootewa. Ene oni gura enengo
keta oruweroyiga nguro ma ingondudu tero oruwero kini.
Ene Anutro koni nguno yetoni oruwaku ngu, asa, ene enengo
gaboyi sambo endemo keta gome suwooyi sano oruwa.
34 Yo, no yeno eteno. Ngu suwoongga, nguno Yisas
enengo oni simoo bare ko ombuteku naruno, oni eraya yaba
gurano werewariku, ene suwoo kewooroko oni gura Anutdo
andangero yoro, guranangge yokootoni oruwa.
35 Bare eraya oo manongoyingo kawero yowoorengoro
yeworiku, Anutdo gura yoro, gura yokootoni oruwa.
36 Oni simoo eraya kono oruworiku, ene Anutdo ngu simoo
erayagaku gura yoro, gura yokootoni kono oruwa.
37 Ngundiro etoni ngu, Yisas enengo kirikiri onikundo
ngu mandega ngu ingoro sumoo eyingo. Urungga Oo
Bidodo Simburi, ngu ooga eteku ngu ndano tunootewa?
Eyingo. Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Oni
kumooyingo bingongga oorooteku musiyongga nguno, oni
simoo bare ingootenggoku, ngu karakambi bawooro mayero
yowuruwoowanggo. Eyingo.

18

*Bare Wabugado Mande Wirikoyingo Onindo Hooroowen-
eroyi Ero Nguro Mande Adingayi*

1 Yisasdo mande adingayi gura enengo kirikiri oni eyingo.
Ene naru bidodomo Anutno yemboongero oruweroyi ene
sureye ma kini yewa.
2 Ene ngandiro eyingo. Ende gurano mande wirikoweroyi
oni gura oruwo. Ngu oningga mande wirikoweroyiga ngu,
ene Anutro ma sosoreyingo, oni simoo barero nguya ma
nowoondoyi teyunoote.
3 Bare wabu gura ngu endemo nguno oruwo. Ngu bare
wabuga, ngundo ngu mande wirikoweroyi oninggano nguno

suwooyi sano omburo, ngguyinggayi tero eroriyingo. Noro
mundi onindo yomburinerowero tetenggo. Ge hooroowen-
eroya mandene yomosiyo. Eyingo.
4-5 Ngundiro tetoni, naru pirungga, ene ngu bare wabuga
ngu ma hooroowewero eyingo. Kootuyisina, enengo in-
gondudunimo ingowo. No Anutro ma sosoretenoku, nguro
no simoo barero ma ingoro yomburiyerooteno. Ene nga
bare wabuga ngando suwooyi sano enengo mande mandeni
yomosiyowero, no eririneroro ooroote. Yokowanoku ngu,
ene komo ngundiro eririneroro oodoni, surene kini yewa.
Ngundiro nguro, no komo ene hooroowero mandeni ero
yomosiyowano. Ero eyingo.
6-7 Urungga Oo Simburi ngundo eyingo. Eririterootoni,
nguro nangge mande wirikoyingo oni biyomingga, ngundo
bare wabuga nguro mandeningga ngu yomosiyoyingo. Asa,
Anutdo enengo oni simoo bare sooreyeroro rogo tewoku,
nguro mande mandeye yemboongeyega suwooyi sano, naru
rogono tetenggokungga, ngu Anutdo nguro nowoondoyi
urungga tero, hoorooweyeroro mandeye yomosiyoyunoro
oruwa. Ene sodedo hoorooweyerowa.
8 No yeno eteno. Hamoo oorengo, ene sodedo enengo
simoo barero kowuriyemo hoorooweyerowa. Ene kootuy-
isina, ngu Oni Nangoni, ngu omburo, ngu naruno, ene mera
ngaro oni simoo bare yeyootoni, ene nowoondoyemo hamoo
tero oorootenggo, bine, ngundi kini, bine? Eyingo.

Parisi Oni Ko Gabumanro Beye Yoro Yowuruwooyingo Oni Nguro Mande Adingayi

9 Oni gidaregado enengomboro ingoyingo ngu, ene hamoo
oni nenengo oorengo ero ingoro, ene oni gidaregaya ngu,
ene ngandiro ingoro etenggo. Oni biyomi, ero ingootenggo.
Ngu oni nguro Yisasdo mande adingayi ero eyingo.
10 Naru gurano, oni eraya yambo ya oowooyi Tembel
nguno, yemboongewero oorowuworiyo. Ngu oni erayaga
ngu, gura Parisi, gura Gabumanro beye yoyingo oni.
11 Ngu Parisi oningga ngu dikaro, enengo newende-
monggo, ngandiro yemboongeyingo. O Anut, no oni gi-
darega ngundiro kini, ngundo geno yemboongeteno. No
yakaka ma tero ko mande godange ma eteno. No ooreko
ooreko buribari se tero ma endeyooteno. No nga beye
yoyingo oningga ngandiro nguya kini!
12 Kowooyingo gurananggemo tambu eraya no oowari
roogo tero kundingiyi oorooteno. No oo bidodo yootenoku
nguromu wesoowooro kande eraya nguromu guranangge ge
gunooteno. Eyingo.

13 Ngundiro yemboongetoni, ene Gabumanro beye
yoyingo oninggaku oriroko anduno dikaro, ngunonggo
ene sambosina doongetewero oyimo yoro, nguro bagootero
yemboongero eyingo. O Anut, no weti mbumbuwadodo oni!
Ge gengo sumange ayibige ngu yoya wirinero! Eyingo.
14 Yisasdo mande soweyoro gura eyingo. Ngu beye
yoyingo oningga ngu, Anutno newende hamoo yero, enengo
oowooyi ma okooyingo. Nguro no yeno eteno. Ngu beye
yoyingo oningga ngu, Anutdo nguya oni nenengo ero etoni,
ene ootoogero, enengo yano oorowuwo. Ngu oni guraga
ngu ene kini. Oni gura enengombo bingami ero okootoni,
oowooyi urungga teteku ngu, Anutdo oowooyi dowooro
woosoodoni omburo, kootu tewa. Oni enengo oowooyi
bingami ma eteku ngu, asa, Anutdo oowooyi bingamidodo
teyinowa. Eyingo.

Yisasdo Simooye Bobodi Kumana Yunoyingo
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)

15 Oni simoo baredo simooye bobodi yoyoro Yisas tanggey-
imo mayetoyi nguro Yisasdo kandeyi tabayemo yero, ku-
mana yunoweroyimboro. Ene kirikiri onindo ngundiro
yeyoro sanggiri tero manggaruyeroyingo.
16 Ngundiro tetoyi, ene Yisasdo simooyeku negoyerootoni,
tanggeyimo ombutoyi eyingo. Ye komo ingoyi! Yengo
nowoondoye bidodo Anutno yetoyi ngu, simooye bobodibo
enengo awanamoye nowoondoye yunootenggoku ngundiro.
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo simoo bare
enengo sobowooteku, ngundiro oni nguromu.
17 No yeno hamoo oorengo eteno. Oni ene Anutro newen-
demo hamoo oorengo ngu ma oorooteku ngu, simooye
bobodibo awanamoyemboro nowoondoyemo hamoo teteng-
goku ngundiro ma tero ngu, asa, ngu oningga ngu, ene
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni simoo bare
sobowooteku nguno ma uwa. Eyingo.

Sitowinidodo Oni Tabangonggado Omburo, Yisas Sumoo Inoyingo
(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 Naru gurano, sitowinidodo oni tabango gurado omburo,
Yisas sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni gome, no
ndawu oo gura gomengga tero ngu, no keta suwooyi sano
sugi sugi oruwano? Eyingo.
19 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo.
Ge ndadiro nguro, noya oni gome, ero ete? Anut nangge, ene
oni gome.

20 Ge mamana mande ngu, ge kuri kandangero ingoote.
Ge buribari ooreko ooreko barese muringga ngu ma tewero,
oni ma ureyi kumoowero, oo yakaka ma tewero, oni do-
booge goweyi sanggawero mande kootuyisina ma ewero,
awanangge tanggeyemo torige kabengo ootoo. Eyingo.
21 Etoni, ngu tabango oningga ngundo mande gumi eyingo.
Ngu mamana mande ngu bidodo no kuri simooyemonggo
keyoro yade omburo ataga nga. Eyingo.
22 Yisasdo ngu mande ngu ingoro eyingo. Ge oo gu-
ranangge ngu ge kuri ma teyingo. Ngu gengo oo ngu bidodo
oni songomo uriyoya beye yo. Nguro beyeni ngu bayeteya,
angoyi oni ngu yuno. Ge ngundiro tero ngu, asa, gengo oo
gome sambo endemo oruwa. Ngundiya teya, ge ombuya, no
keneroya endeyo. Eyingo.
23 Ngundiro etoni, ngu tabango oningga, ngu mandega ngu
ingoro, newende kowuri oorengo ingoyingo. Ndadiro nguro,
enengo sitowini beyeni urungga nguro ingoro.
24 Yisasdo ngu oni tabangongga nguro newendemonggo
ingooteku ngu, enengo beye sitowini nguro biyomi in-
gowoku ngu, kenoro eyingo. Oni sitowiye urunggadodo ngu,
ene nowoondoye bidodo Anutdo hoorooweyerootenggoku,
nguno uweroyi kowuri urungga. Oni beye sitowiyedodo
ngu, ene nowoondoye bidodo enengo beye sitowiye, ngundo
hoorooweyerowa ero nowoondoye bidodo nguno yetenggo.
25 Nguro ngu, bo urungga ngu nggusi newendekuri
uweroyi ngu kowuri. Ene beye sitowidodo oni ngu, newende
bidodo beye sitowinimo yero oorooteku ngu, ngu oningga
ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo simoo
bare sobowooro oorooteku, nguno uweroyi ngu kowuri
oorengo. Ero eyingo.
26 Ngundiro etoni, oni simoo baredo ngu mandega ngu
ingoro eyingo. Ngundiroga ngu, onendo ene mete suwooyi
sano keta oruweroyiga ngu yowa? Eyingo.
27 Yisasdo enengo ingonduduni ingoro, mande gumi
eyingo. Oo onindo ma teweroyi ngu, Anutdo ngu oo ngu ene
mete temukowa. Eyingo.
28 Ngundiro etoni, Pitando eyingo. Noore noorengo ende
oo sitowinani ngu bidodo yokomukoro, noore mayero ge
kenggeroro endeyooteto. Eyingo.
29-30 Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. Hamoo
oorengo no yeno eteno! Oni bidodo Anutro mandeni
koyi teweroyi ngaro ingoro, nguro ene enengo ende, ya,
bareyi, simoongo, konebeyi, eweyi, nemi, ngu yoyokoro
mayetenggo. Ngu oo yokowonggoku, ngu Anutdo wen-
dangero oo urungga oorengo ataga yunoro, ko kootuyisina

naruno nguya yunootoni, ene nguno suwooyi sano keta oruweroyimu, ngu yowanggo. Eyingo.

Yisasdo Enengo Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Tambu Kabusayiga Eyingo
(Matiyu 20:17-19; Mak 10:32-34)

31 Yisasdo enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya yoyoro, songo oororo ero eyingo. Ingoyi, noore Yerusalem oorewato. Anutro ingondudu eyingo onindo, Oni Nangoni, nguro mande ero nakangoyingo ngu bidodo engge yeni tunootewa.
32 Ene yoro oni sowe gidarega Yuda oni kini ngu kandeyemo yero yunootoyi, ngundo kootuyisina, mandeni biyomi ero utoro, yomooyinoro, mukendoro, gisaruboro utoro, ureyi kumoowa.
33 Ene naru kabusagomo, ene merenonggo ko ootoogewa. Eyingo.
34 Ngundiro etoni, enengo kirikiri onikundo ngu mandega nguro muri nowoondoyemo ma himi yetoni ingoyingo. Kirikiri onindo ngu mandega Yisasdo eteku, nguro ingondudu gome ma teyingo.

Yisasdo Oni Doongeyi Kiringongga Yomosiyoyingo
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

35 Yisasdo ene Yeriko ende namoko mayeyingo. Oni doongeyi kiringongga oore dabemimo ootooro, ngunonggo ene oni simoo bareno beye ooro ngguyinggayi tero, kira ero oruwo.
36 Ngu oni doongeyi kiringongga, ngundo ingoworomu ngu, oni simoo bare oowooyingga oorengo mayetoyi, ngguye ingoro, nguro ene oni sumoo yunoro eyingo. Ngu oni ngu ndawu ooga tetenggo? Eyingo.
37 Ngundiro sumoo etoni oni songokundo, ngu oni doongeyi kiringonggakuno eyingo. Nasaret oni Yisasga ngundo mayete. Eyingo.
38 Nguro ngu, oni doongeyi kiringonggaku ngundiro ingoro, ene meno ero eyingo. Yisas Dewitro osiyi, ge noro nowoondoyi tenuno! Eyingo.
39 Oni koretewonggokundo manggaruwooro eyingo. Ge nenete! Etoyi, ene ngu ma ingoro ingoro, ene meno urungga ero eyingo. Yisas Dewitro osiyi, ge noro nowoondoyi tenuno! Eyingo.
40-41 Ngundiro meno etoni, Yisas ingoro, omburo dikaro eyingo. Ngu oningga ngu yoya, no tanggenemo ngano ombuyi! Etoni, oninggaku yoro Yisas tanggeyimo ombutoyi, Yisasdo sumoo inoro eyingo. Nondo ndawu ooga tenggunowero ingoote? Ero sumoo etoni, ngu oni doongeyi

biyomingga, ngundo mandeni gumi eyingo. Urungga Oo
Bidodo Simburi Simbune, no doongetero, mera oo kenowero
ingooteno.
42 Etoni, Yisasdo eyingo. Doongeteya keno! Gengo
nowoondogemo hamoo teyingongga, ngundo yomosingge-
rootoni, ge ko mete tete. Eyingo.
43 Yisasdo ngundiro etoni ngu, oni doongeyinggaku
sodedomangge metemi tero doongeteyingo. Ene doongetero
mera kenoro, Yisas keyoro endeyoro, ene Anutro bingami
urungga oorengo ero okooyingo. Oni simoo bare ngundiro
kenoro ngu, ene nguya Anut oowooyi bingami ero
okooyingo.

19

Sakiyasro Mande

1 Yisas oororo, Yeriko ende newendemo uro, oorowuwero
teyingo.
2 Yeriko nguno oni gura oruwoku, ngu oowooyi Sakiyas.
Ene ngu Gabumanro beye yoyingo oningga nguro tabango,
ene digi beye sitowinidodo.
3 Ene Yisas kenoro ingoweroyimboro Yisas ngu onendo
ero, nguro kenowero hahangero oruwo. Ene oni simoo
bare urunggado doobengootoyi, nguro ene ma kenoweroyi
teyingo. Ene oni ootuwoo oorengo tondongo nguro ene Yisas
kenoweroyi kini.
4 Sakiyas ingoyingo. Yisas ngu, ene ngu oorega ngu keyoro
ombuwa, ero ingoyingo. Nguro ene koretero kendutero
oororo, de oorero ngunonggo gome kenowero, ero teyingo.
5 Yisasdo ngu oorega, ngu keyoro yade omburo, Sakiyasdo
oruwoku degaku damonimo omburo, randoro de sangan-
imo doongetero, kenoro eyingo. Sakiyas, ge sodedo merako
ombu! Ataga no komo gengo yano geya oruwaro. Eyingo.
6 Sakiyas ngundiro ingoro, ene sodedomangge somooruru-
wooro merako omburo, ene newendemonggo oni oni tero,
nguro Yisas yoro, enengo yano oorowuyingo.
7 Oni bidodo ngundiro kenoro, sanggiri tero boguwooro
eyingo. Yisas kenoyi! Ene weti mbumbuwadodo oni Sakiyas,
nguro yano uro, nguya oorooteriku eke! Eyingo.
8 Sakiyas ene Yisas kenoro, enengo weti mbumbuwa
tewoku, nguro ingoro, newendemo hamoo tetoni yowooren-
goyingo. Nguro Sakiyas ootoogero dikaro, Urungga Oo
Bidodo Simburi Yisasno eyingo. Oo Bidodo Simburi
Urungga, ge ingootooga, no nenengo oo bidodo kewooro
oorengo wesoowooro, gumi gura ngu angoyi oni bayetero
yunowano. Ene nondo oni gidaregaro beye oo kingo

ganayeroro yowonoku ngu, nobana gumi ataga tambu namoraya namoraya yunowano. Eyingo.

9 Yisasdo ngu ingoro, mandeni gumi eyingo. Ataga Anutdo nga yano oni simoo bare nga yoyoote. Ndadiro nguro, nga oningga nga, ngu Ebarahamro osiyi gura.

10 No Oniro Nangoni, nondo oni oonootero oorootenggoku ngu ereweyeroro ko yoyowero ombuwono. Eyingo.

Ko Oni Kande Eraya Beye Yoyingo Ero Nguro Mande Adingayi

11 Yisas Yerusalem ende namoko mayetoni, nguro oni simoo bare ngandiro ingoyingo. Ataga, Yisas Yerusalem oorero utoni ngu, Anut enengombo sobowooweroyi naruwo ataga tunootewa, ero ingootenggo. Nguro oni simoo bare enengo mande ingootoyi, Yisas mande adingayi gura eyingo.

12 Ene ngandiro eyingo. Naru gurano, oni urungga ene oriroko ende gurano toongewero, nguno ene oowooyi urungga oo bidodo sobosobo koreteyingo oowooyi ngu etoyi, ene ko mayewa.

13 Ngu oningga, ngundo enengo ko oni kande eraya negoyerootoni ombutoyi, beye 20 Kina ko oni guranangge nangge yunoro eyingo. Ye nga beye ngando ko teya nguro gumi yoya soweyoya yeyadoyiga, no ko yowoorengoro mayero yeyowano. Eyingo.

14 Enengo ende gobooro onikundo oo sobosobo tewero toongewoku, nguro ene ngu oningga ngu yokoyingo. Ngundiro nguro, ene enengo oni gidarega sureyerootoyi, keyoro, saro eyingo. Nga oningga ngando oni urungga tero noorengo sobosobo koreteyingo oodoni, ngu ma ingowato. Eyingo.

15 Ene ma ingoro, nguro ene oo bidodo sobosobo koreteyingo orini, ero rogo tewonggo. Oni urunggado mande ngundiro ingoro, arisa, yade yade enengo merako ko mayeyingo. Oni nondo kuri beye yunowonomu, ngu negoyerootoyi, mayetoyi eyingo. Nondo kuri beye yunowonoku ngu koyi tero, nguro gumi ndadiro yowonggoku, ngu etoyiga, ingoowe eyingo.

16 Nga, koreteroga ngundo mayero eyingo. Urungga, gedo kuri beye doobe eraya (20 Kina) nunootoyi, ngundo ko teroodoowe, nguro gumi yowonoku ngu, onibiga (200 Kina) tunootewo.

17 Ngundiro etoni, ngu oni urungga ngundo ingoro, gumi eyingo. Ge ko oni gome! Ge ko gome yanggango tewo! Ge oo bodaga ngu gome sobowooro koyi tewo. Ngundiro nguro, no ge goyewe oni urungga tero, ende kande eraya nguro sobosobo oruwa. Eyingo.

18 Arisa, Ko oni erayayiga ngundo omburo eyingo.
Urungga, kuri gengo beye doobe eraya (20 Kina) nunoyin-
goku, no ngundo ko tero, gumi yoro yeroodoowe, doobe
kande eraga (100 Kina) tunootewo. Eyingo.
19 Ngundiro etoni, asa, oni urunggakundo gumi eyingo.
Gome oorengo! No ge goyewe oni urungga tero, ende
kandegura nguro sobosobo oruwa. Eyingo.
20-21 Asa, ko oni kootungga ngundo omburo eyingo.
Urungga, ge kuri doobe eraya (20 Kina) nunoyingomu ngu
nga. No nga yoro, oororo, torige towimbo doobemooro oon-
gootoowe oorooteku nga! Ndadiro nguro, no ge geyootenoku
ngu, ge oni sanggiri nguro, oni gurado oo yetoni ngu, gedo
ngu ooga ngu yoote. Oowari oni gurado miteku ngu, gedo oo
ngu sero engge yoote. Ngundiro nguro, no gengo sosorero
nguro yetoowe ooroote. Eyingo.
22-23 Ngu oni urungga oo bidodo sobosoboga, ngundo
sanggiri urungga tero eyingo. Ge ko oni biyomi oorengo!
Gengo mandege, ngundo goyeni, ge mandedodo tete. Ge
ingooteku ngu, no oni sanggiri oo oni songombo yetenggoku
ngu no yooteno. Oni songombo oowari mitenggoku ngu,
nondo ngu sero yooteno, ero ete? Ndawugaro ge noro
beyega nga, oni beye yowooraringoweroyi oni yunootoyi,
ngundo ko tetoyi, no omburo, nenengo beye nga gumi yoro,
nguro duwoo nguya gura yoweroyi? Ero eyingo.
24 Ngu oni urungga ngundo oni tanggeyimo dikayingokuya
eyingo. Ye ngu beye doobe eraya (20 Kina) ngu sobiyoya, oni
beye onibiga (200 Kina) ngu inoyi! Eyingo.
25 Ngundiro etoni, ngu onikundo, oni urunggakuno eyingo.
Urungga, nga oningga nga, ngu ene onibiga (200 Kina) kuri
yowo! Eyingo.
26 Oni ene ingondudu gidarega Anut Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo simoo bare enengo sobowooteku, nguro
muriye sowoongga watayi, asa, Anutdo ngu enengo in-
gondudu ngu soweyoro urungga inowa. Asa, ene oni gura
ngundiro ingondudu bodaga ngu oodoni nguro ma koyi tero
ngu, asa Anutdo enengo ingoyingo bodagaga ngu bidodo
yoro yokowa.
27 Ene noro mundi oni, ngundo no enengo sobosobo ma
oruwero ewonggoku, ngu oni ngu yoyoya, ngano ombuya,
nenengo doongenemo yureyiga kumooyi. Eyingo.

Yisas Yerusalem Endemo Bingami Ngguyidodo Oororo Uyingo

(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

28 Yisasdo ngu mande ngu ero yokoro, ene ootoogero
koretero ene Yerusalem oorowutenggoku oorega ngu keyoro
oorowuyingo.
29 Yisas yade yade oororo Betipas ko Betani ende er-
ayaga ngu namoko mera puri oowooyi Olib, ngu damonimo
mayero, ngunonggo enengo kirikiri oni eraya sureyerootoni,
koretero oorowuworiyo.
30 Yisasdo kirikiri oni erayaga nguya ero eyingo. Yari andu
endegano anduno ooroya, uya Hos gura oowooyi Donggi
duriyo gura gosiyootoyi oorooteku ngu, gurado kuri ngu
sanganimo ma bibiteyingongga ngu kenoya, yoya omburi.
31 Ngu Donggiga nguro kimbonayi wesiyootoriga, oni
gurado ewaku ngu, yari ndawugaro ngu wesiyoro yowero,
eya etoningga ngu, yari ngandiya eri. Urungga Oo Bidodo
Simburi, ngundo ko tewero ngundiya eya yoya omburi.
Eyingo.
32 Asa, kirikiri oni erayagaku mande ngundiro in-
goro oororo, oo bidodo Yisasdo ewoku, ngundiro nangge
kenoworiyo.
33 Kirikiri oni erayagaku, ene Donggi duriyo kimbonaying-
gaku wesiyowootori, nguro simbukuriyibo yeyoro, sumoo
eyingo. Yari ndawugaro ngu Donggi nangoningga ngu
wesiyooteri? Eyingo.
34 Kirikiri oni erayagakundo gumi eworiyo. Urungga Oo
Bidodo Simburi, ngundo ko tewero ewokuro eworiyo.
35 Arisa, kirikiri oni erayagaku Donggi nangoni duriyo-
gaku yoro Yisasno ombuworiyo. Ngundiro tero, yoro om-
buro, enengo towikumba ngu Donggi duriyogaku sangan-
imo yomiyingo. Ngundiro yomitoyi, Yisasdo ngu sanganimo
bibiteyingo.
36 Yisasdo Donggi sanganimo bibitero oorowutoni, asa,
simoo baredo enengo nengguro andangero oorekanare
yomitoyi, Donggi ngu sanganiwoore oorowuyingo.
37 Yisas yade omburo, Olib puriwoore ooregaku yokoro
uyingo. Ngundiro utoni, asa, Yisas enengo kirikiri onikuya
oni songo urungga nganoku nguya, ene Yisasdo bibitero
utoni, kenoro, ene oo bidodo onindo ma teweroyimu ngu
tetoni kenoyingoku, nguro ingondudu tero, nguro ene da-
moni yero, Anut bingami ero okooro, oni oni teyingo.
38 Ngundiro tero, ene meno moguru tero eyingo. Noore
enengo bingami ero okoowato! Anutdo kumana nga oni
sobosobo koreteyingongga nga inootoni, ene Oo Bidodo
Simburi Urungga, ngu oowooyimo ombuteku ngu! Oni
bidodo Sambo endemo oorootenggoku nguya, ene komo
Anut urungga awuno oorengo oorooteku, nguro oni oni teya,

bingamini duridarinidodo teyingo! Eyingo.
39 Yisasro kirikiri onindo ari moguru tetoyi, Parisi onindo
kewooroyemo ootooro, ngunonggo ngundiro yeyoro Yisasno
eyingo. Oo etuyeroyingo oni, gengo kirikiri oni kenggemo
oni nga manggaruyeroya etooga, ari moguru nga yokoyi!
Eyingo.
40 Ngundiro etoyi, ene Yisasdo gumi ero eyingo. No
yeno hamoo eteno! Ene manggoye gosiyoro nenetetoyi ngu,
arisa, digi merako nga enengombo ero moguruwoowanggo!
Nondo nga oni nga manggoye ma gosiyerowano. Ene komo
Anut oowooyi ero okoowanggo. Eyingo.

Yisasdo Yerusalem Endeboro Sendoyingo

41-42 Yisas ende namoko tunootero, ene Yerusalem ende
kenondadangero, oni simoo barero sendoro eyingo. Ye
Yerusalem oni simoo bare gowugowurongo! Nondo om-
buwonomu ngu, ye nowoondoye imakeyingo muri ngu, ye
Anutya gobooro yeyi etoowe, ene ye nguro ma ingondudu
tetenggo. Ene ye yokootoyi, nguro Anutdo oo doongeyemo
oongooyunootoni, ye ma kenowonggo. Ene ataga ngu naruni
kini teteku nga!
43 Ye ingoyi! Kootuyisina, naru gura tunootewaku nguno,
yengo mundi oni ngu omburo, ebe urewero pawayeroro,
mere sero woodoo yero, ende newendemo uro ye bidodo
pawayeroro yutomukowanggo.
44 Ngundiro tero, ene ye yengo simoo namboye nguya
yomburiyeroro yoyokowanggoku ngu, ngu nguya kowuri
koorowooro oruwanggo. Ene yengo digi gura yokootoyi, digi
dobooyi sanganimo ma oruwa. Ndadiro nguro, ye Anutdo
naru ngano omburo yoyoro hoorooweyeroweroyi ngu ma
ingowonggoku nguro. Eyingo.

Yisasdo Tembelno Oni Oo Uriyoro Beye Koyi Tetoyi Oweyeroro Tembel Yomosiyoyingo

(Matiyu 21:12-17; Mak 11:15-19; Yon 2:13-22)

45 Ngu naruno, Yisasdo yambo ya oowooyi Tembel ngu
newendemo uro, simoo bare yeyondandangetoni, oo uriy-
oro yoro, oororo omburo tetoyi, ngu oweyerootoni, oorero
sayingo.
46 Yisasdo ero eyingo. Anutro mandeno ngandiro nakan-
goyingo. Noro ya ngu yemboongeweroyi ya nangge oruwa!
Eyingo. Ngundiromu, ene yendo ngu yeyi yakaka oniro
kombiteyingo digi wondokoyi ngundiro tete. Eyingo.
47 Yisasdo naru bidodomo, Tembel yano mande muri
gomemu ero etuyeroro oruwo. Ene Anutno wooro yeyingo
oni nguro sobosobo mamana mande etuyeroyingo oni, ko

Yuda simoo barero tabango oni, ngundo ureyi kumooweroy-
imboro oore ereweyingo.
48 Ene oni simoo bare bidodo Yisasro mandeni in-
goweroyimboro yanggango yetoyi, nguro ene teweroyi kini.
Ngundiro nguro, tabango oni ene Yisas ureyi kumooweroyi
oore gura ma kenoyingo.

20

Tabango Onindo Yisasro Koni Nguro Sumoo Inoyingo
(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-33)

1-2 Naru gurano, Yisas Tembelno muri gome etuyeroro,
mande mesarango ngu simoo bareno wesiyoro ero oodoni,
nguno Anutno wooro yeyingo oni, nguro sobosobo, mamana
mande etuyeroyingo oni, ko Yuda simoo barero tabango oni,
ngundo Yisasno omburo eyingo. Ge nooreno e. Ge ndawu
sunggiga geno oodoni, ge ngunonggo ngu kongga ngu tete?
Onendo sunggi ge gunowo? Eyingo.
3-4 Yisas enebana mandeye gumi eyingo. No nguya no
mande guraro ye sumoo yunowero, ye nono eyi. Yondo
sonoyeroyingongga ngu sambo endeboromu, ngundi mer-
ako oniromu nangge, bine? Eyingo.
5-6 Arisa, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Sambo
endeboromu ewatoku ngu, enendo nooreya ewa. Ndadiro
nguro, ye nowoondoyemo hamoo kini, ero ewa. Noore
ngandiro ewatoku ngu, oo merako oni simoo barero ewa-
toku ngu, asa, simoo baredo sanggiri tero, digi yoro, ngundo
noore yureyi kumoowato. Ene Yonro ngu nowoondoye-
monggo ngandiro hamoo ingootenggoku ngu, Yon ngu Anu-
tro ingondudu eyingo oni gura. Eyingo.
7 Ngundiro nguro, ene Yisasno mandeni gumi eyingo.
Noore ma ingooteto. Ngu sono gimuyunoyingo mandega ngu
Yondo, ndanonggo yoro mayewo. Eyingo.
8 Ngundiro etoyi, Yisasdo ngu oni tabango nguya gumi
eyingo. Ngundiro nangge, no ndawu sunggigano ko
tetenoku, ngu yeno ma ewano. Eyingo.

Oowari Ko Oni Sobosobo Biyomi Nguro Mande Adingayi
(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

9 Asa, Yisasdo ootoogero, ene nga mande adingayingga
nga simoo bareno eyingo. Naru gurano, oni gurado Wayin
kongga tero miyingo. Ene ngu Wayin kongga ngu, ene oni
gidaregado sobowooya beye koyi teyi ero eyingo. Ngundiro
tero, ko simburi ngu (Anutdo) ene toongero, ende orirokono
naru pirungga nguno oruwo.
10 Wayin engge yoweroyi naruwomo, ko simburigakundo
ko oni gura sureyootoni, enengo Wayin kono ko oni ko

tewootoyi nguno oorowuyingo. Ko nguro oo engge gura inootoyiga, yoya ombuni, ero sureyoyingo. Ene kono ko onikundo ngu oninggaku dowooro utoro sureyootoyi, kingo kande enengo oni urunggaku tanggeyimo oorowuyingo.

11 Ngundiro tetoyi, ko simburigakundo ko oni gura sureyootoni oorowuyingo. Kono onikundo ngunggaku nguya dowooro utoro yokoro sureyootoyi, kingo kande enengo oni urunggakuno oorowuyingo.

12 Oni urunggakundo enengo ko oni tambu kabusayiga ngu soweyootoni oorowuyingo. Kono onikundo ngu ko oningga nguya utoro okooro kanggaroko oorongootoyi uyingo.

13 Ngundiro tetoyi ngu, ko simburi ngundo ingondudu tero eyingo. No ndadiro tewano? No nenengo nangone guranangge (Yisas) no nguro gome ingootenoku nga sureyootoowe oorowuwa. Ene nenengo nangone kenoro ene sosorero, enengo manggowo ingowanggo. Eyingo.

14 Ngundiro soweyootoni, omburo, ene oni kono ko tero oruwonggoku, ngundo doongetero, ko simburiboro nangoni kenootoyi ombutoni, enengo nangge mande ero eyingo. Ngu oningga ngundo ngu kootuyisina eweyimbo oo ngu bidodo enendo yomukowa. Ngundiro nguro, noore ataga ene ureye kumoowa. Ngundiro tero ngu, asa, nga kongga nga, ngu oode noorengo yowato.

15 Ngundiro ero, sobowootoyi ombutoni, dowooro okooro, kanggaroko oorongooyi utoni, owero uro nguno utoro, ureyi kumooyingo. Arisa, Wayin kongga ngu simburibo ngu oniku ndadiro teyunowa?

16 Wayin ko simburi, ngundo ngu ko oniku bidodo yureni kumoomukootoyi, ngu Wayin kongga ngu oni songo gidarega yunowa. Ngundiro etoni, ngu oniku ngu mandega ngu ingoro gumi eyingo. Enengo ko sobosobo oni ngundo ngundiro muri ngu ma tewanggo. Eyingo.

17 Yisasdo yeyondandangero eyingo. Ngu mandega Anutro mandeno oorooteku, nguro muri ngu ndadiro? Nga Anutro mande nakangoyingo ngano oorooteku ngu hamoo bine, asa, mande adingayi nguno ko oni biyomi enengo nangoni ureyi kumooyingo ngu nguya hamoo.

Nga ya nomonimboro u nongginingga ko onindo andangero yokowonggo. Ngungga ngu ya nomonimboro u nonggini koreteyingo. Eyingo. (Sam 118:22)

18 Oni bidodo songo songo Krayis Yisas kootu inoro ngu, ene ngundiro tero, ene ya nomonimboro u nongginingga, ngu sanganimo sorero, ene biyomi yewa. Ko biyomi tetoni, nguro ngu Krayis ko uriyi gumi biyomi teyunowa. Ngundiro nangge, ya nomonimboro u nonggini koreteyingo, ngundo

ngu oningga ngu sanganimo sorero utoro yomburiyootoni,
sosorango oorengo yewa. Ero eyingo.
19 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko Anutno wooro
yeyingo oniro sobosoboku, ngundo ngu ingowonggoku, ngu
mande adingayingga nguno ko oni oo biyomi tewonggoku
ngu, Yisasdo ene yosanggawero ete. Ngundiro nguro, ngu
narungga nguno nangge dowooro ureyi kumoowero terogo,
ene oni simoo barero sosorero, nguro yokoyingo.

Ngu Onikundo Digi Beye Gabumanro Tabango Koreteyingo Inoweroyi Nguro Yisas Sumoo Inoyingo
(Matiyu 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 Mamana mande etuyeroyingo oni, ko Anutro wooro
yeyingo oniro sobosobo, ngundo Yisas ureyi kumoowero
oore erewero, nguro ene oni gidarega sureyerootoyi, om-
buro Yisas kenondadangero sobowooyingo. Ngu oni ngu
enengo muriye biyomi ngu oongooro, ene oni gome ne-
nengo eya eyi, ero godange teyingo. Ene Yisasdo mande
biyomingga etoningga, nguro dowooro, Gabuman mande
wirikoyunoyingo onino yeweroyimboro ngundiro teyingo.
21 Ngu onikundo Yisas sumoo inoro eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, noore ingootetoku ngu, gengo mandege
ngu gome nenengo oorengo. Ge Anutro mande gome
nenengo nangge oni simoo bare bidodomo etuyeroote.
Ge oni goweye nangge ma kenoro ingoote. Kini, ge
oni nowoondoye wirikoyeroro kenoote. Nguno noore
ingootetoku ngu, gedo Anutro mande hamoomu nangge
nenengo etuyeroote.
22 Ge ndadiro ingoote? Noore Gabuman oni (Takis) beye
inoweroyi ngu mete inowato, ngundi Anutno beye yewato,
bine? Eyingo.
23-24 Ngundiro etoyi, ene Yisasdo enengo mande godange
etenggoku, ngundiro ingoote. Nga oni ngando, ene no
towootowoonerowero etenggo. Nondo guraro etoowe ngu,
asa, enendo nosina mande sanggawero ewanggo. Ene
ngundiro ingoro yokoro, enebana eyingo. Beye gura
no etunerootoyiga kenoowe. Ngu Gabuman tabango
gabogaboyi, ko oowooyi nguno oorootekungga ngu, oone
oowooyi nakangootoyi ooroote? Etoni, ngu enendo gumi
eyingo. Ngu Gabumanromu. Eyingo.
25 Etoyi, Yisasdo eyingo. Arisa, Gabumanro oo ngu Gabu-
man inoyi. Anutro oo ngu, Anut inoyi. Eyingo.
26 Ngundiro etoni, ene Yisas sodedo simoo bare
doongeyemo dowooweroyi nguya kini. Ene bidodo Yisasro
mandeni nguro ingondudu urungga tero, ingoyingomu ngu
nenengo, nguro ene mandeni gumi gura ma eyingo.

Oni Kumooro Ko Ootoogeweroyi Nguro Yisas Sumoo Inoyingo
(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Sadusi oni ngundo oni kumooro ngu, ene ko ma
ootoogewa, ero nowoondoyemo hamoo ingootenggo. Naru
gurano, Sadusi oni gidaregado omburo Yisasno ngandiro
eyingo.
28 Oo etuyeroyingo oni, Mosesndo mande gura ngandiro
nakangoyingo. Oni bare yoro oode, ene simoongo kinimo
kumootoni ngu, ene kootuyisina, koneyombo ngu barega
ngu yoro, bareyi tero oruwa. Oode, nangoni tero, banem-
boro nangoni, ero ewa.
29 Arisa, oni simoonggoro gura ngu kandegura gidemboro
eraya oruwonggo. Koretero bayega, ngundo bare yoro,
simoongo kini oode kumoowo.
30 Arisa, erayayiga ngundo ngu barega ngu yoro oode, ene
nguya kumoowo.
31 Kootuyisina, ngu koneyari kabusayiga oode ngu barega
ngu yowo. Ngundiro nangge, ngu oni simoonggoro kande-
gura gidemboroga ngu bare guranangge ngu yoro simooye
kini, kingo yoro, oode kumoomukoyingo.
32 Kootuyisina, ngu barega nguya simoongo kini kingo
kumooyingo.
33 Arisa, oni kumoononggo ko ootoogeyingo naruno ngu,
barega ngu kameyi oorengo ngu oone? Kuri ngu oni
simoonggoroga ngu bareye guranangge nguro. Ero eyingo.
34 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Nga
naruno ngano, ngu oni bare yoro, kameyi bareyi teweroyi
murini ngu tetenggo.
35 Ene oni bidodo Anutno nowoondoye hamoo teyin-
gongga ngu, naru wengamo, ene ko keta ootoogero sambo
endemo oruwanggo. Ngu naruno ngu, ene ko ma ebe
yoyootero erambarisa ma tewari.
36 Kini, naru gurano, ko ma kumoowanggo. Nguno, ene
Anutro Engel oni ngundiro tero oruwanggo. Ene Anu-
tro simoongo tero oruwanggo. Ngundiro nguro, Anutdo
merenonggo yokutuyerootoni ko ootoogewanggo.
37 Mosesndo nguya oni kumoononggo ko yokutuyerowa,
ero etuyeroyingo. Kurimi, Anutdo de bodagano de soru
tunootero ngunonggo Mosesno ngandiro eyingo. Ataga nga
naruno ngano, no ngu gengo osi osingge Ebaraham, Ayisak,
ko Yekob ngu Simbuye Anut, ero eyingo. Anutdo Mosesya
mande eyingo. Osi osingge kuri kumooyingomu, enengo
gaboye ngu ataga sambono keta oorootenggo.

38 Anutga ngu oni kumooyingo nguro Anut kini. Kini,
oni simoo bare Anutro nowoondoyemo hamoo tero ku-
moowanggoku ngu, nguro gaboye keta sugi sugi Yisasya
oruwanggo. Anut doongeyimo ngu oni nowoondoyemo
hamoo teyingomu, ngu ataga keta oorootenggoku, ko kuri
kumooyingomu nguro gaboye keta oorootenggoku nguro
Anut nguya. Eyingo.
39 Yisasdo ngundiro etoni, asa, mamana mandero oni
gidaregado mandeni gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge
hamoo nenengo mande enggemo ero ete. Eyingo.
40 Nguro ene sosorero, Yisas ko ma sumoo inoyingo.

Yisasdo Parisi Oni Krayis Oowooyingga Nguro Sumoo Yunoyingo
(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

41 Yisasdo eyingo. Onindo noya ngandiro etenggo? Krayis
ngu Dewitro osiyi nangge, ero etenggo?
42-43 Ene ngundiro ero nguro Anutro yambo bukno ngu
Dewitdo enengombo Krayisya eyingo.
Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo noro Simbune
urungga ngandiro eyingo. Ge kandene koondosina
bibite. Kootuyisina, gengo mundi oni yoyewe gengo
kengge damonimo wata yenggunowano. Eyingo.
(Sam 110:1)
44 Dewit enengombo ngu ewo. Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani Urungga. Eyingo. Ndadiro nguro, enengo osiyi
tewa? Eyingo. Dewitdo ngu ko uriyoro yoyoweroyi oni
tunooteweroyiga, Krayis, nguro ero eyingo.

Mamana Mande Etuyeroyingo Oni Nguro Muriye
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

45 Ngu naruno, oni simoo bare bidodo oode, Yisasro man-
deni ingootoyi, Yisasdo enengo kirikiri onino, ero eyingo.
46 Ye mamana mande etuyeroyingo oni nguro ingonda
teyi! Ene towikumba piru piru yemuro endeyowero
gome ingootenggo. Ene yowuru musiyomo simoo baredo
bingamiye ero okooweroyi, nguro gome ingootenggo. Ene
yambo yano oni doongeyemo, amuno koretero bibitewero
gome ingootenggo. Ene oo simbo urungga kayingo
naruno, yaba koreteyingo nguno bibitewero nguya gome
ingootenggo.
47 Oni doongeyemo ngu oni nenengo gome, ene nowoon-
doyemo ngu Anutro ma ingootenggo. Nguro, ene bare wabu
ngu ganaganayeroro yemboongeyingo piru piru tetoyi,
Anutdo bare wabu ngu hoorooweyeroni, ero tetenggo. Ene
torige kombi tero, nguno bare wabu nguro ya, oo sitowi

bidodo ganaganayeroro, gasiyoro yoyunootenggo. Ero eyingo.

21

Bare Wabu Angoyinggado Enengo Beyeku Bidodo Anutro Koro Yeyingo

(Mak 12:41-44)

1 Yisas doongetero yeyootoni, oni beye sitowiyedodoku Anutro yambo yano (Tembel) Pawusno beye urungga kingo duwoo yetoyi yeyoyingo.

2 Ene bare wabu angoyingga nguya kenoyingo. Ngundo enengo beye bobodi erayagaku ene eraya eraya yoro, oororo Pawusno yeyingo.

3 Nguro Yisasdo kenoro ingoro eyingo. Hamoo oorengo no yeno eteno! Nga bare wabuga, ngando oni pawusno beye urungga yetenggoku, ngu dagayeroro, enendo urungga oorengo yete.

4 Ndadiro nguro, oni nga bidodo ene beye urungga enengo yano ooroote. Ene ngunonggo gidarega andangero, yoro omburo, Anutro koni nguro yetenggo. Ene nga bare wabuga nga, ngu ene hamoo ooni kinimu. Ngundo enengo beyeku ngu bidodo yoro omburo yete. Ene oowari uriyoro neweroyi gura kini. Eyingo.

Yisasdo Oo Kowuri Urungga Oorengo Kootuyisina Tunootewa, Ero Eyingo

(Matiyu 24:1-14; Mak 13:1-13)

5-6 Yisasro kirikiri oni gidaregado yambo ya oowooyi Tembel nguro mande eyingo. Nga Tembelga nga, ngu onindo kuri digi oo gome wadori yero oo ngu kingo sumangeno Anutno yetoyi, ngundo ngu Tembel ya irosarani teyino. Etoyi, Yisasdo ingoro gumi eyingo. Ngu oo ngu ataga kenootenggoku ngu, naru gura tunootetoni, digi gura yokootoyi, digi gura sanganimo ma oruwa. Onindo ngu bidodo usosowooro, dorowooyi merako uwanggo. Eyingo.

7 Ene Yisas sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ngu ooga ngu ndadiboro tunootewa? Nguro naruwo namoko tetoni, noore ndawu sunggiga kenoro, noore nguno ingowato. Narunggaku namoko tete, ero ingowato? Eyingo.

8 Ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ye komo ingonda teya oodoyi, oni songombo ye ma ganayerowanggo. Kootuyisina, no oowoonemo, oni oowooyingga oorengo mayero, ye ganayeroro ewanggo. No nga Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oningga nga nangge, Krayis gura kini. Ngu hamoo! Naru namoko tete, ero ewanggo. Ye ngundiro ingoro ngu, ye oororo, ngu ma keyoro oorowuwero.

9 Kootuyisina, me ebe urungga teweroyi mande binga ye
ingowanggo. Oni rongge ebe nguya tero, nowoondoye songo
songo yero, buribari oodoyi, ye ngu ingowanggo. Ye nguro
ma sosorewero. Oo ngundiro ngu bidodo koretero ombu-
mukoro yokowa. Naru wenga, ngu narunggano, nguno
sodedo ma tunootewa. Eyingo.
10 Asa, ngu naruno, Yisasdo ngu mande ngu soweyoro
eyingo. Oni sowe gurado ootoogero, oni sowe gidaregaya
ebe rongge sambi tero, ebe urewanggo. Merako ngaro
sobosobo oni guraro keyimo onindo ootoogero, sobosobo
guraro keyimo oniya ebe kendukendu tero, ebe urewanggo.
11 Imimi ururumu nangge mera nga dowooro yoku-
tuwoowa. Mera ngano, oowariro kumooyingo urungga
oorengo tunootewa. Sayi ko oo biyomi ururu mera gurano
gurano nguya tunootewa. Sambono oo sosoreweroyi sunggi
guradiro guradiro nguya tunootetoni kenowanggo.
12 Ene oo ngu ma tunooteyingomo nguno ye noro
nowoondoyemo hamoo tetenggoku nguro, onindo ye yo-
dowooro, ye kowuri gura gura yunowanggo. Ene ye
yoyoro, yowuru yano mande wirikoyingo onino yoye-
wanggo. Wirikoweroyi musiyomo, yoyoro, ya biyomimo
yoyewanggo. Mera ngaro oo sobosobo onino ko Gabu-
man onino nguya yoyoro oorowutoyi, ngundo yengo mand-
eye nguya wirikoyunowanggo. Ngu oo ngu bidodo no
oowoonemboro ye teyunowanggo.
13 Ngundiro teyunootenggoku oni nguno, ngu ye Anutro
mande keta mesarango ngu eweroyimboro ooreyi yetenggo.
14 Mande nga nowoondoyemo nakangootoyiga nguno
orini. Yeno ngundiro muri ngu ombuwero tetoningga ngu,
ye nowoondoye buribari ma ingondudu tero ewero, noore
ndadiro ewato, ero ma ingowero.
15 Ndawugaro nguro, no nenengombo manggoye yewe
tango yetoni, mandeye ingonduduye nguya yewe himi
yetoni, ingondudu gomemu ye yunowano. Yengo mundi
oni, ngundo yengo mandeye ngu ma utoro, oorongooro
yokowanggo.
16 Ngundiro nangge, ene noro nowoondoyemo hamoo
tetenggoku ngu, kootuyisina, yengo awanamoye, konebaye,
yengo sowisawiye, dobookuriye, ngu bidodobo ye yoy-
oro, mundi onino yoyetoyi, onindo ye gidarega yureyi ku-
moowanggo.
17 Oni gura gurado yeya nowoondoye biyomi oorengo
yewanggo. Ndadiro nguro, no oowoone ngu yeno oorooteku
nguro.
18 Ene yengo tabayemo uye guranangge nguya ma
oonootewa.

19 Ye yanggango ootooro ngu, yengo keta suwooyi sano
sugi sugi oruweroyiga ngu yowanggo. Eyingo.

Yisasdo Yerusalem Kootuyisina Biyomi Yeweroyi, Nguro Eyingo
(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)

20 Yisasdo mande gura eyingo. Ye Yerusalem kenootoyi,
me oni mayero, ngundo pawangoro wooriringootoyiga ngu,
ye nguno ingoyi. Yerusalem ende yomburiyoweroyi naruwo
namoko tete, eya ingoyi.
21 Asa, ngu narungga nguno, oni Yudiyano oorootenggoku
ngu, ene sodedo saya, mera pupurimo kombiteyi. Oni
Yerusalem endemo oorootenggoku ngu, ene mera songomo
sayi. Oni Yerusalem dabemimo diguno oorootenggoku ngu,
ende newendemo ma uwero.
22 Ngu narungga ngu, Anutdo weti mbumbuwa gumi
yunoweroyi naruwo. Ngundiro nguro, mande bidodo Anu-
tro mandeno oorooteku ngu, engge yeni tunootewa.
23 Ngu narungga nguno, bare kawuyedodo, ko bare
simooye owita nono netenggoku, ngu naruno, oni oniy-
ooge! Kowuri urungga oorengo nga meranggano ngano
tunootewa. Anutro sanggirini nga oni simoo bareno ngano
omburo kutuwooyunowa.
24 Me onindo dugebo yootoongoowanggo. Me onindo gi-
darega yoyoro, enengo merako saro, ya biyomimo yoyetoyi,
nguno oruwanggo. Oni sowe gidaregado Yerusalem ende
yanggango sugi sugi soboyeroro, yomburiyeroro oodoyi,
oororo, Anutdo me ebe yeni, kiniteweroyi naruno yokowa.
Eyingo.

Kootuyisina Anutro Nangoni Oni Kirarongo Ngu Ombuwa
(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)

25 Yisasdo mande gura eyingo. Kootuyisina, sambono
ogisano, kombono, tootuno nguya sunggi guradiro gu-
radiro tunootetoni kenowanggo. Merako oni simoo bare
nowoondoye buribari ingoro, hahangero ingowatu oorengo
tewanggo. Ndadiro nguro, wendeyi nguya tambu urungga
urungga dokero, tuwi tero ngguyi urungga oorengo utoni
ingoro, nguro sosorewanggo.
26 Oo kowuri urungga ngundiro merako ngano ombuwero
tetoni, nguro oni simoo bare sosoreyingo urungga oorengo
tero, nguro ingondudu tewanggo. Nowoondoyemonggo
ngundiro sosoreyingo urungga tero, sambono tootu oo ngu
kenootoyi, piparero, mboorombooro tetoyi, ngu kenoro,
doongeye toongootoni, gaboye kumoowanggo.
27 Ngundiro oo ngu tunootetoni ngu, asa, Oni Nangoni ngu
goobooreno ombutoni kenowanggo. Ngundiro ombutoni

ngu, enengo yanggangoni, bingamini ko duridarini ngu
bidodo kenowanggo.
28 Kootuyisina, oo ngu tunootewero tetoningga ngu, ye
ootoogeya, dikaya, sambosina randoya doongeteyi, Anutdo
ye ko yoyoweroyi narunggaku tunooteteku ngu! Ero eyingo.

Kopi Dega, Ngundo Ngu Narungga Ngu Rogowoote
(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)

29 Yisasdo mande adingayi gura ero eyingo. Ye Kopi dega
ngu kenoya, ko de gidarega nguya yeyoyi.
30 Ye kenootoyi, nungo yero, bubudingo yetoni, ye ngu
kenoro ingootenggo. Ataga Kopi enggeweroyi naruwo
tunootewero tete, ero ingootenggo.
31 Ngundiro nangge, ye nga oo kowuri etenoku nga,
tunootetoningga ngu, ye nguno ingoyi! Anutdo oo bidodo
sobowooweroyi narunggaku, ngu kuri namoko tete, eya
ingoyi.
32 Ero Yisasdo mande soweyoro eyingo. Hamoo oorengo
no yeno eteno! Ataga nga naruno, ye Yuda sowengga ngaro
simoo bare nga ma kumoomukoyingomo, nga oo nga bidodo
tunootewa.
33 Sambo, mera nga, ngu oororo kinitetoni, ene noro
mandene nga, ngu sugi sugi oruwa. Eyingo.

Kirikiri Oni Ene Komo Doongedoongoodoongo Teya Oriyi

34-35 Ngu naruno, Yisasdo ngandiro eyingo. Ene yen-
gomboro ingonda teyi! Kinitetoni ngu, ye sono kowoo
nero (biya), ye suwooyi sano wenonoro oruwanggoku, ye
goweyeboro oo gura guraro ingonduduyemonggo nguro
hahangero oode ngu, muri ngundiro ye wiriyerowaku,
ngundiro tero oodoyi ngu, asa, ngu narungga ngu sodedo-
mangge tunooteweroyi, ngu sebabo sodedo nusako urooteku
ngundiro oorengo tunootewa. Ngu narungga ngu mera
bidodomo oni oorootenggoku, nguno kowuri ngu bidodomo
tunootewa.
36 Suwooyi sano, ye komo sobowooya, doongedoon-
goodoongo teya, ye komo Anutno yanggango oruweroyi,
nguro yemboongeya oriyi! Ndawugaro nguro, oo kowuri
kootu tunooteweroyi, nguro Anutdo ye yanggango
yunootoni ngunonggo yanggango dikaya ngunonggo
nowoondoye hamoo teyingongga ngu ma yokowero.
Kootuyisina, ye Anut Oniro Nangoni ngu doongeyimo
dikawanggo. Eyingo.
37 Naru bidodomo, Yisasdo Tembel ya newendemo simoo
bare Anutro mande etuyeroro oruwo. Ene suwoono ngu,
Yisas oororo, Olib, mera puringgano nguno wetoro oruwo.

38 Oni simoo bare bidodo suwoononggo oorengo
ootoogero, Yisasro mandeni ingoweroyimboro, Tembel
yano ngu newendemo uroriyingo.

22

Yudasdo Tabango Onino, Yisas Yootunoro Yunowero Torige Eyingo
(Matiyu 26:1-5, 14-16: Mak 14:1-2, 10-11; Yon 11:45-53)

1 Oo manongoyingo koongeweroyi ooga oowooyi Yis kini
kingo kayingo ngu oowooyi Pasowa naruwo, nguro simbo
kayingo kundingiyi tunootewero teyingo.
2 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo,
ko mamana mandero etuyeroyingo oni, ngundo Yisas ureyi
kumoowero ereweyingo. Ene ngundo oni simoo bare
sosorero nguro ene ereremo kini.
3 Setando Yudas Iskariyoot newendemo uyingo. Yudas
Yisasro kirikiri oni kegidemboro erayaga nguromu gura.
4 Ngu Yudasga, ngundo oororo, Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi, nguro sobosobo, ko Tembelno kumba ootuwoo
oniro tabango nguya mande ero, oore erewero kenoro,
ngunonggo Yisas ngu oni tabango ngu kandeyemo windo-
gayi damoni tero yunowa.
5 Damoni tero yunowero, ene etoni, nguro tabango oni ene
oni oni tero, nowoondoye guranangge yero, ene Yudas beye
inowero eyingo.
6 Ngundiro tetoyi, Yudasdo ngu mete ero ingoro, asa, ene
oore ndadirogano Yisas yoro, torige ngu oni tabango ngu
kandeyemo yewero, oore ereweyingo. Naru gura oni simoo
bare oowooyingga kini, ngu naruno ngu, yootunowero
sobowooro oruwo.

Yisasro Kirikiri Oni Eraya Pasowa Neweroyimboro Yomosiyoyingo
(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

7 Oo manongoyingo koongeweroyi oo kini kingo kayingo
naruwo kundingiyi, Pasowa, ngu tunooteyingo. Ngu
narunggano nguno, ene Sipsip nangoni wooro yeweroyim-
boro ureyingo.
8 Ngu naruno, Yisasdo Pita, Yon, eraga sureyeroro eyingo.
Yari ooroya, noorengo Pasowa yomosiyootoriga, noore
nguya oo newato. Eyingo.
9 Ngundiro etoni, Pita, Yon eragado, Yisasno gumi eworiyo.
Noore ndano oo ngu yomosiyowaro? Eyingo.
10 Etoni, Yisasdo erayagakuya gumi eyingo. Ingori!
Yari endemo oororo, ya oni gura kumbe urunggano sono

moondoya koorowooya ombutoningga ngu, yari ngu keyoya
ooroya, enedodo ya newendemo uri.
11 Yari ya simburiga nguno eri! Oo etuyeroyingo oningga,
ngundo geya ewo. Noro ya gumi ndano, no nguno nenengo
kirikiri onidodo Pasowa oo newato? Eyingo.
12 Nguno ngu, ene ya gumi urungga awu sanganimo ngu
etuyerowa. Nguno ngu, oo neweroyi yaba ko bibiteweroyi
yaba nguya oorooteku ngu! Yari ngu ya guminggano nguno
Pasowa oo yomosiyori. Eyingo.
13 Arisa, kirikiri oni erayagaku oorowuworiyo. Pita, Yon
eraga oororo, Yisasdo oo ewoku, ngundiro kenoro, nguno
Pasowa oo ngu yomosiyoworiyo.

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Oowari Kundingiyi Yunoyingo
(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korind 11:23-25)

14 Pasowa naruwo tunootetoni, asa, Yisas ko enengo
kirikiri oni nguya oo neweroyi yabano bibiteyingo.
15 Ngu naruno, Yisasdo eyingo. No nga Pasowa nga yeya
newero gome ingoro hahangero oorooteno. Ngundiro tero-
gogo, asa, no ogingo kowuri urungga ngu koorowoowano.
16 No yeno eteno. No ngaromu ko ma nero, ngu ooga ngu
engge tetonigo, ngu Anutro endega sobowooteku newen-
demo nguno ko newano. Eyingo.
17-18 Ngundiro tero, Yisasdo sono tobaga yoro dowooro,
Anutno esosootero, yemboongero yokoro eyingo. Ye nga
yoya, bayeteya neyi. No yeno eteno! No kootuyisina, Wayin
sonoyi ngaromu ko ma nero, Anutro narungga sobowooteku
tunootetoni, ngu narunggano, nguno sono ko newano.
Eyingo.
19 Yisasdo ngundiro ero, ene oo manongoyingo yoro,
Anutno esosootero, yemboongero yokoro, oososowooro
yunoro eyingo. Nga ngu, nenengo gowene nondo ye
hoorooweyeroyingo yunooteno. No yengo weti mbum-
buwaro kumoowano. Nguro ye nero ngu, noro ingondudu
tero oruwanggo. Eyingo.
20 Oowari nero yokoro, ene sono tobaga yoro ngundiro
nangge dowooro, ero eyingo. Nga sono tobaga nga, ngu
noro sidudarone ngu ye hoorooweyeroro wendooteno. Nga
sidudaronengga nga, ngu sunggi mande keta Anutdo enengo
oni simoo bareya ero gosiyoote.
21 Ene ye nga ingoyi! Oni no yootunoneroro mundi
oni kandeyemo yeweroyi oningga ngu, nga noya yabano
bibiteteku nga!
22 Yo, Oni Nangoni ngu, kuri Anutdo ooreningga rogo
teyinoyingongga ngu keyoro, ngundiro nangge tewa. Ene

oni ngu yootunoro, mundi oni kandeyemo yetekungga ngu,
oniyooge oorengo! Eyingo.
23 Yisasdo ngundiro ero etoni, nguro kirikiri onikundo
enengo nangge sumoo sumoo tero eyingo. Onendo ngu
mandega ngu tewa? Eyingo.

Kirikiri Onikundo, Onendo Oni Urungga Koreteyingo Oruweroyi, Nguro Ronggeyoyingo

24 Ngu naruno, Yisasro kirikiri onikundo enengo nangge
ronggeyoro eyingo. Onendo noore gidarega dagayeroro,
enendo oni urungga oorengo tero, koreteyingo oruwa?
Eyingo.
25 Yisasdo enengo mandeye ingoro eyingo. Oni sowe
gidarega, Yuda oni kini, nguro oo bidodo sobowooyingo
oni koreteyingo ngu, ene oni yanggango oorengo tero, oni
gidarega yowongoro, enendo nangge ururu tero oruwanggo.
Enengo oni urungga, ngundo enengo merako soboyerooteku
ngu yoyeni, Oni Sumangeyi Muri Metemi Teweroyi Oni, eya
eyi.
26 Ene yendo ngundiro ma tewero. Kini, oni gura ene ye
kewooroyemo oni urungga tero, ene dagayeroro oruwero
ewaku ngu, ene omburo enengo newendemo ngundiro
ingoro, (oni songo hoorooweyerootooga, ngundo no oowoo-
nengga ngu daganeroote, ero ingoyingo. Ene oni taban-
gongga ngu, ene omburo, ye hoorooweyeroyingo oni tero,
kirikiri teyunowa.)
27 Oni onendo gidarega bidodo dagayeroro urungga
oorengo ooroote? Oni ene oowari nero bibiteteku nga, bine,
ngundi, ko oni oowari yomosiyoro yoro ombutekungga ngu,
bine? Ye kuri ingootenggoku, ngu oningga bibitetekungga
ngu! Ene no ngu ye kewooroyemo hoorooweyeroyingo
kirikiri oni nangge oorooteno. Ye oni tabangongga ngu, ene
omburo ye hoorooweyeroyingo oni tero, kirikiri teyunowa.
28 Kuri, ye ngu no towootowooneroyingo naru nguno ngu,
ye no ma noyokoro sayingo.
29 No Awanembo oni simoo bare bidodo sobowooteku
yanggangoni no nunoyingo. Ngundiro nangge, nondo nguya
ngu yanggangoningga ngu ye yunooteno.
30 Ngundiro tetoowe, sambo endemo ye mete noro yaba
oo neweroyi nguno bibitero, noya oowari, sono newato.
Ngundiro tero, ye mande wirikoweroyi yaba metemimo
nguno bibitero, Iserel oni sowe kande eraya kegidemboro
erayaga nguro mandeye muriye wirikoyerowanggo. Eyingo.

Pitando Yisas Kootu Inoweroyi, Nguro Eyingo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)

31 Yisasdo eyingo. Sayimon Pita, ge ingo! Setando ye
kirikiri oni bidodo yoyoro yodowooro towooyerowero meno
ero, boguboguwooro ooroote.
32 Ene nondo ge hooroowenggeroro, Anutdo ge yanggango
gunoni, ero yemboongewonoku ngu, gengo nowoondogemo
hamoo ngu ma yomburiyoro yokowero. Ge kootuyisina,
nowoondoge ko yowoorengootoni, gengo dobookurige yang-
gango teyunoyingo mande yunowa. Eyingo.
33 Ngundiro etoni, Pitando Yisasno mande gumi eyingo.
Oo Bidodo Simburi Simbunani urungga, no hamoo oorengo,
no kuri yoonenengoro oode, no komo geya ya biyomimo
oororo, nguno gobooro kumoowaro. Eyingo.
34 Yisasdo Pitaya mande gumi eyingo. Pita, no geno eteno.
Ataga, nga suwoonggano ngano, kootoori ma eyingomo, ge
tambu kabusa ero ewa. No Yisas oningga ngu no watayi kini
ero, no oongoonerowa. Eyingo.

Beye Siri, Kingo Si, Ko Duge Sanggayi Nguro Mandeni

35 Ngu naruno, Yisasdo kirikiri onino eyingo. Kuri, no ye
sureyerootoowe sayingo. Ngu naruno nguno, ye beye siri,
yengo kingo si, ko keye goweyi nguya ma yoyingo. Ngu
narunggano nguno, ye oo guraro ingoro wenonoyingo, bine,
ngundi kini, bine? Etoni, kirikiri onikundo mande gumi
eyingo. Kini.
36 Etoyi ngu, Yisasdo ngandiro eyingo. Ene ataga nga, ngu
oni gura ene beye siga tetoningga, ngu yoni, ko enengo si
nguya ngundiro nangge yoni. Ene oni duge gura kiniteton-
ingga ngu, ene komo enengo nengguroga andangeya, oni
songomonggo dugega uriyoya yoni.
37 Ndadiro nguro, Anutro mande ngundo no gowenemo
engge yeni tunooteweroyi, nguro eyingo. Ene oni biyomi-
dodo yowuruwoowanggo. No yeno eteno. Ngu mandega
ngu komo no bungomo engge tunootewa. Yo, Anutro
mande bidodomo ngu noro eyingoku ngu, ataga engge yeni
tunootewa. Eyingo.
38 Ngundiro etoni, kirikiri onikundo eyingo. Oo Bidodo
Simburi Simbunani urungga keno! Duge eraya oorooteku
nga! Etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Ngu mete, nguno
yokoyi. Eyingo.

Yisasdo Gesemanino Yemboongeyingo
(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Ngu naruno, Yisas ene ootoogero, ende yokoro, Olib,
purimo oorero, ene suwooyi sano teteku muringga ngundiro
tero yemboongeweroyimboro. Yisas enengo kirikiri oniku
enebana ootoogero, keyoro oorowuyingo.

40 Ene ngundiro oorowutoyi, Yisasdo nguno tunootero,
kirikiri onino eyingo. Ye komo Anutno yemboonge-
toyi, Anutdo nowoondoye yanggango teyunootoni, ye
towootowoono ma kiyayi yewanggo. Eyingo.
41-42 Yisasdo mande ero, ene kirikiri oni yoyokoro, ene
musiyo songosina, songo oororo, nguno bodowo oon-
doogero, mera sanggawero bibitero, Anutno ogingo urungga
koorowoowanoku, nguro yemboongero eyingo. Awa, ge
etoyi ngu, nga sono tobaga nga omburo daganerowa. Ene
noromu kini. Awa, ngu gengomu nangge. Gedo etoyi, no
komo ngu nangge keyoro tewano. Eyingo.
43 Ngundiro yemboongetoni, Anutro Engel oni gura sam-
bononggo Yisas tanggeyimo omburo, tunootero, yanggango
inoyingo.
44 Yisas newende kowuri urungga oorengo ingoro, ene
yanggango yero yemboongero oruwo. Ngundiro tero
oodoni, nosiriri urungga sidudaro ngundiro tunootero, om-
buro merako uyingo.
45 Yisas ngundiro yemboongero yokoro, ootoogero, kirikiri
onino oororo, yeyootoni, kubooyerootoni wetoro oodoyi,
yeyoyingo. Ene nguro nowoondoye biyomi ingoro kowoo
yetoni, nguro ene wetoro oriyingo.
46 Yisasdo ngundiro yeyoro eyingo. Ye ndadiro tero,
nguro wetoro oorootenggo? Ye ootoogeya, yemboongeyi! Ye
ngundiro tero ngu, Setanro towootowoo ngu yeno ombu-
toni, yanggango tero, enengo ingonduduni ma keyowanggo.
Eyingo.

Yudasdo Yisas Dowooro Mundi Oni Kandeyemo Yeyingo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-12)

47 Yisasdo kirikiri oniya mande ewoodoni, me oni endega
mayeyingo. Ngu Yudasga ngu Yisasro kirikiri oni kande
eraya kegidemboro erayaga (12) nguromu gura, ngundo ko-
reteyunoro omburo, Yisas dowooro yenggonangoro, durey-
oweroyimboro ombuyingo.
48 Ene ngundiro yenggonangootoni, Yisasdo eyingo. Yu-
das, ge Oni Nangoni yenggonangoro dureyoro, nguno
yootunoro, mundi oni kandeyemo yero, yunowero bine,
ombute? Eyingo.
49 Yisas ene kirikiri onikuno eneya oruwonggoku, ngundo
mundi onindo Yisas ndadiro teyinowanggo, ero kenoro
eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge etooga,
noore dugebo nga yurewato, bine? Eyingo.
50 Ngundiro etoyi, kirikiri oni kewooroyemo gurado
Anutno wooro yeyingo oni tabango guraro ko oni gura utoro,
sodeyi gidaregasina takatoni soreyingo.

51 Ene Yisasdo ngu kenoro eyingo. Ye ngundiro mande
muringga ngu yokoyi! Yisasdo ngundiro ero, kandeyi ngu
oni sodeyigaku yoro yetoni, ko mete teyingo.
52-53 Asa, Yisasdo Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo,
yambo yano kumba dogoni oniro sobosobo, ko Yudaro
tabango oni gidarega nguya eyingo. Ye yakaka oningga
dowoowero nguro ye duge soboro, mata komukododo om-
butenggo? Naru bidodomo, no yeya Tembelno oorootetoku,
nguno ye ma nodowoowero nguro, ene ataga nga narungga
nga, ngu yengo naru! Setanro yanggangoni ngu ngano
tunootete. Eyingo.

Pitando Eyingo. No Yisas Oningga Ngu Watayi Kini
(Matiyu 26:57-58, 69-75; Mak 14:53-54, 66-72; Yon 18:12-18, 25-27)

54 Yisasdo ngundiro ero yokootoni, onikundo dowooro,
yoro oorowuyingo. Yisas yoro, yade oororo, Anutno wooro
yeyingo oniro tabango urunggakuro yano uyingo. Pitando
ngu keyeroro bodaga orirokoyi songo oorowuyingo.
55 Ngu yangga ngu yasiriko de karo yakowero kayingo.
Ngu degaku yakoro bibitetoyi, Pita nguya omburo, nguno
enedodo de yakoro bibiteyingo.
56 Ngundiro tero, kirikiri bare gurado Pita kenootoni,
omburo, de yakoro bibitetoni, gome gome kenondadangero
eyingo. Ge nga oningga nga nguya kuri Yisasdodo endey-
oyingo. Eyingo.
57 Ene Pitando oongooro eyingo. Ayi, ngu no kini! Ge
nga barega ngando godange ete! No ngu oningga ngu ma
ingooteno! Eyingo.
58 Asa, bodaga nguya oode, oni gurado Pita kenoro eyingo.
Ge nguya ame oningga amero keyimo oni gura! Etoni
Pitando sodedomangge gumi eyingo. Ge godange ete! No
kini! No ngu oningga ngu ma ingooteno! Eyingo.
59 Naru bodaga nguya oode, oni gurado Pita bungomo
kandesisi tero, mande yanggango ero eyingo. Hamoo! Nga
oningga nga, ngu eneya endeyoro oruwo! Ene nguya Galili
oni! Eyingo.
60 Asa, Pitando mande yanggango gumi eyingo. Ge nga on-
ingga nga, ge ndadiro ete? No ngu oningga ngu watayi kini!
Pita ngundiro ewootoni, sodedomangge kootoori eyingo.
61 Urungga Oo Bidodo Simburi, Yisasdo yowoorengoro,
Pita gome kenoyingo. Pita ngundiro kenoro, ene kuri
Urungga Oo Bidodo Simburi Yisasdo ewooromu, ngu in-
gondudu teyingo. Yisasdo ngandiro eyingo. Nga suwoongga
ngano kootoori ma eyingomo, ge ewa. No ngu oni Yisasga
ngu ma ingooteno, ero tambu kabusa ewa. Eyingo.

62 Ngu ingonduduwooro Pita ootoogero, endesina oorero,
ya kootuyisina oororo, sendoro biyobiyomi teyingo.

Yisas Yomooyinoro Mande Ero Ureyingo
(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)

63 Ngu naruno, me oni Yisas dowooro tabadori tero,
yomooyinoro ureyingo.
64 Towimbo Yisas doongeyi dobengoro eyingo. Ge Anu-
tro ingondudu eyingo oni tetoningga ngu, asa, oni gu-
rootekungga ngu omukumundoongo nenengo kenoya e.
Ngu onendo guroote? Eyingo.
65 Ene mande ngundiro oowooyingga oorengo ero, nguno
yomooyinoro mande biyomi ero yomburiyoyingo.

Yisas Yoro Mandeni Wirikoyingo Tabango Onino Yeyi Dikayingo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)

66 Sengetoni suwoononggo, Iserel oniro tabango oni,
wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, ko mamana mande
etuyeroyingo oni ngu yowuruwooro oodoyi, nguno Yisas
yoro, mande wirikoyingo onino oororo, yeyi dikatoni, sumoo
inoro eyingo.
67-69 Ge nooreno e. Ge Krayis, bine, ngundi kini, bine?
Etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Nondo yeno etoowe
ngu, ye nowoondoyemo hamoo ma tewanggo. Nondo ye
mande gidaregaro sumoo yunootoowe ngu, ye ngu mandega
nguro gumi yootunoro ma ewanggo. Ene ataga ngano ko
kootuyisina nguya, naru bidodomo Oni Nangoni ngu, ene
Anut yanggangonidodo, ngu kandeyi koondosina bingami-
dodo bibitero oruwa. Eyingo.
70 Asa, ngu oni ngu bidodo sumoo eyingo. Ngundiro nguro,
ge Anutro Nangoni, bine? Eyingo. Ngundiro etoyi, Yisasdo
gumi eyingo. Yengombo etenggoku ngu nangge, no Anutro
Nangoni. Eyingo.
71 Enengo mandeni ero ingoro eyingo. Noore ndawu
mande gura ewato? Enengo manggowoobo mande nenengo
etoni kuri ingooteto. Ero eyingo.

23

Yisas Yoro, Payilatno Oororo, Nguno Mande Ingowero Yoro Oorowuyingo
(Matiyu 27: 1-2, 11-14; Mak 15: 1-5; Yon 18: 28-38)

1 Oni bidodo oorengo ootoogero, Yisas yoro, Yuda mera
(Rom Gabuman) nguro tabango ngu oowooyi Payilatno
oorowuyingo.

2 Nguno ene Yisas kingo ganangoro goweyi sanggawero
mande damoni yero eyingo. Noore nga oningga
nga kenootooye, ene endeni endeni noorengo oni
ganaganayeroro endeyoote. Ye (Gabuman) beye ma inowero
ero, noore soreyeroro ete. Ene ngundiro nguya ete. No ngu
Krayis, mera ngaro oo bidodo sobosobo oni koreteyingo, ete.
Eyingo.
3 Mandeye ngundiro ingoro, Payilatdo Yisas sumoo inoro
eyingo. Ge Yuda oniro oo bidodoboro sobosobo koreteyingo,
bine? Eyingo. Ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi
eyingo. Gedo eteku ngu nangge, no Yuda oniro sobosobo
koreteyingo, ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, Payilatdo oni simoo bareno, ko Anutno
wooro yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngu bidodomo
ero eyingo. No nga oningga nga, goweyimo mande kowuri
biyomi gura ma kenooteno. Eyingo.
5 Etoni, ene meno manggaru tero eyingo. Ene Yudiya mera
nga bidodomo oni simoo bare ganaganayeroro endeyoote.
Ene Galili merako andunonggo ngundiro tero, yade yade
ngano mayewo. Ero eyingo.
6 Payilatdo ngu ingoro simoo bare sumoo yunoyingo. Nga
oningga nga Galili oni, bine? Eyingo.
7 Yisas ngu Galili mera nguro oni ngu ingoro, nguro
ene Yisas soweyootoni Herod tanggeyimo oorowuyingo.
Herodndo ngu Galili merangga ngu sobowooteku, nguro
soweyootoni, eneno oorowuyingo. Ngu narunggano nguno,
Herod nguya Yerusalem endemo nguno oriyingo.
8 Herodndo Yisas kenoro, nguro ene oni oni tero, newende
gome ingoyingo. Ndadiro nguro, ene kuri Yisasro mandeni
etoyi ingoro, ene komo kurimimonggo kenowero ingondudu
tero, ene muri songo gura onindo ma teweroyimu, ene
doongeyimo tetoni, kenoro, ingoweroyimboro ingororuwo.
9 Ngundiro nguro, Herodndo oo gura gurano Yisas sumoo
sumoo inoyingo. Ene Yisasdo Herodro mandeni gumi gura
ma eyingo.
10 Anutno wooro yeyingo oni, nguro sobosobo oniku, ko
mamana mande etuyeroyingo oni, ngundo omburo, Yisas
bungomo mande godange urungga oorengo eyingo.
11 Herodndo enengo me oniku, ko enengo keyimo oni
ngu bidodo, Yisas yomooyinoro mande ero mukendoro, oni
biyomi, ero eyingo. Ngundiro nguro, ene towi nengguro
gura nakanakangoyingo gomengga yoro, Yisas yemuyinoro
eyingo. Kenoyi! Mera ngaro sobosobo koreteyingo urungga
tunooteteku nga! Ero yomooyinoro yoro, Payilatno ko
soweyootoyi oorowuyingo.

12 Kurimi Herod, ko Payilat, eraga ngu, mundi mundi
tero oruwori. Ene ataga ngano ngu, ene dobooyero siyero
oorooteri.

Payilatdo Yisas De Omukondino Sanggaweyi, Ero Eyingo
(Matiyu 27: 15-26; Mak 15: 6-15; Yon 18: 39-19: 16)

13 Payilatdo Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku,
ko simoo bare, Yudaro tabango garo, ngudodo negoye-
rootoni omburo yowuruwooyingo.
14 Payilatdo ero eyingo. Yendo nga oningga nga yoro,
nono ombuwonggo. Nga oningga ngando simoo bare gana-
ganayeroro endeyoote, ero ewonggo. Ene nondo ngu man-
dega nguro yengo doongeyemo nenengo sumoo inowonoku
ngu, ye ingoyi! Nondo ngu yendo eneya mande etenggoku
ngu wirikootoowe, eneno biyomi gura ma kenooteno.
15 Herodndo nguya ene ko sureyerootoni, noorengomo
ko ombuteku nga! Nguro ye ingoyi, oo biyomi gura ene
ma teyingo. Nguno noore nguya ene urewe kumooweroyi
oo biyomi gura eneno ma kenoyingo. Payilatdo ngundiro
eyingo.
16 Ngundiro nguro, nondo gisaru sanggiridodo ngundo
utoro, gisaruboro yokootoowe, ene toongewa. Eyingo.
17 Nguro Yudaro muri ngandiro oorooteku, naru
kundingiyi bidodomo, Payilatdo ya biyomimonggo oni
guranangge nangge andangetoyi toongete.
18 Ngundiro tero, oni simoo bare bidodo meno manggaru
tero, eyingo. Ngu oningga ngu utooga kumootoningga, ge
Barabas andangeyuno! Ero eyingo.
19 Ngu Barabas oningga ngu, ene kuri (Gabuman) oniya
me yeni tunooteyingo. Ende kewoorokono oni gura ureni
kumootoni, nguro ene dowooro ya biyomimo yeyingo.
20 Arisa, Payilatdo mande ero ko eyingo, ene Yisas
yokootoni, toongeweroyimboro eyingo.
21 Ene meno manggaru tero eyingo. De omukondino sang-
gawega kumooni! Ngu ma yokootoyi oruwero, sanggawega
kumooni! Meno ero eyingo.
22 Payilatdo tambu kabusayigaku sumoo yunoro eyingo.
Nga Yisas oningga ngando ndawu oo biyomingga tewoku,
nguro noore ene urewe kumoowa? Nondo ene goweyimo
mande biyomi gura ma kenooteno. Ngundiro nguro, nondo
nangge utoro, gisaru sanggiridodo, ngundo gisaruboro
yokootoowe toongewa. Eyingo.
23 Ene yanggango oorengo yero, Payilatro mandeni utoro
wiriyoro meno moguru tero eyingo. Kini, de omukondino
sanggaweya uto! Ngundiro meno ero, ngundo Payilatro
manggowo wiriyoyingo.

24 Ngundiro tetoyi nguro, Payilat ene ko mande gura ma
eyingo. Ene simoo bare manggoye keyoro, ewonggoku,
ngundiro nangge teyingo.
25 Ngu oningga, (Gabuman) ebe utoro oni ureni kumootoni
yoro, ya biyomimo yeyingongga nguro simoo baredo eyingo.
Mande ewonggoku, ngundiro nangge, Payilatdo Barabas
andangetoni toongeyingo. Ene meno manggaru tero eteng-
goku, nguro Yisas ngundiya teyinoyi ero, me oni kandeyemo
yero yunoyingo.

Yisas De Omukondino Sanggaweyingo
(Matiyu 27: 32-44; Mak 15: 21-32; Yon 19: 17-27)

26 Ene Yisas yoro oorowuyingo. Ene oni gura oowooyi
Sayimon ngu Sayirinya mera nguromu, ene oore ngundiro
omburo ende urunggano nguno uwero teyingo. Me oni ngu
oningga ngu dowooro de omukondigaku ngu mooreyomo
yetoyi, ngundo koorowooro, Yisas keyiwoore oorowuyingo.
27 Simoo bare oowooyingga oorengo ene keyoro oorowu-
toyi, bare oowooyingga oorengo nowoondoyi tero, ngengey-
oro sendoro owero oorowuyingo.
28-31 Ene Yisasdo yowoorengoro eyingo. Ye Yerusalem
bare, ye noro ma sendowero. Kini, yengomboro, ko
yengo simooyemboro nguya sendoyi, ero eyingo. Ye in-
goyi! Kootuyisina naru biyomi oorengo gura tunootewaku
nguno, bare ninggooteyingomu, bare simoo kuri ma bisiy-
oyingomu, bare simooye nono ma yunootoyi neyingomu,
ngundo ene mete oni oni tewanggo. Ndawugaro nguro,
ngu naruno nguno, ye kowuri ingoro, ye mera puri nguya
ewanggo. Ye bidodo sodedo ukeya mayeya wiriyerootooga
kumoowooto. Mera puri bobodiboya nguya ewanggo. Ye
ukeya noore wiriyeroyi! Ero ewanggo. Ataga nono muri
biyomi tetenggoku nga ngu, no ngu de keta biyomine gura
kini ngundiro ene ndadiro muri biyomi gura ye oni simoo
bareno teyunowanggoku, ngu ye de kumooni ngundiro?
Eyingo. (Ene naru wengamo Anutdo wirikoyeroweroyi naru
nguro eyingo.)
32 Oni biyobiyomi eraya nguya yurewero, yoyoro, Yisas-
dodo oorowuyingo.
33 Ene yade puri bodaga sanganimo ooreyingo. Ngu
musiyongga ngu, oowooyi tabango wimbuyi(Golugata). Ngu
musiyonggano nguno Yisas boorowooro, oni biyomi eraya-
gaku Yisas tanggeyi gide gide booroyeroyingo. Gura kandeyi
koondosina, gura kandeyi desina booroyeroyingo.
34 Ngundiro booroyerootoyi ngu, Yisasdo yemboongero
eyingo. Awa, no nutoro, mukendoneroro, booronerootenggoku, ngu ene ma ingoro nguro tenunootenggo. Nguro

ge nga kowuriyengga nga andangeyunoya yokoya kabete! Ero eyingo. Ngundiro ero yokootoni, asa, me oni Yisasro nengguroni ngu yoro, ebe pawapawamu tero, oni gurado oni dagayeroro, ngundo nengguroga ngu yoyingo.

35 Oni simoo bare orirokoyi pawayeroro dikaro yeyorootoyi ngu, Yuda oniro tabango onindo yomooyinoro mande ero, tabadori tero eyingo. Kenoyi, ene kuri oni gidarega hoorooweyerowoku ngu, asa, ene Anutdo noore yoyoweroyi sunggi oni yeyingo oni tetoningga ngu, ene komo enengombo enengo hooroowetoningga merako ko ombuni. Ero eyingo.

36 Me oni nguya yomooyinoro mande ero, namoko omburo, Wayin sono kowoo biyomi Yisas inowero teyingo.

37 Ngundiro tero, me oni enebana eyingo. Ge Yuda mera oni sobosobo koreteyingo oni tetoningga ngu, asa, gengombo gengo hooroowenggeroya merako ombu. Eyingo.

38 Ene de omukondi sosowoomo awuno, nakaya gura Payilatdo ngandiro nakangoyingo. Nga Oningga Nga, Ngu Yuda Oniro Sobosobo Urungga, ero nakangoyingo. Eyingo.

39 Asa, ngu oni biyomi gura Yisas tanggeyimo boorowoowonggoku, ngundo Yisas yomooyinoro manggaru tero eyingo. Ge Krayis tetoningga ngu, asa, gengo hooroowenggeroya ngunonggo noore nguya hoorooweyero. Eyingo.

40-41 Ngundiro etoni, asa, oni biyomi guragakundo dobooyi mamanangoro eyingo. Ndadiro nguro, ge ene yomooyinoro ngundiro ete? Ene oo biyomi gura ma teyingo. Nguro ene kingo duwoo urootenggo. Ene noorendo ngu noorengo biyomi teworoku ngu kenoro, nguro gumi ngundiro teyunootenggo. Noorengo bidodo ngu ataga kumoowato. Nguro ngu, noorengombo biyomi teworoku, nguro ge Anutro ma sosorewa? Ero eyingo.

42 Arisa, ngundiro ero tabango yowoorengoro Yisasya eyingo. Oo Yisas, gengo Awanggebo endemo ooroya ootooya ngu, asa, noro ingondudu te. Eyingo.

43 Ene ngundiro etoni, Yisasdo mande gumi eyingo. No hamoo oorengo geno eteno. Ataga nga sanggano ngano, ge noya Awando ende gome mesarango oorengongga nguno uro oruwaro. Eyingo.

Yisas Kumooyingo
(Matiyu 27: 45-56; Mak 15: 33-41; Yon 19: 28-30)

44 Sa kewooro oorengo, samboro mera bidodo suwoo ooreri urungga tero, oororo, sa nemimo uteku naruno wenga, (3 klok) yokoyingo.

45 Ngu naruno, Tembelno kumba gagiwi urunggado
ya gumi kundingiyi wemboongero boorowooyingonggaku,
Anut enengombo kumbagaku wengamo awunonggo oom-
boongetoni, oosowooro, uro merako utoni, gide gide eraya
tunooteyingo.
46 Ngu naruno nangge, Yisasdo meno ero eyingo. Awa,
ataga no nenengo gabone kandegemo yeteno. Eyingo.
Ngundiro ero, ene kumooyingo.
47 Ngundiro tetoni, me oni tabangongga, ngundo oo
ngundiro kenoro, ene Anut bingami okooro eyingo. Hamoo
oorengo, nga oningga nga biyomi gura ma teyingo! Ene oni
nenengo oorengo! Eyingo.
48 Ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo
mayero, Yisas udooyi, kenowero dikayingoku nguya, ene
ngundiro kenoro, nowoondoyi tero, ngguyinggayi tero,
enengo yano sayingo.
49 Ene Yisas enengo dobookuriyi, ko bare gidarega
Galilinonggo keyoro mayeyingomu, ngu orirokoyi dikaro,
ngunonggo Yisas bingo ndadiro tewanggo, ero ingoro
oriyingo.

Yisas Kumootoni Merengooyingo
(Matiyu 27: 57-61; Mak 15: 42-47; Yon 19: 38-42)

50 Oni gura, oowooyi Yosep, ngu endeni ngu Arimatiya
ngunonggo mayeyingo. Ngu oningga ngu, ene Yuda oniro
mande wirikoweroyi oni, ene oni nenengo oorengo.
51 Ngu oningga ngu, ene oni simoo bare Anutdo oo bidodo
sobowooweroyi narungga ngu sobowooro oodoni, nguno
Yisas urewero mande ero etoyi, ene nguya nowoondoye
guranangge kini.
52 Arisa, ene Payilat tanggeyimo oororo, Yisas bingo
yowero sumoo inoyingo.
53 Ngundiro tero, ene oororo, Yisas bingo de omukondi-
nonggo andangero yoro, kumba sarayinggado bimbo-
mooyingo. Ngundiro tero, enengo bingo yoro oororo,
digi woondokoyimo nguno mere seyingomu nguno meren-
gooyingo. Ngu merengga ngu kuri oni gura nguno ma
merengooyingo.
54 Ngu narungga ngu, (Sabat) naru kundingiyi, nguro
oo yomosiyoweroyi naru. Suwootetoni, ngu Sabatro naru
namoko tunootewo.
55 Ngu naruno, bare gidarega Yisas keyoro, Galilinonggo
mayeyingomu, ene Yosep keyoro oororo, Yisas meren-
gootoni, ngu kenoyingo.
56 Ngundiro tero, enengo yano sodedo oororo, ene irosara,
bo oo urumi ndindingo gomemu winggooro yomosiyoyingo.

Ngu oo ngundo ko kootuyisina, Yisas bingo sonowooro yomosiyootoyi, sodedo ma buwoo yewero. Asa, naru kundingiyi, Sabat, nguno ene ko kini mamana mandeno eteku, ngundiro tero kengero oriyingo.

24

Yisas Ko Ootoogeyingo
(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8; Yon 20:1-10)

1 Sande sengetoni suwoononggo, oo urumi ndindingo gome ngu yomosiyowonggoku, ngu yoro, yade mereno oorowuyingo.
2 Ene oni mereno omburo, doongeteyingomu ngu, digi urungga mere manggowo ukingoyingonggaku, nguno kini. Mere manggowo kuri goosooyingo.
3 Ene mere newendemo uro, Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas nguro bingo ma kenoyingo.
4 Ngundiro tero, nguro ingoyingo oowooyingga tero oodoyi ngu, asa, sodedomangge oni eraya enengo towikumbayari sarayi oorengo, yowari soruyi dedeku ngundiro tunootero, tanggeyemo dikatori yeyoyingo.
5 Ngundiro kenoro, bareku sosoreyingo urungga tero, bagootero, merasina doongetero oodoyi, oni erayagakundo eyingo. Ye ndawugaro oni keta oorooteku, ngu mereno ngano erewero ombutenggo?
6-7 Ene mereno ngano kini, kuri ootoogewo. Ye Galilino mande ewooromu ngu ma kabetewero. Ene ngandiro eyingo. No Oni Nangoni ngu mbumbuwadodo oni kandeyemo yetoyi, ngundo de omukondino booronerootoyi kumoowano. Ene sa kabusayigano ko ootoogewano. Eyingo.
8 Ngundiro etoni, ngu bareku nowoondoye imi yetoni ingoyingo.
9 Ene mere yokoro, sodedomangge ende oororo, oo bidodo kenowonggoku nguro kirikiri oni kande eraya kegidemboro guranangge (11), ko oni gidaregano nguya, oo kenowonggoku, nguro mande mande eyingo.
10 Ngu bare ngu oowooye ngandiro: Mariya Magadala, Yowana, Mariya gura Yemus nemi, ko bare gidarega nguya, ngundo kirikiri onino oo kenowonggoku, nguro eyingo.
11 Ene kirikiri onikundo ngu ingoro ngu, ene nowoondoyemo hamoo etenggo, ero ma ingoyingo. Baredo ganayerootenggo, ero eyingo.
12 Asa, Pita ootoogero, kendutero, mereno oororo uyingo. Uro, doongetetoni, hamoo nguno kini. Towi nangge kenoyingo. Ngundiro kenoro, ene yowoorengoro ende

oororo, ene Yisasro bingo ngu ndadiro tewo, ero nguro ingondudu urungga tero oriyingo.

Oni Erayagobo Emeyas Ooreko Yisas Kenoyingo
(Mak 16: 12-13)

13 Ngu sanggano nguno nangge, kirikiri oni kewooroyemonggo oni eraya Yerusalem endemonggo ootoogero, Emeyas oore keyoro, yade (11 Kilomita) ngundiro oorowuworiyo.
14 Ngu oni erayaga, ngundo Yisasno oo tewonggoku, nguro ene ero ingoro oore keyoro oorowuyingo.
15 Ngundiro ero, ingoro ingoro oorowuwoodori, Yisas enengombo doongeyarimo tunootero, nguya oorowuyingo.
16 Ene doongeyari gosiyootoni, nga Yisasdo ero ma ingoyingo.
17 Ngundiro tero, Yisasdo eyingo. Yari ndawu mandega ero ingoro ingoro oorowuteri? Eyingo. Ngundiro etoni, erayagaku omukumundooyari bisiwero dikayingo.
18 Asa, oni gura oowooyi Kiliyopas oningga, ngundo yowoorengoro, Yisasya eyingo. Ge Yerusalemno oorooteku ngu, oo Yerusalemno oo tewonggoku ngu, ma kenoro ingoyingo? Eyingo.
19 Ngundiro etoni, enebana gumi eyingo. Ndawu ooga? Eyingo. Erayagakundo mande gumi eyingo. Oo bidodo Nasaret oni, Yisas, goweyimo oo tewonggoku ngu! Ene Anut doongeyimo, oni simoo bare doongeyemo nguya, ene Anutro ingondudu eyingo oni. Enengo mandeni, koni oororo omburo teyingo, ngu yanggangonidodo.
20 Anutro wooro yeyingo oni kundingi nguro sobosobo oniku, ko Yuda oniro tabango oniku, ngundo ureyi kumoowero mande guranangge ero gosiyoro, Gabuman oni kandeyemo yetoyi, ngundo dowooro, de omukondino udoyi kumoowo.
21-23 Noorendo kuri ngandiro ingowooto. Anutdo ngu oningga ngu yootunoro yunootoni, ngundo noore Rom kandeyemonggo ko yoyootoyi, noore gome oruwato, ero ingowooto. Ene utoro yomburiyowonggoku ngu, ene ataga naru kuri kabusa yokowooto. Ngu oo ngu tewonggoku ngu, ene ataga noorengo bare gidaregado mereno oororo, enengo bingo ma kenoro, omburo, nooreno nguro mandeni etoyi, nguro noore soriyokoro sosorewooto. Ene Anutro sambono oni eraya (Engel) yeyootoyi, ngundo ewori. Ene kuri keta ootoogewo, ero ewori!
24 Noore ngu ingoro, noorengo oni gidarega ene merengoowonggoku, mereyimo oororo doongetewonggoku, ngu

hamoo baredo ewonggoku ngundiro, ene Yisasro bingo ma
kenoyingo. Eyingo.
25 Arisa, Yisasdo mande gumi eyingo. Yari ingonduduyari
himi kini, Anutro ingondudu eyingo onindo eyingomu, ngu
yari nowoondoyarimo hamoo ma tewori!
26 Yari, bine, ma ingooteri? Anutro ingondudu eyingo
onindo, kuri ngandiro eyingo. Krayis ene komo ogingo
koorowooro yokoro, ene kootuyisina, enengo ende duri-
darinidodomo oorowuwa. Eyingo.
27 Ngu naruno, Yisas ene damoni yero, ene mande Moses-
ndo, ko Anutro ingondudu eyingo onindo, enengomboro ero
nakangoyingo, mande gumi gumiku bidodo muri wesiyoro
erayagakuno, ero etuyeroyingo.
28 Ene ende namoko tetoni, Yisasdo mande ngu ero da-
gayeroro, toongewero eyingo.
29 Ngundiro tetori, erayagakundo sorengoro eyingo. Su-
wootewero teteku nga, ngundiro nguro, ge nooreya ngano
oruwato. Ngundiro etori, eneya yano oorowuyingo.
30 Oo neweroyi naruno, yabano bibitero, Yisasdo oo
manongoyingo gura yoro, dowooro, Anutno yemboongero
yokoro, oososowooro yunoyingo.
31 Arisa, ene nguno doongeyari himi yetoni yokoro,
ngundiro ingootori, Yisas, doongeyarimo kini tero, ko
toongeyingo.
32 Ngundiro tetoni, enengo nangge mande eworiyo. Ene
nooreya oore keyoro, Anutro mande bidodo muri wesiyoro
ero, etuyerootoni ngu, ingootoore, nowoondonarimo ngu
hamoo himi yetoni, nguro gome ingoworo! Ero eyingo.
33-34 Ngundiro ero, ene ootoogero, suwoono nangge, ene
Yerusalem ko oorowuworiyo. Ngundiro oororo, kirikiri oni
kande eraya kegidemboro guranangegaku ko oni gidarega
nguya ereweyeroro yeyoyingo. Erayagakundo eyingo.
Hamoo oorengo! Oo Bidodo Simburi Urungga ko ootoogewo!
Sayimon doongeyimo tunootetoni kenowo! Eyingo.
35 Arisa, ngundiro ero yokootoyi, erayagakundo sodedo-
mangge nguya gumi eworiyo. Noore ooreko Yisasdo mande
etoni, ingoro, ko yano uro, oo manongoyingo oosowooro
yunootoni, nero, ngu naruno, noore ingoworo. Yo, ngu
hamoo, Oo Bidodo Simburi Simbunanimbo, ero ingoworo!
Eyingo.

Kirikiri Onindo Yisas Kenoyingo.
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 20:19-23)

36 Ngu oni erayagakundo mande ewootori, ngu naruno
nangge, Yisas enengombo kewooroyemo tunootero dikaro
eyingo. Ye nowoondoye imakeyingomo oriyi! Eyingo.

37 Ngundiro etoni, ene soriyokoro, sosoreyingo urungga
teyingo. Noore enengo gaboyi kenooteto, ero ingoyingo.
38-39 Yisasdo enengo ingonduduye ingoro nguro eyingo.
Ye ndatero sosoretenggo? Ye ndatero nguro nowoondoye
buribari ingootenggo? Ye ombuya, noro kekandene nga
kenoyi! No nenengombo nangge. Ye ombuya nodowooya
kenoyi! Oombooro ngu, no ngandiro songgiwine wimbune-
dodo dowooro kenootenggoku ngundiro kini. Ero eyingo.
40 Ene ngundiro ero yokoro, enengo kekandeyi nguya
etuyeroyingo.
41 Ene nowoondoye gome ingoro, oni oni urungga teyingo.
Ene nowoondoyemonggo hamoo nenengo ero ma ingoyingo.
Nowoondoye kowuri ingoyingo. Ngundiro tetoyi, nguro
Yisasdo eyingo. No oodoro kumooteno. Ye oowari bodaga
ooroote, bine? Eyingo.
42-43 Ngundiro etoni, ene iso kayingomu gumi gura yoro,
inootoyi, ene yoro, doongeyemo neyingo.
44 Ene oo nero yokoro eyingo. Mosesro mamana mande,
Anutro ingondudu eyingo oniro mande, ko Iserel oniro
yambo bukno (Sam) nguya nakangoyingo ngu, nguro mand-
eye kuri no yeya ootooro etoowe ingowonggoku, ngu bidodo
noro eyingo. Ngu ataga engge nenengo ngundiro nangge
tunootete. Ero eyingo.
45 Ngundiro tero, ene Anutro mande muri gura gura
wesiyoro ero etuyerootoni, nowoondoye himi yeyingo.
46 Ngu mande gura soweyoro eyingo. Anutro mandeno
ngandiro nakangoro eyingo. Krayis, Anutdo noore yoy-
owero sunggi yeyingo oni, ngundo kowuri ogingo urungga
ingoro, kumooro, asa, naru kabusayimo merenonggo ko
ootoogewa.
47 Krayis oowooyimo, nowoondoye yowoorengoweroyi
muringga ngu, ko Anutdo oniro weti mbumbuwa ngu an-
dangeyunoweroyimboro muringga ngu oni simoo bare mera
bidodomonggo wesiyoro etuyerowanggo. Ngu kongga ngu
Yerusalem endemo nguno koretero damoni yero ko tero,
ngunonggo mera bidodomo nguya ko tero, ero etuyeroya
endeyoyi. Eyingo.
48 Ero, Yisas mande gura soweyoro eyingo. Ye oo bidodo
kenowonggoku, nguro mandeni yootunoya eya endeyoyi.
49 Ye ingoyi! Noro Awanembo Yuka Kundingiyi yang-
gango ye yunowero mande guranangge ero gosiyoyingongga
ngu, nondo soweyootoowe, yeno ombuwa. Ye komo nga
endegano ngano sobowooya oodoyiga, ngu Yuka yanggan-
gongga ngu sambo endemo awunonggo omburo, ye nowoon-
doyemo uro angewa. Ero eyingo.

Anutdo Yisas Yoro, Sambono Ooreyingo
(Mak 16:19-20; Aposel 1:9-12)

50 Ene ngundiro ero yokoro, kirikiri oniku yoyoro, oororo
yade Betani ende namoko nguno oorowuyingo. Nguno
oororo, Yisasdo kirikiri oni kandeyi tabayemo okooro, ku-
mana yunoyingo.
51 Ene kumana yunowootoni ngu, Anutdo ene Yisas
okooro, kirikiri oni yoyokoro, sambo endemo ooreyingo.
52 Yisas sambono ooretoni, kirikiri oniku Yisasno yem-
boongero yokoro, ootoogero, oni oni urungga oorengo tero,
Yerusalem ko oorowuyingo.
53 Ene suwooyi sano Tembelno uro, Anut bingami nangge
ero okoororuwonggo.

YONRO MANDE
Mande Keta Gome Nga Yondo Nakangoyingo

Yonro Mande Tabango

Yon ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga nguromu gura. Ene naru oowooyingga Yisasya endeyoro, ene kenoro ingoro, Yisasro koni, ko mande wesiyoro etoni ingoro, nguro ene Yisasro mande eyingo ingondudu gome yoyingo. Ene Mak, Matiyu, ko Luk, ngu oni kabusaga ngundo koretero oorengo Yisasro mandeni nakangoyingo. Ene kootu wenga ngu Yondo Yisasro mandeni nga nakangoyingo.

Ene ataga noorendo Yonro nakaya nga kandangero ngu, ngandiro ingooteto, nga nakayangga nga ngu, oni gurado nakangoyingo ero ingooteto. Kini, Yon enengombo nakangoyingo. Ene Yondo ngu enengo oowooyi bingami ero okoowero, ma ingoyingo. Ene ngu, nakaya nga tero ngu nakaya ngu ngandiro tunooteyingo. Ngu enengo kirikiri oni ngundo eyingo: Ene ko mande ewero yokoyingo; Noore enengo kirikiri oni ngando eteto. Eyingo. Kini, enendo enengo oowooyi okooro ete. Eyingo. Ene oo, ko ene nangge.

Ene dagoma oowooyingga kumoo ngu dagaro ko ootoogero, Yisasro sambo endemo oorewerоyi, ngu oni simoo baredo ngu oo kabusaga, ngu kabetetenggo. Nguro damoningga ngu, Yondo Yisasro mandeni ngu nakangoro noorengo ingondudu ngu yokutuwooyunoote. Ene Yondo nga Bukga nakaya teyingo ngu, Yuka Kundingiyi ngundo enengo ingonduduni ngu yokutuwootoni, nakangoyingo. Asa, nguro muri ngu ngandiro; ngu muringga, ngunonggo nangge, noore enengo mandeni ngu ingoro, nowoondonani hamoo tetoni ngu oruwato. Koretero oorengo, ge nga Bukga nga kandangero ngu, asa, Krayis nguro damoni hamoo oorengo ingowa.

Enendo ngundiro ete, koretero oorengo ngu, Yisas Krayis ene Anutya oruwori. Nguro ngu, Awa Anutdo Yisasya etoni, ene merako ngano ombuyingo. Ngundiro nguro, Yisas Krayis Anutdo enengo kirarongo, noore etuyeroote. Ndadiro nguro, noorendo ngu tunoo nenengo oorengo kenoro ingowato. Nguro ngu, noorendo Krayis oowooyi damoningga ngu kenoro ingowato. Ene nguro damoni ngu ngandiro; Enendo ngu Anut tunoo oorengo etuyeroote, eyingo. Yondo ngu oo kabusa Yisasdo teyingo, nguro mande ete, ene onindo ngu ma teweroyi. Ngu noore yanggango yunoro, ko noore

hoorooweyeroro, noorendo ngu ngandiro ingowato. Yisas ngu hamoo oorengo, Anut enengo Nangoni.

Suwooyi Sano Keta Oruweroyi Mandega Nguro Eyingo

1 Kurimi oorengo, Anutdo oo bidodo ma yeyingo, ngu naruno, Mande ngu (Yisas) oruwo. Yo, Yisasdo ngu Anutya gobooro oruwori. Ngu enengombo Anut.

2 Kurimi oorengo damonimonggo ngu, ene Anutya oruwori.

3 Yo, Yisasdo ene oo bidodo temukoyingo. Nguro ngu, oo gura oore gurano ma tunooteyingo. Kini, oo bidodo tunootewoku ngu, Yisas enengombo yeni tunootemukoyingo.

4 Eneno keta sugi sugi oruweroyi oorooteku, ngu keta oruweroyiga ngu simoo barero soru himi.

5 Ngu soru himingga ngu suwoono dero himi yetoni, ngu ooreri ngundo doobengoweroyi ereremo kini.

6-7 Oni gura tunooteyingo, ngu oowooyi Yon. Anutdo ene koretero soweyootoni ombuyingo. Yo, ene omburo oni simoo bare tunoo etuyeroro, Yisas ngu hamoo soru himi oorengo. Ngundiro tetoni, nguro oni simoo bare mande ngu ingoro, ene nowoondoyemo hamoo tewanggo.

8 Yon enengombo ngu soru himingga ngu kini. Kini, ene ombuyingo ngu soru himingga (Yisas) nguro mandeni wesiyoro eweroyimboro ombuyingo.

9 Yo, Yisas ngu hamoo soru oorengo. Ngundo omburo, oni simoo bare bidodo merako oorootenggoku, ngu soru himi yunowero ombuyingo.

10 Ngu ene merakono ootooro, ngunonggo ene merako, oni simoo bare, oo bidodo yeyingo. Ene merako oni simoo baredo, ene kenoro ma ingoyingo.

11-12 Ene enengo ende damonimo oorowuyingomu, ene enengo Yuda onindo ngu ma yoyingo. Kini, oni gidaregado yoyingo. Ene oni ngu enengo oowooyimo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene mete Anutro simoongo oorengo tunootetenggo.

13 Yo, ene Anutro simoongo tunootetenggoku ngu, ene awa namoyemboro sidudaroyebo kini, ko oniro ingondudunо nguya kini, enengo koyemo nguya kini. Anut enengombo yoyeni, enengo simoongo tunootetenggo.

14 Mande (Yisas) ngundo oni tunooteyingo, ngu naru ootuwoo bodaga nangge, noore kewooronanimo oruwo. Yo, eweyimbo soweyootoni, ombutoni, noore kuri enengo duridarini ngu kenowooto. Ngu duridariningga ngu, enengo nangoni gurananggega nguromu. Sumange ko muri hamoo gome nenengomu, ngu eneno angeyingo.

15 Yondo ngu oningga nguro mandeni wesiyoro ero,
ngandiro meno eyingo. Ngu oningga ngu, kuri nondo yeno
etoowe ingowonggoku, ngu ngandiro. Ene no kootu omburo
tunootewoku, ene no oowoone dagaro urungga tunootete.
Ndadiro nguro, ene kuri tunootero oruwoku, ngu naruno,
no ma oriyingo, ero eyingo.

16 Eneno ngu sumange urungga oorengo hangero ooroote.
Ngu sumangeningga, ngunonggo nangge suwooyi sano oo
gome gome guradiro guradiro, ene noore yunororoote.

17 Yo, hamoo, Moses kandeyimonggo Anutdo mamana
mande noore yunoyingo. Ene sumange nowoondoyi, ko
muri hamoo gome nenengo, ngu Yisas Krayisnonggo nangge
tunooteyingo.

18 Oni gurado hamoo oorengo Anut ma kenoyingo. Anutro
Nangoni guranangge, ngu Anut kirarongo. Ngundo eweyi
tanggeyimo oorooteku, ngundo nangge, Anutro muri ngu
nooreno yootunoro ete.

Sonoyeroyingo Yon, Ngundo Mande Wesiyoro Eyingo
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Yuda onindo Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi,
Liwayi oni ngu soweyerootoyi Yerusalem yokoro, omburo
Yon sumoo inoyingo. Ge ndawu oningga? Ero eyingo.

20 Ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yondo mande tunoo ero,
mande gura ma oongooyingo. Ene ngandiro wesiyoro
eyingo. No Krayis, Anutdo noore ko yoyoweroyi sowey-
owoku oningga ngu kini. Ero eyingo.

21 Yondo ngundiro etoni, enendo sumoo inoyingo. Ngu
ndadiro? Ge ndawu oningga? Ge bine Ilayisando? Etoyi,
enendo mande gumi eyingo. No Ilayisa kini. Etoni, enendo
sumoo gura eyingo. Ge bine Anutro ingondudu eyingo
oningga, noorendo sobowootetoku, ngu bine? Ero eyingo.
Asa, enebana mande gumi ero eyingo. Kini.

22 Ngundiro etoni, enebana Yonno sumoo gura eyingo.
Ge ndawu oningga? Noore komo mande gumi oni noore
soweyerootoyi ombuwootoku, nguno ewato. Ge, gengom-
boya ngu, ge ndadiro ete? Ero eyingo.

23 Ene ngundiro etoyi, Yondo gumi eyingo. No nga oningga
ngaro Anutro ingondudu eyingo oni Ayisaya, ngundo eyingo.
Oni gura kingo mera oni kini, ngunonggo manggowo gura
meno ete. Oo Simburi Urungga, nguro oore yomosiyoyino!
Ero eyingo. (Ayisaya 40:3)

24-25 Parisi onindo ngu oni ngu, soweyerootoyi ombuyingo.
Ene Yon sumoo inoyingo. Asa, ge Krayis kini, ge Ilayisa
kini, ko Anutro ingondudu eyingo oni kini, asa, ndawugaro

nguro, ge oni simoo bare sono kundingiyimbo sonoyeroote?
Ero sumoo inoyingo.
26 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yondo mandeye gumi
eyingo. Nondo ngu sonombo nangge sonoyerooteno. Ene
oni gura kewooroyemo dikaro oorooteku ngu, ye ngu watayi
kini.
27 Ngu oningga ngu, no kootunesina ombuteku, ngu on-
ingga nguro yanggangoni urungga oorengo. Noro yanggan-
gone ngu bodaga nangge, nguro ngu, no enengo ko oni tero,
ma oruwano, ero eyingo.
28 Nga mandega nga Betani ende, Yodan sono anduroko
nguno tunooteyingo. Nguno Yondo oni simoo bare sono
kundingimbo sonoyeroyingo.

Yisas Anutro Sipsip Nangoni

29 Sengetoni, Yisas ombutoni, Yondo kenoro eyingo.
Kenoyi, nga ngu Anutro Sipsip Nangoni. Ngundo oni simoo
bare mera bidodoboro mbumbuwaye andange yunowa.
30 Ngu oningga nguro, nondo kuri ewonomu ngu. Oni gura
no keneroro ombuteku, ngundo no daganeroyingo. Ndadiro
nguro, ene no ma oriyingo naruno nguno, ene kuri oruwo.
31 No ngu oningga nguya watayi kini. Ene no omburo,
oni sono kundingiyimbo sonoyerootoowe, nguno Iserel oni
simoo bareno, ngu oningga ngu tunoo etuyerowano, ero
eyingo.
32 Yondo mande ngandiro yootunoro eyingo. No
Yuka Kundingiyi ngu, nu mumukondiri ngundiro tero,
sambononggo omburo, ene tabango sanganimo oodoni,
kenoyingo.
33 No nenengombo ngu oningga ngu, kuri watayi kini.
Anutdo oni sonoyero ero, soweneroro ngu, ngandiro eyingo.
Ge Yuka Kundingiyi kenootoyi, oni gura tabango sangan-
imo oodoningga ngu, arisa, ngu oningga ngundo Yuka
Kundingimbo oni simoo bare sonoyerowa, ero eyingo.
34 Asa, no nenengombo ngu ooga kenootoowe tunootewo.
No nguro mandeni yeno kuri ewonoku, nga oningga nga, ene
Anutro Nangoni. Yondo nguro ngundiro eyingo.

Yisasdo Kirikiri Oni Gidarega Yoyoyingo

35 Sengetoni, Yon dikatoni, enengo kirikiri oni eraya nguya
dikayingo.
36 Ene Yisas kenootoni, oore keyoro ombutoni, eyingo.
Kenori, ngungga ngu, Anutro Sipsip Nangoni! Ero eyingo.
37 Enengo kirikiri oni erayagaku Yonro mande ngu ingoro,
ene Yisas keyoro oorowuyingo.

38 Ene ngundiro tetori, Yisas yowoorengoro, erayagaku
ene keyoro oorowutori, yeyoro eyingo. Yari ndawu ooga
ereweteri? Etoni, erayagakundo gumi eyingo. Rabayi, ge
ndawu yanggano ooroote? Ero eyingo. Rabayi mandega
nguro muri ngandiro, oo etuyeroyingo oni, eyingo.
39 Yisasdo gumi eyingo. Mete yari ombuya kenori. Etoni,
asa, erayagaku Yisas keyoro oororo, ene oruwoku ya ngu
kenoro, enedodo ngu sangga nguno oriyingo. Ene, ngu
sangga nguno mande ero oodoyi, oororo suwootetoni ngu, sa
gabogaboyi naru namoraya tunootetoni, ko suwoono nguya
oruwonggo.
40 Nga oni erayaga, ngando Yonro mande ingoro, ene Yisas
keyoro oororo, ene oni gura oowooyi Enduru, ngu Sayimon
Pita nguro koneyo.
41 Enduru, sodedomangge Yisasdodo oruwonggoku
yangga, ngu yokoro uro, beyi Sayimon koretero erewero
kenoro eyingo. Noore kuri Mesayiya kenootetoku nga! Ero
eyingo. Mesayiya nguro muri ngandiro. Ene Krayis, Anutdo
noore ko yoyoweroyi sunggi yeyingo oni, ero eyingo.
42 Ngu naruno nguno, Endurundo Sayimon yoro, Yisasno
oorowuyingo. Yisasdo kenoro eyingo. Ge Sayimon, Yonro
Nangoni. Kootuyisina oowoongge Sipas (Pita) ewanggo, ero
eyingo. Ngu oowooyi Pitangga nguro muri ngu digi urungga,
eyingo.

Yisasdo Pilip Ko Nataniyel Eraga Negoyeroyingo

43 Sengetoni suwoononggo, Yisasdo enengo
ingondudunonggo, Galili merako oorowuwano, ero
ingoyingo. Ene Pilip kenoro eyingo. Ge ombuya no kenero,
ero eyingo.
44 Pilip ngu ene Betisayida oni. Enduru Pita eragaro ende
damoni nguya.
45 Pilipdo oororo, Nataniyel kenoro eyingo. Nga on-
ingga nga ngu, ene kuri Mosesndo mamana mandeno
nakangoyingo, ko Anutro ingondudu eyingo onindo nguya
nakangoyingonggaku, noorendo kuri kenowooto. Ngu Yisas,
Nasaret oni, ngu Yosep Nangoni, ero eyingo.
46 Ene ngundiro etoni, arisa, Nataniyeldo eneno ngandiro
sumoo eyingo. Oo metemi gura Nasaretno tunootewa,
bine? Ene ngundiro etoni, asa, Pilipdo mande gumi eyingo.
Ombuya keno, ero eyingo.
47 Yisasdo Nataniyel kenootoni, eneno ombutoni, ngandiro
eyingo. Keno, Iserel oni ene hamoo! Eneno godange mande
ko muri biyomingga nguya, eneno ma ooroote, ero eyingo.
48 Ene ngundiro etoni, Nataniyeldo Yisas sumoo inoyingo.
Ndatero, ge no watayi tewo? Ene ngundiro etoni, Yisasdo

gumi eyingo. Pilipdo ma negogeroyingomo, no nguno (Pik)
dega damonimo oodoni geyowono, ero eyingo.
49 Etoni, Nataniyeldo gumi eyingo. Oo etuyeroyingo oni,
ge Anutro Nangoni! Ge Iserel mera nguro oniro sobosobo
koreteyingo urungga! Ene ngundiro eyingo.
50 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. No ge amana (Pik)
de damonimo geyowono, ero etoowe, nguro ge nowoondo-
gemo hamoo tete. Kootuyisina, oo urunggado nga ooga nga
dagatoni, ge kenowa, ero eyingo.
51 Yisasdo ene ko eyingo. No hamoo oorengo, yeno
eteno. Kootuyisina, ye sambo goosootoni, kenootoyi, Anutro
sambono Engel oni, ngundo Oni Nangoni, ngu tanggeyi
gidegide oorero, omburo tetoyi, ye yeyowanggo, ero eyingo.

2

Oni Gura Kena Endemo Bare Yoyingo

1 Sa eraya nguno yokoro, sa kabusayiga nguno, Yisas
nemimbo ngu, bare yoweroyi yanggakuno oruwo. Ngu bare
yoweroyi narungga ngu, Kena ende ngu, Galili mera nguno
tunooteyingo.
2 Ene Yisas ko enengo kirikiri oni nguya, ngu bare
yoweroyi narungga, nguno negoyerootoyi oorowuyingo.
3 Ngundiro oororo oodoyi, Wayin kinitetoni, Yisas ne-
mimbo Yisasya eyingo. Ene Wayin gura kini, ero eyingo.
4 Yisasdo eneya eyingo. Namo, nondo ndawu ooga tewe?
Ngu noorengo geya oo kini. Noro naru ma tunooteyingo, ero
eyingo.
5 Ene ngundiro etoni, asa, nemimbo ko onikuya eyingo.
Yisasdo yeno mande gura etoningga ngu, ye komo ngu
keyoya teyi, ero eyingo.
6 Ngu yangga nguno, digi kumbe kandegura gidemboro
guranangge oruwo. Nguno Yuda oni enengo muriye sono
gimuweroyi sono oorengo, nguno oodoni, Anutro mamana
mandeni Yuda onindo keyoyi ero, nguro eyingo. Kumbe
guranangge nangge ngu 100 Lita ngundiro. (Ngu 6 ngundi
7 Kero Dram ngundiro).
7 Yisasdo ko oniya eyingo. Kumbeno sono moondoya,
kumbengootoyiga, hangeni. Ene ngundiro etoni, asa, ko
onindo Yisasdo ewoku, ene ngundiro teyingo.
8 Yisasdo ko onikuya eyingo. Nga gumi wendoya, yoya,
ooroya, oo simbo kayingo sobosobo ngu inoyi. Ene ngundiro
etoni, ko onindo gumi wendoro, yoro, oororo, oo simbo
kayingo sobosobogaku inoyingo.
9 Oo simbo kayingo sobosobogakundo, sono towoongoro
netoni ngu, ngu naruno ngu, Wayin oorengo tunootete.

Nguro ngu, ene ndanonggo yoyingo ngu, ene watayi kini.
Ene enengo ko oni ngundo nangge watayi, sono oorengo
moondowonggo. Arisa, oo simbo kayingo sobosobogakundo,
bare yoweroyi oninggaku negongoyingo.
10 Ombutoni eyingo. Oni bidodo koretero Wayin
metemimu bayeterogogo, kootu oni simoo oowooyingga
netoyi netoyi ngu, arisa, ngu naruno, ene Wayin biyomi
bodaga nguno yunootenggo. Ene ge Wayin metemi oorengo
ngu gosiyowoku, ge ataga kootu yoro omburo, bayeteteku
nga!
11 Kena ende Galili merako nguno, Yisasdo koretero muri
songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu teyingo.
Nguno enengo duridarini ngu etuyerootoni, enengo kirikiri
oni ene damoni yero, Yisasno nowoondoyemo hamoo
teyingo.
12 Ngu naru ngu kinitetoni, Yisas, nemi, konebeyi, ko
enengo kirikiri oni nguya, Kapeniyam endemo uro, nguno
sa naru gidarega kengero oruwonggo.

Yisasdo Oni Yowuru Yano Oo Uriyootoyi Oweyeroyingo
(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 Yuda oniro kengeweroyi kundingiyi naru oowooyi Pa-
sowa, ngu namoko tete. Ngundiro nguro, Yisas yade oororo,
Yerusalemno oorowuyingo.*
14 Yisas oororo, Yuda oniro yowuru ya oowooyi Tem-
bel, ngu newendemo uro, oni Bulmakawu, Sipsip, nu mu-
mukondiri uriyootoyi yeyoro, ko oni bibiteweroyi yabano
bibitero, digi beye yowoorengoro yunootoyi yeyoyingo.†
15 Yisasdo uto gisaru tero, ngu yoro, Bulmakawu, Sipsip ko
nusako bidodo musiyomo oorootenggoku oweyeroyingo.
Ngundiro tero, ene oni digi yowoorengowonggokuno
oororo, digi beye gasiyoni satoni, yaba bidodo
wenggeremootoni, ukero utoni oweyeroyingo.
16 Ene oni nu mumukondiri uriyoyingo nguno eyingo. Ye
nu yoya, musiyo nga yokoya sayi! Ye noro Awanemboro
yangga nga yeyi, oo uriyoweroyi musiyo ma tewero, ero
eyingo.
17 Yisasro kirikiri oni ngu, ene Anut mandeno kuri oo-
rooteku, ngu ingonduduwooro ingoyingo.

---

* **2:13:** (Pasowa naru nguro muri ngandiro. Kurimi Anutdo sunggi kenoro dagayeroyingo naru, Yuda oniro naru kundingiyi). † **2:14:** (Ndadiro nguro, oni ende gidaregaro beye yoro, mayero, Yerusalem ende urungga nguro beye yowoorengoro, Yuda beye yoro, ngundo oo nusako uriyoro, Anutno wooro yero yemboongewero. Ngu kongga ngu yowuru yano ngundiro tetoyi nguro Yisas sanggiri teyingo).

No gengo ya nguro gome oorengo ingoro, nguro no ko
yanggango oorengo tetoowega, gengo ya gome orini,
ero ingooteno. Eyingo. (Sam 69:9)

18 Ene Yuda oniro tabango, ngundo ngundiro kenoro,
Yisasya mande yanggango ero eyingo. Anutdo nga kongga
ngano rogogerowo tetoni ngu, asa, ge oo muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyi, ngu anangu tetooga, noore kenoro
ingowato. Ngu hamoo, Anutdo ngu kongga nguno ro-
gogerowo, ero ingowato, eyingo.

19 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi ero eyingo.
Yendo nga yoro yangga nga toongootoyi ngu, nobana naru
kabusagomo ko yewe dikawa, ero eyingo.

20 Ngundiro tero, Yuda onindo eyingo. Oni nga yowuru
Tembel yangga nga yerodoyi, mooma naru onibi namoraya,
kandegura ke gidemboro guranangge (46) yokoyingo.
Ngundiromu, gedo ngu ko sa kabusa nanggemo, ko yewero
ete? Ero eyingo.

21 Ngu yowuru yangga Yisasdo eyingo ngu, enengo gowey-
iboro eyingo.

22 Ngundiro nguro, kootuyisina, Anutdo merenonggo Yisas
ko yokutuwootoni, ko ootoogeyingo, nguno enengo kirikiri
oni ko ingondudu tero, Yisasdo mande kuri eyingo, ngundiro
tunootetoni, nguno ingoyingo. Ngundiro tetoni, kirikiri oni
ene Anutro mande nakaya, ko Yisasdo mande eyingoku, ngu
bidodo ingootoyi, nowoondoyemo hamoo oorengo teyingo.

Yisasdo Oni Simoo Bare Bidodoboro Muriye Kuri Ingoyingo

23 Yisas ngu Yerusalemno Pasowa naru kundingiyi ngu
sobowooro oodoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo,
Yisasdo oo onindo ma teweroyimu ngu tetoni, kenoro,
nguro oni urungga oorengo, eneno nowoondoyemo hamoo
teyingo.

24 Ene Yisasdo simoo bare bidodoboro ingonduduye burib-
ari ingootenggoku, nguro ene ngu oningga, nguro newen-
demo hamoo ma teyingo.

25 Ndadiro nguro, Yisasdo ene oni simoo bare bidodoboro
muriye, ingonduduye ingomukoote. Yisas ene oniro in-
gonduduye, nguro oni gurado ma etoni ingowa. Kini, ene
bidodo ingomukoote.

3

Yisasdo Nikodimas Oningga Nguya Mande Ewori

1 Oni gura oruwoku, ngu oowooyi Nikodimas. Ngu Nikodi-
mas oningga ngu Parisi oni, ko Yuda oniro tabango nguya.

2 Ngu oningga ngu, suwoono Yisasno omburo eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, noore ingooteto. Ge oo etuyerowero,

Anutdo sowenggerootoni ombuyingo. Ene Anutdo oni guraya ma ootooro ngu, ene oo songo gura oni ma teweroyi, gedo teteku, ngu ma tewa, ero ingooteto.

3 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo mandeni gumi ero eyingo. Hamoo oorengo, no geno eteno. Oni gura ene newende buniyo keta ngundiro ma tunootero ngu, asa, ene Anutro endega enengo oni simoo barero soboyerooteku, nguno ma uro oruwa, ero eyingo.

4 Ene ngundiro etoni, asa, Nikodimasdo gumi eyingo. Ndadiro terogogo, oni kuri dogoni yeyingo, ngundo ene ko yowoorengoro, oni buniyo keta ngundiro tunootewa? Ene mete nemi kawuyimo utoni, nemimbo ko bisiyowa bine? Ero eyingo.

5 Ngundiro etoni, Yisasdo Nikodimasro mandeni gumi eyingo. Hamoo oorengo, no geno eteno. Oni ene sono kundingiyi, ko Yuka Kundingiyimo nguya, keta ma tunootero ngu, ene Anutro endega enengo oni simoo barero soboyerooteku, nguno uro ma oruwa.

6 Oni ene eweyi nemimbo ketangga yeri tunootete. Ene Yuka Kundingiyimbo oni newendemo uro, ngundo yeni keta tunootewa.

7 Ge nondo mandega geno etenoku, nguro ingondudu urungga tero, ma sosorewero. Ye komo yengo nowoondoye buniyo keta ngundiya tunooteyi!

8 Doogo ngu enengo ingonduduni keyoro, doogo yoro gurasina gurasina, oororo omburo tete. Ge kingo nguyi nangge ingoote. Ene ndasinanggo omburo, ndasina oorowuteku ngu, ge ma ingoote. Oni bidodo ko keta Yuka Kundingiyimo tunootewanggoku nguya, ngundiro nangge, ero eyingo.

9 Ene ngundiro etoni, Nikodimasdo gumi ero eyingo. Nga ooga nga ngu, ndadiro terogo tunootewa?

10 Etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ndadiro nguro, ge Iserel oniro oo etuyeroyingo oni, ge mande oo nga ma wirikoro ingoote?

11 Hamoo oorengo, no geno eteno. Noore oo kenoro ingootetoku, nguro mandeni yootunoro eteto. Ene noorendo mandega etetoku ngu, ye ingowero yokootenggo.

12 Nondo kuri mera ngaro oo nguno ero etuyerowonoku ngu, ye nguro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro nondo sambo endeboro oo nguno mande ero etuyerowanoku ngu, ndadiro terogogo, ye nowoondoyemo hamoo tewanggo?

13 Oni gura ene sambono oorero, sambo endeboro oo murini ma kenoro ingoyingo. Kini, Oni Nangoni, ngundo ene sambo endemonggo ombuyingo, ngundo nangge, sambo

endeboro muri nenengo oorengo, ye etuyeroweroyimboro
ombuwo.
14 Kurimi Mosesndo oni kini, kingo merako nguno sire
gabogaboyiga tero, de bodaga sanganimo yero boorowooro
okootoni, oni ngu kenoro, ene ma kumooyingo. Ngundiro
nangge, Anutro Nangoni Oni Kirarongo nguya, de sangan-
imo yero, okooro boorowoowanggo.*
15 Oni simoo bare bidodo nguro nowoondoyemo hamoo
tewanggoku ngu, ene suwooyi sano sugi sugi keta gome
oruweroyi, ngu yowanggo.
16 Yo, Anutdo oni simoo bare mera ngano oorootenggoku,
ngu bidodoboro nowoondoyi urungga tero, nguro enengo
Nangoni gurananggega, ngu oni simoo bare yunoyingo.
Ene ngundiro teyingongga nguno oni simoo bare bidodo
nowoondoyemo hamoo tero ngu, asa, ene ma hoonoote-
wanggo. Ene ngundiro tero ngu, ene suwooyi sano sugi sugi
keta oruweroyiga ngu yoro, oni oni tero oruwanggo.
17 Anutdo enengo Nangoni ngu merako ngano sureyootoni
ombuyingo. Ene oni simoo bare wirikoyerowero ma om-
buyingo. Kini, Anutdo ngu mera ngaro oni simoo bare
bidodo weti mbumbuwanonggo ko yoyoni ero, soweyootoni
ombuyingo.
18 Oni ene ataga newendemo hamoo teteku ngu, asa, Anut
doongeyimo oni nenengo tunootete. Ene oni ene newen-
demo hamoo ma teteku ngu, Anut doongeyimo ene weti
mbumbuwano hoonootero ooroote. Ndadiro nguro, ene
Anutro Nangoni gurananggega nguro newendemo hamoo
ma tewoku, nguro ene hoonootewa.
19 Mande wirikoyingo muri ngu ngandiro. Soru himi ngu
kuri merako ngano tunootewo. Ene onindo ngu ooreriko
oruwero ingoro, nguro ene soru himi ngu yokootenggo.
Ndadiro nguro, enengo muriye ngu biyomi oorengo.
20 Yo, ngundiro oni simoo bare ngu ooreriko muri biyomi
ngu tero oruwero, gome ingootenggo. Ngundiro nguro,
ene soru himimo ombuwero ma ingootenggo. Ndadiro
nguro, enengo muriye biyomi ngu soru himi ngundo
yootunoweroyi, nguro ene yokootenggo.
21 Ene oni muri hamoo teteku ngu, ene soru himimo
nguno ombute. Enengo murini, enengo koni, ngu Anutya
ko teteriku ngu, oni doongeyemo tunoo kenowanggo, ero
eyingo.

Sonoyeroyingo Yondo Yisas, Nguro Eyingo

---

* **3:14:** (Ye sirero mande ngu Anutro Mande Buk kurimi (Namba 21:4-9), nguno kandangero ingowanggo).

22 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onikuya,
Yudiya merasina oorowuyingo. Nguno, Yisas enengo kirikiri
oniya nguno oode, oni simoo bare gidarega sono kundingiyi
gimuyunoro oruwonggo.
23 Ngu naruno nguno, Ayinon ende ngu, Salim ende
ngu tanggeyimo, nguno Yondo nguya, oni simoo bare sono
gimuyunoyingo. Ngu merasina nguno sono oowooyingga oo-
rooteku, nguro oni simoo bare suwooyi sano nguno mayero,
sono kundingiyi yoyingo.
24 Ngu naruno nguno, Herodndo Yon yoro ya biyomimo
ma yeyingomo.
25 Ngu naruno, rongge mande gura Yonro kirikiri oni, ko
Yuda oni guraya ngu kewooroyemo tunooteyingo. Ndadiro
sono gimuweroyi, Yudaro muringga ngu keyoro ngu, ene
Anut doongeyimo, sarayi tunootewato, ero ronggeyoro
eyingo.
26 Ngundiro tero, enengo kirikiri oni Yonno oororo eyingo.
Oo etuyeroyingo oni, kuri geya oningga Yodan sono an-
duroko ootooro, gedo nguro mandeni eyingo. Ngu oningga
ngundo oni simoo bare sono kundingiyi gimuyunootoni,
simoo bare bidodo eneno oorowutenggo, ero eyingo.
27 Ene ngundiro etoyi, asa, Yondo mandeye gumi eyingo.
Anut sambo endemo oorooteku, ngundo oni gura oo ma
inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete ma yowa.
28 Nondo mandega yeno ewonomu, ye ngu kuri ingoyingo.
No ngu oningga, Anutdo oni noore ko yoyowero ero sunggi
yeyingongga, ngu kini. Ene no ngu, Anutdo ngu oningga
nguro ooreni yomosiyoyinoweroyimboro ero, koretero no
sowenerootoni ombuwono.
29 Ngu ngandiro. Ene oni gura bare yowaku ngu, asa,
ngu barega ngu, ene ngu simoongga nguro bareyi. Ngu
simoongga nguro dobooyi ngu dikaro, sodeyero, ataga bare
yowoku oningga nguro mandeni ingoro, oni oni tewa.
Ngundiro nangge, no nguya nowoondonemonggo ngu on-
ingga ombuyingo, nguro no oni oni urungga teteno. Ataga
ngu engge oorengo tunootete.
30 Hamoo oorengo, ngu oningga ngu (Yisas), nguro
oowooyi ngu komo urungga oorengo tunootetoni, noro
oowoone ngu komo omburo bodaga tero, ameno uwa, ero
eyingo.
31 Oni sambono awunonggo ombuyingo ngu, enengo
murini ngundo mera ngaro muriye ngu bidodo dagayeroote.
Oni mera ngano tunooteteku ngu, ene mera ngaromu. Ene
mera ngaro oo nguro nangge mandeni ero tete. Yo, hamoo,
oni ene sambo endemonggo ombuyingo ngu, enengo murini
ngundo mera ngaro muriye ngu bidodo dagayeroote.

32 Ene oo kuri kenowoku, ko ingowoku, nguro ero
yootunoro ete. Ene oni gurado ngu mandega ero
yootunooteku, ngu ma yoro dowoote.
33 Oni ene mande ngu gome ingoro, yoro dowooro ngu,
asa, ene yo ero ewaku, ngu mandega nguno ngu, Anut ene
hamoo mande nangge ete, ero etuyerowa, eyingo.
34 Ngu oningga Anutdo sureyootoni ombuwoku ngu, ene
Anutro mandeni nangge yootunoro ete. Ndadiro nguro,
Anutdo Yuka Kundingiyi ngu urungga oorengo inoyingo.
35 Eweyimbo enengo Nangonimboro gome ingoro,
nowoondoyi teyinoro, nguro oo bidodo ene kandeyimo
yero inoyingo.
36 Oni ene Nangonimboro newendemo hamoo teteku ngu,
ene suwooyi sano keta sugi sugi oruweroyiga ngudodo
ooroote. Ene oni Nangonimboro mandeni ngu ma ingoro
keyoro ngu, asa, ngu oningga ngu, Anutya nguno keta ma
oruwari. Kini, Anutro sanggiriningga ngu eneno oruwa.

4

Yisasdo Sameriya Mera Nguro Baregaya Mande Eworiyo

1 Ngu narunggano nguno, Parisi onindo mande gura
ngandiro ingoyingo. Yisasdo Yon dagaro, kirikiri
oni oowooyingga oorengo yoyoro, sono kundingiyi
gimuyunoote, ero ingoyingo.
2 (Ene Yisas enengombo ma sonoyeroyingo. Kini, enengo
kirikiri onindo nangge oni sonoyeroyingo.)
3 Yisas ene Parisi oniro mandeye ngu ingoro ngu, ene
Yudiya mera yokoro, ene ootoogero, Galili merako ko
oorowuyingo.
4 Yisas ngu ene ootoogero, Sameriya mera kewoorokuri
oorega ngu keyoro oorowuyingo.
5 Yisas ngundiro yade oororo, Sameriya mera nguro ende
gura oowooyi Sayika, nguno tunooteyingo. Ngu endega ngu
namoko mera gura Yekobdo enengo nangoni Yosep kuri
inoyingo.
6 Yo, ngu musiyonggano nguno, Yekobdo kuri sono
merengga seyingo. Yisas oore yade yade omburo, moondeyi
ogingootoni, nguro ene sono merengga ngu tanggeyimo
bibiteyingo. Ngu narungga ngu, sa kewooro (12 Klok).
7 Ngu naruno nguno, Sameriya mera nguro bare gura
sono moondowero ombuyingo. Ene ombutoni, Yisasdo
ngu barega ngu kenoro, ngandiro eyingo. Sono bodaga
nunootooga newe, ero eyingo.
8 Ngu naruno ngu, Yisasro kirikiri oniku bidodo, oowari
uriyowero endemo umukoyingo.

9 Yisasdo ngundiro etoni, asa, Sameriya barega ngundo
gumi eyingo. Ge ngu Yuda oni, ko no ngu Sameriya bare.
Nguro ge ndawugaro, nono sonoro sumoo ete? Ero eyingo.
(Ndadiro nguro, Yuda onindo Sameriya oniya doboo ma
yero, gobooro ma endeyootenggo.)
10 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo ngu barega nguya gumi
eyingo. Ene ge Anutdo oo kingo duwoo gunooteku, ngu
ingoro ngu, ko nga oningga ngando geno ete, sono bodaga
nunootooga newe eteku, ngu nguya ingoro ngu, gebana
eneya ewa. Suwooyi sano, keta oruweroyi sono ngu, no
nunootooga newe ero ewaku ngu, enendo suwooyi sano keta
oruweroyi sono ngu gunootoni newa.
11 Ngundiro etoni, barega ngundo Yisasro mandeni gumi
eyingo. Oni urungga, ge sono moondoweroyi oo gura kini,
nga sono merengga nga ngu, mera newendemo oorengo
amu. Ge sono suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu
ndanonggo yowa?
12 Yekobdo nga sono merengga nga ngu, sero yunoyingo.
Ngu enengombo enengo simoongo, ko enengo nusakododo
nga sonongga nga neroriyingo. Ge noorengo osinani, Yekob,
ngu dagaro urungga, bine? Ero eyingo.
13 Yisasdo barega nguro mandeni ngu ingoro, gumi eyingo.
Oni bidodo nga sonongga nga nero ngu, ene kootuyisina
sonoro ko ingoro hahangewa.
14 Ene oni gura nondo sonongga nga inootoowe newaku
ngu, asa, ene sonoro nggurongo ko ma soriyetoni ha-
hangewa. Nga sonongga nondo inootenoku ngu, suwooyi
sano keta oruweroyi sonongga ngu newendemo ngunonggo
oorero oorero, ene sugi sugi oruwa, eyingo.
15 Ene ngundiro etoni, asa, baregaku enebana Yisasno
eyingo. Oni urungga, ge ngu sonongga ngu, no nuno.
Nunootoyi ngu, asa, kootuyisina, no nggurongo soriyetoni,
sonoro hahangero, no sono moondowero, ngano ko ma
ombuwano. Ero eyingo.

16 Etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Ge ooroya, ka-
mengge negongoya, yaringo eraya eraya ngano omburi! Ero
eyingo.
17 Ngundiro etoni, baregakundo gumi eyingo. No kamene
moore kini. Etoni, Yisasdo baregakuya, eyingo. Ge ngandiro
ete, no kamene kini, ge ngu hamoo oorengo ete.
18 Ndadiro nguro, kuri ge kamesumoongge kandegura.
Ataga simoongga oorooteriku, ngu gengo kamengge oorengo
kini. Gengo mandega eteku, ngu hamoo oorengo ete, eyingo.
19 Etoni, barega ngundo Yisasno eyingo. Oni urungga,
ataga no ingooteno. Ge Anutro ingondudu eyingo oni.

20 Noore osi sambananimbo nga mera purimo ngano
yowuruwooro, Anutno yambo mande teyingo. Ene ye Yuda
onindo ngu etenggo. Oni yowuruwooro yambo mande
teweroyi ngu, Yerusalemno nangge, ero etenggo.

21 Baredo ngundiro etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi
eyingo. Ge bare, ge komo noro mande etenoku nga ingoya,
nowoondogemo hamoo teni. Naru gura tunootetoningga
ngu, ye nga mera purimo ngano, ko ye Yerusalemno nguya,
awananimo yambo mande ma tewanggo.
22 Ye ngu, oo ye ma ingootenggoku, nguno yambo mande
tetenggo. Noore Yuda onindo ngu oo ingootetoku, nguno
yambo mande teteto. Ndadiro nguro, Anutdo ko yoyoweroyi
koningga, nguro ingonduduga ngu, noore Yuda oni simoo
bare kandenanimo ooroote.
23 Naru gura tunootetoni ngu, ngu narunggaku ngu
ataga kuri tunootewoku nga! Oni bidodo hamoo yambo
mande tewero ngu, asa, ene komo Yuka Kundingimboro
Awangga nguro yanggangoni, murinimo, nguno yambo
mande tewanggo. Ene muri ngundiro tetenggoku ngu, asa,
Awando ngundiro oni nguro gome ingoote.
24 Anut ngu Yuka oorengo. Nguro oni simoo bare komo
Yuka Kundingiyi, nguro yanggangonimo ngu yambo mande
tewanggo. Yo, ene komo Anutdo muri metemi tewero
ingooteku, ngu nangge teyi.
25 Ene ngundiro etoni, asa, baregakundo mandeni gumi
eyingo. No ingooteno. Mesayiya ombuwa. Ene Krayis,
Anutdo noore ko yoyoweroyimboro ero rogo teyingo oni,
ngundo ombuya. Ene ombuteku naruno nguno, ene oo
bidodoboro etoni, noore ingowato, eyingo.
26 Barega ngundo ngundiro etoni ngu, Yisasdo enengo
mandeni gumi ero eyingo. Ngu nondo nangge, no ataga geya
mande eteroku nga! Ero eyingo.

27 Yisasdo barega nguya ngundiro ewootoni, asa, ngu
naruno nangge, enengo kirikiri oniku omburo, yeyoro,
ene nguro ingondudu urungga teyingo. Ene kirikiri oni
gurado sumoo ewero ma ingoyingo. Ge ndawu ooga yowero
erewete; ngundi, ge ndawugaro eneya mande eteri? Ero
ingoyingo.
28 Arisa, ngu barega ngu, enengo sono nggusi nguno
yokoro, ene kendutero, endemo oororo, oni simoo bareno
eyingo.
29 Ye ombuya, ande oningga ande kenoyi! Ene nondo oo
kuri tewonoku, ngu bidodo yootunoro ete. Ene Krayis bine?
Ero eyingo.

30 Ene ngundiro etoni, arisa, oni simoo bare endemo
oruwonggoku, ngu bidodo ootoogero, ende yokoro, Yisas
tanggeyimo ombuyingo.
31 Ngu narunggano nguno, kirikiri onindo Yisasya oo neni
ero, eriringoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni, ge komo oowari
ne! Ero eyingo.
32 Ene Yisasdo eyingo. No oowari gidarega moore, ye
nguro ma ingootenggo.
33 Ngundiro etoni, nguro enengo kirikiri oni enengo
nangge ero ingoro, eyingo. Oni gurado bine, oowari kuri
yoro, mayero inowo? Ero eyingo.
34 Yisasdo enengo ingonduduye ngu kenoro ingoro, nguro
ene eyingo. Noro oowari ngu ngandiro. No komo oni no
sowenerootoni, ngano ombuwonomu, nguro ingonduduni
ngu keyoro, enengo koni ngu temukowano. Ngungga ngu,
noro oowari nenengo.
35 Yendo ngandiro etenggo. Kombo namoraya yokoro
ngu, kono oowari enggero mandoni yemukootoni, yoro, ngu
neweroyi naru. Ene no yeno eteno. Ye komo ootoogeya,
doongeteya, endeyoya, oowari koyi nga kenoyi. Oowari kuri
enggero mandoni yemukowo.*
36 Oni oowari engge yooteku ngu, ene enengo uriyi yoro,
ene suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyi, nguro oowari
ngu yowuruwooro watayewa. Ngundiro nguro, oni oo
miteku, ko oni oo engge yooteku nguya, ene gobooro oni oni
tewari.
37 Ngundiro nguro, nga mandega nga ngu hamoo. Oni
gurado ngu, oo yuwooyi mitoni, ko oni gurado ngu oowari
enggero mandoni yetoni, ngu yoote.
38 Nondo kuri ye sureyerootoowe, ye ko tero oo ma miyin-
gomo, nguno oowari enggero mandoni yetoni yowanggo.
Oni songombo ko kuri yanggango ko tetoyi, oowari oorero
enggewoku ngu. Yendo ngu kongga nguno uro, oowari engge
yowonggo. Yisasdo mande ngundiro eyingo.
39 Sameriya ende urungga nguro oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo, barega nguro mandeni ngu ingoro, nguro
ene Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ndadiro nguro,
barega ngundo eyingo. Nondo kuri oo biyomi tero endey-
owonoku, ngu bidodo yootunoro emukoote, ero eyingo.
40 Ngundiro etoni, Sameriya endemo oni simoo bare ngu,
ene Yisasno omburo eyingo. Ge ombutooga nooreya ngano
oruwato. Ngundiro etoyi, nguro Yisasdo ngu endegano,
nguno sa eraya oriyingo.

---

* **4:35:** (Oowari engge mandoni ngu oni simoo bare Anutro mande keta ingoro, nowoondoyemo hamoo tewero ingootenggo.)

41 Sa eraya nguno oodoni, nguno ngu, oni simoo bare
oowooyingga nguya Yisasdo mande etoni, ngu ingoro,
nowoondoyemo hamoo teyingo.
42 Ene ngu barega nguya eyingo. Noore gedo etoyi ingoro,
nguro noore nowoondonanimo hamoo ma teyingo. Kini,
noore ngu noorengombo enengo manggowoomo mandeni
nguya ingoro, nguro noore nowoondonanimo hamoo teteto.
Noore ingooteto. Nga oningga ngando nangge, ene mera
ngaro oni simoo bare bidodo ko yoyoweroyi oni oorengo.
Ero eyingo.

Yisasdo Gabuman Oniro Tabango Nguro Nangoni Yomosiyoyingo

43 Ngu sa erayaga nguno yokoro, ene ootoogero Sameriya
ende yokoro, yade yade ooreko oororo, Galili merako
tunooteyingo.
44 Yisas enengomboro ero eyingo. Anutro ingondudu
eyingo oni ngu, enengo ende damonimo oowooyi bingami
ma tunootewa. Ero eyingo.
45 Ngundiro ero, Yisas ene yade oororo, Galili merakono
tunooteyingo. Ene tunootetoni, Galili oni ngundo Yisas
kenoro, ene oni oni teyingo. Ndadiro nguro, ene naru
kundingiyi nguno Yisasdo Yerusalemno ko oo tewoku, ngu
ene nguya oororo kenoyingo.
46 Ngundiro tero, Yisas ene Kena ende Galili mera nguno
mayero tunooteyingo. Ngu endega nguno ene kuri sono
yowoorengootoni, Wayin tunooteyingo. Ngu merako nguno
ende gura oowooyi Kapeniyam. Nguno Gabuman oniro
sobosobo tabango gura oruwoku, ngu enengo nangoni ngu
sayidodo oruwo.
47 Ngu oningga ngundo Yisasro mandeni ingoworomu ngu,
Yudiya mera yokoro, ene mayero, Galilino ooroote, ero etoyi,
ingoyingo. Nguro, ene Yisas tanggeyimo oororo eyingo.
Ge komo ombuya, noro nangone kumoowero namoko tete.
Nguro ge ombuya, yomosiyootooga mete teni, ero eyingo.
48 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo eyingo. Ene yeno
Anutdo oo songo gura onindo ma teweroyimu teteku, ngu
kenoro, nguro ye nowoondoyemo hamoo ma tetenggo, ero
eyingo.
49 Yisas ngundiro etoni, asa, Gabuman oniro sobosobo
oni tabangongga, ngundo Yisasno eyingo. O oni urungga,
ge komo sodedo Kapeniyam endemo ombu, no nangone
kumoowero teteku nga! Ero eyingo.
50 Tabango oningga ngundo ngundiro etoni, Yisasdo gumi
eyingo. Ge mete oorowu, gengo nangongge ngu keta oruwa.

Ene ngundiro etoni, asa, ngu oningga ngu, ene Yisasro mandeni ngu ingootoni, hamoo tetoni, nguro ene oorowuyingo.

51 Ngu oningga ngu ene oorowutoni, enengo yano kirikiri oni ooreko yeyootoni, ngundo eyingo. Gengo nangongge keta ooroote, ero eyingo.

52 Ngundiro etoni, nguro enengo kirikiri oniku sumoo yunoro eyingo. Kuyowo ndawu naruggano ene sayimbo yokootoni, ene metemi tewo? Ene ngundiro etoni, enengo kirikiri onikundo gumi eyingo. Ene kuyowo sa gabogaboyi ngu naru gurananggemo (1 klok), moondeyi kookingo urunggaku yokootoni, mete tewo.

53 Ngundiro etoyi, eweyi ingoyingo, kuyowo ngu narunggano nguno nangge, Yisasdo gengo nangongge ngu keta oruwa, eneno ewo. Ngundiro nguro, ene Yisasro newendemo hamoo tetoni, enengo keyimo oniku nguya eneno nowoondoyemo hamoo temukoyingo.

54 Ngu naruno, Yisas ene Yudiya mera yokoro, Galili merako mayero, nguno ene oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu tambu erayayiga, nguno teyingo.

5

Yisasdo Betisayida Sono Koongeyingomo Sayi Oni Gura Yomosiyoyingo

1 Yuda oniro naru kundingiyi gura tunootetoni, nguro Yisas ene Yerusalemno oorowuyingo.

2 Yerusalem endeboro oonggoo pawa nguro yamuko ngu oowooyi, Sipsipro yamuko. Ngu yamukongga ngu tanggeyimo nguno sono koongeyingo gura oruwo. Ngu Hiburu mandeno ngu oowooyi Betisayida, ero eyingo. Ngu sono koongeyingongga ngu, dabemimo ya tookoododo kandegura oruwo.

3 Ngu ya tookoododono nguno, sayi oni oowooyingga oorengo oruwonggo. Oni doongeye kiringomu, oni kekandeye nggiminggameyimu, ko kekandeye bingo yeyingo oni, ngudodo nguno oruwonggo.

4 Naru gidaregano, Anutro sambono Engel ngundo omburo, sono newendemo uro, sono tetoyi, roringoro, ikakowooyingo. Oni gura ene koretero oororo, sonono uwaku ngu, enengo sayini kinitetoni, mete tewa.

5 Ngu musiyomo nguno, oni gura ngu ya tookoododono oruwoku, ene sayidodo oodoni, dagoma onibiga kande eraya kengga kegidemboro kabusa (38) nguno oruwo.

6 Yisasdo oningga ngu kenootoni wetoro oodoni, ene ingoyingo. Nga oningga nga, ene naru pirungga ene sayidodo oruwo. Ngundiro ingoro, Yisasdo oni sayidodoga nguya

sumoo ero eyingo. Ge gengo gowege ngu gome metemi
tewero ingoote, bine? Ero eyingo.

7 Ene ngundiro sumoo etoni, sayi oninggakundo Yisasro
mandeni gumi ero eyingo. Oni urungga, sono kooto
oorero ikakooteteku naruno ngu, oni gura no hooroowen-
eroro, noyoro sonono noyeweroyi kini. No nenengombo
oorowuwero oorowutoowe, oni songombo oororo, no da-
ganeroro, enendo sonono koretero oororo utenggo, ero
eyingo.

8 Etoni, asa, Yisasdo ngu oni sayidodoga nguya eyingo. Ge
ootoogeya, gengo yaba, oo ngu yoya, dikaya oorowu, ero
eyingo.
9 Ene ngundiro etoni, arisa, sodedomangge ngu sayi on-
ingga nguro goweyi metemi tetoni, ene ootoogero, enengo
yaba oo ngu yoro, dikaro oorowuyingo.

Ngu kongga ngu Sabat naru kundingiyimo teyingo.

10 Yuda tabango onindo, oni sayidodoga ko metemi teyin-
gongga nguya eyingo. Ataga ngu naru kundingiyi (Sabat).
Mosesro mamana mandeno ngu, ge gengo yaba koorowooro
endeyoweroyi nguya roogo, ero eyingo.
11 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, ngu oni sayidodoga metemi
teyingongga, ngundo mandeye gumi eyingo. Oningga no
yomosinerootoni metemi tetenokungga, ngundo ero, nono
ete. Gengo yaba oo ngu yoya, koorowooya oorowu, ero
eyingo.
12 Ngundiro etoni, Yuda onindo sumoo inoro eyingo.
Ndawu oninggado geno ete, ge gengo yaba yoya,
koorowooya oorowu, ero ete? Ero eyingo.
13 Ene ngundiro sumoo etoyi, oni goweyi metemi
tewokungga ngu, ene onendo tewoku ngu ma ingoyingo.
Ndadiro nguro, oni simoo bare oowooyingga oorengo
oodoyi, Yisas ene ngu kewooroyemonggo kuri toongeyingo.

14 Kootuyisina, Yisasdo ngu oninggaku yowuru yano
kenoro eyingo. Ataga ngu ge mete tewoku nga, ge weti
mbumbuwa gura ma tewero. Kinitetoni ngu, kowuri gura
urungga oorengo ge moondegemo tunootewa, ero eyingo.
15 Arisa, ngu oningga Yisasro mandeni ingoro ngu, ene
oororo, Yuda onino eyingo. Nga oningga ngando no
yomosinerowoku, ngu oowooyi Yisas, ero eyingo.

16 Ngundiro etoni, Yuda onindo ngunonggo Yisas
yomburiyoweroyimboro damoni yeyingo. Ndadiro nguro,
ngu ooga ngu Sabat naru kundingiyimo nguno tewoku
nguro.

17 Ene Yisasdo mandeye gumi ero eyingo. Awanembo
ngu naru bidodomo ko tero oorooteku, ngundiro nguro, no
nguya ko tewano, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, Yuda onindo ngu ene komo Yisas
ureyi kumooweroyimboro yanggango yeyingo. Ndadiro
nguro, Yisasdo Sabat narungga nguro mamana mande ngu
yomburiyoro, ko nguya Yisasdo ete. Anut ngu enengo
eweyi oorengo, ero ewo. Ngu mandega eteku, nguno ngu,
enengombo Anut ngundiro tunootete.

Anutro Nangoni Ngu Ene Ko Teweroyi Sunggidodo

19 Arisa, Yisasdo Yuda oniro mandeye gumi ero eyingo.
Hamoo oorengo, no yeno eteno. Nangonimbo enengo in-
gondudunonggo oo gura ma tewa. Kini, ene oo eweyimbo
tetoni kenowoku, ngu nangge tete. Eweyimbo oo bidodo
teteku, ngu enengo Nangonimbo nguya ngundiro nangge
tewa.
20 Eweyimbo Nangonimboro gome ingoro, nowoondoyi
teyinoro, nguro ene oo bidodo gome etungootoni, Nangoni
nguya tete. Eweyimbo ko nga dagaro urungga nguya etun-
gootoni tewa. Nguno ye nowoondoye soriyokoro, ingondudu
urungga ingowanggo.
21 Eweyimbo oni kumooyingomu yokutuwootoni, ootooge-
toyi, keta oruweroyi ngu yunoote. Ngundiro nangge, Nango-
nimbo nguya, ene keta oruweroyiga ngu yunowero ngu, ene
mete keta yunoote.
22-23 Eweyi Anutdo oni guraro mandeni ma wirikoote.
Kini, oni wirikoweroyi ko ngu bidodo enengo Nangoni
kuri inoyingo. Ndadiro nguro, oni bidodo Anut oowooyi
bingami ero okootenggoku, ngundiro nangge, enengo Nan-
goni nguya ngundiro oowooyi bingami ero okoowanggo, ero
ingoote. Oni ene Nangoni oowooyi bingami ma ero okooteku
ngu, asa, ene Eweyimbo, Nangoni soweyootoni ombuwoku,
nguya oowooyi bingami ma ero okoote.
24 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni ene noro mandene
ingoro, keyoro, Anutdo surenerowoku, nguya newendemo
hamoo tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene keta sugi
sugi oruwa. Yo, hamoo, ngundiro oningga ngu Anutdo oni
nenengo etekungga ngu, kootuyisina, Anutdo ene ko ma
wirikowa. Kini, ene Anutya keta oruwari.
25 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Naru tunooteweroyi
ngu, ataga kuri tunooteteku nga, oni kumooyingo ngu, ene
Anutro Nangoni nguro manggowo ingoro ngu, asa, ene
suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowanggo.
26 Eweyi enengombo ngu oni simoo bare yoyeni, keta
oruweroyi ngu tunootete. Ngu yanggangongga ngu nangge

Nangoni inootoni, nguro ene nguya keta oruweroyiga ngu
oni simoo bare yunoote.
27 Ene Oni Nangoni, ngundiro nguro, Eweyimbo oni
wirikoweroyi kongga ngu ene inoyingo.
28-29 Ngu hamoo, tunootewerоyi naruno tunootetoni ngu,
oni bidodo kumooyingomu mereno oorootenggoku, ngu
ene nenengo manggone ingoro ootoogero, enderoko oore-
wanggo. Yo, hamoo, oni ene muri gome nenengo endey-
oro oruwonggoku ngu, ene keta ko ootoogero Anutya sugi
sugi oruwanggo. Ene oni muri biyomi tero oruwonggoku
ngu, ene ko ootoogero, mandeye wirikoyingo onino oororo,
dikaro, ngunonggo ene Setanro ende biyomi nguno sugi sugi
oruwanggo. Ye nguro ma soriyokoro tewero.

Oni Gidaregado Yisasro Mandeni Yootunoro Etenggo

30 Yisasdo Yuda oni tabango nguya mande ngandiro
eyingo. No nenengombo nenengo ingondudunemonggo oo
gura ma tewano. Kini, no Awanonggo mande ingowonomu
ngu nangge keyoro, no oni wirikoyerowano. Noro mande
wirikoyingo ngu nenengo oorengo. Ndadiro nguro, no
nenengo ingondudune ma keyooteno. Kini, Awando no
soweneroоtoni, ombuyingongga nguro manggowo nangge
keyoro ko teteno.
31 Ene no guranangge, nondo nangge nenengo mandene
wesiyoro ero ngu, asa, ngu mandega wesiyoro ewonoku, ngu
hamoo kini.
32 Ene gura (Anut) nguya oorooteku, ngundo ene noro
mande ero yootunoote. Ngu noro mandega ewoku, ngu
hamoo oorengo, ero ingooteno.
33 Kurimi, yendo oni gura soweyootoyi, Yonno oororo, ene
noro mande wesiyoro etoni ingowonggo. Mande bidodo
ingowonggoku ngu, ngu hamoo mande nangge.
34 Oni dikaro, noro mande, oowoone ero yootunootenggoku, nguro no ma ingondudu teteno. Ene nondo ngu
Anutdo ye ko yoyoni ero, nguro gome ingooteno. Ngundiro
nguro, nondo nga mandega nga yeno etenoku, ngu Yonro
koni nguro mande eyingo.
35 Yon ngu soru ngundiro dero, oni simoo bare himi
gomemo yunowo. Yengo nowoondoye ngu mete tetoni, ye
naru ootuwoo bodaga enengo himimboro oni oni tewonggo.
36 Ene noro kone, murine, oo songo gura onindo ma
teweroyimu, ngu ye kewooroyemo tewonoku, ngundo Yonro
mande hamoo ewoku, ngu dagayingo. Ene ataga noro
murine ngu nga yootunoro ete. Ko bidodo awando no
nunowoku ngu, no temukowano. Yo, hamoo, nondo ko

tetenoku, ngu enengombo oni simoo bare etuyerootoni,
Awando no sureneroot oni, no ombuyingo, ero ingowanggo.
37 Awando no sureneroot oni, ombuwonoku, ngu enen-
gombo no yootunoneroro, mande ero yunoyingo. Yo,
hamoo, ye enengo manggowo bodaga ma ingoro, ko enengo
omukumundoongo nguya ma kenoyingo. Ene enengo
mande ngu Bukno ooroote.
38 Ene ye nguro mandeni nowoondoyemo ngu ma ooroote.
Ndadiro nguro, ye Anutdo no sowenerootoni ombuwonoku,
ye nguro nowoondoyemo hamoo ma teyingo.

39-40 Ye ngandiro ingootenggo. Anutro mande nakaya
ngundo suwooyi sano keta oruweroyi ketangga ngu
yunootoni, suwooyi sano gome oruweroyi ero etenggo.
Ngundiro nguro, ye mande bidodo ngu nakaya ngu
newendemo oorooteku, nguro koyi tero erewetenggo. Ene
ngu nakayangga, ngu noro yootunoro ete. Ene ye nono
omburo suwooyi sano keta oruweroyiga ngu ma yowero
ingootenggo.

41 No onindo bingamine eya okooyi ero, ma sumoo
yunooteno.
42 Ene nondo ye ingooteno. Yendo ngu, yengo nowoon-
doyemo Anutno hamoo ma tero oorootenggo.
43 No kuri awanemboro oowooyimo ombuwonoku, ene ye
noro mandene ma yoro ingootenggo. Ene oni gura enengo
oowooyimo ero ombuwaku ngu, ye nguro mandeni ngu ye
hahangero yoro ingowanggo.
44 Ye yengo bingamiye ngu yengo dobookuriyemonggo
yootenggo. Ene ngu bingamingga ngu Anutdo yunowero
ingooteku, ngu ye yowero ma ingootenggo. Ngundiro nguro,
ye nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro nguya ma in-
gootenggo.

45 Ye nowoondoyemonggo ngandiro ma ingowero, nondo
Awano ye wirikoyerowero mande eweroyi kini ero, ma
ingootenggo. Ye Mosesndo nangge ye hoorooweyeroweroyi
ero, ingondudu tetenggo. Kini, ngu ingonduduga ngu ne-
nengo kini. Mosesndo ngu yengo wirikoyeroweroyi oni.
46 Mosesndo noro newendemo hamoo teyingo. Nguro ngu,
ye Mosesro mande nowoondoyemo hamoo tero ngu, ye noro
mandene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ndadiro
nguro, Mosesndo ngu ene noro mandene nakangoyingo.
47 Ene ye Mosesndo mande nakangoyingo ngu nowoon-
doyemo hamoo ma tero ngu, ye ndadiro tero ngu, ye
noro mandene ngaro nowoondoyemo hamoo tewanggo? Ye
ereremo kini. Ero eyingo.

6

Yisasdo Oni Simoo Bare Oowooyingga Oorengo 5,000 Oowari Yunoyingo
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

1 Ngu mandega ngu kinitetoni, Yisas ene Galili mera
nguro sono koongeyingo oowooyi Tayibiriyas, (Galili) ngu
anduroko nguno urooreyingo.
2 Nguno urooretoni, oni simoo bare oowooyingga oorengo,
ngundo Yisasdo oo songo gura onindo ma teweroyimu sayi
onino tetoni, nguro ene Yisas kenoro, keyoro endeyoyingo.
3 Ene ngundiro tetoyi, Yisasdo enengo kirikiri onikuya
purimo oorero, nguno bibiteyingo.
4 Ngu naruno nguno, Yuda oniro Pasowa naru kundingiyi,
ngu namokono tete.
5-6 Yisas doongetero, endeyoro, oni simoo bare oowooy-
ingga oorengo yeyootoni, ene tanggeyimo ombuyingo. Om-
butoyi, Yisasdo oo teweroyi kuri ingoro, nguro ene Pilip
towoongoro, ngandiro sumoo eyingo. Noore oomanon-
goyingo ndanonggo uriyoro, nga oni simoo bare nga
yunootooye newanggo? Ero eyingo.

7 Pilipdo mandeni ngu ingoro, gumi ero eyingo. Noore sa
naru onibiga (200) ko tetooye ngu, ko nguro uriyi yowatoku,
ngundo nga oni simoo bare urungga ngaro oomanongoyingo
bodaga uriyootooye, ma mete tewa. Hamoo oorengo kini,
ero eyingo.
8 Ngu naruno nguno, Yisasro kirikiri oni gura, oowooyi
Enduru, ngu Sayimon Pita koneyo, ngundo Yisasno ero
eyingo.
9 Simoo oore gura nooreya ngano oorooteto. Ngundo
ene oomanongoyingo kandegura ko iso eraya bodaga nguya
moore. Ene ngundo oni simoo bare ngandiro urungga nga
ma mete tewa, ero eyingo.
10 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo eyingo. Simoo bareno
etoyiga, ene bibiteyi, so gome gome nguno oruwo. Ene
ngundiro etoyi ngu, asa, oniku nguno bibiteyingo. Ngu
simoo ngu bidodo yowuruwootoni, ngu urungga oorengo
(5,000).

11 Oni simoo bare bibitemukootoyi, Yisasdo ngu oomanon-
goyingoku yoro, Anutno esosootero, enengo kirikiri oni
yunootoni, ngundo bayetero, oni simoo bare yunoyingo.
Ngundiro tero, Yisas ene iso erayagaku nguya yoro, Anutno
esosootero, bayetero yunootoni, nero, ene kawuye mete
teyingo.

12 Oowari netoyi mete tetoni, asa, Yisasdo enengo kirikiri
onikuno eyingo. Ye oowari netoyi sosorango gugumi oo-
rooteku, ngu yoya, ngu gura ma yokootoyi biyomi yewero,
eyingo.
13 Ngundiro etoni, ene oowari manongoyingo gugumi
yowuruwooro, siriyootoyi, si kande eraya kegidemboro er-
aya angeyingo. Ngu oowari oomanongoyingo kandeguraga,
ngu netoyi, gumi oodoni, ngundiro siriyoyingo.
14 Oni simoo bare ngu oo songo gura onindo ma teweroy-
imu, ngu Yisasdo tetoni kenoro eyingo. Hamoo oorengo, nga
oningga nga, ene Anutro ingondudu eyingo oni Mosesndo
sobowooyi, ero ewoku, ngu nga oninggaku nga! Ero eyingo.
15 Ene ngundiro etoyi ngu, arisa, Yisas ene ingoyingo. Oni
simoo baredo ene dowooro, enengo mera nga oo bidodo
sobosobo urungga yeweroyimboro ingoyingo. Ngundiro
nguro, Yisas enesu nangge oororo, mera purimo ooreyingo.

Yisas Sono Koongeyingo Sanganiwoore Oorowuyingo
(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Ngu narungga ngu suwoo tetoni, Yisasro kirikiri oniku
sono koongeyingomo uyingo.
17 Ene wanggo gura sanganimo oorero, ene sono
koongeyingo kewooro oorengowoore oorowuyingo. Ene
Kapeniyam endemo uroorewero oorowutoyi suwooteyingo.
Suwootetoni, Yisas eneno ma tunooteyingo.
18 Ngu naruno nguno, doogo yanggango urungga oorengo
yootoni, sono koongeyingonggaku tookero, pikipokuri
urungga yeyingo.
19 Ene wanggo woosooro bodaga oriroko (Kilomita) kan-
degura (5) ngundi kandegura gidemboro guranangge (6)
ngundiro oororo ngu, ene Yisas kenootoyi, sono koongeyingo
sanganiwoore eneno ombuyingo. Yisas yade oororo,
wanggo tanggeyimo ombuwero tetoni, nguro enengo kirikiri
oniku sosoreyingo urungga oorengo teyingo.
20 Ene Yisasdo enengo sosoreyingo ngu yeyoro ingoro,
nguro ene sodedomangge eyingo. Ye ma sosorewero! Nondo
nangge, yeno ombutenoku nga! Ero eyingo.
21 Ene ngundiro etoni, arisa, enengo kirikiri onikundo
Yisas wanggo sanganimo ooreni ero etoyi, nguro ene san-
ganimo ooreyingo. Ooretoni, wanggo ngu naruno nangge,
merangga sawero ewonggoku, nguno tunooteyingo.

Oni Simoo Baredo Yisas Ereweyingo

22 Sengetoni, oni simoo bare sono koongeyingo anduroko
oruwonggo. Ene ngandiro ingowonggo. Kuyowo wanggo gu-
ranangge oodoni, nguno Yisas ooretoni, ngu ma kenoyingo.

Kini, enengo kirikiri oni ngundo nangge wanggo ngu sanganimo oorero sawonggo.

23 Ene ngu naruno nguno, wanggo gidega Tayibiriyas endemonggo ngu mayero, sagigo oni simoo bare oorootenggoku, nguno gosiyoyingo. Ngu musiyonggano, nguno Yisasdo kuri oomanongoyingo Anutno esosootero yunootoni, neyingo meranggano nguno.

24 Oni simoo baredo, ngu Yisas enengo kirikiri oni nguya, ereweyeroro, ene nguno ma yeyoyingo. Ene ma yeyoro, nguro ene wanggo gidega sanganimo oorero, Yisas erewero Kapeniyam endemo oorowuyingo.

Yisas Ngu Sambo Endeboro Oomanongoyingo Oorengo

25 Oni simoo bare ngu Yisas sono koongeyingo anduroko kenoro, sumoo inoro eyingo. Oo etuyeroyingo oni urungga, ge ndawu narunggano ngano mayewo? Ero eyingo.

26 Ene ngundiro sumoo etoyi ngu, asa, Yisasdo mande gumi ero eyingo. No hamoo oorengo, yeno eteno. Ye oo songo gura onindo ma teweroyimu, nondo tetoowe tunooteteku ngu, ye ma kenoro ingoro, nguro ye no erewenerootenggo. Kini, ye no erewenerootenggoku nguro damoni ngandiro. Ye oomanongoyingo newonggoku, ngundo kawuye pakini yewoku, nguro ye no erewenerootenggo.

27 Ye oowari ngundiro biyomi yeweroyi, nguro nangge, ma koyi tero yowero. Kini, ye komo oowari sugi sugi oruweroyi nguro koyi teya yoyi. Ngu oowaringga ngu Oni Nangoni ngundo ye yunowa. Yo, enengo eweyimbo ngu kongga nguro eneno ero rogo tewo, ero eyingo.

28 Ngundiro etoni, enebana Yisasno sumoo inoro eyingo. Noore komo ndadiro tero, noore Anutro ko ngu tewato? Ero eyingo.

29 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo gumi ero eyingo. Anutro koni ngu ngandiro. Ye komo nga oningga Anutdo sureyootoni, ombuyingo, nguro ye nowoondoyemo hamoo teyi, ero eyingo.

30 Ngundiro etoni, enebana Yisasno sumoo eyingo. Ge ndadiro oo songo gura onindo ma teweroyiga ge tewaku, nguro noore ngu kenoro, gengo mandege ingootooye, nowoondonanimo hamoo tewa? Ge ndawu kongga tete?

31 Noorengo osi sambanani, ene kuri oni kini merako ootooro, nguno ene oowari gura yoro neyingo. Ngu oowaringga ngu oowooyi Mana. Anutro mandeno ngandiro ero eyingo.

Ene sambo endeboro oowari ngu yunootoni, yoro neyingo, ero eyingo. (Kisim Bek/Eksodas 16:13-21)

32 Ngundiro etoyi, Yisasdo eyingo. Hamoo oorengo, no yeno
eteno. Mosesndo sambo endeboro oomanongoyingo ye ma
yunoyingo. Kini, noro Awane ngundo sambo endeboro
oowari oorengo ngu ye yunoyingo.
33 Nga oomanongoyingo hamoongga nga, ngu Anutdo sambo
endemonggo oningga soweyootoni ombuyingongga ngu.
Omburo, ngundo keta oorengo oruweroyi ngu oni simoo
bare merako ngano oorootenggoku, ngu yunoote, ero
eyingo.
34 Ngundiro etoni, onikundo Yisasno eyingo. Oni urungga,
ge komo ngu oowari manongoyingongga ngu suwooyi sano
noore yunoyato, ero eyingo.
35 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo gumi eyingo. Nondo
nangge, no suwooyi sano keta oruweroyi nguro oomanon-
goyingo oorengo. Oni ene nono omburo ngu, ene oowariro
ko ma kumoowa. Ngundiro nangge, oni noro newendemo
hamoo teteku ngu, ene sonoro ko ma ingoro hahangewa.

36 Nondo yeno eteno. Ye kuri no neyowonggoku, ene ye
nono nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
37 Oni simoo bare bidodo ngu Awando no nunootoni, ene
nono ombuwanggo. Oni nono ombuwanggoku, ngu nondo
ene ma oweyerootoowe, sawanggo. Hamoo oorengo kini!
38 No sambo endemonggo ombuyingo ngu, no nenengo
ingondudune keyowero ma ombuyingo. Kini, no mera
ngano ombuwonoku ngu, noro Awane, ngundo no suren-
erootoni, ombuwonokungga, nguro ingonduduni nangge
keyoro ombuyingo.
39 No sureneroootoni ombuyingo, Awanengga nguro in-
gonduduni, ngu ngandiro. Oni simoo bare ene kuri no
nunoyingo, no ngu gura ma yokowano. Kini, no komo naru
wengamo ko yokutuyerootoowe, ootoogewanggo.
40 Noro Awanemboro ingonduduni ngu ngandiro. Oni
bidodo nangoni kenoro, nguro nowoondoyemo hamoo
tero ngu, asa, ene suwooyi sano sugi sugi ketangga ngu
yowanggo. Nondo kootuyisina naru wengamo ko yokutuye-
rootoowe ootoogewanggo, ero eyingo.

41 Yisasdo eyingo. No nangge, no nga oomanongoyin-
gongga ngando sambo ende ngu yokoro, ombuwonoku nga!
Yisasdo ngundiro etoni, nguro Yuda onindo ngu ingoro
sanggiri tero, mande mande urungga eneya eyingo.
42 Enendo eyingo. Nga Yisas oningga nga, ngu Yose-
pro nangoni. Noore enengo eweyi nemi nguya ingooteto.
Ndadiro nguro, ene ngandiro ete. Nondo sambo ende yokoro
ombuwonowo, ero ete? Ero eyingo.

43 Ene mande ngundiro etoyi, asa, Yisasdo mande gumi
ero eyingo. Yengo nangge mande oowooyingga ero, ma
boguwooro oruwero.
44 Oni gura kingo nono ma ombuwa. Kini, Awando no
sowenerootoni, ombuwonoku, ngu enengombo oni gura
ingoyingo inootoni, ngunonggo ene nono ombuwaku ngu,
asa, naru wengamo, nondo yokutuwootoowe, ene ko keta
ootoogewa.
45 Mande nga ngu, Anutro ingondudu eyingo oniro
nakayano ooroote.

Anutdo oni simoo bare bidodo etuyerowa, ero eyingo. (Ayisaya 54:13)
Oni bidodo ene Awaro mandeni ingoro yootenggoku ngu,
asa, ene noro nguya ingootenggo.

46 Oni gurado ene no Awane kuri ma kenoyingo. Kini,
nga oningga ngando nangge, ene Anut tanggeyimonggo
ombuwoku, ngundo nangge ene Anut kenoro oruwori.
47 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni noro newende
hamoo tewaku ngu, ene ngu suwooyi sano sugi sugi keta
oruwa.
48 Nondo nangge, no oowari manongoyingo oorengo su-
wooyi sano keta oruweroyiga ngu!
49 Kurimi yengo osisambayebo, ene oni kini merako oru-
wonggoku, nguno ene Sambononggo Mana nero, ene kuri
kumoomukoyingo.
50 Ene nga oowari manongoyingo hamoongga, ngu sambo
endemonggo yokootoni, merako ngano ombuyingongga nga,
oni ngu nero ngu, ene ma kumoowanggo.
51 No nga oomanongoyingongga nga ngu, suwooyi sano
keta oruweroyiga nga sambo ende yokoro, merako ngano
ombuyingo. Oni gura ene ngu oowari manongoyingongga
ngu nero ngu, ene suwooyi sano keta oruwa. Yo, hamoo,
nenengo gowene nga ngu, mera ngaro oni simoo barero
wooro yeweroyimboro yunootoowe, ene nguno suwooyi
sano keta oruweroyiga ngu yowanggo, ero eyingo.

52 Ngundiro etoni ngu, Yuda onindo enengo nangge
ronggeyoro eyingo. Ndadiro nguro, nga oningga ngando
enengo songgiwi ngu noorendo neweroyi yunowa? Ero
eyingo.

53 Ene ngundiro etoyi, nguro Yisasdo Yuda onino ero
eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Ye Oni Nangoni,
nguro songgiwi ma nero, ko ye ngu oningga nguro sidu
daroni nguya ma nero ngu, asa, ye suwooyi sano ketangga
ngu yengombo ma yowanggo.

54 Oni ene noro songgiwi nero, ko sidu darone nguya
newaku ngu, ene suwooyi sano gome keta oodoni, nondo
naru wengamo yokutuwootoowe, ko keta ootoogewa.
55 Ndadiro nguro, noro songgiwine, ngu oowari oorengo,
ko noro sidu darone ngu, neweroyi sono gome oorengo.
56 Oni ene noro songgiwine, sidu darone nero ngu, ene
noya oodoni, no eneya oruwaro.
57 Awa ngu ene suwooyi sano sugi sugi oruweroyi keta
ngudodo, ngundo no sureneroootoni ombuwono. Nguro ngu,
no keta yanggango Awanemo oorooteno. Ngundiro nangge,
oni no nonero ngu, ene ngunonggo yanggango yoro, ene
noya sugi sugi keta oruwaro.
58 Ngangga nga ngu, ene oowari manongoyingo oorengo
sambo endemonggo soweyootoni ombuyingo. Nga ngu kuri
osi sambado oomanongoyingo nero kumooyingo, ngundiro
kini. Oni nga oomanongoyingongga nga nero ngu, ene
suwooyi sano keta sugi sugi oruwa, ero eyingo.
59 Yisasdo Kapeniyam ende nguro yowuru ya newendemo,
nga mandega nga ero etuyeroyingo.

Yisas Ene Suwooyi Sano Keta Nguro Mandenidodo

60 Arisa, kirikiri oni oowooyingga Yisasro mandeni ngu
ingoro eyingo. Nga mandega nga ngu, kowuri oorengo.
Onendo ene mete ingowa? Ero eyingo.
61 Ene Yisasdo newendemonggo ingooteku ngu, kirikiri
onindo mande nguro boguwootoyi, nguro eyingo. Nondo
nga mandega etenoku, ngando yengo ingonduduye
yomburiyoote, bine?
62 Arisa, ye Oni Nangoni kuri sambo endemo oruwoku,
nguno ko ooretoni, kenoro ngu, ye ndadiro ewanggo?
63 Yuka Kundingiyi, ngundo oni suwooyi sano keta
oruweroyi ngu yunoote. Ene oni enengombo oni keta
yunoweroyi ngu ereremo kini. Ene nga mandega nondo ye
yunoro etenoku nga ngu, ene Yuka Kundingiyi ngundo yeni,
ene suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu yeno oruwa.
64 Ene Yisasdo ene kurimimonggo oni ene kewooroyemo,
nowoondoyemo hamoo kini ngu ingoro, ko kootuyisina,
oni ngundo ene dowooro, mundi oni kandeyemo yeweroyi
nguya, ene kuri ingoyingo. Ngundiro nguro, ene ngandiro
eyingo. Ye kewooroyemo nguno oni gidarega ngu, ene
nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ero eyingo.
65 Yisasdo mande ngu soweyoro eyingo. Ngu muringgano
nguno, no yeno eteno. Ene Awando yo ero ma etoni ngu,
asa, ngu oningga ngu ene nono ombuweroyi nguya kini, ero
eyingo.

66 Yisasdo mande ngundiro etoni, nguro enengo kirikiri
oni urungga ene Yisas yokoro, enengo endemo ko sayingo.
Ene Yisas keyoro, ko ma endeyoyingo.
67 Ngundiro tetoyi, Yisasdo yowoorengoro, enengo kirikiri
oni kande eraya kegidemboro erayaga, nguno ero eyingo. Ye
nguya bine, no noyokoro sawanggo? Ero eyingo.
68 Ene ngundiro etoni ngu, Sayimon Pitando gumi ero
eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, noore
ndawu oninggano oorowuwato? Gengo mandege ngu su-
wooyi sano keta gome oruweroyimboro yunoote.
69 Noore nowoondonanimo hamoo tetoni, ngandiro kuri
inooteto. Ge nangge, oni kundingiyi Anutdo sowengge-
rootoni ombuyingo, ero eyingo.
70 Yisasdo enengo kirikiri onikuro mandeye gumi ero
eyingo. Yo, hamoo, nondo ngu ye kande eraya kegidemboro
erayaga kuri rogoyerowono. Ene ye kewooroyemo nguno,
oni gurano booro biyomi eneno ooroote, ero eyingo.
71 Yisasdo ngu Yudas, Sayimon Iskariyoot nangoningga,
nguro eyingo. Ngu oningga ngu Yisas enengo kirikiri oni
kande eraya kegidemboro erayaga nguromu gura. Enendo
kootuyisina Yisas dowooro, mundi oni kandeyemo yetoni
ureyi kumoowa.

7

Yisasro Konedoboongombo Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Ma Teyingo

1 Ngu naruno, Yisas ene Galili mera nguwoore ko tero,
oororo omburo tero, ene Yudiya merasina ko oorowuwero
ma ingoyingo. Ndadiro nguro, Yuda onindo ngu ureyi
kumoowero teyingo.
2 Yuda oniro naru kundingiyi, oowooyi Towimbo ya
Tookoododo (Sel Ya) Naru Kundingiyi, ngu namoko.
3 Ngundiro nguro, enengo konedoboongombo Yisasno
eyingo. Ge komo ootoogeya, nga endega nga yokoya, ge
Yudiya merako oorowu. Gengo kirikiri oni ngundo ene mete
gedo ko teteku, ngu kenowanggo.
4 Oni gura ene tunoo oni doongeyemo oruwero ngu, ene
oo tewero nguya, kombitero ma tewa. Yo, ge ko oo nga
tunoo tewaku ngu, asa, oni simoo bare bidodo doongeyemo
ge tunoo dikaro, ko mete tero etuyerowa, ero eyingo.
5 Yisas enengo konedoboongo nguya, Yisasro nowoon-
doyemo hamoo kini. Nguro ene ngundiro eyingo.
6 Ngundiro nguro, Yisasdo eyingo. Noro narune, ngu ma
tunooteyingo. Ene naru bidodo ngu yengo naruye.

7 Mera ngaro oni simoo baredo yeya mundi ma tewanggo.
Kini, ene ngu noro mundi oni tewanggo. Ndadiro nguro,
nondo enengombo muri biyomi tetenggoku, ngu yootunoro
etenoku nguro.
8 Yengombo ooroya, ngu naru kundingiyingga ngu
kenoyi. Kootuyisina no nguya naru kundingiyingga nguno
oorowuwanoku, ene ataga no nguno, no ma oorowuwano,
eyingo.
9 Yisasdo ngundiro ero, nguro ene sa naru gidega Galilino
oruwo.

Yisas Ene Tooko Ya (Sel Ya) Yeyingo Naru Kundingiyi Ngu Kenowero Oorowuyingo

10 Yisas enengo konedoboongo ene naru kundingiyi ngu
kenowero kuri Yerusalemno oorowuyingo. Kootuyisina,
Yisas ene nguya Yerusalemno oororo, ene oni doongeyemo
tunoo ma oorowuyingo. Kini, ene torige naru kundingiyi
nguno oorowuyingo.
11 Yuda onindo, naru kundingiyi nguno, ene erewero
eyingo. Yisas oningga ngu ndano ooroote? Ero eyingo.
12 Oni simoo baredo Yisasro mande mande urungga
oorengo, enengo nangge eyingo. Oni gidaregado, ene oni
gome, etoyi, gidaregado eyingo. Kini, ngu oningga ngundo
simoo bare ganaganayeroro endeyoote, ero eyingo.
13 Ene Yuda tabango oniro sosorero, nguro oni gurado
Yisasro mandeni tunoo ma ero endeyoyingo.

14 Naru kundingiyi ngu kewooroko, Yisas ene yowuru
ya nguro yasiriko uro, oni simoo bareno mande ero
etuyeroyingo.
15 Yuda oni mandeni ngu ingoro, nguro ingondudu
urungga tero eyingo. Nga oningga nga, ndanonggo in-
goyingo nga yoro, ete? Ene kuri ngu oo nguro ingondudu
yowero ma Skul teyingo, ero eyingo.
16 Ngundiro etoyi, Yisasdo enengo mandeye gumi ero
eyingo. Nga mandega nondo yeno etenoku nga, noro
mandene kini. Nga mandega nga ngu, Anutromu. Enendo
no sureneroot oni, no ombuyingo nguro mandeni eteno.
17 Ene oni gura Anutro mandeni keyoro ingowero ngu,
ngu oningga ngu, ene nga mandega ero etuyerootenoku,
ngaro muri ingowa. Ene ngandiro ingowa. Nga mandega
nga, ngu Anutro ingondudunonggo bine, ngundi no nenengo
ingondudunemonggo eteno bine, ngu wirikoya ingoyi.
18 Oni enengo ingondudunimonggo, mande mande ewaku
ngu, ene nguno oowooyi bingamidodo teweroyimboro tete.
Ene oni ene sureyootoni, ombuyingongga nguro oowooyi

bingami ero okoowaku ngu, asa, ene oni nenengo oorengo
tero, ene godange ma ewa.
19 Kurimi Mosesndo mamana mande ye yunoyingo. Ene
ye kewooroyemo nguno oni gurado ngu mamana mandega
ngu ma keyoote. Ndawugaro, ye no nurewero ingondudu
tetenggo? Ero eyingo.
20 Ene ngundiro etoni, simoo baredo mandeni gumi
eyingo. Geno oombooro biyomi gura oorooteku ngu!
Onendo ge gureni kumoowa? Ero eyingo.
21 Ene ngundiro etoyi ngu, Yisasdo mandeye gumi ero
eyingo. No kuri oo songo gura onindo ma teweroyi ngu
tewonoku, ye ngu kenoro nguro soriyokowonggo.
22 Mosesndo goweye doongooro yomosiyoweroyi mande
muringga ngu ye yunoyingo. Hamoo, ngu muringga ngu
Mosesno ma tunooteyingo. Kini, ngu muringga, ngu osi sam-
bano tunooteyingo. Ene yendo ngu yengo nangosumooye
ngu, Sabat naruno nguya goweye doongootenggo.*
23 Yendo ngu Mosesro mamana mande ngu keyowero
ingoro, ye nangosumooye gura Sabat naruno tunootetoni
ngu, asa, ye Sabat naruno goweyi doongooro yomosiy-
ootenggo. Arisa, nondo ngu Sabat naruno nguno, no oni gura
sayidodomu yomosiyootoowe ngu, yendo ndawugaro nguro
noya sanggiri tetenggo?
24 Ye oo doongeyembo nangge kenoro, nguro ero ma
wirikowero. Kini, ye komo oo bidodo muri gome nenengo
nguno wirikowanggoku, ngu metemi, ero eyingo.

Nga Oningga Nga Krayis, Binengga?

25 Yerusalem ende nguro oni simoo bare gidaregado ero
eyingo. Ndadiro nguro, nga oningga nga nangge ureyi
kumoowero tetenggo?
26 Kenoyi, ene mande mande tunoo oorengo eteku nga, ene
oni ururu ngundo mande gura eneya ma etenggo. Ene nguya
bine nga oningga nga ene Krayis, ero ingootenggo?
27 Ene noore nga oningga ngaro endeni ngu noore in-
gooteto. Krayis tunootewero naruno ngu, oni gurado nguro
endeni ngu kenoro ingoweroyi kini, ero eyingo.
28 Yisas ngu Tembel ya newendemo ootooro ngu, onino
mande ero etuyeroro oode, ngunonggo ene manggaru tero
eyingo. Yengo ingoyingoyemo ngu noro ingoro, ko noro
endene nguya ingootenggo. Ene no nenengo ingonduduno
ma ombuyingo. Kini, Awando surenerootoni, no ngano

* **7:22:** (Mosesro mamana mandeno ngandiro ero ooroote. Yuda oni ene komo enengo nangosumooye ngu, naru kandegura gidemboro kabusayiga (7) nguno moondeye doongooro yomosiyeroweroyi.)

ombuyingo. Awa enengo murini ngu hamoo oorengo, ene
yendo nguro ma ingootenggo.
29 Ene nondo ngu Awane ingooteno. Ndadiro nguro,
no kuri eneya oruworo, enendo no sureneroot oni, ngano
ombuwono, ero eyingo.
30 Ngu naruno, ene dowooro ya biyomimo yewero teyingo.
Ene Yisasro naru ma tunooteyingo, nguro oni gurado Yisas
dowoowero ma teyingo.
31 Ene oni simoo bare oowooyingga Yisasro nowoon-
doyemo hamoo tero eyingo. Krayis omburo ngu, nga on-
ingga ngando oo songo gura onindo ma teweroyimu teteku,
nga dagaro enendo oo urungga oorengo tewa, bine? Ero
eyingo.

Tabango Onindo Yisas Dowooya Ya Biyomimo Yeyi, Ero Eyingo

32 Parisi oni ingootoyi, oni simoo baredo Yisasya mande
guradiro guradiro eyingo. Ngundiro nguro, Anutno wooro
yeweroyi nguro sobosobo oni, ko Parisi oni nguya, ngundo
enengo kumba ootuwoo oni gidarega sureyerootoyi, Yisas
dowooro, ya biyomimo yewero oorowuyingo.
33 Ngu naruno nguno, Yisasdo eyingo. Naru bodaga
nangge no yeya oode, Awando sureneroot oni, no ombu-
wonokungga, ngu tanggeyimo no ko oorowuwano.
34 No oorowuwanoku, ene ye no erewenerorо, ko ma
neyowanggo. No oorootenoku endegano nguno, ye nguya
oorowuweroyi kini, ero eyingo.
35 Ene ngundiro etoni ngu, asa, Yuda oni enengo nangge
mande mande ero eyingo. Ene ndawoore utoni, noore ene
ko ma kenowato? Ene bine, noorengo dobookurinani, Girik
oni, enengo mera kewoorokono uro, nguno Girik oni, mande
yunoro etuyeroro oodoni, nguno noore ene ma kenowato?
36 Mande eteku, nguro damoni ndadiro ete? Ene ngandiro
ewo. Ye no erewenerorо, ye no ma neyowanggo. Nondo
endega oorootenoku, nguno ye nguya, ma oorowuwanggo.
Ero eyingo.
37 Kundingiyi naru wengangga, ngu enengo naru
kundingiyi urungga. Ngu naruno nguno, Yisas ootoogero,
dikaro, manggaru tero eyingo. Oni gura gura sonoro ingoya
ngu, arisa, ene komo no tanggenemo ngano ombuya, sono
nga neyi.
38 Ngungga ngu, Anutro mande nakaya ngundo ngandiro
ete. Oni ene noro ingootoni newendemo hamoo tero oo-
rooteku ngu, ene newendemo ngunonggo suwooyi sano sugi
sugi keta oruweroyi, nguro sono urungga oorero urooruwa,
ero eyingo.

39 Yisasdo Yuka Kundingiyi oo nguro eyingo. Oni simoo
bare ene Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, ngundo ngu
Yuka Kundingiyi yowanggo. Ene ngu narunggano nguno,
Anutdo Yisas enengo duridarini ngu yoro ma teyinoyingo.
Nguro ngu, Anutdo Yuka Kundingiyi nguya ma soweyootoni
ombuyingo.

40 Oni simoo bare gidarega, ngu mandega ngu ingoro
eyingo. Hamoo oorengo, nga oningga nga ngu, ene Anutro
ingonduduni eyingo oni, noore sobowootetokungga ngundo,
ero eyingo.

41 Ene ngundiro etoyi, gidaregado eyingo. Ene Krayis
Anutdo noore ko yoyoweroyi sunggi yeyingo oni ngu! Etoyi,
ene oni gidaregado eyingo. Galili merako nguno Krayis mete
tunootewakuro bine?

42 Kini, Anutro mande nakaya ngundo kuri ete. Krayis
ngu Dewitro soweni nguromu. Ngu Betelehem endemo
nguno tunootewa. Ngu endega ngu Dewitdo kuri oruwo, ero
eyingo.

43 Nguro ngu, simoo bare usowooro wata erayaga tetoyi,
wata gurado Yisasya sanggiri tero, mundi teyingo.

44 Yo, hamoo, oni gidaregado dowooro ya biyomimo
yewero eyingo. Ene oni gurado kandeyi sodedo Yisasno ma
yero dowooyingo.

45 Ngundiro nguro, kumba ootuwoo oni ene Tembelno
ko oorowutoyi, wooro yeweroyi sobosobo onindo, ko Parisi
onindo ene yeyoro eyingo. Ye ndawugaro, Yisas oningga ngu
yoro ma ombuyingo? Ero eyingo.

46 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, kumba ootuwoo onikundo
mande gumi ero eyingo. Kurimi oni gurado ngundiro
ingondudu mandega ande oningga andedo mande eteku,
ngundiro ma eyingo. Ero eyingo.

47 Ngundiro etoyi, Parisi onindo sanggiri tero, mande gumi
eyingo. Enendo ye nguya ganayeroote bine?

48 Noore tabango oni, ko Parisi oni nga kewoorokono gura
kenootoyi, ene ngu Yisas oningga, nguro newendemo hamoo
tete, bine? Hamoo oorengo, kini!

49 Ene nga oni simoo bare nga ngu, ene mamana mande
ma ingootenggo. Nguro ene Anut doongeyimo kuri biyomi
yemukowonggo, ero eyingo.

50 Nikodimas ngu naru gurano Yisas tanggeyimo
oorowuyingo, ene nguya ngu tabango oni nguromu gura,
ngundo sumoo eyingo.

51 Noorengo mamana mande ngando oni mandeni ma
ingoro, nguno mete wirikowa, bine? Kini, koretero noore
enengo mandeni wirikoro ingorogogo, nguno ngu, noore

mete oo enendo teteku, ngu gome oorengo ingowato, ero
eyingo.
52 Ene ngundiro etoni ngu, asa, tabango onikundo man-
deni gumi eyingo. Ge nguya Galili oni, binengga? Anu-
tro mande nakayano oorooteku, ngu gome kandangeya
ingo. Anutro ingondudu eyingo oni gura Galili merako ma
tunootewa, ero eyingo.

8

Ooreko Ooreko Bare Gura Yoro, Yisasno Mayeyingo

1 Oni simoo bare bidodo enengo yano samukootoyi, ene
Yisas Olib purimo ooreyingo.
2 Sengetoni suwoononggo, Yisas ene ootoogero, Tembel
yasiriko oorowuyingo. Nguno oni simoo bare bidodo Yisas
tanggeyimo omburo yowuruwootoyi, Yisasdo mande ero
etuyeroro bibitero oruwo.
3 Ngu naruno, mamana mande etuyeroyingo oni, ko
Parisi oni, ngundo ooreko ooreko bare gura enengo kameyi
yano oodoni, ene oororo simoo guraya wedoni, kenoyingo.
Ngundiro muri biyomi tetoni, nguro kenoro, yoro om-
buyingo. Oni Yisasya yowuruwooro oodoyi, ngu ke-
wooroyemo yeyi dikayingo.
4 Ene ngundiro tero, Yisasno eyingo. Oo etuyeroyingo
oni, nga barega nga ngu enengo kameyi oodoni, ene
oororo, simoo gidaregaya sebobarese tero endeyootoni
kenowonggo.
5 Mosesro mamana mande ngundo nooreya ngandiro ete.
Bare gura ngundiya tetoni nga ngu, asa, digi yoya, yudoyiga
kumooyi, ero eyingo. Ene gedo ngu ndadiro ete? Ero eyingo.
6 Ene Yisas towoongowero ero ngundiro teyingo. Ene
nguno Yisasdo mande biyomi gura etoni, ene ngunonggo
Yisas yoro, mande wirikoyingo onino yero, ene ganangoro,
mande godangengga etoningga ingowooto, ero teyingo. Ene
ngundiro sumoo etoyi, Yisas ene nenetero, merasina ba-
gootero, kandedibiyibo mera bungomo nakangoyingo.
7 Ene ngundiro tetoni, tabango onikundo sumoo sumoo
urungga ero oodoyi, asa, Yisasdo ootoogero eyingo. Ye
kewooroyemo nguno, oni gura ene weti mbumbuwani kin-
ingga, ngundo ene mete koreteya, digi yoya, nga barega nga
bungomo oorongooni, ero eyingo.
8 Yisasdo ngundiro ero yokoro, asa, ene merako ko ba-
gootero, mera bungomo ko nakangoyingo.
9 Tabango oniku mande ngundiro ingoro, ene bidodo gura
nangge nangge endesina ooreyingo. Oni tabango urungga
ene mande damoni yero ewoku, ngundo oorero toongetoni,

songoku bidodo ende oorero samukoyingo. Yisasdo enesu
nangge bagootero oodoni, ko barega ngundo nangge Yisas
tanggeyimo dikaro oruwo.
10 Yisas ootoogero, dikaro, baregakuya ero eyingo. Bare,
oni geya ewonggoku, ndano? Oni gura ngano, gengo biy-
omingge, ngu eweroyi nguya kini, bine? Ero eyingo.
11 Ene mande ngundiro etoni ngu, barega ngundo gumi
eyingo, Oni Urungga, ngano oni gura kini. Etoni, Yisasdo
gumi eyingo. No nguya gengo biyomingge nguro ma ewano.
Ge toongero, kootuyisina weti mbumbuwa gura ma tewero,
ero eyingo.

Yisas Ngu Mera Ngaro Soru Himi

12 Yisasdo ene ko eyingo. No ngu mera ngaro soru
himi. Oni ene no neyoro keneroro ngu, ene ooreriko ma
endeyowa. Kini, enengo keta oruweroyiga ngu, ene soru
himidodo oruwa, ero eyingo.
13 Ene mande ngundiro etoni, asa, Parisi onindo Yisasya
ero eyingo. Ge, gengomboro mandege ero wesiyoote.
Ngundiro nguro, gengo mandege ngu hamoo kini, ero
eyingo.
14 Yisasdo mandeye ngu ingoro, gumi ero eyingo. Ngu
hamoo, nondo nenengo mandene yootunoro eteno. Ene
noro mandega ngu hamoo oorengo. Ndadiro nguro, no ne-
nengombo ootoogero ombuwonomu endega ngu ingooteno.
No nganonggo nguno oorowuweroyi ngu, no ingooteno. Ene
yendo noro ende damoni ngu ma ingootenggo. No ndawoore
toongewanoku nguya, ye ma ingowanggo.
15 Yendo ngu mera ngaro murinimo oni wirikoyerootoyi,
ene nondo ngu oni ma wirikoyerooteno.
16 Ene nondo oni wirikowero ngu, no oni gome nenengo
wirikowano. Ndadiro nguro, nondo noso nangge oni ma
wirikoyerooteno. Kini, Awane no sureneroot oni ngano
ombuyingongga, ngu noya gobooro ko tetero.
17 Yengo mamana mandeno ngu ngandiro ooroote. Oni er-
aya enengo mandeyari ero wesiyooteriku, ngu guranangge
etori ngu, asa, ngu oni erayaga nguro mandeyari, ngu
hamoo, eyingo.
18 No nenengo mandene wesiyoro etoowe ngu, Awando
no sureneroot oni ombuwonomu, ene nguya noro mande
wesiyoro ete, ero eyingo.
19 Ene ngundiro etoni ngu, asa, ene Yisasno sumoo eyingo.
Gengo Awangge ndano ooroote? Etoyi, Yisasdo mandeye
gumi ngandiro eyingo. Ye noro ma ingootenggo. Nguro ngu,
ye noro Awane nguya ma ingootenggo. Ene ye noro ingoro
ngu, ye Awane nguya ingowanggo, ero eyingo.

20 Yisasdo nga mandega nga ngu, Beye yeweroyi ya gu-
mimo eyingo. Ene oni simoo bare Tembel ya newendemo
oorootenggoku, ngu mande ero etuyeroro oriyingo. Ene oni
gurado ene dowooro, ya biyomimo ma yeyingo. Ndadiro
nguro, Yisasro naruni ma tunooteyingo.

Ye Nondo Endega Oorowutenoku, Nguno Ye Nguya Ma Oorowuwanggo

21 Yisasdo ko eyingo. No toongetenoku nga, ye no erewen-
eroro ma neyowanggo. Ye weti mbumbuwa tero oode ngu,
asa, ye kumoowanggo. Ye nondo musiyongga oorowutenoku
nguno, ye ma oorowuwanggo, ero eyingo.
22 Ngundiro etoni, Yuda tabango onindo enengo nangge
mande ero eyingo. Ndadiro nguro, Yisasdo ete? Ye nondo
musiyongga oorowutenoku, nguno ye ma oorowuwanggo,
ete. Enengombo enengo ureni kumoowero bine ete? Ero
eyingo.
23 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ye ngu ameno,
no ngu awuno. Yo, hamoo, ye ngu mera ngaromu, ene no
ngu mera ngaromu kini.
24 Ngundiro nguro, no yeno kuri ewonoku ngu. Ye ku-
mootoyi ngu, yengo weti mbumbuwa ngu yengomo oruwa.
No tambu eraya yeno eteno. Ye no nga oningga ngando yeno
etenoku, ngu nowoondoyemo hamoo ma tero ngu, arisa, ye
kumootoyi ngu, yengo weti mbumbuwaye yengomo oruwa,
ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo. Ge
onendo? Ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Nondo, no
nga oningga ngando no kuri yeno ewonoku ngu!
26 No mande oowooyingga, no komo yengomo yengo
muriyemo ewono. Nondo yengo muriye ngu, mande
wirikoyingo oni ngundiro mandeye wirikowano. Ene oni
no sureneroot oni ombuwonomu, ngu enengo murini ngu
hamoo oorengo. Mande bidodo no eneno ingowonomu, ngu
nangge, no mera ngaro oni simoo bareno ero etuyerooteno,
ero eyingo.
27 Yisasdo eweyimboro mande ewoku ngu, Yuda onindo
ngu nenengo ma ingoyingo.
28 Yisasdo eyingo. Kootuyisina, yendo Oni Nangoni
dowooro, boorowoowanggoku, ngu narunggano nguno, ye
noro tunoo oorengo ingowanggo. Nondo nenengo in-
gonduduno ko oo gura ma teteno. Kini, no mande ero,
wesiyoro etuyerootenoku nga ngu, Awando ene kuri no
etuneroyingo, ngu nangge eteno.
29 Awando no sureneroot oni, no mera ngano kuri om-
buwonomu ngu, ene Awa noya ooroote. Ene no ma

noyokootoni, noso nangge ma oorooteno. Kini, suwooyi
sano no Awando oo nondo tewero ingooteku, ngu nangge
tetenoku, nguro ene oni oni tete, ero eyingo.
30 Yisasdo ngundiro etoni, oni simoo bare urungga
oorengo, enengo mandeni ngu ingoro, nowoondoyemo
hamoo teyingo.

Hamoo Mande Ngundo Oni Yeni Newende Imakero Kengewa

31 Yisasdo Yuda oni ene kuri enengo nowoondoyemo
hamoo tetenggoku, nguno eyingo. Ye noro mandene nga
gome ingoro yoro, dowooro, keyoro ngu, arisa, ye ngu noro
kirikiri oni oorengo.
32 Ye ngu Anutro hamoo mande ngu ingowanggo. Hamoo
mande, ngundo ye hoorooweyerootoni, yengo endeyoyingo
ngu gome sobowooro, nguno ye kingo ko oni ma oruwanggo,
ero eyingo.
33 Yuda onindo Yisasro mande ngu ingoro, gumi eyingo.
Noore ngu Ebarahamro soweni. Noore naru gurano, oni
guraro kingo ko oni ma teyingo. Ndadiro nguro, ge ngundiro
ete, ge kingo ko oni ma oruwanggo, ero ete?
34 Etoyi, Yisasdo mandeye gumi eyingo. Hamoo oorengo,
no yeno eteno. Oni bidodo weti mbumbuwa tetenggoku, ngu
ene weti mbumbuwaro yanggangoni, ngundo gosiyeroro
witumooyerootoni oorootenggo.
35 Hamoo, kingo ko oni ngu, ene ya simburi nguro nangoni
ngundiro kini. Kini, enengo nangoni oorengo, ngundo
nangge ene suwooyi sano sugi sugi oruwa.
36 Nguro ngu, Anutro Nangoni, ngundo yengo weti
mbumbuwa ngu andange yunootoni ngu, asa, ngundo
hoorooweyerootoni, ngunonggo yengo mbumbuwaro yang-
gangoni ngu andangero yokootoyi, ngundo ye ko ma
soboyerowero.
37 No ingooteno. Ye Ebarahamro soweni, ene noro
mandene nga ngu, ye nowoondoyemo nguno ma ooroote.
Ngundiro nguro, ye no nureyi kumoowero tetenggo.
38 No mande wesiyoro ero etuyerootenoku nga ngu, no
kuri Awanembo oo etunerootoni, kenoro ingowonoku, ngu
ero etuyerooteno. Ene yendo ngu yengo awayemonggo
mande muri yoyingo, ngu tetenggo, ero eyingo.
39 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo.
Noorengo awanani, ngu Ebaraham! Etoyi, Yisasdo gumi
eyingo. Hamoo ye Ebaraham simoongo tetoni ngu, ye komo
Ebarahamro murini ngu yoya keyoyi.
40 Nondo kuri hamoo mande bidodo Anutro mang-
gowoomonggo ingowonomu ngu, yeno ero etuyerowonoku

ngu. Ene yendo ataga no nureyi kumoowero tetenggo.
Ebarahamndo ene muri ngundiro ma teyingo.
41 Ye ngu yengo awayemboro mande murini nangge
tetenggo. Yisasdo mande ngundiro etoni, asa, Yuda onindo
gumi eyingo. Namo garodo ene kuri buribari endeyoro,
nguno noore ma bisiyeroyingo. Hamoo oorengo, noore ngu
awanani guranangge, ngu Anut! Ero eyingo.
42 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ngu hamoo,
Anut ngu yengo Awaye tetoningga ngu, asa, ye noro nguya
ingowanggo. Ndadiro nguro, no Anutya oode, ngunonggo no
nenengo ingondudunemonggo ma ombuyingo. Kini, Anutdo
no sureneroot oni, no ombuyingo.
43 Ndadiro nguro, ye noro mandene ngaro ma ingondudu
tero, nowoondoyemo siriyootenggo? Nguro murini ngu
ngandiro. Ye noro mande nga ingowero yokoro, nguro ye
nowoondoye ukingootenggo.
44 Ye ngu, awaye Setan nguro simoongo! Ye ngu
awayengga ngundo yendo oo tewero ingootenggoku, ngu
nangge tewero gome ingoro, koyi tetenggo. Kurimi ngu,
ene oni yureyi kumooweroyi, nguro nangge oruwo. Ene
muri hamoo nenengo ngu ma keyoyingo. Ndadiro nguro,
muri hamoo nenengo ngu eneno kini. Ene mande godange
eweroyi muringga nguro simburi oorengo.
45 Ngu muringga ngunonggo nangge, ye nondo hamoo
mande nga ero etuyerootenoku, ye nguro nowoondoyemo
hamoo ma yoro siriyootenggo.
46 Ye kewooroyemo nguno oni gurado nondo mbumbuwa
tewonoku, ngu ingowoku ngu, arisa, wesiyoya etoningga
noorengododo ngu wirikoro kenowato. Ene nondo weti
mbumbuwa ma teyingo tetoni ngu, ndadiro nguro, nondo
hamoo mande ero etuyerootoowe, ye nguro nowoondoyemo
hamoo ma tetenggo?
47 Hamoo, Anutro simoongo ngu, ene Anutro mandeni
gome ingootenggo. Ene ye ngu Anutro simoongo kini.
Ngundiro nguro, ye enengo mandeni ma ingootenggoku
ngu! Ero eyingo.

Ebaraham Ma Tunooteyingomo, No Oruwono

48 Yuda onindo Yisasro mandeni ngu ingoro, sanggiri tero
gumi eyingo. Noore hamoo oorengo, geno eteto. Ge ngu
Sameriya ende nguro oni gura. Nguro ngu, geno oombooro
biyomi gura oorooteku ngu! Ero eyingo.
49 Ene ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo mande gumi
ngandiro eyingo. Nono ngano oombooro biyomi gura ma oo-
roote. Kini, no nenengo Awanemboro oowooyi bingami ero
okooteno. Ene yendo noro oowoone ngu yomburiyootenggo.

50 No nenengo bingamine ero ma okooteno. Ene oni
gurado (Anut) noro bingamine ero okoote. Ngu oningga
ngundo noro murine wirikonerowa.
51 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni gura ene noro
mandene nga keyoro ngu, asa, ene ma kumoowa, ero eyingo.
52 Yisasdo ngundiro etoni, asa, Yuda onindo gumi eyingo.
Noore ataga ingooteto. Geno oombooro biyomi gura oo-
rooteku ngu! Ebaraham ngu kuri kumooyingo, ko Anutro
ingondudu eyingo oni nguya kuri kumoomukoyingo, ene
gedo ngandiro ete. Oni gura ene noro mandene gome keyoro
ngu, ene ma kumoowa, ero ete.
53 Ndadiro nguro? Gedo bine noorengo osinani Ebaraham
dagate? Ene kuri kumooyingo. Anutro ingondudu eyingo
oni nguya, ene kuri kumoomukoyingo. Gengombo ngu ge
oone, ero ingoote? Ero eyingo.
54 Yisasdo mandeye ngu ingoro, gumi eyingo. Nondo ne-
nengo oowoone bingami nangge ero okoowanoku ngu, asa,
noro oowoone bingamine ngu kingo oo ngundiro tewa. Ene
Awanembo noro oowoone bingamine ero okootekungga,
ngu yendo noorengo Anut, ero etenggo.
55 Ene yendo nguro ma ingootenggoku, ene nondo ngu,
no ene ingooteno. Ene nondo ene ma ingooteno, ero
ewanoku ngu, asa, no yendo etenggoku, ngundiro godange
oni tewano. Ene no enengo kuri ingootenoku, nguro ngu, no
enengo mandeni ngu gome keyooteno.
56 Yengo osiye Ebaraham ngu, ene no tunooteweroyi
narune nga kenowero, ene oni oni oorengo tero, sobowooro
hahangero oruwo. Ebaraham ene kuri ingoyingo hamoo
oorengo no ombuwano ero, ene newendemonggo gome
ingoyingo, ero eyingo.
57 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo mande gumi
eyingo. Gengo dagoma onibi eraya kande eraga (50) kini,
nguno ge Ebaraham kuri kenowono, ete? Hamoo oorengo
kini! Ero eyingo.
58 Ene ngundiro etoyi, asa, Yisasdo gumi eyingo. Hamoo
oorengo, no yeno eteno. Kurimi oorengo, Ebaraham ma
tunooteyingo naruno, no kuri oruwono, ero eyingo.
59 Yisasdo mande ngundiro emukootoni ngu, Yuda onindo
sanggiri tero, digi yoro, ngundo Yisas urewero ooron-
gooyingo. Ene Yisasdo ngu oni ngu kewooroyemonggo ene
kombitero, torige oororo, Tembel yasiri pawa ngu yokoro,
endesina ooreyingo.

9

Oni Doongeyi Biyomi Kiringongga Oo Kenoyingo

1 Yisas ngu ene oororo, oni doongeyi kiringo gura
kenoyingo. Ngu oningga ngu nemimbo doongeyi kiringo
ngundiro bisiyoyingo.
2 Yisas enengo kirikiri onikundo sumoo inoro eyingo. Oo
etuyeroyingo oni, onendo weti mbumbuwa tetoni, nguro
nga oningga nga nemimbo ngandiro doongeyi kiringo bisiy-
oyingo? Nga oningga enengombo weti mbumbuwa tetoni,
ngundi enengo eweyi nemimbo weti mbumbuwa tetori,
bine? Ero eyingo.
3 Ene ngundiro sumoo etoyi, Yisasdo mande gumi
ngandiro eyingo, Nga oningga ngando weti mbumbuwa ma
teyingo, ko enengo eweyi nemimbo nguya weti mbumbuwa
ma teyingo. Kini, nga ooga nga ngu, ngano Anutro koni
murini nguno tunoo oorengo teweroyimboro tunooteyingo.
4 Mera himi oodoningga, noore komo Anutdo no surene-
rootoni ombuwonoku, nguro enengo koni tewato. Ndadiro
nguro, suwoo tunooteweroyimo ngu, oni gurado ene ko
teweroyi kini.
5 No mera ngano oorootenoku naruno ngu, simoo barero
oore etuyeroyingo, nguro soru himi. Eyingo.
6 Ngundiro ero, Yisasdo merako muketero, muke ngu
tetoni, nogoruyi yetoni, ngu yoro, oni doongeyi kiringongga
ngu doongeyimo yeyingo.
7 Yisasdo ngu oningga nguya eyingo. Ge ooroya,
Silowam sono koongeyingo ngu gimu, eyingo. Silowam
mandega nguro damoni ngu ngandiro. Ene soweyootoyi
oorowuyingo. Asa, ngu oni doongeyi kiringongga ngu
oororo, Silowam sonono sono gimuro ombutoni, doongeyi
metemi tetoni doongetero oo kenoyingo.
8 Ngu oningga doongeyi kiringongga ngu, enengo ende go-
booro oni, ngundo ene kuri kenoro ingoyingo. Nga oningga
nga, ene oni simoo bareno digi beye ooro ngguyinggayi tero,
kira eroruwo, ero ingoyingo.
9 Oni gidaregado eyingo. Yo, nga oningga ngando nangge.
Etoyi, gidaregado eyingo. Kini, nga oningga ngandiro, ene
ngu oningga ngu gura. Etoyi, ene ngu doongeyi kiringo
oningga ngu enengombo eyingo. Ngu nondo nangge, ero
eyingo.
10 Ene ngundiro etoni, simoo baredo oninggakuya eyingo.
Ndadiro tero, ge doongengge metemi tewo? Ero eyingo.
11 Ngu oni doongeyi kiringongga, ngundo mandeye ngu
ingoro, gumi ero eyingo. Ngu oningga oowooyi Yisas ero
etenggoku, ngundo no doongenengga nga, merako muketetoni, nogoruyi yetoni, ngundo no doongenemo nogoru yonggurumooro sureneroro ewo. Ge ooroya, Silowam sono

koongeyingomo sono gimu, ewo. Ero etoni, nguro no oororo, sono gimutoowe, doongene metemi tetoni, no doongetewono, ero eyingo.

12 Ene ngundiro etoni ngu, onikundo ngu oni doongeyi kiringongga nguya eyingo. Ngu oningga ngu ndano ooroote? Etoyi, ngu oningga ngundo gumi eyingo. No watayi kini, ero eyingo.

13 Arisa, ngu naruno, ene ngu oningga kuri doongeyi kiringongga ngu yoro, Parisi onino oorowuyingo.

14 Ngu narunggano nguno, Yisasdo mera yeni nogoruyi yetoni, ngundo oni doongeyi yeni, mete teyingo narungga ngu Sabat naru.

15 Arisa, Parisi onindo sumoo inoro eyingo. Ge doongengge ndadiro tero, ko metemi tewo? Etoyi, ngu oningga ngundo gumi eyingo. Ene mera nogoruyi yoro, doongenemo yetoni, no sonono oororo sonowootoowe, nguno doongene metemi tetoni, no mete oo kenooteno, ero eyingo.

16 Ngundiro etoni, Parisi oni gidaregado eyingo. Anutdo ngu oningga ngu, ma sureyootoni ombuyingo. Ndadiro nguro, ene Sabatro mamana mande ngu ma keyoyingo. Etoyi, Parisi oni gidaregado ewonggo. Ndadiro terogogo, weti mbumbuwadodo onindo, ngundiro oo songo gura onindo ma teweroyi, ngu tewa? Ngundiro ero, Parisi oni usowooro, wata eraya tunooteyingo.

17 Arisa, ngu naruno, Parisi onindo ko yowoorengoro oni doongeyi kiringongga nguno eyingo. Ngu oningga doongengge yeni metemi tewokungga nguya, ge ndadiro ete? Etoyi enebana eyingo. Ngu oningga ngu, ene Anutro ingondudu eyingo oni gura. Ero eyingo.

18 Ngu hamoo, kuri ngu oningga ngu, ene doongeyi kiringo oorengo, ene ataga ngu doongeyi metemi tete. Ene Yuda onindo nguro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro ngu, oni doongeyi kiringongga, metemi tewokungga, nguro eweyi nemi negoyeroyingo.

19 Ene oningga nguro eweyi nemi sumoo yunoro eyingo. Nga oningga nga yari nangoyari, bine? Nga doongeyi ngundiro kiringo biyomi, nemi gedo ngundiro bisiyoyingo, bine? Arisa, ndadiro tero, nguro ene ataga oo mete kenowa? Ero eyingo.

20 Ngundiro sumoo etoyi ngu, eweyi nemimbo mande gumi eworiyo. Noore ingootero, nga ngu noorengo nangonari. Nemimbo bisiyootoni, ngunonggo doongeyi ngundiro kiringo yeyingomu, ngu noore ingootero.

21 Ene ataga ngano doongeyi metemi teteku nga, ndadiro ngundiro tewoku, ngu noore nguya watayi kini. Onendo

doongeyi yeni metemi tewoku, ngu nguya noore watayi kini.
Ene kuri oni urungga nguro enengo sumoo inoya ingoyi, ero
eyingo.
22 Oningga nguro eweyi nemi ngu, Yuda oniro tabango oni
nguro sosorero, nguro ene ngundiro eworiyo. Yuda onindo
mande guranangge ngandiro ero gosiyoyingo. Oni gurado,
Yisasro Krayis ero ewaku ngu, asa, Yuda oniro tabango,
onindo ngu oningga ngu, yowuru yanonggo owetoyi, oorero
toongewa, ero eyingo.
23 Ngu muringga nguro nangge, eweyi nemimbo eworiyo.
Ene kuri oni urungga nga, nguro ye komo enengo sumoo
inoya, mande nenengo oorengo ingoyi, ero eyingo.
24 Ngu oni doongeyi kiringongga ngu tambu erayayigaku
negongoro, nguno eyingo. Ge komo Anutro oowooyi-
monggo, ngunonggo ge mande nenengo oorengo, nooreno
etooga ingowooto. Noore kuri ingooteto. Ngu oningga ngu
gengo doongengge yomosiyowoku ngu, ene weti mbum-
buwadodo oni! Ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoyi, oni doongeyi kiringongga ngundo
gumi ngandiro eyingo. Ene bine weti mbumbuwadodo,
ngundi kini, no nguro watayi kini. Ene nondo ngu oo
guranangge ingooteno. Kurimi no doongene kiringo oru-
wonoku, ene ataga nga ngu no doongene metemi tete, ero
eyingo.
26 Ene mande ngundiro etoni, asa, Yuda onindo ngu
doongeyi biyomi oningga nguya ko eyingo. Enendo geno
ndadiro tewo? Enendo ndadiro tero doongengge yeni
metemi tewo? Ero eyingo.
27 Ene mandeye ngu ingoro, gumi ero eyingo. No yeno
kuri ewono. Ene ye ngu ma ingowonggo. Ndawugaro ye ko
ingowero? Ye nguya enengo kirikiri oni tewero, bine? Ero
eyingo.
28 Ene mandeni biyomi eyinoro gumi eyingo. Gedo nangge
enengo kirikiri oni teya ootoo. Ene noore ngu Mosesro
kirikiri oni tero oorootetoku ngu!
29 Noore kuri ingooteto. Anutdo Moses mande kuri in-
oyingo. Ene ngu oningga ngu ndanonggo tunootewo, ngu
noore ma ingooteto, ero eyingo.
30 Tabango onindo mande ngundiro etoyi, oni doongeyi
kiringongga ngundo gumi eyingo. Yengo mande etenggoku,
ngu nenengo kini! Yendo ewonggo, ngu oningga ngu
ndanonggo mayewo, noore watayi kini, ero ewonggo. Ene
ngu oningga, ngundo no doongene yeni mete tewo.
31 Noore ingooteto. Anutdo weti mbumbuwadodo oniro
manggoye ma ingowa. Ene oni gura ene Anutno yambo

mande tero, nguro ingonduduni manggowo keyootoni ngu,
asa, Anutdo ngu oningga nguro mandeni nguya ingowa.
32 Kurimimonggo omburo, ataga nga, oni gura ne-
mimbo doongeyi kiringo bisiyootoni, oni gurado kootuyisina
doongeyi yomosiyoyingomu, nguro mandeni ma ingooteto.
33 Hamoo oorengo, Anutdo ngu oningga ngu ma surey-
ootoni, omburo ngu, asa, ene ngandiro ko nga tewero ngu,
ene ereremo kini! Ero eyingo.
34 Ene ngundiro etoni, asa, Yuda tabango onindo sanggiri
tero, mande gumi ero eyingo. Gengo nanggebo, ge weti
mbumbuwa murimo bisigerootoni, ge weti mbumbuwaro
oni oorengo tero ooroote! Ene ataga gedo noore mande
yunoro muri gome ngu etuyerowero ete, bine? Yuda onindo
ngundiro ero yokoro ngu, ene oni doongeyi kiringongga,
doongeteyingo, oningga ngu yowuru yanonggo owero, ko
eneya yambo mande ma tewero ero, roogo teyinoyingo.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngu Oni Doongeyi Kiringo Ngundiro

35 Yuda onindo ngu oni doongeyi kiringongga owetoyi
toongetoni, Yisasdo ngu ingoro, ene ngu oningga ngu
erewero kenoro, ero eyingo. Ge Oni Nangoni, nguro
nowoondogemo hamoo tete bine, ngundi kini? Ero eyingo.
36 Ene ngundiro etoni, ngu oningga ngu enebana gumi
ero eyingo. Oni urungga, Oni Nangoni ngu oone? Ge nono
etooga, no ene kenoro, nowoondonemo hamoo teni, ero
eyingo.
37 Yisasdo mandeni ngu ingoro, gumi eyingo. Ge kuri
kenowo. Ngu nga oningga ataga geya mande mande
eterikungga nga! Eyingo.
38 Yisasdo mande ngundiro etoni, ngu oningga ngundo
gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, no nowoon-
donemo hamoo tete, ero, ene Yisas keyi damonimo ba-
gootero, eneno yambo mande teyingo.
39 Yisasdo eyingo, No merako ngano ombuwonomu ngu,
simoo barero weti mbumbuwa yootunoro etuyerowero om-
buwono. Ngundiro nguro, oni doongeye kiringo ngu ene
doongetewanggo. Ene oni doongeye metemi oo kenooteng-
goku, ngu doongeye kiringo yetoni oo ma kenowanggo, ero
eyingo.*
40 Parisi gidarega, Yisas tanggeyimo oruwonggoku,
ngundo enengo mande ngu ingoro, sumoo inoro eyingo.
Noore nguya doongenani kiringo bine? Ero eyingo.

---

* **9:39:** (Oni ene Anutro mande ingoro, yoro nowoondoyemo ma siriyoyingo, ngundo oni doongeye metemimu ko kootuyisina doongeye kiringo tunooteteku ngundiro.)

41 Ene ngundiro sumoo etoyi, asa, Yisasdo gumi eyingo. Ye
doongeye kiringo tero ngu, ye weti mbumbuwaye kini. Ene
yendo ngandiro etenggo. Noorengo doongenani ngu metemi
ero etenggokuro, nguro yengo weti mbumbuwaye, nguya
sugi ooroote, ero eyingo.

10

Yisas ngu Sipsipro Sobosobo Gome Oorengo

1 Yisasdo ngandiro eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno.
Oni ene Sipsip nguro sisipawa newendesina yamukowoore
ma uwaku ngu, ene sisipawa karongoro, sisipawa newen-
demo uteku, ngu oningga ngu, ene Sipsip yakakayi yoro,
yutoro yoyoweroyi oni.
2 Ene oni Sipsipro sisipawa nguro yamukowoore, newen-
demo uteku ngu, asa, ngu oningga ngu Sipsip nguro Simburi.
3 Sisipawa nguro sobosobo, ngundo ngu Sipsip simburi-
boro yamuko goosooyinoote. Ene yamuko goosootoni,
Sipsip ngundo simbuye manggowo ingootoyi, simbuyebo
enengo Sipsip oowooye ero mudiyerootoni, keyoro, en-
desina ooretenggo.
4 Ene Sipsip bidodo yoyoro, ende ooremukoro yokoro,
arisa, simbuyebo koretero oorowutoni, Sipsip ngu, simbuye
manggowo ingoro, ene keyoro kootu oorowutenggo.
5 Ene Sipsip ngu, oni gura manggowo songo ingoro, ene
ma keyootenggo. Kini, ene sosorero songo songo sawanggo.
Ndadiro nguro, ene oni songo guraro manggowo ma in-
gootenggo, ero eyingo.
6 Yisasdo ngu mande adingayingga ngu etoni, ene onindo
mandeningga nguro muri ma ingoyingo.
7 Nguro ngu, Yisasdo mande yootunoro, oni simoo bareno
ko eyingo. No yeno hamoo oorengo eteno. Nondo nangge,
Sipsipro sisipawa nguro yamuko.
8 Oni bidodo no koretenunoro ombutenggoku, ngu ene
yakaka oni, ko yutoro enengo oo sobibiyoro yoweroyi oni.
Ndadiro nguro, Sipsip ngundo enengo manggoye ma in-
goyingo.
9 No nenengombo nangge no yamuko. Oni gura ene nono
omburo sisipawa newendemo uwaku ngu, ene imakeyingo
ootooro, ene oni oni tero, ene sisipawa newendemo uro, ko
enderoko oorero, oowari gome yoro nero oruwa.
10 Ene yakaka oni ngundo Sipsip yomosiyerowero ma
ombute. Kini, ene Sipsip yakakayi yoyoro, yomburib-
ariyeroro yureyi kumooweroyimboro nangge ombutenggo.
Ene nondo ombuwonomu ngu, no yoyoro suwooyi sano

keta oruweroyi ketangga ngu yunoweroyimboro nguro ombuyingo. Yo, hamoo, oni ene noro newendemo hamoo tetoni ngu, asa, no eneya keta oruweroyi ketangga ngu inootoowe, eneno angero oorero, ngunonggo sugi sugi hooroowero oruwa.

11 Yo, hamoo, no Sipsip nguro sobosobo gome oorengo. Sipsip nguro sobosobo gome ngu, ene enengo Sipsip ngu hoorooweyeroro, kumooweroyimboro meyero oruwa.

12 Oni ene uriro nangge ko tero oorooteku, ene Sipsip nguro simbuye kini. Nguro ngu, ene se koki oo biyomi ombutoni, ngu kenoro ngu, ene sosorero toongewa. Ene ngundiro toongetoni, se koki oo biyomi, ngundo omburo, Sipsip ngu yutoro, yoonero, yomburiyerootoni, nguro Sipsip songo songo sawanggo.

13 Ndadiro nguro, ngu oningga ngu ene uriro nangge ko teteku nguro. Yo, hamoo, ene Sipsip nguro ma ingondudu tero nowoondoyi teyunowa.

14 Nondo nangge no Sipsip sobosobo gome oorengo. No nenengo Sipsip nguro ingootoowe, ko noro Sipsip ngundo nguya, ene noro ingootenggo.

15 Ngu ngandiro, Awando noro ingootoni, nondo ngu Awaro nguya no ingooteno. No nenengo Sipsip ngu hoorooweyeroro, nenengo ketangga, ngu yokoro, hoorooweyeroro kumoowano.

16 Noro Sipsip gidarega, nga sisipawangga, ngano ma oorootenggoku, ngu nguya yoyoro, omburo, nga sisipawano ngano yoyetoowe, ene nguya noro manggone ingowanggo. Ngundiro tero, Sipsip wata guranangge, ko Sipsip nguro sobosobo nguya guranangge oruwa.*

17 Awando noro gome nowoondoyi tenunoro, newende no nunoote. Ndadiro nguro, no kumooro nenengo ketangga ngu yokoro ngu, ene no ketangga, oruweroyi ngu ko yowano.

18 Oni gurado, noro ketangga oruweroyiga, ngu ma andangewanggo. Kini, no nenengombo ngu ketangga ngu yokowano. No kumooweroyimboro yanggangonedodo, ko no keta ootoogeweroyi, nguro nguya yanggangonedodo. Ngu mamana mandega ngu, no Awanemonggo yoyingo, ero eyingo.

19 Yisasdo mande ngundiro etoni, ingoro, Yuda oni simoo bare kewooro usowooro wata eraya tunooteyingo.

20 Oni oowooyingga eyingo. Oombooro biyomi eneno oodoni, ngundo yeni kakabeteteku eke. Ndadiro nguro, ye enengo mandeni ingoro keyootenggo? Ero eyingo.

---

* **10:16:** (Sipsip gidarega nga sisipawangga ngano ma oorootenggoku, ngu oni sowe gidarega Yuda oni kini.)

21 Ene ngundiro etoyi, gidaregado eyingo. Nga ngu
oni oomboorombo yoyingo, nguro mandeni ngundiro kini.
Oombooro biyomidodo, ngundo ene mete oni doongeyi
kiringomu ngu yeni, doongeyi metemi tero, ko doongetewa,
bine? Hamoo oorengo, kini! Ero eyingo.

Yuda Onindo Yisasya Sanggiri Tero, Mundiyi Teyingo

22 Yerusalem ende urungga nguno naru kundingiyi
tunooteyingo. Ngu ngandiro. Anutro yowuru ya oowooyi
Tembel ngu yero goosooyingo, nguro ingondudu teweroyi
naruwo tunooteyingo. Ngu narungga ngu, doogo dogigi
gingo yeyingo naruwo.
23 Ngu naruno nguno, Yisas ene Tembel ya koneyo oowooyi
Solomon, ngu newendekuri oorowuyingo.
24 Ngundiro tetoni, Yuda oni omburo Yisas pawangoro,
sumoo inoro eyingo. Naru ndadiro, ge noore nowoondonani
yeyi buribari teroruwato? Ge Krayis tetoningga ngu, asa, ge
komo nooreno nenengo oorengo tunoo e. Ero eyingo.
25 Yisasdo mandeye ngu ingoro, gumi eyingo. No yeno
kuri ewonoku ngu, ene ye nguro nowoondoyemo hamoo ma
teyingo. Nondo oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu
bidodo awane oowooyimo tewono. Ngundo noro murine
yootunoote.
26 Ye nondo oo songo gura tetenoku, nguro nowoon-
doyemo hamoo ma tetenggoku ngu, ndadiro nguro, ye noro
Sipsip kini.
27 Noro Sipsip bidodo ngu, ene noro manggone ingootoyi,
nondo nguya enengo ingootoowe, ene no keneroro endey-
ootenggo.
28 Nguro ngu, nondo suwooyi sano sugi sugi keta
oruweroyi ngu yunootoowe, ene ma oonootewanggo. Ngu
oni ngu, oni gurado no kandenemonggo, hamoo oorengo ma
andangero yoyowa.
29 Noro Awanembo ngu oni ngu, ene kuri no nunowoku
ngu. Awane ngu, ene oo bidodoboro koreteyingo awuno
oorengo. Oni gurado Awa kandeyimonggo ene andan-
geyeroro yoyoweroyi nguya kini.
30 No nenengo Awane nguya noore guranangge. Ero
eyingo.
31 Ngundiro etoni ngu, asa, Yuda onindo sanggiri urungga
tero, nguro ene digi yoro, ngundo Yisas ureyi kumoowero
teyingo.
32 Ngundiro tetoyi, Yisasdo eneno eyingo. Nondo Awaro
oo songo gura onindo ma teweroyi, ngu oowooyingga tero
etuyerowono. Nondo ngundiro etuyerootoowe, ngunonggo
nondo ndawu ko metemingga tetoowe, kenoro, yendo ko

nguro ndadiro ingondudu tero, nguro ye digi yoro, no
bungomo oorongooro nureyi kumoowero tetenggo? Ero
eyingo.
33 Yisasdo mande ngundiro etoni, Yuda onindo eneno
gumi eyingo. Noore gengo ko gome guraro ingoro, noore digi
ge bungomo ma oorongooteto. Kini, gedo Anut kootuyisina
yomooyinoro mande etoyi nguro. Ge ngu oni oorengo
nangge. Ene gedo ngandiro ete, gengombo no Anut, ero ete,
eyingo.
34 Onindo mande ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo gumi
ero eyingo. Nakaya ngu yengo mamana mandeno nakan-
goro, Anutro eyingo. Nondo kuri ewono. Ye ngu anut
ngundiro, ero eyingo.
35 Noore kuri ingooteto. Anutro mande bidodo bukno
oorooteku, ngu hamoo mande nangge, ngu sugi sugi oruwa.
Ngu bukno nguno, Anutdo oni mande yunoro, ngu oni nguya
anut ngundiro ero ewo.
36 Ene awa enengombo no rogoneroyingo. Enendo no
sureneroot oni, no merako ngano ombuwonowo. Asa, nondo
eteno, no Anutro nangoni, nguro ndawugaro yendo etenggo,
ge Anut kootuyisina yomooyinoro mande ete, ero etenggo?
Ero eyingo.
37 Ene no nenengo Awanemboro koni ma tetoowe ngu,
arisa, ye mete noro mandene ngaro nowoondoyemo hamoo
ma tewanggo.
38 Ene no enengo koni tetoowe ngu, ye noro mandene
nguro nowoondoyemo hamoo ma teya ngu, asa, ye mete
nondo oo songo gura onindo ma teweroyimu tetenoku,
nguro nowoondoyemo hamoo teni. Nguro ngu, ye mete
ingondudu metemi ngu, ngandiya ingoyi. Awando noya
oodoni, nondo Awaya oorootero, ero eyingo.
39 Yisasdo mande emukootoni ngu, asa, Yuda onindo
sanggiri urungga tero, Yisas ko towoongoro, dowooro, ya
biyomimo yewero tetoyi, ene Yisas Yuda oni kandeye da-
garo, torige toongeyingo.
40 Yisas toongero, oororo, Yodan sono ko wongooro, gi-
dareroko uroorero, ene yade oororo, kuri Yondo oni sono
kundingiyi gimuyunoyingo endega, nguno tunootero, nguno
oruwo.
41 Ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga oorengo,
ene Yisasno mayero mande enengombo ngandiro eyingo.
Hamoo oorengo, Yondo oo songo gura onindo ma teweroy-
imu gura ngu ma teyingo, ene Yondo nga oningga, ngaro
mande eyingo ngu hamoo nenengo, ero eyingo.
42 Ngu mera gumisina nguno, oni simoo bare oowooyingga
oorengo, ene Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo.

11

Lasaras Sayi Yoro Kumooyingo

1 Oni gura oowooyi Lasaras ene sayi yoyingo. Lasaras
ngu Mariya, Mata, eraga nguro gumooyari, enengo endeyari
oowooyi Betani.
2 Ngu Mariyangga ngundo ene kuri bo urumi (Sanda)
Urungga Oo Bidodo Simburi Yisas, ngu keyimo wendoro,
enengo uyimbo yonggurumooyingongga ngu. Ngu enengo
gumooni Lasaras ngu sayidodo teyingo.
3 Ngundiro nguro, kuwookuwooyi erayagakundo mande
Yisasno soweyoro eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi,
gengo oningga nguro gome ingootekungga, ngu ene sayi-
dodo tero ooroote, ero eyingo.
4 Ene mande ngundiro soweyootori ngu, asa, Yisasdo ngu
mandega ngu ingoro eyingo. Ngu sayingga ngundo oni yeni
ma kumoowa. Kini, ngu sayingga ngundo tetoni, oni simoo
bareno Anutro duridarini tunootewa. Ngu oo nguno Anutro
Nangoni ene duridarinidodo tunootero, enengo oowooyi
bingaminidodo oruwa, ero eyingo.
5 Yisasdo Mariya, Mata, erabasa ko gumooyari Lasaras,
nguro gome ingoote.
6 Ene mande etoyi, Yisas ingoworomu ngu, Lasaras sayi
kumooro ooroote, ero etoyi ingoro ngu, ene sa eraya nguya
ngu endega oruwokungga, nguno oruwo.
7 Ngu naruno nguno, Yisasdo enengo kirikiri onikuno
eyingo. Noore Yuda merasina ko oorowuyiga, ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri onikundo eneno
eyingo. Oo etuyeroyingo oni, kuyowo yange nga, Yuda
onindo, digibo gurewero tewonggoku, nguno ge ataga ko
oorowuwero ete? Ero eyingo.
9 Etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Sa guranangge nangge ngu
ogisa ooroote. Oni ene sano endeyoro ngu, ene digino ma
yurewa. Ndadiro nguro, ene merangga ngaro himimo mera
kenoro endeyowa.
10 Ene oni suwoono endeyoro ngu, ene digi wongosogurumooro werewa. Ndadiro nguro, ene soru himi kini nguro,
ero eyingo.
11 Yisasdo ngundiro ero, kootuyisina ene mande gura
soweyoro eyingo. Noorengo doboonani Lasaras kuri wetoro
kabetewo. Ene nondo oororo, yokutuwootoowe ootoogewa,
ero eyingo.
12 Ngundiro tero, kirikiri onindo eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, ene wetoro, kabetero ngu, ene ko metemi
tero oruwa, ero eyingo.

13 Yisasdo ngu Lasaras ngu kuri kumootoni, nguro
ngundiro eyingo. Ene kirikiri onindo ngu, Lasaras ngu
hamoo wetoro kabetero oodoni, nguro ete, ero ingoyingo.
14 Ngundiro tetoyi, Yisasdo yootunoro, ero eyingo. Lasaras
doboonani ngu hamoo kumoowo, ero eyingo.
15 Ene no yengo ingoro nowoondoyemo yanggango
teyunowero, nguro no anduno eneya ma ootooro, nguro no
oni oni teteno. Arisa, ataga noore mete ene tanggeyimo
oorowuyiga, ero eyingo.
16 Yisasdo mande emukoro ngu, Tomas oowooyi gura
Didimas, ngundo kirikiri oni gidaregaya eyingo. Arisa,
noore ootoogetoyiga, ooroya, enendo Yisas ureyi kumootoni
ngu, noore eneya gobooro kumoowooto, ero eyingo.

Oni Ko Ootoogeweroyi, Ko Oni Sugi Sugi Suwooyi Sano Keta Oruweroyi, Ngu Yisas Simburi

17 Arisa, Yisas enengo kirikiri oniya yade oororo, Betani
endemo tunootero ingoyingo, Lasaras bingo ngu mereno
naru kuri namoraya oruwo.
18 Betani endega ngu Yerusalem ende urungga ngu
tanggeyimo. Nguro rogo ngu 3 (Kilomita), ngundiro nangge.
19 Yuda oni simoo bare oowooyingga oorengo Mariya,
Mata, eragano gumooyari kumoowoku naruno nguno
mayero, enengo nowoondoyari yeyi imakeweroyimboro.
20 Ngu naruno nguno, Matado ingoworomu ngu, Yisas
mayeyingo. Nguro, Mata ootoogero, Mariya yokoro, ooreko
oororo, Yisas kenoyingo.
21 Matado Yisas kenoro eneno eyingo. Urungga Oo Bidodo
Simburi, ge ngano oodoyi ngu, noro gumoone ma kumoowa.
22 Ene no ingooteno. Ge oo guraro Anutno yemboonge-
waku ngu, asa, ngu ooga ngu, ene ge gunowa, ero eyingo.
23 Ene ngundiro etoni ngu, Yisasdo Matano gumi eyingo.
Gengo gumoonggega ngu ko ootoogewa, ero eyingo.
24 Ene ngundiro etoni, Matado eneno gumi eyingo. No
ingooteno. Ene naru wengamo ko ootoogewa. Ngu
narunggano nguno, oni simoo bare merenonggo ko ootooge-
wanggo, ero eyingo.
25 Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ko
ootoogeweroyi ngu nondo nangge, ko keta sugi sugi suwooyi
sano oruweroyi nguya, nondo nangge. Oni ene noro in-
gootoni, newendemo hamoo tero, nguno ene kumoowaku
ngu, asa, ene noya keta oruwaro. Yo, ene keta ko ootoogero
sugi sugi oruwa.
26 Oni bidodo doongeye keta ootooro, ngunonggo noro
nowoondoyemo hamoo tero oorootenggoku ngu, ene ma
kumoowanggo. Kini, ene suwooyi sano sugi sugi keta

oruwanggo. Ge nguro nowoondogemo hamoo tete bine, ngundi kini? Ero eyingo.

27 Etoni, Matado eneno eyingo. Yo, Urungga Oo Bidodo Simburi, no nowoondonemo hamoo ge Krayis, Anutro Nangoni, ge nga oningga nga Anutdo mera ngano sowenggerootoni ombuwo, ero ewo.

28 Matado ngundiro ero yokoro, ene ko oororo, Mariya yoro, songo oororo eyingo. Oo etuyeroyingo oningga ngu omburo, ge negogeroote, ero eyingo.

29 Mariyando mandeni ngu ingoro, ene sodedomangge ootoogero, Yisasno oorowuyingo.

30 Ene Yisas endemo ma tunooteyingo. Kini, Yisas ngu Mataya mande eworiku, musiyongga, nguno nangge oruwo.

31 Yuda oni Mariyadodo yano ootooro, ene ngunonggo Mariya newende yeyi imakeweroyimboro oriyingo. Ngundo Mariya kenootoyi, sodedomangge ootoogero, endesina ooretoni, nguro ene keyoro, ene nguya endesina ooreyingo. Ndadiro nguro, Mariya ngu mereno sendowero oorowute, ero ingoyingo.

32 Mariya ngu ene Yisas oruwoku mera musiyonggakuno oororo, kenoro ngu, ene Yisas keyi damonimo bagootero eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge ngano oodoyi ngu, noro gumoone ma kumootoni, ero eyingo.

33 Ene ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo Mariya ko Yuda oni Mariya keyoro oorowuwonggoku nguya sendootoyi yeyoyingo. Ngundiro yeyoro, Yisas newendemonggo, enengo nowoondoyi teyunoyingo.

34 Yisasdo ngundiro tero eyingo. Ye enengo bingo yoro ndano merengoowonggo? Etoni enebana eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ombuya keno. Ero eyingo.

35 Yisasdo sendoyingo.

36 Ngundiro tetoni, Yuda onindo kenoro eyingo. Kenoyi, ene ngu oningga nguro gome ingoote, ero eyingo.

37 Etoyi, ene oni gidaregado eyingo. Nga oningga nga ngu, oni doongeye kiringo yomosiyootoni doongetetenggo. Ene Lasaras hooroowetoni ngu, ene bine ma kumoowo, ero eyingo.

Yisasdo Lasaras Merenonggo Ko Yokutuwootoni, Ootoogeyingo

38 Arisa, Yisas ngu newende kowuri oorengo yetoni, oni mere tanggeyimo oorowuyingo. Ngu oni merengga ngu, digi woondokoyi urungga newendemo oni mereyi yomosiyoro, oni nguno merengooro, digi urungga yoro, ngundo mere manggowo ukingoyingo.

39 Yisasdo eyingo. Ye digiga mere manggowo ukingoyin-
gongga ngu andangeyi. Ngundiro etoni, oni kumooyin-
gongga nguro kuwooyi, Mata ngundo Yisasno gumi eyingo.
Urungga Oo Bidodo Simburi, ene kumootoni, meren-
gooyingo ngu noore naru namoraya kuri yokowooto.
Ngundiro nguro, ndindingo ukayi biyomi merenonggo
oorewa! Ero eyingo.
40 Matado ngundiro etoni ngu, asa, Yisasdo eneno gumi
eyingo. No kuri geno ewonoku, ge nowoondogemo hamoo
tetoni ngu, ge Anutro duridarini yanggangoni ngu kenowa,
ero eyingo.
41 Arisa, ene Yisasro mandeni ingoro, nguro ene digigaku
andangeyingo. Ngundiro andangetoyi, Yisasdo randoro
doongetero eyingo. Awa, ge noro yemboongene ingowoku,
nguro no geno esosooteteno. Ndadiro nguro, ge noro
yemboonge ngu kuri ingowoku ngu!
42 No kuri ingooteno, ge suwooyi sano nondo mande
etenoku, ngu ingoro ooroote. Ene nondo, ataga nga oni
simoo bare dikatenggoku, ngando ngu ingoya, ene nowoon-
doyemo hamoo tetoningga, gedo nangge kuri no suren-
erootoyi, ombuyingo, nguro ero, meno yanggango tero,
yemboongeyingo.
43 Yisasdo yemboongeyingo ngundiro ero yokoro ngu, ene
meno eyingo. Lasaras, ge endesina oore! Ero eyingo.
44 Arisa, Yisasdo mande ngundiro etoni ngu, oni ku-
mooyingonggaku ootoogero, endesina ooreyingo. Keyi
kandeyi, omukumundoongo ngu towikumbabo doobengoro
mbimboongoro gosiyoyingo. Ene ngundiro oodoni, Yisasdo
eyingo. Towikumba ngu wesiyoya yokootoyiga oorowuni!
Ero eyingo.

*Tabango Onindo Mande Guranangge Yisas Ureyi Ku-
mooweroyimboro, Ero Gosiyoyingo*
(Matiyu 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

45 Arisa, ngundiro tetoyi, Yuda oni oowooyingga ene
kuri mayero, Mariyadodo oruwonggoku, ngundo ngu oo
Yisasdo teteku ngu kenoro, ene nguro nowoondoyemo
hamoo teyingo.
46 Ene Yuda oni gidarega kewooroyemo ngundo Parisi
onino oororo, Yisasdo oo tewoku, nguro eyingo.
47 Ngundiro nguro, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo
oniku, ko Parisi oni, ngundo Yuda tabango oniya yowuru-
wooro eyingo. Noore ndadiro tewato? Ngu oningga ngundo
ene oo songo gura onindo ma teweroyimu, ngu oowooyingga
tete.

48 Ene noore doongenanimbo nangge kenowatoku ngu!
Ngu oningga ngu yokootooye ngu, asa, ene ko ngundiro
urungga tewa. Ngundiro tetoni ngu, simoo bare oowooy-
ingga enengo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundiro
tetoyi, asa, Rom onindo omburo, noorengo yowuru ya
kundingiyi oowooyi Tembel, ko noorengo Yuda oni simoo
bare kenanimo nguya yomburiyerowanggo, ero eyingo.

49 Ene mande ngundiro etoyi, asa, oni gura ene ke-
wooroyemo, ngu oowooyi Kayiyapas, ngu oningga ngu, ene
ngu dagomangga nguno, ene Anutno wooro yeweroyi nguro
sobosobo tabango oruwo. Ngundo mande ero eyingo. Ye
ingonduduye kini.

50 Ye oo gura ma ingootenggoku, ngu mete oni gu-
rananggebo oni simoo bare hoorooweyeroro kumoowa.
Kini tetoni ngu, noorengo kenanimo Yuda oni simoo bare
nga oonootewanggo, ero eyingo.

51 Kayiyapasdo, enengo ingondudunonggo ma eyingo,
enendo kootuyisina oo tunooteweroyi nguro eyingo. Kini,
Kayiyapas ngu dagomangga, nguno ene Anutno wooro
yeweroyi nguro sobosobo rogo tetoyi, Yisasro mande nguro
ene koretero ingondudu tero eyingo. Yisasdo Yuda oni simoo
bare hoorooweyeroro kumoowa.

52 Ene Yuda oni nangge hoorooweyerowero nangge ma ku-
moowa. Kini, ene kumooweroyingga ngu Anutro simoongo
mera bidodomo oorootenggoku, ngu yowuruyerootoni,
wata guranangge tunootewanggo.

53 Arisa, ene ngu sa narungga nguno, oororo, ene Yisas
ureweroyimboro mande ero oore ereweyingo.

54 Ngundiro nguro, Yisas ene Yuda oni kewooroyemo
tunoo ma endeyoyingo. Kini, Yisas ngu, ene ngu endega
ngu yokoro, oororo, oni kini kingo mera ngu tanggeyimo,
Ipirim ende bodaga, nguno enengo kirikiri onidodo nguno
oruwonggo.

55 Yuda oniro sunggi Anutdo dagayeroyingo naruwo, Pa-
sowa, ngu namoko teyingo. Pasowa ma tunooteyingomo,
oni oowooyingga endeni endenimonggo, Yerusalem endemo
mayero, nguno enengo yoyeyi, Anut doongeyimo, metemi
teweroyimboro mayeyingo. Ndadiro nguro, ene Mosesro
mamana mandeni ngu nenengo keyoro oorootenggo.

56 Mayero, ene Yisasro doongetero, erewero eyingo. Ye
ndadiro ingoro etenggo? Yisas ene naru kundingiyi ngaro
mayewa, ngundi kini, bine? Ero eyingo.

57 Yuda onindo Yisas ereweyingo ngu damoni ngandiro.
Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oni, ko, Parisi oniya
mande ngandiro kuri eyingo. Onindo Yisas ndano oorooteku

ngu ingoya ngu, asa, ene komo mayeya etoni, ingoro, nguno dowooro, yoro, ya biyomimo yewato, ero eyingo.

12

Mariyando Yisas Keyimo Bo Urumi Wendoro Ngundo Yisas Keyi Sonowooyingo

(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)

1 Naru kundingiyi ngu ma tunooteyingomo, naru kandegura gidemboro guranangge oodoni, Yisas nguno ene Betani endemo oorowuyingo. Betani endega ngu, Lasarasro ende. Ngu Lasaras oningga ngu, kuri Yisasdo merenonggo ko yokutuwootoni, ootoogeyingongga ngu.

2 Ene Yisasro oo simbo gura ngu endemo nguno kayingo. Mata ngu ene oowari moondootoni, Lasarasdo ngu oniya nguya bibitero, Yisasdodo oowari neyingo.

3 Ene oowari netoyi, Mariyando kumu bo urumi gura oowooyi Nard, ngu ndindingo gome, (Kilo) gumi nangge yoro, ngundo Yisas keyi sonowooyingo. Ngundiro sonowooro, enengo tabango uyimbo yonggurumooyingo. Ngu kumu bo urumingga nguro urini ngu urungga oorengo. Yo, ndindingo ngu gome, ngunonggo ndindingo gomengga ngu yangga ngu nangge teyingo.

4 Ene kirikiri oni gura, ngu oowooyi Yudas Iskariyoot, ngu oningga, ngundo kootuyisina Yisas yootunoro, mundi oni kandeyemo yero yunowaku, ngundo boguwooro ngandiro eyingo.

5 Ndawugaro nguro, noore nga kumu bo urumingga nga oni yunoro, nguro urini ngu, dagoma guranangge ko tero digi beye yoro, angoyi oni ma yunoyingo? Ero eyingo.

6 Ene Yudasdo angoyi oniro ingondudu tero ma eyingo. Kini, ene ngu yakaka oni, ene ngu digi beye sobowooro, ngunonggo ene beye onindo yetoyi, enendo yakakayi gidarega yororuwo.

7 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ngundo yokoyi! Ye nga barega ngando teteku, nguro ma eweroyi. Ndadiro nguro, no kumootoowe, mereno merenerowerоyi narungga, ngu yootunoote.

8 Yo, hamoo, angoyi oni ngu, ene yeya suwooyi sano oruwanggo. Ene nondo ngu yeya suwooyi sano ma oruwato, ero eyingo.

Anutno Wooro Yeyingo Nguro Sobosobo Oni, Ngundo Lasaras Ureyi Kumooweroyimboro Eyingo

9 Yuda oni simoo bare oowooyingga ene Yisas Betanino oorooteku ngu ingoro, nguro ene nguno ombuyingo. Ene Yisas kenowero nangge kini. Yisasdo ene kuri

Lasaras merenonggo yokutuwootoni ootoogeyingo, nguro
ene Lasaras nguya kenowero ombuyingo.
10 Ngundiro nguro, Anutno wooro yeyingo oni nguro so-
bosoboku, ngundo Lasaras nguya ureyi kumooweroyimboro
mande ero gosiyoyingo.
11 Ndadiro nguro, Yuda oni oowooyingga, ene Lasaras
kenoro ingoro, nguro ene Yisasro nowoondoyemo hamoo
tetoyi, enengo tabango oni yoyokoyingo.

Yisasdo Bingamidodo Yerusalem endemo Oororo Uyingo
(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Sengetoni, oni simoo bare urungga oorengo ene naru
kundingiyi ngu kenowero mayero oorootenggo. Ngu
narungga nguno, ngu simoo bare ngundo Yisas ene
Yerusalem ngu ombuteku ngu ingoyingo.
13 Ngundiro nguro, ene toonggoo uyi toongooro yoro,
irosarayi dowooro, umamingoro, Yisas oowooyi bingami
okooro oororo, ooreko Yisas kenoro, meno moguru urungga
tero eyingo.
Hosana! Gengo oowoongge awuno oorengo! Nga oningga
nga ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu
oowooyimo ombuteku nga! Ene Iserel oniro oo bidodo
sobowooyingo oni urungga! Ero eyingo.
14 Yisas ngu Hos gura oowooyi Donggi nangoni gura
kenoro, yoro, nguno bibiteyingo. Ngu Anutro mandeno
ngandiro ero eyingo.
15 Ye Sayiyon (Yerusalem) endemo oni simoo bare, ye ma
sosorewero! Kenoyi! Yengo oo bidodo sobosobo oni om-
buteku ngu! Ene Donggi nangoningga sanganimo bibitero
ombute! Ero eyingo.(Sekarayiya 9:9)
16 Yisas enengo kirikiri oni ngu, ene ngu mandega nguro
muri ma ingoyingo. Ene, Yisas ko ootoogeyingongga, ngu
duridarinidodo tunootetoni, ene nguno nowoondoyemo in-
gondudu teyingo. Ngu naruno nguno, kirikiri onindo Anutro
mandeno ewoku, tunoo oorengo ingoro, ngunonggo onindo
Yisasno teyingomu nguro ingondudu teyingo.
17 Kuri Lasaras kumootoni merengootoyi, nguno
oodoni, oni simoo bare urungga oorengo Yisasdodo
oode, ngunonggo Lasaras negongootoni, ko ootoogetoni
kenoyingo. Ngu oni simoo bare urungga, ngundo ene ngu
ko mande oo Yisasdo teyingo, nguro mande mandeni ero
yootunoyingo.
18 Ene ngundiro mande mandeni yootunootoyi, oni simoo
bare oowooyingga ene Yisasdo kuri oo songo gura onindo
ma teweroyimu tewoku, ngu kenoro ingoro, nguro ene
oororo, ooreko Yisas kenowero oorowuyingo.

19 Ngundiro tetoyi, Parisi onindo enengo nangge mande
ero ingoro eyingo. Nga kenoyi! Oni simoo bare ene oororo,
Yisas keyoro endeyootenggoku nga! Noorendo oo tetetoku
ngu, kingo oo ngundiro tunootete! Ero eyingo.

Yisasdo Enengo Kumooweroyi Nguro Eyingo

20 Oni simoo bare ene Yerusalem endemo oorero, naru
kundingiyimo nguno Anutno yambo mande tewero oore-
toyi, Girik oni gidarega nguya yambo mande tewero, nguro
ene Yerusalemno ooreyingo.
21 Ngu Girik oni ngu, ene Pilipno omburo eyingo. Urungga,
noore Yisas kenowero. Ero eyingo. Pilip oningga ngu, ene
Betisayida ende Galili mera ngunonggo ombuyingo.
22 Arisa, Pilipdo enengo mandeye ngu ingoro oororo,
Enduruno ero enengo eraya eraya oororo, Yisasno Girik
oniro mande eyingo.
23 Ene ngundiro etori ngu, asa, Yisasdo mandeyari gumi
eyingo. Anutro Nangoni Oni Kirarongo nguro naru ombu-
toni, ene duridarinidodo ngu yoweroyi narungga ngu kuri
tunootete.
24 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Nggire yuwooyi merako
uro ma kindangero ooretoni ngu, asa, enesu nangge oruwa.
Ene oo yuwooyi kindangero oorero ngu, oo engge oowooy-
ingga tunootewa.*
25 Oni enengo goweyi nguro nangge ingoro sobowooro
oruwaku ngu, ngu oningga nguro keta oruweroyiga ngu
oonootewa. Ene oni enengo ketangga ngu mera ngano kootu
inoro, ene dobookuriyi nowoondoyi teyunoro, Anutro koni
ngu tero hoorooweyeroro ngu, asa, ene suwooyi sano keta
sugi sugi oruwa.
26 Ene oni gura noro kone nga dowoowero tero ngu,
ene komo no keneroni. Ene ngundiro keneroro ko tetoyi
ngu, asa, nondo endega oorootenoku, nguno noro ko oni
nguya noya gobooro oruwaro. Yo, ene ngundiro tero no
hoorooweneroro ko tero oodoore ngu, noro Awanembo ene
oowooyi bingamidodo inowa.
27 Ataga, noro nowoondone kowuri oorengo yetoni,
nguro no ingondudu oowooyingga teteno. Nguro no
ndadiro ewano? Nondo bine ewano, Awa ge nono oo
ataga tunooteweroyiga nga andangenuno, ewano? Kini,
no ngundiro ma ewano. No ngu kowuringga ngu
koorowoowero, nguro nangge no merako ngano ombuwono.
28 Awa, gengo oowoongge yega urungga tunooteni!
Yisasdo ngundiro etoni, Anutdo sambononggo ngandiro

* **12:24:** (Nga mandega nga ngu muri ngandiro: Yisas enengombo kumooro ko ootoogeweroyi, nguro eyingo).

meno eyingo. Nondo nenengo oowoone kuri yewe urungga
tunootewoku, ko kootuyisina nguya no oowoone yewe
urungga oorengo tunootewa, ero eyingo.
29 Ene ngundiro etoni, asa, oni simoo bare oowooyingga
oorengo ene tanggeyimo dikayingo, ngundo ngu ingoro
eyingo. Ngururu gusiroga ngguyi ute, ero eyingo. Oni
gidaregado eyingo. Sambono Engel oninggado eneno mande
ete, ero eyingo.
30 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo. Kini,
noro Awanembo mandega eteku nga ngu, no hoorooweneroweroma ete. Kini, ye hoorooweyeroweroyimboro nguro
ete.
31 Ataga nga narunggano, ngano ngu, Anutdo mera ngaro
oni simoo bare wirikoyeroro ete. Yengo muriye ngu biyomi
nangge, ero ete. Ataga ngu mera ngaro muri biyomi nguro
sobosobo tabangongga, ngu Anutdo andangero owewa.
32 No ataga merako ngano oorooteno. Ene kootuyisina,
onindo nowokooro awuno noyetenggoku, narungga nguno,
oni simoo bare bidodo yoyewe, nono ombuwanggo, ero
eyingo.†
33 Yisasdo ngundiro eyingongga ngu, enengo
kumooweroyi, nguro murini tunoo yootunoro ngundiro
eyingo.
34 Ngundiro etoni, oni simoo bare urungga, ngundo
Yisasro mande gumi eneno eyingo. Noore mamana mandeno, mande eteku, ngu ngandiro ingooteto. Krayis,
ene Anutdo simoo bare ko yoyowero sunggi yeyingo oningga ngu, ene ngano omburo, sugi sugi oruwa. Ndadiro
nguro, gedo ete, oni ene komo Oni Nangoni, ngu okooro
boorowoowanggo? Ngu Oni Nangoni oningga, ngu oone?
Ero eyingo.
35 Ene ngundiro sumoo inootoyi, Yisasdo ngandiro eyingo.
Naru bodaga nangge noro soru himi ngu yeya oruwa. Ataga
ngu ye soru himidodo oorootenggo. Nguro ngu, ye komo
soru himimo endeyoyi. Kini tetoni ngu, suwoo ooreri
biyomi, ngundo omburo ye wiriyerowa. Oni ene ooreriko
endeyooteku ngu, ene oore oorowuteku, ngu kenoro, ma
ingootenggo.
36 Ataga, ye noro soru himidodo oorootenggo. Nguro
ngu, ye komo, nondo soru himi yoro ombuyingo, nguro
nowoondoyemo hamoo teyi! Ye ngundiro tero ngu, asa, ye
noro simoone nguro soru himimo nguno endeyowanggo.
Yisasdo ngu mandega ngu ero yokoro, ene musiyo songosina
oni nguno kini nguno oororo kengeyingo. Ero eyingo.

---

† **12:32:** (Yisas de omukondino boorowooweroyi nguro eyingo).

Yuda Oni Oowooyingga Yisasro Nowoondoyemo Hamoo Ma Teyingo

37 Oni ene Yisas kenootoyi, oo songo gura onindo ma
teweroyimu, ngu urungga tetoni kenoro, nguro ene nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo.
38 Ngundiro nguro, Anutro ingonduduni eyingo oni, Ayisa-
yaro mandeni, nguro engge tunootete. Ayisayando kurimi
ngandiro eyingo.
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, onendo ngu
noorengo mandenani ngaro newendemo hamoo
tewa? Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo enengo yanggangoni ngu oone etungowo?
Ero eyingo. (Ayisaya 53:1)
39 Ene Yisasro nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Nguro
muri ngu, Ayisayando nakaya gurano ngandiro nakan-
goyingo.
40 Anutdo enengo doongeye ngu, kuri ukingoyingo, enendo
tetoni nowoondoye yeni digi ngundiro gagiwi oorengo
yeyingo. Ngundiro nguro, ene doongeyembo oo
kenoro, nowoondoyemo hamoo ingoweroyi nguya
kini. Nguno ngu, ene nowoondoye ma yowooren-
gootoyi, nondo ma yomosiyerowano, ero eyingo. (Ay-
isaya 6:10)
41 Anutdo Yisasro duridarini tunootero teweroyi, ngu Ay-
isaya etungootoni, kenoro, nguro ene Yisasro mandeni
eyingo.
42 Hamoo, oni tabango urungga nguya Yisasro nowoon-
doyemo hamoo teyingo. Ene Parisi oniro sosorero, nguro
enengo nowoondoyemo hamoo ngu, ene yootunoro ma
eyingo. Ene tunoo etoyi ngu, asa, Parisi onindo yambo
yanonggo oweyeroro, yambo mande teweroyi nguro roogo
teyunoyingo, ero ingoro, nguro ngundiro teyingo. Ero
eyingo.
43 Ene tabango onindo enengo ingonduduye urungga ngu
simoo baredo enengo oowooye eya okooyi ero, gome in-
gootenggo. Yo, hamoo, ngundiro ingoyingongga, ngundo
Anutdo oowooye okooweroyiga ngu, dagate.

Yisasro Mandeni, Ngundo Oniro Mandeye Ngu Wirikowa

44 Yisasdo manggaru tero eyingo. Oni ene noro newen-
demo hamoo teteku ngu, ene noro Awane no sowenerootoni
ombuwonoku, nguro nguya newendemo hamoo tete.
45 Oni ene no neyoro ngu, ene noro Awane no surene-
rootoni, no ngano ombuwonoku ngu nguya kenowa.
46 No ngu mera ngano ombuwonoku, ngu soru himi
ngundiro ombuyingo. Nguro ngu, oni bidodo ene noro

nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, ene ooreriko ma oruwanggo.
47 Ene oni gura noro mandene ingoro, ene ngu ma keyoro ngu, asa, no nguya ene ma wirikowano. Kini, no mera ngaro oni simoo bare wirikoyerowero ma ombuyingo. Kini, nondo ngu enengo weti mbumbuwanonggo andangeyeroro yoyoweroyimboro ombuyingo.
48 Oni ene no kootu nunoro noyokoro, ene nondo mande ewonoku, ngu ma ingoro, yoro dowooro ngu, asa, naru wengamo, nondo mandega ewonoku, ngundo ene wirikowa.
49 Nondo nenengo ingondudunonggo mande nga ma eteno. Kini, Awane enengombo no sureneroot oni ombuwonoku, ngundo oo bidodo nunootoni mete temukowanoku, ngu no ngu nangge yootunoro eteno.
50 No ngu ingooteno. Awaro mamana mandeni ngundo suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyiga, ngu oni Awaro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguno yeni tunootete. Ngundiro nguro, nondo mande bidodo etenoku nga ngu, Awando kuri etoni, ingowonoku, ngu nangge eteno. Ero eyingo.

13

Yisasdo Enengo Kirikiri Oni Keye Sonoyeroyingo

1 Naru kundingiyi oowooyi Pasowa, nguro naruwo namoko tetoni, nguno Yisas ene ngandiro ingoyingo. Ene komo nga merangga nga yokoro, ene eweyi tanggeyimo, ko ooreweroyi naruwo ngu tunooteyingo. Enengo oni simoo bare mera ngano oorootenggoku, nguro nowoondoyi teyunoyingo. Ene bidodoboro nowoondoyi teyunoro oode oororo, ene kumooyingo naruno wenga.
2 Suwootetoni ene oowari nero oodoyi, Setando ingondudu biyomimu, kuri Yudas Iskariyoot, Sayimon oningga nguro nangoni, nguno yeyingo. Yo, hamoo, Setando Yudas eriringootoni, ngu Yisas yoro, mundi oni kandeyemo yeweroyimboro oore yomosiyoyingo.
3 Yisasdo ngu ene kuri ingoyingo. Eweyimbo oo bidodo ene kandeyimo yero inoyingo. Eweyimbo ene sureyootoni, ombuyingomu, ngu Eweyi tanggeyimo ko oorewa.
4 Ngundiro ingoro, Yisas ene oowari nero yokoro, ootoogero, enengo towi pirungga nengguroyi ngu andangero yero, ene sono gimuweroyi towingga yoro, wanggangomo gosiyoyingo.
5 Yisasdo ngundiro tero, ene sono yoro, koondo gurano wendoro, sono ngundo enengo kirikiri oni keye damonimo yero, sonoyeroyingo. Ngundiro sonoyeroro, enengo

wanggangomo sono gimuweroyi towingga, ngundo yonggu-
rumooyingo.
6 Yisasdo ngundiro tero, yade Sayimon Pitano ombutoni,
Pitando Yisas sumoo inoro eyingo. Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ge no kene nguya sonowoowero, bine?
Ero eyingo.
7 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mandeni gumi
eyingo. Nondo ataga oo tetenoku nga, ge nguro damoni ge
ma ingoote. Ene kootuyisina ngu ge ngaro damoni ingowa,
ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, Pitando mande gumi eyingo. Ge noro
kene hamoo oorengo ma sonowoowero. Etoni, Yisasdo gumi
eyingo. Nondo ge ma sononggerowanoku ngu, ge noya
gobooro ma oruwaro, ero eyingo.
9 Etoni, Sayimon Pitando eneno gumi eyingo. Urungga
Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge kene nangge ma
sonowoowero. Kini, ge komo kene, kandene, tabane nguya
sonowoomuko, ero eyingo.
10 Etoni, Yisasdo gumi eyingo. Oni ene goweyi bidodo
sono gimuwoku ngu, ene sugabo kini. Ene mete keyi
nangge sonowoowaku ngu, asa, ene goweye moondeye
bidodo sarayi. Yo, ye bidodo metemi oorootenggo. Ene, ye
kewooroyemo, ngano oni guranangge ene metemi kini, ero
eyingo.
11 Yisas ene kuri ingoote. Ngu oningga ngundo ene
yootunoro, mundi oni kandeyemo yewa. Ngundiro nguro,
ene ngandiro ewoku, ye kewooroyemo oni gura ngu metemi
kini, ero eyingo.
12 Arisa, Yisasdo keye sonowooro yokoro, enengo neng-
gurogaku yoro tero, bibitero, enengo kirikiri oniku sumoo
yunoro eyingo. Ye bine nga kongga yeno tetenoku ngaro
damoni ingootenggo?
13 Yendo noya ngandiro etenggo. Oo etuyeroyingo oni,
ko, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ero etenggo. Ngu yendo
hamoo etenggoku, no ngu nangge.
14 Ngu hamoo, no ngu yengo Urungga Oo Bidodo Simburi,
ko no yengo Oo Etuyeroyingo oni nguya, nondo yengo keye
sonowootenoku ngu, arisa, yendo nguya dobookuriye keye
sonowooyi.
15 Nondo ataga ye etuyerootenoku muringga ngu, kingo
gabogaboyi nangge etuyerooteno. Yendo nguya ngu mur-
ingga ngu teyariyi.
16 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Ko oni ngu, enengo
sobosobo oningga ngu dagaro awuno ma oruwa. Ngundiro
nangge, oni gura ko gurano oororo ngu, enengo oningga

sureyootoni kono oorowuteku, ngu dagaro awuno ma oruwa.
17 Ene ye nga oo nga ingoro, ye nguya ngundiro tero ngu, asa, ye mete oni oni tewanggo.

18 Nondo ye bidodoboro ma eteno. Nondo oni nenengo rogo tewonoku, nguro ingooteno. Ene ngu ooga, ngu Anutro mande, ngu engge tunootete. Anutro mandeno ngandiro ete.
Oni ene noya oomanongoyingo gobooro nero, ene no nowoongowero keyi okoowa, ero eyingo. (Sam 41:9)
19 Ngu ma tunooteyingomo, no yeno eteno. Nguro ngu kootuyisina ngu tunootetoni, asa, ye nowoondoyemo hamoo teweroyi ngu no nga oningga nga.
20 Nondo hamoo oorengo, yeno eteno. Oni nondo ko oni sureyootoowe, oorowuteku ngu yoro, gome tero, yomosiyoro ngu, asa, ngu oningga ngu, ene no nguya noyoro yomosinerowo. Yo, ngu oningga ngu no noyoro ngu, ene noro Awane no sureneroot oni, ombuwonomungga, ngu nguya yowa, ero eyingo.

Yudasdo, Yisas Yootunoro Mundi Oni Kandeyemo Yewa (Matiyu 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 Yisasdo ngundiro ero yokoro, ene newende kowuri oorengo yetoni, nguro ene yootunoro eyingo. Hamoo oorengo, no yeno eteno. Ye kewooroyemo nganonggo gurado no yootunoneroro, mundi oni kandeyemo noyewa, ero eyingo.
22 Yisasdo ngundiro etoni, kirikiri oni enengo nangge ebe keno keno tero, ngu oneya ete, ero ingoyingo.
23 Ene ngundiro tetoyi, kirikiri oni gura, Yisasdo nguro gome oorengo ingooteku, ngundo Yisas tanggeyimo oruwo.
24 Ngundiro oodoni, Sayimon Pitando tabangombo tero, eneno eyingo. Gedo sumoo ino ene oneya ete, ero eyingo.
25 Arisa, ngu oni Yisas tanggeyi oorengomo bibiteyingongga, ngundo Yisas tanggeyi oorengomo oororo rorowooro, sumoo inoro eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge oneya ete? ero eyingo.
26 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Nondo oomanongoyingo gumi gura oo sonoyimo yero yoro, oni gura inootoowega ngu, ngu oningga ngu! Ngundiro ero, ene oomanongoyingo gumi gura yoro, oo sonoyimo yero, yoro, Yudas Iskariyoot, Sayimonro nangoni, ngu inoyingo.
27 Yudas oowari ngu yoro netoni, ngu naruno, Setando newendemo utoni, Yisasdo Yudasya eyingo. Ge oo tewero ingooteku, ngu ge komo sodedo ngundiya te! Ero eyingo.

28 Yisasdo mande ngundiro Yudasya etoni, oni oo
neweroyi yabano bibiteyingo ngundo mandeni ingoro, ene
nguro muri ma ingoyingo.
29 Yudasdo ngu, Yisas garo ngu bidodoboro digi beye
nguro siri, ngu enendo sobowoote. Yisasro kirikiri oni
gidaregado ngu, Yisasdo mande ngu etoni, ene ingoyingo.
Naru kundingiyi nguro oo gura uriyoni, ngundi, oo gura
angoyi oni yunoni, ero eteku, ngu ero ingoyingo.
30 Arisa, Yudas oomanongoyingo gumingga ngu yoro,
ene ende oorero toongeyingo. Ngundiro toongetoni, ngu
narungga ngu, suwoo ooreri teyingo.

Mamana Mande Keta

31 Yudas endesina oorero toongetoni, ngu naruno,
Yisasdo eyingo. Ataga Oni Nangoni, ene bingaminidodo
tetoni, ngunonggo Anut nguya enengo nangonimonggo
bingaminidodo tete.
32 Ene Anutdo enengo nangonimonggo bingaminidodo
yoro ngu, asa, Anutdo bingaminidodoga ngu yoro, enengo
Oni Nangoni nguya ko inootoni, enengo eraya eraya sodedo-
mangge bingamiyaridodo tunootewari.
33 Ye simoone, naru bodaga nangge, no yeya oode,
kootuyisina, ye no erewenerowanggo. No kuri Yuda onino
ewonomu, ngundiro nangge, ataga yeno nguya eteno. Ye
nondo endega oorowutenoku, nguno ye ma oorowuwanggo.
34 Ene ataga nondo mamana mande keta gura ye
yunooteno. Ye komo dobookuriye nowoondoyi teyunoyi! Yo,
nondo yengo nowoondoyi teyunootenoku, ngundiro nangge,
ye komo dobookuriyeboro nguya nowoondoyi teyunoyi!
35 Ye dobookuriyeboro nowoondoyi tewanggoku ngu, asa,
oni simoo bare, bidodo ye yeyoro ingowanggo. Ye ngu noro
kirikiri oni oorengo. Ero eyingo.

Yisasdo Pitaya Eyingo, Ge No Kootu Nunowa, Eyingo
(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Sayimon Pitando Yisasno eyingo. Oo Bidodo Sim-
buri, ge ndawoore ute? Etoni, Yisasdo mandeni gumi
eyingo. Nondo endega oorowutenoku, nguno ge no ken-
eroro, oorowuweroyi, ngu ereremo kini. Ene kootuyisina,
ge no keneroro nguno oorowuwa, ero eyingo.
37 Ene ngundiro etoni, Pitando gumi eyingo. Oo Bidodo
Simburi Urungga, ndadiro nguro, no ataga ge ma keng-
geroro oorowuwano? No nenengo ketangga, ngundo ge
hooroowenggerowero, ingooteno, ero eyingo.
38 Ene ngundiro etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo.
Gedo gengo ketangga ngu yokoro, no hooroowenerowero

ete? Hamoo oorengo, no geno eteno. Kootoori ma eyingomo, ge no oowoone tambu kabusa ero oongoonerowa, ero eyingo.

14

Yisas Ngu Awano Oorowuweroyi Oore

1 Yisasdo enengo kirikiri onino mande gura eyingo. Yengo nowoondoye soriyokoro ma sosorewero. Ye Anutro nowoondoyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo noro nguya nowoondoyemo hamoo teyi.

2 Noro Awanemboro yangga ngu, ya gumi kowookowoo ooroote. Ngundiro kini ngu, asa, no kuri yeno ewano. No yeno hamoo eteno. No yengo musiyo yomosiyoyunowero oorowuteno.

3 No oororo, yengo musiyo yoonenengoro yokoro ngu, asa, no ko omburo, ye yoyoro oorero, noya gobooro oruwato. Yo, nondo musiyongga oorootenoku, nguno ye nguya noya gobooro oruwato.

4 Yo, hamoo, nondo ngu endemo nguno oorowuweroyi ooreyiga ngu, ye kuri ingootenggo, ero eyingo.

5 Ene ngundiro etoni, Tomasdo mande gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge ndaruwero ete? Noore ma ingooteto. Arisa, ndadiro terogogo, noore ngu oorega ngu kenoro ingowato? Ero eyingo.

6 Etoni, Yisasdo gumi eyingo. No, nondo nangge no oore. No nangge hamoo mande nguro Simburi, nondo nangge, suwooyi sano keta oruweroyi nguro Simburi. Oore guranonggo Awa tanggeyimo oorowuweroyi kini. Hamoo oorengo, kini, nononggo nangge Awa tanggeyimo oorowuweroyi.

7 Ene ye kuri noro ingootenggoku, nguro ngu, ye noro Awanemboro nguya ingootenggo. Ataga ye damoni yero, ye ene ingoro kenootenggo, ero eyingo.

8 Ene ngundiro etoni, Pilipdo eneno eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, ge Awangge etuyero! Ge ngundiro etoyi ngu, asa, noore mete ero ingowato, ero eyingo.

9 Ene ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Pilip, naru pirungga no yeya gobooro oruwootoku, ge noro ma ingoote? Oni ene no neyooteku ngu, ene Awane nguya kenoote. Ndadiro nguro, ge Awangge noore etuyero, ero ete?

10 No Awano oodoowe, ko Awando ene nono oorooteroku, nguro ge nowoondogemo hamoo ma tete, bine? Nondo mande yeno etenoku nga ngu, nondo nenengo ingondudunonggo ma eteno. Kini, Awa noya ootooro,

ngunonggo enengo ingondudunimonggo nangge enengo
koni ngu tete.
11 Ye ngu komo nga mande ngaro nowoondoyemo hamoo
teyi. No awano oodoowe, ko Awa ene nono ooroote. Ye
nguro nowoondoyemo hamoo mete ma tetoni ngu, asa, ye
komo nondo oo songo gura onindo ma teweroyi tetenoku,
nga bidodoboro ingondudu teya, nguro ye komo noro
nowoondoyemo hamoo teyi.
12 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Oni ene noro newen-
demo hamoo tetoni ngu, nondo ko oo tetenoku nga, ene
nguya ngu ko oo ngu mete tewa. Ene ko urungga oorengo
tero, ene nondo kongga tewonoku, ngundo no daganerowa.
Ndadiro nguro, no Awa tanggeyimo oorowuteno.
13 Yendo oo bidodoboro no oowoonemo kira ewanggoku
ngu, no ngu ooga ngu tewano. Ngundiro nguro, Awa ngu
enengo nangonimo ene bingamini duridarinidodo tewa.
14 Yo, hamoo, ye no oowoonemo oo guraro kira ero teni
ewanggoku ngu, asa, no ngu ooga ngu komo hamoo tewano,
ero eyingo.

Yisasdo Yuka Kundingiyi Soweyootoni Ombuweroyi,
Nguro Mande Ero Gosiyoyingo

15 Yisasdo ngandiro eyingo. Ene ye nowoondoye no
nunoro ngu, arisa, ye noro mamana mandene ngu gome
keyowanggo.
16 Nondo Awano kira etoowe, enendo ngu oo gura ye
hoorooweyeroro yanggango teyunootoni (Yuka Kundingiyi),
ngundo yeya suwooyi sano sugi sugi oruwanggo.
17 Ngungga ngu, hamoo mande eweroyi Yuka. Mera ngaro
oni simoo bare ngu, ene ma yowanggo. Ndadiro nguro,
ene nowoondoye ma teyingo, nguro ene kenoro ingoweroyi
nguya, ereremo kini. Ene yendo ngu ingootenggo. Ene yeya
gobooro ootooro, ngunonggo ye nowoondoye newendemo
uro, yeya oruwanggo.
18 Nondo ye yoyokootoowe, ye awanamoye kini kookewa
ngundiro ma oruwanggo. Kini, no ye tanggeyemo omburo,
yeya oruwato.
19 Naru bodaga nangge, mera ngaro oni simoo baredo, ngu
no ma neyowanggo. Ene yendo nangge no neyowanggo.
Ndadiro nguro, nondo keta sugi sugi oruwanoku, ngundiro
nangge, ye nguya sugi sugi ketangga nguno oruwanggo.
20 Yo, hamoo, ngu naruno nguno, ye ingowanggo. No
Awanemboya oodoowe, ko yendo ngu noya oodoyi, nondo
yeya oruwato.
21 Oni ene noro mamana mande yoro, gome keyooteku
ngu, ngu oningga ngu ene newende no nunoote. Oni ene

newende no nunooteku ngu, Awaro newende nguya ene
inowa. Nondo nguya nowoondone ene inoro, nenengo
murine, ene doongeyimo yootunoro etungootoowe, ene no
neyoro ingowa, ero eyingo.
22 Yisasdo ngundiro etoni, Yudas gura, Yudas Iskariyoot
kini, ngundo Yisasno eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ndadiro nguro, ge noore doongenanimo tunootewero eteku,
ene ge mera ngano oni simoo bare doongeyemo ma
tunootewa? Ero eyingo.
23 Yudas ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mandeni
gumi eyingo. Oni ene newende no nunoro ngu, ene noro
mande gome keyowa. Ene ngundiro keyootoni ngu, asa,
noro Awanembo nguya, ngu oningga ngu, newende in-
ootoni, noore eneno omburo eneya suwooyi sano sugi sugi
oruwato.
24 Oni ene newende no ma nunoro ngu, ene noro mandene
gome nga ma keyoote. Nga mandega yendo ingootenggoku
nga, ngu noromu kini. Nga ngu Awa no sureneroot oni
ombuyingongga, nguro mandeni.
25 No ataga yeya gobooro ootooro, ngunonggo mande oo
nga tunootewerоyi ngu yeno ero etuyerootenoku nga.
26 Ene ye hamoo oorengo Hoorooweyeroyingo ngu, Yuka
Kundingiyi. Ngu no oowoonemo ngu Awando yengo sowey-
ootoni ombuwa. Enengo koni ngu ngandiro. Ngundo ngu oo
bidodo etuyeroro, nowoondoye yokutuwootoni, ngunonggo
nondo mande yeno ewonoku, ngu bidodo tunoo oorengo
ingomukowanggo.
27 Arisa, no ye yoyokowero, nguro noro nowoondoyi
imakeyingo oorooteku, ngu yeno nguya yewe tunootero
oruwa. Nondo yengo nowoondoyiga ko nowoondoyi
imakeyingo teyunootenoku, ngundo mera ngaro oni simoo
baredo nowoondoyi imakeyingo teyunootenggoku, ngu da-
gate. Nguro ye nowoondoye ma soriyokoro sosorewero.
28 Ye nga mandega nga ngu etuyerowonoku, ngu ye kuri
ingowonggo. No ye yoyokoro oorero, no ko yeno ombuwano,
ero ewonoku, ngu ingoyi. Ene kuri ye nowoondoye no
nunowonggoku ngu, asa, ye ingoro oni oni tetoyi, no Awano
ko oorowuwano. Ndadiro nguro, Awando no daganeroro,
ene Urungga oorengo.
29 Ataga oo ngu ma tunooteyingomo, no yeno kuri ero
etenoku nga. Ngundiro nguro, kootuyisina oo ngu tunoote-
toni ngu, asa, ye nguno nowoondoyemo hamoo tewanggo.
30 Arisa, no yeya mande mande urungga ko ma ero
ingowato. Ndadiro nguro, mera ngaro nguro sobosobo
tabango urungga ngu ombute. Enengo yanggangoni ngundo
no ma sobonerowa.

31 Ene mera ngaro oni simoo bare ngu komo ingowanggo.
No nowoondone Awane inooteno. Ngundiro nguro, no
Awando oo teweroyi mande ero no nunowoku, ngu nangge
teteno. Arisa, ye ootoogetoyiga oorowuwooto! Ero eyingo.

15

Yisas Ngu Ene Wayin De Oorengo

1 Yisasdo mande gura eyingo. No ngu Wayin de oorengo.
Awanembo ngu ene Wayin kongga nguro Simburi.
2 Noro kambini ngu ma enggetoni ngu, Awando andangero
yokowa. Ene ko kambinine bidodo enggeteku ngu, Awando
gome toongooro, gome yomosiyowa. Ngundiro tetoni, engge
gome oowooyingga oorengo enggewanggo.
3 Ye ngu nondo mande ngu ero etuyerowonoku, ngundo ye
nowoondoye yeni gome sarayi tunootewonggo.
4 Ye komo no dowooro oodoyi ngu, asa, nondo nguya ye
yodowooro oruwato. Wayin dega ngu kambini wimbuyi
bungomo ma dowooro ngu, ene enggeweroyi nguya kini.
Ngundiro nangge, ye nguya nono ma ootooro ngu, ye ma
enggewanggo.
5 No de Wayin. Ye ngu Wayin de nguro kambini. Oni ene
nono oodoni ngu, no nguya eneya oodoore, ene ngunonggo
gome urungga enggewanggo. Ene ye no noyokoro ngu, asa,
ye oo gura nguya ma tewanggo.
6 Ene oni gura nono ma oruwaku ngu, asa, ene ngu de
kambini ngundiro andangero yokootoyi ariyewa. Yo, onindo
ngu de kambini, ngu yowuruwooro gasiyoro, de nombono
katoyi demukowa.
7 Ene ye noya oodoyi, noro mandene yeya oodoni ngu,
arisa, ye oo guraro ingoro kira ewanggoku ngu, oo ngu,
ngundiro yeno tunootewa.
8 Ene yendo gome urungga enggewanggoku muringga
nguno, ye noro kirikiri oni kirarongo, ngu simoo bare
etuyerowanggo. Ngundiro muri gomengga, ngunonggo noro
Awane nguro oowooyi bingaminidodo tunootewa.
9 Awando newende no nunoyingo, ngundiro nangge,
nondo yengo kuri nowoondoyi nguya teyunowono. Nguro,
ye komo noro mandene nga suwooyi sano ingoro oodoyi,
ngu nondo hamoo nowoondone ye yunowano.
10 Nondo kuri Awanemboro mamana mandeni gome key-
owonoku, nguro ngu, no Awane enengo nowoondoyiningga
ngu newendemo oorooteno. Ngundiro nangge, ye noro
mamana mande gome keyowanggoku ngu, arisa, ye nguya
noro nowoondoyinengga ngu newendemo oruwanggo.

11 No ngandiro ingooteno. Noro oni oningga ngu yeno
oodoni, ye nowoondoyemo nguno angeya manggowoomo
ooreni, ero ngundiro ingooteno. Ngundiro nguro, no nga
mandega nga, yeno eteno.
12 Noro mamana mande ngu ngandiro. Nondo yengo
nowoondoyi teyunootenoku, ngundiro nangge, ye komo
dobookuriyeboro ngundiya teyi!
13 Ene oni gurado ene dobookuriyi hoorooweyerowero,
enengo ketangga ngu yokowaku ngu, arisa, nowoondoyi
teyingo muringga, ngundo nowoondoyi teweroyi muri gi-
darega, ngu hamoo oorengo dagayeroote.
14 Ye nondo etenoku muringga nga tetoyi ngu, asa, ye ngu
noro dobookurine.
15 Ko oni ngu enengo oni urungga, ngundo ko oo teteku
ngu ma ingoote. Ngundiro nguro, nondo yeya ko oni ero ma
ewano. Kini, mande bidodo nondo Awanonggo ingowonoku,
ngu yeno etoowe, ingomukowonggoku ngu! Nguro nondo
yeya ngu dobookurine, ero ewano.
16 Yendo no ma rogoneroyingo. Kini, nondo ye ngu
nenengo rogoyerowonoku, nguro ye komo ooroya, gome
oorengo enggewanggo. Yengo enggeyega ngu gome sugi
sugi oruwanggo. Ye ngundiro tero, ngunonggo ye oo gura
yowero, no oowoonemo Awano kira etoyi ngu, asa, Awando
ngu ooga ngu, hamoo oorengo, ye yunowa.
17 Nondo nga mamana mandega nga ye yunooteno. Ye
komo dobookuriyeboro nowoondoyi teyi! Ero eyingo.

Oni Nowoondoyemo Hamoo Kini, Ngundo Yisasro Ko Oni Nguya Mundiyi Tewanggo

18 Yisasdo ngandiro eyingo. Mera ngaro oni simoo bare
ngando yeya mundiyi tetoyiga ngu, asa, ye ingoyi, ene noya
koretero mundi teyingo, nguro yeno nguya tewanggo.
19 Ene hamoo ye mera ngaro muri biyomi ngu keyootoyi
ngu, arisa, mera ngaro muri biyomi tetenggoku oni simoo
baredo, ene mete yengo ingowanggo. Ye enengo keyemo
oni nguro, ero ingowanggo. Ene ye ngu muri biyomimboro
oni kini. Kini, nondo ye kuri rogoyerowonoku ngu, ye mera
ngaro muri biyomi yokootoyi, yoyoro, songo yoyewono.
Ngundiro nguro, mera ngaro oni simoo bare, ngundo yeya
mundiyi tewanggo.
20 Ye komo nondo mandega yeno ewonoku, nguro in-
gondudu teyi! Ko oni ngu enengo oni urungga ngu dagaro
ma oruwa. Nguro ngu, no noyoro yomburineroro, no
owenerowonggoku ngu, asa, ye nguya ngundiro oweyeroro
yomburiyerowanggo. Ene noro mandene keyoro ingoro
ngu, asa, yengo mande nguya keyoro ingowanggo.

21 Ene noro Awanengga no sureneroot oni, no ngano
ombuyingo, nguro nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
Ngundiro nguro, ene noro nowoondoyemo hamoo ma tetoyi
ngu, asa, ene yeno nguya muri biyomi tewanggo.
22 Hamoo, nondo kuri ma omburo mande gome nenengo
ngu ma etuyerootoowe ngu, arisa, ene weti mbumbuwaye
tero nguro muri ma ingowanggo. Ene ataga, ene oore gurano
weti mbumbuwaye oongooweroyi kini.
23 Oni ene noya mundiyi tetenggoku ngu, ene noro
Awanemboya nguya mundiyi tetenggo.
24 Ko gura gura, oni songombo kuri ma teyingoku ngu,
nondo ngu ko ngu ene kewooroyemo kuri tewono. Ngu
hamoo, nondo ko ngundiro ngu ma tetoowe ngu, arisa,
ene weti mbumbuwaye tero, nguro muri ma ingowanggo.
Ene ataga ngu, ene kuri kenoro yokoro, nguro ene noya ko
Awanemboya nguya mundiyi tero boguwootenggo.
25 Ene ngundiro muriyengga tetenggoku, ngundo enengo
mamana mandeno nakangoyingo ngu, ataga engge
tunootete. Ngu mandega ngu ngandiro.
Ene noya kingo mundiyi tetenggo, ero eyingo. (Sam 35:19;
69:4)
26 Ene, ye Yanggango Teyunoro Hoorooweyeroweroyi on-
ingga ngu (Yuka Kundingiyi) ene Awaya gobooro oorooteri.
Nondo ngu soweyootoowe, yeno omburo, ngundo noro
mandene noro murine ero yootunoro etuyerowa.
27 Ngundiro nguro, yendo nguya komo noro mandene,
noro murine nguya yootunoro, wesiyoro, ewanggo. Ndadiro
nguro, kuri ye noya oruwootokuno, no ko damoni yetoowe,
ye nguno oode oode omburo, ataga nga naruno nga, ero
eyingo.

16

Yisasdo Enengo Kirikiri Onino, Oo Kootu Tunooteweroyi Nguro Eyingo

1 Yisasdo ngandiro eyingo. Nondo ngandiro ingooteno.
Ye nowoondoye kiyayi yero, nowoondoyemo hamoo ngu
yokoweroyi, nguro ma ingooteno. Ngundiro nguro, no nga
mandega nga yeno kuri ewonoku ngu!
2 Kootuyisina naru gura tunootetoni, ene onindo Yudaro
yowuru yanonggo ye oweyerowanggo. Yo, hamoo, onindo
ye yureyi kumooweroyi, ngundo ingoro ewanggo. Nga oni,
ngando ene weti mbumbuwa tetenggo, ero ingowanggo.
3 Hamoo, ene noro Awane ko no nguya ma ingootenggo.
Ngundiro nguro, ene ngu muringga ngu tewanggo.

4 Oo ngu ma tunooteyingomo, nondo yeno kuri etoowe
ingowonggoku ngu. Arisa, kootuyisina ngu oo ngu tunoote-
toningga ngu, asa, ye nondo ewonoku, ngu ingonduduye-
monggo ko ingoyi. Ero eyingo.

Yuka Kundingiyimboro Koni

5 Ene no ataga oni no sureneroot oni, no ngano ombu-
wonomungga nguno ko oorowuteno. Ene ye kewooroyemo
ngunonggo oni gurado, no sumoo nunoro, ngandiro ma
eyingo. Ge ndarute? Ero eyingo.
6 Nondo nga mandega yeno etenoku ngaro, ye ataga
nowoondoye kowuri oorengo yetenggo.
7 Ene nondo hamoo oorengo, yeno eteno. No ye
yoyokoro oorowuwanoku ngu, Hoorooweyeroyingo, yewe
yeno oorowuwa. Nguro no ma oorowuwanoku ngu,
asa, oni ye Yanggango Yunoro Hoorooweyeroweroyi Yuka
Kundingiyi ngu yeno ma ombuwa. Ene no oororo ngu, arisa,
nondo ene soweyootoowe, yeno ombuwa.
8 Enendo omburo, mera ngaro oni yoyeni, weti
mbumbuwa nguro murini yootunoro, noro murine gome
nenengo nguro murini, ngu wirikoyeroweroyi naruwo
tunooteweroyi, nguro nguya etuyerowa.
9 Oniro weti mbumbuwaye, nguro muri ngandiro. Ene no
kootu nunoro noro nowoondoyemo hamoo ma tetenggo.
10 Koretero, ngu no Awanonggo ombuwonoku, kootuy-
isina no ko Awano oorewano. Ngungga ngu, muri gome
nenengo nguro hamoo ngu simoo bare merako ngano ngu
ma ingootenggo. Nguro no Awano oorowutoowe ngu, ye no
ko ma neyowanggo.
11 Wirikoyeroyingo nguro murini nguya ene watayi kini.
Yo, hamoo, Anutdo mera nga sobowooteku, nguro tabango
oowooyi Setan, ngu ene kuri oonooteweroyi nguro rogo tete.
12 No mande mande urungga ye yunowero ingootenoku,
ene yendo ataga ingoro yoweroyi nguya, ereremo kini.
13 Ene Yuka Kundingiyingga ngundo omburo ngu, hamoo
mande Anutromu, ngu bidodo etuyeroro yunowa. Enendo
enengo ingondudunonggo nangge ma ewa. Kini, mande
ene ingowoku ngu nangge ewa. Enendo ngu oo kootuyisina
tunooteweroyi, ngu nguya ero etuyerowa.
14 Ene nononggo mande yorogogo yeno yootunoro ewa.
Ngu muringga nguno ene noro oowoone bingamine ero
okoowa.
15 Awanemboro oo bidodo ngu noromu, nguro no yeno
eteno. Yuka Kundingiyi ngu nononggo mande yorogogo,
yeno yootunoro ewa, ero eyingo.

Nowoondoye Kowuri Ngu Yowoorengootoni, Oni Oni Teweroyi Tunootewa

16 Naru bodaga nangge ye no ma neyowanggo. Kootuyisina, naru bodaga nangge ye ko no neyowanggo, ero eyingo.
17 Yisasdo mande ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri oni gidaregado enengo nangge mande mande ngandiro eyingo. Ene ngu mandega ngu, ndawu mande muringgaro, ene mande ngu nooreno ete? Enendo ngandiro ete. Naru bodaga nangge, ye no ma neyowanggo. Kootuyisina naru bodaga nangge, ye no neyowanggo. Ndadiro nguro, no hamoo oorengo Awanemo oorowuteno, ero eyingo.
18 Asa, enengo kirikiri, onindo mande gura nguya eyingo. Naru bodaga nangge ero eteku, mandega nga ndadiro? Noore ngu mandega eteku, nguro murini ma ingooteto, ero eyingo.
19 Yisas ene ingoyingo, kirikiri onindo ene sumoo inowero tetoyi, nguro ene eyingo. Ye bine nondo mandega etenoku, nguro sumoo ewero etenggo? Nondo ngandiro ewono. Naru bodaga nangge, ye no ma neyowanggoku, kootuyisina, naru bodaga nangge, ye no ko neyowanggo, ero ewono.
20 Hamoo oorengo, no yeno eteno. Kootuyisina, ye sendo moguru urungga tero, ebe sendoru sendorutero oruwanggo. Yo, yendo ngundiro tetoyi, ene mera ngaro oni simoo bare ngu, ene nguro oni oni tero oruwanggo. Ene yendo nowoondoye kowuringga ngu yowoorengootoni, ye nowoondoye oni oni oorengo tunootewa.
21 Bare simoo bisiyoweroyi naruno ngu, ene komo ogingo ingoro, newende kowuri ingowanggo. Ene kootuyisina simoongongga ngu bisiyootoni, merako soretoni ngu, ene newende metemi ingoro, ogingo nguro ma ingowa. Kini, ene simoongongga nguro oni oni tewa.
22 Ngundiro nangge, ataga ye nguya nowoondoye kowuri yetenggo. Ene nondo ye ko yeyootoowe, nguno ye nowoondoye ko oni oni tewanggo. Ngundiro tewanggoku, oni gurado yengo oni oningga ngu ma andangero yowa.
23 Ngu narunggano nguno, ye oo guraro no ma sumoo nunowanggo. No hamoo oorengo, no yeno eteno. Ye oo gura Awando noore yunoni ero, no oowoonemo yemboongewanggoku ngu, asa, Awando ngu ooga ngu, ye yunowa.
24 Kuri ye oo gura yowero no oowoonemo ma yemboongeyingo. Ene ye ngandiro yemboongero ngu, ye oo yowanggo. Ngundiro tero ngu, yengo nowoondoyemo oni oningga ngu yeyi gome oorengo tunootewa, ero eyingo.

Yisasdo Mera Ngaro Murini Ngu Kuri Dagayingo

25 Nondo mande ngaro kuri mande adingayi nangge ero
ewonomu ngu. Kootuyisina no mande adingayimonggo
yeno ko ma ewano. Kini, no Awaro mande tunoo yootunoro
yeno ewano.
26 Ngu naruno nguno, ye no oowoonemo Awano yem-
boongewanggo. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, nondo ye
hoorooweyeroro, Awano ma yemboongewano. Kini, ye
mete yengombo Awano nenengo yemboongeyi. Nguro ngu,
nondo ngu ye hoorooweroro ma yemboongewano.
27 Yendo ngu noro nowoondoyemonggo gome ingoro,
yengo nowoondoye hamoo tetoni, nguro no Awaya oode,
ngunonggo ombuyingo. Ngundiro nguro, Awando yengo
gome ingoote.
28 Kurimi no Awaya oode, no ngunonggo ene yokoro, no
merako ngano omburo oorooteno. Ataga ngu no mera nga
yokoro, Awano ko oorewero ingooteno, ero eyingo.
29 Yisas ngundiro etoni ngu, enengo kirikiri onikundo
mande gumi eyingo. Ataga ge mande adingayi ma eyingo.
Kini, ge mande tunoo oorengo eteku ngu!
30 Ataga noore ingooteto. Ge onindo sumoo ewanggo ero
ma soboyeroro, ge ngu noorengo ingondudu kenoro ingo-
mukoote. Kini, ge oo bidodo ingomukoote. Ngundiro nguro,
noore ge kuri Awanggeboya oode, ngunonggo ombuyingo,
nguro nowoondonanimo hamoo teteku nga, ero eyingo.
31 Ene mande ngundiro etoyi ngu, asa, Yisasdo mandeye
gumi eyingo. Ye ataga nowoondoyemo hamoo tetoni, gome
ingomukootenggo?
32 Ingoyi! Naru kuri namoko tunoo tewero tete. Yo, ene
kuri tunoo tero namoko teteku ngu! Ene ye oweyerootoyi,
ye songo songo yengo endemo sawanggo. Nguno ngu, ye no
noyokootoyi, noso nangge oruwano. Ene nondo noso nangge
ma oruwano. Kini, noro Awane ene noya oruwaroku ngu.
33 Nondo ngandiro ingoro, yeno eteno. Yengo nowoon-
doye ngu nono yetoyi oodoyi ngu, arisa, yengo nowoon-
doyemo nguno nguya, noro imakeyingongga ngu yeno
oruwa. Ngundiro nguro, no nga mandega nga, ngu yeno
ewonoku ngu! Oni merako ngano ye ogingo kowuriyedodo
yunowanggo. Ene ngundiro teyunowanggoku, ene yengo
nowoondoye ngu, ye komo oni oni teya yanggango oriyi.
Ndadiro nguro, nondo mera ngaro murini yanggangoni, ngu
hamoo oorengo bidodo wongoowe uwoku ngu! Ero eyingo.

17

Yisasdo Kirikiri Oni Hoorooweyeroro Yemboongeyingo

1 Yisasdo mande ngundiro ero yokoro, ene sambosina
doongetero yemboongero eyingo. Awane, naru kuri
tunootete. Ge duridari no nunoyingomu, ngu oni simoo bare
merako ngano oorootenggoku, ngu etuyero. Ngunonggo
gengo nangongge nguya, gengo duridarige simoo bareno
yootunoro etuyerowa.
2 Ndadiro nguro, gedo ene simoo barero tabango urungga
kuri ene rogo teyingo. Nguro ngu, ene mete simoo bare gedo
kuri ero rogo tewoku, ngundo sugi sugi keta oruweroyiga
ngu yunowa.
3 Suwooyi sano keta oruweroyi ngu ngandiro. Ene
gengo ingootenggoku, ge guranangge hamoo Anut oorengo.
Ngundiro nangge, ene no Yisas Krayisdo, gedo gengo sunggi
yeyingo oni, ge kuri sowenerootoyi, ngano ombuyingo,
nguro nguya ene nowoondoyemo hamoo tetenggo.
4 Gedo ko no ero nunoyingoku, ngu no kuri temukowono,
ngundiro tewonoku ngundo gengo duridarige simoo bare
doongeyemo yootunoro tunoo oorengo etuyerowo.
5 Awa, kuri mera oo nga ma tunooteyingomo, no geya
oruworoku naruno, no bingamine duridarinedodo. No
ataga nguya ngu duridari bingaminengga, ngu ko nuno ero
ingooteno.
6 Nondo gengo muringge, mera ngaro oni gedo no
nunowoku, nguno kuri ero etuyerowono. Gengo oni ngu,
gedo kuri no nunowo. Ene gengo mandege ngu gome
keyootenggo.
7 Ataga ene ingootenggo. Oo bidodo gedo no kuri
nunowoku ngu, ngu genonggo nangge ombuwo.
8 Mande bidodo gedo no nunowoku ngu, nondo ene
kuri yunomukootoowe, ene yoro, ene hamoo oorengo in-
gowonggo. Kuri no geya oode, ngunonggo no ombutoowe,
nguro ene gengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku, gedo
no sureneroot oyi, no ngano ombuyingo, ero ingoyingo.
9 Nondo ene hoorooweyeroro yemboongeteno. Nondo
ataga mera ngaro oni gengo ma ingootenggoku, nguro ma
eteno. Kini, no ataga gedo oni no nunowoku, nguro no geno
yemboongeteno. Ndadiro nguro, ngu oni ngu gengomu.
10 Noro oni nono nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu gen-
gomu nguya. Ngundiro nangge, oni ngu gengomu, ngu
noromu nguya. Yo, ene noro nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga, nguro ene oowoone bingamine ero okootenggo.
11 No ataga mera nga yokoro, geno ko oorowuwanoku ngu,
ene gengo nowoondoye hamoo teyingo oni merako ngano
oruwanggo. Awa, ge kundingiyi oorengo! Gengombo gengo
yanggangongge no nunowoku, ngundiro ge ene soboyerowa.

Ge ene soboyerootooga, ene nowoondoye guranangge, noore
geya nowoondonari ngundiro, guranangge oruwanggo.
12 No eneya oruwootoku naruno, nondo gengo yanggan-
gongge no nunowoku, nguno ene gome soboyerowono. Yo,
hamoo oorengo, no gome soboyerootoowe, nguro ngu, ene
bidodo ma oonootewonggo. Kini, oni (Yudas Iskariyoot)
ene ge kootu gunoro, nguro ene oonootewerоyi musiyomo
nguno oororo, enendo nangge oonootete. Gengo mande
nakayano oorooteku, nguro engge tunooteweroyimboro
tete.
13 Ataga no ge tanggegemo ma oorowuyingo naruno
nguno, nondo merako ngano ootooro, nguno nga mandega
nga eteno. Ndadiro nguro, noro nowoondonemo oni oni
tero oorootenoku, ngundo noro oni simoo bareno ngu oni
oni teyingongga, ngundiro nangge eneno angero ooreni ero,
nguro gome ingooteno.
14 Gengo mandege nunowoku ngu, nondo kuri ero
yunowono. Ngundiro nguro, mera ngaro oni simoo baredo
kowuri yunootenggo. Yo, no mera ngaro muri biyomini,
nguno no ma endeyoro oorooteno. Ngundiro nangge, no
kenerootenggoku, simoo bare nguya, ene mera ngaro mu-
rimo ma endeyootenggo.
15 Gedo mera nganonggo ene andangeya yoyo, ero ma
yemboongeteno. Kini, gedo ene soboyero ero, nguro yem-
boongeteno. Awa, gedo oni muri biyomiboro eweyingga,
(Setan) ngu yokootoyi, ngundo ene noro simoo bare ma yu-
toro yomburiyerowero ero, nguro no geno yemboongeteno.
16 Yo, no mera ngaro muri biyominimo no ma endey-
ooteno. Ngundiro nangge, noro kenemo simoo bare nguya,
ene mera ngaro murinimo ma endeyootenggo.
17 Awa, ge noro keneroyingo simoo bare ngu yoyega,
ene gengo mandege nguno nowoondoye bidodo, nguno
damooya, ngunonggo ene oni kundingiyi tunooteyi. Yo,
gengo mandege, ngu hamoo mande oorengo engge.
18 Kuri ge no sureneroоtoyi, no oni simoo bare ke-
wooroyemo mera, ngano omburo oorooteno. Ngundiro
nangge, no ene sureyerootoowe, ene oororo merani merani
oni simoo bare kewooroyemo, gengo mandege wesiyoro ero
etuyerowanggo.
19 No nenengombo nowoondone bidodo gedo kongga
nunowoku, nguno damooro ngu tero, kundingiyi oorooteno.
No ngundiro tetenoku, ngunonggo gengo simoo bare
oorengo, ene hoorooweyeroweroyimboro, nguro ene nguya
enengombo gedo kongga yunowoku, nguno nowoondoye
bidodo nguno damooro ngu kundingiyi tero, ngunonggo ene
ko tewanggo.

20 Yo, nondo oni noro nowoondoyemo hamoo teyingo nga
hoorooweyeroro, geno yemboongetenoku, ngu ko, ngundo
kootuyisina, nga oni ngando mande etoyi, ingoro, noro
nowoondoyemo hamoo tewanggoku, nguro nguya geno
yemboongeteno.
21 Nondo ngundiya yemboongetoowega, nguno oni ngu
bidodo ene nowoondoye guranangge oriyi, ero ingooteno.
Awa, ge noya oodoyi, ko nondo geya gobooro oorooteroku,
ngundiro nangge, ene nooreya nguya gobooro oruwato,
ero ingooteno. Ngundiro tero ngu, mera ngaro oni simoo
bare, ene hamoo ingowanggo. Gedo no sureneroot oyi,
no merako ngano ombuwonomu, nguro nowoondoyemo
hamoo ingowanggo.
22 Gedo duridariga no nunoyingongga ngu, nondo kuri
ene yunowono. Nguno ene nowoondoye guranangge siyeya
oriyi, noorendo awa, geya nowoondonari guranangge siyero
oorooteroku ngundiro.
23 Nondo eneya oodooye, ko gedo ngu noya oorooteku,
nguro nondo ngu komo enengo nangge nowoondoye gu-
ranangge oorengo yeya oriyi, ero ingoro yemboongeteno.
Ngundiro tetoyi ngu, asa, mera ngaro oni simoo bare ene
ingowanggo. Gedo kuri no sureneroot oyi, no mera ngano
ombuyingo. Gedo noro ngundiro nowoondoyi tenunooteku,
ngundiro nangge, gedo enengo nowoondoyi teteku ngu! Ero
ingowanggo.

24 Awa, nondo ngandiro ero ingooteno. Oni simoo bare
gedo kuri no nunowoku ngu, ene noya gedo musiyongga
no nunowoku, nguno eneya gobooro oruwato. Ene nguno
noro duridarine ngu kenoweroyimboro ingooteno. Yo,
kurimi mera nga ma tunooteyingo naruno nguno, gedo noro
nowoondoyi tenunoro, ge ngu duridariga nunoyingongga
ngu, ene nguya kenoyi, ero ingooteno.
25 Awa, gengo muringge, ngu gome nenengo oorengo.
Mera ngaro oni simoo bare ngu gengo ma ingootenggo. Ene
nondo ngu gengo ingootoowe, ko noro oni nga nguya gengo
ingootenggo. Gedo kuri no sureneroot oyi, no merako ngano
ombuwonomu, ngu ingootenggo.
26 Nondo gengo muringge ero etuyerootoowe, ingowong-
goku, ngu ataga nguya ngu muringga, ngu soweyoro etuye-
rooteno. Ngundiro tetoowe, nguno ene komo enengo nangge
nowoondoyi teweroyi muringga ngu gome ingowanggoku,
ngu gedo, noro nowoondoyi teyingo muringga, ngu gome
ingoro dowoowanggo. Ene ngundiro tetoyi, nondo ene
nowoondoyemo uro, eneya gobooro oruwato, ero yem-
boongeyingo.

18

Yudasdo Yisas Yoro, Mundi Oni Kandeyemo Yeyingo
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yisasdo yemboongero yokoro, Yisasdo enengo kirikiri onidodo ene oororo, Kidoron nggooto ngu karongoro, anduroko ngu Olib dega nguro ko gura oruwoku, nguno uyingo.
2 Yudas, ngu Yisas yoro, mundi oni kandeyemo yeyingo oningga, ngu nguya ngu kongga ngu ingoote. Ndadiro nguro, naru oowooyingga Yisas ene ngu kongga nguno enengo kirikiri oniya yowuruwooyingo.
3 Nguro Yudas ngu Rom Gabuman nguro me oni, ko Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oni ko Parisi oni nguro kumba ootuwoo oni, ngu yoyoro, ngu merasina nguno mayeyingo. Ene soru ko Lam nguya karo, dowooro, ko me ebe ureweroyi idi sangga yoro mayeyingo.
4 Yisas eneno oo bidodo tunooteweroyi ngu, ene kuri ingoyingo. Ngundiro nguro, Yisasdo tanggeyemo oororo, sumoo ero eyingo. Ye oone erewero mayetenggo? Ero eyingo.

5 Ene ngundiro sumoo etoni ngu, asa, mandeni gumi ero eyingo. Noore Yisas Nasaret oningga ngu erewero mayeteto, etoyi, Yisasdo gumi eyingo. Ngu no nangge. Ene ngundiro etoni, ngu Yudasga Yisas yootunoro eweroyingga ngu eneya gobooro dikayingo.
6 Yisasdo eyingo, ngu no nangge, etoni ingoro ngu, asa, ene soriyokoro, woosooro oororo, merako ukero, uro wereyingo.

7 Ngundiro tetoyi, Yisasdo ene ko sumoo yunoyingo. Ye ndawu oningga erewetenggo? Ngundiro etoni, me oniku enebana gumi eyingo. Nasaret oni, Yisasga ngu erewero mayeteto, ero eyingo.
8 Ene ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi ngandiro eyingo. Nondo kuri yeno ewono. Ngu oningga ngu no. Ene ye no erewenerorо noyoya ngu, asa, ye ngu oni nga yoyokootoyiga sayi, ero eyingo.
9 Ene ngundiro ero, ngundo kuri mandega eyingo, nguro engge yeni tunootete. Ene ngu mandega ngu ngandiro eyingo.

Ngu oni ngu gedo no kuri nunoyingo, no ngu gura ma yokowano, ero eyingo. (Yon 6:39)

10 Sayimon Pita ngu ene duge moore. Ngu naruno, ene duge ngu woosooro yoro, wooro yeyingo oni sobosobo,

nguro tabango oniro ko oningga, ngu urewero duge oorongootoni, ene woosooro oorowutoni, sodeyi koondosina gidare nangge, ngu tagatoni, merako soreyingo. Ngu oningga ngu oowooyi ngu Malkus.

11 Ene ngundiro tetoni, asa, Yisasdo eyingo. Pita, gengo duge sirimo, ko siriyo. Ndadiro nguro, Awando ngu sono tobaga no nunowoku, ngu nondo ma neni, ero ingoote, bine? Ngundiro nguya kini. Ero eyingo.

Onikundo Yisas Yoro, Anasno Oorowuyingo

12 Ngundiro tetoyi, me oniku ko enengo sobosobo oni, Yuda oniro kumba ootuwoo oniro sobosobo, ngundo Yisas dowooro, utombo gosiyoro yoro oorowuyingo.

13 Ene Yisas yoro, Anasno koretero oorowuyingo. Anas ngu Kayiyapas tengari. Kayiyapas ene Anutno wooro yeweroyi oni, nguro tabango urungga, ngu dagomangga, nguno yeyi tunooteyingo.

14 Kayiyapas oningga, ngundo ene kuri Yuda onino ngandiro eyingo. Mete oni guranangebo kumooro ngu, asa, ngundo oni simoo bare urungga hoorooweyerowa, ero eyingo.

Pitando Yisasro No Ma Ingooteno, Ero Eyingo
(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Sayimon Pitando, kirikiri oni guraya, ene Yisas keyoworiyo. Kirikiri oni guraga ngu Anutno wooro yeyingo oni nguro sobosobo tabangongga ngundo ene watayi. Ngundiro nguro, ene sobosobo tabangongga, nguro ende sisi nguro pawaroko, Yisas keyoro, nguno uyingo.

16 Ene Pitando ngu ene yamuko dabemimo endesina dikaro oruwo. Kirikiri oni guraga ngu Anutro wooro yeweroyi sobosobo tabango ngu ingooteku, ngundo oororo, yamuko sobowooro oruwoku barega, nguno eyingo, ene Pita yoya, ya newendesina uni, ero eyingo.

17 Yamuko sobosobo barega, ngundo Pitaya eyingo. Ge bine nguya, Yisas oningga, ngaro kirikiri oni gura bine? Ene ngundiro sumoo etoni ngu, Pitando gumi eyingo. No kini! Ero eyingo.

18 Ko oni ko kumba ootuwoo oni, ngundo de gura karo, mera gingo yetoni sosorero, nguro ene de yakowero de kayingo. Ngundiro tetoyi, Pita nguya ngu dega ngu yakowero eneya nguno dikaro oriyingo.

Anutno Wooro Yeweroyi Oni, Nguro Sobosobo Tabango, Ngundo Yisas Sumoo Inoyingo
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 Anutno wooro yeweroyi oniro sobosobo tabango,
ngundo Yisasno kirikiri oniro sumoo ero, ko enendo simoo
bare mande ero etuyerowoku, nguro nguya sumoo eyingo.
20 Ene ngundiro sumoo etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi
ngandiro eyingo. Nondo ngu kuri oni simoo bare tunoo
oorengo endemo mande ero etuyerowono. No suwooyi sano
yowuru ya newendemo, ko Tembel ya newendemo, Yuda oni
simoo bare yowuruwootenggoku, nguno nguya mande ero
etuyeroro yunowono. No mande kombitero, gura ma eyingo.
21 Ge ndawugaro, no sumoo nunoote? Ge komo oni
ene kuri mande no manggonemonggo ingowonggoku, ngu
sumoo yunowa. Ene kuri noro mandene ingowonggo, ero
eyingo.
22 Ene ngundiro etoni, kumba ootuwoo gura dikaro oru-
woku, ngundo Yisas utoro eyingo. Ge Anutno wooro
yeweroyi oniro sobosobo nguro tabangongga, ngaro man-
deni ngu gumi ngundiro ete?
23 Ene sumoo ngundiro etoni, asa, Yisasdo mandeni gumi
eyingo. Nondo mande biyomingga etoowega ngu, asa, ge
komo ngu nangge yootunoya nono e. Ene nondo mande
metemimu etoowe ngu, arisa, gedo nguro ndadiro tero, no
nuroote? Ero eyingo.
24 Arisa, utombo Yisas gosiyoyingo utooku ngundiro
oodoni, ene Anasdo Yisas soweyootoyi, Anutno wooro
yeweroyi oniro sobosobo tabango oowooyi Kayiyapas,
nguno oorowuyingo.

Pitando Yisas Oowooyi Ko Oongooyingo
(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Sayimon Pita ngu dikaro, de yakoro oodoni, oni
songokundo Pitaya sumoo inoro eyingo. Ge nguya enengo
kirikiri oni, bine? Ene ngundiro etoyi, Pitando oongooro
eyingo. No kini! Ero eyingo.
26 Wooro yeweroyi oni, nguro sobosobo tabango, nguro ko
oningga, Pitando kono anduno sodeyi tagawokungga, nguro
dobooyi gurado eyingo. Hamoo oorengo, no ge geyowono.
Ge nguya kono anduno geyowonoku ngu! Ero eyingo.
27 Ene mande ngundiro etoni ngu, asa, Pitando ko ero,
oongooro eyingo. No kini! Ene ngundiro etoni, asa, ngu
naruno nangge, kootoori eyingo.

Yisas Yoro, Payilatno Oorowuyingo
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 5:1-5; Luk 23:1-5)

28 Ene Yisas yoro, Kayiyapasro ya yokoro, Gabuman
koreteyingo nguro yano mande wirikoweroyi musiyomo
oorowuyingo. Ngu narungga ngu suwoononggo oorengo,

nguro ene sodedo yano ma ooreyingo. Ndadiro nguro,
ngu Gabuman oni koreteyingongga ngu Rom oni. Mosesro
mamana mandeno, ene ngandiro eyingo. Yuda oni ngundo
Yuda kini enengo yano uro ngu, ene wetidodo tero, Pasowa
naru kundingiyi nguno noore uro, bibitero, oowari ma
newato, ero eyingo.
29 Ngundiro nguro, ene endesina oriyingo. Gabuman oniro
oni koreteyingo, oowooyi Payilat, ngundo eneno oorero
sumoo eyingo. Yendo nga oningga nga ndawu oo biyoming-
garo, nga yoro mayetenggo?
30 Ene sumoo ngundiro etoni, asa, mandeni gumi ero
eyingo. Nga oningga nga, ene muri biyomi ma tetoni, ngu
noore ene yoro, geno ngano ma mayewato, eyingo.

31 Ngundiro etoyi, Payilatdo ko eyingo. Yengombo yoya,
ooroya, yengo mamana mande, nguno yengombo mandeni
wirikoyi! Ene ngundiro etoni, asa, Yuda onindo eneno
gumi eyingo. Rom oniro mamana mande, ngundo ngandiro
eyingo. Noorendo oni ureye kumooweroyi ngu roogo
oorengo, ero eyingo.
32 Yisasdo ene kumooweroyimboro kuri eyingongga ngu,
ene kumooweroyi murimo teyingo, ngu mandegaku ataga
engge tunootewero tete.

33 Nguro Payilatdo Gabuman ya newendemo ko uro,
ngunonggo Yisas negongootoni, ombutoni, sumoo inoyingo.
Ge Yuda oniro mera sobosobo urungga (King), bine? Ero
eyingo.
34 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mande gumi eyingo.
Gengombo bine, ngu mandega ngu ingoro ete, bine, ngundi,
oni songombo geno etoyi, ingoro, bine, ge ngundiro ete?
35 Ene ngundiro sumoo etoni, Payilatdo mandeni gumi
eyingo. No bine, Yuda oni, nguro ge ngu mandega ngu noya
ete? Hamoo oorengo kini! Gengo oni simoo bare, ngu ko
gengo, Anutno wooro yeyingo oniro sobosoboku, ngundo
goyoro nono mayetenggoku nga! Nguro ge ndawu ooga
tewo? Ero eyingo.

36 Ene ngundiro sumoo etoni, Yisasdo mandeni gumi
eyingo. Nondo endega oni simoo bare sobowooweroyi, ngu
mera ngaromu kini. Ene nondo mera, ngano simoo bare
sobowooweroyi ngu, asa, noro ko oni, ngundo ngu ebe yeyi
tunootetoni, ebe utoro, nguno oni gura no noyoro, Yuda
oni kandeyemo nguya ma noyewa. Ene ataga ngu, nondo
endega simoo bare sobowooweroyi, ngu merako ngano kini,
ero eyingo.
37 Ene ngundiro etoni, Payilatdo Yisasro mandeni gumi
eyingo. Nguro ge mera sobosobo oni urungga (King) gura,

bine? Etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo. Gedo eteku ngu, ge nenengo oorengo ete. No ngu mera sobosobo oni urungga (King). Ngundiro nguro, no namondo no bisinerootoni, mera ngano omburo tunooteyingo. Yo, no merako ngano ombuwonoku, ndadiro nguro, no hamoo mande ngu ero yootunoro eweroyi oni. Oni bidodo hamoo mande ngu keyoro ngu, ene noro mandene ngu ingootenggo, ero eyingo.

38 Yisasdo mande ngundiro etoni ngu, asa, Payilatdo mande gumi eyingo. Hamoo mande ngu ndawu ooga? Ero eyingo. Payilatdo ngundiro ero yokoro, ene Yuda onino endesina oorero eyingo. Nondo nga oningga, ngano biyomi gura ma kenooteno. Eyingo.

39 Ene yengo muriye gura, ngu Pasowa naru kundingiyi narungga, nguno ya biyomimo oni gura andangetooye toongete. Ngundiro nguro, nondo Yuda oniro mera sobosobo urungga (King) nga bine, andangeya yunowe? Ero eyingo.

40 Yuda oni simoo bare enengo mande ngu ingoro, nguro ene meno manggaru urungga tero eyingo. Ngungga ngu kini! Ge komo Barabas andangeya yuno! Ero eyingo. Barabasdo ngu oni yureni kumootoyi, ko oni songomboro oo sitowiye yakakayi yoyingo.

19

Payilatdo Yisas De Omukondino Boorowoowero Eyingo (Matiyu 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

1 Asa, ngu naruno nguno, Payilatdo enengo me onino etoni, ngundo Yisas yoro, utoro, gisasaruboro gome gome ureyingo.

2 Ngundiro tero, me onindo tomoku gura uto sanggiridodomundo tero, yoro, Yisas tabangomo yeyingo. Ngundiro tero, towiyi dagoyi sereyingongga yoro yemuyinoyingo.*

3 Me oni bidodo Yisas doongeyimo mayero, yomooweroyi mande gura gura tero eyingo. Ge Yuda oniro King ge e! Ngundiro ero ureyingo.

4 Ngu naruno nguno, Payilatdo ko endesina Yuda onino oorero eyingo. Ye ingoyi, nondo ene yoro, yeno endesina ooretoowega, yendo kenoyi! Nondo ene goweyimo oo biyomi gura ma kenooteno!

5 Ene ngundiro etoni, arisa, Yisas endesina ooretoni, ngu tomoku uto sanggiridodobo teyingongga, ngu Yisas tabangomo oodoni, ko towini dagoyi nguya teyingo ngudodo

* **19:2:** (Tomoku ko nengguro dagoyi, ngu mera sobosobo urungga (King), nguro sunggi ngundiro teyinoro, nguno godange teyinoro eneno bagooteyingo).

ooretoni, Payilatdo Yuda onino etuyeroro eyingo. Ye nga
oningga nga kenoyi!
6 Ngundiro etoni, Anutno wooro yeyingo oni nguro so-
bosobo, ko kumba ootuwoo oni, ngundo Yisas kenoro,
ngu ene manggaru urungga tero eyingo. De omukondino
sanggawega kumooni! Yo, de omukondino sanggaweyiga
kumooni! Ene ngundiro etoyi, Payilatdo Yuda oniro mand-
eye gumi eyingo. Yengombo yoya, de omukondino sang-
gaweyiga kumooni, ene nondo ene goweyimo biyomi gura
ma kenooteno!
7 Ene mande ngundiro ero yokoro ngu, asa, Yuda onindo
mandeni gumi eyingo. Noore mamana mande gura oo-
rooteku, ngu mamana mandega ngundo ete. Oni gura ene
Anut yomooyinoro mandega ero ngu, ene komo kumoowa.
Ngundiro eteku, nguro ngu oningga ngu, ene komo kumooni.
Ndadiro nguro, ene ngandiro ewo. No Anutro Nangoni,
ewoku nguro. Ero eyingo.
8-9 Payilatdo ngu mandega ngu ingoro, ene sosoreyingo
urungga tero, nguro ene Gabumanro ya newendemo ko uro,
Yisas sumoo inoyingo. Ge ndanonggo mayeyingo? Ngundiro
sumoo etoni, ene Yisasdo eneno gumi ma eyingo.
10 Yisas nenetero oodoni, arisa, Payilatdo Yisasya sanggiri
tero, eyingo. Ndadiro nguro, ge noro mandene gumi ma ete?
Nondo ge goyokootoowe, toongeweroyi nguro yanggangone-
dodo, ko de omukondino gosanggawetoowe, kumooweroyi
nguya yanggangonedodo, ge ngu ma ingoote? Ero eyingo.
11 Ene ngundiro etoni, Yisasdo mandeni gumi eyingo.
Anut awuno oorengo, ngundo yanggango ge ma gunootoni
ngu, asa, ge no nodowooro nureweroyi nguya ereremo
kini. Ene nondo geno hamoo eteno. Oni no noyoro, ge
kandegemo yootunoneroro noyewoku, nguro weti mbum-
buwani, ngundo gengo weti mbumbuwage ngu dagaro,
urungga oorengo! Ero eyingo.
12 Ene mande ngundiro etoni ngu, asa, Payilatdo ngu in-
goro, ene oore erewero kenoro, Yisas yokootoni, toongewero
oore ereweyingo. Ene Yuda onindo meno ero eyingo. Gedo
ngu oningga, ngu yokootoyi toongewaku ngu, asa, ge Sisa
dobooyi kini! Oni gura enengombo ene King ero ngu, ene
Sisa nguya mundiyi teteku ngu! Ero eyingo.
13 Payilatdo ngu mandega ngu ingoro, nguro ene Yisas
yoro, endesina oorero, ene oororo, mande wirikoweroyi
yabano yeyi bibiteyingo. Musiyo gura oowooyi digi yabayi,
Hiburu mandeno ngu oowooyi Gabata.
14 Ngu sa narungga ngu, Pasowa narungga nguro oo
yomosiyoweroyi naruwo. Ngu narungga, ngu sa kewooro

oorengo, ngu naruno, Payilatdo Yuda onino eyingo. Kenoyi, yengo mera sobosobo urungga (King) nga! Ero eyingo.†

15 Payilatdo ngundiro etoni, asa, Yuda onindo manggaru urungga tero eyingo. Ngu andangeya yoko! Andangeya yokootooga, de omukondino sanggaweya ureyi! Ene ngundiro manggaru tetoyi, Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo oni, ngundo mande ngandiro meno eyingo. Noorengo mera sobosobo urungga (King) gura kini! Sisa nangge, ngu noorengo mera sobosobo urungga (King)! Ero eyingo.

16 Ngundiro etoyi, Payilatdo enengo mandeye ngu ingoro, nguro ene Yisas dowooro, enengo kandeyemo yero eyingo. Ye mete, ene yokootoyiga, me onindo dowooro, oororo, de omukondino sanggaweya ureyiga kumooni, ero eyingo.

Yisas Yoro, De Omukondino Sanggawero Ureyingo
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Payilatdo ngundiro etoni ngu, asa, me onindo Yisas yoro, enengo de omukondi inootoyi, koorowooro, ende yokoro oororo, musiyo gura oowooyi tabango wimbuyi, nguno oorowuyingo. Hiburu mandeno musiyo ngu oowooyi Golugata.

18 Ngu mera musiyonggano nguno, Yisas de omukondino sanggaweyingo. Ene oni songo eraya nguya Yisasdodo de omukondino booroyeroyingo. Oni erayagaku, Yisas tanggeyi gide gide, ko Yisas kewoorokono boorowooro de omukondino eraya gide gide, nguno booroyeroyingo.

19 Payilatdo mande gura nakangoro, oni yunootoni, de omukondi sosowoomo yeyingo. Ngu nakayangga ngu ngandiro. Nasaret Oni Yisasga, Ngu Yuda Oniro Mera Sobosobo Urungga (King). Eyingo.

20 Ngu musiyongga Yisas de omukondino boorowooyingo musiyongga ngu, Yerusalem ende urungga ngu tanggeyimo. Ngundiro nguro, Yuda oni urungga ngu mandega ngu kandangero ingoyingo. Payilatdo ngu mandega ngu Hiburu mandeno, Rom mandeno, ko Girik mandeno nguya nakangoyingo.

21 Ngundiro nguro, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo, ngundo Payilatno eyingo. Ge ngundiro ma nakangowero, Yisas, Yuda Oniro Mera Sobosobo Urungga (King). Ge komo mande ngandiya nakango. Nga oningga ngando ewo. No Yuda oniro Mera Sobosobo Urungga (King), nguro ngundiro nakangowa. Ero eyingo.

---

† **19:14:** (Pasowa Naru Kundingiyi ngu Anutdo sunggi kenoro dagayeroyingo naru kundingiyi).

22 Ene ngundiro etoyi, asa, Payilatdo gumi eyingo. Nguno
yokoyi, nondo mandega nakangowonoku ngu, no komo kuri
nakangowonoku ngu! Ero eyingo.
23 Ngu naruno me onindo Yisas deno boorowooro yokoro,
enengo kumbaninggaku yoro wesoosoowootoyi, namoraya
tunooteyingo. Namoraya tunootetoni, me onikundo gumi
gumi yoyingo. Ngundiro tero, ene Yisas enengo nengguroni
oorengo pirunggaku ngu ma toongooro wesibiyoyingo, ngu
guranangge pirundandayingongga.
24 Ngundiro nguro, me oni enengo nangge mande eyingo.
Noore nga nengguroga nga, ngu ma omboongewato. Noore
komo ebe pawapawamu koondoonge tero, oni gurado oni
songo dagayeroro ngu, asa, ngundo yowa. Ene ngundiro ero,
koondoonge teyingo. Anutro mandeno mande nakangoro
eyingo, ngu engge tunootete. Mande ngu ngandiro.
Ene noro nenggurone, oo ngu bayetero yoyingo. Ene noro
nenggurone pirungga ngu so uyi (Kad) koondoonge
tero, ndawu oninggado dagayeroro ngu yowa, ero
eyingo. (Sam 22:18)
25 Yisasro de omukondi tanggeyimo, enengo nemi nguno
dikaro oruwo. Mariya Yisas nemi nguro beyi, ngu Kol-
pas bareyi oowooyi Mariya, ko Mariya gura Magadala,
ende nguro barega, ngu nguya oruwo. Ngu bare ngu, de
omukondi tanggeyimo nguno oriyingo.
26 Yisasdo doongetero, nemimboya kirikiri oni ene nguro
gome ingooteku, ngu nguya yeyootoni, dikaro oodori, yey-
oro, nemimboya eyingo. Namo, ge keno, ngungga ngu, gengo
nangongge, ero eyingo.
27 Yisasdo ngundiro ero, kirikiri oningga nguya eyingo.
Keno, ngungga ngu gengo nangge, ero eyingo. Ngu naruno
nguno, ngu kirikiri oningga, ngundo Mariya Yisas nemingga
ngu yoro, enengo yano oororo, gome kawararangoro oruwo.

Yisas Kumooyingo
(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Ngu naruno, Yisas enengo koni ngu bidodo ataga kinite-
toni ingoyingo. Arisa, Anutro mandeni nakaya ngu engge
tunooteteku, nguro ene ngandiro ete. No sonoro ingooteno,
ero eyingo.
29 Sono nggusi gura oruwoku, ngu Wayin kowoo nangge
nggusi manggowoomo oorero oruwo. Ngundiromu ene towi
sosowo gura yoro, Hisop dega ngu kambini pirunggano
gosiyoro, yoro, Wayin sonoyimo yetoyi, Wayin kowoo nguno
koongetoni, ngu yoro, Yisas manggowoomo yeyi ooreyingo.
30 Yisasdo ngu Wayin kowoo sonongga ngu nero yokoro
eyingo. Asa, noro kone kinitete. Ene ngundiro ero yokoro,

mudungo kiyayi yetoni, penggootero, yukani yokootoni, oorowutoni kumooyingo.

Me Onindo Yisas Biburimo Sanggaweyingo

31 Ngu narungga nguno, Yuda oniro naru kundingiyi nguro oo yomosiyoyingo naruwo, oowooyi Pasowa. Ngundiro nguro, Yuda oni ene oni bingo yokootoyi, de omukondino naru kundingiyimo ma oruwa. Nguro ene Payilatno oororo, oni de omukondino ngu keye udooketoyi, nguro ene sodedo kumootoyi, oni bingoye yoyoro mereyerowero, eyingo.
32 Arisa, me onindo oororo, oni erayaga Yisasya booroyerowonggoku, ngu keyari udoodokeyingo.
33 Ene ngundiro tero, omburo, Yisas kenootoyi, ene kuri kumooyingo. Ngundiro nguro, ene Yisas keyi ma udookeyingo.
34 Ene ngundiro kenoro, me oni gurado Yisas tanggeyisina biburimo sanggabo sanggaweyingo. Ene ngundiro sanggewetoni, sodedomangge sidudaro sono nguya wendoni ombuyingo.
35 Oni gura (Yon enengomboro ete) enengo doongeyimbo me oninggado Yisas sanggawero ute, ngu kenowoku nguro mande yootunoro eyingo. No nenengombo yeyootoowe, sanggawetoyi kenowonoku, nguro no hamoo oorengo mandeni ero etuyerootenoku nga! Ye ngu ingoya, nguro ye nowoondoyemo hamoo teyi, ero eyingo.
36 Nga oo tunooteteku nga ngu, Anutro mande ngu engge tunootete. Ngu mandega ngu ngandiro.

Onindo enengo wimbuyi gura ma udookewanggo, ero eyingo. (Kisim Bek/ Eksodas 12:26)

37 Ko Anutro mande gura ngandiro.

Oni sanggawewonggoku oningga ngu kenowanggo, ero eyingo. (Sekarayiya 12:10)

Digi Woondokoyimo Yisas Merengooyingo
(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 Kootuyisina, Yosep Arimatiya mera nguro oningga, ngundo Payilatno oororo, Yisas bingo yoro, merengoowero sumoo inoro eyingo. Yosep ngu Yisasro keyoro endeyoyingo oni gura, ene Yuda oniro tabango nguro sosorero, nguro enengo newendemo hamoo ngu oongooyingo. Payilatdo mete ero etoni, nguro Yosep ene oororo, Yisas bingo yoyingo.
39 Ngu Nikodimas oningga ngu ene kuri suwoono Yisasno mayero tunooteyingo, ene Yosepya ombuyingo. Ngu oningga

ngundo de eraya sidumi yowuruwooro yowooraringoyin-
gomu ngu yoro ombuyingo. Ngu de sidumi nguro kowuri
urungga, ngu onibiga kande eraya (30 Kilo).
40 Ngu oni erayaga, ngundo Yisas bingo yoro, de sidumi
ndindingo gomemu ngundo kumbadodo yowuruwooro bim-
bongoyingo. Yuda onindo onibi mereyerowero tero meren-
gootenggoku, ngundiro teworiyo.
41 Yisas de omukondino urewonggoriyomu musiyongga,
nguno ko gura oruwo. Ko nguno oni mere keta gura oruwo.
Oni gura nguno kuri ma merengooyingo.
42 Ngu narungga ngu, Yuda oniro naru kundingiyi nguro
oo yomosiyoweroyi naru, ngu oowooyi Pasowa; ko, ngu oni
merengga ngu namoko oruwo. Ngundiro nguro, erayaga
ngundo Yisas bingo yoro, nguno merengooyingo.

20

Yisas Kumoononggo Ko Ootoogeyingo
(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Kowooyingo nguro naruwo koreteyingo nguno, Mariya
ngu Magadala barega, ngundo suwoononggo oorengo
ooreridodomonggo, Yisas merengooyingo merengga, nguno
oorowuyingo. Ene mereno oororo, ene digiga mere
manggowo ukingoyingongga, ngu mere manggowoomo ma
kenoyingo. Kini, oni gurado ngu digiga kuri andangeyingo.
2 Ngundiro nguro, ene kendutero, Sayimon Pitano ko
Yisas enengo kirikiri oni gura nguro gome ingooteku, nguno
nguya eyingo. Oni songombo Urungga Oo Bidodo Sim-
buri Simbunaningga, ngu mere manggowo andangero, kuri
yowonggoku ngu! Ene yoro, ndano yewonggoku, ngu noore
ma ingooteto, ero eyingo.
3 Ngundiro etoni, nguro Pita ko kirikiri oni gura nguya ene
ende yokoro, damoni yero, mereno oorowuworiyo.
4 Ngu kirikiri oni erayaga ngu enengo eraya eraya
kendutero oororo, ene ngu kirikiri oni guraga, ngundo Pita
dagaro, enendo koretero oororo, mereno tunooteyingo.
5 Ene mereno penggootero, doongetero, kumba sarayingga
ngu nangge mereno oodoni, kenoyingo. Ene ngundiro
kenoro, ene mere newendemo ma uyingo.
6 Ene ngundiro tetoni, Sayimon Pitando kootu ene keyoro,
omburo, ene mere newendemo uro, ene nguya kumba
nangge oodoni kenoyingo.
7 Kumba gura nguya, ngundo Yisas tabangomo
gosiyoyingo kumbaga ngu, kumba songomboya nguno
ma oriyingo. Towingga Yisas dobengoro yeyingongga

ngu nangge oondoogero, musiyo songosina yeyingo, ngu
kenoyingo.
8 Arisa, ngu kirikiri oni guraga koretero mereno
oorowuyingongga ngu nguya, oni mere newendemo
uro, oo ngu kenoro, ene Anutdo merenonggo Yisas
yokutuwoowoku, nguro newendemo hamoo teyingo.
9 Ngu naruno nguno, ene Anutro mande nakaya kuri
ero nakangoyingo ngu, ene ma ingonduduyemo ingoyingo.
Nakaya ngundo ngandiro ete. Yisas ngu kumoononggo ngu
komo hamoo oorengo ko keta ootoogewa, ero eyingo.
10 Arisa, kirikiri oni erayaga ngu, endega oruwonggoku,
nguno ko oorowuyingo.

Mariya Magadala Barega, Ngundo Yisas Kenoyingo
(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)

11 Yo, kirikiri oni erayaga ngu, enengo endemo ko oorowu-
tori, ene Mariya ngu mere tanggeyimo endesina dikaro,
sendoro oruwo. Ngundiro sendoya sendoya penggootero,
mere newendemo doongeteyingo.
12 Ene doongetero, mere newendemo Anutro sambono
oni, Engel eraya, nengguroyari sarayi erayaga, ngu Yisas
kuri yeyingo mere musiyomo nguno yeyoyingo. Engel oni
erayaga ngu gurado tabango musiyosina, gurado ngu keyi
musiyosina bibitero oodori yeyoyingo.
13 Engel oni erayagakundo, Mariya sumoo inoro eworiyo.
Bare, ge ndadiro tero, ge sendoro ooroote? Ene ngundiro
etoni, Mariyando gumi eyingo. Oni songombo noro oni
Urunggaku yoro, ndano yewonggoku, ngu no ma ingooteno!
Ero eyingo.
14 Mariyando ngundiro ero, ene yowoorengoro, Yisas
kenoro, ngu Yisasdo ero ma ingoyingo.
15 Asa, Yisasdo Mariyano eyingo. Bare, ge ndadiro tero,
ge sendoote? Ge oone erewero ooroote? Ene ngundiro
etoni ngu, Mariyando ngu kongga ngu simburibo ero ingoro,
nguro ene gumi eyingo. Oni urungga, gedo yoya yeya ngu,
ge komo yewoku musiyongga ngu etunerootooga, no nguno
kenoya, no oororo yowano. Ero eyingo.
16 Ene mande ngundiro etoni, asa, Yisasdo eneno gumi
eyingo. Mariya. Etoni ngu, sodedomangge Mariyando
yowoorengoro, Hiburu mandenonggo Yisasya eyingo.
Rabonayi! Ero eyingo. Nguro muri ngu ngandiro, Oo
etuyeroyingo oni!
17 Yisasdo Mariyano eyingo. Ge no ma nodowoowero,
no awuno Awano ma ooreyingo. Ene ge komo ooroya,
noro dobookurine nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno
ngandiya etooga ingoyi. No awuno nenengo Awanemo, ko

yengo Awayengga nguno ooreteno. Yo, noro Anut, ko yengo
Anut nguya, nguno ooreteno, ero eyingo.
18 Arisa, Mariya Magadala barega enengo mandeni ngu in-
goro, sodedomangge ngu oororo, kirikiri onino, ero eyingo.
No Urungga Oo Bidodo Simburi, kuri kenootenoku ngu!
Ngundiro ero, ene Yisasdo mande ewoku nguya eyingo.

Enengo Kirikiri Onindo Yisas Kenoyingo
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18, Luk 24:36-49)

19 Yisasro kirikiri onindo ngu Yuda oniro tabango
nguro sosoreyingo. Sosorero, nguro ene ya ene oru-
wonggoku, nguro yamuko goodooro, ene ya newendemo
nangge oruwonggo. Ngu narungga ngu, kowooyingo nguro
naru koreteyingo, ngu suwootetoni, Yisasdo kewooroyemo
tunootero eyingo. Yengo nowoondoye imakeyingomo oriyi!
Ero eyingo.
20 Ene ngundiro ero, kandeyimo ko tanggeyimo nguya
mambu doongo ngu etuyeroyingo. Ngundiro tetoni, Yisas
enengo kirikiri oniku Urungga Oo Bidodo Simburi, ngu
kenoro ngu, ene nowoondoye metemi ingoro, ene oni oni
teyingo.
21 Arisa, Yisasdo ko eyingo. Ye nowoondoye imakeyin-
gomo oriyi! Awando no sureneroot oni, no ngano ombu-
wonoku, ngundiro nangge, nondo nguya ye sureyerooteno.*
22 Yisasdo ngundiro ero, enengo yukani kirikiri onino
uwooro, yunoro, eyingo. Ye Yuka Kundingiyi yoyi! Eyingo.
23 Yendo oni gidaregaro weti mbumbuwaye andange
yunowanggoku ngu, asa, ngu weti mbumbuwangga ngu
hamoo kinitewa. Ene yendo oni gidaregaro weti mbum-
buwa ngu, oni enengo goweyemo orini ero, yokoyunowang-
goku ngu, hamoo, oni enengo weti mbumbuwa ngu sugi sugi
goweyemo oruwa, ero eyingo.

Tomasdo Yisas kenoyingo

24 Yisasdo enengo kirikiri onino tunooteyingo, ngu
narunggano nguno, kirikiri oni kande eraya kegidemboro
erayaga, nguromu gura nguno eneya ma oriyingo. Ngu
Tomas oowooyi gura Didimas (tegedodo).
25 Nguro ngu, kirikiri oni gidaregado Tomasno eyingo.
Noore Urungga Oo Bidodo Simburi, ngu ngano kuri
kenowooto! Ene mande ngundiro etoyi, ene Tomasdo gumi
eyingo. Nondo kandeyimo disi musiyo ma kenoro, ko
nenengo kandene dibiyi ene kandeyimo disi musiyomo ma

---

* **20:21:** (Awando no sureneroot oni, no ngano omburo, mande keta mesarango ngu ero etuyerowonoku, ngundiro nangge, nondo nguya ye sureyerootenoku, ngu ye ooroya, Mande Keta ngu wesiyoya, oni etuyeroyi).

sanggawero, ko kandene dibine ene tanggeyisina sangga doongoomo ma yero sanggawero ngu, asa, hamoo oorengo, no nowoondonemo hamoo ma tewano. Hamoo oorengo kini! Ero eyingo.

26 Kowooyingo gura yokoro, Yisasro kirikiri oni ene ya newendemo, Tomas nguya oruwonggoku narungga ngu, yamuko goodoomukoro ya newendemo oriyingo. Ngu naruno nguno, Yisasdo tanggeyemo ko tunootero eyingo. Ye nowoondoye imakeyingomo oriyi! Eyingo.

27 Ngundiro ero, arisa, ene yowoorengoro, Tomasno eyingo. Gengo kandege dibiyi disiyi teya, ombuya, disi musiyo nga sanggaweya kenoya, ko kandege dibiyi yega tanggenemo sangga musiyomo ngano ye! Gengo nowoondogemo hamoo ngu buribari ma ingowero. Kini, ge komo nowoondogemo hamoo teni!

28 Ene mande ngundiro etoni ngu, asa, Tomasdo gumi eyingo. Ge noro Urungga Oo Bidodo Simburi Simbune, noro Anut!

29 Ngundiro etoni, Yisasdo gumi eyingo. Ge no neyoro, nguro nowoondogemo hamoo tete? Oni ene no ma neyoro, ene nono nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene ngu oni ngu oni oni urungga tewanggo, eyingo.

Yondo Nga Bukga Nga Nguro Murini Nakangoyingo

30 Yisasdo oo songo gura onindo ma teweroyimu nguya, kirikiri oni doongeyemo teyingo. Ene nondo ngu oo ngu bidodo, nga bukgano ngano ma nakangoyingo.

31 Ene nga mandega nga kuri nakangowonoku nga ngu, ye nowoondoyemo hamoo teweroyimboro nakangowono. Ngu ngandiro. Yisas ene Krayis, Anut enengo ko yoyoweroyi nguro sunggi yeyingo. Ngu Anut enengo nangoni. Ene ye nguro nowoondoyemo hamoo tero ngu, asa, ye suwooyi sano oruweroyi ketangga ngu yowanggo.

21

Enengo Ko Oni Yisas Ko Kenoyingo

1 Kootuyisina, Yisasdo Tayibiriyas sono koongeyingongga, nguno enengo kirikiri oni doongeyemo ko tunooteyingo. Ngu sono koongeyingo ngu oowooyi gura Galili. Ngu ngandiro.

2 Sayimon Pita, Tomas, ngu oowooyi gura Didimas, Nataniyel ngu Kena ende Galili merangga ngunonggo, Sebedi simoongo erayagaku, ko Yisasro ko oni eraya nguya oriyingo.

3 Ngu naruno nguno, Sayimon Pitando eyingo. No
toongero, iso erewewero. Ene ngundiro etoni, oni gi-
daregado nguya eyingo. Noore nguya geya oorowuwato,
ero ene oororo, wanggo sanganimo ooreyingo. Ene ngu
suwoonggano nguno, ene iso gura ma yoyingo.

4 Sengetoni, sa oorewero tetoni, Yisas ngu sono tamako
dikayingo. Dikatoni, enengo ko onindo, ngu Yisasdo ero, ngu
ma ingoyingo.
5 Asa, Yisasdo sumoo yunoro eyingo. Simoone, ye iso gura
yowonggo? Ene ngundiro etoni ngu, asa, kirikiri onindo
gumi eyingo. Kini, ero eyingo.
6 Ene mande ngundiro etoyi, Yisasdo mande gumi eyingo.
Ye isoro si yoya, wanggo tanggeyi koondosinanggo oorongootoyi, utoni ngu, asa, ye iso gidarega yowanggo. Ene
mande ngundiro etoni, nguro ene isoro siri oorongootoyi,
wendeyino uyingo. Ngundiro tero, ene iso oowooyingga
oorengo yoyingo. Nguro ene iso sigaku woosooro, ene
wanggo sanganimo ooreweroyi kini. Ndadiro nguro, ngu
kowuri oorengo.

7 Ngu Kirikiri oningga, Yisasdo nguro gome
ingootekungga, ngundo Pitano eyingo. Andu, ngu Urungga
Oo Bidodo Simburiga ngu! Ene ngundiro etoni, Sayimon
Pita ngu, ene nengguro andangero yero ko tewootoni,
nguno ngu, mande ngundiro etoni ingoro ngu, asa, ene
sodedomangge ootoogero, enengo nengguro yewoku yoro,
tero, ene sonono sorero oororo sagigo urooreyingo.
8 Pitando sonono urooretoni, ko oni gidarega ngu ene
wanggo sanganiwoore mayero, iso sigaku woosootoyi,
sagigo namoko ombuyingo. Ene oriroko ma oorowuyingo.
Kini, ene 100 Mita nangge oorowuyingo.

9 Ene omburo, wanggo gosiyoro yokoro, ene de nombo
gura oodoni kenoyingo. Ngu de nomboga ngu iso, ko
oomanongoyingo nguya oodoni kenoyingo.
10 Ngundiro kenootoyi ngu, asa, Yisasdo eyingo. Yendo
ataga iso yootenggoku ngu gidarega yoya ombuyi! Ero
eyingo.
11 Ngundiro etoni, nguro ngu Sayimon Pitando wanggo
sanganimo oorero, isoro sigaku woosootoni, wendeyi
tamako ooreyingo. Ooretoni, iso ururu oowooyingga
oorengo, ngundo siga ngu manggowoomo angero ooreyingo.
Yo, iso ngu oowooyingga oorengo (153), ene isombo siga ngu
ma omboongeyingo.

12 Ngundiro tetoni, Yisasdo eyingo. Ye ombuya, oowari nga
neyi! Ene ngundiro etoni ngu, ko oni gurado, ge onendo ero,

sumoo inowero ma ingoyingo. Kini, ene ingoyingo, nga ngu
Oo Bidodo Simburiga, ngundo ero ingoyingo.
13 Ngu naruno, Yisasdo omburo, oowari manongoyingoku
yoro, ko iso yoro, bayetero, yunootoni neyingo.
14 Yisas, merenonggo kuri ootoogeyingo naruno, nga
ngu tambu kabusayiga, enengo ko oni doongeyemo
tunooteyingo.

Yisasdo Pita Sumoo Inoyingo

15 Ene oowari nemukoro yokoro, asa, Yisasdo yowoorengoro, Sayimon Pitano eyingo. Sayimon, Yonro nangoni, gedo nga oni nga dagayeroro, ge noro gome ingoro, nowoondoge bidodo no nunoote? Ene ngundiro sumoo etoni ngu, asa, Pitando gumi eyingo. Yo, Urungga Oo Bidodo Simburi, ge ingoote, no gengo ingooteno, ero eyingo. Yisasdo enengo mandeni ngu ingoro, gumi eyingo. Ge noro simoo bare soboyeroweroyi ngu, Sipsip nangoni oowari yunoro muwooweroyi, ngundiya te!
16 Ene ngundiro ero, asa, tambu erayayigaku eneno ko eyingo. Sayimon Yonro nangoni, gengo nowoondoge ngu bidodo no nunoote, ngundi kini, bine? Ngundiro sumoo etoni ngu, Pitando gumi eyingo. Yo, Urungga Oo Bidodo Simburi, ge kuri ingoote, no gengo ingooteno, ero eyingo. Ngundiro etoni, asa, Yisasdo gumi eyingo. Arisa, gedo noro Sipsip ngu oowari yunoro gome soboyerowa. Ero eyingo.
17 Asa, tambu kabusayigakuno, ene sumoo inoro eyingo. Sayimon, Yonro nangoni, ge bine noro ingoote? Ngundiro sumoo etoni, Pita ene newende kowuri yeyingo, ndadiro nguro, Yisasdo tambu kabusayiga sumoo inoro, ge noro ingoote, etoni, nguro ene gumi eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge oo bidodo ingomukoote. Ge ingoote, no gengo ingootenoku ngu! Ene ngundiro etoni ngu, Yisasdo Pitaya eyingo. Arisa, gedo komo noro Sipsip ngu oowari yunoro, gome muwooyerowa!
18 Hamoo oorengo, no geno eteno. Kurimi ge simoo oore ootooro ngu, gengombo gengo Let kimbona, ngundo gengombo wanggagemo gosiyoro, ende gurano toongewero ero ngu, ge nguno toongete. Ene kootuyisina ngu, ge oni dogoni yeteku naruno ngu, ge kandege okootoyi, oni gurado Let yoro, wanggagemo gosiyonggunoro, goyoro, ende ge nguno ma oorowuwero ewoku, nguno goyoro oorowuwa, eyingo.
19 Yisasdo ngandiro eyingo. Kootuyisina, onindo Pita yoro ureyi kumooweroyi, nguro damoni ero etungoyingo. Pitando kumooteku narunggano nguno ngu, ene Anutro

bingami ero okoowa. Nguro Yisasdo Pitano yootunoro ero eyingo. Ge no keneroya endeyo! Eyingo.

Yisasdo Kirikiri Oni Guraro Ingooteku, Nguro Mandeni

20 Pitando yowoorengoro, ngu kirikiri oningga Yisasdo nguro gome ingootekungga, ngu kenootoni, ene keyeroro ombuyingo. Ngu oningga ngundo kuri oowari neyingo ngu naruno, ene Yisas tanggeyimo, nomoni rorowooro, bibitero, ngunonggo eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, onendo ngu ge mundi onino yootunonggerowa? Ero eyingo.

21 Pitando ngu kenoro, Yisasno eyingo. Urungga, nga oningga nga, kootuyisina, ndawu ooga eneno tunootewa? Eyingo.

22 Ene ngundiro etoni, asa, Yisasdo Pitano gumi eyingo. Nondo ngu ene oodoningga, ooroya, no ko ombuyingo naruno nguno keta orini ewanoku ngu, gengo oo kini. Ge komo ombuya, no keneroya endeyo! Eyingo.

23 Nguro ngu, dobookuriyi gidarega kewooroyemo, ngu mandega ngu nangge ero endeyoyingo. Yisasro ko oni ngu, ene ma kumoowa, ero eyingo. Ene Yisasdo ngu ene ma kumoowa, ero ma eyingo. Kini, ene ngandiro eyingo. Nondo ngu ene oodoningga, ooroya, no ko ombuwanoku naruno nguno keta orini, ewanoku ngu, gengo oo kini. Eyingo.

24 Ngu kirikiri oningga, ngundo nangge, ene ataga nguro mandeni ero wesiyoro, mande nga nakangoote. Noore nga mandega nga ngu, ene hamoo yootunoro ewoku ingooteto.

25 Yisasdo oo gidare urungga oorengo nguya teyingo. Ene oni nga mande oo nga songo songo guranangge nangge nakangowero ngu, asa, nguro Buk nguya oowooyingga oorengo nakangowanggo. Nondo ngu ngandiro ingooteno. Noorengo mera nga bidodomo, ene Buk nangge tewa. Ngu hamoo.

APOSEL ONIRO KOYE

Aposelro Mande Tabango

Nga bukga ngaro oowooyi damoni ngu ngandiro, enengo koye ngu Anutro mande yoro ombuyingo. Nga bukga nga ngu, buk kootu erayaga Lukdo nakangoyingo. Nga bukno ngano ngu, Lukdo kirikiri oni (Aposel) guranangge nangge, nguro mandeye eyingo. Ko kirikiri oniro mandeye gidarega, enengo ingondudunonggo etenggo. Arisa, mande gidega ngu, Luk enengo doongeyimbo kenoro ingoro ngu, asa, ene naru gidega ngu, kirikiri oni (Aposel) nguya endeyoro, nguno oruwonggo. Nga nakayangga ngano ngu, Lukdo nakaya kande eraya kegidemboro guranangge (Gumi 16), nguno ngu kenowato. Lukdo ngandiro ete. Noore ngu tunootetooye ngu, asa, oni gidaregado yeyoro, ngandiro eyingo. Ene Pol ngu, Rom merako ya biyomimo oodoni, Lukdo nga bukga nga ngu, enendo nakangoyingo.

Ene Lukro ingonduduni ngu ngandiro: Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo nangge oni yanggango yunootoni, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo nangge, ene mete sobosobo Urungga ngu oowooyi Yisas, nguro mandeni keta mesarango ngu wesiyoro eyingo. Asa, Yisas oowooyimo enengo kirikiri oni, ngundo oo urungga ngu tero, onindo ngu oo ngu ma kenoyingo. Ene oo gabogaboyi gura gura tero, oni simoo bare oowooyingga mera bidodomo ngu kenoro, Yisasro ingootoyi nowoondoyemo hamoo teyingo. Koretero oorengo ngu, Yisas enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro eraya, ngundo Yisasro mandeni Yerusalem endemo nguno oni simoo bareno, mande keta mesarango wesiyoro eyingo. Asa, kootuyisina ngu oni sowe gidega ngu Pilip, ngundo ko mera gumisina saro ngu, mera oowooyi ngu Sameriya, ngusina Yisasro mandeni wesiyoro eyingo. Kootuyisina ngu, Polndo enengo dobookuriyi nguya ende mera oowooyingga endeyoro, Yisas Krayis nguro mandeni keta mesarango wesiyoro oni simoo bare yunoyingo.

Mande gura ngu, nga bukno ngano koretero oorengo ngu, Yuda oni simoo bare ngundo Yisasro nowoondoye hamoo teyingo. Ko oni sowe gidarega ngu nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Ene naru kootuyisina oni endesina oowooyingga oorootenggoku, ngundo Yisasro nowoondoyemo ingootoyi hamoo tewa. Kurimi oorengo, Yuda oni ngu, ko endesina oni oorootenggoku nguya gobooro ma bibitero, nowoondoye guranangge ma yeyingo. Ene Yuka Kundingi nguro konimonggo Yuda oni nowoondoye hamoo teyingo

ngu, ene mete oni gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo nguya, nowoondoye guranangge yero bibitewanggo.

Enengo nakayano nguno, Lukdo ngu tabango oni, ko Rom Gabuman oni ngu etuyeroro, ngu oni sowengga Yisasno nowoondoye hamoo teyingo oni ngu. Ene ma tookungo yero, ene manggoye nguya ma toongooro sayingo. Ene Gabumanro tabango oni ngundo mande etoyi, ene mande ma toongooyingo. Ngundiro nguro, ene naru bidodomo Yuda oni tabango, ngundo kirikiri oni ngu yoyoro, ya biyomimo yoyewero teyingo. Asa, ngu oogano ngunonggo nangge, Rom tabango oni ngundo ndadiro oo biyomingga erewero kenoro, Yisas enengo kirikiri oni ngu yoyoro mande wirikoweroyi yano ombuyingo. Ene ngundiro tero, Rom tabango oni ngundo mande biyomi gura ma kenoyingo.

Nga bukgano ngano ngu, Yuka Kundingiyimboro mandeni ngu ooroote. Yuka Kundingiyi ngundo ngu, yanggango urungga yunoyingo. Oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu, ene muri nenengo, ko ingondudu metemi nguya yunoyingo. Ene ge nga bukga nga oowooyi gura inowero ngu, asa, ge mete oowooyi ewa. Yuka Kundingiyi nguro koni ngu, ngu gome oorengo ewanggo.

Ngundiro nguro, nga bukno ngano mande gumi gumi oorooteku, ngu ngandiro:

* Nguro damoni, ko yanggangoni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngunonggo tunooteyingo. 1:1-5:42
* Ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu kowuri koorowooro, ene kowuri ngu dagayingo. 6:1-9:31
* Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo Yisasro mandeni keta mesarango ngu Yuda oni simoo bare ko Sameriya oni simoo bareno wesiyoro eyingo. 9:32-12:31
* Polro oore koretero endeyoyingo. 13:1-14:28
* Nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro tabango onindo Yerusalem endemo yowuruwooyingo. 15:1-41
* Polro oore eraya endeyoyingo. 16:1-18:23
* Polro oore kabusa endeyoyingo. 18:14-21:14
* Onindo Pol dowooro, yoro, Romno ombuyingo. 21:15-28:31

Yisasdo Kootuyisina Yuka Kundingiyi Yeni Ombuweroyimboro Eyingo

1-2 O Tiyopilas, kuri ngu bukgano nguno nondo nakangowonoku, ngu oo bidodo Yisasdo tero, ko mande nguya oni simoo bareno eyingo. Ngu ko ngu bidodo temukootoni ngu, asa, Anutdo Yisas yoro, sambono ko ooreyingo. Ene sambono ma ooreyingomo, ngu naruno ngu, Yuka Kundingiyi nguro yanggangonimonggo, Yisasdo kirikiri onino kuri

ene sunggi yero, enengo koni teweroyi muringga nguro
etuyeroyingo. Ngu bidodo nakangowonoku ngu!
3 Kuri ene ogingo urungga ingoro kumooro, kootuyisina
ootoogero enengo kirikiri oni doongeyemo tunooteyingo.
Ene ko oowooyingga tero, ene nguno ingootoyiga hamoo
teni, ene keta ooroote. Naru onibi eraya (40) kirikiri onino
tunootetoni kenoyingo. Ngu naruno, Yisasdo kirikiri onino,
Anutro mande muriningga, ngundo simoo bare enengo
sobowooteku, ngu wesiyoro eyingo.
4 Yisasdo kirikiri oniya oode ngu, ene mande yunoro
eyingo. Ye Yerusalem ende ngu ma yokowero, yengo ooga
Awando yunowero mande ero gosiyoro eyingonggaku, ngu
sobowooya oriyi. Kuri nondo yeno etoowe ingoyingongga
ngu, ngu Yuka Kundingiyi yoro, ero eyingongga ngu!
5 Sonoyeroyingo Yon, ngundo sonombo oni simoo bare
sono kundingiyi newendemo uro gimuyingo. Ene naru
bodaga nangge yokoro ngu, Yuka Kundingiyi nguno
nowoondoyemo ombuwa, ero eyingo.
6 Ngu naruno, kirikiri onindo yowuruwooro, Yisas sumoo
inoro eyingo. Noorengo Oo Bidodo Simburi Urungga, ataga
nga narunggano ngano, ge nga merangga nga Iserel oni
kandeyemo yeyi, ko tunootewa, bine? Sumoo eyingo.
7 Ene Yisasdo kirikiri onino gumi eyingo. Awa Oo Sim-
buri Urungga, enengombo nangge ngu sa narungga ngu
rogowoote. Yendo ngu narungga ngu ingoweroyi kini.
8 Ene kootuyisina Yuka Kundingiyi omburo, yeya oodoni
ngu, ye yanggango yowanggo. Ye ngunonggo noro man-
dene murine ngu yootunoro, Yerusalem endemo oni simoo
bareno wesiyoro ero, Yuda oni bidodomo ero, Sameriya
oni bidodomo ero, toongero, yade oororo, mera bidodomo,
nguno noro mande muri yootunoro ewanggo. Ero eyingo.

Yisas Sambono Ooreyingo
(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

9 Yisasdo mande ngu ero yokootoni, kirikiri oni kenootoyi,
Anutro yanggangoni, ngundo Yisas yoro yoro, oorero, gob-
oore newendemo utoni, nguro enengo kirikiri onikundo ko
ma kenoyingo.
10 Yisas ooretoni, kirikiri oni sambono doongetero, kenon-
dadangero oodoyi, asa, sodedomangge sambono oni Engel
eraya kirikiri oni tanggeyemo dikaworiyo. Ngu oni erayaga
ngu nengguroyari ngu sarayi oorengo.
11 Oni erayagakundo eworiyo. Ye Galili oni, ye
ndatero ngano dikaro, ngunonggo sambono doongetero
oorootenggo? Nga Yisasga ataga ye tanggeyemonggo
Anutdo yoro, sambono ooreteni kenootenggo. Nga Yisasga,

nga nangge, ngandiro ooretoni, kenootenggoku, ngundiro nangge, ene kootuyisina ko ombuwa, ero eyingo.

Ene Oni Gura Yootunootoyi, Yudas Musiyomo

Tunooteyingo

12 Ngundiro etoni, Yisasro soweyeroyingo Aposel onindo ngu mera puringga ngu yokoro, ene Yerusalem ende ko oorowuyingo. Ngu mera puringga ngu oowooyi ngu Olib. Ngu puringga ngu Yerusalem ende ngu tanggeyimo.

13 Ene endemo uro, ene ya gura ya gumi awu sanganimo nguno oorero oriyingo. Ngu oni ngu oowooye ngu ngandiro: Pita, Yon, Yemus, Enduru, Pilip, Tomas, Batolomeyu, Matiyu, Yemus Alipiyas nguro nangoni, Yudas Yemusro nangoni, ko, Sayimon. Sayimon, ngundo enengo mera ngu yuto onindo sobowooweroyi ingonduduni kini.

14 Ngu oni ngu bidodo nowoondoye guranangge yero, Anutno yemboongero oruwonggo. Bare gura gura nguya, Yisas nemi Mariya, Yisasro kone dobooyi nguya yemboongero oriyingo.

15 Ngu naru gurano, oni bidodo ngu onibi kandegura, onibiga gura nguya (120) oruwonggo. Ngu naruno nguno, Pitando oni dobookuriyi, ngundo ootoogero, dikaro, mande eyingo.

16 Pitando eyingo. Ye dobookurine, nakangoyingo gura oorooteku, kurimi Yuka Kundingiyimbo Dewit manggowoomonggo Yudasro eyingo. Ngu oningga, ngundo oni gidarega oore etuyerootoni, ene Yisas dowooyingo. Ngu mandega ngu engge tewa. Ngu hamoo, ngundiro nangge tunootewo.

17 Kurimi Yudas nooreya oruwooto. Ene nga kongga nga, ene nooreya gobooro yowootowo. Pitando ngundiro eyingo.

18 Yudasdo oo biyomi teyingomu, nguro uriyingga yowoku, ngundo mera gura uriyoyingo. Ngu meranggano nguno, Yudas merako ukero, uro, utoro kawuyi pokomero, usekawuyi bidodo wendoni, ende ombutoni kumooyingo.

19 Kootuyisina, oni simoo bare bidodo Yerusalemno oriyingo, ngu Yudasro mande ingoro eyingo. Ngu merangga ngu oowooyi ngu Akelidama eyingo. Enengo mandenonggo ngu muringga ngundiro: ngu sidudaro mera.

20 Arisa, Pitando eyingo. Ngu oo nakangga ngu, Sam bukno ooroote. Ngu ngandiro:

Enengo mera ngu kingo orini. Oni gurado nguno ma oruwero kingo orini, eyingo. (Sam 69:25)

Sam bukga ngundo gura ete.

Oni gurado enengo koni ngu yowa, eyingo. (Sam 109:8)

21 Nguro ngu, ataga oni gura yootunowato. Ngu oningga ngu, nooreya ko gobooro tewato. Ngu oningga ngu, kuri urungga Yisas nguya endeyowootomu, oni ngu gura yootunoro ewato.
22 Sonoyeroyingo Yonngga, ngundo oni simoo bare sonoyeroyingo naruno, Yisas oni simoo bareno ko damoni yero, tero, omburo, Anutdo Yisas, noorenonggo yoro sambono oorewoku, ngu bidodo kenoro, omburo, ataga nguya ngundiro oni ngu gura yootunoro yewato. Ene nooreya yowuruwooro, ko gobooro tero, Yisas ko ootoogeyingo nguro muri yootunoro ewato. Eyingo.
23 Arisa, ene oni eraya yootunoro eyingo. Gura ngu Yosep, ene oowooyi gura Barabas etenggo. Ene nangge oowooyi gura nguya ngu Yasitas. Oni gura nguya, ngu oowooyi ngu Matiyas.
24 Oni bidodo Anutno yemboongero eyingo. Urungga Oo Bidodo Simburi, ge oni bidodo nowoondoye kenoro ingoote. Ge mete noore etuyero, nga oni erayaga nga oone, ngu gedo etuyeroya yootuno.
25 Ene Aposel kongga ngu yowa. Yudas ngu kuri ko yokoro, Setanro ende biyomimo toongero, nguno oruwa. Eyingo.
26 Arisa, oni erayagaku towooyeroro, ebe dagadaga tetoyi, Matiyasdo tunootete. Ngundiro tunootetoni, ene yoro, kirikiri oni kande eraya kegidemboro gurananggegakuno (11) yowuruwooyingo.
1,

2

Yuka Kundingiyi Ombuyingo

1 Naru kundingiyi, oowooyi Pendikos tunootetoni, nguno Yisasro kirikiri onindo ya gurananggemo yowuruwooro oruwonggo.
2 Sodedomangge oo ngguyi gura sambononggo ngguyi uro ombuyingo. Ngguyi ngu doogo yanggango urungga ngguyi ngundiro tero ombuyingo. Ngundiro omburo, ya ene oruwonggokungga ngu newendemo uro, ya newende ene bibiteweroyi yangga ngu, bidodo ndindi teyingo.
3 Ene kenoyingomu ngu, de soru ngundiro tunooteyingo. Ngu wirikoro Anutdo soweyeroyingo oni ngu ko oni gidarega, ngu yano oruwonggoku, ngu bidodo tabayemo songo songo bibiteyingo.
4 Arisa, Yuka Kundingiyi, ngundo kirikiri oni bidodo ene nowoondoyemo angeyingo. Ngundiro tetoni, ene mande bungeyi gura guranonggo mande etenggo. Yuka Kundingiyi enengombo mande gura gura yunootoni, manggoyemonggo ngundiro eyingo.

5 Yuda oni Anutro ingondudu tero oruwonggoku, ngu
mera bidodomonggo mayero, Yerusalemno oruwonggo.
6 Oni simoo bare oowooyingga oorengo ngu ngguyiga ngu
ingoro, asa, ene sobiro omburo yowuruwooyingo. Omburo,
dikatoyi, Yisasro kirikiri onikundo mande bungeyi gura gu-
ranonggo, oni enengo mandenonggo mande etoyi ingoyingo.
Nguro ene soriyokoyingo.
7 Oni bidodo soriyokoro, ingondudu tero eyingo. Kenoyi!
Nga oni mande etenggoku nga, ngu bidodo ngu Galili oni
nangge!
8 Ndadiro nguro, noorengomo noorengomo songo songo
noorengo mandenonggo, mande etoyi ingooteto.
9 Noore ngu Patiyan oni, Midiyan oni, Ilam oni. Noore
oni gidarega Mesopootemiya, Yudiya, Kapadosiya, Pondas,
Esiya,
10 Perigiya, Pambiliya, Igip, Libiya mera Sayirin oni ko
noore gidarega Romnonggo nguya ngano omburo oorooteto.
11 Noore Yuda oni, ko, oni sowe gidarega, ngundo Yudaro
muri keyootenggoku, noore Kirit oni, Arebiya oni nguya,
noore bidodo ingootooye, ene Anutro mandeni muri yang-
gangoni, ngu noorengo mandenonggo mande wesiyoro etoyi
ingooteto, ero eyingo.
12 Ngundiro ero, ene bidodo soriyokoro, buribari urungga
ingoro, enengo nangge mande ero ingoro eyingo. Nga
mande etenggoku nga ngu damoni ndadiro? Eyingo.
13 Ene oni gidaregado yomooyunoro, mande ero eyingo.
Ene Wayin sonoyi urungga biyomi oorengo nero, nguro
ngundiro mande etenggo, ero eyingo.

Pitando Mande Wesiyoro Eyingo

14 Asa, Pitando kirikiri oni kande eraya kegidemboro
guranangge nguya dikayingo. Ene manggaru tero, oni simoo
bareno eyingo. Ye Yuda oni simoo bare, ko, ye ngano
Yerusalemno oorootenggoku, ye sodeyeya noro mande nga
gome ingoya, ye nguya nga mandega ngaro muri ngu gome
ingoyi!
15 Yendo ngu ingootenggoku, nga oni nga Wayin sonoyi
urungga nero, mande ngandiro, ero ingootenggo. Ene
hamoo oorengo kini, ene sa gaboyi naru kandegura gidem-
boro namoraya nangge teteku nga (9:00 am)!
16 Ene nga mandega nga, ngu Anutro ingondudu eyingo
oni, oowooyi Yowel, ngundo kurimi ngandiro eyingo.
17 Anutdo ewo. Naru wenga namokono tetoni ngu, noro
Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni ngu sowey-
ootoowe, oni simoo bareno uwa. Yengo simoo nam-
boye ngu Anutro ingondudu eyingo oni ewonggoku,

ngundiro nangge ngu wesiyoro ewanggo. Noro oo gura gura yengo simoo oore nguno gaboya gaboya oo etuyerowano. Yengo oni dogodogoni ngu gabono etuyerowano.

18 Yo, ngu narunggano nguno, noro Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni wendootoowe, noro ko oni simoo bareno nguya uwa. Ene ngunonggo noro mandene, muri Anutro ingondudu eyingo oni ngundiro eyingomu, ngu wesiyoro ewanggo.

19 No sambono awuno, ko, merako ngano nguya, nondo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu tewano. Ngundiro tetoowe, ngu sidudaro, de soru, wooro sobugo urungga ngu tunootewa.

20 No sa yewe ooreri tunootetoni, kombo yewe, dagoyi sidudodo ngundiro yewa. Kootuyisina Oo Simburi Urunggaro naru urungga duridarinidodo tunootewa.

21 Ngundiro tetoni, oni simoo bare ene Anut Oo Simburi Urungga nguro oowooyimo meno etenggoku ngu, Anut enengo kandeyibo yodowooro yoyootoni, enengomboya oruwanggo. Anutro ingondudu eyingo oni, Yoweldo ngundiro eyingo. (Yowel 2:28-32)

22 Ye Iserel oni, ye nga mande nga ingoyi! Yisas Nasaret oni, Anutdo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu ko tero, Anutdo Yisas kandeyimo yewo. Yisas oo ngundiro tetoni, nguro oni simoo bare kenoro ingoro, ene Anutdo soweyootoni ombuyingo.

23 Anutdo kurimi oorengo Yisasno oo tunooteweroyi ngu ingoro, kuri mande gosiyoyingo. Ngu ngandiro: Oni Yisas yoro, ye Yuda oni, ko, oni biyomi gidarega nguya ngu kandeyemo yunowa. Yo, ene ye hoorooweyeroro, Yisas de omukondi sanganimo sanggawero utoyi kumooyingo.

24 Yisasdo ogingo urungga koorowooro kumooyingo. Ene Anutdo ogingonggaku, ngu andangetoni, mere yokootoni, ko keta yokutuwooyingo. Kumoo nguro yanggangonimbo Yisas dowooweroyi nguya kini.

25 Yo, kuri Dewitdo ngu Yisasro mande, ero eyingo.

No Oo Simburi Urungga doongenemo suwooyi sano dikaro ooroote. Ene kandene koondosina ootooro, ngu oo bidodomo hoorooweneroyingo.

26 Nguro ngu, nowoondone manggone bidodo oni oni teteno. Gowene nguya oo sumangeyi nguro sobowoowano.

27 Anut ge noro bine yokootoyi, kumoo musiyomo ma oruwa. Kini, gengo oni kundingiyi ma yokootoyi, ene mereno buwoo yewa.

28 Gengo endeyoyingo muri gome ngu kuri etunerowo. Dewitdo ngundiro eyingo. (Sam 16:8-11)

29 Pitando eyingo. Ye dobookurine, nondo noorengo
osinani Dewitro nenengo tunoo etoowega ingoyi. Ene
kurimi kumootoni merengooyingo. Enengo mereni ngu
ataga nguya oodoni, kenootetoku ngu.
30 Ene Dewit ngu Anutro ingondudu eyingo oni. Ngu ene
ingoyingo, Anutdo mande ero gosiyoro, ngandiro eyingo.
Nondo gengo sowengge gura (Yisas) yetoowe, ngundo gengo
mera ngaro oni sobosobo koreteyingo musingge ngu yowa,
ero eyingo.
31 Anutdo oo teweroyi ngu kuri Dewit etungootoni, kenoro,
Anutdo Krayis yeni ko ootoogeweroyi ngu nguya eyingo.
Anutdo ene ma yokootoni oni kumooyingomboro musiyomo
ootooro, nguno goweyi ma buwoo yewa.
32 Ngu Yisasga ngu Anutdo kuri yokutuwootoni, noore
bidodo kenowootoku, nguro eteto.
33 Ataga ene kuri eweyi Anut tanggeyimo awuno oorero,
Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo bib-
itero ooroote. Ene eweyi Anut kandeyimonggo Yuka
Kundingiyi inowero kuri mande ero gosiyoyingomu, ngu
yowo. Nguro ataga nga ooga nga soweyootoni, ye kenoro
ingootenggo.
34-35 Dewitdo ngu ene sambono ma ooreyingomo, ene
Yisasro mande ngandiro eyingo.

Anut Oo Simburi Urungga, ngundo noro Oni Urungga
nguno ngandiro eyingo. Ge no kandene koon-
dosina bingaminidodo bibite. Kootuyisina gengo
mundi oni nondo yoyewe, gengo kengge damonimo
oorowuwanggo. Anutdo ero eyingo. (Sam 110:1)

36 Arisa, ye Iserel oni simoo bare, ngu gome ingoyi! Ngu
Yisasga yendo dowooro, de omukondi sanganimo sang-
gawero utoyi kumoowokungga ngu, Anutdo ene Oo Bidodo
Simburi, rogo teyingo. Ene Krayis, noorengo yoyowero
sunggi yeyingo oni oorooteku ngu! Pitando ngundiro eyingo.

Oni Simoo Bare Oowooyingga Nowoondoye Yowoorengoro, Sono Kundingiyi Newendemo Uro Gimuyingo

37 Oni simoo barekundo ngu Yisas ureyi kumooyingo
mandega ngu ingootoyi ngu, ngundo nowoondoyemo utoni,
ene hamoo ingoro, nguro ene Pitano, Yisasro soweyeroyingo
Aposel oni gidaregano nguya sumoo eyingo. Ye dobookuri-
nani, noore ndawu ooga tewato? Ero eyingo.
38 Ene ngundiro sumoo etoyi, Pitando oni simoo barekuya
gumi eyingo. Ye komo nowoondoye yowoorengootoningga,
ye Yisas Krayis oowooyimo sono gimuro ngu, asa, ye enengo
oni tewanggo. Ye ngundiro tetoyi ngu, Anutdo yengo weti

mbumbuwa andangero, kabeteyunoro, Yuka Kundingiyi
ngu ye kingo duwoo yunowa.
39 Anutdo Yuka Kundingiyi ye yunowero, yengo simooye,
ko, oni simoo bare mera gidaregasina nguya yunowero,
mande kuri ero gosiyoyingo. Yo, Anut noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngundo oni simoo bare kuri rogo
tewoku, ngu bidodo Yuka Kundingiyi yowanggo, ero eyingo.
40 Pitando mande gura gura oowooyingga ero ma-
manayeroro, ingonduduye yokutuwooro eyingo. Ye ingonda
teyi! Kinitetoni ngu, ye oni biyobiyomi nguya oonoote-
wanggo, ero eyingo.
41 Oni simoo bare Pitaro mandeni hamoo ingoro, Yisasno
nowoondoyemo hamoo tetoyi, ene sono kundingiyi nguya
newendemo uro gimuyingo. Ngu narunggano nguno,
Anutdo oni simoo bare oowooyingga oorengo (3,000) ngu
yoyoro, nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngudodo sowey-
oyingo.

Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Oni Simoo Bare Nguro Muri Gome

42 Naru bidodomo, ene Anutdo soweyeroyingo Aposel
oni nguro mande ingowero etuyerowonggoku, ngu gome
ingoro, ene ngunonggo dobookuriye hoorooweyeroweroyi
koyi ngu tero, oowari gobooro nero, Anutno nguya yem-
boongeyingo.
43 Ngu narungga nguno, Yisasro kirikiri oni, ngundo muri
songo oorengo gura onindo ma teweroyimu oowooyingga
tetoyi, oni simoo bare bidodo ngu kenoro ngu, ene Anutno
ingondudu urungga teyingo.
44 Oni simoo bare bidodo Yisas Krayis nguro nowoon-
doyemo hamoo tewonggoku, ene nowoondoye guranangge
yero, ene ngunonggo enengo oo sitowi ngu gurado noromu
nangge, ero ma eyingo. Kini, oo ngu oni bidodoboro
ingowonggo.
45 Ene mera oo gura oni gurano uriyoro ngu, nguro
digi beyeni yoro, wirikoro bayetetoyi, oni simoo bare oo
wenonoro, ngundi, oowariro kumootenggoku yunoyingo.
46 Naru guranangge nangge, ene Anutro yowuru yano
Tembel yowuruwooro, gobooro oruwonggo. Ene ya gurano
gurano nguya oowari nero, nowoondoye ngu guranangge
yero, oni oni tero, oni songo songo oowari yunoro, yoro
neroruwonggo.
47 Suwooyi sano, ene Anut bingami okooro oruwonggo.
Simoo bare bidodo doongeyemo nowoondoye gome metemi
oodoyi, yeyoro, gome tetenggo ero eyingo. Naru guranangge
nanggemo, Oo Bidodo Simburi, ngundo oni simoo bare

gidarega yoyootoni, eneno nowoondoyemo hamoo teyingo, Anutro nowoondoyemo hamoo tewonggoku oni watangga, ngu soweyerowo.

3

Oni Gura Keyi Biyomimu Mete Teyingo

1 Naru gurano, Pita Yon eraga yemboongeweroyi naruno suwootetoni sa andusinanggo ngasina doongeteteku, ngu naruno, (3:00 pm) Anutro yowuru ya Tembel nguno ooreyingo.

2 Oni gura nguno oruwoku ngu nemimbo bisiyoyingo naruno oororo, ataga nguya keyi biyomi oriyingo. Naru bidodo ngu oni keyi biyomingga ngu sumooro, koorowooro, mayero, ngu Tembel yamukongga, oowooyi ngu gome oorengo, nguno yeroruwonggo. Ngu oningga nguno oodoni, oni Tembel yano uwero mayetoyi, yeyoro ngu, ene ngu oni nguno digi beye ooro ngguyinggayi tero, kira eroruwo.

3 Ngu oningga ngu Pita Yon eraga yeyootoni, Tembel ya newendemo nguno uwero tetori ngu, oo ene inoweroyimboro kira eyingo.

4 Pita Yon eragado oninggaku kenootori, Pitando eyingo. Ge doongeteya, noore yeyo! Eyingo.

5 Etoni, ene nguro erayagakusina yowoorengoro, ngandiro ingoyingo. Oo gura nunowero, eteriku ngu, ero ingoyingo.

6 Ene Pitando eyingo. No digi beye kini. Ene no oo gura mooremu ngu gunowero. Ngu ooga ngu Yisas Krayis Nasaret oningga, ngu oowooyimo no geno eteno. Ge ootoogeya oorowu! Eyingo.

7 Ngundiro ero, Pita kandeyi koondosinanggo dowooro, okootoni, ootoogeyingo. Arisa, sodedomangge bodowo keyi kendibiyi ngu bidodo yanggango yetoni, wimbuyi nguya yanggangododo tetoni, ootoogero dikayingo.

8 Ngu oninggaku dikaro piparero endeyoyingo. Ene nguya eragaya ngu Tembel ya newendemo uro, endeyoro, piparero, omburo tero, oororo, Anut Oo Simburi ngu bingami ero okooyingo.

9-10 Ngundiro tetoni, oni simoo bare bidodo ngu oningga kenootoyi, ene keyi mete tero, ene piparero oororo omburo tero, Anut oowooyi bingami urungga okootoni, ngu kenoro, ingoro, eyingo. Nga oningga nga nangge, ngu Tembel yamuko oowooyi gome oorengo, ngu dabemimo bibitero, digi beye ooro suwooyi sano ngguyinggayi tero, ero oruwoku ngu oninggaku nga! Ene ngundiro ingoro kenoyingo, ngu ene ataga mete tetoni, nguro ene sori yokoro, ene nguro ingondudu oowooyingga teyingo.

Pitando Tembel Nguno Mande Wesiyoro Eyingo

11 Oni keyi biyomingga mete tewoku, ngundo Pita Yon
eraga yodowootoni ngu, oni simoo bare bidodo kendutero,
omburo, Tembel yasiriko, oowooyi Solomon, nguno yowu-
ruwooyingo. Ene ngu kenoro, sori urungga yokoyingo.
12 Urungga soriyokoro tetoyi, Pitando ngundiro kenoro,
simoo bare mande yunoro eyingo. Ye Iserel oni, ye ndawu-
garo sori yokootenggo? Ndatero ye noore yeyondandan-
gero, noorengombo nangge noorengo yanggangonarimo
ingondudu gomemo, nga oningga nga tetoore, mete tero
endeyoote, ero ingootenggo? Hamoo oorengo ngundiro kini!
Anut enengombo nga oningga nga yomosiyoyingo!
13 Yo, Anut ngu Ebaraham, Ayisak, Yekob nguro Anut
noorengo osi sambanani nguro Anut, ngundo enengo ko oni
Yisas nguro bingami okoote. Ene ngu oningga ngu nangge,
yendo mundi oni kandeyemo yeyingo. Mera ngaro sobosobo
oni Payilat, ngundo yokootoni, toongeweroyimboro etoni,
ene yendo sobosobo doongeyimo Yisas kootu inoyingo.
14 Ene yendo ngu oni kundingiyi, ene oni gome nenengo
oorengongga ngu kootuyinoyingo. Kootuyinoro, yendo Pay-
ilatno meno manggaru tero eyingo. Oni gura oni ureni
kumooyingongga ngu andange! Eyingo. Ngundiro etoyi,
Payilat, ngundo ngu oni biyomingga ngu andangero, ye
yunoyingo.
15 Enendo nangge ngu, keta oruweroyi nguro Simburi,
ngundo noore yoyoro, sugi sugi keta oruweroyi ooreko
yoyeweroyi ngu, ene yendo ngu ureyi kumooyingo.
Ene Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni, ko keta
ootoogeyingo. Noorengombo nangge kenoro, nguro
mandeni yootunoro eteto.
16 Yo, noore Yisas oowooyimo ko yanggangonimo eneno
nowoondonari hamoo tetoore, nga oningga nga mete tetoni,
kenootenggoku nga! Yo, ene Yisas oowooyimo, ko enengo
newende hamoo teyingo muringga, ngundo nangge, ene
yeni mete teyingo.
17 Hamoo, dobookurine, no ingootenoku, ye yengo ta-
bango oni nguya ngu gome ma ingoro, nguro ye ngu mur-
ingga ngu teyingo.
18 Ene kurimi ngu, Anutro ingondudu eyingo oni ngu
bidodo manggoyemo, Anutro mande yootunoro eyingo.
Enengo Krayis ene komo ogingo ngu koorowoowa. Ngu
muringga ngu yendo kuri tewonggoku, ene ngu mandega
eyingongga ngu, ngu engge tunooteyingo.
19 Nguro ngu, ye komo ingonduduye yowoorengoya
nowoondoyemo hamoo teni. Ngundiro tetoyi ngu, Anutdo

yengo weti mbumbuwa bidodo yonggurumooro andangetoni, asa, yengo nowoondoye ngu sarayi oorengo tunootewa.
20 Ngundiro tetoyi ngu, asa, Oo Bidodo Simburi ngundo yanggango keta ngu yeno tunootetoni, ngu Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngu yeni yeno ombuwa. Ngu oni Yisasga Anutdo ene kuri rogowooyingo.
21 Ataga Yisas sambono ootooro, kootuyisina Anutdo oo bidodo ko yeni keta nangge tunooteweroyi narungga ngu, ngu sobowooro oode, ngu naruno nguno, ene ko ombuwa. Kurimi enengombo Anutro ingondudu eyingo oni kundingiyi manggoyemo, ngundiro eyingo.

22 Mosesndo ngandiro eyingo.

Yengo Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo yengo kewooroyemo oni gura yoro yetoni, ngundo ene Anutro ingondudu eyingo oni gura no ngandiro tunootewa. Ye ngu komo enengo mandeni ingoro, nguro yeno oo eteku, ngu bidodo keyoro oruwanggo.

23 Oni bidodo ngu Anutro ingondudu eyingo oningga nguro mandeni ma ingootenggoku, asa, ene Iserel oni kewooroyemo ma oruwanggo. Anutdo andangeyerootoni oonootewanggo. (Dutoronomi 18:15,18,19)

24 Kurimi Anutro ingondudu eyingo oni, ko, Samuwel nguya, ngundo oo kootu kootu tunooteweroyi narungga, nguro eyingo.

25 Ye ngu Anutro ingondudu eyingo oni nguro simooye oorootenggo. Ye ngu Anutdo sunggi mandega ero gosiyoyingo, nguro oo yengo osi sambayemo yeyingongga, ngu yootenggo. Ene osiye Ebarahamno eyingo.

Gengo simoonggemonggo mera bidodomo oni simoo bare kumana yowanggo. Ero eyingo. (Yenesis 22:18; 26:4)

26 Anutdo enengo ko oni Yisas ngu koretero soweyootoni, yeno ombuyingo. Ngundo hoorooweyeroro, kumana ye yunowero ombuyingo. Yo, ene omburo hoorooweyerootoni nowoondoye yowoorengoro, yengo muri biyomi ngu yokoyi. Ero nguro ombuyingo.

4

Ene Pita Yon Eraga, Ya Biyomimo Yoyeyingo

1 Pita Yon eraga oni simoo bareno mande wesiyootori, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi; Anutro Tembel nguro me oni tabango koreteyingo oni; ko, Sadusi, oni kumooro ko ma ootoogewanggo eyingo oni, ngudodo mayero tunooteyingo.

2 Ngundo Pita Yon eragado simoo bare mande yunoro,
Yisas merenonggo ko ootoogeyingo nguro mandeni wesiy-
oro ero, ko, oni kumooyingomu ko ootoogewanggo ngu
nguya wesiyoro etori ingoyingo. Ene ngundiro ingoro, nguro
ngu, ene sanggiri urungga tewonggo.
3 Ngundiro nguro, ene Pita Yon eraga yodowooro, ya
biyomimo yoyeyingo. Suwootetoni nguro, yangenigogo
mandeyari tewato.
4 Ene ngu naruno, oni simoo bare urungga biyomi er-
agaro mandeyari ingoro, Yisasno nowoondoyemo hamoo
tewonggo. Ngu 5,000 oni simoo bare nowoondoyemo hamoo
teyingo.

Pita Yon Eragaro Mandeyari Tabango Oni Yowuru Doongeyemo Wirikoyingo

5 Sengetoni suwoononggo ngu naruno, sobosobo oniku,
enengo yowuru yaro tabango onikudodo, mamana mande
etuyeroyingo oni ngu bidodo Yerusalemno mayero yowuru-
wooyingo.
6 Ngundo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
sobosobo oni urungga, oowooyi Anas, nguno yowuru-
wooyingo. Kayiyapas, Yon, Alekisanda oni urungga, ko, Anas
nguro dobookuringo gidarega ngu bidodo nguya mayero
yowuruwooyingo.
7 Pita, Yon eraga ngu, oniku doongeyemo yoyeyi, dikatori,
sumoo yunoro eyingo. Ndadiro tero, yari ngu oningga ngu
mete yomosiyowari? Yari ndawu yanggangonggano, ko
tewori? Ene sumoo eyingo.

8-9 Ene ngundiro sumoo etoyi, arisa, Yuka Kundingiyi,
ngundo Pita ingondudunimo uro, angetoni, enebana eneya
eyingo. Ye Iserel sobosobo oni, ye oniro tabango oni, ye bine
noorendo oni keyi biyomingga hoorooweworoku, nguro
sumoo yunowero etenggo? Ye ngu ingowero, bine?
10 Nguro ngu, arisa, ye, ko, ye bidodo Iserel oni, ye
gome ingoyi! Ngu oni keyi biyomingga ngu, Yisas Krayis
Nasaret oningga ngu oowooyimo, ene mete tewo. Ene
ataga ye doongeyemo dikate. Yendo Yisas de omukondi
sanganimo sanggawero utoyi, kumoowokungga ngu, ene
Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Ngu
Yisasga, ngundo nangge oni keyi biyomingga ngu yeni, mete
tewoku ngu!
11 Anutro bukno, Anutdo ngu Yisasro mande ngandiro
eyingo:

Nga ya ungoo ndonggoromingga nga, ye ya yeweroyi onindo,
ero yokowonggo. Ene ataga ngu ya ungoo ndonggoromi ngu, ene ya nonggini koreteyingo. Ero nakangoyingo. (Sam 118:22)

12 Yisasdo nangge ene mete oni simoo barero nowoondoye yoonenengoro, hoorooweyeroro, ko yoyowa. Yo, Anutdo Yisas rogowootoni, ngundo nangge, noore ko yoyoweroyi inoyingo. Mera bidodomo, oni gura oni ngundiro hoorooweyeroweroyi nguya kini. Pitando eyingo.

13 Ero yokootoni, asa, yowuruno onikundo Pita Yon eraga yeyootoyi, mande yanggayanggango yootunoro, etoyi, ene erayaga ngu, ene ma sosoreyingo. Yeyoro, ene ingoyingo. Pita Yon eraga ingondudu yano Skul ma teyingo. Ene kingo oni ooroote, ero nguro oniku ingondudu urungga tero ingoyingo. Erayaga nga ngu kuri Yisasdodo endeyoyingo, ero ingoyingo.

14 Ene tabango onindo ngu oningga goweyi mete tewoku kenootoyi, Pita Yon eragaya dikatoni, nguro ngu, ene eragado mandeku gumi gura ma eyingo.

15 Ngundiro nguro, ene erayaga nguya eyingo. Tabango oniro yowuru ya yokoya, endesina ooreri! Etoyi ngu, asa, Pita Yon eraga endesina ooretori, tabango onikundo enengo nangge mande ero, ingoro eyingo.

16 Noore oni erayaga ngu ndadiro teyunowato? Oni erayaga, ngundo ngu muri songo gura onindo ma teweroyimu ngu teworiku, ngu oni simoo bare Yerusalemno ngu kuri ingomukowonggo. Nguro ngu, noore nguya ma oongoowato.

17 Ngu ooga ngu mera bidodomo ero ingowanggokuro, nguro noore mande yanggango oorengo eneno ewato. Yari oni simoo bare gidaregano Yisas oningga ngu oowooyi ko ma ewero, ero ewato.

18 Ngundiro ero yokoro ngu, arisa, ene eraga ngu ko negoyerootoyi, yano ko ombutori, mande yanggango oorengo eyingo. Yari Yisas oningga ngu oowooyi oni gidaregano, ko ma ero endeyowero. Hamoo oorengo, yari ngu kongga tero, simoo bare ma etuyerowero, ero eyingo.

19-20 Ngundiro etoyi, eragado mandeye gumi eworiyo. Noorendo Anutro mande yokoro, ye manggoye keyowaroku ngu, Anut doongeyimo ngu mete bine? Ngu yengombo ngu ingondandangeya wirikoyi. Noorendo ngu ene manggowoomo ingoro, doongenarimbo nguya oo bidodo kenoyingomu, nguro ngu, noore komo ma yokowaro. Kini, noore tunoo yootunoro, ero endeyowaro, eyingo.

21 Ngundiro etori, nguro oni simoo bare Anut oowooyi bingami okootoyi, tabango oniku erayagado oo teworiku, nguro ogingo yunoweroyi gura ma kenoyingo. Tabangoku

ngu simoo barero sosorero, ngundiro nguro, ene mande yanggango oorengo eragano manggaru tero, yeyoro, ero yoyokootoyi, ende oorero sawori.

22 Pita Yon eragado oningga yomosiyoworiku ngu, dagoma onibi eraya (40) ko dagoma gura nguya yokoro oodoni, yomosiyowori.

Anutno Nowoondoye Hamoo Teyingo Oni, Ngundo Yanggango Yowero Anutno Yemboongewonggo

23 Asa, Pita Yon eraga yowuruno saro, dobookuriyari tanggeyemo ko oorowuworiyo. Oororo, Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku, oniro tabango onidodo, ngundo mande mande ewonggoku ngu, ngu bidodo wesiyoro eworiyo.

24 Etori, dobookuriyari ngu mande mande ngu ingoro, yowuruwooro, nowoondoye bidodo guranangge yero, Anutno ngandiro yemboongero eyingo. Anut ge sambo, mera, wendeyi, ko, wendeyi ngu newendemo oo yetoyi oorootenggoku nguya, ngu bidodoboro Simburi Urungga.

25 Kurimi Yuka Kundingiyi, ngundo noorengo osinani Dewit gengo kirikiri oningga, ngu manggowoomo tunootero, ngandiro eyingo.

Ndawugaro oni sowe gidaregado Yuda oni kini, ngundo sanggiri urungga tetenggo? Ndawugaro, endeni endeni oni nguya ingondudu gura gura buribari tero, Anut yomburiyoro tetenggoku, ngu ingondudu kini ngundiro?

26 Mera oni bidodoboro sobosobo oni koreteyingo, tabango oni ururu nguya yowuruwooro ootoogero ngu, Oo Bidodo Simburi ngu ebe urewero tetenggo. Ngundiro tero, enengo Krayis noore ko yoyowero oni Anutdo soweyootoni, ye nguya ebe urewero tetenggo, ero eyingo. (Sam 2:1,2)

27 Hamoo oorengo, Herod, Pondiyas Payilat nguya oni sowe gidarega, Iserel onidodo ende urunggano yowuruwooro, Yisas gengo ko oni kundingiyingga, noore ko yoyoweroyi oningga, gedo rogo tewoku, ngu ebe ureweroyimboro.

28 Yo, ene yowuruwooro, Yisasno oo tewonggoku, ge kuri yanggangongge ingonduduge ngu bidodo rogo teyunowoku, ngundiro nangge teyingo.

29 Nguno ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, tabango onindo mande yanggayanggango nooreno etenggo. Nguro ngu, ge ataga ingondudu teya, ge komo yanggango noore yunoya, hoorooweyeroya, gengo mandega nga yanggangonidodo wesiyoro ero, ma sosorewato.

30 Anut, gedo mete sayi oni yomosiyerootooga, ene mete
teyi. Gedo mete mande mande songo onindo ma teweroy-
imu gura gura bidodo, Yisas gengo ko oni kundingiyi
oowooyimo yega tunooteni. Erayaga ngundo ngundiro
yemboongero eyingo.
31 Ene yemboongero yokootoyi ngu, yangga yowuru-
wooro, bibitero, oruwonggoku yanggaku imimi ngundiro
yokutuwooyingo. Ya yokutuwootoni, Yuka Kundingiyi om-
buro, ngundo oni nowoondoye songomo songomo siriyoro,
yanggango yunootoni, ene ngunonggo Anutro mandeni ngu
yanggango mete wesiyoro ero, ene ma sosoreyingo.

Kristen Oni Bidodo Nowoondoye Guranangge Yeyingo

32 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu
bidodo nowoondoye guranangge yero, ene ingonduduye
nguya guranangge yeyingo. Nguro ngu, oni gurado enengo
oo gura kenoro yoro, ngu noromu nangge, ero ma eyingo.
Kini, oo ngu oni bidodoboro, ero eyingo.
33 Aposel onindo Oo Bidodo Simburi Yisas merenonggo ko
ootoogeyingo, Anutro yanggangoni urungga oorengo, nguro
muri wesiyoro ero, koyi teyingo. Nguro Anutro sumange
urungga, oni simoo baredodo eneno oruwo.
34 Oni bidodo yaye, meraye, oowariye, koye, ngudodo
oni gidaregano uriyoro ngu, nguro beyeni ngu bidodo
yoro, mayero yowuruwooyingo. Ngundiro nguro, ene ke-
wooroyemo oni gura ootooro, ma wenonoyingo. Kini, ene
bidodo oo sitowi rogoyimo.
35 Ngu beyeku Yisasro soweyoyingo Aposel oni
tanggeyemo watayeyingo. Yisasro soweyoyingo Aposel
onindo ngu beyeku yoro, rogono rogono bayetero, yunoro
oriyingo.
36 Yisasro soweyoyingo Aposel oni kewooroyemo oni
gura oowooyi Yosep, nguno oruwo. Yisasro soweyoyingo
Aposel onindo oowooyi gura Banabas, ero ewonggo. Ngu
oni oowooyingga ngu muri ngandiro: oni yanggango
yunoweroyi oni. Eyingo. Banabas ngu Liwayi oni gura
meradoni ngu Sayiparas, ngunonggo ombuyingo.
37 Banabasdo enengo mera gumi gura oni gurano uriy-
oyingo. Uriyoro, nguro beyeni ngu yoro, Yisasro sowey-
oyingo Aposel oni tanggeyemo yeyingo.

5

Ananayiyas Sapayira Biyomi Teyingo

1 Oni gura oowooyi ngu Ananayiyas, ngu bareyi oowooyi
Sapayira. Ananayiyas ngundo enengo mera gumi gura onino
uriyoyingo.

2 Uriyoro nguro beyeni gumi nangge yoro oororo, Anutro
soweyoyingo Aposel oni tanggeyemo yeyingo. Gumi ngu
enengo oongooro yokoyingo. Ngundiro tetoni, bareyi nguya
kenoro ingoyingo.
3 Pitando beye ngu kenoro eyingo. Ananayiyas, ndatero
Setando nowoondogemo uro yootoni, nguro ge Yuka
Kundingiyi ganangowo? Ge mera nguro beye gumi gengo
oongooro yokowoku ngu!
4 Kuri mera ngu ma uriyoyingomo, ngu merangga ngu
gengomu kini, bine? Kootuyisina ngu merangga ngu onindo
uriyootoyi, nguro beyeni ngu gengombo bine sobowoowero?
Ndawugaro, ge ngu muringga ngu gengo ingonduduno
nangge, ngu ingoro ngundiro tewo? Ge oni ma ganaye-
rooteku, kini, ge Anut ganangowo. Eyingo.
5 Ananayiyas ngu mandega ngu ingoro, ukero uro merako
kumoo oorengo teyingo. Oni simoo bare nguro mandeni
ingoro ngu, ene sosoreyingo urungga teyingo.
6 Simoo oore gidarega ootoogero, Ananayiyas bingong-
gaku yoro towi kumbabo doobengoro, yoro saro meren-
gooyingo.
7 Kootuyisina, sa gaboyi naru kabusa yokoro (3 awa)
Ananayiyas bareyi ombuyingo. Ene kameyi kuri ku-
moowoku, ngu ene ma ingoyingo.
8 Pitando Sapayiraya, eyingo. Yari merangga uriyoworiku,
nguro beyeni nga nangge, ngundi kini? Etoni ngu, Sapayi-
rando eyingo. Yo, nga nangge. Eyingo.
9 Ngundiro etoni, Pitando Sapayirano eyingo. Ndatero
nguro, yari mande guranangge ero gosiyoro, yari Anut
Oo Simburi nguro Yukani ngu ganangooteri? Ingo! Ka-
mengge sumooro merengootenggoku oniku omburo ya-
mukono dikatenggoku, ngundo ge nguya ngundiro koorong-
geroro oorowuwanggo. Eyingo.
10 Arisa, ngundiro etoni, sodedomangge Sapayira ukero
uro, Pita keyi damonimo kumooyingo. Simoo oore
ya newendesina uro, ngu barega ngu kuri kumoowoku,
kenowonggoku ngu, arisa, ene yoro sumooro oororo kameyi
merengoowonggoku mere tanggeyisina merengooyingo.
11 Kristen oni simoo bareku, oni gidarega nguya ngu
ingoro ngu, sosorero mbooro yureyingo.

Oo Muri Gura Gura Yisasro Kirikiri Onindo Teyingo

12 Yisasro soweyoyingo Aposel oni muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyimu ngu tero, ko sunggi yang-
gango gura gura oni simoo bare kewooroyemo teyingo.
Oni simoo bare Yisasro ingoro nowoondoye hamoo teyingo

ngu, ngundo nowoondoye guranangge yero, Tembel yasiri
oowooyi Solomon, nguno yowuruwooro oriyingo.
13 Oni gidarega sosorero nguro, ene omburo ngu, Yisasro
onikuya ma yowuruwooro oriyingo. Ene simoo bare Yisasro
kirikiri oni bingamiye, ero okooyingo.
14 Oni simoo bare urungga biyomi Yisasro nowoondoyemo
hamoo tero omburo, Yisasro dobookuriyedodo yowuru-
wooyingo.
15 Anutro soweyoyingo Aposel oni ko ngundiro tetoyi,
onindo sayi oni oowooyingga yabayedodo yoyoro mayero
oore dabemimo yoyetoyi, nguno oruwonggo. Oodoyi, Pita
omburo oorowutoningga ngu, ogisambo gabogaboyi yoro
sayi onino oorowutoningga ngu, arisa, ene mete teyi.
16 Ende bidodo Yerusalem tanggeyimo nguro oni simoo
bare nguya mayero yowuruwooro, sayi oni, oni mera
mboorombo yureyingo oni nguya yoyoro mayeyingo. Ngu
oni biyomiku, ngu bidodo yoyeyi mete temukoyingo.

Sambono Anutro Engel Onindo Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Ya Biyomimonggo Andangeyeroro Yoyoyingo

17 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oniro sobosobo
tabango ngu, ko Sadusi oni enedodo oruwonggoku, ngu ene
Yisasro soweyoyingo Aposel oniro nowoondoye biyomi in-
goro, sanggiri teyingo. Sadusi watangga ngu kumoononggo
ma ootoogewa, ero ingoyingo oni.
18 Ngu oniku ootoogero, Yisasro soweyoyingo Aposel oni
yodowooro ya biyomi urungga, oni oo biyomi tetoyi yoyetoyi
oorootenggoku yano nguno yoyeyingo.
19 Ene suwoono Oo Bidodo Simburi nguro sambono
oni, oowooye Engel, gurado omburo, ngundo ya biyomim-
boro yamuko yanggango urungga ngu goosooro, nguwoore
Yisasro kirikiri oni yoyoro endesina oorero eyingo.
20 Ye ooroya, Tembel yowuru yano uya dikaya, simoo
bareno Yisasro murini keta oruweroyi, nguro muri bidodo
wesiyoya, yootunoya eyi, ero eyingo.
21 Yisasro soweyoyingo Aposel oni ngu mandega ngu
ingoro oodoyi sengetoni, Yisasro soweyoyingo Aposel oni
suwoononggo oorengo oororo Tembel yowuru yano uro, oni
simoo bareno keta oruweroyi nguro mande yunoyingo.

Asa, ngu naruno nguno, Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi oniro sobosobo tabango, enengo dobookuriye
tabango yowuruno ngu mayero yowuruwooyingo. Yowu-
ruwooro ene Iserel oniro tabango oni, ngu bidodo negoye-
rootoyi mayero yowuruwooyingo. Ngundiro tero, mande
yeyi ya biyomimo uyingo. Yisasro kirikiri oni yoyoya
yowuruno ombuyi, ero eyingo.

22 Etoyi, kumba ootuwoo oni sobosobo ya biyomimo oororo, Anutro soweyoyingo Aposel oniku ma yeyoro nguro
ene yowuru yano ko oororo eyingo.
23 Noore ya biyomi yamuko ngu kenowootoku ngu, yang-
gango goodooyingo nguro sobosobo nguya yamuko ngu
bidodo sobowooro oruwonggo. Ene noore yamuko goosooro
ya newendemo doongetewootoku ngu, oni gura nguno ma
kenoyingo. Eyingo.
24 Arisa, Tembel ya towi ootuwoo nguro sobosobo, Anutno
wooro yeyingo kundingiyi oniro sobosobo ngu mandega ngu
ingoro ngu, ene ingondudu urungga teyingo. Ene eyingo.
Ngu ooga ngu ndadiro tewo? Eyingo.
25 Ngu naruno nangge, oni gurado mayero eyingo. Ingoyi!
Ngu oni yendo ya biyomimo yoyewonggoku, ene Tembel
yowuru ya newendemo dikaro, ngunonggo ene simoo bare
mande yunoro oorootenggo, eyingo.
26 Etoni, ene ngundiro ingoro kumba ootuwoo oniro so-
bosobo oni, kumba ootuwoo oni nguya ootoogero, oniku
yoyoro, ko oorowuyingo. Ene ma yureyingo. Ndawugaro
nguro, ene ingoyingoku, noore ngundiro tetooye ngu, asa,
simoo baredo digi yoro ngundo noore nguya yurewanggo,
ero eyingo.

Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Tabango Oni Yowuruno Onino Mande Wesiyoro Eweroyi Nguro Ma Sosoreyingo

27 Ene yoyoro, omburo, tabango oni yowuruno oni ke-
wooroyemo yoyeyi dikayingo. Ngundiro dikatoyi, Anutno
wooro yeyingo oni kundingiyi oniro tabango urunggakundo
yeyoro, ero eyingo.
28 Noore kuri mande yanggango ewooto. Ye oni oowooyi
Yisasga ngu simoo bareno ma ewero, ero ewooto. Ene
yendo mandega ngundo Yerusalem ende ngu nangge tete.
Ye nooreno ngandiro ewero, yendo ngu oningga ngu ureyi
kumooyingo eweroyimboro. Eyingo.
29 Etoni, ene Pita, Yisasro soweyoyingo Aposel oni gidare-
gado mande gumi, ero eyingo. Noore Anutro mande ngu
komo keyoro, merako oni ngaro mande ngu ma keyowato.
30 Yendo Yisas yoro, de omukondi sanganimo sanggawero
ureyi kumooyingo. Ene osi sambananimboro Anut ngundo
ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo. eyingo.
31 Anutdo yoro, sambo endemo oorero kandeyi koon-
dosina bingami musiyomo, yeni bibiteyingo. Ene yengo
tabango, yengo weti mbumbuwano teyingomu andangero,
ko uriyeroweroyi oni ngu! Iserel simoo bare nowoondoye
yowoorengoro Yisasno hamoo tetooye ngu, asa, Anutdo weti
mbumbuwaye andangewa.

32 Noore ngu oo bidodo kenoro ingowooto. Yuka
Kundingiyi ngundo nguya ngu mandega ngu wesiyoro, ete.
Anutdo Yuka Kundingiyi ngu simoo bare enengo mande
keyootenggoku ngu, nguro ene kuri yunoyingo, ero eyingo.

Gameliyelndo Eyingo

33 Ene mande ngu ingoro, sanggiri urungga tero, oni yureyi
kumooweroyi teyingo.
34 Ngu naruno nguno, tabango oni yowuruno oni gura
oowooyi Gameliyel, ngu ootoogero dikayingo. Ngu on-
ingga ngu, ene mamana mande etuyeroyingo oni, Parisi
oni. Simoo bare bidodo ngu oningga nguro ingoro, ene
bingami okootenggo. Ngundo ootoogero eyingo. Oniku
andangeyerootoyiga endesina ooreyi! Ero eyingo.
35 Endesina ooretoyi ngu, asa, ene yowuru onino eyingo.
Ye Iserel oni, ye oo gura nga onino ngano tewero ngu, ye
ingonda teyagogo ooga ngu teyi.
36 Ye ingootenggo. Nga naru nga ma tunooteyingomo ngu,
Tiyudas oningga ngundo ootoogero eyingo. No oni urungga
yanggangonedodo. Ngundiro etoni, oni urungga (400)
ootoogero ene manggowo keyoyingo. Ene oni mera oo so-
bosobo urungga, Tiyudas onindo ngu ureyi kumooyingo. Ku-
mootoni, oni ene keyowonggoku ngu, songo songo sayingo.
Enengo koye nguya kingo kini teyingo.
37 Kootu oni simoo bare mera sobosobo oni urungga
doongeyimo oowooye nakangoyingo. Ngu naruno Galili oni
oowooyi Yudas, ngundo simoo bare gidarega ganayeroro
yoyootoni keyoyingo. Ene ngu oningga ngu nguya ku-
mootoni, nguro keyimo oni simoo bareku bidodo ootoogero,
songo songo samukoyingo.
38 Nguro ngu, no ataga yeno eteno. Ye nga oni nga
yoyokootoyiga saya, enesu nangge enengo kongga ngu teyi.
Oni enengombo ko ngu tero ngu, biyomi yero kinitewa. Yo,
kinitero nga oni wata eraga ewonoku, ngundiro tewanggo.
39 Ene Anut enengombo ngu kongga ngu damoni yero tero
ngu, ngu ma kinitewa. Yendo owetoyi nguya ma yokowa.
Ngundiro tero ngu, ye Anutya ebe urewanggo. Nguro ye
ingonda teyi! Eyingo.

Anutro Soweyoyingo Aposel Oni Yisas Oowooyimboro Ogingo Koorowooro Nguro Oni Oni Teyingo

40 Ngundiro ero yokootoni ngu, arisa, Gameliyelndo
mande ngu keyoyingo. Tabango onindo Yisasro sowey-
oyingo Aposel oni ko negoyerootoyi yasina utoyi, yutoro,
gisasaruyeroro, manggaruyeroro eyingo. Ye Yisas oni

oowooyingga ngu ko ma ewero. Ngundiro ero yoyokootoyi,
sayingo.
41 Ngundiro tero, Yisasro soweyoyingo Aposel oni ta-
bango oniku yoyokoro endesina oorero, ene Anutro bingami
okooro, nguro oni oni tero ingoyingo. Noore oni oni
tero, ndawugaro nguro, Yisas nowoondonarimo hamoo
teyingomu, nguro noore mete ogingo koorowoowero. Ero
ingoyingo.
42 Naru bidodo ene Anutro yowuru yano, enengo ya gura
gurano nguya, oni simoo bareno Yisasro mandeni gome
nguro murini, ngu wesiyoro ero etuyeroyingo. Ene Yisas
ene Krayis Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ngu
etuyeroyingo. Nguro ene manggoye ma ukingoro yokoyingo.

6

Oni Kandegura Gidemboro Eraya, Yisasro Soweyoyingo Aposel Oni Hoorooweyeroweroyimboro Yootunoyeroyingo

1 Ngu naruno, Yisasro kirikiri oni oowooyingga
tunooteyingo. Kirikiri oni Giris merakonggo ene Girik
mande ingootenggoku, ngundo ko kirikiri oni Iserel
merakonggo, ene Hiburu mande ingootenggo. Yuda oni
Girisnonggo Yuda gidarega nguya sanggiri tero eyingo.
Yendo noorengo bare wabu ngu, naru guranangge nangge
oowari ma bayetero, yunoro hoorooweyerootenggo. Eyingo.
2 Ngundiro etoyi, Yisasro soweyoyingo Aposel oni kande
eraya kegidemboro erayaga, ngundo Yisasro koni teteng-
goku onino meno etoyi, mayero yowuruwootoyi, eyingo.
Noore Anutro mande nga yokoro, oowari nangge bayetero
yunoro oruwatoku ngu, ma mete tewa.
3 Kristen dobookurinani, ye oni kandegura gidemboro
eraya ye kewooroyemo nguno ereweyi. Ene simoo bare
doongeyemo oni nenengo ereweyeroya yeyoyi. Bingamiye-
dodo, Yuka Kundingiyi ingonduduyemo angeyingo oni, ngu
kenootoyi, ngu yootunowato. Ngundo oowari bayeteweroyi
kongga, ngu tewanggo.
4 Ene ko ngundiro tetoyi, noore Anutro soweyeroyingo
Aposel, oni ngu Anutno yemboongero, enengo mandeni
simoo bareno ko teweroyi, hoorooweyeroro, Anutro mande
koyi ngu nangge tewato. Eyingo.
5 Oni simoo bare bidodo ngu mandega nguro mete,
ero eyingo. Ene oni gura oowooyi Stiwen oningga ngu
yootunoyingo. Ene newendemo hamoo teyingo yang-
gango, Yuka Kundingiyi newendemo angeyingo. Oni kande-
gura gidemboro guranangge nguya oni ngu oowooye Pilip,
Porokoras, Nikanoor, Timon, Pamenas, Nikolas. Nikolas ngu

Andiyok ende oni. Ene kuri mayero Yuda oniro muriye
newende hamoo tero, Yuda oniya gobooro oruwonggo.
6 Ngu oni ngu, Anutro soweyeroyingo Aposel oni
doongeyemo yoyetoyi, dikatoyi, Anutro soweyeroyingo
Aposel onindo kandeye ngu oniku tabayemo yero, Anutno
yemboongero yootunoyeroyingo. Ene ngundiro tetoyi,
asa, oni rogoyerowonggoku, ngundo oni simoo bare ooro
wenonootoyi, ngu bayetero yunoyingo.
7 Ngundiro tetoyi, ene Anutro mande ende bidodomo
etuyerootoyi, nguro sodedomangge oni oowooyingga biy-
omi, Yisasno nowoondoyemo hamoo tero tunooteyingo.
Anutno wooro yeyingo oni ururu nguya kewooroyemo,
ngundo Yisasro mande ingoro, nowoondoyemo hamoo
teyingo.

Yuda Onindo Stiwenya Sanggiri Teyingo

8 Stiwen ngu oningga ngu Anutro sumangeyi, yanggango-
nidodo eneno angeyingo. Nguro ene mande muri gura gura
onindo ma teweroyimu, simoo bare kewooroyemo, urungga
oorengo teyingo.
9 Ngu Yuda oni ngu, Sayirin merakonggo, ko, Alek-
isandariya mera, nguro Yudaro yowuru ya guranonggo
mayeyingo. Oni Sayirin oni Alekisandariya oni, Silisiya
oni, Esiya oni, ngundo ootoogero, Stiwendodo rongge sambi
teyingo.
10 Anutro Yukambo ingondudu gome Stiwen inoyingo.
Ngundiro nguro, oni Stiwenro mande ngu gumi ingondan-
dangero eweroyi nguya kini.
11 Nguro ene sanggiri urungga tero, ene muri biyomi
tetenggoku oni nguno torige oororo, digi beye yunoro,
ngundo ooroya Stiwen goweyi sanggaweya mande eyi, ero
uriyeroyingo. Nguro ngu, oni ngundo ganayeroro eyingo.
Noore nguya ngu oningga ngu manggowoomonggo ene
Moses, Anut nguya yomooyunoro, kootuyarisina mande
etoni ingowooto. Ene mande ganayeroro ngandiro, eyingo.
12 Ene ngando ngundiro ganayerootoyi, nguno ngu, simoo
bare, tabango oni nguya, mamana mandero etuyeroyingo
oniku nguya nowoondoye yeyi, sanggiri teyingo. Ngundiro
tetoyi, ene oororo, Stiwen dowooro, yoro, tabango oni
yowuru onino oorowuyingo.
13 Tabango onindo oni gidarega yoyetoyi, ngundo Sti-
wenya mande godange ewero dikayingo. Suwooyi sano
nga oningga ngando Anutro Tembel kundingiyi, ko nguro
mamana mandero nguya mande biyomi eroruwa.
14 Noore ingootooye, ene ewo. Ngu Nasaret oni Yisas,
ngundo nga Anutro yowuru ya urungga Tembel musiyongga

nga yomburiyoro, Mosesndo muringga yunoyingoku, ngu yowoorengoro, keta gura yewero ewo. Ene ganayeroro eyingo.

15 Oni bidodo mande wirikoyingo yano bibiteyingo ngu, Stiwen gome gome kenondadangetetoyi, ngu Stiwen omukumundoongo yowoorengoro, Anutro oni, Engel omukumundoongo ngundiro tetoni kenoyingo.

7

Stiwendo Tabango Oniro Yowuruno Mande Eyingo

1 Ngundiro kenootoyi, nguno ngu, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni urungga, ngundo sumoo eyingo. Ngu mandega ngu hamoo? Ero eyingo.

2 Etoni, Stiwendo mandeni gumi eyingo. Dobookurine, awa awane ingoyi! Kurimi noorengo sambanani Ebaraham ene Haran endemo nguno ma oriyingo, ene Mesopootemiya merako oruwoku, ngu naruno nguno, Anut Oo Bidodo Simburi duridarinidodoga, ngundo eneno tunooteyingo.

3 Ngu naruno nguno, Anutdo Ebarahamno eyingo.

Gengo mera gengo konebage nguya yoyokoya, ge nondo mera gura etunggerowanoku nguno toongeya ootoo, ero eyingo. (Yenesis 12:1)

4 Anutdo ngundiro etoni, asa, Ebaraham ootoogero, Kalidiya mera yokoro, ene oororo, Haran merako oruwo. Kootuyisina eweyi kumootoni, Anutdo Ebaraham yoro, omburo, nga merangga ye oorootenggoku ngano yokootoni, ene ngano oruwo.

5 Oodoni, Anutdo mera gumi gura Ebaraham enengo oorengo ma inoyingo. Kini, hamoo oorengo, mera bodaga nguya ma inoyingo. Ene Anutdo mande gosiyoro eyingo. Kootuyisina, nga merangga nga bidodo gunoro, gengo osisambage simoongo nguya kootuyisina nguya meranggano ngano ngu oruwanggo, ero mande gosiyoyingo. Ebaraham simoongo kini naruno, Anutdo ngu mandega ngu, ero gosiyoyingo.

6 Anutdo Ebarahamno, ngandiro eyingo.

Gengo osisambage ngu ene oni gidaregado merako oruwanggo. Ene yuto oni ngundiro oruwanggo. Ngu mera simburi, ngundo gengo sowengge ngu, kingo kirikiri oni tetoyi, kowuri urungga biyomi teyunoro oodoyi, dagoma oowooyingga (400) yokowanggo.

7 Oni gidaregado gengo sowengge ngu enengo kingo ko oni tewanggoku, ene kootuyisina, no ngu simoo bare nguro mandeye wirikoyeroro, nguro gumi kowuri yunowano. Kootuyisina ngu sowengge ngu, ene ngu merangga ngu

yokoro, yade oororo, nga merangga ngano ko omburo, nono yambo mande tero, bingamine okoowanggo. Anutdo ngundiro ero eyingo. (Yenesis 15:13,14)

8 Anutdo sunggi mande gura Ebaraham, ko osiyi nguya gosiyoro inoyingo. Ngu sunggiga ngu simoo moondeye doongooweroyi. Ngundiro nguro, kootuyisina, Ebaraham ene nangoni Ayisak tunootetoni, naru kandegura gidemboro kabusa nguno Aiysak moondeyi doongooyingo. Ayisak nangoni Yekobno ngundiro teyingo. Yekob nguya simoongo kande eraya kegidemboro eraya nguya teyunoyingo, ero eyingo.

9 Stiwendo mande gura nguya eyingo. Osi osinani, Yekob simoongo, ngundo koneye Yosep nguya boguwooro, nguro ene Yosep yoro, oni sowe gidarega yunoyingo. Yunoro, ene beye yootoyi, ene kingo kirikiri oni tunooteyingo. Ngu oni, ngundo Yosep yoro, Igip merako oorowuyingo. Ene Anutdo Yosep ma yokoyingo, kini, eneya oruwori.

10 Anutdo Yosep hooroowero kowurini nguya andangero, ingondudu metemi inoro, sumange teyinoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Yosep Pero doongeyimo ingondudu urungga inoyingo. Perondo Igip mera sobosobo koreteyingo onindo ngu Yosep yoro, Igip oniro sobosobo urungga yero, ngu enengo yano oo ngu bidodoboro sobosobo urungga yetoni oruwo.

11 Kootuyisina, oowariro kumooyingo naru urungga Igip mera ko Kenan merako nguno ombutoni, nguro ene kowuri urungga ingoyingo. Osisambanani ngu oowari erewero yoro, neweroyi nguya kini.

12 Ene Yekobdo ingoyingo, Igipno ngu oowari ooroote, ero ingoro, nguro ene koretero osi osinani sureyerootoni, Igip merako oorowuyingo.

13 Kootuyisina, ene ko Igip oorowutoyi, nguno Yosepdo enengo yootunoro, bebeyimo eyingo. No Yosepdo. Ngundiro etoni, Pero nguya ngunonggo mande ingoyingo.

14 Yosep eweyi Yekob, ngundo enengo keyimo oni ngudodo ombuyi, ero mande soweyoyingo. Yekob enengo keyimo oni simoo bare bidodo ngu ngandiro: onibi kabusa ko kande eraya kengga nguya (75) oruwonggo.

15 Arisa, Yekob Igipno oode, nguno kumooyingo. Noorengo osi osinani gidarega nguya Igip merako kumoomukoyingo.

16 Kumootoyi, enengo biye nangge yoyoro, oororo, Sekem endemo mereyeroyingo. Ngu merengga ngu, kurimi Ebarahamndo Hemorro simoongomonggo beyebo uriyoyingo.

17 Kurimi, Anutdo Ebarahamno sunggi mande ero gosiyoyingomu, ngu narungga namoko teweroyi tetoni,

Igip merako Iserel oni simoo bare oowooyingga oorengo tunooteyingo.

18 Igip oniro sobosobo koreteyingo gura tunooteyingo. Ngu sobosoboga, ngundo Yosepro ma ingondudu teyingo.

19 Nguro, ngu oningga, ngundo ngu noorengo oni ngu ko urungga yunoro, ene muri biyomi oorengo osisambanan-imo teyunoyingo. Ene yanggango yetoni, Iserel simooye owita bisiyoro ngu tarangootoyiga kumoomukoyi, Perondo ngundiro eyingo.

20 Ngu naruno, Moses nemimbo bisiyoyingo narungga ngu, ene simoo gome bodaga tunooteyingo. Ngundiro nguro, eweyi nemimbo ya newendemo nangge gome sobowoo-rootori oode, kombo kabusa yokoyingo.

21 Ngu naruno nguno, ene yoro, sonono yetoni, ngunonggo Pero nambonimbo enengo yoyingo. Yoro, enengo nangoni ngundiro sobowoorootoni, urungga teyingo.

22 Moses ngu Igip oniro ingondudu yano uro, nguno Igip oniro mande mande ngu bidodo gome ingoyingo. Moses ngu ene oni yanggango, mandeni nguya yanggango biyomi, ko, enengo koni nguya ngundiro.

23 Kootuyisina, Moses ene dagomani onibi eraya yokowo. Mosesro ingondudu ngu, ene enengo dobookuriyi Iserel oni yeyowero ingoyingo.

24 Ngu naruno nguno, ene Igip oni gura kenootoni, Iserel oninggaku gome gome ureyingo. Ngundiro kenoro, Moses-ndo Iserel oninggaku hooroowero, Igip oninggaku ureni kumooyingo.

25 Ngundiro tero, Moses ngandiro ingoyingo. Dobookurine nguya, ngandiro ingowanggo. Noore Anutdo Moses kandey-imonggo hoorooweyerowa. Ene ngundiro ma ingoyingo.

26 Yangeni ngundiro Iserel oni eraya ebe udori, nguno Moses mayero yeyoyingo. Moses ngu oni erayaga ngu yeyootoni, ebe udori, nguro kawarara tero eyingo. Yaringo nangge ndatero nguro ebe urooteri? Dobookurine, yari erabasa yaringo nangge, nguro yari ngundiro ma tewero.

27 Etoni, oningga dobooyi yomburiyoyingongga, ngundo Moses wenggeremooro, sumoo inoro, eyingo.

Onendo ge noorengo sobosobo mande wirikoyingo oni goyewo?

28 Ge kuyowo Igip oningga ureyi kumoowoku, ataga ge no nguya nureyi kumoowero ete, bine? (Eksodas 2:14)

29 Oningga ngundo ngundiro etoni, Moses ngu ingoro, nguro ene sosorero, toongeyingo. Moses toongero oororo, Midiyan oniro merako nguno yuto oruworo. Kootuyisina,

Moses Midiyan barega yoro, ngunonggo simoongo simoo eraya teyingo.

30 Dagoma onibi eraya yokoro, nguno Mosesndo oni kini kingo merako oriyingo. Nguno puri oowooyi Sayinayi, nguno oodoni, ngu namoko nguno dimoo uto sanggiridodo utongga, nguno de soru tunootetoni, nguno Anutro sambono Engel oni gura, ngundo de soru kewooroko dikatoni, Mosesndo ngu kenoyingo.

31 Moses ngu kenoro soriyokoro, ingondudu urungga ingoyingo. Ngu ooga tunooteyingo, nguro Moses ngu kenowero, tanggeyimo oorowuyingo. Oorowutoni, Oo Bidodo Simburi nguro manggowo nguno tunootero, ero eyingo.

32 No gengo osisambageboro Anut, Ebaraham, Ayisak, Yekob nguro Anut. (Eksodas 3:6)

Etoni, Moses ngu ingoro, sosorero, mboorombooro tero, dimoo uto bungomo sorunggaku kenoweroyi nguya ma teyingo.

33 Ngundiro tetoni, Oo Bidodo Simburi, ngundo Mosesno eyingo.

Gengo kenggemo keyi goweyi (Su) ngu andangeyago. Ge dikateku, mera ngu kundingiyi.

34 No nenengo oni simoo bareno muri biyomingga Igip merako tetenggoku ngu, kuri kenowono. No enengo sendo moguru nguya ingowono. No ataga ene hoorooweyerowero ombuteno. Eneno kowuringga ngu andangero hoorooweyerowero. Nguro ge ootoogetooga, no ge sowenggerootoowe, Igip merako ko oorowuwa, ero eyingo. (Eksodas 3:5,7,8,10)

35 Ngu Mosesngga kuri Iserel onindo kootu inoro, sumoo eyingo. Onendo ge noorengo sobosobo tabango ko mande wirikoyingo oni goyewo? Eyingo.

Yo, ene ngu oningga ngu nangge, Anutdo soweyootoni, oororo, sobosobo tero, ko Igip oni kandeyemonggo andangero yoyoyingo. Anutdo ngu Engel oningga de sanggiridodo dimoo utono tunootero, ngunonggo Moses yanggango inowo.

36 Ngundiro nguro, Mosesndo yoyoro, Igip merako ko sono wendeyi dagoyimo nguya, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu tero etuyeroyingo. Mera kewooroko oni kini merako nguya dagoma onibi erayagomo (40), nguya ngundiro tero etuyeroyingo.

37 Ngu Mosesngga, ngundo nangge Iserel onino eyingo. Anutdo yengo dobooyega yoro yetoni, ngundo no ngandiro

Anutro ingondudu eyingo oni oruwa, ero eyingo. (Dutoronomi 18:15)

38 Kootuyisina, Iserel oni simoo bare bidodo Mosesya mera kewooroko, oni kini merako yowuru teyingo. Moses ngu noorengo osi sambananimboya oodoyi, ko, Anutro Engel oningga Moses mande inoyingo oningga nguya, Sayinayi purimo nguno oriyingo. Ene Anutro mande ngu keta yanggangonidodo ngu yoro, noore yunowo.

39 Ene osi sambanani nguro mandeni ma ingoyingo. Ene mandeni utoro, oorongooro, ma ingoyingo. Nowoondoye ngu Igip meraro ingoro oruwonggo.

40 Ngu naruno, noorengo sambanani Eronno eyingo.

Ge noorengo anut gidarega teyuno. Ngundo ngu, noore koreteyunowanggo. Ngano Mosesngga nganoku ngu, ene Igip merakononggo noore yoyoro, ngano mayero, ene noore ma ingootooye, ene noore kuri yoyokoro toongeyingo, eyingo. (Eksodas 32:1)

41 Ngu naruno nguno, ene Bulmakawu nangoni gura gabogaboyi tero, ngu anut godangengga nguno wooro yero oruwonggo. Ene ngu ooga ngu enengo kandeyebo tewonggokungga, nguro oni oni teyingo.

42 Ngundiro tetoyi, Anutdo kootu yunoyingo. Ngundiro nguro, ene ogisa kombo tootu oo nguno yambo mande teyingo. Anutro ingondudu eyingo oniro bukno eteku ngandiro.

Ye Iserel oni, kurimi oni kini merako dagoma onibi eraya (40) nguno ootooro, ye ngu no, Bulmakawu, Sipsip, oo utoro, ye wooro yeroruwonggoku ngu, ye nono ngundiro ma teyingo.

43 Kini, ye anut godange oowooyi Molok nguro mbooro ya yoro, koorowooro, tootu gabogaboyi oombooro godange oowooyi Repan, ngu oo gabogaboyi ngu yengombo tero, nguro yowuru ya newendemo yeyingo. Ngundiro nguro, no ye yoyoro Babilon, mera tanggeyi andu gidaresina yoyetoowe oruwanggo. Anutdo kurimi eyingo. (Emos 5:25-27)

44 Kurimi osisambanani oni kini merako oruwonggoku, ngu naruno, ene towimbo yowuru ya yeyingo. Ngu Anut Oo Simburi, nguro yowuru ya nguno enengo mande hamoo nguno tunootewa. Ngungga ngu, Mosesndo gabogaboyi kenoyingo. Ngundiro Anutdo Mosesno ngundiya yeni, ero eyingo.

45 Kootuyisina, osisambanani Yosuwaya oni simoonggoro gidarega yutoro, oweyeroro, meraye yoro mayeyingo. Anut Oo Simburi, ngundo osisambanani hoorooweyerootoni,

ngundiro teyingo. Ngu towimbo yowuru yangga ngu osisambanani kandeyemo oodoni ngu, yoro mayeyingo. Ngu towimbo yowuru yangga ngu oodoni, oororo, Dewitro naruno nguya oruwo.

46 Anutdo Dewitro murini nguro oni oni teyingo. Dewitdo Anutno yemboongero, sumoo eyingo. Mete no ge Yekobro Anutga nguro, yowuru ya oorengo goyetoowe, nguno ge sugi sugi oruwa, bine? Ero eyingo.

47 Ene ngu yowuru yangga ngu Solomondo yeyingo.

48 Ene Anut Oo Simburi awuno oorengo ngu merako onindo ya yetoyi, nguno ma oruwa. Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo.

49 Oo Bidodo Simburi, ngundo ngandiro ewo. Sambo ende ngu noro bibiteweroyi yaba bingamidodo. Mera ngu noro kene ngu sanganimo yeweroyi musiyo. Ndadiro yangga yendo noro yewero? No bibitero, kengeweroyi ngu, ndadiro musiyongga? No onindo ya yetenggoku, nguno no ma oorooteno.

50 Ingoyi! Noso nangge oo bidodo yemukowonowo, ero eyingo. (Ayisaya 66:1,2)

51 Ngu naruno nguno, Stiwendo mande yanggango oorengo tabango oniya yosanggawero eyingo. Mera ngaro oo nguno nowoondoye yetoyi oodoni, ye Anutno hamoo oorengo nowoondoye nguno ma yetenggo. Ye nowoondoye sodeye doongeye nguya wenonoyingo oni oorootenggo! Ye suwooyi sano Yuka Kundingiyi owetenggoku, ngu yengo osisambayebo teyingo ngundiro!

52 Anutro ingondudu eyingo oni kuri oodoyi, nguno yengo osisambayebo nguno muri biyomi teyingo. Kurimi oni nenengo metemi (Yisas) ombuweroyi, nguro mande etoyi, ngu oni nguya yureyi kumooyingo. Nga naruno nguya, yendo Yisas ngu torige windogayi mundi onino yootunoro, kandeyemo yetoyi, ureyi kumoowo.

53 Yendo Anutro mamana mande Engel oni kandeyemonggo yowonggoku, ene ye ngu ma keyootenggoku ngu! Stiwendo ngundiro eyingo.

Stiwen Digibo Ureyi Kumooyingo

54 Oni ngu mandega ngu ingootoyi, nowoondoye biyomi urungga yetoni, mawukimboongero, Stiwenya sanggiri teyingo.

55 Ene Yuka Kundingiyimbo Stiwen newendemo uro, angetoni, ene sambono gome gome doongetero, Anutro duridarini kenoyingo. Yisas kenoro, Anut kandeyi koondosina bingamidodo dikaro, oodoni kenoyingo.

56 Stiwendo ngundiro kenoro eyingo. Kenoyi! No sambo
goosootoni kenooteno. No Anut Nangoni Oni Kirarongo,
Yisas, ngu Anut kandeyi koondosina bingamidodo, dikatoni,
kenootenoku ngu! Ero eyingo.
57 Ngundiro etoni ngu, oniku manggaru urungga tero, sod-
eye ukingoro enengo bidodo ootoogero, kendutero oororo,
Stiwen dowooyingo.
58 Stiwen dowooro, woosooro ende oorero, owero oorowu-
toyi, endesoono oororo, nguno digi yoro, ngundo damoni
yero ureyingo. Oni koretero Stiwenya mande godange
eyingomu, ngundo enengo nengguro andangero, simoo gura
oowooyi Sol, ngu tanggeyimo watayeyingo.
59 Digibo Stiwen utoyi, ene ngandiro yemboongeyingo. Oo
Bidodo Simburi Simbunane Yisas, ge noro yukane yo! Ero
eyingo.
60 Stiwen ngundiro yemboongero, ene boodoo oon-
doogero, kiyero eyingo. Oo Bidodo Simburi, ge nga oni
ngaro weti mbumbuwa ngu gumi ma teyunowero. Stiwen
ngundiro ero, ene kumooyingo.

8

Soldo Anutro Kristen Oni Simoo Bare Yomburiyeroyingo

1 Soldo, Stiwen udoyiga kumooni, ero newende oni oni
teyingo. Ngu naruno nangge, mundi onindo, ene Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare Yerusalemno
oruwonggoku, damoni yero yomburiyeroyingo. Ngundiro
nguro, Kristen oni simoo bare Yudiya, Sameriya merako
songo songo sayingo. Yerusalemno ngu Yisasro kirikiri
onindo nangge oruwonggo.
2 Oni gidarega Anutro mande gome ingowonggoku,
ngundo Stiwen bingo yoro, sendo moguru urungga tero
merengooyingo.
3 Ngundiro tetoyi, ene Soldo ngu Anutro simoo bare
yomburiyeroyingo. Enendo ya bidodomo uro, simoo
bare bidodo yoyoro, yowoosooro, ya biyomimo yoyero, ya
goodooyunoyingo.

Pilipdo Sameriya Mera Ende Gurano Mande Keta Mesarango Wesiyoro Eyingo

4 Kristen oni mera bidodomo saro, ende gurano gurano
Anutro Mande Keta Mesarango, ngu wesiyoro eyingo.
5 Pilip ngu Sameriya mera ende urunggano uyingo. Nguno
Yisas Krayis oowooyi yootunoro eyingo.
6 Oni simoo bare uru oorengo Pilip oningga, ngundo
mande gome ngu etuyerootoni, gome ingoyingo. Ngu gome

ingowero sodeyero, gome ingoro, ko muri songo oorengo
gura onindo ma teweroyi ngu tetoni, ngu kenoyingo.
7 Oni simoo bare gidarega oorengo, mera mboorombo
woorogoyeroyingo. Ngu mera mbooroku oni yoyokoro, ki
moguru tero, besero sayingo. Oni simoo bare urungga
oorengo kekandeye bingo yero, biyomi yeyingo ngu, ko mete
temukoyingo.
8 Ngundiro nguro, ngu endemo oni simoo bare bidodo oni
oni urungga oorengo teyingo.

Sayimon Ngu Gosonggi Oni

9 Oni gura oowooyi Sayimon, ngu endemo nguno ootooro,
gosonggi gura gura tero oruwo. Ngundiro tetoni, Sameriya
oni simoo bare bidodo ingonduduye guradiro guradiro in-
gondudu tero oruwonggo. Ngu oningga, ngundo ngandiro
eyingo. No, noso nangge oni urungga oorooteno, ero eyingo.
10 Oni simoo bare oowooyedodo, oni oowooye kini nguya
bidodo Sayimonro mande ingowero yanggango yeyingo.
Ene ngandiro eyingo. Nga oningga nga ngu, Anutro yang-
gangonidodo. Ene yanggangoni urungga oorengo, ero
eyingo.
11 Nguro ngu, Sayimondo ngu murininggа ngu
yowooraringoro, gosonggi guradiro guradiro tetoni, ngu
kenoro keyoyingo. Ene nguro ingondudu urungga oorengo
teyingo.
12 Ene kootuyisina, Pilipdo Anutro Mande Keta Mesarango
Anutro simoo bare soboyerooteku ngu wesiyoro, ero Yisas
Krayis oowooyi etoni ingoyingo. Ngu naruno, oni simoo bare
ene hamoo ero ingoro, nowoondoye yowoorengoro, Anutno
yero, sono kundingiyi gimuyingo.
13 Sayimon nguya Anutro newendemo hamoo tetoni, ene
nguya sono kundingiyi gimuyingo. Ngundiro tero, Sayimon
ngu Pilip tanggeyimo oruwori. Sayimon ngu Pilip kandey-
imo muri songo oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu
tetoni, kenoro, ene ingondudu guradiro guradiro urungga
tero soriyokoyingo.

14 Yisasro Aposel oni Yerusalemno ootooro, mande
ngandiro ingoyingo. Sameriyano simoo bare Anutro mande
gome ingoro, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo.
Ngundiro ingoro, nguro Aposel onindo Pita Yon eraga
sureyerootoyi, ene Sameriya merako oni simoo bareno oru-
wori.
15 Oororo, eragaya uro, Anutno yemboongeyingo. Ge
Sameriya oni simoo bare Yuka Kundingiyi yunoni, ero
hoorooweyeroro, ngundiro yemboongeyingo.

16 Kuri ene Sameriya simoo bare Yisasro nowoondoyemo
hamoo tero, nguro sono kundingiyi nangge Yisas oowooy-
imo gimuwonggo. Ndadiro nguro, Yuka Kundingiyi eneno
ma ombuyingo.
17 Ngundiro nguro, eragado kandeyari Sameriya simoo
bare tabayemo okootori, Yuka Kundingiyi yoyingo.
18 Sayimondo eraga yeyootoni, kandeyari oni simoo
bareno okootori, Yuka Kundingiyi yootoyi, ngu yeyoro, ene
digi beye yoro, eragano Yuka Kundingiyi ngu uriyowero
omburo eyingo.
19 Yari komo ngu yanggangongga ngu no nguya nunori.
Ngundiro tetori ngu, no nguya oni gura tabangomo kandene
yetoowe, ene Yuka Kundingiyi ngu yowa, ero eyingo.
20 Ngundiro etoni, ene Pitando Sayimon mamanangoro
eyingo. Anutdo ge gengo beye nguya yomburiyerowaku
ngu! Ngundiro nguro, nga Yuka Kundingiyingga nga, ngu
Anutdo kingo duwoo yunoote. Gedo ngu ingoro, ene ngu
beyebo uriyoweroyi, ero ma ingowero!
21 Nga kongga noorendo oo tetetoku, ngu gengomu nguya
kini. Gumi hamoo ma yowaku ngu! Ndadiro nguro,
nowoondoge ngu Anut doongeyimo gome nenengo kini!
22 Ge komo nowoondoge yowoorengoya, Anutno yeya-
gogo, ngundiro yero gengo muringge biyomi ngu nguya
yokoya kootuyino. Ge komo Anut Oo Bidodo Simburi
nguno yemboongetoyi, Anutdo ngu gengo nowoondogemo
ingondudugemo biyomingga yeteku, ngu andangewa. Yem-
boongetoyi, Anutdo yemboongeteku, ngu ingowa bine,
ngundi kini, bine? Ngu noore watayi kini.
23 Ndawugaro nguro, nondo nowoondoge kenootenoku
ngu, oo biyomi urungga oorengo kowoo, ngundo nguno
ooroote. Gengo muringge biyomi, ngundo gosigerootoni, ge
biyomi ooroote, ero eyingo.
24 Etoni, Sayimondo mande ingoro sosorero, gumi
ngandiro eyingo. Yari komo noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani nguno yemboongetoriga, oo biyomi ngu nono
ma tunootewero, ero eyingo.
25 Aposel oni Pita Yon eragado simoo bareno Oo Bidodo
Simburi nguro mandeni wesiyoro ero, Sameriya ende
yokoro, Yerusalemno oorowuwero ko oorowuyingo. Oororo
oorekono, Sameriya ende oowooyingga nguno oororo, simoo
bareno Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ero
ero oororo, Yerusalemno ko oorowuyingo.

Pilipdo Itiyopiya Goweyi Iriyo Oninggano Mande Keta Mesarango Wesiyoro Eyingo

26 Ngu naruno, Anut Oo Bidodo Simburi nguro Engel
oninggado Pilipno eyingo. Ge ootoogeya, Yerusalem oore
yokoya, Gasa ende utenggoku oore kurimingga, ngu keyoya
u! Ngu oorega ngu, oni nguno kini kingo digu mera nangge
nguwoore oorowu!
27 Ngundiro etoni, arisa, Pilip ootoogero, uro, oororo,
ngu ooregakuno uro Itiyopiya oningga kenoyingo. Itiyopiya
mera nguro bare sobosobo koreteyingo urungga oowooyi
Kandes. Ngu ko oningga, ngundo nguro beye sobosobo
oruwo. Ene Itiyopiya ko sobosobo oningga koodoyi doon-
gootoyi, kingo oriyingo. Ene Yerusalemno kando naruno,
Anutro mande ingowero yemboongewero ombuyingo.
28 Ngu naruno, ngu enengo endemo toongewero
oorowuyingo. Enengo Hosmbo kare ngundiro yabagakuno
bibitero, oororo, ene nguno Anutro ingondudu eyingo oni
Ayisayaro buk ngu kandangero, kandangero oorowuyingo.
29 Asa, ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo Pilipno eyingo.
Ge ngu oningga ngu tanggeyimo ooroya, eneya oorowuri.
Ero eyingo.
30 Etoni, arisa, Pilip yondowidoro, oororo, Itiyopiya on-
ingga tanggeyimo oorowuyingo. Oororo, ingootoni, ngu on-
ingga ngundo Anutro ingondudu eyingo oni Ayisayaro buk
ngu kandangero, ombutoni, Pilipdo ingoro sumoo eyingo.
Ge ngu mande kandangeteku, ngu muri ingoote bine? Ero
eyingo.
31 Ngundiro etoni, ngu oningga, ngundo gumi ngandiro
eyingo. Oni gurado mande damoni ma etunerootoni ngu, no
oo ngu ma watayi tewano. Ge mete noya ngano bibitero, no
hooroowenerootoyi oorowuwaro, ero eyingo.
32 Itiyopiya oninggado Anut mandeno Yisasro eteku ngu
ngandiro kandangete. Nguro muri ngandiro.

Ene Sipsip, ureyi kumooweroyimboro dowooro, woosooro
satenggo. Sipsip nangoni uyi toongootoyi, ma kiyero,
ene neneteteku ngundiro. Ngundiro nangge, ngu
oningga nguya, ene ma manggakero eyingo.

33 Onindo enengo mandeni utoro wiriyoyingo. Nguro man-
deni nenengo ma teyingo. Onindo ngu oningga nguro osiyi
ma kenowanggo. Ndadiro nguro, ene kuri kumooyingo
nguro simoongo kini. Ero eyingo. (Ayisaya 53:7,8)
34 Ngu oni sobosoboga, ngundo Pilipno eyingo. No ge
sumoo gunooteno. Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo
oneya ngu mandega ngu eyingo? Enengomboro eyingo,
ngundi bine, oni guraro eyingo?
35 Etoni, arisa, Pilipdo Anutro mandega ngu damoni yero,
wesiyoro ero, ko, Yisasro Mande Keta Mesarango, nguya

muri wesiyoro eyingo.
36 Mande ngu wesiyoro ero, ingoro ingoro oororo, sono
gura tanggeyimo oorowuyingo. Ngu oningga, ngundo
Pilipya eyingo. Keno, sono ame. Mete no nguya sono
kundingiyi gimuwano, bine? Eyingo.
37 Ngundiro etoni, Pilipdo gumi eyingo. Ene ge komo
Yisasno nowoondogemo hamoo ngu bidodo ingootoyi ngu,
ge mete sono kundingiyi gimuwa. Ngundiro etoni, ngu on-
ingga, ngundo mande gumi, ero eyingo. No nowoondonemo
hamoo tero ingooteno. Yisas Krayis ngu Anut Nangoni
oorengo, ero eyingo.
38 Arisa, ene ngundiro etoni, kare ngundiro yawasang-
gakuno dikatoni, ene merako uro, Pilipdo oningga ngu yoro,
sonono uro, sono kundingiyi gimuyinoyingo.
39 Ngundiro tero, ene sonowooro yokoro, sagigo oore-
woriyo. Sagigo oorero, dikatori, Oo Bidodo Simburi nguro
Yukambo Pilip yoro, torige kombitero, oongooro, gurasina
toongeyingo. Nguro oni sobosoboga ngu, ene Pilip ma
kenoyingo. Ngu sobosobo oningga, ngu enengo newende
hamoo teyingo keta, nguro oni oni tero, enengo oore keyoro,
enengo endemo ko toongeyingo.
40 Ngundiro tetoni, Pilipdo Asodus endemo nguno
tunootero, Yisasro mande muri wesiyoro ero etuyeroro,
endeyoro, ene ende bidodomo yade yade oororo, Sisariya
endemo nguno tunooteyingo.

9

Soldo Newende Yowoorengoro, Yisasno Newende Hamoo Teyingo

(Aposel 22:4-16; 26:9-18)

1 Ngu naruno ngu, Sol ngu mande yanggango oorengo
ero, Oo Bidodo Simburi nguro kirikiri oni ngu yutoro,
yowoosooro, yureni kumoowero eyingo. Ngundiro tero, ene
Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo oni
urungga nguno oorowuyingo.
2 Soldo oororo, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi so-
bosobo oni urunggakuno eyingo. Ge Yuda oniro yowuru ya
nguro tabango Damaskas ende urunggano oorootenggoku,
nguro so uyi nakango, ero eyingo. Ngu so uyi nakangoyin-
gongga ngu no nunowa. Ngu so uyi nakangoyingongga,
nguno ngu ngandiro nakangoyingo. Oni simoo bare gura
gura Yisasro mande muri keta ngu keyootenggoku, ngu
yeyoro ngu, Soldo ngu oni ngu mete gosiyeroro yoyoro,
Yerusalemno mayero, ya biyomimo yoyewa. Ngundiro
nakangoyingo.

3 Nakangootoni, arisa, Sol ngu so uyi nakaya ngudodo
yoro oorowuyingo. Sol Damaskas namoko tetoni, sode-
domangge sambononggo soru gura omburo Sol moondeyi
bidodo wooriringoro himi yeyingo.
4 Ngundiro tetoni, Sol merako soreyingo. Sorungga
ngunonggo manggowo gura Solno, eyingo. Sol, Sol, ndawu-
garo, ge no yomburibarineroote? Eyingo.
5-6 Ngundiro etoni, Soldo gumi eyingo. Oo Bidodo Simburi,
ge onendo? Ngundiro ero etoni, enebana eyingo. No
Yisas. Ge no yomburinerootekungga ngundo! Ge ootoogeya,
endemo u! Kootuyisina, oni gurado geno ewaku, ngu kongga
ngu tewa. Ngundo eyingo.

7 Oni Solya endeyoyingoku ngu, ene dikaro oodoyi, ene
nenetero, mande ma ero, oni engge ma kenoyingo. Kini, ngu
manggowooga ngu nangge ingoyingo.
8 Sol ootoogero, doongetewero doongetetoni, ene doongeyi
ooreri tero, ene oo ma kenoweroyi teyingo. Ngundiro tetoni,
nguro oni songombo kandeyimonggo dowooro, Damaskas
ende uyingo.
9 Utoyi, Sol ngu endemo naru kabusa ootooro, doongeyi
ooreri teyingo, ngundiro oruwo. Nguro ene oowari sono
nguya ma neyingo.

10 Yisasro kirikiri oni gura Damaskas endemo nguno
oruwo. Ngu oningga ngu oowooyi Ananayiyas. Ene gaboya
gaboya ingootoni, Oo Bidodo Simburi, ngundo eyingo.
Ananayiyas, ngundiro etoni, enebana mande gumi eyingo.
Oo Bidodo Simburi, no oorootenoku nga! Ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, Anutdo eneno eyingo. Ge ootoogeya,
oore gura oowooyi Nenengo, nguno oorowu! Tarsas endemo
oni gura oowooyi Sol mayero, Yudasro yano yemboongero
oorooteku, nguro sumoo e!
12 Sol gaboya gaboya ene oni gura kenoyingo. Ngu on-
ingga ngu oowooyi Ananayiyas. Ngundo ya newendemo
omburo, kandeyi eneno okooyingo. Ngundiro tetoni, ene ko
doongeteyingo. Ene ngundiro kenowo. Oo Bidodo Simburi
ero eyingo.

13 Ananayiyas mande ingoro, gumi eyingo. Oo Bidodo
Simburi, no ingootenoku, oni oowooyinggado ngu oningga
nguro mande etoyi ingowono. Ene muri biyomi ngu oni
yeno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Yerusalemno oo-
rootenggoku, nguno tetoni, no ingowono.
14 Ene wooro yeyingo oni kundingiyi nguro sobosobo
so uyi sunggini yanggango yoyingo. Yowoku ngu, nga
endemo oni simoo bare gengo mande ingoro, keyoro, geno

yemboongetenggoku, ngu oni ngu yoyoro, ya biyomimo
yoyewero mande ero gosiyowo.
15 Etoni, Oo Bidodo Simburibo Ananayiyasno gumi
ngandiro eyingo. Ge oorowu! Ngu oningga ngu ataga ngu
noro ko oni. No kuri ene yowono. Ene noro oowoone
koorowooro, oororo, oni sowe gidaregano ero, ngunonggo
enengo mera sobosobo oni koreteyingo, ko, Iserel onino
nguya noro mandene nguno wesiyoro ewa.
16 No kowuri ogingo gura gura ene etungoro, inootoowe,
koorowooro, ngunonggo ene noro oowoone yootunoro, ero
endeyowa, ero eyingo.
17 Arisa, Ananayiyas ngu mande ngu ingoro, ootoogero
oorowuyingo. Ene oororo, ya newendemo uro eyingo.
Doboone, Sol, gowurongoo! Oo Bidodo Simburi Urungga,
Yisas, ngundo ooreko geno tunootewoku, ngundo no surene-
rootoni, geno ombuteno. Ngundiro nguro, nondo tabagemo
kandene yetoowe, ge mete doongengge himi yetoningga,
ko, Yuka kundingiyi nguya ge nowoondogemo angeni, ero
gunooteno. Ananayiyasdo ngundiro eyingo.
18 Ngundiro etoni, sodedomangge mambu tooberango
ngundiro tero, ngundo Sol doongeyi ukingoyingonggaku,
ngu besero soretoni, Sol doongeyi ko himi yeyingo.
Ngundiro tetoni, Sol ootoogetoni, Ananayiyasdo sono
kundingiyimbo sonowooyingo.

Soldo Damaskasno Yisasro Mande Keta Mesarango Ngu Wesiyoro Eyingo

19 Ngundiro tero, kootuyisina Sol oo nero, yanggango
ko yeyingo. Naru gidarega, Sol Yisasro kirikiri onidodo
Damaskasno oruwonggo.
20 Ngu naruno, sodedomangge Sol ngu Yuda oniro yowuru
ya ngu bidodomo toongero, Yisasro mande wesiyoro eyingo.
Ngu Yisas oningga ngu Anutro nangoni, ero eyingo.
21 Ngundiro etoni, oni simoo bare Solro mandeni ingoro,
soriyokoro eyingo. Eke oningga ekendo nangge ngu, oni
simoo bare oowooyingga Yerusalemno Yisas oowooyimo
yemboongetoyi, ngu yoyoro, yomburiyeroro tewo. Ene oo
nguno tewoku, ko, ataga ngano nguya omburo, yoyoro,
oororo, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro so-
bosobo onino oororo, ya biyomimo yoyete, ero eyingo.
22 Ene Sol Yisasro mande wesiyoro eroodoni, oni simoo
oowooyingga oorengo ngu Yisasno nowoondoyemo hamoo
teyingo. Yuda oni Damaskasno oruwonggoku, Solro man-
deni ingoro, soriyokootoyi, nguro Soldo Yisas ngu Krayis,
Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni, ero, gome tunoo
oorengo etuyeroyingo.

23 Naru urungga yokoro, Yuda oni yowuruwooro, Sol ureyi
kumooweroyimboro mande eyingo.
24 Ene Sol enengo mande ngu ingoyingo. Nguro ngu, Yuda
oni ngu Sol ureweroyimboro ero, nguro ene ende nguro
oonggoo pawa yamuko ngu bidodo suwoo sa nguya meyero
sobowooyingo.
25 Ene Sol enengo kirikiri onikundo suwoono Sol yoro,
ende nguro digi oonggoo sanganimo oorero, si urunggano
siriyoro, utombo si tawooyimo gosiyoro, utono dowooro,
ememangge ememangge yokootoyi yokootoyi, uro uro, en-
deroko oonggoo damonimo uro toongeyingo.

Sol Ngu Yerusalemno Oruwo

26 Sol ngu Yisasro kirikiri onidodo yowuruwoowero, nguro
ene Yerusalemno oorowuyingo. Ene oni bidodo Solro
sosoreyingo. Soldo no Yisasro kirikiri oni ero ewoku, nguro
simoo baredo nowoondoyemo hamoo, ero ma ingoyingo.
27 Ene Banabasdo Sol yoro, Yisasro kirikiri onino oororo
eyingo. Sol ngu Damaskas ooreko Oo Bidodo Simburi
Yisas kenowokuro etoni, ingoyingo. Ngu naruno ngu, Oo
Bidodo Simburi, ngundo mande mande Solno etoni in-
goyingo. Nguya, Soldo Damaskas ende nguro oni simoo
bareno, Yisasro mande yanggango oorengo eyingoku nguya,
ero eyingo.
28 Ngundiro nguro, Sol eneya Yerusalemno oode,
ngunonggo oororo, omburo teroruwonggo. Sol ngu
suwooyi sano ene Oo Bidodo Simburi, Yisas, nguro mandeni
oowooyi nguro mande mande yanggango ero, nguro ene ma
sosoreyingo.
29 Ngundiro tero, Yuda oni Girik merakononggo
mayeyingo, ngu mande yunootoni, nguro Soldo eneya
ronggeyoyingo. Ngundiro tero, nguro Yuda onindo Sol ureyi
kumooweroyimboro oore ereweyingo.
30 Kootuyisina, dobookuriyibo ngu mande ngu ingoro ngu,
ene Sol yoro, Sesariya endemo uyingo. Ngunonggo yeyi,
Tarsas enengo ende damonimo toongeyingo.
31 Ngu naruno, oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo
hamoo tetenggoku, Yudiya mera bidodomo, Galili mer-
adodomo, ko, Sameriya meradodomo nguya, ngundo gome
ootooro, nguno ebe rongge nguya kini. Anutro yambo
mande yanggango yero, ene Anut Oo Bidodo Simburi ngu
newendemo nangge oruwonggo. Anutro Yuka Kundingiyi,
ngundo nowoondoye yanggango yunootoni, oni simoo bare
oowooyingga oorengo yambo mandeno ombuyingo.

Pitando Iniyas Yomosiyoyingo

32 Pita ngu mera bidodomo endeyoro, ene Lida endemo
nguya uro, nguno Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo
oniya oriyingo.
33 Ngu endemo nguno, oni gura kenowoku, ngu oowooyi
Iniyas. Iniyas ngu kekandeyi ngu bidodo kumooyingo. Ene
ngu yabano nangge oode, dagoma kandegura gidemboro
kabusa yokoyingo.
34 Pitando Iniyasya eyingo. Iniyas, ataga Yisas Kray-
isdo gowege yeni, mete tete. Ge ootoogeya, gengo yaba
yomosiyo! Ngundiro etoni, ingoro, arisa, Iniyas sodedo-
mangge ootoogeyingo.
35 Lida, Seron ende erayaga nguro oni simoo bare bidodo
ngundiro kenoro, ene bidodo nowoondoye yowoorengoro,
Oo Bidodo Simburimo nowoondoye yeyingo.

Pitando Tabita Yokutuwooyingo

36 Yopa endemo, bare gura, oowooyi Tabita, ngu Yisasro
kirikiri tero oruwo. Girik mandeno ngu enengo oowooyi
ngu Dokas. Suwooyi sano ngu barega ngundo muri
gome tero, angoyi oni nguya ooro wenonootenggoku, ngu
hoorooweyeroro oruwo.
37 Ngu narunggano nguno, ene sayi yoro kumooyingo.
Kumootoni, enengo onindo bingonggaku sonowooro, ya
gumi gura awu sanganimo, nguno bingo yetoyi oruwo.
38 Kumootoni, Lida ende ngu Yopa ende tanggeyimo
kirikiri oni gidaregado ingoyingo. Ngu naruno ngu, Pita
ngu Lida endemo ooroote. Nguro oni eraya sureyerootoyi,
oororo, Pitano kira ero eriringoro, ngandiro eworiyo. Ge
nooreya ombu. Ge piru ma tewero, sodedo ombu! Ero
eyingo.
39 Ngundiro etori, arisa, Pita ootoogero, oni erayagakuya
oorowuyingo. Pita oororo, endemo tunootetoni, Yopa oni
ngundo Pita yoro, onibi yetoyi oruwoku, ya gumimo oorero,
ngu ya guminggakuno uwonggo. Utoyi, bare wabuku ngu
bidodo mayero, Pita tanggeyimo dikaro sendoruwooyingo.
Sendoro, kumbadari Dokasdo kuri metemi ootooro, tero
yunoyingoku, Pita etungoyingo.
40 Etungootoyi, Pitando simoo bare bidodo oweyerootoni,
ende ooreyingo. Ngundiro tero, Pita boodoo oondoogero
yemboongewo. Pitando omukumundoongo bare
kumoowokunggasina yowoorengoro eyingo. Tabita, ge
ootooge! Ero etoni, asa, baregaku doongetero, Pita kenoro,
ootoogero bibiteyingo.
41 Bibitetoni, Pitando kandeyimonggo dowootoni,
ootoogero dikayingo. Dikaro, ko keta oruwo. Pitando oni
Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, bare wabuku

nguya negoyerootoni, yasina utoyi, Dokas ko keta oodoni,
ngu etuyeroyingo.
42 Ngu mandega ngu ero endeyoro, Yopa endemo oni
simoo bareku oowooyingga ingoro, nguno ene Oo Bidodo
Simburi nguno nowoondoyemo hamoo teyingo.
43 Ngundiro tetoyi, Pita Yopa endemo naru oowooyingga
nguno oruwo. Pita ngu ende nguro oni gura oowooyi Sayi-
mon nguya oruwori. Sayimon nguro koni ngu Bulmakawu
goweyi yomosiyoro oruwoku oningga nguya oruwori.

10

Engeldo Omburo, Koniliyas Mande Inoyingo

1 Ngu naruno, oni gura oowooyi Koniliyas ngu Sisariyano
oruwo. Koniliyas ngu Yuda oni kini. Ene ngu me oni onibi
kandegura (100) nguro tabango. Ngu Koniliyas, ko, enengo
me oniku nguya, ngu Itali merakononggo ombuyingo.
2 Ene ngu Anutno yambo mande tero oruwo. Eneya
ya gobooro oni ngu bidodo Anutro sosorero oriyingo.
Koniliyasndo oni simoo bare ngu oni ooro wenonoyingo ngu
hoorooweyeroro, oo urungga yunoro, suwooyi sano, ene
Anutno yemboongero oruwo.
3 Naru gurano, sa gaboyi naru kabusayiga nguno,
ene gaboya gaboya gura tunoo oorengo doongeyimbo
kenoyingo. Gaboya gaboya oo kenootoni, Anutro En-
gel oni gura ya newendemo ombutoni, tunoo kenoyingo.
Kenootoni, Engel omburo, eneya eyingo. Koniliyas! Ero
eyingo.
4 Ngundiro etoni, Koniliyas Engel kenoro, sosoreyingo
urungga oorengo tero eyingo. Oo Simburi Urungga, ndawu
oogaro? Ngundiro etoni, Engeldo eneno gumi eyingo.
Gengo kira ewoku, ngu gengo simoo bare ooro wenonootoyi
yunowoku, ngu bidodo Anutro ingonduduno tunoo ooroote.
5 Ataga ge komo oni gidarega soweyerootooga, Yopa
oorowuyi. Oni gura oowooyi Sayimon nguno oorooteku, ngu
ereweya kenoyi! Sayimon oningga ngu oowooyi gura Pita.
Ene ngu oningga nguno negongootoyiga ombuni.
6 Sayimon ngu okeyimbo yano ooroote. Ngu okeyingga
ngu Bulmakawu goweyi koyi tete. Ngu oningga nguro yani
ngu wendeyi tanggeyimo ooroote. Engeldo ngundiro eyingo.
7 Engeldo Koniliyas mande ngundiro inoro, ene
toongeyingo. Arisa, Koniliyas ootoogero, enengo ko oni
eraya, enengo me oni gura negoyerootoni ombuyingo. Ngu
me oningga ngu oni metemi Anutno yambo mande tero, ene
suwooyi sano Koniliyas tanggeyimo oruwo.

8 Koniliyasndo mande Engeldo etoni ingowoku, ngu oni
kabusagakuno mande ngundiro ero sureyerootoni, Yopa
oorowuyingo.

*Pitando Anutnonggo Oo Ombutoni, Gabo Kenowoodin-
goyingo*

9 Koniliyasro oni kabusagaku sengetoni suwoononggo
yade yade oororo, samborono ngu Yopa ende tanggeyimo
tunooteyingo. Ngu naruno, Pita yawasa sanganimo yem-
boongewero ooreyingo.
10 Nguno ootooro, Pita ngu oodooro kumooro, nguro
oo newero ingoro etoni, oni oowari yomosiyoyingo.
Ngu naruno, Pita ngu ene doongeyimbo oo gabogaboyi
kenoyingo.
11 Ene sambo kenootoni, yamuko goosootoni, nguwoore oo
gura kumba gome oorengo urungga ngundiro ombuyingo.
Ngu ooga mundumi namoraya ngu yokootoni, ememonggo
ombuyingo.
12 Ngu kumbaga ngu sanganimo ngu nusako gura gura, nu,
kinikunari, nggunde oo ngudodo ombutoni kenoyingo.
13 Oo kenootoni ngu, Anutro manggowo ngunonggo eneno
eyingo. Pita, ge ootoogeya, nusako gura utoya ne! Ero
eyingo.
14 Etoni, Pitando gumi eyingo. Noro Oo Bidodo Simburi
Simbunane, no ma newano. Mosesro mamana mandeno,
ngu oo ngu roogo teyingo, nguro no ma newanoku ngu! Ero
eyingo.
15 Etoni, ngu Anutdo tambu erayayiga eyingo. Nondo
oo bidodo mete neweroyi ewonoku, ngu gedo ngu roogo
teyingo ero ma ewero, eyingo.
16 Ngundiro etoni, ngu ooga ngu tambu kabusa ngundiro
tero, sodedomangge ngu kumbagaku woosootoyi, sambono
ko ooreyingo.

17 Pita ngu ooga kenoyingo, nguro damonimboro in-
gondudu urungga oorengo ingondandangeyingo. Ingondan-
dangerootoni, oni Koniliyasndo sureyerootoni mayewong-
goku, omburo tunootewonggo. Tunootero, oni sumoo
yunoro yade omburo, Sayimondo yamukono dikayingo.
18 Yamukono dikaro, Koniliyasro onikundo meno ero
eyingo. Sayimon oowooyi gura Pita ngu ngano ooroote,
bine? Ero eyingo.

19 Ngundiro etoni, Pita ingondudu tewootoni, Yuka
Kundingiyimbo eyingo. Ingo! Oni kabusa ge erewengge-
rootenggo.

20 Ge ootoogeya, uya, eneya oorowuyi! Ge ngu oni
nguya oorowuwero ma sosorewero. Nondo oni ngu sureye-
rootoowe ombutenggo, ero eyingo.
21 Yuka Kundingiyimbo mande ngundiro ingoro, asa, Pita
ngu onikuno uro eyingo. Ye oningga erewetenggoku, ngu no
nga! Ye ndatero mayetenggo? Ero eyingo.
22 Ngundiro etoni, onikundo mande gumi eyingo.
Koniliyasndo, ene ngu me oni onibi kandegura (100) nguro
tabango, ngundo sureyerootoyi, ge goyowero mayeteto.
Ene oni nenengo gome. Ene Anutro sosoreyingo oni. Yuda
oni bidodo Koniliyasro mande ingoro, nguro ene oowooyi
bingami okootenggo. Ene oni gome nguro Engel kundingiyi
gurado omburo, eneno ngandiro ewo. Ge ooroya, ngu
oningga ngu yoya, gengo yano ko ombuya, mande mande
etooga, gome ingoni! Ero eyingo.
23 Ngundiro etoyi, Pitando ngu onikuya mande gumi
eyingo. Yano ombuya, nga suwoongga ngano werewato, ero
eyingo. Sengetoni, Pita ootoogero, onikuya oorowuyingo.
Yopa ende nguro oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo
oni gidarega nguya oorowuyingo.

Pita Koniliyasndo Yano Oorowuyingo

24 Pita onikuya sengetoni suwoononggo, yade oororo,
Sisariyano tunooteyingo. Koniliyas ngu soboyeroro oruwo.
Koniliyas ngu enengo konebeyi enengo dobookuriyi ngu
bidodomo negoyerootoni, mayero, Koniliyasndo yano yowu-
ruwooro oruwonggo.
25 Yano oodoyi, Pita yade oororo, Koniliyasndo yano
uyingo. Utoni, Koniliyas ootoogero, Pita doongeyimo om-
buro, keyi damonimo boodoo oondoogero, bagootero es-
osooteyinoyingo.
26 Ngundiro tero ngu, Pitando Koniliyasya eyingo. Ge
ootooge! No nguya oni oorengo, ngundiro eyingo.
27 Ero, Pita Koniliyas eraga mande ero ingoro, ya newen-
demo uyingo. Ya newendemo uro, oni simoo bare oowooy-
ingga yowuruwooro oodoyi yeyoyingo.
28 Yeyoro, Pitando mande yunoro eyingo. Yengombo ngu
noorengo Yuda oniro murinani ingootenggo. Yuda oni ngu
oni sowe gidaregaya gobooro oruweroyi, ngu roogo oorengo.
Ene Anutdo no ngandiro etunerowo. No oni sowe guraya
ewero roogo kini, ero ma ewano.
29 Yo, Anutdo oo etunerowoku nguro ge negonerowoku
ngu, no nowoondone kowuri ma ingoro, nguro no oni oni
tero ombuteno. Ene no ye sumoo yunowero, ye ndawu
oogaro no negonerootoyi mayeteno? Sumoo eyingo.

30 Ngundiro etoni, Koniliyasndo gumi eyingo. Nono oo
tunootewoku, nguro ewero. Naru namoraya yokoro ngu,
no nenengo yano kundingiyi oode yemboongewono. Yem-
boongero oodoowe, sa gaboyi naru kabusagomo suwoote-
toni, sodedomangge oni gura doongenemo dikawo. Oningga
nguro towikumbani ngu, wadori nomboyi oorengo.
31 Ene nono ero ngandiro ewo. Koniliyas, Anutdo gengo
kira ngu kuri ingowo. Gengo digi beye oo oni wenonootoyi,
hoorooweyeroro yunooteku, nguya ingoro kenowo.
32 Ngundiro nguro, ge komo oni sureyerootooga, Yopa en-
demo ooroya, Sayimon oowooyi gura Pita nguno negongoyi,
ero ewo. Ngu oningga ngu okeyi Sayimondo yano oorooteku
ngu, ngu oni ya simburiga ngu, ene Bulmakawu goweyi
yomosiyooteku oni. Nguro yani ngu wendeyi tanggeyimo
ooroote.
33 Etoni, nguro no sodedomangge oni sureyerootoowe,
ge goyowero oorowuyingo. Ge muri gome tero ombute.
Nguro ngu, noore bidodo mayero, nga yowuruwooro, Anut
doongeyemo oorooteto. Oo Bidodo Simburi Anut, ngundo
ge mande gunowoku ngu, nooreno etoyi, ingowero mayero,
ge sobogeroro, nga oorootetoku nga! Koniliyasndo ngundiro
eyingo.

Pitando Koniliyasro Yano Mande Wesiyoro Eyingo

34 Arisa, Pita damoni yero, mande ero eyingo. Hamoo
oorengo, ataga no muri nenengo ingooteno. Anutdo oni
mera bidodomo onino muri guranangge teyunoote.
35 Anutdo mera bidodomo oni sowe enengo yemboongero,
muri gome nenengo oorengo tero ngu, asa, Anutro newen-
demo mesarango tetenggoku, nguro gome ingoote.
36 Ye ingootenggo. Anutdo nga mandega nga yeni, Iserel
oni nooreno ombuwo. Ngu ngandiro. Ene Yisas Kray-
isro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, oni simoo bare
etuyeroote. Nguno ngu, ene Yisas Krayisno ngu, ene noore
yoyeni, Anutya nowoondonani gobooro siyeyingo oorooteto.
Yisasdo nangge oni simoo bare bidodoboro Simburi.
37 Yengombo ingootenggoku ngu, kuri Yondo sono
kundingiyimboro mande wesiyoro eyingo. Ngu narunggano
nguno, Galili merako damoni yero, ngunonggo oororo,
Yudiya mera ngu bidodomo oorowuyingo.
38 Nga mandega nga, ngu Yisas Nasaret oningga nguro
mandeni Anutdo ene rogo tero, Yuka Kundingiyimbo ko
yanggangoni urungga, ene inowo. Nguno ngu, Yisas
endeni endeni oororo, oni simoo bare hoorooweyerowo.
Anut eneya oodoni, ngunonggo oni simoo bare Setando
yomburiyeroro oodoni, ngu yomosiyerootoni, mete teyingo.

39 Noore ngu Yisasro koni oo bidodo tewoku, Yuda ende
bidodomo Yerusalemno nguya tetoni kenowooto. Ene
mundi onindo ngu oningga ngu yoro, de sanganimo sang-
gawero utoyi kumooyingo.
40 Ene sa naru kabusayiga nguno, Anutdo ko yokutu-
wootoni, keta ootoogetoni, yoro, tunoo endesina yeyingo.
41 Merenonggo ootoogewoku, ngu naruno, oni simoo
bare bidodo doongeyemo ma yeni tunooteyingo. Kini, oni
bodagano nangge Anutdo kuri rogo tewoku, tunootetoni
kenoyingo. Ngu naruno, noore ene kenoro, oo nero, sono
nero, oo ngu tewooto.
42 Ene noore mamana mande yunoro eyingo. Ye
komo noro mandene oni simoo bareno nenengo wesiyoya,
ngandiya eyi. Anutdo ngu oni Yisasga ngu nangge rogo
tetoni, ngundo oni simoo bare keta oorootenggoku, ku-
mooyingomu nguya, wirikoyerowa, ero eyingo.
43 Anutro ingondudu eyingo oni bidodo, ngu oningga
nguro mandeni wesiyoro eyingo. Yisas ko tewoku, ngundiro
nguro, oni simoo bare bidodo nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu, asa, Anutdo enengo weti mbumbuwaye hamoo
andangero, wongooni utoni kabeteyunowa, ero eyingo.
44 Pita ngu mande ngu ewoodoni, ngu naruno nangge,
Yuka Kundingiyi, ngundo oni Anutro mande ingoyingomuku
ngu bidodomo ombuyingo.
45 Yo, Yuda oni Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu Pitadodo mayewonggoku, ngundo Yuka Kundingiyi
oni sowe gidaregano nguya soweyootoni, nguro ngundiro
kenoro ngu, enengo ingonduduno soriyokoyingo urungga
tero, eyingo.
46 Ene ingootoyi, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi
keta yunootoni, ngunonggo Anut bingami okooyingo.
Ngundiro tero etoyi, Pitando eyingo.
47 Onendo nga oni ngano sono kundingiyi ngu siribo
yeyunowa? Ndatero nguro, ene Yuka Kundingiyi ngu
nooreno ngundiro yootenggo, ero eyingo.
48 Ngundiro ero, Pitando Yuda oniku mande yunoro
eyingo. Ye komo Yisas Krayis oowooyimo sono kundingiyi
Koniliyas, ko, enengo keyimo oni ngadodo sono kundingiy-
imbo sonoyeroyi, ero eyingo. Ngundiro sono kundingiyi
gimumukootoyi ngu, asa, Koniliyas, garodo Pita sumoo
inoro, ero eyingo. Ge komo nooreya ngano naru gidarega
oodegago, noore Anutro mande gome etuyeroyagogo toonge,
ero eyingo.

11

Pitando Enengo Koni Tewoku, Nguro Yerusalemno Oni Simoo Bareno Eyingo

1 Aposel oni, ko, enengo oni Yisasro nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu, Yudiya mera bidodomo oorootenggoku
ngu, ngandiro ingoyingo. Oni sowe gidarega Yuda oni kini
nguya, Anutro mande kuri yoro, ingoro, nowoondoyemo
hamoo teyingo. Ero ingoyingo.
2 Ngundiro nguro, Pita Yerusalem endemo oorowuyingo.
Yuda oni, ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngundo Pita kenoro ngu, boguwooro mande sanggawero
eyingo.
3 Ge kuri oni sowe gidarega Yuda oni kini nguro yano uro,
nguya oo newonggoku ngu! Ero eyingo.

4 Ngundiro etoyi, Pitando ingoro, oo bidodo eneno tunootetoni tewoku, ngu bidodo wesiyoro ewo.
5 No Yopa endemo oode, ngunonggo yemboongero oruwono. Ngundiro tetoowe, noro ingondudune yowoorengootoni, oo gura gabono ombutoni, ngundiro kenowono. Ngu ooga ngu kumba urungga ngundiro, mundumi ngu namoraya. Ngu sambononggo yeni, ememangge ememangge uro, no doongenemo ombutoni kenowono.
6 Nondo kumba newendemo gome gome doongetero kenowonoku, ngu nusako mera ngano oruwonggo. Nguno nusako diguno sire, kinikunare, nggunde, nu oo guradiro guradiro oruwonggo. Ngu oo ngu, nondo bidodo kenoro ingoweroyimboro.
7 Ngundiro kenootoowe, Anutdo noya eyingo. Pita, ge ootoogeya, nusako ngu gura sanggaweya, utoya, kaya ne! Ero eyingo.
8 Ngundiro etoni, nondo gumi ewono. Oo Bidodo Simburi Simbune hamoo oorengo, no ma! Nusako nga ngu sugabododo biyomi, no kuri ngundiro ngu gura ma neyingo. Ngundiro nguro, no ma newano, ero eyingo.
9 No ngundiro etoowe, ene ngu manggowooga sambononggo ko omburo ewokungga, ngundo tambu erayayigaku, ero eyingo. Oo bidodo Anutdo yeyingomu, ngu gome metemi nangge. Nguro ngu, gedo komo ngu oo ngu sugabododo, ero ma ewero. Anutdo ngundiro eyingo.
10 Ngundiro etoni, Pita mande kuri ewoku ngundiro ko eyingo. Ngundiro tambu kabusayigaku Anutdo emukoro ngu, asa, ooku bidodo woosootoni, sambono ko ooreyingo.
11 Kumba woosootoni, ooretoni, ngu naruno nangge, oni kabusa noore oruwootoku yanggano nguno mayeyingo. Oni gura Sisariyano oorooteku, ngundo sureyerootoni, nono mayeyingo.

12 Ngu naruno, Yuka Kundingiyimbo nono ewo. Ge nga
oni ngaya oorowuyi! Ge ingondudu buribari urungga ma in-
gowero. Ngundiro etoni, nguro oni dobookurine kandegura
gidemboro guranangge ngu noya yade yade oororo, noore
Koniliyasndo ya newendemo uwootowo.
13 Noore utooye, Koniliyasndo nooreno eyingo. Engel
oningga noro yano omburo, dikatoni, kenowonoku nguro
mande etoni, nondo ingowono. Engeldo nono mande ero
ngundiro ewo. Ge oni sureyerootooga, Yopa endemo ooroya,
Sayimonno etoyiga ombuni. Ene oowooyi gura Pita ngu.
14 Enendo mande gidarega etoni ingowa. Ngu mandega
nguno ngu Anutdo gengo weti mbumbuwa andangero,
yomosinggeroro, ngunonggo gengo yano oni ngu nguya
bidodo ko yoyootoni, nguro mande ngundiro etuyerowa.
Ngu Engel oningga ngundo ngundiro ewo.
15 Arisa, no mande damoni yero, ewootoowe, Yuka
Kundingiyi eneno ombuyingo. Koretero nooreno om-
buyingo, ngundiro oorengo eneno nguya ombuyingo.
16 No Oo Bidodo Simburi nguro mande ngu ko in-
goyingo, ero eworo. Yondo ngu sonombo oni simoo
bare sonoyeroyingo, ene ye ngu Yuka Kundingiyimbo
sonoyerowa. Etoni, Pita mande gura eyingo.
17 Ene kuri noore Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi nguro
nowoondonanimo hamoo teyingo, nguro Anutdo sumange
urungga yunowo. Ngundiro nangge, Anutdo ene nguya
sumange yunowo. Nguro ndawu oninggado ene komo Anu-
tro mandeni, ngu owero yokowa? Oni gurado mete Anutro
mandeni ma gosiyowa. Hamoo oorengo kini. Pitando
ngundiro eyingo.
18 Ene Pitaro mande ngu ingoro ngu, ene ngu mandega
ngu yokoro, ene Anut bingami okooro, ero eyingo. Ngu
naruno, ene ngandiro ingoyingo, Anutdo oni sowe gidare-
garo nowoondoye nguya yowoorengoro, ene mete mande
keta nguya yunootoni oruwanggo. Ngundiro ero ingoyingo.

Andiyok Oni Yisasro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Oni Simoo Bare Ngu Keta Tunooteyingo

19 Kuri Stiwen ureyi kumootoni, nguno ngu, Yisasro
keyimo oni ngu kowuri urungga tunooteyingo. Nguro
oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo gidarega songo
songo samukoyingo. Saro, oororo, Pinisiya mera, Sayiparas
meradoni, Andiyok ende nguno ko teyingo. Ene Anutro
mande ngu oni sowe songo Yuda oni kini, nguno ma we-
siyoro eyingo. Kini, ene Yuda onino nangge Anutro mande
wesiyoro eyingo.

20 Ene oni gidarega ene kewooroyemo ngu Sayiparas mer-
adonimonggo, ko, Sayirin endemonggo, ngundo Andiyok
endemo oororo, Girik oni mande yunoyingo. Ene Oo Bidodo
Simburi Yisas, nguro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro
eyingo.
21 Wesiyoro etoyi, Oo Bidodo Simburi nguro yanggangoni
eneya oruwo. Ngundiro nguro, oni simoo bare oowooyingga
Yisasro nowoondoye yowoorengoro, Oo Bidodo Simburi
nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.

22 Ngundiro tetoyi, Yerusalemno Yisasro keyimo oni simoo
bare mande ngu ingoro, ene Banabas sureyootoyi, Andiyok
oorowuyingo.
23 Banabas Andiyok oororo, yeyootoni, Anutro sumange
eneya oodoni, yeyoro, oni oni tero, oni simoo bare bidodo
ingonduduye samangoro mande yunoyingo. Ye komo
nowoondoye ingonduduye bidodomo yeya, ene komo Oo
Bidodo Simburi enengo mandeni nangge keyoyi, ero mande
yunoyingo.
24 Banabas ngu oni gome Yuka Kundingiyi, ko, Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingo muri, ngu enengo newen-
demo uro, angero, yanggango oruwo. Nguro ngu, simoo
bare urungga oorengo Yisasro nowoondoyemo hamoo tero,
Oo Bidodo Simburi nguno ombuyingo.

25 Arisa, ngu naruno, Banabas ngu Tarsas endemo uro, Sol
erewewero oorowuyingo.
26 Banabas Sol erewero, kenoro, yoro, Andiyok endemo ko
oorowuyingo. Dagoma gura ngu bidodomo, Sol Banabasya
Andiyok nguno ootooro, Anutro oni simoo bare mande
yunoro, etuyerootori oruwonggo. Yo, hamoo, ene oni simoo
bare urungga oorengo Anutro mande yunoyingo. Andiyok
nguno ngu, Yisasro kirikiri onindo oowooyi ngu Kristen oni
koretero, ero eyingo.

27 Ngu naruno, Anutro ingondudu eyingo oni gidarega
Yerusalemnonggo ootoogero, ende yokoro, Andiyok nguno
oorowuyingo.
28 Oni gura kewooroyemo oruwoku, ngu oowooyi Agabas.
Ene dikaro, Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo
etoni, ero eyingo. Oodoro kumooyingo naru urungga Iserel
mera bidodomo, ko, endeni endeni mera bidodomo nguya
omburo tunootewa.
29 Ngu mande ewoku ngu ingoro, nguro Yisas keyimo oni
simoo bare ene beye yeyi, Yudiya merako Yisasro keyimo do-
bookuriye hoorooweyeroweroyimboro soweyowero mande
guranangge, ero gosiyoyingo. Ngundiro teweroyimboro,
Yisasro kirikiri oni songo songo beye enengomo oodoni,

ngunonggo wesoowooro, gumi ngu kongga ngu tewero, ero eyingo.
30 Ene ngundiro tetoyi, Banabas Sol eragado beye ngu yoro, Yisasro keyimo oni nguro tabango onino yunoweroyimboro Yerusalemno oorowuyingo. Kootuyisina, ngu mande Agabas ewoku, ngu Rom merako sobosobo oni koreteyingo, Kolootiyas, enengo naruno, mande ewoku, ngu engge tunootewo.

12

Herodndo Yemus Ureni Kumootoni, Pita Yoro, Ya Biyomimo Yeyingo

1 Ngu naruno, Iserel mera sobosobo koreteyingo oni oowooyi Herod, ngundo Anutro Yisas keyimo oni simoo bare gidarega yutoro, yomburibariyeroro, ya biyomimo yoyeyingo.
2 Ene Yemus, Yon koneyo, ureni kumooyingo. Ene dugebo doongooni kumooyingo.
3 Ene ngundiro tetoni, Yuda oni yeyoro, nguro gome ingootoyi, nguro Herod ene Pita nguya yoro, ya biyomimo yeyingo. Ene ngu muringga ngu Yuda oni Oo Manongoyingo Yis Kini Kingo Kayingo Kundingiyi Naruno (Enengo Pasowa Naruwo) nguno teyingo.
4 Ngu naruno, ene Pita dowooro, ya biyomimo yero, me oni wata namoraya kandeyemo yeyingo. Ngu me oni watangga guranangge nanggega, nguno me oni namorayayi ko tero oruwonggo. Ngundo ngu Pita sobowooyi ero nguno yeyingo. Herodndo ngandiro ingondudu teyingo. Pasowa naruwo kinitetoningga ngu, Pitaro mandeni Yuda oni simoo bare doongeyemo wirikoro, Pita ureyi kumoowa, ero ingoyingo.
5 Ngundiro nguro, Pita ya biyomimo oodoni, me onindo nguno sobowooyingo. Ene Yisasro keyimo oni simoo baredo ngu yowuruwooro, Pitaro Anutno yanggango oorengo yemboongeyingo. Anutdo Pita gome sobowooni, ero nguro yemboongeyingo.

Anutro Sambono Oni Engel, Ngundo Pita Ya Biyomimonggo Andangeyingo

6 Herod ene Pita yoro, tabango onino Koot mandeno yewero ingoyingo. Ngu suwoono, Pita ene me oni eraya kewooroyarimo wereyingo. Ene ngu uto yanggango oowooyi sen, ngundo kekandeyi eraya eraya gosiyoyingo. Ene toongeweroyi kini, nguro me oni ngu yamukono sobowooro oriyingo.

7 Ngu naruno nangge, Anut Oo Simburi nguro sambono
oni, Engel, ngu tunooteyingo. Ngu oningga ngu tunoote-
toni, soru himi ya newendemo himi yeyingo. Engeldo
Pita tanggeyisina dowooro, yokutuwooro eyingo. Sodedo
ootooge! Ero etoni, Pita ootoogetoni, kekandeyimo utoku
besero, nggorongero, merako sorero toongeyingo.
8 Ngundiro tetoni, Engeldo eyingo. Pita gengo towi
nengguro yoya, yemuya, wanggagemo uto ngu yoya, gosiy-
oya, gengo kengge goweyi (Su) ngu yoya, kenggemo ye!
Ngundiro etoni, Pita ootoogero, Engeldo oo ewoku, ngundiro
temukowooro. Ngundiro tetoni ngu, Engeldo mande gura
eyingo. Gengo dogigiro nengguro yoya, teya, no keneroya,
ombuga, ero etoni, ngundiro teyingo.
9 Pita ngu ya gumingga ngu yokoro, ene Engel keyoro,
oorero, ene ngu ingoyingo. Ngu ooga Engeldo etoni, hamoo
ma teyingo. Ene ngu gabono nangge kenooteno, ero in-
goyingo.
10 Asa, Pita Engel eragaya oorowuyingo. Oororo, me
oni watangga koreteroga ko wata kootungga nguya da-
gayeroyingo ngu, ene watayi kini. Eragado ya biyomi
yokoro, yade yade oororo, Yerusalem oonggoo pawa nguro
yamuko yanggango biyomi teyingonggakuno oorowuyingo.
Ngu yamukongga ngu kuri enengombo goosooro, kurun-
dodo oruwo. Nguro Pita eraga nguwoore ende oorero,
oore gura keyoro, saro oorowuyingo. Oororo, Engelnggaku
sodedomangge Pita yokoro toongeyingo.

11 Ngundiro tetoni ngu, ngu naruno, Pitaro ingonduduni
himi yetoni, ene ingoyingo. Yo, no ataga ingootenoku,
Anut Oo Bidodo Simburi Simbune, ngundo enengo Engel
soweyootoni, omburo, ngundo Herod kandeyimonggo no
noyoote. Ene oo bidodo Yuda oni simoo baredo biyomi nono
tewero ingondudu tewonggoku nguya, ngunonggo noyoote,
ero ingoyingo.
12 Pita ngundiro ero ingoro, Yon nemi Mariyando yano
oorowuyingo. Yon ngu oowooyi gura Mak. Ngu yanggano
nguno, oni simoo bare oowooyingga yowuruwooro, Anutno
yemboongero, oruwonggoku Pita nguno oorowuyingo.
13 Oororo, Pitando yamuko endesinanggo ureyingo.
Ngundiro yamuko utoni, ya nguno ko teteku bare gurado
ingoyingo. Ngu barega ngu oowooyi Roda, ngundo yamuko
goosoowero, yamukono oorowuyingo.
14 Oororo, ngu barega, ngundo Pita manggowo ingoro, oni
oni urungga tero, nguro ngu, ene yamuko ma goosooro,
sodedomangge yowoorengoro, kendutero, ya newendemo
uro, meno manggaru tero eyingo. Ehe! Pita endesina

dikateku awe! Meno manggaru tero, ero eyingo.
15 Ngundiro etoni ngu, yano onikundo ngu barega nguya
eyingo. Ge mboorombo goyoote! Ngundiro etoyi, ngu
barega ngundo yanggango oorengo meno eyingo. No hamoo
oorengo eteno! Pita endesina awe! Ero ko eyingo. Etoni,
yano onikundo gumi eyingo. Ngu enengo Engelkundo ngu
bine? Ero eyingo.
16 Ene Pitando yamuko senggedodo utoro oriyingo.
Ngundiro tero oodoni, arisa, ene yamuko goosooro, Pita
kenoro, soriyokoyingo.
17 Pitando kandeyi okooro eyingo. Ye ari ma tewero,
ero eyingo. Arisa, Pitando ndaditero mayeteku, nguro
muri wesiyoro eweroyimboro teyingo. Oo Bidodo Simburi,
ngundo ya biyomimonggo noyoro, endesina yewoku, nguro
mande wesiyoro eyingo. Ye komo, nga mande muringga
ngaro, Yemusno ko dobookurine gidaregano nguya etoyiga
ingoyi. Ngundiro ero, Pita endesina ko oorero, ene ende
yokoro, yade ende gurano toongeyingo.
18 Kootuyisina, sengero ogisa ooretoni ngu, me oni Pita
ereweyingo. Erewero sumoo eyingo. Pita ndano? Ero
erewero ma kenoyingo.
19 Herodndo ngu ingoro, nguro ene oni sureyerootoni,
ngundo Pita ko erewero ma kenoyingo. Nguro ngu, Pita
erewero yokoro, nguro yamukono me oni watangga Pita
sobowoowonggoku ngu, wirikoyeroro, ngu onikuya sanggiri
urungga tero, ngu yoyoro, yureni kumoowero mande gosiy-
oro eyingo. Ngundiro ero, Herod ene Yudiya ende yokoro,
ene Sisariya endemo uro, nguno oruwo.

Herod Kumooyingo

20 Herod ene Tayiya, Sayidon ende erayaga nguro oni
simoo bare rongge sambi tero, nguya sanggiri urungga
teyunoyingo. Ngundiro tero yokootoyi, ngu ende erayaga
ngu yowuruwooro, Herodno mande yomosiyoweroyimboro
mande soweyoro ombuyingo. Herodro ya musiyomo nguro
sobosobo oni oruwo. Ngu oowooyi Balastas. Ngu Tayiya
Sayidon ende erayaga nguro oni, ngundo Balastas sumoo
inoro, sureyootoyi, ngundo Herodno oororo mande yoone-
nengowa, ero eyingo. Nguno etoyi, ngundo nguro sanggirini
yeni imakeni, ero nguro sumoo eyingo. Ngu oni ngu, ene
Herod nguro merakononggo oowari uriyootenggoku, nguro
ene siyeweroyimboro eyingo.
21 Arisa, naru gura Herodndo yeyingo, ngu naruno nguno,
Herod ene mera oo bidodo sobosobo koreteyingo nguro
nengguro gome gomemu tero, omburo, oo bidodo sobosobo

oniro yabano bibitero, ngunonggo mande mande urungga
piru oorengo simoo bareno eyingo.
22 Mande emukootoni ngu, mandeni gome ingoro, nguro
oni simoo baredo meno manggaru tero, ero eyingo. Ngu
manggowooga ngu anut gura manggowo! Ngu oni mang-
gowo ngundiro kini! Ero eyingo.
23 Ngundiro etoyi, Herod ene Anut oowooyi bingamini
ma eyingo. Kini, ngu enengo newendemo gosiyoro, ene
yowoorengoro, Anut bingami ma eyingo. Ngundiro tetoni,
nguro sodedomangge Anutro Engel onindo omburo, Herod
utoyi, goweyimo buni tunootero, ngundo songgiwi kiro
sobiyootoyi, Herod kumooyingo.
24 Ene Oo Bidodo Simburi nguro mandeni yanggangododo
tero, ngundo oni simoo bare nowoondoyemo utoni, ene
gome keyoyingo. Ngu mandeningga ngu urungga tunootero,
ngundo endeni endeni bidodomo oorowuyingo.
25 Banabas, Sol eragado, enengo kongga ngu temukoro
ngu, asa, ene Yon nguya yoro, Yerusalemno ko oorowuyingo.
Ngu Yonngga ngu oowooyi gura Mak.

13

Banabas, Sol Eraga, Anutro Kono Soweyeroyingo

1 Andiyok endemo, Yisas keyimo oni simoo bare ke-
wooroyemo Anutro ingondudu eyingo oni, ko, etuyeroyingo
oni nguya nguno oruwonggo. Ngu oni ngu oowooye
ngandiro: Banabas; Simiyon, ene oowooyi gura Nayisa,
(ngu damoni ngundiro goweyi iriyo); Lusiyas, ngu Sayirin
endemonggo oni; Maneyen ngu Herod, mera sobosobo
koreteyingo oningga, nguro dobooyi; ko, Sol oningga nguya
oriyingo.
2 Naru gurano, Yisasro keyimo oni simoo bare Anut Oo
Simburi nguno yambo mande tero, oowari oo nguya roogo
tero, yemboongetoyi, ngu naruno, Yuka Kundingiyi, ngundo
eneya eyingo. Ye komo Banabas, Sol, eraga, noro ko
nangge teri, ero rogoyeroyingo. Yo, ene nondo ko teyi, ero
negoyerowonoku, ngu nangge teyariyi, ero eyingo.
3 Arisa, Yuka Kundingiyimboro mande ingoro, ene oowari
oo bidodo roogo tero, ene kundingiyi ootooro, ngunonggo
ene yanggango yemboongero oruwonggo. Ngundiro oode
yokoro ngu, asa, ene Banabas, Sol, eraga, tabayarimo kand-
eye yero, Anutno yemboongero ngu, ko nguro nangge teri,
ero rogoyerowonggo. Ngundiro tero, Banabas, Sol, eraga,
soweyerootoyi sayingo.

Banabas, Sol, Eraga, Sayiparas Meradonimo, Mande Gome Ngu Yootunoro Eyingo

4 Yuka Kundingiyi ngundo soweyerootoni, Banabas, Sol
eraga sayingo. Ngundiro nguro, Banabas dobooyi Sol nguya
ende gura oowooyi Selusiya nguno uro, ngu sono wendey-
imo nguno wanggo sanganimo ooretori, wanggobo yoyoro,
Sayiparas meradonimo oorowuyingo.
5 Oororo, Sayiparas meradoni nguno ende gura oowooyi
Salamis nguno tunooteyingo. Ngu endega nguno, Yuda oniro
yowuru ya nguno uro, Anutro Mande Keta Mesarango ngu
yano wesiyoro eyingo. Yon oningga ngu nguya Banabas, Sol,
eraga, hoorooweyeroro, ko teyingo.

6 Banabas, Sol, eraga, Sayiparas meradoni, ngu bidodomo
endeyoro, yade oororo, Pepos endemo uyingo. Ngu endemo
nguno, Yuda oni gura kenoyingo. Ngu oningga ngu, ene
gosonggi gura gura teroruwo. Ngu oningga ngu enengombo
ngandiro ete. No Anutro ingondudu eyingo oni eteku
ngu, ene godange ete. Ngu oningga ngu oowooyi Ba-Yisas,
oowooyi gura ngu Elimas.
7 Ba-Yisas oningga, ngundo Gabuman mera koreteyingo
oni nguro dobooyi. Koreteyingo oningga ngu oowooyi
Serigiyas Polas. Enengo ingondudu ngu gome oorengo.
Ene Anutro mande ingowero, nguro Banabas, Sol, eraga
negoyeroyingo.
8 Ene Elimas gosonggidodo oningga ngu, oowooyi Girik
mandeno ngu damoni ngandiro: ngu gosonggi oni. Ngu
oningga, ngundo Banabas, Sol, eragado, Anutro mande
wesiyoro etori, enendo tootoongoro gosiyoweroyimboro.
Ngundiro tetoni, nguro ene mera oo sobosobo koreteyin-
gongga, ngundo Anutro mande ingoro, newende nguno ma
yewero, ero ingoro gosiyoyingo.
9 Asa, Sol, oowooyi gura ngu Pol, ngundo Yuka Kundingiyi
urungga bidodomonggo Elimas gome gome kenondadan-
gero, manggaruwooro eyingo.
10 Ge Setan nangoni! Ge muri gome mesarangomboro
sanggiri teteku ngu, gengo muringge ngu biyomi, ko,
gengo godangengge oo biyomingge, ngundo nowoondogemo
urungga ooroote! Ngundo Oo Bidodo Simburiboro oore
muri gome ngu yomburiyeroroote! Gengo muri biyomingga,
ngu ma yokowa, bine?
11 Arisa, ingo! Ataga, Oo Bidodo Simburi enengombo
gurewa! Gutoro doongengge ukingowa! Ataga, ge sa ma
kenowa! Ge ngundiro oode, naru gidarega yokowa, ero
eyingo.

Polndo ngundiro etoni, sodedomangge goboore wooro
iriyo gura tunootero, ngundo Elimas doongeyi
ukingoyingo. Ngundiro ukingootoni, mera ma

kenoyingo. Mera ma kenoweroyi tero, nguro ene oni erewero erewero oororo, oni gura dowooro, ingootoni, ngundo mete hooroweneroni, ero ereweyingo.

12 Mera oo sobosobo oni urungga ngu kenoro, soriyokoro, sosorero, ene Anut Oo Bidodoboro Simburi, nguro mandeni ingoro, newendemo Anutro ingootoni, hamoo teyingo.

Banabas, Sol, Eraga, Pisidiya Merako Andiyok Ende Nguno Ko Teyingo

13 Polya oni endeyoyingo, ngu bidodo Pepos ende yokoro, wanggo sanganimo oorero, Pega ende, ngu Pambiliya merako oorooteku, nguno oorowuyingo. Oororo, Yondo oniku yoyokoro, enesu nangge Yerusalemno ko oorowuyingo.

14 Oorowutoni, oni songoku Pega ende yokoro, oororo, yade Andiyok ende, Pisidiya merako oorowuyingo. Ngu narungga ngu, kando naru nguro ene Yuda oniro yowuru yano uro, nguno bibiteyingo.

15 Bibitetoyi, yowuru ya nguro tabango, ngundo mamana mande Anutro ingondudu eyingo oniro mande kandangeyingo. Kandangero yokootoyi, kootuyisina, Polndo enengo dobookuriyi nguya negoyeroro eyingo. Dobookurine, ye mande gura simoo bare nowoondoye yanggango teyunoweroyi moore tetoningga ngu, mete wesiyoya, etoyiga ingoyi, ero eyingo.

16 Ngundiro etoyi, asa, Polndo ootoogero, kandeyi okooro, ero eyingo. Ye Iserel oni, ye oni sowe gura gura Yuda oni kini Anutro ingoro, yambo mande tetenggoku ngu, ye ingoyi!

17 Nga Iserel oni ngaro Anutga, ngundo osisambananimo yootunoyeroro, sunggi eneno yeyingo. Ngu naruno, ene Igip merako yuto oodoyi, ene Anutdo oode, oni simoo bare oowooyingga yoyeni tunooteyingo. Kootuyisina, Anutro yanggangonimbo ko yoyootoni, Igip mera yokoro sayingo.

18 Oni kini kingo merako nguno, dagoma onibi eraya (40) nguno, Anutdo Iserel oniku enengo mandeye muriye biyomi teyingomu, nguro Anutdo newende kowuri urungga oorengo ingoyingo.

19 Anutdo Kenan merako oni simoo bare sowe kandegura gidemboro eraya (7) yomburiyeroyingo. Yomburiyeroro, meraye Iserel oni simoo bare yunoyingo. Ene ngu merangga nguno oruwonggoku, ngu dagoma urungga oorengo (450) nguno oruwonggo.

20 Kootuyisina, Anutdo Iserel oni wirikoyeroweroyi oni ngu kandeyimo yetoni, ngundo Iserel simoo bare soboyeroyingo. Ene ngundiro tero oodoyi, oororo, Anutro

ingondudu eyingo oni oowooyi Samuwel oningga nguro naruni ngu kiniteyingo.

21 Ngu naruno, Iserel simoo baredo mera oo bidodo so-bosobo koreteyingo oni gura yowero, nguro Anutno sumoo, ero eyingo. Etoyi, nguro Anutdo oni gura oowooyi Kis, ngu nangoni ngu yunoyingo. Ngu Kis oningga ngu nangoni oowooyi ngu Sol. Ngu oningga ngu, Beniyamin oningga, nguro sembeni. Sol ngundo sobosobo oruwoku ngu, dagoma onibi eraya (40) oruwo.

22 Ene Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo Sol oningga ngu andangero, Dewit yoro, ngu musiyomo yeyingo. Anutdo oni simoo bareno Dewitro, ngandiro eyingo. No Dewit Yesi nangoni kenowono. No nowoondone ngu enengo gome ingooteno. Dewitdo ngu nondo ingootenoku, ngundiro ko tewa. Anutdo ngundiro eyingo.

23 Anutdo nguro kuri mande gosiyoyingo ngundiro tunootewo. Ngu ngandiro eyingo. Dewitdo nguro sowenimo ngu, nguno nondo Yisas yewe tunootewa, ero eyingo. Ngu oningga, ngundo ngu Iserel oni simoo bare bidodo muri biyomimonggo ngu andayeroro, ko yoyowa. Ene noore ko yoyoweroyi oni.

24 Kurimi Yisas ma ombuyingomo, ngu naruno, Yondo Iserel oni simoo bare bidodomo mande wesiyoro yunoro eyingo. Ye komo nowoondoye hamoo yowoorengoya, sono kundingiyi nga gimuyi, ero eyingo.

25 Yon enengo koni namoko yokoweroyi naruno, ene sumoo yunoro eyingo. Ye noya ndadiro etenggo? No ngu yendo oningga sobowooro oorootenggokungga ngu kini. Ene ye ingoyi. Oni gura no keneroro, ombutekungga ngu, ene oni urungga oorengo oowooyidodo. No ngu enengo ko oni nangge.

26 Ye dobookurine, Ebarahamro osisembeni, ko, ye oni sowe gidarega Anutro yambo mande tetenggoku oni, ye ingoyi! Anutdo mandega ngu nooreno soweyowoku ngu ngandiro. Anutdo Yisas ngu noore ko yoyoweroyimboro soweyoyingo.

27 Ene oni Yerusalemno ko enengo tabango oni ngudodo, Yisas oningga nguro ene gome ma ingoro, kootu inoyingo. Ene kando naru bidodomo, Anutro ingondudu eyingo oniro mande ngu kandangero ingowonggoku, ene nowoondoyemo ma siriyoyingo. Yo, Anutro ingondudu eyingo onindo oni simoo baredo Yisas kootu inowanggo, ero kuri eyingomu, ngu ataga engge tunooteyingo.

28 Yudaro tabango onikundo ngu Yisas goweyimo biyomi guraro ureyi kumooweroyi, oo gura ma kenoyingo. Kini,

ene Rom Gabuman oni, ngundo Iserel merako oo sobosobo
koreteyingo oni oowooyi Payilat, nguno meno manggaru
tero eyingo. Utooga kumooni! Ero eyingo.
29 Ene ngundiro tero yokoro, kootuyisina, de omukondi
sanganimonggo andangero yoro, mere gurano meren-
goowanggo. Ene Anutro ingondudu eyingo onindo mande
nakangoyingo ooku bidodo temukoyingo.
30 Yisas kumootoni, merengooyingomu, Anutdo
ngunonggo, ene ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo.
31 Ngundiro tetoni, oni Galili merakonggo Yisasdodo
Yerusalem mayeyingomu ngu, naru oowooyingga Yisas
kenoyingo. Ngu oni, ngundo Yuda oni simoo bareno nguro
mande wesiyoro ewonggo.
32-33 Ene mande gura eyingo. Noorendo mande gome
ngu yeno wesiyoro eteto. Ngu ooga kuri Anutdo noorengo
osisambanani yunowero mande, ero gosiyoyingo. Yo, ngu
ooga Anutdo ero tewero mande ero gosiyoyingomu, ngu
ataga, noore enengo bugobugonimo engge tunootete. Yo,
yambo Sam bukno Anutdo Yisasro ngandiro eyingo.

Ge noro nangone. No ataga oni doongeyemo wesiyoro no
gengo awangge. Ero eyingo. (Sam 2:7)

34 Anutdo Yisas merenonggo ko yokutuwooyingomu, ene
mereno ko uro ma buwoo yeyingo. Nguro ngu, Anutro
mandeno ene ngandiro eyingo.

No oo gomemu kundingiyi ye yunowanoku, kurimi no oo
ngundiro Dewit inowero mande gosiyoro ewonowo.
Ero eyingo. (Ayisaya 55:3)

35 Ngundiro nguro, yambo Buk Sam gurado Anutya ete.

Ge gengo oni kundingiyi yokootoyi, ma buwoo yewa. Ero
eyingo. (Sam 16:10)

36 Noore ingooteto. Dewit ene Anutdo ingooteku, ngundiro
oni simoo bare kewooroyemo enengo mandeni ngu keyoro,
ko teyingo. Kootuyisina, ene kumootoni, enengo osisembeni
tanggeyemo merengooyingo. Ene ngu goweyi ngu buwoo
yeyingo.
37 Yo, Dewitro goweyi buwoo yetoni, ene ngu oningga ngu
Anutdo yokutuwootoni, keta ootoogeyingongga ngu, ene ma
buwoo yeyingo.
38-39 Arisa, ye dobookurine, ngu mandega ngu gome in-
goyi! Noorendo mande ngandiro nguro yeno wesiyoro
eteto. Ye Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu,
Yisas ngundo, yengo weti mbumbuwa bidodo andangero,
sonowooro kabeteyunoyingo. Ene Mosesro mamana man-
deno, ene mete yengo weti mbumbuwa andangetoyi ngu,

ene ngu ooga, ngundo Anut doongeyimo goyeni, oni nenengo ma tunootewanggo. Kini, nga Yisas oningga ngando nangge ene mete oni simoo bare bidodoboro weti mbumbuwa andangetoni, Anut doongeyimo yoyeni, ye oni nenengo gome tunootewanggo.

40 Ngundiro nguro, mande nga yeno ombuteku ngu, ye ingonda teyi! Ngu ooga yeno ma ombuwakuro, nguro kurimi Anutro ingondudu eyingo onindo, nguro eyingo. Anutro bukno, enendo ngandiro eyingo.

41 Ye yomooyinoro, kootuyisina mande ewonggoku oni, ye ingoyi! Ye ngu ooga ingondudu urungga ingoro, nguro biyomi yewa. Nguro no yengo naruno ko gura tewanoku, ene oni gurado ngu kongga nguro yeno etoni, ye ngu ingoro, hamoo ete, ero ma ingowero. Ero eyingo. (Habakak 1:5)

42 Ngundiro mande emukoro ngu, Pol, Banabas eraga, endesina ooretori, oni simoo baredo eneya, ero eyingo. Andeno naru kundingiyingga nguno nguya, nga mandega nga nangge, nooreno ko wesiyoya eri, ero eyingo.

43 Ene yowuru ya yokoro, endesina oorero, Yuda oni simoo bare oowooyingga oorengo, oni sowe songoku nguya Anutro mande ingoro, nguro koyi tetenggoku oni, ngundo Banabas, Pol eraga keyeroyingo. Ngundiro keyerootoyi, eragado Anutro sumange mande ngu yanggango teya oriyi, ero ingondudu yunoyingo.

44 Andeno, naru kundingiyimo, ngu endemo oni simoo bareku namoko bidodo, ngundo Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ingowero, yowuru yano uro yowuruwooyingo.

45 Oni simoo bare urungga oorengo mayero, yowuruwootoyi, Yuda onindo ngu oni sowe gidarega Yuda oni oowooyingga oorengo ngu yeyoro, nowoondoyemonggo biyomi urungga ingoyingo. Nguro ngu, ene damoni yero, Pol eragaro mandeyari tootoongoro, yomburiyoro yomooyunoro, kootuyarisina nguya mande mande teyingo.

46 Ngundiro tetoyi, nguro ngu, Pol, Banabas eragado mande yanggango oorengo manggaru tero eyingo. Hamoo, noore Anutro mande komo ye Yuda onino koretero erogogo, ene ye nga mandega nga ngu yokoro, kootu inoyingo. Kootu inoro, ye yengombo ingonduduyemo ye mete Anutya suwooyi sano keta sugi sugi oruweroyi, ngu ma yowero ingootenggo. Nguro ngu, ye ingoyi! Ataga noore yowoorengoro, oni simoo bare sowe gidaregano, Yuda oni kini nguno sawaro.

47 Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo nooreno mande yanggango yunoro, Polro ngandiro ewo.

No ge goyetenoku ngu, ge oni sowe gidarega Yuda oni kini
nguro soru. Gedo ende mera bidodo nguno, oni simoo
bare bidodo hoorooweyero, ero ewo. Ngundiro tetoyi,
Anutdo ngu oni simoo bare ngu weti mbumbuwa
andangeyunoro, ko yoyowa. Ero eyingo. (Ayisaya
49:6)

48 Oni sowe gidarega Yudaro yowuru yano oorootenggoku,
ngu mandega ngu, mandeni ingoro ngu, ene oni oni tero
eyingo. Anut Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni ngu gome
oorengo! Ero eyingo. Nguro ngu, simoo bare bidodo Anutdo
rogo tewoku, ngundo keta suwooyi sano oruweroyiga, ngu
ooro ene Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo.
49 Ngu naruno, Oo Bidodo Simburiboro mande ngu mera
gidarega bidodomo oorowuyingo.
50 Ene Yuda onindo ende nguro bare yambo mande teteng-
goku oowooyedodomu, ende nguro tabango oni ururumu
oowooyedodomu, ngu nguya nowoondoye yeyi, sanggiri
yunootoyi, ngundo Pol, Banabas eraga yutoro, enengo ngu
endega ngu yokoya sari, ero oweyingo.
51 Ngundiro tetoyi, nguro Pol, Banabas eragado ootoogero,
keyarimo kukukakawu mera ngu endemo nguno yongguru-
mootori, merako uyingo. Simoo bare ngu enengo muri
biyomiye, ngu ngundiya orini, ero nguro kumana biyomi
yeyunoyingo. Ngundiro tero, eraga ootoogero, Ayikoniyam
ende oorowuyingo.
52 Yisasro ko oni simoo bare ngu, ene Yuka Kundingiy-
imbo nowoondoyemo yanggango oorengo uro, angetoni, ene
ngunonggo oni oni urungga oorengo teyingo.

14

Banabas, Pol Eraga, Ayikoniyam Endemo Ko Teyingo

1 Ayikoniyam endemo nguya, ene Anutro mande wesiyoro,
ngundiro teyingo. Banabas, Pol eraga, enengo muriyari
ngundiro teteriku, ngu Yuda oniro yowuru yano uro, nguno
Yisasro mande wesiyoro eyingo. Erayaga ngu mande gome
wesiyoro etori, nguro Yuda oni simoo bare, ko, oni simoo
bare sowe gidarega oowooyingga oorengo nguya mandeyari
ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo.
2 Ene Yuda oni gidare ngu nowoondoyemo mande ngu
ingootoyi, hamoo ma teyingo. Nguro ngu, ene oni sowe
gidarega nowoondoye yokutuwoorootoyi, nguro ene oni
erayaga nowoondoye sanggiri tero, mundi teyingo.
3 Banabas, Pol eraga, Ayikoniyamno naru pirungga nguno
oriyingo. Erayaga ngu Oo Bidodo Simburi nguro mandeni
wesiyoro ewero, yanggango yeyingo. Oo Bidodo Simburi

ngundo, erayaga ngu kandeyari yeni, yanggangododo tetoni,
ngundo ko muri songo oorengo onindo ma teweroyimu ngu
tero, ene oni simoo bare etuyerowo. Oo Bidodo Simburi
nguro sumangeni ko mandeni ngu hamoo oorengo, ero
ngundiro etuyeroyingo.
4 Ene ngu endemo oni simoo bare ngu wesoowooro,
wata gura gura teyingo. Wata gura Yuda oniya siyeyingo.
Wata gura Yisasro soweyeroyingo Aposel oni erayagakuya
siyeyingo.
5 Ngundiro tetoyi, kootuyisina, oni sowe gidarega, Yuda
onidodo, ko enengo tabango oni nowoondoyemo hamoo ma
teyingomu, ngudodo ootoogero, yowuruwooro, mande ero
gosiyoro, Pol, Banabas eraga, biyomi teyunowero ingoyingo.
Nguro ngu, ene digi yoro, oorongooro, yureyi kumoowero,
ero ingoyingo.
6 Mande ngundiro gosiyootoyi, ene Banabas, Pol eraga,
ngu ingoro, nguro sodedomangge ene saro, yade oororo,
Layikoniya, merako nguno Listara, Debi ende erayaga, ko,
ngu tanggeyimo ende nguno nguya sayingo.
7 Saro, ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu ende nguno
koyi tero, wesiyoro eyingo.

Banabas, Pol Eraga, Listara Endemo Ko Teyingo

8 Ngu naruno nguno, Listara endemo, oni gura bibitero
oruwoku, ene keyi ngu yanggango kini. Ene kurimi ne-
mimbo keyi biyomi ngundiro bisiyoyingo. Ngu oningga ngu
keyimbo bodaga ma endeyoyingo.
9 Polndo mande etoni, ngu oni keyi biyominggakundo
Polro mandeni gome ingoro oruwo. Ngundiro ingootoni,
Polndo gome gome kenondadangero, ingowoku, ene newen-
demo hamoo, ngundo ngu ene metemi teweroyi, ngu
kenoyingo.
10 Ngundiro nguro, Polndo mande eneno meno eyingo. Ge
ootoogeya, kenggebo nenengo dika! Ero etoni, oninggaku
ngundiro ingoro, arisa, sodedomangge ene parero oorero,
kewoongoro oorowuyingo.
11 Ene ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare urungga
oorengo ngu ooga Polndo teteku, ngu kenoro ngu,
Layikoniya mandenonggo meno manggaru tero eyingo.
Anut, garo oni ngundiro tunootero, nooreno ombutenggoku
ngu! Meno ero eyingo.
12 Banabas anut gura oowooyi Sus, ero, ko, Pol ngu
anut gura, oowooyi Hermis eyingo. Ngundiro oowooyi
etoyi, ndawugaro nguro, Polndo ngu keyi biyomingga nguya
ootooge, ero etoni, nguro ene Polya anut Hermis eyingo.

13 Susro kootu ya, ngu ende ngu dabemisina oruwo.
Ngu yowuru yangga nguro Susro wooro yeyingo oningga,
ngundo Bulmakawu urumoni gura yoro, irosara utono
gosiyoyingomu yoro, omburo, sisi pawa yamukono om-
buyingo. Ngundiro tetoyi, ende nguro oni simoo bare ngu
bidodo yowuruwooro, Banabas, Pol eragano, wooro yewero,
ero teyingo.

14 Ene ngundiro tetoyi ngu, Aposel oni erayaga, ngu Ban-
abas, Pol, mande ngu ingoro ngu, arisa, enengo nengguro-
yari dowooro, oomboongeweroyi tero, kendutero, simoo
bare kewooroyemo oororo, manggaru tero eyingo.

15 Ye oni simoo bare, ndadiro nguro, ye ngundiro tetenggo?
Noore ngu oni oorengo, noore ye ngundiro! Ngu hamoo
noore oni nangge! Noore omburo, Mande Keta Mesarango
ngu wesiyoro, yeno ero, nguro ye ngu ingoro, muri biyomi
ngu yokoya, ye yowoorengoya, nowoondoye Anutno yeya,
nguno keta oriyi. Anut ngundo sambo, mera, wendeyi,
nguya yeyingo. Ngano oo oorootenggoku, ngu bidodo nguya
yeyingo.

16 Hamoo, kurimi ngu oni simoo bare mera bidodomo
yoyokootoyi, enengo muriye biyomimo endeyoro oru-
wonggo.

17 Ene Anut doongeyimo, oo ngu bidodo ma kombiteyingo.
Kini, ene oo gomemu nooreno teteku, nguro noore tunoo
oorengo etuyerooteku, ene Anut gome. Ene sambono oode,
ngunonggo sono midugu yeni, yeno omburo, ngundo tetoni,
oowari urungga gome oorete. Enendo oowari gome noore
yunoro, ngunonggo ye nowoondoye yeni, oni oni tete, ero
eyingo.

18 Banabas, Pol eragado, ngu mandega ngu eyingo. Ene
erayaga ngu oni simoo baredo wooro yewero tewonggoku
ngu yokoyi, ero, ko yanggango teyingo. Nguno ngu, ye komo
noore eragano, wooro ma yewero, ero eyingo.

Onikundo Digi Yoro, Pol Ureyingo

19 Arisa, ngu naruno nguno, Yuda oni gidarega nguro
ende erayaga ngu Andiyokno Ayikoniyamno, ngu Listara en-
demo mayero, endemo oni simoo bare nowoondoye yokutu-
wooro ganaganayerowonggo. Ngundiro ganaganayerootoyi,
nguro endemo oni ngu sanggiri urungga tero, ene digi
yoro, ngundo Pol ureyi kumooyingo. Pol bingo woosooro,
endesina oorero, nguno yeyingo. Oni Pol urewonggoku,
ngundo ngu Pol kumoowo, ero ingoyingo.

20 Ene Yisasro keyimo oni simoo bare mayero, Pol bin-
gonggaku pawangoro oruwonggo. Oodoyi, Pol ko ootoogero,

ende newendesina ko uro wereyingo. Sengetoni, dobooyi
Banabasya, Debi endemo oorowuyingo.
21 Ngu Debi endega nguno, ene mande gome ngu wesiyoro
eyingo. Nguno simoo bare urungga koyi tetori, ene Yisasro
ko oni tunooteyingo. Kootuyisina, ene Listara, Ayikoniyam,
Andiyok endemo ko oorowuyingo.
22 Nguno Yisasro keyimo oni simoo bare nowoondoye
yanggango teyunoro, mande eyingo. Ene mande yanggango
ero eyingo. Ye komo nowoondoyemo hamoo teyingo yang-
gango orini. Noore Anutro endega enengombo oni simoo
bare soboyerooteku, ngu newendesina uwero ngu, asa,
koretero ngu, noore komo merako ngano kowuri urungga
koorowoorogogo uwato, ero eyingo.
23 Ende ngu bidodomo, Pol, Banabas, eragado, ngu
oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yang-
gango yunoro, ngu rogo tetori, ngu oni, ngundo tabango
tunooteyingo. Ngundiro tetoyi, oni simoo bare ene oowari
yokoro, kundingiyi tero, yemboongero nangge ootooro,
ngunonggo tabango oniku ngundo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani ngu kandeyemo yero, ndawugaro nguro, ene nguno
nowoondoyemo hamoo tewonggoku nguro.

Banabas, Pol Eraga, Ene Andiyok Ko Oorowuyingo

24 Kootuyisina, Banabas, Pol eraga, Pisidiya mera kewooro
oororo, Pambiliya merako tunooteyingo.
25 Eragado oororo, Pega endemo mande wesiyoro
ero yokoro, ene kootuyisina, erayaga ngu Ateliya ende
wendeyino nguno uyingo.
26 Ngundiro uro, Ateliya endemonggo ngu wanggono oore-
tori, wanggobo yoyoro, Andiyok endemo ko urooreyingo.
Kuri ngu endemo Yisasro keyimo oni simoo bare, ngundo
erayaga ngu Anutro sumangeni nguno nangge ko teri, ero
rogoyeroyingo. Erayaga ko ngu teri, ero rogoyerootoyi, ene
ko ngu temukoyingo.
27 Banabas, Pol eraga, Andiyok endemo mayero ngu,
Yisasro keyimo simoo bare yowuruyeroro, ko teworiku
nguro mandeni oo bidodo wesiyoro, ero eyingo. Ene
oo bidodo Anutdo eneya tero tewonggoku, ngu bidodo
eyingo. Anutdo oni simoo bare sowe songomboro yamuko
goosootoni, ene nguya nowoondoyemo hamoo teyingo.
28 Ngundiro ero, eraga, Yisasro keyimo oniya naru
urungga nguno oriyingo.

15

Aposel Anutro Ko Nguro Yowuru Urungga Yerusalemno Tunootewo

1 Ene Yuda oni gidaregado, ngu Yudiya mera yokoro ngu,
Andiyok endemo mayero, Yisasro keyimo oni simoo bareno
mande mande etuyeroro, ero eyingo. Ye Mosesro mande
muri ngu ma keyoro, moondeye ma yomosiyootoyi ngu,
arisa, Anutdo ye ma yoyowa. Ngundiro nguro, ye komo
Mosesndo muringga ngu keyoyi, ero eyingo.
2 Ngundiro mande etuyeroro, etoyi, Pol, Banabas eraga,
mande ngu ingoro, arisa, ene sanggiri urungga ngu oni
nguya tetori, ngu oni nguya ronggesambi urungga teyingo.
Ngundiro tetoyi, asa, Yisasro keyimo oni simoo baredo
Pol, Banabas eraga, ko, ngu merako oni gidarega nguya
sureyerootoyi, Yerusalem nguno ngu, mandega ngu, Yisasro
Aposel oni, ko tabango oni ururu ngudodo yomosiyowero
oorowuyingo.

3 Nguro simoo baredo ngundiro soweyerootoyi, saro,
oororo, Pinisiya mera, Sameriya mera ngu ende erayaga ngu
kewoorokuri oororo uyingo. Yade oororo, Yisasro keyimo
oni ngu oo teworiku, nguro Anutdo oni sowe gidarega
nowoondoye yowoorengootoni, ene nowoondoyemo hamoo
teyingo. Ngundiro etori, Yisasro keyimo oni nowoondoyemo
ingoro, nguro ene oni oni teyingo.

4 Pol, Banabas, eraga oororo, Yerusalemno tunooteyingo.
Yerusalemno Yisas keyimo simoo bare, Yisasro Aposel oni,
tabango oni, ngundo yeyoro kambayeroyingo. Pol, Ban-
abas eragado, Anutdodo ko teworiku, nguro mande bidodo
yootunoro eyingo.
5 Ngundiro etori, ngu naruno, Parisi oni gidarega
ngu Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngundo
ootoogero, Pol Banabas eraga goweyarimo mande sang-
gawero etenggo. Ye komo oni sowe gidaregaro moondeye
yomosiyerootoyiga, ene komo Mosesro mamana mande ngu
keyoyi! Eyingo.
6 Ngundiro etoyi, arisa, Yisasro Aposel oni, tabango
onidodo yowuruwooro, ngu mandega ngu yomosiyowero
eyingo.
7 Ene mande mande urungga ero, mande piru
woosooyingo. Ngundiro tetoyi, Pitando ootoogero eyingo.
Yisasro keyimo dobookurine, ye ingootenggo! Anutdo kuri
ko nga bayetero, noore yunowo. Ene no yootunonerowoku
ngu, no mande gome ngu nangge etoowe, nguro oni sowe
gidarega ngu mande ingoro, nowoondoye yowoorengoro,
hamoo tewanggo.
8 Anutdo ngu oni bidodoboro nowoondoye kenoro ingoote.
Ene garo etuyeroro, ene newendemo metemi ingooteku,
nguro ene Yuka Kundingiyi ene yunoote. Noore yunowoku

ngundiro.
9 Anutdo muri gura noore yunoro, muri guradiro gura ene
ma yunoote. Kini, ene Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi,
nguno ene nowoondoye yeni sarayi mete tetoyi, nooreno
nguya ngundiro teyingo.
10 Ngundiro nguro, ye ngundiro tetoyi, nguro Anutdo
ye gumi ogingo yeyunowa, bine? Ye ngu oo kowuringga,
ngundo Yisasro keyimo simoo bare bungeye ma gosiyowero.
Kurimi osisambanani noore nguya ngu kowuringga ngu
koorowooweroyi, ngu ereremo kini.
11 Kini, ene noore ngu nowoondonanimo hamoo tetoni,
hamoo ingowato. Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisasro
sumangeningga, ngundo nangge noorengo bidodo yoyowoku ngu! Ngundiro nangge, ngu oni nguya yoyowaku
ngu! Ero eyingo.
12 Pitando mande ngundiro emukootoni, yowuru ngundo
mande gome ingoro, ene neneteyingo. Ngu naruno, Pol,
Banabas eragado, muri songo oorengo gura onindo ma
teweroyimu, ngu tewori; ngu Anutro sumangeyi mande,
Anutdo ene kandeyarimo tetoni, simoo bare sowe gidarega
kewooroyemo, mande oo teworiku ngu nangge etori, ene
sodeyero ingoyingo.
13 Eragado mande ero yokootori, asa, Yemusdo eyingo.
Yari dobookurine, yari noro mande nga ingori!
14 Sayimondo yarino kuri ewoku ngu, koretero Anutdo
oni sowe songomo omburo, ene ngu kewooroyemo enengo
simoo bare nenengomu yoyoyingo.
15 Yo, Anutdo oni sowe gidarega ngu kewooroyemo,
ene gidarega Anutno nowoondoyemo hamoo teyi, ero negoyerowoku, ngu nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu mandega ngu ingondudu eyingo oni, ngundo nakangoro, Anutdo
simoo bare soboyerowaku, ngu Dewitdo kuri soboyeroyingo
ngundiro. Ene oo nguro ngundiro nakangoyingo.
16 Oo Bidodo Simburi, ngundo ewo. Kootuyisina, no ko
ombuwano. Ngu naruno, Dewitro yangga ngu kuri
tookeyingo. Ngu nondo ngu ko yewano. Ngu yangga
nguro oo biyomi yeyingo. Ngu nondo ko yomosiyootoowe, mete tewa.
17 Ngundiro nguro, simoo bare bidodo, ene mete Anut Oo
Simburi erewero kenowanggo. Oni sowe gidarega nga ngu,
nondo noro oni oorengo ero, sunggi yewonoku, ngundo
nguya erewenerorо neyowanggo.
18 Kurimi oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi, ngundo nga
mandega nga tunoo oorengo eyingo. Enengombo ataga
nguya ngundiro, ero eyingo. Ngundiro ero nakangoyingo.
(Emos 9:11-12)

19 Ngundiro nguro, noro ingondudune ngandiro: oni sowe
gidarega nowoondoye yowoorengoro, Anutno nowoon-
doye yetoyi ngu, nguro noore ko kowuri gura eneno ma
yunowato.
20 Kini, noore komo so uyi nakangoro yunowato. Ngu
so uyiga nguno ngandiro nakangowero. Ene oowari gura
gura mbooroyi ngu ko wooro yeweroyimboro, anut godange
nguno ngu ma newanggo. Ene kameyi bareyi yomburiy-
oweroyi muri ngu yokoyi. Nusako onindo utombo bungeyi
gosiyootoyi, kumooyingomu, ngu ma newero. Oo sidudodo
nguya ma newero.
21 Noore ingooteto. Kurimimonggo omburo ataga nga,
roogo mande namoraya Mosesro mamana mandeno oo-
rooteku, ngu endeni endeni nga bidodomo wesiyoro eyingo.
Kundingiyi naruno, Yudaro yowuru ya bidodomo ngu,
Mosesro mande ngundiro ngu kandangero ingootenggo, ero
eyingo.

Ene So Uyi Nakangoro Oni Sowe Gidarega Yunoyingo

22 Ngu naruno, Yisasro Aposel oni, tabango oni, Yisas key-
imo oniku bidodo mande guranangge ero, ene oni eraya, ko,
enengo oni gidarega nguya sureyerowero, eyingo. Ngu oni
erayaga ngu, Yudas ngu oowooyi gura ngu Banabas ko oni
gura oowooyi Sayilas. Ngu oni erayaga ngu, Yisasro keyimo
oni simoo barero oni tabango oriyingo. Oni erayagado ene
nguya Andiyok endemo Pol, Banabas, erayaga oorowuyingo.
23 Ngu oni erayaga ngu, kandeyarimo ngu so uyiga ngu
yero, mande ero nakangowoku, ngu ngandiro. Noore
Yisasro kirikiri oniya, tabango oni, noore yengo do-
bookuriye, noore nga so uyiga nga, ye Yisasro keyimo oni
sowe gidareganonggo, nguro nakangoyingo. Ye Andiyokno,
Siriyano, Silisiyano oorootenggoku, ngu bidodo okeyi, ero
soweyeroyingo.
24 Noore kuri ingowooto. Noorengo oni gidarega yeno
oororo, ye ganaganayeroro, yengo ingonduduye yomburiy-
owonggo. Ngu oni ngu noorendo yeno ngundiya teyi, ero ma
sureyeroyingo.
25 Ngundiro nguro, noore mande ngu ingoro, noore
mande guranangge, ero gosiyoro, nowoondonani nguya
guranangge yero, dobookurinani eraya sureyerootooye, ko,
dobookurinani eraya noore enengo gome ingootetoku, Pol,
Banabas nguya oorowutenggoku ngu!
26 Pol, Banabas eraga, enengo keta oruweroyiga ngu
yokoweroyimboro ma sosorero, ene noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro nangge oowooyi
bingami okooyingo.

27 Arisa, noore Yudas, Sayilasya sureyerootooye oorowu-
teri. Ene manggoyarimbo nga so uyino mandega nga,
yeyunoro ewari.
28-29 Yuka Kundingiyi nooreya oodoni, ngunonggo noore
mande ero gosiyoro, yeno etetoku, ngu ngandiro. Noore
kowuri gura ye ma yunowato. Mande etetoku, ngu nangge
teyi! Ngu ngandiro: anut godange nguno yemboongero
oowari katenggoku, ngu ye ma newero. Ye sidudaro ma
newero. Ye onindo nusako bungeyi gosiyootoyi kumooteku,
ngu ma newero. Ye kameyi bareyi yomburiyoweroyi mur-
ingga ngu dagayi. Ye ingonda tero, ngu muri biyomi ngu
dagaro ngu, ngu gome oorengo. Okeyiyo, ye komo gome
oriyi. Ngundiro nakangoro soweyoyingo.
30 Ngundiro tero, arisa, ene Yisasro keyimo onindo sureye-
rootoyi, ene Andiyok endemo oorowuyingo. Nguno ngu,
ene Yisasro simoo bare yowuruyeroro ngu, so uyigaku
yunoyingo.
31 Yisasro simoo bare ngu so uyigaku ngu kandangero,
ingoyingomu ngu mande gome, nguro ene oni oni teyingo.
32 Ngu naruno, Yudas, Sayilas eraga, Anutro ingondudu
eyingo oni, nguro ene mande gome gome oowooyingga
Yisasro simoo bareno ero, yanggango yunoyingo.
33 Eraga ngu naru piru bodaga Andiyokno nguno oodori,
arisa, Yisasro simoo baredo gome ero, imakeyingomonggo
sari, ero sureyeroyingo. Sureyerootoyi, Yerusalemno
Yisasro Aposel oni tanggeyemo ko oorowuyingo.
34 Oorowutori, ene Sayilas enengo ingondudu keyoro, ene
Andiyok merako nguno oruwo.
35 Ene Pol, Banabas eraga, ngu Andiyokno oriyingo.
Erayaga ngu oni urungga hoorooweyerootoyi, ene oni
simoo bareno Anut Oo Bidodo Simburi nguro Mande Keta
Mesarango ngu wesiyoro, ero etuyeroyingo.

Pol, Banabas Eraga, Ronggeyoro, Songo Songo Teworiyo

36 Kootuyisina, naru gidarega yokoro, Polndo Banabasno
eyingo. Noore ko ooroya, ende bidodomo Yisasro keyimo
dobookurinari yeyoya, endeyoya yowuruyerowooro. Kuri
noore Oo Bidodo Simburi nguro mande wesiyoro, eworoku,
ngundiro eneno oororo ngu, noore ngu ingowaro. Ene mete
bine oorootenggo, ngundi, kini bine, ero eyingo.
37 Polndo ngundiro etoni, Banabasdo ngu Yon nguya yoro,
sawero ingoyingo. Yon ngu oowooyi gura ngu Mak.
38 Ene Polndo mande gumi eyingo. Ngu oningga ngu,
ene kuri Pambiliyano ene noorengo ko kewooronanimo ngu
yoyokoro toongeyingo. Ngundiro nguro, ene nooreya saro,

ko ma teyingo. Nguro ngu, noore ene yoro, ma sawato, ero
eyingo.
39 Etoni, ngunonggo ingonduduyari songo songo tero
ronggeyoyingo. Nguno ngu, mande gosiyoro, Polndo songo
toongetoni, Banabasdo Mak yoro, eneya songo sayingo.
Nguro ngu, Banabas ene Mak yoro, wanggo gura sanganimo
oorero, Sayiparas meradoningga nguno urooreyingo.
40 Ngundiro tetoni, arisa, Polndo ngu Sayilas yoro, nguya
saweroyi nguro Yisasro keyimo simoo baredo eneno eyingo.
Noore Anutno ero yemboongero, Oo Bidodo Simburi nguro
sumangeni yaridodo sawari, ero eyingo.
41 Etoyi, arisa, Pol ngu Siriya mera, Silisiya mera ke-
woorokuri saro, Yisasro keyimo simoo bare yanggango
yunoro, mande yunoyingo.

16

Timooti Ngundo Pol Sayilas Eragaya Sayingo

1 Ngu naruno, Pol ene oororo, Debi ende, Listara endemo
tunootewo. Ngu endemo nguno, Yisasro keyimo oni oowooyi
Timooti oruwo. Ngu nemi Yuda bare ngu Yisasno newen-
demo hamoo teyingo bare. Ene enengo eweyi ngu Girik oni.
2 Yisasro keyimo oni Listarano, Ayikoniyamno oorootenggoku, ngundo Timooti nguro murini wesiyoro, ero eyingo. Timooti ngu, ene oni gome metemi, ero eyingo.
3 Polndo, Timooti yoro, eneya saweroyimboro nguro
gome ingowo. Ene Yuda oni ngu mera gidaresina nguno
oorootenggoku, nguro Pol ene Timooti moondeyi doon-
gooweroyi muringga, ngu tewo. Polndo ngu muringga
ngundiro tero, ndadiro nguro, ene ingooteku, Yuda oni
ene torige bibitero, Anutro Mande Keta Mesarango, ngu
gome sodeyero ingowanggo. Ndadiro nguro, oni bidodo
ingootenggo. Timooti eweyi ngu Girik oni, nemi ngu Yuda
bare, ero ingoyingo.
4 Ene yade endemo oororo, Yisasro Aposel oni, tabango
oniya, Yerusalemno mandega ewonggokungga ngu, Yisasro
keyimo simoo bareno ero yunoyingo. Pol garodo ewonggo.
Ye komo nga mandega nga keyoya oriyi! Ero ewonggo.
5 Ngundiro nguro, simoo barero nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yanggangododo tunootetoyi, nguro ngu, naru
bidodomo, oni simoo bare oowooyingga, ko, gidarega nguya,
eneno nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngundiro yade oororo,
oowooyingga oorengo teyingo.

Polndo Masedoniya Oni Gura Gabono Kenoyingo

6 Pol, garo Perigiya, Galesiya ende erayaga ngu
kewoorokuri oorowuyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo

Esiya merako nguno, mande ma wesiyoro ewero, ero
soreyeroyingo.
7 Nguro ene oororo, Misiya mera wengamo oororo, Bi-
tiniya merasina oorowuwero towoongoyingo. Ene Yisasro
Yuka, ngundo soreyeroyingo.
8 Ngundiro tetoni, nguro ene Misiya mera ngu dagaro, ene
Trowas merako uro tunooteyingo.
9 Nguno ngu, suwoono, Pol ene oo gura gaboya gaboya
nguno kenoyingo. Ngu ngandiro: Masedoniya oni gura
dikaro, Polno meno ero eyingo. Ge komo sonongga ngu won-
gooya, Masedoniya ngano mayeya, noore hoorooweyero!
Ero eyingo.
10 Polndo ngu gabono kenoro ngu, arisa, ngundiro in-
goyingo. Anutdo noore negoyerooteku, ngu Masedoniya
merako nguno Mande Keta Mesarango nguno wesiyoro, oni
simoo bareno ewato, ingoyingo. Ngundiro nguro, noore
sodedo oore gura kenoro, noore Masedoniya uroorewato.

Lidiyado Yisasro Newendemo Hamoo Teyingo

11 Ngundiro tero, noore wanggo sanganimo oorero,
Trowasnonggo nenengo Samooteresno oororo wereyingo.
Sengetoni suwoononggo, noore Niyapolisno oorowuyingo.
12 Oororo, noore ngu endega ngu yokoro, Pilipayi endemo
oorowuyingo. Ngu endega ngu, kuri Rom oni nguno omburo
oode, ko gura nguya, ene Masedoniya mera nguro ende
tabango urungga oruwo. Noore naru gidarega, ngu endega
nguno oriyingo.
13 Naru kundingiyimo, noore endesina oorero, ende dabe-
mimo sono gura ombuteku, nguno uwootowo. Noore
sonono uro, ngu tanggeyimo ngu bibitero, kira ero yem-
boongero teweroyimboro. Ngu sonongga nguno, ngu bare
gidarega yowuruwooro oodoyi, noore yeyoro, eneya mande
ero, noorendo mande gome ngu wesiyoro yunoyingo.
14 Bare kewooroyemo ngu bare gura ngu oowooyi Lidiya.
Ene Anutno yambo mande tero oode, enengo endeni ngu
Tayatara. Ene kumba dagoyi koyi tero, soweyoro, beye
yororuwo. Oo Bidodo Simburibo ene newende yowooren-
goyingo. Ene Polndo mande ewoku, nguro sodeyero gome
ingoyingo. Oo Bidodo Simburi, ngundo newende yowooren-
gootoni, nguro ene Polro mande ewoku ngu ingoro, newen-
demo hamoo teyingo.
15 Ngundiro nguro, ngu barega ngu, sono kundingiyi gimu-
toni, enengo oni simoo bare ya gobooro oruwonggoku, ngu
bidodo nguya sono gimuyingo. Ene sono gimuro yokootoyi
ngu, Lidiya ngundo nooreno eyingo. Ye noya Oo Bidodo
Simburi nguro nowoondonemo hamoo tetenoku, ingoya

ngu, arisa, ye ombutoyiga, noya nenengo yano ngano oodoyi
no ye kawararayerowano. Ngundiro etoni, ene nooreya
yanggango oorengo yero, nguro ngu, noore ene manggowo
keyoro, enendo yano eneya oriyingo.

Pol, Sayilas Eraga, Pilipayi Endemo Ya Biyomimo Uyingo

16 Naru gurano, noore yemboongeweroyi musiyomo
uwooto. Ngu musiyonggano nguno, kingo kirikiri bare
gurado ooreko noore yeyoyingo. Ngu kingo kirikiri barega
ngu, ene sidu tootoyi teweroyi, yuka biyomimbo ene mande
kombiteyingomu yootunoro eroruwo. Ngu barega ngu,
enengo mbooroni ngu sumoo inootoni ngu, mande mande
gumi etoni, ingowa. Ngundiro nguro, ngu barega ngu,
sobosobo onindo enengo koni nguro uri urungga yororu-
wonggo.
17 Ngu barega ngu, Pol nooreya keyeroro, omburo, mang-
garu tero eyingo. Nga oningga nga, ngu Anut awuno oorengo
nguro ko oni! Ene noore Anutdo ko uriyeroro yoyoweroyi
oore ngu etuyerootenggo! Ero meno ewo.
18 Naru urungga barega, ngundo mande mande
ngundiro meno ero ariyoro oodoni, Pol ngu ingoro
oode, sureyokiniyewo. Nguro ngu, Pol yowoorengoro,
yuka biyomingga nguya mande yanggango eyingo. No
Yisas Krayis oowooyimonggo geno eteno. Ge nga barega
nga, yokoya toonge! Mande yanggango ngundiro etoni,
sodedomangge yuka biyominggaku besero toongeyingo.
19 Besero toongetoni, ngu barega nguro sobosobo
onikundo beye yororuwonggoku muringgaku kinitetoni,
ngundiro ingoro ngu, arisa, ene Pol, Sayilas eraga,
yodowooro, yowoosooro, oororo, yowuru musiyomo
tabango oni kewooroyemo yoyeyingo.
20 Ngundiro tero, oni eraga ngu yoyoro, wirikoyeroweroyi
onino oororo eyingo. Nga oni erayaga nga, ngu Yuda oni,
ngundo noorengo endemo oni simoo bare yomburiyooteri.
21 Nga oni erayaga, ngando muri gidarega yoro, noore Rom
oniya ngu ma tewero ero, roogo teyunoro muri gidarega
yoro, nga keyoyi! Ero eteri.
22 Ngundiro etori, oni simoo bare nguya Pol, Sayilas
eragaya, mande godange gidarega goweyarimo etenggo.
Ngundiro etoyi, arisa, oni mera oo sobosobo urungga onindo
eyingo. Ye eragaro towikumba andangero, yokoro turimbo
yureyi! Ero mande yanggango eyingo.
23 Ngundiro etoni, turimbo eraga, gome gome yutoro,
yoyoro, ya biyomimo yoyeyingo. Yoyetoyi, ene mande
yanggango ya biyomi sobosobo, nguno ero eyingo. Ye komo
gome soboyeroyi!

24 Ngundiro etoyi, sobosobo onindo mande yanggango
ngundiro ingoro, asa, Pol, Sayilas eraga yoyoro, ya gumi
newende oorengomo yoyero, utombo keyari de sosi bun-
gomo gosiyeroyingo.
25 Ngundiro tetoyi, suwoo kewoorokono, Pol, Sayilas eraga,
Anutno yemboongero, yambo utoro, ngengeyoro oodori, ya
biyomimo oni gidarega ngu ingoro oruwonggo.
26 Ngundiro tero oodori, sodedomangge, imimi urungga
tunooteyingo. Imimi ngundo ya biyomi nguro samango
yokutukutuwooyingo. Ngundiro tetoni, sodedomangge
yamukoku bidodo andandangero, kurundodo yokoyingo.
Ngundiro tetoni, oni keyemo uto yanggango oowooyi sen,
ngu bidodo besero sayingo.
27 Imimi urungga ngu ingoro, sobosobo oningga ngu
ootoogero, ya biyomingga nguro yamuko kurundodo
oodoni kenoro, ene ngandiro ingoyingo. Oni bidodo kuri
samukowonggo. Ngundiro ingoro, nguro enengo duge ngu
woosooro, enengombo enengo sanggaweni kumoowero
teyingo.
28 Ene Polndo sobosobo oningga ngu kenoro, sodedo-
mangge manggaru tero eyingo. Gengombo gengo gowege
ma yomburiyowero. Noore bidodo oorootetoku nga! Ero
eyingo.
29 Ngundiro etoni, ingoro, sobosobo oninggaku soruro,
meno eyingo. Soru yoya, sodedo ombuyi! Ero meno eyingo.
Ene sosorero, mboorombooro tero, ene Pol, Sayilas eragano,
boodoo oondoogeyingo.
30 Boodoo oondoogero, ene erayaga ngu yoyoro, ende
oorero, sumoo yunoyingo. Yari oni ururu, no ndadiro
ooga tetoowe, Anutdo no hooroowenerorо ko noyowa? Ero
sumoo yunoyingo.
31 Ngundiro sumoo etoni, Pol, Sayilas eragado mande gumi
eyingo. Ge Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro nowoondogemo
hamoo tetoni ngu, asa, Anutdo ge goyowa. Ge, ko, gengo
simoongge barege nguya yoyowa. Eragado ngundiro eyingo.
32 Ngu naruno ngu, Pol, Sayilas eragado, Oo Bidodo Sim-
buri nguro Mande Keta Mesarango ngu etori ngu, sobosobo
oningga ngu enengo yano oniku bidodo, Oo Bidodo Simburi
nguro mande ingoyingo.
33 Ene Anutro mande gome ingoro, nowoondoyemo
hamoo tetoyi, nguro ene ngu suwoono, ngu oningga
ngundo Pol, Sayilas eragano, mambuyariku sonowooro
yomosiyerowo. Ngundiro tetoni, arisa, eragado, ngu onin-
ggaku enengo simoongo, bareyi ngu bidodo sono kundingiy-
imbo sonoyeroyingo.

34 Ngundiro tetori ngu, asa, ngu oningga, ngundo Pol,
Sayilas eraga, yoyoro, enengo yano oororo uyingo. Uro,
eraga oo yunootoni neyingo. Enengo yano oniku bidodo
Anutro nowoondoye hamoo tetoyi, nguro oni oni teyingo.
35 Sengetoni suwoononggo sengemukootoni,
wirikoyeroweroyi onikundo enengo me oni sobosobo
gidarega sureyerootoyi, omburo eyingo. Ge erayaga ngu
yoyokootooga sari, ero eyingo.
36 Asa, me oni sobosoboku ngu ya biyomi sobosobo onindo
ngu mandega ngu etoyi ingoro, nguro ene Pol, Sayilas er-
agano omburo eyingo. Wirikoyeroweroyi onikundo eyingo.
Yari yoyokootoyiga sari, ero etenggo. Ngundiro nguro, yari
ya biyomi yokoya sari. Saya, nowoondoyari imakeya oriri,
ero eyingo.
37 Ene Polndo me oni sobosobo onikuya, mande gumi
ngandiro eyingo. Noore Rom oni! Ye noore kiyo
mande godange gowenari sanggawero, noorendo oo biy-
omi teworoku, nguro ye noore kiyo yoyoro, simoo bare
doongeyemo yutoro, gisaruyeroro yoyoro, ya biyomimo
yoyetenggo. Ene ngu mandega ngu yoro, koretero mande
wirikoyeroyingo oni nguno oorowutoyi, mandeno ma
yomosiyoyingo. Yo, ngu oo ngu oni doongeyemo tewong-
goku, ene ye ataga ngu ko torige wirimangge ooreya,
kiyo sari, etenggo, bine? Hamoo oorengo kini! Kini, ye
ooroya, yengo sobosoboga nguno etoyiga, ombuya, enen-
gombo noore yoyoya, endesina oni simoo bare doongeyemo
yoyokootoni, sawaroku ngu! Ero eyingo.
38 Arisa, me sobosobo onikundo ngu mandega ngu
yoro, oororo, wirikoyeroweroyi onino eyingo. Etoyi,
wirikoyeroweroyi oni mande ngu ingowonggoku ngu, ene
Rom oni erayaga, nguro, ene sosoreyingo.
39 Sosorero, sobosobo onikundo oororo, Pol Sayilas er-
agaya mande imakeyingo ero, yoyoro, endesina oorero
yoyokoyingo. Erayagakuya mande ememangge eyingo. Yari
mete nga endegano ngano ma oruwero, ende nga yokoya,
yari mete mera gurasina sari, ero eyingo.
40 Ngundiro etoyi, Pol, Sayilas eraga, ya biyomi yokoro, ene
Lidiya barega ngundo yano oorowuyingo. Nguno Yisasro
keyimo simoo bare nowoondoye yanggango teyunoro,
Mande Keta Mesarango ngu ero yunoro yokoro ngu, arisa,
ene ko sayingo.

17

Tesalonayika Endemo Oni, Ngundo Pol, Sayilas Eraga, Yurewero Teyingo

1 Pol, Sayilas eraga yade oororo, Ambipolis endemo
tunooteyingo. Ngu endega ngu yokoro, yade oororo,
Apoloniya endemo oororo, yade oororo, Tesalonayika en-
demo tunooteyingo. Ngu endemo nguno, ngu Yuda oniro
yowuru yano oruwo.
2 Pol enengo muri kuri yowuru yano teroruwoku,
ngundiro nangge, yowuru ya newendemo ngu oni ngudodo
uyingo. Naru kundingiyi kabusagomo, ene Anutro mande
nakangoyingo, nguro mande wesiyoro eyingo.
3 Pol ngundiro tero, ene Anutro mande muri ngu we-
siyoro etuyeroro ngu, oni simoo bareno nguno eyingo.
Anutdo, Yisas Krayis yeni, omburo, ngundo ogingo urungga
koorowooro, kumooro, ko keta ootoogeyingo. Ngu Yisasga
nguro mandeni wesiyoro, yeno etenoku nga, ngu Krayis
Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo oningga ngu!
Eyingo.
4 Pol mande ngundiro wesiyoro etoni, Yuda simoo bare gi-
darega kewooroyemo, ngu mandega nguro nowoondoyemo
hamoo teyingo. Nguro ene Pol, Sayilas eraga keyeroro,
mande ngu gome ingoyingo. Girik oni urungga oorengo
Anutno yambo mande tetenggoku ngu, ko, bare oowooye-
dodo oowooyingga nguya Polro mandeni keyoyingo.

5 Ene Yuda tabango oniku, ngu Yuda oni nowoondoyemo
hamoo tetoyi, ngu wata gura Pol Sayilas eragaro mande
ingoro, nowoondoyemo hamoo tetoyi, ngu yeyoro, nguro
nowoondoye biyomi urungga yeyingo. Ngundiro biyomi
ingoro, Yudaro tabango onikundo windawinda tero, muri
biyomi tetenggoku oni ngu negoyeroro, nowoondoye yoku-
tuwootoyi, ene sanggiri mande oowooyingga ero, Pol Sayilas
eraga yureweroyimboro teyingo. Ngundiro tetoyi ngu, en-
demo oni oowooyingga nguya nowoondoye yokutuwootoyi,
nguro ene mayero, Yesondo ya newendemo uro, Pol, Say-
ilas eraga ereweyeroro, yoyoro, oorero, oni simoo bare
kandeyemo yoyetoyi wirikoyeroweroyimboro teyingo.
6 Ene eraga ngu ma yeyoyingo. Ngundiro nguro, ene
Yeson yoro, Yisasro keyimo simoo bare gidarega yoyoro,
ngu endega nguro oni mera oo sobosobo onino enengo
yowuruno oororo, manggaru tero eyingo. Nga oni nga mera
bidodomo muri biyomi tetenggo. Ataga ngano noorengo
endemo mayero, oorootenggoku ngu!
7 Ngundiro biyomi tetoyi, ene Yesondo yoyoro, enengo
yano uro, nguno oorootenggo. Ngu oni ngu bidodo Rom
mera oni sobosobo koreteyingo Sisaro mamana mande ngu
yomburiyoro, ene ngandiro etenggo. Oo bidodo sobosobo
koreteyingo oni gura ooroote! Ngu oowooyi Yisas! Eyingo.

8 Ngundiro etoyi, mera oo sobosobo urungga oni, ko, simoo
bare ngu endemo oruwonggoku, ngu mandega ngu ingoro,
ene sori urungga yokoro, buribari ingondudu oowooyingga
yoyingo.
9 Ngundiro nguro, Yeson, Yisasro keyimo simoo
bare ngunonggo beye etoyi, ngu mandega ngu uriyoro
yoyokootoyi, Yeson garo sayingo.

Pol, Sayilas Eraga, Ene Beriya Endemo Ko Teyingo

10 Ngu suwoongga, nguno ngu, Yisasro keyimo oni simoo
baredo Pol, Sayilas eraga torige yoyoro, Beriya endemo
soweyeroro yoyokoyingo. Eraga Beriya endemo oororo, ene
Yuda oniro yowuru yano uyingo.
11 Yuda oni Beriyano oorootenggoku, ngu ene mete mande
keta ingoro, nowoondoyemo wirikootenggo. Ene Tesalon-
ayikano Yuda oni oorootenggoku, ngundiro kini. Tesalon-
ayikano, ngu Beriya oni ngu mande ingoro, nguro gome
ingowonggo. Ene suwooyi sano, Anutro mande kandan-
gero, ingoro, eteriku, nguya erayaga nguro mandeyari ngu
wirikoro, Polro mande eteku, ngu hamoo bine, ngundi kini
bine, ero wirikoyeroro ingoyingo.
12 Ngundiro nguro, Yuda simoo bare urungga nowoon-
doyemo hamoo teyingo. Girik simoo bare oowooyedodomu
nguya nowoondoyemo hamoo teyingo.
13 Kootuyisina, Yuda oni Tesalonayikano oorootenggoku,
nguro Pol, Beriya endemo oni simoo bare ngu Anutro mande
wesiyoro yunooteku, ene ngundiro ingoro, nguro ene Beriya
endemo oorowuyingo. Oororo, ngu endemo oni simoo bare
Polndo mande ero ganaganayeroro, nowoondoye yokutu-
wootoyi, nguro ngu, ene nguya nowoondoye biyomi yeyingo.
14 Ngundiro nguro, Yisasro keyimo oni, ngundo Pol yoro,
enedodo wendeyino oorowuyingo. Ene Sayilas, Timooti
eraga, ngu Beriya endemo oriyingo.
15 Oni Pol yoro, oorekanare uro, yade yade oororo, Atens
endemo uyingo. Ngundiro utoyi ngu, asa, Polndo ngu
onikuya ngandiro mande eyingo. Ye Beriya endemo ko
ooreya, Sayilas Timooti eragano mande ngandiya eyi. Yari
komo sodedo nono omburi. Polndo mande ero yokootoni,
asa, onikundo Pol yokoro, Beriya nguno ko oorowuyingo.

Polndo Atens Endemo Mande Wesiyoro Eyingo

16 Pol, ene Sayilas, Timooti eraga soboyeroro, Atens en-
demo oruwo. Polndo ngu endega ngu kenowoku ngu, ebe
ganagana anut oowooyingga oorengo oodoyi, keyoro, nguro
ene newende ngu biyomi oorengo yeyingo.

17 Nguro ngu, Pol yowuru yano oororo, Yuda oni, ko,
Girik oni Anutno yambo mande tewonggoku ngu mandeni
ingoyingo. Mandeni ingoro, ngudodo Polya rongge sambi
mande mande, ero ingoyingo. Ngundiro tetoyi, naru-
dodomo, Pol ene yowuru ya musiyomo nguya oororo, simoo
bare nguno mayero yowuruwooyingo. Nguno ngu, Polndo
Anutro mande wesiyootoni, ngudodo nguya rongge sambi
mande mande ero ingoyingo.
18 Ngu naruno, Epikuriyan oniro etuyeroyingo oni gi-
darega, ko, Sitowik oniro etuyeroyingo oni gidarega ngu-
dodo Polno ombuyingo. Omburo, Polya mandebo nangge,
ero ronggeyororuwonggo. Ngu naruno, Polndo Yisasro
Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ero yunoyingo. Ngu
ngandiro: Yisas merenonggo ko keta ootoogeyingo nguro
mandeni wesiyoro eyingo. Oni mandeni ingoro, ene nguro
sumoo ero eyingo. Nga oningga ngando mande mande
eteku, ngu ene ndawu mandega ewero, ete? Ngundiro
sumoo etoyi, gidaregado mande gumi eyingo. Ene mera
gidaregaro anut nguro mande ewero ete. Ero eyingo.
19 Ngu onikundo, Pol yoro, tabango oni yowuru musiyomo
oowooyi Ariyopagas, nguno oororo eyingo. Noore gedo
mande amana gura simoo bareno eteku, ngu gome wesiyoro,
nooreno etoyi ingowato.
20 Noore gengo mande ingootooye, ngu songo guradiro
oorengo tete. Nguro ngu, noore ngu mandega ngu, muri
nenengo ingowero, ero eyingo.
21 Atens ende nguro oni, ko, ende gidaregaro oni mayero,
nguno oorootenggoku, ene mande ketamu wesiyoro ero
ingoweroyimboro oriyingo. Yo, ene mande keta ingowong-
goku, nguro kewooroyemo enengo nangge mande mande
eroruwonggo. Ngu bidodo ene oo gura ma teyingo.
22 Ngundiro nguro, Pol ene tabango oni, yowuruno oni ke-
wooroyemo Ariyopagas musiyomo ngu dikaro, ngunonggo
Anutro mande wesiyoro, ero eyingo. Ye Atens oni, no ye
yeyootenoku, ye yambo mandero yanggango tetenggo.
23 Koretero, no yengo ende ngu bidodomo toongero,
yengo anut gabogaboyi oowooyingga oorengo oodoyi, ye
nguno yambo mande tetenggoku, ngu kenoyingo. Ene
anut gura gabogaboyi bungomo ngu, ye nguno ngandiro
nakangoyingo. Nga Anut gura noore ma ingooteto, ero
nakangoyingo. No ngu Anutga ye ma ingootenggokungga
ngu, ene ye kingo nguno yambo mande tewonggoku, nguro
ngangga nga nangge, nondo ataga nguro mandeni wesiyoro,
yeno eteno.
24 Anutdo mera oo bidodo ko merako ngano oo oorootenggoku, ngu bidodo yeyingo. Ngu Anutga ngu sambo, mera

ngaro Simburi Urungga oorengo. Ngundiro nguro, ene
yowuru ya oni simoo baredo yetenggoku, newendemo ma
bibitero ooroote.
25 Ene oo guraro ma wenonootoni, oni kandeyebo ooga
ngu yoro, ma inoro hoorooweteng go. Kini, ene enengombo
oni simoo bare Yukadogo ko keta oruweroyi, ngu oo bidodo
yunoote.
26 Anutdo osinani guranangge yetoni, arisa, ngunonggo
simoo bare oowooyingga oorengo yeni tunootero, mera
bidodomo oorootenggo. Yo, kurimi Anutdo oni ma yeyin-
gomo ngu naruno nangge, Anutdo oni rogo tero, ndawu
narunggano tunootero, ko, enengo musiyo oruweroyi, nguro
kuri rogo teyunoyingo.
27 Yo, Anutdo oni yoyeteku, nguro damoni ngandiro:
oni ene Anut erewero ko yanggango tero oode ngu, ene
mete Anut kenowa. Yo, oni ene ko ngundiro towoongoro
towoongoro tero ngu, hamoo oorengo, ene Anut ingowa.
Anut ngu ene noore guranangge nanggemo ooroote.
28 Anutno nangge noore keta ootooro, noore oororo, om-
buro tero oorooteto. Ngu ngandiro: yengo ingoyingo oni
gidaregado, ene kuri ene ewonggo. Noore nguya enengo
simoongo, ero ewonggo.
29 Yo, noore Anutro simoongo oorootetoku nga! Noore
ngandiro ma ingowato. Anut ngu oo wadori (Gol, Siluwa)
digi oo gabogaboyi, ngundiro ero ma ingowato. Onindo
kandeyebo ingondudunonggo oo kuri tewonggoku ngu,
Anut ero ma ingowato.
30 Kurimi, Anutdo sambo, mera, oni, ngu bidodo yeyingo;
ene oni ngundo gome nenengo ma ingoyingo. Ngundiro
nguro, onindo enengo kandeyebo ngu anut godange nguro
gabogaboyi gura gura ngu yero, nguno yambo mande
teyingo. Yo, ene ngundiro tero, ene gome nenengo ma
ingootoyi, nguro Anutdo oni oo tewonggoku, nguro mande
urungga ma eyingo. Ene ataga nga ngu endeni en-
deni mera nga bidodomo, Anutdo oni simoo bareno ete.
Ye komo nowoondoye yowoorengoya, nono nowoondoye
hamoo yeyi, eyingo.
31 Anutdo ene naru gura rogo teyingo, nguno ngu,
ene simoo bare bidodo muriye ngu nenengo oorengo
wirikoyerowa. Yo, Anutdo oni guranangge ngu
wirikoyeroweroyi kongga ngu dowoowaku, ngu rogo
teyingo. Anutdo noore tunoo oorengo etuyerowoku ngu,
hamoo oorengo, ene ngu oningga ngu, nga kongga ngaro ero
rogo tero, ene ngandiro eyingo. Ngu oningga ngu, nondo
ene merenonggo yokutuwootoowe, ko keta ootoogeyingo
oningga ngu! Anutdo ngundiro ero eyingo.

32 Ene oni merenonggo ko ootoogeyingo mandega ngu
ingoro ngu, asa, oni gidaregado damoni yero, yomooyinoro
mande etoyi, ko, oni gidaregado eyingo. Naru gurano, noore
ngu mande oo nguro manggogemo ko ingowato, ero eyingo.
33 Ngundiro etoyi, Pol, ene ngu ingoro, nguro ene ke-
wooroyemonggo ngu yoyokoro toongeyingo.
34 Ene oni gidaregado Pol keyoro, endeyoro, mandeni
ingoro, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ende
nguromu oni gura oowooyi, Dayiyonisiyas, ngu oningga ngu
tabango yowuruno oowooyi ngu Ariyopagas nguro tabango;
ngu bare gura, oowooyi ngu Damaris; oni gidarega nguya,
ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo.

18

Polndo Korind Endemo Ko Teyingo

1 Kootuyisina, Pol, Atens ende yokoro, Korind endemo
oorowuyingo.
2 Ngu Korind endemo nguno, Polndo, Yuda oningga
oowooyi ngu Akuwila ngu kenoyingo. Bareyi ngu oowooyi
Prisila. Ngu oningga ngu, enengo ende damoni ngu
Pondiyas. Kuri, ene bareyiboya Itali merangga ngu yokoro
mayeyingo. Ndadiro nguro, Kolootiyas Rom Itali mera
sobosobo koreteyingo oni, ngundo kuri Yuda oni ngu
bidodomo ene komo Rom ende ngu yokoya sayi, ero etoni,
nguro Korind endemo mayeyingo. Arisa, Polndo ngu oni
erambarisa erayagakuno oorowuyingo.
3 Pol ngu eneya koye gobooro, ngundiro nguro, Pol nguya
nguno, ko tero oruwonggo. Ene towimbo ya yero, nguno
oruwonggo.
4 Kando naru kundingiyi bidodomo, Polndo Yuda oniro
yowuru yano oororo, Yuda oni simoo bare, Girik oni
simoo bare, ngu nguya, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyi,
ero, nguro ene mande mande ero ngundiro ronggesambi
teroruwo.
5 Kootuyisina, Sayilas, Timooti eraga, Masedoniya mera
yokoro, Korind endemo ombuyingo. Eragado Korind omb-
utori ngu, asa, ngu naruno nguno, Polndo Yisasro mandeni
ngu naru bidodomo, Yuda onino nangge ngu wesiyoro, ero
oruwo. Yo, Polndo ngu mande yanggango oorengo Yuda
onino eyingo. Yisas ngu Krayis, Anutdo noore ko yoyowero
sunggi yeyingo oningga ngu! Ero oruwo.
6 Ene Polro mandeku ingoro, yokoro ngu, asa, ene
Pol towootowoongoro, yomooyinoro, Yuda onindo mande
kootuyisina eyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Polndo enengo
nenggurono oo kakawu oorooteku, nguno kuriyootoni
utoni, Yuda oni endemokuya eyingo. Anutdo ye yoyeni,

yomburiyerooteku ngu, yengombo tetenggoku, nguro gumi
ngu noro weti mbumbuwa kini. Ataga ko kootuyisina
oororo nguya, no oni sowe gidarega Yuda oni kini, ko nguno
toongewano, ero eyingo.
7 Polndo ngu mande ero yokoro, asa, ene yowuru yangga
ngu yokoro, ende oorero, oni gura oowooyi, Titiyus Ya-
sitas, ngundo yano oorowuyingo. Ngu oningga ngu, ene
Anutno yambo mande teroodoni, nguro yani ngu Yuda oniro
yowuru ya ngu tanggeyimo nangge ooroote.
8 Ngu naruno ngu, Yuda oniro yowuru ya nguro oni
tabango, ngu oowooyi Krispas, nguno oruwo. Ngu enengo
simoongo bareyi ngu bidodo, ene Oo Bidodo Simburi nguro
nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu nguya Korind oni
oowooyingga, ene Polndo mande ewoku, ngu ingoro, ene
nowoondoyemo Oo Bidodo Simburi nguro nowoondoyemo
hamoo tetoni, sono kundingiyi gimuyingo.
9-10 Suwoo gurano, Polndo oo gura gaboya gaboya nguno
kenoyingo. Oo Bidodo Simburi, ngundo Polno eyingo. Ge
ma sosorewero. Kini, ge komo tunoo e! Ge manggoge ma
gosiyoro nenetewero, no geya nguno oruwaro. Oni gurado
ootoogero, ge ma yomburigerowaku, ndadiro nguro, nga
endemo ngano, noro oni simoo bare urungga oorootenggo,
ero eyingo.
11 Ngundiro etoni, gome ingoro, asa, Pol ngu Korind
ende nguno dagoma guranangge bidodo, ko, dagoma guraro
kombo kandegura gidemboro guranangge, nguya nguno
yokoyingo. Nguno ngu, Pol ene Anutro mande wesiyoro ero,
oni simoo bare etuyeroro oruwo.
12 Ene kootuyisina Galiyo ngu Akayiya mera nguro ta-
bango koreteyingo oodoni ngu, ngu naruno, Yuda oni ene
ootoogero, Polya sanggiri tero, ene Pol yoro, Kootno yeyingo.
13 Ngundiro tero eyingo. Nga oningga ngando ngu, ene
mande yanggango oni simoo bareya rongge mande tetoni,
oni Mosesro mamana mande ngu toongooro, Anutno yambo
mande muri guradiro nguya tete. Ene ngundiro tero, ko
nguya, ene oni simoo bare gidarega yowoosooro, ngu muri
biyomingga ngu newendemo utenggoku ngu! Ero eyingo.
14 Polndo mande gumi ewero tetoni, ene Galiyondo Yuda
oni yeyoro eyingo. Ye Yuda oni, ye nga oningga ngando
mamana mande karongootoni, ko, muri gura songo teton-
ingga ngu, goweyi sanggawero mande ewonggoku, nguro no
yengo mande ingowano.
15 Ene ye nono mayero, no sumoo nunoro, ko, yengo
mamana mande ero ewonggoku, no nguro mandeni mete
ma ingowano. Ngu yengombo nangge ngu mandega ngu

yomosiyoyi. No ngundiro oo nguro Koot mande ngu ma
ingoro wirikowano, ero eyingo.
16 Galiyondo ngundiro emukoro ngu, asa, ene Kootnonggo
Yuda oniku oweyerootoni sayingo.
17 Yo, Galiyo ene mandeye ma ingowero, nguro ene Yuda
oniro yowuru ya nguro sobosoboga, oowooyi Sositenis, ngu
Koot yamukono kandeyebo dowooro, gome gome ureyingo.
Ero utoyi, ene Galiyo oni urungga, ngu ooga nguro in-
gondudu urungga ma ingoyingo.

Pol Ene Andiyok Ende Siriya Merako Ko Oorowuyingo

18 Pol Korind endemo naru piru bodaga nguno oode
ngu, ene kootuyisina, Polndo Yisas keyimo simoo baredoya
okeyi, ero eyingo. Ngundiro ero, Pol ngu wanggo sangan-
imo ooretoni, Prisila, Akuwila, erambarisa nguya ooretori,
ngu endega yokoro, Siriya mera oorowuwero oorowuyingo.
Senikiriya endemo ngu, Pol ngu uyi toongooyingo. Ndadiro
nguro, Yudaro muri ngu ngandiro: Polndo ene mande
yanggango Anutno kuri mande ero gosiyoro, nguro ene
enengo uyi toongoowo.
19 Ene ngundiro tero, oororo, Epesas endemo
tunooteyingo. Tunootetoyi, asa, Polndo erambarisa ngu
endemo nguno yoyokoro, Pol enesu nangge Yuda oniro
yowuru yano uro, ronggeyoro, Anutro mande wesiyoro, ero
yunoyingo.
20 Ngundiro emukootoni ngu, asa, ngu endemo oni,
ngundo Polya eyingo. Mete ge nooreya naru gura gura
oodegago, asa, toonge. Ngundiro etoni, ene Polndo ngu
mande ewoku, ngu ma keyoyingo.
21 Kini, Polndo eneno mande, okeyi, ero eyingo. Anutdo
etoni ngu, no ko omburo yeyowano. Polndo mande
ngundiro ero gosiyoro ngu, asa, ene wanggo sanganimo
oorero, Epesas ende yokoro toongeyingo.
22 Wanggowoore yade yade oororo, Sisariya endemo
uyingo. Uro, Pol wanggo yokoro, oorero, simoo bareya,
okeyi, ero yokoro, asa, ene Andiyok endemo oorowuyingo.

Pol Tambu Kabusayiga Endeyoweroyigaku Damoni Yeyingo

23 Polndo ene naru bodaga Andiyok endemo oodegogo,
kootuyisina, ene Andiyok ngu yokoro, toongero, Galesiya,
ko, Perigiya mera gidesina nangge, ngu bidodomo gurasina
gurasina endeyoyingo. Nguno ngu, ene Yisasro keyimo
simoo bare yanggango teyunoro, mande yunoro endey-
oyingo.

24 Ngu naruno nangge, Yuda oni gura ene Alekisandariya
enengo ende damonimo nguno mayero, Epesas endemo
oruwo. Ngu oningga ngu oowooyi ngu Apolos. Ene in-
gonduduni gome oorengo oni oode, ko, ene Anutro mande
nakangoyingo, ngu gome ingowo.
25 Oni gurado ngu Apolos Oo Bidodo Simburiboro mande
ngu gome etungoyingo. Nguro enengo newende ngu
nguno yanggango oorengo yeyingo. Ngundiro nguro, ene
simoo bare gidarega Yisasro mande tewoku ngu, nenengo
eroruwo. Ene Yondo sono kundingiyi newendemo uro
gimuyingongga, ngu nangge ingowo.
26 Ene Yuda oniro yowuru yano damoni yero, mande yang-
gango yootunoro ewero eyingo. Ngundiro tetoni, Prisila,
Akuwila erambarisa, ngundo ngu kenoro, ingoro ngu, asa,
ene Apolos yoro, enengo yano oorowuyingo. Nguno ngu, ene
Anutro mande nenengo oorengo etungoro, mande oo ngu
soweyoro tero inoyingo.
27 Apolos ene Akayiya mera oorowuwero tetoni ngu,
Epesas endemo Yisasro keyimo oni simoo baredo enengo
ingonduduni yanggango teyinoro, ene komo ngundiya
teni, ero eyingo. Ngundiro nguro, ene so uyi Akayiya
Yisasro kirikiri onino nakangoyingo. Ene ngu so uyiga
nakangootoyi, kandangero, ingoro, ene Apolos gome
hoorooweyingo. Apolos Akayiya tunootero ngu, ene
oni simoo bare Anutdo sumange yunootoni, ngunonggo
nowoondoyemo hamoo tunooteyingo, nguro ene mande
yanggango teyunoyingo.
28 Apolosdo Yuda oniya mande gumi gumi yanggango
oorengo ero, nguro ene simoo bare doongeyemo ngu
mandeku wongooni uyingo. Ene ngundiro tero, tunoo
oorengo etuyerowoku, Anutro mande nakaya nguno, ngu
hamoo oorengo oorooteku ngu ngandiro: Yisas Krayis,
Anutdo noore ko yoyowero sunggi yeyingo oni ngu! Ero
etuyeroyingo.

19

Pol Ngu Epesas Endemo Ko Teyingo

1 Apolos ngu Korind endemo oodoni ngu, ngu naruno, Pol
ene mera puri andu tanggeyisina, diguno yade yade oororo,
Epesas endemo tunooteyingo. Epesasno ngu Yisasro keyimo
simoo bare gidarega yeyoyingo.
2 Yeyoro, Polndo ngu sumoo yunoro eyingo. Ye
kuri Yisasno nowoondoyemo hamoo tero ngu, ye Yuka
Kundingiyi yowonggo, bine? Sumoo etoni, enendo ngundiro

ingoro, gumi eyingo. Kini, noore Yuka Kundingiyi gura
ooroote, ero ma ingooteto, eyingo.
3 Etoyi, Polndo eneya gumi eyingo. Arisa, ye ndadiro
sonongga yowonggo? Etoni, simoo barekundo gumi eyingo.
Noore Anutno nowoondonani yowoorengootooye, nguro
Yondo oni sonoyerowoku, ngundo noore nguya sonoyerowo.
Ero eyingo.
4 Etoyi, asa, Polndo gumi eyingo. Kuri Yondo simoo
bare sonoyeroro, ngu eyingo. Ye komo ngu nowoondoye
yowoorengoya, hamoo oorengo ingoya ngu, asa, ye sono
kundingiyi gimuyi, ero eyingo. Ene simoo bareno, ero
eyingo. Ye komo ngu oningga no keneroro ombuteku, nguro
nowoondoyemo hamoo teyi. Ngu oningga ngu oowooyi
Yisas, eyingo.
5 Ene ngu mandega ngu ingoro, ene Oo Bidodo Simburi
Yisas oowooyimo sono kundingiyi yoyingo.
6 Polndo kandeyi tabayemo okootoni ngu, Yuka Kundingiyi
eneno ombuyingo. Ene mande bungeyi gura gurano mande
ero, ene Anutro ingondudu eyingo oni gumimbo mandeye
ngundiro nguya mande wesiyoro eyingo.
7 Ngu oni ngu kande eraya kegidemboro eraya, ngu bidodo
Yuka Kundingiyi yowonggo.
8 Ngu naruno, Anutro mande Polndo Yuda oniro yowuru
yano uro, ene ko yanggango oorengo, ngu oni nguro in-
gonduduye yokutuwooro yowoorengoweroyimboro. Yo, ene
kombo kabusa ko tero, ngu oni simoo bare, ngundo Anutro
mande muriningga, ngundo simoo bare enengo soboye-
rooteku, ngundo mande wesiyoro ero hoorooweyeroweroy-
imboro.
9 Ene gidarega nowoondoye ngu yanggango yero, ene
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kini. Kini, ene simoo
bare doongeyemo ngu, ene Oo Bidodo Simburi Anut
oowooyi, ngu kootu mande teyunoro, ko nowoondoyemo
hamoo tunooteweroyimboro muri, ngu mandeni nguya biy-
omi, ero eyingo. Ene ngundiro tetoyi, ngundiro nguro, Pol
ene yoyokoro, ngu Yisasro keyimo oni simoo bare oorootenggoku ngu yoyoro, Tiranasdo yowuruwooweroyi ya gumi
nguno uyingo. Uro, naru guranangge nangge, ene ngu oni
simoo bare ngu mande wesiyoro yunoro etuyerororiyingo.
10 Ene ngundiro tero oodoni, dagoma eraya yokoyingo.
Ngundiro nguro, simoo bare bidodo Esiya merako oo-
rootenggoku, Yuda oni Girik oni nguya, ngu ene Oo Bidodo
Simburi nguro mandeni ingoyingo.

Siwaro Simoongo Bidodoboro Mandeni

11 Pol kandeyimo Anutdo yanggango gura ene muri songo
oorengo gura onindo ma teweroyimu, ngu teyingo.
12 Ngundiro tetoni, asa, oni towikumba sosowo Pol
moondeyemo yero, ngu yoro, saro, sayi oni moondeyemo
yetoyi ngu, asa, sayi oniku ngu mete teroriyingo. Ngu
muringga ngu nangge, oni meramboorobo yoyoyingomu
nguya ngundiro tetoyi ngu, asa, sodedomangge meram-
booro biyomiku besero saroruwonggo.

13 Yuda oni gidarega ene endeyoro, oninonggo meram-
booro ngu oweyeroro, nguro digi beye oo yunororuwonggo.
Ngundiro tero, ene Yisasro keyimo oni yeyootoyi, enengo
oo oweyerootenggoku muringga, ngudodo yeyoro ngu, asa,
ene nguya ngu muringga ngundiro towoongowero, nguro
mande gosiyoyingo. Ene Yisas nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, nguro ene meramboorо onino oorooteku, ngundiro
mande towoongoro eyingo. Yisas oowooyimonggo Pol
yootunoro ewoku, no geno mande yanggango eteno! Ge nga
oningga yokoya, beseya toonge! Ero eyingo.
14 Yuda oniro wooro yeyingo oni nguro sobosobo gura
oowooyi Siwa, ngu simoongo kandegura gidemboro eraya
oriyingo. Ngundo ngu muringga ngundiro ngu towoongoro
eyingo.
15 Ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu mbooro biyomingga,
ngundo mande gumi ero eyingo. No Yisas ngu ingoro, Pol
nguya no ingooteno. Ene ge onendo? Eyingo.
16 Mande gumi ngundiro etoni, asa, ngu oningga mer-
ambooro biyomi oruwoku, ngundo onikuno parero oorero,
yutoro tarayeroro yutomukoro, towikumbaye omboom-
boongero yodowooro, sidudaro gimuro biyomi tero oorero,
nguro ene ya yokoro, kingo mbirimbiri oorero sobiyoro
toongeyingo.
17 Kootuyisina, Yuda, Girik oni simoo bare Epesasno oo-
rootenggoku, ngu mande ngu ingoro, sosoreyingo urungga
oorengo tero, ene Oo Bidodo Simburi Yisasro bingami
urungga oorengo, ero okooyingo.
18 Ngundiro okooro, oni simoo bare urungga oorengo
ene ngu mande nguno nowoondoyemo hamoo tero, nguno
mayero, enengo muriye biyomi kuri tewonggoku, ngu we-
siyoro, ero yokoyingo.
19 Ngundiro tetoyi, arisa, oni simoo bare gidarega enengo
gosonggi bare muwooweroyi oo dogoni nguro mandeni
bukno oorootenggoku, ngu bidodo yoro, mayero, simoo
bare bidodo doongeyemo, ngu yowuruwooro, watayero,
arisa, ngu oo ngu ene de karo, nguno kamukoyingo. Ngu
kamukoro yokoro ngu, ene ngandiro ingoro, buk ndadiro

kamukoro yokoro, ko buk guranangge nanggeboro nguro
uriyi ndadiro ero, wirikoro ingoyingo? Ngundiro sumoo
eyingo. Nguro ngu, ene bidodo yowuruwooro kandangetoyi,
ngu ngandiro, (50,000) Kina ngu yokoyingo.
20 Ngu muringgano nguno, Oo Bidodo Simburi enengo
yanggangoni onino yeni, urungga tunooteni. Nguro ngu, ene
Anutro mandeni wesiyootoyi, ingoro, nguro oni simoo bare
oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo.
21 Ngu oo ngu temukootoni ngu, Polndo enengo in-
gondudunimonggo ingoro oode, gosiyoro ingoyingo. Ene
ngu Masedoniya, Akayiya merasina endeyowero mande ero,
kootuyisina, no Yerusalem nguya oorowuwero eyingo. Asa,
ngunonggo kootuyisina no komo yade yade oororo, Rom
ende mera oo ngu kenowano. Ero ingoyingo.
22 Ene ingondudunimo mande ngundiro gosiyoro yokoro
ngu, asa, Polndo oni eraya ene hooroowero oorooteriku,
ngu oowooyari ngu Timooti, Erasitas ngu sureyerootoni,
Masedoniya merako oorowuworiyo. Eraga Masedoniya
oorowutori, ene Pol enengombo ngu Esiya mera urungga
nguno, naru bodaga ngu oruwo.

Epesas Oni Polro Sanggiri Tero, Nowoondoye Gobooro Yero, Yowuruwooro, Ureyi Kumooweroyimboro

23-24 Ngu naruno, oni gidarega endemo oni nowoondoye
yokutuwootoyi, nguro ene Yisas keyimo oni simoo bare
watangga oorootenggoku, ngudodo sanggiri urungga tero,
moguru urungga oorengo teyingo. Nguro damoni ngandiro:
Ngundiro naruno nangge, oni gura ngu oowooyi Dimitiriyas
nguno oruwo. Ene ngu digi gura oowooyi Siluwa ooga,
ngundo anut godange nguro gabogaboyi yero oode, nguno
ngu, oni oowooyingga oo nguro digi beye uriyootoyi, yoro,
nguro ene digi beye urungga yororuwo. Ngu bare anut
godangengga ngu oowooyi Atemis.
25 Asa, ngu naruno, Dimitiriyas, ngundo enengo ko
gobooro oniku yowuruyeroro, ene yeyoro, Polro mande
ngandiro eyingo. Ye oni, ye kuri ingootenggo. Noorengo
anut nguro gabogaboye tetetoku kongga, ngano uriyi ngu
urungga oorengo ngu gome tunootete.
26 Ene ngu oningga ngu Pol, ngundo oni simoo bare
urungga oorengo nowoondoye ingonduduye yomburiye-
roote. Ngu ye kenoro, ingowonggoku, ene ngano Epesasno
ngundiro tero, Esiya mera namoko bidodomo nguya ene
ngandiro ete. Noorendo anut kandenanimbo tetetoku nga,
ngu anut hamoo kini, ero ete.
27 Polndo ngu mandeningga, ngundo ngu noorengo beye
koyingga nga ngu yomburiyowa. Nguno nangge, nguya

kini, ngu mandeningga ngundo Atemis anut barega nguro kootu yaningga nga ngu, simoo baredo yeni, ingootoyi, ngu kingo ya ngundiro tewa, ingowanggo. Koretero, ngu Esiya mera bidodomo oni simoo bare ngu, ngu bare anutga nguno yambo mande teyingo. Ene ataga Polndo mandega, ngundo ngu ene Atemis oowooyi enengo duridarini ngu yomburiyowero, mande eteku ngu! Ero eyingo.

28 Ngundiro etoni, ene ngu mandega ngu ingoro, ene nowoondoye yokutuwootoyi, nguro ene sanggiri biyomi tero, meno manggaru yanggango tero, eyingo. Atemis ngu urungga oorengo anut barega ngu noorengo Epesas oniromu! Ero meno eyingo.

29 Dimitiriyas mande emukootoni, enengo ko gobooro oni nowoondoye yokutuwootoyi, ngundo oororo, oni simoo bare endemo oorootenggoku, nguya nowoondoye ngu yokutuwooyingo. Ngundiro tero, meno manggaru urungga oorengo ngu endemo tunootero, oni simoo bare bidodo moguru urungga teyingo. Oni simoo bare bidodo ootoogero, yowuru mera musiyomo kendutero, oorowuyingo. Endemo onindo ngu Gayiyas, Aristakas erayaga, sodedomangge yodowooro, yoyoro, yowuru musiyomo nguno oorowuyingo. Ngu oni erayaga ngu, ene Masedoniya oni ene Polya endeyootenggo.

30 Ngundiro moguru ingootoyi, nguro Pol ene simoo bare kewooroyemo oororo, mande yunowero etoni, ene Yisasro keyimo simoo baredo sorengoyingo.

31 Ngundiro sorengootoyi, Esiya merako oni mera oo sobosobo ururu ngu gidarega nguya Pol dobookuriyi, ngundo mande soweyootoyi Polno ombutoni, ngundiro eyingo. Pol ge yowuru mera musiyomo ma uwero! Ngundiro mande yanggango ero sorengoyingo.

32 Ngu naruno, yowuru musiyomo nguno, oni simoo bare urunggaku ingonduduye songo songo tunooteyingo. Ene ndawu oogaro mayero, yowuruwootenggoku, ene ngu ma ingoyingo. Gidaregado mande ene songo gura eyingo. Gidaregado ene songo mande gura eyingo. Ene bidodo ngundiro ngundiro temukoro, ene mayero yowuruwootenggoku, nguro muri ma ingoyingo.

33 Asa, Yuda onindo oo ngundiro kenoro, Alekisanda kewooroyemo oodoni, ngu wenggeremootoyi, oorowutoni, oni gidaregado Alekisandaya eriringoro mande damoni ngu eneno, ero eyingo. Alekisanda ngundiro ingoro, enebana mande gumi simoo bareno manggoye gosiyoro, ewero kandeyi okooyingo.

34 Ene ngu oni ngu kuri kenoro, ingowonggoku ngu, ene Yuda oni. Ngundiro nguro, oni bidodo manggoye

guranangge moguruwooro, ero eyingo. Atemis ngu Epesas oni noorengo anut urungga! Ene ngundiro meno manggaru tero oodoyi, sa gaboyi naru eraya yokoyingo.

35 Asa, kootuyisina, Epesas ende nguro so uyi oo nakangoyingo oni, ngundo ootoogero, ngu kandeyebo manggoye gosiyoweroyimboro, nguro ene manggaru tero eyingo. Ye simoo bare manggoye ukingoyi! Ye Epesas oni, ye kuri ingootenggo. Kurimi oorengo, digi kundingiyi sambononggo sorero, ngano ombuyingo. Ngu digiga nguno, Atemis gabogaboyi nguno ooroote. Ye ngundiro ingoyingo, ngundiro nguro, noore Epesas oni ngano, noorendo Atemis nguro kootu ya urungga oorengo ngu gome sobowooro, ko, digi kundingiyi nguya gome sobowooteto.

36 Arisa, ye bidodo nga mande etenggoku nga, hamoo nangge. Ene ye komo manggoye ukingoyi! Ye sodedomangge eriritero, oo gura ma tewero.

37 Yengombo ngu oni erayaga ngu yoyoro mayetoyi, ene erayaga ngundo kootu ya, nguro oo gura yakakayi ma yoyingo. Erayaga ngundo noorengo urungga Atemis ngu yomooyinoro mandega, ngu anut barega nguya ma eworiku ngu!

38 Arisa, ene Dimitiriyasya enengo ko gobooro oniya, oni guraya mande gura moore tetoningga ngu, arisa, ene mete mande wirikoyingo onino mandeyi teyi. Sobosobo oni koreteyingomu oorootenggoku nga, ngundo ngu mandeyega ngu Kootno yomosiyowanggo.

39 Ene ye mande gidarega nguya moore tetoningga ngu, mete ye yowuru naru oorengomo nguno, mande ngu yomosiyowanggo.

40 Noore ataga nga narungga ebe yeyi tunooteteku, ngaro murini oorengo gura kini. Nguro onindo sumoo yunootoyi ngu, noore nga narungga ngaro mande murini nguya kini, nguro noore mande gumi eweroyi nguya kini, ngundo ngundiro ero eyingo.

41 So uyi nakangoyingo oninggakundo mande ngundiro ero yokoro ngu, ene oni simoo bare ngu meno manggarugano mayero, yowuruwoowonggoku oweyerootoni samukoyingo.

20

Pol Ngu Masedoniya Merako Girik Merako Nguya Endeyoyingo

1 Ngu kowuri urungga Epesasno ngu kinitetoni ngu, asa, Polndo Yisasro keyimo oni simoo barero etoni, eneno mayero, yowuruwootoyi, nowoondoye yanggango teyunoro,

mande yunoyingo. Ngundiro mande yunoro yokoro,
arisa, ene Masedoniya oorowuweroyi nguro okeyi, ero
oorowuyingo.
2 Pol ene ngu mera gumisina nguno endeyoro, ene Yisasro
keyimo simoo bare mande urungga yunoro, endeyootoni,
nguro simoo bare nowoondoye yanggango teyunoyingo.
Kootuyisina, Pol ngu Girik merako oororo tunooteyingo.
3 Tunootero, Pol ngu kombo kabusa Girik merako oode,
kootuyisina, ene wanggo yoro, Siriya merasina oorowuwero
eyingo. Ene Yuda onindo ngu Pol ureyi kumoowero
mande gosiyoro etoyi, nguro ene Masedoniya merako ko
oorowuwero ingoro, mande gosiyoro eyingo.
4 Beriya endemo oni, Sopata ngu Piras, nangoni; Tesa-
lonayika endemo oni eraya oowooyari Aristakas, Sekandas;
Debi endemo oni eraya oowooyari Gayiyas, Timooti; Esiya
merako oni eraya oowooyari Tikikas Taropimas, ngu oni ngu
bidodo Polya sayingo.
5 Ngu oni ngu koretero, saro, oororo, Trowas endemo
noore soboyeroro oriyingo.
6 Ngundiro soboyeroro oodoyi, oomanongoyingo
koongeweroyi kini, nguro kundingiyi naru gura yokoro
ngu, asa, noore Pilipayi mera ngu yokoro, wanggo yoro,
yade yade naru kandegurayigano Trowas endemo mayero,
noore naru kandegura gidemboro eraya nguno oriyingo.

*Trowas Endemo, Polndo Yutikas Merenonggo Yokutu-
wooyingo*

7 Kowooyingomboro naru koreteyingo, nguro noore oo
neweroyimboro yowuruwooyingo. Yowuruno nguno, Pol-
ndo oni simoo bareno mande mande piru oorengo ero
oodoni, suwoo kewooro yeyingo. Sengetoni, ene toongewero
ingoyingo.
8 Ngu ya gura ngu ebe sanga sanga kabusa ooroote. Ngu ya
gumi awu sanganimo nguno soru oowooyingga dero oodoni,
noore ngu musiyomo nguno yowuruwooyingo.
9 Ngu musiyomo nguno, simoo oore gura, ene oo
kenoweroyi witu ngu sanganimo bibitero oruwo. Ngu
oowooyi ngu Yutikas. Polndo mande mande eroodoni,
Yutikas ene kuboongootoni, wetoro kabetero ngu, ya gumi
kabusayiga, ngu sanganimo awunonggo merako soreyingo.
Ene ngundiro soretoni, sodedomangge, oni songombo uro,
okooro, dowootoyi, ene ngu kuri kumooyingo.
10 Simoo ooregaku kumootoni, asa, Polndo uro, ngu simoo
ooregaku sanganimo bagootero, simooyenggaku boogo-
mooro, oni simoo bareno eyingo. Ye ma sosorewero, nguro
ene keta oorooteku nga! Ene ngundiro eyingo.

11 Ngundiro tero, Pol ngu yano ko oorero, oomanon-
goyingo oosowooro neyingo. Kootuyisina, Polndo mande
mande piru ko ero oodoni, sengetoni ngu, Pol ene mande
yokoro toongeyingo.
12 Ngu oni simoo bare, ngundo simoo oorenggaku ko keta
oodoni, ngu yoro, oorowutoyi, nguno ene nowoondoye gome
oorengo mesarango ingoyingo.

Pol Ngu Trowas Ende Yokoro, Mayilitas Nguno Oorowuyingo

13 Polya ko gobooro onikundo eyingo. Noore koretero
uro, wanggo sanganimo oorero, oororo, yade Asos endemo
oorowuwootowo. Noore Asos nguno Pol erewero kenoro,
yoro, wanggo sanganimo oorowuweroyimboro. Ero eyingo.
Koretero, Pol enengombo mande ngandiro eyingo. No kuri
kenembo Asos oorowuwano, ewokuro nguro.
14 Ngundiro nguro, Pol ene omburo, noore Asosno ebe
kenokeno tero, Pol nguya nooredodo wanggo sanganimo
oorero, Mitilini endemo nguno urooreyingo.
15 Sengetoni, noore Mitilini ende ngu yokoro, oororo, yade
Kayiyos ende namoko oororo, nguno wereyingo. Sengetoni,
noore oororo, yade Samos meradoni ngu kenowootowo.
Werewootomu sengetoni, noore oororo, yade Mayilitasno
tunooteyingo.
16 Polndo ene Epesasno ko uwero ma ingoyingo. Ndadiro
nguro, ene naru urungga Esiya mera yokowero ma ingoro,
nguro ene Epesas ende ngu dagayingo. Ene ngundiro tero,
nguro sodedo Yerusalem oororo, ngu naru kundingiyingga
oowooyi Pendikos ngu kenowero oorowuyingo.

Polndo Epesas Tabango Onikuya, Okeyi, Ero Eyingo

17 Noore Mayilitasno oodooye, ngunonggo Polndo mande
yeni, Epesasno oorowuyingo. Ene Yisasro keyimo oni simoo
barero tabango oniro mande soweyoro eyingo. Tabango oni,
ngundo komo ombuyi, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, tabango oniku ombutoyi ngu, ene
mande yunoro eyingo. Yengombo ingootenggo. No koretero,
Esiya merako nguno oororo, ko muri tetoowe kenoro, in-
goyingomu ngu, no suwooyi sano yeya oriyingo.
19 Ye ngu ingootenggo. Naru bidodo Yuda onindo mande
guranangge ero, noro mandene yomburiyoro, no yomburib-
arinerowero tetoyi, nguno no nowoondone kowuri ko
towootowoo gidarega nguya, nono tewonggo. Ene nondo
ngu no imakewonoku, Oo Bidodo Simburi nguro ko ngu
nangge tewono. No enengo ko oni nangge.

20 No mande gome ngu yeno wesiyoro eweroyi nguro
no ma sosoreteno. Kini, no ye hoorooweyeroweroyimboro
nguro eteno. Yo, nondo ngundiro tero, yowuru naruno, ko
yengo ya bidodomo mande ero etuyerowono. Ngu mande
ngu ye kuri ingootenggo.
21 Suwooyi sano, no mande yanggango Yuda oni, Girik
onino nguya ewono. Ngu ngandiro. Noore komo nowoondo-
nani yowoorengoya, Anutno nowoondonani yewato. Noore
komo noorengo Oo Bidodo Simburi, Yisas nguro nowoon-
donanimo hamoo tetoni, nowoondonani nguno nangge
yewato.
22 Arisa, ingoyi! Ataga ngu Yuka Kundingiyimbo no
gosinerootoni, nguro no komo Yerusalemno oorowuteno.
Ndawu ooga, nono Yerusalem nguno tunootewa? Ngu no ma
ingooteno.
23 Ene no oo gura ingooteno. Ende bidodo no toongero,
nguno endeyootoowe, Yuka Kundingiyi, ngundo mande
yanggango wesiyoro, nunoro, ewo. Ge ngu ya biyomimo uro,
ko, kowuri urungga oorengo ngu kenowa, Yuka Kundingiyi
ngundo ngundiro eyingo.

24 Ngundiro etoni, ene no ngandiro ma ingoyingo. Ne-
nengo keta oruweroyi, nguro no ingooteno. No nowoon-
donemo nenengo kumooweroyiga nguro no kowuri ma
ingooteno. Kini, no nga oorega no endeyootenoku, nga
nangge keyooteno. No nga kongga nga, Oo Bidodo Simburi,
Yisasdo nunowoku, nga nangge tero, yade wenga yokowano.
Nga Anutro mande gome metemingga wesiyoro eweroyi
koyingga nga ngu, Anutro sumangenimo nangge, no ko
teteno.

25 Arisa, ataga ye ingoyi! Kuri no ye kewooroyemo endey-
oyingo. Nguno ngu, no Anutro mande muriningga, nguno
simoo bare enengo soboyerooteku ngu wesiyoro, yeno
ewonoku ngu, ene ataga ngu, no ingooteno. Kootuyisina
ngu, ye bidodo no omukumundoone, ko ma kenowanggo.
26 Ngundiro nguro, no mande yeno ataga eteno. Ingoyi!
Ene ye kewooroyemo nguno oni gura Yisasno newendemo
hamoo ma tero, oonootetoni ngu, asa, ngu noro kowuri kini.
27 No Anutro ingonduduni ngu bidodo yeno wesiyoro
ewonoku, no nguro ma sosoreyingo.
28 Ngundiro nguro, ye ngu yengombo yengo gome ebe
sobosobo teya oriyi! Ngundiro nangge, ye komo simoo
bare ngu nguya gome soboyeroyi. Yuka Kundingiyi, ngundo
ye yootunoyerootoni, ye simoo barero sobosobo tewonggo.
Nguro ngu, ye komo Anutro keyimo simoo bare ngu gome
soboyeroyi. Ndawugaro nguro, Yisas enengombo enengo

sidu darowobo oniro weti mbumbuwa ngu andangeyunoro,
ko yoyowoku ngu!
29 No ingooteno. No ye yoyokoro ngu, se koki biy-
omi oorengo (etuyeroyingo oni godange), ngundo ye ke-
wooroyemo nguno omburo, ngundo Yisasro keyimo simoo
bare yomburiyerowero ombuwanggo.
30 Nguro ngu, yengo oni gidaregado nguya ootoogero,
ngu mande godange etuyeroro, endeyoro, ngundo Yisasro
keyimo simoo bare ero yowoosootoyi, ene ngu keyeroro
endeyowanggo.
31 Ngundiro nguro, ye komo narudodomo nguro doonge-
doongoodoongo teya, gome doongeteya oriyi! Ye komo
nguro ingondudu teya oriyi! Dagoma kabusa no ye mande
yunoro, ingonduduye yoonenengowero, no ma surene kini
yewono. Suwoo sa ngundiro nangge tero, ye etuyerowonoku
ngu, no yengo sendorogo, mande yunoyingo.
32 Arisa, ataga nondo ye yoyoro, no Anut kandeyimo
yoyero, eneno ngandiro yemboongeteno. Gengo nowoon-
doge teyunoweroyi mandega, ngundo ngu gedo mete ene
yanggango teyunowa. Gengo simoo bare bidodo gengombo
soreyeroro, sunggi yewoku ngu, oo bidodo gome mesarango
ngu nangge yunowa. No nguro ero yemboongeteno.
33 No oni guraro beye towikumbani, oo ngu kenomayin-
goro, nguro ma ingooteno.
34 Yengombo ngu ingootenggo. Nga kandene erayaga
ngando ko oo ngu tero, oowari, towikumba, beye oo ngu
yoro, nenengo hooroowenerooote. Oo guraro wenonoro
ngu, kandenembo koyi tero yooteno. Ngunonggo oni noya
oorootenggoku, nguya hoorooweyerooteno.
35 Ngundiro tero, nenengo kone ngu bidodomo, ngu
nondo ye etuyerooteno. Ye komo nosiridodo ngundiya
ko teyi. Noore ngundiro tero, oni yanggango kini ngu
mete hoorooweyerowato. Noore komo Oo Bidodo Simburi,
Yisasdo mande eyingo ngu ingondudu tewato. Ene ngandiro
eyingo. Oni gura enengo oni oni teyingomonggo oo oni
gura inootoni ngu, asa, ngu inoweroyi muringga, ngundo oo
yoweroyi muri ngu dagate. Ero eyingo.
36 Polndo ngu mandega ngu ero yokoro ngu, asa, ene
bodowo oondoogero, ngu oni tabangokudodo Anutno yem-
boongeyingo.
37 Yemboongero yokootoni ngu, asa, kootuyisina, tabango
oniku bidodo sendo moguru urungga tero, Pol dowooro
yenggonangoyingo.
38 Yenggonangoro, Polndo mande ewoku ngu ingondudu-
wooyingo. Ngu ngandiro ewo. Ye no omukumundoone ko

ma kenowanggo. Ngundiro etoni, nguro tabango oniku biyomi urungga ingoro, ene Pol yoro, wanggono uro, yokootoyi toongeyingo.

21

Pol Wanggo Sanganimo Oorero, Yerusalem Oorowuwero Oorowuyingo

1 Noore ene Epesasno Yisasro keyimo oniro tabangoku yoyokoro ngu, asa, noore wanggo sanganimo oorero sayingo. Oororo, yade nenengo Kos meradoningga nguno tunooteyingo. Sengetoni, noore Ros meradonimo nguno uro, tunootero, ngunonggo mera urungga nguno, ende gura, oowooyi Patara, nguno urooreyingo.

2 Noore ngunonggo wanggo gura Pinisiya urooreweroyingga kenoyingo, nguro noore ngu wanggo sanganimo oorero oorowuyingo.

3 Noore yade yade oororo, Sayiparas meradoni ngu wanggo tanggeyi biyomisina oodoni, kenoro, noore ngu dagaro, saro oororo, Siriya merako oororo, Tayiya endemo uyingo. Tayiya uro, wanggo gosiyoro, nguno oo sitowi yewero etoni nguro.

4 Ngu naruno, noore nguno uro, oororo, Yisasro keyimo oni simoo bare yeyoro, nguno naru kandegura gidemboro eraya nguno oriyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo Yisas keyimo simoo bareno utoni, ngundo Polya Yerusalem ma oorowuwero, ero eyingo.

5 Etoyi, ene noorengo naru gidarega ngu endemo nguno yokoyingoku, noore ngu endega ngu yokoro, sawero teyingo. Sawero tetooye, asa, Yisasro keyimo simoo bare, simooye ngu bidodo noore yoyoro oororo, ende dabemimo, wendeyi tamako boodoo oondoogero, Anutno noorengo yemboongeyingo.

6 Ngundiro tero, asa, ene noore kambayeroro, okeyi, ero etoyi, noorendo nguya ngundiro kambayeroro yokoro ngu, asa, noore wanggo sanganimo ooretooye, ene ko enengo yano yano oorowuyingo.

Sisariya Endemo Agabas Oningga, Ngundo Polndo Kootuyisina Oo Teweroyi Nguro Eyingo

7 Noore wanggo sanganimo oorero, Tayiya yokoro, kondibo saro, oororo, Potolemayisno tunooteyingo. Noore Yisas keyimo simoo bare kandeye dowooro, eneya naru gura nguno ootooro wereyingo.

8 Sengetoni, noore Potolemayis yokoro, toongero, yade oororo, Sisariyano tunooteyingo. Noore oororo, oni gura oowooyi Pilip enengo yano uro, eneya oriyingo. Pilipro

ko ngu Anutro mande wesiyoro eweroyi. Oni kandegura
gidemboro erayaga nguromu gura, ngundo oowari wabu
bare bayetero yunoyingo.
9 Pilip ngu nambo sumoongo namoraya ngu ma
kameteyingo. Ngu bare namorayaga ngu Anutro ingondudu
eyingo onindo mande ngundiro, ko tetenggo.
10 Noore Sisariyano naru gidarega nguya nguno oodooye
ngu, ngu naruno, Anutro ingondudu eyingo oni gura
oowooyi Agabas ngu ene Yudiya mera yokoro, Sisariyano
ombuyingo.
11 Omburo, ngu oningga ngundo nooreno mayero, Polro
Let ngu yoro, enengo kekandeyi gosiyoro, Yuka Kundingiy-
imbo etoni, ngandiro eyingo. Yerusalemno Yuda oni,
ngundo nga Letga nga simburi ngu, ngandiro kekandeyi
gosiyowanggo. Ngundiro tero, yoro, oni sowe gidarega Yuda
oni kini, ngu kandeyemo yewanggo, ero eyingo.
12 Ngundiro etoni, noore ngu mandega ingoro, nguno ngu,
noore ko ende ngaro simoo bare nguya yowuruwooro, Polno
ngguyinggayi tero, sumoo sumoo eyingo. Ene Yerusalem ma
oorowuwero ero mande yanggango eyingo.
13 Ene ngundiro etoyi, ene Polndo mande gumi eyingo.
Ndatero nguro, ye sendo sambi tero, noro ingondudune
yomburiyootenggo? No meyero, ya biyomimo uweroyim-
boro tero, ko, no Yerusalemno kumooweroyimboro nguya
meyero ngu, Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro oowooyi
bingami okooweroyimboro. Ero eyingo.
14 Ene ngundiro etoni, asa, noore ene sorengoweroyi
mande gura eweroyi nguya kini. Noore manggonani gosiy-
oro, noore ngandiro eyingo. Oo Bidodo Simburi nguro
ingonduduni ingooteku, ngu nangge teyi! Ero eyingo.

Polndo Yerusalemno Oorowuyingo

15 Naru gidarega yokoro, noore oo yomosiyoro,
Yerusalemno ooreyingo.
16 Sisariya ende nguro Yisas keyimo simoo bare gidarega
nguya nooredodo oorowuyingo. Ene noore yoyoro, oororo,
Yisas keyimo oni gura oowooyi Neson, ngundo yano uro
oriyingo. Neson ngu Sayiparas meradoni nguro oni, ene
kurimi oorengo Yisasro kirikiri oni tunooteyingo.
17 Noore Yerusalem mayero, tunootetooye ngu, Yisas key-
imo simoo baredo oni oni urungga tero, noore yoyoyingo.
18 Sengetoni, noore Poldodo Yemus kenowero oororo,
tabango oni yowurunoku ngu bidodo Yemusya oriyingoku,
ngu yeyoyingo.
19 Polndo eyingo. Noorendo mayeteto, ero eyingo. Anutdo
Pol hooroowetoni, oni simoo bare sowe gidarega, ngu

kewooroyemo ko oo tewoku, ngu bidodo damonimonggo
nenengo wesiyoro, tabango onino eyingo.
20 Tabango oniku Polro mande ingoro ngu, ene Anut
bingami okooro, Polya gumi eyingo. Doboonani, ge ingoote.
Yuda oni simoo bare, ene urungga oorengo biyomi Yisas
keyimo oni teyingo. Ngu Yisas keyimo simoo bare ngu, ene
Mosesro mamana mande ngu keyowero mande yanggango
oorengo yetenggo.
21 Ene oni gidaregado gengo etoyi, ingoro, ngandiro
eyingo. Polndo ngu Yuda oni ngu, oni sowe gidarega
kewoorokono oorootenggoku, nguno ewo. Ye Mosesro ma-
mana mande ngu yokoya, yengo nangosumooye moondeye
ma yomosiyoro, Yudaro muri kurimi ngu ma keyowero, ero
eyingo.
22 Ngundiro nguro, noore ndadiro tewato? Hamoo
oorengo, ene ge mayewoku nga, ero ingowanggo.
23 Arisa, noorendo ooga geno etooye, ngu nangge ge oo
ngundiro teyi! Noorengo oni namoraya ngu Anutno mande
hamoo oorengo eneno ero gosiyoro eyingo.
24 Gedo komo oni Anutno mande gosiyowonggoku nguya
Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguno oororo, yengo
digi beye eneno yunootoni ngu, asa, wooro yeyingo oni,
ngundo yengo wooro yeyunowanggo. Ye ngundiro tero
ngu, ye Mosesro mamana mandeno ye sarayi oorengo
ootooro, arisa, ye mete tabayemo uye ngu toongooro,
oni doongeyembo kenoro ingootoyi ngu, ye kundingiyi
oruwanggo. Oni ngu kenoro, ene tunoo ingowanggo. Ge
nguya Mosesro mamana mande ngu keyoote. Yo, oni ngu
kenoro, ene ingootoyi, mande guraga ge gowege sanggawero
ewonggoku ngu, ngu godange mande nangge, ero ingoyingo.
25 Yisas keyimo oni sowe gidaregaro ngu, noore kuri
mande, ero nakangoro soweyoyingo. Ene komo ingonda
teyi! Ene onindo nusako utoro, merambooro biyomi nguno
oo karo yemboongetoyi ngu, ngu ma newero. Ene nusako
sidudodo ma newero. Nusako bungeyi gosiyootoyi ku-
mootoni ngu, ngu ma newero. Ene oni erambarisa tewero
muringga, ngu ma toongooyerowero tero, sebo barese mur-
ingga biyomi nguya ma tewanggo, ero eyingo.
26 Enengo mande ngundiro ingoro, asa, sengetoni, Polndo
ngu oniku yeyoro, yoyoro, enendo muri oo tetoyi, Pol
nguya ngu tero, enedodo Mosesro mamana mandeno ewoku
nguro ene oni sarayi mesarango teyingo. Ene ngundiro
tero, Yudaro yowuru ya urungga, Tembel, newendemo
uro, wooro yeyingo onino enengo naru kundingiyi ndawu
narunggano kinitewaku nguro eyingo. Ngu kundingiyi
narungga kinitetoningga ngu, asa, wooro yeyingo onino ko

oorowuwonggokuno, digi beye ene yunootoyi, nguro ene Anutno enengomu wooro yeyingo.

Tembel Yowuru Yano, Yuda Onindo Pol Dowooyingo

27-28 Kootuyisina, naru kandegura gidemboro erayagaku namoko kiniteweroyi tetoni, ngu naruno, Yuda oni Esiya merakononggo, ngundo yowuru ya urungga, oowooyi Tembel, nguno oororo, Pol kenoyingo. Ngundiro kenoro, oni oowooyingga nowoondoye yokutuwootoni, sanggiri tero, ootoogero, Pol dowooro gosiyoyingo. Ngundiro tero, ene meno manggaru tero eyingo. Ye Iserel oni, ye nguya noore hoorooweyeroyi! Nga oningga ngando ende bidodomo noorengo oni simoo bare manggoye utoro, wiriyoro, nga yowuru yangga, oowooyi Tembel, ngaro mamana mande nguya yomburibariyoote. Ene oo gura nguya tero, ene Girik oni yoyoro, yowuru ya Tembel newendemo omburo, nguro ene ya kundingiyi nga yeni, sugabododo teteku nga! Ngundiro ero eyingo.

29 Ngu muringgano ngunonggo ene mande goweyimo sanggawero tewonggoku, ngu ngandiro: kurimi ene kenootoyi, Taropimas, Epesas oningga nguya endemo oriyingo. Ene ngu kenoro, ngandiro ingoyingo. Polndo ngu oningga nguya yoro, yowuru ya newendemo uyingo, ero ingoyingo.

30 Mande ngundiro ingoro, nowoondoye sanggiri urungga tero, asa, Yerusalem endemo simoo bare bidodo yondowidoro, mayero, Pol dowooro, woosooro, endesina oorero, ureyi kumooweroyimboro teyingo. Ene ngundiro tetoyi, arisa, sodedomangge, ene Tembel yamuko bidodo goodoomukoyingo.

31 Pol ureyi kumoowero tetoyi, oni gidaregado me oniro tabangonggaku mande ngu soweyoro, ngundiro etoyi, Yerusalem oni simoo bare bidodo soriyokoyingo.

32 Ngundiro tetoyi, ingoro, asa, me oni tabango koreteyingongga, ngundo sodedomangge me oni gidarega yoyoro, ko, me tabango oni gidarega nguya yoyoro, yondowidoro, Pol dowoowero yowuruno uyingo. Yuda onindo me tabango urungga koreteyingongga, ngu kenoro, me oni nguya yeyoro ngu, asa, ene Pol ureyingoku ngu yokoyingo.

33 Me oniro tabango koreteyingonggakundo tanggeyemo omburo, Pol dowooro, enengo keyimo me onikuno etoni, uto yanggango eraya, oowooyi sen yoro, ngundo Pol gosiyoyi! Etoni, ngundiro tetoyi, tabangonggakundo Yuda oni mande yunoro eyingo. Nga simoo nga onendo? Ndawu ooga tete? Ero sumoo eyingo.

34 Tabangonggakundo ngundiro sumoo yunootoni ngu,
asa, ngu naruno, oni simoo bare urungga oorengo ngu
enebana manggaru teyingo. Gidaregado ngu mande gura
ero, manggaru tetoyi, songombo ngu ene mande gura ero,
manggaru teyingo. Meno manggaru urungga mera ma
ingoweroyi teyingo. Me oniro tabango oninggaku ngu, man-
dega ngu muri ma kenoro ingoyingo. Ngundiro nguro, me
onikuno eyingo. Pol yoya, yengo me oniro yano oorowuyi!
Ero eyingo.
35 Ngundiro etoni, nguro ene Pol yoro, yade ya woodooy-
imo oorowutoyi ngu, simoo baredo yanggango yero, Pol
ureyi kumooweroyimboro teyingo. Nguro ngu, me onindo
Pol okooro, koorowooro, ya newendemo oorowuyingo.
36 Yoro, ya newendemo uwero tetoyi, ene oni simoo bare
oowooyingga meno manggaru tero, keyeroro, oororo eyingo.
Ngu oningga ngu ureyiga kumooni! Ero eyingo.

Polndo Enengo Murini Yuda Onino Yootunoro Eyingo

37-38 Me onindo Pol yoro, enengo ya newendemo uwero
tetoyi, ngu naruno, Polndo me oniro tabangonggakuno
eyingo. No mete mande gura geno sumoo ewe? Etoni,
me oniro tabangonggakundo gumi eyingo. Ge Girik mande
ingoote? Nondo ngu ge Igip oni, ero ingooteno. Kuri gedo
oni urungga oorengo, 4000, ngu yoyoro, mera oo sobosobo
urungga oniya ebe urewero, ye oni kini merako nguno
oorowuwonggoku, ge ngundo bine? Sumoo eyingo.
39 Ngundiro sumoo etoni, asa, Polndo mande gumi eyingo.
Kini, no Yuda oni. Endene oowooyi Tarsas, ngu Silisiya
merako. Noro ende ngu oowooyi bingamidodo. No geno
oo gura sumoo ewero. No mete simoo bare nga mande
yunowe? Ero sumoo eyingo.
40 Etoni, me oniro tabango oninggakundo gumi eyingo.
Yo, mete mande e! Etoni, nguro Pol woodoo sanganimo
dikaro, ngunonggo kandeyi simoo bareno okoororiyingo.
Ngundiro tetoni, oni bidodo neneteyingo. Polndo Yudaro
mande Hiburu ngunonggo eyingo.

22

1 Polndo ngandiro eyingo. Ye konebane awanamone, ye
ingoyi! No yengo mande ngu gumi ewero, ero eyingo.
2 Polndo Yuda oniro mandenonggo etoni, ene Hiburu
mande ngu ingoro, nenetero oriyingo.
3 Ngundiro tetoyi, asa, Polndo eyingo. No Yuda oni.
Namonembo Tarsas ende Silisiya merako bisineroyingo.
Ene no nga endemo ngano ootoogero, urungga teyingo.
No oo etuneroyingo oni, Gameliyelno Skul tero, ingondudu

yoyingo. Ene noorengo osisambanimboro mamana mande ngu gome gome etunerowo. Ngundiro nguro, no Anut keyoro, nguro murini nguno no yanggango yeteno. Yendo Anut keyowero, ataga yanggango yetenggoku ngandiro.

4 No nguya ngundiro oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, no ngu yomburiyerowono. Simoo bare nguya no yurewe kumoowero nguya teyingo. No uto yanggango (sen), ngundo gosiyeroro, yoyoro, ya biyomimo nguya yoyewono.

5 Wooro yeyingo oniro tabango, simoo barero mande wirikoyingo tabango oniku, ngundo etoyi, ye ingowanggoku, ene nguya ingootenggoku, nguro ene no so uyi nakangoro nunoyingo. Nunootoyi, Yuda dobookurine Damaskas endemo oorootenggoku, no ngu yoyowero Damaskas uwero oorowuyingo. Oni Damaskasno oodooye, Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingomu, ngu yoyoro, ya biyomimo yoyewero, nguro no oorowuyingo. No ngu oni simoo bare ngu yoyowero oororo, Yerusalem ngano mayero, nguno enengo biyomiye nguro ogingo yoyi, ero oorowuyingo.

Polndo Enengo Newende Hamoo Teyingo Nguro Muri Wesiyoro Eyingo

(Aposel 9:3-19; 26:12-18)

6 Polndo mande gura eyingo. No yade yade oororo, Damaskas namoko tewonoku, sa kewooroko samboro ngundiro nguno, asa, sodedomangge soru gura urungga sambononggo no moondene omukumundoone himi oorengo nunoyingo.

7 Ene ngundiro tetoni, no merako sorero wereyingo. Ngundiro tetoowe, manggowo gura ngu sorungga ngunonggo tunootero, noya eyingo. Sol, Sol, ge ndadiro tero, nguro ge no yomburineroote?

8 Etoni ngu, nondo mande gumi ngandiro eyingo. Oo Simburi Urungga, ge onendo? Etoowe, enebana gumi eyingo. No Yisas Nasaret oni. Ge no yomburinerowero, koyi tero, endeyooteku ngu! Ero eyingo.

9 Ngundiro etoni ngu, oni noya oorowuwootomu ngu, ene soru ngu kenoro, ene oni manggowooga noya mande eyingongga ngu, ene ma ingoyingo.

10 Oo Bidodo Simburimo, no ndadiro tewano? Etoowe, Oo Bidodo Simburi, ngundo noya gumi eyingo. Ge ootoogeya, Damaskas u! Ngu endemo nguno, oni gurado geno ewaku, nondo oo bidodo gedo te, ero ewonoku, ngu etoningga, ngu nangge te! Ero eyingo.

11 Ene ngundiro etoni ngu, ngu sorungga ngu ngundiro teroodoni, no mera oo ma kenoweroyi teyingo. Nguro ngu,

oni noya oorowuwootomuku, ngundo no kandene dowooro,
noyoro, Damaskas uyingo.

12 Oni gura no neyowero nguno oruwoku, ngu oowooyi
Ananayiyas. Ene mamana mande gome keyoyingo oni. Yuda
oni Damaskas endemo oorootenggoku, ngundo eneya oni
gome, ero etenggo.

13 Ngu oningga ngundo nono mayero, tanggenemo dikaro,
noya eyingo. Sol doboone, doongengge ngu mete himi
yetoningga, doongeteya, mera keno! Ero eyingo. Ngu
narunggano nguno nangge, doongene mete tetoni, no ene
gome kenoyingo.

14 Doongene mete tetoni ngu, enendo eyingo. Noorengo
osisambananimboro Anut, ngundo ge goyowero
rogogeroyingo. Ge nguno ngu, ge ene ingootoyi, hamoo
tetoningga; ge nguno enengo ingonduduni nguya ingoro;
ge oni nenengo Yisas ngu kenowaku, manggowoobo mande
etoningga, ngu komo gome ingo!

15 Ge enengo mandeni yootunoro ewa. Ge komo simoo
bare bidodomo oo kenoro, mande ingowonoku, ngu etoyi
ingowanggo.

16 Ene ge ataga oo ndawu ooga sobowoote? Ge ootoogeya,
sono kundingiyi gimu! Ge enengo oowooyimboro meno
etoyi ngu, Anutdo gengo weti mbumbuwa biyomingga, ngu
sonowootoni toongewa, ero eyingo.

Anutdo Pol Soweyootoni, Oni Sowe Gidarega Yuda Oni Kini, Nguno Toongeyingo

17 Polndo mande gura eyingo. Kootuyisina, no
Yerusalemno ko omburo, no yowuru yano (Tembelno)
yemboongero oodegogo, no oo gaboya gaboya gura
kenoyingo ngundiro teyingo.

18 Nguno ngu, no Oo Bidodo Simburi no kenootoowe,
enendo nono, ero eyingo. Sodedomangge, ge Yerusalem
ende yokoya toonge! Ge ngano noro mandene wesiyoro
ewaku ngu, ene ge manggoge ma ingowanggo, ero eyingo.

19 Ene ngundiro etoni ngu, nondo gumi eteno. Oo Simburi,
enengombo ingootenggo. Kuri no yowuru ya bidodomo
oororo, oni Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoyi, no yoy-
oro, ya biyomimo yoyero, no ene yutoro gisaruyeroyingo.

20 Kuri Stiwen ngu ureyi kumooyingo ngu, no nguro
nowoondone nguya mete, ero ingoyingo. Nondo ngu oni Sti-
wen ureyingomu, nguro dogigiro nengguro ngu sobowooro,
yunoro oodoowe, ene Stiwen ureyi kumooyingo, ero eyingo.

21 No ngundiro etoowe ngu, asa, Oo Simburi, ngundo noya
gumi eyingo. Ge toonge! Nondo ge sowenggerootoowe, mera

orirokono toongewa. Oni sowe gidarega gura gura Yuda oni kini, nguno toongewa, ero eyingo.

Rom Oniro Me Tabango Oninggakundo Pol Gome Sobowooyingo

22 Oni simoo baredo Polro mandeni ewoku, ngu ingoro, oororo, Polndo ngundiro ewoku, Anutdo ene ero, oni sowe gidaregano enengo mandeni wesiyoya eni, ero rogo teyingo. Polndo ngundiro etoni, asa, ngu naruno nguno, simoo baredo enengo mande wenga ngu yokoyingo. Ngu yokoro ngu, asa, simoo bare damoni tero, meno manggaru urungga tero eyingo. Ngu oningga ngu ureyiga kumooni! Oni ngundiromu ngu, merako ngano ma oruwero! Ene keta nguya ma oruwa! Ero eyingo.

23 Ene meno manggaru yanggango tero, enengo dogigiro nengguro andandangero, kukukakawu dorowooro, oorongootoyi, ooretoni, ene sanggiri urungga teyingo.

24 Ngundiro tetoyi, me oniro tabangonggakundo sodedo enengo me onino etoni, Pol yoya, enengo ya newendesina uya, Pol utoya, mande damoningga ngu ndawu oogaro simoo baredo Polya meno manggaru tetenggoku, ngu no muri gome ingowero eyingo. Mande ngu sumoo inoya ingoyi! Ero eyingo.

25 Ene ngundiro etoni ngu, asa, me onikundo Pol kandeyi yoro, de bungomo gosiyoro, gisaruboweroyimboro teyingo. Ngu naruno, Polndo tabangonggakuya tanggeyimo oorooteku nguya sumoo yunoro eyingo. Rom oniro mamana mande, ngundo Rom oni ngandiya teyi, ero ete, bine? Ye Koot ma teyingomo koretero ene urewanggo, bine? Ngu muringga ngu metemi bine? Ero eyingo.

26 Ene ngundiro etoni ngu, me oni tabangonggaku mande ngu ingoro, ene sodedomangge oororo, enengo me oniro tabango urunggakuno, oo nguro ero eyingo. Pol oningga nga ngu, ngu Rom oni nenengo! Nguro ge ndawu ooga, ene teyinowero? Ero eyingo.

27 Ngundiro etoni, me oniro tabango urunggakundo soriyokoro, omburo, Polno eyingo. Ge nono e! Ge Rom oningga, ngundi kini, bine? Etoni, Polndo gumi eyingo. Yo, eyingo.

28 Ngundiro etoni ngu, me oniro tabango urungga, ngundo mande gumi eyingo. Nondo Rom oni tewero ngu, nguro no digi beye urunggado uriyoro, no Rom oni teyingo. Etoni ngu, ene Polndo mande gumi eyingo. No ngu namonembo Romno bisineroyingo! Ero eyingo.

29 Ene mande ngundiro ero yokoro ngu, asa, oni sumoo inoro, urewero teyingoku nguya, sodedomangge sosorero

yokoyingo. Me oniro tabango urungga oninggaku ingoyingo.
Pol ngu Rom oni gosiyowonggokuro, ene nguya sosoreyingo.
30 Me oniro tabango urunggaku, ene komo gome oorengo
ingowero. Polndo ndawu oo biyomingga tewoku, ene ngu
ingowero. Ngundiro nguro, sengetoni suwoononggo, ngu
Pol gosiyowonggoku, sen uto yanggango ngu wesiyowonggo.
Ene mande soweyootoyi, Anutno wooro yeyingo oni so-
bosobo, simoo barero mande wirikoyingo tabango onino
toongero eyingo. Ye oni ngu bidodo mayero yowuruwooyi,
ero eyingo. Ene Pol yoro, omburo, oni tabango doongeyemo
etoni dikayingo.

23

Pol Ene Yuda Oniro Mandeye Wirikoyingo Onino Mande Wesiyoro Eyingo

1 Ngu naruno ngu, Polndo mande wirikoyingo tabango
oniku, gome gome yeyondandangero eyingo. Ye konebane,
no Anut doongeyimo endeyoro ootooro, nenengo nowoon-
done ngu metemi oorengo tero, endeyoro, yade mayero,
ataga no oo biyomi gura ma ingooteno, ero eyingo.
2 Polndo ngundiro etoni, Anutno wooro yeyingo oni nguro
sobosobo oni urungga, oowooyi Ananayiyas, ngundo oni Pol
tanggeyimo dikayingokuno eyingo. Ngu manggowoomo uto
mandega etekungga, ngu yokoni!
3 Ngundiro etoni, asa, Polndo ngu tabango oninggakuya
sanggiri urungga tero eyingo. Ge ngu de sosi biyomi! Kumu
sarayimbo goweyi sangani nangge metemi, ene newen-
demo ngu buwoo nangge! Nguro Anutdo ge gurewa! Ge
ngano bibitero, ge mamana mande keyoro, noro man-
dene wirikoro kenowero, ene gengombo Mosesro mamana
mande yomburiyoro, ge no nureyi, ero ete! Ero eyingo.
4 Ngundiro etoni, oni Pol tanggeyimo dikayingokundo,
enengo mande ingoro, sodedomangge gumi eyingo. Ge mete
Anutro wooro yeyingo oniro sobosobo oni koreteyingongga
nguya mande biyomi ete, bine? Ero eyingo.
5 Ene mande ngundiro ero yokootoni ngu, asa, Polndo
mande gumi eyingo. Ye konebane, ene oni Anutno wooro
yeyingo oniro sobosobo oni koreteyingo, ngu no ma in-
gooteno. Anutro mandeno ngu ete. Gengo tabango oni
nguya mande biyomi ma ewero. Ero eyingo. (Eksodas 22:28)
6 Polndo ngu ingoyingo. Tabango oni yowuruno ngano,
oni ngu gidarega ngu Sadusi watangga gidarega ngu
Parisi watangga oorootenggo. Nguro ngu, Polndo mande
wirikoyingo tabango oniya negoyerowero, ngandiro eyingo.
Ye konebane, no ngu Parisi oni, ko, no ngu Parisi oni

nangoye nguya. Nondo ingootenoku, ngu oni kumooro
ko ootoogewanggoku, nondo ngu mandega ngu hamoo
oorengo, ero ingooteno. Nguro nondo ngu mandega ngu
wesiyoro etoowe, ngu muringga, nguro ene ataga no noyoro,
Kootno noyetenggo, ero eyingo.
7 Polndo ngundiro etoni ngu, asa, ngu naruno nguno,
Parisi oni ngando Sadusi oni nguya sanggiri teyingo.
Ngundiro tero, yowurunggaku toongooro, songo songo
teyingo.
8 Sadusi onindo ngandiro eyingo. Oni kumootoyi mereye-
rootenggoku ngu, ko ma ootoogewanggo. Ero, ko ene
gidarega nguya ingoyingo. Engel oni, Yuka nguya kini. Ero
ingootoyi, ene Parisi onindo ngu oo ngu bidodo, hamoo, ero,
nguro nowoondoyemo hamoo teyingo.
9 Ngu naruno, yowuruno oni nowoondoye biyomi yero,
nguro ene meno manggaru urungga teyingo. Mamana
mande etuyeroyingo oni gidarega, ngu Parisi oni ngundo
ootoogero, dikaro, mande yanggango ero eyingo. Noore
nga oningga nga kenootetoku ngu, ene oo biyomi gura ma
teyingo. Yukangga, ngundi, Engel oningga bine, nguya
mande ero ingoyingo, ero eyingo.
10 Ngundiro etoyi ngu, nguno enengo sanggiriyegaku
yeyi, urungga oorengo teyingo. Ngundiro nguro, me oniro
tabango urungga enengo koreteyingonggaku sosorero in-
goworo. Nga oni wata erayaga, ngando Pol kandeyi gide
gide dowooro, woosoodori, pitiro kumoowa, ero ingoyingo.
Nguro, ene enengo keyimo me onikuno sodedomangge
etoni, uro, kewooroyemonggo Pol dowooya, yoya, yengo
yano ooreya, ya newendemo yokoyi! Ero eyingo.
11 Yangeni suwoono, Oo Bidodo Simburi, ngundo Pol
tanggeyimo dikaro, eneno eyingo. Nowoondoge ngu
komo yanggango orini! Ge noro mandene yanggango
Yerusalemno ewoku, ngundiya nangge, Romno nguya
ngundiro wesiyoro ewa. Oo Bidodo Simburi, ngundo
ngundiro eyingo.

*Yuda Onindo Pol Ureyi Kumoowero, Ero Mande Gosiy-
oyingo*

12 Sengetoni suwoononggo, Yuda oni gidarega yowuru-
wooro, mande guranangge, ero gosiyoro eyingo. Hamoo
oorengo, noore Pol ureye kumoowa. Noore Pol ma ureye
kumootoni ngu, noore oowari sono ngu ma newato, ero
eyingo.
13 Yuda oni mande guranangge ero gosiyowonggoku, ngu
onibi eraya ko gidarega nguya ko teyingo.

14 Ene ngundiro tero, ngu oniku oororo, Anutno wooro
yeyingo oni nguro oni sobosobo oniku, ko, tabango oni
gidaregano eyingo. Noore mande yanggango guranangge
hamoo oorengo, ero gosiyooteto. Noore oowari sono oo ngu
ma nero ngundiro oode, oororo, Pol ureye kumootonigogo,
asa, ngu naruno nguno, noore ko oo newato.
15 Ngundiro nguro, ye Yuda oniro mande wirikoyingo
tabango oni komo mande soweyootoyiga, me oniro ta-
bango koreteyingongga, ngundo oorowutoningga, ngundo
Pol yoya, yeno ombuni. Nguno ngu, ye mete Polro mande
murini ko etoni ingowanggo. Noore kuri yoonenengoyingo.
Pol yeno ma ombutoni ngu, ngu naruno nguno, ooreko
nguno, noore ene ureye kumoowa, ero eyingo.

16 Ene Pol enengo kuwooyi nangonimbo ngu Yuda oni
oore meyero, Pol ureyi kumoowero etoyi, enengo buriyiga,
ngundo ingoyingo. Pol buriyiga ngu ene ingoro, nguro ene
oororo, me oniro yano oororo, ya newendemo uro, yeyeyi
Polno eyingo. Yuda onindo oore meyero, ge gurewero
etenggoku ngu! Ero eyingo.
17 Ene ngundiro etoni, asa, Polndo me oniro tabango
oninggano eyingo. Nga simoo oorega nga yoya, me oniro
tabango urungga nguno ooroya, ene mande gura eneno
ewero, ero eyingo.
18 Ngundiro etoni, nguro me oni sobosobogakundo Pol
buriyigaku yoro, me oniro tabangonggakuno oororo eyingo.
Ya biyomi oni Pol, ngundo no sureneroootoni, nga simoo
oorega nga yoro, geno ombuteno. Ene mande gura geno
eweroyimboro mayetoni, nguro no ene yoro ombuteno, ero
eyingo.

19 Ngundiro etoni, me oniro tabango urungga, ngundo
ngu simoo oorenggaku kandeyimo dowooro, songo oororo,
enesu nangge tero, sumoo inoro eyingo. Ge ndawu man-
dega, nono ewero mayete? Ero eyingo.
20 Etoni, ngu simoo oorega, ngundo gumi eyingo. Yuda oni
mande guranangge, ero gosiyootenggo. Ge sumoo ero, yan-
geni Pol yoro, tabango oni yowuruno onino uwero, nguro
ene Pol ko sumoo inoro, enengo mande muri ingowero,
mande geno ngundiro sumoo gunowanggo. Ene oo ngundiro
geno ewanggoku, ene ganagerowanggo.
21 Ge enengo mande ngu ma keyowero. Ngu oni gidarega
ngu bidodo onibi eraya ko gidarega nguya, ngu oowari
bidodo ngu roogoyeroro eyingo. Ene oowari oo hamoo
oorengo ma newatoku, Pol ureye kumootoninggogo, noore
oowari ko newato, ero etenggo. Ngundiro ero, ene oore

meyero oorootenggo. Ge nangge sobogerootenggoku, gedo yo, ero ewa bine, ero sobogerootenggo. Ero eyingo.

22 Ngundiro etoni, arisa, me oniro tabango erayagakundo, Pol buriyigaku mande yanggango inoro eyingo. Ge nono mandega eteku ngu, oni gurano ma ewero. Ngundiro ero, ene simoo ooregaku sureyootoni toongeyingo.

Me Oniro Tabangonggakundo Pol Oni Mera Oo Sobosobo Piliks Soweyoyingo

23 Arisa, me oniro tabango urungga koreteyingonggakundo, me oni sobosobo eraya negoyerootoni, ombutori eyingo. Yari me oni onibi kande eraya 200 oni yoya; onibi kabusa gura kande eraya 70 ngu, Hos sanganimo bibitetoyiga ngu yoya; ko, oni onibi kande erayaga (200), ngundo idi, nasa, dowootoyi, ngu yoya, Pol yoya, Hos sanganimo yetoyiga, bibitetoningga ngu yoya, suwoono sa naru kandegura gidemboro namoraya, nguno Sisariya oorowuyi.

24 Ye Hos gidarega yomosiyootoyiga, Pol nguno bibitetoningga, yoya, gome sobowooya, yadega ooroya, oni mera oo sobosobo urungga koreteyingo Piliksno ooroya, nguno yokoya ngu, asa, ye ko ombuyi! Ero eyingo.

25 Me oniro tabango urungga oni koreteyingongga, ngundo enengo me onindo, ero yokoro ngu, ene so uyi ngandiro nakangoyingo.

26 No Kolootiyas Lasiyas, nondo nga mandega nga oni urungga oni mera oo sobosobo urungga Piliksro nakangooteno. Okeyo.

27 Yuda onindo nga oningga nga dowooro, ureyi kumoowero tetoyi, ene nondo ingowonoku ngu, ene Rom oni ooroote. Ngundiro nguro, noya me oniya uro, kandeyemonggo sobiyoro yoyingo.

28 No nga oningga nga goweyimo mande etenggoku, nguro muri ingowero nguro no yoro, tabango oni yowuruno onino uwono.

29 Ene no kenowonoku ngu, enengo mamana mande gidaregano ene goweyimo kingo sanggawero ewonggo. Ene nga oningga nga goweyimo mande biyomi gurano, noore ene ureye kumooweroyi gura ma kenoyingo. Ya biyomimo yeweroyi nguya ma kenoro ingoyingo.

30 Ataga, mande gura nono mayero etenggo. Yuda onindo mande guranangge ero, gosiyoro etenggo. Noore torige wirimangge nga oningga nga ureyi kumoowero teteto, ero eyingo. Ngundiro nguro, no sodedo yewe, geno oorowuteku ngu, no ngu oni eneno Koot mande tetenggokuno ewano. Ene mete ge doongenggemo, enengo mande ngu yootunoro ewanggo. Ge enengo mande nga oningga ngaya etenggoku,

ngu muri mete ingo! Ero eyingo. Ngundo so uyino mande
ngundiro nakangowo.
31 Ngundiro tetoni, me onindo manggowo keyoro, Pol yoro,
suwoono nangge Andipatris endemo oororo wereyingo.
32 Sengetoni, me oniku yowoorengoro, enengo endeyan-
deno ko oorowutoyi, oni Hos sanganimo bibitewong-
gokundo nangge Pol yoro, Sisariya oorowuyingo.
33 Oni Hos sanganimo bibiteyingoku, yade oororo, Sis-
ariyano tunooteyingo. Ene so uyigaku yoro, oni mera
oo sobosobo urungga koreteyingonggaku inoro, Pol nguya
yoro, omburo, koreteyingonggaku kandeyimo yeyingo.
34 Asa, oni mera oo sobosobo koreteyingonggakundo so uyi
kandangero yokoro ngu, asa, ene Pol sumoo inoro eyingo.
Ge ndawu mera gidaresinanggo oningga? Ero etoni, Polndo
gumi eyingo. No Silisiya oni, eyingo.
35 Ngundiro etoni, arisa, oni koreteyingonggakundo gumi
eyingo. Oni geya mande gowegemo etenggoku mayetoyiga
ngu, no gengo mande ingowano. Ero, Pol ngu Herodro yano
yokoya, gome sobowooya orini! Ero eyingo.

24

Yuda Oniro Tabango Oni, Ngundo Pol Kootno Yeyingo

1 Kootuyisina, naru kandegura yokoro, Anutno wooro
yeyingo nguro sobosobo oni koreteyingo oowooyi
Ananayiyas, ngundo oniro tabango oni gidarega, Yuda oniro
oni gura oowooyi Tetulas, ngundo simoo barero manggoye
yoro, Kootno mande eweroyi. Ngu oni ngu bidodo, ngundo
Sisariya uro, oni mera oo sobosobo koreteyingo nguno Pol
goweyimo mande eweroyiku, ngu eyingo.
2 Oni mera oo sobosobo koreteyingongga, ngundo Pol
negongootoni ombuyingo. Asa, ngu naruno ngu, Tetu-
las Pol bungomo mande damoni yero eyingo. Piliks, ge
oni urungga! Ge noore hoorooweyerowoku, nguro noore
gome bibitero oorooteto. Ronggesambi ebe oo nguya kini.
Gengo ingonduduge ngu metemi gome, nguro ge noorengo
hoorooweyeroyingo ngu nenengo. Oo gura gura bidodo
kuri ende bidodomo biyomi yeyingomu, ngu tetoyi, mete
temukowo.
3 Ngundiro nguro, noorengo nowoondonani ngu oo nguro
geya gome mesarango ingoro, noore esoso urungga geno
teteto.
4 Ene nondo ge ma gosigeroro, no geno mande bodaga
ewero. Gengo sumangeyiga ngunonggo noorengo mande
ootuwoo bodaga nga mete ingo!
5 Noore nga oningga nga kenootetoku, ngu ene mandeni
murini biyomi urungga yeni tunootete. Ene mera bidodomo,

Yuda oni nowoondoye yokutuwootoni, buribari ingoro, sanggiri tero, ebe ureweroyimboro teyingo. Ene Yuda oni noore oni wesoowooro, wata gura, oowooye Nasaret, ero etenggo, nguro tabango.

6 Ene yowuru ya (Tembel) ngu sugabo teyinowero nguya tete. Ngundiro nguro, noorendo ngunonggo dowooyingo.

7 Ene me oniro tabango koreteyingongga, Layisiyas, ngundo omburo, yanggango oorengo yero, noore kandenanimonggo andangero yowo.

8 Ngundiro yoro, Layisiyas ero, oni gengo Koot teyi, ero ewoku, nguro ene ge doongenggemo ngano mayeya eyi. Ngundiro tetoyi, gengombo nga oningga nga sumoo inowaku ngu, ge nga oningga nga enengo manggowoomo mande mande Kootno etenggoku, ngu nenengo ingowa. Tetulas ero eyingo.

9 Ene mande ero yokootoyi ngu, asa, Yuda oni nguya ngu oningga ngu hooroowero, Polya mande godange eyingo. Ene mande yootunoro, nga mande nga hamoo Polro mande wesiyoro, Piliksno eyingo.

10 Arisa, ngu naruno, oni mera oo sobosobo urungga koreteyingongga, ngundo kandeyibo nangge Polno teyingo. Nguro Polndo mande damoni yero, ngandiro eyingo. No ingooteno. Dagoma oowooyingga oorengo, ge nga oni ngaro mande wirikoyunoro ooroote. Nguro no nenengo mande geno wesiyoro ewanoku, nguno ngu, no nowoondone gome mesarango oorengo tero ingooteno.

11 Ge ene sumoo yunootoyi, enengombo mande ngu etoyi, ge ngu ngandiro ingowaku ngu, no naru kande eraya kegidemboro eraya yokoro, no Yerusalemno tunootewonoku, nguro no Anutno yambo mande tewero oorewono.

12 No yowuru ya (Tembel) newendemo oruwonoku, nguno nondo oni guraya ronggeyootoore, Yuda onindo ma yeyoyingo. No simoo barero yowuru ya (Tembel) newendemo ngu yomburiyootoowe, ene no ma neyoyingo. Ende newendemo nguya, no oo gura ma yomburiyoyingo. Hamoo oorengo kini!

13 Nga mandega noya etenggokungga nga, ngu muri gura nenengo oorengo ma yootunoro etoyi, nguro ge hamoo ero, ma ingowaku ngu!

14 Ene no nga mande nga gura geno yootunoro ewero. Nga mandega enengombo etenggo. No Yisasno nowoondone hamoo tero, enengo muriningga ngu hamoo no ngu keyooteno. Ngundiro etoyi, yo, hamoo no ngu muringga ngu keyootoowe, ene Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo ma teyingo. No noorengo osisambananemboro Anutga nguno

yambo mande ngundiro teteno. No mande bidodo mamana mandeno, ko, Anutro ingondudu eyingo onindo nakangoyingomu, ngu bidodo keyoro, tero, no nguro nowoondonemo hamoo tero, ko teteno.

15 No Anutno nowoondonemo hamoo tetoni, ngunonggo Anut sobowootoowe, oni kumooyingomu yokutuyerootoni, keta oruweroyi, nguro no sobowooteno. Yo, oni nenengo, ko, oni biyomimu nguya Anutdo merenonggo yokutuyerowa. Yuda oni enengo nguya oo ngu sobowootenggo.

16 Nguro no naru bidodomo, nowoondone gome tunoo oorengo ingootenoku, Anut doongeyimo, ko, simoo bare doongeyemo nguya nenengo oorengo biyomi nguro kini.

17 No kuri dagoma gidarega ende gidaregano oruwono. Kootuyisina, no dobookurine oowariro kumootenggoku nguro ingoro, no beye oo ngu yoro, hoorooweyerowero ko mayewono. No Anutno kingo esosootewerоyi, nguro beyeni nguya yoro mayewono.

18 Mayero, no ngu koyi tewono. Nguro no nenengo murine ngu tetoowega, mete mesarango teni, ero, nguro no yowuru ya (Tembel) newendemo oodoowe, ene nguno neyowonggo. Oni simoo bare urungga noya ma oriyingo. Nguno oni gura arimbosi oo gura ma teyingo.

19 Ene Yuda oni Esiyano oorootenggoku, ngundo mayero, ene noya mande moore tetoningga ngu, ene mete ngano mayeya, ge doongenggemo ngano noya mande ngu eyi.

20 Ene kinitetoningga ngu, arisa, nga oni ngando ene komo nondo oo biyomingga tewonoku ngu, nenengo oorengo neyowonggoku ngu, no tabango oni yowuruno tabango oni doongeyemo dikawonoku, nguro geno eyi.

21 Ene no mande guranangge, kuri no ene kewooroyemo dikaro, no ngandiro manggaru tewono. No Anutro nowoondonemo hamoo tetenoku, ngu Anutdo oni kumooyingomu yokutuyerowaku, ngungga nguro nangge, ene no noyoro, ye doongeyemo mayero, etenggoku nga! Polndo ngundiro ero eyingo.

22 Arisa, Piliks ngu, ene Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo muringga nguro mande ngu, ene gome watayi. Nguro ene Yuda onino eyingo. Ene komo me oniro tabango Lasiyas sobowooya oodoyiga, ene ombutoninggago, yengo mandega nga yomosiyowato, ero eyingo.

23 Ero ngu, Piliks ene ya biyomi sobosobogakuno eyingo. Ge Pol yoya, ya biyomimo ye, ero eyingo. Ene ya gumi ngu ma goodoowero. Nguno ngu, Pol enengo dobookuriyi mayero, Pol kenoro, oo inowero mayetoyi ngu, roogo ma teyunowero. Ene mete mayero, Pol kenoro, ooro wenonootoni, ngu oo inoro hoorooweewanggo. Ero eyingo.

Piliksdo Pol Yoro, Dagoma Eraya Ya Biyomimo Yetoni Oruwo

24 Kootuyisina, naru gidarega yokoro, Piliksdo bareyi oowooyi Darusila ombuyingo. Piliks bareyi Darusila ngu Yuda barega yoyingo. Ngu naruno ngu, Piliksdo Pol negongoro, nguro mandeni ingowero. Polndo eyingo. Yisas Krayis nguro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro muri Piliksno wesiyoro eyingo.

25 Ngu naruno, Polndo Piliks etungoro, muri ngandiro wesiyoro etungoyingo: Anut doongeyimo muri nenengo oruweroyi muringga ngu; goweye gome sobowooweroyi muri; ko, Anutdo kootuyisina wirikoyeroyingo naruno (Koot) nooreno tunooteweroyi muri; ngu muri bidodo tero etungoyingo. Ene oo ngandiro etungootoni ngu ingoro ngu, nguro ene sosorero, Polya eyingo. Arisa, mande mete ete. Ge ataga toonge. Kootuyisina naru gura oodoni ngu, no ge ko negogerowano, ero eyingo.

26 Piliks ene oo gura nguya sobowooro oruwo. Ene Pol sobowootoni, Polndo beye inootoni ngu, ya biyomi yokoro toongeweroyi nguro towoongoyingo, nguro Piliksdo sobowoote. Ngundiro nguro, ene Pol negongootoni, enengo yano utoni, eneya suwooyi sano mande ero ingoro oriyingo. Ene Polndo beye ma inoyingo.

27 Piliks ngu Yuda onino ingonduduye ingootenggoku, ngu gome ingoro, nguro kootuyisina, dagoma eraya yokoro, ene Pol sorengootoni, ya biyomimo oruwo. Ngu naruno nguno, Poritiyas Pestas, ngundo Piliksdo ko ngu enendo yoro, nguno ko teyingo.

25

Polndo Oni Urungga Mera Bidodo Sobowootekungga, Nguro Meno Eyingo

1 Pestas ngu kuri enengo Prowinsno omburo, ene naru kabusa Sisariyano oode, ene ko Yerusalemno ombuyingo.

2 Ngu naruno, Anutno wooro yeyingo kundingiyi oniro sobosobo oniku, Yuda tabango oni ururu, ngundo Pestasno oororo, Polya mande gidarega goweyi sanggawero eyingo.

3 Tabango onikundo Pestasya eyingo. Ge komo noore hoorooweyeroya, ngu Pol oningga ngu etooga, Yerusalem ngano ko ombuni, ero eyingo. Ndawugaro nguro, ene ngundiro etenggoku, ngu ngandiro: Pol ngu Kootno ma ombuyingo, ngu naruno, noore torige oore meyero, Pol ureyi kumoowero ero, ngundo ngundiro gosiyoro etenggo.

4 Ngundiro etoyi, Pestasdo enengo mande ngu gumi ero eyingo. Pol ngu Sisariya ya biyomi nguno ooroote.

Naru bodaga nangge, no ngano yokoro, no Sisariya ko oorowuwano.
5 Ngundiro nguro, yengo tabango oni, ngundo noya oorowuwato. Ngu oni ngundo Pol muri biyomi gura tetoni ngu, asa, ene mete nguno Koot tewanggo, ero eyingo.
6 Pestas eneya oode, naru kandegura gidemboro kabusa bine, ngundi kande eraya yokoro, asa, ene Sisariya ko oorowuyingo. Sengetoni suwoononggo, ene mande wirikoweroyi musiyomo nguno, ene bibiteyingo. Ngundo Pol yoya ombuyi, ero eyingo.
7 Pol ngu ombutoni, Yuda oni Yerusalemnonggo mayewonggokundo, Pol tanggeyimo dikayingo. Ngundiro dikaro, mande mande oowooyingga eneno sanggawero eyingo. Ene mete Polndo oo biyomi tewoku, ngu tunoo yootunoro, Pestasno eweroyi, ereremo kini.
8 Asa, Polndo mandeye gowenemo sanggawero etenggoku, ngu gumi Pestasno ngandiro eyingo. No oo biyomi gura Yuda oniro mamana mande nguno ma teyingo. Tembel yano nguya kini. Oni urungga Rom mera bidodo sobosobo koreteyingo, oowooyi Sisa, nguno nguya biyomi gura ma tewono. Ngu bidodo kini! Ero eyingo.
9 Ngundiro etoni, ene Pestasdo, Yuda oniro mande kuri ewonggoku, ngu ingoro, nguro ene Polno sumoo eyingo. Ge mete Yerusalem oorowuwa? Ngu mete tetoni ngu, arisa, no mete Yerusalemno gengo mande gowege sanggawero ewonggoku, ngu ingowano. Ero eyingo.
10 Ngundiro sumoo etoni, ene Polndo mande gumi eyingo. Nga yangga nga, ataga no dikatenoku nga ngu Gabumando mande wirikoweroyi nguro ya. Nga yangga ngano nangge Koot tero, noore mande ingoweroyi. Ge kuri ingoote. No Yuda oniro gura ma yomburiyoyingo.
11 Ene no oo biyomi gura tetoowe ngu, nguro nureyi kumooweroyi ngu, asa, ene mete nureyi kumoowa. Ene nga mandega noya Koot tetenggokungga nga, ngu hamoo mande kinitetoningga ngu, arisa, oni gurado no noyoro ene yunoweroyi, nguya kini. No Rom mera sobosobo koreteyingo, Sisa, nguro etoowe, mayetoni, ngundo noro mande nga kenowaku ngu! Ero eyingo.
12 Ngundiro nguro, Pestas ene tabango oni yowuruno oniya mande mande ero gosiyoro ingoro, Polya gumi eyingo. Ge oni mande wirikoweroyi oniro meno ewero eteku ngu, ngundo gengo mande nga ingoni, arisa, mete ge Sisano nguno oorowu! Eyingo.

Pestasdo Polro Mera Agripa Oni Koreteyingongga, Ngu Sumoo Inoyingo

13 Naru gidarega yokoro, mera oo bidodo sobosobo ko-
reteyingo oni, oowooyi Agripa, ene kuwooyi oowooyi Bernis
eragado, Pestas kenoro, kandeye dowoowero Sisariyano
mayeyingo.
14 Agripa eraga Sisariyano naru oowooyingga oriyingo.
Ngundiro nguro, Pestas Polro mande ngu Agripano eyingo.
Oni gura ngano oode, kuri ene Piliksdo yoro, ya biyomimo
ngano yetoni ooroote.
15 Kurimi, no Yerusalemno oodoowe ngu, nguno Anutno
wooro yeyingo oniro sobosobo oniku nguya, Yuda oniro
tabango oni, ngundo goweyimo mande sanggawero ero,
nguno ureyi kumooweroyimboro rogo tero, no sumoo
nunoyingo.
16 Ngundiro sumoo nunootoyi, asa, nondo enengo mande
ngu gumi ngandiro ewono. Noore Rom oniro muri ngu
oni gura kingo ogingo, ko kowuri ma inoweroyi. Oni ene
mandedodo ngundo nangge oningga eneya Koot mande
sanggawero tetenggoku, ngu doongeyemo dikayingo. Dika-
toni, noore komo musiyo inootooye, ene eneya mande
etenggoku, ngu gumi ewo.

17 Nguro ngu, ene noya ngano omburo ngu, no piru ma
teyingo. Kini, omburo, wereyingomu sengetoni, no Koot
yano bibitero eyingo. Ngu oningga ngu yoya ombuyi, ero
etoowe, yoro ombuyingo.
18 Oni ene Kootno dikaro, ene mande eneno mande sang-
gawero eyingomu, ngu mande nenengo gura kini, ko, mande
biyomi gura nguya kini. Ngundiro nguro, ene mande gurano
Koot inoweroyi nguya kini.
19 Ene enengo yambo mande nguro ko oni kuri kumooyin-
gomu, ngu oowooyi Yisas nguro mande eyingo. Ene Polndo
eyingo. Ngu oningga ngu ko keta ooroote, ero eyingo.
20 No ngundiro mande ngu ingoro, ene no ngu wirikoro
eweroyi, ereremo kini. Ngundiro nguro, nondo Pol sumoo
inowono. Ge mete Yerusalemno ko oorowutoyi, ngu naruno
nguno, nondo Kootno gengo mandega nga ingowano, bine?
21 No ngundiro etoowe, Polndo mande gumi eyingo. No
ngano oodoowega, nganonggo sowenerootoyi, Rom endemo
oorowuwano. Nguno ngu, mera bidodomo koreteyingo oni
Sisa, ngundo noro mande ngu yomosiyowa. Etoni, ngundiro
nguro, nondo yokootoowe, ene ya biyomimo oode, naru
gurano, nondo ene ero soweyootoowe, Sisano toongewa. Ero
eyingo.
22 Ngundiro ero yokootoni ngu, Agripando Pestasno
mande gumi eyingo. Nondo nenengombo ngu oningga
nguro mandeni ingowano. Etoni, Pestasdo gumi eyingo. Yo,

mete. Yangeni, ngu ingo! Ero eyingo.

23 Ngundiro tero, sengetoni suwoononggo, Agripa Bernis
eraga Kootno ombuwero tetori ngu, asa, ngu naruno nguno,
oni bidodo dikaro, nguro oowooyari bingami ero yunootoyi,
yowuru yano uyingo. Utori, arisa, me oniro tabango bidodo,
ngu ende nguro tabango oni ururu, ngu bidodo erayaga ngu
keyeroro, yowuru yano uyingo. Ngu naruno ngu, Pestasdo
etoni, Pol yoro, omburo, ngu yano uyingo.

24 Pestasdo eyingo. Oni urungga Agripa, ye oni nooreya
oorootetoku nga, ye bidodo nga oningga nga kenoyi! Yuda
oni simoo bare Yerusalemno ngu, ko, Sisariya ngano oo-
rootenggoku nguya, ene no doongenemo Koot inowonggo.
Ene meno manggaru tero eyingo. Ge komo ngu oningga
utooga kumooni, ene keta ma oruwa, ero eyingo.

25 Ene nondo kenootoowe ngu, ene oo biyomi gura ma
teyingo. Ene oo ngundiro nguro, ureyi kumooweroyi nguya
kini. Enengombo ngu Sisa Agastas enengo mandeni ingoni,
ero ewo. Ngundiro nguro, no ene soweyootoowe, Romno
toongewa, ero ewono.

26 Ene no mande damoni gura ma kenoro, nguro no
ngu mandega ngu nakangoro, ngudodo soweyootoowe,
noorengo urungga Sisa nguno oorowuwa. Nguro ngu, oni
urungga Agripa no nga oningga nga yoro, geno ombuteno.
Ye bidodo doongeyemo ombuteku ngu, noore enengo man-
deni mete ingowato. No nguno mande damoni gidarega
kenowero nguro nakangowano.

27 Nondo ya biyomimo oni gura mandeni Koot teweroyi
mande kini kingo soweyootoowe, toongeweroyi ngu, no
ingootoowe, ngu nenengo kini, ero eyingo.

26

Polndo Agripano Mande Wesiyoro Eyingo

1 Ngu naruno, oni urungga Agripando Polno eyingo. Arisa,
mete gengo mande ngu e! Etoni, asa, Polndo kandeyi okooro,
enengo mande ngu ngandiro eyingo.

2 Oni urungga Agripa, no oni oni tero, no mete nga
dikatenoku, no nenengo mande nga ge doongenggemo we-
siyoro ewano. Yuda onindo noya mande gowene kingo sang-
gawero ero tetenggoku, nguro no ataga ngu gumi ngandiro
ewano.

3 Ge ngu noorengo Yuda oniro murinani, ko, noorengo
ingondudunani songo songo teweroyi muringga ngu, ge
komo gome ingoote. Ngundiro nguro, no geno ngguyinggayi
tetenoku, ge noro mandene ingoro, ge sodedo ma surengge
kiniyewero.

4 Kurimi, no Silisiya merako oruwonokuno, no
bodaganonggo omburo, ataga nga, ngu naruno no nenengo
oniya Yerusalemno oruwonoku, nguno ngu kewooroyemo
ngu, murine ngu Yuda oni simoo bare ngu ene bidodo
ingootenggo.
5 Ene kuri no ingootenggo. Ene ngu mande ngu ewero ngu,
ene mete ewanggo. No kuri Parisi oniro muriye keyowono.
Parisi oni, ngundo Yuda oniro yambo mande teweroyi
muringga ngu bidodo keyoyingo. Yo, enengo yambo mande
teweroyi muringga ngu noore Yuda onindo yambo mande
tetetoku muringga ngu dagaro, ene yanggango.
6 Ataga, no nga Kootno dikatenoku nga, nguro muri
ngandiro. No Anutdo noorengo osisambananimo oni ku-
mooyingo ko yokutuyeroweroyi mande ero gosiyoyingo,
nguro nowoondonemo hamoo tetoni, ngu sobowooteno.
Nguro ngu, no ataga Kootno oorootenoku nga!
7 Noorengo oni sowe kande eraya kegidemboro eraya (12)
ngundo suwoo sa bidodo, nga Anutga ngano yambo mande
tero oruwonggo. Ene nguro nowoondoyemo hamoo tetoni,
ene ngu ooga ngu nangge sobowooro oriyingo. Oo Agripa,
oni urungga, no nguya nowoondonemo ngu ooga nguro
hamoo tetoni, no ngu sobowooteno. Ngu muringga nguno,
Yuda onindo noya mande ero, noyoro, Kootno noyetenggoku
ngu!
8 Ndadiro tero, ye oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo
Anutdo oni kumooyingomu ngu yokutuyerootoni, ko keta
ootoogewanggo?

9 Kuri, nondo nguya no oo gura gura tero, nguno Yisas
Nasaret oningga oowooyi wongoowega uni, ero tewono.
10 No Yerusalemno ngundiro tewono. No Anutro wooro
yeyingo oni nguro sobosobo oniku, ngundo ko no ngu
kone ngu teni, ero rogoneroyingo. Nguro no Yisasro oni
simoo bare oowooyingga yoyoro, ya biyomimo yoyewono.
Oni gidarega yureyi kumoowero etoyi ngu, no nguya mete
yureyi, ero eyingo.
11 Yo, naru oowooyingga yambo ya bidodomo oororo, ngu
newendemo uro, nguro oni kowuri yunowono. No sureye-
rootoowe, oni Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingomu
yeningga ngu Yisasro oowooyi ngu biyomi eya yokoyi, ero
ewono. No eneya sanggiri biyomi teyunowero, nguro no
oni simoo bare yoyoro, kowuri yunoweroyimboro tewono.
Ngundiro nangge, nondo ende oriroko nguno nguya ko
ngundiro nangge tero toongeyingo, ero eyingo.

Pol Enengombo Yisasro Newendemo Hamoo Teyingo

Nguro Murini Wesiyoro Ewo
(Aposel 9:3-19; 22:6-16)

12 Polndo mande gura eyingo. Yo, ngundiro tero, no
ngu ko ngu Anutno wooro yeyingo oniro sobosobo oniku,
ngundo no rogoneroro so uyi nunootoyi, nguro no yoro
Damaskas oororo, Yisas keyimo oniku yomburiyeroweroy-
imboro oorowuyingo.
13 Oni urungga, sa naru kewooro nguno sambononggo
soru gura no bungomo dero ombutoni kenoyingo. Ene
soru urungga oorengo ogisa dagaro urungga ooreyingo.
Ngundiro tero, nono omburo, ngunonggo noya oni oorowu-
wootomu nguya himi yunoyingo.
14 Noore bidodo merako uro, wetoro, omukumundoonani
wiriyowootowo. No manggowo gura ingootoowe, Hiburu
mandenonggo noya ngandiro eyingo. Sol, Sol, ge ndawugaro
no yomburineroote? Ge oo kuningo ngu kenggebo utoya
ngu, gengombo ogingo yo! Ero eyingo.
15 Ngundiro etoni, nondo sumoo eyingo. Oo Bidodo
Simburi, ge onendo? Etoowe, Oo Bidodo Simburi ngundo
gumi eyingo. No Yisas. Ge no yomburineroro, endeyooteku
ngundo!
16 Ene ge ootoogeya, kenggebo mera wongooya dika! No
gedo kongga tero endeyooteku, nguro geno ombuteno. No
ge goyoro rogogerootoowe, noro kone ngu teya, ngunonggo
ge mande murine kenowoku, ngu bidodo wesiyoya, eya
endeyo. Ngundiro ero, nguro no geno ombuteno. Oo
gidarega nguya kootuyisina, no ge etunggerowano.
17 No gengo dobookurige ko, oni sowe gidarega Yuda oni
kini, kandeyemonggo andangero goyoyingo. No soweng-
gerootoowe, oni sowe gidarega Yuda oni kini nguno
oorowuwa.
18 Nondo ge sowenggerootoowe, oni songo ngu doong-
eye goosootoni doongetewanggo. Ngundiro tetoyi, ene
oorerikо oorootenggoku ngu yokoro, ene yowoorengoro,
himimo ombuwanggo. Ene Setanro yanggango ngu yokoya,
yowoorengoya, Anutno oorowuyi. Ngundiro tetoyi, nondo
enengo weti mbumbuwa ngu andangetoowe uwa. No ene
goweyemo sunggi yetoowe, simoo bare ene noro nowoon-
doyemo hamoo tero, ene kundingiyi tunootewanggo, ero
eyingo.
19 Polndo mande gura eyingo. Arisa, Oni Urungga Agripa,
no sambononggo oo gaboya gaboya ngandiro etunerootoni,
kenoro, nguro no manggowo ma yokoyingo.
20 No koretero enengo mandeni Damaskas ende nguro
oni simoo bare, nguno wesiyoro eyingo. Kootuyisina, no
Yerusalem endemo oni simoo bare, Yudiya oniro ende ngu

bidodomo nguya, ko, oni sowe gidarega Yuda oni kini, nguno nguya no mande ngandiro wesiyoro ewono. Ye komo nowoondoye hamoo yowoorengoya, Anutno oorowuyi. Ye Anutno nowoondoye yowoorengoya sarayi tunootetoyi ngu, arisa, yengo endeyoweroyi muringga ngu nguya, simoo bare doongeyemo, ngu sarayi nenengo tunooteyi.

21 No ngundiro etoowe, ngu muri damoningga nguro nangge, Yuda oniro yowuru yano ene nodowooro, nureyi kumoowero tewonggo.

22 Ene Anutdo no hooroowenerorо, yade omburo, ataga nga. Ngundiro nguro, no nga dikatenoku nga! Nguro ngu, no enengo mandeni wesiyoro, oni bingamiye kinimo, ko, oni bingamiyedodomo nguya etenoku nga! No mande songo gura ma eteno. Kini, kurimi, Moses, Anutro ingondudu eyingo onindo nga mandega kootuyisina oo tunooteweroyi ewonggoku, no nguya ngu nangge eteno.

23 Kurimi, Moses, ko, Anutro ingondudu eyingo oni, ngundo ngandiro eyingo. Kootuyisina, Krayis ngu, ene komo ogingo koorowooro kumoowa. Ene mere yokoro, oni simoo bare bidodoboro koreteyunoro, ko keta ootoogeyunowa. Ene Yuda oni simoo bare, sowe gidarega Yuda oni kini nguno omburo, enengo Mande Keta Mesarango wesiyoro, ero ko yoyoweroyimboro ombuyingo. Ene soru himi ngundiro noore enengo oore etuyerowo. Ero eyingo.

24 Polndo mande eroodoni, ngu naruno ngu, Pestasdo Polro mande toongooro, manggaru tero eyingo. Pol ge mboorombo goyoote! Ge Skul oowooyingga tero, ingondudu urungga tero, ingonduduge urungga oorengo ngundo goyeni wenonoote! Ero eyingo.

25 Ngundiro meno manggaru tetoni, asa, Polndo gumi eyingo. Pestas oni urungga, no mboorombo ma noyoyingo. No hamoo mande ero, no hamoo nenengo ingondudu tero, etenoku ngu!

26 Oni urungga Agripa, gedo nga oo nga bidodo kuri ingomukoote. Ngundiro nguro, nondo ngu wesiyoro, geno etenoku nguro no ma sosoreteno. No ingooteno. Nga mande oo nga bidodo ngu gengo sodege, doongengge, ngu ma dagate. Kini, ge ingooteku, nguro no ngundiro etenoku, ndawugaro nguro, nga oo nga kombitero, ma tunooteyingo.

27 Oni urungga Agripa, ge bine Anutro ingondudu eyingo oniro mande, nguro nowoondogemo hamoo ingoote? No kuri ingooteno. Ngu ge nowoondogemo hamoo tete. Ero eyingo.

28 Ngundiro etoni, asa, Agripando Polya kootuyisina mande gumi eyingo. Naru ootuwoo bodaga ngano, ge mete

ingoro noyeyi, Kristen tewano, bine? Ero eyingo.
29 Ngundiro sumoo yunoro etoni, Polndo mande gumi
eyingo. Naru ootuwoomo, ngundi, naru pirunggano nguya,
no nguro ma ingooteno. Ene no Anutno ngandiro yem-
boongetoowe, enendo mete ge, ko, oni bidodo ngano
nguya nga mandega nga etoowe ingootenggoku, Anutdo
hoorooweyerootoni, ene Yisasno nowoondoye no nowoon-
done ngundiro hamoo tewanggo. Ene no Anutno ma
yemboongetoowe, ene sen no nunoyingo ngundiro ye ma
yunowa, ero eyingo.
30 Polndo ngundiro etoni ngu, arisa, ngu naruno, Agri-
pando Gabuman Pestas, Bernis nguya, oni mera oo so-
bosobo oni eneya bibitero oruwonggoku ngu, ngu nguya
ootoogeyingo.
31 Ene ootoogero, endesina oorewero oorero, enengo
nangge mande mande ero, ingoro eyingo. Nga oningga
nga ngu, ene oo biyomi gura ma teyingo, nguro ene ureyi
kumooweroyi kini, ko, ene ya biyomimo oruweroyi nguya
kini, ero eyingo.
32 Ene ngundiro ingoro, etoyi ngu, asa, Agripando Pestasno
gumi eyingo. Nga oningga nga ngu, ene mera bidodo
sobosobo urungga Sisa enengo mande ingowero ngu, nguro
ge mete ene ma yokootoyi toongewero, ero eyingo.

27

Ene Pol Yoro, Wanggo Sanganimo Yetoyi, Rom Merako Oorowuweroyimboro

1 Ene kuri mande ero gosiyoro yokootoyi, noore Itali mer-
ako Rom endemo oorowuweroyi, nguro ero, ya biyomimo
oni gidarega Polya soweyerootoyi, Rom oorowuweroyim-
boro. Enendo me oniro tabango oowooyi Yuliyas, noore ngu
kandeyemo yetoyi, ngundo yoyoro oorowuweroyimboro.
Ngu me oniro tabango, enendo me oni onibi kandegura (100)
sobosobo oriyingo. Yuliyas me oni yanggango oowooyidodo,
ngundo ngu me oni watangga oowooyidodo nguromu gura,
ngundo Sisaro ya oo bidodo sobowooyingo.
2 Ngu naruno, noore ngu Adaramitiyam ende nguro
wanggo ngu sanganimo ooreyingo. Ngu wanggoga ngu Esiya
merako wanggo uteku, nguno uwero oorowuyingo. Asa,
noore oorowutooye, Aristakas oningga ngu Tesalonayika
ende oni, merani ngu Masedoniya, ngundo nooreya wang-
gono oorero oorowuyingo.
3 Sengetoni suwoononggo, noore yade oororo, Sayidon
endemo wanggo gosiyoyingo. Yuliyasdo muri metemi
Polno ero tetoni, nguro ene Polndo mete ngu endemo

uya, dobookuriyi yeyoni, ero eyingo. Ngunonggo ene ooro
wenonootoni ngu, enengo dobookuriyibo inoyingo.
4 Asa, noore Sayidon ende yokoro, ootoogero, oorowu-
tooye, doogo urunggado wanggo wenggeremooyingo. Weng-
geremootoni, nguro noore Sayiparas meradoni, ngu kootuy-
isina oorowuyingo.
5 Arisa, noore yade oororo, Silisiya mera, Pambiliya mera
nguro wendeyi ngu kewoorokuri toongooro oorowuyingo.
Noore yade oororo, Mayira ende Lisiya merako nguno
tunooteyingo.
6 Ngu endemo nguno uro, me oniro tabangonggaku
wanggo gura kenootoni, ngu wanggoga ngu Alek-
isandiriyanonggo, ene Itali merakono oorowuwero teyingo.
Nguro ngu, ngundo noore yoyoro, wanggono ooreyingo.
7 Arisa, noore ngu wanggoga nguwoore ememangge
yade yade oororo, naru gidarega nguno kiniteyingo. Ene
ko yanggango teroodoyi, noore yade yade oororo, Nayi-
das mera namoko tunooteyingo. Ngu naruno nguno,
doogo yanggango urungga oorero, ngundo noore nenengo
toongeweroyigaku ngu gosiyerootoni, nguro noore gurasi-
nanggo sawooto. Ngundiro nguro, noore yade yade oororo,
Kirit meradoni ngu kootuyisina, Salomon ende nguro mera
sosowo ngu namoko oorowuyingo.
8 Ene ko yanggango oorengo tero, noore Kirit wendeyi ngu
dabemiwoore oorowuwooto. Kootuyisina, noore musiyo
gura ngu wendeyi kandeyi musiyo gome, wanggo nguno
gome oruweroyi. Ngu musiyonggano ngu Lasiya ende ngu
namoko.
9 Doogobo wendeyi wenggeremootoni, nguro naru
oowooyingga ngu noore kuri yokoyingo. Yuda onindo
oowari rogo teyingomu, ngu naru kundingiyi ngu kuri
kiniteyingo. Ngundiro kinitetoni ngu, asa, Yuda oni bidodo
ene gome watayi. Wendeyi biyomi oorengo yeteku naruno,
nguno ngu, wendeyimo endeyoweroyi naru kini, ero
ingoyingo. Ngundiro nguro, Polndo mande yanggango
yunoro, ero eyingo.
10 Ye ingonda teyi! Ataga ngu wendeyimo doogo urungga
tunooteyingo naru. Noore ataga oororo ngu, asa, noore
kowuri kenowato. No kuri ingooteno. Noore oororo ngu,
asa, wanggo, oo sitowi, noorengo nguya oonootewato, ero
eyingo.
11 Ene ngundiro etoni, me oniro tabango, wanggo
dowooweroyi oni tabango, ko, wanggo nguro tabango oni,
ngu bidodo Polro mandeni ngu ingootoyi, ene hamoo ma
teyingo.

12 Ngu musiyongga ngu doogo urungga, nguro wanggo
oruweroyi nenengo kini. Ngundiro nguro, wanggono oniku
bidodo mande guranangge, ero gosiyoro, ngu musiyongga
ngu yokoro sawero, ero eyingo. Ngundiro nguro, ene
saro, oororo, Piniks endemo oruwato. Nguno ngu, doogo
urunggano mete oruweroyi, ero eyingo. Piniks ngu Kirit
meradoni nguro wendeyi kandeyiga. Ngu musiyongga
ngu doogo urunggano kombitero oruweroyi musiyo gome
metemi.

Doogo Urunggado Wendeyi Yeni, Biyomi Yeyingo

13 Sa uteku, ngu tanggeyisina doogo imakeyingo
tunooteyingo. Wanggono oniku ngandiro kenoro ingoyingo.
Ataga metemi, nga wendeyi gidaresina nganonggo sawato,
ero ingoyingo. Ngundiro tero, ene wanggo utoyiku,
wesiyoro, yoro, ene Kirit meradoni nguro wendeyi dabemi
nguwoore oorowuyingo.
14 Naru bodaga nangge yokoro ngu, asa, ngu naruno,
sono doogo yanggango urungga oorengo, ngu Kirit meradon-
imonggo nguno ombuyingo.
15 Doogobo wanggo ngu yanggango oorengo wenggere-
mooro, wanggo pawangoro uro, nguro ngu, ene nenengo
toongeweroyi kini. Ngundiro tetoni, nguro noore ngu
wendeyi songgurano nguno, kiyo awoongororiyingo.
16 Ngundiro tero, doogobo wenggereyerootoni, noore
meradoni bodaga ngu oowooyi Kooda, ngu kootuyisina
uyingo. Noore ngundiro uro, ko yanggango tero, wanggo
bobodimu yowokoro, wanggo urunggaku sanganimo yoyero
gosiyeroyingo.
17 Wanggo bobodiku yowokoro, wanggo urunggaku san-
ganimo yemukoro ngu, asa, uto yoro, ngundo wanggo
urunggakudodo yowuruyeroro, yanggango gosiyoyingo.
Wanggo tabango oniku ngu ero, doogobo noorengo wanggo
ngu yoro yeni, Apirika merako sagigo nguno sorero
yurewa, bine ero, nguro ene sosoreyingo urungga teyingo.
Ngundiro ingoro, nguro ene wanggoro uto yanggango
pirumi, ngu sosowoomo nguno Ayen kowuri urungga
oorooteku ngu yoro, wendeyi newendemo oorongootoyi,
keredi sono newendemo oorooteku, ngu dowooyingo.
Ngundo keredi dowootoni, nguno wanggoga ngu uto yang-
gangongga, ngundo dowootoni, kiyo pawangoro, awooye-
rootoni oriyingo.
18 Doogobo noore yanggango biyomi wenggerenggereye-
rootoni, ngundiro nguro, noore sosoretooye sengetoni
ngundiro, ene damoni yero, sitowi dorowooyi wendeyimo
uyingo.

19 Naru kabusayiga ngu kinitetoni nguno, wanggo nguro
oo nggiringgarani nguya dorowooyi wendeyino uyingo.
20 Naru oowooyingga biyomi, noore sa, tootu nga ma
kenoyingo. Doogo urunggado noore wenggerenggereyeroro
oruwo. Ngundiro nguro, noore ngandiro ma ingoyingo.
Kootuyisina, mera gurano tunootewato, bine, ngundi kini
bine? Kinitetoni ngu, asa, noore ngu oonootewato, ero
ingoyingo.

21 Naru oowooyingga, wanggono oniku oowari ma
neyingo. Nguro ngu, Polndo ootoogero, kewooroyemo
dikaro eyingo. Ye noro mande ingoro ngu, asa, Kirit mera
ma yokoro, ngu noore ngandiro kowuri ma kenootooye, oo
sitowi nguya ma yomburiyootoowe.
22 Ene no ataga yeno eteno. Ye komo nowoondoye imak-
eni. Ndatero nguro, ye kewooroyemo ngano oni gura ma
oonootewa. Kini, wanggoga nga nangge ngu oonootewaku
nga!
23 Suwoono, Anutro Engel oni, ngundo no doongenemo
omburo dikayingo. Ngu Anutga nguno nangge no yambo
mande tero, no enengo ko oni tero oorooteno.
24 Ngu Engel oningga, ngundo nono ngandiro ewo. Pol ge
ma sosorewero. Ge komo ooroya, merako oni koreteyingo,
Sisa, Kootno nguno doongeyimo dika. Ingo! Anutdo enengo
sumangeni, ngundo wanggono oni oorootenggoku, ko, ge
nguya ngundo gome soboyerowa, ero eyingo.
25 Ngundiro nguro, ye ma sosorewero. No Anutro nowoon-
donemo hamoo, nguro mande oo ewoku, ngundiro nangge,
komo engge tunootewa.
26 Ene wanggoga nga ngu, yade oororo, meradoni gura
nguro keredi sanganimo uro, nguno biyomi yewa, ero
eyingo.

27 Suwoo kande eraya kegidemboro namoraya nguno,
wendeyi ngundo kiyo awooyeroro, yade oororo, wendeyi
oowooyi Ederiyatik, nguno ngu, suwoo kewooro oorengomo
ngu wanggoro ko onindo ngu ingoyingomu, ngu meradoni
gura namokono mayeteto, ero ingoyingo.
28 Ngundiro nguro, ene wendeyi ooriroyi ngu rogo yowero.
Ngundo onibi eraya (40 Mita) rogowoowonggoku ngu,
ngundiro kenoro, yokoro, noore bodaga nguya oororo, ko
ooriroyi rogowooyingo. Rogowootoyi ngu, onibiga kande
eraya (30 Mita) ooriroyi rogo teyingo.
29 Nguro ene sosoreyingo. Noore yade oororo, mera digi-
dodomuno ngu sanganimo bine oorewato, ero ingoyingo.
Ngundiro nguro, ene wanggo nguro dowooweroyi digi,

oowooyi Anka namoraya yokootoyi uyingo. Ene mera himi
sodedo sengetoni kenowero, ero nguro yemboongeyingo.
30 Wanggo nguro ko oniku wanggo yokoro, saweroyim-
boro oore ereweyingo. Ngundiro tero, ene wanggo bobodiku
uto wesiyoro yokootoyi, ememangge ememangge wendeyi
sanganimo uyingo. Ene ngundiro tero saweroyimboro, ene
wanggoro oni sobosoboku ganayeroro, wanggo yanggango
dowooweroyi Anka wesiyootoyi, ememangge ememangge
wendeyimo uyingo. Ene ngundiro ganayerootenggoku, ene
hamoo oorengo wanggo sosowoosina gosiyoro, nguwoore
saweroyimboro teyingo.
31 Ene ngundiro tetoyi, Polndo oo kenoro, wanggo nguro
tabango nguno, me onikuno nguya ero eyingo. Nga ko
oni, ngando wanggoga nga yokoro samukootoyi ngu, ye
oonootewanggo, ero eyingo.
32 Ngundiro nguro, me onikundo wanggo bobodi nguro
utoku tootoongootoyi, wendeyino uyingo.
33 Sengewero, mera wendooketoni, Polndo oni simoo bare
bidodo mande yunoyingo. Polndo ngu oowari neyi, ero,
mande ingonduduye yanggango teyunoro, ero eyingo. Naru
kande eraya kegidemboro namoraya kingo yokootoni, noore
kawunani nenengo ma bibiteyingo. Noore oowaringga
nguya ma neyingo.
34 Arisa, ngundiro nguro, no ye yanggango mande
yunooteno. Ye komo oowari gura neyi! Ngundo ngu ye
yanggango yunowa. Ingoyi! Yengo tabayemo uye gura ma
biyomi yewa. Kini, ye bidodo gome oruwanggoku ngu! Ero
eyingo.
35 Ngundiro ero, asa, ene doongeyemo oo manongoyingo
gura yoro, Anutno esosootero, oosowooro damoni yero
neyingo.
36 Ngundiro tetoni, oni simoo bare nowoondoye metemi
ingoro, ene nguya oowari yoro neyingo.
37 Noore wanggono oni ngu bidodo onibi kande eraya, ko,
onibi kabusa kande eraya gura, ko, kandegura gidemboro
guranangge gura soweyoro nguya (276) ngundiro wanggono
oriyingo.
38 Oniku oowari mete nero yokoro, ene Wit sisiku
yoro, dorowooyi wendeyimo utoyi, nguro wanggo kowuri
urungga ma oruwo.

Wanggo Biyomi Yeyingo

39 Sengetoni, sa ooretoni, ene mera kenowonggoku ngu,
mera gura ene ngu merangga ngu ma ingoyingo. Ene
wendeyi kambini gura kenootoyi, nguro keredi tama nguya
gome. Nguro ene wanggo nguno gosiyowero ingoyingo.

Wanggo yade uro, torige keredigo ooretoni ngu, ngu mete,
ero ingoyingo.
40 Mande ngundiro ero ingoro, asa, wanggo
gosiyowonggoku utoyiku bidodo tootoongootoyi, wanggo
nguro dowooweroyi digi, oowooyi Anka, ngu wendeyimo
nguno yokoyingo. Nguno nguya wanggo yoonenengootoni
toongeweroyi, nguro utoyi nguya toongooyingo. Ngundiro
tero, ene wanggo nguro towi ngu doogobo ngu
dowootoningga, wendeyi tamako oorowuni, ero ngu yeyi
ooreyingo.
41 Ene oo ngundiro tetoyi ngu, asa, wanggogaku, ngu digi
sanganimo oorero, nguno ndindi teyingo. Nguno yanggango
oorengo gagiwi yeyingo. Wendeyi urungga dookero, ngundo
wanggo sosowoomo oorongootoni, wanggogaku ukeyingo.
42 Ngundiro tetoni, me onindo ngu ya biyomimo oni wang-
gono yoyoro mayeyingoku, yureyi kumoowero teyingo.
Ngundiro ingoro, nguro wanggono oni ngu gura ma
toongewero ingoyingo.
43 Ene me oni nguro tabango oninggakundo, ngu Pol
hooroowewero ingoro, nguro ene me onino eyingo. Oni
sono sanganiwoore sawero ingootenggoku ngu, ene mete
koreteya sagigo oorowuyi.
44 Ye oni songo ngu, ene de sosi yoya, ko, wanggo ngaro gi-
dare sowoosowoo yoya, ngu sanganiwoore sagigo oorowuyi!
Ero eyingo. Ngundiro etoni, nguro oni bidodo sagigo metemi
ooremukoyingo.

28

Pol Ngu Malta Meradonimo Nguno Oriyingo

1 Noore sagigo nenengo gome metemi mayero ngu, noore
merako oni gura ngu sumoo yunoro ingoyingo. Ngu mer-
adoningga ngu oowooyi Malta.
2 Ngu meradoningga nguno, oni simoo bare ngundo muri
gome nooreno teyingo. Sambononggo sono omburo, mera
gingo yeyingo. Ngundiro tetoni, ene de karo, ene noore
yoyoro oorowutoyi, noore de yakoyingo.
3 Polndo de made gura bidodo yoro, de nombono ka-
worowo. Ngu de witungga nguno, sire gura de kookingo
ingoro, endesina oororo, Pol kandeyimo oorero, wagaro
kiyingo.
4 Sire biyomingga, ngundo ngundiro tetoni, ngu mer-
adonimo oni simoo bare, ngundo sire biyomingga ngu
Pol kandeyimo kiro boorowooyingo, ngu kenoro, enengo
nangge ero ingoro eyingo. Hamoo nga oningga nga, ngu oni
yureni kumooyingo! Ene wendeyimo ma kumooyingo, ene

ngano ooroote. Nguro ngu, ene muri nenengo nguro Anutga,
ngundo ene keta ma orini, ero ingowo. Ero eyingo.
5 Etoyi, Polndo ngu sire biyominggaku yoro oorongootoni,
de nombono soreyingo. Ene Pol ngu sirengga ngundo
kiwoku, nguro ma kumooyingo.
6 Ngu oni ngu Pol sobowooro oruwonggoku, Pol sirembo
kiwoku ngu, koongetoni, ukero, uro kumoote. Ene Pol
sobowoorootoyi, naru pirungga oodoyi kinitetoni, ene Pol
ma kumootoni, nguro enengo nangge enengo mandenonggo
ero ingoro eyingo. Nga oningga ombuwoku nga, anut gura
oorooteku nga! Ero ingoyingo.

7 Ngu meradoningga nguno, oni tabango koreteyingo ngu
oowooyi ngu Pabiliyas nguno oruwo. Ngu oningga, ngu ene
merani koni nguya urungga moore. Ngu oningga ngundo
noore yoyoro, enengo yano oorowuyingo. Ene noore gome
soboyerorootoni, naru kabusa yokoyingo.
8 Pabiliyas ngu eweyi ngu sayi. Sayini ngu moondeyi
ogingoro, kawuyi bisingoro oruwo. Polndo ngu oororo,
kenoro, Anutno nguro yemboongero, kandeyi tabangomo
yero, Anutno ngu oningga ngu sayiningga nguro yem-
boongeyingo. Ngundiro tetoni ngu, oningga ngu mete
teyingo.
9 Ene ngundiro tetoni, ngu meradoningga nguno, oni
songoku ngu kenoro, ingoro ngu, ene nguya sayi oni
gidarega yoyoro, Polno mayeyingo. Ngundiro yoyoro
mayetoyi, Polndo Anutno yemboongero, kandeyi tabayemo
okootoni, mete temukoyingo.
10 Ngundiro nguro, ene muri metemi ngu nooreno tero,
noore gome soboyeroyingo. Kootuyisina, noore sawero
tetooye, oo songomboro ingoro, wenonowootomu ngu,
bidodo wiyakoro, wanggono yeyingo.

Pol Ngu Yade Yade Oororo, Romno Tunooteyingo

11 Ene koretero noore kombo kabusa ngu meradon-
ingga nguno oriyingo. Kootuyisina, noore wanggo gura
doogo urungga naruno mayero ngu, meradoningga nguno
oodoni, noore ngu sanganimo ooretooye, ngundo yoyoro
oorowuyingo. Ngu wanggoga ngu Alekisandariya ende-
monggo nguro wanggomu, ngu sosowoomo ngu, anut go-
dange ngu simoongo sangara eraga gabogaboyari teyingo.
Ngu simoongo sangara eraga ngu oowooyari ngu Kasto, ko,
Polas.
12 Noore ngu wanggoga nguno oorero, yade yade Sirakiyus
endemo oororo tunooteyingo. Noore nguno naru kabusa
oriyingo.

13 Noore ngu endega ngu yokoro, yade yade oororo,
Regiyam endemo tunooteyingo. Kootuyisina, naru gurano,
doogo sa uteku, ngu biyomisina ngu tunooteyingo. Nguro
ngu, noore yade yade oororo, sengetoni, noore Putiyoli
endemo tunooteyingo.
14 Ngu endega nguno, ngu Yisasro keyimo oni gidarega
yeyoyingo. Ngundiro yeyootooye, ene noore soreyerootoyi,
eneya nguno naru kandegura gidemboro eraya (7) enedodo
oriyingo. Ngundiro tero, noore Rom ende ooreyingo.
15 Rom endemo, Yisasro keyimo oni simoo bare ngu noore
mayewootoku, nguro mande ingoyingo. Nguro ngu, ene
ootoogero, yade omburo, Apiyasno yowuruwooro ya nguno
sono oowari uriyoweroyi ya kabusa, nguno ene ooreko
noore yeyoyingo. Polndo ene oniku yeyoro, ene Anutno
esosootero, ene newende yanggango ingoyingo.

Polndo Rom Endemo Mande Gome Ngu Wesiyoro Eyingo

16 Noore Rom ende newendesina utooye ngu, Rom ende
nguro mera sobosobo oningga, ngundo ya gura inootoni,
nguno ene songo orini, ero eyingo. Nguno ngu, me oni
guranangebo nguno, Pol sobowooya orini, ero eyingo.
17 Naru kabusa yokoro, Polndo Yuda oniro tabango oni
negoyerootoni, mayero yowuruwooyingo. Polndo mande
yunoro, ngandiro eyingo. Ye dobookurine, no oo gura tero,
noorengo oni nga ma yomburiyeroyingo. Noorengo os-
isambananimboro mamana mande ngu gura ma yomburiy-
oyingo. Ene Yerusalemno ngu, no kingo noyoro, ya
biyomimo noyewonggo. Ngunonggo noyoro, Rom oni
kandeyemo noyewonggo.
18 Rom onindo noro mandene ngu ingoro ngu, ene
ngandiro eyingo. No biyomine gurano nureyi kumooweroyi
nguya kini. Ngundiro ero, nguro ene noyokootoyi,
toongewero teyingo.
19 Ene Yuda onindo ngu mandega ngu utoro, oorongooro,
yokootoyi ngu, nguro, no oore gura kini. Ngundiro nguro, no
oni urungga, Sisa, ngundo noro mande ingoni, ero, no nguro
meno eyingo. Ene ngu noro dobookurine nguya oo gurano
eneya mandega, ero kini.
20 Ngu muringga nguro ye negoyerootoowe, nga
mayetenggoku nga, no ye yeyoro, mande yunowero.
Noore Iserel oni bidodo ene sobowootetoku, ngu Krayis
ngu Anutdo noore ko yoyoweroyi sunggi yeyingo oni,
ngundo sobowootenggo. No nguya ooga newendemo
hamoo tetenoku, ngundiro muringga nangge, nga uto
yanggangongga nga ngu, ene no gosinerootoyi oorootenoku
nga! Ero eyingo.

21 Ngundiro etoni, Yuda onikundo Polno mande gumi
eyingo. Yuda merako oni ngu gurado ngu mandega nguro
gengo mande ngu noorengo so uyi soweyootoyi, ngano
mayetoni, noore ma kenoyingo. Yuda oni gurado ngano
mayero, geya mande biyomi gura nguya nooreno etoyi, ma
ingoyingo.
22 Ene noore gengo ingondudu ko gengo manggogemonggo
etoyi, ingowero ingootetoku nga! Noore mande ngandiro
ingoyingo. Oni simoo bare mera bidodomo, ngundo gengo
Yisasro keyimo oni nguya mande biyomi kootuyisina etoyi,
nguro noore gengo manggogemo mande nenengo ingowero
ingowato, ero eyingo.

23 Ene naru gurano ko yowuru tewato, ero mande gosiyoro
eyingo. Ngu naruno ngu, oni simoo bare oowooyingga
oorengo Pol oruwoku, yangga nguno mayeyingo. Su-
woononggo yade oororo suwootetoni ngundiro, nguno ngu,
Polndo mande koyi ngu tero, ngu Anutro mande murin-
ingga, ngundo simoo bare enengo soboyerooteku, ngu muri
nenengo etuyeroyingo. Pol ene ko yanggango towoongoro
tero, oni simoo bare enengo mandeni tunoo oorengo hamoo
nangge wesiyoro etuyeroyingo. Ngu ngandiro eyingo.
Kurimi Moses, Anutro ingondudu eyingo oni, ngudodo
Anutdo Mesayiya Krayis, noore ko yoyoweroyi oni, enendo
soweyoweroyi, nguro eyingo. Ngundiro eyingomu, ngu oo
ngu bidodo Yisasno engge tunooteyingo ngu! Ero eyingo.
24 Oni gidarega ngu Polndo mande ewoku, nguno nowoon-
doyemo hamoo teyingo. Ene oni gidarega ngu nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo.
25 Ngu onikundo enengo kewooroyemo mande mande
ngu ero, ingonduduye ngu songo songo ingoro, nguro ene
damoni yero sayingo. Ene koretero, Polndo mande gura
wesiyoro yunoro eyingo. Yuka Kundingiyi, ngundo mande
hamoo oorengo ero, noorengo osisambanani ngu yunoro,
Anutro ingondudu eyingo oni Ayisaya manggowoomonggo,
ene Anutdo ngandiro, ero eyingo.

26 Ge ngu oni simoo bare nguno ooroya, mande ngandiya
yuno. Ye mande mande ingoro ngu, ene ye nguro muri
gome ma ingowanggo. Ye doongeteroruwanggoku,
ene ye oo gura gome ma kenowanggo.
27 Ngu oni simoo bare nguro nowoondoye ngu ukingoyingo.
Sodeye nguya mande ingowero sureyekini yeyingo. Ene
doongeye kuri ukingowonggo. Ene nga oo nga bidodo ma
tero ngu, asa, doongeyembo oo gome kenoro, sodeyebo
mande gome ingoro, nowoondoye ngundo mande muri ngu
gome ingonduduwooro ingowanggo. Ngundiro tero ngu,

asa, ene nowoondoye yowoorengoro, nono ombutoyi, nondo ene yomosiyerootoowe, mete tewanggo. Anutdo ngundiro eyingo. Nga mandega nga Anutdo ewoku, ngu ataga nguya, ngu hamoo mande. Ero eyingo. (Ayisaya 6:9-10)

28 Asa, Polndo mande gura soweyoro eyingo. Yo, ye Yuda oniro tabango ye komo ingoyi! Anutdo noore ko yoyoweroyi muringga, ngunonggo Anutdo oni sowe gidarega Yuda oni kini nguno mande ero soweyootoni oorowuwo. Enendo ngu mande ngu ingowanggoku ngu! Ero eyingo.

29 Polndo ngu mandega ngu ero yokootoni, Yuda oni ene sayingo. Enengo nangge mande ero, ronggesambi urungga teyingo.

30 Dagoma eraya bidodo, Pol enengombo ya gura uriyoro, nguno oruwo. Oni Polno mayetoyi, ene muri gomemu ngu teyunowo.

31 Polndo Anutro mande muringga, ngundo simoo bare enengo soboyerooteku, nguro gome gome wesiyoro eyingo. Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, nguro mande ngu simoo bare bidodomo wesiyoro ero, ene ma sosorero, ene gome etuyerowo. Ene mande yootunoro, yanggango oorengo etoni, oni gurado mande ma ewero, ero ma roogo teyinoyingo.

ROM MANDE
Polndo Nga So Uyiga Rom Merako Oni Simoo Bare, Nguro Nakangoyingo

Romro Mande Tabango

Polndo nga so uyiga nga nakangoro, nowoondoyemo hamoo teyingo oni Rom endemo oorootenggoku, ngu yunoyingo. Pol, ene Korind endemo ootooro, ngunonggo nga so uyiga nga nakangoro ngu, bare gura inoyingo. Ngu barega ngu oowooyi Pibi, ngu barega, ngundo Polro so uyi yoro, Rom ende oorowuyingo. Ngu Itali merangga ngu, Rom merako nguno ende urungga Gabumanro ko oni nguno bibitetenggo. Asa, enengo oni urungga ngu oowooyi Sisa, ene nguya ngu mera gumisina bibiteyingo.

Nga so uyigano ngano ngu, Polndo oni simoo bareno etuyeroro, ngandiro ete. Noore merako oni simoo bare oorootetoku nga ngu, noore Anut doongeyimo weti mbumbuwadodo oorooteto. Ngundiromu ngu, ene noore gome metemi nenengo, Anut doongeyimo ma tunootewato. Kini, noorengo ko guradiro guradiro, ko, noorengo murinani nguya guradiro guradiro teteto. Ene noore Yisas Krayisro ingootooye, nowoondonanimo hamoo tero ngu, asa, Anutdo ngu noore oni simoo baredoya, nenengo oni, ero ngu, asa, enendo noorengo mbumbuwa andangeyunowa.

Polndo ngu Rom merako nguno oorowuwero gome ingoote. Ene nguno oororo, Anutro Mandeni Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoro, ko oni nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngu mera gidesina oorootenggoku, ngu yanggango yunowero eyingo. Asa, ngu mera gidesina oni oorootenggoku, ngu Yuda oni simoo bare, ko gidega ngu ene Girik oni simoo bare oorootenggo. Asa, nga so uyigano ngano ngu, oni simoo bareno Polndo ko tero endeyootoni, oni simoo baredo ene hoorooweyingomu nguro ete.

Arisa, mande gumi ngu nga so uyigano ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande ko so uyiga ngaro ingonduduni nguya ooroote. 1:1-17.

* Oni simoo bare bidodo biyomi oodoyi ngu, asa, Anutdo noore yomburiyerowa. 1:18-3:20.

* Roogo keyoweroyi, nguro oo muringga ngundo ngu, mete noore mbumbuwanonggo yoyowa. Kini, ngu nowoondoye ebe ino ino teweroyi nguro muri, asa, Krayisro nowoondoyemo hamoo tero oodoyi ngu, asa, ngu muringgano ngunonggo ngu noore yoyowa.3:21-4:25

* Noore ngu komo Krayisya yowuruwoowatoku, ngunonggo ngu noore keta sugi sugi suwooyi sano oruweroyiga, ngu yowato. 5:1-8:39.

* Iserel oni simoo baredo ngu Anut kootu inoyingo. Ene kootuyisina Anut enengombo ko yoyoro, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo pawa newendemo ko yoyowero ombuwa. 9:1-11:36.

* Kristen oni simoo barero muri gome nenengo.12:1-15:13.

* Polndo kambayeroyingo mande ero, enengo ingonduduye ngu yokutuyeroyingo. 15:14-16:27.

Aposel Polndo Ko Teyingo, Nguro Muri

1 No Polndo, no Krayis Yisasro kirikiri oni. Yisasdo no noyoro, enengo ko oni kirarongo (Aposel), rogoneroro noyewo. No nguno Anutro Mande Keta Mesarango ngaro koyi teweroyi noyewo.

2-3 Kurimi oorengo, Anutdo enengo Mande Keta Mesarangongga ngu ero gosiyoro, ngu enengo Nangoni Yisas Krayis, nguro eyingo. Ngu enengo ingondudu eyingo onino etoni nakangoyingo. Yo, ene Dewit oni urungga nguro sowenimonggo oni oorengo tunooteyingo.

4 Ene Anutro nangoni yanggangonidodo, ene Yuka Kundingiyimbo yeni tunooteyingo. Yo, Anutdo merenonggo Yisas yokutuwooyingo naruno, nguno yootunoro etuyeroote. Ngu hamoo, ene noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu Anutro nangoni.

5 Anutdo, Yisas Krayisnonggo sumange yoro yunowo. Krayis oowooyimonggo noyoro, enengo ko oni kirarongo (Aposel), enengo kono ngano yoyewo. Ene ngundiro tetoni, oni simoo bare mera bidodomonggo negoyerootoni ngu, Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, enengo mandeni keyowanggo.

6 Ye Rom merako oni simoo bare nguya Anutdo ye negoyerowoku, nguro ye Yisas Krayisro menongga ngu kuri ingowonggoku, ngu ye keyoyi.

7 Ye simoo bare Romno oorootenggoku, ye Anutdo kuri newende ye yunoro enengo ero negoyerootoni, nondo mande nga, yengo nakangooteno. Anut noorengo awanani, nguno yemboongetoowe, nguya noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo sumange noore suwooyi sano yunorootoni, nguno ye nowoondoye imakeyingomo oriyi.

Polndo Rom Merako Oni Simoo Bare Ngu Yeyowero Ingoyingo

8 Mera bidodomo, oni simoo bare yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo gomengga ngu mande ingootoyi, nguro no
ngu oni oni tero, Anutno Yisas Krayis oowooyimo, es-
osootero yemboongeteno.
9 Nowoondone bidodo Anut Nangonimboro Mande Keta
Mesarango wesiyoro yunoro ngu, ngu no Anutro ko oni
nenengo tunooteteno. Nguro ngu, Anut kuri ingowoku
ngu, suwooyi sano no yengo ingondudu tero, Anutno yem-
boongeteno.
10 No yeno omburo, yeyowero ingondudu urungga teteno.
Nguro ngu, no suwooyi sano yemboongetenoku ngu, Anutno
mete tetoni ngu, ene oore gura etunerootoni, nguwoore
omburo yeyowano.
11 No ye yeyowero nowoondone gome ingoro
hahangeteno. Ndadiro nguro, nondo ye Yuka Kundingiyi,
ngundo oo kingo duwoo yunootenoku, nguro ye
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunowa.
12 Ngu ngandiro. Yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngundo no hooroowenerootoni, ngundiro
nangge, no nowoondonemo hamoo teyingo, ngundo ye
hoorooweyerowano. Ngundiro tewatoku, ngundo noorengo
bidodo Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu,
yanggango teyinowa.
13 Ye Kristen dobookurine, ye komo gome ingoyi, ero
ingooteno. Naru oowooyingga, no yeno oorowuwero in-
gootoowe, ene oo oowooyinggado noro oore ukingoote.
Noro kone oorengo, ngundo oni simoo bare sowe gidarega,
Yuda oni kini hoorooweyerootoni, Yisasro simoo bare
tetenggo. Ngundiro nguro, no ye nguya hoorooweyeroro,
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggango
teyunowero ingooteno.
14 Anutdo oo gome no nunowoku, nguro no Anutno
wetidodo. Nguro ngu, no komo oni simoo bare bidodo
hoorooweyerowano. Ngundiro nguro, no tuko oni, konggi
oni nguya, ingondududodo oni, ko, ingonduduye kini oni
nguya, no komo ngu bidodo hoorooweyerowero ingooteno.
15 Ngundiro nguro, no nowoondonemonggo ngu, ye Rom
merako oorootenggoku, nguro nguya, mande keta gome nga
yeno ewero ingondudu teteno.

Mande Keta Mesarango Ngu Anutro Yanggangoni

16 No Anutro Mande Keta Mesarango ngaro ma oyimone-
roote. Ndadiro nguro, Mande Keta Mesarango ngu Anutro
yanggangoni. Ngundo ngu, ene mete yoyeni, Anutdo oni
simoo bare nguro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu,

ngu yoyowa. Koretero, Yuda oni yoyoro, kootuyisina, oni sowe gidarega nguya yoyowa.

17 Anutro mande, ngundo oni yoyeni, oni gome nenengo oorengo tunootewanggo. Oni nenengo yeni tunootewerоyi ngu, Anutro murini tunootero oruweroyi ngu, oo bidodo Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo nangge yeni tunootete. Anutro mandeno, ngu kuri ngundiro eyingo. Oni ene Mande Keta Mesarango ngu gome ingoro, nguro ene

> nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, ene oni nenengo tunootero, suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowanggo, ero eyingo. (Habakuk 2:4)

Oni Simoo Bare Bidodo Anut Kootu Inootenggo

18 Noore ingooteto. Anutro sanggirini, ngundo oni bidodo merakono muri biyomi, ko, weti mbumbuwa tetenggoku, nguro sambo endemonggo omburo, ngano tunooteroroote. Oniro weti mbumbuwaye, ngundo Anutro mande wiriyoro, yoro oongootenggoku, nguro Anutro sanggirini, ngu oni nguno tunootewa.

19 Oni bidodo Anutro murini ingootenggo. Anutro hamoo ingoweroyi, ngu mandeni tunoo oorengo oorooteku ngu, Anut enengombo kuri etuyeroyingo.

20 Kurimi oorengo oo bidodo yeyingo naruno, Anut ene suwooyi sano, yanggangonidodo, enengo murini ootootoni, ngu bidodo onindo kenoro ingootenggo. Yo, oni ene Anutdo mera nga oo bidodo yeyingo, ngu kenoro, nguno ngu, Anutro murini nguro yanggangoni oo nguya kenoro ingootenggo. Ngundiro nangge, kootuyisina, onindo enengo weti mbumbuwaye oongooweroyi oore gura kini. Nguro ngu, ene ma ingooteto, ero ma ewanggo.

21 Oni ene Anutdo mera ngano oo yeyingo, ngu kenoro ingootenggo. Ene Anut hamoo oorengo, ero ma ingoro, nguro bingami ma okooyingo. Eneno oni oni nguya ma teyingo. Kini, ene Anut kabetero, ene kingo oo godagodange nguno ingonduduye nguno nangge yero, nowoondoye ooreriko oorootenggo.

22 Ngundiro nguro, ene ingondududodo oni, ero etenggoku ngu, ene Anut doongeyimo, ene oni ingonduduye kini tunootetenggo.

23 Anut duridarinidodoga ngu ma kumooteku, ene ngu kootu inoro, nguno nguya yambo mande ma tetenggo. Ene ngu merako ngano oo kumootenggoku, ngu gabogaboyi tero, ngu bingamiye okooro, nguno yambo mande teyingo. Oo kumootenggoku ngu ngandiro: oni, nu, nusako, siresoombaraku, oo kekandeyedodomu endeyootenggoku, ngu gabogaboyemo tero, nguno yambo mande tetenggo.

Muri Biyomi Gura Gura

24 Ngundiro nguro, Anutdo yoyokootoni, enengo
muriye biyomi, ngundo yoyoro, nowoondoye
sugabododo teyunootoni, ngunonggo enengombo buribari
endeyootenggokuno, goweye yeyi, biyomi oorengo
yetenggo. Nguno goweye yomburiyoro, nguno oyimo
yootenggo.
25 Ngundiro oni simoo bare ngu, ene Anutro hamoo mande
ngu ma keyoro, ene Setanro godange ngu nangge keyoyingo.
Yo, ene Anut mera ngano oo bidodo yeni tunooteyingongga,
ngu kootu inoyingo. Yo, ene Anut oowooyi bingami ma ero
okooyingo. Kini, ene Anutno yambo mande teweroyi ngu
ma tero, ene Anutdo oo merako ngano yeyingo, oo nguno
nangge yambo mande teyingo.
26 Ngundiro nguro, Anutdo yoyokootoni, ene muri biy-
omimo oodoyi, enengo baresumooye ngu kame nenengo
teweroyi muri ngu yokoro, bare gidarega ngu sebobarese
tero, muri biyomi ngu, keyororootenggo.
27 Simoo nguya ngundiro nangge, baresumooye yoyokoro,
ene simoo gidaregaya enengo nangge sebobarese tero-
rootenggo. Nowoondoyemo muri biyomingga, nguro
nangge, hahangerorootenggo. Ene oni dobookuriyeboya
muri biyomi ngu nangge tewonggo. Simoo enengo nangge
oyimo mande ngu oni gurano tetenggo. Oni enengombo
enengo muriye biyomi tetoyi, Anutdo nguro goweyemo
kowuri urungga ngundiro nangge gumi yunoote.
28 Oni enengo ingonduduyemonggo, Anutro muri nenengo
ngu yokoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo yoyokootoni,
enengo muriye biyomi, ngu nangge ingoro keyootenggo.
Nguno ngu, ene ingondudu muriye gura gura, Anutdo oniya
ma tewero, ero rogo teyingo, ngu teyingo.
29-30 Ene muri biyomi, ngundo nangge, nowoondoyemo
angete. Ngu ngandiro: weti mbumbuwa biyomi; oniro
oo kenomayingoweroyi; oni songomboya muri biyomi
tetenggo; oni gidarega nguro sitowiye kenoro, nguro
nowoondoye biyomi ingoweroyi; oni ureyi kumooweroyi;
bigibogu ronggesambi; oni ganayeroro enengo oo sitowi
yoweroyi; oni gidarega goweye sanggawero mande biyomi
etenggo; ngundo nangge nowoondoye angetenggo. Yo,
ene oni kootuyesina mande biyomi ero oowooyi yomburiy-
oweroyi; Anutya mundi tero manggaru teweroyi; win-
dawinda tero, enengo oowooyi bingami okooweroyi; ene
muri biyomi keta nguya yeyi tunootetoni; ko, oni ene
awanamoyemboro mande ma keyootenggo.
31 Oni ene ingonduduye kini; ene oni mande eteng-
goku ngu, ene enengombo ngu ma keyootenggo. Ene do-

bookuriyeboro nowoondoyi ma tero, oni gidaregaro nguya
nowoondoyi ma teyingo.
32 Anutro mamana mande nenengo ngu ngandiro ewoku,
oni muri biyomi buribari ngundiro tetenggoku ngu, ene
Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyi nguno
oororo oruwanggo. Ngundiro oni simoo bare ngu, ene
komo ngu Anutro mamana mandega ngu gome ingoro,
ene ngu yokoro, kootu inoro, muri biyomi nangge tero-
rootenggo. Ene ngu muringgano nguno ootooro, ngunonggo
oni gidarega nguya yoyoro, ngu muri biyomingga ngu
etuyeroweroyimboro nguro oni oni tero, nowoondoye
bidodo nguro nangge ingootenggo.

2

Anutdo Wirikoyeroweroyi, Ngu Nenengo Oorengo

1 Ye simoo bare bidodo oni gidarega goweyemo mande
biyomi etenggoku, ngu no ye songomo songomo eteno.
Ingoyi, ye oo ngundiro tetoyi ngu, asa, kootuyisina
wirikoyeroyingo naruno, Anutdo yengo muriye nguya ngu
ngundiro wirikoyerowa. Ngu muringgano ngunonggo yengo
goweye bungomo mande nguya etenggo. Ndawugaro? Ye
oni songo goweye bungomo nguno mande biyomi eteng-
gokuro nguro, naru bidodomo, yengombo nguya ngundiro
muringga ngu terorootenggo.
2 Noore hamoo ingooteto. Oni muri biyomi ngundiro
tetenggoku, nguro gumi biyomi urungga oorengo Anutdo
yunowa. Ndadiro nguro, Anutdo oo bidodo wirikoweroyi
naruno, ngu nenengo oorengo wirikoyerowa.
3 Ge mera ngaro oni nangge, ge oni gurado oo teteku,
ngu bungomo mande ma ewero. Ndadiro nguro, gengombo
nguya ngu muri biyomingga, ngu tete. Ngundiro tetekuro
nguro, ge Anut doongeyimo ma kombitewa. Kini, Anutdo
gengo muringge nenengo wirikowa.
4 Naru pirunggano, Anutdo ge gome sobogeroro yobasige-
roote. Ene suwooyi sano nowoondoyi tero, sobogeroro
ootooro, geya sodedo ma sanggiri tete. Yo, Anutro murini
gome metemi. Ge bine nguro ingootoyi, kingo oo ngundiro
tete? Kini, Anutdo ngu muringga tero hooroowengge-
rootoni, nowoondoge yowoorengoya, Anutro nowoondo-
gemo hamoo tewa.
5 Ene ge komo nowoondoge gagiwi, nguro ge nowoon-
doge Anutro ma ingoro yowoorengoote. Ngu muringgano
nguno, gengombo gengo muri biyominggega ngu, sowey-
ootoyi urungga tete. Ngundiro nguro, kootuyisina, naru
gurano, Anutro sanggirini ngu tunootero, nguno ngu enengo

yanggangonidodo, gengo muringge biyomi ngu nenengo
wirikootoni, nguno ge biyomi gumi yowa.
6 Yo, hamoo, Anutdo oni simoo bare bidodoboro oo muri
tewonggoku, nguro gumi ngundiro nangge yunowa.
7 Anutdo sugi sugi oruweroyi ngu oni ngandiro yunowa.
Oni ene suwooyi sano muri gome nguro ko yanggango tetoyi,
Anutdo enengo duridarinidodo bingamiyedodo teweroyi,
ko, sugi sugi keta oruweroyi ngu yunoni, ero ingootenggo.
Ngundiro oni ngu Anutdo sugi sugi keta oruweroyi ngu
yunowa.
8 Ene oni gidaregado ngu enengomboro nangge in-
gootenggo. Ene mande hamoo ngu kootu inoro, Anutro muri
gome nenengo, ngu ma keyootenggo. Nguro ngu, Anutdo
ngu oni nguya sanggiri biyomi tero, ogingo gumi urungga
yunootoni yowanggo.
9 Yo, hamoo, oni bidodo muri biyomi tetenggoku, nguro
Anutdo kowuri ogingo urungga oorengo yunowa. Enen-
gombo muri biyomi tetenggoku, nguro Yuda oni simoo
baredo kowuri koretero yootoyigogo, kootu, oni sowe gi-
darega enebana kowuri ngundiro nangge yowanggo.
10 Ene oni simoo bare mande muri gome nenengo
tetenggoku ngu, asa, Anutdo sambo endemo oowooyi
bingami gome metemi, ngu inootoni, newende imakeyin-
gomo sumangeyi oruwa. Ngundiro ngu, Yuda oni ngu
koretero, ko, oni sowe gidarega ngu kootu nguya yowanggo.
11 Anut doongeyimo, oni oowooyedodo, ko, oowooye
kini oorootenggoku ngu wirikoyeroweroyi rogo guranangge
oorengo ereremo ooroote.
12-15 Ngu ngandiro: Anutdo oni bidodo weti mbum-
buwa tetenggoku, nguro ogingo gumi biyomi yunowa. Yo,
hamoo, oni bidodo Mosesro mamana mande ma ingoro,
weti mbumbuwa tetenggoku ngu, asa, Anutdo ngundiro oni
ngu ogingo gumi yunootoni, ene Setanro ende biyomimo
uwanggo. Ndadiro nguro, Anutdo enengo mamana mande
ngu nowoondoyemo yetoni, ngundo newende sanggawe-
toni, ene muri biyomi ngundi metemi tewonggoku, ngu
nenengo etuyerowo. Ngundiro nangge, Yuda oni simoo bare
bidodo Mosesro mamana mande ingoro oorootenggoku,
ngundo weti mbumbuwa tewanggoku ngu, asa, Anutdo
ngu oni nguro muriye, wirikoyeroro ogingo gumi biyomi
nguya yunowa. Ndadiro nguro, ene mamana mande kuri
inowonggoku , ene ngu kootu inoro, ma keyoyingo, nguro
ene oonootewanggo. Yo, hamoo oorengo, oni ene Anutdo
muri gome nenengo onindo teyi, ero ingooteku, ngu tetoyi
ngu, asa, Anutdo ngu oni ngu yoyowa.
16 Nga mande ketangga Anut wirikoyeroweroyi, nguro

nondo wesiyoro etenoku nga, ngu kootuyisina, ngundiro tunootewa. Oni enengo mande muriye bidodo oongooro tetenggoku ngu, Anutdo oni bidodo nenengo wirikoyerowa. Ene ngu wirikoyeroweroyi kongga ngu, Anutdo ngu Yisas Krayis inootoni tewa.

Yuda Onindo Mamana Mandero Nowoondoyemo Hamoo Tetenggoku, Ngundo Ene Hoorooweyerowa

17 Yengombo noore Yuda oni, ero etenggo. Yo, ye Mosesro mamana mande ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguro nangge ingoro, nguno yengo bingamiye nangge ero okooro etenggo. No Anutro oni, ero meno manggaru kingo etenggo.

18 Ene ye Anutro mamana mandeno etuyerootoyi, ye ingowonggoku Anutdo ndawu ooga yeno yeni, tunootewaku ngu, ngundiro nguro, ye muri biyomi, ngundi, metemi ngu wirikoro ingootenggo.

19-20 Ye ngandiro ingondudu tetenggo. Mamana mandeno, noore kuri hamoo mande ngu muri ingoro yowooto. Ngundiro nguro, noore Yuda oni Anutro mamana mande ma ingoyingo, doongeye kiringo ngundiro, ngu oore etuyerowato. Noore Yuda oni ngu oni ooreriko oorootenggoku, nguro soru himi. Noore ngu oni ingonduduye kini, ngu Mosesro mamana mande ngu etuyeroro, nguro ingondudu yunoweroyi oni oorooteto. Noore simooye bobodi Mosesro mamana mande, nguro etuyeroyingo oni oorooteto, ero ingootenggo.

21 Yo, ye oni gidarega muri gome metemi etuyerootenggoku, ndawugaro nguro, yengombo yengo ma etuyerootenggo? Yo, ye oni songomboya, ye yakaka ma tewero, ero etuyerootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya yakaka tetenggo, bine?

22 Ye ngandiro nguya etenggo. Oni erambarisa oruweroyi ngu yokoro, buribari ma endeyowero. Ero etuyerootenggo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya buribari endeyootenggo, bine? Ye ngandiro nguya etenggo. No oombooro biyomimo ma yemboongewano, ero eyingo. Ene no ye sumoo yunooteno. Yengombo nguya ngu oombooro oo nusako gabogaboyi yakakayi yoro, yengo yano yetenggo, bine?

23 Ye yengo oowooye bingamiye nangge okooro, meno manggaru kingo etenggoku ngu, noore Anutro mamana mande ingooteto, ero eyingo. Ngundiro ero ngu, ngu weti mbumbuwa tero, ngundo Anutro mamana mande ngu yomburiyowonggo. Ngundiro muringgano nguno, ye Anut oowooyi ngu yomburiyoro, oyimo teyinootenggo.

24 Anutro mandeno, ngu ngandiro nakangoyingo.
Ngu yengo muriye biyomi, nguno oni sowe gidaregado
Anut oowooyi yomooyinoro yomburiyootenggo. Ero
nakangoyingo. (Ayisaya 52:5)

Onendo Ngu Yuda Oni Oorengo?

25 Yuda oni ngu Anutro sunggiga goweyemo ngudodo ngu,
ene Anutro oni oorengo etuyeroote, bine? Ene mamana
mande keyoro ngu, ngu sunggiga ngu gome oorengo. Ene
ye mamana mande ngu karongoro ngu, sunggiga yeno
oorooteku ngu, kingo oo ngundiro tunootewa.
26 Nguro ngu, oni ene sunggi goweyimo ma yeyingo ngu,
ene mamana mande ngu gome keyoro, muri gome nenengo
ngu tewaku ngu, asa, ngu oningga ngu Anutromu. Ene Anut
doongeyimo, sunggi eneno kuri oorooteku, ngundiro ene
sunggidodo.
27 Oni ngu sunggiga ngu kini, ngu oni ngu Anutro mamana
mande gome keyoro, ngunonggo enengombo ye Yuda oniro
muriye kenoro, ngu mamana mandeno wirikoyerowanggo.
Ndadiro nguro, ye mamana mande nakaya yeno oorooteku
ngu, ko, yeno sunggiga ngu nguya ye goweyemo oorooteku,
ngu ene ye mamana mande ma keyootenggo.
28-29 Ndawu oningga ngu Yuda oni? Oni gura ene sunggi
ngu goweyimo nangge, ngu Anutro oni kini. Kini, oni
gura ene sunggi ngu, ene newendemo oorootekungga ngu,
ene Yuda oni oorengo Anutromu. Sunggi hamoongga nga
Anutnonggo Yuka Kundingimbo yoro omburo, oni nowoon-
doyemo yete. Ngundiro oningga ngu, oni doongeyemo
oowooyi kini. Ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi
bingamidodo ooroote.

3

Muri Biyomi, Ngundo Mande Muri Gome Ngu Yeni, Ma Biyomi Yewa

1 Ngundiro nguro, Yuda onindo oni sowe gidarega ngu
ndawu oogaro dagayerootenggo? Ndawu oo metemingga
goweyemo sunggiga nguno tunootete?
2 Yuda onindo ene oo gome guradiro guradiro ooroote.
Koretero ngu ngandiro: Anutdo enengo mandeni ngu Yuda
onino yetoni, ngundo sobowooyi, ero yunoyingo.
3-4 Oni gidarega, ene Anutro nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yanggangoye urungga kini, nguro ene oo gura
tewero ero ewonggoku, ngu ma tetenggo. Ngundiro nguro,
Anutdo nguya enengo mande ero gosiyoyingo, ngu ma tewa,
bine? Hamoo oorengo kini. Nguro ngu, oni bidodo godange
mande etenggoku, suwooyi sano Anutdo mande oo ero

gosiyoyingo, ngu bidodo temukowa. Anutro mandeno, ene
Anutya ngandiro ete.

Gengo mandege ngu, hamoo oorengo nenengo. Ene onindo
gengo mande wirikowero tewanggoku ngu, gedo ene
dagayerororuwa. Ero eyingo. (Sam 51:4)

5-6 Ndadiro nguro, oni gidaregado mande ngandiro
etenggo. Noorengo mande muri biyomi ngu, Anutro mande
muri nenengo ngu yeni tunootetoni, ngu mete noore weti
mbumbuwa urungga tewato, bine? Noore muri biyomi-
nani, ngundo Anutro murini ngu yeni tunootetoni ngu,
ndawugaro Anutdo noorengo weti mbumbuwa nguro gumi
yunowa? Ene no Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu
hamoo kini. Anut nenengo kini tetoni ngu, ndadiro tero,
ene mete endeni endeni oni simoo bare bidodoboro muriye
ngu wirikoyerowa. Kini, Anut ene oo bidodoboro urungga
oorengo.

7 Ene noro godange mande, ngundo Anutro murini
metemi yeni tunooteteku ngu, ngundo yeni, oowooyidodo
tunootewaku ngu, arisa, ndawugaro nguro, no komo weti
mbumbuwadodobo nguro kowuri gumi yowano?

8 Ene noore ngandiro ingowato. Noore weti mbumbuwa
oo biyomi temukootooye, oni simoo bare kenoro ingootoyi,
Anutdo nangge, ene muri gome nenengo tewa. Ene no
Polndo eteno. Ngu ingonduduga ngu, ngu hamoo oorengo
kini. Oni mande ngundiro etenggoku ngu, Anutdo nguro
gumi biyomi oorengo yunowa.

Oni Simoo Bare Bidodo Weti Mbumbuwadodo

9 Ndadiro ingonduduga tewato? Anut doongeyimo, noore
Yuda onindo oni sowe gidarega dagayeroro oorooteto, bine?
Hamoo oorengo kini. No kuri ewonoku ngu, Yuda oni,
ko, oni sowe gidarega nguya noorengo bidodo weti mbum-
buwabo wiriyeroro, gosiyerootoni oorooteto. Nguro Anutdo
noorengo bidodoboro mande yosanggawero ete.

10 Anutro mande ngandiro nakangoyingo.

Oni gura gome nenengo ma ooroote. Kini, oni bidodo
biyomimo oorootenggo.

11 Ndadiro nguro, oni gura Anutro ingondudunidodo nguya
kini. Oni gurado Anut nguya kenowero ma erewetenggo.

12 Kini, oni bidodo kuri Anut kootu inoro yokoro, ene kuri
oni biyomi oorengo temukoyingo. Oni gurado mande muri
metemingga ma tetenggo. Hamoo oorengo guranangge ma
ooroote. (Sam 14:1-3)

13 Ye mande manggoyemonggo, ngu usembi mere ndindingo
biyomi ooreteku ngundiro. Ene mebuyemonggo,

mande godange oowooyingga oorengo etenggo, ero eyingo. (Sam 5:9)

Ene oni goweyi yomburiyerowero mande guradiro etenggoku ngu, sire dingeyi biyomi oni yokitoni, kumootenggoku ngundiro, ero eyingo. (Sam 140:3)

14 Ene suwooyi sano, oni kootuyisina yomooyinoro mande biyomi, sanggiri mande kowoo ngu nangge manggoyemonggo etoyi tunooteroroote. Ngundo oni kowuri yunootenggo, ero eyingo. (Sam 10:7)

15 Ene sodedomangge oni songomboya sanggiri tero, yudoyi kumootenggo.

16 Suwooyi sano, ene oo oowooyingga yomburibariyoro, ngunonggo kowuri urungga oni yunootenggo.

17 Ene oni simoo baredoya nowoondoye gobooro yero, imakeyingomo oruweroyi muri, ngu ma ingootenggo, ero eyingo. (Ayisaya 59:7-8)

18 Ene nowoondoyemonggo Anutro boda ma sosoretenggo. Ero eyingo. (Sam 36:1)

19 Noore ingooteto. Oni simoo bare Mosesro mamana mande newendemo oorootenggoku ngu, ene komo mamana mande keyoyi. Nguro ngu, oni gurado ngandiro ma ewa. No oni nenengo oorengo, ero ma ewa. Kini, noore mera bidodomo oni simoo bare, noore Anut doongeyimo, weti mbumbuwadodo oorootetoku ngu, noore nguro gumi yowato.

20 Ndadiro nguro, oni ene mamana mande ngu nangge keyoro ngu, ene Anut doongeyimo, mamana mande ngundo hooroowetoni, nenengo ma tunootewa. Hamoo oorengo kini. Mamana mande nguro koni ngu, noorengo weti mbumbuwanani ngu yeni tunootete.

Oni Ene Yisas Krayis, Nguro Nowoondoyemo Hamoo Tewanggoku Ngu, Asa, Anutdo Oni Nenengo, Ero Ewa

21 Ataga, Anutdo oore keta gura oni simoo bareno yootunoro, etuyerowo. Nguro muri ngandiro. Anutdo enengo doongeyimo, oore oni nenengo oorengo tunooteni, ero ingoro tewo. Ngungga ngu mamana mande kurimi ngu gome keyoyingo, nguro ooreyimo kini. Ngu ene songo oore gurano tunootewo. Kurimi, Anutro ingondudu eyingo oni, nguro nakaya, ko, mamana mandeno nguya ngandiro eyingo.

22 Nga Anutro muri nenengongga nga, ngu ngandiro. Oni ene Yisas Krayis, nguro nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, asa, Anutdo ngu oni nenengo, ero, oowooye gome metemi ewa. Hamoo oorengo, oni gura ene oore songo guradiro ma tewa.

23 Kini, noore bidodo weti mbumbuwadodo tero, Anutro
murini ma keyowooto. Ngundiro nguro, noore Anutro ende
duridarinidodoga nguno ma uwato.
24 Ene Anutro sumangeni ngu, Yisas Krayis nguro koni,
ngundo noore uriyeroro, ko yoyoyingo. Ngungga ngu
Anutdo noore kingo duwoo yunoyingo. Nguro ngu, Anutdo
nooreya oni nenengo, ero eyunoote.
25 Kurimi, Anutdo Yisasno sunggi yero eyingo. Yisasdo
kumootoni, ko, enengo sidudaroni, ngu wendoni omburo,
ngundo oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
nguro weti mbumbuwa ngu sonowooro yoyowo. Yo, hamoo,
kurimi, Anutdo ememangge ko tero, oni simoo baredoro
weti mbumbuwa nguro gumi biyomi sodedo ma yunoyingo.
26 Ngundiro nguro, ene ataga nga ngu, enengombo enengo
muri nenengo ngu gome tunoo oorengo etuyeroote. Nguro
ngu, noore ingooteto. Anut enengombo ngu nenengo
oorengo. Ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo Yisasro
nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutdo ngu oni
simoo bare nguya oni nenengo gome, ero ewa.
27 Ngundiro nguro, noorengo bingaminani ero
okooweroyi, oore gura ma ooroote. Ndawu oogado ngu
oorega ngu doongoowo? Mosesro mamana mande nga
keyoro, ngunonggo noore mete oni nenengo tunootewato?
Ngu hamoo oorengo kini. Yisasno nowoondoyemo hamoo
teweroyi oorega, ngu nangge noore mete oni nenengo
oorengo tunootewato.
28 Noore ngandiro eteto. Oni Yisasno newendemo hamoo
teteku ngu, Anutdo oni nenengo ero ewa. Yo, hamoo, oni
ene mamana mande nguro ooreni, murini keyooteku, nguno
Anutdo ene oni nenengo, ero ma ewa.
29 Anutga ngu, Yuda oniro Anut nangge, bine; ngundi,
oni sowe gidaregaro Anut kini, bine? Hamoo oorengo kini.
Anutga ngu oni bidodoboro Anut.
30 Yo, Anut guranangge ooroote. Nguro Yuda oni nowoon-
doyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutdo oni nenengo gome
oorengo, ero ewa. Oni sowe gidarega nguya nguro nowoon-
doyemo hamoo tewanggoku, Anutdo oni nenengo oorengo,
ero ewa.
31 Nowoondoyemo hamoo teyingo muringga nguno, ma-
mana mande yomburiyowa, bine? Ngundiro nguya kini.
Nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, ngundo mamana
mande yanggango teyinoro, yeni dikate.

4

Anutdo Ebarahamya, Oni Gome Nenengo Oorengo, Ero Eyingo

1 Nguro noore ndadiro ewato? Ebaraham ngu noorengo osinani. Ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, ngu etuyerowo.
2 Ene Anutdo Ebarahamndo ko tewoku, nguro oni nenengo etoni ngu, asa, nguno ngu, Ebarahamndo enengo oowooyi bingami ero okooweroyi, ngu mete. Ene ngu nenengo oorengo kini. Ngu Anut doongeyimo, Ebaraham enengo oowooyi bingami ero okooweroyi, ngu ereremo kini.
3 Anutro mandeno ngandiro ete.

Ebarahamndo, Anutro mande ngu ingootoni, hamoo tetoni, nguro Anutdo ngu kenoro eyingo. Ge oni gome nenengo oorengo, ero eyingo. (Yenisis /Stat 15:6)

4 Noore nguno ingooteto. Oni ene ko tero, uriyi yootekungga ngu, sobosobo oni, ngundo sumange tero yunoote, ero ma ewato. Kini, ngu koro uriyi gumi yootenggo.
5 Oni gura Anutro mamana mandero koyi ma tero, ene Anutro newendemo hamoo tewaku ngu, Anutdo ngu muringgano nguno weti mbumbuwadodo oningga nguya oni nenengo, ero ewa. Anutdo ngu nowoondoyemo hamoongga, ngu nangge ingootoni, ngu muri gome nenengo oorengo tewa. Ngungga ngu, koro uriyi kini. Ngu Anutro sumangeni kingo yunoote.
6 Dewitdo nguya mande ngandiro eyingo. Anutdo oni nenengo eteku ngu, nguro oni ene mete oni oni tewa. Anut enengombo oni nenengo etoni, onindo ngundiro ma tetenggo.
7 Dewitdo ngu ngandiro nakangoro nguya eyingo.

Anutdo oni weti mbumbuwa muriye biyomiye ngu kuri andangero wiriyoro yokoyinowoku, nguro ene mete oni oni tewanggo.

8 Ndadiro nguro, Anut Oo Bidodo Simburi Urungga, ngundo oniro weti mbumbuwa ngu ingoro, nowoondoyi teyunoro, enengo weti mbumbuwaye ngu kabeteyunootoni ngu, nguro ene mete oni oni tewanggo. Ero eyingo. (Sam 32:1-2)

9 Ngu oni oni teweroyiga ngu Anutdo yunowoku ngu, Yuda oniro nangge kini. Ngu oni sowe gidaregaromu nguya. Nguro damoni ngandiro. Ebaraham Anutno newende hamoo tetoni ngu, Anutdo ngu kenoro, oni nenengo oorengo, ero eyingo.
10 Arisa, Ebaraham ndadiro oodoni, nguro Anutdo ene kenoro, ingoro, ene oni gome nenengo oorengo, ero eyingo. Ene bine, kuri goweyi yomosiyoro sunggidodo teyingomo? Kini, ene goweyi ma yomosiyoro, sunggidodo teyingomo, nguno ene Anutro newendemo hamoo tetoni, nguro Anutdo ngu kenoro, nguro oni gome nenengo oorengo, ero eyingo.

11 Ebaraham ene goweyimo sunggiga ngu ene goweyimo
ma yoyingo ngu naruno, ene Anutro newendemo hamoo
teyingo. Ngu naruno, Anutdo oni gome nenengo oorengo,
ero eyingo. Ngu sunggiga Ebaraham goweyimo teyinowoku
ngu, Anutdo oni nenengo, ewokungga, ngu yootunowo.
Ngundiro nguro, oni sowe gidarega nowoondoyemo hamoo
tetenggoku nguya, ngu sunggiga goweyemo kini, nguro osiye
koreteyingo. Yo, ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
nguya nangge Anutdo oni gome nenengo, ero ete.
12 Yuda oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebara-
ham newendemo hamoo teyingo ngundiro tewanggoku
ngu, ene goweyemo ngu sunggiga ngudodo tetenggoku ngu,
nguro nguya osiye koreteyingo ngu Ebaraham. Ndadiro
nguro, Ebaraham kuri goweyi ma yomosiyoyingo naruno,
ene Anutro newendemo hamoo teyingo.

Anutro Sunggi Mande Ero Gosiyoyingo, Ngu Oni Anutro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Nguromu

13 Ngu sunggi mandega ero gosiyoyingongga ngu, Anutdo
Ebaraham enengo sowenidodo yunoyingo. Ngu mera
bidodomo yoweroyimboro eyingongga ngu, mamana man-
denonggo kini. Ebaraham ngu Anutro mande ngu in-
goro, ene gome dowooro, ngu keyoro, Anutro newendemo
hamoo tetoni, nguro Anutdo Ebarahamya, oni gome ne-
nengo oorengo, ero, nguro nangge, sunggi mande ngu, ero
gosiyoyingo.
14 Ngu ngandiro. Oni ene mete mamana mande nangge
keyoro ngu, newendemo hamoo teyingo, ngu kingo oo
ngundiro. Ene ngundiro nguya kini.
15 Anutdo kowuri urungga oni mamana mande ma key-
ootenggoku, ngu yunowa. Mamana mande kini ngu, asa, oni
weti mbumbuwaye nguya kini.

16 Ngundiro nguro, Anutdo Ebaraham, ko, enengo osisem-
beni ngudodoboro sumange teyunoro, ngu mande sung-
giga, ngu ero gosiyoyingo. Ngundiro nguro, oni ene oo
Anutdo ero, sunggi mande ero yunowoku ngu yowero
ngu, ene komo nowoondoye Anutno yero, nguro nowoon-
doyemo hamoo tetoni ngu, ene ngu yowanggo. Ngu oo ngu
oni mamana mande gome dowootenggoku, nguromu kini.
Oni bidodo Ebaraham newende ngundiro nowoondoyemo
hamoo teyingo, Yuda oni, ko, oni sowe gidarega nguya,
ngundiro nangge yowanggo. Ebaraham ngu noorengo
bidodoboro nowoondonanimo hamoo teyingo, nguro sam-
banani koreteyingo.
17 Anutro mandeno, ngandiro nakangoro eyingo.

Oni simoo bare oowooyingga mera bidodomo nguro awaye,
nondo ge goyeteno, ero eyingo. (Yenisis/Stat 17:5)

Anutdo mande ero gosiyoyingo. Oni mera bidodomo, Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Ebarahamndo newende hamoo teyingo ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo oni nenengo, ero ewa. Anutdo mande ngundiro ero gosiyoro, ene mete oni kumooyingomu yokutuyerootoni, keta oodoyi, ene mete oo ma tunooteyingo ngu negoyerootoni, ngu oo kuri tunooteyingo ngundiro.

18 Ene Ebaraham, Sera erambarisa ngu, ene kuri dogoni oorengo yeyingo. Enengo simoo bisiyoweroyi naruwo, ngu kuri dagaworiyo. Ngu naruno, Ebaraham simoongo kini, ene Anutdo sunggi mande oo ewoku ngu, ene newendemo hamoo teyingo. Anutdo yeni tunootewa, ero ingoyingo. Ene hamoo ingoyingo ngu, Anutdo simoongo osisembeni oowooyingga inowa, ero ingoyingo. Anutro mandeno, Anutdo ngundiro eyingo.

Gengo osi sambage oowooyingga oorengo tunootewanggo,
ero eyingo. (Yenisis/Stat 15:5)

19 Ebarahamro dagomani ngu namoko onibi kande eraya (100). Bareyi Sera nguya enengo eraya eraya kuri dogoni oorengo, goweyari oni kumooyingo ngundiro teyingo. Sera ninggoo oode, dogoni yero, nguro ene simoo ma bisiyoyingo. Ene Ebaraham nguro ingoro, newendemo hamoo Anutro ingowokungga, ngu ma yokoro, kiyayi yeyingo.

20 Anutdo oo kootuyisina tunooteweroyimboro ewoku, nguro newendemo hamoongga ngu ma yokoyingo. Kini, ene newendemo hamoo ngu yanggango ootooro, ngunonggo Anut bingami okooro eroruwo.

21 Yo, hamoo, Ebarahamndo, Anutro mandeni hamoo ingoro, gome dowooyingo. Ngundiro nguro, Anut ene kuri eyingoku ngundiro, ene mete teweroyi ingoote.

22 Nguro ngu, Anutdo, Ebarahamro newendemo hamoongga ngu kenoro, nguro ene ge oni gome nenengo oorengo, ero eyingo. (Yenisis /Stat 15:6)

23-24 Anutdo enengo mandeno ngandiro eyingo.

Ye oni gome nenengo no doongenemo oorootenggo, ero
eyingo. (Yenisis /Stat 15:6)

Nga mandega nga Ebarahamro nangge ma eyingo. Kini, ngu noore oni simoo bare bidodo Yisas Oo Bidodo Simburi Simbunani, Anutdo merenonggo yokutuwooyingongga, nguro noore nowoondonanimo hamoo tewatoku ngu, asa, Anutdo nooreya nguya oni gome nenengo oorengo, ero ewa.

25 Anutdo Yisas soweyootoni, merako ngano omburo, oni simoo baredoro weti mbumbuwa wongooni utoni, ene ngu kowuriye nguro kumooyingo. Ene Anutdo merenonggo ko

yokutuwootoni ootoogeyingo. Nguro ngu, Anutdo ngu Yisas oowooyimonggo nooreya oni simoo bare nenengo, ero ete.

5

Anutdo Nooreya Simoo Bare Nenengo, Ero Ete

1 Arisa, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo tewootoku ngu, nguro Anutdo nooreya oni simoo bare gome nenengo oorengo, ero ete. Ngundiro nguro, noorengo Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, ngundo yoyeni, Anutya nowoondonani guranangge sumange tunootewo.

2 Krayisdo nangge noorengo oore yoonenengootoni, ngundiro nguro, noore ataga nga sumangengga ngano, sugi sugi oorooteto. Nguro ngu, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo tetoni, noore oni oni tero, ene sobowooro oodooye, Anutdo yoyootoni, noore enengo endemo gome bibitero, sugi sugi sumangeyi oruwato.

3 Mande gura ngandiro kini. Kowuri nooreno tunootetoni, nguro nguya oni oni tewato. Ndadiro nguro, noore kowuri sorondodo koorowootetoku naruno yoyeni, yanggango yeteto.

4 Oo towootowoo naruno, noore ngundiro yanggango oodooye ngu, arisa, Anutdo ngu muringga ngu kenoro, nguro oni oni teyunowa. Ngundiro teyunootoni ngu, asa, noore Yisas sobowooro oodooye, ene omburo, yoyootoni, kootuyisina, noore eneya metemi oruwato.

5 Noorendo Yisas sobowootetoku ngu, kingo ma yokowato. Ndadiro nguro, Anutdo Yuka Kundingiyi noore nowoondonanimo yeni ombuyingo. Ngundo Anutro sumangeni urungga oorengo noorengo wendootoni, ombuyingongga ngu etuyerowo.

6 Kurimi, noore weti mbumbuwadodo oruwootoku naruno, kowurinani andangeweroyi yanggangonani kini. Anutdo kowurinani ngundiro kenoro, ene Krayis Yisas soweyootoni, omburo, noorengo kumooro, ngunonggo ene noore ko uriyeroro yoyoyingo.

7 Oni gurado ene oni gome nenengo ngu hooroowero kumooweroyi, ngu kowuri oorengo, sodedo ma teweroyi. Ene naru guranangge nangge, oni gome nenengo oorengo ngu kingo kumoowa, ero rogo tetoyi ngu, naru gidaregano, ngundiro oni ngu hoorooweyeroro, oni guranangge nanggebo, ene musiyo yoro kumootenggo.

8 Anutdo newende urungga oorengo yunoro, ene Krayis Yisas ngu yeni tunootewo. Noore weti mbumbuwadodo oodooye, Yisas Krayis omburo, ngundo noorengo kumooro, Anutro sumange ngu etuyeroyingo.

9 Enengo sidudarowo wendootoni, omburo, ngundo
noore sonoyerootoni, noore gome metemi tunootewooto.
Ngundiro tetoni, Anutdo nooreya oni simoo bare gome
nenengo, ero ete. Noore nguro gome ingootetoku ngu, Kray-
isdo noorengo weti mbumbuwanani nguro kumooyingo.
Ngundiro nguro, Anutdo noore nguro kowuri ma yunowa.
10 Kurimi, noore weti mbumbuwadodo, nguro noore
Anut tanggeyimo ma oriyingo. Ndadiro nguro, Anut ene
kundingiyi oorengo. Nguro ngu, Anut enengo nangoni
yeni, merako omburo, hoorooweyeroro, noorengo weti
mbumbuwa andangero kumooyingo. Ngundiro nguro, ngu
naruno, noore Anutya gobooro siyeyingo. Yo, hamoo, Anut
enengo nangoni merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyin-
gongga, nguro noore gome ingooteto. Nguro Anutdo
noorengo weti mbumbuwa teyingoku, noore sugi sugi keta
oruweroyi ngu yowato.
11 Ngu nangge kini. Noorengo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani Yisas Krayis nguro konimo, nguno noore yoyootoni,
ataga, noore Anutya nowoondonani gobooro yero, oni oni
teteto.

Adamndo Kumoo Ngu Yeni Tunootetoni, Ene Yisasdo Keta Ngu Yeni Tunooteyingo

12 Ngundiro nguro, noore ingooteto. Adam ngundo nangge
kuri weti mbumbuwa tetoni, ngu muringgano nguno, mer-
ako ngano weti mbumbuwa muringga ngu tunooteyingo. Yo,
noore oni simoo bare bidodo weti mbumbuwa, ngundo ngu
kumoo yeni tunooteyingo. Ngundiro nguro, noore nguya
kumoo muringga, ngundo gowenanimo sugi sugi ooroote.
13 Mosesro mamana mande ma tunooteyingomo, weti
mbumbuwa merako ngano kuri oruwo. Mamana mande
kini ngu, arisa, oni weti mbumbuwa songo songo ma
wirikoro ingowanggo.
14 Ene kumoongga ngu, Adamnonggo damoni yero, om-
buro, Mosesro naruno nguya, ngundiro kumooyingo. Ku-
moo ngundo oni simoo bare bidodo oorengo yureyingo.
Oni gidarega Adamndo mamana mande ma keyowoku,
ngundiro ma teyingo, ene nguya kumooyingo. Adamndo
koretero kumootoni, ngunonggo damoni yero, omburo,
ataga nguya kumooteto. Adamndo kumoo nguro oore
etuyeroyingo. Ene Krayisdo ngu keta oruweroyiga ngu
etuyeroote.
15 Ene Adamro weti mbumbuwa ngu, Anutro sumangeni
ngundiro kini. Hamoo oorengo kini. Oni gurananggeboro
weti mbumbuwanimboro, oni oowooyingga kumootenggo.

Ene Anutro sumangeni urungga oorengo noorengo wen-
dootoni, ombuyingo ngu, nooreno ooroote. Anutro sumange
ngu kingo yunowo. Ngu sumangeningga yunowoku, nguno
kumoo ngu dagaro, Anutdo oni simoo bare oowooyingga
oorengo suwooyi sano, sugi sugi keta oruweroyi ngu
yunowo.
16 Ngu oni Adamga nguro weti mbumbuwani ooroote.
Ene Anutro sumangeni kingo noore yunooteku ngu, ene
songo guradiro oorengo ooroote. Oni weti mbumbuwa
teyingongga, nguro gumi oni simoo bare bidodo yunoyingo.
Ene Anutro nowoondoyini sumangeyiga ngu, oni simoo bare
bidodoboro mbumbuwaye andangeyunoro kabeteyunoote.
Ngundiro nguro, ene mete Anut doongeyimo, oni nenengo
tunootewanggo.
17 Oni guranangge Adam nguro weti mbumbuwa nguro
oni bidodo kumootenggo. Ene oni simoo bare onendo
Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, ko, nguro Anutro
sumangeni yoyingo, nguno ngu, Anutdo oni nenengo, ero
ete. Yo, hamoo, Yisasdo ko teyingongga nguno, ngundiro oni
simoo bare ngu, ene keta oruweroyi nguro sobosobo tabango
tunootewanggo.

18 Ngundiro nguro, noore nguro ingondudu gome tewato.
Adam ngundo nangge mamana mande karongoyingoku
ngu, ngu weti mbumbuwagano nguno, noore oni simoo
bare bidodo Anutdo gumi yunootoni oonootewato. Ene
oni gura Yisas Krayis, noorengo mbumbuwaro kumooyin-
gongga, nguro Anutdo nguno ingoro, ene noore oni simoo
bare oone nowoondonanimo hamoo tetetoku, nguro oni
nenengo gome, ero ete. Nguno noore keta oruwato.
19 Oni gura oowooyi Adam, ngundo kuri Anutro mang-
gowo toongooyingo muri ngu tetoni, nguno oni simoo
bare oowooyingga oorengo yoyeni, weti mbumbuwadodo
tunooteyingo. Ngundiro nangge, Yisas Krayis, ngundo Anut
mande eyingoku ngu keyoyingo. Nguro ngu, noore Anut
doongeyimo, oni nenengo gome oruweroyi muri, ngu oni
simoo bare oowooyingga bungomo tunootewo.

20 Ngu Mosesro mamana mandega ngu Anutnonggo oniro
weti mbumbuwa yootunoro, etuyerowero ombuyingo. Ene
oniro weti mbumbuwa urungga tunootetoni, asa, Anutro
sumangeni nga, weti mbumbuwa dagaro, urungga oorengo
tunooteroroote.
21 Weti mbumbuwa, ngundo kumoo muringga ngu yeni,
oni bidodo kumooweroyiga, nguro sobosobo tunootete.
Ngundiro nguro, ataga Anutro sumangeni, ngundo noore
soboyerootoni, noore oni nenengo tunootero, nguno sugi
sugi keta oruwato. Ngundo ngu suwooyi sano, sugi sugi keta

oruweroyiga, ngu noorengo Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi
Simbunani nguro konimo ngunonggo yeni tunooteyingo.

6

Noore Krayis Yisasdodo Kuri Kumooyingo

1 Arisa noore mande ndadiro ewato? Noore bine mete weti
mbumbuwa ko tetooye Anutdo noorengo sumange urungga
teyunowa, noore mete ngundiro ewato bine? Hamoo
oorengo kini!
2 Noorengo ingondudunani ngu, ene weti mbumbuwa
keyoro, endeyoro, ene kuri kumooyingo. Ngundiro nguro,
noore komo weti mbumbuwaro murini, ngu yokowato.
3 Ye nga mandega nga ingoyi! Noore kuri Yisas Kray-
isya yowuruwooro, sono kundingiyi gimuwootowo. Ngu
muringgano, noore bidodo oni gidarega etuyerootetoku ngu,
enengo kumooyingomo, nguno noore Yisas Krayis nguya
yowuruwooro, gobooro oorooteto.
4 Nguro sono kundingiyi muringga, ngundo etuyerooteku,
ngu ngandiro. Noorengo ingondudu biyomi, wetinani, ngu
Yisas Krayis nguya gobooro kumootooye mereyeroyingo.
Ngundiro nangge, noore ataga keta oruweroyi gomengga
ngu, Yisasdo ngundiro yunororoote. Nguro ngu, noore muri
keta, sugi sugi oruweroyi, ngudodo endeyowato.

Noore Krayis Yisasya Suwooyi Sano Keta Oruwato

5 Nguro ngu, ataga noore kuri Yisas Krayisno woorogongoro, noorengo weti mbumbuwa, ingondudu biyominani, ngu kuri Krayis kumooyingomo nguno, eneya yowuruwooro kumooyingo. Ataga ngu, Yisas Krayisdo nowoondonanimo muri keta amana gura yunooteku ngu, Yisas Krayis enengombo keta amananggano ootoogeyingo ngundiro.
6 Noore ingooteto. Yisas Krayis, ngudodo nowoondonani kuriminggа nguya de omukondino sanggawero udoyi, Krayis Yisasdodo kumooyingo. Nguro damoni ngandiro. Ene mete weti mbumbuwaro yanggangoni gowenanimo, ngundo ko teroruwoku, ngu andangero yokoyingo. Ngundiro nguro, ataga noore weti mbumbuwaro kirikiri oni tero, ma oruwato.
7 Ndadiro nguro, oni noorengo ingondudu biyominani kuri kumooyingo ngu, ene weti mbumbuwaro yanggangoni nooreno ma oruwa.
8 Yo, noorengo ingondudu biyomi, weti mbumbuwanani, Yisas Krayisya kuri kumooyingo. Ngundiro nguro, noorengo nowoondonanimo hamoo oorengo ngu eneya suwooyi sano keta oruweroyi, nguno oruwato.

9 Noore ingooteto. Yisas Krayis merenonggo ko yoku-
tuwootoni ootoogeyingo. Ngundiro nguro, ene ko ma ku-
moowa. Yo, hamoo, kumoo nguro yanggangoni kiniteyingo.
Kumoo ngundo ene ko yeni, ma kiyayi yewa.
10 Yisasdo naru guranangge noorengo weti mbumbuwaro
kumooyingo. Ngu kumoonggano nguno, ene weti mbum-
buwaro yanggangoni yokoyingo. Ene ataga keta ooroote.
Arisa, Yisas ene Anutya keta suwooyi sano oruweroyi, nguno
ootooro, eweyi bingami okoororoote.
11 Ngundiro nangge, yengo ingondudu biyomiye nguno
dowoomomooro oruweroyi, ngu kuri kumooyingo. Ene
kumoo nguro, ko, weti mbumbuwa nguro yanggangoni
ko ma oorooteri. Kini, ye Yisas Krayisya, yowuruwooro,
ootoogero, keta Anutya ootooro, ngunonggo enengo bingami
suwooyi sano okooyariyi.
12 Arisa, yengo goweyemo weti mbumbuwa, ngundo
yengo sobosobo tero soboyerootoni, ma oruwero. Kini,
goweyeboro weti mbumbuwa biyomingga ma keyowero.
13 Yengo kekandeye, ko, goweye nguro gumi gide gide ngu
bidodo gome sobowooyi. Ye komo yengo goweye yanggan-
goye, ingonduduye ngu bidodo Anut inoyi. Ndadiro nguro,
Yisas merenonggo ootoogero, keta oorooteku, ngundiro
nangge, ye nguya goweye nowoondoye bidodo Anutno in-
oya, nguno muri gome nenengo ngu teyariyi.
14 Ngundiro nguro, weti mbumbuwadodo, ye ma soboye-
rootoni oruwero. Ndadiro nguro, ye Mosesro mamana
mande ngu newendemo ma oruwero. Kini, Mosesro ma-
mana mande, ngundo weti mbumbuwa ma andangewa.
Ene Anutro sumangeni ayibi, ngundo nangge yengo weti
mbumbuwaye, ngu mete andangeyunowa.

Noore Mande Muri Nenengo Nguro Ko Oni Tewato

15 Ngu ndadiro tewato? Noore Mosesro mamana mande
ngu kuri yokoro, noore Anutro sumange ngu newendemo
oorooteto. Ngundiro nguro, noore mete weti mbumbuwa
tewato, bine? Hamoo oorengo kini.
16 Ye komo ingoyi! Ye yengo goweye oni gura inoro ngu,
asa, ye ngu oningga nguro ko oni tero, nguro mandeni
nangge keyororuwa. Ngu ngandiro. Ye weti mbumbuwaro
ko oni tero, nguro muri keyoro oode ngu, asa, ye Setanro
ende biyomimo oororo oruwanggo. Ene ye Anutro koni
teya, ngu keyoya, enengo mandeni ingoya, Anutro kirikiri
oni teya, enengo doongeyimo, gome nenengo oruwanggo.
17 Hamoo, kurimi ye weti mbumbuwaro ko oni tero, nguro
murini keyoro oruwonggo. Nga naruno ngu Anutdo ye
yoyoro, enengo mandeni etuyerowoku ngu, ye nowoondoye

bidodo Anut inoyi. Ngundiro tero ngu, ye Anutro bingami
okooro esosootewanggo.
18 Anutdo kuri, yengo weti mbumbuwanonggo andan-
geyeroro yoyoyingo. Ngundiya teya, ye yowoorengoya,
ataga ye muri gome nenengo nguro ko oni teya oriyi.
19 Ye ingonduduye ngu yanggango kini. Nguro no yeno
oniro ingondudu ngu keyoro, ngandiro eteno. Kuri yengo
goweye bidodo sugabo muri nguno ko mamana mande
tootoongoro, muri biyomi nguno, mamana mande urungga
toongooro oruwonggo. Ene ataga ngu, ye komo yengo gow-
eye bidodo tetoyi, oo ngu nangge tero ngu, Anut doongey-
imo, muri gome nenengo ngu nangge tero, yeyi kundingiyi
tunooteni.
20 Kurimi yengo ingonduduye weti mbumbuwaro
kirikirini tero oruwonggo. Ngu naruno, ye muri gome
nenengo, nguro murimo ma oriyingo.
21 Asa, muri biyomi tewonggoku, nguro engge ndadiro
tunootewo, nguro engge ngu ataga oyimo yoro ingootenggo?
Ngu ooga nguro gumi ngu kumoo muringgano, nguno ye
Anutno oriroko oruwanggo.
22 Ene Anutdo weti mbumbuwabo gosiyeroyingo,
ngunonggo andangeyeroro, ko yoyoyingo. Ngundiro tero,
yoyoro, enengo kirikiri oni yoyewo. Ataga nguro engge ngu,
ye eneya kundingiyi ootooro oode, kootuyisina, ye suwooyi
sano sugi sugi keta oruwanggo.
23 Weti mbumbuwa nguro gumi ngu kumoo ngu mur-
inggano nguno, ye Anut orirokoyi oruwanggo. Nga man-
dega nga, ngu weti mbumbuwa nguro urini ngundiro.
Ene Anutdo Krayis Yisasro koni, ngunonggo ngu, ene su-
wooyi sano keta oruweroyi muringga, ngu kingo duwoo
yunoyingo.

7

Krayis Yisasdo, Mamana Mande Nguro Kowurinimonggo Andangeyerowo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega yeno etenoku nga
ngu, ye mamana mande gome ingootenggoku, nguro eteno.
Oni keta oorooteku naruno, nguno nangge, ene mamana
mandedo soboyeroote.
2 Bare kameyi keta oorooteku naruno ngu, mamana
mande, ngundo erambarisa murimo gosiyorootoni oo-
rooteri. Ene bare kameyi kumooteku narungga nguno ngu,
mamana mandega gosiyeroro oorootekungga, ngu toon-
goowa.

3 Nguro ngu, ene kameyi keta oodoni, barega ngu ene
toongero, simoo gura yowaku ngu, asa, ngu barega ngundo
erambarisa muri ngu yomburiyoote. Ngu barega ngu
buribari bare, ero ewanggo. Ndadiro nguro, kameyi ma
kumooyingo. Ene kameyi kumootoni ngu, mamana mande
ene erambarisa muringga, ngu toongoowa. Ngundiro nguro,
ene simoo gura yoro, kameyi tewaku ngu, asa, ngu weti
mbumbuwa kini. Ndadiro nguro, kameyi kuri kumooyingo.
4 Nguro ngu ngandiro. Kristen konebane, ye ngu kuri
Yisas Krayis ngu goweyi moondeyimboya yowuruwooro
kumooyingo. Mosesro mamana mande ingondudu biyomi
nguya kuri kinitewo. Ngundo ye ko ma yodowoowa. Ngu
oningga Yisas, kuri merenonggo ootoogeyingongga, ngundo
ye yoyowo. Nguno ngu, noore Anutro muri gome metemi
ngu yoro tetooye, engge gome ngu tunootewa.
5 Noore kuri narunggano nguno ngu, weti mbumbuwaro
ingonduduni newendemo ootooro, ngundo noore yoyeni,
mamana mande toongooro, ngu ma keyoyingo. Nguro ngu,
noore ngu muri biyominggano nguno ootooro ngu, asa,
noore Setanro ende biyomimo nguno oorowutooye, Anutdo
yoyokootoni oonootewooto.
6 Ene nga naruno, noore mamana mandedo ko ma
gosiyerowa. Kini, noore kumootooye ngu, mamana man-
dega gosiyerooteku, ngu yokowooto. Noore ataga ngu
mamana mandega nakangoyingo, ngu ma keyowato. Kini,
noore Anutro muri keta, Yuka Kundingiyimbo nowoondo-
nanimo yeni tunooteteku, ngu tewato.

Mosesro Mamana Mande Ngu Oo Gome Metemi Kundingiyi

7 Ngundiro nguro, noore ndadiro ewato? Mosesro Ma-
mana mande, ngundo noore yoyeni, weti mbumbuwa teteto,
noore ngundiro ewato, bine? Hamoo oorengo kini. Mosesro
mamana mande, ngundo no weti mbumbuwa ngu ma etune-
rootoni ngu, no weti mbumbuwa ma kenoro ingowano.
Mosesro mamana mandedo ete. Ge oniro oo ma kenomayin-
gowero, ero eyingo. Ene mamana mandedo ma etoni ngu, no
oniro oo kenomayingoweroyi muringga, ngu ma ingowano.
8 Ene nga ingondudu biyomingga ngando nowoondonemo
weti mbumbuwa teweroyimboro noyeni, hahangero oodoni,
ngunonggo mamana mande, ngundo roogo tenunootoni, oo
gidarega teweroyi ngu nowoondonemonggo ngu oo biyomi
ngu tewero hahangeteno. Ene noore mamana mande kini
ngu, asa, noorengo weti mbumbuwanani nowoondonanimo
oorooteku, ngu ma ingowato.

9 Kurimi no bodagano, mamana mande ma ingoyingo, ngu
naruno keta oruwono. Ene kootuyisina, Anutro mamana
mande nono ombutoni, ngu naruno, weti mbumbuwa nguya
ootoogero, urungga tunootetoni, nguro ngu, no Setanro ende
biyomimo oorowuwero damoni yewonowo.
10 Ngundo ngu mamana mandedo Anutno oorowuweroyi
oore ngu etunerowaku, nguro ingondudu tetoowe, ene
ngundiro kini. No oonooteweroyi oore ngu nangge key-
oweroyi, ngu nangge etuneroroote.
11 Ndadiro nguro, mamana mandedo ngu, weti mbum-
buwaro oore erewero kenootoni, nguno keta oruwa, ero
gananerootoni, nguro ngu, muringga ngu, no mamana
mandedo Anutno ingootenoku, nureni kumoowa.
12 Ngundiro nguro, noore ingooteto. Anutro mamana
mande ngu enengombo kundingiyi ooroote. Mamana
mande nguro mandeni bidodo nguya kundingiyi, mande
gome nenengo oorengo.
13 Arisa, mamana mande ngundo tetoni, no oonooteweroyi
oore nguno oorowuteno, bine? Kini, weti mbumbuwa
nowoondonemo oorooteku, ngundo nangge noyeni,
oonooteweroyi oore ngu keyoro endeyooteno. Yo, mamana
mande, ngundo nenengo weti mbumbuwa ngu biyomi
oorengo, ngu tunoo etuneroote.

Nowoondonemo Weti Mbumbuwa Ooroote

14 Noore ingooteto. Mosesro mamana mande ngu Yuka
Kundingiyimonggo Anutro ingonduduni ngu noore etuye-
roote. Ene nowoondone kurimi, ngundo gosinerootoni, no
Anutro ingonduduni ngu ma keyooteno. Kini, weti mbum-
buwa ngundo nodowootoni, no nguno dowoomomooro oo-
rooteno.
15 No oo tetenoku nguro muri nguya ma ingooteno. No oo
tewero ero gome ingootenoku, ene ngu ma teteno. Ene muri
gura tewero gome ma ingootenokungga ngu, no yowooren-
goro, ngu nangge terorooteno.
16 Suwooyi sano oo ma tewano, ero, ene ko terorootenoku,
Anutro mamana mandedo etunerootoni, nguno nenengo
biyomi ingootenoku ngu, Anutro mamana mande ngu oo
gome oorengo.
17 Ene ataga noore ingooteto. No nenengombo ngu oo
muri biyomingga ngu ma teteno. Kini, weti mbumbuwa no
nowoondonemo oorootekungga, ngundo no noyeni, ngu oo
biyomingga ngu teteno.
18 No ingooteno. No nowoondonemo ngu oo metemi
gura ma ooroote. Nguro ngu, no muri metemi ngu tewero
ingootenoku, ngu no ereremo kini.

19 Yo, no muri metemi tewero ingootenoku, ngu muringga
ngu ma teteno. Ene muri biyomi ngu no ma tewano, ero
ingootenoku, ene no ngu muri biyomingga ngu teteno.
20 Arisa, no oo muri yokowero ingootenoku ngu, ko teteno.
Ngundiro, ngu, no nenengombo ngu oo ngu ma teteno. Kini,
weti mbumbuwa oo biyomi nowoondonemo oorooteku,
ngundo noyeni, oo ngu teteno.
21 No ngundiro oorootenoku, ngu kenowono. Suwooyi
sano no oo muri gome metemimu tewero ingootenoku ngu,
ene muri biyomi, ngundo nangge noro nowoondonemo sugi
ngundiro ooroote.
22 Hamoo, nenengo ingondudune ngu, Anutro mamana
mande nguro gome oorengo ingooteno.
23 Ene mamana mande gura nguya gowenemo ingooteno.
Ngu mamana mandega, ngundo ngu Anutro mamana
mande, ngundo noro ingondudunemo ebe udori ingooteno.
Ngu ingondudu biyomingga gowene gumi gidaregano oo-
rooteku, ngundo noyoro, gosineroro, weti mbumbuwaro ya
biyomimo noyetoni oorooteno.
24-25 Ehe! Oni yooge! No komo oni biyomi oorengo!
Noro ingondudune ngu Anut inoro, nguro mamana mande
newendemo yetoowe oruwa. Ene ingondudune kurimimo,
ngundo noro weti mbumbuwa ngu newendemo nguro
mamana mandeni, ngundo gosinerootoni, ene nguya
ooroote. Onendo mete nga gowene weti mbumbuwa
tewero ingootenokungga nguro muri andangemukoro
yomosinerowa? Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi Simbunani
ngu oowooyimo, Anutdo mete ngu andangemukoro yokowa.
Ene nguro ngu, no Anutno yemboongero, esoso urungga
tewano.

8

Yisas Krayisdo Weti Mbumbuwanonggo Andangeyeroro, Enengo Yuka Kundingiyi Ngu Yunowo

1 Arisa, ngundiro nguro, noore oni simoo bare
Krayis Yisasro nowoondonanimo hamoo tero, eneno
woorogongoro oodooye ngu, asa, Anutdo nooreya oni
nenengo, ero ete. Nguro ngu, ataga Anutdo noorengo weti
mbumbuwanani andangeyunoro, kabetero yokoyunowa.
Nguno ngu, ene noore bungomo mande gura ko
yosanggawero, ma ewa.
2 Ndadiro nguro, no ngu Yisas Krayisno nowoondonemo
hamoo tetenoku nguno ngu, no Yuka Kundingiyi nguro
mamana mande keyowono. Ngundiro keyootoowe, nguno
ngu, Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondone yeni, keta

tunootewa. Ngundo weti mbumbuwa ko kumoo nguro ma-
mana mandeno andangeneroro noyowoku, nguro Setanro
yanggangoni nguno no ko ma oruwano.
3 Ngu ngandiro. Noore ingondudu kurimingga ngu
Mosesro mamana mande keyoweroyi yanggangoni kini.
Enengo mamana mande, ngundo noore ma yomosiyerowa.
Ngundiro nguro, ngu mamana mandega, ngundo mbum-
buwa ma andangeyingo, nguro Anutdo nangge enengombo
ngu tewo. Yo, hamoo, Anut enengombo enengo nangoni
guranangge ngu Yisas Krayis soweyootoni, oni kirarongo
oorengo tunooteyingo. Enendo nangge omburo, noorengo
weti mbumbuwa ngu andangeyingo. Noore oniro biyomi-
nani ngu, Anutdo Yisas guranangge nguro koni ngunonggo
andangeyunoyingo.
4 Ngundiro tetoni nguro, mamana mande ngundo muri ne-
nengo ngu, noorengo endeyoyingomo tunootewa. Ndadiro
nguro, ataga noore ingondudu kurimimo ma endeyooteto.
Kini, noore Yuka Kundingiyimboro ingonduduno endey-
ooteto.
5 Oni ene ingonduduni kurimi nguro murimo endey-
ootenggoku, ngu enengo ingonduduye ngu, ene goweyeboro
oo nguno ingoro, nguno nangge nowoondoye yetenggo. Ene
oni Yuka Kundingiyi nguro oo murimo endeyootenggoku
ngu, ene Yuka Kundingiyimboro oo nguro ingoro, nguno
nangge nowoondoye yetenggo.
6 Ene oni ingondudu kurimi, nguno nangge ingoro, endey-
owaku ngu, ngu oningga ngu, ene Setanro oore keyoro,
oororo, nguro ende biyomimo ootooro, Anut tanggeyimo ma
oruwa. Oni ene Yuka Kundingiyi nguro ingoro, newende
nguno yero, endeyooteku ngu, ene suwooyi sano keta
oruweroyi ngu yoro, ene newende imakeyingo muringga,
nguno oruwa.
7 Oniro ingondudu nangge keyoro endeyootenggoku,
ngundo Anutya boguwooro, sanggiri tete. Ndadiro nguro,
ene Anutro mamana mande, ngu ma keyoote. Hamoo, ene
ngu tewero ma ingondudu tewa.
8 Oni ene ingondudu kurimimo endeyootenggoku ngu,
ngundiro oni ngu, ene Anutdo oo muri ingooteku ngu,
hamoo oorengo ma tewanggo.

9 Ene Anutro Yuka Kundingiyi ye nowoondoyemo ootooro,
ngundo ye soboyerootoni ngu, asa, ngungga ngundo Se-
tanro yanggangoni toongooyingo. Ye ene doongeyimo ma
oorootenggo. Ataga, ye Anutro Yuka ngundo soboyeroote.
Ene oni gura Krayis Yisas nguro Yukani eneno ma oorooteku
ngu, asa, ene Krayis Yisasro oni kini.

10 Weti mbumbuwa ngundo yengo goweye udoni, kootuy-
isina, ye Setanro ende biyomimo oruwanggo. Ene Yisas
Krayis ye nowoondoyemo oodoni ngu, asa, ye oni gome
nenengo tetoyi, yengo gaboye ngu Anutya sugi sugi keta
oruwanggo.
11 Anutdo Yisas Krayis merenonggo ko yokutuwootoni,
ootoogero, keta ooroote. Anutro Yuka ye nowoondoyemo
oodoni ngu, arisa, ye nguya kumoowanggoku, Anutdo gowe-
naningga nga ko yokutuyerootoni, nguya keta ootoogero,
sugi sugi oruwanggo.

Anutro Yuka Kundingiyimbo Tetoni, Noore Anutro Simoongo Tunooteteto

12 Arisa, ye Kristen konebane, Anutro Yuka noore nowoon-
donanimo oorootekuro nguro noore komo Anutro Yukani
nguro ingonduduno endeyororuwato. Ngundiro nguro,
noore ingondudu kurimimo, ko ma endeyororuwato.
13 Ye ingonduduye kurimimo endeyowanggoku ngu,
Anutdo ye yoyokoro, kootu yunoro, Setanro ende biyomi
nguno yoyokootoni oruwanggo. Ene ye yanggango yero,
Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo goweyeboro
muri biyomi ngu ureyi kumootoni ngu, arisa, ye Anutya keta
sugi sugi oruwanggo.
14 Oni simoo bare ene Anutro Yuka Kundingiyi ngu keyoro,
endeyowanggoku ngu, ngu oni simoo bare ngu, ene Anutro
simoongo tero oruwanggo.
15 Ye Anutdo enengo Yuka Kundingiyi yunowoku, ngundo
yoyeni, kirikiri oni kirarongo ngundiro tero, ye Anutro
ma sosorewanggo. Kini, ye ngu Anutro Yuka Kundingiyi
yowonggoku ngu, ataga ye Anutro simoongo tetenggo.
Nguro ngu, Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngundo
tetoni, ye meno ero, Awa Awane, mete ewanggo.
16 Yuka Kundingiyi ngu enengombo noorengo yuka ngu
hoorooweyerorootoni, noore Anutro simoongo ero, ingoro
oruwato.
17 Arisa, noore ataga Anutro simoongo ootooro, nguno
noore awananimbo yunowero sunggi mande ero gosiy-
oyingo, ngu yowato. Yo, hamoo, noore Yisas Krayisya oo ngu
yowato. Ene noore eneya ataga Anutro koni nguro ogingo
koorowoorogogo, nguno ngu, noore eneya duridaridodo
gome bibiteweroyi musiyo, ngu yowato.

Kootuyisina, Gome Bibiteweroyi Ngu Sambo Endemo Yowato

18 No ngandiro ingooteno. Ngu naruno, Anutdo enengo
duridarini urungga kootuyisina noore etuyeroweroyi nguro

ingoro, merako ngano kowuri ogingo oo bidodo ataga
koorowootetoku, ngu ingootooye, oo bobodi nangge tewa.
19 Mera ngaro oo bidodo Anutdo yeyingomu, ngu oo
ngundo ootoogero, doongetero, Anut kenootoyi, oone ngu
enengo simoongo ero, rogo tetoni, kenoweroyimboro nguro
soboyeroro oorootenggo.
20 Kuri amana weti mbumbuwabo koretero tunooteyingo,
oo bidodo mera ngano Anutdo yeyingo ngu, damoni yero,
kumooro, buwoo yerorootenggo. Ene oo bidodo Anutdo kuri
yeyingo ngu, ngundo Anut sobowooro, ya biyomi buwoo
yeweroyi ngunonggo yoyootoni, eme gome tunootewanggo.
21 Mera ngaro oo bidodo Anutdo buwoo yeweroyi mu-
rimo yokowa. Nga narunggano ngano, Anutdo oo teteku,
ngunonggo duridaridodo Anutro simoongo nowoondoyemo
hamoo teyingo nguya yunowa.

22 Noore ingooteto. Oo bidodo Anutdo yeyingo, ngundo
oo ogingo ingoro, ngetokori tero, Anutro doongedoon-
goodoongo tero oorootenggo. Ngundiro tero oodoyi, om-
buro, ataga ngano bare simoo bisiyowero ogingo ingootenggoku, ngundiro ingoro, sobowooro oorootenggo.
23 Ngu oo ngu nangge kini. Kini, noore Yuka Kundingiyi
oo gome gogoro Anutdo noore yunoyingoku nguya noore
ogingo ingoro, ngetokori tero oodooye, Anutdo ko yoyoro,
enengo simoongo tero, oruweroyi narungga ngu sobowooro
oorowuwato. Ngu narunggano nguno, mera ngano Anutdo
noorengo kumooro, buwoo yeweroyi muringga ngu yokoro,
gowenani keta gome yunowa.
24 Anutdo noore weti mbumbuwa andangero
yokoyunootoni, noore Anutro nowoondonanimo hamoo
teteto. Nguno noore damoni yero, Anutdo duridarini ngu
yunoweroyimboro sobowoowato. Ene noore ngu kenoro,
nguro ndadiro muri gura nguya sobowoowato?
25 Ene oo ngu noore ma kenoyingo. Noore nguro nowoon-
donanimo hamoo tero, arisa, oo nguro ingondudu urungga
tero sobowoororuwato.
26 Ngu muringgano nguno, noore Kristen oni
yanggangonani kini ngu, asa, Yuka Kundingiyi, ngundo
hoorooweyeroro, yanggango yunororoote. Naru
gidaregano, noore kowuri oorengo ingoro, yanggangonani
Anutno yemboongeweroyi ngu ma ingootooye, ngu
naruno, Yuka Kundingiyimbo hoorooweyeroro Anutno
yemboongete.
27 Nguro ngu, Anutdo ngu oniro nowoondoyega ngu
kenoro, ingoro, Yuka Kundingiyimboro ingondudu ningga
nguya, ene ingoote. Ndadiro nguro, Yuka Kundingiyi ngu,

ene Anutro ingonduduni ngu keyoro, ene Anutro oni simoo
bare ngu hoorooweyeroote.
28 Noore ingooteto. Oni nowoondoye Anut inootenggoku
ngu, ooreye gome yoonenengoro, Anut teyunoyingo ngu key-
oro hoorooweyeroroote. Ngundiro tero, ene noore negoye-
rootoni, ngu kongga noorengo ero sunggiga teyunoyingo ngu
yeni, engge tunootewa.
29 Ndadiro nguro, oni ngu Anutdo kurimi oorengo yey-
oro, ingoyingo ngu, Anutdo ngu oni ngu enengo Nangoni
Yisasro murini ngundiro tunooteyi, ero eyingo. Kristen oni
oowooyingga oodoyi ngu, Krayis Yisasdo ngu enengo baye
koreteyingo oruwa.
30 Anutdo kurimi oorengo ingoyingo oni nowoondoyemo
hamoododo tunootetoyi ngu, nguno Anutdo negoyerowero
rogo yeyingo. Ngu naruno, oni tunootetoyi ngu, asa,
Anutdo oni gome nenengo, ero eyingo. Ngu oni nguya oni
gome nenengo oorengo, ero eteku, ngu oni ngu, ene oni
gome nenengo Yisasro duridari yanggangoyedodo teyi, ero
yunoyingo. Nguno sugi sugi keta oruweroyi gomengga, ngu
ene yunoyingo.

Anutro Nowoondoyi, Ngundo Noore Ma Yoyokowa

31-32 Anut enengombo ko tero, noore hoorooweyero-
rooteku, arisa, mera ngaro onindo kowuri noore yunootoyi
ngu, noore ingowato. Ngu kingo oo ngundiro tetoni, nguro
ngu, noore Anutro yanggangonimo oruwato. Nguro ngu,
Anutdo enengo Nangoni noore hoorooweyeroro yunootoni,
mundi oni biyomi kandeyemo yetoyi, ngundo utoro, ogingo
inoro, ureyi kumooyingo. Ngundiro nguro, noore ingoote-
toku, ene mete oo bidodo nguya noore kingo yunooteku ngu,
noorengo rogoyimo yunoote.
33 Oni Anutdo enengo ero, kuri rogo tero eteku ngu,
oni gome nenengo oorengo. Nguro oni onendo ngu
yomburiyerowero mande nooreya ewa? Ngundiro nguya
kini.
34 Onendo oni ene goweye sanggawero mande ewanggo?
Oni gura kini. Nguro ngu, Krayis Yisas ene kuri kumootoni,
Anutdo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Ene Anut kandeyi
koondosina bingaminidodo musiyomo bibitero, ngunonggo
noore hoorooweyeroro, Anutno yemboongero ooroote.
35 Ndawu oogado Krayis Yisas nguro nowoondoyin-
ingga ngu andangewa? Ene kowuri nooreno tunoote-
toni bine; ngundi, ogingo yootooye bine; ngundi, onindo
noore yomburiyerootoyi bine; ngundi, noore oowariro ku-
mootooye bine; ngundi, towikumbaro mbirimbiri oodooye
bine; ngundi, oo biyomimbo yomburiyerootoni bine;

ngundi, noore dugebo yureyi kumoowato, bine? Ngundiro
oo ngu nooreno tunootetoni, nguno Krayis Yisasro nowoon-
doyi teyingongga ngu andangewa, bine? Hamoo oorengo
kini.
36 Hamoo, oo ngundiro ngu nooreno tunootete. Ene ngu
Anutro mandeno nguya ngundiro ete.
Noore gengo simoo bare oorooteto. Ngundiro nguro, naru-
dodomo yureyi kumoowero teteto. Ene noore yey-
ootoyi, Sipsip ngundiro yureyi kumooweroyi nangge,
ero eyingo. (Sam 44:22)
37 Ene ngundiro oo nguro ma ingowero. Ene Yisas Krayis,
ngundo noorengo nowoondoyi teyunoyingo. Nguro ngu, ene
narudodomo, noore hoorooweyerootoni, noore oo kowuri
nooreno tunooteteku, ngu bidodo dagayerorooteto.
38-39 Yo, no nowoondonemo hamoo oorengo, oo gura
Anutdo noorengo nowoondoyi teteku, ngunonggo andan-
geyeroweroyi nguya kini. Ngu ngandiro: kumooweroyi;
keta oruweroyi nguro kowurini; ngundi, Anutro sam-
bono oni oowooye Engel; oombooro biyomi; oo ko-
retero tunooteyingoku; ngundi, kootuyisina tunooteweroy-
imu; Setanro yanggangoni bidodo; oo sambono awuno;
oo mera newendemo amuno; oo sambono merako oo-
rootenggoku; ngundo oo bidodo Anutdo noorengo nowoon-
doyi tetekungga ngu, ngu komo ma andangewa. Anutdo
noorengo nowoondoyiga tetoni yowootomu ngu, Yisas
Krayis ngu noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu
oowooyimo yoyingo.

9

Polndo Iserel Oniro Newende Kowuri Oorengo Yeyingo

1 No Krayisro oni. Ngundiro nguro, no hamoo oorengo
eteno. No godange nguya ma eteno. Nenengo nowoon-
donemboro ingondudunemo ngu Yuka Kundingiyi, ngundo
ingondudu mandene hooroowetoni, ngunonggo eteno.
2 No suwooyi sano nowoondone kowuri yeteku ngu,
ndadiro nguro, Iserel oni Yisasro nowoondoyemo hamoo ma
teyingo. Ngundiro nguro, no biyomi ingoro, sendo nguya
terorooteno.
3 Ndadiro oore gura oodoni, no nguno nenengo konebane
sidu goboorone ngu hoorooweyerootoowe, Yisasro nowoon-
doyemo hamoo tewanggo? Ene no mete Yuda oni
konebane hoorooweyerootoowe, Yisasro nowoondoyemo
hamoo teweroyi murimo nguno ombutoyi ngu, asa, no ne-
nengo nowoondonemo hamoo ngu yokoro, keta oruweroyi
nguya yokoro, ende biyomimo uwanoku, nguno no mete
hoorooweyeroweroyimboro ingooteno.

4 Anutdo Iserel oni simoo bare yoyoro, ene nenengo
simoone, ero yoyeyingo. Ene Anutro duridarinidodo
kenoyingo. Ene nguya Anutro sunggi mande ero gosiyoyingo
ngu yoyingo. Ene Anutro mamana mande, Anutro yambo
mande teweroyi, nguro murini nguya yoyingo. Anutro man-
deno gosiyoyingo, ngu Yuda oni nenengo gura soweyootoni,
ngundo omburo yoyowo. Ene oo ngu bidodo yunootoni, ene
Anutro ma ingoro, nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
5 Kurimi, osi sambaye amuno damoningga, ngu Iserel
oniro osi sambaye, ngu oni ngu soweyemonggo Yisas Krayis
oni kirarongo tunooteyingo. Anutdo ngu oni oo ngu
bidodoboro tabangoye ooroote. Ngu Anutga nguro bingami
ero, oowooyi suwooyi sano okoowato. Ngu hamoo oorengo.

Anutdo Ngu Oni Simoo Bare Ngu, Enengo Rogo Teyingo

6 Ene Anutro mandeni nguro noore ngundiro ma ewato.
Engge ma tunootewa, ero ma ewato. Kini, oni Iserel oni
kewooroyemo oorootenggoku, ngu Iserel oni oorengo kini.
7 Noore ngundiro ma ewato. Ene ngu Ebarahamro sidu
sowe tunooteyingo. Ngundiro nguro, ene bidodo Ebaraham
simoongo oorengo ero ewato. Kini, kurimi, Anutdo ngandiro
Ebarahamno eyingo.

Ayisak gengo sidu sowengge, ngundo nangge oowooyedodo
tero, gengo sowengge tunootewanggo. Ero eyingo.
(Yenisis /Stat 21:12)

8 Ngu ngandiro. Yengo simooye bisiyootenggoku, ngu ene
Anut simoongo kini. Ene simooye gidarega Anutdo mande
ero gosiyoyingo, nguro nowoondoyemo hamoo teteng-
goku ngu, nguro ene oowooyedodo tero, ene Ebarahamro
simoongo oorengo tunootewanggo.
9 Ngu sunggi mandega ngu Anutdo Ebarahamno ero gosiy-
oyingo, ngu ngandiro.

Ngu narungga ngu no kuri rogo tewonoku, nguno no om-
buro, Sera hooroowetoowe, nangoningga bisiyowa,
ero eyingo. (Yenisis /Stat 18:10,14)

10 Ngu nangge kini. Rebeka simoongo sangara eraya
bisiyeroyingo. Ngu awayari ngu Ayisak, ngu noorengo
sambanani.
11-12 Ene kuri simoo ma bisiyoyingomo, oo metemi gura,
ko, oo biyomi gura nguya ma teyingo. Ngu naruno, Anutdo
newende yunoro, sunggi mandega ngu nangge keyoro, Re-
bekaya ngandiro eyingo.

Nangosumoongge tegedodo kawunggemo oorooteriku ngu,
koreteroga, ngundo kootungga nguro ko oni tewa.
Nga mandega nga ngu oniro oo kini, Anut enengombo

ero rogo teteku, ngundiro tunootewa. (Yenisis /Stat 25:23)

13 Anutro mandeno ngandiro ete.

No nenengombo nowoondone Yekob inooteno. Ene no Isooya boguwooteno. (Malakayi 1;2-3)*

14 Nguro ngu ndadiro ewato? Anutdo oo ngu nenengo ma wirikowa, bine? Hamoo oorengo kini.

15 Anutdo Mosesno eyingo.

No oni gura sumange teyinowero ero ngu, asa, no nowoondoyi teyinoro, sumange yoro inooteno, Ero eyingo. (Eksodas/ Kisim Bek 33:19)

16 Ngundiro nguro, oni enengombo newendemonggo ingoro ngu, mete no nenengombo ko yanggango tetenoku, nganonggo Anutro sumangeni yooteno. Ngundiro ingonduduyega ngu nenengo kini. Anutdo enengo newendemonggo, ko, enengo sumangeni ayibini, ngunonggo oni hoorooweyeroro, ko ma hoorooweyeroweroyi nguya rogo tete.

17 Anutro mandeno ete. Anutdo Igip oniro sobosobo urungga oowooyi Pero nguya ngandiro eyingo.

No nenengombo ge yootunonggerootoowe, tabango tunooteteku, nguro muri guranangge. No nenengo yanggangone ngu geno yootunootoowe tunootewa. Ngundiro nangge, mera bidodomo, oni simoo bare bidodo noro oowoone bingamine, ero ingowanggo. (Eksodas/ Kisim Bek 9:16)

18 Nguro ngu, noore ingooteto. Anutdo oni gura gura sumange yoro, inowero ero ngu, yoro inoote. Ene oni gura newende ukingoro, inowero eteku ngu, ene ngundiro nangge newende ukingoyinoote.

Anutro Sanggirini, Ko, Anutro Sumangeni, Nguro Mandeni

19 Ngungga ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugaro noorengo biyomi tewootoku nguro Anutdo noorengo biyominani nguro yosanggawero mande ewa? Ngu ngandiro. Anutdo oo tewero tetoni ngu, oni gurado ene ma gosiyowa.

20 Nondo mande gumi ngandiro eteno. Ene ge oni, ge onendo Anutya manggaru tewa? Anut enengombo goyetoni, ge eneya mande gumi ma ewero. Kini, hamoo oorengo kini. Ge kumbe ngundiro. Kumbegado simburimo mande gura ma ewa. Ge ndatero, no ngundiro tero noyete?

21 Kumbe dowooweroyi oningga, ngundo kumbe wande gura yero, ngundo kumbe eraya dowoowa. Kumbe gura ngu oo kaweroyi dowoowo, kumbe gura gome nakangoyingomu ngu ooroote. Kumbe simburiga nguro ingonduduni nangge.

---

* **9:13:** (Anutro mande eyingoku, ngundiro tunooteyingo. Yekob ngu nangoni kootungga nga).

22 Anutdo nguya ngundiro nangge tewa. Anut enengo
sanggirini noorengo mbumbuwaro, ngu yeni, tunoo oorengo
tunootetoni, nguno ngu, oni simoo bare nguno Anutro yang-
gangoni kenoro ingowanggo. Oni bidodo weti mbumbuwa
tetetoku, nguro gumi ogingo yunoweroyi. Ene oni biyomi
tetoyi, nguro Anutdo gumi sodedo ma yunoote. Kini, su-
wooyi sano ene nowoondoyi teyunoro hoorooweyerooteku,
ngu noore oni nenengo tunooteweroyimboro.
23 Anutdo oni simoo bare sumange teyunowero ero ngu,
enengo duridarini gome ngu ene tunoo etuyerowa. Anutdo
oni nowoondoyemo hamoo teweroyi kuri yoonenengootoni
oorootenggoku, ngu oni sumange teyunootoni, enengo duri-
darini ngu kenowanggo.
24 Noore nguya, Anutdo negoyeroyingo. Yo, hamoo,
ene Yudaro simoo bare, ko, oni sowe gidarega nguya ne-
goyeroyingo.
25 Hoseya Anutro ingondudu eyingo oni, nguro nakaya
nguno ngandiro ete.

Nga oni simoo bare nga ngu noro oni simoo bare kini,
ene nondo yoyewe, nenengo oni tewanggo. Nga
oni sowengga nga, kuri nondo nowoondoyi ma
teyunoyingo, ene nondo nowoondone ene yunowano.
Ero eyingo, (Hoseya 2:23)

26 Ene mande gura ngandiro eyingo.

Nondo kuri yeno, ye noro oni simoo bare kini, etoowe
ingoyingo. Ngu musiyonggano nguno nangge, no yeya
ewano. Ye Anut suwooyi sano keta oorootekungga,
nguro simoongo, ero ewano. (Hoseya 1:10)

27 Ayisayando Iserel oniya meno ero ngandiro eyingo.

Iserel oniro simoongo ngu oowooyingga oorengo tunoote-
wanggoku, ene Anutdo gidarega nangge ko yoyowa.

28 Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo sodedo-
mangge omburo, oni simoo barero mandeye muriye ngu
bidodo wirikoyerowa. Ngundiro tero, mera ngaro oni
simoo bare biyomi nguro gumi biyomi yunowa, ero eyingo.
(Ayisaya 10:22-23)

29 Kurimi Ayisayando ngandiro ero eyingo.

Anut Oo Bidodo Sambono, merako nguro Simburi Sim-
bunani, yanggangoni urungga oorengo, ngundo os-
isambanani gidarega yoyokootoni, ma oodoyi, ngu
yoyokootoni ngu, noore Sodom Gomora endemo oni
simoo bare Anutdo bidodo yutomukoyingo ngundiro.
Ngundiro nguro, noore Sodom Gomora ende erayaga
enengo oni simoo bare ngundiro tunootewato, ero
eyingo. (Ayisaya 1:9)

Iserel Oni Ngu Muri Gome Nenengo Oorengo Ngu Yoweroy-imboro Ko Teyingo.

30 Nguro noore ndadiro ewato? Oni sowe gidarega ngu, ene mande muri gome nenengo, Anut doongeyimo tunooteweroyi, nguro koyi yanggango ma tero ereweyingo. Ene ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoni ngu, ene muri gome nenengo ngu yootenggo.

31 Iserel oni nguya Anutdo oni nenengo oorengo eweroy-imboro nguro oore ereweyingo. Ene ngu mamana mande nguro koyi yanggango tero, ngu gome keyoro endey-owonggo. Ene mamana mande bidodo keyoweroyi, ereremo kini.

32 Ndadiro nguro? Ngu damoni ngandiro. Ene Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo nguro murini, ngu ma keyoyingo. Enengo ingonduduyemonggo muri gura gura tero, oni nenengo Anut doongeyimo, tunootewero oore ereweyingo. Ene Yuda oni Yisasya sanggiri tero, nguro ma ingoyingo. Ngundiro nangge, oni endeyootoyi, digino kendibiye tutuwootoni ukero, uro, nguro sanggiri tetenggo.

33 Anutro mandeno Anutdo ngandiro eyingo.

Ye gome ingoyi! Sayonno (Yuda oni simoo barero) nondo digi soroyi gura oni kendibiye sanggaweyeroweroyimboro yeteno. Oni gura nguro newendemo hamoo tetoni ngu, ene nguro oyimo ma yowa. (Ayisaya 8:14, 28:16)†

10

Iserel Oni Simoo Bare Ene Anutro Murini Nenengo, Ngu Ma Yoyingo

1 Ye Kristen konebane, noro nowoondone ngu ngandiro ingoro hahangeteno. Yisasdo ye Iserel oniro mbumbuwaye andangero, nowoondoyemo uro, nguno sugi sugi orini, ero nguro yemboongerorooteno.

2 Nondo hamoo eteno. Iserel oni simoo bare ene Anutdo mande muri nguro koyi yanggango tetenggoku, ene nowoondoyemo nguro ooreyi Anut doongeyimo, nenengo tunooteweroyi, nguro ene ma ingootenggo.

3 Yuda oni Anutro oore nenengo erewero, ma kenoro, ingootoyi, nguno Anutdo oni gome nenengo, ero eweroyi nguya kini. Ene Anutro mandega nga ma keyoro, enengo ingonduduye nangge keyootenggo.

4 Noore ingooteto. Mosesro mamana mande kurimingga ngu oororo, Yisas Krayisno wenga yokoyingo. Yokootoni, ataga ngu, oni Yisasro mamana mande keta keyowanggo. Ngundiro nguro, oni simoo bare bidodo Yisas Krayisro

† **9:33:** (Ngu digiga ngu Yisas Krayis.)

nowoondoyemo hamoo tewanggoku ngu, Anutdo oni simoo
bare gome nenengo, ero ewa.

Oni Simoo Bare Yisas Krayisno Nowoondoyemo Hamoo Teyi

5 Mosesndo ngandiro nakangoyingo.
Oni simoo bare ene mete Mosesro mamana mande bidodo
keyoro ngu, ene mamana mande nguno sugi sugi
oruwanggo, ero eyingo. (Lewitikas /Wok Pris 18:5)
6 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoni oorootenggoku,
nguro Anutdo oni gome nenengo, ero ete. Ge nowoondoge-
monggo nangge ma ewero. Onendo sambo endemo oorero,
Yisas Krayis yoro, ombutoni, ngundo hoorooweyerowa?
7 Ge nowoondogemo ngundiro ma ewero. Onendo ene mera
newendemo oni kumooyingomboro musiyomo uro, ngundo
Yisas Krayis yoro, ooretoni, ngundo hoorooweyerowa? *
8 Mosesndo ngandiro eyingo.
Anutro mande ge tanggege oorengomo ooroote. Anu-
tro mande ngu gengo manggogemo, nowoondogemo
nguya oodoni, ngunonggo eteto. (Dutoronomi/ Lo
30:14)
Oni komo bidodo Yisasno nowoondoyemo hamoo teteng-
goku, nguro mande murini, noore oni bidodomo wesiyoro
eteto.
9 Anutdo geya oo eraya te, ero ingoote. Gengo mang-
gogebo, Yisas Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu oowooyi
yootunoro, oni simoo bareno ero, ko, Anutdo merenonggo
Yisas yokutuwooyingo, nguro ge nowoondogemo hamoo
tetoyi ngu, asa, Anutdo gengo mbumbuwage andangero
yokoro, ko goyowa.
10 Noore nowoondonanimo hamoo tero oruwatoku, nguro
Anutdo oni simoo bare gome nenengo oorengo, ero ewa.
Yo, hamoo, noorengo manggonani ngundo Yisasno nowoon-
donanimo hamoo teyingo ngu, yootunoro etooye, nguro
Anutdo ngu yeyootoni, noore mete eneya sugi sugi oruwato.
11 Anutro mande nakayano, ngu ngandiro ete.
Oni gura ene (Yisasno) newendemo hamoo tero ngu, ene
oyimo ma yowa, ero eyingo. (Ayisaya 28:16)
12 Anutro Mande Keta Mesarango ngu oni bidodoboro, Yuda
oni, ko, oni sowe gidarega nguro oo gobooro. Yisas ngu
oni bidodoboro Simbunani urungga. Oni gurado enengo
newendemo hamoo tetoni, Anutno meno ewaku ngu, asa,
Anutdo sumangenonggo kumana yoro inowa.
13 Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.

---

* **10:7:** (Yisasdo kuri sambononggo omburo, kumooro, ko merenonggo ootoogero, ngundo mbumbuwanonggo uriyeroro, noore ko yoyoyingo).

Nguro ngu oni simoo bare bidodo, ene Oo Bidodo Simburi
Simbunani nguno meno etenggoku ngu, asa, Yisasdo
enengo weti mbumbuwaye andangeyunoro, ko yoyoro, enengo nowoondoyemo uro, eneya sugi sugi
oruwanggo, ero eyingo. (Yowel 2:32)

14 Ene Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro
ene Anut ma negongootenggo. Ngundiro nangge, oni Anutro
Mande Keta Mesarango ma ingoro ngu, asa, ene ndadiro
tero, nowoondoyemo hamoo ma tewanggo? Ene Anutro
mande gome etuyeroweroyi oni kini ngu, ene ndadiro tero,
Anutro mande gome ngu ingowanggo?

15 Anutdo mande wesiyoro etuyeroweroyi oni eneno
sureyootoni, ma oorowuwaku ngu, arisa, oni ngu ene mande
wesiyoro eweroyi yanggangoye kini. Anutro mandeno
ngandiro eyingo.

Anutro ko oni mayero, oni simoo bareno Anutro Mande
Keta Mesarango etuyerootenggoku oni ngu metemi,
ero eyingo. (Ayisaya 52:7)

Iserel Oni Ene Mande Keta Mesarango, Ngu Ma Keyootenggo

16 Ene oni gidarega Mande Keta Mesarango nga ma keyootenggoku, nguro Ayisayando ngandiro eyingo.

Oo Bidodo Simburi Simbunani, noro mande nga wesiyoro
etooye, ndawu oninggado mandenani ingoro, nguro
newendemo hamoo tete? Ero eyingo. (Ayisaya 53:1)

17 Arisa, noore ingooteto. Noore Yisasro Mande Keta
Mesarango nga ingootooye, ngundo nowoondonani hamoo
teyingo ngu yeni tunootewa. Yo, hamoo, noore Krayisro
Mande Keta Mesarango ngu ingoro, nowoondonani hamoo
teyingo.

18 Nondo ngandiro eteno. Hamoo oorengo, ene mande
keta gomengga nga kuri ingowonggo. Anutro mandeno
ngandiro eyingo.

Enengo mandeni ngguyi ngu mera bidodomo toongewo.
Yo, enengo mandeni ngu mera bidodo roogowootoni,
oororo, mera wengamo tunootewa, ero eyingo. (Sam
19:4)

19 Ene nondo ko eteno. Iserel oni Anutro mandega nga ma
ingootenggo, bine? Kini, ene kuri ingowonggoku, ko, kootu
inoro yokowonggo. Ene kuri Mosesro nakayano, ngu Anutdo
Iserel oni simoo bare nguro eyingo.

Nondo oni simoo bare sowe gidarega songo songo ngu
wiyakoro yoyootoowe, ge ngu yeyomayiyeroro, ye
nguro nowoondoye biyomi yetoni, nguro boguboguwoowanggo. No oni sowe gidarega ene ingonduduye

kini yoyootoowe, ye nguro sanggiri tewanggo. Ero eyingo. (Dutoronomi/Lo 32:21)

20 Ene Ayisayando mande nga ewero ma sosoreyingo.

Oni simoo bare ene no ma erewenerorо neyoyingo. Ene oni gidaregano noro sumoo ma eyingo, ene no nenengombo ene doongeyemo tunooteyingo, ero eyingo. (Ayisaya 65:1)

21 Ene Iserel oniro Anutga ngundo ngandiro eyingo.

Naru pirungga oorengo no nga (Iserel) oni simoo bare nga yododowoorodoowe, nga oni sowengga nga (nowoondoyemo hamoo teyi ero negoyeroro oodoowe,) ene mande ngu toongooro, yokoro, ene mande gumi biyomi eyingo ero eyingo. (Ayisaya 65:2)

11

Anutdo Iserel Oni Simoo Bare Gidaregaro Sumange Teyunoyingo

1 Nguro no ngandiro eteno. Anutdo enengo Iserel oni simoo bare bidodo andangeyeroro yoyokowo, bine? Ngu hamoo oorengo kini. No nguya Iserel oni. No nguya Ebaraham sembeni Beniyamin nguro soweni oorootenoku nga. Anutdo no ma kootu nunoote.

2-3 Anut enengo oni simoo bare ngu, ene kuri rogo teyingo, ene ma yoyokoro oweyeroyingo. Ye Anutro mandeno, Ilayiyaro mandeni kuri kandangero ingootenggo. Ilayiyando Iserel oni simoo baredoya sanggiri tero, Anutno ngandiro yemboongeyingo.

Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, onindo gengo ingondudu eyingo oni yureyi kumoowonggo. Geno wooro yeweroyi digi yawasa nguya tootoongowonggo. No noso nangge geno nowoondonemo hamoo tero, keta oorooteno. Ene no nureyi kumooweroyimboro erewenerootenggo, ero eyingo. (1 King 19:10,14)

4 Ene Anutdo Ilayisaro mandeni gumi eyingo.

No oni oowooyingga oorengo (7,000) soreyerootoowe oorootenggo. Ene oombooro oowooyi Bal, nguno ma boodoo oondoogero yemboongetenggo, ero eyingo. (1King 19:18)

5 Yo, Ilayisa naruno Iserel oni gidaregado Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundiro nangge, ataga nga narunggano ngano nguya, Iserel oni simoo bare guminggado nowoondoyemo hamoo tero oorootenggo. Ene Anutdo ngu enengo sumangeni ngunonggo oni simoo bare yoyoote.

6 Yo, Anutdo enengo sumangeni ngu Iserel onindo koyi tetenggoku, ngunonggo kini. Anut enengo ingonduduni

nowoondoyimonggo ngu, sumangengga ngu yunoote. Ene
ngundiro kini ngu, Anutro sumange ngu, hamoo engge kini
tunootewa.
7 Ngundiro nguro, noore ndadiro ewato? Nga ooga nga
ngu Iserel onindo Anut doongeyimo oni gome nenengo
tunooteweroyi muringga, ngu yoweroyimboro koyi yang-
gango teyingo. Ene ma yoyingo. Anutdo Iserel oni gidarega
roogoyerowo. Ngundo nangge nowoondoyemo hamoo
teweroyi ngu yowonggo. Oni gidarega ngu nowoondoye kuri
yanggango yetoni, nguro ene Anutro mandeni ma ingoyingo.
8 Anutro mande ngundo ngandiro eyingo.
Anutdo enengo nowoondoye kuri yeni, ukingootoni, kak-
abengo yeyingo. Ngundiro tetoni, ene (Anutro mande
murini oo bidodo ngu) kenoro, ma ingoyingo. Enengo
sodeyebo nguya mande muri nenengo ma ingoyingo.
Ene ngundiro oruwonggoku, omburo, ataga nguya
ngundiro oorootenggo. (Dutoronomi/ Lo 29:4)
9 Dewitdo enengo mundi oniro Anutdo yoyeni kakabeteyi,
ero ngandiro yemboongeyingo.
Enengo oo simbo kayingo naruno, nowoondoye imakeyingo
oodoyiga, ge yoyega kakabetetoyiga, mundi oni ke-
wooroyemo uro, yoyoya yureyi. Ngu ngandiro,
seba bowera ngundiro, ko, nusako yoweroyi mere
ngundiro, nguno Anutdo enengo biyomiye, nguro
gumi ngundiro yunowa.
10 Enengo doongeye ngu ooreri tetoni, ene doongetero, Anu-
tro mande murini ngu ma ingowanggo. Enengo kowuriye
urungga oorengo koorowooro, nguro ogingo suwooyi sano
ingoro oruwanggo. (Sam 69:22-23)

Anutdo Oni Sowe Gidarega Nguya Yoyowo

11 Nguro nondo ko sumoo eteno. Iserel onindo kuri
enengo weti mbumbuwayemo soretoyi, nguro Anutdo kootu
yunororuwa, bine? Hamoo oorengo kini. Nguro ngu,
Iserel oni Yisasno nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, nguro
Anutdo Mande Keta Mesarango ngu yoro, oni sowe gidarega
yunootoni, ene nowoondoyemo hamoo tetenggo. Yo, Anutdo
oni gidarega kumana yunootoni, nguro Iserel onindo ngu
kenomayingoya, ene nguya yowoorengoya, nowoondoye
Anut inoyi, ero ngundiro tewa.
12 Yo, Iserel oni oore gome metemi ngu, ene kuri
yokoyingo. Ngundo ngu Anutro kumana metemi ko enengo
mande murini, ngu oni simoo bare bidodo, kuri yokoyingo.
Ngundiro nguro, ngu Anutro kumanangga ngu, oni sowe
gidaregano tunooteyingo. Nguro ngu, noore gome ingowato.
Iserel oni simoo bare Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi

ngu, Anutro kumana gome ngu yoro, yunootoni, oni sowe
gidarega dagayeroro, awuno oorengo yowanggo.

13 Ataga nondo oni sowe gidarega, ye mande yunooteno.
No ngu Anutro ko oni (Aposel), ye oni sowe gidarega yengo
ko oni. Ngundiro nguro, no nenengombo ko tetenoku, ngaro
oni oni teteno.
14 Nga kongga nga, no gome tewero ingooteno. Ye nenengo
oni simoo bare Iserel oni yendo Yisasno nowoondoyemo
hamoo tero yootenggoku, nguro ene nguya ngu kenomayin-
goya, ngu yowanggo. Ndadiro nguro, noro Iserel oni nguya
Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo nguno uro, sugi sugi
oruwato.
15 Ngundiro nguro, Iserel oni simoo bare Yisasro Mande
Keta Mesarango yokootoyi, nguro ngu, mera bidodomo oni
simoo bare mande gome ngu yootoyi, ngudodo nowoondoye
guranangge yero oorootenggo. Ngundiro nguro, Anutdo
Iserel oni simoo bare ko yoyoweroyi, ngu ngandiro. Oni
merenonggo ko ootoogetenggoku ngundiro tunootewanggo.

16 Oo manongoyingo koondomo oorooteku ngu bodaga
Anutromu, asa, gumi bidodo koondomo oorooteku nguya,
Anutromu nangge. Ngundiro nangge, de damoni kundingiyi
ngu, ngu kambini duwoo nguya kundingiyi tunootewa. Kuri
Anutdo Ebaraham ngu yoyingo nguro soweni Iserel oni, ene
nguya Anutromu nangge.
17 Anutdo ko ketangga tero, mera doongooro, yomosiyoro,
mera yeni, urumidodo teyingo. Ene ngu kono nguno koono
mitoni (Iserel oni), oorero, engge urungga enggeyingo.
Koono gidarega gome ma oorero enggeyingo. Ngundiro
nguro, ene gumooro, oorongooni, utoni, ngu musiyomo
koono yuwooyi siyagongo ngu (oni sowe gidarega) di-
gunonggo yoyoro, mayero, ngu musiyomo mitoni, gome
oorero enggeyingo. Ndadiro nguro, ko mera himimo mera
urumidodo nguro kono koono koretero miyingo ngundiro,
gome oorero enggeyingo.
18 Ngundiro nguro, ye oni sowe gidarega ngu koono di-
gunonggo siyagongo ngundiro yoyoyingo. Nguro ye Anutro
kumana, ngu yeno nangge ombuni. Ene Iserel oni enengo
kumana ombuni, ero ma ingowero. Nguro ye ingonda
teyi! Anut enengombo yanggango ye yunoote. Yengombo
yanggango gura ma yootenggo.

19-21 Ngundiro nguro, ye ngandiro ewanggoku ngu, noore
Iserel oni musiyomo, Anutro kono uro oorooteto. Ngu
hamoo. Ene ye ingonda teya oriyi! Anutdo Iserel oni ene
nowoondoyemo hamoo ma tero, nguro engge ma tetoyi,
nguro andangeyerowo. Ye nowoondoyemo Yisas oowooy-
imboro hamoo tetenggoku, nguro nangge ye mete oriyi. Ye

nguno ingonda teya oriyi! Anutdo Iserel oni nowoondoyemo
hamoo ma tetoyi, nguro oweyeroyingo. Nguro ngu, ye nguya
ngundiro nowoondoyemo hamoo ma tewanggoku ngu, ye
nguya Anutdo ngundiro teyunowa.
22 Nguro ngu, Anutro nowoondoyini ko nguro
wirikoyeroyingo mande yanggangoningga ingootenggoku
nga. Oni Anutro muri ngu yokootenggoku ngu,
nguro Anutdo ene nguya mande kookingo teyunoote.
Anutdo yengo ngu nowoondoyi teyunooteku, ngu
nowoondoyininggano nguno ooroote. Kinitetoni ngu,
Anutdo ye nguya yoyokoro, oweyerowero ingoote.
23 Naru gurano, Yuda oni damoni yero, Yisas keyootoyi
ngu, arisa, Anutdo ko yoyoro, enengo kono ko yoyewa.
24 Yo, ye oni sowe gidarega, ye koono yuwooyi
siyagongomu digunonggo yoro, Anutro kono miyingo
ngundiro. Yuda oni ngu koono koretero kono miyingo, ngu
ngundiro. Yuda oni ene nowoondoyemo hamoo Yisasno
tewanggoku ngu, ene Anutdo yoyoro, enengo kono ko
yeweroyi, ngu kowuri kini.

Anutdo Oni Simoo Bare Bidodo Sumange Teyunoyingo

25 Kristen konebane, nondo ngandiro ingooteno. Ye nga
hamoo mande nga ye kuri ma ingowonggoku, ene ataga
ye muri gome nenengo oorengo tunootewanggo. Iserel
oni simoo bare gidarega ngu nowoondoye yanggango yero,
Yisasro mande sodedo ma keyootenggo. Anutdo Iserel
oni nowoondoye yeni kakabeteyingo. Ndadiro nguro, oni
sowe gidarega Anutdo kuri rogo teyingo ngu yoyootoni,
nowoondoyemo hamoo tewanggo. Ngundiro muringga ngu,
Iserel onino oodoni, oororo, naru wengamo tunootewa. Ngu
naruno, Anutdo Iserel oni bidodo yoyeni, Yisasno nowoon-
doyemo hamoo teyingo, nguro yoyopawa kewoorokono
uwanggo.
26 Ngu muringgano nguno, Anutdo Iserel oni simoo bare
Yisasno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu bidodo
yoyowa. Anutro mandeno ngandiro ete.
Sayiyon merakonggo (Yuda onino) hoorooweyeroweroyi oni
tunootewa. Ngu oningga, ngundo Yekob osisemben-
imboro weti mbumbuwa bidodo andangeyunowero
ombuwa.
27 No eneya mande ero gosiyooteno. No enengo weti
mbumbuwa andangeyunowano, ero eyingo. (Ayisaya 59:20-
21; 27:9)
28 Ene Yuda onindo Yisasro Mande Keta Mesarango ngu
kootu inowonggoku ngu, Anutya mundi tewonggo. Nguro
ngu, ye oni sowe gidarega Yisasno nowoondoyemo hamoo

teyingo muringgano nguno utenggoku, ngu hoorooweye-
roote. Anutdo Yuda oni simoo bare nguro gome oorengo in-
goote. Ndadiro nguro, Anutdo enengo osisambaye, newende
urungga yunoyingo nguro.
29 Yo, Anutro sumangeni kumana nguro Anutdo oni gura ne-
gongoro, yowaku ngu, ene kootuyisina, enengo ingonduduni
ma yowoorengowa.

30 Kurimi ye oni sowe gidarega Anutro mande ngu utoro,
oorongooro yokoyingo. Ene ataga ngu, Iserel oni simoo
baredo Yisasro Mande Keta Mesarango ngu toongooro
yokoyingongga, nguro ngu, ye oni sowe gidarega, Anutro
sumangeni, ngu yoyingo.
31 Ene kuri Yuda oni muri gome nenengomo ma endey-
oyingo. Nguro ngu, Anutdo oni sowe gidarega sumange
teyunoote. Nguro ngu, Yuda onindo ngu kenoro, keno-
mayingoro, ene nguya nowoondoyemo hamoo tewanggo.
Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo ene nguya sumange
teyunowa.
32 Oni simoo bare bidodo Yuda oni, ko, oni sowe gidarega
nguya, Anutro mande murini ngu ma keyootoyi, nguro
Anutdo yoyeni, ya biyomimo oni ngundiro teyingo. Ndadiro
nguro, Anutdo ngu enengo sumange yoro, oni simoo bare
bidodo yunowa.

Anutro Mande Murini Ngu Duridarinidodo

33 Yo, hamoo oorengo Anutro sumangeni murini nguya mera
ngaro oo bidodo dagayeroote. Enengo ingonduduni
ingoyingoni nguya oniro ingonduduye bidodo da-
gayeroro, piru ndandayingo oorengo. Onindo Anutro
oore oorowuweroyi ngu wirikoro, kenoweroyi kini.
34 Kuri, Anutro mandeno ngandiro eyingo.

Yo, onendo Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro
ingonduduni ngu ingoote? Onendo enengo
ingonduduni ene mete Anut inoyingo? Mera ngaro
oni gurado kini, ero eyingo. (Ayisaya 40:13)

35 Onendo oo koretero ene gumimboro Anut inootoni,
enebana oo nguro gumi wendangero Anut inowa? Ero
eyingo. (Yob 41:11)
36 Ngundiro nguya kini. Eneno nangge oo bidodo tunootero,
enengo duridariyedodo oorootenggo. Ene oo bidodoboro
Simburi Simbunani oorengo. Suwooyi sano, noore Anut
oowooyi bingami okooro, duridarini teyinoro oruwato. Ngu
hamoo oorengo.

12

Gowenaningga Nga Anut Inoro, Nguno Kundingi Teyinowato

1 Arisa, ye Kristen konebane, Anutro sumangeni suwooyi sano ye teyunooteku, nguro no mande nga ero yokutuyeroro, ngandiro eteno. Ye goweye, moondeye, ingonduduye, nowoondoye, yanggangoye, ootootooye bidodomo, ye komo keta oorootenggoku, nguno Anutno wooro yeya inoyi. Ye komo yengo keta ootootooye, ngu bidodo gome nenengo oorengo eneno yetoyi, nguro ene oni oni tete. Ye gome ingoyi! Naru bidodomo, Anutdo ye gome soboyeroro, hoorooweyerooteku, ngundiro nguro, yengo wooroye ngu, ene inootoyi, ngu metemi.

2 Oni mera ngaro muri biyomi keyootenggoku, ngu ye ma keyerowero. Kini, yengo ingonduduye ngu Anutno yetoyiga, ngundo nowoondoye yowoorengootoningga, muri keta, ingondudu ketamu nguya yunootoningga oriyi. Ngundiro tero ngu, ye Anut doongeyimo, ndawu ooga ngu gome teweroyi ngu ingowanggo. Yengombo nguya ndadiro muri gome nenengo tero ngu Anutro ingowanggo. Muri gome nenengo biyomi kini, oo ngu bidodo Anutdo nguro gome ingooteku, ngu nangge teya oriyi.

Noore Komo Anutdo Sumange Tero, Oo Yunooteku, Nguro Koni Tewato

3 Anutdo sumange no nunootoni, ngunonggo ye songomo songomo eteno. Anutdo ye ingonduduyemo ingonduduga ngu yunowo. Nguro rogoga ngu ma dagawero. Rogo dagaro awuno, ameno nguya ma tewero. Kini, Anutdo yengo nowoondoyemo hamoongga nguro rogoga yunooteku, ye komo nguno nangge oriyi.

4 Noore ingooteto. Noorengo gowenani ngu guranangge, nguro sosi gumi kowookowoo, ene nguro koye nguya songo songo. Ngu bidodo ko guranangge ma tetenggo.

5 Ngundiro nangge, noore oni simoo bare bidodo Yisasro nowoondonanimo hamoo tetetoku ngu, noore Yisas Krayisya gowenani guranangge. Ngundiro nguro, noore Kristen gura gura ngu bidodo dobookurinani wata guranangge oorengo oorooteto. Noorengo ingondudunonggo ngandiro ma ingowato. Noorendo Kristen oni gidarega dagayerooteto, ero ma ingowato. Kini, noore gowenani guranangge.

6 Anutdo noorengo sumange tero, ingonduduno ingoweroyiga, ngu songo songo, guradiro guradiro, kingo duwoo noore yunootoni, nguno enengo koni tetetoku nga. Oni gura, Anutdo enengo mande wesiyoro eweroyi rogoga

inowoku ngu, oni enengo newende hamoo teyingongga, ngu
rogono hamoomonggo wesiyoro ewa.
7 Ene oni gura ene Kristen oni gidarega
hoorooweyerowero ero, ingoro ngu, ene komo oni
Anutro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu gome
hoorooweyeroyi. Ngundiro nangge, oni gura etuyeroyingo
oni tewero ero ngu, arisa, ene komo ngu kongga ngu teya,
hamoo mande ngu oni etuyeroni.
8 Ngundiro nangge, oni gura ene oni ingonduduye saman-
goweroyi oni tetoningga ngu, arisa, ene komo ngu kongga
ngu nangge gome teni. Oni gura ene oni oo gura yunowero
ingoya ngu, asa, ene komo newende bidodomonggo, oni oo
ngu yunoni. Ngundiro nangge, oni gura ko guraro sobosobo
tabango teya ngu, asa, newendemonggo ngu kongga nguro
oni oni teya, ko ngu teni. Oni ene nowoondoyi tero, oni
hoorooweyerowero ngu, asa, ene komo oni oni teya, oni
hoorooweyeroni.

*Dobookuriye Nowoondoyi Teyunoweroyi, Ngu Gome Ne-
nengo*

9 Ye dobookuriye nowoondoyi teyunoweroyi ngu, ye komo
hamoomonggo nowoondoyi teyunoyi. Ye godange ero, ma
ganayerowero. Ye komo muri biyomi bidodo ngu kootu
inoya, muri gome nenengo ngu nangge woorogongoyi.
10 Ye komo dobookuriyeboro nowoondoyi teyunoya,
ngunonggo ye songo songomo dobookuriyeboro bingamiye
sodedo okooyi.
11 Nowoondoye ngu suwooyi sano Anutro konimo
nangge ingondudu teya, surekinikini ma tewero. Anutro
Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoyemo angetoningga,
ngunonggo hoorooweyeroni. Oo Bidodo Simburi Simbunani
nguro koni ye gome teyi.
12 Ye gome oni oni teya, doongedoongoodoongo teya,
Anutdo yeno oo teweroyi nguro sobowooya oriyi. Ene
kowuri gura yeno tunootetoningga ngu, ye komo Yuka
Kundingiyi nguno yanggango dikaya, Anutno nangge oo
bidodoboro yemboongeya, yanggango teyariyi.
13 Anutro oni simoo bare oo sitowiro wenonootoyiga ngu,
arisa, ye komo hoorooweyeroyi. Ende gidareganonggo
oni yeno mayetoyiga ngu, ye komo gome soboyeroya
kawararayeroyi.
14 Oni gidaregado ye yomburiyerootoyiga ngu, ye Anutno
yomburiyeroni, ero, ma yemboongewero. Kini, ye Anutno
oningga ngu nowoondoye imakeni, ko, kumana biyomi ma
yunowero eya yemboongeyi.

15 Oni nowoondoye gome oni oni teya oodoyiga ngu, asa,
ge nguya oni oni teyi. Ngundiro nangge, oni ene sendo sambi
tetoyiga ngu, arisa, ge nguya nowoondoyi teyunoya sendoyi.
16 Ye oni bidodoboya nowoondoye guranangge teyi. Yen-
gombo yengo oni ururu tero oruweroyi, nguro ma ingowero.
Ye komo oni oowooye kini nguya ko gobooro teyi. Yengom-
boro nangge ingoro, ngandiro ma ewero. No nangge no oni
urungga ingondudunedodo, ero ma ewero.
17 Ene oni gurado muri biyomi gura yeno tetoningga ngu,
arisa, yebana ngu gumi muri biyomi eneno ma tewero. Kini,
ye komo muri gome oni simoo bare doongeyemo metemi
nangge teyi.
18 Ge ebe urewero ingondudu ma tewero. Kini, oore moore
tetoningga ngu, asa, ye komo oni bidodoboya nowoondoye
gobooro yeya ayibinonggo oriyi.
19 Ye Kristen dobookurine, no yengo nowoondoyi urungga
teteno. Oni songombo yeno muri biyomi teyunootoyiga
ngu, asa, yendo ene gumi teyunowero, ngu ma ingondudu
tewero. Kini, ye komo ngu kowuringga ngu, Anutro sang-
giriningga nguro yokoyi. Anutro mandeno, ngandiro ete.
Nondo nangge oniro weti mbumbuwa nguro gumi wendan-
gewano. Nondo gumi biyomi urungga wendangero
yunowano. Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo ngundiro ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo 32:35)
20 Asa, yengo mundi oningga oowariro kumootoningga ngu,
ye mete oowari inootoyiga neni. Ngundiro nangge, ene
sonoro ingootoningga ngu, asa, sono inootoyiga neni. Ye
ngundiro tewanggoku ngu, arisa, ene oo biyomi tewoku,
nguro oyimo urungga yowa.
21 Ye muri biyomi ngu yokootoyi, ngundo ye ma da-
gayerowero. Kini, yengo muri metemi, ngundo muri biy-
omingga ngu wongooni uwa.

13

Noore Komo Mera Ngaro Gabuman Sobosobo Oni Nguro Manggoye Keyowato

1 Oni simoo bare bidodo mera ngaro sobosobo oni ngu
nowoondoyemo oruwanggo. Noore ingooteto. Mera ngaro
sobosobo oni oorootenggoku, ngu enengombo kingo ma
tunootetenggo. Kini, ngu sobosobo tabango oni ngu Anut
kandeyimonggo tunooteyingo. Ngundiro nguro, Anut enen-
gombo mera ngaro sobosobo tabango oni yoyetoni oo-
rootenggo.
2 Ngundiro nguro, Anut enengombo Gabuman oni so-
bosobo merako ngano yeni tunooteyingo. Arisa, ngu oni

nguro manggoye ma keyoro ngu, ene Anutro mandeni nguya
toongoote. Yo, hamoo, sobosobo oni nguro manggowo ngu
toongooro, owero yokoro ngu, asa, oni ngundiro tetenggoku,
ngundo gumi kowuri urungga oorengo yowanggo. Kowuri
ngundiro wendangeweroyi ngu, Anutdo ero yunoyingo,
ngundiro teyunowa.
3 Oni enengo muri nenengomo ootooro, sobosobo Gabu-
man oniro mamana mande keyoro ngu, arisa, ene Gabu-
manro ma sosorewanggo. Ene oni sobosobo sanggiri oniro
Gabuman nguro mande ma keyoro ngu, asa, ene sosorero
oruwa. Ge mande muri gome nenengomu nangge tetooga,
arisa, ene ge bingamingge ero okoowa.
4 Anutdo Gabuman oni nguro koye ngu, ye
hoorooweyeroweroyi ko ngu inoyingo. Ye muri biyomi
tewanggoku ngu, enengo yanggangoni, ngundo yengo
muriye biyomingga nguro ogingoni yunowa. Anutdo
Gabuman sobosobo oni yootunoyeroyingo ngu oniro
biyomiye nguro gumi etuyeroweroyimboro yoyeyingo.
5 Ngundiro nguro, noore komo enengo manggowo keyoro,
mandeni yoro keyowato. Ndadiro nguro, Anutdo ngu ma-
mana mandega ngu nowoondonanimo yeyingo. Ngundiro
nguro, noore komo, nowoondonani nguro gome ingoro,
ingonduduwooro manggowo keyowato.
6 Noore komo digi beye Takisno yeweroyi ngu, mera ngaro
sobosobo oni tabango ngu Anutdo rogoyerowoku oni, ngu
yunowato. Ndadiro nguro, ene Gabuman sobosobo oni
ngundo ko yanggango tero, sobowooro ko tetenggo.
7 Ge digi beye Takisro yoweroyi onindo rogoga ero
gunootenggoku, ngu komo digi beye ngundiya yuno. Oni
digi beye yoweroyi onino oo bidodoboro ge digi beye yuno.
Ngundiro nangge, ge oni gurano weti moore tetoningga
ngu, nguro sumoo etoningga ngu, asa, ge mete wendangeya
ino. Yengo manggoye, nowoondoye nguya oni ururu nguro
bingamiye okooyi.

Oni Ene Dobooyi Newende Inooteku Ngu, Ene Mande Gome Keyoote

8 Ye weti tero oni guranonggo oo gura ma yowero.
Ene noore weti guranangge ngu suwooyi sano ooroote.
Ngu ngandiro. Oni bidodo ene dobookuriye nowoondoyi
teyunoweroyi muringga, nguro weti urungga ngu nangge
orini. Ndadiro nguro, oni gidaregado, oni gidarega nowoon-
doyi teyunowanggoku ngu, ene Anutro mamana mande
bidodo keyootenggo.
9 Yo, Mosesro mamana mande ngu ngandiro. Ge eram-
barisa ma yomburiyerowero. Ge oni ma ureyi kumoowero.

Ge yakaka ma tewero. Ge oni guraro oo ma kenomayingowero. Mosesro mamana mande oorooteku, ngu metemi. Ene nga mamana mande ketangga, ngando mamana mande kurimi ngu bidodo dagayeroote. Ngu ngandiro. Gengombo gengomboro gome ingooteku, ngundiro nangge, oni ge tanggegemo oorootenggoku, nguro nguya ingo.

10 Oni ene dobooyi tanggeyimo oorooteku, ngu newende inoro, nguro ene muri biyomi ma teyinowa. Ngundiro nangge, oni ene dobooyi newende inooteku ngu, ene Anutro mamana mande hamoo keyoote.

Noore Anut Doongeyimo Nenengo Oorengo Oruwato

11 Noore ingooteto. Yisas ko omburo, noore yoyoweroyi naru, ngu namoko oorengo. Ataga ngu naru wenga namoko tete. Ngundiro nguro, wereweroyi naru kini, doongedoongoodoongo tero, sobowooro oruweroyi naruni nga. Kurimi noore amana nowoondonanimo hamoo teyingo naruno, Yisasdo yoyoweroyi narungga ngu orirokoyi oruwo. Ene ataga narungga nga, ngu namoko oorooteku nga.

12 Yo, noore mera ngano oruweroyi namoko kinitewero tete. Suwoo oororo kinitetoni, sengewero namoko tetoni, ngu ngandiro. Nguro ngu, noore suwooro muri biyomi ngu yokoro, noore Anutro kondimu me idi sangga yoro, Setanya yanggango ebe urewato.

13 Noore komo Anut doongeyimo gome nenengo endeyowato. Ngundiro nguro, noore sono biya nero, ma kakabetewato. Ngundiro nangge, noore ooreko ooreko buribari ma endeyoro, ngunonggo muri biyomi gidarega nguya ma tewato. Sanggiri tero, nguno ebe utoro, ngunonggo oni gidaregaro koye nguro ma kenomayingoro oruwato.

14 Kini, ye komo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis ngu yoya, goweyemo woorogongootoyiga oni songombo ye yeyoro, nguno Yisasro murini nangge kenowanggo. Ngundiro nguro, ye ingonduduye kurimi nguro murini ngu kabeteyi. Ngundiro tero ngu, asa, yengo muriye biyomi, ngu ko ma tewero.

14

Noore Kristen Oni Doboonanimboro Murini Ma Wirikoro Kenowato

1 Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango kini, ngundiro oni ngu, ye yoyoya, Kristen oni simoo bareno ombuya yowuruwooyi. Ye ene newende yanggango teyinoweroyimboro mande gome ngu eneno etoyiga, gome ingoni. Ye mande gumi gumi nangge buribari eneno ma ewero.

2 Ene oni gura newendemo hamoo ngu yanggango teteku
ngu, ene oo bidodo nemukoote. Ene oni gura newendemo
hamoo ngu yanggango kini, ngu ene nusako roogo tero, ma
nero, ene oowari gidarega nangge nete.
3 Oni ene oo bidodo buribari neteku, ngundo oni nusako
oo ma neteku nguya nowoondoye biyomi ma ingowero.
Ngundiro nangge, oni nusako ma neteku nguya biyomi ero
ma ingowero. Ene oo bidodo buribari neteku, nguro ene
kootuyisina mande ma ero yomooyinowero. Ndadiro nguro,
Anutdo ngu oningga nguya kuri yoyingo.
4 Ge oni guraro ko oni nguro koni ma wirikoro ewero.
Ndadiro nguro, ene enengo sobosobo oningga, ngundo
nangge enengo ko oningga ngu wirikoro kenoro ewa.
Enengo koni metemi, ngundi, biyomi, bine? Ero wirikowa.
Ene hamoo yanggango dikaro, ko tetoni ngu, Oo Bidodo
Simburi ngundo ene mete yeni, yanggango oorengo dikawa.

5 Oni gurado Anut doongeyimo, naru gura ingootoni,
kundingiyi naru urungga, naru gidarega dagayeroote. Anut
doongeyimo, oni gurado naru bidodo ngu naru guranangge
ngundiro Anut bingami okooweroyi ingoote. Oni bidodo
enengo nowoondoyemo Anutdo ingondudu yunoyingongga,
ngu nangge ingonduduyemo yanggango teya oriyi.
6 Oni ene naru gura ingootoni, naru gidarega koreteyingo
tetoni ngu, ngu oningga ngu, Oo Bidodo Simburiga nguro
ingoote. Ngundiro nangge, oni ene oo bidodo netekungga
ngu, ene Oo Bidodo Simburi nguno esosootero nete. Yo, oni
gurado ene oo buribari ma neteku nguro ene Oo Bidodo
Simburi nguno nguya Anutno esosootete.

7-8 Noore keta oruweroyi, ko, kumooweroyi ngu noorengomu kini. Noore keta oruwato, bine, ngundi, kumoowato,
bine, ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani nguno nangge
ooroote. Keta oruweroyi, ko, kumooweroyimu nguya, nguro
muri ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro bingami ero
okooweroyi.
9 Ngundiro nguro, Krayis Yisas kumooro, ko, keta
ootoogeyingo, ene ngunonggo ngu, oni keta oorootenggoku,
ko, oni kumooyingomu nguya nguro Simburi oorengo ooroote.
10 Ndadiro nguro, ye Kristen dobooyeboro ootootoni,
wirikoro, kenowero mande biyomi ene goweyi sanggawero
ma ewero. Ye dobooye yomooyinoro kootuyisina mande
ma ewero. Ndadiro nguro, ye ingootenggo. Kootuyisina,
noorengo bidodo Anut doongeyimo dikatooye, enengombo
mande murinani wirikoyerowa.
11 Oo Bidodo Simburi Anut nguro mandeno ngandiro ete.

No keta ootooro, ngunonggo hamoo oorengo eteno. Oni
bidodo nono boodoo oondoogero, nono yambo
mande tewanggo. Oni bidodo manggoyemonggo, no
oowoone Anut ngu yootunoro ewanggo, ero eyingo.
(Ayisaya 49:18; 45:23)
12 Ngundiro nguro, noorengomo noorengomo Anut doongey-
imo dikaro, noorengo murinani tero, endeyowootoku, ngu
yootunoro, Anutno ewato.

Noore Kristen Doboonani Yomburiyowero Oo Gura Ma Tewato

13 Ngundiro nguro, noore Kristen oni dobookurinani in-
gonduduye ma wirikoyerowato. Ndadiro nguro, ngu Anu-
tro koni. Noorengo ingondudunani ngu komo ngundiya
dowoomomooni. Ye oo biyomi gura tero, ngundo Kris-
ten dobooye, nguro newendemo hamoo teyingo ngu, ma
yomburiyerowero. Ngundiro ma tero ngu, asa, ye nguya
weti mbumbuwa tewanggo.
14 No ingooteno. No Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas
Krayis, nguno nowoondone yetoowe, ngundo etunerootoni,
oowari enengombo biyomi ma yewa. Oni gura newendemo
ene oowari guraro roogo tewero ingooteku ngu, ngu oningga
ngundo roogo tewoku, ngu nangge keyoni.
15 Ngu ngandiro. Gedo oo neteku, ngundo dobooge
newende yomburiyooteku, asa, ge nguno ingooteku, ge
nowoondoge ebe ino ino teweroyi muringga, nguno ma
ooroote. Ndadiro nguro, Krayis Yisasdo ngu doboogega
ngu yowero, ene kuri kumooyingo. Ngundiro nguro, gengo
oowari ngundo dobooge ma yomburiyowero.
16 Yengo oo gome ingoro oodoni, nguro onindo ngu oo
nguya mandeni biyomi ma ewanggo.
17 Anutdo noore Kristen oni ene oowari, sono oo neweroyi
nguno ma ingondudu tewero. Kini, Anutro murini ngundo
enengo simoo bare soboyerooteku, nguno noore nowoondo-
nani imakeyingo, gome nenengo endeyoweroyi, ko, oni oni
teweroyi nguya Yuka Kundingiyi ngunonggo omburo, noore
hoorooweyeroweroyimboro ingoote.
18 Oni ene Krayis Yisasro ko oni tero, nguro koni tero,
endeyowaku ngu, asa, Anutdo nguro gome ingowa. Oni
simoo baredo nguya, oni gome oorengo, ero ewanggo.
19 Ngundiro nguro, naru bidodomo, noore sumangeyi,
ayibi mande oo nguro murimo, noore komo ebe
hooroowe hooroowe tero, nowoondonani guranangge yero,
dobookurinanimboya gobooro oruwato. Naru bidodomo, ye
Kristen dobookuriye nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
yanggango teyunoyi.

20 Ge oowari gidaregaro gome ingoro ngu, Anutro koni ngu
ma yomburiyowero. Hamoo, oo bidodo ngu oo neweroyi.
Ene ye oni gidarega oowarino yoyeyi, weti mbumbuwa tero,
nguno ma wenonowero. Ngundiro nguro, dobooge oo ma
neteku ngu, asa, ye nguya roogo teyi.
21 Ye Kristen dobookuriyeboro nowoondoyemo hamoo
ngu ma yomburiyowero. Nguro ngu, dobooye nusako
songgiwi Wayin, ma netenggoku, nguno ye nguya roogo teyi.
Ngundiro tero nguno, muri metemi tewanggo.
22 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu yaringo
Anutya nangge. Oni ene oo gura ingootoni, oo gome ero
newende, nguro ingooteku, ooga ngundo newende kowuri
ma inootoni ngu, asa, ngu oningga ngu, ene mete oni oni
tewa.
23 Ene oni gura newendemonggo buribari ingoro,
ngunonggo oowari gura roogo teyingo, ngu newaku ngu,
asa, ene Anut doongeyimo, weti mbumbuwa tewa. Ndadiro
nguro, enengo newendemo hamoo teyingo, ngu nenengo
kini.

15

Noore Kristen Oni Dobookurinani Hoorooweyerootooye,
Ene Nowoondoyemo Hamoo Ngu Yanggango Tewanggo

1 Noorengo ingondudu nangge, ma keyowato. Kini,
noore nowoondonanimo hamoo yanggango, ngundo oni
gidarega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango kini,
ngu hoorooweyeroro, samangoyerootooye, nguno ene yang-
gango dikawanggo.
2 Noore Kristen oni dobookurinani oorootenggoku, ngu
muri metemimo hoorooweyerootooye, nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu yanggango tewanggo.
3 Noore ingooteto. Krayis Yisas ngu enengo ingondudu,
ngu ma keyoyingo. Kini, Anutro mande ngundo Yisasro
ngandiro eyingo.
Onindo geya mande biyomi etenggoku, ngundo omburo, no
wirinerowanggo, ero eyingo. (Sam 69:10)
4 Yo, Anutro mande bidodo kuri nakangoyingo, ngu
noorendo kandangero, ingoweroyimboro nakangoyingo.
Ngu mande nakangoyingo ngu, noorengo nowoondonan-
imo hamoo teyingongga, ngu yanggango teyunowa. Noore
ngunonggo yanggango dikatooye, Anutro mande, ngundo
oore gome etuyeroro oodoni, Anutdo kawararayerootoni,
noore ene sobowooro oodooye, ene omburo yoyowa.
5 Anut nguro murini, ngundo oni nowoondoye yanggango
teyunootoni, ngunonggo oni yanggango dikaro, Anutya
nowoondoye guranangge yero oruwanggo. Enendo

hoorooweyerootoni, noore ngunonggo Krayis Yisasro murini gome ngu keyoro, ngunonggo ingondudu guranangge yero oruwanggo.
6 Ngundiro nguro, yengo nowoondoye, manggoye guranangemo Anut oowooyi bingami eya okooyi. Yo, hamoo, Anut noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu Yisas Krayis nguro eweyi ngu bingami ero okoowato.

Krayisdo Yuda Oni, Ko, Oni Sowe Gidarega Nguya Hoorooweyeroyingo

7 Krayisdo kuri noorengo nowoondoyi teyunoyingo. Nguro ngu, ye bidodo Kristen dobookuriye yoyoya, nowoondoye guranangge gobooro yetoyiga, oni bidodo ngundiro muri ngu kenoro, Anut bingami ero okoowanggo.
8 No ngandiro eteno. Krayis Yisas ngu kuri Yuda oni ngu hoorooweyerowero ko oni tunooteyingo. Ene ngundiro tero ngu, Anutro mandeni hamoo ngu yanggango teyinoote. Nguno Anutdo Yuda oni nguro osisambayemo sunggi mandega Mesayiyaro ero gosiyoyingo, mande ngu bidodo ataga engge yeni tunootete.*
9 Oni sowe gidarega, ngundo ngu Anutro sumangeni ngu kenoya, ngunonggo Anut bingami okooyi ero, nguro Anutro mandeno eteku ngundiro.

Ngundiro nguro, nondo oowoongge bingamingge oni sowe gidaregano yootunoro ewano. Nondo gengo oowoonggemo yambo utoro, nguno ero, yambo urewano, ero eyingo. (Sam 18:49)

10 Mosesndo Anutro mande gura ngandiro ete.

Ye oni sowe gidarega, ye enengo Yuda oni sowengga nguya mete oni oni teyi, ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo 32:43)

11 Mande gumi gurano nguya ete.

Ye oni sowe gidarega bidodo, ye nguya komo Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu bingami eya okooyi. Oni simoo bare bidodo komo enengo oowooyi urungga oorengo okooyi, ero eyingo. (Sam 117:1)

12 Ayisayando nguya Yisasro eyingo.

Ngu Yesi oningga nguro sowenimonggo oni gura tunootewa. Ngu oningga, ngundo ootoogero, oni sowe gidarega nguya soboyerowa. Oni sowe gidare ngu, ene nowoondoyemo hamoo tetoni, Anutdo mande ero gosiyoyingo ngu sobowooro oruwanggo. Ayisayando ngundiro eyingo. (Ayisaya 11:10)

---

* **15:8:** (Mesayiya oningga, ngu Anutdo ko yoyoweroyi nguro sunggi mande, ero gosiyoro yunoyingo)

13 Anut ngu, nowoondonanimo hamoo tetetoku, nguro
Simburi. Nguro ngu, noore mete enendo omburo, yoy-
oweroyi nguro sobowoowato. Yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo urungga, ngundo yoyeni, oni oni teya ayibi
imakeyingo muri, ngu yeno orini. Ngundiro tero ngu, Yuka
Kundingiyi nguro yanggangoni ngu, ye mete yowanggo.
Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ye Yisas
sobowooro, hahangero oorootenggoku, ngundo ye nowoon-
doyemo angero, oorero oruwa.

Polndo Anutro Mande Koyi Tero, Nguro Oni Oni Teyingo

14 Ye Kristen konebane garo, nondo yengo nowoondoyemo
hamoo teyingo, ko, yeno muri gidarega gome tetenggoku
kenoro, nguro nowoondonemo hamoo angero ooroote. Ye
ngu ingondudu gomemudodo, ngundiro nguro, yengombo
mete ebe hooroowe hooroowe tero, ingonduduye gome ngu
dobookuriye etuyeroro yunowanggo.
15 Nondo mande gidarega yengo nakangooteno. Ndadiro
nguro, ngundo ngu, ye mete hoorooweyeroro, yanggango
teyunowa. Ene no nakangoweroyi ngu ma surinekiniyete.
Kini, nondo yengo ingondudu ngu yokutuwoowero nakan-
gooteno. No yeno ko yanggango tero, ingonduduye saman-
gowero. Ndadiro nguro, Anutdo enengo koni ngaro no
roogonerowo.
16 Ngundiro tero, no Krayis Yisasro ko oni tero oorooteno.
No oni sowe gidarega kewooroyemo Anutro mande gome
ngu koyi tero, wesiyoro eteno. Nguno ngu, no oni sowe
gidarega ngu yoyoro, Anutno ombuteno. Yuka Kundingiyi,
ngundo yoyeni, kundingi oni tewanggo. Ngundiro ootooro
ngu, ene Anutno wooro ngundiro tunootetoyi, Anutdo nguro
gome ingoote.
17 Ngundiro nguro, no Krayis Yisasya ko tero, no Anutro
koni tetenoku, nguro oni oni teteno.
18 No Krayis Yisas nguro koni, murini, nguro mande
nangge oni sowe gidaregano ero etuyerowano. No mande
gura gura ma ewano. Ndadiro nguro, Krayisdo no
hoorooweneroro, yanggango tenunootoni ngu, no komo oni
sowe gidarega hoorooyerootoowe, Anutro mande gome ngu
keyoweroyi nguro ko teteno.
19 No mande ero, ko tetenoku ngu, Anut enengo sunggi,
ko, muri songo gura oorengo onindo ma teweroyimu,
ngu bidodo Yuka Kundingiyi nguro yanggangonimonggo
tewono. Ngundiro tero, no Yerusalem ende ngunonggo ko
tero, Krayisro Mande Keta Mesarango ngu mera bidodomo
wesiyoro, ero yade yade omburo, Ilirikam merakono
mayeyingo.

20 Yo, nondo ngu ngandiro ingooteno. Oni Krayis oowooyi
ma ingoyingo, oni simoo bareno nguno, no Krayis Yisasro
Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ero, nguno ko tewero
ingooteno. No oni guraro ya nonggini sanganimo nenengo
ya ma yewano.
21 Kini, Anutro mandeno eteku ngundiro.
Oni ene kuri Anutro mandeni ma ingowonggoku ngu, ene
nga kenowanggo. Ngundiro nangge, oni ene Anutro
mande ma ingowonggoku ngu, ene komo mande
gome oorengo ingowanggo, ero eyingo. (Ayisaya
52:15)

Pol Ene Rom Oororo, Ngunonggo Speyin Merako Nguya Oorowuwero Teyingo

22 Ngundiromu nga kongga ngando noro oore suwooyi
sano goodoote. Ngundiro tetoni, nguro no yeno ma
oorowuteno.
23 Ataga, no nga merako ngano ende bidodo ngu, ene Yisas
oowooyi ingomukootenggo. Ngundiro nguro, no ko teweroyi
musine kini. Nguro ngu, no dagoma oowooyingga yeno
oorowuwero gome oorengo ingooteno.
24 Nguro ngu kootuyisina, no Speyin merako
oorowutenoku naruno nguno, no yeno tunootero,
yeyorogogo, no ngunonggo oorowuwano. No yeya
bodaga oode, nowoondone metemi ingootoowe, asa, ye
hoorooweneroro, oo gidarega nunoro, noyoro, omburo,
Speyin oore sangago noyokowanggo.
25 Ene ataga ngu, no Yerusalemno oororo, Anutro simoo
bare hoorooweyeroro, digi beye yunowero oorowuteno.
26 Ngu ngandiro: Masedoniya, ko, Giris mera nguro
Kristen onindo mande guranangge ero gosiyoro, Yerusalem
Kristen oni simoo bare hoorooweyerowero, digi beye yowu-
ruwoowonggo. Ndadiro nguro, Yerusalemno Kristen oni
simoo bare oowariro kumootoyi nguro.
27 Yo, nowoondoye gomemonggo nangge ngundiro
tewonggo. Ene Yerusalem Kristen oni simoo bareno
wetidodo. Ngundiro nguro, Yuda Kristen onindo Anutro
Mande Keta Mesarango ngu oni sowe gidaregano wesiyoro
ero etuyeroyingo. Nguro ngu, oni sowe gidaregado
enebanangge goweyeboro oo ngundo enengo weti ngu
wendangero hoorooweyerowanggo.
28 Ngundiro nguro, no digi beye yewonggoku nga, enengo
kandeyemo yero yokoro ngu, asa, no yeno oororo, yeya naru
bodaga oode, ngunonggo Speyin merako oorowuwano.
29 No ingooteno. No ye tanggeyemo oorowuwanoku
ngu, Yisas Krayis nguro kumana yanggangonidodo nono

angetoni, yeno nguya oorowuwano. Ngundiro nangge, yeno
nguya ngundiro angewa.
30 Ye Kristen dobookurine, ye komo noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro ingondudu teyi, ero
ingooteno. Nga mandega nga Yuka Kundingiyi, ngundo
nowoondonani yokutuwootoni, ngundiro nguro, noore
Kristen bidodo nowoondonani guranangge gobooro yero
oruwato. Nguro ye komo noro yanggango tero, hooroowen-
eroro, Anutno yemboongewanggo.
31 Ye oo eraya gobooro yemboongeyi. Ngu ngandiro. Yuda
oni gidarega ene Anutro mande ma ingoro, manggo ung-
garanggara tetenggoku, ngundo ma nodowooweroyi nguro
yemboongeyi. Ye ngundiya teya, Yerusalem Kristen onino
nga digi beyega nga yunoro, nguro koyi tewanoku, nguro
Anutno yemboongeya hooroowenerоyi.
32 Ngundiro tetoyi, Anutdo mete ero, ingootoni ngu, asa,
no oni oni tero, yade oororo, ye tanggeyemo naru bodaga
kengero, nowoondone metemi ingowano.
33 Anut ene nowoondoye imakeyingo, nguro simburi.
Ngundo ye bidodoboya oruwa. Ngu hamoo.

16

Polndo Kristen Dobookuriyi Kambayeroyingo

1 Noorengo Kristen kuwoonani Pibi ngu, ene Kristen bare
gome. Enendo ngu Senikiriya endemo Kristen oni simoo
bare ngu hoorooweyeroro, ko teteku ngu.
2 Pibi barega ngu Anutro newendemo hamoo teyingo
ngu, ye Kristen onindo Oo Bidodo Simburi oowooyimo,
sobowooya kawararangoyi. Ene oo guraro wenonooton-
ingga ngu, ye komo hoorooweya, oo ngu inoyi. Ndatero
nguro, ene suwooyi sano no hooroowenerоro, ko, simoo
bare oowooyingga nguya hoorooweyerowo.
3 Prisila nguya kameyi Akuwila erambarisa ngu noya
Krayis Yisasro koni gobooro tewooto. Ngundiro nguro, ngu
no dobookurine.
4 Nowoondoyari hamoo teyingo, ngu yanggango.
Ngundiro nguro, ngu erayaga ngu, no hooroowenerоro, ene
nguya kumoowero meyeyingo. Ngundiro nguro, nondo oni
oni urungga tero, enengo esosooteteno. Ngu nondo nangge,
erayaga nguya esoso ma teteno. Kini, oni sowe songomboro,
Kristen onindo nguya erambarisa nguro esosootetenggo.
5 Ye Kristen simoo bare enengo yano yowuruwooro yambo
mande tetenggoku nguya esosootero kambayerooteno.

Ye noro esosootero, mande etenoku nga, ngu doboone
Epayinitus nguya etoyiga ingoni. Ngu nenengo doboone

oorengo. Esiya mera urungga oorengo nguno, oni simoo
bare bidodo nguno oorootenggoku, Epayinitus ngu koretero
Kristen oni tunooteyingo.
6 Ye Mariya nguya noro esoso ngu inoyi. Ndadiro nguro,
ene ye kewooroyemo nguno ye hoorooweyerowero ko yang-
gango teyingo.
7 Ye noro dobookurine Andronikas, dobooyi Yuniyas,
nguya esoso ngu yunoyi. Ngu erayaga ngu noorengo Yuda
oni. Ene noya ya biyomimo gobooro uwootowo. Ene Aposel
oni kewooroyemo ene oowooyari gome metemi. Ngu er-
ayaga nguya ene no koretenunoro, Krayisno nowoondoyari
hamoo teyingo oruworiyo.
8 Ambaliyatus ngu Kristen doboone oorengo. Nguro nondo
enengo gome ingootenoku, nguro ye noro esoso mande nga
nguya inoyi.
9 Ye Urubanusno nguya, noro esoso mande nga etun-
gootoyiga kenoni. Ene ngu Krayis Yisasro konimo ngano,
ngu noorengo doboonani. Noro esoso mande nga ngu, Stekis
etoyiga ingoni. Ene nguya noro doboone oorengo.
10 Ye noro esoso mande nga Apeles, nguya inoyi. Ene
ngu Krayis Yisas ngu hamoo keyoyingo oni oowooyidodo.
Ngundiro nangge, ye noro esoso mande nga Aristobulus,
simoonggoro nguya, enengo yano oni oorootenggoku nguya,
Yisasro ingoro oorootenggoku, ngu nguya yunootoyiga
kenoyi.
11 Ye noro esoso mande nga ngu, Herodiyan oni nguya
inoyi. Ene ngu noorengo Yuda oni. Ye noro esoso mande nga
ngu, Narasisus simoonggoro nguya, enengo yano oni nguya
Yisasro ingoro oorootenggoku, ngudodo yunoyi. Ene ngu Oo
Bidodo Simburi Simbunani nguno oorootenggo.
12 Ye noro esoso mande nga Trayipina, Trayiposa, ko,
Perasis nguya yunoyi. Ngu bare kabusa ngu, ene Oo
Bidodo Simburi Simbunani nguro koni nguro ko yanggango
tetenggo.
13 Ye noro esoso mande nga Rupus nguya inoyi. Ene ngu Oo
Bidodo Simburi Simbunani nguro ko urungga oorengo tete.
Enengo nemi, ngu no namone ngundiro, ene nguya esoso
mande inoyi.
14 Ye noro esoso mande nga oni nguya yunoyi. Aristobulus,
Prigon, Hemis, Patorobas, Hemas, ko, Kristen dobookuriye
eneya oorootenggoku, nguno nguya eyi.
15 Ye noro esoso mande nga oni nguya yunoyi. Pilologus,
ko, bareyi Yuliya; Neriyas, nguya kuwooyi Olimbas, ngundo
oni simoo bare bidodo Anutro nowoondoyemo hamoo tero,
yeya oorootenggoku, ngu nguya yunoyi.

16 Naru bidodomo, yambo ureweroyimo, Kristen do-
bookuriye yeyoro ngu, kandeye dowooro, kambayeroya, oni
oni teyunoyi. Krayisro oni simoo bare, yowuru bidodomo,
ngu bidodo ye esoso teyunoro kambayerootenggo.

Oni Gidaregado Kristen Oni Simoo Bare Yowuruno Oodoyi Yomburiyeroyingo

17 Ye Kristen konebane, no yeno eteno. Oni gidare-
gado omburo, Kristen oni simoo bare ngu tootoongoyeroro,
yoyeni, bogudodo tero, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
yomburiyootenggoku, nguro ye gome doongeteya, ingonda
teyi! Ngundiro oni ngu, ene mande muri gidarega Anutro
mandeno ma eteku, ngu ero etuyerootenggo. Ye nguya
gobooro ma bibitewero.

18 Ngundiro oni ngu, ene noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani, Krayisro koni ma tetenggo. Kini, ene enengo
goweyeboro ingondudu biyomi ngu nangge keyootenggo.
Ngundiro tero, ngunonggo ene mande gome oorengo ngu
ero, oni mande muri biyomi ma ingootenggoku, ngu gana-
ganayerootenggo.

19 Oni bidodo yengo muriye gome Anutro mande gome
ingoro, keyootenggoku ngu ingoro, ene nguro etoyi, no
ingoro, nguro no oni oni urungga yengo teteno. Yengo
ingonduduye samangowero mande eteno. Ngundiro nguro,
nondo ngandiro ingootenoku, ngu ye komo oo gome ne-
nengo teweroyi, nguro muri nangge teya oriyi. Ye komo oo
biyomi gidarega nguro murini, nguro ingonduduye gosiy-
oya, kabeteya yokoya, kootu inoyi. Yo, ye komo muri biyomi
bidodo ngu yokoya, songo oriroko oriyi.

20 Anut ngu nowoondoye imakeyingo, sumange, ayibi,
nguro simburi oorengo. Naru bodaga nguno ngu, Anutdo Se-
tan wongooro, oorongooni keyi damonimo uwa. Noorengo
Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro sumange,
ayibini, ngu yeya orini.

Oni Gidarega Pol Hoorooweyingo, Ngundo Rom Oni Simoo Bare Kambayeroyingo

21 Noro ko goboorone Timooti, ngundo yengo esosootero
kambayeroote. Noro dobookurine oowooye ngu Rusiyas,
Yeson, ko, Sosipata, ngu noorengo Yuda oni, ene nguya ye
kambayerootenggo.

22 No Taritiyas, nondo Pol manggowoomonggo mande
yoro, nga so uyi nga nakangooteno. Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, Yisas, ngu oowooyimo, no yeno mande esosootero
kambayerooteno.

23 Gayiyus, ngundo nguya ye kambayeroote. Enendo
enengo yano gome sobonerowo. Ene Anutro oni simoo bare

yowuruwooyingo nguya ngundiro soboyerowo. Erasitus,
ngu ende ngaro beye sobowooyingo oni, ko, doboonani
Kuwootas, ngu erayaga nguya yeno esosootero kambaye-
rooteri.
24 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis,
nguro ayibi, sumangeni, ngu ye bidodoboya orini. Ngu
hamoo.

Noore Komo Anut Oowooyi Bingami Ero Okoowato

25-26 Arisa, noore komo Anutro oowooyi bingami ero
okooro, oni oni tewato. Anutdo Yisas Krayisro Mande
Keta Mesarango, nondo yeno wesiyoro etenoku, ngu yeni,
yanggango yewa. Nga mande kombiteyingongga nga, ngu
kurimi kombitero oruwoku, ene ataga ngu, Anutdo yeni,
tunoo oorengo tunootete. Anut sugi sugi oorooteku, ngundo
enengo mande nenengo kuri enengo ingondudu eyingo
onino etoni, nguro mandeni nakangoyingo. Anutdo enengo
mande ngu enengo ingondudu eyingo oni yunoyingo, nguro
damoni ngandiro. Nguno enengo mandeni, murini oororo,
oni simoo bare bidodo merako ngano oorootenggoku,
ngundo ingoya, nowoondoye hamoo teya, yowoorengoya,
ene keyoyi ero ingoote, ero eyingo.
27 Anut enengombo nangge ingondudunidodo. Ngundiro
nguro, Yisas Krayis oowooyi, suwooyi sano duridaridodo
oruwa. Nguro noore komo enengo oowooyi bingami ero
okoororuwato. Ngu hamoo.

1 KORIND

1 Korindro Mande Tabango

Pol ngu Epesas, endemo nguno ootooro, ene ngu naruno, nga so uyi nga nakangoro, Korind oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyingo. Korind endega ngu urungga, ene oowooyi gome etenggo. Ngu mera gumisina Akayiya ko Giris. Ngu endegano nguno ngu, ngu oni simoo bare gumingga ngu Yudanonggo, ko, oni simoo bare gumingga ngu Giriknonggo ombuyingo. Oni simoo bare oowooyingga ngu mera gumisina, nguno ngu, ene ooye ngu oowooyingga oorengo. Ene digi beye oowooyingga, ko, ingonduduye nguya urungga. Ngundiromu, ene godange anut nguno yambo mande tero, enengo ingonduduye ngu ukingootoni, ko, enengo ingonduduye gura gura, ko muri biyomi ngundo ukingoyunoote.

Ene Polndo oore erayaga endeyoyingongga ngu, enengo koni koreteyingo ngu Korind, oni simoo bareno Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Pol ene (Tisa) oo nakanaka ko tero, nguno ene dagoma gura bidodo gura gumi, ngundiro nguno, ko tero, ene ngunonggo yoyokoro toongeyingo. (Aposel 18:1-17) Kootuyisina, ngu naruno nguno, Apolos enebana ko ngusina oororo, Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro yunoyingo. Ene nguno ko tero oodoni, mande binga gura Polndo ngandiro ingoyingo. Korind oni simoo bare enengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngu gome nenengo kini. Ngundiro mande ingoro, nguro ngu kowuringga nguro nga so uyi nakayangga nga nakangoyingo.

Mande gumi gumi ngu, nga bukgano ngano oorooteku, ngu ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-9.

* Rongge sambi tero, nguro usowooro ngu, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu kewooroyemo ooroote. 1:10-4:21.

* Mera ngaro muri, ngundo ngu nowoondoye hamoo teyingo, oni simoo bare nguro ingonduduye yoyingo. 5:1-6:20.

* Kamebare teweroyi nguro mande. 7:1-40.

* Noore nowoondonani eraya ma oruwa. Noore ngu komo Krayisro nowoondonanimo hamoo tetoni, oruwato. 8:1-11:1.

* Yambo mande teweroyi, nguro muri gura gura ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare. 11:2-14:40.

* Krayis ngu ko ootoogeyingo. Ngundiro nangge, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu ko ootoogewanggo. 15:1-58.
* Pol enengo ingonduduni nguro eyingo, kambayeroyingo mande, ko, mande gumi gumi ngu ingoweroyi mande. 16:1-24.

Korind Kristen Simoo Barero Polndo So Uyi Koretero Nakangoyingo

1 No Pol, Anut enengombo negoneroro, noyoro, Yisas Krayisro Aposel rogoneroyingo. Nondo nga so uyiga nga nakangootoowe, ko noorengo doboonani Sositenis nguya hooroowenerowo.
2 Ye Korind endemo Anutro simoo bare yoyetoni oorootenggoku, nguro nakangoro yunooteroku ngu, Yisas Krayis ngundo tetoni, ye kundingiyi tunootetoyi, enengo oorengo rogo tetoni oorootenggo. Ngundiro nangge, mera bidodomo oni onendo Yisas Krayisno yemboongero kundingiyi oorootenggoku, nguro nguya nakangootero. Yo, noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, oni gidarega nguya Simbuye.
3 No Anutno yemboongeteno. Noorengo awanani Anut ko noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, gedo sumangengge ko gengo nowoondoge imakeyingongga ngu, gengo Kristen simoo bare yuno. Ero yemboongeyingo.

Polndo Anutno Esosooteyingo

4 Yisas Krayisro koni, ngunonggo Anutdo ye sumangeni ayibini ngu, ye yunowoku, nguro no suwooyi sano Anutno yengo yemboongero esosooteteno.
5-6 Ngundiro nguro, ye Krayis Yisasro mandeni, oo bidodo noorendo yeno wesiyoro ewootoku, ngu yengo nowoondoyemo kuri yanggango ooroote. Ngunonggo Anutdo ye yoyeni, enengo muri gome oorengo ingoro, enengo mande wesiyoweroyi nguro gome ingowanggo. Ngundiro tero, ye mete enengo mandeni ngu oni gidaregano gome wesiyoro etoyi, ene nguno yanggango yowanggo.
7 Ngundiro nguro, ataga nga naruno ngano, ye nguya noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis omburo tunooteweroyi, ngu sobowooya oriyi. Nguno ye Yuka Kundingiyi nguro sumangeni, ngundo enengo koni teweroyimboro ingoyingo gura gura ye kingo duwoo yunooteku, nguro ye ma wenonowanggo.
8 Kini, Yisas Krayis, ngundo ye yanggango teyunootoni, ye nguno yanggango ootooro oode, yengo naru kini teyingo

naruno, ye weti biyomi gura noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani, Yisas Krayis, ngu doongeyimo ma tunootewa.
9 Anutdo ye negoyerowoku ngu, ye enengo Nangoni Yisas
Krayis, noorengo Oo Bidodo Simburiga nguya nowoondoye
gobooro yetoyi, ene suwooyi sano yeya oruwanggo. Anutdo
newende hamoomonggo oo bidodo teweroyimboro eyingo
ngu, ene komo hamoo oorengo ngundiro temukowa.

Korind Kristen Simoo Bare Usowooro Songo Songo Teyingo

10 Nguro ngu, ye Kristen konebane, nondo ye noorengo
Yisas Krayis Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro oowooy-
imo, no ye ngu muringga ngu teyi, ero eririyerooteno. Ye
bidodo mande guranangge erogogo, nguro yengo simoo bare
ngu usosowooro ma oruwero. Ye komo hamoo yowuru-
wooya ingondudu guranangge yeya, nowoondoye nguya
gobooro siyeya oriyi.
11 Yo, noro Kristen konebane, Kolowi, nguro keyimo oni,
ngundo yengo etoyi ingowono. Yengo nangge, kewooroyemo
ronggeyi tero oorootenggo.
12 Nondo nguro eteno. Ye bidodo yengomo yengomo
mande ngandiro gura gura etenggo. Gidaregado etenggo. No
ngu Polro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado etenggo.
No Apolosro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado etenggo.
No ngu Pitaro mandeni keyooteno. Etoyi, gidaregado
etenggo. No Krayisro mandeni keyooteno, ero etenggo.
13 Ngu ndadiro? Krayis usowooyingomu, sosi songo
songo bine? Ngundi no Polndo, de omukondino ye
hoorooweyerowero kumoowonowo, bine? Ngundi, ye no
Pol oowooyimo, sono kundingiyimbo sonoyeroyingo, bine?
Hamoo oorengo, ngundiro nguya kini.
14 No nowoondonemonggo Anutno esosootetenoku ngu,
nondo ye gura ma sonoyeroyingo. Kini, nondo ngu Krispas,
Geyus eraga, ngu nangge ngu ye kewooroyemonggo, nondo
sono kundingiyi ngundo sonoyeroyingo.
15 Ngundiro nguro, ye kewooroyemo nguno, gurado ngu,
no Pol oowooyimo sono kundingiyi gimuyingo, ero ma
ewanggo.
16 Nondo ngu, Sepanas enengo bareyi simoongododo
sonoyerowonowo. Gidarega nguya sonoyerowonomu, no
ngu ma ingooteno.
17 Krayisdo ngu no oni sono kundingiyimbo oni
sonoyerowero, ma soweneroyingo. Kini, no Anut enengo
mande gome mesarango nguro murini ngu nangge wesiyoro
eweroyimboro sureneroyingo. Nondo ingondududodo
onindo mande ero wesiyootenggoku, ngundiro ma tewano.

Kini, Krayisdo noorengo weti mbumbuwaro de omukondino kumooyingongga nguro mandeni ngu, nondo Anutro yanggangoni, nguro nangge eteno.

Krayis Ngu Anutro Yanggangoni

18 Oni ene oonootewerоyi, ngundo Yisasdo noorengo mbumbuwaro kumooyingo mandeni, nguro buribari etenggo. Ene noore Anut, enengo simoo bare ko uriyeroro yoyoyingo, ngundo noore ngandiro ingooteto. Yisasdo noorengo mbumbuwaro kumooyingo mandeningga, ngundo Anut yanggangoni, ngu etuyerootoni ingooteto.

19 Yo, Anutro mandeno ete.

Nondo ingondududodo oniro ingoyingo ngu yomburiyoro yunowano. Nondo oni ingoyingoyemonggo ingoyingo gura gura ingootenggoku, ngu andangeyunowano. Eyingo. (Ayisaya 29:14)

20 Mera ngano ingondududodo oni, Skulno ingoyingo urungga oorengo ingootenggoku oni, ko oni mande gome wirikoro ingootenggoku, ngu oni doongeyemo nangge, ene oowooyidodo. Ngu oni nguro noore ndadiro ewato? Ene Anut doongeyimo, ngu oni ngu, enengo ingoyingoye ngu, kingo oo ngundiro tete.

21 Mera ngaro oni ngu, ene Anutro ingoyingoni ngu, enengo ingonduduyemonggo, ma ingoro yowanggo. Kini, Anut enengombo simoo bare ko yoyowero ingowoku, nguno enengo ko onindo mandeni wesiyoro etoyi, oni ingoro nowoondoyemo hamoo tetenggo. Ene oni mande ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo ma teteku, ngundo nga ngu kingo mande, ero ingootenggo.

22 Ene Yuda onindo ngu, muri songo gura onindo ma teweroyimu ngu tetoyi, kenoro ngu, noore mete nowoondonanimo hamoo tewa, ero etenggo. Oni sowe gidaregado ngu oni ingoyingo urungga oorengo, nguro ingonduduni ingoro ngu, noore nowoondonanimo hamoo tewa, ero etenggo.

23 Ene noorendo ngu Krayis de omukondino dowooro sanggaweyingo, nguro mande murini, ero wesiyoro etetoku, ngu Yuda oni nowoondoyemo hamoo ma tete. Oni sowe gidaregado mande nga ingootoyi, kingo mande ngundiro tete.

24 Ene noore Anutdo rogoyeroyingo ngu ingowootoku, ngu noore Yuda oni, ko oni sowe gidarega nguya noore ingooteto. Krayisno Anutdo noore yanggangoni, ingoyingoni nguno etuyerowo, ero ingoyingo.

25 Ene Anutdo simoo bare ko yoyowero ingondudu teyingongga, ngu mera ngaro onindo ingonduduye urungga ngu dagayeroyingo. Ngundiro nangge, Anutro yanggangongga,

ngundo Krayisnonggo, noore ko yoyowero teyingongga,
ngundo mera ngano oniro yanggangoye urungga oorengo
ngu, hamoo oorengo dagate.
26 Yo, Kristen konebane, ye ingondudu teyi. Kuri Anutdo
ye negoyeroyingomo nguno ye nowoondoyemo hamoo
tewonggoku, ngu mera ngaro oni doongeyemo, ye ke-
wooroyemo nguno ingoyingo oni, yanggangoyedodo oni, ko
oowooye bingamiyedodo oni oowooyingga nguya kini.
27 Yo, Anutdo enengo ingoyingo, ngunonggo ene oni
ngundiro ingoyingoye, ko yanggangoye kini ngu yeni, in-
goyingo yanggangoyedodo tete. Ene ngundiro tero, enengo
yanggangoni, ngu mera ngaro oni ingoyingoye, ko yanggan-
goyedodo etenggoku ngu etuyerootoni, ngu kenoro, ingoro,
ene oyimo yootenggo.
28 Anutdo mera ngano oni oowooyi bingamiye kini ngu
yoro, onindo oo oowooyi biyomi etenggoku, ngu yeni,
oowooyidodo tunootewa. Yo, Anutdo oni ingoyingoye kini
ngu yoyootoni, ngundo oni ingoyingoyedodo ngu yowoon-
gootoyi oonootewanggo.
29 Ngundiro teweroyi, nguro mera ngano oni simoo bare
gura, Anut doongeyimo, enengombo oowooye bingamiye
ero okooweroyi, ngu ereremo kini.
30 Yo, Anutdo ye Yisas Krayisya gobooro oruweroyimboro
yoyeyingo. Anutdo Krayis ngu, noorengo ingoyingo nguro
Simburi tero, oruweroyimboro yeyingo. Yisas Krayisdo
nangge, ngu ene noore yoyeni, gome nenengo oorengo
kundingiyi endeyoro oruweroyi, ngundo nangge, ene noore
uriyeroro, ko yoyoyingo.
31 Ngundiro nguro, Anutro mandeno ngandiro ete.

Oni gura ene oowooyi bingamini okoowero ngu, ene komo
Anutro oowooyi bingamini eya okooni. Ero eyingo.
(Yeremayiya 9:24)

2

*Polndo De Omukondiro Mandeni Yootunoro, Ero Etuye-
roote*

1 Ye Kristen konebane, no nguya kuri ye tanggeyemo
nguno ombuwonoku, nguno no Anutro mande keta gome
mesarango ingoyingo urungga oorengo, ngunonggo ma ero
wesiyoro ye etuyeroyingo. Ene nondo wesiyoro eweroyi
nguya ereremo kini, ene no Anutro mande ngu gome ne-
nengo oorengo, ero etuyerowono.
2 Nowoondonemonggo no mande gosiyowonoku, no ngu
naruno, ye kewooroyemo oruwonoku, nguno no oo gu-
raro ma ingondudu tero, Yisas Krayisro ingoro, ko de

omukondino udooyi kumooyingongga, nguro nangge no
ingondudu tewono.
3 Kuri no yeya oruwootoku, ngu naruno ngu, no yanggan-
gone kini. No sosorero mbooro mbooro teweroyi muri gura
gurano yeya oruwooto.
4 Nondo mande gome ero wesiyoro etuyerowonoku ngu,
no muri nenengo ingonduduye yanggango teweroyi mande
ma ero etuyerowono. Kini, no Yuka Kundingiyi nguro
yanggangoni ngu nangge, ero etuyerowono.
5 Ngundiro tewonoku ngu, ye oniro ingonduduye nguro
nowoondoyemo hamoo ma tewero ero, ngundiro tewono.
Kini, ngu Anutro yanggangoni ngu nangge yeni tunootewo.

Anutro Yuka Ngundo Ingoyingo Noore Yunoote

6 Hamoo, oni ene Anutro mande murimo ene yanggango
tunootetenggoku ngu, noorendo ene ingoyingo ngu rogoy-
imo mande ero etuyerooteto. Ene ngu ingoyingongga ngu
mera ngaromu kini. Mera nga sobosobo oni tabango, nguro
ingonduduye ingoyingoye nguya, ene kinitewa.
7 Nguro ngu noorendo ngu Anutro ingoyingoni yootunoro
eteto. Nga mandega nga ngu, ene kuri kombitero oruwo.
Anutdo mera oo bidodo ma yeyingomo, ene noorengo
ngu yanggango duridariningga ngu yunowero, ero sunggi
yeyingo.
8 Mera ngaro sobosobo oni tabango gurado, ene nga
mandega ngaro muri ngu, ene kuri ma ingoyingo. Ene
Anutro ingoyingo ngu bidodo ingoro ngu, asa, ene Oo
Bidodoboro Simburi duridarinidodo ngu, ene ma dowooro,
de omukondino sanggawero ureyi kumoowa.
9 Anutro mandeno ngandiro nakangoyingo.

Anutdo ndawu ooga oni ene nowoondoye inootenggoku,
nguro yomosiyootoni oorootenggoku ngu, ene oo
doongeyimbo kuri ma kenoyingo, ko sodeyibo
ma ingoyingo, ngu oniro ingonduduno nguya ma
tunooteyingo. Eyingo. (Ayisaya 64:4)

10 Nga mandega nga ene kuri kombiteyingo oodoni, Anutro
Yukani ngundo ko tero yeni nooreno yootunoro, etuye-
rootoni tunooteyingo. Anutro Yukani ngundo oo bidodo
ingoro kenoro, Anutro ingonduduni kombiteyingomu nguya
ingoote.
11 Oni onendo ngu, ene oni guraro ingonduduni ngu
ingowa? Oni ngundiro kini. Ngu oningga nguro newende-
monggo nangge ingoote. Ngundiro nangge, oni gura Anutro
ingonduduni, ngu ma ingoote. Anut enengo Yukani ngundo
nangge, ene Anutro ingonduduni ngu ingoote.

12 Ene noore mera ngaro ingoyingo ngunonggo ma
yoyingo. Kini, noorendo Yuka Kundingiyingga yoyingongga
ngu, Anutnonggo ombutoni yoyingo. Ngungga ngu, Anu-
tro sumangeni, ngundo enengo Yuka Kundingiyi noore
yunootoni, ngundo Anutro ingonduduni gomengga, ngu
kingo duwoo etuyerootoni ingooteto.
13 Nga kingo oo duwooga, ngaro noorendo mandeni
yootunoro etetoku ngu, ene noorendo oninonggo kuri
ma yowootoku, ngunonggo eteto. Kini, Yuka Kundingiy-
imbo kuri etuyerootoni, ingowootoku, ngu eteto. Nguro
ngu, noore Yuka Kundingiyi nguro mande ngu oni Yuka
Kundingiyidodo, nguno ero etuyerooteto.
14 Ene oni Anutro Yuka Kundingiyi kini ngu, ene Anutro
Yukani nguro mande ngu ma ingoro yootenggo. Ndadiro
nguro, ene ngandiro ingootenggo. Mande nga nenengo
kini, ero ingootenggo. Nga mandega noorendo Anutro
Yukanonggo, yootetokungga nga ngu, oni ene Anutro Yukani
kini ngu, ene hamoo oorengo Anutro ingonduduni ingoro
teweroyi nguya, ereremo kini.
15 Oni ene Anutro Yukanidodo ngu, ene mete oo bidodo
kenoro wirikowa. Ene oni Anutro Yuka kini, ngundo oni
Anutro Yukanidodo oningga, nguro ingonduduni ingoro
wirikoweroyi nguya ereremo kini. Ndadiro nguro, Anutro
Yukani eneno kini.
16 Ene noore ngu Anutro Yukani nowoondonanimo
ootooro, ngundo Krayisro ingondduduningga ngu nooreno
etuyeroote. Anutro mandeno mande, ngundiro ero ooroote.
Oni onendo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
ingonduduni ingoro, ene mete ene ingonduduni ngu
soweyoro mande inowa? Oni gurado ene mande
inoweroyi kini, ero eyingo. (Ayisaya 40:13)

3

Kristen Oniro Ko Oni Ngu Anutro Ko Oni

1 Ye Kristen dobookurine, nondo yeno mande ero
yunowonomu, ngu Anutro Yukanidodo nguno mande
ngundiro, ma ewono. Kini, no oni mera ngaro ooro in-
gondudu tetenggoku, ngundiro ewono. Ndadiro nguro, ye
Krayisro mande murinimo ngu, ye simooye owita bobodi
ngundiro oruwonggo.
2 Nondo ngu, kuri ye nono nangge yunoro
muwooyerowono. Oowari yanggangomu ngu Anutro
ingoyingo yanggango ngu, no ye ma yunoyingo. Ngu
naruno, ye oowari yanggango ngundiromu nguya ereremo
kini. Ataga nguya ye ma mete teyingo.

3 Nguro ngu, ye ngu ingondudu kurimingga, nguro mu-
rimo oorootenggo. Ye nowoondoyemo dobookuriyeboya
boguwooro rongge sambi teweroyi muringga, ngu tero,
mande gumi gumi ero oorootenggo. Yengo endeyoyingo
ngu, oni Krayisro murini ma keyootenggoku, ngu ngundiro
endeyootenggo.
4 Nguro ngu, ye ngandiro etenggo. Oni gurado ewa. No
Polro oni. Etoni, oni gurado ewa. No ngu Apolosro oni.
Etoni, ngundiro muringgano nguno, ye mande muri gome
nenengo ngu ma keyootenggo. Kini, ye mera ngaro muri ngu
keyootenggo.
5 Nguro ye gome ingoyi! Apolos ngu ndawu oningga? No
Pol, no ngu ndawu oningga? Noore erayaga nga ngu, ko oni
nangge. Noorengo konari nguno, ye Anutro nowoondoyemo
hamoo tewonggoku ngu! Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo noore ko songo songo yunowo.
6 Ngundiro nguro, no Polndo, ngu oo yuwooyi miwonoku
ngu, Apolosdo ngu uru dowooro komoongootoni, ene
Anutdo yeni oorero urungga yewo.
7 Ngundiro nguro, oni oo yuwooyi mitekungga ngu, ko oni
oo komoongootekungga nguya ene oowooyari bingamiyari-
dodo kini. Ene oo tetoni ooretekungga, ngu Anut enengombo
nangge, ene urungga oowooyi bingaminidodo oorengo.
8 Oni oo yuwooyi miteku ngu, ko oni oo komoongooteku
nguya ngu koyari guranangge, ereremo oorengo. Enengo
eraya eraya enengomo enengomo ko teworiku, nguro uriyi
nenengo ngundiro yowari.
9 Hamoo, noore ngu Anutya, ko gobooro teteto. Ye ngu
Anutdo enengo koni, ko enengo yani, ngundiro merako
ngano oorootenggo.

Kristen Oniro Ko Oni Ngu Ya Yeyingo Oni Ngundiro

10 Yo, ye Anutro yani ngundiro. Anutro sumangeni ngu
no nunootoni, nguno no ya yeyingo oni tabango ngundiro
tero, no ya nonggini kuri miwono. Ngundiro tetoowe,
ene oni gurado ngu ya nongginingga, ngu sanganimo ya
yewo. Ene oni bidodo gome ingonda teya ngu, ene ngu ya
nongginingga, ngu sanganimo ya gome oorengo ngu nangge
yeyi. Ya ngu Anutro Kristen oni simoo bare.
11 Ye ingootenggo. Hamoo, ya nonggini gagiwi merako
oorootenggoku ngu yaro damoni, ero ingootenggo. Yisas
Krayis ngundo nangge yaro nonggini gagiwi merako oo-
rooteku, ngu damoni ngundiro. Damoni yanggango gura
kini.
12 Anutro ko oni, ngundo Anutro mandeni, ngu nenengo
oorengo oni etuyerowaku ngu, ngu ene ya gome yanggango

yeteku ngundiro. Ene ko oni gura Anutro mandeni gome nenengo ma etuyerowaku ngu, asa, ene ya biyomi yeteku ngundiro.

13 Arisa, Kristen oni bidodoboro koye ngu, kootuyisina engge nenengo ngundiro nangge tunootewa. Nguro mandeni wirikoyingo naruni tunootetoni ngu, de kookingo ngundiro. Ngu de kookingongga, ngundo oni bidodoboro koye songomo songomo towooyeroro wirikoyerowa. Nguno oni enengo koye kenoro ingowanggo. Oni nguro koni tewoku, ngu metemi, ngundi kini, ero ingowanggo.

14 Ene Krayisdo oni guraro koni wirikootoni, gome nenengo tetoni ngu, asa, ngu oningga ngu ene urini ngu gome oorengongga ngu yowa.

15 Ene Krayisdo oni guraro koni wirikootoni nenengo kinitetoni ngu, asa, ngu oningga nguro urini nguya ma yowa. Ene enengo keta oruweroyiga ngu ma oonootewa. Oni ya dero oo sitowini bidodo demukootoni, kingo kande oorero toongeteku ngundiro.

Kristen Oni Simoo Bare Ngu Anutro Ya Kundingiyi

16 Ye Kristen oni simoo bare, ye nangge ngu Anutro ya kundingiyi. Anutro Yuka ngu ye nowoondoye newendemo nguno oorooteku ngu! Ye bine ngu ma ingootenggo?

17 Yo, ye ngu Anutro ya oorootenggo. Oni gurado Anutro ya ngu yomburiyootoni ngu, asa, Anutdo ngu oningga nguya yomburiyowa. Ndadiro nguro, Anutro ya ngu kundingiyi oorengo, ye nangge, Anutro ya.

Noore Oni Gura Oowooyi Ma Okoowato. Anut Doongeyimo, Ngu Kingo Oo Ngundiro.

18 Ye oo ngandiro ngu ma kabetewero. Ye kewooroyemo nguno oni gurado ene mera ngaro murimo endeyoro oode, ngunonggo ewa. No ingondudune ingoyingonedodo, ero ewa. Ene komo mera ngaro muri ngu yokoya yowoorengoya ngu, ene mete ingonduduno ingoyingonidodo Anutdo inootoni tunootewa.

19 Ndadiro nguro, mera ngaro ingondudu murini ngu, Anut doongeyimo ngu, muri biyomi wenonoyingo ngundiro. Anutro mandeno nakangoyingomu, ngu ngandiro ooroote.

Anutdo ingondududodo oni enengo godange muriye gura gura ngundo gosiyerooteku ngu, onindo seba bowerano nusako yootenggoku ngundiro. Eyingo. (Yob 5:13)

20 Anutro mandeno ngandiro nguya ete.

Anut Oo Bidodo Simburi Urungga, ngundo oniro ingoyingo ingonduduye ngu ingootoni, ngu engge kini tete. Eyingo. (Sam 94:11)

21-22 Nguro ngu, oni gura enengo oowooyi bingami ma
ero okoowero. Pol, Apolos, Pita ngundo yengo ta-
bango oni ootooro hoorooweyeroweroyimboro yoyeyingo.
Merangga nga bidodomo gome oorootenggoku, ngu bidodo
ye hoorooweyerowero oorootenggo. Oni keta oruweroyi;
oni kumooweroyi; oo bidodo ataga oorootenggoku nga;
ko oo kootuyisina tunootewaku, ngu oo ngu bidodo ye
hoorooweyeroyingo.
23 Yo, ye ngu Krayisromu, Krayis ngu Anutromu.

4

Oo Bidodo Simburi Urungga, Ngundo Enengo Ko Oni Ngu Wirikoyerowa

1 Onindo noore yeyoro ingootenggoku ngu, noore Krayisro
ko oni, ene hoorooweyingo oni, oorooteto. Noorendo Anu-
tro mandeni kuri kombitero oruwokungga ngu yootunoro
eweroyi, nguro ko oni yoyewo.
2 Ko oni, nguro mamana mande ngandiro: ene komo
ko gome sobowooro ko tewanggo. Ngu ene ingondudu
guranangge ingoro, ngunonggo ko gome tetenggoku, ngu
enengo sobosobo oni, ngu etungowanggoku, ngu ko oni ngu
gome nenengo.
3 Yendo bine, ngundi oni gurado, noro murine kone nguya
wirikoro kenowero towoonerowaku ngu, nondo ngu ooga
ngu ingootoowe, kingo oo ngundiro tewa. Yo, no nenen-
gombo nenengo murine, kone nguya wirikoro, ma kenoro
ingooteno.
4 Hamoo, no nenengo biyomine gura ma kenoro in-
gooteno. Nguro ngu, no nenengombo ngandiro ma
ewano. No oni gome nenengo oorooteno, ero ma ewano.
No wirikoneroweroyi ngu, Oo Bidodo Simburiga, ngundo
nangge wirikoneroote.
5 Arisa, yendo eriri tero, oni sodedo ma wirikowero.
Ndadiro nguro, Yisas ombuweroyi naruwo ngu ma
tunooteyingo. Oo Bidodo Simburi Yisas, ngundo ombuyago
wirikoni. Ngu naruno nguno, enendo oo ngu bidodo
ooreriko oongootoni oorooteku, ngu yoro soru himimo
tunoo watayewa. Onindo nowoondoyemonggo nangge,
mande ingootenggoku, ngu bidodo yootunootoni tunootewa.
Ngu naruno, Kristen oni guranangge nangge Anutdo
bingamiye, ero okoowa.

Korind Oni Simoo Baredo Enengo Bingamiye, Ero Okooyingo

6 Ye Kristen konebane, nga mandega nga nondo, noore
Apolosya bungomo rogo tetenggo. Ene nga mandega nga

ye mete nooreno ingoya, ye ngunonggo Anutro mande muri
nenengo ngu yoya gome oriyi. Yendo oni gura bingami, ero
okooro, oni gura oowooyi ma wongooyi uwero.
7 Onendo ge goyoro oni urungga goyewo? Anut nangge.
Hamoo, ge Anut kandeyimonggo, oo bidodo kuri yoro
ngu, asa, ndawugaro nguro, gengo oowoongge bingamingge
nangge ero okoote?

8 Yo, ye ngandiya ingondudu teyi, yengo nowoondoye
Yuka Kundingiyimbo angetoni, nguro ye Anutro mandeni
murini ngu bidodo kuri yomukowonggo. Ngundiro nguya
kini. Yo, ye ingoyingo yoyi, yengo ootootooye muriye
ngundo ngandiro ingootenggo. Krayisdo omburo, simoo
bare soboyeroro oodoni, ye eneya gobooro simoo bare
soboyeroro oruwero ero ingoro ngu, asa, noorendo ye
koye tero soboyeroweroyi, ngu ma ingowero. Ngu hamoo
tetoni ngu, asa, noore Kristen oni bidodo simoo bare
soboyeroweroyi koyi, ngu tewato. Ene yendo ingoyingo
yootenggokungga, ngu nenengo kini.
9 Nondo ngandiro ingooteno. Anutdo noore Aposel
yoyewoku, ngu oni kootuyesina oorootenggoku ngundiro.
Anutdo oni bidodo, ko Engel oni nguya doongeyemo
noore rogoyerowoku, oni yureyi kumoowero tetenggoku
ngundiro.
10 Oni gidaregado nooreya ngandiro ingootenggo. Noore
Krayisro oni oorootetoku, ngu wenonoyingo oni, ero in-
gootenggo. Ene yengombo ngu ngandiro ingootenggo.
Noore Krayisnonggo ingoyingo urunggadodo, yanggango-
nanidodo, oowoonanidodo oorooteto, ero ingootenggo. Ene
yendo nooreya nguya ngandiro ingootenggo. Ene yanggan-
goye oowooyedodo nguya kini, ero ingootenggo.
11 Kurimonggo mayero, nga naruno ngano nguya noore
oowariro kumooro, sonoro hahangero, towi kumbaro in-
goro wenonootooye, kandeye oondookero yutoro oweye-
rootoyi, noore nenengo bibitero oruweroyi musinani kini.
12 Noorengombo kandenanimbo ko yanggango teteto. Oni
noore yomooyunoro mande etenggoku ngu, noorendo ene
hoorooweyeroro Anutno yemboongetooye, kumanadodo
tetoyi, ngundiro yemboongeyingo. Oni noore yomburiye-
rootenggoku ngu, noorendo kowuri ngu koorowooteto.
13 Ene nooreya mande biyomi oorengo ngu etenggoku
ngu, ene noorendo ngu ayibi mande ememonggo eneno
gumi eteto. Noore ngu mera bidodoboro kitikata, ngundiro
oorengo tero oorooteto. Noore oni bidodoboro sugabo
ngundiro teteto. Noore kurimimonggo ngundiro oodooye
omburo, ataga oorooteto.

Korind Oni Simoo Bare Ene Komo Polro Murini Ngu Nangge Teyi

14 Nondo nga mandega nakangootenoku, ngando ye oy-
imoyeroni ero kini. Kini, ye noro simoone, nguro yengo
nowoondoyi tero nguro, nondo yengo ingonduduye ngu
yanggango teyunowero nakangooteno.
15 Yengo sobosobo oni ngu ma kandangeweroyi,
oowooyingga oorengo, ngu Krayisro mande murinimo
soboyeroweroyi, ene yengo Awaye oowooyingga kini. Ene
Yisas Krayisro murinimo ngu, nondo nangge yengo awaye
oorooteno. Yo, nondo Anutro Mande Keta Mesarango, ngu
yeno koretero wesiyoro etoowe, ye nowoondoyemo hamoo
tewonggoku, nguro no yengo awaye.
16 Nguro ngu, no ye eririyerootenoku ngu, ye noro murine,
ngu yoya kenoya, ngundiya teyi.
17 Ngundiro nguro, nondo Timooti nguro gome in-
gootenoku, ngu nenengo nangone ngundiro sureyootoowe,
ye tanggeyimo oorowute. Ngu ene Urungga Oo Bidodo
Simburiga, nguro newendemo hamoo teyingo. Ngundo
Krayisro mande murini nondo etuyerowonoku, ngu sowey-
oro etuyerowa. Etuyerootoni, nguno yengo nowoondoye
ngu yokutuwootoni, ye ngunonggo nondo Krayisro oore
murininggа keyootenoku, ngaro ingondudu tero ngu key-
owanggo. Nondo Kristen oni simoo bare ende bidodomo
etuyerootenoku, Timootiro murini nguya ngundiro.
18 Oni gidaregado ye kewooroyemo ene ngandiro in-
gootenggo. Pol, nooreno ombuwero ma ingoote. Ngundiro
ingoro, nguro ene ootoogero, windawinda tero endey-
ootenggo.
19 Ene no yeno sodedo oorowuweroyi ngu, Oo Bidodo Sim-
buri ngundo ingootoni ngu, asa, no ye tanggeyemo sodedo
oorowuwano. Ngu naruno nguno, no windawinda tero
endeyootenggoku oni nguro mandeye wirikowano. Enengo
mandeye ngu enggedodo bine, ngundi kingo mande nangge?
No ene kewooroyemo oode ngu, asa, ngu enengo mande ngu
wirikowano.
20 Ene Anutro mande murininggа, ngundo oni simoo
bare enengo soboyerooteku, ngu kingo mande nangge kini.
Anutdo enengo oni simoo bare yanggangoni yunootoni,
nguro ene mete enengo oo tewero ingooteku, ngu nangge
keyootenggo.
21 Yendo ndadiro muringga, nguro ingootenggo?
Nondo omburo, yeno manggaru tero, ngunonggo
mamanayerowano, bine, ngundi nowoondone imakeyingo
ayibidodo murini nguro Yukadodo oorowuwano, bine? Ye
yengombo ngandiya ingoyi.

5

Sebobarese Muri Biyomi Ngu Korind Kristen Kewooroyemo Oruwo

1 Mande binga ngandiro ingowono. Ye kewooroyemo nguno, erambarisa oruweroyi muri ngu yomburiyootoyi ingowono. Ngu muringga ngu, oni sowe gidarega kewooroyemo, ngu muringga ngu kini. Ngu ngandiro: Oni gurado, enengo eweyi nguro bareyi kootungga ngu woosooro yowo.

2 Nguro, ye mande konokono tero oorootenggo! Ye komo mera utoro windawinda tetenggoku, muringga ngu yokoya, nowoondoye yowoorengoya, weti mbumbuwa ye kewooroyemo oorooteku, nguro sendo moguru teya oriyi. Ye komo oni ngundiro muri biyomi tetekungga, ngu owetoyiga toongeni, ene yeya ma yowuruwooro oruwero!

3 Hamoo, no yeya ma oorooteto. Ene noro nowoondone ngu yeya oorooteku, nguno oni ngundo muri biyomingga tewoku, nguro mandeni ngu no kuri kenoro wirikoro ingowono.

4-5 No kuri ngandiro ewono. Ye Oo Bidodo Simburi Yisas oowooyimo ko enengo yanggangonimo yowuruwootenggoku naruno ngu, noro ingondudune nguya yeya oruwa. Ngundiro nguro, ye ngu oningga ngu yoro, komo Setanro kandeyimo yeyi. Nguro ngu, enengo mbumbuwaro murini ngundo yomburiyowa. Ngundiro tetoni ngu, asa, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, nguro narunimo gaboyi yowa.

Korind Kristen Onindo Oni Biyomi Komo Oweyi

6 Yendo mera biyomi utoro windawinda tetenggo. Ngu muri gome nenengo kini. Ngu ngandiro: Ene oni gura weti mbumbuwa tero oruwaku ngu, ngundo ngu ye Kristen bidodo nowoondoye yomburiyomukowa.

7 Ngundiro nguro, ye komo weti mbumbuwa ye kewooroyemo oorooteku, ngu andangeya yokoyi. Ye ngundiro tero, nowoondoye metemi nenengo oruwanggo. Ndadiro nguro, Anutro Sipsip ngu, Krayis ngundo kuri wooro yero, noorengo weti mbumbuwadodo kumooyingo.

8 Yudaro kundingiyi ngu kenoweroyi naruno ngu, ene Yis yano oorooteku andangero yokoro, ene oomanongoyingo kingo kayingo. Ngundiro nangge, noore nguya komo noorengo weti mbumbuwa kewooronanimo oorooteku, ngu bidodo andangero yokowato. Noore ngundiro tero, asa, noore mete Krayisya siyero enengo murini gomemu keyowato.

9 So uyi gurano, no kuri yengo nakangowonoku ngu,
ngandiro ewono. Ye oni sebobarese muri biyomi teteng-
goku, nguya ma siyero, dobooye tero gobooro ma oruwero.
Eyingo.
10 Ene oni bidodo mera ngaro, oni ene sebobarese muri
ngu oo kenoro kenomayingootenggoku, oni ganayeroro
kingo oo duwoo yoweroyi, oni ene mera mbooro biyomi
nguno yambo mande tero ngu keyootenggoku, ye yoyokoro
songo oruweroyi ereremo kini. Hamoo, ye oni bidodo
ngundiro muri biyomi ngu hamoo yokoro ngu, asa, ye komo
nga merangga nga hamoo oorengo yokowanggo.
11 Ene nondo mandega nakangowonoku, nguro damoni
ngandiro. Ye oni gurado Kristen doboone etoni, ene ngu
oningga nguro murini biyomi ngu ngandiro: sebobarese
muri ngu tero; oni guraro oo kenomayingoro; mera mbooro
biyomi nguno yemboongero; oni gidaregaya kootuyesina
mande ero; ene biya sono urungga nero wenonoro endey-
oro; oni guraro oo ngu kingo sobiyoro yooteku ngu, ngu
oningga nguya yeya ma siyero oruwero. Kini, ye ngundiro
oni nguya, oowari gobooro ma newero.
12 Oni Krayisro murini ma keyootenggoku ngu,
wirikoyeroweroyi kongga ngu noromu bine? Kini,
Anut enengo ko nangge. Ene oni yengo kewooroyemo
Kristen murimo oorootenggoku ngu, yengombo koyi teya
wirikoyeroyi.
13 Yo, oni Krayisro murini ma keyootenggoku ngu, Anutdo
wirikoyerowa. Ene Anutro mandeno ngandiro ete.

Ye kewooroyemo oni ngundiro biyomi ngu andangeya
yokoyi. Ero eyingo. (Dutoronomi 17:7; 19:19; 22:21;
24; 24:7)

6

Kristen Dobooyi Yoro, Kootno Ma Wirikowa

1 Ye kewooroyemo nguno oni gurado Kristen dobooyi
guraya bine mandedodo tetoningga ngu, ene Gabumanno
oororo Koot ma tewero. Kini, ene komo Kristen oniro
yowuruno dobooyiboya mandeyari ngu yomosiyori.
2 Wirikoweroyi naru wengamo nguno, noore Kristen
simoo bare ngundo mera bidodomo oni simoo bare
bidodoboro mandeye wirikowato. Ye bine, ngu ma in-
gootenggo? Yo, hamoo, ngundiro teweroyi tetoni ngu, asa,
ye mete mande bobodi ngundiro ngu wirikoyi.

3 Wirikoweroyi naru wengamo nguno, noorendo Engel oniro mandeye ngu wirikoyerowato. Ye ngu ma ingootenggo, bine? Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ye mete mande bobodi ye kewooroyemo oorooteku, ngu wirikoyi.

4 Nguro ngu, Kristen oni gura ene bingamini kini, ngundo nguya ene mete mande bobodi ngundiro ngu wirikoweroyi ingoyingonidodo. Ndawugaro, ye ngu mande ngu yoro Gabumanno oorowutenggo?

5 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, oyimoyeroni, ero eteno. Ndadiro nguro? Ye kewooroyemo nguno oni gura, ene mande wirikoweroyi ma ooroote, bine? Ngundo dobookuriye erayaga nguro mandeyariga tunootewoku, ngu ma wirikoro yomosiyowa, bine?

6 Ene ye ngu muringga nguno nangge, Kristen dobooye gurado, Kristen dobooyi yoro, oni Krayisro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, doongeyemo mande wirikoyingo onino oorowutenggo.

7 Ingoyi. Ye Kristen oni dobookuriye yoyoro, Gabuman mande wirikoyingo onino yoyetenggoku ngu, ye Kristen onindo yengo kewooroyemo muri nenengo ma tero etuyerootenggo. Ene oni gurado ye yomburiyerootoni, ye nguro ma ingowero, ngundi oni gurado yengo oo yomukootoyi, ye nguro gumi ma tewero. Ngu muringga ngundo ngu, oni Kootno mandeni wirikowero ingooteku muringga ngu dagate.

8 Ene yengombo ngu, muri biyomi tero, oni gidaregaro oo kingo sobibiyoro yootenggo. Yo, yengombo yengo kewooroyemo Kristen dobookuriye oorengo, nguno nguya ngu muringga ngu tetenggo.

9-10 Oni ene muri biyomi tetenggoku ngu, ene Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo endega enengo oni simoo barero sobowooteku, ngu ma yowanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo? Kinitetoni ngu, yengombo yengo nowoondoye kingo ganangootenggo. Oni ene buribari sebobarese tero endeyootenggo; oni ene mera mbooro biyomi nguno yemboongetenggo; oni ene erambarisa muri yomburiyootenggo; simoondo enengo nangge, simoo dobooyeboya ebe korokoro tero endeyootenggo; simoondo oyimo mande, ngu oni gurano tetenggo; yakaka onindo muri biyomi tetenggo; oni guraro oo kenomayingootenggo; oni biya sono gome gome nero, nguro mboorombo yoyoote; oni dobooyi yomooyunoro kootuyesina mande ete; oni ene dobooyiboro oo kingo sobiyoro yoote; ngu oni ngundiro ngu bidodo Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo endega, enengo oni simoo barero sobowooteku, ngu ma yowanggo.

11 Ye gidarega kuri ngu oni ngundiro oruwonggo.
Ene yengo weti mbumbuwaye nowoondoyemo ngu
sonowooro andangeyunootoni, ye oni nenengo kundingiyi
tunooteyingo. Anutdo ye ngu enengo soreyeroro yootunoro,
kumana yunoro yootunoyeroyingo. Noorengo Anutga,
ngundo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas
Krayis, nguro oowooyimo, ko Anutro Yukanimo nguya
oni nenengo, ero ewo.

Noorengo Gowenani Kundingiyi

12 Hamoo, ene oo gidarega Anutro mande ma yomburiy-
ooteku ngu, ngu oo ngu no bidodo mete teweroyi in-
gooteno. Ene oo gidaregado hooroowenerowerоyi kini, ngu
yokootoowe, ngundo ma sobonerowa.
13 Oni gidaregado etenggo. Oowari ngu kawuyemboromu,
kawuye ngu ene oowariromu. Ene ngundiro ero simoo
bare etuyerootoyi, ene sebobarese muri biyomi ngu mete
teweroyi ero, ngu nangge tetenggo. Ene oowari oo ngu
goweyega, ngaro sodedo kinitewa. Ene Anutdo goweyega
ngu muri biyomi teweroyi nguro ma yeyingo. Kini, ene
goweye ngu Oo Bidodo Simburiga, ngu enengomu nangge.
14 Anutro yanggangoni, ngundo ene kuri Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani, ngu merenonggo yokutuwootoni ko keta
ootoogeyingo. Ngu yanggangongga ngundo nangge, noore
nguya yokutuyerowa.
15 Ye Kristen oni ngu ye Krayisya guranangge. Ye bine
ngu ma ingootenggo? Ngu hamoo nguro ye mete goweye
yoro sebobarese murimo yewanggo, bine? Kini, ye nowoon-
doye Krayis inoro, ko goweye yoro, sebobarese muri nguno
yeweroyi nguya kini.
16 Oni ene ooreko ooreko bare ngu dowooro boogomooro
werewariku ngu, ene goweyari ngu yeri guranangge tewa.
Ye bine, ngu ma ingootenggo? Anutro mandeno ngandiro
nakangoyingo.
Ngu simoo bare erayaga ngu goweyari guranangge
tunootewa, ero eyingo. (Yenisis /Stat 2:24)
17 Ene oni gura Oo Bidodo Simburi nguya yowuruwooro
oruwariku ngu, ene nowoondoye gurananggemo oorooteri.
18 Ye komo sebobarese muri ngu sodedo yokoya sayi!
Weti mbumbuwa gumi bidodo onindo tetenggoku, ngu goweye
sanganimo tetenggoku ngu biyomi. Ene sebobarese muri,
ngu goweye newendemo ngu yeyi biyomi yete. Ngu mur-
ingga ngu, Anut doongeyimo ngu biyomi oorengo.
19 Ye bine, ma ingootenggo? Yengo goweye ngu Yuka
Kundingiyi nguro ya. Anutdo ngu ene Yuka inoro, enen-
gombo ngu nowoondoyemo uro, nguno ooroote.

20 Ngundiro nguro, ye ngu yengomu kini. Anutdo uri
urungga oorengombo, ye uriyeroro yoyowoku, nguro komo
yengo goweyega ngu Anut inootoyiga, Anutro bingami eya
okooni.

7

Erambarisa Teweroyi Nguro Muri

1 Ataga, no yendo mandega nakangoro nunowonggoku,
nguro gumi nakangoro yunooteno. Ngu ngandiro: oni gura
ene bare ma yoyingongga ngu, ene gome.
2 Ene sebobarese muri biyomi urungga ooroote. Ngundiro
nguro, oni simoo enengomo enengomo baredodo tero
oruwanggo. Ngundiro nangge, bare nguya ene kame-
sumooyedodo tero oruwanggo.
3 Simoo goweyi ngu, enengo bareyiboromu, kameyimbo
ngu ma sorengowero. Ngundiro nangge, bareyi goweyi ngu
kameyimboromu, bareyibo ngu ma sorengowero.
4 Bare goweyi ngu enengo nangge kini, ngu kameyimboro
nguya. Simoo goweyi ngu, bareboro nguya.
5 Yari erambarisa teya ngu, gurado gura ma kootu in-
oro, goweyi ma sorengowero. Yo, yaringo eraya er-
aya nowoondoyari guranangge yero, naru bodaga nangge
kundingiyi ootooro, nguno Anutno yemboongewero, ngu
mete. Nguno ngu, yari Anutno yemboongewari. Ene kootuy-
isina, yari goweyari ko gobooro yero yowuruwoowari.
Yari ko ma yowuruwooro gobooro oodori, nguno goweyari
gome sobowooweroyi ereremo kini tetori, nguno Setando
towooyerowa.
6 Ene yendo erambarisa teweroyi muringga, nguro nono
sumoo ewonggoku, nguro nondo ngandiro eteno. Nga ngu
mamana mande oorengo kini.
7 Nondo ngandiro ingooteno. Simoo bare bidodo ngu
nondo bare kini oorootenoku, ngandiya oriyi, ero ingooteno.
Ene Anutdo ngu simoo bare gidarega yanggango yunooteku
ngu, ene mete gosiyi ootooro goweyi sorengoro, ene eram-
barisa teweroyi, nguro ene ma ingowa. Ene simoo bare
gidarega ngundiro ingonduduye yanggangoye kini ngu, asa,
ene erambarisa teyi.
8 Asa, oni erambarisa ma teyingo ngu, ko bare kameyi kuri
kumooyingo, nguro nondo ngandiro eteno. Ene nondo gosiyi
oorootenoku, ngandiro oruwanggoku ngu, ene ngu gome.
9 Ene yengombo nowoondoye goweye ma sobowooweroyi,
ingoro ngu, ene mete kamebare tewanggo. Yo, ye mete
erambarisa teyi. Kinitetoni ngu, doongeye uru teyingo muri
biyomi ngundo yengo goweye sobowoowa, ero eteno.

10 Oni erambarisa tero oorootenggoku, nguro no nga ma-
mana mandega nga, ero yunooteno. Nga ngu, noro mamana
mandene kini, nga ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani,
nguro mamana mande ngu eteno. Bare ngu, ene komo
kameyi ma yokowero.
11 Ene baredo kameyi yokoro ngu, ene komo kingo orini.
Yo, ene gosiyi oruwa bine, ngundi ene ko enengo kameyimo
ko ooroya nowoondoyari gobooro yeya oriri. Simoondo
nguya, ene bareyi owero ma yokowero.
12 Nga mandega nga, Urungga Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, nguro mande kini, nondo nangge ngandiro in-
goro eteno. Ene Kristen doboonani gura bareyi Krayisro
newendemo hamoo kini, ngundo Kristen doboonani guraya
oruwero etoni ngu, asa, ngu simoongga ngundo enengo
bareyi ngu ma owero yokowero.
13 Ene bare gura kameyi ngu Krayisro newendemo hamoo
kini, ngundo bareyi yokowero ma ingootoni ngu, asa, barey-
ibo ngu simoongga ngu ma yokowero.
14 Ye ingoyi! Simoo ene newendemo hamoo kini ngu, ene
bareyi newendemo hamoo teyingo nguya woorogongoro
ngu, ene kumanadodo yootunootoni tunootete. Ndadiro
nguro, enengo bareyi ngu newendemo hamoo teyingo.
Ngundiro nangge, bare ene newendemo hamoo kini, ene
kameyi newendemo hamoo teyingo nguya woorogongoro
oorooteriku, nguno ene kumanadodo yootunootoni,
tunootete. Ene ngundiro ma tero ngu, enengo simooye
nguya, ene kumanadodo ma tunootewanggo. Ene
nowoondoye hamoo tetenggoku nguro, enengo simooye,
ngu Anutdo kumanadodo yoyeni tunootetenggo.
15 Ene onendo newendemo hamoo kini, ngundo eram-
barisa muri ngu yokowero tetoni ngu, ye ma soreyerowero,
nguno yokoyi. Ngu simoongga, ngu toongewero tetoni
ngu, asa, enengo Kristen bareyiga ngu ma sorengowero.
Ngundiro toongetoni, Kristen barega ngu, ene mete gosiyi
orini, eneno kowuri kini. Ngundiro nangge, ngu bare
toongewero tetoningga ngu, asa, enengo Kristen kamey-
ingga ngu ma sorengowero. Kini, Anut doongeyimo, ene
mete yokootoningga toongeni. Anutdo noore nowoondo-
nani imakeyingo murimo oruweroyi, nguno negoyeroyingo.
16 Bare ge ndadiro tero, kamengge Kristen murimo yowa?
Simoo ge ndadiro tero, ge Kristen murimo barege yowa?

Noore Komo Anutdo Muringga Kuri Yunoyingongga,
Nguno Nangge Oruwato

17 Asa, ene Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo ingoyingo songo songo, ko songo songo bayetero

yunoro, nguno negoyerowoku, ngu gome dowooya teyi. Ye
erambarisa tetenggoku, ngundi gosiyi oorootenggoku ngu,
yengo muriyengga Anutdo ero yunowoku, nguno nangge
oriyi. Nguro, no ende bidodomo Kristen oni simoo bareno,
nga mamana mandega nga nangge, ero etuyerooteno.
18 Ene oni gura moondeyi yomosiyoyingo sunggidodo,
Anutdo ngu negongoro yoyingo tetoni ngu, asa, ene
ngu sunggi ngu goweyimo oorooteku, ngu ma andangero
yokowero. Ngundiro nangge, oni gura moondeyi ma
yomosiyoyingo ngu, Anutdo ngu negongoro yoyingo tetoni
ngu, ene ngu sunggiga ngu goweyimo yeweroyimboro ma
ewero.
19 Moondeye yomosiyoyingo sunggiga ngu, ko moondeye
ma yomosiyoyingo nguya, ngu kingo oo ngundiro. Ene Anu-
tro mamana mandeni ngu keyoweroyi, ngu gome nenengo
oorengo.
20 Oni gura ko gurano oodoni, Anutdo ngunonggo ne-
gongoro yootoni ngu, ene komo ngu kongga, nguno nangge
orini.
21 Ge kingo kirikiri ko nangge tero oodoyi, Anutdo
ngunonggo negogerootoningga ngu, asa, ge nguro nowoon-
doge ma kowuri yewero. Ene ge oore gurano kingo kirikiri
ko teweroyi, ngu yokoweroyi oore kenoya ngu, ge mete
ngundiya teya, ngu oorega ngu keyo.
22 Ngu ngandiro: ene kirikiri oni gura oowooyi kini
oodoni, Anutdo ngunonggo negongoro yootoni ngu, ene
Anut doongeyimo oowooyidodo tunootewa. Ngundiro
nangge, oni gura oowooyi bingamidodo oodoni, Anutdo
ngunonggo negongoro yootoni ngu, ene Krayisro kirikiri oni
tunootero oruwa.
23 Anutdo enengo urini urungga oorengombo ye ko
uriyeroro yoyoyingo. Nguro ye oni gidarega yoyokootoyi,
ngundo yengo ingonduduye ngu sobowooro, ngunonggo
biyomimo teyunowero. Kini, Anutdo yengo ingonduduye
ngu nangge sobowooni.
24 Ye Kristen dobookurine, kono ngundiro nguno oodoyi,
Anutdo ye negoyeroro yoyingo ngu, ye komo ngu konggano
ngundiro oodoyi, Anutdo ye hoorooweyerowa.

Oni Kamebare Ma Tetenggoku, Nguro Mandeye

25 Ene, ye bare oore simooya ma wereyingo, yengo ma-
mana mandega Oo Bidodo Simburi Urungga, ngunonggo
ma yoyingo. Ene nondo nenengo ingondudune ewano.
Anutdo noro sumange tenunoyingo ngundiro, ye nguya noro
mandene nga nowoondoye hamoomonggo ingoyi.
26 Nondo ngandiro muringga ingootenoku, ngu metemi.
Ataga, nga naruno ngano kowuri urungga tunootete.

Ngundiro nguro, ye ataga oorootenggoku, ngundiya nangge,
ye bidodo gome oriyi.
27 Ge baredoya gobooro oorooteri, bine? Ngundiro teton-
ingga ngu, ge bare ngu yokowero ingondudu ma tewero.
Ge bare ma yoyingo, bine? Ngu mete ge baredoro ma
ingondudu tewero.
28 Ngundiro nguro, ge bare yowaku ngu, weti mbum-
buwani kini. Ene bare oore, ene kameyidodo tewaku nguya,
ngu wetini kini. Ene simoo bare erambarisa tewanggoku
ngu, ene mera ngano kowuri urungga yowanggo. Nondo
ngundiro kowuringga yeno tunooteweroyi nguro eteno.
29 Ye Kristen konebane, nondo ngandiro eteno. Naru
ootutete. Nga naru bodaga, ngaro ye ngandiya teyi. Ene ye
baredodo ngu, ataga ngano ngu, ye komo Anutro ko nangge
teya, gosiyi ngundiya oriyi.
30 Oni sendootenggoku ngu, ene komo ingowanggo. Ngu
sugi ma oruwa, eya ingoyi. Oni ene oni oni tetenggoku
ngu, ene komo nguya ingoyi. Ngu sugi ma oruwa, ero
ingootenggo. Oni oo uriyootenggoku ngu, ene komo nguya
ingoyi. Ngu kingo oo ngundiro, ero ingootenggo.
31 Oni ene mera ngaro oo nguro koyi tetenggoku ngu,
ene komo mera ngaro oo ngu gome ma dowootoyi, sugi ma
oruwa. Ndadiro noore ingooteto. Nga merangga ngaro, oo
ngu kinitemukowa, ero ingooteto.
32 Nondo ngu ye oo oowooyinggado ingonduduye ma
yomburiyowero, ero ingooteno. Oni ene bare ma yoyin-
gongga ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
murini, nguro ingondudu urungga tete. Ene Oo Bidodo
Simburi Urunggado ingooteku, ngundiro tewero ingoote.
33 Ene oni bareyidodo tero ngu, ene mera ngaro oo nguro
ingondudu urungga tete. Yo, naru gumi ene Anutro koni
nguro ingondudu tero, ko naru gumi ene mera ngaro oo
nguro ingondudu tete. Yo, ene bareyibo muringga in-
gooteku, ngundiro tewero ingoote. Ngundiro nguro, enengo
ingonduduni tege eraya tunootete.
34 Bare oore ma kameteyingo ngu, ene Oo Bidodo Simburi
Simbunanimboro murini, nguro ingondudu urungga tero,
nguro ingonduduni newende bidodo ene inoni. Ene bare
kameyidodo nguro ingonduduni urungga ngu, ene ndadiro
muringga tetoni, nguno kameyi oni oni teweroyi, nguro
ingoote.
35 Nondo nga mandega etenoku nga ngu, ye hoorooweye-
rootoningga, gome oriyi, ero nguro eteno. Nga mandega nga,
ye sureyeroro kini. Nondo ngu ye gome nenengo ootooya,
ngunonggo suwooyi sano Oo Bidodo Simburi Simbunani,

nguro koni ngu nangge teyi. Ye oo gura gurano yengo
ingonduduye nguno ma yewanggo.
36 Ene oni gurado enengo bare gura sorengootoyi
oodoni, ene ngu sobowooro enengo goweyi sorengoro,
ma oruweroyi tetoningga ngu, asa, ene mete sodedomangge
bareyiga ngu yoya gobooro oriri. Ngu Anut doongeyimo,
weti mbumbuwa kini. Ene enengo bareyi sodedo ma yoro,
nguno enengo barega sorengoyingo nguya torige endeyoro
ngu, asa, Anut doongeyimo, ene weti mbumbuwa tewa.
37 Ene oni gurado enengo newendemonggo yanggango
ingootoni, oo gurado ene ma eriringootoni ngu, ene mete
enengombo enengo ingonduduni ngu sobowooweroyi, ngu
ene mete bare ngu yokooteku ngu, ene metemi oorengo.
38 Ngundiro nguro, oni gurado ngu bare ooregaku yoro
bareyi tewaku, ngu muri gome tewa. Ene oni gurado bare
ma yowaku ngu, muri gome nenengo oorengo tewa.
39 Ene bare guraro kameyidodo tero oodoni, ngu barega
ngu ene kameyimboya gobooro oode oode oororo, kameyi
kumooteku nguno wenga. Ene kameyi kumootoni barega
ngu kingo ootooro ngu, asa, ene mete simoo gura yowa. Ene
kame tewero ngu, ene komo Kristen simoongga yoni.
40 Ene nondo ngandiro ingooteno. Ene barega ngu kameyi
kumootoni kingo oorooteku ngu, ene mete oni onidodo
teya kingo orini. Anutro Yukani ngundo mandega nga
etunerootoni bine, ngunonggo eteno.

8

Mbooro Godange Nguno Nusako Karo Wooro Yeyingo

1 No ataga nusako mbooro godange nguno karo wooro
yero yemboongetenggoku, nguro mande murini ewero.
Noore ingooteto. Noore ingoyingo urungga moore, ete.
Ene ngu ingoyingo urungga ngundo yoyeni oni gidaregano
windawinda teweroyi muri teyingo, ero ingooteto. Ene
oni gidaregano nowoondoyi teweroyi muri teyunoro
hoorooweyerootooye ngu, oni mete ngu Anut gome
yanggango keyowanggo.
2 Ene oni gurado enesu nangge oo guraro ingoro, no oo ngu
teweroyi no bidodo watayi ewaku ngu, ngu nenengo kini.
Kini, ene mete nguro ingondudu urungga gura yowa.
3 Ene oni gurado newende Anut inootoni ngu, arisa, ngu
oningga nguro Anutdo gome ingoote.
4 Asa, mbooro godange nguno nusako karo wooro yero
yemboongero netenggoku muringga, nguro nondo ngandiro
eteno. Noore ingooteto. Anut oorengo guranangge, ngundo

nangge oorooteku ngu! Anut gura hamoo oorengo kini, ero
ingooteto.
5 Oni gidarega ingootenggo. Hamoo, oombooro oowooy-
ingga, ngu merako ngano, sambono nguya ngu anut, ero
ingoro, nguro ene oo bidodo simburi, ero etenggo.
6 Ene noorengo Anut ngu guranangge oorengo ooroote.
Ngu noorengo Awanani noore enengomu oorengo. Nguro
oo bidodo enenonggo tunooteyingo. Anutdo Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani, ngu Yisas Krayis yeni, ngundo oo bidodo
yero, nooreno keta oruweroyi yunootoni, nguro noore mete
Anutya gobooro oorooteto.
7 Ene oni gidaregado suwooyi sano oombooro godange
nguno, ngu muringga ngu keyoro, nguro ingondudu
tetenggo. Ngundiro nguro, Kristen onindo ngu nusako
songgiwi ngu, ene kuri oombooro godange, nguno wooro
yeyingo ngu netenggoku, nguro nowoondoyemonggo tege
eraya ingootenggo. Nguro nowoondoyemo ingootenggoku,
ngu mbumbuwa tetenggo.
8 Hamoo, oowarimbo yoyoro Anut tanggeyimo ma
oorowuwato. Noore oowari nero, ngundi ma nero nguya,
ngundo Anut doongeyimo ma hoorooweyerootoni, noore
nenengo tunootewato.
9 Ene ye ingonda teyi! Yendo nga oowari nga yengombo
mete neweroyi ingootenggoku, ngundo oni yanggangoye
kini, nguro nowoondoye yomburiyerootoyi ngu, ngundo
yeni ene tootokiyerootoni soretoyi, arisa, ngu muri ngu
nenengo kini.
10 Ene ge Anutno nowoondogemo hamoo tero, ngunonggo
ge ingowa. No oo bidodo mete newano. Ngundiro ingoro,
ge godange anut nguro yemboongeyingo yano uro, nguno
ge bibitero oowari nete. Ge netoyi, oni gura ene newende
yanggango kini, ngundo ge geyoro, ene nguya newende-
monggo godange anutro oo karo yeyingo ngu newaku ngu,
asa, gedo ene yeyi biyomi yete. Ndawugaro nguro, enengo
newendemo tege eraya ingoote.
11 Ye kenoyi! Yengo ingoyingo urungga nguno, noore
mete oo bidodo nemukowato, ero ingootenggo. Ye ngundiro
tetenggoku ngu, ngundo ngu oni newendemo hamoo yang-
gango kiningga, ngu yendo ene yomburiyoote. Ngu do-
boonaningga yendo newende yomburiyootenggoku, nguro
Krayisdo ene nguya ko yowero kumooyingo.
12 Ene Kristen dobookurinani gidaregaro nowoondoye ma
himi yetoni, nguro ene yanggangoye nguya kini, yendo ngu
weti mbumbuwaga ngu tetoyi, nguno ngu enengo ingoyingo
tegedodo tero yomburiyerootenggo. Ngundiro murimo
nguno ngu, ye Krayisno weti mbumbuwa tetenggo.

13 Ngundiro nguro, oowari ngundo tetoni, doboone ene
weti mbumbuwano utoni ngu, arisa, nondo nusako song-
giwi ko ma newano. Naru bidodomo nguya, no doboone
newende yewe weti mbumbuwano uwaku, nguro ngu ma
tero newano.

9

Anutro Ko Oni Ene Ndawu Ooga Mete Tewanggo

1 Oni gidaregado noya etenggo. Ene oowooyidodo kini,
ko ene Krayisro Aposel nguya kini, etenggo. Ngu mandega
ngu hamoo kini. No enengo Aposel oorengo. No nenengo
doongenembo Yisas noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani ngu kenoyingo. Nguro nondo Urunggaro man-
deni yeno wesiyoro etoowe, ye ngu ingoro nowoondoyemo
hamoo tetenggoku ngu! Nguro ngu, ye noro konemo oowari
enggeteku ngundiro.
2 Ene oni gidaregado noya ngandiro ingootenggo. Pol
ngu Aposel kini. Ngundiro ingootoyi, ene yendo noya
Aposel oorengo eya ingoyi, ero ingooteno. Nondo Oo
Bidodo Simburiga enengo mandeni eweroyi rogonerootoni,
no Aposel ko tewonoku, nguro sunggiyi ngu, ye Anutro
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.
3 Oni gidaregado no noyoro, mande wirikoyingo onino
noyetoyi, nguro mandeye gumi ngandiro ewono.
4 Aposel oni gidarega ene Anutro mande wesiyoro eweroyi
ko tetoyi, nguro onindo oowari, sono nguya, yunootoyi
netenggo. Nguro ngu, noore nguya mete oowari sono oo ngu
yunootoyi newato.
5 Aposel gidarega, Oo Bidodo Simburi Yisas nguro do-
bookuriyi, ko, Sipas, oowooyi gura Pita nguya baredodo ko
tero endeyootenggo. Noore nguya baredodo ko tero ma
endeyoweroyi, bine? Kini, mete baredodo ko teweroyi.
6 Noore Banabasya ngu Anutro mandeni ero nguro koyi
teteroku, ene naru gumingga ngu, nenengo kandenembo no
digi beye yoweroyi koyi tetenoku, ngunonggo oowari yoro
netero. Ene Aposel oni gidaregado ngu, enengo kandeyebo
ko tero, ngunonggo oowari ma yootenggo. Nguro ngu, noore
nguya mete ye kandeyemonggo oowari yoro newaro.
7 Ndawu oninggado ene me oni tero, ngunonggo enen-
gombo oowari erewero nero endeyowa? Kini, enengombo
oowari erewero ma yoro newa. Ngundiro nangge, ndawu
oninggado ene oowari koyi tero, ngunonggo engge ma yoro
newa? Kini, oowari koyi teteku, nguro engge yoro newa.
Ndawu oninggado, ene Bulmakawu boga ngu sobowooro,
nguro koyi teteku, ngundo ene nonowo winggoro urumi

yoro ma newa, bine? Kini, ene Bulmakawu nguro nonowo
winggoro, mete newa.

8 Nondo bine, oniro ingondudu ngu keyoro mande
ngandiro eteno? Kini, mamana mandeno, ngundiro mayete.
9 Mosesndo mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.

Bulmakawu ngu nggire oowari ngu wongootoni,
besooweroyi naruno, ngu manggowo ma ukingowero.
Eyingo. (Dutoronomi /Lo 25:4)

Anutdo ene Bulmakawuro nangge nguro nowoondoyi
teyingo, bine? Kini, noorengo eyingo. Ngu naruno nguno,
noore Anutro koni tetooye ngu, asa, yengo ko ngu oowari
sono nguya noore yunootoyi newato.
10 Mosesndo noore nguya bine, eyingo? Yo, nga mandega
nakangoyingongga nga ngu, noorengo eyingo. Oni ene ko
tero, ene oowari miteku ngu, nguro engge ngu kootuyisina
gidarega enengo neweroyimboro yowa.
11 Arisa, noorendo Yuka Kundingiyi nguro oo yuwooyi, ngu
ye kewooroyemo kuri miwootoku ngu, yebana gowenani
ngaro oo ngundo noore hoorooweyeroro yunoweroyi ngu
mete.
12 Oni gidaregado yeno hoorooweyeroyingo, oo yowero
sumoo etenggoku ngu, asa, noore nguya oo ngu, komo
mete yoweroyi. Ene oo ngu kuri noorendo ma yoyingo.
Kini, noorendo kowuri bidodo ngundiro ngu koorowooro
oorooteto. Noorendo Krayisro mande gome ngaro oore ma
doongoowato.
13 Oni ene Yudaro yowuru ya oowooyi Tembel nguno
ko tetenggoku, ngundo ngu, ene Tembel, nguro oowari
nguromu yoro newanggo. Ene oni Anutno wooro yeweroyi
nombono ko tetenggoku ngu, ene wooro yeweroyi nusako
gumingga yoro newanggo. Ye bine, ngu ma ingootenggo?
14 Ngundiro nangge, Anut Oo Bidodo Simburi Urungga,
ngundo eyingo. Oni ene mande keta gome mesarango,
ngu wesiyoro ero etuyerootenggoku, ngunonggo goweye
hoorooweyerootoni oruweroyi nguya yowanggo, eyingo.

15 Nondo eteno. No oo gura ngundiro ma yowono. Ataga
nguya, nondo oo ngu yowero mande nga ma nakangooteno.
No Krayisro koni ngu kingo teweroyi nguro gome ingooteno.
Ene no kumootoowe, nguno ngu mete oni gidaregado, ene
noro bingamine ero okoowanggo. Pol ene Anutro mande
ngu kingo tero, oni etuyerowoku, ngunonggo ene oowari ma
yoyingo, ero ingowanggo.
16 Ngu ngandiro: No Anutro mande nga ero, nguro no
oni oni tetenoku, nguro nangge eroruwano. No nga kongga
nga nangge tero oruwanoku, ngundo bingamine okooweroyi

ma teteno. Kini, Anutdo koni ngu teweroyi, nguro rogonerootoni, nguro no komo ko ngu tetenoku ngu! No mande gome ngu ma ero ngu, no biyomi oorengo tero oruwano.

17 No nenengombo, nga kongga nga tero ngu, no mete ko uriyi yowano. Ene Anut enengombo nga kongga nga nondo teni, ero rogonerowoku, nguro no ko teteno.

18 Nguro uriyi, ndawuga yowano? Ngu ngandiro: No ngu Anutro mande ketangga wesiyoro ero endeyootenoku, nguro uri ma yowano. Ngu hamoo, no kingo ko tetenoku, ngu Anutdo oni oni teweroyimboro ko teteno.

Pol Ngu Oni Simoo Barero Ko Oni Oruwo

19 Ngu ngandiro: No ye kandeyemonggo oo gura ma yootenoku, nguro no oni guraro ko oni ma tero oorooteno. Ene no nenengombo ero, nguro no oni bidodoboro ko oni tero ootooro, ngunonggo no oni simoo bare oowooyingga nguya yoyootoowe, Krayisno ombuwanggo.

20 Ngundiro nguro, Yuda oni doongeyemo ngu, no Yuda oni ngundiro tero oruwono. Nguno ngu, no mete Yuda oni yoyowero ngundiro tewono. Oni gura gura mamana mande ngu newendemo oorootenggoku, ngu doongeyemo, no mamana mande ngu newendemo ootoowoodingowono. Ngu hamoo, no ngu mamana mande newendemo ma oorooteno. Ene nondo oni hoorooweyerootoowe, Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa, no mamana mande ngu newendemo mete uwano.

21 Oni sowe gidaregano Mosesro mamana mande kini, ngu doongeyemo, no nguya mamana mande kini ngundiro tunootewono. No nguno ngu, no mete oni mamana mande kini, ngu Krayisro yoyoweroyi. Ene no Anutro mamana mande ngu yokoro kini. Kini, no Krayisro mamana mande ngu newendemo ootooro, ngunonggo oni mamana mande kini ngu yoyowero, ngundiro tewono.

22 Oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, yanggangoye kini, nguno no nguya oni yanggango kini ngundiro tunootewonoku ngu, no mete oni yanggangoye kini ngu yoyoweroyimboro ngundiro tewono. No kuri oni bidodoboro muriye yomukowonoku, nguno no oore bidodo towoongoro, ngunonggo oni simoo bare gidarega yoyowano.

23 No ko nga bidodo Anutro mande keta ngaro tetenoku, ngu Yuda onino ko oni sowe gidaregano wesiyoro etenoku, nguro no eneya kumana gobooro yowato.

Noore Yanggango Kendutero Oororo, Uri Yowato

24 Ye bine kuri ingootenggo? Oni oowooyingga ebe dagadaga tero, kendutetenggoku ngu, ene oni gurananggebo

yanggango tero, bidodo dagayeroro, uriyi yowo. Asa, ye nguya komo ko yanggango Anutdo ingooteku, ngundiya teya ngu, asa, ye nguro uriyi hamoo yowanggo.

25 Oni ene dobooyiboya ebe dagadaga tero ngu, oni enengo goweyimboro ingonduduni ngu andangero yokoro, ene komo dobooyi dagaweroyi nguro nangge newende ingoro, ngu tete. Ene ngundiro tero, nguno uriyi yowoku, ngu oo sodedo biyomi yewa. Ene noorendo uriyingga yoweroyi, ngu biyomi yeweroyi kini. Ngu sugi sugi oruwa.

26 No nenengombo ebe dagadaga nguno kendutetenoku ngu, no doongene songo songo toongetero, ma kenduteteno. Kini, no Anutdo rogoga yeyingo, nguno nangge no nenengo kenduteteno.

27 No gowenengga nga yokootoowe, ngundo no ma sobonerowa. Kini, nenengombo gowene sobowooro, ngunonggo Anutro mande wesiyoro onino ewano. No onino mande wesiyoro etenoku, ngundo Anutnonggo ene uriyi gome ngu yowanggo. No komo ingonda tero, no nguya nenengo kendutero, nguro no uri gome yowano. No ko ngu ma tero ngu, asa, no ko nguro urini ma yowano.

10

Noore Towootowoono Soreweroyi, Nguro Ingonda Tewato

1 Ye dobookurine, nondo ngu ye komo ingoyi, ero eteno. Iserel oni Igip mera yokoyingo, nguno noorengo osi sambanani ngu, ene goboore newendemo oodoyi, goboore ngundo oore etuyeroyingo. Ene bidodo Mosesya keyembo yade yade oorowutoyi, wendeyi kewooro usowootoni, gide gide tetoni, nguwoore urooreyingo. Yo, oo ngu oni etuyerooteku ngu Mosesro keyimo oni.

2 Ngu oni ngu bidodo Moses keyoro, goboore newendekuri yade oororo, ko, wendeyino nguya, sono kundingiyi ngu yoyingo.

3-4 Ene bidodo Anutro Yukambo oowaringga sambononggo yunoyingongga, ngu neyingo. Ene bidodo enengo Yukambo sonongga diginonggo yunoyingongga, ngu neroriyingo. Anut enengombo digi newendemonggo sonongga ngu yeni tunooteyingo. Ngu digiga ngu, Krayis. (Ngundiro nangge, Krayisdo ngu hoorooweyeroote).

5 Ene Anutdo ngu oni nguro muriye biyomi nguro ma ingootoni, nguro oniku kingo merako oruwonggoku, nguno oni oowooyingga kumoomukoyingo.

6 Yo, ene kuri kumooyingo ngu, ndawugaro nguro, ene oo biyomi ngu kuri kenomayingoyingo. Ngu bidodo gabogaboyi

ngundiro tunooteyingo, nguno noore kenoro ingoro, noore
oo biyomi nguro ma hahangero koyi tewato.
7 Ene osi sambanani kewooroyemo oni gidaregado, go-
dange anut nguro murini keyoyingo. Ye komo godange anut
nguro murini ngu ma keyowero. Anutro mande ngundo
eneya ngandiro nakangoyingo.

Oni simoo bare ene bibitero, oowari sono nguya newero
yokoro, ene ootoogero, yambo kunoburo tero, nguno
sebobarese muri biyomi nguya teyingo. Eyingo. (Ek-
sodas /Kisim Bek 32:6)

8 Ene kewooroyemo oni gidaregado kuri sebobarese muri
biyomi teyingo, ngundiro nguro, oni simoo bare urungga
oorengo (23,000) kumooyingo. Noore ngundiro muri biyomi,
ngu komo ma keyoro tewato.
9 Kuri oni gidarega ene kewooroyemonggo, Anut
towoongoro, weti mbumbuwa oowooyingga tetoyi, nguro
Anutdo gumi yunoro, sire yeni tunootero, ngundo yokitoni,
kumooyingo. Ngundiro nangge, noore nguya Anut
towootowoongoro, weti mbumbuwa tetooye, ene nguro
gumi yunowa, bine, ngundi kini.
10 Kurimi oni gidarega, ene kewooroyemonggo Anutya
sanggiri mande ero boguboguwootoyi, nguro Engel onindo
ngu oniku yureweroyimboro omburo, yudoyi kumooyingo.
Ngundiro nangge, ye Anutya sanggiri mande mande ero ma
boguboguwoowero.
11 Nga oo nga bidodo eneno kuri tunooteyingo, ngu oo
gabogaboyi nangge, nguno noore kenowato. Nga mandega
nga ngu, Anutro mandeno nakangoyingo, ngu noore etuye-
rooteku, nguno osi sambananimboro muriye biyomi, ngu
ma keyowato. Ndadiro nguro, noore naru kini teweroyi
namoko tetoni, nguno oorooteto.
12 Nguro ngu, oni enengomboro ingoya nguno yanggango
dikaya, ene komo ingonda teyi! Ene yanggango ma dikaro
ngu, ene mbumbuwano sorewa.
13 Towootowoo ngu kuri yeno tunootewoku ngu, ngu
guradiro kini. Ngu towootowoo ngundiro, ngundo
oni bidodomo tunootete. Ene Anutdo sumange
teyunoro, newende hamoo oorengo yunooteku, nguro
ngu towootowoo gura omburo, ngundo noorengo
yanggangonani ngu ma dagaro, ureni uwa. Kini,
ene towootowoo yeno tunootetoni ngu, Anutdo ye
hoorooweyerowero oore yeni tunootetoni, ye towootowoo
nguno yanggango dikawanggo.

Noore Anut Ko Yuka Biyomi Nguya Ma Keyowato

14 Nguro ngu, ye noro dobookurine oorengo, ye komo godange anut nguno yemboongeweroyi muringga, ngu kootu inoya sayi!
15 Ye ingonduduyedodo nguro, no yeno eteno. Yengombo komo noro mandene nga wirikoya ingoyi.
16 Nga Wayin tobaga nga ngu noorendo nero ngu, noore komo Krayisro sidu darowo yunowoku, ngundo noorengo weti mbumbuwa andangeyunootoni, nguro Anutno esosootero ingooteto. Noorendo oomanongoyingongga nga nero ngu, noore komo Krayisro goweyi nguya gobooro yowuruwooteto. Noore ngundiro tero, ngunonggo noore oni etuyerootetoku ngu, noore Krayisro nowoondonani hamoo tero, eneya yowuruwooteto.
17 Nguro ngu, noore gowenani guradiro guradiro, ene noore oomanongoyingo guranangge ngu netetoku, nguro noore Krayisya gowenani guranangge tunooteteto.

18 Ye Iserel oniro muriye ingoyi. Oni ene Anutno wooro yero, nguro ooyi nero ngu, ene ngu nomboga nguno Anutya yowuruwooyingo.
19 Nondo ndawu oogaro eteno? Godange anut ngu, Anut hamoo bine, ngundi godange anutno wooro yeyingo nguro oowari ngu yanggango, bine? Kini, no ngundiro ma eyingo.
20 Kini, no ngandiro eteno. Oni sowe gidaregado hamoo oono wooro yetenggoku ngu, ene oombooro biyomimo wooro yetenggo. Ene Anut hamoo nguno wooro ma yetenggo. Nguro ye nguya oombooro biyomi nguno ma yowuruwoowero, ero ingooteno.
21 Ye Anut Oo Bidodo Simburi nguro tobano sono nero, ngunonggo oombooro biyomimboro tobano sono nguya neweroyi nguya ereremo kini. Ngundiro nangge, ye Anut Oo Bidodo Simburi nguro oowari nero, ko oombooro biyomimo wooro yeyingo nguro oowari nguya yowuruwooro neweroyi, ereremo kini, ero ingooteno.
22 Noore bine, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani nguro newende yeyi, nooreya sanggisanggiri teni, ero tetenggo, bine? Noorengo yanggangonani, ngundo enengo yanggangoni ngu dagateto, bine? Hamoo oorengo kini.

Suwooyi Sano Noore Anutro Bingami Okoororuwato

23 Ngu oni gidarega ngundo etenggo. Oo bidodo noore mete tewato, etenggo. Ene oo gidarega ngundo Kristen oni hoorooweyeroro, nowoondoye yanggango ma teyunowa.
24 Oni gurado, enengo nangge gome oruweroyimboro, ma ingowero. Kini, ene komo oni gidaregaro ingondudu teyi.

25 Oo nusako Situwa yanonggo uriyoro, yoro mayetenggoku, ngu mete neyi. Yengo ingondudu urungga ingoyingo tegedodo tero, sumoo sumoo ma ewero.
26 Anutro mandeno ngandiro ete.

Nga meranggano ngano, ko oo bidodo merako ngano oorootenggoku ngu, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguromu nangge, ero eyingo. (Sam 24:1)

27 Ene oni gura Anutro newendemo hamoo kini, ngundo yeya oowari newero, ye negoyerootoyiga ngu, ye mete eneya ooroya, ndawu oowaringga yengo yeteku, ngu bidodo nemukoyi. Ye oowari nguro ingoyingo tegedodo tero, sumoo sumoo ma ewero.
28 Ene oni gurado yeno ero, nga nusako songgiwiga nga ngu, godange anutno wooro yeyingomu, etoningga ngu, asa, ye komo ma newero. Ndadiro nguro, ngu oningga ko ye nguya kuri ingootenggo. Nga oowaringga nga, onindo ngu godange anutno yemboongeyingo, ero ingootenggo. Ngu oni, nguro ingoyingoni tegedodo teweroyi, ngundiro nguro, ye komo oowari ma newero.
29 Nondo yengo ingoyingoye tegedodo teweroyi, nguro ma eteno. Kini, nondo oni songo guraga nguro ingoyingoni tegedodo teweroyi, nguro eteno. Ndadiro tero, oni gidaregado nondo murine tetenoku ngu, enengo ingonduduyemonggo wirikootenggo? Kini.
30 Ene no Anutno esosootero, oo ngu newano. Ndawugaro oni gurado nondo oo tewonoku, nguro kootunesina mande biyomi ewa? Ngu muri nenengo kini.

31 Ene ye oo nero sono nero, nguno oo tetenggoku, ngu bidodomo, ye Anutro oowooyi bingami duridarinidodo teyinoyi.
32 Ye komo Yuda oni, oni sowe gidarega, ko Kristen oni simoo bare nguya nowoondoye ma yeyi, ene buribari ingoro, ene weti mbumbuwano sorewanggo.
33 Oo bidodomo no ko tetenoku, ngu oni bidodo, noro murine, nguro gome ingoyi, ero teteno. No nenengo yomosinerowero kongga ma teteno. Kini, no oni bidodo yomosiyerowero ko tetenoku, nguno Anutdo ene ko yoyowa. Yo, ye noro murine ngu keyootoyi, nondo Krayisro murini keyootenoku, ngandiya teyi!

11

Baredo Tabaye Doobengoweroyi, Nguro Murini

1-2 Ye suwooyi sano noro ingondudune ingoro, mandene ero yunowonoku, ngu gome yoro dowooro keyootenggo. Ngundiro nguro, no yengo oowooye bingamiye, ero okooteno.
3 Ene nondo ye nga mandega nga ingoyi, ero ingooteno. Oni bidodoboro tabangoye ngu Krayis; baredoro tabangoye ngu enengo kamesumooye; Krayisro tabango ngu Anut.
4 Simoondo tabaye doobengoro ngunonggo yemboongewero, ngundi, Anutro mande wesiyoro ero ngu, asa, enengo Urungga Anutro bingami ma okooro etenggo.
5 Ngundiro nangge, bare gurado enengo tabango ma doobengoro, ene yowuru yano yemboongewero, ngundi, Anutro mande wesiyoro ewaku ngu, ngundo enengo kameyi oyimo inoyingo. Ene tabango uyi toongooyingo ngundiro oyimododo tewa.*
6 Ene bare tabango ma doobengoyingo ngu, asa, ene komo tabango uyi ngu toongootoningga ootuteni. Ene barega ngu enengo uyi toongootoni, ootuteweroyi, nguro oyimongootoningga ngu, ene komo tabango doobengoni.
7 Simoondo ngu ene tabango ma doobengowa. Ndadiro nguro, simoo ngu Anut kirarongo, ngu Anutro duridarini. Bare ngu enengo kameyimboro duridarini, nguro ene tabango doobengowa.
8 Yo, Anutdo simoo yeyingo ngu, bare goweyi gumimbo ma yeyingo. Kini, bare ngu simoo goweyi gumimbo yeyingo.
9 Anutdo bare yero nguro ingoro, simoondo hoorooweni, ero simoo ma yeyingo. Kini, Anutdo simoo yero, nguro ingoro, ene baredo simoo hoorooweni, ero yeyingo.
10 Ngundiro nguro, bare ngu ene komo tabangomo sunggi yero tabango doobengoro, oni simoo bare etuyerooteku, ngu ene kameyi newendemo ooroote. Ngu muringga nguno ngu, Sambono Engel, onindo nguya sunggiga ngu kenoro ingowanggo.
11 Ene Urungga Oo Bidodo Simburi Yisas, nguro murinimo ngu, baredo simoo hooroowero oodoni, ko simoondo bare hooroowero oruwa.
12 Kurimi, Anutdo bare ngu simoononggo yeyingo. Ene ataga ngu, simoo ngu barenonggo tunootetenggo. Ene oo ngu bidodo Anut Oo Bidodo Simburiga, ngunonggo tunootete.
13 Yengombo nga mandega nga wirikoyi. Ene baredo tabango ma doobengoro Anutno yemboongero etoni, ngu muri metemi, bine?

---

* **11:5:** (Ye Korind yengo muriyemo ngu baredo yowuru yano uro, bibiteteku ngu kameyi newendemo oorooteku oni gidarega etuyerooteku, nguro ene tabango dobengooni).

14 Noore oni simoo bare ngaro murinani ngu, oni enen-
gombo ye etuyerooteku, ngu ngandiro: Oni ene uyi soroyi,
ngu gome nenengo kini.
15 Ene bare uyi soroyingga ngu, enengo duridarini gome
oorengo. Ndadiro nguro? Anutdo tabango uyi soroyi
inootoni, ngundo tabango doobengoni, ero inoyingo.
16 Ene oni gurado baredo tabaye doobengoweroyi mande
nga gumi ewero ero ngu, ene ingoni. Noore Anutro Kristen
simoo bareno nguya muri gura kini, nga muringga nga
nangge.

Ye Anut Ingonduduwooro Oowari Nero Ngu, Ye Muri Nenengo Ma Tetenggo

17 Asa, no mamana mande ye yunowero tetenoku nga,
ene nondo yengo oowooye bingamiye, ma ero okoowano.
Ndadiro nguro, yengo yowuruno yambo mande kundingiyi
tetenggoku, nguno muri gome nenengo ma tunootete. Kini,
ye muri biyomi ngu tetenggo.
18 Koretero, no nguro ewero. Ye Kristen yowuruno, ye
usowooro wata songo songo tetenggo. No mande ngundiro
ingowonoku, ngu mande gumi hamoo ko gumi hamoo kini,
bine.
19 Yo, hamoo, oni ene muri nenengo keyootenggoku,
ngundo oni muri biyomi tetenggoku nguya gobooro ma
yowuruwooro oruwero. Ndadiro nguro, ene komo songo
tunoo ootooya, ngunonggo muri nenengo ngu dobookuriye
etuyeroyi.
20-21 Ye yowuruwootenggoku naruno, ye bidodo oowari
nero, Anut Oo Bidodo Simburi Simbunanimboro ingondudu
teweroyimboro, ye Anutno hamoo ma ingootenggo. Kini, ye
bidodo songo songo sodedomangge yengo oowari yoya neyi.
Ngundiro nguro, gura ene oodoro kumooro oodoni, gurado
ngu ene Wayin sonoyi gome gome nero, nguro wenonoro
oorootenggo. Yengo muriye ngu nenengo kini.
22 Ye bine, yengo yaye kini, ye nguno oowari sono oo ngu
neweroyi ngu kini, bine? Ngundi ye bine, ingootenggoku,
Anutro oni simoo bare ene oo kini, ngu yendo oyimo ma
yunowanggo? Nondo ndadiro ewano? Nondo oo nguro ye
oowooye bingami, eya okoowe? Kini, ngu oo nguro nondo
ye oowooye bingamiye, ma ero okoowano. Hamoo oorengo
kini!

Oo Bidodo Simburi Yisas, Ngundo Oowari Kundingiyi Ngu Yunoyingo

23-24 Nga mandega nga ye kuri yunowonoku ngu, nondo
Oo Bidodo Simburiga, ngunonggo yoro ye yunowono. Ngu
mandega ngu ngandiro: suwoono Yudasdo Yisas mundi oni

kandeyemo yeyingo. Ngu suwoonggano nguno, Oo Bidodo Simburi Yisas, ngundo oomanongoyingo yoro dowooro, Anutno esosootero, oosowooro eyingo. Nga ooga nga ngu, nenengo gowene. Nondo ye hoorooweyeroyingo yunooteno. Ye ngundiro tero ngu, ye komo noro ingondudu teroruwanggo, eyingo.

25 Oowari nemukoro, asa, Wayin sono tobagaku yoro dowooro eyingo. Nga tobaga nga ngu, Anutya sunggi mande keta ero noro sidu darone ngundo gosiyooteno. Ye suwooyi sano ngandiya neya ngu, ye komo noro ingondudu teroruwanggo. Eyingo.

26 Ngu ngandiro: ye suwooyi sano nga oomanongoyingongga nga nero, ko nga tobaga ngano sono nero, Oo Bidodo Simburi Simbunani kumooyingo, nguro mandeni ero wesiyoro ingoro eroruwanggo. Ye ngundiro nangge tero, soweyoro yade oororo, ene ombuweroyi narunggano, nguno nangge wenga kinitewa.

Anut Oo Bidodo Simburi, Nguro Oowari Yomburiyoro Ngu, Ene Gumi Ogingododo

27 Asa, oni gura enengo ingonduduni ma yomosiyoro, ene ngunonggo oomanongoyingo nga nero, ngunonggo sono tobaga nga kingo yoro nero ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngundo enengo kumooyingo, nguro ingondudu ma tero ngunonggo neteku, asa, ene weti mbumbuwadodo tete.

28 Oni ene komo enengo newende gome wirikoya ingoya yomosiyoya ngu, asa, ene mete oomanongoyingo nga neya, sono nguya nga tobagano ngano neni.

29 Ndadiro nguro, oni ene oo neweroyi naruno, oni ene oomanongoyingo ngu sono tobaga nguya nero, nguno ene Yisas Oo Bidodo Simburi, nguro goweyi, sidudaroni noorengo yunoyingo nguro ma ingoro neteku ngu, asa, nguno ngu, Anut ene kowuri inowa.

30 Ngu muringgano nguno nangge, simoo bare oowooyingga ye kewooroyemo nguno yanggangoye kini, ene sayidodo tero, oni oowooyingga kuri kumoomukowonggo.

31 Ene noorengombo nowoondonani koretero gome wirikoro yomosiyoro ngu, asa, ngu naruno, Yisas noorengo kumooyingo ngu ingoro, noore sono oowari nguya newatoku ngu, nooreno biyomi gura ma tunootewa.

32 Ene Oo Bidodo Simburi, ngundo noorengo murinani wirikoro, noorengo weti gumi biyomi, nguro mamanayerorooteku ngu, noore yooneneyeroote. Ndawugaro nguro, naru wengamo nguno, noore weti mbumbuwadodo oni nguya ma oonootewato.

33 Asa, ye Kristen konebane, ye Yisas nguro oowari
kundingiyi ngu newero yowuruwooro ngu, asa, ye komo
dobookuriye soboyeroyi.
34 Ene oni gura oodoro kumooya ngu, ene komo enengo
yano oowari neni. Kinitetoni ngu, yengo yowuru ngundo
yomburiyerowa. Asa, no mande gumi ooroote. Ene kootuy-
isina, nondo yeno mayero, nguno oo gidareboro mande ero
yomosiyoro yunowano.

12

Anutro Yuka Kundingiyi Ngundo Oo Duwoo Gura Gura Yunoote

1 Ye Kristen oni dobookurine, no ngandiro ingooteno.
Yendo Yuka Kundingiyimbo oo duwoo yunooteku, ngu
yanggangoni guradiro guradiro oni ko teweroyimboro
yunoyingo, nguro ye ma kakabetewero. Nondo ye komo
Yukaro mandeni nga hamoo ingoyi, ero ingooteno.
2 Ye ingootenggo. Ye kuri Kristen ma teyingomo, ngu
naruno nguno, godange oombooro mandeye kini, ngundo ye
yowoosooro oorowutoyi, ye ngu keyeroro, muri biyomimo
endeyoyingo.
3 Arisa, nondo ye nenengo ingoyi, ero eteno. Ene Anutro
Yuka Kundingiyi oni gurano oodoni, ngu oningga ngundo
ene sanggiri tero, Yisas yomburiyowero mande biyomi
hamoo ma ewanggo. Ngundiro nangge, oni ene Anutro Yuka
Kundingiyi kini ngu, ene ngandiro ma ero ewa. Yisas ngu
ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, eweroyi nguya ereremo
kini. Ero eyingo.
4 Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo yunooteku, ngu
yanggangoni guradiro guradiro, oni ko teweroyimboro
yunoote. Ene Yuka Kundingiyingga ngu guranangge oo-
roote.
5 Noore oni hoorooweyeroweroyi koyi tetetoku, ngu ooreyi
guradiro guradiro. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu
guranangge ooroote.
6 Ko teweroyi ingoyingo gura gura, ngu Anut gu-
rananggega, ngundo nangge oni yanggango yunootoni, ene
ngunonggo Krayisro koni bidodo mete temukororuwanggo.
7 Anutro Yuka Kundingiyi, ngundo Kristen oni bidodoboro
yanggangoye guradiro guradiro ko teweroyimboro yeni
tunootetoni, nguro ene mete Kristen dobookuriye bidodo
gome hoorooweyerowanggo.
8 Yo, ngu Anutro Yukangga, ngundo oni gura yanggango ko
teweroyimboro yunootoni, ene ingoyingo urungga oorengo
yoro, ngunonggo ene mete onino mande wesiyoro gome
etuyeroote. Ngu Anutro Yukangga, ngundo nangge oni gura

Anutro ingoyingoni urungga inootoni, nguro Anutdo ndawu
ooga tewoku, ko tewaku nguya, ngu mete gome oorengo
ingoote. Ngu, Anutro Yukani gurananggega, ngundo nangge
yanggango, ngundiro ngu, oni yunoote.
9 Ngundiro nangge, oni gura ngu Anutro Yukangga, nguno
ene newende hamoo teyingongga, ngu yanggango yoote.
Ngu Yukangga, nguno nangge, oni gurado ngu ene sayi oni
yomosiyeroweroyi, nguro ingoyingo ngu yoote.
10 Ngundiro nangge, oni gurado ngu ene muri songo
oorengo gura, onindo ma teweroyi, ngu teweroyimboro in-
goyingo yoote. Gurado ngu, ene Anutro mande ero wesiyoro
eweroyimboro ingoyingo yoote. Gurado ngu, ene Yuka gura
gura wirikoweroyi, Anutro Yukani ngundi mera ngaro yuka
biyomi, nguro ingoyingo yoote. Gurado ngu, ene mande
bungeyi gurano mande eweroyi ngu yoote. Gurado ngu,
mande bungeyi gurano mande ingoro, yowoorengowero
damoni eweroyi, ngu ingoote.
11 Ngu Yuka Kundingiyi gurananggega, ngundo nangge,
ngu ko oo ngu bidodo yeni tunootete. Enengo oo teweroyi
ingooteku, ngundo oni hoorooweyeroweroyimboro, ko
ngundiro songo songo bayetero, enengo oni simoo bare
duwoo oorengo ngundiro yunoote.

Noore Kristen Oni Ngu Gowenani Guranangge

12 Oniro goweyi guranangge nangge oorooteku ngu, ene
sosi sosi oowooyingga oorootenggo. Noore Kristen oni
oowooyingga oorengo, ene noore bidodo Krayisno ngu wata
guranangge.
13 Yo, ngu noore oni oowooyingga. Noore Yuda oni
gidarega, oni sowe gidarega, kingo kirikiri oni gidarega, ko
noore oni gidarega enengombo enengo sobowooro oorootе-
toku ngu. Ene onindo noore sono kundingiyi gimuyingo ngu,
Anutdo noore yoyeni, wata guranangge tunooteyingo. Yo,
Anutdo enengo Yukani, noore eneno nowoondonane hamoo
teyingomu, ngudodo yunoyingo.
14 Noore ingooteto. Goweyiboro sosi guranangge kini.
Kini, goweyiboro sosi sosi ngu oowooyingga oorengo.
15 Ene oni keyimbo, ewa. No kandeyi kini, nguro no
goweyiboro sosi kini, ero songo ma oruwa, eyingo. Kini, ene
komo goweyiboya guranangge ooroote.
16 Ngundiro nangge, sodeyibo, ewa. No doongeyi kini,
nguro no goweyiboro sosi kini, ero songo besero ma oruwa,
eyingo. Kini, ene komo goweyiboya guranangge ooroote.
17 Ene goweyi ngu bidodo doongeyi nangge ngu, ene
ndadiro tero, mande ingowa? Ene goweyi ngu sodeyi
nangge, ngu ndadiro tero, oo ndindingo ngu ingowa?

18 Ene ngundiro nguya kini. Anut enengo oo teweroyi
ingooteku, ngunonggo goweyiboro sosi sosi songo songo,
enengo musiyomo musiyomo yetoni, dowooro, nguno
nangge oorootenggo.
19 Sosi guranangge goweyimo oruwaku ngu, asa, nguro
goweyi ndano? Ngu goweyi kini.
20 Ngu ngandiro: Goweyeboro sosi sosi oowooyingga, ene
sosi ngu yowuruwootoyi, goweyi guranangge tunootete.
21 Doongeyimbo, kandeyiboya ngandiro hamoo ma ewa.
Doongengge ma oodoyi ngu, noso nangge mete gome
oodoowe, eyingo. Tabangombo keyimboya ma ewa. Ge ma
oodoyi, ngu noso nangge mete gome oodoowe, eyingo.
22 Ene ngandiro nguya kini. Goweyiboro sosi gura gura
ngu yanggangoni kini, ene komo enengo ko tetenggo. Kinite-
toyi ngu, asa, goweyi nguya metemi kini oruwa.
23 Goweyiboro sosi gumi onindo nguro ma ingooteku,
ene nguya ko tetenggo. Goweyiboro sosi oni doongeyimo
oyimododo, nguro ene gome doobengoote.
24 Goweyiboro sosi oni doongeyimo tunoo oorooteku,
nguro ma ingoote. Ene Anutdo goweyi ngu bidodo
yemukoyingo, ngu sosi gidega ngu oowooyi bingamini kini
ngu, Anutdo yeni bingamiyedodo tunootete.
25 Anutdo ngundiro yoyeyingo. Nguro goweyi ngu,
oososowooro ma sawanggo. Kini, goweye sosi ngu bidodo
ebe sobosobo tero, koye guranangge tewanggo.
26 Ngundiro nguro, goweyi gumisina ogingo ingootoni ngu,
goweyiboro sosi ngu bidodo ogingo ingowanggo. Ngundiro
nangge, sosi gura oowooyi bingamidodo tetoni ngu, goweyi-
boro sosi sosi ngu bidodo, nguro oni oni tewanggo.
27 Nguro ngu, ye bidodo ngu Krayisya gobooro oorootenggoku, ene ye bidodo koye guradiro guradiro tero, nguno
Kristen dobookuriye enengo nowoondoye hamoo teyingo
ngu yanggango teyunoweroyimboro.
28 Anutdo enengo oni simoo bare ngandiro
hoorooweyeroyingo ko ero yunoyingo. Koretero ngu, Aposel
koyi; erayayiga ngu Anutro ingondudu eyingo oni, nguro
koyi; kabusayiga ngu oo nakangoro etuyeroyingo oni, nguro
koyi; kootu ngu muri songo gura onindo ma teweroyi ngu
teweroyi, nguro koyi; sayi oni yomosiyeroyingo oni, nguro
koyi; hoorooweyeroyingo oni, nguro koyi; ko bidodoboro
sobowooweroyi, nguro koyi; ko wenga Anutdo ngu mande
bungeyi gura gurano mande eweroyi onino yunoyingo.
29-30 Ene ngu bidodo Aposel oni, bine? Ngundi ene bidodo
Anutro mande wesiyoro eweroyi oni, bine? Ngundi ene
bidodo oo nakangoro etuyeroyingo oni, bine? Ngundi

ene bidodo onindo oo ma teweroyimu ngu teweroyi yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo sayi oni yomosiyerowero yanggangoyedodo, bine? Ngundi ene bidodo mande bungeyi gura gurano mande eweroyi oni, bine? Ngundi ene bidodo mete mande ingoro yowoorengoro eweroyi oni, bine? Ngundiro nguya kini.

31 Ene ye komo hoorooweyeroweroyi ko oo duwoo yanggangonidodo ngu yowero ngu, ye komo hahangero ngu yowanggo. Ene nondo oore gome gura, oore gidega dagayerooteku, ngu etuyerowano.

13

Nowoondoyi Teweroyi Nguro Murini

1 Ene oo koreteyingo oorengo ngu oni songomboro nowoondoyi teweroyi. Yo, nondo oniro mande bungeyi gura gurano mande ewanoku ngu, Engel oniro mande nguya ero ngu, ene no nowoondoyi teweroyi muringga, ngu nono kini ngu, no kingo soguru, giramu manggowo ngguyi urungga uteku, ngundiro tewano.

2 Ngundiro nangge, no Anutro ingonduduni yootunoro eyingo oni, ngundiro mande ero, ngunonggo Anutro ingonduduni kombiteyingo mande, ngu bidodo wesiyoro ero, no ingoyingone nguya, urungga tetoni ngu; ngundi no nowoondonemo hamoo teyingo ngu yanggangonedodo tetoni ngu, no mete yanggangonedodo teyingo. Ngunonggo mera puri wenggeremootoowe, andusina anduno oorowutoni ngu, ene nondo oniro nowoondoyi teweroyi muringga ngu nono ma oodoni ngu, asa, no ngu kingo goweyi nangge ngundiro tewano.

3 Ngundiro nangge, nondo nenengo oo bidodo angoyi oni bayetero yunomukoro yokoro ngu; ngundi no mande wesiyoro etenoku, ngaro mundi onindo sanggiri tero, gowenengga nga kayi ewanggoku ngu, ene nondo oniro nowoondoyi teweroyi muringga ngu, nono kini tetoni ngu, asa, no nguro uriyi ma yowano.

4 Oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri ngu oodoni ngu, ngu ngandiro: ngu oningga ngu, ene oni songomboya siyero gome ootooro, ene sanggiri sodedo ma tewa. Dobookuriyibo ko nenengo ma tetoyi ngu, nguro gumi ma ero, ene hoorooweyerowa. Ene oni bidodoboro nowoondoyi tero hoorooweyerororuwa. Ene oni sitowiyedodo nguro oo ma kenomayingoro, nguro newende biyomi ingoweroyi nguya kini. Ene enengo oowooyi bingami ero okooro, ko enengomboro ingootoni, yanggangonidodo ma tewa.

5 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri, ngu
oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene oni bidodo doongeyemo
muri nenengo kini, ngu nguno ma tewa. Ene enengo oo
nguro nangge gome ma ingowa. Ene sodedo boguwooro
sanggiri ma tewa. Enengo kowurini oni songombo teyi-
noyingo, nguro sugi ma ingoro dowoororuwa.
6 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri ngu
oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene muri biyomi onindo
teyingomu, nguro ma oni oni tewa. Kini, ene muri gome
nenengo hamoo, nguro nangge oni oni tewa.
7 Yo, oni ene newendemo nowoondoyi teweroyi muri ngu
oodoni ngu, ngu ngandiro: oni ene oni songombo biyomi
teyinoro, mande biyobiyomi eneya etoyi, ene nguro gumi
ma ewa. Ene oo bidodomo newendemo hamoo tewa. Ene
oo gome metemi nguro doongetero, sobowooro oruwa. Ene
ko bidodomo ngu yanggango tero oode temukowa.

8 Nowoondoyi teweroyi muri ngu hamoo oorengo ma
kinitewa. Anutro ingonduduni eweroyi muringga ngu
kinitewa. Mande mebuyi gura gura nguya kinitewa. In-
gondudu tero, ingoyingo yoweroyi nguya kinitewa.
9 Ngu ndadiro: ataga ngu, noore ingoyingo nguya, ko Anu-
tro mandeni gumi nangge ingoro, Anutro mandeni nguromu
gumi nangge, ero wesiyooteto.
10 Ene Anutdo kootuyisina oo bidodo metemi yeni tunoote-
mukoweroyi naruwo ombutoni ngu, asa, ngu naruno ngu, ye
oo bidodo tunoo oorengo ingomukowanggo.

11 Ngundiro nangge, kurimi no simooye bodaga oode, ngu
naruno, no simooyemboro mande eteku, ngundiro ero, ko
ingoyingo nguya simooye bodagado ingooteku, ngundiro
tewono. Ene no oni urungga teyingo naruno, no buniy-
omboro ingondudu muri ngu yokowono.
12 Yo, ataga Anutdo nooreno ndawu ooga teyunowaku,
noore nenengo oorengo ma ingooteto. Ngundiro nangge,
noore ookomboni biyomimo kenoro ingootetoku ngu, gabo-
gabonani nenengo kini. Ene Anutdo oo bidodo yeni
kiniteweroyi naruno ngu, asa, ngu naruno, noore oo bidodo
ingomukowatoku, ngundiro nangge, ataga Anutdo noorengo
murinani kenoro ingomukoote. Ene kootuyisina ngu, noore
Anut omukumundoongo ngu nenengo oorengo kenowato.
13 Ene suwooyi sano nga oo kabusaga nga oorootenggoku,
ngu ngandiro: nowoondoyemo hamoo teweroyi muri, Anut
sobowooro oruweroyi muri, ko nowoondoyi teweroyi muri,
nga oo kabusaga ngaromu gura koreteyingo ngu onino
nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo dagayeroro ko-
retero ooroote.

14

Yuka Kundingiyimboro Oo Duwoo Ombute

1 Ye komo yanggango yeya oni simoo bareno nowoondoyi teweroyi muringga, ngu yoya teyi. Ngundiya teya, ngunonggo yengo nowoondoye ngu Yuka Kundingiyimboro mande murini kingo duwoo yoweroyi, nguro nowoondoye bidodo hahangeya oriyi. Ene kingo duwoo yoweroyi oo koreteyingo, ngu Anutro ingonduduni wesiyoro eweroyiga, nguro koyi yanggango teweroyi.

2 Yo, Yuka kundingiyimbo mande gura oni gurano inootoni, ene ngunonggo mande eteku, ngu oni songomo ma ero, ene Anutno mande ete. Nguro ngu, oni gurado enengo mandeni ngu ma ingootenggo. Yuka kundingiyimboro yanggangoni, ngunonggo ene mande kuri kombiteyingo oruwoku, ngu ete.

3 Ene oni Anutro mande ero, wesiyoro etuyerooteku oningga, nguro mandeni, ngundo oni nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yeni yanggango yete. Mande ngundo oni nowoondoye yoyeni, gome oni oni tero, nowoondoye yeni imakero oorootenggo.

4 Oni ene Yuka Kundingiyimonggo bungeyi gurano mande eteku, ngu oni songo ma ingootenggoku mandega, ngundo enengo newende yeni yanggango yete. Ene oni Anutro ingonduduni wesiyoro eteku, ngundo Anutro oni simoo bare yoyeni, yanggango yetenggo.

5 Nondo yeya ngandiro ingooteno. Nondo ye bidodo Yukambo mande bungeyi yunooteku, ngunonggo mande eyi, ero nguro ingooteno. Ene Anutro ingonduduni wesiyoro etuyeroweroyi kongga ngu, nondo ye komo ngu teyi, ero nguro gome ingooteno. Oni ene mande bungeyi gurano mande ero, ene mandega ngu ma yowoorengowaku ngu, asa, Kristen oni simoo bare mande, nguno yanggango ma yowanggo. Ene Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi yunooteku, nguno Anutro mande wesiyoro etoni, oni gurado Anutro mandega nguro muri yowoorengoro ewaku, ngu gome. Ene oni Anutro ingonduduni yootunoro eteku oningga, ngundo Yukambo mande bungeyi gura inootoni eteku, ngu dagayeroote.

6 Ye Kristen dobookurine, ene no yeno oororo, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi guranonggo mande ewanoku, nguno Anutro murini mande keta ngu ma etuyeroro, ingoyingododo teweroyi, ko oo gura gura nguya, ma etuyerowanoku ngu, ndawu oogano, ye hoorooweyerowano? No ye ma hoorooweyeroyingo.

7 Sumbi oobo yambo ureweroyi ngu oni bungeye kini,
ene onindo mete uwooweroyi. Ngundiro oo ngundo ngguyi
nenengo ma utoni ngu, asa, ndadiro tero, noore oo dogi,
woonggu nguro ngguyi nenengo oorengo ingowato? Noore
nenengo ma tewato.
8 Giramu utoro sawawa nenengo ma utoyi ngu, onendo me
idi sangga tero yomosiyowa? Ngu metemi kini.
9 Ye nguya ngundiro nangge, mande bungeyi songo gura
oni ma ingootenggoku, ngunonggo Anutro mandeni wesiy-
oro ewanggoku ngu, ndadiro tero, mandega nguro muri
gome nenengo oorengo ingowanggo? Kini, gengo man-
degega ngu kingo ngguyi nangge.
10 Ngu hamoo, mande bungeyi gura gura mera nga
bidodomo oorootenggo. Mande ngu bidodo murinidodo
ooroote.
11 Asa, no oni guraro mandeningga eteku, nguro muri
ma ingootoowe ngu, ene mandeni gura eteno, ero ingowa.
Nguro no nguya ingowano. Nga oningga nga ngu, ende gura
oni ngundi mera gura oni, ero ingowano.
12 Ye nguya ngundiro nangge. Ye Yuka Kundingiyi, nguro
oo kingo duwoo yoweroyiga, nguro hahangero ingooteng-
goku, nguno ngu, ye komo Yuka Kundingiyi sumoo inootoyi,
ye kingo oo duwoo ngu yunootoni, ngundo Kristen oni
simoo bare ngu hoorooweyerootoyi, nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

13 Ngundiro nguro, oni gura Yuka Kundingiyimbo mande
bungeyi songo inootoni, eteku ngu, ene komo Anutno
yemboongetoni ngu, Anutdo yanggango inootoni, ene
ngunonggo mande ngu yowoorengoro, muri nenengo wesiy-
oro ewa.
14 No Yuka Kundingiyi mande bungeyi guraro Anutno
yemboongewanoku ngu, noro nowoondone, ngundo yem-
boongeteku ngu, ene noro ingondudune, ngundo ndadiro
nowoondonemo eteku, ngu ma ingoote.
15 Ngundiro nguro, no ndadiro tewano? Noro nowoon-
donemonggo yemboongetoni ngu, komo ingondudune
nguya yemboongewa. Noro nowoondonemonggo yambo
udoni ngu, komo ingondudune nguya yambo urewa.
16 Ndawu narunggano, gengo Yuka Kundingiyi ngundo
mandega, nguno nangge Anutno esosootetoni, oni gurado
ngu mandega gedo Anutno esosootewoku, ngu ingoro ngu,
ndadiro tero, enendo hamoo ero ewa? Ene ereremo kini.
Ndadiro nguro, gedo mande bungeyingga eteku ngu, ene ma
ingoyingo.
17 Gedo Yukambo mande Anutno esosooteteku ngu mete,
ene oni guraga, nguro newende ngu, gedo yanggango ma

teyinoyingo.
18 Nondo ye bidodo dagayeroro, Yuka Kundingiyimonggo
mande bungeyi gura gurano mande eteno. Nguro, no
Anutno esosooteteno.
19 Ene Kristen oni simoo barero yowuruno ngu, no mande
bungoo bodaga nangge ewero ingondudu tero oorootenoku,
nguno oni gidarega etuyerootoowe, oni gome ingootenggo.
Yo, oni mande bungeyi ingootenggoku, nguno mande ootu-
woo etenoku, ngundo bungeyi gurano mande piru simoo
bare ma ingootenggokuno etenoku, ngu dagate.
20 Ye Kristen dobookurine, yengo ingonduduyemonggo
simooye bobodi nguro ingondudu, ngundiro ma ingoro
oruwero. Kini, yengo ingonduduye ngu, ye komo oni
urungga teya oriyi. Ene ye buniyo bobodi nguro ingoyingo
guranangggega ngu keyoyi. Ngu ngandiro: ene muri biyomi
ngu tewero ma ingootenggoku, nguro ye nguya ngu keyoyi.
21 Anutro mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.
Nondo mande songo eyingo oni ngundo, manggoyebo nga
oni simoo bare nga mande ero etuyerowano. Ene
noro manggone ma keyoro, mandene ma ingowanggo.
Oo Bidodo Simburi, ngundo ngundiro, ero eyingo.
(Ayisaya 28:11,12; Dutoronomi /Lo 28:49)
22 Nguro ngu, noore ingowato. Yukambo mande bungeyi
songo gurano mande eweroyi, ngu oni nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu ma etuyeroote. Kini, ngu mande
muringga, ngundo ngu, oni nowoondoyemo hamoo ma
teyingo, ngu oni nguno Anutro yanggangoni etuyeroote. Ene
Anutro mande muri wesiyoro eweroyi, ngu oni nowoon-
doyemo hamoo kini, ngu ma etuyeroote. Kini, oni Anutro
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu mande muri nenengo
etuyeroote.
23 Nguro ngu, Kristen oni simoo bare bidodo yowuru-
wooro ngu, ye bidodo Anutro Yukano mande songo songo
etoyi ngu, oni amana gura, ngundi oni ene Anutro newen-
demo hamoo ma teyingo nguno mayero, mande bungeyi
gura gura ingoro ewanggo. Ye bine, mboorombo yoyoote?
Ngundiro ero eyingo.
24 Ene ye bidodo Anutro ingonduduni wesiyoro etenggoku,
nguno oni gura newendemo hamoo kini, ngundi, oni Anutro
mande gome ma ingooteku, ngundo ye kewooroyemo uro
yengo mande ingoro oodoni, yengo mandeyega etenggoku,
ngundo ngu oni nguro weti mbumbuwani etungootoni,
nguno enengo biyomini ngu, bidodomo tunoo oorengo in-
gomukowa.
25 Ngundiro ingoro, mande murini biyomi bidodo ngu
newendemo kombitero oorooteku, ngu yeni tunootetoni,

nguro ene yowoorengoro, Anutno boodoo oondookero, Anut bingami ero okooro ewa. Hamoo oorengo, Anut ye kewooroyemo oorooteku nga! Ero ewa.

Anutno Yambo Mande Tewero, Ngu Nenengo Oorengo Teweroyi

26 Nguro ngu, ye Kristen konebane, ye komo ndadiro tewanggo? Ye yowuru tero ngu, ye bidodo koyedodo. Oni gurado yambododo, gurado ngu mande onino ero etuyeroweroyi, oni gurado ngu, Anutro murini keta yootunoro eweroyi, oni gurado ngu, Anutro Yukano mande bungeyi songomonggo mande eweroyi, oni gurado ngu, mandega ngu muri yowoorengoro eweroyi oruwanggo. Ko nga bidodomo, ye komo hoorooweyerootoyi, nguro Kristen oni simoo bare ngu nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tunootewanggo.

27 Ene oni gidarega, Yuka Kundingiyimbo mande bungeyi gura gurano mande ewero ngu, mete oni eraya, ngundi kabusa nangge mande ewanggo. Oni gurado koretero etoningga ngu, asa, oni gurado komo mandeni yowoorengoya eni. Mande emukootoni ngu, asa, oni erayaga, ngu enebana mande etoni, asa, oni gurado mandeni yowoorengoya eni. Ngundiro nangge, oni kabusayiga ngu enebana ngu keyoya ngundiya teni.

28 Ene oni gurado oni gura mande songo eweroyiga, ngu oni gurado mandeni ma yowoorengoweroyi tetoni ngu, asa, ene simoo barero yowuru nguno mande ma ewero. Kini, ene komo neneteya ootooya, enengo ingonduduno nangge Anutya mande eri.

29 Oni Anutro mande yunowoku, ngu ero wesiyoro etuyeroweroyi oni ngu, oni eraya ngundi kabusa ngu mete mande ewanggo. Oni gidarega ngu, ene mande etenggoku, ngu wirikoro ingowanggo. Mande ngu Anutro mande bine, ngundi enengo mande kini bine etenggo? Ero wirikoyerowanggo.

30 Ene oni gura bibitero oodoni, Anutdo mande gura etungootoni ngu, asa, oni koretero mande erorooteku, ngu ene komo nenetero bibitetoni, oni kootungga Anutdo mande inowoku, ngu enebana mande eni.

31 Ngundiro muringgano nguno, ye bidodo songo songomo, mete Anutro mandeni wesiyoro ewanggo. Ngundiro muringga, nguno ye bidodo ingoyingo yoro, asa, ye yanggangododo tewanggo.

32 Anutdo mande gura wesiyoro eweroyi oni gura, newendemo yetoningga ngu, asa, ngu oningga ngundo enengo

naruno mandeni mete eni. Ene enengombo, enengo naruni
ngu wirikoya sobowooni.
33 Yo, Anutdo enengo ko ngu bidodo nenengo oorengo
tete. Ene ko oo buribari ma tete. Ngundiro nangge, noore
nguya nowoondonani guranangge yero, ko gobooro metemi
nenengo tewato.
34 Bare ngu Kristen oniro yowuru bidodo nguno, ene
komo neneteya oriyi. Ene mande gura ma ewero. Ma-
mana mandeno ngundiro eteku ngu, bare ene tabango oni
nowoondoyemo oriyi, ero eyingo.
35 Bare ene mande gura gome ma ingoro ngu, asa, enengo
yano enengo kamesumooyemo sumoo etoyiga, nguno muri
etoyi ingowanggo. Ene baredo Kristen simoo barero yowu-
runo, mande eweroyi ngu nenengo kini.
36 Ye bine ngandiro ingootenggo? Noorendo Anutro
mande ngu simburi tero, ko, noorendo nangge mande ngaro
murini bidodo ingomukooteto. Ero ingootenggoku, ngu
hamoo oorengo kini.
37 Ene oni onendo Anutro mandeni nga wesiyoro eweroyi,
ngundi enendo Yuka Kundingiyimbo kingo oo duwoo
yowoku, ngundo ene komo ingoyi. Nga mandega nondo
nakangootenoku nga ngu, Oo Bidodo Simburi, nguro ma-
mana mandeni.
38 Ene oni gura Anutro mamana mande ma ingoro, key-
owaku ngu, asa, ye nguya enengo mandeni ma ingowero.
39 Arisa, ye Kristen konebane, ye komo Anutro mandeni
nga wesiyoro ero, etuyeroweroyi kongga, ngaro hahangeya,
yanggango teyi. Ngundiro nangge, ye Anutro Yukani nguro
mande bungeyi gura guranonggo mande eweroyi muringga,
nguro roogo ma tewero.
40 Ye Anutno yambo mande tewero ngu, ye komo oo
bidodo teya, gome yoonenengoya yeya, ngunonggo ye ko
ngu enengo narunimo teyi.

15

Krayis Kumooro Ko Ootoogeyingo

1 Ye Kristen dobookurine, no yengo ingonduduye, ko
yokutuyerooteno. No Anutro mande keta gome nenengo
kuri etoowe, ingoro yowonggoku, ngu nowoondoyemo yang-
gango ooroote.
2 Ene nondo Anutro mande gome ketangga nga yeno
ewonoku, ngu gome dowoowanggoku, ngundo ye yoyoote.
Ene ye mande ngaro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku
ngu, asa, ye oonootewanggo.
3 Nondo mande ye kuri yunowonoku ngu, ndawugaro
nguro, no komo ye tunoo oorengo ingootenggoku, ngu

ingowero ngandiro ero etuyerowono. Anutro mande nakayano ngandiro ete. Krayisdo noorengo bidodoboro weti mbumbuwanani andangeweroyimboro kumooyingo, ero nakangoyingo.

4 Krayis Yisas kumootoni, bingo yoro, mereno merengooyingo. Ene Anutro mande nakaya ngu keyoro, naru kabusagomo ko yokutuwootoni ootoogeyingo.

5 Ootoogero, Pita, oowooyi gura Sipas, ngu doongeyimo tunootero, kootuyisina, enengo kirikiri oni kande eraya kegidemboro erayaga (12), ngu doongeyemo nguya tunootetoni kenoyingo.

6 Kootuyisina, Yisas Krayisdo, Kristen oni dobookurinani urungga oorengo (500) dagaro, ngu doongeyemo tunootetoni kenoyingo. Ngu Kristen oni dobookurinani nguromu gidare oodoyi, gidare kuri kumooyingo.

7-8 Ngu naruno nguno, Yisas Krayisdo, Yemus doongeyimo tunootero, kootuyisina, Aposel oni bidodo doongeyemo nguya tunooteyingo. Kootuyisina, no doongenemo nguya, tunooteyingo. Ene nono ngu sodedo oorengo tunootetoni, kenoro, nowoondone yowoorengootoni, enengo ko oni teyingo.

9 No, ngu Aposel oni, nguro kewooroyemo oni owoorongo bodaga. Onindo noya Aposel eweroyi nguya kini. Ndadiro nguro, nondo kuri Anutro Kristen oni simoo bare yutoro yowoosooro, yomburiyeroro oruwono.

10 Ene Anutro sumangenimo, no ataga oorootenoku muringga nga ngu, no komo ngundiro oruwano. Anutdo sumangengga nunowoku ngu, nono engge urungga tunooteteku ngu, nguno no komo ko yanggango tero, Aposel oni gidarega dagayeroro ko tewono. Ene ko ngu nondo ma teteno. Kini, Anutro sumange ngu noya oodoni, ngunonggo no ko ngu teteno.

11 Nondo Anutro Mande Keta Mesarango yeno wesiyoro ewonoku, ngundi Aposel oni gidaregado ewonggoku ngu, ngu noore bidodo Anutro mande keta gomengga nga nangge yootunoro ewootoku, nguno ye kuri nowoondoyemo hamoo tewonggo.

Kootuyisina Oni Kumooyingo Ngu Bidodo Ko Ootoogewanggo

12 Yo, noorendo suwooyi sano Krayis ngu kumoononggo, Anutdo ko yokutuwootoni, ko keta ootoogeyingo, ero eteto. Ndawugaro ye kewooroyemo, ngunonggo oni gidaregado ngandiro etenggo. Oni kumooro ko ma ootoogewanggo. Ndawugaro ene ngundiro etenggo?

13 Ene oni kumoononggo ko ma ootoogeweroyi, ngu
hamoo tetoni ngu, asa, Anutdo Krayis nguya, merenonggo
ko ma yokutuwooro yeni ootoogeweroyi, eyingo.
14 Ngundiro nangge, kuri Anutdo Krayis hamoo ma yoku-
tuwooyingo ngu, asa, nga mandega, noorendo ero koyi tete-
toku, nga nguya nguro enggeni kini. Yengo nowoondoyemo
hamoo teyingongga nguya enggeni kini.
15 Ngundiro tetoni ngu, arisa, noorendo Anutro mande
etetoku nga, ngu godange mande. Ndadiro nguro, noorendo
ngu kuri tunoo oorengo ngandiro ewooto. Krayis ngu,
Anutdo kuri merenonggo yokutuwootoni, ko ootoogeyingo,
eyingo. Ngu hamoo Anutdo oni kumooyingo ngu ma yoku-
tuyeroweroyi ngu, asa, Anutdo Krayis nguya ma yokutu-
wootoni ootoogewa.
16 Yo, Anutdo oni kumooyingo ngu hamoo ma yoku-
tuyeroweroyi ngu, arisa, noore komo ngundiro ewato.
Anutdo Krayis nguya merenonggo ma yokutuwootoni,
ootoogeyingo, ewato, eyingo.
17 Ene Anutdo kuri Krayis merenonggo hamoo ma yoku-
tuwooyingo ngu, asa, yengo nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga, ngu kingo tetenggo. Ye ngu ataga yengo weti
mbumbuwayemo nguno oorootenggo.
18 Asa, oni Krayisro nowoondoyemo hamoo tero ku-
moowonggoku ngu, ene nguya oonootero kinitewanggo.
19 Noore Krayisro nowoondonanimo hamoo tetoni, Krayis
sobowooro ootooro, ngunonggo noore mera ngaro oo
nguno keta oruweroyiga, nguno nangge oruwatoku ngu,
asa, oni bidodo nowoondoyi urungga oorengo, noorengo
teyunowanggo.
20 Ngundiro nguya kini. Ngu hamoo oorengo! Krayis
ngu kumootoni, Anutdo kuri yokutuwooyingo! Yisas Krayis
ngundo oni kumooyingo nguro koreteyunoro ootoogeyingo.
Ngu ngandiro: Yisas ngu kono oowari koretero eng-
gero mandoni yeteku, ngundiro teyingo. Yisas koretero
ootoogeyingo, ngundiro oorengo Kristen oni nguya, kootuy-
isina hamoo oorengo ootoogewanggo.
21 Yo, oni gurado kuri kumoo muringga, ngu yeni
tunooteyingo. Ngundiro nangge, oni gurado, ngu oni ku-
mooyingo ngu yoyeni, ko ootoogeweroyi muringga, ngu yeni
tunooteyingo.
22 Ngu ngandiro: Adamnonggo, ngu oni bidodo ku-
mootenggo. Ngundiro nangge, Krayisnonggo, ngu enengo
Kristen oni bidodo, ko keta ootoogewanggo.
23 Ngundiro tero, noore bidodo noorengo naruno songo
songo ootoogewato. Koretero, Krayisdo ombutoni, ngu key-

oro, Yisas Krayis sambo endemonggo ko ombuteku naruno,
enengo oni simoo bare nguya ko keta ootoogewanggo.

24 Ngu narunggano nguno, oo bidodo kinitemukootoni
ngu, asa, ngu naruno, Krayisdo ngu Gabuman tabango
Anutya mundi tetenggoku, ngu bidodo merako ngano oo-
rootenggoku, ngu bidodo woongooni umukowa. Ngundiro
tero, asa, Yisasdo enengo oni simoo bare sobowooteku
muringga, ngu eweyi Anut kandeyimo yewa.
25 Ndadiro nguro, Krayisdo, ngu komo Oo Bidodoboro
Simburi Urungga oorengo oruwa. Ngundiro tero oode,
oororo, enengo mundi oni bidodo yoyeni kinitemukowa.
26 Yisas Krayisdo mundi oni ngu yeni kinitemukootoni,
asa, kootu wenga kumoo muringga nguya yeni kinitewa.
27 Anutro mande nakaya nguno ete.

Anutdo oo bidodo yeni Krayis tanggeyimo yetoni, ngundo
sobowoowa, eyingo. (Sam 8:6)
Ndadiro nguro, Anut enengombo oo bidodo Krayis tanggey-
imo wata yewa. Nguro ngu, noore kuri ingooteto. Anut
enengombo ngu Krayis newendemo ma oruwa. Ene oo
songo bidodo ngu Krayis newendemo yemukoyingo.
28 Ngundiro yemukoro, asa, ngu narunggano nguno, Anutro
Nangoni Yisas enengombo ngu, ene oororo, oo bidodo kuri
yeni tunooteyingo, Anutga ngu keyi damonimo uro oruwa.
Ngundiro tero, Anut enengombo ngu oni oo bidodoboro
tabango urungga oorengo oruwa.

29 Oni gidaregado kuri ngandiro eyingo. Anutdo oni
kumooyingo ngu, ko yokutuyerootoni ma ootoogewanggo,
ero ingootenggo. Ngundiro mande hamoo tetoni ngu,
ndadiro nguro, oni gidaregado oni kumoowonggoku, nguro
ingondudu tero, ene ngu musiyemo sono kundingiyi
ngu gimutenggo? Ene oni kumooyingo ngu ko hamoo
ma ootoogeweroyi tetoni ngu, asa, ndawugaro, oni gi-
daregado oni kumooyingo, nguro ingondudu tero, oni
ngu hoorooweyerowero sono kundingiyi ngu gimutenggo?
Hamoo oorengo, Anutdo ngu oni kumoononggo ko yoku-
tuyerowa.
30 Yo, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ndawugaro nguro,
noorendo suwooyi sano mande, nguro muri wesiyoro ero,
nguro ko yanggango tetooye, nguro onindo noore yutoro
yomburiyerowero terorootenggo?
31 Ye Kristen dobookurine, ngu hamoo eteno. Nondo Kray-
isro oowooyi wesiyoro etenoku, nguro ngu, naru bidodomo
oni nureyi kumoowa. Ngu nguya hamoo oorengo, nondo
yengo noorengo Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani

Yisas Krayis, nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro no yengo oni oni urungga teteno.

32 Ene oni kumoononggo ko ma ootoogeweroyi tetoni ngu, asa, nondo ko yanggango tero, Epesas endemo, Krayisro mundi oni nguro yanggangoye yewe imakeyingo, ngu nondo kingo ko ngundiro tewono. Nga mandega nga hamoo tetoni ngu, asa, Anutro mandeno eteku ngandiro tewano.

Noore oowari sono oo ngu nero kingo oode, ndadiro nguro, yangeni kumooweroyi, eyingo. (Ayisaya 22:13)

33 Ene mande ewonggoku ngu hamoo kini. Ye kingo ganaganayerootenggo. Ye mande ngaro ma wenonowero, nga mande ngano ngu ngandiro:

Noore oni muriye biyomimboya endeyootetoku, nguno enendo noorengo murinani ingoyingonani metemingga, ngu sodedo yomburiyowanggo, ero eyingo.

34 Ye komo muri biyobiyomi ngu yokoya, ingondudu metemi yoya ngu, ye weti mbumbuwa ko ma tewero. Ye ingoyi. Oni gidarega ye kewooroyemo nguno, ene Anutro nowoondoyemo hamoo ero ma ingootenggo. Nondo nga mandega etenoku nga, ngu ye oyimoyeroni, ero eteno.

Goweyi Ko Ootoogeweroyi, Ngu Guradiro Oorengo

35 Oni gurado ngandiro sumoo ewa. Oni kumooyingo ngu, ndadiro tero ko ootoogewanggo? Ene ndadiro goweyega yoro, ko ombuwanggo? Ero sumoo ewa.

36 Ge wenonoyingo oni! Ge nggire yuwooyi miteku ngu, ene mbongeyi keta ooretoni, ngu ene koretero yuwooyingga ngu, buwoo yete.

37 Ngu oo yuwooyingga mitenggoku ngu, oo yuwooyi ngu, wimbuyi mbongeyi oo ngundiro kini. Ngu kingo tanggori nangge mitenggo. Ngundiro oo ngu, Rayis, nggire, ngundi oo yuwooyi gura bine, ngu nangge mitenggo.

38 Ene Anut enengo tewero ingooteku, ngunonggo oo yuwooyi gura gura, ngu songo songo goweye guradiro guradiro yunoyingo.

39 Enengo goweye bidodo ngu guranangge ngundiro kini. Kini, Anutdo goweye gura gura yunoyingo. Ene oni simoo barero goweye ngu guradiro, se, bo, kare goweye ngu songo, nu goweye ngu songo, wendeyimo iso nguro goweye ngu songo yunoyingo.

40 Sambo meraro oo goweyari, songo songo oorooteri. Samboro oo duridarini ngu guradiro, ko meraro oo duridarini nguya guradiro.

41 Ogisa ngu ene duridarini songo, kombo ngu ene duridarini songo guradiro, tootu nguro duridarini songo guradiro nguya. Tootu kewooroyemo nguya duridarini ngu songo guradiro guradiro ooroote.

42 Oni kumooyingo nguro ootoogeyingo nguya ngundiro nangge. Goweyi noorendo merengootetoku, ngu buwoo yete. Ene goweyi keta yokutuwootoni ootoogeteku, ngu hamoo oorengo ko ma buwoo yewa.

43 Yo, goweyi noore merengoowootoku ngu, ene oowooyi bingamini ko yanggangoni nguya kini. Ene goweyi ko keta yokutuwootoni ootoogetekungga ngu, ene oowooyi bingami ko yanggangonidodo.

44 Ngundiro nangge, goweyi noore merengoowootoku, ngu mera ngaromu. Goweyi merenonggo ko yokutuwootoni ootoogetekungga ngu, Samboro goweyi. Yo, mera ngaro goweyi nguya oodoni, ko Samboro goweyi nguya ooroote.

45 Anutro mandeno nguya nakangoro eyingo.

Oni koretero gogoro, Adam ngu enengo keta oruweroyiga Anutdo inootoni tunooteyingo, eyingo. (Yenisis /Stat 2:7)

Ene Adam kootu wenga tunooteyingongga, ngu Krayis. Anutdo Krayis ngu keta oruweroyi guradiro inoyingo. Ngundiro nangge, Krayisdo oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu enengo ketangga sugi sugi oruweroyi ngundiro yunowa.

46 Ene samboro goweyi keta oruweroyiga, ngu koretero ma tunooteyingo. Kini, ene mera ngaro goweyi keta oruweroyiga ngu koretero tunooteyingo. Samboro goweyi keta oruweroyiga ngu, ene kootu oorengo tunooteyingo.

47 Oni koreteyingo ngu, mera ngaromu, Anutdo mera ngando oni yeyingo. Ene oni kootungga ngu, Anutro sambo endega, nguro oni.

48 Noore mera ngaro oni bidodo ngu, oni mera ngando yeyingongga ngundiro. Oni bidodo sambo endeboromu ngu, noore bidodo sambo endeboro oningga ngundiro tunootewato.

49 Ataga ngano ngu, noore mera ngaro oni kirarongo oorooteto. Ngundiro nangge, kootuyisina, noore sambo endeboro oningga ngu kirarongo tunootero oruwato.

50 Kristen dobookurine, no yeno nenengo oorengo eteno. Mera ngaro oni ngu, ene mete Anutro endega nguno enengo oni simoo bare sobowooteku, nguno ma uro oruwanggo. Ndadiro nguro, noorengo gowenani ngu mera ngaromu nangge. Ngundiro nangge, noorengo gowenani kumooro biyomi yeweroyi, ngundo sambo ende kumooro ma biyomi yeweroyi musiyongga, nguno hamoo oorengo ma oorewato.

51-52 Ye ingoyi! No mande kombiteyingo gura yeno ero
etuyerowero. Noore gidarega bidodo ma kumootooye, ene
noore bidodo komo gowenaningga nga, ngu yowoorengootoni, samboro goweyi tunootewa. Yo, naru wenga
tetoni, unggu uwootoni, ngguyi utoni, oni kumooyingo
ngu ootoogero, goweyi ketangga ngu yoro, nguro ene ko
ma kumoowanggo. Ngu narungga nguno, noore sodedo
doongeparero ngundiro nangge kenootooye, noore bidodo
gowenani yowoorengootoni, ene samboro goweyi ngu yoro
tunootewa.
53 Ngu naruno nguno, noorengo merako, ngano gowenani
buwoo yeweroyi ngu yokoro ngu, sodedomangge, noorengo
gowenani keta ma buwoo yeweroyi ngu yoro, samboro
gowenani keta tunootewato. Yo, noorengo samboro gowenani ketangga ngu ko ma kumooro buwoo yewa.
54 Asa, ngu narungga ngu tunootetoni, oo kumooro
kiniteweroyi ngu yokoro, ene oo suwooyi sano sugi keta
oruweroyi ngu yoro nenggurongootoni, nguno Anutro
mande nakaya ngu, engge tunootewa. Anutro mandeno
ngandiro eyingo.

Anutro yanggangoni ngundo kumooweroyi muringga ngu yeni kiniteyingo, eyingo. (Ayisaya 25:8)

55 Anutro mande nakaya gura ngundiro ete.

Kumoo, gengo yanggangongge ndadiro? Kumoo, ge ogingo gura teweroyi yanggangongge kini, eyingo. (Hoseya 13:14)

Hamoo oorengo, ngu naruno Anutdo kumooweroyi muringga ngu yeni kinitewa.
56 Kumooweroyi nguro sosoreteku ngu ngandiro: Oni
enengo weti mbumbuwa tewonggoku, nguro gumi ogingo
yowanggoku, nguro sosoretenggo. Ndadiro nguro, oni merako ngano oruwonggoku ngu, ene Anutro mamana mande
ma keyowonggo!
57 Ene noore Anutno esosootetooye, noorengo Urungga
Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro yanggangoni, nguno noore yoyeni, weti mbumbuwa teweroyi
muri, ko kumooweroyi muri, ngu bidodo dagaro, yanggango
yowato.

58 Arisa, ngundiro nguro, ye noro Kristen dobookurine
oorengo, ye komo nenengo yanggango dikaya oriyi.
Ngundiya teya ngu, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani,
Yisas, nguro koni ngu suwooyi sano yanggango teyi. Ye
ngandiya ingoyi! Ye Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas,
nguro koni tewonggoku, ngu kingo duwoo ma yokowanggo.

16

Beye Yowuruwooro, Ngundo Anutro Oni Simoo Bare Hoorooweyeroweroyi

1 Nondo ataga beye yowuruwooro Anutro oni simoo bare
Yerusalemno oorootenggoku, ngu yunowero mande eteno.
Nondo kuri ngu kongga ngu tero, Galesiya merako, Kristen
simoo bare etuyerowonoku ngu, ye nguya komo ngundiya
teyi.
2 Sande naru bidodomo, ye bidodo songo songomo, ye
komo nguro ingondudu teya, yengo digi beye usowooya,
gumi gura yengo yano yetoyiga, nguno orini. Ngundiro
tero oodoyi ngu, kootuyisina, no tanggeyemo nguno toonge-
toowe, ye nguro koyi eririnonggo tero, digi ma erewe-
wanggo.
3 Kootuyisina, no nguno mayetoowe, yengombo oni gi-
darega rogoyerootoyi, nondo so uyi nakangoro oni ngu
yunootoowe, ngundo yengo beye oo kingo duwoo esosootero
yetenggoku, ngu yoro, Yerusalemno oororo yunowanggo.
4 Ene nondo eneya oorowuwero ingoro ngu, asa, no eneya
oorowuwato.

Pol Ene Korind Merako Kristen Oni Simoo Bare Yeyowero Endeyowa

5 No ngu koretero, Masedoniya mera ngu kewooro
oorengo usowooro, yade yade oororo, asa, no ye yeyowero
oororo tunootewano. Yo, no komo Masedoniya mera ke-
wooro oorengowoore oorowuwano.
6 No ngu yeya naru gidega oruwato, bine, ngundi midugu
naru ngu bidodomo yeno oruwano, bine? No watayi kini.
Ene kootuyisina, no ndano toongewero tetoowe ngu, ye mete
digi oo gidaregado hoorooweneroot oyi, no toongewano.
7 Ye ingootenggo. No ataga, ye yeyoro yoyokoro, sodedo ko
toongeweroyi nguya kini. Kini, Urungga Oo Bidodo Simburi
Simbunani Yisas, ngundo ma sorenerootoni ngu, asa, no
yeya nguno naru pirunggayi oruwero ingooteno.
8 Ene no Epesas endemo ngano oodoowe, Yuda oniro naru
kundingiyi, oowooyi Pendikos ombuyingo, nguro naruwo
tunootewa.
9 Ndadiro nguro, oni simoo bare urungga Anutro mande
ingoweroyi sobonerootenggo. Nguro ngu, Anutdo ene
nowoondoye yeni tango yetoni, nguro no ngano ootooro,
enengo mande keta mesarango ngu wesiyoro etuyerowano.
Ene oni oowooyingga noro mundi tero, oorene ukingowero
tero oorootenggo.
10 Kootuyisina ngu, Timooti ye tanggeyemo nguno
mayetoningga ngu, yendo komo gome sobowooro
kawararangootoyi ngu, asa, Timooti ene newende metemi

imakeyingo ingoro, ene ye kewooroyemo nguno yeya gome
oruwanggo. Ye ingoyi. Timooti ngu, ene Urungga Oo
Bidodo Simburi Simbunani Yisas, nguro koni gome nondo
ko tetenoku, ene nguya ngundiro ko tete.
11 Ngundiro nguro, ye gurado ngandiro ma ingowero. Tim-
ooti ngu ko gome ma tewa, ero ma kootu inowero. Kini, ye
komo ene yeyiga newende imakeyingo sumangedodo teya
oodega, kootuyisina yoya ooreko yokootoyiga, ene nono ko
ombuwa. Nondo ngu eneya Kristen dobookurine gidarega,
enedodo ombuweroyi nguro soboyerooteno.
12 Noorengo Kristen doboonani Apolos, nguro mandeni
ngu ngandiro: Nondo naru urungga Apolos eriringowonoku,
ene Kristen oni dobookurinani gidarega nguya, ye
tanggeyemo nguno ye yeyowero oorowuweroyimboro.
Ene Apolos ngu, nga naruno ngano oorowuweroyi ngu
yokoote. Ene kootuyisina oore gura kenoro ngu, asa, ene
yeno oorowuwa.

Mande Gumi Gidarega

13 Ye komo gome doongedoongoodoongo teya, yengo
nowoondoyemo hamoo ngu gome sobowooya yanggango
teya, ye sosorero ma oruwero. Kini, ye komo yanggangoye-
dodo teya oriyi.
14 Yengo oo tetenggoku, ngu bidodomonggo, ye komo
nowoondoyi teweroyi murimo nguno teyi.
15-16 Ye Kristen dobookurine, ye Stepanas simoonggororo
ingootenggo. Enendo koretero, Akayiya merako Kris-
ten teyingo. Ngundiro tero, enengo ingondudunonggo,
ene Anutro oni simoo bare hoorooweyeroweroyi, ko, ngu
teyingo. No ngu oni ngundiro mande muriye gome teteng-
goku, nguno ye nguya ene keyeroya, ye ngundiya teyi,
ero ingooteno. Yo, nondo ye yokutuyerootenoku, ngu
ye oni ngundiro ngu keyeroro, ko, ndawu oninggado oni
bidodo hoorooweyeroro tetenggoku, ngu keyoyingo. Ye ene
nowoondoyemo uya, ngunonggo yanggango dikaya teyi, ero
ingooteno.
17 Stepanas, Pootunetas, Akayikas, garo ngu, ene no
tanggenemo mayetoyi, yeyoro, nguro no enengo oni oni
urungga tewono. Ndadiro nguro, ye ngano ma ombuweroyi
kini, nguro enendo ye hoorooweyeroro, nono ombuwonggo.
18 Yo, nga oni kabusaga ngando noro nowoondone yeyi
imaketeku, ngandiro ye nowoondoye yeyi imakewoku,
ngundiro tewonggo. Nguro ngu, ye komo oni ngundiro ngu
bingamiye, eya okooyi.
19 Anutro Kristen oni simoo bare Esiya merako oorootenggoku, ngundo ye kambayerootenggo. Akuwila ko Prisila

erambarisa, nguro yano Kristen simoo bare suwooyi sano mayero, yowuruwooro oorootenggoku, ngu bidodo nguya Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngu oowooyimo nguya ye kambayerootenggo.

20 Kristen dobookurinani ngano, ngu bidodo ye kambayerootenggo. Ye bidodo songomo songomo, Kristen dobookuriye sumangenonggo kandeye dowooyi.

21 No, Polndo nenengo kandenembo, nga kambayeroyingo mandega nga nakangooteno.

22 Oni gura ene Yisasro ma ingoro, nowoondoye Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno ma yero ngu, asa, Anutdo ene kumana biyomi inowa. Noorengo Oo Bidodo Simburi, ge ombu!

23 No Oo Bidodo Simburi Yisas, nguno yemboongetoowe, gedo sumangengge ngu, ene kutuwooyunootooga oriyi, ero yemboongeyingo.

24 Krayis Yisas oowooyimo, no nowoondone ye bidodo yunooteno. Ngu hamoo.

Korindro So Uyi Kootu

2 Korind Mande Tabango

Ngu naruno, Polndo so uyi gura nakangoro, Korind oni simoo bare ngu endemo oorootenggoku, ngu yunoyingo. Ene ngu mera gumisina nguno oruwo. Ngu merangga ngu oowooyi Masedoniya. Korind endega ngu Giris mera gumisina nguno ooroote. Ngu endega ngu, ene hamoo oowooyi bingaminidodo ngu oni simoo bare, ene ngu mera gumisina nguno oorootenggo.

Ngu naruno, Polndo nga so uyiga nga nakangoro, Korind oni simoo bareya sanggiri tero ngu, kootuyisina, Tayitus ngu soweyootoni, nguno oorowuwa. Nguno oororo, ngundo oni simoo bareya ootooro, nguno enengo muri gura gura tetenggoku, ngu kenoro, omburo, ngu Polno nguro mandeni ewa. Tayitasdo ko omburo, Polno ngundiro eyingo. Korind oni simoo bare, ene Polro mande ngu ingoro, ene nowoondoye kuri yowoorengoyingo. Ene oni gidegado ngu Pol kootu ingoro, ko, Polndo ngu noore ma soboyerowa. Ngundiro ero, ingootenggo. Ero eyingo. Nga so uyigano ngano ngu, mande yanggango namoraya nguro ete. Oo koreteroga ngu ngandiro. Polndo oni simoo bare nowoondoye yowoorengootoni, nguro ene oni oni teyingo. Enendo ngu, enengo ingonduduye ngu yokutuyeroro, ingondudu metemi nga, Yisas Krayisro Mande Keta Mesarango ngu yunoyingo. Oo kabusayiga ngu ngandiro ete. Digi beye yowuruwooro, oni simoo bare angoyi, oni ngu yunoweroyi. Oo tambu namorayaga ngu ngandiro ete. Enendo ngu enengomboro onino ero, no ngu hamoo kirikiri oni gura Aposel.

Mande gumi gumi ngu, nga so uyimo ngandiro ooroote.

* Kambayeroyingo mande ero, ko, oni oni teya, Anut oowooyi bingami okooyi. 1:1-11.

* Korind oni simoo baredo, Pol kowuri inootoyi, ene Polndo nguro gome ingoro, eneya nowoondoye guranangge yero, oruwero gome ingoyingo. 1:12-2:13.

* Pol, enengo koni oorengo ngu ngandiro. Enendo ngu, mande ketangga Anutdo ero gosiyoro, oni simoo bare yunowoku ngu, Polndo yootunoro eweroyi oni tunooteyingo. 2:14-6:10

* Polndo enengo newendemonggo oo ngu, Korind oni simoo bareno kowuri ingoro, ngundiro eyingo. 6:11-7:16.

* Oniya mande ero, ko enengo ingoyingoyemonggo nguya ete. Ene nowoondoye guranangge yero, digi beye yowuruwootoyi ngu, oni simoo bare gidarega yunowero. 8:1-9:15.

* Polndo ngu oo ngu, gura gura kirikiri onindo ko tetoyi tunooteyingomu, nguro mandeni eyingo. 10:1-12:21.
* Pol enengo newendemonggo ngu ete. Yengo ingonduduye ngu yanggango yunoro kambayerooteno. 13:1-14.

Polndo Korind Kristen Nguro So Uyi Kootungga Nga Nakangoyingo

1 No Pol, Krayis Yisas nguro Aposel. Anut enengo ingondudunonggo no noyoro, enengo Aposel noyewo. Noorengo Kristen doboonani Timooti, ngundo hooroowenerootoni, nga mandega nga nondo yengo nakangooteno. Yo, nga ngu ye Anutro simoo bare Korind endemo, ko Giris merako, Kristen oni oorootenggoku, nguro nguya nakangooteno.
2 Nondo Anut, ngu noorengo Awanani, ko Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, Yisas Krayisno, yemboongeteno. Gedo gengo sumange ayibige ngu ene yunootooga, nguno nowoondoye imakeyingomo oriyi, ero nguro yemboongeteno.

Anutdo Pol Hoorooweyingo, Nguro Esosooteyingo

3 Noore Anutro oowooyi bingami, ero okoowato. Ene, ngu Anut, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro eweyi. Ene ngu nowoondoyi teweroyi ngu bidodoboro Simburi Urungga. Ene ngu oni simoo bare kowuridodo oorootenggoku, nguro nowoondoye bidodo yeni ayibidodo tetoni hoorooweyeroweroyi nguro Anut. 4 Yo, kowuri ogingo bidodomo nooreno tunootetoni ngu, Anutdo noore nowoondonani yeni, imakero ooroote. Nguno ngu, noore nguya mete oni kowuri ogingo guradiro guradiro, eneno tunooteteku, ngu hoorooweyeroro nowoondoye yeye imakewa. Yo, Anutdo noore nowoondonani yeni imaketeku, nguro noorendo nguya, mete oni gura gura ngundiro hoorooweyerowato.
5 Yo, ogingo ngundiro ngu, Krayisdo ngu kuri koorowooyingo, nguro Anutdo ene hoorowetoni, newende imakeyingo. Ngundiro nangge, ngu kowuringga, ngu nooreno nguya, urungga oorengo tunootetoni, nguro Krayisdo ngu noore nowoondonani yeni, gome imakeyingo oorengo tunootete.
6 Noorendo yeno mande keta gome mesarango, ngu yeno wesiyoro ero, nguno ogingo kowuri gura gura koorowootooye, ene Anutdo nowoondonani yanggango teyunoro ngu, enengo ayibini sumangeni, ngundo yeni imakeyingo. Imaketoni, asa, ye ngu kenoro ingootenggo. Ngundiro muringga, ngundo nooreno tunooteteku ngu,

ye etuyerooteku, ngundiro nangge, yendo kowuri ogingo
yeno tunootetoni ngu, Anutdo ye nguya hoorooweyerowa.
Yo, Anutdo ngu yengo kowuri koorowootenggoku, naruno
nguno, ene hamoo oorengo hoorooweyerootoni, nowoon-
doye ngu yeni, imakeyingo yanggangoyidodo teyunowa.
7 Noorendo, ye Krayisro konimo, ngu hamoo yang-
gango dikatenggoku, nguro noore nowoondonanimo hamoo
yanggango ingooteto. Ye ngu noore gobooro dikaro,
nguno ngu, noore hoorooweyeroro kowuri gobooro nooreya
koorowooweroyi. Ngundiro nangge, ye nooreya sumange
ayibi imakeyingongga, Anutnonggo ombuteku ngu, noore-
dodo gobooro yowato.
8 Yo, ye Kristen dobookurine, Esiya mera urungga,
nguno kowuri nooreno tunootewoku ngu, ye nguya in-
goyi, ero nguro eteto. Kowuri urungga oorengo nguno
noore wiriyerowo. Ngundo ngu, noorengo yanggangonani,
ngu bidodo, ngu hamoo oorengo dagawo. Ngundiro tero,
noorendo ngu kumoowato, ero ingowooto.
9 Yo, noorendo noorengo ingonduduno, ngu ngandiro
ingowooto. Noore ngu wirikoyingo oni, ngundo ngu,
kuri nooreya ewo. Ye komo hamoo kumoowanggoku
ngu! Ero ingowono. Noore komo ngundiro ingowooto.
Ngu noorendo, noorengo yanggangonani, ngundo ma yeni
mete tewa. Ngundo noore etuyerooteku, ngu noore
komo noorengo yanggangonanimo Anutro koni hamoo ma
tewato. Kini, Anutdo enengo yanggangoni, ngundo Yisas
Krayis merenonggo yokutuwooyingo yanggangongga, ngu-
dodo noore komo koni tewato.
10 Ngu ooga, ngundo noore yureni kumoowero teyingo.
Ene ngu oo biyomi oorengo, ene Anutdo kuri ene noore
yoyoyingo. Kootuyisina nguya, ene noore ko yoyowa.
Yo, noorendo, ngu noore nowoondonanimo hamoo tete-
toku, ngu ene komo hamoo oorengo kowuri gura, noore
wiriyerowero tetoni ngu, asa, ene noore ko yoyootoni gome
oruwato.
11 Ye nguya komo noore Aposel oni hoorooweyeroya,
Anutno yemboongeyi. Ngundiro tetoyi ngu, Anutdo oni
simoo bare oowooyinggaro, yemboongeyingo ngu ingoro,
ene noore hoorooweyerowa. Oni simoo bare urungga
oorengo, ene nooreno ingoro, ene Anutno nguro esosoote-
wanggo.

Polndo Korind Oni, Ngu Kuri Ma Ganangoyingo

12 Noorendo ngu ooga, nguro oni oni tero eteto. Noore
nowoondonanimonggo ngu yootunoro etoni, ngu muri
nenengo Anut doongeyimo, ko ye doongeyemo nguya,
gome nenengo oorengo oruweroyi, nguro gome ingooteto.

Nga muri gomengga nga, ngu Anutdo noore yunoyingo.
Mera ngaro oni, nguro ingoyingoni ngundo, muringga ngu
nooreno ma yeni tunooteyingo. Kini, Anutro sumangeni
ngundo nangge, ene noore kuri hoorooweyerootoni, noore
ngandiro endeyootetoku nga!
13-14 Nga mandega nga, ngu nondo yengo nakangootenoku,
ngaro muri ngu ma kombiteyingo. Kini, yengombo
kandangero nguro murini gome ingowanggo. Kuri ye
noorengo murinani ko mandenani bidodo gome ma in-
goyingo. Ene kootuyisina ngu, ye noorengo murinani bidodo
ingomukowanggoku, nguro gome ingooteno. Ye ngundiro
ingomukootoyi ngu, asa, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
Yisas, ko ombuyingo narunimo nguno, yendo noorengo oni
oni tetoyi, ko noorendo nguya yengo oni oni tewato.

15-16 Nondo ngu, ye kuri ingonduduye gomengga nguro
nowoondonemo hamoo tero, ngundiro nguro, kuri no yeno
koretero oorowuwero ingoro ewono. No yeno Korindno,
koretero oororo, ngunonggo ye yoyokoro ngu, no Mase-
doniyano oorowuwano. No Masedoniyanonggo ngu, no ko
ye tanggeyemo ombuwano, ero ingowono. Nguno ngu, no
tambu eraya, yeno oorowutoowe, ye nguro nowoondoye
metemi ingoro, oni oni tewanggo. Asa, no ngundiro yeno
ko omburo, nguno nondo oo gura guraro wenonootoowe,
yendo mete hoorooweneroro, sowenerootoyi, Yudiya mer-
ako oorowuwano.
17 Ndadiro nguro? Nondo yeno ombuwero mandega,
ewonoku ngu, no ingondudu buribari ingoro ma eyingo. No
kingo nga mandega nga, ngu ma eteno. Kini, no nenengo
ingoyingo koretero, ngu yokoro, no komo omburo, ye tambu
eraya yeyoro, nguno nowoondoye yanggango teyunowero
ingooteno. No mera ngaro, murini ngu ma keyoro, nguno
eteno. Oni oo guraro ewero ngu, oni ngandiro etenggo. Yo,
ero ko, oni gurano ngu kini, ero etenggo. Hamoo oorengo,
no ngundiro muri, ngu no ma tewano.
18 Noore Anut doongeyimo, noorendo mande ye yunoote-
toku, ngu komo hamoo oorengo. Ngu godange ma eteto.
19 No, Sayilas ko Timooti, noorendo kuri ye kewooroyemo
nguno mande nga ero etuyeroyingo. Nga ngu Anutro
Nangoni, Krayis Yisas, nguro mandeni ngu ye ingootenggo.
Yo, enengo mandeni eyingo, ngu hamoo oorengo nangge,
godange mande kini.
20 Yo, Anutro sunggi mande ero gosiyoyingo, ngu oowooy-
ingga oorengo tetoni, ene Krayisdo ngu bidodo key-
oro temukowa, ngu ingooteto. Nguro ngu, noore Anut
bingamini, ero okooro, noore nguno hamoo oorengo eteto.

21-22 Anut enengombo nangge noore, ye nguya yoyeni,
Krayisya nowoondonani gobooro guranangge yeteto.
Ngundo nangge, ene noore rogoyeroro yoyoro, enengo
konimo, ngano nangge, yoyeyingo. Yo, enengombo, ngu
nooreno enengo sunggi kundingiyi ngu yero yunoro,
enengo Yuka Kundingiyi, ngu noore nowoondonanimo
yero yunoyingo. Yuka ngu Anutro oo koreteyingo, ngu gumi
kootu yunoweroyimu, ngu yunowoku, ngu noore ngandiro
ingooteto. Hamoo oorengo, ene kumana bidodo kootu,
noore yunowa, ero ingoyingo.
23 Ene nondo, Anut doongeyimo, no hamoo oorengo eteno.
Nondo yeno sodedo ko ma ombuyingo nguro muri ngandiro.
Nondo ye kowuri yunowero, yokootenoku ngu!
24 Noorendo yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga,
nguro tabango ma oorooteto. Kini, yengo nowoondoyemo
hamoongga, ngu kuri yanggango dikaro oorooteku ngu.
Nguro ngu, noorendo yeya, ko gobooro tero, nguno yengo
oni oni teyingongga, nguno yengo nowoondoyemo hamoo,
ngu yanggango teyunowa.

2

1 No nenengo nowoondonemonggo ngandiro usowooro
ingooteno. No yeno ogingo kowuridodo, nguro no ko ma
oorowuwano.
2 Kini, nondo ye nowoondoye ogingoweroyi kowuri, ngu
ye yunootoowe ngu, onendo ngu ye nowoondoye yeni oni
oni teweroyi, ngu yunowa? Ene nondo yengo nowoondoye
yewe ogingododo kowuri yewoku ngu, ko oni gurado no
nowoondone yeni, oni oni ma tewano.
3 Ye ngu noro oni oni tenunoweroyi oni. Ngundiro
nguro, no yeno oororo, nowoondone ogingo kowuridodo
yoro oruwero ma ingooteno. Nguro ngu, no kuri so uyiga
nakangowonoku ngu, nondo ye bidodoboro, ngu hamoo
ingowono. Nondo oo guraro nowoondonemonggo oni oni
tewanoku ngu, ye bidodo nguya, ngu ooga nguro oni oni teyi,
ero ingooteno.
4 Yo, no kuri yengo so uyi nakangowonoku, ngu naruno
ngu, nowoondone kowuri urungga nunootoni, ogingo nguya
ingoro, ngunonggo ko no sendoro biyomi oorengo teyingo.
Ene nondo, nga so uyiga nga ngu, nowoondoye kowuri
ingoro ero, ma nakangooteno. Kini, nondo nga so uyiga,
nga yengo nakangootenoku, ngu muri ngandiro. Nondo
yengo nowoondoyi urungga teyunoro, nguro nga so uyiga
nga nakangoro yunooteno.

Oni Weti Mbumbuwa Tetoningga Ngu, Ngu Biyomi Tewoku Nguro Komo Andangeyunoya Kabeteyi

5 Oni ene ngu kowuri ogingongga, ngu yeyi tunooteteku
ngu, no nangge ogingo ngu ma tero nunoote. Kini, ngu
ogingongga, ngu yeno, oni gidarega nguya, ogingo ngundiro
yunoote. No nguro mande yanggango ma ewano. No mande
gumi bodaga nangge eteno. Eyingo.
6 Ene oni muri biyomi tewoku ngu, nguro gumi ngu oni
simoo bare urungga doongeyemo, gumi ngundiro mamana
mande inootenggoku, ngu mete.
7 Ngundiro nguro, ataga, ngu ye muri gura teyinoyi. Ye
enengo weti mbumbuwa tewoku, nguro ma ingowero. Ye
enengo newende yanggango teyinoya, newende yeyiga
imakeni. Ngundiro ma tetoyi ngu, asa, kowuri urungga
newendemo oodoni, ngundo ngu oningga, ngu yeni
yomburiyowa.
8 Nguro ngu, nondo yengo nowoondoye ngu yokutuwooro,
ngandiro etuyerooteno. Ye komo ngu oningga, nguro
nowoondoyi teyinoya, tanggeyimo ooroya, mande gome ngu
eya ingoya, nguno ene ko yowanggo.
9 Nguro, nondo nakaya kuri nakangoro, ye
towooyerowono. Ye bine oo bidodomo no manggone keyoro
tetenggo, ngundi kini, no ngu kenoro ingoweroyimboro.
10 Yendo oni guraro biyomini tewoku, ngu kabetero, nguro
ko ma ingoro, nowoondoyi teyinowanggoku ngu, asa, no
nguya Krayis doongeyimo, biyomini tewoku, ngu kabetero,
nguro ko ma ingowano. Ene ngu noro ko kini, ngu yengo
Kristen oni yengombo mete kowuri, ngu yomosiyowanggo.
11 Yo, noore komo kewooronanimo oo biyomi oorooteku,
ngu sodedo yomosiyowato. Ngundiro ma tewatoku ngu, asa,
Setando omburo, noore ganaganayeroro yomburiyerowa.
Noore Setanro ingonduduni kuri ingootetoku ngu.

Krayisdo Enengo Ko Oni Ngu Yanggango Yunoote

12 Kuri no Trowas endemo mayero, nguno Krayisro
mande keta mesarango, ngu ero etuyerowero ombutoowe
ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, ngundo oni
nowoondoye kuri yomosiyootoni, mande gome ingowero
sobowoowonggo.
13 Ene noro nowoondone, ngu ma imakeyingo. Ndadiro
nguro, nenengo doboone Tayitas, nguno ma kenoro, nguro
no Trowas oni kambayeroro, no Masedoniya merako
oorowuyingo.
14 Ene, no ataga, Anutno esosooteteno. Ndadiro nguro,
Krayisdo noore yanggango yunooteku, ngundo noore Se-
tanro yanggangoni, ngu wongooye uyingo. Yo, noore Kray-
isya woorogongoro, nguro enengo yanggangoni, ngunonggo
endeyooteto. Nguno ngu, mera bidodomo Anutdo noore

soweyerootoni satetoku, nguno Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mande keta mesarango, ngu wesiyoro eteto. Ngu mandega etetoku ngu, ndindingo gome ngundiro, mera bidodomo oororo rogowoote.

15 Yo, noore Krayisro ko oni ngu, Krayisdo yoyoro wooro ndindingo gome ngu, Anutno yete. Ngungga ngu, kuri wooro yeyingo onindo Anutno wooro ndindingo yeyingo ngundiro. Yo, ngu ndindingongga ngu enengo mande keta mesarango, ngu oni simoo bareno, wesiyoro eteto. Ene gidaregado gome ingoro keyootoyi, ko oni gidaregado, ngu yokootenggokuro, ene oonootewanggo.

16 Ene ngu oni gidarega ngu mande gome ingoroode, ene sureyo kiniteteku, ngu oonootewerоyi musiyomo uwero, tetenggo. Ene oni gidarega mande gome ingoro yoro dowootenggoku ngu, ene oni oni teweroyi sambo endega, nguno uwero tetenggo. Ene onendo, nga kongga nga mete tewa?

17 Oni gidarega Anutro mande nguno ene digi beye yoweroyi koyi tetenggoku, ene noore ngundiro ma teteto. Kini, noore nowoondonani gome nenengo, hamoomonggo, noore Anutro koni, nga yoro, koyi teteto. Noore nowoondonani guranangge, Krayisya gobooro yero, ngunonggo Anut doongeyimo noore mande ero yootunoro eteto.

3

Sunggi Mande Keta Ero Gosiyoyingo Nguro Ko Oni

1 Ye ndadiro ingootenggo? No bingamine ngandiro okooro, ko eteno, no Anutdo rogoneroro oni nenengo, yeno sowenerootoni ombuwono, ngundi, nondo nangge Anutro mande hamoo, ngu oni simoo bareno, wesiyoro eteno, bine? Nga ngu noro ingondudune kini.

2 Kini, oni gidaregado, ye nenengo endeyootenggoku, nguno kenoro ingootenggo. Nondo Anutro mandeni, yeno wesiyoro etenoku, ngu ingoro keyootenggo. Nguro ngu, noorendo yengo gome ingooteto.

3 Yo, nondo Krayisro mandeni wesiyoro, etoowe ingowonggoku, nguno ye oni simoo bare, etuyerootenggoku ngu, ye oni nenengo. Nguro ngu, noorendo yengo nakaya gura ma nakangoro soweyowato. Ndadiro nguro, Anutro Yuka Kundingiyi, ye nowoondoyemo oorooteku, ngu oni simoo bare bidodo ene tunoo oorengo kenowanggo.

4 Nga mandega ngaro muri ngu ngandiro; Krayisdo ngu noore nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu yeni tunooteyingo. Nguro ngu, noore Anutro hamoo ingoro, nguro noore mande, nga eteto.

5 Ngu hamoo, noorengombo ko mande nga, ero ma teteto.
Nguro ngu, noorendo ngandiro ma ewato. Noorengombo oo
ngu kuri teyingo, ero ma ewato. Kini, Anutdo nangge noore
yanggango yunootoni, noore enengo koni mete teteto.
6 Enengombo, noore yoyeni, noore kuri sunggi mande
keta, ero gosiyoyingo. Nguro oni wesiyoro, ko teteto.
Ngu sunggi mande keta ero gosiyoyingongga, ngu mamana
mandeno ero nakangoyingomo, ngundiro kini. Ngu Anutro
Yukaromu oo nangge. Yo, Anutdo kuri mamana mande
inowoku, ene oni enengombo keyoweroyi, ngu ereremo kini,
nguro ene oonootewanggo. Ene sunggi mande keta gosiy-
oyingongga, nguno Yuka Kundingiyi, ngundo oni nowoon-
doye yanggango yunootoni, nguro ngu, oni ene mete Anutro
mande, ngu keyoro, ngunonggo ngu suwooyi sano keta
oruweroyiga, ngu yowanggo.
7-8 Anutdo kuri nga mandega ngaro mamana man-
deni ngu, digi bungomo nakangoyingo. Ngu mamana
mandega, Mosesndo oni yunooteku, ngundo kumoo yeni
tunootete. Ndadiro nguro, oni simoo bare bidodo, ma-
mana mande yunowoku, ngu keyoweroyi, ene ereremo kini.
Ene nga kongga, nga Anutro soru himi duridarinidodo,
ngundo Mosesro omukumundoongo, ngu soru himidodo
tunooteyingo. Iserel oni simoo bare Moses omukumundoon-
gomo doongeteweroyi nguya, ereremo kini. Ene kootuy-
isina, ngu soru oo ngu kiniteyingo. Ene sunggi mande
keta Yuka Kundingiyi yunoweroyi, ero gosiyoyingo, nguro
duridarini ngundo ngu, mamana mande kurimingga, nguro
duridarini ngu dagate.
9 Yo, ngu mamana mandega, Anutdo kuri oni yunowoku,
ngu gome. Ene sunggi mande keta, ero gosiyoyin-
gongga, ngundo mande kurimingga ngu hamoo oorengo
dagate. Ndadiro nguro, Anutdo Yukani oni simoo bare
yunooteku, ngundo oni hoorooweyerootoni, ene mete ne-
nengo oruwanggo.
10 Hamoo, ngu mamana mandega ngu, ngu ene kuri
duridarinidodo. Ene ataga, Yuka Kundingiyi duridarinidodo
yunowokungga, ngando kurimingga, ngu dagaro, ene
urungga oorengo.
11 Yo, hamoo ngu mamana mande kurimingga, nguro
duridarini ngu, suwooyi sano ma oruwa. Ene kinitewa.
Ene ngu sunggi mande keta ero, Yuka Kundingiyi, ngundo
gosiyooteku duridari gomengga nga ngu, awuno oorengo
sugi sugi oruwa.
12 Arisa, noore ngu nowoondonanimo hamoo oorengo
tetoni, nga Yuka Kundingiyi, ngaro duridarini ngu sugi sugi
oruwa. Nguro ngu, noore Krayisro mandeni, yootunoro

ewero, ma sosoreteto. Kini, noore Yuka Kundingiyimboro
yanggangonimo, ko yanggango teteto.
13 Noore, Mosesndo oo tewoku ngundiro ma teteto. Anutro
duridarini ngu Moses omukumundoongomo, soru himidodo
oruwoku ngu, ene towimbo omukumundoongo doobengoro
oruwo. Ndadiro nguro, Iserel oni simoo baredo, ene omuku-
mundoongomo soru himi ngu kenoweroyi sosoreyingo.
Mosesndo ngundiro muringga teyingo ngu, Anutdo duri-
darini soru himingga towi newendemo nguno kinitetoni
ngu, asa, Iserel oni ngu, ene mete Moses omukumundoongo
ko kenowanggo.
14 Yo, Iserel oni, enengo ingonduduye ngu gome
ukingoyingo. Nguro ngu, naru bidodomo kurimi mande,
ero gosiyoyingo ngu kandangero, ene nguro muri nenengo
ngu ma ingoyingo. Ngu ngandiro, towi sosowoongga
omukumundoongomo ngu oodoni, nguro ene doongetero
ma kenoro ingowa. Ngu ooga ngu, ngundiro oodoni omburo,
ataga, nga nguya ooroote. Ene Krayisdo nangge, ngu towi
sosowoongga ngu andangero yokoro, hoorooweyerowa.
15 Yo, naru bidodomo Mosesro mandeni kandangeteng-
goku ngu, towi sosowoombo ingonduduye nowoondoye
nguya, doobengoyingo. Ngundiro tero oode oode omburo,
ataga nga.
16 Ene oni ene newende yowoorengootoni, Oo Bidodo
Simburi nguno oorowuteku ngu, arisa, Oo Bidodo Simburi,
ngundo towi sosowoongga ngu mete andangeyinootoni, ene
nguno ingonduduye himi yetoni ingowanggo.
17 Oo Bidodo Simburi, ngu ene Yuka. Ene Oo Bidodo
Simburi, nguro Yukani, ngu oni gura newendemo oruwaku
ngu, asa, mamana mande koyi teweroyi, weti mbumbuwa
nguro murini, kumooweroyi muringga, ngundo oningga,
ngu ko ma gosiyowa.
18 Noore Kristen bidodo ngu, oo gurado omukumundoo-
nani, wiriyoweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, Oo Bidodo
Simburi, nguro soru himini duridarini yanggangonidodo,
nooreno ombute. Anutdo noore ngu soru himingga, ngu
yeni tunootetoni, oni songomo oorowuwa. Suwooyi sano,
noore ngu duridariningga, nguno oode oororo, nooreno
urungga oorengo tunootewa. Ngundo noore yowoorengoye-
rootoni, noore Oo Bidodo Simburi Urungga, ngu kirarongo
tewato. Oo Bidodo Simburi Simbunani ngu, ene Yuka, nguro
oo ngundiro tete.

4

Aposel Oni Ngu Ene Kumbe Ngundiro

1 Anutdo Aposel oni, noorengo nowoondoyi sumange
teyunoro, ene nga kongga, nga noorendo teyi, ero yunowo.
Nguro ngu, noore ko, ngaro surekinikini ma teteto.
2 Kini, noore Aposel oni oyimo yoweroyi, muri kom-
biteyingo, ngu kuri kootu inoyingo. Noore mande godange
eweroyi murini, nguno ma endeyoro, Anutro mandeni ngu
ma yowoorengooteto. Kini, noore hamoo mande, ngu
tunoo oorengo wesiyoro eteto. Nguno ngu, oni bidodo,
ene nowoondoyemonggo gome ingowanggo. Ene noorengo
Aposel konani ngu, Anut doongeyimo ngu gome nenengo
oorengo, kenoro ingowanggo.
3 Nga Anutro mande keta gomengga, noorendo ero we-
siyootetoku nga ngu, ene oni ene nowoondoyemo hamoo
ma tetenggoku ngu, doongeyemo ngu kombiteyingo. Yo,
ngu oni ngu, ene mande nga ma keyootenggoku, nguro ene
oonooteweroyi oorootenggo.
4 Setan, ngu mera ngaro mbooro godange. Ngundo
omburo oni gidarega nowoondoye hamoo ma teyingo,
ngu ganaganayerootoni, nguro ngu, doongeye ingonduduye
nguya, ukingoyunoote. Ngundiro ukingootoni, nguro ene
Krayisro hamoo mande gome, ngaro soru himini, yang-
gangoni, duridarini ngu nowoondoyemo, ingonduduyemo
nguya, ma uro bibiteyingo. Nguro ngu, ene Anutro Nan-
goni ngu Anut enengo kirarongo oorengo, ngu ma kenoro
ingootenggo.
5 Ngu ngandiro: noorendo noorengo mandenani ero,
ma wesiyoro eteto. Kini, noore ngandiro mande tunoo,
ero yootunooteto. Krayis Yisas, ngu Oo Bidodo Simburi
Simbunani. Ngundo noore ko yoyowoku, nguro noore yengo
ko oni tero oorooteto, eyingo.
6 Kurimi, Anutdo eyingo. Ooreri newendemo soru himi
mete tunootewa, eyingo. Anut, enengo soru himi ngu
nooreno omburo, ngundo noore nowoondonanimo himi
yewa. Nga soru himingga ngando ngu, noore nowoon-
donanimo Anutro duridarini, nguro gome ingooteto. Ngu
soru himingga ngundo, Krayis omukumundoongomo himi
yeteku, ngu Anutro kirarongo ngundiro.

7 Ene noorendo enengo mandeni wesiyoro eweroyi yang-
gangoningga ngu, ngu noore nowoondonanimo oorooteku,
ngu gowenani yanggango kini, ngu newendemo ooroote.
Yo, noore gowenani, ngu mera kumbe yanggangoni kini
ngundiro. Ngu oni bidodo ngu kenoro ingootenggoku,
yanggango urungga nga ngu, Anutro yanggangoni, nga
noorengomu kini.
8-9 Mera bidodomo, onindo ngu kowuri noore

teyunootenggoku, ene ngundo noore ma yomburiyeroote.
Setando ingoyingo gura gura, ngundo noore ingondudunani
yomburiyooteku, ene mete noorengo ingondudunani
ma gosiyoote. Onindo noore yomburiyerowero
oweyerootenggoku, ene Anutdo noore ma yoyokoote. Ene
noore yureyi werooteto, ene noore nguno biyomi urungga
ma yoro oonooteteto.
10 Yisas ureyi kumooyingo, ngundiro nangge, onindo
noore nguya yureyi kumoowero tetenggo. Ene noore keta
oorootetoku, ngundo oni etuyeroro, Yisas nguya keta oo-
roote.
11 Yo, noorendo Yisasro koni tetetoku, nguro naru
bidodomo, onindo noore yureyi kumoowero tetenggo.
Yisasro keta yanggangoningga ngu, noore gowenanimo
yanggango kiningga, ngano oodoni, ngunonggo
yootunootoni, oni gidarega doongeyemo endesina tunoo
oorengo tete.
12 Nguro ngu, Korind Kristen, yendo noore yeyootenggoku,
noore kumooweroyimboro meyero, nguro nga kongga nga
teteto. Noore ngundiro tero, nguro ye hoorooweyerootooye,
ye Yisasno keta oruwanggo.

13 Anutro mande nakangoyingomo ngandiro ete.

No Anutro nowoondonemo hamoo tero, nguro no yootunoro
ewonoku ngu, ero eyingo. (Sam 116:10)
Ngundiro nangge, no nguya nowoondonemo hamoo tero,
nguro no mande, nga tunoo oorengo yootunoro eteno.
14 Noore kuri ingooteto. Anutdo Oo Bidodo Simburi, Yisas,
ngu merenonggo yokutuwootoni keta ootoogeyingo. Yisas-
dodo yokutuyeroyingo. Anutdo noore, ye nguya, ngundiro
nangge yoyootoni, enengo tanggeyimo eneya gobooro sugi
sugi oruwato, ero ingoyingo.
15 Yo, nga oo nga bidodo ngu, ye hoorooweyerowero
tunootete. Anutro sumangeni, ngu yeno nguno sowey-
ootoningga, urungga tunooteni. Ngundo ngu, oni simoo
bare urungga oorengo, yoyoro yoyoro oorowutoni, ngundo
Anutno esosootewerоyi, ko enengo oowooyi bingami ero
okooweroyi, ngu urungga oorengo tunootewa.

16 Ngundiro nguro, noore koro ma kiyayi yeteto. Ngu
hamoo, gowenaningga nga, ngu dogoni yero powungo
yetoni, ene Anutdo noorengo nowoondonani ngu naru
bidodomo yanggango teyinoro yoonenengootoni, ngu gome
keta tunootete.
17 Ngu ngandiro: nooreno kowuri urungga, merako ngano
tunooteteku, oo ngu ene naru ootuwoo bodaga nangge
oruwa. Ene Anutro duridarini urungga, noorendo yoro,
suwooyi sano keta oruweroyi, ingootetoku nguno, oo kowuri

gowenanimo tunooteweroyi nguro ma ingooteto. Ngu kingo
oo ngundiro.
18 Oo merako, ngano doongenanimbo kenootetoku, ngu
kini tewa. Ene Anutro sambono duridarini oorooteku ngu,
noore doongenanimbo ma kenoweroyi ngu, ene sugi sugi
oruwa. Noore oo ngundiro ngu kenowero hahangeteto.

5

1 Yo, noore kuri ngandiro ingowooto. Nga towimbo
tookododo yangga, (gowenani) ataga merako ngano oo-
rooteku ngu, ene biyomi yetoni ngu, asa, noore ya gura
Anutdo sambo endemonggo, noore yunowa. Ngu yangga
ngu onindo kandeyebo ma yeyingo. Kini, Anutdo nangge
yetoni, ene sambo endemo oorooteku, ngu sugi sugi oruwa,
ero ingooteto.
2-3 Ngu hamoo, noore ngu yanggano, nguno ootooro,
ngunonggo noore sendoro oorootetoku, nguro noorengo ya
sambo endemo oorootekungga, nguro gome gome ingoro
hahangeteto. Noore gowenaningga nga ngu, towi nengguro
ngundiro yoro, nengguroyi tewero teteto. Nguro ngu, noore
merako nengguro tero oorootetokungga, nga wiriyowero,
ngu samboro nengguroga, ngu yoro, sanganimo teweroyi
ingoro hahangeteto. Ngundiro tero, noore kingo gowenani
nangge ma oruwato.
4 Yo, noore nga gowenani ngano oorootetokuno ngu, noore
kowuri ingoro sendoro oorooteto. Noorendo gowenani
kurimingga, nga kumooni, ero ma ingooteto. Kini, Krayis ko
ombuweroyi narunggano, nguno ombuya, noorengo gowe-
nani kurimingga nga nangge, yowoorengootoningga, keta
tunooteni, ero gome ingooteto.
5 Anutdo kuri, noorengo samboro gowenani ketangga, ngu
yunoweroyimboro, yoonenengootoni ooroote. Nguro ene
kuri Yuka Kundingiyi, ngu noore yunoyingo. Yo, Anutdo
koretero ngu Yuka Kundingiyi, noore yunoro etuyerooteku
ngu, hamoo oorengo, kootuyisina samboro gowenani ke-
tangga nguya yowato.
6 Nguro ngu, noore suwooyi sano nowoondonani yang-
gango tero oruwato. Noore ingooteto. Ataga, nga merako
ngano ngu keta oorootetoku ngu, noore Urungga Oo Bidodo
Simburi Simbunani nguya, enengo endemo eneya gobooro
mete ma oorooteto.
7 Kini, ataga, ngu noore enengo nowoondonanimo hamoo
tetoni, endeyoro ootooro, ene noore Yisas hamoo oorengo
ma kenooteto.
8 Ene nondo kuri ewonoku, noorengo nowoondonanimo
hamoo teyingo, ngu yanggango oruwato. Gowenaningga,
nga noore ngano yokoro, noore oororo, Urungga Oo Bidodo

Simburi Simbunani nguya, ende damonimo gome bibitero
oruweroyi, nguro gome oorengo ingooteto.
9 Nguro ngu, noore eneya sambo endemo ootooro
ngu, ngundi noore ene merako ngano ootooro bine, ene
komo noore Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oo
mande muri ingooteku, ngu nangge yanggango oorengo
teroruwato.
10 Noore ingooteto. Noorengo bidodo komo Krayisdo
wirikoyeroweroyi naruno, nguno tunoo dikawato. Noore
nga gowenaningga, ngano ootooro, ngunonggo mande muri
gome nenengomo tewooto bine, ngundi noore kuri muri biy-
omi teyingo bine. Nguro ngu, noorengo bidodo songo songo,
noorengo murinani bidodoboro urini, ngundiro nangge
yowato.

Noore Krayisya Nowoondonani Gobooro Yero, Oni Keta Tunootewato

11 Arisa, noorengo konani, ngu Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo wirikoweroyi nguro noore sosoreteto.
Ngundiro nguro, noore oni simoo bareno ko tero, nowoon-
doyemo hamoo teyi, ero yokutuyerooteto. Ene Anutdo,
ngu noorengo murinani ngu bidodo kenoro ingoote. Yo,
enendo noorengo murinani bidodo ingooteku, ngundiro
nangge, yendo nguya, noorengo ngundiya ingoyi, ero gome
ingooteto.
12 Nga mandega ngano, noorengo oowoonani bingami-
nani, ero ma okootooye, nguno ye noorengo ero ingootoyi
ngu, oni gome nenengo, ero ingootenggo. Kini, noorendo
nga mandega, nga yengo nakangootetoku, nguno ngu, ye
oni songo doongeyemo, noorengo murinani, nguro oni oni
tewanggo. Ye ngundiro tero ngu, asa, ye mete onindo, noore
gowenani sanggawero, mande kootunanisina etenggoku,
nguro mande gumi ewanggo. Yo, ngundiro oni ngu, ene
oni goweyi sanganimo oo ngu nangge kenoro wirikootenggo.
Oni newendemo muri nenengo, ngu mete ma wirikoro
ingootenggo.
13 Oni gidaregado nooreya wenonoyingo oni, ero in-
gootenggo. Ngu hamoo, tetoni ngu, noore Anutro ko ngu
kingo tero, nguno noore wenonoro oruwato. Ene noorendo
ingondudu gome nenengo ingoro ngu, arisa, noore nguno ye
hoorooweyeroro ko tewato.
14 Krayisro nowoondoyini, ngundo nangge, noore
nowoondonani yokutuwooteku, ngu enengo koni tewero.
Yo, noore hamoo oorengo ngandiro ingooteto. Oni
gurananggebo ene noore bidodo hoorooweyeroro, noorengo
weti mbumbuwaro kumooyingo. Ngundiro nguro, noorengo

weti mbumbuwa biyomi teweroyi hahangeyingo muri, ngu
kuri ene woorogongoro, eneya gobooro kumooyingo.
15 Yo, enendo kuri kumootoni, Anutdo merenonggo,
ko keta yokutuwootoni, nguno ngu, oni eneno nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngundo eneya sugi sugi oruwanggo.
Ngundiro nguro, noorengombo nangge ootooro endey-
ooteto, ero ma ingowero. Kini, noore Krayisdo oni oni
tewero, ingooteku, ngu nangge noore ingondudu tero,
endeyoro oorooteto.

16 Ngundiro nguro, ataga, noore Krayisno nowoondo-
nanimo hamoo tero, nguno noore ingondudu kurimingga,
merako ngano oorooteku, ngu ma keyoyingo. Ngunonggo,
noore oni guraro murini, ngu ma wirikooteto. Hamoo, kuri
ngu noore ingondudu kurimi, nguro murini, ngu keyoro,
ngunonggo, Krayis ngundiro wirikoyingo. Ene ataga ngu,
noore ngu muringga, ngu ma keyoyingo.
17 Ngundiro nguro, oni gura, ene Krayisya gobooro oodori
ngu, asa, Anutdo ene yeni, oni keta tunootewa. Weti
mbumbuwa biyomi, ngu tewero hahangeyingo muri kurimi,
ngu bidodo kiniteyingo. Ye gome ingoyi! Krayisro muri keta
ngu nooreno kuri tunootete.

18 Anut enengombo ngu oo ngu bidodoboro Simburi.
Kurimi ngu, noore Anutro mundi oni tero oruwooto. Ene
Anutdo, Krayis soweyootoni, ngundo noorengo kawarara
oni tunootero, noore yoyeni, Anutya nowoondonani go-
booro siyeteto. Ngundiro nguro, ene nga kongga, nga
noore yunootoni, noore oni gidarega kawararayeroro
hoorooweyerootooye, nguro ene nguya Anutya gobooro
siyewanggo.
19 Noorengo mande ngandiro, ko eteto. Krayis ko tetoni,
nguno Anutdo oni bidodoboro muri biyomiye yokoro, ene
gobooro siyero, nowoondoye eneya guranangge yeyi, ero
ingowero ingoote. Yo, ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo
kuri oniro muri biyomi tero, weti mbumbuwa tewonggoku,
nguro ma ingondudu tero, kabeteyunoyingo. Ene nga
kongga, nga noore yunootoni, noorendo nga mandega, nga
mundi onino wesiyoro yootunoro eteto. Anutdo ingowero,
enengo mundi oni, ngu eneya, gobooro siyero, nowoondoye
guranangge yewanggo, ngundiro ero ingoote.
20 Ngundiro nguro, noorendo Krayisro mandeni mang-
gowoomonggo, ngu yoro, enengo mandeni nga yootunoro
eteto. Yo, noore manggonanimonggo, Anutdo Krayis
oowooyimo, oni bidodo negoyero ngandiro ete. Ye komo
muri biyomi teweroyi, ngu yokoya, ombuya, noya gobooya
siyeya oriyi! Anutdo ngandiro eyingo.

21 Krayis ngu, ene weti mbumbuwani kini. Ene Anutdo
oni noorengo weti mbumbuwa bidodo yowuruwooro, Kray-
isno yetoni, enendo koorowooyingo. Enendo ngundiro
tetoni, nguno noore Anutya gobooro siyero oruwato. Yo,
Krayisro yanggangoni, nguno noore Anutro oni nenengo
tunooteyingo.

6

Yisasro Aposel Oni Ngu Koro Kowuri Urungga Koorowootenggo

1 Noore Anutya ko gobooro tero, nguro noore mande
yanggango, yeya ngandiro eteto. Ye kuri Anutro sumangeni
ngu yoro, nguno endeyootenggoku, ngu kingo ma yomburiy-
owero, ero eyingo.
2 Anutdo eyingo.

Ataga ngu no yengo nowoondoyi teyunoweroyi naruwo,
nguro yengo manggoye ingowono. Oni simoo bare ko
yoyoweroyi naruno, no kuri ye hoorooweyerowono.
Ero eyingo. (Ayisaya 49:8)

Ingoyi! Ataga ngu, ye Anutro sumangeni, newendemo
omburo, oruweroyi naru gome. Ingoyi! Ataga nga
narungga nga ngu, ye komo nowoondoye yowoorengoro,
Anutro nowoondoyemo hamoo teweroyi, nguro naruwo,
yoyoweroyi naruwo, ngu tunooteteku nga!
3 Onindo noorengo konani ngaro mandeni biyomi eweroyi
kini, ero ingooteto. Nguro ngu, noore Anutro mande keta
mesarango, ngu nangge, wesiyoro eteto. Ndadiro nguro,
noore dobookurinani ingoyingoye, nowoondoye nguya ma
yomburiyerowato.
4 Kini, noore Anutro ko oni tero oorooteto. Nguro ngu,
noore suwooyi sano muri gome, oni bidodo etuyerootе-
toku, nguro ko yanggango oorengo, ngandiro teteto. Yo,
onindo kowuri gura gura noore yunootoyi, noore ngu bidodo
koorowooro, Anutro yanggangonimo endeyooteto.
5 Ene noorengo mundi onindo noore yutoro, yoyoro ya biy-
omimo nguya yoyetenggo. Mundi onindo noore oweyeroro,
nooreya meno manggaru biyomi tetenggo. Noore ko yang-
gango oorengo tero, naru oowooyingga, oowariro kumooro
biyomi tero, nguno noore nenengo ma werooteto.
6-7 Ene ngu kowurimo, nguno noore oni simoo bare
bidodo doongeyemo, muri gome nenengo ngu tero, oo
ingonduduno, Anutro mandeni gome ingoweroyi, ngu noore
gome dowooteto. Noore oni gidaregaya sodedo sang-
giri ma tero, oni simoo bareno nowoondonani yunoro,
hoorooweyeroweroyimboro. Nooreno Yuka Kundingiyi

nguro yanggangoningga, ngudodo noorendo ngu nowoondoyi teweroyi muringga, ngu hamoo teteto. Noore manggonanimonggo ngu hamoo mande nangge, wesiyoro eteto. Nguro ngu, noore Anutro yanggangoni nguno ko tero, nguno oni noore gowenani, sanggawero mande biyomi etenggoku, ngu gumi mande metemi yunooteto. Yo, hamoo, Anutro yanggangonimo noore manggonani yanggango oorengo, simoo bareno mandeni wesiyoro ewero ma sosoreteto.

8 Oni gidaregado ngu noore bingaminani, ero okootoyi, oni gidaregado noore kootunanisina mande biyomi etenggo. Oni gidaregado, ngu oni gidaregano, nooreya etenggo. Enendo muri gomemo ko nenengo tetenggo, ero etenggo. Ene oni gidaregado nooreya godange oni, ero etenggo. Ene ngundiro etoyi, ene hamoo oorengo ngundiro kini. Noorendo ngu hamoo mande ngu nangge teteto.

9 Oni gidaregado, ngu nooreya ene ma ingootenggo, ero etenggo. Ene oni ene bidodo, noore gome yeyoro ingootenggo. Oni oowooyinggado, ngu nooreya kumooyingo ero etenggoku, ene noore keta oorooteto. Oni gidaregado, ngu ingootenggo. Yo, hamoo, oni gidaregado, yutoro, gisaruyerowonggoku, ene ngu oni ngundo, noore ma yureni kumooyingo.

10 Noore kowuri koorowootetoku, naruno ngu, Anutdo nowoondonani yeni imaketoni, noore suwooyi sano oni oni tero oorooteto. Ngu hamoo, mera ngano oni doongeyemo ngu, noore angoyi oni. Yo, hamoo, noore digi urungga, ko oo oowooyingga nguya kini. Ene noore Anutro mande keta gome mesarango, ngu simoo bareno wesiyoro etooye, Anutdo ene yunowero eyingo, ngu bidodo yowanggo. Ngundiro nangge, Yuka Kundingiyi, nguro yanggangonimo ngu, Anutdo oo bidodo rogoyimo noore yunoote.

11 Ye Korind dobookurinani, noorendo yeno mande tunoo oorengo etetoku nga! Noorendo yengo nowoondonani urungga oorengo tero, nowoondonani bidodo ye yunooteto.

12 Noorendo ye ma yoyokooteto. Kini, noorendo yengo nowoondoyi teyunootooye, ene yendo nowoondoyemonggo, nooreya gobooro ma siyetenggo.

13 Ataga, nondo yeno etenoku ngu ngandiro: eweyimbo nangoni mande inooteku ngundiro nondo yeno eteno. Nondo nowoondone ye yunootenoku, ngundiro nangge, yendo nguya, nowoondoye nonunoyi, ero ingooteno.

Muri Kurimi Ngundo Anutro Muri Nguya Ma Siyewari

14 Ye Kristen onindo oni Krayisro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku nguya, ma siyero gobooro ma oruwero. Ndadiro nguro, oni Anutro nowoondoyemo hamoo ma

tetenggoku, nguro muriye ko yengo muriye ene gura. Yendo
muri gome nenengo nguya, muri biyomi nguya, yowuru-
wooweroyi ereremo kini. Nguro ngu, ye nguya, gobooro
siyero ma endeyowero.
15 Krayis ngu, Setanya, nowoondoyari gobooro yero
siyeteri bine? Ngundiro nangge, oni nowoondoyemo hamoo
teyingo, ko oni Anutro nowoondoyemo hamoo kini nguya
ingondudu guranangge ingooteri, bine? Ngu ereremo kini.
16 Ndadiro terogo, Anutro ya kundingiyi nguya, ko mbooro
biyomi nguro ya nguya yowuruwooro oruwari? Ye in-
gootenggo. Noorengombo ngu, noore Anut kundingiyi
oorengo ene suwooyi sano keta oorootekungga, nguro yani,
ero ingooteto. Kurimi Anutdo eyingo.
No ene nowoondoye newendemo uro ootooro, ngunonggo,
no ene kewooroyewoore endeyoro oruwano. No ngu
enengo Anut oodoowe, enendo ngu noro oni simoo
bare oruwanggo. Eyingo. (Yenisis /Stat 2:24)
17 Oo Bidodo Simburi Simbunani nguya, ero eyingo.
Ye Kristen oni, yengo ingonduduye muriye ngu oni nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo, nguro muriye biyomi
nguya, ma yowuruwoowero. Yengo muriye ngu komo
ngu songo guradiya tunooteni. Ye komo Krayisro
murini, ngu nangge keyoyi. Ye ingonda teyi! Mera
ngaro biyomi ngu, ye komo yokoyi! Ye ngundiro
yokootoyi ngu, asa, nondo ye yoyowano. Ero eyingo.
(Ayisaya 52:11)
18 Ye ngundiro tero oodoyi, arisa, nondo yengo awaye tero
oruwano. Ye nguno ngu, noro nangosumoone, ko
nambosumoone tero oruwanggo. Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani ngu, ene yanggangonidodo, ngundo
ngandiro ero eyingo. (2 Samuwel 7:14)

7

1 Ye noro Kristen dobookurine oorengo, noore ngu sunggi
mandega Anutdo ero gosiyoyingo, nguro noore komo mera
ngaro muri biyomi, Anut doongeyimo ngu nenengo kini, ngu
yokowato. Noore komo Anutro sosorero, nguro noorengo
muri ingondudunani ngu, Anutdo ingoro eteku, ngu nangge
keyooteto.

Korind Oni Anutro Nowoondoyemo Hamoo Tetoyi, Nguro Polndo Oni Oni Teyingo

2 Ye komo nowoondoyemo noorengo nowoondoyi
teyunoyi. Ndadiro nguro, noorendo oni gura kuri ma
yomburiyoro, biyomi teyinoyingo. Noorendo oni gura
ganangoro, enengo oo sobiyoro ma yoyingo.

3 Nondo ye yomburiyerowero mande nga ma eteno.
Kini, nondo ngu kuri ngandiro ewono. Noorendo ngu
yengo nowoondoyi teyunooteto. Noore kumoowatokuno,
ngundi keta ootooro, nguno nguya, noore yengo nowoon-
doyi teyunowato.
4 Nondo tunoo oorengo yeno eteno. Nondo yengo oni oni
urungga oorengo teteno. Nooreno kowuri bidodo tunoote-
toni, ene nondo ngu yengo ingonduduyeroro oorooteno.
Ngundo ngu, noro nowoondone yeni imakero oode, nguno
oni oni urungga oorengo teteno.

5 Yo, kuri noore yade mayero Masedoniya merako
tunooteyingo nguya, ngu mera gumisina, nguno noore
gowenani ngu ma kengero imakeyingo. Kini, kowuri gura
gura, nooreno tunooteyingo. Nguno ngu, noorengo in-
gondudunanimo ngu buribari tero, nowoondonanimbo ngu
sosorewero ingoyingo.
6 Ene oni kowuri yoro, nguro ogingo ingootoyi ngu,
Anutdo ngu oni ngu nowoondoye imakeyingo yunoote.
Yo, Anutdo, Tayitas sureyootoni, nooreno mayero, ngundo
noore nowoondonani yeni imakewo.
7 Yo, Tayitasdo nooreno mayero, noore nowoondonani
yeni imakewo. Ngundiro nangge, yendo nguya Tayitas
newende yeyi imaketoni, ngundo ngu, yoro mayero ngundo
noore nowoondonani, Anutdo yeni nguya imakewo. Tay-
itasdo nooreno etoni ingowooto. Yendo noore komo yey-
owero gome gome ingootenggo. Yengo nowoondoye nguya
sendoro, ngunonggo, nooreya nowoondonani guranangge
yero, oruwero gome ingootenggo, ero etoyi ingowono.
Ngundiro nguro, no yengo oni oni urungga oorengo tewono.

8 No ingooteno. Noro so uyiga, ngundo yengo nowoon-
doye yeni biyomi yetoni, ngu ene nondo nguro ma kowuri
ingowano. Yo hamoo, kuri, no nguro nowoondone kowuri
yewo. Ene ataga, ngu kini. Ndadiro nguro, no ingooteno.
Nga so uyiga ngando ngu, ye nowoondoye kowuri yunooteku
ngu, ngungga ngu naru ootuwoo bodaga nangge.
9 Ataga, ngu no oni oni tetenoku, ene nondo yengo
nowoondoye kowuri ingootenggoku, nguro ma oni oni
teteno. Kini, nondo ngu, yendo kowuri, nguno ye kuri
nowoondoye yowoorengowonggoku, nguro no oni oni
teteno. No ingooteno. Anut enengombo ngu nowoondoye
kowuringga, ngu yeni yeno tunootewo. Ngundiro nguro,
noorengo mandenani ngundo, ye ma yomburiyeroyingo.
10 Kini, nowoondoye kowuri, yero oyimo yoweroyi ngu,
Anutdo yeni tunooteteku, ngundo oni nowoondoye yeni
yowoorengoote. Ene ngu muringgano nguno, Anutdo noore

ko yoyoote. Ngundiro nguro, noore nowoondonani ko
yowoorengowero, ma kowuri tewato. Ene mera ngaro
murimo nowoondoye kowuri yeweroyiga, ngundo ngu, ene
oni yeni, Setanro endenimo oonootewa.
11 Yo, ye komo gome ingondudu teyi! Ngu nowoondoye
kowuringga, Anutdo kuri ye yunoyingo, ngundo nangge,
ene muri gome gomemu gura gura yeni, yeno tunootewoku,
ngundo ye eririyeroote. Ye nguno ootoogero, yengo mand-
eye ngu yoonenengootoyi, metemi tete. Nguno ngu, Anutdo
ye yokutuyerootoni, enengo sosorero, nguro yendo oni
muri biyomi tewoku, ngu mamanayeroro etenggo. Yengo
nowoondoye ngu, noore yeyowero hahangetenggo. On-
ingga, oo biyomi tewoku, ngu yomosiyowero, ko yanggango
tetenggo. Ye ko bidodo tetenggoku ngu, nga mandega
nga yomosiyowero, ko tetenggo. Yengo muriye ngu tunoo
endesina oorengo, ngu ngandiro: ye biyomiye gura kini.

12 Ngu hamoo, nondo so uyi, yengo nakangoro
yunowonoku, ene nondo oni biyomi tero weti mbumbuwa
tewoku, nguro nangge, no ma nakangoro yunoyingo. Ko
nondo oni songomboro nguya ma ingoyingo, nguro oni
ngundo nangge, ene kuri biyomi eneno teyingo. Kini,
yendo noorengo gome ingootenggoku nguro, nondo
nga so uyiga, nga nakangooteno. Yo, Anutdo noro
mandega nakangoro yunowonoku, nguno nowoondoye
yokutuwootoni, ngunonggo yengo muriye, ngu tunoo
endesina tunooteni. Yo, noro mandene keyowonggoku,
nguno tunoo etuyeroote. Ye noro nowoondoyi tetenggo.
13 Yengo muriyengga, ngundo nowoondonani yeni,
imakeyingo ootooro, nowoondonani oni oni tero oruwooto.
Yo, noore ingoro, oni oni tetooye, yendo Tayitas gome
kawararangootoyi, ene nguro newende gome yewo.
14 Kuri nondo yengo muriye gome nguro Tayitasno ero,
oowooye bingami okoowono. Okooro, no nguro oyimo gura
ma yowono. Yo, mande bidodomo, nondo yeno ewonoku,
ngu hamoo oorengo. Nguro ngu, nondo yengo muri gome
nguro Tayitasno ewonoku, ngu nguya hamoo oorengo.
15 Tayitas ngu, ene yeno nguno mayetoni ngu, ye nguro
ingoro soriyokoro sosorero yoyingo, ene ye bidodo, Tay-
itasro manggowo gome ingoro, keyootenggo. Tayitasdo
ngu kenoro ingoro, enengo newende, ngu yengo nowoon-
doyi oorengo tero, newende bidodo yengo ingondudu
teyunowero, gome ingoote.
16 Ataga no nowoondonemo hamoo teyingongga, ngu
yengo ingooteno. Yendo ngu mande muri gome nenengo ngu
bidodo gome tetenggo, nguro no oni oni teteno.

8

Kristen Oniro Muri Ngu Dobookuriye Hoorooweyeroyi

1 Ye Kristen dobookurine, noorendo nga mandega nga
yeno ewero. Anutro sumange, Masedoniya oni simoo bare
yunowoku, nguro eteto.
2 Ngu hamoo, kowuri urungga, eneno towooyerootoni,
nguno ene oni oni tero, Anutro koni tewonggo. Ngu hamoo
ene oo sitowiye oowooyingga kini, ene Anutdo nowoondoye
yokutuyerootoni, ngunonggo ene digi beye urungga, nga
Kristen kongga, nga hoorooweyeroweroyimboro yewonggo.
3 Nondo kenoro ingoro, nguro no yootunoro tunoo eteno.
Ene enengo ingonduduye ngu keyoro, ene ngu digi beye
ngu yeyingo. Ene oo yeweroyi rogoga, ngu dagaro awuno
oorengo yeyingo.
4 Ene nooreno mande yanggango, ero etenggo. Noorendo
nga kongga, ngaro mete ero etoyi ngu, ene Kristen do-
bookuriye gidarega nguya yowuruwooro, Anutro oni simoo
bare Yudiyano ngu hoorooweyerowero, ko tewanggo, ero
ingootenggo.
5 Yo, ene ngundiro tero, ene nondo ingowonoku, ngundiro
ma teyingo. Kini, ene rogo ngu dagaro urungga oorengo
yewonggo. Ndadiro nguro, koretero ngu, enengo nowoon-
doye ngu Anutno yero, Anutro ingonduduni, ngu keyoro,
ngunonggo, ene nowoondoye noore yunoyingo. Yunoro,
ngunonggo ene ngundiro muringga, ngu tewonggo.
6 Nguro ngu, noorendo, Tayitas nguya, ene ye ke-
wooroyemo, nguno nguya sumangero, ko ngu temukoni ero,
nguro eriringooteto. Ndadiro nguro, Tayitasdo koretero
yengo nowoondoye yokutuwootoni, Yudiyano simoo bare
hoorooweyeroweroyi kongga, ngu damoni yero tewonggo.
Nguro ngu, ene komo yeno ooroya ngu kongga, ngu
temukoni.
7 Oo bidodo yendo tetenggoku, ngu muri gome nenengo
oorengo. Yengombo Anutro nowoondoyemo hamoongga
tetenggoku, ngu yanggango nguro. Ye ngunonggo ngu,
Anutro koni, ngu yanggango tetenggo. Ye ingoyin-
goye urungga oorengo. Ngundiro nguro, ye Anutro ko
tewero ye oni oni tero, ootoogero ko tetenggo. Yendo
nowoondoye urungga noore yunootenggo. Arisa, ngundiro
nguro, ye komo sumangero kongga, ngaro yanggango teya,
digi beye, ngundo oni oowariro wenonootenggoku, ngu
hoorooweyeroyi.
8 Nondo yengo mamana mande, ngundiro ma teteno.
Kini, nondo ngu oni gidarega, ene hamoo ootoogero, ene
oni wenonootoyi hoorooweyerowero ko gome tetoyi, nguro

eteno. Ngu muringgano nguno, nondo yengo nowoon-
doyiyega ngu towooyerowono. Nga ngu, ye ingoro, ye nguya
oni gidaregado, nowoondoyi tetenggoku, ngundiro nowoon-
doyi tewanggo bine, ngundi kini? Ero ye towooyerowono.
9 Yo, noorengo, Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, ngundo
enengo duridarini bingamini, oo ngu sambo endemo
oorooteku, ngu yokoro, enengo nowoondoyiningga,
ngunonggo, ene merako ngano omburo, ene angoyi oni
tunooteyingo. Ene angoyi oni tunootero, ngunonggo,
noore simoo bare, ko yoyowero ombuyingo. Ngundiro
tero, ngunonggo, enengo Yukani yunootoni, noore Kristen
oni simoo bare yanggangododo tero, nenengo oruwanggo.
Ngunonggo, Kristen dobookurinani, hoorooweyerootooye,
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo
tunootero, eneya keta oruweroyi sugi sugi, ngu yowanggo.
10-11 Ataga, nondo nenengo ingondudune, ngu ye etuye-
rooteno. Nondo digi beyebo yeweroyi kongga, ngaro
ngandiro ingooteno. Dagoma gura ameno yokowootoku,
nguno ye damoni, yero ko ngu tewonggo. Yendo ko, ngu
kingo ma teyingo. Kini, ye ko ngu tewero, gome ingoro,
nguro tewonggo. Nguro ngu, ataga ye ko ngu tewonggoku
nguro komo temukoyi. Ene yendo hahangero sodedo ko
ngu tewero tewonggoku, ngundiro nangge, ataga nguya ye
ko ngu temukowero hahangeya, ko ngu yengo rogoyimo
oorengo teya temukoyi.
12 Oni gura, ene koretero oo nowoondoyi tero, oni digi beye
yunootoni ngu, asa, ene Anutdo ngu muringga, nguro gome
ingowa. Ngu oningga, nguro rogoyimo oo digi yunoweroyi
tero ngu, asa, Anutdo oo nguro gome ingoote. Anutdo ngu
oni oo kini, nguno ma ingoro wirikoyeroote.
13 Nondo ngu, oni gidarega, imakeyingomo oodoyiga, ko
yendo ngu ko biyomi oriyi, ero ma eteno. Kini, nondo ngu ye
bidodo ereremo roogo gurananggemo oriyi, ero ingooteno.
14 Ataga, nga narunggano, ngano ngu yengo oo oowooy-
ingga, ngundo oni songo oo nguro wenonootenggoku, ngu
yunootoyi, ene ngu yoro metemi ingowanggo. Ngundiro
nangge, kootuyisina, ye ooro wenonootoyi ngu, asa, oni
songombo, ene ngu ooku yeno yeyi mayetoni, ye mete
yowanggo. Ngu muringgano nguno ngu, ye mete ereremo
rogono oruwanggo.
15 Ngu Anutro mande nakayano nguya ngandiro ete.

Oni ene oowari urungga yowoku ngu, ene gumi urungga ma
yowa. Ngundiro nangge, oni ene oo bodaga nangge
yowoku ngu, ene oowari ooro ma wenonowa. Ero
eyingo. (Eksodas / Kisim Bek 16:18)

Tayitasdo, Anutro Ko Oni Gidaregaya, Korind Endemo Oorowuyingo

16 Nondo Anutno esosootetoowe, Anutdo, Tayitasro
newende yokutuwootoni, ene oni oni sanganimonggo, noore
ngandiro tero, ye hoorooweyerowero gome ingowoku ngu.
17 Yo, ene ngu noorengo mande ngu keyowo. Ene
nguya nga kongga, ngaro gome ingoro, nguro enengo in-
gondudunonggo, ene yeno oorowuteku ngu.
18 Noorendo Kristen doboonani, gura nguya sowey-
ootooye, eneya oorowuteri. Ende bidodomo Kristen simoo
bare dobookurinani, ngundo oni Anutro mande keta gome,
nga wesiyoro eweroyi, ko enengo murini, nguro gome
ingootenggo.
19 Ngu nangge kini. Kini, ene Kristen endeni en-
deni, ngundo ene nooreya endeyoweroyi, ene rogo tero
ewonggo. Ene ngu nooreya endeyoro, Anutro sumange
mandega, ngaro koyi teweroyi. Noorendo nga kongga,
tetetoku nga ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
oowooyi bingamimboro ko teteto. Ngundiro tero, oni etuye-
rootooye, ene nguno hamoo ingowanggo. Hamoo, Aposel
ene nowoondoyemonggo oo duwoo yeweroyi kongga, nguro
hahangetenggo, ero ingowanggo.

20 Noorendo nguro ma ingootooye ngu, oni gurado
noorengo murinani, ngaro kingo oo duwoo urungga yete-
toku, nguya mandeni biyomi, ero yomburiyowa. Ngundiro
nguro, noorendo nga Kristen doboonaningga, nga surey-
ootooye, eneya oorowuteri.
21 Noorendo ngu muri hamoo gome nenengo tero, nguro
ingondudu teteto. Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
doongeyimo nangge kini. Kini, oni simoo bare doongeyemo
nguya, komo gome metemi tunootewa.

22 Noorendo ngu, noorengo Kristen doboonani gura surey-
ootooye, ene erayaga nguya oorowutenggo. Naru urungga,
noore enengo ko oo teteku towoongootooye, ene ko nenengo
yanggango tewo. Ataga, enengo newendemo hamoo teyingo,
ngu yanggango, nguro yendo digi beye yoweroyi kongga, nga
muri gome nenengo nguno tewanggo. Ngundiro nguro, ene
ko nga yanggango oorengo tewero ingondudu tete.
23 Tayitasro ngu ye ngandiya ingoyi. Ene ngu noro do-
boone, noya ko gobooro tetero. Noorengo dobookurinani
erayaga, nguro ye ngandiya ingoyi. Ene Kristen oni simoo
barero ko oni. Ene Krayisro bingamini, yeri tunootewa.
24 Nguro ngu, ye komo nga oni, ngaro nowoondoyi
teyunootoyi, nguno Kristen onindo soweyerowonggoku,

nguno yengo muriye tunoo oorengo kenoro, gome ingowanggo. Noorendo yengo muriye nguro mande gome, eneno ewootoku, ngu hamoo nenengo, ero ingowanggo.

9

Oo Kingo Duwoo Anutro Kristen Oni Simoo Bare Hoorooweyeroweroyi

1 Ye kuri ingootenggo. Ngu oo kingo duwoo Anutro oni simoo bare hoorooweyeroweroyi ngu, nguro ngu, nondo nguro mandeni pirungga ma nakangowano.

2 No kuri ingooteno. Yengo nowoondoye ngu nga kongga nga tewero ingowonggo. Ero ingootoowe, nguro ngu, nondo suwooyi sano, yengo bingamiye oowooye, Masedoniya Kristen simoo bare doongeyemo, ero okooteno. Nondo ngandiro yeno ewono. Ameroko dagomangga yokowootoku, nguno ngu, Giris merako, Kristen simoo bare, ene kuri digi beye yowuruwooweroyi kongga, nga tero, damoni yero tewonggo. Eyingo. Ene yengo mandega nga ingootoyi, ye ko nga tewero yanggango yetoyi, nguro Masedoniya, Kristen oni oowooyingga oorengo nguya ootoogero, ko nga tetenggo.

3 Ene nondo ngu, noorendo ye oowooye bingamiye, ero okootetoku, mandega ngu kingo ma yokowero, ero ingooteno. Kini, ye ngu komo yoonenengoya oriyi, nondo kuri yengo ewonoku ngundiro. Nguro ngu, nondo ngandiro ingoro, nguro dobookurine sureyerootoowe, yeno oorowutenggoku ngu.

4 No ngu yengo muriye, nguro hamoo ingooteno. Nguro ngu, nondo ngandiro ingooteno. Masedoniya oni noya, yeno oorowutooye, ye oo ma yomosiyoro oodoyi, nguno yeyootoyi ngu, noorendo yengomboya oyimoyerowa, ero ingooteno.

5 Ngundiro nguro, nondo ingoro nguro, no komo dobookurine eririyerootoowe, ene sodedo ye tanggeyemo ko oorowuwanggo. Enendo oo yendo kingo duwoo yunowero ero, mande gosiyoro ewonggoku, ngu yomosiyomukowanggo. Ngu oo kingo duwooga ngu, ene komo hamoo oo kingo duwoo oorengo. Oo ngu, noorendo ye kandeyemonggo kingo sobiyoro yoweroyi nguya kini.

6 Ye mande adingayi ngaro gome ingondudu teyi. Oni gura, ene oo yuwooyi bodaga nangge miwoku ngu, ene engge nguya ngundiro bodaga nangge yowa. Ene oni gura oo yuwooyi urungga miwoku ngu, ene engge nguya, ngundiro urungga yowa.

7 Ye bidodo songo songo, nguro komo ingonduduyemo, ko nowoondoyemo nguno nguro gome ingoya ngu, ngu nangge keyoya, ye digi beye yunoyi. Ene kini tetoyi, oni

gura newende kowuri ingoro, ngunonggo oo ngu yewa;
ngundi onindo mande yanggango, eneno ero eriri tetoyi,
nguro nangge bine yewa. Ngundiro muri ngu biyomi.
Ndadiro nguro, Anutro ingondudu ngu, oni ene oni oni
sanganimonggo oo eneno inoni, ero ingoote.
8 Anutdo ene mete kingo oo duwoo ngu bidodomo enengo
sumangeno, ye yunootoni, yeno nguno ngu angero oorero
oruwa. Ngundiro tero, naru bidodomo, yeno ngu oo bidodo
gome oorengo tunootetoni, ye ngunonggo ko bidodo mete
temukowanggo.
9 Ngu Anutro mandeno ngandiro ero nakangoyingo.

Anutdo ngu oo urungga angoyi oni, bayetero yunororoote.
Enengo murini gome metemingga, ngu sugi sugi oo-
roote. Eyingo. (Dutoronomi /Lo 25:4)

10 Anutdo oo yuwooyi miweroyi oni inootoni, ngundo
ngu oo ngu oorero enggetoni, ngu onindo yoro, neweroyi
tunootete. Ngundiro nangge, Anutdo oo yuwooyi miweroyi,
ngu nangge, ye yunoro, ene tetoni ngu oowaringga, ngu yeni
urungga oorengo tunootewa. Enendo yengo muriye gome
ngu yomosiyootoni, nguro engge urungga tunootewa.
11 Anutdo ye oo urungga ye yunooteku, nguro ngu, ye mete
oni dobookuriye, hoorooweyeroro, kingo oo duwoo nguya,
urungga yunowanggo. Noorendo yengo digi beye, Kristen
dobookurinani, hoorooweyerowero ewonggoku, ngu yoro
oororo yunootooye, nguro ene Anutno esosootewanggo.
12 Yo, yendo ko ngundiro tero, ngunonggo, Anutro oni simoo
bare hoorooweyerowanggo. Ngu muringgano, nguno yendo
oni ooro wenonootenggoku ngu, ene yoro, ene nguya, rogoy-
imo tero, nguro ngu, ene Anutno esoso urungga tetenggo.
13 Nga kongga Kristen dobookurinani hoorooweyerowero
tetenggoku ngu, yeno tunoo endesina tunootewa. Nguno
ngu, Kristen dobookuriye bidodo ngu kenoro ingowanggo.
Yendo ngu Anutro mande gome keyoro, ngunonggo Krayisro
mande keta gome ngu wesiyoro, ero ingootenggo. Ene ye
yeyootoyi ngu, ene yendo oni ooro wenonootenggoku, ko oni
gidarega nguya, kingo oo duwoo urungga yunootenggo. Yo,
ye ngundiro tetoyi, nguro ene Anutro oowooyi bingami, ero
okootenggo.
14 Ngundiro tero, ene ingootenggo. Anutro sumangeni, ngu
yeno urungga oorengo ooroote, ero ingootenggo. Nguro, ene
komo ye yeyowero gome ingoro, ene Anutno yemboongero
oorootenggo. Nguno ngu, Anutdo, ye kumana urungga
yunowa.
15 Anutdo kingo oo duwoo urungga oorengo noore
yunowoku, ngu enengo Nangoni guranangge, ngundo noore

ko yoyoweroyimboro yunoyingo. Nguro noore Anutno esoso urungga oorengo teweroyi!

10

Onindo Polya Mande Biyomi Etenggoku Ngu Andangeyingo

1 No Pol, nenengombo Krayisro murini imakeyingoni, ngu yengo ingonduduye yokutuyeroro eteno. Krayisdo enengo newende ayibinonggo, oni simoo barero, imakeyingo muri ngu teyunoyingo. Ene oni gidaregado, no gowene sanggawero mande ngandiro, ero etenggo. Pol enengombo, noore doongenanimo, oruwoku ngu, ene imakeyingo ooroote. Ene, oriroko ootooro ngu, ene mande yanggango nangge, ero yunooteku ngu! Ero eyingo.

2 Nondo yengo mande yanggango ngandiro eteno. Kootuyisina, no yeno nguno oorowuwanoku nguno, no ye mamanayeroro mande yanggango ewero, ma ingooteno. Ene oni gidaregado, nooreya ngandiro ingootenggo. Pol, garo ene mera ngaro murimo endeyootenggo, ero ingootenggoku, nguro no oni, nguno mande yanggango ewanoku ngu!

3 Hamoo, noore mera ngaro, oni ngundiro endeyooteto. Ene noorendo ebe ma urooteto, mera ngaro onindo tetenggoku, ngundiro kini.

4 Noore ebe ureweroyi oo dowootetoku, ngu mera ngaro oo kini. Ngu oo ngu, Anutro yanggangoni, ngundo mera ngaro yanggangoni biyomi, ngu ureni uweroyimboro dowooteto.

5 Noorendo mera ngaro oni windawinda tetenggoku, nguro ingonduduye ngundo oni Anutro mande murini, ingoweroyi tetoyi, nguro ooreye ngu goodoowero tetenggoku, ngu noorendo enengo ingonduduyega, ngu andangero yokowero mamanayerooteto. Ngundiro tero, nguno noorendo Anutro mande nga etooyega, ene ngu ingoya, ngunonggo ene Krayisro mandeni, ngu keyowanggo.

6 Ene noore ye soboyeroro oodooye, yendo noorengo mande, gome nga ingoro keyowanggoku ngu, asa, ngu naruno nguno, noorengododo yowuruwooro, oni mande yokootenggoku, nguro mande yunoro mamanayerowato.

7 Ye komo nguro ingondudu teyi! Oni gura newendemo hamoo teyingo, ngu yanggango tetoni ngu, enengombo ngu, ene Krayisno ooroote. Ngu oningga ngu, ene ngandiya newendemonggo ingondudu teni. Nondo ngu, Krayisro oni, ngundiro nangge, noore nguya Krayisro oni oorooteto, ero ingowato.

8 Oo Bidodo Simburi Simbunani Urungga, ngundo yang-
gango, noore yunoyingo, noore ngunonggo nga kongga,
nga teweroyimboro. Nguno ngu, noorendo yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingongga, ngu yanggango teyinootooye,
nguno ye ma biyomi yewanggo. Ene Anutdo kongga, no
nunootoni, enengo mandeni wesiyoro eweroyi ngaro oyimo
ma yowano.
9 Ene nondo ye sosoreyi ero, so uyi ma nakangooteno.
10 Ngu hamoo, oni gidaregado, noro ngandiro etenggo.
Yo, enengo mande nakayani kowuri, yanggango oorengo.
Ene enengombo noorengomo tunootetoni, kenootetoku, ngu
yanggango kini kiyayi, enengo mandeni, wesiyoweroyi
nguya kingo oo ngundiro, eyingo.
11 Oni ngundiro mande etenggoku ngu, ene komo gome
ingondudu teya, ngandiya ingoni. Noorendo yeya gobooro
ootooro ngu, asa, noore mande muri ngundiro guranangge,
noorendo nakayano nakangootetoku, ngundiro tewato.
12 Oni enengo bingamiye ero okootenggoku ngu, noorendo
noorengo murinani nguya enengo muriye nguya, gobooro
ma wirikoweroyi. Kini, ngundiro oni ngundo, enengo
muriye, ngu ene rogono tetenggo. Nguro rogogano, nguno
enengo muriye ngu wirikootenggo. Oni ngundiro teteng-
goku ngu, ene nowoondoyemo ingoyingo nguya kini.
13 Ene noorendo murinani rogono, ngu rogowootooye,
urungga awuno ooretoni, ene noorengo bingaminani, ero
okoowero yokooteto. Kini, noore Anutdo ingooteku rogoga,
ngu nangge keyowato. Noore ngu nangge keyoro, yade
oororo, yeno nguno oorowuwootoku ngu!
14 Yo, Anutdo noore rogoyerowoku, noore yeno Kray-
isro mande keta mesarango, wesiyoro eweroyimboro.
Nguro noore Anutdo rogo yewoku, ngu ma karongoyingo.
Kini, noore yeno koretero omburo, Krayisro Mande Keta
Mesarango, wesiyoro yunoyingo.
15 Yo, Anut enengombo ko noorendo teweroyi rogoga
ingowoku, ngu kuri yeyunoyingo. Nguro ngu, noore enengo
rogo, noorengo yeyingo, ngu ma karongoro oni gidare-
gado, Krayisro koni tetenggoku, nguro ma wesiyoro eteto.
Kini, noorendo ngu ngandiro ingondudu yanggango teteto.
Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggangododo
tunooteya tunooteya ooreni, ero ingooteto. Ye ngundiro
tetoyi ngu, asa, noorengo konani ngu, ye kewooroyemo,
nguno urungga nguya tunootewa.
16 Ngundiro tetoni, noore Krayisro mande keta gome ngu
yoro, ye kootuyesina, merako oni simoo bare, nguno nguya,
ero yootunoro yunowato. Noorendo oni guraro koni, nguno
ma karongoro, uro, nguno ko gidarega, ngu oni, ngundo kuri

temukowonggoku, nguro noore oowoonani kingo, ero ma okoowato.
17 Anutro mandeno ngandiro ete.
Oni ene oni oni tewero ngu, ene, komo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro nangge oni oni teni, ero eyingo. (Yeremayiya 9:24)
18 Noore ingooteto. Oni enengo oowooyi bingami ero okooteku ngu, ene Anut doongeyimo ngu, ene oowooyi bingami kini. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo oni gura oowooyi, ero okoowaku ngu, asa, ngu oningga ngu nangge, ene oowooyidodo oorengo oruwa, ero ingooteto.

11

Polndo Godange Etenggoku Oni, Nguro Muriye Yootunoro Eyingo

1 Nondo kingo wenonoyingo mande gura etoowe, yendo nguro ingondudu urungga ma ingowero. Ye kingo no sodeyonunootoyiga, nga mandega nga ewe.
2 Ndadiro nguro, yengo nowoondoye, ngu bidodo Anut inoyi ero, nowoondone bidodo yengo ngundiro ingooteno. Yo, yengo ootootooye muriye ngu gome nenengo ngundiro oode ngu, asa, kootuyisina, ngu muriye gomengga, ngu kingo duwoo inowanggo. Yo, ngu muri ngu ngandiro: bare oore gura newende gome oorengo ootooro, ene simoo guraya ma endeyoro oode, asa, ene nenengo kame teteku ngundiro.
3 Kuri, damonimo sirendo godange eweroyimboro, ingondudu tero, ene Ewa ganangoyingo. Ngundiro nangge, nondo ngu muringga, ngu yeno tunooteweroyi, nguro no sosoreteno. Yo, ye ngu muringga, ngu tero ngu, ye muri nenengo gome metemi Krayisro, ngu yokowanggo, ero nguro no sosoreteno.
4 Ndadiro nguro, oni gidarega yeno mayero, Yisas guraro mandeni, wesiyoro yeno ero ngu, ngu mandeye etenggoku ngu, noorendo Yisasga, nguro mandeni etetoku, nguro mandeni ngundiro kini. Ngundiro muringga nguno, ye kuri Yuka Kundingiyingga, Anutnonggo ombutoni, yoyingongga, ngundiro kini, ye yuka gura yootenggo. Ye mande keta gome gura ngu, noore manggonanimonggo, ye kuri ma ingoro yowonggoku, ngu yootenggo. Ene oni gura ye kewooroyemo, ngunonggo, ngu muringga, ngu tetoni ngu, yendo enengo murini biyomi, nguno ma uwero.
5 Ye Korind oni ingoyi! Ngu Aposel oni yendo oowooye, ero okootenggoku, ngundo no ma daganerootenggo.
6 Ngu hamoo, no mande wesiyoro eweroyi rogono kini, ene Anutdo enengo mande keta mesarango, nguro ingoyingo urungga nunowoku, nguro no wenonoweroyi kini. Nguro

ngu, noorendo mande ketangga nguro murini gome oorengo
wesiyoro, tunoo oorengo ye etuyerowootoku ngu!
7 Ye ingootenggo. Nondo kuri Anutro mande gome ke-
tangga, ngu yeno wesiyoro ewonoku, nguro nondo urini ma
yoyingo, ero ingoyingo. Ngu muringgano, nguno no nenen-
gombo ayibiyi imakeyingomo ootooro, no yengo bingamiye
nangge, ero okoowono. Ndadiro nguro, nondo ngu mur-
ingga tewonoku, ngu weti mbumbuwa, bine? Kini, ngu
nenengo kini.
8 Nondo ngu ende gidaregaro, Kristen oni, nguro
digi beye oo ngu yoro, ngunonggo, yeno ko tero, ye
hoorooweyerowono. Ngundiro muringga nguno, nondo
enenonggo digi beye oo ngu kingo duwoo yowono.
9 No kuri yeya ootooro ngu, no ooro wenonowonoku,
ngu naruno, no oni gurano ooro ma sumoo inoyingo.
Kini, noro dobookurine Masedoniya mera yokoro, Korindno
mayetoyi, nguno ngu, no ooro wenonowonoku ngu bidodo
nunomukowonggo. Nondo oo bidodo gome sobowooro,
ngunonggo, ye kowuri bodaga ma yunoyingo. Ngundiro
nangge, nondo suwooyi sano oo sobowoororuwano.
10 Krayisro mande hamoo oorengo, ngu nono ooroote.
Nguro ngu, hamoo oorengo, Giris mera gumi bidodomo,
oni gurado, nondo Krayisro koni tewero oni oni tetenoku,
murinengga ngaro, ooreni doongooweroyi nguya kini.
11 Nondo ndawugaro nguro, ngandiro eteno? Nondo bine
yengo ma nowoondoyi teyunooteno? Kini, Anutdo ngu, ene
kuri ingooteku ngu, nondo yengo gome gome nowoondoyi
teyunooteno.
12 Ene oni gidaregado enengo oowooye bingamiye ero
okooweroyimboro, oore erewetenggo. Ene noorendo ko
tetetoku, ngandiro oni simoo bare doongeyemo, ene nguya
ngundiro tunoo ko teweroyimboro ingootenggo. Ene hamoo
ma ko tetenggo. Yo, nondo ngu enengo godange muriyengga,
nguro ooreye doongooyunororuwano.
13 Ngu ngandiro: ngu Aposel godange oningga ngu, ene
godange mande nguro ko oni teyingo. Yo, enengo muriye
godange ngu simoo bare doongeyemo yowoorengootoyi,
onindo kenoro ingootenggo. Ene, Krayisro Aposel oni
hamoo, ero ingootenggo.
14 Ene ye nguro ma soriyokowero. Ndadiro nguro,
noore ingooteto. Setan enengombo enengo murini go-
dangengga ngu oongooro, ene, Anutro sambono Engel
oni duridarinidodo ngundiro goweyi yoro, simoo bare
ganayerowero tunootete.
15 Nguro ngu, Setanro ko oni nguya enengo muriye godan-
gengga ngu yowoorengootoyi, oni simoo bare doongeyemo

ngu mande muri gome nenengo, nguro ko oni ngundiro tunootetenggo. Asa, noore nguro ma soriyokowato. Ndadiro nguro, kootuyisina, ene nguro urini gumi ngu, enengo koye tewonggoku ngundiro yowanggo.

Polndo Aposel Kongga, Nguro Kowuri Urungga Koorowooro Ko Teyingo

16 Nondo ko eteno. Oni gura noya wenonoyingo oni ingoyingoni kini, ero ma ewero. Ene noya wenonoyingo oni, eya ingoya ngu, asa, ye komo noyokootoyiga, no nguya, no nenengo oowoone, mete naru bodaga, ero okoowano.

17 Nondo mandega etenoku nga, ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo nono etoni ma eteno. Kini, nondo ngu wenonoyingo onindo kakabetero mande etenggoku, ngundiro ero, no nenengo bingamine, ero okooweroyi, nguro mande yanggango eteno.

18 Oni oowooyingga oorengo ngu, ene mera ngaro muri ngu keyoro, enengo oowooye bingamiye, ero okootenggo. Ngundiro nguro, no nguya ngu muringga, ngu keyoro, no nenengo oowoone bingamine, ero okooteno.

19 Ye ingoyi! Ye ngu ingonduduye gome oorengododo, ngundiro nguro, ye komo oni wenonoyingo, nguro mandeye ingowero gome ingoro, ye yoyokootoyi, yengo kewooroyemo omburo, wenonoyingo mande etenggo.

20 Yo, oni gurado, ye yoyoro enengo koni biyominggano nguno yoyetoni; ngundi enendo yengo oo yeni kinitetoni; ngundi enendo mandeni godangengga, nguno ye yoyootoni; ngundi yeno muri biyomi tetoni; ngundi ene oowooyidodo tunootero, ye yowoongooni utoni; ngundi yengo gagiyemo oorongooya yudoningga ngu; asa, ye nguro mande gura ma ewero. Nguno yokootoyiga, ene komo yeno ngundiya teni.

21 Ngu hamoo, noorendo ngu muringga, ngu teweroyi yanggangonani nguya kini! Ngundiro nguro, no oyimonerootoni, nguro no nga mandega, nga eteno! Ene oni gurado enengo murini, nguro mande yanggango yootunoro ewero, ewaku ngu, arisa, no nguya nenengomu, ngu ewero yanggango yero ewano. Ataga ngu, no oni wenonoyingo nguro mande ngundiro eteno.

22 Ene Hiburu mande ete, bine? No nguya Hiburu mande eteno. Ene ngu Iserel oni, bine? No nguya Iserel oni. Ene Ebarahamro sowe, bine? Ngu no nguya Ebarahamro soweni.

23 Ataga ngu, nondo oni wenonoyingomboro mandeye ngundiro oorengo eteno. Ene Krayisro ko oni, bine? Nondo Krayisro konimo ngano ngu, ene dagayerooteno. Nondo Krayis oowooyimboro, ko yanggango oorengo tero,

nguno noyoro ya biyomimo noyetoyi, nguno naru oowooy-
ingga oruwono. Naru oowooyingga mundi onindo gome
gome nurewonggo. Ngu oo nguno, nondo ene bidodo
dagayerowono. Naru bidodomo, no kumooweroyi oorengo
teroruwono.
24 Yuda onindo tambu kandegura, uto gisaruyibo nu-
toroodoyi, oororo tambu onibiga kandegura gidemboro
namoraya. (39), ngu teyingo.
25 Tambu kabusagomo, turimbo nureyingo; tambu gu-
ranangge, digibo nureyingo; tambu kabusa, wanggo biyomi
yetoni, no wendeyino oonootewero tero, nguno no suwoo
gura, ko sa gura nguya, no wendeyi sanganimo awoonero-
rootoni oruwono.
26 Naru urungga oorengo, no Krayisro mande keta, ngu
wesiyoro ero etuyerowero, oore orirokoyi toongewonoku,
nguno no sono tuwino oonootewero tero; yakaka onindo
oo sobibiyoro yootenggoku, ngu kandeyemo nono biyomi
tero; Yuda oni dobookurine, ko oni sowe gidaregado nguya,
yomburinerowero tewonggo. Ende ururumo nguya, ko oni
kini kingo merako nguya, wendeyino nguya, no kowuri
urungga yowono. Godange oni dobookurine kandeyemo
nguya no kowuri koorowoowono.
27 Nondo kuri ko biyomi guradiro guradiro oorengo
tewono. Naru urungga no suwoo ko tero, no ma wereyingo.
No oriroko ootooro, nguno sonoro oowariro nguya biyomi
tewono. Naru urungga, no oowari yokoro, doogo dogigino
sosorero biyomi tero, moondene doobengoweroyi oo ngu
ereweyingo.
28 Ngu nangge kini. Kini, naru bidodomo, kowuri urungga
oorengo omburo, ngundo no wirineroote. Ngu ngandiro:
nondo Kristen oni simoo bare ende bidodomo, nguro in-
gondudu urungga ingootoowe, ngundo kowuri nurewo.
29 Oni gura yanggangoni kini bine, asa, no nguya yanggan-
gone kini. Oni gura weti mbumbuwano, sorero utoni ngu,
no nguro nowoondone kowuri yete.
30 Oore kini ngu, no komo nenengo oowoone bingamine
nangge okoowano. Nguno ngu, no mete ngandiro ewano.
No yanggangone kini ero, ngunonggo, no nenengo oowoone
bingamine, ero okoowano.
31 Anut ngu, Yisas Krayis, Oo Bidodo Simburi Simbunani
Urungga, nguro eweyi. Ene suwooyi sano, ene sugi sugi keta
oorooteku, ngu nangge oowooyi bingamidodo oorooteku,
ngundo ingootoni eteno. No godange ma eteno, ero ingoote.
32 Damaskas ende, nguro oo sobosobo koreteyingo
oni, oowooyi Aretas, nguro Kiyap, ngundo me oni
yoyoro yoyetoni, endega nguro sisipawayi ngu yamukoni

sobowooyingo. Ndadiro nguro, ene no noyoro ya biyomimo
noyewero ngundiro teyingo.
33 Ene Kristen konebane gidaregado, no noyoro siko
sirineroro, noyoro doogoro wituwoore noyeyi, ende nguro
sisipawa damonimo, noyokootoyi uro, nguro no ende yokoro
toongeyingo.

12

Gabono Anutdo Ko Mande Oo Urungga, Pol Etungootoni, Kenoyingo

1 Oore gura nguya kini, no ngu komo nenengo oowoone
bingamine, ero okoowero. Hamoo, ngu muringga ngundo
noore ma hoorooweyerowa. Ngundiro ngu yokoya, nondo
gabono oo mande gidarega Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo kombiteyingo ngu yootunoro etunerowoku, nguro
ewano.
2 Kuri dagoma kande eraya kegidemboro namoraya (14)
yokoro, Anutdo noyoro sambo ende awu sanganimo nguno
ooreyingo. No bine gowene nga bidodo, ngundi gowene
yokoro gabonembo nangge oorewono, ngu no watayi kini.
Anutdo nangge ene ingoote.
3-4 Yo, no ko eteno. No bine gowene nga bidodo,
ngundi gowene yokoro gabonembo nangge oorewono, ngu
no watayi kini. Anutdo nangge ene ingoote. Sam-
bono, Paradayis endemo nguno, no mande kundingiyi
oorengo ingowonoku ngu, ene guradiro oorengo, onindo
mande ngu yootunoro eweroyi nguya kini. Nondo
mande ngu yootunoro onino eweroyi, ngu roogo oorengo
tenunowonggo.
5 No ooga nguro yootunoro ewanoku, ngu ene no nenengo
oowoone bingamine, ngu ma ero okoowano. Nondo ngu
ngandiro mete ewano. No yanggangone kini, ngundiro
nangge eroruwano.
6 Hamoo, nondo nenengo oowoone bingamine ero
okoowanoku ngu, no oni wenonoyingo, ngundiro ma
tewano. Kini, no ngu hamoo oorengo eteno. Ene nondo
nenengo oowoone bingamine, ma ero okooteno. Kini, oni
gurado, noro ingootoni, oni gome oorengo ero ingoweroyi,
ngu no yokooteno. Nondo ngu, yendo noro murine tetenoku
ngu kenoya, ko nondo mande ero yunootenoku, ngu ingoya,
ngunonggo, ye noro murine ngu gome oorengo ingowanggo.

Disi Oo Ngundiromundo, Pol Goweyi Sanggaweyingo

7 Anutdo oo etunerootoni kenowonoku, ngu songo gu-
radiro ene komo urungga oorengo. Nguro nondo ne-
nengo oowoone okooweroyi, tetenoku ngu, Anutdo nguro

ma ingoote. Ngundiro nguro, ene gowenemo sayi ogingo
nonunowoku ngu, disibo gowene sanggaweteku ngundiro.
Ngungga ngu, Setanro ko oni, ngundo yomburinerootenggoku ngundiro. Ngundo ngu, nodowooro nowoosootoni,
nguro no nenengo gowene okooweroyi nguya ereremo kini.
8 No tambu kabusa, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno
nono ooga nga andangeni ero, nguro ngguyinggayi tero,
yemboongewono.
9 Ngguyinggayi tero, yemboongetoowe, Anutdo nono gumi
ngandiro eyingo. Kini, nondo gengo sayinggega, ngu ma
andangero yokowano. Ndadiro nguro, noro sumangene ngu
geno mete oruwa. Yo, noro yanggangone, ngu oni yanggangoye kini, nguno ko gome metemi tunootewa, eyingo.
Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ngundiro
ewo. Ngundiro nguro, no nowoondone yanggangoni kini
ero, ko ma kowuri ingowano. Kini, no ko ngaro oni oni
urungga oorengo tero, ko teteno. Ndadiro nguro, Krayisro
yanggangoni noya ooroote.
10 Ngundiro nguro, Krayisro konimo ngano ngu, no yanggangone kini. Onindo yomburinerootenggokuno, kowuri
gura gurado noyootekuno, onindo nutoro yomburinerootenggoku, nguno ngu, no nowoondone gome metemi
ayibidodo tunootete. Yo, no yanggangone kiniteteku naruno,
nguno nguya, Krayisdo enengo yanggangoni ngu nunootoni,
nguno no yanggango oorooteno.

Polndo Korind Oni, Nguro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teyunoyingo

11 Nondo nga mandega, etenoku nga, ngu wenonoyingo
mandega eteno. Ene yendo no yokutunerootoyi, nguro
nondo ngundiro eteno. Yendo ngu noro murine, gome ngu
yootunoro eweroyi mete ero, ene ye ngundiro ma teyingo.
Hamoo, no ngu kingo oni ngundiro, ene yengo, Aposel oni
godange ururu, ngundo no ma daganerootenggo, eyingo.
12 Nondo ngu, Anutro koni, ngaro nowoondone bidodo,
ngu tewero hahangero, nguro no ye hoorooweyeroro,
ko biyomi urungga tewono. Anutdo yanggango nunoro,
hoorooweneroot oni, nguro no yeno Aposel oniro, sunggi
gura gura oowooyingga, ngu muri songo gura gura, onindo
ma teweroyi, ko ngu ye kewooroyemo nguya tewono. Nguno
ngu, Anutro koni, nguro yanggangoni ngu tero etuyerootoowe, oni ngu kenoro, ene ingootenggo. Yo, hamoo, Pol
ngu Anutro Aposel oni oorengo, ero ingootenggo.
13 Yo, nondo Krayisro mande murini yeno tewonoku,
ngundiro Kristen oni songomo nguya, ngundiro nangge
etuyerowono. Ene oo gura ye kewooroyemo nguno ma tero

etuyerowonoku, ngundiro Kristen oni songomo nguya, tero
etuyeroyingo. Yendo no oowari oo nunoweroyi muringga
ngu, no ye ma etuyeroyingo. Ngu hamoo, nondo muri biy-
omi tewonoku, nguro ye ma ingondudu tewero, kabeteya,
yokoyi!
14 Arisa, ataga ngu, no yeno tambu kabusayiga ngu
oorowuwero, tetenoku ngu, nondo nguno yengo oo gura ma
yowano. Ene ye ingoyi! Yengo nowoondoye ngu nangge
nonunootoyi, no yeya ko gobooro teweroyi, nguro nangge in-
gooteno. Ye ingootenggo. Buniyo ngu, ene awa namoye, ma
soboyerootenggo. Kini, awa namoyembo nangge, enengo
simoo namboye soboyerootenggo, ero ingoyingo.
15 Nguro no nenengombo, ngu gowene, ingondudune,
yanggangone, oo bidodo ye hoorooweyerowero, gome in-
gooteno. Nondo yengo nowoondoyi urungga oorengo,
teteno. Ndadiro nguro, yendo nguya noro nowoondoye,
ngundiro ma tenunowanggo? Nondo nga mandega etenoku
nga ngu, ye nowoondoye yokutuwoowero eteno.
16 Ene oni gidaregado, nono ngandiro ero etenggo.
Hamoo, ene noorengo oo gura tunoo ma yootoni, ene ngu
ganayeroweroyi oni. Enengo godange muringga, ngundo
ene noore ganayeroro yoyoyingo, ero etenggo, eyingo. Ene
ngu mandega, etenggoku ngu, ngu hamoo ma etenggo,
eyingo.
17 Arisa, nondo kuri oni gidarega, sureyerootoowe ngu,
yeno nguno oororo, ye ganayeroro, kandeyemonggo, yengo
oo gura yowo, bine?
18 Nondo Tayitas, yewe ootoogetoni, eriringootoowe, ene
ootoogero, yeno oorowuyingo ngu. No doboone gura
nguya, sureyootoowe, eneya oorowuwori. Tayitasdo bine
ganayeroro, yengo ooga sobiyoro yoyingo? Noorendo
ingondudu guranangge, siyero bine, ma endeyooteto?
Noorendo oore gurananggemo bine, endeyooteto? Ngu
yengombo wirikoya ingoyi.
19 Nondo ngu, ye bidodo nga mandega nga kandan-
geya ingoyi, ero ingooteno. Noorendo mandenani, nga ye
doongeyemo yomosiyoweroyi, nguro mandega nga nakan-
gooteto. Ene ngundiro nguya kini. Kini, noore ngu Kray-
isro oni oorooteto. Noorendo nga mandega, etetoku nga,
ngu Anut doongeyimo, eteto. Noro Kristen dobookurine,
noorendo nga mandega, etetoku nga, ngu yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingongga ngu, yanggango teyunowero
eteto.
20 Nondo nowoondonemo kowuri bodaga ingoro,
ngunonggo ngandiro eteno. Kinitetoni ngu, no yeno nguno
oororo tunootero, no ye yeyootoowe ngu, ye mande muri

songo guradiro tero oodoyi yeyowero, ma ingooteno. Ko yendo nguya, no neyootoyi, nga mande murine tetenoku, ngandiro nenengo neyoweroyi, ngundiro ma neyowanggo. Nguro ngu, no yeno omburo ngu, yengo muri biyomi, ngundiro ngu kenowero yokooteno. Ngu ngandiro: Ngu rongge sambi mande teweroyi; dobookuriyeboya boguwooro mande eweroyi; nowoondoye biyomi yeweroyi; sanggiri teweroyi; nowoondoye siyero oruweroyi, muri ngu toongooweroyi; kootuyisina mande eweroyi; oniro mande konokonoyi tero, yomooyunoweroyi; windawinda teweroyi; muri gome metemi, ngu yomburibariyoyingo; ngu oo ngu bidodo kenowero ma ingooteno.

21 Ene yendo muriye biyomi tewonggoku, sebobarese teweroyi muri, ko nowoondoye uruteweroyi muringga, kuri yendo terorootenggoku, ngu ma yokowanggoku ngu, asa, no ye kewooroyemo ombutenoku, naruno, ngu noorengo Anutga ngundo no nowoondone yeni kowuri yetoni, sendowero tewano.

13

Korind Oni, Ene Komo Enengo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo Ngu Gome Sobowooyi

1 Ataga, no yeno oorowuwero tetenoku nga ngu, tambu kabusayigaku. Anutro mandeno ngandiro ete:

Oni biyomi tewokungga ngu, oni eraya, ngundi kabusa, ngundo kenowonggoku, ngundo oningga, nguro mande guranangge etoyi ngu, arisa, ngu nangge yomosiyowato, eyingo.

2 No yeno tambu erayayiga oororo, yeya nguno oruwonoku, nguno ngu, oni ene weti mbumbuwa kuri tetoyi, ko ye oni songo gidarega nguya, nondo mande yanggango oorengo yeno ewono. Ye komo yengo muriye biyomi tetenggoku, ngu kootu inoya, nowoondoye yowoorengoyi, ero ewono. No ataga oriroko ootooro, ngunonggo nguya ngundiro yeno eteno. No yeno ko oorowutoowe ngu, oni gura enengo weti mbumbuwani kurimi, ngu ma andangeyingo ngu, asa, nguro no komo yanggango oorengo ene mamanayeroro sodeye sobiyowano, ero eteno.

3 Ye hamoo ingoweroyi ngu, Krayisdo no manggonemonggo, mande ete bine, ngundi kini bine? Asa, yengombo mete kenoya ingoyi! Krayis ngu ene yengo sureyo ma kiniyewa. Kini, ene ye kewooroyemo, nguno ko yanggango oorengo tero etuyeroote.

4 Hamoo, kuri Yisas ngu ene yanggangoni kinitetoni, yoro de
omukondino sanggawero ureyingo. Ene Anutro yanggango-
nimo nguno, ene ataga, keta ooroote. Hamoo, noore nguya,
eneno woorogongoro, nguro noore yanggangonani kini. Ene
Anutro yanggangoni nguno ngu, noore nguya, eneya, keta
gobooro ootooro, ye hoorooweyeroweroyimboro.
5 Yengombo komo yengo nowoondoye suwooyi sano,
towoongoya, gome kenoya ingoyi, yengo nowoondoye ngu
hamoo teyingo mete bine, ngundi kini bine? Yengombo,
yengo wirikoya ingoyi. Ye kuri ingootenggo. Yisas Krayis,
ene ye nowoondoyemo ooroote, ero ingoyingo. Kinitetoni
ngu, asa, ye enengo nowoondoyemo hamoo, ma tetenggo.
6 Nondo ngu hamoo ingooteno. Yendo, ngu nooreya,
ingootenggoku, ngu noorendo Krayisro koni, ngu nenengo
oorengo keyoro tetetoku, ngu ingootoyi, nguro no gome
ingooteno.
7 Noorendo ngu Anutno yemboongeteto. Gedo ngu
ene hoorooweyerootoyi, ene nguno muri biyomi gura ma
tewero, ero yemboongeyingo. Noorendo noorengombo
komo noore ko oni metemi tunooteteto, ero ma ewato. Kini,
noorendo ngu, yendo mande muri gome nenengo ngu teyi,
ero gome ingooteto. Yo, ye noorengo ma ingootenggoku,
nguro kowuri kini. Ene yengombo ngu komo Anutdo
ingooteku muri ngundiro nenengo tero oruwanggoku, ngu
gome oorengo.
8 Ye ingootenggo. Noorendo ko yanggango tero,
ngunonggo hamoo mande nga ma wiriyowato. Kini, noore
komo ngu ko gome tero, ngunonggo Anutro mande hamoo
nga gome nenengo wesiyoro oni etuyerowato.
9 Yo, noore yanggangonani kini ngu, ko yendo ngu yang-
gangoyedodo. Nguno ngu, noore oni oni teteto. Nguro noore
suwooyi sano, Anutno yemboongeteto. Gedo Korind, Kristen
oni hoorooweyerootooga, ene nowoondoye ngu yanggango
oorengo tunooteyi, ero nguro yemboongeteto.
10 Ataga ngu, no yeya oriroko ootooro, ngunonggo, no
nga nakayangga, nga yengo mande nakangooteno. Nga
muringga ngaro nangge nakangooteno. Nondo oororo
yeya nguno ootooro, nguno Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo koro yanggangongga nunowoku, ngu yengo muriye,
nguro mamanayerowero ngu, asa, Anutdo ene ayibinonggo
nowoondoyi teweroyi muriningga, ngundo yeya gobooro
oruwanggo.
11 Arisa, noro konebabagaro, okeyo. Ye komo ko yang-
gango teyago, Anutro muri, ngu bidodo keyoyi. Ye komo
noro mande nga ingoyi! Ye komo ingondudu guranangge
dowooya, nowoondoye imakeyingo oriyi. Ye ngundiro tetoyi

ngu, asa, Anutro nowoondoyi teyingo, ko, enengo newende imakeyingo, ngu yeya oruwa.
12 Noore Anutro oni simoo bare nguro murinani ngu, ye bidodo songomo songomo, dobookuriyeboya nowoondoyi teya, ebe yenggunangguna teya, gobooro siyeya oriyi. Anutro oni simoo bare bidodo, ye kambayerootenggo.
13 No Anutno ngandiro yeya yemboongeteno. Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, gedo ene sumange yunowa. Anut, gengo nowoondoge ene yunowa. Yuka Kundingiyi, gedo ene bidodo nowoondoyemo, uro dowoomomooro, nguno eneya gobooro oruwanggo, ero yemboongeyingo. Ngu hamoo.

GALESIYA MANDE
Polndo Nga So Uyingga Galesiya Merako Simoo Bare, Nguro Nakangoyingo

Galesiyaro Mande Tabango

Polndo nga so uyingga nga nakangoro soweyootoni, oni simoo bare gura gura nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ene Galesiya etenggoku mera gumisina nguno oorootenggoku, nguro nakangoro yunoyingo. Kuri, Pol enengombo ngu ende mera oowooyingga endeyoro, Galesiyano Yisasro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro eyingo. Ene ngu naruno, oni simoo bare oowooyingga nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu mera gumisina nguno tunooteyingo.

Oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Galesiyano mayero oorootenggoku ngu bidodo, ene mandeye gura gura Polndo Anutro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro, ngandiro eyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu nangge. Ene Anutdo ge gome hooroowenggerootoni, ye oni simoo bare gome nenengo oorengo tunootewanggo. Kootuyisina, ngu Yuda oni gidaregado, Polndo mandega ewoku, ngu kootuyisina mande mande ero ngu, ngandiro ewonggo. Ngu gome, ene oni simoo baredo Mosesndo oo rogo tero, mamana mande eyingo, ngu keyoro ngu, asa, noore oni gome nenengo Anut doongeyimo tunootewato. Ngundiro nguro, ene oni oowooyingga mamana mande ngu oni moondeyi doongooro yomosiyoweroyi, nguro mande oowooyingga etenggo.

Polndo sanggiri oorengo teyingo, ngu moondeye yomosiyoweroyi mamana mandega ngu etoyi, enendo ngu ngandiro eyingo. Ene noore mete gome nenengo tunootero, ngu mamana mandega ngu keyoro, ene Krayisdo noorengo kumooro weti mbumbuwanani andangeyunoyingo. Ngu kingo oo ngundiro tero, ene nguro damoni kini.

Nga so uyinggano ngano ngu, Polndo sanggiri tero, mande yanggango Galesiya oni simoo bareya eyingo. Polndo ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ngu, ene komo oo etuyeroyingo oni godange ngu oweyerootoyiga, satoyi ngu, ene ko Yisasno ombuya nowoondoye ngu hamoo teyi.

So uyi ngaro mande gumi gumi ngandiro.

* Kambayeroyingo mande, ko ingondudu hamoomonggo ngu mande keta gome. 1:1-10.

* Polndo ngu ete, no ngu naruno nguno, no kirikiri oni tunooteyingo. 1:11-2:21.

* Nowoondoye hamoo teyingo, nguro oore ete. Ene Anutdo ngu noore hoorooweyerootoni, noore gome nenengo tunootero ngu, ko mera ngaro mamana mande oo ngu keyoweroyi, ngu hamoo oorengo, kondibo kini. 3:1-4:31.

* Krayisdo ngu ene noore mera ngaro muri biyomi, ngundo soboyeroyingo. Ene noore ngu Yuka Kundingiyi nguro ingonduduni ngu keyowato. 5:1-6:10.

* Kambayeroyingo mande ero ngu, ingonduduye yokutuwooro, nguno mandeye nga so uyi newendemo ooroote. 6:11-18.

1 No Polndo, Yisas Krayisro soweyeroyingo Aposel oni gura. Oni gurado no ma negoneroro, kono ngano noyeyingo. Ngundiro nangge, oni gidaregado mande ero, yanggango nga ma nunootoyi, nguno Aposel ko nga teteno. Kini, Yisas Krayis, ko, Anut Awanani nguya sowenerowori. Anutdo Yisas merenonggo kuri yokutuwootoni, ootoogeyingo, ngundo nga konggano ngano no rogoneroro noyewo. Nguro nondo nga so uyingga nga, ngu ye Kristen oni Galesiya ende bidodoboro nakangoyunooteno.

2 Noro Kristen dobookurine noya oorootetoku ngaya, nga so uyingga nga, ye Galesiyano Kristen oni simoo bare oorootenggoku, noorendo bidodo yengo soweyoyunooteto.

3 Nondo noorengo Awanani Anut, ko, Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayisno, ngandiro yemboongeteno. Anut, gedo mete gengo Galesiya Kristen simoo bare oorootenggoku, ngu sumangengge ene yunoro, nguno nowoondoye yoyeni, imakero oruwanggo, ero yemboongeteno.

4 Krayisdo ngu, ene noorengo Awanane Anut, nguro ingonduduni ngu keyoro, enengombo noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro kumooyingo. Ene ngundiro tero, merako ngano muri biyomi oorooteku, ngunonggo ene noore uriyeroro, andangeyeroro, ko yoyoyingo.

5 Ngundiro nguro, noore mete suwooyi sano, Anut oowooyi bingami ero, okooro oruwato. Ngu hamoo oorengo.

Anutro Mande Keta Ngu Guranangge Ooroote

6 Yendo ngu muringga tetenggoku, nguro no soriyokooteno. Anutdo, Krayisro sumangenimo, ye negoyerowoku, ene yendo sodedomangge ene yokoro, ye mande muri keta guraro ingoro, ye ngu keyootenggo.

7 Hamoo oorengo, mande keta gome gura nguya kini. Ene godange eweroyi oni gidaregado, yengo ingonduduye yomburiyoro, Krayisro mande keta gome nguya yowooraringowero tetenggo.

8 Ene noorendo bine, ngundi, sambono Engel onindo yeno
mande gura etuyerowatoku ngu, kuri noorendo Anutro
Mande Keta Mesarango yeno wesiyoro ewootoku, ngundiro
kinitetoni ngu, arisa, oni ngundiro muri tetenggoku ngu,
Anutdo soweyerootoni, Setanro ende biyomi de nombo ma
kumooweroyi, nguno oorongooyerootoni uwanggo.
9 Kuri noorendo ewootoku, ko, no ataga nguya eteno.
Oni gurado mande gura yeno wesiyoro etuyerowaku, ngu
nondo kuri Anutro mande ero etuyerootoowe ingowong-
goku, ngundiro kinitetoni ngu, asa, ngu oningga ngu
Anutdo soweyootoni, Setanro ende biyomi de nombo ma
kumooweroyingga, nguno oorongootoni uwa.
10 Nga mandega etenoku nga, yendo ingoya, nguro oni no
oowoone bingami okooyi, ero eteno, bine? Hamoo oorengo
kini. Nondo nga kongga tetenoku nga ngu, Anutdo noro oni
oni teni, ero ngu nangge teteno. Ene nondo kongga nga,
onindo oni oni teyi, ero tero ngu, asa, no Krayisro ko oni
oorengo tero, ma oruwano.

Polndo, Yisasro Aposel Oni Kirarongo Tunooteyingo, Nguro Mandeni

11 Ye Kristen dobookurine, no yeno nenengo oorengo
etenoku nga, kuri Anutro Mande Keta Mesarango yeno
wesiyoro etoowe, ingowonggoku, ngu oni gurado yeni, ma
tunooteyingo.
12 Kini, nondo oni gura kandeyimonggo, nga mande keta
gomengga nga, ngu ma yoyingo. Ngundiro nangge, oni gu-
rado nguya nga mandega nga, no ma etuneroyingo. Hamoo
oorengo kini, Yisas Krayis enengombo nangge, nga mandega
nga etunerowo.
13 No kuri Yuda oniro muri keyoro, nguno muri biy-
omi tewonoku, ngu ye kuri ingoyingo. Nondo Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingo oni ngu yoyoro, yutoro,
yomburiyeroro, yurewe kumooweroyimboro yanggango
yeyingo.
14 Nondo Mosesro mamana mande nguno ngu, nenengo
dobookurine gidarega noya uru teyingo, ngu dagayeroro,
nondo Yuda oniro muriye, ngu urungga oorengo yoyingo.
Nondo osi sambanemboro muriye nguya, ngu bidodo gome
keyoyingo.
15 Ene kuri namondo no ma bisineroyingomo, nguno Anut
enengombo ene kuri no rogoneroyingo. Kootuyisina, Anut
enengo sumangenonggo enengo narungga yewokuno, ene
no negoneroyingo.
16 Ngu naruno, Anut enengombo enengo Nangoni
yootunoro, no etunerowoku, nguro ngu, nondo oni sowe

gidarega Yuda oni kini, ngu kewooroyemo nguno, Mande
Keta Mesarango ngu, ero etuyeroyingo. Yo, ngu naruno, no
oni gura tanggeyimo oororo, nguro ingonduduni nguro ma
sumoo ero ingoyingo.
17 Kini, Yisas enengombo no etunerootoni, nguro ngu
naruno, oni gidarega ene koretero Aposel tunooteyingo
ngu, Yerusalemno oriyingoku, no nguno oororo, enengo
ingonduduye ngu ingoro, ma yoyingo. Kini, no ootoogero,
Arebiya merako oororo oode, kootuyisina, no Damaskas
endemo ko ombuyingo.
18 Kootuyisina, dagoma kabusa yokoro ngu, no Yerusalem
oorero, Sipas (Pita) oningga nguya mande ero ingoro, nguno
sa naru kande eraya kegidemboro namoraya (14) eneya
oruworo.
19 Ngundiro tero, ene no Aposel gidarega ngu, ene ma
yeyoyingo. Yemus, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani
nguro koneyo, enesu nangge kenowono.
20 Nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu, Anutdo
neyoro ingootoni, ngunonggo eteno, no ye ma ganaye-
rooteno.
21 Ngu naruno nguno, no Pitando Yemus yokoro, kootuy-
isina, no Siriya ko Silisiya merako nguno oororo, Anutro
mandeni oni simoo bare yunoyingo.
22 Ene ngu naruno, oni simoo bare Krayisno nowoon-
doyemo hamoo tero, Yudiya merako oorootenggoku, ngundo
no omukumundoone ma kenoyingo.
23 Ene noya mande ngandiro ingoro oruwonggo. Kuri ngu
oningga, ngundo noore yureni kumoowero tero oruwoku
ngu, ene ataga, Anutro Mande Keta Mesarango Yisasro ngu
oni simoo bareno wesiyoro, ero etuyeroote. Kuri, ene Kris-
ten oni simoo bare nga nowoondoyemo hamoo teyingongga
nga yomburiyerowoku, ene ataga, Anutro koni tete, ero
eyingo.
24 Ene Anutdo nono oo tewoku, nguro mandeni bidodo
ingoro ngu, asa, ene Anutro oowooyi bingami, ero
okoowonggo.

2

Polndo Aposel Oni Gidaregaya, Nowoondoye Gobooro Yeyingo

1 No dagoma kande eraya kegidemboro namoraya yokoro
ngu, ngu naruno nguno, noore Banabasya Yerusalemno ko
oorero, nguno oni gura oowooyi Tayitas nguya yoro, nooreya
oorewooto.
2 Nguro ngu, Anut enengombo ngu ingonduduga ngu
nunoro, gedo komo Kristen oni tabango Yerusalemno

oorootenggoku, nguno oorowu, ero etunerootoni, nguro
no oorewono. Ngu naruno, ene Kristen tabango oni
nangge enengo yano nguno yowuruwooro ootooro, Anutro
Mande Keta Mesarangongga, ngu oni sowe gidaregano ero
etuyerowonoku, ngu eneno ero etuyerowono. Ndadiro
nguro, nondo Kristen oni tabango Yerusalemno oorootenggoku, nondo kongga nga ataga tetenoku nga, ko kuri
tewonoku nguya, ngu enendo ingoro, enengo nowoondoyemonggo nondo ko tetenoku, nguro noya nowoondonani gobooro yowuruwooweroyimboro ingooteno. Nondo Krayisro
koni tetenoku nga, nguro damoni kini, ngundiro ma tewano.
3 Yo, oni tabango Yerusalemno oorootenggoku, ngundo
noro mandene gome ingowonggo. Ngundiro nguro, ene
Tayitas, Girik oningga nooreya oorootetoku, ngu enengo
moondeyi yomosiyoni, ero ma eriringootenggo.
4 Ene oni gidarega Yisasro nowoondoyemo hamoo
ma teyingo, goweyi sanganimonggo, ngundo Kristen
kewooroyemo torige oororo, ngu Girik oningga ngu
moondeyi yomosiyoweroyi muringga, ngu newendemo
uni, ero etenggo. Ndadiro nguro, ene ngandiro ingootenggo.
Kristen oni, ngundo Krayis Yisasro mandeni, ko, Mosesro
mamana mande bidodo nguya keyootenggo, ngundi kini
bine, ero nguro ingowero. Yo, ngundiro godange oni,
ngundo Kristen oni simoo bare yoyeni, Mosesro mamana
mande newendemo uro, ngu bidodo nguya keyowanggo,
ero ingootenggo.
5 Ene noorendo enengo mandeye ngu ma keyoyingo.
Nguro ngu, noore Tayitas moondeyi ma yomosiyoyingo.
Ndadiro nguro, nga hamoo mande keta gomengga nga, yeno
nenengo oorengo sugi sugi orini, ero, ene nguro ngundiro
teteto.
6 Oni gidarega tabango oni ururu oowooyedodo, ene
ndadiro oowooyengga, ngu nono ngu kingo oo ngundiro
tewa. Anut doongeyimo, oni oowooyedodo ko oowooyedodo
kinimu nguya, ene ereremo oorengo. Kristen tabango
onindo, no Mande Keta Mesarango oni sowe gidaregano
wesiyoro etuyerootenoku, nguno mande gura soweyoro ma
eyingo.
7 Ene ingootenggo. Anutdo Pita rogo tero soweyootoni,
Yuda onino mande keta gome nga, wesiyoro ewero soweyoyingo. Ngundiro nangge, Anutdo Pol nguya rogowooyingo,
ngu enengo Mande Keta Gome nga ngu, oni sowe gidaregano
wesiyoro eweroyi, nguro soweyoyingo, ero ingoyingo.
8 Yo, Anutdo Pita yanggango inoro, ene Yuda oni kewooroyemo enengo Mande Keta Mesarango nga wesiyoro
eweroyimboro rogo teyingo. Ngundiro nangge, Anut enen-

gombo no yanggango nunowoku, ngu oni sowe gidarega ke-
wooroyemo, Yisasro Aposel ko ngu teni, ero no rogonerowo.
9 Kristen tabango oni, Yemus, Pita, Yon, Kristen
simoo barero nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango
teyunoweroyi oniku, ngundo kuri noro ingootenggo. Anutdo
noro sumange tenunoro, nga kongga nga no nunowo,
ero ingootenggo. Ngundiro nguro, ene noore Banabasya
kandenari dowooro eyingo. Yari noorengo dobookurinani
gobooro. Noore mande nguro nowoondonani guranangge
yero, ko tewato. Yari mete oni sowe gidarega kewooroyemo
ko tetori, ko, noorendo ngu Yuda oni kewooroyemo ko
tewato, ero ewonggo.
10 Ene mande gura nguya soweyoro, nooreno ewonggo.
Yari komo noorengo angoyi onindo ooro wenonooteng-
goku, ngu hoorooweyeweroyi, nguro ye ma kabetewero,
ero ewonggo. No angoyi oni hoorooweyeroweroyi kongga
nguya, yanggango tewero hahangeteno.

Polndo Pita Mamanangoyingo

11 Pita, oowooyi gura Sipas, ngundo Andiyok merako
ombutoni, nondo Pita enengombo muri eraya tewoku, nguro
enengo doongeyimo, ko Kristen kewooroyemo nguya, ne-
nengo yootunoro, mamanangoro ewono.
12 Ngu ngandiro. Kuri, Yemusro oni gidarega ma ombuyin-
gomo, ngu naruno nguno, Pita ene Kristen oni sowe gidare-
gaya bibitero, oowari neyingo. Ngundiro tetoni, ene ngu
naruno, Yudaro Kristen oniku moondeye yomosiyoweroyi
muringga, nguro gome ingootenggoku, nguno ombutoyi
ngu, ene nguro sosoreyingo. Ngundiro nguro, ene Kristen
oni sowe gidaregaya bibitero, oo neyingo ngu yokoro, eneya
ko ma bibiteyingo.*
13 Yudano Kristen oni gidarega nguya, Pitando muri biy-
omingga tewoku, ene nguya teyingo. Ngu muringga, ngundo
Banabas nguya woosootoni, ngu keyoro teyingo.
14 Ngundiro nguro, no ene yeyootoowe, Anutro hamoo
mande keta gome, ngu gome nenengo ma keyootoyi, nguro
nondo Pita simoo bare kewooroyemo kenoro ngu, no
ngandiro mamanangoro ewono. Ge Yuda oningga, ene gedo
ngu, oni sowe gidarega nguro muriye ngu keyooteku, Yuda
oniro muriye ngundiro kini. Ge ndadiro nguro, ge komo
oni sowe gidaregado Yuda oniro muriye ngu keyoyi, ero,
yanggango yero eririyeroote? Ero eyingo.

---

* **2:12:** (Yo, Yisasro murinimo ngu Kristen dobookuriye songomboya siyero oo gobooro mete neweroyi. Ene Pitando ngundiro muri gome ngu damoni yero, tero, ko yokoro Yuda oni enengo muriye nguno ko oorowuyingo).

Oni Yisasno Nowoondoyemo Hamoo Tewaku ngu, Anutdo Oni Gome Nenengo, Ero Ewa

15 Hamoo, Pita, ge nooreya ngu Yuda oni nenengo. Noore
oni sowe gidaregaya, weti mbumbuwadodo oni ngundiro
kini.
16 Ene noore ingooteto. Anutdo oni Mosesro mamana
mande keyootenggoku nguya, oni nenengo, ero ma ewa, ero
ingowato. Kini, oni Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, nguro Anutdo oni gome nenengo, ero ete. Noore
kuri, Krayis Yisasro nowoondonanimo hamoo tewootoku,
Anutdo ngu nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu
kenoro, nguro ene oni gome nenengo, ero ete. Ndadiro
nguro, oni gurado Mosesro mamana mande gome oorengo
keyoro, ko tetoni, Anutdo nguro oni gome nenengo, ero ma
ewa.
17 Noore Krayisya gobooro siyero ootooro, nguno Anut
doongeyimo, oni gome nenengo tunootewero ingooteto. Ene
Yuda onindo noorendo Mosesro mamana mandeni ngu
ma keyootooye, ngu kenoro, ene weti mbumbuwadodo
oni, ero ingootenggo. Ngu Yuda oni ngundo ngandiro
ingootenggo. Krayisdo ene yoyeni, Moses mamana mande
yokoro, weti mbumbuwa tetenggo, ero ingootenggo. Ngu
hamoo ngundiro, bine? Hamoo oorengo, ngundiro nguya
kini.
18 Ene nondo ko oororo, Mosesro mamana mande kuri
yokowonoku, ngu keyoro ngu, asa, no weti mbumbuwa
tewano.
19 Nondo Mosesro mamana mandeni ngu yokootoowe,
ngundo ma sobonerowa. Mosesro mamana mandeni,
ngundo no noyeni, Anut doongeyimo, oni nenengo
tunootewerоyi, nguya ereremo kini. Ngundiro nguro, noro
weti mbumbuwane ngu Krayisdo yoro, de omukondino
sanggawero yokoyingo. Nguro ngu, no ataga Anut
doongeyimo, oni nenengo, ero ingoro, neyootoni oorooteno.
20 No Anutro Nangoni nguro nowoondonemo hamoo
teyingo, ngunonggo noro yanggangone ingondudune ngu
bidodomo, ngu nenengombo sobowooro, ma endeyooteno.
Kini, Krayisdo no nowoondonemo ootooro, ngunonggo noro
ootootoone nguya sobowootoni, ngunonggo no enengo yang-
gangonimo, nguno endeyooteno. Nguro no merako ngano
keta oorootenoku, nguno no mete Anutdo muri nenengo
nondo teni ero ingooteku, ngundiro tewano. Ndadiro nguro,
enengo Nangoni, ngundo no hooroowenerоote. Yo, hamoo,
Yisas noro gome ingoro, nguro enengombo de omukondino
no hooroowenerоweroyimboro kumooyingo.
21 Nondo Anutro sumangeni ngu yewe, kingo oo ngundiro
ma tewa. Ene Mosesro mamana mande, ngundo mete

muri nenengo yeni, tunootetoni ngu, arisa, Krayisdo de omukondino noorengo mbumbuwaro kumooyingongga, ngu kingo ngundiro tewo, ero eyingo.

3

Mosesro Mamana Mande, Ko Nowoondoye Hamoo Teyingo, Nguro Muri

1 Ye Galesiya oni wenonoyingo! Onendo yengo ingonduduye yeni wenonootenggo? Yengo ingonduduye ngu nenengo kini! Ye ngu kuri Yisas Krayis de omukondino kumoowoku, ngu noorendo ye etuyerootooye, yengo doongeyembo goweyi kenootoyi kumooyingo, ngundiro ingowonggo.

2 No ye sumoo yunootoowega ngu, ye nono nenengo etoyi ingowano. Ye Anutro Yuka Kundingiyi yowonggoku ngu, ye bine, mamana mande keyoro, ngunonggo yowonggo, bine; ngundi, ye bine, Anutro Mande Keta Gome ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo tetoni, ngunonggo Yuka Kundingiyi yowonggo? Yo, hamoo, koretero ye Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundiro nguro, Anutdo enengo Yuka Kundingiyi yengo hoorooweyeroweroyimboro soweyoyingo.

3 Ye ndadiro wenonootenggo? Ye Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu damoni yero, Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo nangge, nguno endeyoyingo. Ene ye Yuka Kundingiyimboro yanggangoni, ngundo ye hoorooweyeroweroyimboro oore gome, ngu yokoro, nguro ngu, ye ataga yengo yanggangoyemo nangge oorootenggo, bine?

4 Ye Yisas oowooyimboro kowuri kuri ye yunootoyi, ngu kingo koorowoowonggo, bine? Hamoo oorengo, nondo ingootenoku ngu, ye kingo ma koorowooyingo.

5 Ye Mosesro mamana mande keyootoyi, nguno Anutdo ye yeyoro, nguro ye Yuka Kundingiyi yunoro, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi ngu, ye kewooroyemo nguno ma tete. Hamoo oorengo, ngundiro nguya kini! Ye Anutro mande keta gome ngu ingoro, nguro ye nowoondoyemo hamoo tetoni, nguro nangge, Anutdo enengo Yuka Kundingiyi suwooyi sano ye yunoro, ko, muri songo oorengo gura onindo ma teweroyi, ngu ye kewooroyemo, nguno tete.

6 Anutro mande nakayano, ene ngandiro ete. Ebaraham ngu Anutro newendemo hamoo teyingo, nguro Anutdo Ebaraham enengo newendemo hamoo teyingongga, ngu kenoro, nguro ene oni gome nenengo, ero eyingo.

7 Ngundiro nguro, ye komo ngandiya ingoyi! Simoo
bare, ngundo Anutro mande keta gome ngu ingoro, nguro
ene nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, Anut doongey-
imo, ngundiro simoo bare, ngundo Ebarahamro osisembeni
oorengo tunootewanggo.
8 Yo, kurimi Anutro mandeno, Anutdo eyingo. Nondo
oni sowe gidarega yoyewe, noro mande keta gome ingoro,
nono nowoondoyemo hamoo tewanggo. Nguro noro doon-
genemo, ngundiro oni ngu gome nenengo tunootewanggo,
ero eyingo. Yo, Anutdo Yisas ma soweyoyingomo, ngu
naruno, Anutdo Ebarahamno ngandiro eyingo.

Ebaraham, genonggo oni simoo bare mera bidodomo, ngu
kumana yowanggo, ero eyingo. (Yenisis/ Stat 12:3)

9 Ngundiro nguro, oni nowoondoyemo hamoo teyingo ngu,
ene Ebarahamro newendemo hamoo teyingongga nguya,
gobooro kumana yororuwanggo.
10 Ene oni gidaregado ngundiro ingootenggo. Noore
Mosesro mamana mande keyootetoku, nguro Anutdo oni
gome nenengo, etoni, tunootero oruwato, ero ingoyingo. Ene
enengo ingonduduye, ngu nenengo kini. Anutro mande
nakayano, Mosesro mamana mandero bukno, ene ngandiro
ete.

Oni gura mamana mande nakangoyingo, ngu bidodo ma
keyoro tewaku ngu, asa, Anutdo ngundiro oni, ngu
kumana biyomi inowa, ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo
27:26)

11 Ataga ngu oni mamana mande keyootoyi, Anutdo nguro
oni gome nenengo eweroyi, oore gura nguya kini. Anutro
mande nakayano, ene ngandiro ete.

Oni ene nowoondoyemo hamoo tewanggoku, nguro Anutdo
eneya oni gome nenengo oorengo etoni, tunoote-
wanggo. Yo, hamoo, ngu oni, ngundo Anutya siyero,
gobooro keta oruwanggo, ero eyingo. (Habakuk 2:4)

12 Nguro ngu, oni simoo bare gome ingowanggo. Oni
mamana mande keyootoni, nguno ngu, Anutdo ngu oningga,
ngu gome nenengo, ma ewa, ero ingowanggo. Kini, Anutro
mande nakayano, ene ngandiro ete.

Oni ene mamana mande bidodo keyootenggoku ngu, ene
mamana mande nguno nangge keta oruweroyi, ngu
yowanggo, ero eyingo. (Lewitikus/ Wok Pris 18:5)

13 Ene noore mamana mande bidodo keyoweroyi, ngu
ereremo kini. Ngundiro nguro, Krayisdo noore ko
uriyerowoku ngu, Anutdo kumana biyomi noore yunowero
tetoni, Krayis enengombo noorengo kumana biyomi, ngu
bidodo yowo. Yo, Anutro mande nakayano, ene ngandiro
ete.

Oni gura ene deno boorowoowanggoku ngu, Anutdo ngu oningga nguya, kumana biyomi inowa, ero eyingo. (Dutoronomi/ Lo 21:23)

14 Yo, Ebaraham newendemo hamoo tetoni, nguro Anutdo ene kumana inoyingo. Ngu kumana ngundiro Anutdo noore bidodo Krayisno oorootetoku, Yuda oni, ko, oni sowe gidarega nguya yunoyingo. Arisa, ataga noore ingooteto. Noore Krayis Yisasno nowoondonanimo hamoo tewatoku, nguro ngu, Anut enengo Yuka Kundingiyi kuri yunowero ero, mande gosiyoyingo ngu, noore yunowa, ero ingoyingo.

Mosesro Mamana Mande, Ngundo Anutro Mande Ebarahamno Ero Gosiyoyingo, Ngu Ma Andangewa

15 Ye dobookurine, no ataga oni noorengo mande murinanimo sanggawero eteno. Ngu ngandiro. Oni gurado kumoowero ingoro, enengo oo sitowi ngu simoongo bayetero, yunowero ingoro ngu, arisa, ene mande ngandiro ero gosiyoro nakangoyingo. Mande ngu gosiyowoku, oni gurado enengo mande ma toongooro, mande gura nguya soweyoro, ero ma gosiyowa.

16 Ngu sunggi mande ero gosiyoyingongga, ngu Anutdo Ebaraham ko enengo sembeni guranangge, nguro eyingo. Anutro mande nakaya, ngundo enengo osisembeni bidodoboro ma eyingo. Kini, enengo sembeni guranangge nguro eyingo. Ngu sembeni guranangegа ngu Krayis. 17 Noro mandene nguro damoni ngandiro. Koretero, Anutdo sunggi mandega Ebarahamya ero gosiyoyingo ngu, ko kootu dagoma oowooyingga (430) yokoro oode ngu, arisa, Mosesro mamana mande ngu tunooteyingo. Ngundo Anutdo Ebarahamya sunggi mande ero, ngu tunoo etuyeroyingo. Mamana mande ngu yade yade oororo ngu, Ebaraham sembeni oorengo, Yisas Krayis, Anutdo mande gosiyoyingo, ngundiro tunooteyingo. Ngu Anutdo enengo mamana mandega, ngu Engel oni yunoyingo. Ngundiro yunootoni, Engel ngu manggoyemonggo, kawarara teyingo oni, Moses, enengo kandeyimo yetoni, ngundo mamana mande ngu oni simoo bare yunoyingo.

18 Ene noore mamana mande keyoro ngu, arisa, noore Anutro oo sitowi goweyiboro, ko gaboyiboromu nguya noorengoro ero eworomu, ngu noore mete yowato. Ene ngu oo ngu yowatoku, ngu mamana mande keyoro kini. Kini, Anutndo enengo sumangenino, ngu oo ngu, Ebarahamno sunggi mandeno yeworo.

19 Ngu ndatero nguro, mamana mande ooroote? Arisa, ngu ngandiro: Anutro ingondudu ngu mbumbuwaro muri ngu yeni tunooteweroyimboro, nguro mamana mande

soweyootoni ombuworo. Yo, Anutro mamana mande
oodoni, kootuyisina, Ebaraham osiyi gura (Yisas), Anutndo
kuri mande gosiyingomu, ngu tunootetoni ngu, arisa, ma-
mana mande kurimi, ngu kini tewo. Anutndo mamana
mande ngu Engel onino yunootoni, Moses inowonggori.
Inootoyi, Moses, ngu kewooroko oningga, ngundo oni simoo
bareno ero yunoworo.
20 Ene ngu naruno, Anutdo Ebarahamya mande ero gosiy-
oro inowero ngu, ene kawarara teyingo oni, Moses, sambono
Engel onindo manggoyemo, ero ma yunoyingo. Kini, Anut
enengombo nangge, mande ero gosiyoro yunoyingo.

Anutro Mamana Mande, Nguro Koni

21 Mamana mande, ngundo Anutro mande kuri ero gosiy-
oyingo nguya usowootoni, eraya tewa, bine? Hamoo
oorengo, ngundiro nguya kini. Anutdo mamana mande
gura yunoro, nguno Anutdo nooreya oni gome nenengo
etoni, tunootetooye ngu, nguno ngu, mamana mande key-
oweroyi muri, ngundo noore yoyeni, oni nenengo oorengo
tunooteweroyi tewato.
22 Ene Anutro mande nakayano, ngundo ete.
Weti mbumbuwa, ngundo simoo bare oni bidodo pawaye-
rootoni, ngu newendemo oorootenggo, ero eyingo.
Ene oni Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno
ngu, Anutdo oni nenengo ero, ngunonggo ooga yunowero,
ero mande gosiyowoku, ngu yunowa.
23 Kuri Yisas Krayis ngu ma tunooteyingo naruno, nguno
noore mamana mande ngundo ya biyomimo oni soboye-
rooteku, ngundiro soboyeroyingo. Yo, mamana mande
noore ngundiro soboyerootoni, oodooye, omburo, Yisas
tunooteyingo naruno nguno, noore eneno nowoondonan-
imo hamoo teweroyi muringga, ngu tunoo oorengo teyingo.
24 Yo, Mosesro mamana mande ngu noorengo
soboyeroyingo awanani ngundiro. Ene ngundo yoyoro,
Krayisno ombutoni, noore mete Anutro mande keta gome
ngu ingoro, nowoondonani hamoo tetoni, nguro Anutdo
nooreya, oni nenengo eyunowa.
25 Ataga, Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu
tunootetoni, nguro noore (mamana mande) soboyeroyingo
awanani gura, newendemo ko ma oruwato.

Nowoondonani Hamoo Teyingo, Ngundo Yoyeni, Anutro Simoongo Tunooteteto

26-27 Ye bidodo Krayis Yisasno nowoondoyemo hamoo
tetoyi, ngu nowoondoye hamoo teyingongga, nguno ngu,
ye Anutro simoongo tero oorootenggo. Ngundiro nangge,

ye Krayisya sono kundingiyi gimuyingo. Nguro ngu, ye
Krayisya nowoondoye gobooro yero, ngunonggo ye enengo
murini ngu keyoro, eneya gobooro oruwanggo.
28 Ngundiro nangge, ngu Yuda oni kini, oni sowe gi-
darega kini, kingo kirikiri oni kini, oni enengombo enengo
sobowooweroyi kini, simoo ko bare kini, ene ataga ngu, ye
bidodo Krayis Yisasya guranangge oorengo yowuruwooro
oorootenggo.
29 Ye Krayisro oni ootooro ngu, arisa, ye Ebarahamro
osisembeni tero oorootenggo. Ngundiro nguro, ye Anutdo
oo kuri Ebaraham inowero, ero gosiyoyingongga ngu
yowanggo.

4

Anutro Simoongo Nguro Mande

1 Noro mandene ngu ngandiro. Simooyengga eweyimboro
oo sitowi bidodo yoweroyingga, ngu ene owita simooye
bodagano ngu, ene kirikiri oni ngundiro oode, oororo, simoo
urungga tero ngu, asa, ene eweyimbo oo sitowi ngu bidodo
yowa.
2 Yo, ene simooye bodagano ngu, ene komo enengo so-
bosobo eweyingga, ngundi, enengo sobosobo oni nguro
mandeni, ngu gome keyoro oodoni, oororo, ngu ene ewey-
imbo narungga rogo tewoku, nguno tunootewa.
3 Noore nguya ngundiro. Noore simooye ngundiro
ootooro, ngu naruno, noore mera ngaro yuka biyomi oo
ngundo pawayerootoni, noore ngu newendemo uro, ko
biyomi tero oruwooto.
4 Ene Anut enengombo kurimi naru rogo teyingoku,
oororo kinitetoni ngu, asa, Anut enengo Nangoni sowey-
ootoni ombuyingo. Bare gurado Yisas bisiyootoni, ene
mamana mande ngu newendemo uro oruwo.
5 Ene ngundiro tero, ngunonggo noore simoo bare ma-
mana mande newendemo oodooye, enendo ko uriyeroro,
yoyootoni ngu, noore Anutro simoongo tunooteyingo.
6 Ataga ngu, ye Anut enengo simoongo tetoyi, nguro
Anutdo enengo Nangonimboro Yukani nooreno sowey-
ootoni, kuri uro oodoni, ngunonggo noore oni oni tero, meno
eteto, Awa, Awanani! Ero eyingo.
7 Nguro ngu, Anutdo ye rogoyerootoni, enengo simoongo
tunootero, nguno ye kingo kirikiri oni kini. Kini, ataga,
ye enengo simoongo oorengo ootooro, nguro ye Anutro
kandeyimo, ye oo bidodo ero gosiyoyingo, ngu yowanggo.

Polndo Galesiya Oni Simoo Barero Nowoondoyi Teyingo

8 Kuri ye Yisasro ma ingowonggoku naruno nguno, ye oni
sowe gidarega merambooro godange anut, nguro mamana
mandeni, ngu keyoyingo. Ngundiro nangge, ye Yuda onindo
ngu Mosesro mamana mande ngu keyoyingo. Ngundiro
tetoyi, ngu oo ngundo yengo nowoondoye ingonduduye
nguya sobowootoni, nguno oruwonggo.
9 Ene ataga ye Yisasro ingootenggo. Ngundi no ngandiro
ewano? Yisasdo yengo nguya ingoote. Ndadiro nguro, ye
Mosesro mamana mandeni ngu yanggangoni kini nguno
ko oororo, nguro kirikiri teyinowero ingootenggo? Yengo
ingoyingoyengga ngu, metemi kini.
10 Yo, ye Mosesro mamana mande ko keyoro, nguro naru
urungga nguno, ye Anutno yambo mande tetenggo. Ye
ngundiro tero, kombo naru, dagoma naru ketamo nguya, ye
yambo mande tetenggo. Ndadiro nguro, yendo ngundiya
tetooyega, Anutdo yeyoya, gome metemi, eya ingoni, ero
tetenggo.
11 No yengo muriye ngu ingoro, nowoondone kowuri
yetoni sosoreteno. No naru oowooyingga ye kewooroyemo
nguno ko teroruwonoku, ngu kingo kinitewa, bine? Ero
nguro ingooteno.

12 Ye Kristen dobookurine, no yeno ngguyinggayi tero,
sumoo yunooteno. No kuri Mosesro mamana mande ngu
keyoro oode, ko, ataga no Krayisro murini ngu nangge
keyoro, nguno no mamana mande ngu yokoyingo. Ye
nguya komo ngundiya teyi! No yeno tunootewonoku naruno
nguno, ye no gome soboneroro, nguno ye biyomi gura ma
tenunoyingo.
13 Ye ingootenggo. No koretero no yeno tunootero, nguno
Anutro mande keta gome ngu wesiyoro ewonoku naruno
ngu, no yanggangone kini, ero ingoyingo.
14 Hamoo, no sayidodo tero oruwonoku naruno nguno,
ye noro ma sureye kiniyetoni, noya kootunesina mande
ma eyingo. Kini, ye no sobonerowonggoku, ngu Anutro
sambono Engel oni, ngundi, Krayis Yisas sobowooweroyi,
ngundiro tewonggo.
15 Arisa, kuri yendo noro oni oni tewonggoku, ngu ataga
ndano? No hamoo oorengo, yengo muri gomengga nguro
eteno. Ene ngu narungga nguno, ye mete tetoningga ngu,
arisa, yengo doongeye ngu andangero, no nunoweroyi.
16 No hamoo mande ngu yeno etenoku ngu, ndadiro nguro,
ye noya mundi tetenggo, bine?

17 Hamoo, oni gidaregado ye ganayeroro, yowoosooro,
muri biyomi teyi, ero ko yanggango tero yowoosootenggo.
Ene ye hoorooweyeroweroyi nguya kini. Kini, yendo

ene oowooye bingamiye nangge okooweroyimboro, nguro
tetenggo.
18 Oni songombo yeno ingoyingo metemi gura
tewero etoyi, ye nguro mandeni ingootoyi ngu, ngu
mete. Ene oni nguro newende ngu hamoomonggo, ye
hoorooweyeroweroyimboro tetoni ngu, asa, ngu mete. No
yeya oorootetoku naruno, ko, yeya ma oorootetoku naruno
nguya, ye muri ngundiro nangge tetenggo.
19 Ye Kristen simoone oorengo, no ko ogingo
koorowootenoku nga ngu, baredo simoo bisiyowero
ogingo ingootenggoku ngundiro. Ogingo ngundiro
koorowoorootoowe, Krayisro murini ye nowoondoyemo
nguno uro, angero oodoni, ngunonggo ye Anutro simoongo
oorengo tunootetoyi, asa, ogingo ngu kinitewa.
20 No nenengo kowuri so uyino nakangowero ma in-
gooteno. No yengo muriye nguro kowuri ingoro ngu, no
yeno omburo, hoorooweyeroweroyimboro hahangero oo-
rooteno.

Hega, Sera Eraga, Nguro Mande Adingayi

21 Ye simoo bare ngu Mosesro mamana mande keyoro,
ngu newendemo oorootenggoku, ene ye nguro muri oorengongga, ngu ye gome ma ingootenggo.
22 Anutro mande nakayano, ene ngandiro ooroote. Ebara-
ham ene nangosumoongo eraya oruwori. Gura ngu kirikiri
barega ngu nangoni, oowooyi Ismayel, ko, nangoni gura, ngu
enengo bareyi oorengongga nguro nangoni, oowooyi Ayisak,
ero eyingo.
23 Kingo kirikiri bareyiga, ngu oowooyi Hega. Hegado
nangoni ngu mera ngaro murimo bisiyoyingo. Ene Anutdo
Ebarahamya mande, ero gosiyoyingo, nguro ngu, enengo
bareyi nenengo oorengo, oowooyi Sera, ngundo nangoni
bisiyootoni tunooteyingo.
24-25 Nga hamoo mande oorengongga nga ngu, mande
adingayi ngundiro etuyeroote. Ngu bare erayaga, Sera
ko Hega, ngundo oo gabogaboyi ngundiro etuyerooteku,
ngu Anutro sunggi mande ero gosiyoyingo erayaga, ngu
Anutdo oni simoo bare yunoyingo. Ngu sunggi mande
koreteroga, Anutdo Sayinayi purimo, Arebiya merakono,
enengo mamana mande ngu Moses ko Iserel oni simoo bare
yunoyingo. Iserel oni simoo bare Mosesro mamana mande
keyootenggoku, ngundo ngu mamana mande nguro kingo
kirikiri bare, Hega ngundiro tunootetenggo. Yo, Hega ngu
kingo kirikiri bare oodoni, Iserel oni simoo bare Yerusalem
endemo oorootenggoku, ngundo Mosesro mamana mande,
nguro kingo kirikiri oni ngundiro tero oorootenggo.

26 Yerusalem ende ketangga sambo endemo oorooteku,
ngundo oni simoo bare Krayisro nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngundo Sera, Ebaraham bareyi nenengo, ngu
simoongo ngundiro.
27 Anutro mandeno, Seraya ngandiro eyingo.
Ge bare ninggootero ootooro, simoo ma bisiyooteku ngu, ge
meno yanggango eya, oni oni te. Ngundiro nguro, no
simoongge oowooyingga oorengo gunowano. Gengo
simoongge, ngundo kingo kirikiri barega kamenggebo
oweyingongga, nguro simoongo dagayerowa, ero
eyingo. (Ayisaya 54:1)
28-29 Ebaraham nangoni koreteyingo, oowooyi Ismayel,
ngu oniro murimo tunooteyingo. Ene nangoni kootungga,
Anutdo mande ero gosiyoyingongga, ngu Yuka Kundingiy-
imbo yeni tunooteyingo. Ye Kristen dobookurine, ye
ngu Anutro mande ero gosiyoyingo, nguro simoongo, Ay-
isak, ngundiro tunootetenggo. Kuri, Ayisakro naruno,
kingo kirikiri barega ngu nangonimbo Ayisak yomooyinoro
mande biyomi, ero inoyingo. Ngu muringga ngu, ataga
nguya, oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo Kristen
oniya muri biyomi ngundiro tetenggo.
30 Anutro mandeno, ndadiro eyingo? Ngu ngandiro.
Kingo kirikiri barega ngu nangonimboya oweyerootooga
sari! Ndadiro nguro, Ebaraham enengo bareyi ne-
nengo nguro nangonimbo, ko kingo kirikiri barega
nguro nangoni nguya, awayarimboro oo sitowiga ngu
gobooro ma yowari, ero eyingo. (Yenisis/ Stat 21:10)
31 Nguro ye Kristen dobookurine, noore ngandiro ingowato.
Noore kingo kirikiri barega nguro simoongo kini. Kini,
noore enengo bareyi nenengongga, nguro simoongo, ero
ingoyingo.

5

Noore Mamana Mande Newendemo Ko Ma Oorooteto. Kini, Noore Krayisno Keta Oorooteto

1 Krayisdo Mosesro mamana mande temukowokuro,
nguro noore ataga ngu mamana mande kurimingga, ngu
newendemo ko ma oorooteto. Yo, ye komo yengo Yisasno
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikayi.
Ye oni gura yokootoyi, ngundo ye yoyeni, ngu mamana
mande kurimingga, ngu newendemo ma uwero.
2 No Polndo, yeno eteno. Ye komo gome ingoyi! Ye ngu
mamana mandega ngu keyoro, goweyi doongooweroyi mur-
ingga ngu tetoyi ngu, asa, Krayisdo nguno ma hoorooweye-
rootoni, yanggango yowanggo.

3 No mande yanggango oorengo, yeno eteno. Ye ingonda
teyi! Ye oni yoyokootoyi, ngundo goweye doongootoyi ngu,
asa, ye komo Mosesro mamana mande, ngu bidodo keyoyi.
4 Ene ye mamana mande bidodo keyootooyega, nguno
Anutdo yeyoya, oni nenengo eni, ero ngu, asa, ye Krayisro
koni ngu yokoro, ngunonggo ye Anutro sumangeni, ngu
yomburiyoro yokootenggo. Ene mamana mande ngundo
yoyeni, oni nenengo ma tunootewanggo.
5 Anutro Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, ngunonggo
noore Anutno nowoondonani hamoo tetoni, nguro
sobowooro, hahangero oruwato. Nguno Anutdo noore
hoorooweyeroro oodoni, kootuyisina, noore oni nenengo
oorengo tunootero, eneya gobooro oruwato.
6 Oni ene Krayis Yisasro newendemo hamoo tero oo-
rooteku, ngu komo oo urungga oorengo. Oni gura ene
goweyi doongooweroyi murimo uro, ngundi, ngu muringga
nguno ma utoni ngu, oo urungga kini. Ene nowoondoye
hamoo teyingo, ngundo oni nowoondoye yokutuwootoni,
ngundo oni nowoondoye yunootenggoku, ngu oo urungga
oorengo.

7-8 Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yang-
gango dikaro, mande hamoo oorengo, ngu keyowonggo.
Onendo yengo oore gomengga ngu goodootoni, ye muri
gomengga tewonggoku, ngu yokowonggo? Ngu muri biy-
omingga ngu, Anut ye negoyerowokungga, ngunonggo ma
ombuyingo.
9 Ye ingonda teyi! Ngu ingondudu ketangga, ye ke-
wooroyemo mayero, tunootero etuyerootenggoku, yendo
ngu bodaga nangge, ero ingootenggo. Ene ngundo ngu
ootoogero, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
hamoo oorengo yomburiyerowa.
10 Oni gurado yengo nowoondoyemo hamoo ngu
yomburiyoro, ingondudu biyomi gura gura yunoote.
Ngundiro oningga ngu, Anutdo ogingo urungga oorengo, ene
inowa. Nondo yengo Anutno sumoo ero yemboongetoowe,
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
inoro hoorooweyerootoni, ngunonggo ye ngu oni nguro
ingonduduni biyomi, ngu ma keyowanggo.
11 Ye dobookurine, nondo oni goweye doongooweroyi
muringga, ngu etuyerootoowe ngu, asa, ndadiro nguro,
Iserel onindo no nurewero tetenggo? No ngundiro mande
ngu ero ngu, asa, nondo Krayis Yisasro koni de omukondino
kumooyingo, ngu wesiyoro eweroyi, nguro kowurini kini.
12 Ngundiro oni, ngundo yengo ingonduduye
yomburiyootenggoku, nguro ene komo enengo goweye

doongooweroyi gumingga, ngu bidodo doongooya, oomboongeya yokoyi.

Yuka Kundingiyi Nguro Yanggangonimo Nangge Endeyoweroyi

13 Yo, ye dobookurine, Anutdo ye mamana mande kurimi, ngunonggo andangero yoyootoni, nguro ye Anutro murini metemi, ngu keyoyi. Yo, ataga ye Anutromu, nguro ngu, ye mande kurimi newendemo ko ootooro, ye mete ko biyomi gura gura, ngu ma tewero. Kini, ye dobookuriye nowoondoye yunoya, ye komo nguro ko oni teyi.
14 Mosesro mamana mande bidodo, ngu mande guranangge newendemo oorootenggo. Ngu ngandiro. Ge komo gengomboro ingooteku, ngundiro nangge, oni tanggegemo oorooteku, nguro gome ingo, ero eyingo.
15 Nguro ngu, ye ingonda teyi! Ye kewooroyemo, ronggesambi ebe utoro ngu, asa, yengombo yengo yomburiyerowanggo.

Yuka Kundingiyi Nguro Muri, Ko, Nowoondoye Kurimi, Nguro Muri

16 No yeno eteno. Suwooyi sano, yengo endeyoyingo muriye, ngu bidodo Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo endeyoyi. Ye ngundiro tero ngu, asa, ye nowoondoye kurimimboro murini, nguno ma endeyoro oruwanggo.
17 Noore ingooteto. Nowoondoye newendemo ingonduduye kurimimboro murini, ko, Yuka Kundingiyi nguro muri nguya, ene ebe utoro, ebe dagadaga terorooteri, ero ingootenggo. Ngundiro tero, Yuka Kundingiyi, ngundo yowoosooro, muri metemi nguno yoyetoni, ko, nowoondoye kurimi, ngundo yowoosooro, muri biyomi teweroyi, nguno yoyeroroote. Ngu muringga, ngundo nowoondoyemo ootooro, ngundo yowoosootoni ngu, asa, oo gome teweroyi ingootenggoku, ngu ma tetenggo.
18 Ye Yuka Kundingiyimboro yanggangonimo endeyoro ngu, asa, ye Mosesro mamana mande, ngu newendemo ko ma oruwanggo.
19-21 Nowoondoye kurimi nguro murini, ye kuri ingootenggo. Ngu ngandiro. Sebobarese teweroyi muri; nowoondoye yeyi biyomi yeweroyi; ingonduduye biyomi yeweroyi; nowoondoye uru tetoni, ene oo muri biyomi oorengo, nguro ingondudu teweroyi; oombooro biyomi ngu anut godange keyoweroyi; gosonggi teweroyi; mundi mundi oruweroyi; oni simoo bareya nowoondoye gobooro siyeyingo kini, nguro muri; oni gurado oo gomemu tetoni, kenomayingoro nguro nowoondoye biyomi yeweroyi; sanggiri sodedo teweroyi; oni enengo ingondudu nangge keyoro,

enengo ingootoyi urungga teweroyi; ronggesambi tero, oni
simoo bare usowooro, songo songo teweroyi; oo keno-
mayingoro teweroyi; sono yanggango biya neweroyi; oowari
oowooyingga neweroyi; ko, muri gura gura ngu bidodo
nowoondoye kurimimboromu nangge. Ye muri ngundiro
tero ngu, asa, ye Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo enengombo endega oni simoo bare soboyerooteku,
nguno ma uwanggo.
22-24 Ene Yuka Kundingiyimbo oo engge gome ngandiro
yeni tunooteteku, ngu ngandiro. Nowoondoye ebe ino
ino teweroyi; oni oni teweroyi; nowoondoye imakeyingo;
onindo muri biyomi yeno tetoyi, nguro gumi ma teweroyi;
oni hoorooweyeroweroyi; suwooyi sano, nenengo endey-
oweroyi; hamoo mande eweroyi; torige oruweroyi; oni
enengo endeyoyingo ngu gome sobowooweroyi; ngu bidodo
Yuka Kundingiyimboromu. Mamana mande gurado ye
ma gosiyerootoni, nga muri metemi nga tero endeyoyingo.
Yo, nga muri oo kenomayingoweroyi, yengo ingonduduye
nangge keyoweroyi, ko muri biyomi gura gura, nowoondoye
kurimingga oorooteku, ngu bidodo Krayisya de omukondino
yowuruwooro, sanggawero udoyi kumooyingo.
25 Yo, Yuka Kundingiyimbo, noore Yisasno keta oruweroyi,
ngu yunoyingo. Ngundiro nguro, noore komo Yuka
Kundingiyi yokootooyega, ngundo nangge, noorengo endey-
oyingo, ko keta oruweroyi, ngu bidodo sobowooni.
26 Ngundiro nguro, noore komo oowoonani bingaminani
ma ero okooro, dobookurinani kootuyesina mande biyomi,
ma ero goweye sanggawero, enengo oo sitowini, ko enengo
ingoyingo gomemo oo gome teteku ngu kenoro, nguro ma
ingowato.

6

Noore Komo Dobookurinani Hoorooweyeroro, Kowuriye Koorowoowato

1 Ye Kristen dobookurine, ye oni gura kenootoyiga, mbum-
buwa tetoningga ngu, asa, ye Yisasno nowoondoyemo
hamoo tero, Yuka Kundingiyidodo oorootenggoku, ngundo
eneno ooroya, nowoondoye inoya, hoorooweto yiga, ene ngu
muri biyomingga tewoku ngu yokoya, Anutno yanggango
dikani. Ene ye yengomboro ingonda teyi! Setando ye nguya
towooyerootoni, mbumbuwa tewanggoku, nguro ingonda
teyi!
2 Ye komo oni dobookuriye hoorooweyeroya, nguro
kowuriye koorowooyi. Ngu muringgano nguno ngu, ye
Krayisro mamana mande, ngu mete rogoyimo tewanggo.

3 Oni simoo bare Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo,
ngundo Anut doongeyimo, ngu ene rogo guranangge. Nguro
ngu, oni gura ngu kewooroyemonggo enengo oowooyi in-
gootoni, urungga oorengo oni kandeyimonggo yooteku, ngu
komo enengo etuyeroyingo oni ngu oo gomengga gumi ngu
wendangeya inoyi.
4 Oni simoo bare guranangge nangge enengo damoni ko
teteku, ngu wirikoya kenoyi. Ngu mete, ngundi kini, bine?
Oningga ngundiro tero ngu, asa, enengomboro ke oni oni
teni. Enengo damoni ngu yoro, dobooyimborododo ma
wirikoro kenowero.
5 Ndatero nguro, oni guranangge nangge enengombo
enengo kowuri teteku, ngu komo koorowoowa.
6 Oni Anutro mandeni ingoro yowoku, ngu enengo oo
sitowi gome gomemu ngu kewooro wesowooya, gumi Anu-
tro ko oningga, ngundi etuyeroyingo oni, ngu ingoweroyi.
7 Yengo ingonduduye, ngundo ye ma ganayerowero. Oni
gura ene Anut ganangoweroyi nguya, ereremo kini. Hamoo
oorengo, oni gura oo yuwooyi miteku ngu, ene ngu oowar-
ingga ngu nangge, engge tunootetoni yowa.
8 Ngu mandega ngu ngandiro. Oni newende kurimingga
nguro murini keyoro, endeyowaku ngu, asa, nguro enggeni
ngu ngandiro. Setando ngu oningga ngu yomburiyoro,
yoro, enengo ende biyomi nguno suwooyi sano oruwari.
Ngundiro nangge, oni gurado Yuka Kundingiyimboro yang-
gangoni murini ngu keyoro, oruwaku ngu, asa, nguro
enggeni, ngu ngandiro. Ene Yisasno keta oruweroyi ngu
yoro, eneno suwooyi sano sugi sugi oruwa.
9 Nguro ngu, noore muri mete teweroyi, nguro ma
surenani kiniyewa. Noore ngundiro muringga, nguro ko
yanggango tero ngu, asa, kootuyisina, nguro enggeni gome
metemi oorengo, ngu yowato.
10 Arisa, ye oni bidodo komo muri gome oorengo teweroyi,
nguro ko yanggango teyi. Ngundiya teya ngu, ye komo
Anut simoongo Krayisno oorootenggoku, ngu gome oorengo
soboyeroya hoorooweyeroweroyi.

Noore Komo Yisas Krayis Oowooyi Bingami Nangge Okoororuwato

11 Nga nakaya urungga nga, ngu nenengombo so uyino
nakangootenoku, nga kenoyi.
12 Godange oni gidaregado ye yoyeyi, moondeye doon-
gooweroyi muringga, ngu newendemo uwero tetenggo.
Ndadiro nguro, Yuda oniro muriye gumi nguya Krayis de
omukondino noorengo mbumbuwaro kumooyingo, nguro

mandeni nguya yowuruwooro, oni simoo bare etuye-
rootenggo. Nguro muri ngandiro. Yuda onindo ngundiro
muri ngu kenoya, nguro ene oni oni teya, kowuri ma yunoyi,
ero ngundiro tetenggo.
13 Yuda oni, ngundo ene moondeye doongooweroyi mur-
ingga, ngu newendemo utenggoku ngu, ene Mosesro ma-
mana mande ngu bidodo keyoweroyi, nguya ereremo kini.
Ene ye nguya yowoosooro, moondeye doongooweroyi mur-
ingga nguno yoyero, nguro ene bingami okooweroyimboro
tetenggo.
14 Ene ngundiro tetoyi, ene nondo ngu oo gura oowooyi
bingami, ero ma okoowano. Kini, no komo Yisas Krayis
oowooyi bingamini nangge, ero okoororuwano. Ene de
omukondino noorengo mbumbuwaro kumoowoku, nguro
nangge, no oni oni teteno. Mera ngaro murini biyomi
oorooteku, ngu no ma keyowano. Kini, ngu ingondudune
kurimingga ngu, Krayisya de omukondino kuri kumooyingo.
Merako oni nga doongeyemo, noro murine biyomi kuri
oruwonoku, ngu ataga ene ko ma kenowanggo.
15 Oni moondeye doongooweroyi muringga tetenggoku,
ngu kingo oo ngundiro. Ko oni moondeye ma doongooyingo
nguya, ngu kingo oo ngundiro. Ene Anutdo oni yeni,
nenengo keta tunooteteku ngu, ene hamoo oo urungga
oorengo!
16 Oni simoo bare ngundiro ingonduduga keyoro ngu, asa,
Anutdo enengo sumangeni, ko enengo imakeyingo mur-
ingga, ngu oni ngu yunoro, ko oni eneno nowoondoyemo
hamoo oorengo tetenggoku nguya, ngu bidodo yunowa.
17 No mande wenga yunowero. No onindo kowuri gura ko
nunoyi, ero ma ingooteno. Ndawugaro nguro, no Yisasno
nowoondone hamoo tero keyowonokuro, nguro kuri
oni oowooyingga ngundo nurewonggoku, nguro mambu
doongo oowooyingga, ngu moondenemo ooroote.
18 Ye Kristen dobookurine, nondo Anutno yemboonge-
toowe, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis,
nguro sumangeni yeya orini, ero eyingo. Ngu hamoo
oorengo.

Epesasro Nakaya
Nga So Uyingga Nga, Ngu Polndo Epesas Oniro Nakangoyingo

Epesasro Mande Tabango

Pol, ngu Romno ya biyomimo oruwoku, ngu naruno ngu, ene so uyi namoraya nakangoyingo. So uyi gura ngu nakangoro, Epesasno oni simoo bare nowoondoye hamoo teyingo, nguro yeni oorowuyingo. So uyi gura ngu yeni, Pilipayino oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yeyingo. So uyi gura ngu, Kolosino oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yeyingo. So uyi gura ngu, Palimon oningga nguro nakangoro, yeni oorowuyingo. Nga so uyingga nga ngu, Epesasno oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo kandangero ingoro, ngunonggo yeyi, ende songo songomo oorowutoni, ene nguya kandangero ingowanggo.

Epesas ngu ende urungga, ene oowooyi nguya urungga oorengo, Esiya mera gumisina nguno. Ngu simoo bare ngu, ene oo sitowi yowero gome ingootenggo. Ene godange anut nguno nowoondoyemo yetenggo. Ngu anut godangengga ngu oowooyi Dayiyana. Epesasno ngu yambo ya urungga ngu godange anut Dayiyanaga, nguro yani. (Aposel 19:17).

Polndo kootu endeyoyingo erayaga, naru bodaga nangge, nguno ngu, Anutro Mande Keta Gome ngu wesiyoro, Yuda oni Epesasno oodoyi, ngu naruno, nguno Yuda oni simoo bare kengeyingo. (Aposel 18:18-21) Polndo endeyoyingo kabusayiga nguno ngu, ene Epesasno oororo, nguno dagoma kabusa ootooro, nguno ene mande keta gome ngu ero etuyeroro, oruwo. (Aposel 19) Epesas oni oorengo urungga ngu, Yuda oni kini. Ene Yuda oni gidaregado, ngu oni sowe gidarega nguya nguno, oorootenggo. Polndo ngu, Krayis ngu Yuda ko oni gidarega, Yuda oni kini, ngu bidodo yowu-ruyeroro, nguro ooreye gobooro guranangge. Ngundiro nguro, ene Krayisno nowoondoye gobooro guranangge yewanggo. Polndo ngu kuri mande gabogaboyi kabusaga, ngundo hoorooweyerootoni, ene nguno gome oorengo ngu, Krayisro damoni ngu gome nenengo ingowanggo. Mande gabogaboyi kabusaga, nguro muri ngu ngandiro oruwato. Ene ngu noorengo tabango. Ene noore ngu, Anutro ya ngundiro. Krayis ngu yangga nguro, ya nonggini gura. Ngundo ngu, ya bidodo dowootoni, yanggango ooroote. Polndo ngu, mande gabogaboyi gura ngu kuri Krayisro oni

ngu yunoyingo. Krayis keyimo oni ngu, enengo bareyi oorengo ngundiro.

Nga so uyingga ngano, mande gumi gumi ngu ngandiro.

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutdo noorengo nowoondoyi urungga oorengo tero, enengo newende noorengo bidodo yunoyingo. Nguro noore, Krayisya gobooro siyero, wata guranangge.1:3-3:21.

* Ngu gome oorengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare ngu, ene ingonduduye gobooro guranangge yero oruwanggo. 4:1-16.

* Ngu gome oorengo. Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare ngu, ene muri biyomi ngu kootu inoro ngu mete. 4:17-5:20.

* Ngu gome oorengo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare ngundo, ene nowoondoyi teweroyi muringga nguno, ene nowoondoyi oorengo tero, nguno nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidarega nowoondoyi teyunoweroyi ngu, gome oorengo. 5:21-6:10.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, ngundo ene Setanro oni ngu mete dagayerowanggo. Ene Krayis yootoyi, nowoondoyemo yanggango oodoni, nguno ene mete tewanggo. 6:11-20.

* Okeyi ero kambayeroyingo. 6:21-24.

1 No Pol, no ngu Krayis Yisasro soweyeroyingo Aposel oni gura. Anutdo enengo ingondudunonggo nangge, ene no noyoro, Aposel kongga, ngaro rogoneroyingo. Nguro nondo ye Anutro simoo baredo Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo tero, Epesasno oorootenggoku, nguro nondo nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.

2 Nondo ngu noorengo Awanani, Anut, ko noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguno sumoo eteno. Gengo sumange yoro, gengo simoo bare yunoro, nguno enengo nowoondoye yeyi, imakeyingomo oruwanggo, ero yemboongeyingo.

Krayisnonggo, Anutdo Kumana Bidodo Noore Yunoote

3 Noore Anutro bingami okooweroyi ngu, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro eweyi. Yo, noore Krayisya gobooro oorootetoku, nguro Anutdo sambo endeboro murini gome nenengo ngu bidodo, noore nowoondonanimo yero yanggango yoweroyimboro yunoyingo.

4 Kurimi oorengo, Anutdo mera nga ma yeyingo naruno nguno, ene kuri Krayis, nooreya gobooro oruweroyi nguro rogo teyingo. Ngundiro rogoyerootoni, noore Kundingiyi oodooye, nguno enengo doongeyimo biyomi gura ma oruwa.

5 Anutdo kurimimonggo, newende noore yunoyingo ngu,
noore enengo simoongo rogoyeroyingo. Ndadiro nguro,
Krayis Yisas, ngundo noore yoyootoni, nguro noore mete
enengo simoongo tero oruwato. Ngu Anut enengo in-
gondudunimonggo, ngundiro teyingo.
6 Anutdo enengo nangoni nguro gome ingootekungga, ngu
oowooyimonggo, ene noorengo sumange urungga oorengo
kingo duwoo teyunoyingo. Ngundiro nguro, noore komo
Anutro oowooyi bingami ero okoowato.
7 Krayisro sumangeningga, ngu urungga oorengo, nguro
Krayis kuri kumooro, ngunonggo ene noore uriyeroro, ko
yoyoyingo. Yo, hamoo, enengo sidu darowobo noorengo
biyominani bidodo andangeyunoro kabeteyingo.
8 Yo, enengo ingoyingoni, ngu bidodo oorengo, ngunonggo
ene noorengo weti mbumbuwa teyingo, ngu andangeweroy-
imboro kumooyingo. Nguro ngu, ene suwooyi sano enengo
sumangeningga ngu urungga oorengo, ngu noore etuyeroro
yunoyingo.
9 Kurimi, Anutdo ngu oo nguro Krayisro konimo, nguno
tewero, ene kuri eyingo. Ngundo enengo ingoyingongga kuri
kombitero oruwokungga, ngu tunoo noore etuyerooteku
nga.
10 Enengo ingoyingongga ngu ngandiro. Ene komo oo
bidodo yoonenengoweroyi narungga ngu, ene kuri rogo
tewoku, nguno ngu, Sambo endeboro oo, ko mera ngaro
oo yewoku nguya, ngu bidodo Krayisro keyi damonimo
watayewa. Ngundiro yemukootoni, enendo nguro tabango
urungga tero, sobowooro oruwa.
11 Enengo ingonduduni ngu, ene kuri noore Yuda oni
simoo bare ngu enengo rogoyerootoni, nguno Krayisya go-
booro oruweroyi rogoyeroyingo. Yo, Anutdo ingoyingo ngu
oo gura tewero ngu, asa, oo ngu tetoni tunootewa.
12 Koretero, noore Yuda oni, ngundo Krayisro ingondudu
tero sobowooro oruwooto. Yo, naru bidodomo noore
Anut enengo oowooyi bingamini duridarinidodoga ngu
okoowato.
13 Ye oni sowe gidarega nguya, Anutro mande keta
mesarango hamoo ingootoyi, ngundo ye ko yoyoyingo. Yo,
ye kuri Krayisro nowoondoyemo hamoo tetoyi ngu, asa,
Anutdo ngu Yuka Kundingiyi ye yunowero mande ero gosiy-
oyingo, ngu yunoyingo. Yo, ngu Yuka Kundingiyi ngu Anutro
sunggi yeno yeyingo.
14 Yuka Kundingiyi ngu, Anutdo oo kootuyisina noore
yunowero ingoyingongga nguro sunggiyi. Yo, Anutdo
enengo simoo bare kuri uriyeroro, ko kootuyisina ene noore
ko yoyootoni, noore eneya sugi sugi oruwato. Oo ngu Anutdo

noore yunowero mande kuri ero gosiyoyingo sunggiga, ngu Yuka Kundingiyi ngundo oo kootuyisina yunoweroyi etuyerooteku, ngu hamoo yunowa. Nguro noore enengo oowooyi bingamini urungga ero okooteto.

Polndo Anutno Epesas Oni Ingoyingo Yunoni, Ero Yemboongeyingo

15 Ngundiro nguro, nondo yengo mande ingowonoku ngu, yendo Oo Bidodo Simburi, Yisasga, nguro nowoondoyemo hamoo tewonggo. Yendo Anutro oni simoo bare, ngu bidodo nowoondoye yunootenggo.

16 Nguro ngu, no suwooyi sano Anutno yengo ero esoosooterorooteno. Nenengo yemboongeyingo naruno, no ye ma yoyokooteno. Kini, nondo suwooyi sano yengo ingondudu tero, Anutno yemboongero oorooteno.

17 Nondo Anutno yemboongetenoku ngu, noore Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu Krayis Yisas, nguro eweyi ene duridarinidodo. Nguno yemboongetenoku ngu, enendo ingondudu gome metemi ngu ye yunowa. Nguno ngu, enengo mandeni murini, ngu yeno yeni tunootetoni, nguno ye enengo gome oorengo ingowanggo. Ero ngundiro yemboongeteno.

18 Nondo ngu, Anutdo yengo ingonduduye, ngu yeningga himidodo teni, ero nguro ingooteno. Nguno ngu, ye mete enendo ooga ye yunowero negoyerowoku, nguro ingondudu yanggango tero, oni oni tero, hahangero, sobowooro oruwanggo. Yo, nondo ngu Anutdo yengo nowoondoye yokutuyerootoningga, enengo oo duridarinidodo, oni simoo bare yunowero rogo teyingo, ngu yunoyarini, ero nguro ingooteno.

19-20 Ye komo nguno ingoyingo yanggango tero, enengo yanggangoni ngu suwooyi sano, noore enengo simoo bare, enengo nowoondonanimo hamoo teyingo, ngu hoorooweyeroote. Ngungga ngu, urungga oorengo, ngu noorendo ngu wirikoweroyi nguya kini. Anutro yanggangoni ngundo kuri Krayis merenonggo ko yokutuwootoni ootoogetoni, yoro, Sambo endemo oorero, enengo kandeyi koondosina yetoni, bibiteyingo. Ngu yanggango urungga ngundo nangge, nooreno nguya ko tete.

21 Ataga ngu, Krayisdo tabango oni bidodo sambononggo, ko, merako ngano ngu bidodo dagayeroote. Oni koreteyingomu ngu bidodo, oni yanggangododomu, oni ururumu ngu bidodo nguya dagayeroote. Enendo nangge oni oowooyedodomu nga sanganiyemo, ataga nga narunggano, ngano ootooro oode, oororo, kootuyisina nguya, ngundiro oruwa.

22 Anutdo, ene kuri oo bidodo Krayis keyi damonimo wata
yetoni, enendo nangge tabango urungga oorengo tero, Kris-
ten oni simoo bare bidodoboro tabangoye urungga ooroote.
23 Krayisro simoo bare ngu Krayisro goweyi, ngundo
Krayis bungomo woorogongoro ndinditeyingo. Krayisdo
ngu oo bidodomo woorogongoro, ndindi tero soboyeroote.
1,

2

Anut Doongeyimo, Weti Mbumbuwa Tero Ngu Noore Oonootewato

1 Kurimi ngu, ye weti mbumbuwaro biyomi nguro murini
gurano gurano oruwonggo. Weti mbumbuwa tetenggoku,
ngundo Anut doongeyimo, ye oonootewero yoonenengoro
oorootenggo.
2 Ngu naruno ngu, ye kuri mera ngaro muri biyomimo
nguno endeyoro oruwonggo. Yo, ye ngu oombooro biyomi,
sambono oorooteku, nguro tabango oningga ngu keyoro
oruwonggo. Ataga, nga naruno ngano ngu, yuka biy-
omingga nguro tabangongga ngu, oni Anutro mande owero
yokootenggoku, ngu nowoondoyemo nguno ko tero ooroote.
3 Kurimi ngu, noore bidodo ngu, oni Anutro ma ingootenggoku, ngundiro oruwooto. Yo, noore nenengo ingondudu biyomi ngu keyoro, nowoondonani kurimingga, nguno oruwooto. Kuri, noorengo gowenanimbo oni oni teweroyi ngu nangge keyoyingo. Nguro ngu, noore oni gidaregado, Anutro Mandeni ma keyoyingo ngu, noorendo oore nguno yade oororo, Setanro ende biyomimo Anutdo nguro gumi ogingo yunoweroyi, nguno oorowuyingo.
4-5 Hamoo, noorengo biyominani ngundo kuri yureni kumooyingo. Noore komo oni kumooyingo, ngundiro oorengo tero oruwooto. Ene Anutro sumangeni, ngu nooreno urungga angero ooroote. Anutdo ngu noorengo nowoondoyi oorengo teyunoro, newende noore yunoyingo. Nguro ngu, enendo noore yoyeni, Krayisya gobooro keta oorooteto. Yo, Anutro sumangeni ngundo nangge, ene noore ko yoyoyingo.
6 Enendo ngu, noore Krayis Yisasya gobooro ko yokutuyerootoni, ootoogero, noore sambo endemo oororo, Krayisya gobooro oo bidodo sobowoowato.
7 Ene ngundiro teyingongga, nguno ngu, enengo sumangeni urungga oorengo oni bidodo doongeyemo, narudodomo, ko kootuyisina nguya, enendo ngu sumangengga, ngu noorengo etuyeroyingo. Yo, Krayis Yisasro koni nooreno tewoku, nguno Anutdo enengo nowoondoyini, ngu noore etuyeroweroyimboro tete.

8 Ngu ngandiro. Ye Krayisro nowoondoyemo hamoo
tetoningga ngu, Anutro sumangeningga, ngunonggo ye ko
yoyoyingo. Ngungga ngu, yengo ko tewonggoku ngu kini.
Hamoo oorengo kini. Anutdo kingo duwoo oorengo ye
yunoyingo.
9 Ngungga ngu, yengombo ko tetoyi, nguro urini kini,
nguro ngu, oni gurado, enengo oowooyi bingami ero
okooweroyi, nguya kini. Hamoo oorengo kini.
10 Anut, enengombo noore yoyeyingo. Krayis Yisasdo
noore yomosiyeroro yoyeni, oni keta tunooteyingo. Nguno
ngu, noore muri gome nenengo tewato. Kurimi, Anutdo ngu
mande muri gomengga ngu noorengo yoonenengoyingo,
noore mete nguno endeyoro oruwato.

Krayisdo Oni Wata Erayagaku Yoyeni, Wata Guranangge Teyingo

11 Nguro ye simoo bare sowe gidarega, ye ingondudu
teyi. Yuda onindo yeya etenggo. Oni goweyi ma yomosiy-
oyingo, etenggoku, ko, Yuda onindo enengomboya ngandiro
etenggo. Noore moondenani yomosiyoyingo, ero etenggo.
(Nguro damoni ngandiro. Ene moondeye yomosiyoyingo
ngu Anutro simoo bare ero etuyeroote.) Ye Kristen oni
sowe gidarega, ye nguro ma wenonoro kabetewero. Kuri,
ye nguya Anutro nowoondoyemo hamoo ma teyingo.
12 Ngu naruno nguno, ye Krayisromu kini. Ye Anutdo
enengo simoo bare rogoyerowoku, ngundiro nguya kini.
Ye eneno songo oriroko oruwonggo. Anutdo eneno sunggi
mande Yuda onino ero gosiyoyingongga, ye nguno gobooro
eneya ma oruwonggo. Nguno ye oo gome gura kootu
tunooteweroyi, nguro ma doongetero sobowooyingo. Ye
Anutro nguya ma ingoyingo.
13 Yo, hamoo, kurimi ngu ye oriroko oorengo oruwonggo.
Ene ataga, ngano ngu, Krayisro sidu darowo ngundo ye
yomosiyeroro, yoyoro ombutoni, nguro ye Anutya gobooro
oorootenggo.
14 Krayisdo, ngu nowoondoye imakeyingomo oruweroyi
muringga, nguro simburi. Kurimi, Yuda oni sowengga
ngundo oni sowe gidaregaya ngu, mundi tero oruwonggo.
Ngu sanggiri mundiyiga, ngundo ngu, oonggoo sisipawa
ngundiro kewooroyemo teyingo. Ene, Krayis ngu oonggoo
sisipawa ngu toongootoni, ye oni sowe erayaga, ngu yoyoro
yowuruyerootoni, oni wata guranangge tunooteyingo.
15 Nguro ngu, ene de omukondino kumooro, ngunonggo
mamana mande ngu bidodo andangero yokoyingo. Ene
ngundiro teyingongga nguno ngu, noore oore muri keta

etuyeroyingo. Ngunonggo wata erayaga, ngu yowuruye-
rootoni, oni keta amana wata guranangge tunootewo. Yo,
ngu muringgano nguno, ene noore yoyeni, nowoondonani
guranangge gobooro tunootero oorooteto.
16 Yisas, de omukondino kumooyingo ngu, oni wata er-
ayaga ngu, nguro Anutno kawarara tero, yoyootoni, wata
guranangge tero, Anut tanggeyimo yoyeyingo. Yo, Yisas
kumooyingongga ngundo ngu, Yuda oni, ko oni sowe gidare-
gaya, mundiyi teyingo muringga, ngu kuri andangeyingo.
17 Enendo omburo tunootero, mande keta gome ngu
yootunoro, ngandiro eyingo. Ataga ngu, ye nowoondoye
guranangge oriyi. Ero eyingo. Enendo ngu mande keta
gomengga ngu, ye oni sowe gidarega oriroko songo oru-
wonggoku, ko Yuda oni tanggeyimo oruwonggoku nguya,
yowuruyeroro, mande ngu imakeyingo muringga ngu we-
siyoro etuyeroyingo.
18 Mande Keta Gomengga ngu ngandiro. Krayisno ngu,
noore oni wata erayaga ngu, noore Yuka Kundingiyi gu-
ranangge ngundo noorengo oore goosooyunootoni, nguno
ngu, noore mete Awa tanggeyimo, tunootewato.
19 Arisa, ye yuto oni ngundiro ma ootooro, ye mer-
aye nguya kini oorootenggo. Kini, ye ngu Anutro oni
simoo bareya gobooro ootooro, enengo simoongo oorengo,
tunootetenggo.
20 Ye ngu, ya ngundiro Anutdo yoyeyingo. Aposel oniya,
Anut, enengo ingondudu eyingo oniya, ngu yangga nguro
nonggini; Krayis Yisasdo ngu yangga nguro ungoomboro
nonggini kewooroko urungga; ko noore nguya, enengo ya
nguro gumi.
21 Krayis, noorengo Simbunani, ngundo ngu yangga nguro
wimbuyi ngu bidodo dowootoni, nguro oo bidodo ngu
gome yanggango ndindi tero, enengo Tembel ya kundingiyi
tunootete.
22 Ye nguya Krayisno woorogongoyingo. Yo, Anutdo
ye nguya yoyoro, Kristen onidodo soweyootoni, ye nguya
Anutro ya oorengo tunootewanggo. Yo, hamoo, Anutdo
ngu yangga yewoku, nguno Yuka Kundingiyi, ngundo yeya
gobooro oruwanggo. 2,

3

Pol, Oningga Ngu Ene Oni Sowe Gidaregano, Mande Gome Ngu Yootunoro Eweroyi Oni

1 Yo, Anutdo ye Yuda oni simoo bare, ko, simoo bare
sowe gidarega nguya yowuruyeroyingo. Ngu muringga

ngunonggo, no Polndo Krayis Yisas oowooyimboro, ya biyomimo ngano oorooteno. Nguno ngu, nondo ye oni sowe gidarega ye hoorooweyeroweroyimboro.

2 Nondo ngu, ye kuri ingowonggo, ero ingowono. Anutdo noro sumangetero, nga kongga nga teni, ero rogonerootoni, nguro no mande nga ye hoorooweyerowero ero yunooteno.

3 Nga mandega nga, ngu kuri kombiteyingo oruwoku, ene Anutdo nono yootunoro ero, etunerootoni, no ingowono. Nguro ngu, no yengo mande ootuwoo bodaga nangge, kuri nakangoro yunowonoku ngu.

4 Ye nga mandega nga kandangero ngu, asa, ye komo nguno ye ingowanggo, noro ingondudune ngu Anutro mande kombiteyingo ngu bidodomo, ngu Krayis tunootetoni, nguno nondo ingowono, ero ingowanggo.

5 Kurimi, Anutdo nga mande kombiteyingongga, nga ma yootunoro tunoo eyingo. Ene ataga ngano ngu, Yuka Kundingiyimbo Anutro mande kombiteyingo ngu, enengo Aposel oni kundingiyi nguno, ko, enengo ingondudu eyingo onino nguya, yootunoro, tunoo oorengo etuyeroote.

6 Nga mandega nga, ngu ngandiro. Mande gome ketangga ngano ngu, ye oni sowe gidarega, ko, noore Yuda oni nguya, Krayis Yisasno, nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguro noore gowenani guranangge, ko, wata guranangge tero yowuruwooteto. Nguno ngu, noorengo bidodo yowuruwooro, Krayis Yisasdo imakeyingo muringga ngu sumangenonggo noorengo ero rogo teyunowoku, ngu yowato.

7 Anutdo no ngu noyoro, mande gome ketangga, nga ero yootunoweroyi, nguro ko oni noyewo. Enengo sumange ngu no nunoro, enengo yanggangoni nguya, no nunowoku, ngundo ngu, nga kongga ngano no yanggango tenunoweroyimboro.

8 No ngu komo Anutro oni simoo bare gidarega ngu bidodo nowoondoyemo, no oowoone bodaga oorengo. Ene ngu sumangengga, ngu no nunowoku ngu, ene no noyoro, oni sowe gidaregano mande gome keta, ngu ero etuyeroweroyi noyewo. Nga Mande Gome Ketangga nga ngu, Krayisro murini gome oorengo etuyeroyingo nga, ngu bidodo ingoweroyi, ngu ereremo kini.

9 Anutdo kuri oo bidodo yemukoyingo, ngu ingondudunningga, ngu kurimi naru bidodomo oongootoni, kombitero oruwo. Ene, ataga, ngano ngu, ene mande keta gome nga onino ngano yootunoyingo. Ngu mandega ngu wesiyoro oni simoo bare bidodomo eweroyi, nguro Anutdo no rogoneroyingo.

10 Kurimi ene oongooyingoku ngu, ene ataga ngano ngu,

enengo oni simoo baredo yootunoya eyi, ero yunoyingo. Enengo oni ngundo, Anutro ingoyingo gome gura gura, ngu enengo tabango Engel onidodo, ko, enengo koreteyingo onidodo sambo endemo kundingiyi oorootenggoku, ngundo nguya enengo ingoyingo kombiteyingo ngu tunoo etuyeroyingo.

11 Kurimi oorengo, Anutdo oo tewero ingoro gosiyoyingo ngu Krayis Yisas, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunaningga, ngundo oo ngu yeni tunooteyingo.

12 Noore Krayis nowoondonanimo hamoo tero, gobooro oruwatoku, Krayisdo oo tewoku, nguno ngu, noore mete Anutno nenengo oorowuwero, nguro ma sosorewato.

13 Nguro ngu, no yeno eteno. Nondo yeno mande keta mesarangongga, ngu yeno wesiyoro ero etuyerootenoku, nguro no ya biyomimo, noyetoyi ogingo koorowooteno. Nga ogingongga, nondo ye hoorooweyeroweroyimboro koorowootenoku, ngaro ingondudu biyomi yoro kiyayi ma yewanggo. Kini, nga ogingongga ngano ngu, ye hoorooweyerootoni, ye Anutya gobooro oruwanggo.

Epesas Oni, Ngu Komo Krayisro Nowoondoyiningga, Ngu Gome Ingowanggo

14 Awando oo bidodo tetoni, nguro no Awano boodoo oondoogero, yambo mande teteno.

15 Ndadiro nguro, Anutdo noore oni sowe bidodo sambo endemo oorootenggoku, ko merako nganoku, nguya ngu bidodo, enengombo yoyeni, keta oruweroyi, ngu yunoote.

16 Nondo Anutno ngandiro yemboongeteno. O Anut, gengo duridarige urungga oorengo sambono ooroote. Ngunonggo, gengo Yuka Kundingiyi, ngundo enengo nowoondoyemo, nguno angero oorero, ngundo ene yoyeni, yanggango oorengo yewanggo.

17 Nguro, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, Krayis ene nowoondoyemo nguno uro oruwa. Yengo nowoondoyi teyingo muringgega, ngundo simoo bare bidodo yoyeni, yanggango dikawanggo. De hurimbo mera nogo yanggango dowootoni, de yanggango dikateku, ngundiro dikawanggo.

18 O Anut, gengo yanggangongge oni bidodo yuno. Nguno ngu, ene Krayisro nowoondoyiningga, ngu gome ingowanggo. Enengo nowoondoyiningga ngu urungga oorengo, piru ndandayingo oorengo, ene awuno oorengo, mera newendemo amuno oorengo nguya.

19 Yo, ge simoo bare yanggango teyunootoni ngu, asa, ene mete Krayisro nowoondoyiningga, ngu hamoo oorengo, gome ingowanggo. (Ene nguro nowoondoyiningga, ngundo

noorengo ingoyingo bidodo dagayeroote.) O Anut, ene
hoorooweyerootooga, ngunonggo ene Krayisro nowoondoyi
teyunoyingongga, ngu gome oorengo ingowanggo. Gedo
gengo muringgega, ngu nangge tetooga, ene nowoondoyemo
uya, nguno orini.
20-21 O Anut, gengo yanggangongge ngundo noorengo
nowoondonanimo, ko urungga teroroote. Gedo oo teteku
ngu noorengo ingondudu ngu dagayeroro, ngu urungga
oorengo. Nguro noore ngu yanggangonggega, nguno
ko teteto. Nguro noore gengo simoo bare ngu, gengo
oowoongge bingamingge okooro, ko Krayis Yisasro oowooyi
nguya ero okooro, yambo mande tewato. Yo, hamoo, noore,
ko kootuyisina osi sambananimbo nguya, gengo oowoongge
okoororuwato. Ngu hamoo oorengo. 3,

4

Noore Kristen Oni Noore Ngu Krayisro Goweyi

1 No ngu, Oo Bidodo Simburiga, nguro koni ngu tetoowe,
nguro no ya biyomimo uro ootooro, ngunonggo nondo ye
eririyerootenoku ngu ngandiro. Yengo muriye ngu gome
nenengo, Anutdo yeno sunggi enengomu yero ingooteku,
ngundiya tunooteni, ero ingooteno.
2 Ye komo oni bidodo, nowoondoyemo ayibiyidodo oriyi.
Ye komo oni songo soboyeroro sodedo ma sanggiri tewero.
Ye komo dobookuriyeboro nowoondoyi teya, kowuriye ngu
ye yunootenggoku, ngu koorowooya hoorooweyeroyi.
3 Yuka Kundingiyi, ngundo nowoondoye yeni nowoon-
doyemo siyero, gobooro oorootenggo. Ngu muringga ngu,
uto ngundiro gosiyerootoni, ye Krayisro oni wata gu-
ranangge tunootero oorootenggo. Nguro ngu, ye komo ngu
muringga, ngu gome yanggango dowooya oriyi.
4-6 Goweyi ngu guranangge; ko, Yuka Kundingiyi ngu gu-
ranangge, nguro ngu, Anutdo ye negoyeroyingo ngu, yengo
ingondudunо ene gome dowooro, ngunonggo ye oo gu-
ranangge sobowooro oruwanggo. Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngu guranangge; nowoondoyemo hamoo teyingo
guranangge, sono kundingiyi gimuyingo guranangge; Anut
guranangge nguya, ngu noorengo bidodoboro Awanani.
Enendo nangge oni bidodo dagayeroro, awuno oorengo
ooroote. Enendo nangge oni bidodo kewooroyemo koye
tero ooroote. Enendo nangge oni bidodo nowoondoye
newendemo uro, nguno ooroote.
7 Nguro ngu, Krayisdo kingo oo duwoo noore songo
songo yunooteku, ngundo noore enengo koni, enengo simoo
bareno ko teteto. Yo, Krayisdo ngu oo kingo duwoo

yunooteku, ngu noorengo yunowero rogo yewoku, nguno yunoote.

8 Nondo oo etenoku, ngundiro nangge, Anutro mande nakayano oorooteku ngu ngandiro.

Ene ya biyomimonggo oni simoo bare urungga oorengo yoyoro, awuno ooreyingo. Ene kingo oo duwoo ngu simoo bare yunoote. Ero eyingo. (Sam 68:18)

9-10 (Nga mandega nga ngu, awano oorewoku, nguro muri ngu ndadiro? Ene awuno ooreweroyi kini. Kini, koretero ene mera newendemo amuno mera oorooteku, nguno ene uyingo. Ngu oningga, ngundo nangge, ene koretero mera newendemo ameno uro, ko awuno nguya ooreyingo. Ene nguno ngu, oo bidodomo, ene nangge ndindi teyingo.)

11 Yo, Anut enengo simoo bare oo kingo duwoo, enengo ko teweroyimboro yunooteku, ngu ngandiro: Oni gidarega ngu Aposel, ko ngu yunoro; oni gidarega ngu Anutro ingondudu eweroyi ko yunoro; oni gidarega, ngu mande gome ngu ero etuyeroweroyi ko yunoro; oni gidarega ngu Kristen oni soboyeroweroyi ko yunoro; oni gidarega ngu oo nakangoro etuyeroweroyi, ko ngu yunoyingo. Ko ngundiro songo songo yunootoni, tero oorootenggo.

12 Yo, Anutdo kingo oo duwoo ko teweroyimboro ngundiro, enengo simoo bare, noore hoorooweyeroro yunooteku, nguno ngu, dobookurinani bidodo Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingongga nguya, ebe hooroowe hooroowe tetooye, muri gome tunootewa.

13 Yo, noore komo suwooyi sano Anutdo oo kingo duwoo yunowoku, nguro koni teweroyimboro hahangero koyi tewato. Nguno ngu, noore gobooro ootooro, nowoondonani hamoo oorengo tero, ngunonggo Anutro Nangoni, nguro yanggangoni, ngu noore nowoondonanimo hamoo ingowato. Ngundiro tewatoku ngu, noore Krayisro murini ngundiro tunootewato.

14 Ngundiro tero ngu, asa, noore simooye bobodi ngundiro ko ma oruwato. Godange oni biyomi, ngundo mete buniyo bobodi mande gura gurano etuyeroro ganayerootoyi, nguro ene nowoondoye buribari ingootenggo. Ngungga ngu, wendeyi dookero, ngundo wanggo yoro yowooraringooteku ngundiro.

15 Kini, noore komo nowoondonani hamoomonggo, oni songomboro nowoondoyi tewato. Noore hamoo mande, ngu nangge ewato. Ngundiro tero ngu, noore komo Kristen simoo bare yanggango tunootero, Krayisya gobooro oruwato. Krayis ngu noorengo tabango oorengo.

16 Ngu Krayis noorengo tabangongga, ngundo ngu, noore yoyeni, noore bidodo, kandenani, kenani, doongenani, oo

gowenani ngu, mete ko rogono rogono yero songo songo ko tetenggo. Nguro ngu, noore goweyi, nguro gumi ngu, noore mete ebe hooroowe hooroowe tero, bidodo eneya, gowenani guranangge yowuruwoowato. Ngu muringgano nguno, goweyi urungga tero, yanggangododo tero, nowoondoyi teweroyi muri ngu tetenggo.

Kristen Oni Ngu Ene Komo Oore Ketamo Endeyoyi

17 Nguro, nondo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu oowooyimo, yeno mande yanggango ngandiro ewero. Ye oni biyomi endeyootenggoku sowengga, nguro muriyemo ko ma endeyowero. Ene kingo oo nguno ingonduduye buribari yero, nguno nangge oorootenggo.

18 Enengo ingoyingoye ngu ooreridodo ooroote. Ene ingoyingoye gome nenengo kini, enengo nowoondoye ngu ukingoyingo. Ngundiro nguro, ene ingoyingo ketangga oni, Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi yunootekungga, ngu eneno kini.

19 Ene muri biyomi teweroyi nguro oyimo ma yowanggo. Kini, ene oororo, sebobarese muri biyomi teweroyi, ko muri biyomi gura gura tewero, ingondudu urungga oorengo tero, hahangero oorootenggo.

20 Ene ye ngu kuri Krayisro murinimo nguno, ngundiro mande muringga ngu ma yoyingo.

21 Kini, nondo ngu ngandiro ingooteno. Ye ngu kuri, Krayisro mandeni ingoyingo. Ye ngu Yisasro hamoo mandega ngu kuri yowonggo.

22 Ngu mande hamoongga etuyeroyingo, ngu ngandiro. Kurimi ngu, ye nowoondoye kurimingga nguro mande murinimo endeyoro oruwonggo. Ngu nowoondoye kurimi murini ngu godange, ko oo kenomayingoweroyi, ngundo nowoondoye yomburiyoote. Ngundiro nguro, yengo nowoondoye kurimingga, nguro murini ngu komo oweya yokoyi!

23 Yengo ingonduduyeboro muringga ngu, ko, nowoondoye nguya yowoorengoya, ye komo keta tunooteyi!

24 Ye komo oni keta tunooteya oriyi! Yo, hamoo, ngu oni ketangga ngundo ngu, ene komo Anutro murini nangge keyoyi! Anutro murini ngu nenengo kundingiyi oorengo, nguro oni ketangga, nguro murini nguya gome nenengo kundingiyi oorengo oruwa.

25 Arisa, ye komo godange mande ngu yokoyi! Ye bidodo komo hamoo mande ngu nangge, oni songomo eyi! Ndadiro nguro, noorengo bidodo songo songo ngu, Krayisro oni nguro gumi.

26 Ene yengo nowoondoye sanggiri teweroyi, nguro ingonda teyi! Kinitetoni ngu, ye sanggiri tetenggoku nowoondoyega ngu, ngundiro oodoyi oororo, sa nemimo uro suwootetoni, ye weti mbumbuwa tewanggo. Nguro ye komo ingonda teyi!
27 Kinitetoni ngu, Setando omburo, nowoondoyemo uro towooyerowa.
28 Yakaka oni ngu, ene yakaka ko ma tewero. Ataga ngu, ene komo kandeyibo ko gome ngu tetoyi, engge tunootetoni, ngunonggo ene oo yoro, oni wenonootenggoku, ngu bayetero, yunoro hoorooweyeroyi.
29 Ye mande biyomi gura manggoyemonggo ma tunootewero. Kini, mande gome metemi ngu nangge etoyiga tunooteni. Ngundo ngu, oni kiyayi ngu yanggango yunowanggo. Ngunonggo ngu, oni yengo mande gome ingootenggoku ngu, Anutro sumangeni nguno oni yengo mande ngu ingoro, yanggango yewanggo.
30 Ye Anutro Yuka Kundingiyi nguro newende kowuri ma inowero. Ndadiro nguro, Anutdo yengo nowoondoyemo Yuka Kundingiyi yeyingo, ngu enengo rogo tero, sunggi yewoku ngu, naru wengamo enengombo ko yoyowa.
31 Ye ngu komo nowoondoye biyomi yeweroyi muri biyomingga, ngu andangeya yokoyi. Sanggiri, nowoondoye kowoo yeweroyi, nowoondoye kookingo yeweroyi, ronggesambi teweroyi, oni kootuyesina mande ero yomooyunoweroyi mande biyomi muri, ngu bidodomo, ye komo andangeya yokoyi.
32 Yo, hamoo, muri ngundiro ngu yokoya, ye komo mande muri ngu ayibinonggo dobookuriyeboro nowoondoyi teyi. Anutdo Krayis oowooyimo, yengo weti mbumbuwaye andangeyunowoku, ngundiro nangge, yendo nguya komo dobookuriyeboro weti mbumbuwaye ngu andangeyunoyi.

5

Noore Komo Soru Himimo Endeyowato

1 Anutdo ngu ye, enengo simoongo, nguro gome oorengo ingoote. Nguro ye Anut kirarongo oriyi. Yo, ye komo enengo mandeni murini ngu keyoya, ngu nangge teyi.
2 Krayisdo noorengo nowoondoyi tero, enengo ketangga, ngu yokoro, ngundo noore hoorooweyeroro, Anutno wooro kundingiyi ndindingo gome oorengo, ngu yeyingo. Ngundiro nguro, ye nguya yengo ketangga ngundo oni songo hoorooweyerowero ko teyi.
3 Sebobarese ko muri biyomi, oo kenomayingoro doongeye urutewerоyi muri biyomi ngu, ye kewooroyemo nguno

bodaga ma tunootewero. Noore Anutro oni simoo bare,
ngundo muri biyomi, nguro mande ma ero ingoweroyi.
4 Ye mande biyomi sugabododo, ko kingo mande godange,
kingo koondoonge mande godange ngu biyomi, ngundiro
mande, ngu metemi kini. Kini, ye Anutno esoso mande ngu
nangge tewanggo.
5 Yengombo ngu ingootenggo. Sebobarese tetenggoku
muri, ko, muri biyomi sugabododo, oo kenomayingoweroyi
muri ngu, oni ngundiro muri tetenggoku, ngu ene godange
anutga ngu keyootenggo. Ngundiro oni ngu, ene Krayis Anut
eragaro, endega, enengo oni simoo bare soboyerooteku,
nguno ma uwanggo.
6 Ye muri biyomi nguro komo ingonda teyi! Kinite-
toni ngu, godange onindo, ye yowoosooro, oororo, mande
muri biyomi nguno utoyi, ye ngu keyowanggo. Hamoo
oorengo, ngundiro mande muri nguro murini Anutdo sang-
giri urungga tero, oni ngundiro tetenggoku, ngu ogingo
yunowa.
7 Nguro ngu, ye eneya gobooro ma endeyoro oruwero.
8 Kurimi ngu ye ooreriko oodoyi, ene ataga ngu, Oo
Bidodo Simburi, ngundo ye yoyoro, soru himimo yoyetoni
oorootenggo. Ye komo ngu soru himimo oni ngundiro
endeyoya oriyi.
9 Soru himi, ngundo ngu mande, muri gome metemi ngu
bidodo, muri gome nenengomu, ko hamoo mande muri ngu
yeni tunootete.
10 Ye ngu komo ndadiro mande muringga, Oo Bidodo
Simburi, ngundo nguro ingooteku, ngu yoweroyi, nguro ko
yanggango teyi.
11 Ye ngu, oni ooreri, nguro mande muri biyomi teteng-
goku, nguya ma siyero gobooro oruwero. Ngundiro mande
muri, ngundo engge gomemu ma yeni tunootete. Kini, ye
komo onindo, muri biyomi tetenggoku, ngu muri biyomi
eya, oni bidodo etuyeroyi.
12 Nondo mande muriye kombitero tetenggoku, nguro
muri ma yootunoro ewano. Kini, nondo nguro mandeni ero
ngu, asa, no oyimonerowa.
13 Ene soru himi yetoni ngu, asa, oo bidodo himimo
tunootete.
14 Oo bidodo ngu tunoo oorooteku, ngu soru himi oo
ngundiro. Nguro ngu, nga mandega nga ooroote.
Ge oni ataga ge werooteku, sodedomangge ge ootooge!
Ge merenonggo ootoogetoyi, Krayisdo ngu soru himi
yeni, geno ombuwa, ero eyingo. (Ayisaya 26:19; 60:1)
15 Ye komo yengo endeyoyingo, nguro ingonda teya, ye
endeyoyi. Ye oni ingonduduye kini onindo endeyooteng-

goku, ngundiro ma endeyowero. Kini, ye ngu oni ingonduduyedodobo endeyootenggoku, ngundiya endeyoyi.
16 Ene ataga nga ngu, naru biyomi oorooteku nga. Ngundiro nguro, ye Kristen oni simoo bare, nga narungga ngano ngu, ye ko oo gomengga, oni songomo tewero teya ngu, asa, ye komo ngu sodedo teyi!
17 Arisa, ye wenonoyingo muri ngu, ma tewero. Kini, ye ngu komo Anutdo oo nguro ingooteku, ngu gome oorengo ingoya teyi!
18 Ye sono kowoo gome gome ma nero kakabetero oruwero. Kini, ngu muringga, ngundo ye yomburiyerooteku ngu. Ye komo Anutro Yuka Kundingiyi ngu yokootoyiga, ngundo yengo nowoondoyemo uya soboyeroni.
19 Ye komo dobookuriyeboya mande eya ngu, Iserel oniro yambo, ko yambo gidaregano, Anut bingami ero okooweroyi ngu utoya, nguno yengo nowoondoyemo ngu yanggango teyinoyi. Suwooyi sano ye komo Urungga Oo Bidodo Simburi, nguro yamboni ngu manggoye nowoondoye ngu nguya, utoya oriyi.
20 Naru bidodomo, ye komo Anut Awanani ngu, ko noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu oowooyimo oo bidodoboro esosooteya, bingami okooyi.

Oni Kamebare Teyingo Muringga, Nguro Mandeye

21 Ye komo Krayis newendemo uro ootooro, ngunonggo dobookuriye nowoondoyemo nguya uya oriyi.
22 Ye bare garo, Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni keyootenggoku, ngundiro nangge, ye komo kamesumooyemboro mandeye, ngu gome keyoyi.
23 Ndadiro nguro, simoo ngu bareyiboro sobosobo tabangoni ngu, Krayisdo, Kristen oniro tabango oorooteku, ngundiro. Kristen oni, ngu Krayisro goweyi. Kuri, Krayisdo ene uriyeroro ko yoyoyingo.
24 Kristen oni ngu Krayisro manggowo keyootenggo. Ngundiro nangge, ye bare nguya, suwooyi sano ye komo yengo kamesumooye, nguro manggoye keyoya, ngu nowoondoyemo oriyi.
25 Ye simoo garo, Krayisdo Kristen oniro nowoondoyi tero enengo ketangga ngu yokootoni, ngundo oni hoorooweyeroyingo. Ngundiro nangge, ye komo baresumooyemboro nowoondoyi teyunoyi.
26 Yo, Krayisdo, Kristen oni nowoondoye sonowooro yowoorengootoni, nguno ene oni gome metemi tunooteyingo. Ngu sono gimuyingongga ngu, enengo mande keta mesarango. Ngu muringgano nguno ngu, enengo oni ngu, Krayisdo enengo sorengoro, sunggi yeyingo.

27 Ene enengo simoo bare ngu gome nenengo oorengo
tunootetoyi, ngu enengo oo sumangeyi, ero ingoote. Yo,
enengo simoo bare ngu biyomi gura, ko sooro oo biy-
omi gura, eneno ma tunootewero, ero ingoote. Kini, ene
kundingiyi oodoyi, nguno goweyemo oo biyomi gura, ma
orini, ero ingoote.
28 Ngundiro nangge, ye simoo garo, yengo
baresumooyemboro nowoondoyi teyunoyi. Yendo yengo
goweyeboro nowoondoyi tero, ingootenggoku, ye ngundiya
baresumooyemboro nowoondoyi teyunoyi. Yo, oni ene
bareyiboro gome ingooteku ngu, enengo goweyiboro
ingooteku ngundiro.
29 Noore ingooteto. Oni gurado enengo goweyiboro
mundiyi ma tete. Kini, ene oowari gomemu inoro, ngu gome
sobowoote. Krayisdo enengo oni simoo bare soboyerooteku
ngundiro.
30 Ndadiro nguro, noore ngu Krayisro kekandeyi,
doongeyi, goweyimo oorooteku nga.
31 Anutro mandeno ete.
Nguro ngu, simoo ngu eweyi nemi yoyokoro, ene bareyi-
boya ebe dowoodowoo gobooro oorooteri. Ene ngu
goweyari eraya kini. Kini, ene goweyari guranangge
tunootete. Ero eyingo. (Yenesis /Stat 2:24)
32 Ngu mandega, nguro murini ngu songo gura. Ene nondo
ngu ngandiro eteno. Ngu Krayisdo, enengo simoo bareya
gobooro oorootenggoku, nguro ete.
33 Ene ye songo songomo nguya, ye komo yengo
baresumooyemboro nowoondoyi teyi. Yengo goweyeboro
ingootenggoku, ngundiro enengo nguya nowoondoyi
teyunoyi. Bare, ye komo yengo kameyemboro oowooye
bingami eya okooyi! 5,

6

Simooyemboro Mande Ko Awanamoyemboro Nguya Mandeye

1 Ye simooye garo, ye Urungga Oo Bidodo Simburiga, nguro
nowoondoyemo hamoo tetoningga, ngunonggo ye komo
Awanamoyemboro manggoye ngu keyoyi. Ngu muringga
ngu nenengo.
2 Anutro mandeno ete.
Ge komo gengo awanangge manggoye keyo, eyingo. (Kisim
Bek /(Eksodas) 20:12)
Ngu mamana mandega ngu, ene koreteyingo, ngu ene sunggi
mandenidodo.
3 Sunggi mandeni ngu ngandiro.

Ye Awanamoyemboro manggoye keyootoyi ngu, asa, ye gome ootooro, ye merako ngano naru pirungga sugi oruwanggo. Ero eyingo. (Dutoronomi /Lo 5:16)

4 Ye simooyemboro awa awaye, yengo simooyemboro nowoondoye yeyi ma biyomi yero sanggiri tewero. Kini, yendo ngu komo gome soboyeroya, Oo Bidodo Simburi nguro mandeni ngu eya etuyeroyi.

Kingo Ko Oniro Mandeye, Ko Sobosobo Oniro Mandeye Nguya

5 Ye kingo ko oni garo, ye ngu komo yengo sobosobo oniro manggoye ngu keyoya, ngu nowoondoyemo oriyi. Yengo sobosobo nguro sosoreyi. Kinitetoni ngu, ye nowoondoye eraya eraya ko tewanggo. Ye ngu komo yengo sobosobo oni nguro manggoye ngu keyoya, Krayisro mandeni keyootenggoku ngundiro.

6 Kinitetoni ngu, asa, ye kingo ene doongeyemo ko tetoyi, enendo kenootoyiga, gome teni ero, kingo ko tewanggo. Ngundiro muringga ngu, nenengo kini. Kini, ye ngu Krayisro ko oni teya ootooya, ngunonggo Anutdo ingooteku, ngundiya ko teyi. Ndadiro nguro, yengo nowoondoye, ngu kuri Anut inoyingo.

7 Ye ngu komo yengo koye nguro oni oni teya, nowoondoye gomemonggo ko teyi. Ye oniro ko ma tetenggo. Kini, ye ngu Urungga Oo Bidodo Simburiga, nguro ko tetenggo.

8 Ye ingoyi. Anut doongeyimo, kingo ko oni, ko, oni enengombo enengo soboyerooteku nguya, Anutdo oni ngu bidodo ko gome tewonggoku, nguro uriyi gome nenengo yunowa.

9 Ye ko oniro sobosobo oni garo, yendo nguya komo kingo ko oniya, muri gome nenengo, ngu nangge eneno teyi. Yendo ngu yengo ko oni sosoreyingo ma teyunowero. Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi, sambo endemo oorootekungga, ngu yengo Urungga, ko, kingo ko oniro Urungga nguya, ooroote. Hamoo oorengo, kingo oni, ko, oni enengombo, enengo soboyerootenggoku nguya, Anutdo oni wata erayaga ngu muri gurananggemo soboyeroote.

Kristen Oni Ngu Me Oni Ngundiro

10 Arisa, nondo mande nga wenga yokowero mande ngandiro eteno. Ye ngu komo Oo Bidodo Simburi, nguro wimbuyi yanggangonimo nguno yanggango oorengo oriyi.

11 Ye ngu komo Anutro me ebe ureweroyi, me idi sanggaro nengguro oo ngu yoro tero, ngunonggo ngu, ye yanggango yoro, Setanro me ebeni oo biyomi godangeni, ngu utoro andangewanggo.

12 Ye ingoyi! Noore oniya ebe ma urooteto. Kini, noore
ngu yuka biyomi awuno oorootenggoku, nguro tabango
onidodo, ko, enengo koreteyingo oni ururu nguya ebe
urooteto. Ngundo, ooreri narungga nga sobowootoyi, nguno
oorooteto.
13 Nguro ngu, ye komo Anutdo me ebe ureweroyi oo
yunowoku, me idi sangga, ngu bidodo yoya dowooya oriyi.
Ngundiro tero ngu, naru biyomimo ye mete yanggango
dikaro, ebe urewanggo. Me ebe ngu kinitetoni, nguno nguya,
ye yanggango dikaro oruwanggo.
14 Yo, ye ngu komo ngundiya dikayi. Yendo ngu hamoo
mande ngu yoya, ngu wanggayemo nguno utoo kimbona
ngundiro gosiyoyi. Mande muri gome ngu yoya, Ayen
nengguroyi ngundiya, nomoye doobengoyi.
15 Ye ngu komo Anutro Mande Keta Gome ngu onino ero
etuyeroro, nguno nowoondoye gobooro guranangge, oni
simoo bare nguno yero oruwanggo. Ye ngu komo ngu
muringga, yowanggoku ngu, keyemboro keye goweyi (Su)
ngundiro yoro gosiyowanggo.
16 Ye komo ngu muringga ngu bidodo yomukoro,
ngunonggo ngu nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu,
yengo kondimu ngundiro. Ngu kondimungga ngundo ngu,
oni biyomi, Setanro nasa, dedodo bisingootoni, ombuteku,
ngu bidodo utoro, andangero wemoowanggo.
17 Anutdo ngu, ye kuri yoyoyingo ngu. Ngu ingonduduga
ngu yengo Ayen tomoku, ngundiro tabayemo yeya oriyi.
Anutro mandeni, ngu duge ngundiro. Yuka Kundingiyimbo
mandega yunooteku, ngu nangge gome dowooya, ko teyi!
18 Yuka Kundingiyi nguro yanggangoni, nguno ngu, ye
komo Anutno yemboongeya oriyi. Oo bidodo teweroyi ngu,
ye Anutno yemboongeyago oo ngu teyi. Suwooyi sano, ye
doongedoongoodoongooteya, sobowooya oriyi. Ye kengero
kingo ma oruwero. Kini, suwooyi sano, ye komo Anutro
oni simoo bare ngu hoorooweyeroro, Anutno yemboongeya
oriyi.
19 Yendo ngu komo no hoorooweneroya, Anutno yem-
boongeyi. Nondo ngu, yendo ngandiya yemboongeyi, ero
ingooteno. Anutdo enengo mandeni ngu no manggonemo
yetoningga, noro sosoreyingongga ngu yokoya, no enengo
mande keta gome mesarango, kuri kombiteyingongga ngu
yootunoro, ero etuyerowano.
20 No ngu Anutro mande keta gome ngu ero etuyeroweroyi
oni. Ngundiro nguro, no ya biyomimo oorooteno. No ngu
Anutro mande keta gome nga eweroyi, nguro ko oni. Nguro
ngu, ye Anutno no hoorooweneroya, ye komo yemboongeyi.
Nguno ngu, nenengo sosoreyingonengga ngu kinitetoni, no

Anutro mande ketangga nguro yanggango yero, mande ngu simoo bareno ero yootunoro, etuyerowano.

Mande Gumi Gidarega Ngu Mande Wenga

21 Tikikasdo ngu nondo ko oo tetenoku, nguro mandeni bidodo yeno emukowa. Tikikas ngu noorengo Kristen doboonani oorengo. Ene ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro ko oni oorengo.

22 Nondo ene sureyootoowe, ene yeno oorowuteku, nguro damoni ngu ngandiro. Noore ndadiro oorootetoku, nguro mande ngu gome nenengo oorengo, mandeni murinani, ngu ingowanggo. Nguno ngu, yengo nowoondoye yanggango teyinowanggo.

23 Anut Awanani nguya, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Krayis Yisas nguya, ngundo ene mete Kristen dobookurinani nowoondoye yoyeni, imakero oruwanggo. Enendo ngu oni songomboro nowoondoyi teweroyi muringga, ngu yunoro, ko, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunowa.

24 Oni bidodo, ngu noorengo Simbunani Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayisro nowoondoyi urungga teyingo muringga, ngu suwooyi sano teroodoyi ngu, asa, Anutdo ene bidodo sumange teyunootoni, eneno sugi sugi oruwanggo. Ngu hamoo.

PILIPAYI MANDE
Polndo, Pilipayi Oniro, So Uyi Nakangoyingo

Pilipayiro Mande Tabango

Ngu naruno, Pol ngu Rom endemo, nguno ya biyomimo ootooro, ngunonggo nga so uyingga nga nakangoyingo. Nga so uyingga nga ngu, Pilipayi oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyootoni oorowuyingo. So uyi ngaromu gumi ngu, Epesasno Kolosino ko oni gura, ene newendemo hamoo teyingo, oni gura oowooyi Palimon, nguro nguya yeni oorowuyingo. Nguno ngu, Pilipayi oni simoo baredo digi beye urungga nowoondoyi tero, yowuruwooro, Epaporodayitus kandeyimo yetoyi, ngundo yoro, Polno oorowutoni, nguro Polndo esosooteyingo.

Pilipayi ngu ende urungga, ene oowooyidodo ngu Masedoniya mera gumisina nguno. Polndo kootu erayayiga endeyoyingo, nguno ene amana Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ero, oni simoo bare etuyerootoni, gidarega nowoondoyemo hamoo teyingo. (Aposel16:12-40).

Pilipayi oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gura nanggemonggo mayero ma oorootenggo. Kini, ene mera gurano guranonggo mayero oorootenggoku, ngundo digi beye urungga oorengo yowuruwooro, yeyi Yerusalem oni ooro wenonootenggoku nguro, ko Polro koni nguya hoorooweyingo.

Pol, ngu ya biyomimo ootooro ngu, ene oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro oni oni teteku ngu, enengo kowurini gura gura nguro nguya. Polndo, Pilipayi simoo bare ngu nowoondoye samangoro mande yunoro ete. Ye komo yanggango dikaya, ngunonggo etuyeroyingo godange oni nguro ingonda teyi. Ngu oni, ngundo ngu, ene goweye doongooweroyi muringga, nguro ene mande yanggango oorengo etenggoku ngu.

Ene ngandiro nguya etenggo. Enengombo enengo oowooye yeyi ameno utoni, nguno imakeyingomo ootooro ngu, ene Yisas ngundiro oruwero etenggo. Nga so uyingga ngano noore ingowato. Polndo ngu ene Pilipayi simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro nowoondoyi tero, ene ingondudu urungga tero ooroote.

So uyi ngaro mande gumi gumi ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Pilipayi simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo ene nowoondoye gobooro guranangge oorengo yeyingo. 1:3-11.
* Ene oo tero nguno bibiteweroyi, nguro mande eyingo. 1:12-26.
* Nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare nguro muriye gome metemingga nguro eyingo.1:27-2:18.
* Polndo, ngu Timooti Epaporodayitus eraga, ko yunowero eyingo. 2:19-30.
* Noore Krayisro mandeni, nguro ooreni, nguno ebe dagadaga teweroyi, ko nguro mandeni gome nenengo oorengo, nguro ooreni, nguro eyingo.3:1-4:9.
* Polndo ngu simoo baredo digi beye yowuruwooro simoo bare gidarega hoorooweyerootenggoku, nguro esosootero, nguro eyingo. 4:10-20.
* Okeyi eyingo nguro mandeni. 4:21-23.

1 Pol Timooti eraga, ngu Krayis Yisasro ko oni. No Polndo nga so uyingga nga nakangooteno. Noorendo Timootiya ye Pilipayi oni yunootero. Nga so uyingga nga ngu, ye Anutro simoo bare ko, Krayis Yisasro, nguno Pilipayi, endemo oorootenggoku, ngu ye bidodoboro. Ye yambo yaro sobosobo oni, ye ko oni Kristen oni hoorooweyeroro ko tetenggoku, nguro ye bidodoboro nguya nakangooteno.
2 Nondo Anutno ngundiro yemboongeteno. Anut noorengo awanani, nguya noorengo, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo ngu ene mete ye sumange teyunoro, yengo nowoondoye ngu yeni imakeyingo, ayibidodo teyunootoni oruwanggo, ero yemboongeyingo.

Polndo Anutno Esosooteyingo

3 No yengo ingootenoku naruno ngu, no nenengo Anutno esosootero oorooteno.
4 No yengo Anutno yemboongetenoku naruno ngu, no suwooyi sano oni oni sanganimonggo terorooteno.
5 No nenengo Anutno esosootetoowe, ndawugaro nguro, yendo oo gura gura hoorooweneroowonggoku, ye Yisas Krayisro mande keta mesarango, kongga wesiyoro etenggoku ngu, ye ngu noya ko gobooro teteto. Yo, ye koretero, Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu naruno, ngu oodooye, yade omburo, ataga nga narungga, ngano nguya, ko ngu teteto.
6 Nondo ngu kuri ngandiro hamoo ingowono. Anutdo yeno hamoo kongga ngu damoni yero tewokungga, ngundo ye yoyeni, oni gome tunootetenggo. Ene nga kongga, nga

yeno yanggango tero, yade yade oororo, Yisas Krayis ko
ombuweroyi narunimo, ngu wenga kinitewa.
7 Yo, ngu mete nondo ngu yengo bidodoboro ngandiro
ingondudu urungga tero, ndawugaro nguro, no yengo gome
ingooteno. Ngu ngandiro: No ya biyomimo oruwonokuno
ngu, ko no mande wirikoweroyi, musiyomo oruwonokuno
ngu, ngu naruno no mete enendo noya, mande sang-
gaweroyi etoyi, nondo gumi gumi ero, Yisasro mande keta
mesarango nguya, eneno wesiyoro ewonoku ngu, yendo
nguya hooroowenerorо Anutno yemboongetoyi, ene no
yanggango nunoni, ero hooroowenerоyingo. Ye bidodo
noya, ko gobooro tewonggoku, Anutdo sumangenimonggo,
no rogonerootoni ko teteno.
8 No Anut doongeyimo hamoo oorengo yeno eteno.
Yisas Krayisro nowoondoyi teyingongga, ngundo yokutune-
rootoni, no ye bidodo yeyowero nowoondone hahangero
oruwono. No ye bidodo gome ingootoowe, Krayis Yisasdo,
yengo ingooteku ngundiro.
9 Nondo ngu suwooyi sano Anutno yeya ngandiro yem-
boongeyingo. Yengo Anut, ko oni simoo bare gidarega
nowoondoyi teyunoweroyiga, ngu komo oororo urungga
tewa. Nguno ngu, Anutdo enengo muri gomemu ngu yeno
tunoo oorengo, yeni tunootewa. Nondo Anutno yemboonge-
toowe, ngu ene, yengo ingonduduye ngu tetoni, oo nenengo
wirikoweroyi muringga ngu yeni yade yade oororo, urungga
tewa.
10 Nguno ngu, ye oo muri ngu bidodo wirikoro, ingoro
gome ewanggo. Ngundiro tero, ye oni gome nenengo
oorengo oodoyi, nguro ngu oni gidaregado yeno oo biyomi
gura ngu ma kenowanggo. Nondo Anutno yemboongetoowe,
ngu yengo muriye metemingga, ngu ataga, ko kootuyisina,
ngu yeni oororo, Krayis ko ombuweroyi narunggano nguno
ngu kinitemukowa.
11 Ngundiro tetoyi, Anut ko Yisas Krayisro murini gome
nenengongga ngu yeno yeni tunooteteku, ngundo yengo
muriye gomengga, ngundo Anutro murini gome oorengo
teteku, ngu yeno oo gabogaboyi ngundiro tewa. Ngundiro
tetoni ngu, asa, oni gidarega, yengo muriye gomengga ngu
kenoro, nguro ngu, ene Anutro oowooyi bingamini ero,
okoororuwanggo.

Pol, Ngu Ya Biyomimo Ootooro, Ngunonggo Mande Gome Ketangga, Nga Yanggango Inoyingo

12 Ye Kristen oni dobookurine, ye ingoyi! Nondo ngu ye
gome oorengo, watayi teyi, ero ingooteno. No gowenemo oo
biyomi tunooteteku, ngundo Yisasro mande ketangga, nguro

ooreni ngu gosiyowo, bine? Kini, ngu oo ngu yeni simoo
bare oowooyingga, ngundo Yisasno nowoondoyemo hamoo
teyingongga ngu yeni urungga tete.
13 Oo biyomingga nono tunootewokungga, nguro ngu, me
oni bidodoboro mera sobosobo oni koreteyingo, nguro ya
sobowootenggoku ngu, ene noro ingootoyi, ko, oni songo
gidarega nguya, ene ingootenggo. No ngu Krayis oowooy-
imboro ya biyomimo oorooteno.
14 Dobookurine, namoko ngu bidodo, ngundo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, nguro nowoondoyemo hamoo teteng-
goku, ene ingootenggo. No ya biyomimo oorootenokungga,
ndawugaro nguro, no Yisas Krayisno, nowoondone hamoo
teteno. Nguro enengo nowoondoye nguno ngu yanggango
yootenggo. Ene sosoreyingo ngu yokoro, ene yanggango
dikaro, ene Anutro mande, ngu yootunoro etenggo.
15 Hamoo, oni gidaregado, ngu Anutro mande we-
siyootenggoku, nguno ene nowoondoye bogudodo tero,
ngunonggo ene no oowoone yomburinerowero tero, noro
kone wongooyi uwero. Ene oni gidaregado ngu, ene
nowoondoye ingonduduye gome metemimonggo, Anutro
mande ero, Krayisro oowooyi bingamini okoowero tetenggo.
16 Oni gumingga ngando ene noro gome ingoro, ene
ngandiro watayi: No ngano ya biyomimo oorootenoku nga,
ngundiro tero nguro ngu, no simoo bare tunoo oorengo
etuyerowero, nga Yisasro mandega nga, ngu hamoo nangge.
17 Ene oni nondo kuri yeya ewonoku, ngu enengo
oowooye bingamiye nangge, yeyi tunooteweroyimboro ko
tero, ngunonggo ene Krayisro mandeni ngu ero, ko tetenggo.
Enengo nowoondoyemo ingoyingo gome metemi gura kini.
Kini, ngundiro oni, ngundo no ya biyomimo oruwonokuno,
ngu oni, ngundo nono kowuri gura gura, sanganimo yero,
soweyoro, nunootenggo.
18 Ngundiro oo ngu biyomi. Ene Anutro mandeni keta
gome, ngu nowoondoyemo, ingoyingoyemo, gome kini,
nguro tetenggo, ngundi, nowoondoye ingonduduye gome
metemimonggo, ko tetoyi ngu, nguno ngu, nondo oo ngu
urungga ma ingooteno. Kini, nondo tewero ingootoowe,
Krayisro mandeni wesiyoro eweroyi, ngundiro ingooteno.
Ngu metemi nangge. Nguno ngu, no oni oni teroruwano.

*No Keta Ootooro Ngu, Asa, No Krayisya Gobooro Oo-
rootero*

19 Yo, no suwooyi sano ngundiro oni oni teroruwanoku,
ndatero nguro, no kuri ingooteno. Yendo suwooyi sano no
hooroowenerorо yemboongetoyi, ko Yisas Krayisro Yukani,
ngundo ngu, no hooroowenerorо yanggango tenunoote.

Nguro, no kuri ingooteno. Nondo wirikoweroyi musiyo oruwanokuno ngu, Anut, nono yanggango tenunowaku, nguro nondo enengo mandeni gomengga, ero wesiyoweroyiga, nguro ma sosorewano.

20 Nguro no nowoondone gowene, ngu bidodo yanggango yeteku, ngu enengo konimo soreweroyi, ma teteno. Nguno no oyimo bodaga ma yowano. Kini, nguno no Yisasro mandeni keta mesarangongga, ngu yanggango yootunoro ewano. Mande muri suwooyi sano tewonoku, ngundiro nangge, ataga nguya, ngu nangge tewero ingooteno. Ngu ngandiro: No keta ootooro bine, ngundi, enendo nutoyi kumootoowe ngu, gowenembo ngano, ngu Krayisro oowooyi bingami, ngu hamoo oorengo endesina tunoo oruwa.

21 Yo, noro ingoyingonemo, ngundiro ingooteno. Ene no keta oruwanoku ngu, nondo Krayisro koni teroruwano. Ene no nutoyi, kumooro ngu, asa, ngu metemi, nguro no Krayisya gobooro oruwaro.

22 Ngu hamoo, nondo kumooro ngu Krayisya ootooro ngu, ngu metemi gome. Ene no merako ngano keta oruwanokuno ngu, ngu nondo Anutro koni tetenokungga ngu, ngu gome enggewa. Nguno ngu, no keta oruwano, ngundi kumooweroyi, bine? No watayi kini.

23 Nguro ngu, no ingondudu eraya moore. Ene no hamoo oorengo Krayisno oororo, nguya gobooro oruweroyi, nguro metemi gome ingooteno.

24 Ene no merako ngano ootooro ngu, nguno ngu, no mete ye hoorooweyerowanoku, arisa, ngu gome oorengo.

25 Nguro ngu, oo ngu, no kuri hamoo oorengo gome ingooteno. Nondo yeya merako, ngano oruwanokuno, nguno ye hoorooweyerootoowe, yengo nowoondoyemo hamoongga ngu mete yanggango tewanggo. Ngundiro nangge, yengo nowoondoye teyingomu, ngu yanggango tewanggoku, nguno ngu, ye oni oni tewanggo.

26 Nguro no yeno oororo, ko tunootetoowe ngu, ye oni oni urungga oorengo tero, Krayis Yisas, oowooyi bingami urungga oorengo ero okoowanggo.

Pilipayi Oni Ngu, Ene Polya Anutro Ko Gobooro Teyingo

27-28 No oororo, ye yeyowano bine, ngundi kini, bine? Ngundi no yenonggo oriroko ootooro, yengo mande muriye, ngu nangge, ingowano bine? Ngu oo ngu, no watayi kini. Ene oo urungga ngandiro: yengo endeyoyingo nguno ngu, ye komo gome endeyoya, ngunonggo, ye oni simoo bare gidarega etuyeroro, ye Krayisro mandeni keta mesarangongga, ngu keyoyi. Ye oo ngundiro tetoyi ngu, asa,

nguno ngu, no ngandiro ingowano. Ye bidodo Krayisro Mandeni Keta Mesarango wesiyoweroyi, ko gobooro teyingo. Ye komo nowoondoye guranangge gobooro yetoyi, oni gidarega, ngundo Anutro mandeni yomburiyowero tetoyi ngu, asa, nguro, ye bidodo yanggango dikayi. Ye yanggango dikaro, ebe hooroowe hooroowe teya,Yisasro mande keta mesarango ngu wesiyoya eya, nguro ma sosorewero ero ingooteno. Ene ye ma sosoretoyi ngu, yengo mundi oni ngu, ene ngandiro etuyerowanggo. Anutdo enengo oni simoo bare kawararayeroro soboyerootoni, nguro ene gome metemi oorootenggo. Ene noore, nguAnutdo ogingo urungga yunowa.

29 Anutdo ngu ye mande muri gome metemi ngu ye yunootoni, ngundo ye yoyeni,Krayisro koni, ngu tewanggo. Ene ngu Krayisro nowoondoyemo hamoo teweroyi muringga, nguro nangge kini, ye nguya nguro ogingo koorowooweroyi muringga, ngu enengo oowooyimboro nguya yowanggo.

30 Kuri no Pilipayino oruwonokuno, ngu noro mundi onindo no nurewero tetoyi, ye kenowonggoku ngu, ko ataga Rom endemo, ngano nguya ye ingootoyi, no Krayis oowooyimboro, no ogingo urungga, ko kowuri urungga koorowooro oorooteno. Ngundiro nangge, ye nguya enengo oowooyimboro ye ogingo koorowootenggo. 1,

2

Noore Komo Imakeya Ayibinonggo Ootooya, Ngunonggo Ngu Dobookurinanimboro Nowoondoyi Tewato

1 Arisa, no yeno mande gura nguya yeno wesiyoro etoowe, nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu sanganimo yanggango dikayi. Ngu ngandiro. Yengo nowoondoye, ngu Krayisno yanggango yootenggo, bine? Ye bine Krayisro nowoondoyiningga, nguro ye nowoondoye imakero oorootenggo, bine? Ye bine Yukaro ketangga ngu nowoondoyemo oodoni, nguro ye Krayisya gobooro ko tetenggo, bine? Ye bine yengo nowoondoye, ngu oniro nowoondoyi tero, nowoondoye oni yunootenggo bine? Ye oo ngundiro tetoyi ngu, asa, no yengo oni oni teteno.

2 Ene ye komo noro oni oni nga tetoyiga urungga tunooteni, ngu ngandiro. Ye komo ingonduduye gobooro teya, nowoondoyi teweroyi muringga, ngu dobookuriyeboya nangge, nowoondoyi teweroyi, ngu oni bidodoboro teyunoya, nowoondoye gobooro oni gidarega yuno.

3 Ye ngu yengomboro nangge ma ingoro, ngunonggo yengo oowooye bingami nangge okoowero. Kini, ye komo oni

gidaregado muri gome ngundo yengo muringga ngu dagayeroote.
4 Yendo ngu yengo oo ngu nangge, ma sobowooro koyi tewero kini. Ye komo oni songomboro oo nguya, gome sobowooya, ene ooro wenonootoyi ngu, asa, ye komo ngu hoorooweyero.

Krayisdo Ngu Enengombo Imakeyingo Oodoni, Nguro Anutdo Bingami Ero Okooyingo

5 Ye ngu komo Krayis Yisasdo ingonduduga teyingo, ngundiro ingondudu teyi. Ene ingondudu ngandiro teyingo.
6 Yisas, ngu Anut oorengo. Enengo yanggangoni ngu Anutro yanggangoni ngundiro. Ene hamoo oorengo, ene Anut eweyi ngundiro, ene ingoyingomu ngu, ene Anut eweyi ngu newendemo oruwero ingoyingo.
7 Enesu nangge ingondudunimo mande gosiyoro, nguro ene oo bidodo sobowooweroyi muringga Anutdo tero sambono oorooteku, ngu yokoro, ene merako ngano omburo, oni kirarongo ko oni ngundiro tunootero, oni simoo bare hoorooweyeroweroyimboro ombuyingo.
8 Onindo kenoyingomu, ngu oni oorengo ngundiro teyingo. Ene ngu oni, nowoondoyemo owoorongo ootooro, ngunonggo ngu ene Anutro manggowo, nguro mandeni, ngu nangge, suwooyi sano ngu keyoro, ko teyingo. Yo, ene oo ngundiro tero, nguro ene meyero, de omukondino oyimo koorowooro mete kumooweroyi.
9 Ngu muri tewoku, ngunonggo Anutdo Yisas oowooyi ngu okooro awuno oorengo yewo. Nguno ngu, Anutdo oowooyi gura inowoku, ngu oni oowooye bidodo dagayero, oowooyi urungga oorengo inoyingo.
10 Yo, Anutdo ngu Yisas yeni sobosobo koreteyingo yewoku, nguro ene sambo endemo oni, merako oni, oni kuri kumooyingo, enengo musiyomo oorootenggoku, ngu nguya sobowoote. Ngu oo bidodo, Yisas oowooyi bingami ero, ene keyi damonimo bodo oondoogero suwooyi sano oowooyi okoororuwanggo.
11 Yo, Anutdo Yisas oowooyi yeni urungga tunootetoni, nguro suwooyi sano, oni simoo bare bidodomo, oowooyi okooro ngu, ene oowooyi murini yootunoro ewanggo. Yisas Krayis, ngundo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ero ewanggo. Ene Yisas oowooyi ero okooro ngu, ene eweyi Anut oowooyi nguya okoowanggo.

Noore Ngu Soru Himi Ngundiro, Oni Kewooroyemo Oruwato

12 Arisa, ye Kristen dobookurine oorengo, Anutdo ye
kuri ko yoyowoku ngu, ngundiro nguro, no kuri yeno oru-
wonokuno, ngu naru nguno, ye suwooyi sano, Yisas Krayis
manggowo keyowonggoku, ngundiro nangge, no ataga,
oriroko oorootenoku, ngano nguya, ye komo, ngu muringga
ngu suwooyi sano ngundiya teyariyi. Nguro ngu, ye komo
ingootenggo. Yengombo nangge yanggango ma tero, ye
mete Anutro, ko ngu tero, enengo murini keyoweroyi, ngu
ereremo kini. Ene Anutdo yeno yanggango teyunooteku
ngu, asa, ye mete enengo koni gome tero, yade yade oororo,
Yisas yeno ko ombuweroyi naruno, ngu temukowa.
13 Noore ingooteto. Anutdo ye kewooroyemo nguya
ko teteku ngu, enengombo ye yanggango yunoro, enengo
mandeni keyoyi, ero yokutuyeroyingo. Yokutuyerootoni,
ye nguno ngu, Anut enengombo ingooteku, ngundiro ko
tetenggo.
14 Oo bidodo yendo tetenggoku ngu, ye komo yengo ebe,
sanggiriyega, rongge sambi muringga, ngu bidodo yokoya,
ye ko nangge teyi.
15-16 Ye ngu komo ngundiya teya ngu, nguro ngu, ye
mete gome nenengo ootooro, yeno biyomi gura ma oodoni,
nguno ngu, ye Anutro simoongo tero oruwanggo. Nguno
ngu, yeno oo biyomi gura nguya kini. Ene oni ye ke-
wooroyemo, ngunonggo mande muri biyomi tero, endey-
ootoyi, ene yengo endeyoyingo muriye ngu nenengo nangge
keyootenggo. Ye ngu Yisasro Mande Keta Mesarango ngu
yoro, gome dowootoyi, ndindi tetoningga ngu, ye mera ngaro
oni simoo bare, ngu kewooroyemo ngano oorootenggoku
ngu, ye soru himi oorengo suwoo ooreriko oorooteku, ngu
ngundiro. Nguro ngu, Yisas Krayis ko ombuweroyi, naruno
ngu, no yengo oni oni tewano. No nguno ingowanoku:
No kingo ko tero, yanggangone kingo ma yomburiyoyingo.
Kini, ye Krayisro mande muri gome, nguno endeyootoyi, ngu
engge gome tunootete, ero ingowano.
17 Ene ataga, nondo oo ingootenoku ye nguya ingoyi.
Yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu, yengo
wooro Anutno yetenggoku ngundiro. Anutdo enengo wooro
yeyingo oni, nguro wooro yeweroyi tetoyi, nguro ene oni oni
tero, ngundiro nangge, ene yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo nguya, kenoro, oni oni teyingo. Kuri, Anutro wooro
yeyingo oni, ngundo wooro yeweroyi eraya ngu Anutno
yeyingo. Gura ngu wooro yeweroyi, ko gura ngu Wayinmbo
wooro yeweroyi. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu
wooro yeweroyi ngundiro. Rom me oni, ngundo no nureyi
kumootoowe ngu, asa, no sidu darone ngu Anutno Wayin
wooro yeweroyi, ngundiro teyingo. Ngundiro tetoni nguro,

no mete oni oni tewano. Ngungga ngu ngandiro: no ngu
yeya Anutno wooro, ngundiro inoro, nguro noore oni oni
teteto.
18 Nguro ngu, ye ngu noya gobooro oni oni tewato.

Timootiro Mandeni

19 Ene, Oo Bidodo Simburi, Yisas ngundo etoni ngu, asa,
naru bodaga nangge yokoro, no Timooti sureyootoowe, yeno
oororo, naru bodaga yeno oodegogo, ko ngano ombuwa.
Ene ko omburo, ngundo yengo mandeye, ngu nono etoni
ingowano. Nguno ngu, noro nowoondone ngu yengo oni oni
urungga oorengo tewano.
20 Noro oni gura, Timooti ngundiro kini, ene ngu noya
nowoondonari guranangge. Enengo newende ngu, ye
hoorooweyerowero gome oorengo ingondudu tete.
21 No oo ngundiro yeno etenoku, ndawugaro, no oo ngu
watayi nguro: Oni songo gidarega ngu, enengo oo ngu
sobowoowero nangge ingootenggo. Ene Yisas Krayis, nguro
koni ngu sobowooro teweroyi, nguro gome ma ingootenggo.
No ngundiro ero ingoyingo.
22 Ene yendo Timootiro, ngu ingootenggoku ngu, ene oni
gome metemi. Enendo ngu no hoorooweneroro, mande
keta gome, ngaro koyi tetero, simooyembo awa awaye kono
hoorooweyerootenggoku, ngundiro.
23 Nono oo bidodo tunootewaku ngu, ingomukoro ngu,
ngu naruno, no ene sureyootoowe, ene yeno, nguno sodedo
oorowuwa.
24 Nondo ngu hamoo oorengo ingooteno. Oo Bidodo Sim-
buri, ngundo oore yomosiyootoni ngu, asa, no nguya, naru
bodaga, yeno nguno oorowuwano, ero ngundiro ingooteno.

Ipaporodayitasro Mandeni

25 Nondo ngu, no komo Ipaporodayitas, sureyootoowe,
yeno nguno oorowuni, ero ingooteno. Ene ngu noorengo
doboonani, ene ngu noya ko gobooro tero, nguno ene no
hoorooweneroro, Krayisro Mande Keta Mesarango, nguya
wesiyoro eyingo. Kuri yendo, yengo ko oni sureyootoyi,
nono ombuyingo. Enendo ngu no hoorooweneroro oodoni,
asa, no ene sureyootoowe, yeno ko oorowuwa.
26 Enengo newende ngu, ye yeyoweroyimboro hahangero,
ero ooroote. Ndadiro nguro, yendo ene sayidodo, ero
ingootenggoku, mandega ngu ingoro, nguro ene newende
kowuri, ingoro, ooroote.
27 Hamoo, kuri ngu ene sayi tero, kumoowero namoko
teyingo. Ene Anutdo enengo nowoondoyi tero, Ipaporoday-
itas, yeni, ene mete teyingo. Yo, Anutdo, enengo nowoon-
doyi teyinoro, ko no nguya, tenunoote. Anutdo ene yeni

mete tewoku, ngu nangge no nguya, kowuri gurado no
wirinerowa, ero ma ingoote.
28 Ngundiro nguro, no ene sureyootoowe, yeno nguno
oorowuni, ero hahangeteno. Nguno ngu, ye ene ko kenoro,
nowoondoye oni oni tetoyi, nguno ngu, noro kowurine, ngu
bodaga imakero uwa.
29 Nguro ngu, Oo Bidodo Simburi, ngu oowooyimo, ye ene
yoweroyimboro nowoondoye oni oni teyi. Ye ngu komo
oni gura gura ngundiromu, nguro oowooye bingamiye eya
okooyi.
30 Ipaporodayitas ngundo Krayis Yisasro konimo ngano
namoko kumoowero tewo. Enendo ngu keta oruweroyiga
nguro ingondudu urungga ma teyingo. Kini, ene ngu, ko nga
yendo ma teweroyi, nguro ene ngu tero, no hoorooweneroro
ngu teyingo.

3

Oni Ene Krayisro Newendemo Hamoo Tewaku Ngu, Ene Oni Gome Nenengo Oorengo

1 Ye Kristen konebane, no nga mandega nga wenga
yokowero ngandiro eteno. Ye ngu, Oo Bidodo Simburi,
nguro simoongo, nguro ngu, ye oni oni teyi. Nondo nga
mande oni etuyeroyingomboro, mande godange etenggoku,
nguro nondo yengo ko nakangowero, nowoondone kowuri
ma ingooteno. Ndadiro nguro, nga mandega nga, ngu
ye hoorooweyerootoni, enengo mande biyomi etenggoku,
yendo ngu kootuyisina yunowanggo.
2 Ye oo nguro ingonda teyi! Ngu ngandiro: Etuyeroyingo
oni godange, ngundo ganayeroro etenggo. Ye oni, yengo
goweye doongooro yomosiyowaku ngu, Anut doongeyimo,
ngu muri nenengo, ero ngundiro etenggo. Ngu oni oo
ngundiro etenggoku, ngundo ye ganayeroro, ko biyomi
tetoyi, nguro ye ingonda teyi! Ngu oni, ngu se koki biy-
omimbo, ye yokitenggoku ngundiro. Ndadiro nguro, enendo
mande etenggoku, ngu godange mande nangge. Ngundo
ye Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo bare
ingootenggoku, ngu yoyeni hamoo mande yokoro, enengo
mande godange, ngu nangge, keyowanggo. Nguro ene
ngundiro ingowero.
3 Yuda onindo goweyi doongooro yomoosiyoweroyi sung-
giga, ngundo ene oni simoo bare etuyeroro, ene Anutromu.
Ene ye enendo mande godange etenggoku, ngu ingootoyi,
nowoondoyemo hamoo ma tewero! Ngu oni, ene goweye
doongootoyi ngu, nguno ngu Anutdo oni nenengo, ero ma
ewa. Kini, noore komo Anutro nowoondonani hamoo

teyingo oni. Noore ko oo tetetoku, ngunonggo Anutdo noore
oni nenengo ero ma ete. Kini, goweye doongooweroyi sunggi
hamoo ngu ngandiro: Noorendo Anutro Yukanimo, ngu
yambo mande tero, Krayis Yisasro, oowooyi bingami nangge
ero okooteto.
4 No nguya, no mete murine oowooyingga tero, ye
etuyerowanoku, nguro oni simoo baredo, kenoro, etenggo.
Nga oningga nga ngu, ene oni nenengo nangge, ero in-
gootenggo. Yo, hamoo, no oo gome oowooyinggado, no
hooroowenerowerоyi moore.
5 Ngu ngandiro: noro narune, kandegura gidemboro
kabusagomo ngu, Yudaro tabango oninggado, no gowene
doongooro yomosiyoyingo. No osisambanani, Iserel, nguro
nangoni, Beniyaminro soweni. No ngu Hiburu mande
eteno. No ootoogero uru teyingo naruno, no ngu Parisi
oni, ngu mamana mande, ngu hamoo gome keyoyingo oni,
tunooteyingo.
6 Kuri, no Kristen oni yomburiyeroweroyi koyi, ngu yang-
gango tewono. Ene oni songombo nono mamana mande,
nondo keyootenoku, nguro no wirikonerowonggoku, ngu
ene biyomi gura, nono ma kenoyingo.
7 Kuri, nondo oo ngu ngundiro ero ingowonoku ngu, ene
noro ingondudune, ngu Anut doongeyimo, ngu nenengo
kini. Ngundiro nguro, ataga, nondo ingondudune kurimi
inowonokungga, ngu kootuyinoro, ko Krayisro ingoyingo
yooteno. Ngundiro nguro, oo ngu bidodomo yowonoku ngu,
kingo oo ngundiro tete.
8 Ngu hamoo, oo bidodo no kuri, ngundo no hooroowen-
erowa, ero ingowonoku, ngu ataga, no mete yokowano.
Hamoo oorengo, no oo ngu tewonoku, nguro no hamoo
ingooteno. Krayis Yisas, ngundo noro, Oo Bidodo Sim-
buri Simbune, ingoyingo. Ngundo oo bidodo dagayeroote.
Ngunonggo ngu, oo ngu tewonoku ngu, kuri yokowono.
Ooku kandangetoowe, ngu kingo oo ngundiro temukootoni,
nguro ngu, Krayisro murini yanggango dowoowero nguro
nangge ingondudu teteno.
9 Ngundiro ingowero, ingondudu tero, no eneya sugi
sugi oorootero. Nondo mamana mande, ngano oni gome
nenengo oorengo ootooro, nguro mandeni muri ngu gome
keyoro, oruweroyi nguya kini. Kini, no Krayisro nowoon-
donemo hamoo tetoni ngu, Anutdo ngu nowoondonemo
hamoo teyingongga, nguno ngu, oni gome nenengo oorengo,
ero ewa.
10 No ngu Krayisro hamoo oorengo ingoweroyi in-
gootenoku, nguro no enengo murini, no mete watayi, in-
gowero teteno. No ingowero, Krayis merenonggo, ko, keta

ootoogeweroyi naru, nguno enengo yanggangoni yowoku ngu, nondo oo ngundiro, ngu yowero ingooteno. No ataga, Krayisya ko gobooro tero, nguro enendo noorengo ogingo, koorowoowoku, no nguya, ngundiro koorowoowero ingooteno. Yo, onindo nowoondone hamoo teyingomu, nguro nureyi kumooweroyingga ngu, no nguro, nguya meyeteno.
11 Yo, nondo kumoowanoku, naruno ngu, nondo ngundiro ingooteno. Anutdo ene mete noyeni, ko keta tewano, ero ingoyingo.

Polndo Yanggango Oorengo Kendutero Oorowuyingo

12 Nondo ngandiro ma ingoyingo. Nondo ngu kuri Krayisro mande murini, ngu bidodo yowono, ero ingoro, no komo mete bidodo teteno, ero ingootenoku, ngu kini. Kini, no suwooyi sano Krayisro mandeni murini nenengongga, nondo ngu yowero, nguro no towootowoongooteno. Ngundiro nguro, Krayis Yisas, enengombo no kuri rogonerowoku, nguro no ngundiro ingooteno. Krayisdo, nono oo tetoni tunooteweroyiku ngu, kootuyisina, bidodo nono tetoni tunootewa, ero ingooteno.
13 Ye Kristen konebane, nondo ngu enengo mande murningga, ngu kuri yomukowono, ero ma ingooteno. Ene, no oo guranangemboro ingooteno. No oo koreteyingo yowonoku, ngu bidodobo, kuri kabetero, no oo kootuyisina, Krayisdo oo nunoweroyi, nguro koyi yanggango teteno.
14 Anutdo no Krayis Yisasro, ero negonerowoku ngu, enengo murini, gome nenengongga ngu, no towoongoro keyoro, nguno ngu, no ko yanggango tero, enengo murini, ngu nangge, keyoro, yade yade oororo, Anut enengombo noyoro, sambo endemo oorero, enengomboya oruwaro.
15 Noore Kristen oni simoo bare, onendo Anutro muri nenengo teweroyi, ngu gome watayi ngu, noore ngu muringga, ngu nangge, keyoro oruwato. Ene ye ingondudu songo gura moore tetoni ngu, Anutdo ngu yowoorengootoni, ye gome kenoro, tunoo ingowanggo.
16 Ene noore mande ataga, yootetokungga nga, ngu komo gome dowooro keyoro, yade yade oororo, noorengo murinaningga, ngu nenengo oorengo tunootetoni, nguno ngu kinitewa.
17 Ye Kristen konebane, ye bidodo, ngu komo noro mande murine, nga kenoya, ngundiya nangge teya keyoyi! Ye, Pilipayi Kristen oni simoo bare gidarega, ngundo Krayisro murini, ngu gome keyootoyi ngu kenoya, ko nondo murine tetoowe, yeno tunootewoku, ngu naruno, no yeya oruwonokuno, ye komo noorengo murinani, ngu gome kenoya, ngu nangge keyowanggo.

18 Naru oowooyingga no yeno ewono. Ngu oni onendo,
ngundiro etenggo. Noore Kristen oni ero etoyi, ene enengo
endeyoyingo, ngu biyomi oorengo nangge, ero ewono. Ngu
oni, nguro endeyoyingo biyomiye ngu, oni gidaregano tunoo
etuyeroyingo, ngu ene Krayisro mundi oni. Ngundiro oni,
ngu Krayisdo, enengo weti mbumbuwa andangeyunowoku,
nguro nowoondoyi, ma tetenggo. Ngundiro nguro, sendo
sorewero tetoni, no ko yeno eteno. Ngano ngu, oni oowooy-
ingga oorengo, ngu Krayisro mundi oni oorootenggo. Yo, ene
suwooyi sano weti mbumbuwadodo tetoyi, nguno ngu, ene
oni gidarega tunoo etuyeroro, ene Krayisro mande hamoo
ngu ma keyootenggo.
19 Ngundiro oni ngu, ene Setanro ende biyomi nguno
uro, suwooyi sano oonootewanggo. Ngu oni ngu Anut
enengombo ero oo tetoni tunootewerroyi, ngu ma tetenggo.
Kini, ene enengo goweyeboro, nguro oni oni teweroyimboro,
ngu nangge tetenggo. Ene ngundiro oo mande muri biyomi
gura gura tewonggoku, nguro oni gidaregaya, mande mande
oowooyingga ero, ene nguro oyimo kini. Ene, mera ngaro, oo
nggiringgara, nguro nangge ingootenggo.
20 Ngundiro nguro, ene noorengo ende hamoo, ngu
Anutdo sambo endega oorooteku ngu, nguno noorengo
ingondudunani oorooteku ngu! Noorengo, Oo Bidodo Sim-
buri Urungga, Yisas Krayis, ngundo endega yokoro, merako
ngano omburo, nguro noore ko yoyowa. Ngundiro nguro,
noore enengo ko ombuweroyi, naruningga, nguro noore
hahangero sobowoowato.
21 Ngu naruno nguno, ombutoni, enengombo Simburi tero,
sobowooro ootooro, ngunonggo, ene noore gowenani biy-
omingga nga, nguro yanggango kini, nga tetoni, ngu Krayis,
enengo goweyi ngundiro duridarinidodo tunootewa. Enen-
gombo ngu yanggangododo tero, ngunonggo, Oo Bidodo
Simburi Simbunani, enengombo oo bidodo yeni, enengo
keyi damonimo ombuyingo.

4

Oni Ene Komo Nowoondoye Gobooro Yero, Oni Oni Tero, Ingondudu Gome Metemi Yootenggo

1 Arisa, ye Kristen oni konebane, nondo yengo nowoon-
doyi tero, nowoondone ye yunooteno. Nondo yengo suwooyi
sano oni oni teyunootoowe, ye noro kone teyingo, ngu
digi beye uriyoweroyi ngundiro. No mande gidarega yeno
ewero. Ngu mande bidodo, nga yeno nakangowonoku, ye
komo ngu oo ngu gome ingoya keyoyi. Ngundiro nangge, ye

komo Oo Bidodo Simburi Urungga nguno yanggango dikayi, ero nguro eteno.

2 Yuwodiya ko Sinitiki, yari bare eraga, no mande bodaga yarino ewero. Yari ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, enengo namboni eraga, bine? Mete yari, ngu Oo Bidodo Simburi Urungga, nguno yanggango dikaya, nguno ingonduduyari ko nowoondoyari guranangge gobooro yeri.

3 Ge, Sudayigos, ge oni gidaregaya, ko gobooro teweroyi gome ingoote. Nguro ngu, no geno sumoo eteno. Gedo bare erayaga, nguno ooroya, hoorooweyerootooga, ko siyeri, ero sumoo gunooteno. Enendo ngu ene noya mande keta gome, ngaro noya gobooro dikaro, ko tewooto. Ngundiro nangge, erayaga, ngu Kelemen, ko, oni gidarega nguya, ko tero, enengo bidodo, noro ko gobooro nguya teyingo. Ngu oni ngu bidodo enengo oowooye ngu suwooyi sano keta oruweroyi bukga, nguno ooroote.

4 Suwooyi sano ngu, ye komo oni oni teyi! Ndawugaro nguro, ye, ngu Oo Bidodo Simburi, nguromu nangge. Nguno ngu, nondo ko eteno. Ye ngu komo oni oni teyi!

5 Oni bidodobo ngu, ene komo yengo ingootenggo. Ye oni imakeyingo ayibiyi oni oorootenggo, ero ingootenggo. Ye komo meyero, oni gidaregaro mande damoni etenggoku, ngu gome gome wirikoro ingowanggo. Ye oo ngu tero, ndatero nguro, Oo Bidodo Simburi, ngu nooreno ko ombuweroyi naruno nguno, ngu namoko ooroote.

6 Ye oo guraro guraro ingondudu urungga ma tero, nowoondoye biyomi ma ingowero. Kini, oo bidodoboro ngu, ye komo Anutno oo nguro etenggo. Ye oo gura guraro wenonoro kowuri gura gura, yoro, oorootenggoku ngu, arisa, Anutdo oo ngu hoorooweyeroni, ero ngu sumoo eya yemboongeyi. Ye oo ngundiro yemboongetoyi, ye komo eneno esosootetoyi, Anutdo, yeno oo hoorooweyeroro, oo yunoweroyiga, nguro esosooteyi.

7 Oni simoo bare, ngundo Anutro imakeyingoni ayibini murini, enengo oni yunooteku, ngu gome watayi kini. Yo, Anutdo yengo nowoondoye imakeyingo yeni, ngundo yengo ingondudu urungga, nguro nowoondoye biyomi yetoni, kowuri ingootenggoku, ngundo ye ma soboyerowa. Kini, ye Yisas Krayis nowoondoyemo hamoo tero, eneno ingootoyi ngu, asa, nowoondoye imakero ngu, biyomi ko ma yowa.

8 Ye Kristen konebane, naru bidodomo nga oo ngaro ingoyingo yoyi. Ngu ngandiro: mande muri bidodo hamoo oorengo, ko ingondudu gome, muri gome nenengo teyingo; Anut doongeyimo, oo biyomi gura kini; oo gome oorengo nangge; oo ngu mete bingami okooweroyi mete; asa, ngu ingoro, ngu nangge, gome dowooyi.

9 Mande muri bidodo nondo yeno ero etuyerootoowe, kuri
yowonggoku ngu, ko noro mandene ingoro, murine ngu
kenoro, ingowonggoku nguya, ngu ye komo ngu bidodomo
ngundiya teyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutro
imakeyingo murini, ngu yunootoni, yeya oruwa.

Pilipayi Onindo Oo Kingo Duwoo Soweyootoyi, Nguro Pol Oni Oni Teyingo

10 Ataga yendo noro ingoro, nowoondoye ko yokutu-
wootoyi, nguro ngu, no oni oni oorengo tero, nguro no Oo
Bidodo Simburiga nguno esosooteteno. Hamoo, kurimi, ngu
ye noro ingondudu tewonggoku, ene ye, nono orirokoyi
oruwonggokuno, nguro ye no oowooyingga hooroowen-
eroweroyi, ye ereremo kini.
11 No yeya ngandiro oo ngaro ma ewono. No oo guraro
wenonoyingo tero, nguro no ma eyingo. Kini, no kuri
ingootenoku ngu, oo gura, nono ombuwaku ngu, no nguro
ma boguwoowano. Ngu mete nangge.
12 Naru gidaregano, no angoyi oni oode, no naru gurano,
oo oowooyingga oorengo yoro, dowoowono. Nondo ngano
oode, ngundi musiyo gurano oode bine, nowoondone ngu
imakeyingo nangge, nguro no kuri watayi. Ngundiro nguro,
naru gurano, no oowari urungga neweroyi, ngu ingoro ngu,
ngundi naru gurano, no oowariro nguya, kumooro bine;
naru gurano, no oo urungga dowooweroyi ngu, ngundi
naru gurano ngu ooro wenonoweroyi nono tunootetoni ngu,
nguno bidodoboro ngu, oo mete nangge, ero ingooteno.
13 Nguro ngu, no, Krayis yanggangonimo, no oo bidodo
mete temukooteno.
14 Ene yendo komo ngu muri gome oorengo tero,
ye noya gobooro dikaro, no hooroowenerorо kowurine,
koorowooyingo.
15 Ye Pilipayi oni simoo bare, ye yengombo ngu ngandiya
watayi teyi. Kurimi ngu, no damoni yero, mande keta gome
mesarangongga, nga ero etuyerowonoku, no Masedoniya
mera yokowonomu, ngu naruno ngu, ye Kristen simoo bare,
yendo nangge noya, gobooro dikaro, nowoondoyi teweroyi
muringga ngu teyingo. Ye ngundiro tero, ngunonggo ye oo
kingo digi duwoo no nunoyingo, no ero ingoyingo.
16 Yo, no Tesalonayika merako oruwonoku, ngu
narunggano nguya, yendo nangge naru gura gura, no digibo
hooroowenerorо no nunoyingo.
17 Yendo ye oo kingo duwoo gidarega no nunoyi, nguro
ero ma ingooteno. Kini, nondo ngandiro ingowero: Yengo
muriye gome, ngundo Anut doongeyimo, ngu komo engge

gome oorengo tunooteni, nguro hamoo Anutdo oo urungga
yeno gumi yunowa, ngu ero ingowero ingooteno.
18 Yendo digi kingo, Ipaporodayitasno, soweyowonggoku
ngu, no rogoyimo urungga oorengo no daganerowoku ngu
yowono. Anutdo ye digi beye soweyoro kingo nunoyingo
nguro oni oni tero, ngundiro ngundiro, wooro ndindingo
gome metemi Yuda onindo eneno teyingomu, nguro nguya
ene gome ingoote.
19 Noro Anutga ngu, ene oo bidodo, nguro Simburi Sim-
bunani. Yengo Krayis Yisasro nowoondoyemo gobooro
siyeyingomu, ngunonggo yendo ooro wenonootenggoku,
Anutdo oo yunowa.
20 Anut noorengo awanani, noorendo suwooyi sano
enengo oowooyi bingami okoowato. Ngu hamoo oorengo.

Kambayeroyingo Mande

21 Nondo ngu Krayis Yisasro oni simoo bare bidodo kam-
bayeroro eteno. Ye Kristen oni konebane, noya gobooro
oorootetoku, ngudodo ye kambayeroro etenggo.
22 Anutro oni simoo bare ngu bidodo ye kambayeroro
etenggoku, ngu gidarega ngu mera ngaro oo sobosobo oni
oowooyi Sisa nguro yano ko tetenggoku, ngundo nguya
yengo kambayeroro mande nga soweyootenggo.
23 Nondo Anutno yemboongeteno. Oo Bidodo Simburi,
Yisas Krayis, gengo sumangengge ngu ene yunoya, go-
booro ootooya, yanggango teyunoni, ngundiro ero yem-
boongeyingo.

KOLOSI
Polndo Kolosi Oni Simoo Barero Nga So Uyingga Nga Nakangoyingo

Kolosiro Mande Tabango

Pol ya biyomimo oruwoku, nguno naruno, nga so uyingga nga, oni eraya kandeyarimo yeyingo. Nguro oowooyari ngandiro: Tikikas, ko Onesimus. Nga oni erayaga ngando nga so uyingga nga yoro, oororo, Kolosi simoo bareno yunoyingo. Kolosi, ngu Epesas ngu namoko, ngu Esiya merako nguno ooroote. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Polndo ko tero, mande keta gome ngu wesiyoro etuyerootoni, nguno ene nowoondoyemo hamoo ma teyingo. Kini, Pol ngu Epesasno ootooro, ene Epaparas soweyootoni, ngundo mande keta gome ngu wesiyoro ero, etuyerootoni, nguno ene nowoondoyemo hamoo teyingo. (Kolosi 1:7) Epaparas oningga ngundo ngu, ene kuri ende eraya Kolosi tanggeyimo nguno, nguro oowooyari ngu, Leyodisiya ko Hirapolis, (Kolosi 4:13) Pol, ene kuri ngu simoo bare ngu ma yeyoyingo. Ene nguro nowoondoyi tero nguro, ene yemboongeyingo.

Epaparasdo ngu etuyeroyingo oni godange, nguro omburo, Polno mande eyingo. Ngu muringga nguro, nga so uyingga nakangoro yunoyingo. Ndadiro nguro, ngu godange oni etuyeroyingo, ngundo ngu, oni simoo bare Kolosino nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yomburiyerowanggo ero, nguro nakangoyingo. Ngu etuyeroyingo oni, ngundo ngu, oowooye bingamiye ero okooweroyi muri ngu, ko Engel oni ngundiro eyingo. Yisas ngu Anut nangoni oorengo kini ero, ene ngu Engel oni nangge, ero eyingo. Ngu godange oni etuyeroyingo, ngundo ngu, ene ngandiro ingoro, etenggo. Oni ene komo mamana mande ngu keyoya ngu, goweye doongooya, ngunonggo Mosesro mamana mande gidarega nguya keyoyi, ero ingootenggo.

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo ngu Kolosi oni ngandiro etuyeroyingo. Ene komo Krayisro, ngandiro hamoo oorengo, ingowanggo. Krayis ngu Anut, ene duridarinidodo, enengo ingonduduyari, ko muri nguya ngu Krayis nangge. Anutdo kuri oo bidodo yemukoyingo naruno, nguno ngu, Krayisngga ngundo ngu, ene oo bidodo simburi nguro tabango, ko oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro tabango. Krayisdo nangge ngu, noore mbumbuwanonggo ko uriyeroro yoyoyingo. Ngundiro nguro, noore gome

bibiteweroyi ngu yunootoni, nguno noore mete suwooyi sano keta oruweroyi, ngu yowato.

Nga bukga ngaro mandeni gumi gumi ngandiro.

* Polndo kambayeroyingo. mandeni. 1:1-2.
* Polndo Kolosi oni simoo bareno esosootero, oowooye bingamiye ero okooyingo. Nguro nguya eyingo. 1:3-14.
* Krayisro yanggangoni nguro mande ero, ene koni nguro nguya eyingo. 1:15-23.
* Polndo enengo koni simoo bare guradiro guradiro, nguno ko tetoni, ene nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro eyingo. 1:24-2:5.
* Polndo Kolosi, simoo bare ngundo ene komo yowuruwooya, Krayisya ootooya, nguno ngu, ene komo godange oni, etuyeroyingo oni ngu oweyeroyi, ero eyingo. 2:6-3:4.
* Oore gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo, oni simoo barero muriye. 3:5-4:1.
* Ingoweroyi mande yanggango oorengo, ko okeyi ero, kambayeroyingo nguro mande. 4:2-18.

1 No Polndo, no ngu Krayis Yisasro Aposel. Anut enengo ingondudunonggo nangge ene no noyoro, Aposel noyewo. No nga so uyingga nga yengo nakangootoowe, noro doboone Timooti nguya nga mandega nga kandangero, ingoro, ene mete ero ewo.

2 Nondo nga so uyingga nga ngu, ye Anutro oni simoo bare noorengo dobookurinani Kolosi endemo oorootenggoku, ngundo Krayisro nowoondoyemo hamoo tero keyootenggoku, nguro nakango yunooteno. Noorengo Awanani Anutdo ngu sumange teyunoro, yengo nowoondoye ngu yeni, imakero oruwanggo.

Kolosi Onindo Krayisro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo

3 Noorengo yemboongeyingo naruno ngu, suwooyi sano, noorengo eraya eraya ngu noorengo Simbunani Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, nguro eweyi Anutno yengo esosootetero.

4-6 Yo, noore Anutno esosootetero, ndadiro nguro, noore ngu yengo mande ngandiro kuri ingoworo. Kuri hamoo Mande Keta Mesarango nga ngu yeno tunootetoni, ye kuri ingoro, nguro ye Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo. Nguro ngu, ye Anutro oni simoo bare bidodoboro nowoondoyi teyunootenggo. Nguro ye Anutdo oo sambo endemo oo ngu yunowero ewokungga, ngu sobowooro oorootenggo. Yo, Epaparasdo yeno Mande Keta Mesarango yunooteku, ngundiro nangge, mera bidodomo nga Mande Keta Mesarangongga nga simoo bare urungga oorengo,

suwooyi sano ngu ingoro, keyootenggo. Yo, ene muri
gome nenengo ngu keyoro, nguno engge gome oorengo
yeyi tunootete. Ngundiro nangge, yeno nguya ngundiro
muringga, ngu urungga tunootete. Yo, ye nguya damoni
yero, ngunonggo ngu Mande Keta Mesarango nga ingoro,
omburo, ataga ngano nguya Anutro sumangeni hamoongga
nga kuri ingootenggo.
7 Epaparasdo ye kuri, nga Mande Keta Mesarangongga,
nga ngu ye etuyerootoni, ye kuri ingoyingo. Epaparas,
noorengo ko gobooronani, ngu Krayisro ko oni gome
metemi. Ene ye hoorooweyeroro, Krayisro koni, ngu tete.
8 Yo, Epaparasdo nooreno etoni ingoworoku, ngu
ngandiro. Yuka Kundingiyi ngundo ye nowoondoye yeni,
Anutro simoo barero nowoondoyi teweroyi muringga, ngu
gome tetenggo, ero etoni ingootero.

Polndo Kolosi Oniro Anutdo Yanggango Yunoni, Ero Yemboongeyingo

9 Nguro ngu, noore yengo mande koretero ingoro,
ngu narunggano nguno, noore damoni yero oororo,
ataga, nga naruno nguya, noore suwooyi sano Anutno
ye hoorooweyeroro, ngandiro yemboongetero. O Anut,
gengo Yuka Kundingiyingge, ngundo gengo ingoyingo
gome metemi, ngu ene yunoya, yoyega, ingonduduye
gome himimonggo oo gedo ingooteku, ngu bidodo
ingomukowanggo.
10 O Anut, ge ene hoorooweyerootooga, oo gedo ingooteku,
ngundiya teyi. Ene ngundiro tetoyi, enengo endeyoyingo,
ngundo gengo simoo bare, ngu etuyerowanggoku, ngu ge
enengo Oo Bidodo Simburi. Gedo ene hoorooweyerootooga,
gengo muringge nenengo, ngu nangge, keyoya, ko nguya,
ge hoorooweyerootooga, enengo ko bidodomo, ngu engge
gome nangge, enggewa. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, ngu
gedo oo ingooteku, ingoyingongga ngu urungga oorengo
tunooteroruwa.
11-12 O Anut, gengo yanggangonggedodo ene yuno.
Ngundiro yunootoyi, ene nguno mete yanggango dikaro,
ngunonggo, kowuri gura gura koorowooro ootooro, ene ma
boguwoowanggo. Kini, ene mete nowoondoye, Awa geno
oni oni tero, esosootewanggo. Ndadiro nguro, gedo ene
yooneneyeroro, nguno oo gedo ene yunowero rogowootoyi,
sambo endemo himidodo oorooteku, ngu gengo simoo bare
nguya bidodo yowanggo, ero yemboongeteno.
13 Yo, Anut, noorengo Awanani, ngundo Setanro oorerini
nguro yanggangonimonggo andangeyeroro, ko yoyoyingo.

Yo, ene noore yoyoro, enengo Nangoni nguro gome ingooteku, ngundo oni simoo bare soboyerooteku, ngu kewooroyemo yoyewo.
14 Anutro Nangoni, ngundo noore uriyeroro, ko yoyoro, noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro kabeteyingo.

Krayisro Murini, Enengo Koni Nguya

15 Anutro Nangoni gogoro guranangge oorengo, Krayis ngundo Anutga noore ma kenoweroyingga, ngu kirarongo oorengo. Enendo ngu Anutdo oo bidodo yemukoyingongga, ngu bidodoboro tabango urungga oorengo ooroote.
16 Anutro Nangonimbo ene oo bidodo sambono, ko, merako oorootenggoku, ngu bidodo yemukoyingo. Yo, oo merako ngano noore tunoo kenootetoku, nguro simburi. Ngundiro nangge, sambono oo oorootenggoku, ngu noore ma kenootetoku nguya, enendo nangge ngu bidodo yetoni oorootenggo. Yo, oni ururu, ko, yuka nguro yanggangoye urungga oorengo, sambono, merako ngano nguya oorootenggoku, ngu bidodoboro simbuye. Oo yeyingo ngu bidodo, enengo oowooyi bingaminidodo tunooteweroyi, nguro ene yeyingo.
17 Ene oo ma yeyingo naruno nguno, ene oruwo. Enengo yanggangoni, ngunonggo, nangge oo bidodo yewoku, musiyemo musiyemo rogono oorootenggo.
18 Enengombo ngu, enengo oni simoo bare yowuruwooro oorootenggoku, nguro tabangoye urungga. Enengo, oni simoo bare ngu, enengo goweyi, ko, enengombo nguro simbuye oorengo. Enengombo ngu, ene koretero oorengo merenonggo ko ootoogeyingongga, ngundiro nguro, ene oo bidodoboro tabango koreteyingo urungga ooroote.
19 Anutdo, ngu enengo ingonduduni murini, ngu bidodo, enengo nangonimo nangge orini, ero gome ingoote.
20 Anutdo ngu mera ngaro oo bidodomo, ko, sambo endeboro oo bidodomo nguya, eneno nangge nowoondoye eneya gobooro guranangge yewero, ero ingoote. Ngundiro nguro, Anutdo Krayisro sidudarowo de omukondinonggo wendoni ombuyingo, ngundo noore yoyoro, Anutya yowuruyeroyingo. Nguno ngu, Krayisdo, noore Anutya kewooroko kawararayeroro, mundi tero oruweroyi murinaningga, ngu andangeyunoyingo.

21 Kurimi ngu, ye Anut tanggeyimo kini, oriroko songo oruwonggo. Ndadiro nguro, yengo ingonduduye, ngundo eneya mundiyi oruwonggoku, nguno ngu, ye muri biyomi tero oruwonggo.

22 Ene Krayis de omukondino kumooyingo muringga,
nguno ngu, ye Anutya nowoondoye gobooro guranangge
yero oorootenggo. Ndadiro nguro, Anutdo ngandiro ingoote.
Ene ye gome metemi oorengo, kundingiyi ene tanggeyimo
ootooro, nguno enengo doongeyimo, sugabo oo biyomi gura
kini, ngu gome nenengo oorengo ootooro, nguno enengo
tanggeyimo oruweroyi, nguro gome ingoote.
23 Ene ye komo nowoondoyemo hamoo teyingongga,
ngu gome yanggango dowooya, nguno yanggango dikaya
oriyi. Kinitetoni ngu, oo biyomi gurado ye yodowooro,
yowoosooro yoyowa. Nguno ngu, ye kuri nga mande
gomengga, nga ingoro, yoro, nguno nowoondoye hamoo
teyingo yanggango tetoyi, nguno Anutdo ko yoyoweroyi, ngu
yokowanggo. No Pol, nondo kuri nga mande gomengga,
ngaro ko oni tewonomu, ngundo eteno. Noorendo ngu
Mande Keta Mesarango nga ero, oni mera bidodomo
ewootowomu ngu.

Polndo Kolosi Oni Hoorooweyeroyingo

24 Krayis enengo goweyi, ngundo ogingo urungga
oorengo, enengo oni simoo bare yowuruwooyingo,
ngundo hoorooweyeroyingo. Ene no rogoneroyingo
ngu, ogingo nguya koorowooro, ngunonggo simoo bare
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu hoorooweyerowano.
Ngundiro nguro, nondo ataga, ye hoorooweyeroro, kowuri
koorowooweroyimboro oni oni teteno.
25 Anutdo no enengo koni teweroyimboro rogonerowoku,
ngu no enengo simoo bare hoorooweyeroweroyimboro, ko
oni tunootewono. Ene no ngu, enengo mandeni hamoo ngu
bidodo, ero yootunoweroyimboro, rogoneroyingo.
26 Kurimimonggo, nga mandega nga, ngu naru bidodo
osi sambanani doongeyemo ngu kombiteyingo oruwo. Ene
ataga, ngano ngu, Anutro oni simoo bare doongeyemo kuri
endesina tunoo oorengo tunootete.
27 Anutdo nga mande gome oorengongga nga, ngu kom-
bitero oruwoku, ngu oni sowe gidarega Yuda oni kini,
ngu kewooroyemo nguya, tunoo etuyerootoni, kenoro
ingowanggo. Nga mande kombiteyingongga nga, ngu
ngandiro. Krayisdo ngu yeya gobooro ooroote. Nguro ngu,
yendo oni oni tero, ene sobowootoyi, omburo, ko yoyowa.
Yo, ngu naruno, Anutdo ngu yengo oowooye bingamiyedodo
yunootoni, eneya gobooro sugi sugi oruwanggo.
28 Noorendo ngu koretero Anutnonggo, ingoyingo gome
oorengongga yoro, ngunonggo, noore Krayisro Mandeni

Keta Mesarango, ngu oni bidodomo yootunoro, ero etuyerooteto. Yo, noorendo komo mande yanggango ero, mamanayeroro biyomi ma tewero, ero, ko, oore mande gome nenengo ngu komo teyi, ero etuyerooteto. Ndadiro nguro, noorendo ngu oni simoo bare songo songo guranangge nangge bidodo yoyoro, Krayisno ombutooyega, ene komo Krayisro oni oorengo teya oriyi, ero ingoro, ko teteto.
29 Nguro ngu, Krayisro yanggangoni urungga no nunootoni, no ngu yanggangongga, ngu bidodo, enengo koni nga teteno.

2

Oni Ene Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Yanggango Teya, Ene Godange Mande Ngu Andangeyi

1 Nondo ngu ye ngandiya ingoyi, ero ingooteno. Nondo ngu ye, ko, Leyodisiya endemo, Kristen oni nguya, hoorooweyeroro, ko yanggango oorengo teteno. Ngu hamoo, ye nguya, Kristen oni simoo bare gidarega nguya, no ma neyoyingo, ene nondo ngu ye bidodo hoorooweyeroweroyimboro, ko yanggango oorengo teteno.
2 Nondo ngu ko yanggango oorengo tero, ndadiro nguro, yengo nowoondoye ngu yanggangododo tunooteya, ngunonggo ngu ye nowoondoyi teweroyi muringga nguya, ye woorogoyeroni, ero ingooteno. Nguno ngu, yengo ingonduduyemo, Anutro mande kombiteyingo, ngu tunoo oorengo ingowanggo. Ngu mande kombiteyingo nguro damoni, ngu Krayis nangge.
3 Yengo nowoondoye Krayisno yero ngu, asa, Anutdo ye hoorooweyerootoni, nguno enengo mande kombiteyingo ururu oorengo oorooteku, ngu ingonduduyemo tunoo oorengo ingowanggo.
4-5 Nondo ngu ngandiro ingooteno. Oni gurado godange mande gura ye ganayeroro ma yoyowero ero, nguro nondo mandega, nga eteno. Ngu hamoo, nondo yeya gobooro ma oorootetoku, ene noro ingondudune, ngundo ngu, naru bidodomo yeno ooroote. Nga naruno ngano, no yengo oni oni oorengo teteno. Ndadiro nguro, no yengo mande, ngandiro ingowono. Ye Krayisro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu yanggango oorengo, nguno yengo dobookuriyeboya nowoondoye, gobooro guranangge yetenggo.

Ye Komo Krayisno Woorogongoyagogo, Ye Keta Oruweroyiga Ngu Yowanggo

6 Yo, ye ngu Oo Bidodo Simburi, Krayis Yisas, ngu kuri yowonggo. Nguro ngu, ye komo eneya gobooro endeyoya oriyi.

7 Ye ngu komo eneno yanggango dikaya ootooya, de
ngu mera nogono yanggango dikaro ooreteku, ngundiya
dikayi. Ngundiro nangge, ya nguya, ngu ene samango
sanganimo yanggango dikatoni, ngunonggo yetenggoku, ye
ngundiya dikayi. Nguro ngu, ye komo noorendo mande
gome mesarango yeno, ero etuyerowootoku, nguro nowoon-
doyemo hamoo tetoningga, ye nguno yanggango dikaya
oriyi. Ngundiro ootooro, ngunonggo, ye suwooyi sano,
Anutno esosootero, yanggango teweroyi, nguro hahangeya
oriyi.

8 Ye komo ingonda teya oriyi! Kinitetoni ngu, oni gurado
kingo godange mandega yeno ero, ganaganayerowa. Oni
ngundiro, ngundo ene osi sambayeboro kingo mata mande
mande muri engge kini, nguro ero, ngunonggo, mera ngaro
mande muri nguro nangge etenggo. Ene Krayisro mandeni
hamoo, ngu ma ero keyootenggo.

9 Ye ingootenggo. Krayis ngu oni noore ngandiro. Ngu
hamoo, ene Anutro keta oruweroyiga, ngu bidodo Krayis
newendemo angero, oorero ooroote.

10 Krayisdo nangge sambono merako sobosobo tabango
oni oorootenggoku, ngu bidodoboro tabangoye urungga. Yo,
hamoo, Anutro murini nenengo, ngu eneno nangge angero
oorooteku, ngu yeno nguya angero, oorero oruwa.

11 Ye eneya woorogongoro, nguno Krayisdo yengo goweye
yomosiyoyingo muri hamoongga, ngu teyingo. Ngu ooga
ngu goweyeboromu kini. Kini, Krayisro murimo, ngu noore
nowoondonanimboro ingondudu kurimingga, ngu andan-
gero yokoyingo. Ngungga, ngu goweye yomosiyoyingo,
nguro muri hamoonggaku ngu.

12 Sono kundingiyimo ngu, ye Krayisya woorogongootoyi
ngu, Anutdo yengo nowoondoye kurimingga, ngu yoro,
mereno Krayisya mereyeroyingo. Ye ngu Anutro yanggan-
goni, nguro nowoondoyemo hamoo tetoyi, enengo yanggan-
gonimbo nangge, Anutdo kuri, Krayis merenonggo yokutu-
wootoni, ko keta ootoogeyingo. Ngundiro nangge, ye kuri
sono kundingiyi gimuyingo naruno nguno, ene ye nguya
yokutuyerootoni, oni keta tunootewonggo.

13 Kuri ngu, ye mande muri biyomi guradiro guradiro
teroruwonggo. Ye nguno nowoondoyeboro ingondudu
kurimingga ngu tero, keyoro oruwonggo. Nguno ngu,
ye Anut doongeyimo, kuri kumooyingo. Ene Anutdo
ye yooneneyerootoni, ye Krayisya gobooro keta oorengo
tunootero oorootenggo. Yo, hamoo, Anutdo noorengo biy-
ominani ngu bidodo kuri andangeyunoro kabeteyingo.

14 Anutro mamana mande nakangoyingo nguno,

noorendo oo teweroyi Anutdo ingooteku, nguno ooroote.
Naru bidodomo, noorendo biyomi tetetoku, ngundo yoyoro,
mande wirikoyingomo yoyewero tewo. Ene Anutro
sumangeni, ngunonggo, ene noorengo biyominani ngu
andangero, yoro, de omukondino Krayisya booroyeroro
sanggaweyingo.
15 Enendo oombooro biyomi bidodo, ko, nguro sobosobo
tabango onikudodo yanggangoye nguya andangeyingo. Yo,
de omukondinonggo, Anutdo enengo yanggangoye da-
gayeroro yoyokootoni, oni doongeyemo, oombooro bidodo
ngu kingo oni ngundiro tunootetoyi, Anutdo nangge yang-
gangonidodo ooroote.

Noore Ngu Krayisya Gobooro Kuri Kumooyingo

16 Nguro ngu, ye kuri Krayisya gobooro oodoyi, nguro
ngu, ye oni gura yokootoyi, ye goweye sanggawero mande
gura yeno oowari neweroyi, ngundi, sono neweroyi nguro
mamana mandeni yeno ma ewero. Ngundiro nangge, oni
gura yokootoyi, ngundo naru urunggaro, kombo keta amana
mayetoni, nguno yambo mande teweroyi; ngundi, Sabat
naruno yambo mande teweroyi, nguro nguya ye goweye
sanggawero mande gura ma ewero.
17 Ngu oo ngu kootuyisina oo tunooteweroyi, nguro kingo
gabogaboyi nangge. Ene Krayisngga, ngu hamoo oo engge
oorengo.
18 Oni gurado ene gaboya gaboya oo kuri kenoro, nguro
ingoyingo yoro ete. No ingondudune urungga oorengo oni
songo dagayerooteno, ero ingoote. Ye ngundiro oni ngu
yokootoyi, omburo, ngundo ye goweye sanggawero mande
ngandiro ma ewero. Yengo Anutdo oni oni teni, eya ngu,
asa, ye komo Engel, onino yambo mande teya, oni nowoon-
doyemo oriyi, ero ewa. Ngundiro oni nguro ingonduduye
ngu nowoondoye kurimi muringga, nguno windawinda tero
endeyootenggo.
19 Ngundiro oni, ngundo Krayis yoro, dowootoni, ma
ndindi tete. Ene Krayis ngu noorengo tabangonani oorengo.
Nga Krayisngga ngando ngu, ene goweyi ngu bidodo oowari
inootoni, nguro ngu wimbuyi sowe sowe, sinami utoyi, oo
goweyimo ngu bidodo dowooro woorogongootoni, yang-
gango ooroote. Nguro ngu, ene goweyi ngu Anutro yanggan-
gonimo urungga oorengo tunootete.
20 Ye ngu Krayisya gobooro kumooro, nguno ngu, ye mera
ngaro muri biyomi engge kinimo, nguno kuri yokoyingo.
Ndawugaro nguro, ye ataga, mera ngaro mamana mandeni,
ngandiro nga newendemo ko utenggo?

21 Yo, ngu ganayeroyingo oni, ngundo ngandiro etenggo.
Ge komo oo ngu ma dowoowero, ma towoongoro newero,
gengo kande dibigebo ma ikakowoowero, ero etenggo.
22 Ngundiro mamana mande ko oo ngu, noore ngu tetooye,
ngu sodedo biyomi yete. Ngu oniro ingondudunonggo
nangge, mamana mande ngu yero, noorendo komo ngu
keyoyi, ero etuyerootenggo.
23 Ene hamoo, ye komo ngundiro ingondudu biyomi, ngu
ma keyowero. Ndadiro nguro, ngu mamana mandega eteng-
goku, ngu ingondudu kurimingga, ngunonggo, ombute. Yo,
hamoo, ngundiro oni, ngundo enengombo ingootoyi, ene
ingoyingododo tetoni, nguno noore yowoosootoyi, enendo
yambo mande tewero ingootenggoku, ngundiro teteto, ero
ingootenggo. Yo, ene ngundiro tero, nguno nowoondo-
nanimo hamoo teyingongga, ngu woongooni utoni, yoyeni,
noore kingo oni ngundiro tunootero, noorengo gowenani
ogingo yunoyi, ero ingootenggo. Ene ngundiro mamana
mande, ngundo noore hoorooweyeroro, murinani kurim-
ingga, ngu ma woongooni uwa. Hamoo oorengo kini.

3

Anutdo Ngu Ye Krayisya Gobooro Kuri Yokutuyeroyingo

1-2 Anutdo ngu ye Krayisya kuri gobooro yokutuyeroyingo.
Nguro ngu, yengo nowoondoye ingonduduye bidodo oo sam-
bono awuno, Anutdo ye yunowero, nguro hahangeya oriyi.
Sambo endemo, Krayis ngu, enengo yaba bingamidodo,
bibiteteku, ngu Anut kandeyi koondosina bingaminidodo
ootooro, ngunonggo, ene oo bidodo sobowooweroyi kongga,
ngu tero ooroote. Nguro ngu, yengo nowoondoyi ngu Kray-
isro murini, gome nenengo, nguro nangge naru bidodomo
ingondudu teya, keyoya oriyi. Ye mera ngaro oo nguro ma
ingondudu urungga tero oruwero.
3 Yo, yengo nowoondoye kurimingga, ngu kuri ku-
mooyingo. Yengo ketaye hamoo oorengongga, ngu Krayisya
gobooro, Anut tanggeyi oorengomo kombitero oorootenggo.
4 Krayisdo ngu noorengo ketangga, suwooyi sano
oruweroyiga, nguro simburi. Kootuyisina ene
tunooteweroyi narunggano, nguno ngu, Anutdo ye nguya
bingamiyedodo Krayisya gobooro yunowa.

Noore Simoo Bare Keta Tunooteto

5 Nguro ngu, ye komo nowoondoye kurimingga, ngu
enengo mande muri biyomi ngu bidodo andangeya yokoyi!
Ngu oo biyomi ngu ngandiro: sebo barese mande muri
biyomi teweroyi; mande muri sugabododomu teweroyi;

nowoondoyemonggo bare songomboro ingoro yoweroyimboro; nowoondoye bidodo muri biyomi nangge teweroyi nguro hahangeweroyi; oni guraro oo kenomayingoweroyi.*
6 Yo, hamoo, Anutdo ngu muri biyomi bidodoboro, ngu sanggiri urungga tero ooroote. Ngundiro nguro, oni ene Anutro mandeni ma keyootenggoku, nguro gumi biyomi urungga yunowa.
7 Kurimi ye nguya, ngu oni biyomi ngudodo gobooro endeyoro oruwonggo. Ye nguya ngu mande muri biyomi, ngu bidodo teyingo.
8 Ene ataga ngu, ye komo ngundiro mande muri biyomi, ngu bidodo andangeya yokoyi! Ngu ngandiro: sanggiri teweroyi muri, nowoondoye biyomi yero boguwooweroyi muri; oniya kootuyesina mande muri biyomi teweroyi; oniya kootuyesina mande ero yomooyunoweroyi; yengo manggoyemonggo, mande sugabododo biyomi ngu eweroyi muri ngu teyingo. Ye komo ngundiro mande muri biyomi ngu bidodo andangeya yokoyi!
9 Ye komo dobookuriye ma ganayerowero. Ndadiro nguro, yengo nowoondoyeboro muri kurimingga, ngu bidodo kuri andangero yokoyingo.
10 Nguno ngu, ye oni keta kuri tunooteyingo. Yo, Anutdo ngu, ene kuri oni ketangga, ngu yeni tunooteyingo. Ene suwooyi sano, ene ko yanggango tero, ye hoorooweyerootoni, enengo murini, ye komo gome gome ingororootenggo. Ndadiro nguro, yengo muriye, ngu komo enengo kirarongo tunooteni, ero ingoote.
11 Ngundiro nguro, ataga, noore Krayisno oni wata guranangge oorooteto. Ngu ngandiro: noore oni sowe gidarega Yuda oni kini; Girik oni kini; oni goweye yomosiyoyingo ngu kini; oni goweye ma yomosiyoyingomu nguya kini; mande bungeye gura gura, ko muriye gura gura, nguro nguya kini; kingo kirikiri oni kini; oni enengombo soboyeroro oorootenggo; ngundiro, oni ngu bidodo, Krayisdo yoyeni, wata guranangge tunooteyingo. Yo, Krayis enengombo oni bidodo nowoondoyemo uro, nguno ooroote.

Noore Komo Nowoondoyi Teweroyi Muri, Ngu Yowato

12-13 Ngundiro nguro, Anutdo ngu ye kuri rogoyerootoni, ye enengo oni simoo bare oodoyi, ene yengo nowoondoyi teyunoote. Nguro ngu, ye komo mande muri ngandiro ngu yoyi. Ye komo oni bidodoboro nowoondoyi teyunoya, gome yomosiyeroyi. Ye komo yengo oowooye okooweroyi ngu yokoya, imakeyingomo ootooya, ngunonggo oni songomo

* **3:5:** (Ngungga ngu, godange anutga, nguro muri ngu keyootenggo).

mande muri imakeyingo, ngu teyi. Oni songombo yeno
biyomi gura tetoyiga ngu, ye nguro suwooyi sano, ene
hoorooweyerootooga, muri nenengo ngu tewanggo. Ene ye
kewooroyemo nguno, oni gurano, mande gura dobooyibo
eneno biyomi gura teyinoyingo tetoningga ngu, asa, ene
komo nguno yokoya, enengo weti mbumbuwani ngu an-
dangeya kabeteyunoni. Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo ngu, noorengo weti mbumbuwanani
kuri andangero kabeteyunoyingo, nguro ngu, noore nguya
komo oni gurado nooreno biyomi teyunootoni ngu, noore
nguya ngu andangeya yokoyi.
14 Nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo ngu muri
songo gome gidarega ngu bidodo dagayeroote. Ngundiro
nguro, nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo oo muri
gome bidodo yowuruwooro witumooro, ngundo oni gi-
darega nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
yunowa.
15 Krayisdo ngu yengo nowoondoye imakeyingo, ngu
yunoote. Ngu nowoondoye imakeyingongga, ngundo yengo
nowoondoye gome oorengo sobowooya orini. Yo, Anutdo
ene ye kuri negoyeroyingo. Nguno ngu, ye goweye gu-
ranangge ootooro, nguno ye nowoondoye imakeyingongga,
ngu yoyingo. Ngundiro nguro, ye komo Anutno suwooyi
sano esosooteroruwanggo.
16 Yo, Krayisro mandeni, ngu komo ye nowoondoye
newendemo, nguno hamoo uya orini. Nguro ngu, yendo
ngu komo dobookuriye etuyeroya, nguno ingoyingo gome
gome gura gurano gome yomosiyeroyi. Ye ngu komo Anutno
ngu, nowoondoyemonggo esosooteya, Anutro yambo bu-
kno yambo ngu utoya, yambo mande teweroyi yambo ngu
utoya, ko, yambo Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo yeni
tunooteteku, ngu nguya ureyi.
17 Oo bidodo yendo tero, nguro mandeno kono nguya
tetenggoku, ngu bidodomo, ngu Oo Bidodo Simburi Yisas
oowooyimo, nguno ye komo teyi. Ene oowooyimo,
ngunonggo, ye komo Anut Awaye nguno esosooteyi.

Kristen Simoonggoro Nguro Mandeni

18 Ye bare, ye ngu komo kamesumooye nowoondoyemo
oriyi. Ngu muringga ngu, Oo Bidodo Simburi, ngu doongey-
imo, gome nenengo oorengo.
19 Ye simoo, ye ngu komo baresumooyemboro nowoondoyi
teyunoya, yendo ene nowoondoye yeyi, ma biyomi yewero.
20 Ye simooye garo, ye komo oo bidodomo, awanamoyem-
boro manggoye gome oorengo keyoyi. Ndadiro nguro, Oo
Bidodo Simburi, ngundo muri ngundiro, nguro ingoote.

21 Ye simooyemboro awa awaye, ye komo yengo
simooyemboro muriye, ngu rogoyimo nangge
yoonenengoyeroyi. Ye ngu rogoga ngu dagaro ngu, asa,
ye enengo nowoondoye yeyi, bogudodo tewanggo.

Ko Oniro Mandeye, Sobosoboro Mandeye

22 Ye Kristen kingo ko oni, yendo ngu komo yengo so-
bosobo oni, nguro mandeye ngu bidodomo keyoyi. Kinite-
toni ngu, ye nguno kingo ko nguro irosarayi nangge
teroruwanggo. Ko hamoo tete, eyi, ero ma tero oruwero.
Kini, ye ngu komo, Oo Bidodo Simburi, nguro sosoreya,
ngunonggo yengo nowoondoyemonggo nangge komo, ko
gome nenengo teyi.
23 Yendo ndawu oo kongga tetenggoku nguno, ye komo
nowoondoye bidodo ko nguro ingoya, ko teyi. Ngu yendo
oniro ko ma tetenggo. Kini, yendo ngu Oo Bidodo Simburi,
nguro koni, tetenggo.
24 Ye ingoyi! Kootuyisina ngu, Oo Bidodo Simburi, ngundo
yengo ko tewonggoku, nguro urini yunowa. Ngu ko uriy-
ingga, ngu ye yunowero rogo tetoni ooroote. Ye ngu Krayis,
nguro ko oni tero oorootenggo.
25 Oni ene oo biyomi teteku ngu, ene biyomingga tewoku,
nguro urini gumi ngundiro yowa. Yo, hamoo, Anutdo ngu
oni simoo bare bidodoboro muriye, ngu muri guranangge
nenengo oorengo, nguno wirikoyerowa.

4

1 Ngundiro nguro, ye ko oniro sobosobo oni garo, ye komo
nguya muri gome nenengo oorengo, ngu yengo ko onino teyi.
Ye komo nguya ingoyi. Yengo sobosobo oorengo ngu sambo
endemo ooroote, ero ingootenggo.

*Yanggango Yemboongero, Nguno Gome Nenengo Endey-
owato*

2 Ye ngu komo yemboongeweroyi muringga, ngu gome
dowooyi. Yengo yemboongeyingongga ngu, ye komo gome
nenengo ingondudu teya, ngunonggo Anutno esosooteyi.
3 Ye komo Anutdo, noore hoorooweyeroni eya, nguya yem-
boongeyi. Enendo mete noorengo oore yoonenengootoni,
noore nguno Krayisro mandeni, kuri kombiteyingongga, nga
yootunoro, ero, oni etuyerowato. Nga mandega, ngaro no
noyoro, ya biyomimo noyeyingo.
4 Ye komo noro yemboongetoyi, nguno Anutro mande
kombiteyingo nga yootunoro, wesiyoro onino eweroyi ngu,
Anutdo ngu, nondo oo teweroyi ingooteku, ngundiro no
komo nenengo tewano.

5 Yendo oni Krayis nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu
kewooroyemo ootooya ngu, asa, ye komo Krayisro Mande
Keta Mesarango, nga ememangge eya etuyeroyi. Ye ko
teweroyi naru gura, kingo ma yomburiyowero.
6 Yengo mandeye ngu suwooyi sano, gome nenengo
sumangeyi oorengo etoyi, oni gidarega nowoondoyemo
gome oni oni sanganimonggo, ingowero ingootenggo. Oni
ye sumooyunoro, ingoweroyi etoyi ngu, asa, mande nenengo
gumi ewanggo.

Polndo Tikikas, Onisimas, Eraga Sureyeroyingo

7 Tikikasdo ngu nondo ko tetenoku, nga bidodoboro man-
deni yeno ewaku ngu. Ene ngu noorengo Kristen doboonani
oorengo, Oo Bidodo Simburi nguro ko oni, ko, ene nooreya
konani gobooro.
8 Nondo ene nga oo ngaro sureyootoowe, yeno
oorowuteku ngu, nguno ngu, ye mete noorengo ingowanggo.
Noorendo ndadiro oorootetoku ngu, enendo yengo
nowoondoye ngu yeni, yanggango teyinowa.
9 Onisimas ngundo Tikikas, noorengo Kristen doboonani
oorengo, ngu yoro, yeno ombuwariku ngu. Ndadiro nguro,
Onisimas ngu yengo dobooyega, enendo ngano oo bidodo
tunooteteku, ngaro mande mandeni ngu bidodomo etori, ye
ingowanggo.*

Polndo, Kolosi Oni Kambayeroro Mande Soweyoyingo

10 Arisitakasdo ngu noya ya biyomimo gobooro uro oo-
rooteroku, ngundo ye kambayeroote. Mak nguya, Banabas
buriburiyi, eraga nguya, ye kambayeroro mande sowey-
ooteri. Ene yeno ooroya tunootetoningga ngu, ye komo ene
yoya, sobowooya kawararangoyi. Nguro ngu, nondo yengo
mande soweyooteno.
11 Yisas, ngu oowooyi gura Yasitas, enendo nguya ye kam-
bayeroro mande soweyoote. Ngu Yuda oni sowengga, nguro
nga oni ngando, ene noya ko gobooro teteto. Yo, ene noro
ko gobooro oni, kewooroyemo ko tero, Anut ngundo simoo
bare soboyerooteku muringga, ngu simoo bareno wesiyoro
etenggo. Yo, hamoo, ene no gome hoorooweneroot oyi, no
nowoondone imakewo.
12 Epaparasdo nguya, ye kambayeroro ete. Ene nguya,
ngu yengo oni gura, ene Krayis Yisasro ko oni. Enendo
suwooyi sano, ye hoorooweyeroro, ko yanggango tero, yem-
boongero ooroote. Enendo yengo Anutno yemboongeteku,
ngu Anutdo ye yoyeningga, enengo murini, nenengo nguro
ingooteku, nguno yanggango dikayi, ero koyi teroroote.

* **4:9:** (Onisimas ngu Palimonro kingo ko oni).

Yengo nowoondoyemo, ngunonggo, Anutro ingonduduni murini ngu bidodo hamoo oorengo ingowanggo.

13 Nondo enengo murini, ngu kenoro, nguro oni oni tero, nguro yeno eteno. Enendo yengo ko yanggango oorengo tero, ye hoorooweyeroro, ngunonggo, simoo barero nguya ko tero, ngunonggo ene Leyodisiya, Hirapolisno, simoo bare oorootenggoku, nguro koyi tete.

14 Noorengo doboonani, Luk, ngu noorengo yomosiyeroyingo oni gome oorengo (Doguta gome), ko, Dimas nguya ye kambayeroro mande eteri.

15 Yendo noro kambayeroyingo mandene nga, ngu noro dobookurine Leyodisiya endemo oorootenggoku, ngu nguya yunoyi. Nimba, Kristen barega nguya, ko, Anutro simoo bare enendo yano yowuruwooro yambo mande tero oorootenggoku, ngu noro mande nga yunootoyiga, ene nguya kandangeya ingoyi.

16 Yendo mandene nga kandangeya, ingoya ngu, asa, ye komo soweyootoyiga, Leyodisiyano, Kristen simoo bare oorootenggoku, nguno nguya, oorowutoningga ngu, ene nguya kandangero ingowanggo. Ngundiro nangge, noro so uyi Leyodisiya simoo bare yunootoowe ngu, ye nguya kandangero ingowanggo.

17 Yendo Akipasno ngandiya eyi. Ge komo ingonda teya, Oo Bidodo Simburi, nguro koningga, nguno ge rogogerowoku, ngu gome nenengo oorengo teya, temuko, eya eyi. Eyingo.

18 No Pol, no nenengombo, ngu ye kambayeroro mande nga nakangoro, yengo soweyooteno. Ye ngu komo noro ingondudu teyi! No ngu ya biyomimo oorootenoku nga! Anutro sumangeni, ngu yeya orini. Ngu hamoo.

1 TESALONAYIKA
Polndo So Uyi Koreteroga Tesalonayika Oniro Nakangoyingo

1 Tesalonayikaro Mande Tabango

Pol, ngu, ene Korind endemo nguno oruwoku, ngu naruno nguno, ene nga so uyingga nga ngu, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, Tesalonayikano oruwonggoku, nguro nakangoro yunoyingo. Tesalonayika ngu, Masedoniya merako nguno ende urungga oruwoku, ngu wendeyi tanggeyimo. Polro endeyoyingo tambu eraya, nguno ene Anutro mande gome keta ngu ero wesiyoyingo. Nga ngu koretero, Polndo mande gome keta ngu, Tesalonayika endemo simoo bareno ngu ero, wesiyoyingo. Ngu naruno, ene mande gome keta ngu ero wesiyootoni, nguno simoo bare gidarega, ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni, tunooteyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare gidarega ngu, Yuda oni nangge, simoo bare gidarega bidodo ngu, Yudanonggo ma ombuyingo. Ngu Polro oni ngu, ngu Yuda oni ngu, enengo muriye kurimi ngu yokootoyi, nguro Yuda oniro tabango ngundo nowoondoye biyomi yetoni, nguro ene Pol ko enengo oni simoo bare ngu oweyerootoyi, ene saro Beriyano oororo tunooteyingo. Kootuyisina, Polndo Timooti sureyootoni, Tesalonayikano oorowuyingo. Timooti ko ombuyingo, naruno ngu, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, Tesalonayikano oorootenggoku, nguno ko tewoku, nguro mandeni gome ngu, Polno wesiyoro eyingo.

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo Anutno esosooteyingo, ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango, nguro ko Tesalonayika simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Polro nowoondoyi oorengo tewonggoku, nguro nguya ingondudu urungga oorengo, Polro teyingo. Nga so uyino ngu, Polndo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyinowero nguya, ko enengo sumoo mande eyingo, gumi nguya ero, kumooro muri nguya eyingo.

Nga bukga nga mande gumi gumi nguro mandeni ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1.
* Ene Anutno ngu simoo bare nguro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro esosooteyingo. 1:2-2:12.
* Polro murini, nguro mandeni ko Polndo Tesalonayika simoo bare kewooroyemo oruwoku, nguro mandeni. 2:13-3:13.

* Muri gome nenengo oorengo, ngu simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo. 4:1-12.
* Yisas ko ootoogeyingo, nguro mandeni. 4:13-5:11.
* Mande gidarega ko okeyi ero, kambayeroyingo. 5:12-28.

1 No Polndo nga so uyingga, nga Sayilas ko Timooti eraga nguya, hooroowenerootoyi nakangooteno. Nga so uyingga nga ngu, Awa Anut, Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, nguro simoo bare Tesalonayika endemo, nguno Kristen yowuruno oorootenggoku, yengo noorendo nga mandega, nga nakangoyunoro soweyoyunooteto.

Noorendo, yengo Anutno yemboongetooye, O Anut, gengo sumangengge, ko, gengo imakeyingo muringgega, eneno yunoyi, ero yemboongeteto.

Tesalonayika Simoo Bare Yisasro Nowoondoyemo Hamoo, Ngu Yanggango Teyingo

2 Naru bidodomo yemboongetetokuno, noore ye bidodo, Anutno esosootero yemboongeteto.

3 Yo, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngunonggo ko gome teweroyi murimo ko tetenggoku, ngu noorendo ingoro, nguro Awa Anutno esosooteteto. Yendo ngu dobookuriye songo nowoondoye yunoro, ko, yengo nowoondoye yanggango teyinoro, ngunonggo ye Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu sobowooro, suwooyi sano hahangero oorootenggo. Ngundiro nguro, noorendo narudodomo, ngundiro oo ngu ingoro, nguro noore Awa Anutno yengo yemboongero oorooteto.

4 Ye Kristen dobookurine, Anutdo yengo gome ingoote. Nguro ngu, noore kuri ingooteto. Anutdo ye enengo oorengo rogoyerowo, ero ingooteto.

5 Ndadiro nguro, noore ye kewooroyemo tunootero ngu, Anutro Mande Keta Mesarango nga ngu, noorendo yeno kingo ma wesiyoro eyingo. Kini, noore Yuka Kundingiyimboro yanggangoni, ngundo noorengo nowoondonanimo hamoo teyingo, ngu yeni, yanggango tetoni, ngunonggo Anutro Mande Keta Mesarango ngu yoro, ye kewooroyemo ombuyingo. Yo, hamoo, kuri noorendo muri gomemu, ye kewooroyemo hoorooweyeroweroyimboro ko tewootoku, ngu ye kuri ingootenggo.

6 Ye noorendo muri gomengga, ngu kenoro keyoro ngu, asa, ye Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro muri nguya keyoyingo. Ene kowuri oowooyingga oorengo, ngundo wiriyerootoni ngu, ye nguro kowuri urungga ma ingoyingo. Ndadiro nguro, Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, Anutro Mande Keta Mesarango, ngu ingoro, oni oni teyingo.

7 Ngundiro nguro, yengo muriye gomengga ngu, Masedoniya mera, Akayiya (Giris) merako simoo bare, Yisasro
nowoondoye hamoo teyingo, ngu etuyeroyingo.
8 Ye Anutro Mande Keta Mesarango, ngu yanggango wesiyoro etoyi, giramu ngguyi urungga ngundiro tunooteyingo.
Mande ngu yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu Masedoniya mera, Akayiya merako, nguno tunootero, ko,
mera bidodomo nguya, tunootetoni ingoyingo. Ngundiro nguro, oni kuri ingowonggokuro, noore nguro ko ma ewato.
9 Ndadiro nguro, noore kuri yeno oorowuwootoku nguno, oni simoo bare yendo ndadiro ooga ene doongeyemo
tewonggoku, nguro mandeni ngandiro eyingo. Yendo yengo oombooro biyomi yokoro, ye nowoondoye yowoorengoro, ye Anut hamoo suwooyi sano keta oorootekungga, nguro nowoondoyemo hamoo tero, nguro ye enengo ko oni
tunootero oorootenggo.
10 Ngundiro tero, ye Anutro Nangoni, Yisas, sambononggo, ko omburo, yoyoweroyi, ngu sobowootenggo. Ndadiro
nguro, kuri Yisas, de omukondino noorengo weti mbumbuwaro kumootoni, Anutdo merenonggo ko yokutuwootoni,
keta ootoogeyingo. Ngundiro tero, ngunonggo ene noorengo weti mbumbuwa biyomi ngu bidodo uriyoyingo. Ngundiro
nguro, kootuyisina, noore Anutro sanggirini tunooteweroyi, ngu ma yowato.

2

Polndo Tesalonayika Onino Ko Teyingo, Nguro Eyingo

1 Arisa, ye Kristen dobookurine, ye yengombo kuri ingowonggoku, noorengo ko ye kewooroyemo ko tewootoku,
ngu kingo ma teyingo.
2 Kini, ye nga kowuringga, nga nguya, ingootenggo. Kuri noore ye Tesalonayika onino ma ombuyingo naruno, noore
Anutro Mande Keta Mesarango Pilipayi endemo oni ngu yunoyingo. Ene noorendo ngundiro tetooye ngu, Pilipayi
merako oni, ngundo kowuri gura gura, noore yunoro, kootunanisina mande biyomi gura gura nooreya eyingo.
Yo, ene ngundiro tetoyi, ene Anutdo yanggango noore yunootoni, nguro noore mete yeno omburo, Anutro Mande
Keta Mesarango ngu wesiyoro yeno ewooto.
3 Ngu naruno nguno, noore ye kewooroyemo omburo, nga mandega, nga wesiyoro ewootoku ngu, noore godange
mande ma ero, ngundi, mande muri biyomi gura tero, nguno ye ma ganayeroyingo.
4 Kini, Anut enengombo noore rogoyerootoni, omburo, yeno, enengo Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro

yunooteto. Ye kewooroyemo omburo, mande keta gome
wesiyoro, etetoku kongga nga, yendo kenoya, oni oni teyi,
ero kini. Kini, noore Anutdo yeyoya, oni oni teni, ero, nguro
ko teteto. Ndadiro nguro, Anutdo noorengo ingondudunani,
nowoondonani nguya wirikoro, kenoro ingoote. Noorendo,
mete enengo koni nga teweroyi, Anutdo nguro ingoote.
5 Hamoo oorengo, Anut watayi tero, ko, ye nguya, kuri
ingootenggo. Nga mandega yeno wesiyoro etuyerootetoku
nga ngu, ye ganayeroro, yengo oo kenoro nguro ingoro,
yoweroyimboro mande gome nga, ma eteto.
6 Kini, noore ye kewooroyemo mande wesiyoro etetoku
nga ngu, yendo simoo bare gidarega nguya, mande nga in-
goya, nguro ye noore bingaminani okooyi, ero kini. Hamoo
oorengo kini!
7 Hamoo, noore ye kewooroyemo, Krayisro Aposel oni,
oorooteto. Ngundiro nguro, noore mete yeno etooye, yendo
ngu komo noore hoorooweyerowanggo. Ene noorendo yeno
ngundiro ma eyingo. Kini, noore Anutro mande hamoo,
ngu yeno ememonggo wesiyoro ewootoku, ngu baredo,
enengo simoongo gome soboyerooteku muringga, ngundiro
noorendo yeno tewooto.
8 Noore yengo gome oorengo ingooteto. Ngundiro
nguro, noore Anutro Mande Keta Mesarango, ngu wesiy-
oro yunoro, noorengo ketangga nga yokoro, ngundo ye
hoorooweyerowero meyeteto. Ndadiro nguro, ye kuri
noorengo dobookurinani oorengo tunootewonggo.
9 Dobookurinani, ye kuri ingootenggo. Noore ye ke-
wooroyemo Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro,
etooye ngu, yendo noore soboyeroyi, ero, kowuri ye ma
yunowooto. Kini, noore Mande Keta Mesarango, nga yeno
wesiyoro ero, ko, suwooyi sano nguya, no kandenembo ko
yanggango tero, noorengo oowari yoweroyimboro tewono.
Ndadiro nguro, noore kowuri ye yunoweroyi nguya kini.
10 Ye kuri ingootenggoku, ngu Anut nguya ngandiro in-
goote. Noore ye Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo,
simoo bare kewooroyemo oruwootoku, nguno noore muri
kundingiyi, nenengo nangge tero, oo biyomi gura yeno ma
teyingo.
11-12 Ye ingootenggo. Merako ngano, awaye gurado enengo
simoongo gome soboyerooteku, ngundiro nangge, noorendo
yeno nguya, ngundiro teyingo. Ngu ngandiro. Noorendo
yengo ingonduduye yokutuwooro, nowoondoye yanggango
yunoro, eririyerootetoku ngu, Anutdo muringga, ingooteku
ngundiya teyi, ero, nguro yeno yootunoro eteto. Ndadiro
nguro, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, Anutro

ingootenggoku, ngu yanggango oorengo teya oriyi. Ye
ngundiro oodoyi, asa, Anutro endeningga, enengo simoo
bare soboyerooteku, nguro duridarinidodoga, nguno uwero
negoyerowoku, nguno uwanggo.

Kristen Oni Ene Komo Yanggango Dikaya, Kowuri Koorowooyi

13 Ye Anutro Mande Keta Mesarango ngu noorendo etooye,
ye ngu ingoro, nowoondoyemo hamoo tewonggoku, ngu ye
kuri ingootenggo. Ngu mandega ingowonggoku ngu, ye
oniro mande, ero ma ingoyingo. Kini, yendo ngu Anutro
mande hamoo oorengo, ngu ero ingoyingo. Ngundiro nguro,
hamoo mande, ngu Yuka Kundingiyimbo nowoondoyemo
ko tetoni, ngunonggo engge gome oorengo tunooteyingo.
No ngu kenoro, nguro suwooyi sano Anutro esosootero,
yemboongerorooteno.
14 Ye Kristen dobookurine, Kristen oni simoo bare Yisas
Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, Yudiya merako
oorootenggoku, nguno kowuri tunooteyingo, ngundiro yeno
nguya, tunootete. Ene Yisasro nowoondoyemo hamoo tetoyi,
nguro Yuda merako oni gidaregado, kowuri gura gura
ene yunootoyi, koorowooyingo. Ngundiro nangge, ataga,
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro Tesalonayika
endemo oni, ngundo kowuri urungga ye nguya, yunootoyi,
koorowootenggo.
15 Yo, kurimi, Yudiya merako, Yuda onindo, noorengo
Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ko, Anutro ingondudu
eyingo oni oowooyingga nguya, yureyi kumooyingo. Ene
ngundiro muri biyomi ngu tero, ngunonggo noore nguya,
oweyerootoyi sayingo. Enendo oni bidodoboya, mundi
mundi tero oodoyi, Anutdo enengo muriyengga nguro ma
ingooteku ngu!
16 Ene oni sowe gidarega Anutro Mande Keta Mesarango,
nga ma ingowero, ero ingootenggo. Ngundiro nguro,
noorendo saro, Yisasro Mande Keta Mesarango, nga we-
siyoro eweroyi oorenani goodootenggo. Ndadiro nguro,
enendo ngu ngandiro ingootenggo. Oni sowe gidarega,
ngundo Yisasro nowoondoyemo hamoo ma tewero, ero
ingootenggo. Ene ngu muri biyomingga, ngu tero oodoyi,
nguro enengo weti mbumbuwaye urungga oorengo oore-
toni, nguro Anutro sanggirini urungga oorengo, kuri eneno
tunooteyingo.

Polndo Ngu Tesalonayika Oni Ngu Yeyoweroyimboro Ha-hangeyingo

17 Ye Kristen dobookurine, Yuda onindo ye kewooroyemo,
ngunonggo noore oweyerootoyi sawooto. Ene noorendo,

ye ngu ma kabeyerooteto. Kini, suwooyi sano noorengo ingondudunanimo, ngu sodedo yeno ko omburo, yeyowero hahangero oorooteto. Ene Setando, noorengo oorenani goodooyunoote.

18 Yo, hamoo, naru urungga nguno, noore yeno ko ombuwero ingooteto. No Pol, nondo nguya, yeno omburo yeyoweroyimboro ingooteno. Ene Setando noorengo oore suwooyi sano ukingoro ooroote.

19-20 Kootuyisina, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ko omburo noore yoyoweroyi, naruno nguno, noore ndawu ooga ngu sobowooro, oni oni tewato? Ndawu ooga ngu noorendo kongga tewootoku nguro uriyi? Ye Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni Tesalonayikano oorootenggoku ngu, ye ngu noorengo uriyi! Yo, hamoo, ye nooreya Yisasno dikawatoku nguno ngu, yendo ngu noorengo duridarinani, ko, yendo ngu noorengo oni oni teyingo urungga!

3

Polndo Timooti Soweyootoni, Tesalonayikano Oorowuyingo

1-3 Asa, ye Kristen dobookurine, noore yengo nowoondoye hamoo teyingo, nguro enggeni naru pirungga ma ingoro, nguro noore mandeni ingowero hahangewooto. Ngundiro nguro, noore Atens endemo ootooro, ngunonggo noore Timooti sureyootooye yeno oorowuwo. Timooti ngu Anutro ko oni, noorengo Kristen doboonani, ene nooreya Krayisro Mande Keta Mesarango, oni simoo bareno wesiyoro eweroyi oni nooreya ko teteto. Ene yeno oororo, ye hoorooweyerootoni, nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggangododo tero, nguno yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ma yokowanggo. Ndadiro nguro, ye kuri ingowonggo. Noorendo yeno ewootoku ngu, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo tetooye, nguro mundi onindo, noore kowuri yunootoyi, koorowooro oruwato, ero etooye, ingoyingo.

4 Yo, hamoo, ye kuri ingoyingo. Kuri, noore ye kewooroyemo ootooro, nguno noore Yisasro Mande Keta Mesarango, wesiyoro etooye, nguro mbumbuwadodo onindo kootunanisina mande ero, kowuri gura gura yunootoyi, noore yeno mande ngundiro ewootoku, ataga oo ngundiro tunootete.

5 Ngundiro nguro, no Timooti soweyootoowe, oorowu-
woku ngu, nguro damoni ngandiro. No yengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu ingoweroyimboro. No nowoon-
done kowuri ingowonoku ngu, Setando, ye towooyeroro,
ganayeroro yowoosooro, enengo oore biyomingga, nguno
yoyewakuro, nguro kowuri ingowono. Ene ngundiro tetoni
ngu, asa, noore yeno ko yanggango tewootoku, ngu kingo
kinitewa.

Timootindo Mande Gome Yoro, Polno Ko Ombuyingo, Nguro Mande

6 Gome oorengo! Ataga Timooti ko omburo, yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande gome etoni,
ingooteto. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngu yang-
gango yero, Kristen dobookuriye bidodo nowoondoye
yunootenggoku, nguro etoni ingooteto. Ene ngandiro ero,
ye noore ingondudu yeroro, nowoondoye noorengo gome
tero, ye noore yeyowero, hahangetenggo. Noore nguya, ye
yeyowero, hahangeteto.
7 Ngundiro nguro, ye Kristen dobookurine, noore yengo
mande gome ingootooye, ngundo yengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngu yanggango oodoni, nguro ngu, ngundo noore
nowoondonanimo hamoo teyingo, yanggango teyunoote.
Ngu mandega, ngundo ngu, noorendo kowuri koorowoote-
toku, nguno gome hoorooweyeroote.
8 Ataga noore ingooteto. Yendo Oo Bidodo Simburi, nguro
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oodoyi,
ngunonggo noorengo nowoondonani hamoo teyingongga
ngu nguya yanggango teyunoote.
9 Nguro ngu, Anutro doongeyimo, noore yengo oni oni
terorooteto. Ngundiro tero, noore suwooyi sano, yengo
Anutno esosootero yemboongerorooteto.
10 Yo, naru bidodomo yemboongetetokuno, noore
nowoondonani bidodomo, ye yeyoweroyimboro
yemboongero oorooteto. Noore ye kewooroyemo ko ootooro
ngu, asa, noore mete yengo nowoondoye hamoo teyingo,
ngu yanggango teyunowato.
11 O Awa Anut, ko, noorengo Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, Yisas, nondo enengo ngandiro yemboongeteno.
Gedo noorengo oore, eneno oorowuweroyi ngu yeyunootoyi,
noore mete eneno oorowuwato.
12 Oo Bidodo Simburi Simbunani, gedo ene nowoondoye
yeyi, Kristen simoo bare, ngu enengo kewooroyemo, ko, oni
gidarega bidodo nguya, nowoondoye ebe ino ino tewanggo.
Gengombo ngu muringga, ngu tetooga, ngundo yeningga,
eneno nguya urungga oorengo tunooteya orini. Gedo ene
hoorooweyerootooga, enendo Kristen dobooyi, ko, simoo

bare gidarega nguya, newende inoni, noorendo nowoondo-
nani ene yunootetoku, ngundiya teyi.
13 O Awa Anut, ge enengo nowoondoye yega, yang-
gango yetoningga, ngunonggo ene mete, ge doongenggemo,
kundingiyi oorengo tero, nguno biyomi gura, eneno ma
oruwa. Ngundiro hoorooweyerootoyi oodoyi, nguno gengo
Nangongge Oo Bidodo Simburi, Yisas, ngundo enengo key-
imo, oni ngudodo ombuyingo naruyemo nguno, yanggango
dikawanggo. Nguro no geno yemboongeteno.

4

Anut Doongeyimo Nenengo Endeyoweroyi, Nguro Mande

1 Ye Kristen dobookurine, nga so uyingga ngaro mande
wenga ngandiro. Anutdo muri gome yendo teyi, ero in-
gooteku, ngu nondo etuyerowonoku, ngu ataga ye key-
ootenggo. Ngu gome oorengo. Ene noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas oowooyimo, no yengo ngguy-
inggayi tero, nguro sumoo mamanayerootetoku, ye komo
kootuyisina nguya, naru bidodomo, ngundiya nangge key-
oya tetoyiga, ngu ooroya yeningga, urungga tunooteya oriyi.
2 Ye kuri ingootenggo. Noorendo mande etuyeroro
yunowootoku ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas,
nguro yanggangonimo, oowooyimo nguya yunowooto.
3 Anutro ingondudunimo ngu, ye komo ngandiro muri ngu
teyi, ero ingoote. Ye bidodo komo muri kundingiyi oorengo,
ngu nangge keyoyi. Ye bidodo sebobarese buribari teweroyi
muri biyomingga, ngu ma keyowero.
4 Ye bidodo komo ingonduduye, nowoondoye, gome
sobowooya, ngunonggo baresumooyemboya muri gome,
Anutdo nguro ingooteku, ngu teya, kundingiyi oriyi.
5 Ye simoo, oniro bare gura ma kenomayingowero.
Ngundiro nangge, ye bare nguya, simoo gura ma kenomayin-
gowero, Anut watayi kini, onindo tetenggoku, ngundiro ma
tewero.
6 Ye komo dobookuriye ganayeroro, nguro oo gura ma
yomburiyowero. Ye ngundiro tewanggoku ngu, asa, Oo
Bidodo Simburiga, ngundo kowuri urungga oorengo, ye
gumi yunowa. Nguro noorendo yeno mandega kuri eyin-
gongga, nguro ingonda teyi!
7 Ndadiro nguro, Anutdo noore sebobarese muri biyomi
ngu keyoyi, ero ma negoyeroyingo. Kini, Anutdo nooreya
muri nenengo kundingiyi oorengo, ngu keyoyi, ero ne-
goyeroyingo.
8 Ngundiro nguro, oni ene nga mandega, nga
etuyerowonoku, ngu kootu inoro yokowaku ngu, asa, ene

oniro mande ngu ma kootu inowa. Kini, ene Anutro mande kootu inowa. Yo, hamoo, Anut enengo Yuka Kundingiyi, oniro ingonduduyemo yero inoyingo, ngu ene kootu inoote.

Noore Komo Muri Nenengo Nguno Ko Tewato

9 Yo, Anut enengombo oni nowoondoye yunoweroyi muringga, ngu kuri etuyerowo. Ngundiro nguro, no nguro mande gura ma nakangowano.

10 Hamoo oorengo, ye Masedoniya merako oni Kristen simoo bare bidodo ngu nowoondoye yunootenggo. Nguro ngu, no ye nowoondoye ko yokutuwootoowega, ye komo ngu muringga, tetoyiga urungga yeni, ero nguro eririyerooteno.

11 Ye komo yengo koye, nguno nowoondoye yeya, nguno imakeyingo muringga nguno yengo ko ngu teya oriyi. Ye komo yengo kandeyebo ko ngu tewanggoku, ngundo yengo hoorooweyerowa. No mande ngundiro ero, ye etuyerowono.

12 Ye ngundiro tewanggoku ngu, asa, ye oo guraro ma wenonowanggo. Ngundiro tetoyi ngu, asa, oni Anutro mande ma keyootenggoku, ngundo yengo muri gomengga, ngu kenoro, nowoondoyemonggo, yengo bingamiye okoowanggo.

Kristen Oni Simoo Bare Kumooro Ko Ootoogeweroyi, Nguro Mande

13 Ye Kristen dobookurine, no yendo gome ingoyi, ero ingootenoku ngu, ndawu ooga Kristen oni kumooyingomo, nguno tunootewa. Ye nguro nowoondoyemo buribari ingowero ngu, oni Anutro nowoondoyemo hamoo kini, ngundo kowuri ingootenggoku, ngundiro ma tewero, ero ingooteno.

14 Noore ngu, Yisas merenonggo ko yokutuwootoni, keta ootoogeyingo, nguro nowoondonani hamoo teni. Ngundiro nguro, noore ingooteto. Yisasro yanggangonimo, Anutdo Kristen oni kuri kumooyingo, ngu yokutuyerootoni, ootoogero, Yisasdodo ko ombuwanggo.

15 Anutro mandeni ngu, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ngandiro ero etuyeroyingo. Kootuyisina, Yisas ko ombuteku narunimo, noore Kristen keta oorootetoku, ngundo Kristen oni kuri kumooyingo, ngu koreteyunoro ma oorowuwato. Kini, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni kuri kumooyingo, ngundo koretero, Yisasno oorowutoyi, asa, noore nowoondonani hamoo teyingo, simoo bare keta oorootetoku, ngu nguya kootu ene keyeroro oororo, eneya yowuruwoowato.

16 Yo, hamoo oorengo, Anutro sambono Engel oni koreteyingongga, Anutdo ene mande inootoni, ngunonggo ene

meno yanggango ero, Anutro unggu uwoowa. Ene ngguyi
urungga utoni ngu, asa, ngu naruno, Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, enengombo sambo ende yokoro, ko ombuwa. Ngu
naruno, Krayisro oni kuri kumooyingo, ngundo koretero ko
ootoogewanggo.
17 Ngundiro ootoogetoyi ngu, asa, noore Kristen oni keta
oorootetoku, ngu naruno nguno, Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo noore ko Kristen simoo bare kuri ku-
mooyingo nguya, yoyootoni, eneya sambono goboore musiy-
omo yowuruwoowato. Ngundiro yowuruwooro, noorengo
Oo Bidodo Simburi Simbunani nguya, sugi sugi oruwato.
18 Arisa, nga mandega ngando, ye komo Kristen
dobookuriye nowoondoye yanggango yunootoyi, nguno
ene ngundiro kowuri, nguro ingonduduye urungga ma
tewanggo.

5

*Noore Komo Oo Bidodo Simburi Simbunani Ko Om-
buweroyi, Nguro Sobowooro Oruwato*

1-2 Ye Kristen dobookurine, no yengo so uyi nakangoro,
Yisas ko ombuweroyi, nguro naru, kowooyingo naru nguro
mandeni ma etoowe ingowanggo. Ndadiro nguro, ye kuri
ingootenggo. Ye yakaka onindo suwoono torige mayeweroyi
nguro naru ma ingootenggoku, ngundiro nangge, Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ko ombuweroyi naru nguya, ye ma
ingootenggo.
3 Ngu naruno, oni simoo bare ngandiro ero ingootenggo.
Nga naru gome oorengo, noore gome bibitetetoku nga,
ero, ingoro oorootenggo. Ngu narunggano nguno, sodedo-
mangge kowuri urungga oorengo omburo yomburiyerowa.
Yo, ngundiro kowuringga, ngu omburo, baredo simoo bisiy-
owero naruno, koretero ogingo kowuri sodedo ingootenggoku, ngundiro nangge, kowuri ogingongga sodedo ombuteku, ngu hamoo oorengo, dagaweroyi kini.
4 Ye Kristen dobookurine, ye ngu oni Setanro ooreriko
oorootenggoku, ngundiro ma oorootenggo. Nguro ngu,
narungga ngu, yeno sodedo tunooteweroyi, ngu yakaka
onindo yeno tunootetoyi, soriyokootenggoku, ngundiro ma
tunootewa.
5 Ye Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Yisasro
murini keyootenggoku ngu, ye enengo soru himimo endey-
oro, yengo ko gome ngu ogisano tetenggo. Ngundiro nguro,
ye muri biyomi gura gura suwoono mera kombiteyingomo
tetenggoku, ngu ma tewero.
6 Nguro ngu, noore oni simoo bare nowoondoyemo hamoo
ma tero, gaboye wetorootenggoku, ngundiro ma tewato.

Kini, noore komo noorengo endeyoyingo gome sobowooro,
Yisasdo ko omburo yoyoweroyi, nguro hahangero, yang-
gango doongedoongoodoongo tero, sobowooro oruwato.
7 Noore kuri ingooteto. Oni nowoondoyemo hamoo
ma tetenggoku ngu, enengo gaboye ngu oni suwoono we-
rootenggoku, ngundiro wetorootenggo. Yo, ngu oni ngu, ene
sono kowoo yanggango (Biya) netenggoku muringga, nguno
ootooro, ko, muri biyomi gura gura oowooyingga nguya tero
oorootenggo.
8 Ene noore Yisasno nowoondonani hamoo teyingo
oni ngu, noore Yisasro murinimo endeyootetoku ngu,
noore ngu oni biyomi ngundiro kini. Kini, nowoondo-
nani hamoo teyingo, ngundo hoorooweyerootoni, nguno
noorengo endeyoyingo gome sobowooro, dobookurinani
nowoondonani yunootooye, ngundo nowoondonani yang-
gango yunoyingo. Nguro ngu, Setando towooyerooteku
naruno, noore kuri meyero oorootetokuro, nguro Setando
noore ma yoyowa. Ngu ngandiro: noore koondimu
yanggango urungga, ebe ureweroyimu moore. Noore
Anut sobowootooye, omburo ko yoyoweroyi muringga,
ngundo ingondudunani tomoku yanggangonggado tabanani
doobengooteku, ngundiro doobengootoni, nguro noore ma
yomburiyerowa.
9 Yo, Anutdo nooreya, enengo sanggiriningga ngu yoyi,
ero ma roogoyerowo. Kini, ene Yisas Krayis, noorengo
Oo Bidodo Simburi Simbunani, noore nguro rogo tetoni,
ngundo omburo, noore eneno nowoondonani hamoo teyin-
gongga, ngu ko yoyowa.
10 Noore Yisasno nowoondonani hamoo teyingo oni, kuri
kumooyingomu, ngundi, keta oorootetoku nga, Yisasdo
hoorooweyerowero kumooyingo. Ngundiro nguro, noore
eneya suwooyi sano keta oruwato.
11 Arisa, ye komo nga mande gomengga, nga dobookuriye
bidodomo wesiyoya eya, enengo nowoondoye yanggango
teyunoya, ko, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yang-
gango teyunoyi. Yendo ataga ingoro tetenggoku, ngundiya
teya soweyoyi.

Ye Komo Anutdo Muri Gomemu Ingooteku, Ngu Keyoyi

12 Ye Kristen dobookurinani, noorendo yeno ngguyinggayi
tero, sumoo sumoo eteto. Ye komo yengo Kristen tabango oni
kewooroyemo, ko yanggango tero, hoorooweyeroro, yengo
endeyoyingo ngu yooneneyerootenggoku, nguro ye enengo
oowooye bingamiye okooro, enengo mandeye ngu keyoyi.
Ndadiro nguro, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngundo yengo Kristen tabango oni rogo teyunowo.

13 Yo, ene ye hoorooweyeroro, ko yanggango tetenggoku
ngu, ye nguro komo nowoondoye yunoya, nguro oowooye
bingami okooyi. Ye bidodo komo simoo bare kewooroyemo,
nguno nowoondoye imakeyingo muringgano, nguno oriyi.

14 Ye Kristen dobookurinani, noore yeno mande yang-
gango eteto. Ye komo oni ko tewero surekinikini teteng-
goku, nguro endeyoyingo, ngu yooneneyeroyi. Oni
sosoretenggoku, ngu hoorooweyeroya, nowoondoye yang-
gango teyunoyi. Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yanggango kini, ngu ye nowoondoye yanggango
teyunoyi. Ye komo oni bidodomo, imakeyingo muri nangge
eneno teyi.

15 Onindo muri biyomi yeno tetoyi ngu, yebana nguro
biyomi, ngu gumi ma tewero. Kini, yendo muri gome,
ngu nangge eneno teyi. Yo, naru bidodomo, ye komo Kris-
ten dobookuriye, simoo bare songomo nguya, nowoondoye
yunoya, muri nenengo ngu eneno ko yanggango teyi.

16-18 Ye komo suwooyi sano, oni oni teweroyi muri ngu
teyi. Ye komo naru bidodomo, Anutno yemboongeyariyi.
Ye komo oo biyomi, ko, gomemu yeno tunooteteku, ngu
bidodoboro Anutno esosooteyariyi. Ye ngu Krayis Yisasro
oni simoo bare, Anutdo ngundiro muri ngu teyi, ero ingoote.

19 Ye Yuka Kundingiyimboro koni, oni kewooroyemo oo-
rooteku, ngu ma gosiyowero.
20 Onindo Anutro Mande Keta Mesarango yeno wesiy-
oro ero, ngundi, Anutdo oni nowoondoye sanggawero in-
gonduduyemo mande gidega nguya, yunootoni, ngu wesiy-
oro etoyi ngu, asa, ye Anutro mande ngu ma kootu inowero.
21-22 Ye komo mande oo bidodo yeno tunootetenggoku,
ngu gome wirikoya, oo gome Anutnonggo ombuteku ngu,
ngu nangge teya, oo biyomi muri gura gura ngu bidodo
andangeya yokoyi.

23 Nguro ngu, nondo Anutno yengo ngandiro yem-
boongeteno. O Anut, gedo nowoondoge imakeweroyi,
nguro simburi. Ngundiro nguro, gedo ene yoyega, ene
kundingiyi oorengo tunootewanggo. O Anut, gedo enengo
ingonduduye nowoondoye ngu bidodo gome soboyeroya,
hoorooweyerootooga, enengo endeyoyingo muriye, ngu
bidodo kundingiyi oriyi. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa,
gengo nangongge, Yisas Krayis, noorengo Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngundo ene ko yoyowero, ombutekuno ngu, asa,
enengo endeyoyingomo, ge oo biyomi gura ene bungomo ma
kenowa, ero yemboongeteno.

24 Yo, Anutdo ye enengo simoongo tunooteyi, ero ne-
goyerowoku, nguro hamoo oorengo, yeno oo bidodo tewero,
gosiyowoku, ngu hamoo teyunowa.
25 Ye Kristen dobookurinani, ye komo Anutno yem-
boongetoyi, ngundo noore mete hoorooweyeroro, yang-
gango yunowa.
26 Ye Kristen dobookuriye, yeyoya ngu, asa, ye eneya oni
oni teya, kandeye dowooyi.
27 No Oo Bidodo Simburi Simbunani oowooyimonggo, no
yeno mande yanggango eteno. Ye komo nga so uyingga nga,
Kristen dobookuriye bidodomo kandangetoyiga, ingoyi.
28 No Anutno yengo yemboongeteno. O Anut, gedo yoyega,
noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro
sumangeni, ngundo eneya oruwa, ero yemboongeteno. Ngu
hamoo.

2 TESALONAYIKA
Polndo So Uyi Erayayiga Tesalonayika Oni, Nguro Nakangoyingo

2 Tesalonayikaro Mande Tabango

Pol ngu Korindno oruwoku, ngu naruno nguno, ene so uyi erayaga nga nakangoro, Tesalonayika oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyingo. Pol, ene mande ngandiro ingoyingo. Tesalonayika oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu gidegado Yisas ko ombuweroyi, nguro ingootoyi, nowoondoyemo hamoo teyinoyingoku, ngundo nowoondoye eraya eraya teyingo. Ngu oni sowengga ngundo ingonduduye buribari yoro, ngundiro ingowonggo. Yisas ngu, ene kuri ombuwoku, ngu ero ingoro, ngu oni simoo bare, ngu kingo oorootenggo. Nga so uyinggano ngano ngu, Polndo ngu mundi oni ngu gura keyowanggo ero, nguro Anutya mundi tero, ko omburo, godange ero, enendo ngu oni simoo bare oowooyingga oorengo yowoosooro, weti mbumbuwano uro, ko oo gidarega nguya keyowonggo. Hamoo oni urungga oorengo, Yisas Krayis, ngu ko omburo, wirikoyeroro, oni simoo bare biyomi ngu yomburibariyerowa. Polndo ngu mande yanggango yunoro, nguro gome ingoro, enengo muri biyomi ngu, yokoya, yowoorengoya, gome nenengo tunooteyi. Oni simoo bare metemi, enengo muriye ngu metemi tunooteyi.

Nga bukgano ngano ngu, mande gumi gumi ngu ngandiro ooroote:

* Polro kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutno esosootero, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoro, ko, oo gidega ngu oni simoo bare onendo eneya mundi tetenggoku, nguno tunooteweroyi, nguro eyingo. 1:3-12.

* Ngu oninggano nguno mande etoyiga, ingoni, ngundo ngu, Anutya hamoo mundi tewa. Ngundiro nguro, Yisas ko ombuweroyiga, nguro mande eneno eyi.2:1-17.

* Mande yanggango, ko gome teweroyi, nguro eyingo.3:1-15.

* Kambayeroro okeyi, ero eyingo. 3:16-18.

1 No Polndo nga so uyingga, nga nakangootoowe, Sayilas, Timooti, ngundo hooroowenerootori, ye Tesalonayika yowuruno oorootenggoku, nguro soweyoyunooteto. Yo, no nga so uyingga nga, ye noorengo Awanani Anut, ko, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisno, nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, nguro nakangoyunooteno.

2 Noorengo Awanani Anut, ko, noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, noorendo geno enengo
yemboongetooye, gedo gengo sumangengge, nowoondoge
imakeyingo muringga, ngu eneno yeyi ombuwa.

Tesalonayika Kristen Oni, Kowuri Koorowooyingo

3 Ye Kristen dobookurinani, yengo nowoondoyemo hamoo
teyingo, ngu yanggango oorengo yero, ko, Kristen do-
bookuriye nowoondoye yunoweroyi muringga, ngu songo
songomo urungga oorengo yeyi, ero, nguro noore komo naru
bidodomo Anutno yengo esosootero yemboongeteto.
4 Ene ye Yisasno nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro
Tesalonayika merako oni gidaregado, ye kowuri gura gura
ogingo nguya yunoyingo. Ene ye yunootoyi, ene yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango dowooro,
ngunonggo kingo kowuri ogingo yunootoyi, ngu yanggango
koorowooro dikatenggo. Ngundiro nguro, noore yengo
muriye gome, ngu Kristen yowuru ende gidaregano ngu we-
siyoro etooye, ene ngu ingoro, ngunonggo, enengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoyingo, ero
eteto.

Anutdo Noore Muri Nenengo, Nguno Wirikoyerowa

5 Yo, ye Krayis oowooyimo, ngu kowuri koorowootoyi,
ngundo yoyeni, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
yanggango oorengo tunootetenggo. Ngungga, nguro
nangge, ye tunoo etuyerootoyi, Anutdo enengo murini
ye wirikoyeroweroyi ngu nenengo oorengo. Yo, Anutdo ngu
kowuri ngu yokootoni, yeno omburo, ngundo yanggango
yunoyingo. Ngundiro nguro, ye mete Anutro endeningga,
enengo simoo bare soboyerooteku, nguno uro oruwanggo.
6 Yo, Anut ngu Kundingiyi oorengo, nguro ene oni
bidodoboro muriye wirikoyeroweroyi nguro rogo
guranangge. Ngundiro nguro, ene oni kondibo muri biyomi
yeno tewonggoku, nguro ogingo urungga gumi yunowa.
7 Yo, hamoo, oni kowuri ye yunootenggoku ngu, Anutdo
ngu wendangero, kowuri gumi urungga ene yunowa. Ye
kowuri oorengo koorowoowonggoku, nguro Anutdo ye,
noore nguya, kengeweroyi gomemu yunowa. Noorengo,
Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, ko enengo sambono
Engel oni yanggangododomu, ngu sambo ende yokoro,
mera ngano, noorengo doongenanimo tunoo oorengo om-
buwanggo. Yo, ngu naruno, Yisasdo de soru urungga
oorengo nguno ombuwa.
8 Ngu naruno, oni ene Anutno nowoondoyemo hamoo
ma tero, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisasro

Mande Keta Mesarango, ngu ma keyootenggoku ngu, asa,
Anutdo, nguro uri biyomi urungga, yunowa.
9 Yo, hamoo, ngundiro oni ngu, Anutdo soweyerootoni,
Setanro ende biyomi de nombo ma kumooweroyingga,
nguno uro, sugi sugi oruwa. Yo, Anutdo enengo oore
ngu goodootoni, nguro ene Anutno ko ma omburo, Anutro
duridarini yanggangonidodo, ngu kenoweroyi ereremo kini.
10 Anutdo kuri naru rogo tewoku nguno, Oo Bidodo
Simburi Simbunani duridarinidodo, ko ombuteku naruno,
Anutro simoo bare bidodo Yisasno nowoondoyemo hamoo
tetenggoku, ngu kenoro, soriyokoro, nguno ngu, ene
oowooyi bingami oorengo, ero okoowanggo. Yo, hamoo,
ye nondo Anutro mandeni ye kewooroyemo ewonoku,
ngu nowoondoyemo hamoo tewonggoku, nguro ye nguya
ngu oni nguno yowuruwooro, Anut oowooyi bingami ero
okoororuwanggo.
11 Nga mandega ngaro damoni, nondo Anutno yengo
yemboongerodoowe, Anutdo yanggangonidodo, ene mete ye
hoorooweyeroro yoyeni, oo muri gomengga teyi, ero ne-
goyerowoku, ko, yengo nowoondoye hamoomonggo, Anutdo
ingooteku nguya, ye mete bidodo tewanggo.
12 Noore ngu Anutno yengo yemboongetetoku, nguro mur-
ingga ngu ngandiro. Simoo bare yengo oo gome tetenggoku
ngu kenoro, nguro ene, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas,
ngu suwooyi sano oowooyi bingami okooyariyi. Nguno
ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo yengo oowooye
bingamiye nguya, ero okoororuwa. Noorengo Anut, Oo
Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayisro sumangeni,
ngundo oo bidodo yeno yeni tunootemukowa.

2

Anutro Mamana Mande Toongooyingo Oni

1 Ye Kristen dobookurine, noorengo, Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani, Yisas Krayis, ko ombuwakuno, noore
eneya yowuruwooweroyi, nguro no yeno ngguyinggayi tero,
sumoo etenoku nga, ngu ye nga mandega ngaro ingonda
teyi!
2 Oni gidaregado noorengo, Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ko ombuweroyi naru kuri tunooteteku nga, ero
ganayeroro ngu, yeno mande ngandiro yunoro, nguro ene
yeno ero, Anut enengombo nga mandega, nga noore yunoro
ero; ngundi, Polndo nga so uyingga nakangootoni, noorendo
yeno wesiyoro yunooteto, ero eyingo. Ye ngundiro mande
ngu ingoro, nguro soriyokoro, nowoondoyemo hamoo ma
tewero. Hamoo oorengo kini.

3 Ye oni gura yoyokootoyi, ngundo ngundiro towootowoo,
nguno ma ganayerowero. Kootuyisina, Yisas noore Kristen
oni simoo bare, nguro ko ombuweroyi, naruwo ngu ma
tunooteyingomo, ngu koretero oo ururu eraya tunootewari.
Ngu ngandiro. Koretero ngu oni oowooyingga tunootero,
winda winda tero, Anut kootu inowanggo. Ngundiro kootu
yunootoyi, ko, ngu naruno ngu, Setanro oni oowooyi, Anutro
Mamana Mande Toongooyingo oni nguya, tunootewa. Ngu
oningga ngu kootuyisina, Setanro ende biyomi de nombo ma
kumooweroyi, nguno uro oonootewa.
4 Anutro Mamana Mande Toongooyingo oni, ngundo oni
simoo bare godange anut, ko, simoo bare Anutno yambo
mande tetenggoku, nguya mundi oorengo tewa. Ndadiro
nguro, ene enengo oowooyi bingami nangge, ero okooro,
simoo bare bidodo eneno nangge yambo mande teyi, ero
ingowa. Ngundiro tero, kootuyisina, ene oororo, Yudaro
yowururo ya urungga, oowooyi Tembel, musiyo kundingiyi
oorengo nguno bibitero, ngandiro ewa. No nangge Anut
oorengo, nguro ye komo nono nangge yambo mande teyi,
ero ganayerowa.

5 No kuri yeya ootooro, nguno nga mande nga no yeno
ewono. Ye ngu ma kabetewero.
6 Ene ataga, oo gurado Anutro Mamana Mande Toon-
gooyingo oni, nguro ombuweroyi oore goodooyinoote.
Eme Anutdo rogo tewoku naruno, enengo koni ngu yeni
tunootewa.
7 Anutro mande kootu ingoweroyi muringga, ataga, ngu
kombiteyingo ko tero oorooteku, ene kootuyisina, Anutdo
oni biyomingga, nguro oore andangeyinootoni, nguwoore
enengo murini biyomingga, ngu hamoo yeni tunootewa.
8 Ngu naruno, Anutro Mamana Mande Toongooyingo
oni yanggangongga, ngu hamoo tunootewa. Ene, Oo
Bidodo Simburi Simbunani, Yisas, kootuyisina, enengo duri-
darinidodo ko ombuteku naruno, nguno enengo yukani,
ngundo ngu oni biyomingga, ngu ureni kumoowa.
9-10 Yo, ndawu narunggano, Anutro Mamana Mande
Toongooyingo oni, yanggangongga ombuteku naruno ngu,
Setanro yanggangoni ngundo yeni tunootewa. Ngundiro
tunootero, ene godange sunggi gura gura tero, ko, muri
songo oorengo gura, onindo ma teweroyi ngu tewa.
Ngundiro tero, nguno godange mande muri biyomi urungga
tero, nguno oni Anutro mandeni kootu inootenggoku, ngu
ganayeroro yoyowa. Ndadiro nguro, simoo bare, Anutdo
yoyowero mande ewoku, ngu ingoro, yokoyingo. Ngundiro
nguro, ngu oni ngu ene Setanro endeni biyomingga, nguno
uro oonootewanggo.

11 Yo, ndadiro nguro, oni simoo bare, Anutro oore ma key-
owero ingootenggoku ngu, Anutdo enengo ingoyingoye ngu
tetoni, wenonowanggo. Ngundiro nguro, ene Anutro Ma-
mana Mande Toongooyingo oningga, nguro godange man-
deni ngu ingoro, nguro ene nowoondoye hamoo tewanggo.
12 Ngundiro nguro, ene Anutro mande hamoo, ngu
nowoondoyemo hamoo ma tero, ene muri biyomi nangge
keyoro, teweroyimboro ingoro, nguro oni oni tewanggo.
Ngundiro muri biyomi ngu tero oodoyi, wirikoyeroweroyi
naruno, ene oonootewanggo.

Anutdo Ye Ko Yoyoweroyimboro Kuri Rogoyerowo

13 Ye Kristen dobookurine, Anutdo yengo gome ingootoni,
nguro yemboongewero naruno, noore komo Anutno yengo
esosootero yemboongerorooteto. Ndadiro nguro, Anutdo
kurimi oorengo, ye ko yoyoweroyimboro rogoyeroyingo. Ye
enengo hamoo mande, nguro nowoondoyemo hamoo tetoyi
ngu, Yuka Kundingiyimbo, yengo nowoondoye ko muri
biyomiye sonowootoni, ataga, ye enengo oorengo tunootero
oorootenggo.
14 Yo, Anutdo, ye enengo Mande Keta Mesarango, no
yeno wesiyoro ewonoku, nguro nowoondoyemo hamoo teyi,
ero rogoyerowo. Anutdo ngundiro tero, nguno Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo noore enengo
duridarinimo oriyi, ero ingoote.
15 Ngundiro nguro, asa, ye Kristen dobookurine, ye nga
mandega, nga gome ingoya, ma kabetewero! Yengo, Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno komo yanggango
dikayi. Anutro mande bidodo so uyino, ko manggomo
etuyerowonoku ngu, ye komo ngu bidodo oorengo gome
keyoyi.
16 Noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis,
ko, Awa Anut, ngundo noorengo gome oorengo ingooteri.
Nguro ngu, enengo sumangeni, ngundo noorengo nowoon-
donani yeni, gome oruwa. Ene ngundiro tero, ene noore
hoorooweyerootoni, nowoondonanimo hamoo tero, Anut
sobowootooye, ngundo ene noore ko yoyowa.
17 Noore Anutno yemboongetooye, Anutdo yengo nowoon-
doye yeni, yanggango yetoni, ngunonggo ye hoorooweye-
rootoni, ye mande muri ngu bidodo gome nenengo keyoro
tewanggo.

3

*Ye Komo Anutdo Noore Hoorooweyeroni, Eya Yem-
boongeyi*

1 Noro so uyinggano, mande wenga, no ngandiro mande,
yeno ewero. Ye Kristen dobookurine, ye komo Anutno yem-
boongetoyiga, enendo noore hoorooweyeroro, ngunonggo,
Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni ngu mera bidodomo
rogowooweroyi ngu yeno oororo tunootewoku, ngundiro
eneno nguya tunootetoni, ngu keyowanggo.
2 Oni gidarega Anutro mande ingoro, ene nowoondoyemo
hamoo, ma tetenggo. Nguro, no ye sumoo yunootoowe, ye
komo Anutno yemboongetoyiga, Anutdo mbumbuwadodo
oni muri biyomi oorengo tetenggoku, ngu ma yoyokootoni,
ngundo noore yomburiyerowero.
3 Setando towooyerowero ingootekuno ngu, noorengo, Oo
Bidodo Simburi, ngundo mete ye pawayeroro, yanggango
yunootoni, nguno Setando ye ma yoyowa. Ndadiro nguro,
noore kuri ingooteto. Oo Bidodo Anutdo tewero ewoku ngu,
ene komo ngundiro temukowa.
4 Noore, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno nowoon-
donani hamoo tetetoku, enendo hoorooweyerootoni, nondo
muri bidodo etuyerowonoku ngu, ataga tetenggoku, kootuy-
isina nguya, ngundiro tewanggo.
5 Noorendo Anutno yengo ngandiro yemboongeteto. Oo
Bidodo Simburi Simbunani, gedo enengo ingonduduye
yoonenengootoyi, nguno ngu, ene gedo gengo simoo barero,
nowoondoyi teteku, muringgega ngu, ene nguya, nguro
gome ingowanggo. Nguno, ene Krayisno yanggango dikaro,
kowuri koorowooyingo ngundiro, ene nguya, ngundiro
koorowoowanggo, ero ingooteto. Hamoo.

Oni Bidodo Komo Ko Teyi

6 Ye dobookurine, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas
Krayis oowooyimo, noore mande yanggango, yeno ngandiro
eteto. Kristen dobooye gura ye kewooroyemo, nguno ene
kingo bibitero ootooro, ngunonggo, noorendo mande yeno
ewootoku, ngu ma keyoro, ko gura ma tetoningga ngu, asa,
ye ngu oningga, ngu tanggeyimo ma oruwero. Ndadiro
nguro, ene noorendo mande etuyerowootoku, ngu ma key-
oyingo.
7 Noore ye kewooroyemo oruwootoku naruno ngu, noore
ko tewero surenani, ma kini yeyingo. Kini, noorengo
murinaningga, ngu ye kuri ingowonggo. Nguro ngu, ye
komo ngundiya, keyoya ko teyi.
8 Yo, hamoo oorengo, noore ye kewooroyemo oru-
wootokuno, suwooyi sano ko yanggango tero, digi beye yoro,
noorengo oowari uriyoro neroruwooto. Noore yeno oowari
kingo yoro, ma neyingo. Kini, noore ngu kongga tewootoku,
nguro ye kowuri yunowero ma ingoyingo.

9 Ngu hamoo, Anutro ko oni ngu Kristen simoo bare
kandeyemonggo, oowari yoweroyi ngu Anutro mamana
mandeno ooroote. Ene noorendo yeno oo nguro ma kira
eyingo. Kini, noore ngu muringgano ko tewootoku ngu,
oo gabogaboyi ngundiro nangge etuyerowootoku, ye ngu
kenoya, ngundiya teyi.
10 Noore kuri ye kewooroyemo oruwootoku nguno, noore
yeno mamana mande ngandiro ewooto. Oni gura ene ko
gura ma tetoni ngu, asa, ene oowari ma newa, ero eyingo.
11 Ene noore yengo mande binga ingowootoku ngu, oni
gidarega, ye kewooroyemo oorootenggoku, ene ko ma tero,
kingo oorootenggo. Nguro ngu, ene oni songomboro ko,
nguro mande mande oowooyingga kingo tero, oorootenggo.
Ene oni songomboro ko, ngu enengo oo kini.
12 Ngundiro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas
Krayis oowooyimo, noore mande yanggango, ye yunooteto.
Oni ngu, ene komo enengo endeyoyingo gome sobowooya,
enengo baresumooye ko simooye nguya ko yanggango teya,
ngunonggo oowari yoya neyi.
13 Nguro ngu, ye Kristen dobookurine, ye komo muri gome
nenengo, ngu tewero ma sureye kiniyewero.
14 Oni gura ye kewooroyemo nguno, ene noorengo mande
so uyimo nakangootetoku, nga ma keyootoningga ngu, asa,
ye ngu, oningga, ngu gome kenoya, ye ngu tanggeyemo
ma oruwero. Nguno ngu, enengombo muri biyomi tewoku
nguro oyimo yowa.
15 Ene noorendo ngu ngandiro ma eteto. Yendo ngu
oningga, nguya mundi oni ngundiro teyi, ero ma eteto. Kini,
ene yengo dobooye, nguro ye ene mamanangoya mande
gome inoro hooroowetoyi, ene nguno yanggango yoro, muri
nenengo oorengo ngu tewa.

Mande Wenga

16 Oo Bidodo Simburi Simbunani, enengombo nangge,
nowoondoye imakeyingo muringga, nguro simburi.
Nondo Anutno yemboongetoowe, ene ye suwooyi sano
oo bidodoboro nowoondoye imakeyingo muringga, ngu
yunowa. Nondo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno
yemboongetoowe, ene yeya suwooyi sano oruwanggo.
17 No Pol, nondo nangge, nenengo kandenembo kam-
bayeroyingo mande, nga yengo nakangooteno. Nga ngu
nenengombo so uyi bidodo nakangootenoku, nguno ngu,
noro sunggiyi, ngu ngandiro nakangooteno.
18 No Anutno yengo yemboongetoowe, Oo Bidodo Sim-
buri Simbunani, Yisas Krayis, nguro sumangeni ngu ye
bidodoboya orini. Ngu hamoo.

1 TIMOOTI
Polndo Timootiro So Uyi Koretero Nakangoyingo

1 Timootiro Mande Tabango

Timooti oningga ngu ene Esiya mera etenggoku, ngu gumisina ngunonggo mayeyingo. Enengo eweyi ngu ene Girik oni, ko, enengo nemi ngu Yuda bare. Polndo kootu endeyoyingongga, nguno ene Timooti nguya yootoni, ngundo Pol hooroowero, tero ngu, enengo ko gobooro oni tunootero endeyoweroyi, nguro rogo teyingo. (Aposel16:1-3). Kootuyisina, Polndo ene Timootino ngu Epesasno nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, ngu soboyeroni, ero rogowooyingo.

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo Timootiya ingonda teni ero, mande eyingo. Ngu godange oni etuyeroyingo, ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare, ngu ma yomburiyerowero ero, yanggango teyunoyingo. Polndo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo oni, nguro yambo mande teweroyi, nguro Timootino eyingo. Ene ngandiro nguya eyingo, tabango oniro muriye gomengga, nguno ene yambo mande komo teyi, ero eyingo. Polndo, ngu muri metemi ngu nangge, Timootindo yoni, ero eyingo. Ndadiro nguro, ene ngu Krayisro ko oni ngu nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare, ngu kewooroyemo ko teweroyi oni.

Nga so uyingga, ngaro mande gumi gumi ngu ngandiro.

* Polndo ngu esoso mande eyingo, ngu ene Timooti yoro hooroowweweroyi, nguro eyingo. 1:1-2.

* Etuyeroyingo mande nenengo, nguro mandeni. 1:3-20.

* Yemboongeweroyi muri nguro mande, ko, simoo barero muriye gome nenengo nguro mande. 2:1-15.

* Kristen simoo barero tabangoye, nguro muriye3:1-16.

* Ingoweroyi mande, ngu Timooti ene komo enengo murini ngu gome sobowooya, enengo mandeni etuyeroyingo ngu nguya, gome sobowooni, ero eyingo. 4:1-16.

* Timootiro koni nguro mande ingoni ero, ko nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare, ngundo gome hoorooweyeroya ko teni ero, mande eyingo.5:1-6:21.

1 No Pol, no Aposel, Krayis Yisasro soweyeroyingo oni. Anutdo noore ko yoyootoni, Krayis Yisas kenowero sobowootetoku, ngundo no rogoneroro, enengo Aposel oni yootunonerowo.

2 Timooti, ge Krayisno nowoondogemo hamoo teyingo,
nguro ge noro nangone oorengo. Nondo nga nakayangga
nga ngu, gengo nakangooteno. Awa Anut, ko noorengo Oo
Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, enengo sumangeni,
nowoondoyini, imakeyingoni ngu mete geya oriri.

Noore Mande Godange Ngu Bidodo Wongooye Uwa

3 No kuri Masedoniya oorowuwero yade oororo, ooreko
geno etoowe, ingoyingo, ngundiro nangge, ataga nguya
no geno eteno. Ge komo Epesas endemo nguno ootoo,
ngunonggo oni gidaregado mande godange simoo bareno
ero etuyerootenggoku oni, ngu gedo mamanayeroya e. Ye
komo ngundiro godange mande ngu simoo bareno ma
etuyerowero! Eyingo.
4 Yo, hamoo, ngu oni ngundo kingo mata gura gura su-
wooyi sano ero, ko enengo osi sambayeboro oowooye nguro
mande gumi gumi ero woosooro etenggo. Ngundiro mande
mande ngu etoyi, ngundo simoo bare usowootoni, songo
songo tero, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu yomburiyootenggo. Yo, ngundiro mandega ngundo oni
simoo bare ma hoorooweyerootoni, Anutro koni tetenggo.
5 Ene nondo, ataga nga mamana mandega ge gunootenoku
nga keyoro ngu, arisa, Anutro mamana mande nowoondo-
gemo oorooteku, ngundo ge oo biyomi gura teyingo, ero
ma ete. Nguno, ene Yisasro nowoondoye hamoo teyingo
ngu gome ingootenggo. Ngu mande muringga ngu bidodobo
nowoondoye yokutuwootoni, ene ngunonggo nowoondoyi
teweroyi, muri gome ngu tewanggo.
6 Nga etuyeroyingo oni godange ngando, ene muri ne-
nengo ngu yokoro, ene wenonoro kingo mande, nguno
nowoondoye yetenggo.
7 Yo, ene Anutro mamana mande ngu simoo bare
etuyerowero ero, ngandiro ingootenggo. Noorengo mande
nga ngu, hamoo oorengo, ero ingootenggo. Ene mandega,
nguro murini nguya, ma ingootenggo.
8 Noore ingooteto. Anutro mamana mande ngu gome
nenengo. Anutro mamana mandega, nguro muri ngu
ngandiro. Onindo endeyoro oruweroyiga, ngu yoonenen-
goote.
9-10 Noore nguya ngu ingooteto. Mamana mande ngu oni
nenengomu yomosiyoweroyi, nguro kini. Kini, mamana
mande ngu, oni mamana mande karongootenggoku; ko, ene
tabango oni manggoye nguya, ma keyoro, utoro oorongooro
oorootenggoku; windawinda tetenggoku, nguro mamana
mande. Nga ngu oni Anut kootu inoro, ene weti mbumbuwa
tetenggoku ngu; oni ene Anutro mande kootuyisina ero, ene

mera ngaro muri biyomi ngu keyootenggoku, nguro ma-
mana mande. Nga ngu oni awanamoye yureyi kumootenggoku; ko, oni gidarega nguya yureyi kumootenggoku; oni simoo sebobarese tero, ooreko ooreko endeyootenggoku; oni ngu ene Sodom ende oniro muriye biyomi keyoro tetenggoku; oni ene yakakayi oni yoro yoyeni, enengo kingo ko oni tetenggoku; ebe ganagana mande godange tetenggoku oni; oni ene godange ero, no hamoo oorengo urungga awendiro ero etenggoku oni; mande muri biyomi gidarega, ngundo mande metemi nguya mundi tero, yomburiyooteku, ngu nguya yomosiyoweroyi mamana mande, nguro damoni.*

11 Ngu oo ngundiro ngu, Anutro mande keta mesarango nguno oorooteku, ngu Anutdo no rogonerowoku, ngu simoo bareno wesiyoro, eweroyimboro. Nga Mande Keta Mesarangongga nga ngu, Anutro duridarinidodo, ko, enengo oowooyi bingami okooweroyi muriningga, ngu simoo bareno etuyeroote.

Anutdo Polro Nowoondoyi Teyingo Nguro Esosooteyingo

12 No Krayis Yisas, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo yanggango no nunootoni, enengo koni nangge tero oruwano. Ene noro murine gome ngu ingootoni, no mete enengo koni teweroyi ingoro, nguro enengo sunggi ngu nono yero, noyoro, enengo koni nga teweroyimboro rogoneroyingo. Ngundiro nguro, no eneno esosooteteno.

13 Hamoo, kurimi no enengo oowooyi yomooyinoro, nguro no Anutro oni simoo baredoya sanggiri tero, yutoro yomburiyeroyingo. Ndadiro nguro, no ooga tewonoku, nguro murini ma ingoro, ko, Yisas ngu ene ndawu oningga, ngu no kuri watayi ma teyingo. Yo, hamoo no ngundiro teroodoowe, ene Yisasdo nowoondoyi tenunoyingo.

14 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Krayis Yisas, ngundo sumange urungga oorengo, nono yero, nowoondoyi teweroyi muri ngu Krayisno nowoondone hamoo teyingo ngu, yeni tunooteyingo. Ngunonggo ngu, Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo, oni bidodo nondo nowoondoyi teyunooteno.

15 Nga mandega nga ngu, hamoo oorengo, oni simoo baredo ingoro, nowoondoyemo hamoo teweroyi. Ngu ngandiro. Yisas Krayis, ene merako ngano oni simoo bare, noore weti mbumbuwanonggo andangero, yoyowero,

---

* **1:9-10:** (Oni Sodom ende urungga nguno oruwonggoku, ngundo ngu baredoya kini, simoondo enengo nangge ebe korokoro muri biyomi ngu teyingo. Anutro Mande Kurimimo, ngu Yenesis /Stat 18:16-33; gumi ko, gumi 19:1-29, mandega ngu kandangeya ingoyi).

ombuyingo. Nondo ngu weti mbumbuwa teweroyi, oni koreteyingo.
16 Yo, hamoo oorengo, kuri nondo ngu weti mbumbuwa teweroyi oni koreteyingo. Ene Krayis Yisas enengo sumangeni, ngu bidodo yeni koretero nono ombuyingo. Ngu sumangeningga, nguro gabogaboyi, ngu simoo bare etuyeroyingo. Nguno ngu, oni simoo bare no neyowanggoku, ngu Yisasdo noya ma boguwooyingo. Nguro kootuyisina, oni simoo bare nguya neyoro ingoro, nguno ene Krayis Yisasro, nowoondoyemo hamoo tero, suwooyi sano keta oruweroyi ngu yowanggo.
17 O Anut, nondo gengo nowoondoyige urungga, no nunootoyi, ingoro, nguro no komo geno yemboongetenoku nga! Ge suwooyi sano oo bidodo sobowooweroyi, nguro Simburi! Ge ma kumoowa; ko onindo geyoweroyi nguya kini! Gedo nangge, ge Anut oorengo! Ge nangge oowoongge urungga oorengo, nguro gengo duridarige sugi sugi oruwa! Ngu hamoo! Ero eyingo.

Polndo Timooti Ko Inoyingo

18 Nangone, Timooti, no Anutro mamana mande nga ge gunooteno. Nga mandega nga ngu, noro ingoyingonemonggo, geno ma eteno. Kini, kuri Anutro ingondudu eyingo onindo, geno oo tunooteweroyi mandega ngu, enendo nguya ngundiro eyingo. Ngu mande gomengga eyingo ngu yanggango dowooya, ngunonggo ge mete mundi oniya yanggango ebe ureyi.
19 Ngu ebega nguno ngu, ge nowoondogemo hamoo teyingo ngu gome dowooya, muri gome metemi, Anutro mamana mande, ge nowoondogemo oorooteku, ngu nangge te. Oni gidarega ngu muri metemingga, enengo nowoondoyemo oorooteku, ngu yokoro, kootu inootenggoku, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu sono tuwi tero mera yomburiyooteku, ngundiro tetenggo.
20 Hayimeniyas, ko Alekisanda eraga ngundiro tetori, nguro nondo ene yoyoro, Setan kandeyimo yoyeyingo. Ene ngunonggo ingondudu metemi yoya, Anut oowooyi ko ma yomburiyoro yomooyinowari.

2

Yemboongeweroyi Nguro Muri

1-2 Arisa, koretero nga kongga nga no ye eririyerootoowega, ngu nangge teyi. Ngu ngandiro. Ye Anutno kira eya yemboongetoyiga, enendo oni simoo bare bidodo, oni ururu, oo sobosobo oni nguya, Gabuman oni nguya hoorooweyerowa. Ye komo Anutno ngu oni nguro

esosooteyi. Ye Anutno ngundiro kira tetoyi ngu, asa, noore
bidodo nowoondonani imakeyingomo ootooro, ngunonggo
Anutro mandeni, ko, muri metemi gome nenengo, ngu
nangge keyowato.
3 Kira ngundiro teweroyi ngu, Anut doongeyimo gome
metemi. Yo, noore ko yoyoyingo Anutga ngundo, nguro
gome ingoote.
4 Yo, Anutdo oni simoo bare bidodo yoyoweroyim-
boro ingoote. Ngundiro nguro, Anutdo oni simoo bare
yoyeni, mande hamoo ngu muri gome nenengo oorengo
ingowanggo.
5 Noore ingooteto. Anut guranangge ooroote. Anut, ko
oni simoo bare nguya, kewooroyemo kawarara teyingo,
oni guranangge ooroote. Ngu oningga ngu Krayis Yisasga,
ngundo nangge. Enengo goweyi, ngundo oni simoo bare
bidodo uriyeroyingo.
6 Nga kongga ngaro naruni tunootetoni, oni Yisas
Krayis enengombo enengo ketangga ngu oni simoo bare
bidodo uriyeroweroyimboro yero, ngundo ko uriyeroyingo.
Ngu muringga nguno, Yisasdo Anutro ingondudu yeni,
tunooteyingo. Ngu ngandiro. Anutdo oni simoo bare bidodo
yoyowero.
7 Nguro ngu, Anutdo noyoro, Aposel kono ngano noyewo.
Noro kone ngu, enengo mandeni ngu wesiyoro eweroyi. No
hamoo oorengo ero, godange mande ma eteno. No ngu
oni sowe gidaregaro etuyeroyingo noyewoku, nguno ene
nguya, nga hamoo mandega ngaro nowoondoyemo hamoo
tewanggo.
8 Nondo ngu ngandiro ingooteno. Ende bidodomo, oni
simoo bare ngu, ene komo Anutno kandeye okooya, enengo
oowooyi bingamini eya yemboongeyi, ero ingooteno. Ene
ngundiya teya ngu, ene nowoondoye kookingo yetoni, sang-
giri teweroyi muri ngu yokoya, ene kundingiyi ootooya,
ngunonggo ene Anutno yemboongeya oriyi, ero ingooteno.

Baredoro Mande

9 Nondo ngu ngandiro ingooteno, bare garo ngu ene komo
towikumba goweyeboro rogono teyi. Goweyimo ma woorо-
gongoro ndinditewero. Towikumba metemi rogono ngu
nangge teyi. Bare garo, nguno goweye nakangoro, nguno
uye, moondeye, ma nakangowero. Beye goyayimu nangge
penggoro, towikumba gome gomemu ngu urini urungga,
ngu ma yoro, goweye nakangowero.
10 Kini, bare garo ngu, ene Anutro nambosumoongo
ootooya, ene ngunonggo Anutro kongga tetenggoku, ngundo
nangge enengo irosara oorengo.

11 Bare ngu, ene komo neneteya, torige bibiteya,
ngunonggo mande ingoya, ene newende gome
imakeyingomo ootooya, manggo korokoro teyi.
12 No bare gura yokootoowe, ngundo oni etuyeroyingo ma
oruwa. No, baredo simooro tabango ma oruwa. Bare garo
ngu, ene komo manggoye gosiyoya, ene komo mande ngu
nangge ingoyi.
13 Ngu ngandiro. Anutdo ngu ene Adam koretero yero,
kootuyisina, Ewa barega ngu yeyingo.
14 Adam enengombo mande godange nguro newendemo
hamoo ma teyingo. Kini, barega ngundo godange mande
nguro newendemo hamoo tetoni, weti mbumbuwa teyingo.
15 Bare ene Krayisno nowoondoyemo hamoo tero,
ngunonggo nowoondoyi teweroyi muringga, nguno ootooro,
ngunonggo ene towikumba gome, goweyiboro rogono tero,
ootooro, ngunonggo Anut doongeyimo muri gome nenengo
tero oode ngu, asa, Anutdo sunggi mande ngandiro ero,
gosiyoyingo. Bare simoo bisiyoweroyi naruno ngu, Anutdo
ene gome hooroowetoni, yanggango yoro, ene simoo mete
bisiyowa.

3

Kristen Simoo Barero Sobosobo Koreteyingo Nguro Mande

1 Nga mandega nga, ngu hamoo oorengo. Oni gura Anutro
simoo bare bidodoboro soboyeroyingo tabango koreteyingo
oruwero ingooteku ngu, asa, ene komo ko gome teweroyi,
nguro gome ingoni.
2 Arisa, sobosobo ngu gome nenengo oorengo oodoni, oni
simoo baredo eneno biyomi gura ma kenowanggo. Ene
komo bare guranangge nguro kameyi oorengo orini. Ene
komo sono kowoo rogono nangge neya, enengo oo bidodo
teteku ngu rogono nangge teni. Enengo ingonduduni,
goweyi ngu bidodo gome sobowooya, imakeyingo muri ngu
keyoya, muri gome nenengo ngu bidodo teni. Ene oni bidodo
enengo yano ombutenggoku, ngu gome soboyeroni. Ene
komo oni bidodoboro etuyeroyingo, oni gome ingondudu
orini.
3 Ene sono kowoo urungga nero wenonoro, oni songom-
boya sodedo sanggiri tero ebe ma urewero. Kini, ene oni
songomo imakeyingo muri gome, ngu nangge teni. Ene digi
beye oo nguro nangge hahangero, ingondudu urungga ma
tewero.
4 Ene enengo bareyi simoongo ngu gome soboyeroro,
ngunonggo enengo simoongo nga yoyeni, enengo mandeni
gome keyoro, torige bibitetenggo.

5 (Oni enengo bareyi simoongo gome ma soboyeroro ngu,
asa, ene Anutro oni simoo bare soboyeroweroyi nguya,
ereremo kini.)
6 Oni Kristen keta tewoku, ngundo sobosobo oni tero,
ma oruwa. Ndadiro nguro, ene windawinda tewaku ngu,
asa, Anutdo ngu oningga, ngu goweyi sanggawero man-
deni wirikoweroyi ngu, Setan goweyi sanggawero mandeni
wirikoyingo, ngundiro tewa.
7 Endemo simoo bare kewooroyemo, nguno oni oowooyi
gome nenengo, oni gome etenggo. Ene oowooyi gome
metemi kini ngu, asa, ngu oningga ngundo oyimo yowaku,
Setanro sooro sebano ngu sorewa.

Kristen Simoo Barero Tabango Oni Nguro Mande

8 Ngundiro nangge, simoo bare kewooroyemo, endemo
Kristen tabango onidodo nguya, ene komo ingonduduye
nenengo oorengo ingoya, ngunonggo enengo koye gome teyi.
Ene manggoye tege eraya ma tewero. Ene sono kowoo nero
ma wenonowero. Ene oni dobookuriyeboro digi beye kingo
yowero ma ingowero. Endemo oni doongeyemo nguya, ene
komo oni gome nenengo tunooteya orini.
9 Ene komo ngandiro ingootenggo. Ene Anut doongey-
imo mamana mande nowoondoyemo oorooteku, ngundo
oo biyomi gura teyingo, ero ma ete. Nguro ene komo
mande hamoo ngu nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
gome ingoya, gome dowooyi.
10 Koreteya ngu, enengo koye ngu towooyeroya yeyoyi.
Ene koye gome metemi tetoyi, nguno oni gurado muri
biyomi gura eneno ma kenowanggoku ngu, arisa, ene mete
Kristen simoo bareno ko oni gome tero oruwanggo.
11 Ngundiro nangge, endemo simoo bare ngundo ko oni
nguro bare sumooye nguya yeyootoyi, ene ingonduduye
gome nenengo, ero etenggo. Ene kootuyisina, mande kono
kono ngu ma ewero. Ene sono kowoo netenggoku, ko oo
bidodo teteku nguya, ngu ene komo rogono nangge tero,
suwooyi sano muri gome nenengo, ngu nangge teyi.
12 Yo, hamoo, Kristen simoo barero ko oni ngu, ene komo
bare sumooye guranangge nangge oruwanggo. Ene komo
enengo bareyi simoongo nguya, gome soboyerowanggo.
13 Oni ene Kristen simoo barero ko oni tero oruwero
ngu, ene ko gome metemi tetoyi, enengo oowooye nguya
gome metemi oorengo oruwanggo. Ngundiro tero ngu, ene
mete Krayis Yisas nguro mandeni, ngu yanggango oorengo
wesiyoro ewanggo.

Anutro Mande Nguro Muri

14 Hamoo, no geno sodedo oorengo oorowuwero ewonoku,
ene ataga nga mandega nga nakangoro gunootenoku nga.
15 Nguro ngu, no sodedo geno nguno ma oorowutoowega
ngu, asa, ge mete nga mandega nga kenoya ingo. Nguno
ngu, Anutro simoo bare ngundo mande muri gome nenengo
Anutdo nguro ingooteku, ngu tewanggo. Ndadiro nguro,
ngu Anutro simoo bare ngu, ene ya nonggini yanggango
dikaro, ngunonggo ya koorowooteku ngundiro. Yo, hamoo,
ngu Kristen, ngundo Anutro hamoo mande ngu yoro, simoo
bare gidaregano wesiyoya eyi.
16 Yo, Anutro mande murini ngu, ene urungga oorengo.
Onindo nga mandega nga, yeni biyomi yeweroyi nguya kini.
Ngu ngandiro:

Ene oni kirarongo oorengo tunooteyingo. Yuka Kundingiyimbo, enengo murini yeni tunooteyingo ngu, ene noorengo Simbunani oorengo ngu etuyeroyingo. Engel onindo ene kenoyingo. Enengo mandeni ngu oni sowe bidodomo oorowute. Mera ngano, oni simoo bare oowooyingga eneno nowoondoyemo hamoo teyingo. Ngundo ene sambo endemo oorero, ene ngu Anutya gobooro oorooteri.

4

Godange Oniro Mande

1 Yuka Kundingiyi, ngundo mande yootunoro ngandiro
ete. Kootuyisina, oni gidarega nowoondoyemo hamoo
teyingo ngu yokowanggo. Yo, ene Setanro keyimo oni
ngundo ganaganayeroro, noore Anutro ingondudu eyingo
oni, ero etoyi, ene nguro mandeye ingoro, keyowanggo.
Ene oombooro biyomi, nguro muri biyomi ngu etuyerootoyi,
nguya keyowanggo.
2 Ngu naruno, godange oni, ngundo godange muri songo
ngu etuyerowanggo. Ndadiro nguro, nowoondoyemo
hamoo teyingongga ngu yokoro, nguno enengo ingonduduye
nenengo gura ingoweroyi nguya kini. Ngundiro nguro,
enengo weti mbumbuwaye ngu ene ma ingootenggo.
3 Ngundiro oni, ngundo ene simoo bare ngandiro etuye-
rootenggo. Ene komo erambarisa teweroyi muri ngu
yokoya, oowari gura gura nguya yokoya, roogo teyi, ero
etuyeroyingo. Ene Anutdo ngu oo ngu ye yunoyingo. Yo,
noorendo enengo hamoo mandeni ngu ingootenggoku, ene
mete oowari yoro, Anutno esosootero newato.
4 Noore ingowato. Anutdo oo bidodo yemukoyingo ngu
oo gome oorengo. Ngu noore oorongooye uweroyi kini.

Kini, ngu noore yoro, ngunonggo Anut bingami okooro esosooteweroyi.
5 Ndadiro nguro, Anutro mandeni, ko, Anutno yemboon-
gengga ngudodo yowuruwootoni, oo ngu yeni, kundingiyi
tunootete.

Timooti Ngu Komo Krayisro Ko Oni Gome Orini

6 Ge nga mandega nga dobookurigemo ero etuyeroro
ngu, arisa, ge Krayis Yisasro ko oni gome oruwa. Yo,
hamoo, ge bodaga oruwoku oororo, ataga nguya, ene ge
mande gome etunggerooteku, nguno ge yanggango urungga
yoro, nowoondogemo hamoo teyingo, mande gomengga ngu
keyoro ooroote.
7 Ene bare dogodogonimbo ngu, ene kingo mata mande
ngu etenggo, ko, kingo mande, Anutro mande ma keyooteku,
ngu bidodo kootu ino! Ge komo Anutro mande murini,
nguno gengo yanggango yoweroyi nguro ko yanggango te.
8 Ge ingooteku ngu, noore gowenani yanggango yeweroyi
ngu, asa, towoongoro, ko yanggango ko tetooye, ngundo
noore hoorooweyerowa. Ene Anutro mande muriningga,
ngu keyoweroyi, nguro towoongoro keyowatoku, ngundo
ataga ngano hoorooweyerootoni oode, kootuyisina nguya,
gome oorengo hoorooweyerowa.
9 Nga mandega nga ngu, hamoo oorengo. Nga mandega
nga ngu, oni simoo bare bidodo gome ingoro, keyoro,
nowoondoyemo hamoo teweroyi, ngu gome oorengo.
10 Anutdo oni simoo bare bidodo yoyowero koyi teteku
ngu, noore enengo oni nowoondonanimo hamoo teyingo
ngu, ene hamoo yoyowo. Noore Anut suwooyi sano keta
oruweroyiga, nguro nowoondonanimo hamoo tero, noore
enendo yoyoweroyiga, ngu sobowoowato. Yo, hamoo, ngu
muringga nguro nangge, noore suwooyi sano towoongoro,
ko yanggango oorengo tero, enengo murini keyowato.
11 Ge komo nga mamana mande, nga oni simoo bareno,
eya, gome etuyerootooga, ene komo ngu keyoyi.
12 Ene ge geyoro, simoo oore, ngundo kingo oningga, ero
ma ingowero. Kini, ge komo oni etuyeroyingo oni kirarongo,
tunootero oodoyi, nguno ngu, Kristen oni simoo bare, ge
geyoro kenggerowanggo. Ngu ngandiro. Gengo mande
eyingomo, gengo endeyootekuno, ko, gengo nowoondoge
dobookurigeboro ingootekuno, nowoondogemo hamoo
teyingo nguno, ko, Anut doongeyimo ootootoongge,
muringge gome nenengo, ngu bidodo kenoro, ene ge
kenggerowanggo.
13 Nga narungga ngano, ge no soboneroya ootooya, nguno
ngu, ge komo suwooyi sano Anutro mande, ngu oni simoo

bareno kandangeya, mande nguro murini gome wesiyoya,
eya, etuyeroya ootoo.
14 Kuri Kristen oniro tabango, onindo kandeye ge
tabagemo yeyingo naruno, nguno ene ge Anutro ko oni
goyeyingo. Yo, enendo ge rogogerootoyi, nguno Yuka
Kundingiyimbo Anutro ko teweroyimboro kingo oo duwoo
gura ge gunoyingo. Ngu naruno nguno, oni gurado, gedo
kootu ko teweroyi, nguro ingondudu tero eyingo. Nguro ngu,
ge ngu oo kingo duwooga, nguro koni tewero wembuge ma
kiyayi yewero.
15 Naru bidodomo, ge komo ngu kongga ngu sobowooya
teya, nguno nangge ootoo. Ge ngundiro tetoyi ngu, asa,
oni bidodo, gengo kongge, ngu tunoo oorengo kenootoyi,
urungga oorengo tunootewa.
16 Gengo muringgega teteku ngu, komo gome sobowooya,
simoo bareno oo etuyerooteku nguya gome sobowo. Oni
etuyeroyingo koyi ngu, ge suwooyi sano ngu kongga nguro
koyi yanggango te. Ge ngundiro tewaku ngu, asa, ge
goyoro, ngunonggo oni simoo bare gengo mandege ingoro,
nowoondoyemo hamoo tetenggoku, nguya Anutdo yoyowa.

5

Timootindo Oni Simoo Bare Yeyoro, Enengo Soweni Nenengo, Ero Ingowa

1 Ge oni dogodogoni nguya ma boguwooro yeyoro ewero.
Kini, ge komo mande ememonggo eya, gengo awangge
yomosiyooteku, ngundiya ene yomosiyero. Ge gengo kone-
dobooge yomosiyerooteku, ngundiro nangge, simoo oore
gidarega nguya, ngundiya yomosiyero.
2 Gengo nangge yomosiyooteku, ngundiro ge komo bare
dogodogoni, ngu gome yomosiyero. Ge bare oore gidarega
komo gome yomosiyero, gengo kuwoongge yomosiyooteku
ngundiro. Yo, hamoo, Anut doongeyimo muri gome ne-
nengo, nguno gengo kuwoongge yomosiyooteku, ngundiya
ene yomosiyero.

Bare Wabu Nguro Mande

3 Bare wabu gura kameyi kumootoni, enesu nangge oodon-
ingga ngu, arisa, ge ngu barega ngu gome sobowooya
yomosiyo.
4 Ene bare ngundiro ngu ene simoongododo, ngundi osi
osiyidodo bine, arisa, ene ngandiro gome ingowanggo. Anut
doongeyimo, enengo ko koretero ngu enengo awanamoye
osi osiye nguya soboyerowanggo. Ndadiro nguro, enendo
kuri ene soboyeroro ko tewonggoku, nguro gumi ngundiro

tewanggo. Yo, Anutdo ngundiro muringga nguro gome ingoote.

5 Ene bare wabu gura enesu nangge oodega ngu, arisa, ngu barega ngu ngandiya teni. Ene Anutro newendemo hamoo tetoningga ngu, suwooyi sano narudodomo, ene komo Anutdo hooroowenerоni, eya yemboongeya orini.

6 Ene bare wabu gura, enesu nangge tero, ene ingonduduni buribari ingoro, goweyiboro murimo oorooteku ngu, asa, Anut doongeyimo, ene kuri kumooyingo ngundiro ooroote.

7 Ge komo bare wabu, ko, enengo simoongo nguya, mamanayerootooga, ene nga mandega nga keyoya, muri nenengomo oodoyi ngu, asa, oni songombo ene goweyi sanggawero mande gura, eweroyi kini.

8 Oni enengo dobookuriye gome ma soboyeroro, oni enengo sidu soweni oorengo, ko, bare wabu eneno oorootenggoku, ngu gome ma soboyerowaku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene newendemo hamoo teyingo ngu, ene kuri yokowoku ngu, nguro ene oni biyomi oorengo. Oni Anutro ma ingootenggoku, ngundo muri biyomi ngundiro ngu ma tetenggo.

9-10 Bare wabu oowooye oorooteku, so uyigano, nguno ge ngundiro bare, ngu oowooye nguno nakango. Bare ene dagoma onibi kabusa (60) yokoyingo ngu, ene simoo guranangeboro bareyi. Ngundiro bare ngu, ene ko gura gura teweroyi, oowooyi gome metemi. Ene kuri, enengo simoongo gome soboyerowo. Ene ende songo oni mayetoyi, oo karo yunoro yomosiyerowo. Ene ko gura gura Kristen oni simoo bareno teweroyi, nguro meyero oorootenggo. Ene oni kowuri yoro oodoyi, ngu hoorooweyeroro, ko metemi gura gura teyingo. Bare ngundiro muri teyingo ngu nangge oowooye nakango.

11-12 Ene ge bare wabu oore oorootenggoku, ngu oowooye ma nakangowero. Ndadiro nguro, enengo goweyiboro ingonduduga, ngundo soboyerootoni, ene ko kame tewero ingowanggo. Yo, enengo goweyega, ngundo ingonduduye sobowootoni, ngundo Krayisro ingoro koni teweroyi, ngu dagate. Nguro ngu, ene kuri, Krayisro koni tewero mande, ero gosiyoyingo ngu yokootenggo. Ngundiro nguro, ene Anut doongeyimo, weti mbumbuwa tetenggo.

13 Ene muri gura nguya, ngandiro tetenggo. Ene sureye kiniyetoni, ene ya bidodomo oororo, ene oni songomboro mande yakakayi yoro, koorowooro, oororo omburo tetenggo. Ene mande biyomi gura gura noore ma teweroyi, ngu ero endeyootenggo.

14 Ngundiro nguro, nondo ngandiro ingooteno. Wabu
bare oore oorootenggoku, ngu ene ko kametero, ene simoo
bisiyoro, enengo ya gome sobowoowanggo. Ene ngundiro
tetoyi ngu, arisa, oni Anutro nowoondoyemo hamoo kini,
ngundo mande biyomi gura, noore gowenani sanggawero
ma ewanggo.
15 Ye kuri ingootenggo. Bare wabu gidarega, ene oore
metemi ngu kuri yokoro, ene Setanro murini ngu key-
ootenggo.
16 Ene Kristen bare gurado enengo soweni nguno wabu
bare gidarega oodoyiga ngu, asa, ene komo gome soboyeroyi.
Ngundiro tetoni, nguno ngu, endemo Kristen simoo baredo
wabu bare soboyeroweroyi, ngu kowuri kini. Ene wabu
enesu guranangge nangge, hooroowewerroyi gura kini, ngu
Kristen simoo bare watangga, ngundo hoorooweyeroro
soboyerowanggo.

Tabango Oniro Mande

17 Kristen tabango oni ko gome oorengo tetoyingga ngu, ye
yowuru simoo bare ye bingamiye okooya, oowooye metemi
eya, nguro uriyi digi beye yunowanggo. Ndadiro nguro, ene
ko yanggango tero, Anutro mandeni ngu simoo bareno ero
gome wesiyoro etuyerootenggo.
18 Noore ingowato. Anutro mande ngundo ngandiro ete.

Ge Bulmakawu manggowo ma doobengootoyi, Wit Rayis oo
ngu wongoowero, ero eyingo. (Dutoronomi 25:4)

Anutro mandeno nguya ngandiro ete.

Ko oni ngu ene mete koro uri yowanggo. Ero eyingo. (Luk
10:7)

19 Oni gurado, ngu tabango oningga ngu biyomi tewa, etoni
ngu, arisa, ge ngu mandega ngu ma ingowero. Ene oni eraya,
ngundi oni kabusa bine, ngu mandega ngu etoyiga ngu, asa,
ge mete nguro mandeye ngu ingo.
20 Ene Kristen tabango oni gura, weti mbumbuwa teton-
ingga ngu, arisa, ge mete Kristen oni doongeyemo mandeni,
ngu tunoo yomosiyoyi. Ngundiro tetoyi ngu, tabango oni
gidarega ngu kenoro sosorewanggo.
21 Anut doongeyimo, Krayis Yisasno, ko, Anutro oni En-
gel oni doongeyemo nguya, no nenengo geno eteno. Ge
komo mande bidodo gunowonoku, ngu bidodo keyo! Ge
mande gura muri ma kenoro ingoro ngu, arisa, ge nguro
nowoondogemonggo sodedo ngandiro ma ewero. Kini, noro
mandene bidodo keyo. Ge komo oni bidodomo mande muri
guranangge te. Ge gisigosononggo dobookurigemo mande
ero, oni gidaregano ma yoyokowero.

22 Ge sodedomangge eririnonggo, oni gura sobosobo
teweroyi nguro kandege tabangomo ma yewero. Ge oni
gidegado weti mbumbuwa tetenggoku, ngu ge nguya, yowu-
ruwooro ma tewero. Kini, gengombo ngu Anut doongeyimo
nenengo oorengo ootoo.
23 Ge komo kingo sono nangge ma newero. Ge mete Wayin
bodaga nangge sonono wendoya, ngudodo nowoondoge
hooroowweweroyimboro ne. Ngundo ngu, sayingga suwooyi
sano geno tunooteteku, ngu andangetoni kinitewa.
24 Oni gidaregaro weti mbumbuwa ngu tunoo ooroote.
Ngundiro nguro, mandeni wirikoweroyi ngu kowuri kini.
Ene oni gidaregaro weti mbumbuwa ngu kombiteyingomo
ooroote. Kootuyisina, tunootetoni wirikowanggo.
25 Ngundiro nangge, muri gome gidarega ngu tunoo
oodoni, ko muri gome gidarega, ngu kombiteyingomo oo-
roote. Ene kootuyisina muri gome ngu bidodo tunoo
oorengo tunootewa.

6

Ko Oniro Mande

1 Kingo ko oni bidodo, ene Kristen tetoni ngu, ene komo
ngandiya ingondudu yoyi. Noorengo sobosobo tabango
oni ngu metemi, nguro noore enengo oowooyi bingamini
okoowato. Ngundiro tetoyi ngu, sobosobo tabango onindo
Anut oowooyimboro mande biyomi ero, ko Kristen murim-
boro nguya, mande biyomi eweroyi kini.
2 Kingo ko oniro sobosobo oni ngu, ene Kristen oodoni
ngu, asa, ko onindo ngandiro ma ingowero. Ene nenengo
doboone, nguro no mete enengo manggowo unggaran-
goowano, ero ma ingoyingo. Kini, ene komo ngandiro
ingowa. Ene Kristen oni, nguro no koni gome tewano, ero
ingoyingo. Ndadiro nguro, ene noro Kristen doboone, nguro
no koni gome tewano. Eyingo.

Etuyeroyingo Oniro Mandeye Nenengo Kini

Suwooyi sano, ge simoo bare muri ngandiro teweroyi,
nguro gome etuyero, ge komo, eya, yokutuyerootooga teyi.
Ngu ngandiro.
3-4 Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis,
ngundo ngu, Anutro murini ngu gome etuyerowo. Ene oni
gurado, ngu Yisasro hamoo mandega ngu yokoro, mande
gurano etuyerowaku ngu, asa, noore ngu mete ingowato.
Ngu oningga ngu, kingo windawinda tero, ene oo bodaga ma
ingoote. Ene ingonduduni ngu muri biyomi teweroyi, nguro
hahangero ooroote. Ene mande gumi gumi eweroyi muri,
nguro mande ebe uto uto tete. Ngundiro mande, ngundo

muri ngandiro yeni tunootete. Oni gidaregaya, nowoondoye
biyomi yero, ko ebe utoro, kootuyisina yomooyinoro mande
biyomi ero, ko, dobooyiboya ingondudu biyomi ingoweroyi,
nguro tunootetenggo.
5 Ngundiro tero, suwooyi sano sanggiri tetenggo.
Ngundiro oni, ngundo ingonduduye ngandiro sasa
ingootenggo. Ene hamoo mande ngu, gome ma ingoro,
dowootenggo. Kini, ene ngandiro ingootenggo, Anutro
mande murini, ngu oo sitowi yoweroyi oore, ero
ingootenggo.
6 Ene oni, ene Anutro mande murini ngu keyootoyi,
Anutdo nowoondoye yanggango teyunoro, kumana urungga
yunoote. Ngu muringga, ngunonggo Kristen oni, ene oo
bidodomo Anutdo rogoyimo yunootoni, nguro ene oni oni
tetenggo.
7 Noore ingooteto. Namonanimbo bisiyerootoyi, noore
merako tunootewootoku, ngu naruno, noore oo gura
ma yoro ombuyingo. Kootuyisina nguya, noore mera
nga yokowatoku, ngu naruno, noore oo gura ma yoro
oorowuwato.
8 Noore oowari towikumba rogoyimo tetoni, nguno ngu,
asa, noore mete ngandiro ewato. Nga oo nga, noore mete,
ewato. Eyingo.
9 Ene oni digi beye oo sitowi urungga yowero ha-
hangeteku, ngu muringga ngundo oningga yeni, muri biy-
omi gurano gurano sorero oonootewa. Yo, hamoo, ene
oonootewerоyi, ngu nusako mereno sorero kumootenggoku
ngundiro. Yo, ngu muringga, ngundo nowoondoye sang-
gawetoni, nguro ene biyomi oorengo tetenggo.
10 Beyero gome ingoweroyi muri ngu, muri biyomi
bidodoboro damoni. Oni gidarega ngu ene beyero gome in-
gootenggoku muringga, ngundo ene yowoosootoni, enengo
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu kuri yokoro,
kowuri urungga koorowootenggo.

Noore Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga Ngu Gome Dowoowato

11 Ene ge Anutro oni, ge ngu oo ngu kootu inoya, ge
songo toonge. Ge komo muri nenengo ngu yoweroyimboro
koyi te; Anutro muri nenengo ngu keyoya; nowoondoyemo
hamoo teyingo muringga ngu teya; dobooyiboro nowoon-
doyi teweroyi muringga ngu teya; yanggango dikaro kowuri
ogingo bidodo koorowooweroyi muringga teya; ngunonggo
simoo bareno imakeyingomo mande muri, ngu teyi.
12 Oni ene Krayis newendemo hamoo teyingo ngu, enengo
koni ngu, oni ene ebe pawapawamu tero, kendu tetenggoku

ngundiro. Yo, oni ene ko yanggango tero, ebe pawapawa-
muno uro, uriyi yootenggoku ngu, ge nguya ngu kongga
ngu teroode, oororo, wengamo yokowa. Ge ngundiro tero
ngu, asa, Anutdo suwooyi sano keta eneya oruweroyi, ngu
ko uriyi gunowa. Yo, ge nowoondogemo hamoo tero,
ngunonggo ge simoo bare gidaregano wesiyoro eteku, ngu
naruno nguno, Anutdo keta sugi sugi oruweroyi mande, ero
gosiyoyingongga, ngu gunowa.

13 Anutdo ene oo bidodo keta oruweroyi, ngu yunoote.
Krayis Yisas ngundo ngu, Pondiyas Payilat doongeyimo
murini, enengombo, nenengo murini yootunoro, eyingo.
Ngu Anutga ngu doongeyimo, ko, Krayis Yisasno nguya, no
geno mande yanggango gunooteno.

14 Ge komo Anutro mande ngu bidodo gome keyo. Ge
ngundiro tetoyi ngu, asa, sugabo nguno ma oodoni, ko,
onindo nguya nguro mandeni biyomi eweroyi kini. Ge komo
ngundiro sobowooro oodoyi, oororo, noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, tunooteyingo naruno,
nguno wenga kinitewa.

15 Yo, hamoo, Anutdo Krayis ko ombuweroyi naruningga
rogo teyingo, ngu yeni tunootewa. Anut guranangge, nguro
noore komo enengo oowooyi bingamini ero okoororuwato.
Ene guranangge yanggangonidodo oorengo. Ene gu-
ranangge mera ngaro oo sobosobo oni ururu nguro Urungga.
Oni ururu nguro soboyeroyingo oni urungga oorengo.

16 Ene guranangge, ene ma kumoote. Ene soru himi
urunggano oorooteku, nguro noore ene tanggeyimo
oorowuweroyi nguya kini. Kuri oni gurado nguya ene ma
kenoyingo, ko, ataga nguya, oni gurado kenoweroyi nguya,
ereremo kini. Enengo oowooyi urungga ko yanggangoni,
ngu suwooyi sano ngundiro oruwa. Ngu hamoo.

Oni Oo Oowooyinggadodo Nguro Mande

17 Oni mera nga oo sitowi oowooyinggadodo nguno eyi.
Ene enengo digi beye oo urungga nguro ma oni oni tero, ene
yeni mande unggarangooro windawinda tewero. Ndadiro
nguro, oo ngu bidodo sodedo biyomi yeweroyi, nguro
nowoondoyemo hamoo ma tewero. Kini, ene komo Anutro
nowoondoyemo hamoo teyi. Enengombo nowoondonani
gome oni oni teweroyi, oo gome ngu urungga oorengo, noore
yunoote.

18 Oni oo sitowi urunggadodo nguno eyi. Ene komo
mete ko gome metemi ngu bidodo teyi. Ene komo oni oni
sanganimonggo oni gidarega ooro wenonootenggoku, ngu
hoorooweyeroyi.

19 Ene ngundiro tero ngu, arisa, ene oo gome gome
oowooyingga teyingo, ngundo kootuyisina, enengo
hoorooweyeroweroyimboro yowuruwoowanggo. Ngundiro
tero ngu, ene mete keta oruweroyi keta hamoo oorengongga
ngu yowanggo.

Ge Komo Gengo Kongge Ngu Gome Sobowo

20 O Timooti, ge komo ko Anutdo kuri gunowoku, ngu gome
sobowo! Kingo mande Anutro muri ma keyooteku, ko, oni
enengo ingoyingoyemonggo mande etenggoku, ngu nguya
ge kootu ino. Ndadiro nguro, Anutdo kingo mande mande
oniro ingoyingoyemonggo etenggoku, nguro sanggiri tete.
21 Oni gidaregado etenggo. Noore ingondudu oni, noore
oo bidodo rogoyimo ero etenggo. Ene ngundiro etoyi ngu,
asa, ngu naruno, ene damoni yero, Anutro nowoondoyemo
hamoo teyingo ngu yomburiyootenggo.

Anutro sumangeni ngu mete yeya orini. Ngu hamoo. 11

2 TIMOOTI
Polndo, Timootiro So Uyi Erayaga Nakangoyingo

2 Timooti Mande Tabango

Nga so uyi erayayiga nga ngu, Timootiro. Polndo nga so uyingga nga, ene Rom ya biyomimo ootooro, ene ngu naruno so uyi nakangoyingo. Onindo Pol yoro ya biyomimo yeyingo. Ndadiro nguro, ene Yisas Krayisro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro ete. Polndo ngandiro ingondudu tewoku ngu, Pol ureweroyi naruni namoko tetoyi ingoro, nguro ene nga so uyingga nga, nakangoyingo.

Timootindo, ngu Pol, hooroowero enengo erayadodo ko oowooyingga tero ngu, Timootindo Epesas oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, oni ngu gome soboyeroyingo. Timooti newendemo hamoo oorengo teyingo, ngu Polndo Yisas Krayisro newendemo ingootoni, hamoo tetoni, keyoyingo ngundiro. Polndo Timooti ngundiro kenoro, nguro ene ngandiro eyingo. Timooti ngu nenengo nangone, ero eyingo. Nga so uyingga nga ngu, Polndo enengomboro mande ero ngu, enengo newende bidodo oorengo Timooti inoro, nguro gome ingoro, enendo ngu komo gome yanggango dikaya, kowuri koorowooya dikani. Enendo ngu oni simoo bare gidega, Anutya mundi tetenggoku, ngu yoyoni. Polndo ngu Timootiya nga so uyingga nga nakangoro, ge nga mande nga etuyeroya, nenengo mande yuno ero, so uyi nakangoro Timooti inoyingo.

Nga so uyinggano ngano ngu, mande gumi gumi ngandiro ooroote.

* Polndo Timooti kambayingo. 1:1-2.

* Polndo Timooti ingootoni newendemo hamoo tetoni, nguro Anutno esosooteyingo. 1:3-7.

* Ngundiro ero ngu gome oorengo, Timooti ge yanggango dikaya, ko ngu gome eni. 1:8-2:13.

* Sunggi gura gura ngu eneno tunootewa. Ngundiro tunootetoni, nguno kenoro, ingoro ngu, onendo ngu hamoo oorengo, Anutro ko oni simoo bare oorengo tero oo-rootenggo. 2:14-26.

* Naru wenga ngu namoko tunootetoni ngu, oni simoo barero weti mbumbuwa ngu komo urungga oorengo tunootewa. 3:1-9.

* Ko yanggango teyinoweroyi, nguro mandeni, ko, oo biyomi Timootiro kono tunooteweroyi, nguro ingonda teni. 3:10-4:5.

* Polro ingonduduni newendemo ingooteku nguya, inoro eyingo. 4:6-18.
* Polndo oni gidarega kambayeroro nguro mande soweyoyingo. 4:19-22.

1 No Pol, no Krayis Yisasro Aposel oni. Anutdo no rogonerootoni, no keta oruweroyi mandega ngu oni simoo bareno wesiyoro eweroyimboro oni. Oni simoo bare, ene Krayis Yisasro nowoondoyemo hamoo tero ngu, ngu sugi sugi keta oruweroyiga, Krayisdo sunggi yeyingo, ngu yowanggo. Ngu kongga ngu no nunowo.
2 Timooti, ge noro Kristen nangone oorengo. No nga so uyingga nga, gengo nakangooteno. Awa Anut, noorengo urungga Krayis Yisas, ngundo enengo nowoondoyimo, ene ge sumange tenggunowa. Ene ge nowoondoge yeni, imakeyingomo oruwa.

Noore Mande Keta Mesarango, Ngaro Ma Oyimoyerowa

3 Noro osisambane ngu, ene Anutro muri ngu keyoyingo, nguro no nguya ngu keyooteno. Nowoondonemonggo ingootenoku ngu, nga muringga, nondo tetenoku, ngu nenengo oorengo. Nenengo yemboongeyingo naruno, no suwoo sano nguya, Anutno gengo esosootero yemboongeteno.
4 No gengo doongengge sonoyi ombuyingongga, ngu ingootenoku, nguro no komo ge ko geyoro ngu, asa, no oni oni tewano.
5 No gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ingooteno. Ngu godange kini. Nowoondoyemo hamoo ngundiro ngu, ombige Lowisno, ko, nangge Yunisno nguya ngundiro oruwo.
6 Ngundiro nguro, no ingonduduge ngu yokutuwooteno. Ge Anutdo ko teweroyimboro oo kingo duwoo, ge gunootoni oorooteku, nguro ingo. Kuri nondo kandene ge tabagemo yetoowe, ge ngu oo kingo ngu yoyingo. Ataga ngu, ge ngu oo kingo duwooga, gunoyingo koyi tetooga, urungga tunooteni. Onindo de uwootoyi de urungga dedeku ngundiro, gengo oo kingo duwoo yoyingongga, ngu koyi tetooga, urungga tunooteni.
7 Ge ingooteku, Anutdo sosoreyingo muringga, ngu noore ma yunoyingo. Kini, ene noore yanggango oruweroyi muringga, ngu yunoro; ko, nowoondoye ebe ino ino tero, nowoondoyi teweroyi muri yunoro; noorengo gowenani, ingondudunani gome sobowooweroyi muringga, ngu bidodo, noore hoorooweyeroweroyimboro yunoyingo.
8 Ngundiro nguro, ge noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mandeni, wesiyoro ewero nguro oyimo ma yowero, ko, no ya biyomimo oorootenoku ngaro nguya,

oyimo ma yowero. Kini, ge komo Anutro yanggangoni ngu
yoya, ngunonggo ge noya kowuri nga gobooro koorowooro,
nguno mande keta gome, nga wesiyoro eweroyi, koyi ngu
tewaro.
9 Anutdo kuri negoyeroro ko yoyowoku, noore enengo
oni simoo bare oruwato. Noore muri gome metemingga
tetooye, nguro ma negoyeroro yoyoyingo. Kini, enengo
ingondudunonggo, enengo sumangeningga, ngundo ne-
goyerowo. Kurimi oorengo, Anutdo mera nga, ma yeyingo
naruno, Krayis Yisasdo ngu sumangengga, ngu noorengo
yunoyingo.
10 Ataga, nga narunggano ngano ngu, Krayis Yisas,
noore ko yoyoweroyi oningga, ngu kuri tunoo oorengo
tunooteyingo. Yo, ene kumooro yanggangoningga, ngu
oondoogero, Mande Keta Mesarango, ngu yunoro, nguno
suwooyi sano keta oruweroyi etuyerowo.

11 Anutdo no rogonerootoni, ngu Mande Keta Mesarango,
ngu wesiyoro eweroyi oni oorooteno. No nguro Aposel oni,
ko, enengo mandeni, oni simoo bareno etuyeroyingo oni
oorooteno.
12 Ngu muringgano nguno, no kowuri koorowooteno. Ene,
no nguro oyimo ma yooteno. Kini, no kuri ingooteno, no
ngu oningga, nguro nowoondonemo hamoo tewo. No nguro
murini, hamoo ingootoowe, ene nga kongga, no kandenemo
yewoku nga sobowootoni, sugi sugi oodoni oororo, ngu naru
urungga ngu tunootewa.

13 Nga mande hamoongga nga, ge no manggonemonggo
ingowoku, ngu oo gabogaboyi ge etunggerowonoku, ngu oni
etuyeroyingo muri gome. Ngundiro nguro, ge Krayis Yisasro
nowoondogemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyinoya,
ngunonggo Krayis Yisas nowoondoge ino! Ngu muringga,
nguno ngu, ge nga mandega nga gome dowoo!
14 Anutdo ge kandegemo oo gomengga, yewoku ngu, ge
gome sobowo! Yuka Kundingiyi, noore nowoondonan-
imo oorooteku, ngundo ngu, nga kongga teteku, ngano
hooroowenggerowa.

15 Ge kuri ingoote; Esiya oni bidodo, Piselas ko Hemosenis
nguya, ene no kuri noyokowonggo.

16 No, noorengo Simbunani, nguno yemboongeteno.
Gedo, Onesiporas ko enengo simoonggoroboro nowoon-
doyi teyunoni, ero yemboongeteno. Ndadiro nguro, naru
oowooyingga, Onesiporasndo no nowoondone yeni, imakero
ooroote. Ene no ya biyomimo oorootenoku, nguro ma oyimo
yoote.
17 Kini, ene Romno, ombuwoku ngu, ene no erewenerorо,
ko biyomi tero oode, kootuyisina, no neyowo.

18 Ge ngandiro ingoote, no Epesasno oruwonoku ngu,
Onesiporasndo no gome urungga hooroowenerowoku ngu.
Nguro no noorengo Simbunani, nguno ero yemboongeteno.
Gedo, wenga naru urunggano nguno, gengo sumange Onesi-
poras ino, ero yemboongeteno.

2

Ge, Krayis Yisasro Me Oni Gome Oruwa

1 Arisa, nenengo nangone, suwooyi sano noore ge nguya,
Krayis Yisasya gobooro oodooye, nguno ge komo enengo
sumangenimonggo yanggango dika!
2 No mande bidodo oni simoo bare urungga doongeyemo
wesiyoro etoowe, ge ingowoku ngu. Ngu mandega ngu
nangge, ge komo oni kuri yomosiyerowoku, ngundiro oni,
ngu mandeningga, ngu kandeyemo yetoni, ngundo mete oni
gidaregano, mande ngu gome, wesiyoro ero etuyerowanggo.
3 Ge komo Krayis Yisasro me oni oorengo gome ootooya,
ngunonggo noore me oni gidaregaya, nga ko ngaro kowuri
koorowoowato.
4 Oni, ene me oni koyi tero ngu, ene ko gura gura, ma
dowooro tewa. Kini, ene me oni koyi gome tewa. Ngundiro
tetoni, enengo me oniro tabango, ngundo enengo koni, ngu
kenomayingoni ero, ko tete.
5 Ngundiro nangge, oni ene ebe pawapawamuno,
kendutewero ngu, ene komo ebe pawapawamu ngundiro
ma tero ngu, ene nguno oowooyidodo ma tewa.
6 Oni ko yanggango tero, oo kono miro sobowooteku
ngu, enengombo ngu kongga, nguro engge koreteyingo, ngu
koretero yowa.
7 Ge komo nondo mandega etenoku, ngaro ingondudu
te! Noorengo Simbunani, ngundo ingonduduye yeni, himi
yewa. Ge ngunonggo, nga mandega, ngaro muri bidodo
tunoo ingowa.
8 Suwooyi sano ge komo Yisas Krayisro ingondudu te!
Ene ngu Dewitro soweni, Anutdo ene merenonggo yoku-
tuwootoni, ko keta ootoogeyingo, nondo mande etenoku
ngundiro.
9 Nondo nga mande metemingga nga wesiyoro eteno.
Nguro oni ngando noya oni biyomi ero ingoro, kowuri gura
gura nunootenggo. Yo, nguro nodowooro ya biyomimo
nguya noyetenggo. Ene Anutro mande, ngu ya biyomimo ma
oruwa.
10 Ngundiro nguro, no nenengombo nowoondone yang-
gango inoro, kowuri bidodo koorowooteno. No oni simoo
bare bidodo hoorooweyerootenoku, ngu Anutdo enengo
sorengoro sunggi yewokuro, no ngandiro ingooteno. No

ngundiro tetoowe ngu, asa, ene nguya, Krayis Yisasno
keta oruweroyi, ko duridaridodo suwooyi sano sugi sugi
oruweroyiga, ngu yowanggo.
Noore komo nga mandega ngaro nowoondonanimo
hamoo teni.
11 Hamoo, noore eneya kumooro ngu, noore eneya keta
oodooye.
12 Ene noore yanggango tero, kowuri bidodo koorowooro
ngu, arisa, noore eneya oo bidodo sobosobo oruwato. Ene,
noore ene kootu inootooye ngu, asa, ene nguya, noore
kootuyunowa.
13 Ene noore ene keyowero ero yokoro, ko noore mandega
ngu ma keyoro ngu, arisa, noore yokootooye ngu, ene enen-
gombo enengo mandeni, ngu komo keyowa. Ndadiro nguro,
ene mandeni ngu ma yowoorengowa. Hamoo oorengo kini,
ero eyingo.

Ko Oni Oorengo Ngu Anut Doongeyimo Ngu Nenengo

14 Suwooyi sano, ge nga mandega, ngano oni simoo bare
ingonduduye yokutuyeroya, Anut doongeyimo ge mande
yanggango e! Ngu ngandiro. Ene komo mande gura guraro
ma ebe urewa. Ngu muringga, ngundo oni gura nguya,
ma hooroowewa. Kini, ene oni ngundiro mande, ngu
ingootenggoku, ngundo yomburiyoote.
15 Ge komo ko yanggango teyadega, ge ko oni oorengo
tunootete. Nguno ngu, Anutdo gengo kongge, nguro ingowa.
Ngundiro tero, ge mande nenengo yoonenengoro wesiyoro
ero, ge Anut doongeyimo nguya, oyimo ma tewa.
16 Ge komo kingo mande gura gura engge kini, nguro
ge sosoreya gome meye. Ngundiro mande, ngundo oni
oowooyingga oorengo, yowoosootoni, Anut kootu inoyingo
ooreyimo oorowuwanggo.
17 Enengo mandeye ngu yomburiyoyingo. Mande
ngundiro, ngundo ngu, urungga oorengo tunootero, rooku
mambu ngundiro yewa. Hayimeniyas Payilitas eraga nguya,
ene ronggesambi mande teweroyi oni.
18 Ngundiro oni ngu, ene hamoo mande, ngu yomburiy-
oyingo oni. Ene ngandiro etenggo. Noore kuri ko
ootoogeyingo, ko ma ootoogewato, eyingo. Ngu man-
dega, ngundo oni gidaregaro nowoondoyemo hamoo ngu
yomburiyootenggo.
19 Ene Anutdo ya nonggini yanggango oorengongga kuri
miwo. Ngungga ngu, dikaro ooroote. Ngu nongginingga,
nguno nakaya ngandiro oorete. Oo Simburi Simbunani,
enengo oni simoo bare ngu gome yeyoro ingoote, eyingo.
Nakayano, ngandiro nguya ooroote. Oni simoo bare bidodo,

Oo Simburi Simbunani, oowooyi yootunoro etenggoku, ngu
ene komo muri biyomi ngu kootu inoya yokoyi, ero eyingo.

20 Ya urunggano koondo oo ngu oo wadoribo (Gol Siluwa),
ngundo tero yeyingo, koondo gidarega, ngu debo koondo
teyingo, ko gidarega ngu merambo koondo teyingo. Gi-
darega ngu kundingiyi ko metemimboro, gidarega ngu ko
gura guraromu.
21 Nguro oni gura, ngundiro muri biyomi ngu andangero
yokoro ngu, ene gome metemi nenengo oruwaku ngu, asa,
ene ngu ko metemimboro koondo ngundiro kundingiyi
oruwa. Ene mete enengo sobosobo ngu hooroowewaku ngu,
ko bidodo metemi ngu tewero yoonenengowa.

22 Suwooyi sano ge komo simoo oorero ingondudu biy-
omingga, nguro ge songo toongeya ootoo. Ge ingondudu
metemi, ngu yoweroyimboro koyi yanggango te! Yo, hamoo,
ge komo ngu yoweroyimboro ko yanggango teya, nguro
ge nowoondogemo hamoo teya, doboogeboro nowoondoyi
teya, muri ko imakeyingomo oruweroyi, ngu bidodo te!
Yo, hamoo, oni ene newende gomemonggo, Oo Simburi
Simbunanino, meno etenggoku, ngundiro ngu, ge nguya te!
23 Ge mande mande gidarega mboorombo yoyoyingombo
ingoyingo kini onindo etenggoku, ngu kootu ino. Ge ingoote.
Ngundiro mande, ngundo ngu, ebe yeni tunootete.
24 Oo Simburi Simbunaniro ko oni ngu, ene komo ebe
ma urewa. Kini, ene komo oni bidodoboya ngu, ene
imakeyingomonggo mande ero tewa. Ene ngu etuyeroyingo
oni metemi gome tero, sanggirini imaketoni, onindo biyomi
gura eneno teyinootoyi ngu, ene nguro mete ngu kowur-
ingga, ngu koorowoowa.
25 Ene ko imakeyingomonggo tero, ngunonggo oni
mande utoro oorongootenggoku, nguro ingonduduye
yomosiyerowa. Ene ngundiro tetoni ngu, asa, Anutdo bine
hoorooweyerootoni, oni nowoondoye ingonduduye hamoo
ngu ingowanggo.
26 Kurimi Setando ene yoyoro, enengo manggowo key-
oweroyimboro gosiyeroyingo. Ene hamoo mande ngu in-
goro ngu, asa, ene ingonduduye ko himi yetoni, nguno ngu,
ene Setanro utongga, ngu omboongero ombuwa.

3

Naru Wengamo Muri Biyomi Gura Gura Tunootewa

1 Ge komo ngandiya ingo! Naru wengamo, ngu oo biyomi
gura gura kowuri urungga oorengo tunootewa.

2-5 Yo, naru wengamo ngu, onindo ngu ngandiro tewanggo.
Ene enengomboro nangge ingoweroyi; beyedoro nangge in-
goro; enengo bingamiye nangge okooro; oni enengombo oo
gura gura tero, nguro oni oni tero; oniya kootuyisina mande,
ero yomooyinoro; awanamoyemboro mande unggaran-
gooro; ene Anutro, onino nguya, ma esosootero, ngunonggo
ene muri gome nenengo, ko nowoondoyemo hamoo teyingo
muringga nguya, yokoro oruwanggo. Enengo oni soweni
nguya siyero ma oruwanggo. Ene oni songombo eneno
muri biyomi tetenggoku, nguro sanggiri teweroyi muri
ngu ma yokowanggoku; mande kootuyisina ero endey-
owanggoku; goweyeboro ingondudu ngu ma sobowoowang-
goku; oni yomburibariyerowanggoku; muri metemi gome
nguya yokoro, kootu inowanggoku; ene dobookuriye yoy-
oro, oni sanggiri kandeyemo yewanggoku; ene sodedo-
mangge enengo ingonduduye biyomi ngu keyowanggoku;
oni enengo ingootoyi, ene oni ururu tewanggoku; ene
goweye oni oni teyinoweroyi muri gura gura, nguro gome
ingowanggo. Yo, hamoo, ene oo ngu tero, ene Anutro
ma ingowanggo. Ene kingo goweyemonggo nangge Anutro
ko tero, ene Anutro mande muri yanggangoni, ngu kootu
inowanggo. Ge komo ngundiro oni ngu tanggeyemo ma
bibitewero, ge songo ootoo.

6 Godange etuyeroyingo oni ngundiro tero, ene torige
torige baredoro yano utenggoku, bare ingonduduye metemi
kini, ngu mande gura gura ingonduduye ganayeroweroyim-
boro yowoosooyingo. Yo, baredo enengo ingonduduye, ngu
weti mbumbuwa tewonggoku, nguro ene kowuri urungga
ingoyingo. Enengo nowoondoye ngu oo gura guraro in-
gootoyi, ngundo yowoosooro, oororo omburo tete.

7 Ngu bare ngu, ene suwooyi sano mande gura gura
ingowero yootenggo. Ene hamoo mande ingoweroyimboro
kini.

8 Kurimi, Yanis, Yambiris eraga, ene Mosesya sanggiri
teyingo, ngundiro nangge, nga oni nga nguya, hamoo mande
ngaro sanggiri tetenggo. Enengo ingonduduye biyomi burib-
ari yeyingo, ene nowoondoyemo hamoo kini. Kingo goweye
nangge.*

9 Naru ootuwoo nangge Yanis Yambiris eragaro, ene muri-
yari gura gura onindo ma teweroyi ngu teyingo. Ene oo
urungga Mosesndo tewoku, eragado ngu teweroyi, ereremo
kini. Ngu godange etuyeroyingo oni ngundiro. Oni enengo

* **3:8:** (Kurimi, Igip merakono, ngu tabango oni koreteyingo oowooyi Pero, ngu oruwo. Yanis, Yambiris eraga, ngundo Pero, enengo gosonggi oni. Anutro Mandeno enengo mandega ngu bukEksodas /Kisim Bek 7:22; 9:11 nguno oorooteku, ngu kandangeyi).

godange ngu kenoro ngu, ene gome watayi. Ngu oni ngu godange nangge, ero ingowanggo.

Ge Komo Anutro Mande Gome Ingoro Dowoowa

10-11 Ene, ge kuri noro mande wesiyoro etuyeroyingo, ngu ingowo. Nenengo ootootoone murine bidodo ingoote. Ge oo ngandiro ingooteku: no Anutro hamoo ingootenoku, ngu hamoo yanggango oorengo, ingooteku; suwooyi sano no nenengombo nowoondone yanggango teyinoro, no ngunonggo oniya sanggiri ma teyingo ingooteku; no oni nowoondoyi teyunoyingo ingooteku; no yanggango tero kowuri koorowooyingo ingooteku; oo biyomi bidodo onindo nono tetoyi, ge ngu kenoro ingowo. No ogingo bidodo, Andiyokno, Ayikoniyamno, Listarano nunootoyi koorowootoowe, ge no gowenemo, ngu bidodo kenowo. Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ngu kowuringgano, ngunonggo, no andangeneroro noyowo.

12 Yo, oni bidodo Krayis Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo eneya siyero oodoyi, Anutro mande murini tewero etoni keyootoyi, merako oni nguro bogu sanggiri tero, ogingo urungga teyunowanggo.

13 Yo, oni biyomi ko ingondudu godange oni, ngundo suwooyi sano oni simoo bare ganaganayerowanggo. Enengo muri, ngu biyomi oorengo tunootewa. Ene oni gidarega ganaganayerootoyi, ko, oni gidaregado ene nguya ganaganayerowanggo.

14 Ene ge kuri ingowo. Noore oni simoo bare ge nguya, nga mande keta mesarango, nga etuyerowooto. Ngundiro nguro, ge ngu, nga hamoo mandega nga, ge kuri yoro, nguro nowoondogemo hamoo tewoku, ngu gome dowoo.

15 Yo, hamoo, kuri ge bodaga oode, ngunonggo ge damoni yero Anutro Mandeno ingowo. Ngu so uyingga, ngundo mete ge ingondudu gomemu gunowa. Nguno ngu, ge Krayis Yisasro nowoondogemo hamoo tewaku, nguro Anutdo ge ko goyowa.

16-17 Anutdo enengo Buk nguno mande ngu bidodo yeni, oni Anutro ingonduduni ingoro, mandeni nakangootoyi, ngu tunooteyingo. Ngu mandega, ngundo ene mete noore muri nenengo noore etuyeroro; noorengo weti mbumbuwa tunoo etuyeroro; noorengo endeyoyingo ngu yooneneyerowa. Ngundiro nguro, Anutro Mande, ngundo noore, enengo ko oni yanggangododo yoyeni, noore ko gome metemi, ngu bidodo mete tewato.

4

Ge Komo Anutro Mandeni Ngu Wesiyoya E

1 Krayis Yisasdo oni simoo bare keta oorootenggoku, ko
kuri kumooyingomu nguya wirikoyerowa. Nguro no Anut
doongeyimo ko Krayis Yisas ngu doongeyimo nguya, no
mande yanggango geno ngandiro eteno. Krayis Yisasdo, oni
simoo bare bidodo doongeyemo, tunoo ko ombuwakuno,
ene noorengo oo bidodo sobosobo koreteyingo sugi sugi
oruwa.
2 Ngundiro nguro, no geno mande yanggango ero eriring-
gerootoowe, ge komo nga mandero ingondudu teya, mande
nga wesiyoya e! Oni simoo bare mande ingowero tetoyi,
ngundi, ene nguro ma ingootoyi ngu, ge komo suwooyi sano
ko yanggango teya, Krayisro mande, wesiyoya e! Ge komo
nowoondoye sanggawewero, mande yanggango wesiyoya
e! Ngundo nowoondoye yokutuwootoni, nowoondoye
yowoorengowanggo. Ge komo Anut keyoweroyi mande,
muri wesiyoya e! Ngundo mete nowoondoye yanggango
teyunowa! Ge suwooyi sano ko ememonggo, eneno teya,
mande gome etuyero.
3 Ndadiro nguro, kootuyisina ngu, oni mande gome ne-
nengo ngu ingoro yowero yokowanggo. Ene ngundiro
tero, enengo ingondudu sodeye, ngu nangge, keyoro, ene
etuyeroyingo oni gidarega nguya yoyowanggo. Yoyootoyi,
ngundo mande gidarega kingo etoyi, ngu oni nguro gome
ingowanggo.
4 Ene mande hamoo ngu kootu inoro, ene kingo mande
mande gura gura ingowero sodeyewanggo.
5 Ene gengombo suwooyi sano tunoo ingondudu tewaku
ngu, ge komo kowuri koorowoowaku, ngu ge komo mande
metemi ngu koyi teya, mandega nga wesiyoya e! Gengo
kongga ngu Anutro Mande Keta Mesarango wesiyoro
eweroyi. Nga kongga, no ge gunowonoku nga ngu, komo
bidodo te!

Ataga, Noro Ko Ngu Kinitewero Tete

6 Anutno wooro yeweroyi oni nguno Anutno Wayin sono
wendootenggoku, ngundiro nangge, noro gowene nguya
Anutno inootoowe, wooro yeweroyimboro. Yo, noro narune,
ngano ngu kinitetoni, no toongewero namoko teteno.
7 No ebe pawapawamungga, nguno koretero
dagayerowono. Ataga, no rogogakuno tunootewono.
No kuri, Krayisno nowoondonemo hamoo ngu gome
dowoowono.
8 Ngu pawamungga, nguno koretero dagayeroro, nguro no
oo yoweroyiga ngu sobowooteno. Ngu ooga ngu ngandiro.
Oo Bidodo Simburi Simbunani, noorendo wirikoyeroyingo
oni nenengo gome, ngundo noya ewaku, ge oni nenengo
ewaku, nguro ene no ko gumi nunowa. Yo, naru wenga

nguno, ene ngu ooga ngu no nunoro, ko, oni bidodo
ene tunootetoni, hahangero kenowero, ingondudu tero oo-
rootenggoku, ngu nguya yunowa.
9 Ge komo sodedomangge nono ombu!
10 Dimas, ene mera ngaro oo nguro gome ingooteku, nguro
ene kuri no noyokowoku, Tesalonayika endemo oorowuwo.
Keresenis ngu, ene Galesiya merako oorowutoni, Tayitasdo
Dalumesiya merasina toongewo.
11 Luk enesu nangge, noya oorootero. Nguro ngu, ge
komo Mak yoya, geya omburi. Ene no hooroowenerorо, ko
teweroyi oni gome.

Mande Sosowo Gidarega

12 No Tikikas sureyootoowe, Epesas endemo kuri
oorowuwo.
13 Ge ombuwero ngu, ge komo noro nengguro pirungga,
Trowas endemo, Kapasdo yano yokootoowe, oorooteku, ngu
yoya, buk nguya yoya ombu. Buk gidarega nusako goweyibo
teyingo, ngu nguya komo yoya ombu.
14 Alekisanda, oo Ayen wadorimu teweroyi oni, ngundo
ene biyomi urungga tenunowo. Kootuyisina noorengo Sim-
bunani, ngundo enengo ko murini, nguro gumi teyinowa.
15 Ge nguya ngu oningga, nguro ingonda te! Ene noorengo
ko mande nga yomburibariyoote.
16 Noro wirikoyingo naru koretero nguno, noso nangge
mande wirikoyingo onino mandeni ewono. Ngu naruno,
oni gurado no hooroowenerorо dikaro, mande ma eyingo.
Kini, oni bidodo no noyokoyingo. No Anutno yemboongero
ngandiro ewono. O Anut, gedo enengo biyomi nono tewong-
goku, nguro ma ingowero, ero yemboongewono.
17 Ene noorengo Simbunani, ngundo no sobonerorо yang-
gango nunowo. Ngundiro nguro, no mande keta mesarango,
wesiyoro eweroyi, ngu gome etoowe, oni sowe gidarega, ngu
mande ngu gome ingowonggo. Nguro Anutdo yoyokootoni,
ngundo no nureyi, ma kumooyingo.
18 Mande muri biyomi no tenunootoyi, Oo Bidodo Simburi
Simbunani, ngunonggo, andangenerorо, noyoro, oorero,
enengo sambo endega enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, nguno noyewa. Ngundiro nguro, nondo Oo Bidodo
Simburi Simbunani enengo oowooyi suwooyi sano sugi sugi
bingaminidodo okoororuwano. Ngu hamoo.
19 Ge komo noya Prisila, Akuwila, erambarisa, Onesiporas
ko enengo simoonggoro ngu bidodo kambayero.
20 Erasitas ngu Korind ende nguno oodoni, Taropimas ngu
sayidodomu yokootoowe, Mayilitas endemo, nguno ooroote.

21 Ge komo nono sodedo ombu! Ndadiro nguro, ge
bodaga oruwaku ngu, asa, doogo naru biyomi tunootewa.
Yubuyulas, Payudenis, Layinas, Koloodiya, ngu Kristen do-
bookurinani, ngu bidodo, ge kambagerootenggo.
22 Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo geya oruwa.
Enengo sumangeni ngu, ye kewooroyemo nguno mete orini.
Ngu hamoo.

Polndo Tayitasro So Uyi Nga Nakangoyingo

Tayitasro Mande Tabango

Tayitas, ngu Yuda oni kini, Tayitas ngu Polndo Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro etoni, ngu ingoro, ene newende yowoorengootoni, nguro ene Yisas Krayisro hamoo oorengo ingoyingo. Polndo endeyoro Mande Keta Mesarango ngu wesiyoro etoni, nguno ngu, Tayitas ene Polya endeyoro, ngunonggo Pol hooroowero ko teyingo. Tayitas, ngu Polya yade oororo, Yerusalemno nguno Aposel oni yowuru gurano oorowuyingo (Aposel 15:2). Polndo ngu kuri Tayitas sureyootoni, tambu eraya Korind oorowuyingo. (2 Korind 7:6-7; 8:6 ko 8:16). Kootuyisina, Polndo ngu Tayitas rogowootoni, ene Kirit meradonimo nguno nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare ngu soboyeroni, ero, rogo teyingo. (Tayitas 1:5).

Nga so uyingga ngano ngu, Polndo ngu Tayitas, ene komo tabango oni gidarega rogo tetoningga, ngundo nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare ngu soboyeroni, ero, nguro ko, etuyeroyingo godange oni, nguro ingonda teyi ero, mande eyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare etuyeroweroyi, nguro muri ngu, Tayitas etungoyingo. Nguno ngu, nowoondoyemo hamoo teyingo simoo bare, nguro muriye gome gura gura nguya etungoyingo.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ngu ngandiro:

* Polndo Tayitas kambayingo, nguro mande. 1:1-4.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro tabango oni, nguro mandeye. 1:5-16.

* Nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yambo mande guradiro guradiro teweroyi, nguro mande ingoweroyi, nguro mandeni. 2:1-15.

* Muri gome nenengo ngu guradiro guradiro oorooteku, ngu ingowero eyingo. 3:1-11.

* Polro mande kinitetoni, Polndo okeyi, ero eyingo.3:12-15.

1 No Polndo nga so uyingga, ge Tayitas, nguro nakangooteno. Anutdo no rogonerootoni, nguro no ngu Anutro ko oni. No ngu Yisas Krayisro soweyeroyingo Aposel oni. Anutdo no surenerowoku ngu, nondo Anut enengo simoo bare enengo oorengo kuri rogo tewoku, nguro nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu nenengo teyinowero. Nondo nga kongga tetenoku, ngundo ene hoorooweyerootoowe, ene Anutro Mande Keta Mesarango nga yoro

gome ingoro, ngunonggo ene Anutro mande muri gome ngu keyowanggo.

2 Oni Anutro murini ngu gome keyoro ngu, asa, nguro ingonduduni gosiyoro, Anutya suwooyi sano keta sugi sugi oruweroyiga, ngu sobowooro oruwanggo. Kurimi oorengo, Anutdo oo gura ma tetoni, tunooteyingomo nguno, ene kuri nga mande keta sugi sugi eneya oruweroyiga, ngu noore yunowero, mande gosiyoro eyingo. Ene mande godange ma ewa.

3 Asa, kootuyisina, ngu naru rogo teyingongga, ngu tunooteyingo, Anutdo oni gidarega yootunoyerootoni, ngundo ene Yisasro mande ero, oni etuyeroweroyi tunooteyingo. Ngu muringgano nguno ngu, Anutdo enengo keta sugi sugi oruweroyiga, nguro mande yeni, tunoo oorengo tunooteyingo. Enengo ko oni manggoyemo, Anutdo enengo mandeni, ngu wesiyoro etuyeroyingo. No nguya Anutdo, ngu mandega ngu rogonerootoni, onino wesiyoro eteno. No kingo ko oni kini. Kini, Anut enengombo, noore ko yoyoweroyi kongga, nguro no enengo mandeni wesiyoro ewonoku, nguro no rogonerowoku ngu!

4 Tayitas nondo nga so uyingga nga, ngu gengo nakangoro gunooteno. Gengo Anutno nowoondogemo hamoo teyingo, ngu nondo nowoondone hamoo teyingo, ngu siyeyingo. Nguro, ge ngu, noro nangone ngundiro. Nondo Anutno yemboongeteno. Anut, Awanani, ko noorengo ko yoyoweroyi oni, Yisas Krayis, ngundo sumange ge suwooyi sano gunoro, ngundo nowoondoge yeni, imakero ayibidodo teya, imakeyingomo ootoo. No nguro yemboongeteno.

Oni Krayis, Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Nguro Tabango Oniro Mandeye

5 Nondo ge kuri goyokootoowe, ge Kirit meradonimo oorooteku ngu, ngu muri ngu ngandiro: Nondo ngu ngandiro ingooteno, ge komo ko bidodomo ko gumi gumi ngu nenengo kini, ngu yoonenengootooga, gome metemi tunooteni, ero ingooteno. Ge ende bidodomo, Kristen oniro tabango oni Anutro yowuru yano rogoyerootooga oriyi. Kuri, nondo geya ewonomu, ngundiro.

6 Ye komo Anutro yowuru yano tabango oni muriye ngu, ngundiromu ngu rogo teyi. Oni gura ene goweyimo biyomi gura oni simoo bare doongeyemo kini ngu, ene oni gome nenengo. Ngu oningga ngu, ene komo bareyi guranangge yoro, bare guraya ma endeyowa. Enengo simoongo ngu ewe nemi nowoondoyemo imakeyingo murimo oruweroyi. Ene oni doongeyemo muri biyomi buribari ngu ma tero, ene awanamoyemboro manggoye ma toongootenggo.

7 Ge ingoote, Kristen oniro sobosobo, ngundo ngu, ene
Anutro koni ngu sobowooro kawararangowa. Nguro ngu,
ene komo gome nenengo oorengo endeyoni. Ngundiro tetoni
ngu, oni simoo baredo, ene goweyimo kingo oo biyomi gura,
ma kenowanggo. Ene windawinda sodedo ma tero, ene
sanggiri sodedomangge ma tewero. Ene sono kowoo nero,
mera ma utoro endeyowero. Ene, oni kingo kingo ma yutoro,
endeyowero. Ene digi beye oo urungga yoweroyimboro
doongeyi, ma urungga tewero.
8 Ene, ngundiro muri biyomi ma tewero. Kini,
ene komo oni ende songomonggo amana mayetoyiga,
ngu yomosiyeroni. Ene, komo meyero oni gome
hoorooweyerowa. Enengo ingondudunimo ndawu ooga
ngu biyomi, ngundi metemi, ngu ene gome watayi. Ene,
komo muri gome teweroyi ngu nangge keyoya teni. Enengo
endeyoote muri gomengga, ngu oni etuyerootoni, ene
Anutro oni gome, etuyeroyingo. Ene komo enengo goweyi
ingoyingoni, ngu nangge gome sobowooni.
9 Ene ngu komo Yisasro Mande Keta Mesarango, ero
etungowonoku, ngu gome yanggango oorengo dowooni.
Ngundiro tero ngu, ene komo ngunonggo oni Anutno
nowoondoye hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoweroyi
mande, ngu gome nenengo oorengo etuyerootoyi, ngu key-
owanggo. Asa, ene mete Kristen oni Anutro mande tooton-
gootenggoku, nguya mande yanggango mamanayerootoni,
nguno ngu, oni ngu ingootoyi, biyomi yetoni, ene gome
oorengo ingoro, ko yowoorengowanggo.

Kirit Meradoni Godange Oni Oowooyingga Oorengo Nguro Ingonda Teyi!

10 Yo, Kristen oni kewooroyemo, oni oowooyingga ene
mande gome nenengo ma ingoro keyootenggo. Ene kingo
mande mande ero, oniro ingonduduye yomburiyoro, kingo
ganaganayerootenggo. Yudano, Kristen oni oowooyingga,
ngundo ko biyomi ngundiro teyingo.
11 Oni ngundiro ngu, ene muri biyomi ngu tero, ene Kris-
ten oniro, digi beye oo ngu sobiyoro yootenggo. Ngundiro
tero, ene muri biyomi, ngu noorendo ma teweroyi ngu
tero, ene etuyerootenggo. Ngu muringgano, nguno ngu,
ene oni gidaregaro ingonduduye yomburiyoro, ngunonggo
enengo bare sumooye, simoo namboye nguya ingonduduye
yomburiyerootenggo. Nguro ngu, ge, ko yambo yaro so-
bosobo oniku, nguya komo ngundiro oni nguro manggoye
ngu gosiyo yunoyi.

12 Kuri, Kirit oni gura ngu, enengo ingondudu gome eyingo
oni, ngundo ngandiro eyingo. Ngu Kirit oni, ngu godan-
geyedodo oni oorootenggo. Ene oowari urungga oorengo
newero ingoro, ene ko tewero nguya sure kini kini urungga
tetenggo. Ene se koki biyomi, ngundo mayero, oni yokitoni
ogingooteku ngu oni ngundiro, eyingo.
13 Nga mandega, nga ingondudu eyingo oni, Kirit mer-
adonimonggo, ewonggoku ngu hamoo oorengo, nguro
ge komo oni nowoondoye hamoo tero, oore nenengomu
yokootenggoku, nguno mande yanggango oorengo ma-
manayeroote. Nguro ene ingowanggoku, ngu oorega ngu,
ngu nenengo kini. Nguro ngu, ene ingonduduye yowooren-
goro hamoo mande, ngu keyowanggo.
14 Oni ene Anutro hamoo mande keyoro ngu, asa, ene
Yuda oniro mata mande kingo kingo, nguro sodeye ma
yero, onindo mande godange etenggoku ngu nguya ma
ingowanggo. Ngundiro oni ngu, ene Anutro mande hamoo
ngu kuri kootu inoyingo.
15 Anut doongeyimo, oniro ingonduduyemo nowoon-
doyemo ngu gome nenengo ootooro ngu, asa, ene mete
oowari bidodo newanggo, nguro roogo kini. Ene oni gura
enengo ingonduduni newendemo, sugabododo tero, Yisasno
newendemo hamoo ma teyingongga, ngundiro oningga ngu,
ene oo biyomi ngundi metemi teweroyi, ene ngundiro
teweroyi watayi kini. Ene oo biyomi tero, ngu ingootoni oo
biyomi ero ma ingowa, ngundiro ingoyingo.
16 Enengo manggoyemonggo ngu, ene ngandiro etenggo.
No Anutro ingoro keyooteno, eyingo. Ene ngundiro
etoni, ene endeyoyingomo, ngu oo biyomi oowooyingga
tetenggo. Ngu muringgano, nguno ngu, oni simoo baredo
tunoo oorengo yeyootenggoku, ene Anut kootu inootenggo.
Anutdo ngu muri biyomingga, kenoro, nguro biyomi
urungga ingoote. Ngu oni ngundiro, ene Anutro mandeni
ma keyoro, oo metemi gura ma tewanggo. Kini oorengo.

2

Oni Simoo Bare Dogodogonimboro Mande

1 Ene Tayitas, ge ngu komo hamoo mande gome nenen-
gongga, nguno ingoyingo gome yoyingongga, ngunonggo
mande muri gome nenengo, nguno oni simoo bare Anu-
tro nowoondoye hamoo teyingomu, nguro mande gome
teweroyi, ngu eya etuyeroya ngu, ge ngandiya e:
2 Oni dogodogoni ngu, enengo rogoyimo oo nangge teyi.
Sono kowoo oowooyingga, ma newero, nguro ene mete in-
gondudu muri gomemu nangge ingoro, ngunonggo, enengo

goweye ingonduduye ngu gome sobowooyingo. Oni simoo baredo muri gomengga, ngu tetoyi kenoro, ngu oowooye bingamini okootenggo. Ene ngu komo nowoondoye yanggangomonggo, Yisasro mande nenengo nangge, nguno gome oriyi. Oni dobookuriyeboro, nowoondoyi teweroyi mande murimo, nguno teyi. Enengo kowuri bidodo koorowooro, yanggango dikaweroyi murimo, nguno oriyi.

3 Ngundiro nangge, gedo bare dogodogoni nguya, ene komo Anutro murini, ngu keyoya, kundingiyi endeyoyi, ngundiya etuyeroyi. Ene oni dobooyiboya, kootuyisina, kingo mande ma ewero. Ene ngu sono kowoo yanggangongga, ngu ingootoni, ngundo ene ye ma sobowoowero. Ene komo bare oore mande muri gome nenengo nangge, ngu etuyeroyi.

4 Bare dogodogoni, ngundo bare oore garo ngu, ene komo enengo kamesumooye ko enengo simoonamboye, nguro nowoondoyi teyunoyi.

5 Ene komo enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooya, ngunonggo sebo barese muri biyomingga, ngu ma tewero. Ngunonggo ngu, enengo yano oo ngu gome oorengo sobowooro, nguro ene kamesumooye, ko simoo namboye gome hoorooweyeroyi. Ene komo kamesumooye nowoondoyemo ootooya, nguro manggoye keyoyi. Ene komo ngu muringga, ngu bidodomo tetoyi ngu, asa, onindo, ngu kenoro, Anutro mandeni nguro kootuyisina mande ero, ma yomooyinowanggo.

Simoo Oore Garoro Mandeye

6 Ngundiro nangge, ge komo simoo oore ngu ingonduduye yokutuyeroya, mande gome yunootooga, ene nguya enengo goweye ingonduduye, ngu gome sobowooyi.

7 Tayitas, ge komo muri bidodo mete teteku, ene gengombo, ngu ge komo oo gabogaboyi gome ngundiro oodoyi ngu, asa, simoo oore ge geyoro, ene ge kenggerowanggo. Oni etuyeroweroyi ko ngu, ge komo mande nenengo ngu nangge, etuyeroya e. Etuyeroya etooga, onindo ngu ingoro, ene hamoo ingowanggo. Enengombo nguya, ingootoni, hamoo tete, ero ingowanggo. Ge komo suwooyi sano ngu, ge gome ingondudu teyagogo, ngunonggo, oni gidarega, oo kenoro ingowanggo. Ge oni nenengo, ero nguro oowoongge bingami okoowanggo.

8 Ge komo hamoo mande nenengo, ngu nangge teya, etuyerootooga ngu, onindo geno biyomi gura ma kenowanggo. Nguro ngu, onindo Yisasro mande ma keyootenggoku, ngundo ngu oyimo mande biyomi, noore Kristen onisina, ngu ma ewanggo.

Kingo Ko Oniro Mandeye

9 Ye ngu komo Kristen kingo ko onino, ngandiya etuyeroro
eyi. Oo bidodomo ngu, ene komo enengo sobosobo, nguro
mandeye ingoya, ngu nowoondoyemo oriyi. Ene komo ko
gome teyi. Ko onindo, enengo sobosobo oniya mande biyomi
ma ero, manggoye ma toongoowanggo. Ene ngundiro oo
gome tetoyi ngu, asa, enengo sobosobo ngundo kenoro, ngu
oni metemi, ero ingowa.
10 Ko onindo enengo sobosobo nguro oo ngu gumi
yakakayi ma yowanggo. Kini, ene komo enengo muriye
gome ngu tunooteni. Nguro sobosobo oni enengo muriye,
ngu gome kenoro, ngu oni gome nenengo, ero ingowa.
Kristen ko onikundo, Anut, enengo ko yoyoweroyi oni,
nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno ngu, enengo endey-
oweroyi gome nguya, noore tunoo etuyeroyingo. Yo, enengo
endeyoyingo gomengga, ngu noore etuyerooteku ngu, Anu-
tro mandega nga, ngu komo hamoo nangge! Ero ingoro,
nguro ingondudu urungga teyingo.

*Noore Komo Metemi Nenengo Ootooro, Ngunonggo Kray-
isro Narungga, Ngu Sobowoowato*

11 Ge komo oni simoo bare, Yisas Krayisno, nowoon-
doyemo hamoo teyingo ngu, mande yanggango yunoro,
enengo endeyoyingo ngu gome nenengo nangge tetoyi
etuyeroyingo. Ndawugaro nguro, noore ingootetoku, Anu-
tro sumangenimo, Anutdo kuri Krayis Yisas soweyootoni,
ene merako ngano ombutoni, nguro Anutdo mete oni simoo
bare, weti mbumbuwa bidodo andangeyunoro, ko yoyowa,
ero ingoyingo.
12 Ngu Anutro sumangenggano, ngu noore Anut kootu
inootetoku muringga ngu, yootunoro etuyeroote. Mera
ngaro goweyimboro oni oni teweroyi muri biyomingga, ngu
yokoro kootuyinoro, asa, noore ingondudunani, gowenani
gome sobowoowato. Noore Anut doongeyimo, muri ne-
nengo nangge, keyoro, ngundiro nangge, ataga, yade oororo
kumoowato.
13 Ngu Anutro sumangenggano, Anutdo noore etuyeroro,
noore nowoondonanimo hamoo teyingo, ngu yanggango
teyunootoni, nguro noore oni oni teweroyiga, ngu
Yisas Krayis, ko ombuweroyi narungga ngu sobowooro
oruwato. Ene noorengo Anut yanggango oorengo, noorengo
hoorooweyeroyingo oni.
14 Krayisdo ngu, enengo ketangga ngu yokoro, ngundo
noore oo biyomi teyingomu uriyeroro, ko yoyoyingo. Yo,
Krayisdo, noorengo kumooro, nguro ngu, noorengo weti
mbumbuwanonggo andangeyeroro, ko yoyowo. Krayisdo

kumootoni, nguro ngu, nowoondonani, ngu sarayi oorengo
tunooteyingo. Ene noore yeni, enengo oni simoo bare
tunootero, nguro ngu, noore Anutro muri gomengga ngu
keyowero, hahangeteto.
15 Arisa, ge komo suwooyi sano nga mandega nga nangge
Kristen onino eya etuyeroya, enengo muri biyomi yomosiy-
oyuno! Ge komo ene yokutuyerootooga, ene nga mandega,
nga nangge, keyoya oriyi. Ge komo Kristen oni simoo bare,
Anutro mande nenengo ma keyootenggoku, ngu mande
yanggango mamanayero. Onindo komo ge angoyi oni,
ooroote ero ma ingowero. Kini, ge kingo angoyi oni kini,
Anut enengombo ge rogogerootoni, nga kongga nga tete.

3

Noore Komo Muri Gomemo Nguno Yanggango Dikaro Oruwato

1 Ge komo naru bidodomo, Kristen simoo barero in-
gonduduye ngu yokutuwootooga, ene komo Gabuman so-
bosobo onidodo ko tabango oniku, nguro manggoye keyoya,
ngu nowoondoyemo oriyi. Ene komo ko bidodo gome
teweroyi, nguro nangge, meyeya, teyi!
2 Ge komo mande ngundiya, Kristen oni simoo bare
etuyero. Ene oni guraya mande biyomi ma ewero, ene ebe
rongge sambi mande, ma tewero. Ene komo oni gidarega,
nowoondoye yunoyingo. Ene suwooyi sano ngu, ene komo
mande muri gome imakeyingo, ngu nangge, oni simoo bare
bidodo teyunoyi, ngundiya etuyero.
3 Yo, nondo ngu muringga ngu etuyerootenoku, yendo
komo simoo bare gidegaro nowoondoye ngu ngandiro: Ge
ingooteku kurimi ngu, noore nguya ingondudunani, gome
metemi kini. Nguno ngu, noore mande toongootoongo,
ngu teroruwooto. Setando noore ganaganayerootoni, noore
wenonoro endeyoro oruwooto. Noore muri biyomi gura
gura, nowoondoye urutewerоyi, goweyega, nga oni oni teyi-
noweroyi, nguro nangge hahangero suwooyi sano teyingo.
Noore oni songomboya nowoondoye biyomi yeweroyi, oniro
oo kenomayingoweroyi. Ngunonggo ngu, onindo nooreya,
nowoondoye biyomi ingootoyi, noorengo kewooronani-
monggo, mundi oniya, mundiyi gumi teweroyi muri, nguno
oruwooto.
4-5 Ene noore weti mbumbuwa murimo oodooye, Anutdo
sumange teyunoro, noorengo nowoondoyi tero, Yisas, noore
ko yoyoweroyi oni, ngu sureyootoni, omburo, noore ko
uriyeroro yoyoyingo. Enendo ngu noorengombo mande
muri gome nenengo oorengo gura tetooye, ngu kenoro
ingoro, nguno ene noore ko uriyeroro ma yoyoyingo. Kini,

enengo nowoondoyiningga, ngundo nangge, ene noore ko uriyeroro yoyoyingo. Anutdo Yuka Kundingiyi soweyootoni, noore sonoyerootoni ngu, noore enengo doongeyimo, nowoondonani sarayi oorengo yeyingo. Yo, ene noore sarayi oorengo yero, nguro noore keta tunooteyingo. Baredo abu keta bisiyooteku, ngundiro nangge, noore keta tunooteyingo.

6 Ngu ngandiro: Yisas Krayis noorengo weti mbumbuwanonggo ngu uriyeroro ko yoyoyingo oni, ngundo noorengo Yuka Kundingiyi soweyoyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Yuka Kundingiyi yeni, nowoondonanimo yanggango angeyingo.

7 Ene ngundiro tero, ngunonggo, Anut doongeyimo, ene nooreya oni gome nenengo eyunoyingo. Ngu Anutro sumangeningga nguno ngu, Anutdo noore rogoyerowoku ngu, suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu yowato. Nguro ngu, noore ngu ooga, ngu sobowooro oruwato.

8 Nga mande ewonoku nga, ngu hamoo nangge. Nguro nondo ingootenoku, ge komo nga mandega, nga ge nguro mande yanggango, eneno ero etuyerootoyi ngu, oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngundo ene mete nowoondoyemonggo, nguro ingondudu tero, nga kongga ngaro yanggangoni, nguro murini gomengga, nguno yanggango dikaro oruwanggo. Ngundiro tero, nga kongga, nga ngu gome tetoyi, ngundo oni bidodoboro hoorooweyerowa.

9 Oni simoo bare ngundo kingo mande gura gura ero, nguro ene kingo sumoo sumoo ero endeyootenggoku; osi sambaye oowooyemboro mande mande ero, nguro sanggiri tero, Mosesro mamana mande, nguro kingo rongge sambi tetenggoku ngu, ngu oo ngu bidodo ge komo dagaya endeyo. Ge ingooteku, ngundo ngu noore ma hoorooweyeroro, nguro engge gome ma tunootewa.

10 Etuyeroyingo oni, ene Kristen oni gidarega, ganayeroro, Anutro mande nenengo kini, ngu etuyerootoni ngu, asa, Kristen tabango oni, ngundo komo godange oni mamanangowa. Godange oningga, ngu ingonduduni ma yowoorengoro, tabango oniro mande ma keyootoni ngu, asa, tabango oni, tambu erayayiga, ene ko mamanangowa. Ene ngundiro mamanangootoyi, ene ngu ma keyootoningga ngu, asa, Kristen tabango oni, ene komo godange oni roogo tetoyi, ene ko ma etuyerowa. Ngu oningga ngu, ene komo nenetero torige oruwa.

11 Ge ingooteku, oni ngundiro ngu, ene oore gome metemi, ngu kuri yokowo. Nguro ngu, enengo weti mbumbuwani ngundo ngu, ene kuri yomburiyowoku ngu! Ero ingowa.

Wenga Mande

12 Kootuyisina ngu, nondo Atemis, ngundi, Tikikas eraga
gura sureyootoowe, geno nguno oorowuwari. Ene Kirit
meradoni, nguno mayetoni ngu, ngundo gengo ko nguno
yowa. Ene geno, nguno tunootetoningga ngu, asa, ge komo
sodedomangge, Nikopolis endemo, nguno nono ombu. Ge
ingooteku, nondo ngandiro kuri ewonoku, wendeyi biyomi
yeyingo, doogo urungga naruwo ngu, no Nikopolis nguno
oruwano.
13 Yo, ge komo Mosesro mamana mandero ingoyin-
gododo oningga, oowooyi Sinas, ko Apolos nguya, ngu gome
hoorooweyeroya soboyero. Ge komo eneya saweroyimo,
nguno oo gome yunoya, hoorooweyero. Ngundiro tetoyi
ngu, ene saweroyi oo nguro, ma wenonowari.
14 Noorengo, Kristen simoo bare ngu, ene komo oni
ooro wenonootoyi, hoorooweyeroweroyi mande muringga,
nguro gome ingonda yanggango dikaro, ngunonggo, ene
oni hoorooweyeroweroyi, nguro koyi gome tewanggo. Kini
tetoni ngu, ene kingo oodoyi ngu, ene Anutro mande murini,
ngu engge kini tero oruwa.
15 Mande wenga no geno eteno. Oni simoo bare noya
oorootetoku, ngundo ge kambayeroro mande, yengo Kirit
onino soweyootenggo. Ge nguya, ge komo noro kam-
bayeroyingongga, ngunonggo, oni simoo bare, ngu noorengo
dobookurinani, ngu Yisas Krayisro nowoondoye hamoo tero
oorootenggoku, nguya yowanggo. Nguro no yemboonge-
toowe, Anutro sumange ngu ye bidodoboya orini. Polndo
ngundiro yemboongeyingo.

PALIMONRO BUK
Polndo Nga So Uyingga Nga Ngu, Palimonro Nakangoyingo

Palimonro Mande Tabango

Palimon, oningga ngu ene digi beyedodo, ngu newendemo hamoo teyingo. Ngundo ende gura oowooyi ngu, Kolosi ngunonggo ombuyingo. Palimondo ngu, kingo kirikiri oni gura ngu yoyingo, ngu oowooyi Onesimus. Ene kootuyisina, Onesimus ngu Palimonro ko ngu bidodo yokoro toongeyingo. Ngu naruno nguno, oni muriye ngu ngandiro. Oni ene mete simoo bare gidarega uriyoro, se bo uriyoro, ngundiro uriyoyingo. Simoo bare uriyowonggoku, ngu komo enengo simburi ngu suwooyi sano kingo ko tero oruwonggo. Nguro ngu, kingo kirikiri gurado ngu enengo simburini, ngu biyomi ingoro, toongetoni ngu, enengo simburi ko oni ngu ko yowaku ngu, asa, ene mete ureyi kumoowa.

Onesimus ngu toongero, oororo, Pol ya biyomimo kenoro ngu, ene ngu naruno Polya nguno oriyingo. Polndo ngu eneno mande ero ete. Etoni ingoro, Onesimus newende yowoorengoro, Yisas Krayis nowoondoyi hamoo teyingo. Pol, Onesimus, eraga ngu enengo erayadodo naru bodaga pirungga oruwori. Ene Polndo ngu ingondudu ngu gome yoro, Onesimus ngu ko oororo, sobosoboga Palimon ngu newendemo oruwa. Ngu muringgano ngunonggo Polndo nga so uyingga nga nakangoro, Palimonno soweyoyingo. Polndo ngu Palimonno mande ero, nguro gome ingoro, ene oni oni teya, Polndo ngu Onesimus ngu naruno eneno ombuyingo, nguro hamoo kambayingo. Ngu ingootoyi, kingo kirikiri ma tewa. Kini, nguro oni oni teya, ene kambayeroya ngandiya eyi. Ene ngu, Yisas Krayis nguro oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguya yowuruwooyingo.

Nga bukga ngano ngu, mande gumi gumi ngandiro ooroote:

* Polndo, Palimon ngu kambayingo. 1:1-3.

* Polndo, ngu Palimonro Anutno esosooteyingo. 1:4-7.

* Polndo, ngu Palimonro gome ingoro, enendo ngu Onesimasro oni oni teya orini. 1:8-22.

* Polndo okeyi ero eyingo. 1:23-25.

1 No Pol, no ngu Krayis Yisasro koni tewonoku, nguro ya biyomimo oorooteno. Nondo nga so uyingga nga ngu, Palimon, gengo nakangooteno. Ge ngu noorengo Kristen doboonani oorengo, konani nguya gobooro guranangge,

nguro nondo noorengo Kristen doboonani, Timootiya ge kambagerootero.

2 Noorendo ngu noorengo Kristen kuwoonani Apiya; Arisitakasdo ngu nooreya nga kongga ngaro me oni tero, ebe utoro oorootetoku; ko, Kristen simoo bare Palimonro yano omburo yowuruwootenggoku, nguro nguya so uyino mande nga soweyootero.

3 Noorengo Awanani Anut nguya, Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, ngundo ye sumange teyunoya, nowoondoye yeningga, imakeya orini.

Palimonro Newende Ngu Oo Bidodo Simburiga Ngu Inoyingo

4 Ge noro doboone, Palimon, nondo gengo ingondudugeroro ngu, nenengo yemboongeyingo naruno, no suwooyi sano, ngu nenengo Anutga nguno gengo esosootero yemboongeteno.

5 Ndadiro nguro, suwooyi sano no gengo mande ingootenoku ngu, gengo nowoondoge, ngu Oo Bidodo Simburi, Yisas inoro, nguro nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu yanggango tero ooroote. Ngundiro tero, ngunonggo ge Anutro simoo bare bidodoboro nowoondoyi tero, nowoondoge ene yunoote, ero etoyi ingowono.

6 Ge nooreya nowoondonani gobooro yero, Krayisro nowoondonanimo hamoo teteto. Nguro ngu, nondo gengo nowoondogemo hamoo teyingongga, ngu Anutdo yeningga, gome yanggango teni, ero, Anutno yemboongero oorooteno. Nguro nondo ngandiro ingooteno. Anutdo ingoyingo, gome nenengo ge gunoro, ngunonggo oo bidodo gome oorengo, ngu geno tenggunooteku, ngu gome oorengo ingowa, ero ingooteno. Ndadiro nguro, ge Krayisro nowoondogemo hamoo tero, nguya gobooro oorooteri.

7 Yo, doboone, gedo Kristen simoo bare bidodo nowoondoyi teyunooteku muringgano, nguno, ge enengo nowoondoyemo hamoongga, ngu yanggango teyunoote. Nguro ngu, no oni oni urungga oorengo teteno. Gengo muringgega teteku, ngundo noro nowoondone yeni, imakero ooroote.

Palimondo Ngu Ene Komo Onisimas, Ngu Ko Yoya, Dobooyi Teni

8-9 Nguro ngu, nondo Krayis oowooyimo, nga mande yanggangongga nga, no mete geno ewano. Ge komo nga ooga nga te, ero mete ewano. Ene nondo nguro ngandiro ma ewano. Kini, nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo noore geya gobooro gosiyerooteku, nguro nondo nga mandega, nga geno ememonggo sumoo eteno. Yo, no Polndo, no

kurimimonggo, Krayis Yisasro ko oni tero oodoowe, nguro
mundi onindo noyoro, ya biyomimo noyetoyi oorooteno.
10 Nguro nondo ngandiro sumoo eteno. Gedo ngu
noro nangone, Onisimas, nguro gome ingo, ero eteno.
Ndadiro nguro, nondo ya biyomimo ootooro, ngunonggo
Krayisro newendemo hamoo teyingongga, ngu etungowono.
Ngu muringgano nguno ngu, ene noro nangone oorengo
ngundiro tunootete.
11 Kuri, ene gengo kingo kirikiri oni oruwoku, nguno ngu,
ene ge hooroowenggeroro, ko gome ma teyingo. Hamoo
oorengo kini. Ene ataga ngano ngu, enengo ingonduduni
gome himi yetoni, nguro ene mete noorengo eraya eraya
gome hoorooweyerowero, ko gome metemi tewa.
12 Ngundiro nguro, nondo Onesimasro gome ingootenoku,
nguro no ataga, ene sureyootoowe, geno ko oorowuteku
ngu!
13 Nondo ngu Krayisro mande keta mesarango nga ero
yootunoweroyi, koyi, ngu yewonoku, nguro ngu, ene no
noyoro, ya biyomimo noyewonggo. Ngundiro nguro,
Onisimasdo ge musingge yoro, ya biyomimo ngano no
hooroowenerowaku ngu, asa, no oni oni urungga tewano.
14 Ene gedo mete ero ma etoyi ngu, asa, nondo Onisimas
ma sorengowano. Ene nondo, nguro mande yanggango,
geno ma ewano. Kini, nondo ge Onesimasro nowoondoyi
teyino, ko, yo, ero ingootenoku, ene gengomu nangge.
15 Anutdo bine, ene newende yokutuwootoni, nguro sa
naru gidarega nangge, ge goyokoro toongewo. Nguro ngu,
ene gengomboya ngu naru bidodomo oruwari.
16 Ataga ngu, gengo, kingo ko oningga ngu, enengo murini
yowoorengootoni, keta tunooteteku, nguro ngu, ataga ene
noorengo Kristen doboonani oorengo. Yo, ene noro doboone
oorengo, ero ingoro, nguro no nowoondoyi teyinooteno.
Ge nguya, mete enengo nowoondoyi teyinoya, ingootooga,
Kristen doboone oorengo, eya ingo.
17 Ngu hamoo, gedo ngu ge komo noro gome ingooteku
ngu, Krayisro konimo, ngano no gengo dobooge oorengo,
ero ingooteku ngu, asa, ngundiro nangge, ge komo Onisimas
nguya, no noyooteku, ngundiro ene nguya ko yoya oriri.
18 Ene, enendo gengo oo yomburiyowoku, ngundi, enendo
oo gura gumimboro weti yoyingo, tetoningga ngu, asa, ge
komo enengo oowooyi ngu toongooya yokoya, ngu musiy-
omo, ge no oowoone nakango.
19 No Polndo, nga so uyingga nga, ngu nenengo kan-
denembo nakangooteno. No nenengombo, ngu wetingga,
ngu gumi wendangewano, ero nakangooteno. (Ene hamoo

oorengo, ge ngu nono weti moore, ngu gengo ketangga ngu!)
Ene nondo nguro ma ewano.
20 Yo, doboone, Oo Bidodo Simburiga, ngu oowooyimo,
ge mete noro oni oni tenuno. Noore geya, Krayisro oni,
nguro ge mete no hooroowenerowero ngu, asa, ge noro
nowoondone yega, gome imakeyingo tunooteni.
21 Noro nowoondonemo hamoo teyingo, ngu yanggango
ingooteno. Gedo noro mande nga keyowa ero, nguro no nga
so uyingga nga, gengo nakangooteno. No kuri ingooteno.
Gedo ataga nondo mande muringga nakangoro gunoro,
etenoku nga ngu, gedo ngu dagaro, muri hamoo gome ngu
soweyoro tewa, ero ingooteno.
22 Ene nondo mande gura nguya soweyoro ewano. Nondo
ngandiro ingooteno. Yendo Anutno noro yemboongewong-
goku, nguro Anutdo noyokootoni bine, yeno omburo yey-
owano. Ngundiro nguro, gengo ya gumi, ngu gura noro
yomosiyoya, yokonunootooga orini. Nguno ngu, no geya
nguno gobooro oruwaro.

Kambayeroyingo Mande Gumingga

23 Epaparasdo ge kambageroote. Ene ngu noya ya biy-
omimo, Krayis Yisasro yoyoro, ya biyomimo yoyetoyi oo-
rootero.
24 Nga oni nga noya ko goboorone teyingo: Mak, Arisi-
takas, Dimas, Luk, ngundo noya, ge kambagerooteto.
25 No noorengo Simbunani Oo Bidodo Simburi Yisas
Krayisno, ngandiro yemboongeteno. O Anut, gedo gengo
sumangenggega, ene inoro, eneya gobooro oruwari, ero
yemboongeteno. Ngu hamoo.

HIBURU MANDE
Nga So Uyingga Ngu, Yuda Simoo Bare Krayisro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Nguro Mande

Hibururo Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yuda oni onendo newendemonggo, Yisas Krayisro newendemo hamoo oorengo teyingo, nguro nakangoro, soweyootoyi oorowuyingo. Yuda oniro mande ngu oowooyi Hiburu, noorendo ene goweye sanggawero ngu, noore ngundiro eteto. Nga so uyingga nga ngu, noore watayi kini, onendo nakangoyingo, ngu oni simoo bare ngu Yisasya mundi tero, ene nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bare kowuri urungga oorengo yunoyingo. Ngu Hiburu mande eyingo oni ngu. Ngundiro kowuri ngu kenoro ingoro, nguro ene enengo osi sambayebo yambo mande teyingo, nguno oorowutenggo. Ngu muringgano nguno, oni ene nga so uyingga nga, nakangoyingo. Nguno ene etuyerootoni, ngu ingoro, ene komo oo gome ero ngu, ene komo enengo osi sambayeboro muri ngu yokowanggo. Yisasnonggo nangge ngu, ene mete nenengo oorengo Anut doongeyimo tunootewanggo. Yisasdo nangge ngu, ene guranangge ngu, Anut Nangoni oorengo ngu, ene awuno oorengo. Ene Engel oni, ko Anutro ingondudu eyingo oni, Moses nguya ngu bodaga nangge awuno. Ene ngundiro ero etuyeroro, ngu muringgano, nguno ngu, ko gome tero, nguno Anutno wooro guradiro guradiro yeweroyi. Ngungga ngundo, ene hoorooweyerootoni ngu, ene Anut doongeyimo gome nenengo tunooteweroyi nguya kini. Ngu Yisas Krayisno nangge. Ngu Anutdo noorengo weti mbumbuwa andangeweroyi ingoote. Ndadiro nguro, Yisas Krayis ngu, ene Anutno wooro yeweroyi nguro tabango koreteyingo urungga oorengo. Nguno ngu, noore awanani Anut nguro kandeyi koondosina suwooyi sano bibitero oruweroyi. Ngu muringgano nguno ngu, noore muri kurimi ngu yokoro, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo, ngu hamoo oorengo tewa.

Nga bukga ngaro mandeni gumi gumi, ingoweroyi ngu ngandiro.

* Nga so uyingga nga nakangoyingo oningga, ngundo kambayeroyingo mande ngu, Yuda oni simoo bare yunoyingo. 1:1-3.

* Engel oni ngu oo urungga kini, ene Yisas ngu oo Urungga oorengo. 1:4-2:18.

* Yisasdo hamoo oorengo Moses dagaro, ko mande yanggango oni simoo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, nguro eyingo. 3:1-19.
* Anutro oni simoo bare nguro kengeyingo ngu guradiro. 4:1-13.
* Krayis ngu noorengo wooro yeyingo nguro tabango koreteyingo, ngu awuno oorengo. Wooro yeyingo oni gidarega ngu Krayis newendemo. 4:14-7:28.
* Yisasdo ngu noorengo oore keta gura goosooyingo. Ngu ooregano nguno noore Anutno oorowuweroyi. Ngu oorega ngu, oore kuriminggа ngundiro kini. Oore ketangga ngu gome oorengo. 8:1-9:28.
* Yisasro sidu darowo ngu noorengo wendoyingo, ngu gome oorengo. Anutno wooro gidarega yetenggoku, ngundiro kini. 10:1-31.
* Kurimi oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande yanggango yoro oriyingo. Mande gura ngu ngandiro, enengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu komo suwooyi sano yanggango dowooya urungga tunooteya oriyi. 10:32-39.
* Ene ngandiro eyingo, noore ngu komo nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, oni koretero nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, keyerowato. Oni onendo kuri kurimi oorengo, ene Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo. 11:1-12:29.
* Mande gura gura, ko noorengo mande nga tero, ngu temukoweroyi, nguro ngu gome, nguno mande eweroyi. 13:1-25.

Anut ro Nangoni, Ngundo Noore Mande Yunoote

1 Kurimi oorengo, ngu naruno, Anutdo enengo ingondudu eyingo onino etoni, ngundo noore Yuda oniro osi sambananimo, enengo mande wesiyoro, eyingo. Naru songo songomo, ingondudu eyingo oniro mandeye gura gurano nakangoyingo, ko enengo muriye gura gura teyingo, ngundo osi sambananimo, ngu Anutro ingonduduni etuyeroyingo.

2 Ngundiro nangge, ataga naru wengamo ngano, enengo Nangonimbo, nooreno mandeni wesiyoro ete. Kurimi oorengo, Nangoni kandeyimo, Anutdo merani meranimo, oo bidodo merako sambono nguya yeyingo. Ngundiro merangga etoni ngu, Anutdo, enengo Nangoni, rogo teworomu, naru wengamo, ngundo oo sitowi bidodo yowa.

3 Enengo Nangoni, ngundo Anutro yanggangoni duridarini, ngu noore etuyeroote. Ene Anut ngundiro oorengo ootooro, nguro enengo mandeni ngu yanggango oorengo. Ngundo ngu, oo bidodo sambono merako nguya oorootenggoku, ngu yanggango teyunootoni oorootenggo.

Ene noorengo weti mbumbuwanani andangeyunoro, ngunonggo ene noorengo oore yeyunoro, sambono ooreyingo. Arisa, sambo endemo, ene Anutro kandeyi metemi bingaminidodoga ngusina bibiteyingo.

Anutro Nangoni Nguro Yanggangonimbo Sambono Oni Nguro Yanggangoye, Ngu Dagate

4 Anut Nangoni, ngundo sambono oni ngu bidodo dagayeroote. Anutdo Nangoni oowooyi urungga bingaminidodo inootoni, ngundo ngu, sambono oni oowooye nguya dagayeroote.

5 Noore ingootetoku, Anutro mandeno, Anutdo sambono oni, nguno mande ngandiro ma eyingo. Kini, enengo nangonimboya eyingo.

Ge nangge noro nangone. Ataga no gengo awangge tunooteteno. (Sam 2:7)

Anutdo sambono oniya ngundiro ma eyingo. Kini, enengo nangonimboya eyingo.

No enengo eweyi oodoowe, enendo noro nangone oruwa, eyingo. (2 Samuwel 7:14)

6 Anutdo enengo Nangoni oorengo, ngu merako ngano soweyowero ingootoni, ko ombuweroyimboro, nguro mandenimo, ngandiro ko eyingo.

Nenengo sambono kirikiri oni ngu bidodo, komo eneno yambo mande teyariyi, ero eyingo. (Dutoronomi /Lo 32:43)

7 Anutro mandeno, ene sambono kirikiri oniya ngandiro eyingo.

Anutdo enengo sambono oni yoyeni, doogo oororo omburo teteku, ngundiro tunooteyingo. Anutdo enengo sambono, oni ene de soru urungga dero, imakero dedeku, ngundiro yoyeni tunooteyingo, ero eyingo. (Sam 104:4)

8 Ene Anutdo Nangonimboya ngandiro eyingo.

Anut, gengo yanggangongge ko oo sobowooteku, nguro muri ngu sugi sugi oruwa. Gengo oni simoo bare sobowooteku ngu, ge muri nenengo nangge wirikoote.

9 Ge oni simoo baredo muri gome tetenggokungga, ngu kenoro, nguro ene gome oorengo ingoote. Ngundiro nguro, ge oni simoo baredo muri biyomi tetenggokungga, ngu gome ma ingoro yokoote. Ngungga nguro, muri damoni, nondo no gengo Anut, no gengo rogo tenggunoro, gengo oowoongge bingami oorengo okooteno. Ngundiro nguro, gengo oowoongge, ngundo oni gidega oowooye ngu dagayeroote. Nguro ngu, ge oni oni tewa, ero eyingo. (Sam 45:6,7)

10 Anutro mandeno, Anutdo mande gura nangonimo eyingo.

Kurimi oorengo, ge Oo Simburi Urungga, gedo mera bidodo yetoyi, yanggango ooroote. Sambo nguya kandegebo yeyingo.
11 Ene eme sambo mera yomburiyerootoyi, towi soroni kurimi, ngundiro tunootewa. Ene ngundiromu, gedo nangge sugi sugi oruwa.
12 Onindo towikumba kurimi andangero yokoro, metemi yemutenggoku ngundiro, ge sambo mera nguya, ngundiro andangero yokoro, gura yewa. Ene ge guradiro ma tunootewa. Naru bidodo, gedo nangge sugi sugi ngundiro oruwa, ero eyingo. (Sam 102:25-27)
13 Anutdo sambono oni nguya ma eyingo, ene nangonimboya ngandiro eyingo.
Ge no kandene metemisina musiyo yanggangododo, nguno bibitero oode, kootuyisina, gengo mundi oni ngu yoyeyi, ge nowoondogemo uwanggo, ero eyingo. (Sam 110:1)
14 Anutro sambono oni, ngu oone? Sambono oni ngu bidodo yuka nangge. Ene Anutro ko terorootenggo. Anutdo ngu soweyerootoni, oni simoo bare hoorooweyerootoyi, Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, tunootewanggoku ngu, Anutdo ene ko yoyowa. Ngundiro nguro, Anutro nangonimbo sambono oni bidodo hamoo dagayeroote.

2

Anutdo Noorengo Mbumbuwa Andangero, Ko Yoyoweroyi, Ko Ngu Urungga Oorengo. Ye Gome Ingonda Teyi!

1 Ngundiro nguro, Anut nangonimboro hamoo mandega nga, noore gome dowooro, mandeni ingowootoku, ngu ingonduduwooro keyowato. Ngundiro ma tero ngu, noore Anut yokoro, songo toongero oonootewero oruwato.
2 Noore ingootetoku, ngu kurimi oorengo, Anutdo enengo mamana mande sambono oni nguno etoni, ngundo Mosesno eyingo. Oni gurado nga mandega nga ma keyoro ingoro ngu, oo biyomi tewoku, nguro uriyi ngundiro yowo. Ene oni simoo bare kuri ingowonggo, nga mandega nga Anutro sambono oni ngundo ewonggoku, ngu hamoo oorengo.
3 Ene ngandiro, noore Anutdo yoyoweroyi mandega ngu ingoro, yokoro, yoro nowoondonanimo gome ma siriyowatoku ngu, arisa, Anutdo nguro gumi urungga oorengo yunowa. Anut enengombo noore ko yoyoweroyimboro oore yeyunowoku, kongga ngu urungga oorengo. Oo Bidodo Simburi, ngundo ko yoyoweroyi oorega, ngu oni simoo bareno koretero wesiyoro eyingo. Ngundiro tetoni, oni oowooyingga enengo mandeni ingoro, nowoondoyemo

hamoo teyingo. Ngundiro nguro, noore ingootetoku ngu,
mandega nga hamoo oorengo, eyingo.
4 Ene Anutro mande ingootoyi, ngu naruno, Anutdo
enengo mandegaku yeni yanggango yetoni, oo muri
songo oorengo gura onindo ma teweroyimu tero, ko
gura gurano nguya, enengo yanggangoni etuyeroyingo.
Ene enengo ingondudunonggo Yuka Kundingiyimboro
yanggangoni, Kristen oni simoo bare kingo yunooteku, ngu
ebe dagadaga yunororoote. Ngundo Kristen oni simoo
bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango
teyunowero. Ngundiro nguro, noore ingootetoku, ngu
mandega nga hamoo oorengo.

Yisasdo Noore Ko Yoyoweroyimboro Oni Koreteyingo Merako Ngano Tunooteyingo

5 Nondo ataga, mera gura kootuyisina tunooteweroyi,
nguro mande eteno. Anutro sambono oni, ngundo ngu
mera ketangga ngu sobowooyi ero, ma rogo tetoni, ngundo
sobowoowanggo.
6 Anutro mandeno kuri oni gurado ngandiro eyingo.
Noore oni simoo bare oowoonanidodo kini. Ndawugaro, ge
noorengo ingoro, gome soboyeroote?
7 Anutdo naru ootuwoo bodagano, ge sambono oni, nguro
oowooye ngu, oni simoo barero oowooye ngundo ene da-
gayeroote. Ngu hamoo. Ngundiro nguro, ge oni simoo
barero oowooye bingami okoowo. Oni oowooyidodo in-
ooteku murimo, nguno ge oowooyi bingami okoote.
8 Gedo ngu kuri oo bidodo, enendo sobowooni ero, rogo
teyingo. Ero eyingo. (Sam 8:4-6)
Yo, Anutdo oo bidodo oni nowoondoyemo yeyingo. Hamoo
oorengo, oo bidodo oni nowoondoyemo oorootenggo.
Ngundiro nguro, ataga nga narungga ngano, noore oni ma
yeyootooye, oo bidodo sobowootenggo.
9 Noore ingootooye, Yisasdo, ataga, oo bidodo enengo
sobowoote. Naru ootuwoo bodaga, Anutdo Yisas mer-
ako, ngano soweyootoni omburo, ene ngu naruno, enengo
oowooyi sambono oni nowoondoyemo oruwo. Anutdo
newende noore yunoro, ene Yisas merako, ngano sowey-
ootoni omburo, oni bidodoboro weti mbumbuwa andan-
geyunowero kumooyingo. Ngundiro nguro, ene noorengo
ogingo urungga koorowooro, kumootoni ngu, asa, ataga, ene
duridarini oowooyidodo urungga ooroote.
10 Anut Oo Bidodo Simburi ootooro, ene oo bidodo yeyingo.
Ene enengo simoongo nowoondoyemo hamoo tetenggoku,
ngu bidodo yoyoro, sambo endemo oorero, eneya gome
oorengo gobooro oruwanggo. Ngundiro nguro, ene Yisas

yokootoni, ngu ogingo koorowooro kumooro, noorengo
wooro gome oorengo yeyunoro, ko kondibo temukoyingo.
Anut enengombo ngu kongga ngu teni ero, Yisasno rogo
teyingo. Ngu muringga ngu metemi oorengo. Yisas enen-
gombo noore ko yoyoro, Anutno oorowuweroyi nguro sim-
buri.
11 Ene oniro weti mbumbuwa sonowootoni, oni nowoon-
doye sarayi oorengo tunootetenggo. Ngundiro oni ngu, ko
Yisasya awaye guranangge. Ngundiro nguro, Yisasdo eneya
konedoboone ewero, nguro oni oni tete.
12 Anutro mandeno, Yisasdo Anutno ngandiro eyingo.
No konedoboonemo, oo bidodo gedo tewoku ngu, wesiyoro
ewano. Ene yambo mande tewero yowuruwootoyi,
ngu oowoongge bingami okoowano. Ero eyingo. (Sam
22:22)
13 Ene mande gumi gura nguya eyingo.
No nowoondone hamoo teyingo, ngu bidodo Anutno
yewano, ero eyingo. (Ayisaya 8:17)
Ene mande gura nguya eyingo.
No oni nowoondoye hamoo teyingo ngu, gedo nunoyin-
gongga ngadodo, nooreya ngano oorooteto. Ngundiro
oni ngu, noro simoone. Ero eyingo. (Ayisaya 8:18)
14 Noore enengo simoongo, oni nenengo tunootero, merako
ngano oorooteto. Ngundiro nguro, Yisas nguya oni ngundiro
tunooteyingo. Ngundiro tero ngu, ene kumooro, Setanro
yanggangoni, noore yomburiyeroweroyi, ko kumooweroyi,
ngu andangeyingo.
15 Oni simoo bare bidodo kumooweroyi, nguro sosoreyingo.
Suwooyi sano, ene merako keta oorootenggoku, ene ku-
mooweroyi nguro sosorero oorootenggo. Ngu muringga
nguro, Yisas omburo kumooro, ngu sosoreyingongga in-
gondudunanimo ngu andangetoni; nguro ngu, noore
nowoondonani oni oni tero, imakeyingomo oorooteto.
16 Ene sambono oni hoorooweyeroweroyimboro ma om-
buyingo. Kini, ene noore merako oni hoorooweyeroweroy-
imboro ombuyingo. Anutro mandeno eteku, ngundiro.
Ene Ebaraham osi sembeni ngu hoorooweyerowero om-
buyingo. (Ebarahamro osi sembeni oorengo ngu, oni
Yisasro nowoondoye hamoo teyingo.) (Ayisaya 41:8-9)
17 Nguro, Yisas ngu oni oorengo noore ngandiro
tunooteyingo. Ngundiro nguro, Yisasdo noorengo kowuri
koorowooro ingootetoku, ene ngu bidodo ingoote. Ene
ngundiro tero, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi,
nguro sobosobo koreteyingo tero, Anutro ko tete. Ene
oni simoo barero nowoondoyi teweroyi oni, ko hamoo
nenengo teweroyi oni nguya. Ngundiro nguro, ene mete

oni simoo barero weti mbumbuwa andangeweroyi, nguro
nguya wooro kundingiyi yeyingo. Nga naruno ngu, oni
ene nenengo ootooro ngu, ene mete Anutya gobooro siyero
oruwari.
18 Setando, Yisas towootowoongootoni, nguno Yisas ogingo
ingoyingo. Nguro ngu, oni songombo, nooreno towootowoo
tunootetoni ngu, asa, Yisasdo mete noore hoorooweyeroro,
yanggango yunowa.

3

Yisasro Oowooyi, Ngundo Moses Oowooyi Ngu Dagate

1 Ye Kristen dobookurine, Anutdo noore rogo yerowoku
ngu, noore enengo nowoondonanimo hamoo tetoni, eneya
sambo endemo oruweroyimboro. Noore komo Yisasro
ingonduduni keyoro, nguro ingondandangero yootunoro
ewato. Ene Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro
tabango urungga, soweyootoni, omburo, ngundo noorengo
nowoondonani hamoo teyingo, nguro tabango ooroote.
2 Anutdo enengo ko, nguro Yisas rogo tetoni, newende
bidodo nguno yero ngu keyowo. Ene kuri Mosesndo
newende bidodo Anutro ko, nguro nguno yero, Iserel simoo
bareno ko tewoku ngundiro.
3-4 Ene Yisasro oowooyi bingami, ngundo Moses oowooyi
bingami ngu dagate. Ngu ngandiro, oni gurado ya keta
gomengga yetoni ngu, onindo kenoro, ya simburi oningga,
nguro oowooyi bingami ewanggo. Noore ingootetoku ngu,
ya bidodo ngu simburidodo. Ngundiro nangge, Anutdo Oo
bidodoboro simburi. Moses, ene Anutro newende hamoo
teyingo oni guranangge.
5 Anutro ko oni, Moses, ene oni simoo bareno Anutro
ko teyingo. Anutdo ene Moses ko gome teweroyi, ngu ene
ingoyingo. Mosesro ko urungga ngu Anutro mande wesiyoro
etoni, kootuyisina, Yisasno ngu mandega Mosesndo ewoku,
ngu engge tunooteweroyimboro, eyingo.
6 Ene ngundiromu, Yisas, Anutro Nangoni, Anutdo eneno
rogo tetoni, Anutro oni simoo bare soboyeroote. Yisasdo
Anutro mande hamoo keyoro, Anutro ko teyingo. Naru
bidodomo, noore nowoondonani hamoo yanggango yero,
oni oni tero, Yisasro hahangero sobowooro ngu, asa, noore
Anutro oni simoo bare oruwato.

Noore Anut Mande Kootuyinoro Ngu, Noore Eneya Ma Kengewato

7-8 Ye enengo mande kuri ingowonggoku, ngundiro
nangge, ataga nguya, Yuka Kundingiyimboro mande ingoyi.
Anutro mandeno, ene ngandiro eyingo.

Ye Anutro mande ataga ingoro ngu, yengo ingondudu
nowoondoye yanggango ma gosiyowero, osi sam-
bayebo teyingo, ngundiro ma tewero. Ene kingo mer-
ako oruwonggoku nguno, ene Anutro mande kootu
inoro ma keyoyingo. Ngu naruno, ene Anutro yang-
gangoni towoongoro kenoyingo.

9 Dagoma onibi eraya (40) nguno, nondo ene hoorooweyeroro soboyerootoowe neyoyingo, nguro ngu naruno, ene noro yanggangone towoongoyingo.

10 Ngundiro nguro, no ngu oni simoo bare nguya, nowoon-
done sanggiri urungga tero eyingo. Ene no kootu nunoro,
noro mande ma keyootoyi nguro nondo eyingo.

11 Ngundiro nguro, no eneya sanggiri urungga tero, mande hamoo oorengo sorumimonggo, ero gosiyowono. No mer-
ako musiyo kengeweroyingga yunowero ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, nguno ma uwanggo! Ero eyingo. (Sam 95:7-
11)

12 Ene ye Kristen dobookurine, ye ingonda teyi! Ye nguro ingonda ma tewanggoku ngu, asa, ye kewooroyemo, nguno Kristen dobooyegado newendemo ingondudu biy-
omi, ngundo enengo newende hamoo teyingo ngu yokoro,
Anut keta oorootekungga, ngundo mete uri biyomi gumi
yunowero ene yanggangododo oorooteku, ngu kootu inoro
yokowa.

13 Setando kewooronanimo oni gura ganangoro ngu, newende yanggango gosiyootoni, Anut kootu inoro yokowaku, nguro ngundiro ma tewero. Kini, naru bidodomo, noore ko yanggango tero, Kristen dobookurinani gidega hoorooweyeroro, nowoondoye yanggango teyunowato. Noore komo naru guranangge nanggemo, ngundiro tero oodoowe oororo, naru wenga tunootewa.

14 Noore Krayisya ko tewero ngu, noore komo nowoondonane hamoo teyingongga ngu yanggango dowooro, ngundiro nangge, oode oororo, kumoowato.

15 Anutro mandeno ngandiro eyingo.

Ye Anutro mande ataga ingoro ngu, yengo ingonduduye
nowoondoye yanggango ma gosiyootoyi, osi sam-
bayebo teyingo, ngundiro ma tewero. Ngu naruno,
ene Anutro mande kootu inoro, ma keyoyingo. Ero
eyingo. (Sam 95:7-8)

16 Oni kuri Anutro mande ingoro, kootu inoyingo, ngu onendo? Ngu oni ngu Mosesndo oni yoyoro, Igip mera yokoro sayingo, ngu oni ngundo nangge teyingo.

17 Anutdo dagoma onibi eraya nguno oneya sanggiri urungga teyingo? Ene oni simoo bare weti mbumbuwa

tetenggoku nguya, sanggiri urungga tetoni, nguro oni kini merako, nguno kumootoyi, bingoye nguno oriyingo.
18 Ngu naruno, Anutdo mande hamoo oorengo ero gosiyoyingo, ngu ngandiro eyingo.
No mera musiyo kengeweroyingga, yunowero ingowonoku, ngu yoyokootoowe, ene nguno ma uwanggo.
Ngu mandega ngu wesiyoro ero, ene oneya ewo? Ngu oni simoo bare enengo mande kootu inoro, ma keyoyingo. Oni nguro ngundiro eyingo.
19 Oni simoo bare nowoondoye hamoo ma teyingo, ngu muringga, ngunonggo, ene Anutro musiyo kengeweroyingga, nguno ma uwanggo. Ero eyingo.

4

Anutro Oni Simoo Bare Kengeweroyi

1 Noore nowoondonani hamoo teyingo, ngundo nguya, Anutdo kuri ngu musiyo kengeweroyingga ewokungga nguno oorowuwato. Ngu Anutro mande yanggango gosiyoyingongga ngu, ataga nguya hamoo oorengo ootooro, ene ngandiro eyingo.
Ye mete noro musiyo kengeweroyingga, nguno oorowuwanggo.
Asa, noore komo ingonda tero, Anut tanggeyimo oruwato. Noore nguya nowoondonani hamoo teyingo, ngu yokoro ngu, noore ngu musiyo kengeweroyingga, nguno ma oorowuwato.
2 Noore Anutro mande keta mesarango, ngu ingootetoku ngu, kuri Yuda oni, ngu Igip mera yokoro, oni kini merako oorowuyingo, ngundo nguya, ngundiro ingoyingo. Anutro mandega ingoyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma tetoyi, ngundo ene ma hoorooweyeroyingo.
3 Noorengo nowoondonani hamoo tero ngu, asa, noore mete enengo kengeweroyi musiyongga, noore damoni yero, nguno oorowuteto. Kuri, Anutro mandeno, ene ngandiro eyingo.
No eneya sanggiri urungga tero, mande hamoo oorengo ero, gosiyowono. No musiyo kengeweroyingga, yunowero ingowonoku, ngu yoyokootoowe, nguno ma uwanggo. Ero eyingo. (Sam 95:11)
Amana damoni yeyingo naruno, Anutdo oo bidodo yemukoro yokoyingo.
4 Anutro mandeno, sa kandegura gidemboro erayaga nga, nguro onindo ngandiro eyingo.
Sa kandegura gidemboro guranangge, nguno Anut, enengo ko oo bidodo temukoro, sa kandegura gidemboro erayaga, nguno kengeyingo. Ero eyingo. (Yenisis 2:2)

5 Anutro mandeno, mande gura nguya eyingo. No
musiyo kengeweroyingga yunowero ingowonoku, ngu
yoyokootoowe, nguno ene ma uwanggo. Ero eyingo.
6 Yuda oni koretero Anutro mande keta mesarango in-
goyingo, ene nowoondoyemo hamoo ma tero keyoyingo.
Ngundiro nguro, ene ngu kengeweroyi musiyongga nguno
ma oorowuyingo. Ene Anutdo kengeweroyi musiyongga,
nguno oni gidarega nangge uwanggo. Oni nowoondoye
hamoo tetenggoku, ngundo nangge mete ngu musiyongga,
nguno uwanggo.
7 Nguro, Anutdo ingoro, ene naru gura ko rogo tewo. Ene
naru ketangga, ngu ataga, ero ewo. Kurimi, dagoma oowooy-
ingga yokoro, Anutro mandeno, Anutro Yukani, ngundo
Dewitya ngandiro etoni, nakangoyingo.

Ataga ye Anutro mande ingowero ngu, ye ingonduduye
nowoondoye yanggango ma gosiyowero. Ero eyingo.
(Sam 95:7-8)

8 Kuri, Yosuwando kengeyingo yunootoni ngu, asa, kootuy-
isina, Anutdo sa gura ma ero yunowo.
9 Nguro ngu, Anutro oni simoo bare kootuyisina, ngu
kengeweroyi nguno oruwanggo. Anutdo enengo ko
temukoro yokoro, sa kandegura gidemboro erayaga, nguno
ene ngundiro kengeyingo.
10 Oni simoo bare Anutro kengeweroyi musiyomo oororo
ngu, enengo ko bidodo yokomukowanggo. Kuri, Anutdo,
enengo ko kinitetoni ngu, ene nguya kengeyingo.
11 Arisa,, noore ngu kengeweroyi musiyongga, nguno
oorowuweroyimboro nguro hahangero, ko yanggango tero
oororo, nguno kengeweroyi musiyomo uwato. Ye komo
ingonda teyi! Ye Anutro mandeni ma kootu inowero, Yuda
onindo kuri mandeni ma keyoyingo, ye ngundiro ma tewero.
Ye ngundiro tero ngu, Anutro kengeweroyi musiyongga,
nguno ma uwanggo.
12-13 Anutro mande ngu yanggango oorengo, ene mete
noorengo muri biyomi ngu yowoorengootoni, keta
tunootete. Noore ingootetoku, duge pirungga kuningo, gide
gide, ngundo oo gome doongooweroyi. Ene ngundiromu,
Anutro mandeni, ngundo duge pirungga kuningo, ngu
dagate. Anutro mandeni, ngundo mete noorengo
nowoondonani, ingondudunani, newende oorengo ngu
sanggawete. Ene ngundiro sanggawetoni, noorengo
ingondudunani bidodo, ko noorengo murinani tetetoku,
ngu wirikoro bidodo tunootemukowa. Noore ngu hamoo
oorengo, oo gura Anut doongeyimo ma oongoowato.
Kini, oo bidodo merako ngano oorooteku ngu, ko noore
moondenanimo oorooteku, ngu nguya, Anut enengombo

ngu bidodo ingomukoote. Ngundiro nguro, emegogo Anut enengombo noorengo murini tetetoku ngu, bidodo enendo wirikoyerowa.

Yisas Ngu Noorengo Anutno Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Nguro Tabango Urungga

14 Arisa, noore Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga ootooro, ene sambo ende newendemo oorero, Anut tanggeyimo, nguno ooroote. Ngu oningga ngu, Yisas Anutro Nangoni. Ngundiro nguro, nowoondonani hamoo teyingo mandega, ngu wesiyoro erorootetoku, ngu yanggango dowoowato.

15 Ngu Anutno Wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ootooro ngu, ngundo mete noorengo kowuri koorowootetoku, newendemo ingoro, noorengo nowoondoyi teyunororoote. Towootowoo gura gura nooreno tunooteteku, ngundiro nangge, eneno nguya merako oruwokuno, towootowoo gura gura ngundiro tunooteyingo. Ngundiromu, ene weti mbumbuwa ma teyingo.

16 Ngundiro nguro, noore Anut Simbunani, tanggeyimo oorowuweroyimboro ma sosorewato. Anut, enengo nowoondoyini ko sumangeni noore yunoweroyi, nguro ngu, noore komo eneno oororo, ngu oo erayaga ngu yowato. Ngundiro tero ngu, noore kowuri yoro oodooye ngu, enengo nowoondoyi, ngundo hoorooweyerowa.

5

Noorengo Anutno Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Nguro Tabango Urungga, Ngundo Noore Ko Yoyowa

1 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro tabango urungga, ngu rogo teweroyi, nguro muri ngandiro. Anutdo oni rogo tero, enengo kono yoyetoni, oni simoo bare hoorooweyeroyimboro, oo gura gura kingo Anut inoro, ene wooro kundingiyi, noorengo weti mbumbuwa andangeweroyi, eneno yeyingo.

2 Ngundiro oningga ngu, ene Anutno newende hamoo teyingo, naru gura yanggango kini nguro, ene muri biyomi tewo. Ngundiro nguro, ngu oningga, ngundo oni muri biyomi tero, metemi ero ingootenggoku, nguro ene mete nowoondoyi teyunowa.

3 Ngundiro nangge, ngu oningga ngu, ene nguya weti mbumbuwa tetoni, ene komo koretero, enengo weti mbumbuwa ngu andangero Anutno wooro yerogogo, asa, oni simoo barero weti mbumbuwaye, nguro Anutno wooro kootu yewa.

4 Oni gura enengombo enengo oowooyi okooro,
ngunonggo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro
tabango urungga, nguro kongga ngu, enengombo rogo
teweroyi, ene ereremo kini. Anut enengombo, ndawu
oninggado ngu kongga tewero ingooteku, ngu rogo tete. Ene
kuri, Eron oningga, wooro yeweroyi oni kundingiyi nguro
tabango urungga rogo teyingo, ngundiro.

5 Nguro ngu, Krayis nguya, enengombo oowooyi okooro,
Anutno wooro yeweroyi kongga, enengombo ma rogo
teyingo. Kini, Anutdo Yisas oowooyi okooro, ngandiro
eyingo.

Ge nenengo nangone, ataga, no gengo awangge tunooteteno.
Ero eyingo. (Sam 2:7)

6 Anutro mande bungonggano, ene Krayis oowooyi bingami
okooro nguya, ngandiro eyingo.

Suwooyi sano, ge Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi,
sugi sugi oodoyi, kuri no Mekisedek rogo tetoowe, ko
tewoku ngundiro. Ero eyingo. (Sam 110:4)

7 Yisas merako oruwokuno, ene Anutno kira yanggango
ero sendoro, sumoo inoro nguya tetoni, nguro Anutdo ngu
kumoongga nguno yanggango inoyingo. Ene enengomboro
ingowoku, ngu ene Anut newendemo oodoni, nguro Anutdo
enengo kira teyingo, ngu ingoro ene hooroowetoni, ene
kumooweroyi, nguro ma sosoreyingo.

8 Ene Anutro Nangoni oorengo. Ngu hamoo. Ene mer-
ako oruwokuno ngu, ene ogingo ingoro, ene kumooyingo.
Ndadiro nguro, Anutdo rogo teyinoro, ene ngundiya ku-
mooni ero eyingo. Nguro enengo mandeni keyoweroyi
muringga, ngu etungoyingo.

9 Yisasdo Anutro ko rogo tero inoyingoku, bidodo temukoro
ngu, ene oni nenengo oorengo tunootetoni, oni simoo bare
enengo mande ingoro keyootenggoku, ngu hoorooweyeroro,
ko yoyowa.

10 Nguro ngu, Anutdo Yisas wooro yeyingo oni kundingiyi,
nguro tabango urungga, rogo tero, ene kuri Mekisedek rogo
teyingo ngundiro. Eyingo.

Noore Krayisro Nowoondonani Hamoo Teyingo Ngu Ma Yokowato. Nguro Ingonda Tewato!

11 No ingondudu oowooyingga Mekisedek, nguro mande
yeno wesiyoro ero, nakangowero. Ngundiro mandega
ngu yeno tunoo wesiyoro eweroyimboro, no nguro oore
erewero ko biyomi tetoowe, ngundiro, naru oowooyingga
ye sodeyebo nangge mande ingoro, yoro nowoondoyemo ma
siriyootenggo.

12 Naru pirungga, ye Anutro mande damoni ingootoyi,
nguro nowoondoyemo ma uyingo. Yo, yendo oni gidarega
Anutro mande damoni etuyerootoyi, watayi teyingo. Ene ye
enengo mande damoni nguro oni gidarega gome nenengo
etuyeroweroyi nguya ereremo kini. Ngundiro nguro, oni
gidaregado ye etuyerowanggo. Ngu ngandiro. Ye oowari
yanggango ma nero, nguro ye nono nangge mete nero-
rootenggo.
13-14 Oni gura oowari ma nero, ene nono nangge neteku
ngu, ene oni buniyo bodaga nonono ngundiro. Buniyo
bodaga, ngundo ene oo biyomi, metemi teweroyi, ene watayi
kini. Oni kuri urungga tero ngu, ingondudunimo oo biyomi
metemi nguya, wirikoro ingoweroyi nguya, urungga tewa.
Ngundiro nguro, oni enengo newendemonggo ndawu ooga
ngu biyomi, ko metemi teweroyi, ngu wirikoro gome in-
gootenggo.

6

*Noore Nowoondonani Hamoo Teyingo, Nguro Ko Yang-
gango Tero, Yanggango Dowoowato*

1-2 Arisa, naru bidodomo, noore Yisasro mande
damoni nangge, ngu ma eroruwato. Ngu ngandiro.
Nowoondoye yowoorengoro muri bidodo, oni ma
hoorooweyeroweroyi, ngu bidodo kootu inoweroyi, nguro
muri, Anutro nowoondoye hamoo teweroyi, nguro muri;
sono kundingiyi gimuweroyi gura gura, ko kandeye Kristen
oni tabayemo yetoyi kumana yoweroyi, nguro muri; oni
kumooyingo, nguro muri; oni weti mbumbuwadodo Anutdo
wirikoyeroweroyi, nguro muri; ngu bidodo Anutro mande
damoni nangge. Nguno ngu, noore ngu ingonduduwooro
wesiyoro, naru bidodomo, ma ewato. Kini, noore komo
Kristen oni simoo bare nenengo tunootero, nowoondonani
hamoo teyingo, ngu yeyi yanggango yero, Anutro oowari
nenengo yanggango yunoweroyi, ngu newato.
3 Yo, ye ngu oo ngu kuri ingootenggo. Ngundiro nguro, ye
komo meyeya, Anutdo oo gidarega ye etuyerowero tetoni, ye
ngu gome oorengo ingoro nguro ingondudu tewanggo.
4 Kristen oni yowoorengoro, enengo nowoondoye hamoo
teyingo, ngu yanggango dowooyingo, ngu ooga ngu kootu
inootoyi ngu; arisa,, ndawu oorega oodoni, ngundo
hoorooweyerootoni, enengo weti mbumbuwa nguro ingoro,
ko newende yowoorengowa? Kurimi, oni nowoondoye
hamoo tero, ngu Anutro mande ingoro ngu, nowoondoyemo
ingootoyi hamoo oorengo tetoyi ngu, Anutdo enengo
Yukani, bayetero yunoyingo. Anut kootu inoro, ko Yuka

Kundingiyimbo oo bayetero yunoyingoku, ngu bidodo kootu
inootoyi, nguro ogingo urungga yunowa.
5 Ngundiro, oni ngu nowoondoyemo ene kuri ingootenggoku ngu, Anutro mande ngu gome oorengo. Oni ene Yuka
Kundingiyimbo sunggi gura gura etuyerootoni kenootenggoku, naru wengamo, Anutdo oo bidodo sobowooweroyi
narungga, nguro etuyeroyingo. Ene Yuka Kundingiyimboro
yanggangoni nowoondoyemo kuri ingowonggo.
6 Ngundiro oni ngu, nowoondoye hamoo teyingo ngu
yokoro, Anutro mande kootu inootoni ngu, asa, ene ko
omburo nowoondoye yowoorengoweroyi, ooreni gura kini.
Kini, ene ngundiro muri tetoni ngu, ene Anutro Nangoni
yoro, de omukondino sanggawero ko ureyi kumooweroyi,
ngundiro. Ene Yisas yoro de omukondino boorowootoyi,
onindo yomooyinoro mande kootuyisina ko etenggoku
ngundiro.
7 Oni simoo bare ene mera ngundiro. Sono omburo kono
simoo baredo oowari miwonggoku, nguno sorerootoni ngu,
asa, Anutdo ngu kono meranggaku, kumana inoro yeni,
oowari gome enggeyingo.
8 Kono ngu, so biyomi sanggiridodo, ngu nangge ooretoni
ngu, ngu ngandiro, Anutdo kumana biyomi inoro, nguro
toongooro kawa.
9 Ye noro Kristen dobookurine oorengo, no nga mandega
nga yengo nakangootenoku, nga ingoya, ye ingonda teyi!
Ene noore yengo nowoondoye hamoo teyingo, nguro kowuri
ma ingooteto. Ye mera gomenggano oowari gome ooreteku
ngundiro. Yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngundo
nguya, ngundiro gome enggewa. Noore ingootetoku, Anutdo
ye hoorooweyeroro, ko yoyowa.
10 Ene Anutdo muri nenengo nguno, oni simoo bare
bidodo wirikoyeroote. Nguro ngu, yendo ko yanggango tero,
nguno Kristen oni simoo bare hoorooweyeroro, nowoondoyi
teyunowonggoku, ko ataga nguya, teyunororootenggoku,
nguro nguya Anutdo ma kabeyerowa.
11 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, yengo
nowoondoye hamoo teyingo, ngu komo yanggango
dowooya, nguro ko yanggango teya, Anut omburo ko
yoyoweroyi, nguro hahangeya sobowooya oriyi. Ye komo
ngundiro nangge tero, oororo naru wengamo.
12 Nowoondone bidodo yanggango yetoowe, nowoondoye
hamoo teyingo, ngu yanggango yeya, Anutro ko tewero,
Anut omburo ko yoyoweroyi, nguro hahangeya sobowooyi.
Nondo ye nga oningga, ngaro muri gome tetenggoku,
ngandiro tunooteyi ero ingooteno. Ye ngundiro tero ngu,

arisa, Anutdo oo bidodo yunowero mandeno ero gosiyoyingo, ngu yororootenggo.

Hamoo Oorengo, Anutdo Mandeni Ero Gosiyoyingo, Ngundiro Teyingo

13-17 Onindo oni guraya hamoo oorengo mande gosiyowero ngu, ene Anut oowooyi yoro ngu ero teyingo. Ngundiro tero ngu, asa, oni mande gosiyoyingonggaku, enengo mandeninggaku yeni oororo yanggango yetoni, oni gurado mandega, ngu ureni uwa. Kuri, Anutdo noore, enengo simoongo, hoorooweyeroweroyimboro mande eyingo. Ene nooreno mande rogo teyingo ngu, ma toongoowa. Nguro ngu, enengo mande ngu yanggango inoro, hamoo oorengo, sorumi ngundiro eyingo. Anutdo Ebarahamno mande ero gosiyoyingo ngu, enengo oowooyimonggo hamoo oorengo, ero eyingo. Ngundiro nguro, oni gura oowooyimbo Anut oowooyi dagaweroyi ereremo kini. Anutro mandeno, Anut Ebarahamya ngandiro eyingo.

No geno mande gosiyoyingo, ngu ngandiro. Hamoo oorengo, no ge kumana gunoro, osi sambage nguya oowooyingga gunowano, ero eyingo. (Yenesis 22:17)

Nguro ngu, Ebarahamndo Anutro mande gosiyoyingo, nguro ene torige ootooro, ma sureyokini yeyingo. Ngundiro nguro, Anutdo eneno mande ero gosiyoyingo ngu temukoyingo.

18 Anutdo hamoo mande sorumimonggo ero, noorengo nowoondonani yanggango teyinowero, nguro oni oo eraya yunowoku ngu ma yowoorengoro yokowa. Ngu ngandiro: sorumimonggo nguya eyingo. Ene kumana yunowero ewoku ngu, hamoo oorengo. Anut ene kundingiyi oorengo, ene godange nguya, ma ewa. Ngundiro nguro, noore kendutero Anut tanggeyimo sodedo oorowutooye, ene hoorooweyerowero sunggi mande ewoku, ngu sobowooro torige oodooye, oo bidodo yunowero ewoku ngu, enengo naruno, engge ngundiro nangge, noore teyunowa.

19-20 Ngu ngandiro, nonggini ngu, nonggini gura woorogongoro yangga ngu yanggango inoote. Ngundiro nangge, noore Anut sobowooro, torige ootooro, enendo sunggi mande noorengo ewoku, nguro nowoondonanimo hamoo tetoni, yanggango teyinowa. Ngundiro nguro, Yisas, noorengo weti mbumbuwaro kumoowoku, ene noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga tunootero, nguro ene musiyo kundingiyi oorengo sambono ooroote. Ene nguno uro, noore kawararayerootoni, noore Anut tanggeyimo oorowuwato. Ene noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango

urungga tunootero, sugi sugi ngundiro ko tero oruwa. Ngu Mekisedek oningga, Anutno wooro yero oruwoku, ngundiro.

7

Mekisedek Ngu Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi Nguro Tabango Urungga, (Het Pris)

1 No Mekisedek, Anutno wooro yeweroyi oningga, nguro mande gidarega yeno ewero ingooteno. Mekisedek ngu, Selam ende, nguro ende oni sobosobo koreteyingo. Anutro murini gome oorengo, ngundo oni bidodoboro muriye dagate. Anut enengombo Mekisedek rogo tetoni, enengo wooro yeyingo oni Kundingiyi, nguro tabango koreteyingo, nguno tunooteyingo. Kurimi oorengo, Ebarahamndo enengo oniya, ende namoraya nguro oni sobosobo koreteyingo, enengo oni oowooyingga nguya ebe utoro, yutoro yowoowetoni satoyi, ene yade yade, ende oorowuwero, oorowutoyi, asa, Mekisedek oororo, Ebaraham kenoro kumana inoyingo.

2 Ngu naruno, Ebarahamndo ebeno oo sitowi gasiyoro yomukoyingoku, ene wata kande eraga ngu teyingo, nguromu wata guranangge, Mekisedek inoyingo. Mekisedek oowooyi nguro muri damoni ngandiro, ko nenengo gome teweroyi, nguro tabango. Selam oowooyi nguro damoni ngandiro, imakeyingo. Ngundiro nguro, Mekisedek Selam ende nguro tabango koretero rogowooyingo. Nguro ngu, ene nowoondoye yeyi ayibiyi ingoweroyi, oni tabango.

3 Anutro mande nakayano, Mekisedek ewenemi, osi sembeni nguya, nguro bisiyoyingo naruni, ene ma nakangoyingo. Ngundiro nguro, noore nguya watayi kini. Nguro ngu, noore Mekisedek nemimbo bisiyoyingo naru, ko enengo kumooyingo naru nguya, noore watayi kini. Ene Anutro Nangoni ngu, ngundiro ootooro, ngunonggo suwooyi sano, ene Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga ooroote.

4 Ataga noore ingootetoku, Mekisedek oni urungga Ebaraham, oni urungga oorengo, noorengo sambanani, ngundo ebe ureyingo naruno, ene oo sitowi gome gomemu yomukoro, gasiyoro ombuyingoku, nguromu kande eraya wesoowooro, nguromu guranangge Mekisedek inoyingo.

5 Mosesro mamana mandeno, Anutdo Liwayi, ko enengo osisembeni gidega rogo tetoni, Pris, wooro yeyingo oni tunooteyingo. Iserel oni bidodo enengo oo sitowiyeku wata kande erayagaku tetoyi, oorooteku, nguromu guranangge nangge, Pris onindo Liwayi sembeni wesoowooro, gide ene

yunoyingo. Iserel oni bidodo Ebarahamro osisembeni oo-
rootenggoku, ngundo ene komo oo ngu wesoowooro, Liwayi
oni naru bidodomo, ngu yunororuwanggo.
6 Liwayi ngu Mekisedek osiyi kini. Nguro ngu, Mekisedek
ene oo kande eraya nguromu guranangge, Iserel onindo
yetenggoku, ngu gumi yoweroyi, nguya kini. Ngu hamoo.
Ene Ebarahamndo ebe ureyingo naruno, enengo oo sitowi
wata kande eraga teyingoku, yomukoro, ombuyingoku,
nguromu ene wata guranangge Mekisedek inoyingo.
Ngundiro tetoni ngu, Mekisedek, ngundo Ebaraham kumana
inoyingo. Ebaraham, ene Anutro mande ero gosiyowoku,
ngu yoyingo oni, nguro ene oowooyidodo ooroote. Ngu
hamoo, Mekisedekdo ene kumana inoyingo.
7 Oni kumana yooteku, nguro oowooyi ngu ameno. Ene
noore ingootetoku ngu, Mekisedek oowooyi, ngundo Ebara-
ham oowooyi dagate.
8 Liwayi, ko, enengo osisembeni Anutro wooro yeyingo
oni oorootenggo. Ene nguya kumooweroyi oni, oni songo
kumootenggoku, ngundiro oorootenggo. Nguro ngu, ene
Iserel oniro oo sitowi wata kande eraya tetenggoku, ngu gu-
ranangge yootenggo. Ene Mekisedek nguya, nguro oo sitowi
guranangge yowoku ngu, Anutro mandeno ene ngandiro
eyingo, nguro ene keta ooroote. Eyingo.
9-10 Liwayi ma tunooteyingo naruno, nguno Ebarahamndo
oo gumi Mekisedek inoyingo. Ngu naruno, ene kuri ngu
oo kande erayaga, nguromu gura Mekisedek inoyingo ngu,
ene kuri Liwayi oowooyimo inoyingo. Liwayi nguro soweni,
ngundo Anutno wooro yeweroyi kongga ngu kootu hamoo
tunootewa. Ngu muringga ngu, ngundiro tero, yade yade
oororo, Liwayi oniro naruno nguya, ngundiro teyingo.

Yisas, Ngu Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundiro Tunooteyingo

11 Kuri oni simoo bare Mosesro mamana mande ngu
yootoyi, ngu mamana mande ngundo ngandiro eyingo. Li-
wayi osisembeni ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
ngu kongga ngu dowooro tewonggo. Nguro ngu, Liwayi
osisembeni oni, nguro Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi
kongga, ngundo oni simoo bare yoyeyi, Anut doongeyimo,
ene gome tunootewanggoku ngu, asa, ndadiro nguro, Anu-
tro wooro yeyingo oni kundingiyi ngu kootu tunootero,
Mekisedek ngundiro, ko Eron ngu ngundiro kini? (Eron ngu
Liwayi nguro osiye).
12 Ngundiro nangge, Anutro wooro yeyingo oni
kundingiyi, nguro ko murini kurimi ngu yowoorengoro,
wooro yeweroyi murini keta tunootetoni ngu, asa, mamana

mande Anut doongeyimo nenengo tunooteweroyi, nguro muri nguya yowoorengoro keta tunootewa.

13-14 Noore bidodo kuri ingootetoku, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngundo Yuda oni soweyemonggo tunooteyingo, Liwayi soweyemonggo kini. Nguro ngu, Mosesndo kuri ingowoku, ngu Anutdo Liwayi soweyemonggo nangge, ngu Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro koyengga ngu rogo teyingo.

Yisas, Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi, Ngu Mekisedek Ngundiro

15 Asa, nga mande muringga nga, noore tunoo ingooteto. Ataga, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi keta gura tunootewoku (ngu Krayis), ngundo Mekisedek ngundiro tunooteyingo.

16 Mosesro mamana mandeno ngu rogo ma tetoyi, Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi ngu ma tunooteyingo. Kini, Keta sugi sugi oorooteku, nguro yanggango (Anut), ngundo yeni, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, tunooteyingo.

17 Anutro mandeno ene nangonimboro, ngandiro eyingo.

Suwooyi sano, ge Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oruweroyi, ngu Mekisedek ngundiro. Ero eyingo. (Sam 110:4)

18-19 Mosesro mamana mande kurimi ngu yanggango kini, nguro engge gome ma tunootero, oni simoo bare hoorooweyerootoni, nenengo ma tunooteyingo. Nguro ngu, Anutdo andangero yokoyingo. Anutdo noorengo oore gura goosooyunowoku, ngu gome oorengo. Ngu Mosesro mamana mande ngu dagatoni, ngu ooregano, nguno noore Anut tanggeyimo, mete oorowuwato.

20 Ene ataga ngu, noorengo oore keta gura tunootete. Anutdo Yisas wooro yeyingo oni kundingiyi rogo tero ngu, mande hamoo oorengo eyingo. Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, kurimi ngu ngundiro kini. Anutdo mande hamoo oorengo sorumimonggo kuri ma etoni, ngundo enengo wooro yeyingo oni kundingiyi, ngu yeni tunooteyingo.

21 Ngundiro nguro, Anut enengombo mande hamoo oorengo sorumimonggo ero, Yisas wooro yeyingo oni kundingiyi yetoni, tunooteyingo. Anutdo Yisasya, ngandiro eyingo.

No, Anut Oo Bidodo Simburi, geno mande hamoo oorengo gosiyoyingo, ko nondo oo gura ma tewano. Ge, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, sugi sugi oruwa. Ero eyingo. (Sam 110:4)

22 Ngundiro nguro, noore ingowato. Yisasro sunggi mande
keta gosiyoyingongga, ngu hamoo oorengo, Yisasdo sunggi
mande gosiyoyingo ewoku, ngu bidodo temukowa. Ngundo
mande kurimi gosiyoyingongga, ngu dagate.
23 Kuri, oni Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi oowooy-
ingga oriyingo. Oni kumooweroyi muri ngu eneno oruwoku,
nguro ene sugi sugi ko teweroyi nguya kini.
24 Ene Yisasdo ngu ketangga, nguno sugi sugi oruwa. Enengo
koni nguya sugi sugi oruwa. Oni gurado Anutno wooro
yeyingo oni kundingiyi, Yisas ngundiro, ma tunootewa.
25 Ene ngundiro nguro, ataga, ko kootuyisina nguya naru
bidodomo, Yisas ene mete oni simoo barero weti mbum-
buwa andangemukoro yokoro, ene ko yoyowa. Ataga,
Yisasdo suwooyi sano sambono ootooro ngu, ene Anutro oni
simoo bare hoorooweyeroni ero, kirano ero, yenggonangoro
oodoni ngu, oni simoo bare Yisasro nowoondoye hamoo
teyingo ngu, ene mete Anut tanggeyimo omburo, eneya sugi
sugi oruwanggo.

Yisas Anutro Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi Noore Hoorooweyeroweroyimboro

26 Ene Yisas noorengo Anutno wooro yeyingo oni
kundingiyi, nguro tabango urungga. Ngundo noorengo
kowuri gura gura ngu bidodo hoorooweyeroweroyimboro,
Yisas ene kundingiyi ootooro, ngunonggo ene weti
mbumbuwa gura ma tero, enengo newendemo oyimo
ma ooroote. Ene merako oni weti mbumbuwadodo nga
ngundiro kini. Kini, weti mbumbuwa nguro murini,
ngundo ene ma dowoote. Ene sambo endemo oorero,
Anut tanggeyimo ooroote.
27 Kuri naru bidodomo, sa naru guranangge nangge,
Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango
urungga, ngundo koretero enengo weti mbumbuwa, nguro
Anutno wooro yero, ko kootu oni simoo barero weti mbum-
buwa andangewero wooro yeyingo. Yisas ene ngu oni
ngundiro kini. Kini, Yisasdo noorengo mbumbuwanani
teyingoku, nguro enengombo enengo goweyi yoro, Anutno
noorengo wooro yeyingo. Ngu wooro yeyingongga ngu,
Yisasdo naru gurananggemo yeyingo. Naru gurananggemo,
wooro yero teyingongga, ngundo naru bidodoboro nguya
teyingo.
28 Kuri Mosesro mamana mande, ngundo oni rogo tetoni,
Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango
urungga, ngu tunooteyingo. Ngundiromu, ene merako
oni, nguro nowoondoye hamoo teyingo nguro yanggan-
goye kini. Anutdo Mosesro mamana mande kuri rogo

tetoni, tunooteyingo. Ene kootuyisina, enengo nangoni kirarongo ngu hamoo oorengo, mande sorumimonggo ero gosiyootoni eneno wooro yeweroyi oni kundingiyi, nguro tabango urungga tunooteyingo, ngundo biyomi gura ma teyingo, nguro ene rogo teyingo. Nguro ngu, ene mete noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi nguro tabango urungga, sugi sugi oruwa.

8

Yisas Noorengo Anutno Wooro Yeyingo Oni Kundingiyi Nguro Tabango Urungga

1 Asa, nga mandega ngaro ewonoku, nguro damoni ngandiro. Ataga, noore Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngu Yisas. Ene sambo endemo ootooro, ene ataga Anutro duridarini, ngu tanggeyimo, bibitero ooroote. Ene Anut kandeyi metemisina oowooyi bingamidodo teweroyi musiyongga, nguno ooroote.

2 Ataga, Yisasdo Anutro musiyo kundingiyi oorengo, nguno Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, nguro koni ngu tete. Onindo yambo ya kundingiyingga ngu ma yetenggoku ngu, Anut enengombo yeyingo.

3 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango ururu bidodo, ngundo oninonggo, oo gura gura kingo yoro mayero, Anutno inoro wooro yeyingo, nguro koye ngundiro teyingo. Noorengo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, Krayis, ene nguya, komo Anutno wooro yeyingo.

4 Ndadiro nguro, Yisas ene Liwayiro soweyemonggo ma tunootetoni ngu, Mosesro mamana mandeno, wooro yeweroyi, ko nguro eteku ngundiro, Yisasdo merako ngano ootooro ngu, ene wooro yeyingo kongga ngundiro, ngu ma tewa. Ndadiro nguro, ene merako ngano Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi oowooyingga, Mosesro mamana mande keyoro, Anutno wooro yero, oo gura gura Anut inoyingo.

5 Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, merako ngano oorootenggoku, nguro koye ngu namoko Yisasro koni, yambo ya hamoo sambo endemo oorooteku, ene ngundiro kini. Noore nga mandega ingootetoku, ngu hamoo, ndadiro nguro, Mosesndo towimbo Anutro yambo ya kundingiyi yetoni ngu, Anutdo eneya ngandiro eyingo.

Ge ingonda te! Ge towimbo yambo ya kundingiyi yewero ngu, ge purimo oruwoku naruno ya gabogaboyi etunggerowonoku, ge komo ngundiya ye! Ero eyingo. (Eksodas 25:40)

6 Ene Yisasdo Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro
ko teyingo. Enengo koningga, ngundo merako ngano,
Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro koye, ngu
hamoo oorengo dagayeroote. Ndadiro nguro, Yisasdo mer-
ako simoo bare nguya, Anutya kewooroyemo, kawarara tero
ooroote. Nguno ngu, Anutdo sunggi mande keta ero gosiyoro
noore yunoyingongga, ngundo sunggi mande kurimingga,
ero gosiyoyingo, ngu hamoo oorengo dagate.

Sunggi Mande Keta Gosiyoyingo, Ngundo Sunggi Mande Kurimi Gosiyoyingongga, Ngu Dagate

7 Sunggi mande kurimi, ngundo oni hoorooweyeroweroyi,
nguro yanggango kini, nguro ene Anutdo oo tero ewoku,
ngundiro gome ma enggeyingo. Ngundiro nguro, Anutdo
ngu kenoro, ingoro yokoro, oni simoo bare merako, ngano
oorootenggoku, nguno ene sunggi mande keta ero gosiyoro
yunoyingo.
8 Sunggi mande kuriminggakuno, Anut ene ingooteku,
Yuda oni simoo bare enengombo ngu keyoweroyi kini.
Nguro ngu, Anutdo ene bungomo mande sanggawero
eyingo. Anutdo oni simoo bare sunggi mande ketangga
yunowero ingoyingo. Anutro mandeno, ngandiro ero
nakangoyingo.

Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo eyingo. Nga man-
dega nga, ye gome ingoyi! Kootuyisina naru gurano,
no Iserel osisembeni, ko Yuda osisembeni, nguro
sunggi mande ketangga ero gosiyoro yunowano.

9 Sunggi mande ketangga ero gosiyootenoku nga ngu,
sunggi mande kurimingga gosiyoyingo, ngu Iserel osi sam-
baye yunoyingo, ngundiro kini. Kurimi, ene Igip mera
yokootoyi ngu, nondo hoorooweyeroro, yodowooro, oore
etuyeroyingo. Ngundiro tetoowe, ene noro sunggi mande
ero gosiyoyingongga, ngu ma keyoyingo. Ngundiro nguro,
no ene kootuyunoro yoyokooteno. Oo Bidodo Simburi
ngundo mande, ngundiro eyingo.
10 Oo Bidodo Simburi ngundo mande gura eyingo. Kootuy-
isina, sunggi mande koreteroga kinitetoni ngu, no Iserel
osisambaye, Yuda osisambaye, nguro mande ero gosiy-
oyingo, ngu yunowano. Nondo nenengo mamana mande,
ngu enengo ingonduduyemo yero, nowoondoyemo nguya
nakangowano. Ngundiro tetoowe ngu, asa, nowoondoye
ngu metemi ingoro keyowanggo. Nondo enengo Anut
oodoowe, ene nono yambo mande teroruwanggo. Ene noro
simoo bare tunootetoyi, nondo ene hoorooweyerowano.
11 Ngundiro nguro, yengomo yengomo dobookuriye
konebaye ma etuyerowanggo. Ye komo Anutro muri

ngu ingoyi. Kootuyisina, ngu naruno, noro oni bidodo
oowooyedodo, ko, oni oowooye kini, ngundo noro murine
ngu gome oorengo ingowanggo.
12 Nondo nowoondoyi teyunoro, enengo sumange teyunoro,
weti mbumbuwaye andangeyunoro yokoro, enengo muri
biyomi tetenggoku, ngu kabeteyunowano. Eyingo. (Yere-
mayiya 31:31-34)
13 Anutno sunggi mande ketangga ero gosiyoyingo nguro
etoni, ngu naruno, ene sunggi mande gura kuri ero gosiy-
oyingo ngu, ataga, ngu kuri biyomi ngundiro tunootete.
Ngundiro nguro, ngu sunggi mande kurimingga ero gosiy-
oyingo, ngu kurimi oorengo tunooteyingo. Ngundiro nguro,
naru bodaga nangge oode, ene kinitewa.

9

Merako Nguno Yambo Mande Teweroyi Nguro Muri, Ko Sambo Endemo Yambo Mande Teweroyi Nguro Muri

1 Sunggi mande koretero ero gosiyoyingo nguno, Anutdo
oni simoo bare yambo mande gidarega teweroyi, nguro ma-
mana mande yunoyingo. Ene towimbo yambo ya yeweroyi,
nguro muri nguya etuyerowo.
2 Anutdo ngundiro etoni, Mosesndo towimbo yambo ya
oo ewoku, ngundo ngundiro yeyingo. Ngu towimbo yambo
yangga yeyingo, nguno towi erayagobo pawangoyingo, ngu
newendemo yeyingo. Towimbo yambo yangga ngu newen-
demo utoyi ngu, gumi koreteroga ngu oowooyi, ya gumi
kundingiyi eyingo. Ngu ya gumi kundingiyimo, soru himi
musiyomo ootooro, ko yaba gura ngu sanganimo oo manon-
goyingo kundingiyi, Anutno wooro yeweroyi, nguro musiyo
oruwo, eyingo.
3 Ya gumi newendemo nguno towi pirunggado wem-
boongeyingo. Ya gumi newendemo ngu oowooyi, musiyo
kundingiyi oorengo, eyingo.
4 Ngu musiyo kundingiyi oorengongga, nguno wooro
yeweroyi nombo kundingiyi musiyo, ngu oruwo. Ngu
nomboga oo wadori gomemu (gol), ngundo doobengoyingo,
ngu musiyonggano, Anutno ndindingododo wooro gome
yeyingo. Ngu musiyo kundingiyi oorengo, nguno Anutro
sunggi mande ero gosiyoyingo, nguro Pawus kundingiyi
nguno oruwo. Pawus kundingiyingga oo wadori gome (gol),
ngundo doobengoyingo. Pawus kundingiyi newendemo oo
gidega nguno oorooteku: (gol) kumbega ngu newendemo
oowari kundingiyi sambononggo ombuyingo, ngu oowooyi
Mana ngu oodoni; Eronro usudogo dowootoni, ngunonggo
didani ooreyingonggaku nguno oodoni; ko digi sosi erayaga,

nguno Anut enengombo mamana mande nakangoyingo ngu;
oo ngu bidodo Pawus kundingiyi ngu newendemo oruwo.
5 Sunggi mande ero gosiyoyingo, nguro Pawus kundingiyi,
ngu sanganimo Anutro sambono oni gabogaboyari eraya,
wireyari ebe dowoodowootero, Anutro duridarini etuyeroro
oruwori. Sambono oni gabogaboyi musiyongga ngu newen-
demo, Anutdo oniro weti mbumbuwa andangeweroyi nguro
oo musiyo. Ene no ngu, oo nguro muri damoni wesiyoro
tunoo eweroyi, anangu ereremo kini.

6 Ene towimbo yambo ya kundingiyi yeyingo, ngu gumi
eraya, nguno oo ngu bidodo, enengo musiyomo musiyomo
rogono oodoni ngu, arisa, naru bidodomo Anutro wooro
yeyingo oni, yambo ya gumi koreteroga, nguno enengo ko
teroruwonggo.
7 Nguro ngu, Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro
tabango urungga, ngundo dagoma guranangge nanggemo,
tambu guranangge towimbo yambo ya nguro musiyo
kundingiyi oorengo, nguno uyingo. Ngu naruno, wooro
yewero nusako ureyingo, nguro sidu darowo yoro, musiyo
kundingiyi oorengo nguno uro, koretero enengo weti mbum-
buwa tewoku, ngu andangeweroyimboro, nguro Anutno
wooro yero, ko kootuyisina oniro oo biyomi ma ingoro
tewonggoku, nguro ene ngundiro wooro yeyingo.
8 Yudaro yowuru yano yambo mande teweroyi naruno,
nguno yuka kundingiyi, ngundo gabogaboyi noore
etuyeroyingo, noore oore gurano musiyo kundingiyi
oorengo, nguno nenengo uro, Anutno yambo mande
teweroyi, ereremo kini.
9 Towimbo yowuru yangga nguro mandeni damoni, ngu
ataga naru ngaro oo gabogaboyi ngundiro. Kuri, towimbo
yowuru yano nguno ene Anutno oo gura gura kingo inoro,
ko wooro gura gura nguya, eneno yeyingo. Nguro ngu, oni
Anutno yambo mande tewero ngu, ngu muri kurimingga,
ngundo oni nowoondoye gome sarayi oorengo, yeyi ma
tunootewa.
10 Kini, ngu mamana mande kurimingga ngu gow-
eye sobowooweroyi nangge. Ngu ngandiro. Nga ma-
mana mande kurimingga nga ngu, ene oni simoo bare
hoorooweyeroweroyimboro, Anutdo yunoyingo. Asa,
kootuyisina, ene oore gome oorengo ketangga etuye-
rootoni, eneya nowoondoye gobooro yero oruwanggo.
Oowari ko sono mete neweroyi nguro muri, ene goweye
sobowooweroyi nguro mamana mande; ko gome sarayi
oorengo, Anut doongeyimo tunooteweroyi muringga, nguro
mande nguya ooroote.

Krayisdo Enengo Situ Darowobo Noorengo Anutno Wooro Yeyingo

11 Ene ataga Krayis ene noorengo Anutno, wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ene kuri ombuyingo. Ene merako ngano oo gome gome tunooteyingo, nguro wooro yeyingo oni tabango urungga. Ene ataga, Anutro towimbo yowuru ya nenengo oorengo, nguno noorengo ko teroroote. Ngu yambo ya nenengongga, onindo ma yetoyi, ko merako ngano ma ooroote. Sambo endemo, Anutro yambo yangga oorooteku, ngundo merako, ngano yambo ya oorooteku, nguro muri ngu bidodo dagayeroote.

12 Krayis ene sambo endemo yambo ya kundingiyi hamoo oorengo, nguno uro, musiyo kundingiyi oorengo, nguno oororo, ataga nguya, naru bidodomo ooroote. Ene noorengo weti mbumbuwa andangeweroyimboro wooro yewoku ngu, ene Bulmakawu, Meme nguro sidu darowo, ngundo ma teyingo. Kini, enengo situ darowo nenengo wendoro, ngundo noorengo Anutno wooro yeyingo. Ngundiro tero, noore yoyootoni, nowoondonani hamoo teyingo oni ngu, eneya suwooyi sano sugi sugi oruwato.

13 Kuri, onindo enengo goweye sobowooweroyimboro, nguro mamana mande toongootoyi, Anut doongeyimo, ene oni nenengo kini ootooro, yambo mandeno ma ombuwo. Ngundiro oni ngundo, Anutro wooro yeyingo oni, ngundo Meme sidu darowo yoro; ko Bulmakawu simoongo sidu darowo yoyingo. Ene Anutno wooro yeweroyi digi yawasa nguno yero, Bulmakawu duriyo yoro, nguno yero, katoyi, dero kinitetoni, ngu nombononggo ngu biruwo yoro, ko, nusako sidu darowo nguya yowuruwooro, oni sanganimo sogi yunoyingo. Nguro ngu, oningga, ngu ene Anut doongeyimo ko sarayi tunootero, ene mete yambo yano ko oororo, Anutno yambo mande tewa.

14 Kurimi ngu, Bulmakawu, Meme nguro sidu darowo, ngundo oni yoyeni, Anut doongeyimo sarayi tunooteyingo. Ngu hamoo. Arisa, Krayisro sidu darowo wendootoni, ngundo noorengo wooro yeyingo, ngundo kurimi oorega, ngu dagate. Yisas merako ngano oruwokuno, enengo endeyoyingo ngu nenengo oorengo ootooro, ene oo biyomi gura ma teyingo. Ngundiro nguro, Anutro Yuka Kundingiyi yanggangododo naru bidodomo oorootekungga, nguno Yisasdo enengombo enengo keta oruweroyi ngu inoro, noorengo Anutno wooro yeyunoyingo. Ngundiro nguro, enengo sidu darowo, ngundo gowenani yomosiyoro, nowoondonani ingondudu ngu bidodo sonowooro, ko, oyimo oo biyomi teyingo, ngu nowoondonanimo oorooteku,

ngu bidodo andangeyunoyingo. Ngundiro tetoni ngu, noore, Anut doongeyimo, oni nenengo tunootero, noore Anut yanggangonidodo oorooteku, enengo ko tero oruwato.

Krayisro Sidu Darowo, Ngundo Sunggi Mande Ketangga Ero Gosiyoyingo Ngu Yanggango Inoote

15 Ngundiro nguro, Krayisdo noorengo hoorooweyeroro kawarara teyunootoni, noore Anutya gobooro sunggi mande ketangga ero gosiyoyingo ngu tunooteyingo. Ene kuri kumooro, oni simoo bare ko yoyoro, enengo weti mbumbuwa bidodo andangeyunoro, kuri sunggi mande gosiyowoku, ngu ene sugi sugi oruweroyi, nguro kumana yunoyingo. Ene ngundiro tero, onindo muri biyomi teyingo, nguro sunggi mande kurimingga, nowoondoyemo oruwoku, ngu bidodo andange yunoyingo.

16 Onindo kumooweroyi ingoro ngu, oni enengo oo sitowi ngu, yowero ingoro ngu, asa, ene ngu mandega so uyimo sunggi mande ngandiro nakangowa. Ngundiro nangge, ngu oningga ngu simoongombo ngu sunggi mandega ngu keyoro, awayemboro oo sitowi yowero ngu, arisa, onindo ngu komo gome ingootoyigogo, hamoo oorengo ngu oni ngu kumooyingo.

17 Oni kuri kumooyingo, arisa, kuri enengo sunggi mande ero gosiyoyingongga, ngu yanggango oorengo. Oni kuri sunggi mande ero gosiyoyingo, ngu keta oodoni ngu, arisa, ngu sunggi mandega ngu kingo oruwa.

18 Muri ngandiro nguro, ene oo nusako utoro, ngu sidu darowo moondoro, ngundo wooro yetoyi ngu, sunggi mande kuriminggaku yanggango yeyingo.

19 Mosesndo Iserel onino, Anutro mamana mande bidodo wesiyoro yunoyingo. Ngundiro tero, ene Bulmakawu simoongo, Meme nguro sidu darowo yoro, sonododo yowuruwooyingo. Sipsip uyi dagoyi yoro, digunonggo irosara oowooyi Hisop, ngudodo yowuruwooro gosiyoro, sidu daro sonono nguno yero, dowooro, Anutro mandeno (Buk) ko Iserel oni simoo bareno nguya, sogi oorongooyingo.

20 Ene ngundiro tero, eyingo. Ngu sidu darowoga, ngundo Anutro sunggi mande eyingongga, ngundo Anutro mande yanggango inootoni, oni simoo bare ngu komo keyootenggo. Ero eyingo.

21 Ngundiro nguro, Mosesndo sidu darowoku, Anutro towimbo yambo yano sogi oorongooro, ko yambo yaro oo teweroyi, yambo mande teweroyi, ngu bidodomo, ngundiro teyingo.

22 Anutro mamana mandeno, namoko oo bidodo komo
sidubo sogi yunootoyi, ene Anutro doongeyimo, gome ne-
nengo tunootetenggo. Nguro ngu, Anutro wooro yeyingo oni
kundingiyi, ngundo sidubo ngu wooro ma yetoyi ngu, asa,
Anutdo oniro weti mbumbuwa ma andange.

Krayisdo Wooro Yeyingongga, Ngundo Noorengo Weti Mbumbuwa Andangewo

23 Towimbo yowuru ya merako ngano oruwokungga,
nguno oo bidodo yeyi sarayi yeweroyi muri tewonggoku,
ngu sambo endemo oorooteku, nguro gabogaboyi ngundiro
teyingo. Ene Anutdo wooro keta yanggango (Yisas) yeyin-
gongga, nguro rogo tetoni, sambo endemo oo ngu sarayi
tunooteweroyimboro.
24 Yambo ya merako ngano, oni enengo kandeyebo yeteng-
goku, ngu gabogaboyi nangge, yambo ya hamoo oorengo
ngu, sambo endemo ooroote. Nguro ngu, Krayis ngu sambo
endemo yambo ya oorengongga, oorooteku, nguno ooroote.
Ngundiro nguro, ene Anut tanggeyimo ootooro, suwooyi
sano ene oniro kawarara teweroyimboro, Anutya ootooro,
ngunonggo noore hoorooweyeroweroyimboro.
25-26 Dagoma guranangge nanggemo, tambu guranangge
Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango
urungga, yambo ya nguro gumi kundingiyi oorengo newen-
demo uro, oo nusako sidu darowo yoro, Anutno wooro
yeyingo. Ene oniro weti mbumbuwa andangeweroyimboro
dagoma bidodomo, ngundiro teroruwonggo. Ene Yisas
ngu wooronggа naru oowooyingga, ngundiro ma teyingo.
Kini, ene ataga sambo endemo nguro musiyo kundingiyi
oorengo, nguno ootooro, ene oowooyingga ma yeyingo. Ene
ngundiro suwooyi sano tero ngu, ene ogingo nguya su-
wooyi sano koorowooro oodoni, Anutdo amana sambo mera
yeyingomo omburo, ko ataga nguya. Ngundiro kini. Ataga
ngu, naru namoko wenga kini teweroyimo, nguno Krayis
tambu guranangge merako, ngano tunootero, enengombo
Anutno noorengo weti mbumbuwa andangeweroyimboro,
enengombo wooro yeyingo.
27-28 Oni simoo bare bidodo, tambu guranangge
kumootoyi, kootuyisina Anutdo oni ko wirikoyerowa.
Ngundiro murimo, Krayis tambu guranangge oni
bidodoboro, weti mbumbuwa andangeweroyimboro, ene
kumooro, oni simoo bare Anutno wooro yeyunoyingo. Naru
wengamo ombutekuno, ngu ene noorengo weti mbumbuwa
andangeweroyimboro ko ma tewa. Kini, kootuyisina, tambu
erayagaku tunootero ngu, ene oni nowoondoye hamoo
teyingo ngu, Yisas sobowooro oodoyi, omburo yoyowa.

10

Naru Gurananggemo Krayis Enengombo Anutno Wooro Yeyingongga, Ngu Naru Bidodoboro Yeyingo

1 Yuda oniro mamana mande ngu oo gome kootuyisina
tunooteweroyi, nguro gabogaboyi nangge. Ene Anutno
wooro yeyingo kurimingga ngu Anutro wooro yeweroyi
oni ngundo ngu dagoma rogowooro simoo barero weti
mbumbuwa andangewero wooro yeroruwonggo. Ene ngu
wooro yeyingongga, ngundo oniro nowoondoye yeni, ma
mete tewa. Hamoo oorengo kini.

2 Ene mamana mande kurimingga, ngundo oni nowoon-
doye yeyi, gome metemi tunootetoyi, ko, oniro nowoondoye
oyimo oo biyomi ingooteku, ngu andangeweroyi mete tetoni
ngu, asa, wooro gura yeweroyi koni gura nguya kini.

3-4 Ngundiro kini, dagoma guranangge nanggemo wooro
ngu yetoyi, enengo weti mbumbuwa teyingo, ko in-
gororuwanggo. Bulmakawu simoongo, ko Meme sidu
darowo, ngundo noorengo oyimo oo biyomi teyingo, ngu ma
andangewa.

5 Ngundiro nguro, naru namoko Krayis ngano oniro
mbumbuwaboro wooro yeweroyi nguro ombuweroyim-
boro, ene Anutno ngandiro eyingo.

Ge oniro wooro kurimingga ngu, ko oo kingo duwoo
gunoyingongga, nguro ge ma ingoote. Nguro ngu,
ge no gowene yeyi guradiro tunootetoni, merako oni
goweyi ngundiro tunootewano.

6 Anutno wooro yeweroyi digi yawasa, nguno nusako karo,
ko oo kingo duwoo inoweroyi gura nguya, oniro weti
mbumbuwa andangeweroyi, nguro wooro yetoyi, ge
nguro gome ma ingowa.

7 Ngundiro nguro, Anutno mandeno oni nakangoyingoku,
Krayisdo Anutno eyingo.

O Anut, no ngano oodoowe, gengombo ko te, ero nunootoni,
ngu no kongga ngu mete tewano. No gengo mandeno
kuri noro nakangoyingo, ngundiro tewano. Eyingo.
(Sam 40:6-8)

8 Yisasdo mande ewoku, ene Anutno ngundiro ko eyingo.

Gengombo oni mamana mandeno wooro yeweroyi, nguro
muri yunootoyi, ngundiromu, ge enengo wooro
yeyingo ngu, geno yero, ko oo kingo duwoo ge
gunootoyi, ge nguro gome ma ingoro, ngu teweroy-
imboro ma ingoote. Ene, gengo onindo, oo nusakobo
wooro yeweroyi digi yawasa, nguno karo, oniro weti
mbumbuwa andangewero wooro yetoyi ngu, nguro
nguya, ge ma ingoote. Eyingo.

9 Ene mande gumi gura ko eyingo.
O Anut, no ngano ootooro, no ko gengombo teni ero,
nunowaku ngu, no mete tewano. Ero eyingo.
Ngundiro nguro, Anutdo wooro kurimingga ngu yokoro,
nguro musiyomo wooro keta ene Yisasdo yeyingo.
10 Ngundiro nguro, Anutdo wooro kurimi yeyingongga,
nguro muri yanggangoni andangero yokootoni, Krayis
enengombo wooro yeyingongga, ngundo wooro guraga
nguro musiyo yoyingo. Ngundiro nguro, Yisas Krayis,
ene Anutro ingondudu ngu keyoro, enengo goweyibo
wooro naru guranangge, naru bidodoboro yeyingo. Ngu
wooro yeyingongga, ngundo nowoondonani sonowootoni
ngu, sarayi oorengo tunootetoni, ngundo noorengo oyimo
bidodo tewootoku, ngu andangero yokootoni ngu, ataga,
noore nenengo ootooro, noore mete Anutno yambo mande
teroruwato.

Krayis Enengombo Wooro Yeyingongga, Ngundo Mete Noorengo Weti Mbumbuwa Andangewa

11 Kuri, Yudaro wooro yeyingo oni, ngundo naru gu-
ranangge nanggemo, ene dikaro, enengo ko wooro yeweroyi
ngu teroruwonggo. Ene ngundiromu, wooro kurimingga
yeyingo, ngundo oniro nowoondoye kurimingga, ngundo
hahangero mbumbuwa teteku, nguro murini hamoo ma
andangewa.
12 Ene Krayisdo naru guranangge mo, noorengo wooro
yeyingo ngu, naru bidodoboro weti mbumbuwa andan-
gewero teyingo. Enengo wooronggа yeyingo, ngu temukoro
ngu naruno, ene sambo endemo oorero, Anut tanggeyimo
kandeyi metemi bingamidodosina bibitero ooroote.
13 Ene nguno ootooro, Anut sobowootoni, ngundo enengo
mundi oni yoyeni, ene newendemo uro oruwanggo.
14 Nguro wooro guranangge yero, ene nowoondonani
hamoo teyingo, nguro weti mbumbuwa naru bidodoboro
andangeyunoro, nowoondonani sonowootoni, noore
enengo tunooteteto. Asa,, ataga noore oyimo oo biyomi
tetetoku, nguro ma ingowato. Ataga Yisasdo naru bidodomo,
Anut doongeyimo, noore nowoondonanimo sarayi oorengo
yeroroote.
15-16 Anutro mandeno, Yuka Kundingiyi, ngundo noore
etuyerootoni, Anutdo noore enengo rogoyeroro, enengo oni
simoo bare kundingiyi oriyi. Yuka Kundingiyimbo nguya
ngundiro eyingo.
Oo Bidodo Simburi, ngundo eyingo. Ngu narungga tunoote-
wakuno ngu, asa, no eneno sunggi mande gura
ero gosiyoyunowanoku ngu, ngandiro. No nenengo

mamana mande ene nowoondoyemo yetoowe key-
ootoni; ko enengo ingonduduyemo nguya nakan-
goyunootoowe, gome ingowanggo. Ero eyingo. (Yere-
mayiya 31:33)
17 Ene mande gura ko eyingo.
No enengo weti mbumbuwa bidodo teyingo ngu, andan-
geyunoro yokoro enengo oo biyomi tewonggoku ngu,
no kabeteyunowano. Ero eyingo. (Yeremayiya 31:34)
18 Ene ngundiro nangge, Anutdo noorengo mbumbuwa an-
dangeyunoro, kabetetoni ngu, arisa, weti mbumbuwaboro
wooro yeweroyi koni kiniteyingo.

Noore Nowoondonani Hamoo Teyingo Ngu Yanggango Yero, Anut Tanggeyimo Oorooteto

19 Arisa, ye Kristen dobookurine, Yisas enengombo kuri
wooro yeyingo, enengo sidu darowo wendootoni, nguro,
noore mete Anutro musiyo kundingiyi oorengo, ene oo-
rooteku nguno uwero oni oni tero, ma sosorewato.
20 Yo, Yisasdo, enengo goweyi noorengo weti
mbumbuwanani andangeweroyi yunoyingo, nguro wooro
yero ngu, ene noorengo oore keta yeyunootoni, noore mete
nenengo Anutno oororo, musiyo kundingiyi oorengonggano,
nguno oorowuwato. Yo, Yisasdo, noorengo wooro
yeyunowoku ngu, ene oo gabogaboyi Yudaro yowuru
yano, nguro musiyo kundingiyi oorengo, ngu towimbo
pawangoyingo, ngu ngundiro. Enendo ngu towingga
oomboongero, noore yoyokootoni, noore mete newendemo
uro, Anutno yambo mande nenengo tero oruwato.
21 Ngundiro nguro, ataga, noore Anutro wooro yeyingo oni
kundingiyi, nguro tabango urungga, oorengo ooroote. Ene
sambo endemo oorooteku, ngundo noore Anutro oni simoo
bare nowoondonani hamoo teyingo, ngu soboyeroroote.
22 Yisasdo enengo sidu darowo noore nowoondonanimo
wendoro, sonowootoni, sarayi yetoni, ngundo noorengo
oyimo ingootetoku, andangeyunowa. Ngundiro nguro,
nowoondonani Anutno gobooro yero, oo bidodo enendo
teweroyimboro mande ero gosiyoyingo ngu, noore nowoon-
donani hamoo tetetoku ngu, ene komo ngundiro tewa.
23 Noore Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu,
wesiyoro ero, nguro komo yanggango dowooro sobowooro,
ootooro, nguro ingonduduye eraya eraya ma yowato.
Ndadiro nguro, noore hamoo oorengo ingootetoku, Anutdo
oo tewero mande ero gosiyoyingo ngu ingoro, ngu tewa.
24 Noore komo dobookurinanimboro nowoondoyi
teyunoro, hoorooweyerowero ko yanggango tero, enengo
ingondudu yokutuyerootooye ngu, asa, ene nguya oni

gidegaro nowoondoyi teyunoro, muri metemi ngu
tewanggo.
25 Noore Kristen dobookurinani nguya, yowuru-
wooweroyi muri, ngu ma yokowato. Oni songombo
tetenggoku, ngundiro kini, noore ingooteto, Krayisdo
ombuweroyi, naru ngu namoko ombute. Ngundiro nguro,
noore dobookurinani nowoondoye yanggango yunoro,
nguro ko yanggango tewato.

Noore Ingonda Tewato, Anutro Nangoni, Ngu Ma Kootu Inowato

26 Ene noore Anutro mande hamoongga kuri ingoro,
nowoondonanimo hamoo tewootoku ngu, kootuyisina,
noore ingondudunonggo endeyoro, naru bidodomo weti
mbumbuwa tewatoku ngu, asa, weti mbumbuwa andan-
geweroyi wooro gura kini.
27 Ngundiro tero ngu, ngundo Anutro mundi oni ootooro,
asa, noore naru bidodomo, Anutdo ndadiro uri biyomingga
wirikoyeroweroyi naruno yunowaku, ko de nombo ma
kumooweroyingga, nguno naru bidodomo yoodeweroyi
naruno, nguro nguya sosorewato.
28 Oni gurado, Mosesro mamana mande kootu inootoni
ngu, oni eraya ngundi kabusa, ngundo kenoro, nguro ene
bungomo mande sanggawero ero, asa, ngu oningga, nguro
nowoondoyi ma tetoyi, ngu komo ureyi kumoowa.
29 Nguro ngu, oni ene Mosesro mamana mande ngu kootu
inoro ngu, ene komo nguro gumi kumoowaku ngu. Asa, oni
ene ndawu oo muringga, nguno wooro yeweroyi ngu Anutro
nangoni Yisas, ngundo noorengo weti mbumbuwa ngu kuri
andangero, kootu inoro, nguro ngu, sunggi mande keta ero
gosiyoyingo ngu. Yisasdo ngu noore yoyeni, oni keta gome
nenengo oorengo kundingiyi, Anut doongeyimo yoyeyingo,
nguro ngu, ene Anutro sumangeni Yuka Kundingiyimbo
inowoku, ngu kootu inowaku ngu, asa, oniyooge, nguro gumi
ndadiro biyomi oorengongga ngu yowa? Hamoo oorengo,
ogingo urungga sugi sugi yororuwa!
30 Anutro mandeno, noore kuri ingootetoku ngu, Anutdo
ngandiro eyingo. Muri biyomi onindo tetenggoku, nguro
gumi teyunoweroyi ngu, noro ko nangge, eyingo. No nenen-
gombo uri biyomi, ngu gumi teyunowano. Anutdo mande
gura nguya eyingo.
No nenengo oni simoo bare wirikoyerowano. Ero eyingo.
(Dutoronomi 32:35)
31 Anut yanggangonidodo keta oorooteku, ngundo noore
wirikoyeroweroyi, ngu oo urungga oorengo. Ngundiro
nguro, noore komo sosoreyingo urungga tewato.

32 Ye koretero Anutro mande keta gome ingoro, nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ko ingoyi. Ngu naruno, ye nowoondoye hamoo teyingo, nguro bine kowuri urungga yunootoyi, koorowootoyi, ene ye yanggango dikatenggo.
33 Ngu naruno, ye oni simoo bare ye kewooroko dikaro, yengo nowoondoye hamoo teyingo, ngundiro nguro, ene ye mande biyomi yunoro, kowuri urungga nguya, yunootenggo. Naru gidegano, nguno oni gidaregado, Kristen oni kowuri yunootoyi ngu, ye kenoro Kristen dobookuriye yeyoro, oororo hoorooweyeroyingo.
34 Ye oni simoo bare, Yisasro nowoondoye hamoo teyingo, nguro ya biyomimo oriyingo, ngu yeyoro, nguro nowoondoyi teyunoyingo. Naru gidegano oni nowoondoye hamoo ma teyingo, ngundo yengo oo sitowi kingo sobibiyoro yootoyi ngu, nguro ye nowoondoye imakeyingomo oriyi. Ndadiro nguro, ye kuri ingowonggoku, yengo oo sitowi hamoo oorengo ngu, sambo endemo sugi sugi ooroote.
35 Ngundiro nguro, ye Anutno nowoondoye hamoo teyingo yanggangongga ngu ma kootu inowero. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo gome dowoororuwanggoku ngu, asa, nguro urini ngu urungga oorengo.
36 Ene ye nowoondoye, Anutdo ko ero yunowoku, ngu tewero hahangero temukoro ngu, asa, oo bidodo Anutro mande ero gosiyoro, yunoyingo, ngu yowanggo.
37 Anutro mandeno, ene ko yoyoyingo oni Mesayiya, nguro ngandiro eyingo.

Naru ootuwoo bodaga oode, oni merako ngano ombuweroyiga, ngu ombuwa. Ene naru pirungga ma sobowoowa.

38 Anutro mandeno, Anutdo ngandiro eyingo. Noro oni gome nenengo ngu, noro newendemo hamoo tero keta oruwa. Enengo newendemo hamoo ngu, woosooro ko oorowuwaku ngu, asa, no nguro nowoondone biyomi yewa. Eyingo. (Habakuk 2:3-4)
39 Ene ngandiro nguro, oni Anutno nowoondoye ero inootoni, yomburiyerowoku, noore ngundiro oni kini. Kini, noore oni nowoondonani hamoo tero keta oruweroyi, ngu sugi sugi yowato.

11

Nowoondoye Hamoo Teyingo, Nguro Muri Damoni

1 Anutno nowoondoye hamoo teyingo, nguro muri ngandiro. Noore nowoondonani, Anutdo oo yunoweroyi ngu sobowooro, nowoondonani yanggango dowoowanggo.

Oo doongenanimbo ma kenootetoku ngu, nowoondonanimbo gome oorengo watayi tero, ingootooye ooroote.
2 Oni kuri oruwonggoku, ngu Anutro nowoondoye hamoo tetoyi ngu, nguro Anut oni oni tewo. Eyingo.
3 Noorengo nowoondonani hamoo teyingo, nguno kuri ingooteto, kuri Anutdo etoni, oo sambono ngu tunooteyingo. Ngu naruno, ngu oo ngu ma tunooteyingomo, ene ngu oo ngu yetoni tunootetoni, ataga noore kenooteto.

Ebel, Inok, Ko Nowa

4 Ebel, Anutno newende hamoo tetoni, nguro ene Anutno wooro gome yeyingo. Ngu woorongga yeyingo, ngundo Keyinro wooro yeyingo, ngu dagaro gome tunooteyingo. Yo, Ebel newende hamoo tetoni, nguro Anutdo enengo wooro yewoku, nguro oni oni tero, ene oni nenengo ero eyingo. Ebel ngu kuri kumooyingo, ene enengo newende hamoo teyingo, ngundo ataga nguya, noore etuyeroote.
5 Inok, Anutno newende hamoo tetoni, nguro Anutdo ngu yoro sambo endemo ooretoni, ene ma kumooyingo. Anutdo, kuri ngundiro yootoni nguro, oni erewero ma kenoyingo. Kuri, Anutdo Inok yoro sambono ma ooreyingo naruno, Inok, ene Anutro ingonduduni keyootoni, nguro Anutdo, ene kenoro oni oni urungga teyingo.
6 Ene oni Anutno newende hamoo ma teteku ngu, ene Anutro ingonduduni nenengo ma keyootoni, nguro ngu, Anutdo ma oni oni tewa. Ndadiro nguro, oni Anut tanggeyimo oorowuwero ingoro ngu, asa, ene komo Anut keta oorootekungga, nguro newendemo hamoo teya ngu, enengo ingonduduni bidodo, newendemo nguya bidodo, nguno dowoomomooni. Ngundiro tewaku, nguro Anutdo kumana gome metemi inowa.
7 Anutdo Nowano oo kootuyisina tunooteweroyi nguro etoni, ingoro, nguro ene newendemo hamoo teyingo. Ngundiro nguro, ene wanggo urungga oorengo tero, nguno, enengo bareyi simoongo tengakuriyi nangge yoyoro, wanggo newendemo uro, nguno gome oodoyi, sono tuwi urungga, ngundo ma yomburiyeroyingo. Yo, Nowa ngu Anutro newendemo hamoo tetoni, nguro Anutdo Nowaya oni nenengo eyingo. Yo, Nowaro newendemo hamoo teyingongga, ngundo simoo bare bidodoboro weti mbumbuwaye, ngu Anutdo ngu yootunoyingo.

Ebaraham

8 Ebaraham Anutro newendemo hamoo tetoni, Anutdo negongootoni, ene ende damoni yokoro, mera gura inowero ero inootoni, nguno toongewo. Ebaraham ngu Anutdo mande ewoku, ngu keyoro, enengo mera yokoro, yade yade

toongeyingo ngu, ndawu meranggano toongeweroyi ngu, ene ma ingoyingo.

9 Ene newendemo hamoo tetoni, Anutdo merangga inowero mande ero gosiyowoku, nguno oorowuyingo. Ene mera songo oni ngundiro, ene towimbo tookoododo ya nangge yero ootooro, mera gurasina gurasina, oororo omburo tero oruwo. Ene ngundiro oruwoku, ngu mete, ene Anutdo mande ero gosiyowoku, nguro newendemo hamoo teyingo, kootuyisina ene mera ngu, ene ko enengo soweni nguya, ngu mera ngu enengo oorengo yunowa. Nguro ngu, nangoni Ayisak, ko osiyi Yekob nguya, ngu merako nguno ngundiro tero oruwonggo.

10 Ene ngundiro ootooro, nguro ene kuri ingowoku, Anut enengombo ngu ende urungga ngu teweroyimboro ooreni ingoro tewoku, ngu sugi sugi oruwa. Ebaraham ene ende urungga ngu newendemo uweroyimboro, enengo naru sobowooro oruwo.

11 Anutdo Seraya nangonggega bisiyowa, ero, mande gosiyoyingo. Ngundiro etoni, ene, Sera simoo bisiyoweroyi naruni, ngu kuri kiniteyingo. Ene, Anutdo mande ewoku, ngu ingoro, ene newende hamoo teyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Sera yanggango inootoni, ene nangoni simoongga bisiyoyingo.

12 Ngundiro nguro, oni guranangge Ebaraham, ngu kuri dogoni yeyingo, nguro kumoowero namoko tewoku, ene oni bidodoboro osisembeni tunootetoni, enengo osisembeni ngu sambono tootu ngundiro tunootero, wendeyino keredi ngundiro nguya, tunooteroruwanggo. Onindo nguya, ngu kandangeweroyi ereremo kini.

13 Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tero, ene kuri kumoowonggo. Ene merako oruwonggokuno oo gomengga, Anutdo yunowero mande, ero gosiyoyingo, ngu ma yoyingo. Kini, ene nowoondoyemo hamoo tero oodoyi, kootuyisina, Anutdo mande ero gosiyowoku, ene ngundiro tewa. Ene kuri nga merangga, ngano oni songomboro mera ngundiro ootooro, mera bidodomo, oororo, omburo teroruwo. Ndadiro nguro, nga merangga, nga enengo mera oorengo kini. Eyingo.

14 Oni ngundiro mande etenggoku, ngu noore ingowato. Ene enengo mera hamoo sambono, ngu erewweweroyimboro ingootenggo.

15 Ngundiro nangge, enengo nowoondoye ngu, enengo ende kuri oruwonggoku nguno, ko ombuwero ingootoyi ngu, nguro ingoro, asa, ene mete ko nguno yowoorengoro oorowuweroyi, nguro oore moore.

16 Ene ngundiro ma teyingo. Kini. Enengo nowoondoye
kuri mera gurano oorowuwoku, ene ngu merangga ngu
gome oorengo, ngundo nga merangga nga dagate. Ngundiro
nguro, Anut ene ngu oni, ngundo mande eyingo, nguro ma
oyimo yoyingo. Ge noorengo Anut, ero eyingo. Ene Anutdo
ngu oni nowoondoyemo hamoo teyingo, noore ingootetoku,
Anutdo, nguro ende yomosiyootoni oororo oruweroyim-
boro, yomosiyoyunoyingo. Ngu ende gomengga ngu sambo
ende.
17-18 Ebarahamndo Anutro sunggi mande yowoku ngu,
ngu ngandiro, Anutdo Ayisakro osisembeni oowooyingga
oorengo inowa. Ngundiro nangge, Ebaraham Anutro
newende hamoo tetoni, nguro Anutdo Ebarahamya ewoku
naruno, ene nangoni guranangge, Ayisak, ngu yoro eneno
wooro yeyingo. Ene ngu ingoro, ene Anutro mandeni
keyowero mayeyingo. Anutro mandeno, Anutdo Ebara-
hamno ngandiro eyingo. Ayisakro soweni ngunonggo gengo
osisambage tunootewanggo, ero eyingo.
19 Ene ngandiro ingondudu teyingo. Ayisak kumootoni
ngu, Anutdo mete yokutuwootoni, ko ootoogewa ero in-
goyingo. Ngundiro nguro, hamoo oorengo, nguro mande
adingayi ngu ngandiro, Ebarahamndo nangoni merenonggo
ko yoyingo. Ero eyingo.

Ayisak, Yekob Ko Yosep

20 Ayisakdo Anutro newendemo hamoo tero, nguro ene
Yekob, Isoo eraga, kumana yunoyingo. Ngu kumanangga,
nguno oo kootuyisina tunooteweroyi, nguro eyingo.
21 Yekob Anutro newendemo hamoo tero, ene kumoowero
naru namoko tetoni ngu, enengo nangoni, Yosep simoongo
simoo erayaga, ngu kumana yunoyingo. Ngundiro tero
ngu, ene enengo usudogo sosowoomo penggootero, Anutno
yambo mande teyingo.
22 Yosep Anutro newende hamoo tero, ene kumooweroy-
imboro namoko tero eyingo. Kootuyisina, Iserel onindo
Igip mera yokoro saweroyi nguro ero, enengo wimbuyi
yoro, oororo, enengo merako merengooweroyi, nguro nguya
eyingo.

Moses

23 Moses eweyi nemi, Anutno nowoondoyari hamoo
teyingo, nguro Moses nemimbo bisiyoro kenootori, nan-
goyari gome oorengo tetoni, yoro, oongoorootori, kombo
kabusa oriyingo. Ene Igip mera oni sobosobo koreteyingo,
nguro mamana mandeni, ngu ngandiro ewoku, nguro
enengo mundi oni Iserel oniro simoo buniyo bobodi,

ngu bidodo ureyi kumoomukowanggo, nguro ene ma
sosoreyingo.
24 Mosesndo, Anutro newendemo hamoo teyingo. Ene
kuri oni urungga tetoni ngu, onindo eneya Igip mera, nguro
oni sobosobo koreteyingongga nguro namboni ngu nangoni,
etoyi, ingoweroyi ngu yokoyingo.
25 Kini, ene Anutro Iserel oni nguya, kowuri yowero
ingoyingo. Ene mera ngaro muri naru bodaga nangge
oruweroyi, ngu keyowero ma ingoyingo.
26 Onindo ene bungomo mande sanggawero, kowuri in-
ootoyi; Mosesndo ngu kowuri ngu bidodo koorowooyingo.
Ngungga ngu, Krayis, noore ko yoyoweroyi oningga, ngundo
noorengo kowuri koorowooyingo. Ngundiro nguro, ene
newendemonggo ingowoku ngu, kowuri koorowoowoku
kongga, ngundo digi beye oo gome gome Igip merako
oorooteku, ngu bidodo dagayeroote. Ngundiro tero ngu,
ene kootuyisina, Anutdo uri metemi sambono oorooteku,
inoweroyi, nguro ingowo.
27 Moses Anutro newende hamoo tero, nguro ene
ootoogero, Igip mera yokoro oorowuyingo. Ene mera
nguro oni sobosobo koreteyingo, nguro sanggirinimboro ma
sosoreyingo. Kini, ene newende yanggango ootooro, Anutdo
ko rogo tero inowoku, ngu kongga ngu teroruwo.
28 Mosesndo Anutro newendemo hamoo tetoni, nguro ene
Anutdo oo ewoku, ngu keyoyingo. Ene Iserel oni simoo
bareno etoni, Sipsip yutoro, sidu darowo yoro, yamuko
kembe dabemimo, sogi oorongootoyi, nguro ngu, sambo
endemo onindo oni yureyi kumooweroyimboro omburo
ngu, Anutro sunggi yamukono oodoni kenoro ngu, asa,
simoo gogoro ngu yano oorootenggoku ngu dagayeroro, ene
ma yureyi kumooyingo.

Iserel Oni Oowooyingga Oorengo Yanggango Nowoondoye Hamoo Teyingo

29 Iserel oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro
Anutdo Wendeyi Dagoyi, ngu toongootoni, mera ariyetoni,
nguwoore urooreyingo. Ene Igip mundi onindo Iserel oni
yoyowero, kendutero, ene nguya sono koongeyingo musiy-
ongga, nguwoore ene towoongoro, oororo, ene sono nero
kumoomukoyingo.
30 Iserel oni Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro
Yeriko endemo digibo oonggoo pawa teyingo, ngu sa kande-
gura gidemboro eraya, ngu pawangoro endeyoroodoyi, asa,
digibo oonggoo pawa teyingo ngu, tookero soreyingo.
31 Yeriko endemonggo, ooreko ooreko bare oowooyi Re-
hap, ngu ene hamoo ingoyingo, Anutdo hooroowenerowa.

Ngundiro nguro, ene Iserel oniro, oni bagayeroweroyi, torige endemo mayero, oo bidodo kenowero mayetori ngu, ene hoorooweyeroyingo. Ngundiro nguro, ene oni simoo bare nowoondoyemo hamoo ma teyingo nguya, ma oonooteyingo.

32 Ngundiro nguro, nondo ataga, ndadiro mandega soweyoro ewano? Kini. No Gidiyon Barak, Samson, Yepita, Dewit, Samuwel, ko Anutro ingondudu eyingo oniro nguya, mande eweroyi, naru kini.

33 Ngu oni ngu, ene Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguro ene mera oni sobosobo koreteyingo oni ururu oowooyingga, nguro me oni nguya oowooyingga oorengo, nguro me ebeye dagayingo. Ene, Iserel oni simoo bare yanggango soboyeroro, mande hamoo nenengo, ero oruwero teyingo. Nguro ngu, ene Anutdo oo yunowero mande, ero gosiyowoku, ngu yoyingo. Oni gidarega nusako koki oowooyi Layon, ngu manggowo ukingootoyi, ngundo ene ma yureyingo.

34 Ene Anutro nowoondoyemo hamoo tero ngu, oni gidega de nombo urungga ngu wemooro, sobiyoro sodedo satoyi, nguro mundi onindo dugebo ma yurewanggo. Oni gidarega kiyayi yeyingo ngu, ko yanggango yoro, ene yanggango ebe ureweroyi oni tunooteyingo. Ene oni gidaregaro me oni, mera guranonggo ngu oweyeroyingo.

35 Oni gidarega kuri kumooyingo, ngu ko keta ootoogetoyi, nanamoyembo ko yoyoyingo. Ene nowoondoyemo hamoo teyingo, oni gidarega nguro mundi oni, ngundo yoyoro, ya biyomimo yoyero ngu, ogingo urungga oorengo goweyemo yunoro, ngundo yoyeni, mande etoyi, noore nowoondonanimo hamoo teyingo, ngu yokoro, Anut kootu inoyingo, ero eyingo. Ngundiro etoyi ngu, asa, ene ogingo yunootenggoku, ngu yokootoyi, kingo sawanggo. Ene oni oowooyingga enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango dowooro, nguro kumooyingo. Ndadiro nguro, ene ingoyingo, kootuyisina, ene keta ko ootoogero, Anutya sambo endemo gome oruwanggo.

36 Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro oni gidarega enengo mundi onindo kowuri yunoro, yomooyunoro mande ero, gisaruyeroro, yoyoro ya biyomimo uto yanggango gagiwibo gosiyeroro, yoyeyingo.

37 Oni gidarega Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mundi onindo digi yoro ngundo moondeyemo oorongooro yureyingo. Mundi onindo oni gidarega, ene de toongooweroyi duge oowooyi Soo, ngu yoro, ngundo kewooro yootoongooyerootoyi, goweye gumi gumi tunoote-

toyi, duge piru gura yoro, ngundo yodongootoyi, kumooyingo. Nowoondoyemo hamoo teyingo nguro, oni gidaregado bo gura oowooyi Sipsip, ko bo gura oowooyi Meme, nguro goweyi yoro ngundo ngu moondeye towi ngundiro doobengoro, ene oororo, omburo, tero, nguro ene goweyeboro oo nguro ingoro wenonootoyi, onindo kowuri yunoro muri biyomi oorengo ngu teyingo.

38 Ngundiro nguro, ene oni kini merako nguno saro, nguno endeyoro, yadoyi, gumimbo purimo oorero, nguno kombiteyingo. Oni gidaregado ngu mere digi woondoko nguno nguya kombitetoyi, gumimbo mera mereyi newendemo nguno nguya uro, kombitemukoyingo. Ngu oni ngu, ene oni simoo bare muriye gome nenengo, merako oni ngano oruwonggoku, nguro muriye dagayeroote.

39 Ngu oni simoo bare ngu bidodo, Anutro nowoondoyemo hamoo tero, Anut doongeyimo oowooye metemi yoyingo. Ngundiro oni ngu, ene Anutdo kuri oo gomengga yunowero ero, mande gosiyoyingoku, ma yoyingo. Kini, naru wengangga ngu sobowooro nguno yowanggo.

40 Ndadiro nguro, kurimi oorengo, Anutdo noorengo sunggi mande ero gosiyoyingo ketangga tewoku, ngundo sunggi mande kurimingga, ngu dagayingo. Nguro damoni ngandiro. Nowoondoyemo hamoo teyingo oni kuri kumooyingo, ko, noore nowoondonanimo hamoo teyingo oni ataga nguya, Anutdo hoorooweyerootoni, kootuyisina naru gurananggemo, noorengo bidodo yowuruwootooye, Anutdo noore yoyeni, oni nenengo oorengo tunootewato.

12

Noore Komo Yisasro Doongetero Enengo Nowoondonani Hamoo Tewato

1 Kurimi Anutro nowoondoyemo hamoo teyingo oni oowooyingga oorengo, ngundo enengo nowoondoyemo hamoo teyingo muri gome ngu, noore yanggango etuyerootoyi, Anutdo oo nooreya teyi ero ingoro, rogo teyingo kongga ngu tewato. Nowoondoye hamoo teyingo, oni kurimi, nguro gabogaboyi ngu noore pawanggerooteku ngu, goboorebo omburo, mera bidodo dobengoyingo. Ngundiro nguro, noore komo oo kowuringga, nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, yomburiyootoni, ngu yokowato. Ngundiro nangge, noore komo weti mbumbuwa tewero ingootetoku nguya bidodo yokoro, nowoondonani yanggango yero, ebe pawapawamu teweroyiga, Anutdo rogo teyunowoku, nguno yanggango kendu tero, oorowuwato.

2 Ngundiro nguro, noore ingondudunani bidodo komo
Yisasno yewato. Yisas, noorengo nowoondonani hamoo
teyingo ngu yeni tunooteweroyi, nguro simburi, ngundo
noore nowoondonani yanggango yunootoni, nguro naru
bidodomo, noore, Anutro nowoondonani hamoo teyingo
oorooteto. Yisas merako ngano oruwokuno, ene sambo
endemo ko oorewero ingoro, ene oni oni tero, nguno
ngu ene mete de omukondino kumooro, nguro oyimo
koorowooyingo. Ataga, enengo ebe pawapawamu ngu
kinitetoni, ene Anut kandeyi metemisina bingamidodo
oorengo musiyomo, nguno bibitero ooroote.

Anutdo Noore Kowuri Yunowaku, Ngu Yooneneyeroweroy-imboro

3 Ye gome ingoyi. Kuri mbumbuwadodo oni, ngundo
Yisasya mundiyi tero, kowuri urungga oorengo inoyingo.
Ngundiro tero, ene yanggango oorengo dikayingo. Kowuri
yeno tunootetoningga ngu, ye Yisasro ko ingonduduwooya,
ye ma kiyayi yero nowoondoye biyomi ma yewero.
4 Ngundiro nangge, weti mbumbuwa teweroyi muringga,
ngundo suwooyi sano ye yowoosootoni, eneya ebe utoro,
nguno enendo ye yureni ma kumooyingo.
5-6 Ye Anutdo mandega nowoondoye yanggango
yeweroyiga ewoku, ngu ma kabetewero. Enendo yeya
nenengo simoone oorengo, ero eyingo. Anutro mandeno,
ene ngandiro eyingo.

Nenengo Nangone, ene Oo Bidodo Simburi, ngundo muri gura ge yoonenenggerowero tetoni ngu, ge ngu ingootoyi, kingo oo ngundiro ma tewero. Ngundiro tero, oni guraya ewa. Enendo ge yoonenenggerowero kowuri gunootoni ngu, arisa, ge nowoondoge biyomi ma yewero. Ndadiro nguro, ge ingoote. Anutdo oni guraro, gome ingoro ngu, asa, ene nguro murini yoonenengororoote. Ngundiro nangge, enendo nangone, ero ngu, asa, eneno enengo murini biyomi, ngu yomosiyowa. Ero eyingo. (Poroweb 3:11-12)

7 Anutdo gedo muri biyomi tewoku, nguro yoonenenggerootoni ngu, arisa, muri metemi ngu keyo ero, etunggerootenggo. Anutdo ngu muringga, yeno teteku ngu,
enengo nangonimo tewoku, ngundiro tete. Oni gura enengo
simoongo oorengo, ngundo muri biyomi tetoyi ngu, ene
simoongo yooneneyeroote.
8 Kuri, Awa awaye bidodo merako, ngano oorootenggoku, enengo simooye muri biyomi tetenggoku, nguro gumi

yunootenggo. Ngundiro nangge, ge awanggebo ma yoonenenggerootoni ngu, ge enengo simoongo oorengo ngundiro kini. Ngu gengo awangge goyeni tunooteteku, ngundiro kini.

9 Awa, awanani merako, ngano oorootenggoku, ngundo yooneneyerootoyi ngu, noore enengo oowooye bingami okootetoku ngu, arisa, awanani sambo endemo oorootekungga ngu nguya, noore komo ngu newendemo ootooro, nguno ndadiro teyinowato? Asa, hamoo oorengo, noore nowoondonani bidodo, ene inoro, noore keta oruwato.

10 Awa, awanani merako, ngano oorootenggoku, ngundo naru bodaga nangge, nguno noorengo muri biyomi tetetoku, nguro gumi enengo ingondudunonggo yooneneyerootenggo. Ene Anutdo yooneneyerooteku, nguro damoni ngandiro. Ene ngundiro tero, noore muri metemi keyoweroyi ngu etuyerootoni, noore enengo muri kundingiyi oorengo ngu yowato.

11 Awa Anutdo kowuri noore yunoro, yooneneyerootoni ngu, ngu naruno, noore kowuri ingoro, nguro oni oni ma teteto. Kini, nowoondonani kowuri ingororooteto. Ene noore kuri yooneneyerootoni ngu, nowoondonanimo gome enggeroruwa. Enengo muri metemi, nguno yooneneyerootoni, nowoondonani imakeyingomo ootooro, muri nenengo tewato.

Ye Ingondangeya Teya, Mandega Nga Ingoya, Yanggango Dikayi!

12-13 Ene ye Anutro mandeni ingonduduni ngu orirokono ma oorootenggo. Kini, ye komo nowoondoye yanggango yeya, Anutro ko dowooro tewanggo. Ye komo Anut tanggeyimo ko omburo, nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango inoro, ye mete oni gidarega nowoondoye hamoo teyingo ngu yanggango teyunowanggo.

14 Ye komo oni bidodoboya nowoondoye imakeyingo oruweroyi muri ngu keyoweroyi, nguro ko yanggango teyi. Ye komo muri kundingiyi ngu keyowero, nguro ko yanggango teyi. Oni ngundiro muri kundingiyi kini ngu, ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu ma kenowa.

15 Ye komo ingonda teyi! Kini tetoni ngu, ye kewooroyemo, nguno oni gurado Anutro sumangeni ngu kootu inoro, ene mbumbuwano soretoni Anutdo kootu inoro yokootoni, ene de tanggori kowoo ngundiro tunootero ngundo ye kowuri yunowa. Ngundiro tetoni, ngundo ye toongooyerootoni wata gura gura tewanggo. Muri biyomi ngundiro tetoyi ngu, asa, Anut doongeyimo ye biyomi sugabododo tunootewanggo.

16 Ye ingonda teyi! Oni gura ye kewooroyemo nguno
yokootoyi, ooreko ooreko oni, nguro muri ma keyowero. Ye
ingonda teyi, Anut ma kootu inowero, kuri Isoondo teyingo
ngundiro, ma tewero. Enendo nangoni koreteroga nguro
eweyi, nguno ngu, eweyimbo kumana urungga inoweroyi.
Oowariro urungga kumooro, nguro koneyo kandeyimonggo,
oowari tambu guranangge neweroyi, nguro enengo kumana
ngu nangoni gogoro ngundiro, ngundo uriyoro neyingo.
17 Ye nga mandega nga watayi. Kootuyisina, ene ewey-
imo ngu kumananggaku yoweroyimboro ingootoni ngu,
ene oore ngundiro erewero, sendoro biyobiyomi teyingo.
Enengo eweyimbo kumana ene inoweroyi ngu, ereremo
kini. Ndadiro nguro, ene nangoni kootungga ngu kuri
inoyingo.

Sunggi Mande Ketangga, Nguro Muri, Ngundo Sunggi Mande Kurimingga, Ngu Dagate

18-19 Ye Iserel oni simoo bare ngundiro kini. Ene Sayiyon
puri damonimo oorero, ene puri sanganimo de urungga
dero, kookingo urungga yerootoni, ngu kenoro; ooreri
oorengo nguya kenoro; doogo urungga oorengo omburo,
puri pawangootoni, ngu ingootoyi, ene giramu ngguyi
ngundiro ingoro; ko Anutro manggowo nguya ingoyingo.
Oni simoo baredo oo ngguyi ngu ingoro, sosoreyingo
urungga tero, Mosesya ngandiro eyingo. Noore komo ngu
ingowero, ma ingooteto. Eyingo.
20 Ene ngundiro ewonggokuro, ndawugaro nguro, ene
sosoreyingo urungga Anutdo mamana mandega ewoku,
nguno ene gome ma ingoyingo. Enengo mamana mande
ewoku, ngu ngandiro. Ene oni simoo bare, ngundo oo
nusako damoni yero, purimo ooretoyi, arisa, ye digi yoya,
yureyiga kumooyi. Ero eyingo.
21 Ene ngu oo ngu kenoro, sosoreyingo urungga oorengo
tetoyi, Mosesndo nguya ngandiro eyingo. No nguya,
sosorero, mboorombooro teteno. Ene ngundiro eyingo.
22 Ye ngundiro oo nguno ma tunooteyingo, kini, ye Sayiyon
purimo oorewatoku, ngu tunootetoyi, Anut keta oorooteku,
enengo ende urungga oowooyi Yerusalem, ngu sambo en-
demo ooroote. Ngu musiyonggano nguno, Anutro sam-
bono oni oowooyingga oorengo ootooro, Anutro oowooyi
bingami okootenggo. Onindo ma kandangeweroyi nguno
oorootenggo.
23 Ye sambo endemo oorewanggoku, nguno ngu, ye Anutro
oni simoo bare ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu
bidodo kuri kumooyingo, ngu yeya yowuruwoowanggo.
Ngu oni nguya, ene Anutdo kuri oowooye enengo bukno

nakangoyingo. Ene kuri merako oruwonggoku narungga nguno, ene Anutro oni simoo bare nenengo oruwonggo. Arisa, ataga sambo endemo ngu, Anutdo enengo koyemo wirikoyeroro, enengo oni ngu komo gome nenengo oorengo yoyeni, nowoondoyemo oo biyomi gura ma ooroote.

24 Yisas ngu Anutya kawarara oni, ngundo sunggi mande ketangga ngu tewoku, enengo sidu darowo yeno wendootoni ngu, sunggi mandega ngu yanggango yeweroyimboro. Ebel beyibo ureni kumootoni ngu, Ebel sidu darowobo beyiboro sanggirini nguno wendoyingo. Ngundiro nguro, Yisasdo enengo sidu darowo wendootoni, ngundo noore hoorooweyerootoni, kundingiyi tunootewato.

Anutdo Mera Bidodo Yeni, Kinitetoni, Sambo Ende, Ngundo Nangge Oruwa

25 Ye ingonda teyi! Yengo nowoondoye ingonduduyemonggo Anutdo mande yanggango eyunowoku, nguro nowoondoye ma ukingowero. Kurimi, Mosesndo ene Iserel oni mande yanggango yunootoni, ene nguro manggowo utoro oorongooro, kootu inoro, ene nguro gumi biyomi yoyingo. Ene ngundiro biyomi mera ngano tunootetoni ngu, asa, ene noore sambono Anutga ngundo mande yanggango yunooteku, ngu kootu inootooye, nguro gumi biyomi ndadiro teyunowa? Oniyooge, noore nguro ogingo urungga oorengo yowato.

26 Kuri, Iserel oni Sayiyon puri damonimo oruwonggoku, Anutro manggowoobo meno yanggango etoni, purimo mera ngu imimi urungga yoyingo. Ene ataga Anutdo noorengo mande ero gosiyoro, eyingo. Kootuyisina, naru guranangemo, sambo mera bidodo nguya imimi urungga yetoowe, nguno tunootewa. Ero eyingo.

27 Nga mandega nakangoro, naru guranangge eyingo, nguro damoni nenengo ngandiro etuyeroote. Oo bidodo Anutdo merako ngano yeyingo, ngu oo bidodo Anutdo imimi tetoni, ngu bidodo kinitetoni ngu; asa, oo sambono, ngundo nangge sugi sugi oruwa.

28 Ngundiro nguro, noore simoo baredo Anutro endega enengo simoo barero soboyerooteku, nguno uweroyi. Nguno oni gurado noore andangeyeroweroyi nguya kini. Nguro ngu, noore komo Anutno esosootero, eneno yambo mande enengombo, nguro gome ingooteku, ngundiro tero, enengo oowooyi bingami nguya ero okooro, nguro rurugaro oruwato.

29 Noore, Anutro mande ero gosiyoyingo, ngu yanggango ma dowooro ngu, asa, debo oo yomburiyooteku ngundiro, Anutdo noore nguya ngundiro yomburiyerowa.

13

Kristen Oni Gome Endeyoweroyi, Nguro Murini

1 Ye Kristen oni simoo bare bidodo, Kristen dobookuriye-
boro gome ingondudu teroruwanggo.
2 Oriroko oni mayetoyiga ngu, yendo oni ngu yoyoro,
yengo yano uro, gome yomosiyeroro soboyerootenggoku
muringga ngu gome. Ye ingootenggoku ngu, kuri onindo
muri ngundiro tewonggoku ngu oni gidarega orirokononggo
mayewonggoku ngu, Anutro sambo oni nenengo. Ene oni
ndanonggo mayetenggoku, ngu watayi kini.
3 Kristen oni ya biyomimo oorootenggoku ngu,
nowoondoyi teyunoya hoorooweyeroya, ye nguya
ya biyomimo ootooro, ngundiro ingootenggoku,
dobookurinanimbo hoorooweyeroyi, ero ingootenggoku
ngundiro. Oni gurado ye Kristen oni nowoondoyemo
hamoo ngu gura, ye ene kenootoyi, oni guraya kootuyisina
yomooyinoro mande ero, kowuri ene ingootoningga ngu,
asa, ye ooroya, dobooyega nguro nowoondoyi teyunoya,
hoorooweya, ingonduduni yanggango teyunoyi. Ndadiro
nguro, ye kuri ingootenggo. Enengo kowuri koorowoowoku
ngu, ye goweyemo nguya ngundiro tunootetoni ingootenggo.
4 Ye komo ingoyi! Bare kame teweroyi muri, ngu gome
oorengo. Simoo, ngundo enengomo enengomo bare ne-
nengo nguya nangge, oni oni teya oriyi. Bare, ngundo
enengomo enengomo kameyi nenengo nguya nangge, oni
oni teya oriyi. Ene buribari ma tero endeyowero. Ye
ingootenggoku, ngu kootuyisina, Anutdo uri biyomi oni
sebobarese tero, kamebare toongootenggoku, ngu yunowa.
5 Ye digi beye nangge yororuwero, nowoondoyebo ma
kenomayingowero. Oo yeno oorooteku, ngu nangge mete.
Ye oo dowootenggoku ngu, ye komo ngandiya ingoyi, eyingo.
Nguro Anutro mandeno, kuri Anutdo ngandiro eyingo.

No ge ma goyokowano. Nondo sobowooro oode kootu
ma gunowano. Hamoo oorengo kini. Eyingo. (Du-
toronomi /Lo 31:6)

6 Ngundiro nguro, Anutdo ngundiro etoni ngu, noore
nowoondonani yanggango yero, ma sosoretooye, Anutro
mandeno eyingo.

Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo hooroowenero-
roote. Ngundiro nguro, no onindo kowuri gura gura
nunootoyi, nguro ma sosorewano, ero eyingo. (Sam
118:6)

7 Kuri, yengo Anutro yambo yano yowuruwooweroyi, nguro
oni tabango, ngundo Anutro mande yeno wesiyowonggo. Ye
enengo endeyoyingo gome, nowoondoyemo hamoo teyingo

gome, ko, enengo muri gome teyingo, ngu gome ingoyi. Ngundiro nangge, yengo endeyoyingo, nowoondoyemo hamoo teyingo, ko muriye gome ngu, nguro Anutno nowoondoye hamoo teyingo, ye nguya ngundiya teyi.

8 Yisas Krayisro murini naru bidodomo, ngundiro. Ene kuri ngundiro, ataga nguya, kootuyisina naru bidodomo nguya, ngundiro nangge.

9 Ene ye mande gura gura Anutro mandeno ma oorooteku, ngu ma ingoro, keyowero. Ngundiro tero ngu, ene ye yowoosootoni, ye Anutro oore yokowanggo. Ngundiro nangge, noorengo nowoondonani Anutro sumangeni, nguro komo yanggango yootoni, ngu gome oorengo. Nguno ngu, noore oowariro mamana mande ngu gura gura ma keyoro, ngunonggo nowoondonani yanggango ma yootooye, nguro mamana mande ngundo oni simoo bare ma hoorooweyerootoni, gome endeyootenggo.

Wooro Gome Ngundiro Nguro Anutdo Nguro Gome Ingoote

10 Yisasro sidu darowo ngu noorengo wooro yeyingo, nguro de nombo musiyo. Ene wooro yeyingo oni kurimingga ngundo towimbo yambo yano wooro yeyingo. Ngundiro nguro, ene ereremo kini.

11 Anutro wooro yeyingo oni kundingiyi, nguro tabango urungga, ngundo bo gura oowooyi Sipsip, ko Bulmakawu, ngu sidu darowo yoro, ya gumi kundingiyi oorengo nguno uro, weti mbumbuwaro wooro yeyingo. Yerusalem enderoko musiyonggano, nguno nusako bingo kenoro yoro, ngu musiyonggano nguno karorootenggo.

12 Yerusalem enderoko musiyomo, Yisas nguya nguno ogingo koorowooro, kumooro, oni simoo bare enengo sidu darowobo yoyeni, kundingiyi tunooteweroyimboro teyingo.

13 Nguro ngu, noore Yisasro nowoondonanimo hamoo teyingo ngu, noore komo muri kurimi, ngu bidodo yokowato. Oni nowoondoyemo hamoo kini, ngundo yomooyunoro, kootunanisina mande ero, kowuri gura gura kingo yunootoyi ngu; asa, noore komo kowuri ngu oni oni tero koorowoowatoku, ngu Yisasdo de omukondino, noorengo oyimongootoni, ngu ene komo ngu koorowooyingo, ngundiro koorowoowato.

14 Noore ngundiro tero, nguro ingootetoku, nga meranggano ngano, ende gurano sugi oruweroyi nguya kini. Kini, noore ngu ende urungga kootuyisina tunooteweroyiga, ngu erewero sobowooro oruwato.

15 Ngundiro nguro, noore komo Yisasro ko noorengo tewootoku, nguro oowooyimo, suwooyi sano, Anut oowooyi

bingami okoororuwato. Noore ngundiro tero ngu, ko oni kewooroyemo, noore Yisas noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani ero, wesiyoro etetoku ngu, asa, ngu noorengo Anutro wooro nenengo yeteto.

16 Anutdo nga woorongga ngaro ingooteku, ene noorendo wooro gidarega nguya yeyi, ero nguro gome ingoote. Ene ngandiro ingooteto. Noore komo dobookurinani nowoondonani yunoro, muri nenengo eneno tero, ene oo gaboyeboro, goweyeboro ooro ngu wenonootoyiga ngu; asa, noore ene hoorooweyeroyi, ngu Anutdo, nguro oni oni tewa.

17 Ye komo yengo Kristen oni tabango, manggoye keyoya ngu nowoondoyemo oriyi. Ndadiro nguro, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu gome sobowootenggo. Kootuyisina ene merako, ngano ko tewonggoku, ngu bidodo Anutno wesiyoro emukowanggo. Ngundiro nguro, yendo ene nowoondoye kowuri ma yunowero. Kini, ene ye enengo mande ma keyootoyi ngu, asa, yendo enengo ko yeyi yanggango tunootetoni, ene ye gome hoorooweyeroweroyi nguya kini.

Nondo Yeno Anutno Yemboongetoyiga, Hoorooweneroni, Ingoro Gome Ingooteno

18 Anutdo ye hoorooweyerootoni, noorengo ingoro ngu, yendo noorengo yemboongeroruweroyi, ngu ma kabetewero. Noore Anut doongeyimo nowoondonani nenengo ingoro, nguro noore suwooyi sano nenengo endeyowero, gome ingooteto. Nguro damoni, noorendo ye sumoo yunootooye, noore hoorooweyeroro yemboongeyunowanggo.

19 No nowoondone bidodo ingootenoku ngu, yendo komo Anutno noro yemboongetoyi, ngundo no hoorooweneroootoni, no yeno sodedo ko ombuweroyi, nguno oo gurado, noro oore ma doongoonunowa.

Anutdo Kumana Ye Yunowero

20-21 No ngandiro yemboongetenoku ngu, Anutdo nowoondoye imakeyingo ngu yunootoni, ye gome oruwanggo. Yisasro darowo wendoro, ngunonggo noorengo weti mbumbuwaro kumoowo. Ngu sidu daroga ngundo wooro yewoku, ngu Anutno sunggi mande ketangga ngu ene nooreya gosiyootoni, ngu sugi sugi oruwa. Ndadiro nguro, Anutdo noore ko yoyoro, ene noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas, ngu merenonggo yokutuwootoni, ko ootoogero, ataga, ene keta sugi sugi duridarinidodo oruwa. Ngundiro nguro, ene ataga, noore nowoondonani hamoo teyingo oni, noore enengo Sipsip soboyeroro, nguro tabango oni ooroote. No Yisas Krayis oowooyimo, Anutno yemboongetoowe,

Anutdo noorengo nowoondonani hamoo teyingo ngu yanggango yunootoni, noore mete ko bidodo tero, Anutdo rogo teyunowoku, ngu tewato. Ngundiro nguro, noore komo Yisas oowooyi bingami suwooyi sano okoororuwato. Ngu hamoo. Nondo ngundiro ero, yemboongewono.

Mande Wenga

22 Noro Kristen dobookurine, nondo nga so uyimo mande ootuwoongga nakangootenoku, nguro damoni ngandiro. Nondo ye ngundiya teyi, ero ingooteno. Yendo nga mandega nga ingoya, nowoondoyemo siriyoya, nguro oni oni teya, keyoro, ingoro, nowoondoyemo, nguro hahangeyi.

23 No yeno mande gura soweyowero. Noro Kristen doboone, Timooti, mundi onindo, ene ya biyomimo yokootoyi toongete. Ene nono sodedo ombutoni ngu, no ye yeyowero ombuwanoku nguno, asa, no eneya ombuwaro.

24 Yengo Kristen tabango bidodo, ko Anutro oni simoo bare bidodoboro, noorengo kambayeroyingo mandega yunoyi. Kristen dobookurinani, Itali merakonggo ombuyingo, ngundo yengo kambayeroyingo mande soweyoyunootenggo.

25 Anutro sumangeni ye bidodoboya orini, ero yemboongeteno. Ngu hamoo.

YEMUSRO BUK

Yemusro Mande Tabango

Oni nga so uyingga nga nakangoyingo oningga ngu, ngu oowooyi Yemus. Ingoyingo oni oowooyingga, ngundo ngandiro ingootenggo. Yemus oningga ngu, ene Yisasro koneyo kootu bodagaku ero etenggo. Enendo nga so uyingga nga nakangoro, oni simoo bare nowoondoye bidodo hamoo Yisas inootenggoku, nguro so uyi nakangoro yunoyingo. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo Krayis oowooyimboro mundi oni kandeyemo kowuri oowooyingga koorowootenggo. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, mera bidodomo, songo songo saro, nguno oorootenggo. Ngu oni ngu, ene kingo yuto oni ngundiro oorootenggo. Oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, Yerusalem endemo oorootenggoku ngu, Yemusdo nguro oni urungga tero, oruwo. (Aposel 15:13,21:18).

Nga so uyingga ngano ngu, enendo ngu mande muri gome nenengo noore oni simoo bare nowoondonanimo hamoo teyingongga, ngu tunooteyingo, nguro eyingo. Ngundo ngu, noorengo ingondudunaningga ngu, yokutuwootoni, noorengo keta oruweroyiga ngundo noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, nguro gabogaboyi yeni tunootete. Ngu noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, ngu gome ngu, oo gabogaboyi oowooyingga, ngu kingo mande ero, kooto arara nangge mande ma ewato. Kini, noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, ngu komo konani nguya yowuruwoorootooye, engge tunootewa.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ngu ngandiro, ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1.

* Noore ngu komo oni oni tero, kowuri koorowootooye, nguno noorengo nowoondonani hamoo teyingongga, ngu yanggango tunootewa.1:2-8.

* Oni simoo bare sitowiye oowooyingga nguro mande, ko simoo bare sitowiye kini, angoyi oni nguro mande. 1:9-11.

* Noore towootowoo ombutoni, dagaweroyi nguro oore. 1:12-18.

* Ene mande nga ma ingoweroyi nangge, kini, noore komo hamoo oorengo mande ngu keyowato.1:19-27.

* Noore ngu, simoo barero goweye, ko, irosaraye, ngu ma wirikowato. 2:1-13.

* Noorengo nowoondonanimo hamoo teyingo, nguro koningga, ngunonggo nangge kini noorengo nowoondonani

hamoo teyingo konaningga, ngunonggo nangge enggewa. 2:14-26.

* Noore ngu komo membunaningga, ngaro ingonda tewato. 3:1-18.

* Noorendo ngu, mera ngaro ingonduduni, ko, mera ngaro muri biyomi, ko Setanro ingondudu muri biyomininggа ngu, noore mete komo wongooye uwa.4:1-5:6.

* Noorengo nowoondonani hamoo teyingo, yanggangongga, ngunonggo nangge, noore mete yanggango dikawato. 5:7-20.

1 No Yemus, nondo Anut, Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis, nguro ko oni. Nondo nga so uyingga nakangootenoku nga ngu, ye Yuda oni ngu Krayisro simoo bare, yengo nga so uyingga nga nakangooteno. Yengo Yuda mundi onindo ye oweyerootoyi ngu, ye yengo ende damoni yokoro, mera gurano gurano songo songo saro, nguno oorootenggoku, nondo ye kambayerooteno.

Towootowoo, Ngundo Noore Yanggango Yunoote

2 Ye noro Kristen dobookurine, towootowoo guradiro guradiro, ye goweyemo tunootetoningga ngu, asa, ye ngandiya ingoyi. Kowuri nga ngu, oni oni teweroyi nangge.

3 Ndadiro nguro, ye ingootenggo. Oni gidaregado ootoogero, yengo nowoondoyemo hamoo ingootenggoku ngu towooyerootoyi ngu, ngundo ngu, ye hoorooweyerootoni, ye yanggango dikaro, kowuri koorowooweroyi ngu yeni tunootete.

4 Arisa, naru rogono, ye komo yanggango dikaya, kowuri koorowooyi. Ye ngundiro muri ngu tero ngu, asa, ye nguno yanggango ootooro, engge metemi tunootewanggo. Nguno ngu, ye gome ootooro, ye Anutro mande murini gome ngu, guraro ma wenonowanggo. Kini, ye komo mete Anutdo ngu yendo oo teyi, ero ingooteku, ngu tewanggo.

5 Oni gura ye kewooroyemo ene ingondudu metemimboro wenonoya ngu, arisa, ene Anutno nguro kira etoni ngu, Anutdo ingondudu metemi inowa. Ndadiro nguro, Anutdo oo urungga oorengo oni yunowero oni oni tero, oo yunoote. Anutdo oni gura hooroowewero nguya, ene ma sanggiri tete. Hamoo oorengo, kini.

6 Ene ngu oningga ngu komo Anutro newendemo hamoo teya, ngunonggo eneno yemboongeni. Ene newendemo buribari ingoro, ngandiro ma ingowero. Anutdo ngu oo ngu nunowa, ngundi kini, bine? Ero ma ingowero. Ndadiro nguro, oni ene ingonduduni eraya, doogobo iroo umamingooteku ngundiro.

7 Ngundiro oni ngu, ene ngandiro ma ingowero, Oo Bidodo
Simburi, ngundo oo gura nunowa, ero ma ingowa.
8 Ndadiro nguro, ngu oningga nguro ingonduduni tege
eraya. Enengo murini teteku ngu bidodomo, ene oore
guranangge ma keyoote.

Angoyi Oni, Ko, Sitowinidodo Oni, Nguro Mande

9 Kristen doboone nga ngu angoyi oni, ene oni oni tewa.
Ndadiro nguro, Anut doongeyimo ene ataga oowooyidodo
tero, nguro ene komo oni oni tete.
10 Ene Kristen doboone sitowinidodo ngu, Anutdo
tetoni, enengo sitowini kinitetoni, ngunonggo ene mete
oni oni tewa. Ndadiro nguro, ene ngu so irosara nungo
ariyero, makooro sorero kumooteku ngundiro, Kristen oni
sitowinidodo, ene nguya ngundiro kumoowa.
11 Noore ingooteto. Sa naru urunggano, so oorero, huru
so oo bidodo kumooro ariyeteku, ngundiro nguro, oo ngu
ariyero, kumooni yete. Nguro irosarani ngu biyomi yete.
Ngundiro nangge, oni sitowinidodo ngu, enengo digi beye
yoweroyi koni tero oode ngu, ene kumoowa.

Towootowoo Oo Ngundo Oni Towooyerooteku, Nguro Mande

12 Oni ene yanggango dikaro, towootowoono kowuri ngu
bidodo koorowoowaku ngu, arisa, ene oni oni tewa. Ndadiro
nguro, Anutdo suwooyi sano keta oruweroyi mandega ero
gosiyoyingo, nguro enggeni inowa. Ngu ooga ngu, oni ene
Anutno nowoondoye bidodo yetenggoku, nguro uriyi ngu
yunowa.
13 Oni gura enengombo oo kenomayinoro towoongootoni,
ngu kenoro, nguro ene oo biyomingga nguno weti mbum-
buwa tero ngu, asa, ene ngandiro ma ewero, Anutdo noyoro,
nga ooga nga te, ero etoni teteno. Ero ma ewero. Kini,
weti mbumbuwa, ngundo Anut ma woosoowa. Nguro
ngu, Anutdo nguya weti mbumbuwa teyi, ero, oni ma
sureyerowa. Hamoo oorengo kini.
14 Ene noore bidodo nowoondonani songo songomo oo
ngundo nowoondonani yokutuwootoni, oo teteto. Yo,
noorengo ingondudunani biyomingga, ngundo ganaganaye-
rootoni, nguro noore weti mbumbuwa teteto.
15 Arisa, ngu ingondudu biyomingga oni nowoondoyemo
tunooteteku, ngu ngandiro, ene kawuyidodo tero ooroote.
Kootuyisina, weti mbumbuwa gura gura simoongo ngundiro
bisiyootoni, weti mbumbuwa urungga yetoni, ngu keyoro,
kumoo tunootewa.
16 Ye Kristen dobookurine, ye mande ngundiro muringga,
nguro ingonda teyi!

17 Kingo oo duwoo gome oorengo, nguno biyomi gura kini
yoweroyi, ngu bidodo, Anutro ende sambononggo tunootero
ombute. Yo, Anutdo sa, kombo, tootu ngu bidodo yeyingo,
ngundo kingo oo duwoo gome nangge, noore yunoote. Ngu
Awananingga ngu, ene murini ma yowoorengoote. Ene sano
oo gabogaboyi piru yero, ko ootutero tunooteteku, ngundiro
kini.
18 Kini, enengo ingondudu ngu nangge keyoro, ene
noorengo Awanani tunooteyingo. Yo, hamoo, Anutdo
enengo ingonduduni ngu keyoro, nguro ene noore yoyeni,
enengo Mande Keta Mesarango ero ingoro, eneno nowoon-
donanimo hamoo tunooteyingo. Ndadiro nguro, noore
enengo simoo bare, oo bidodo yeyingo ngu kewooroyemo
ngu, noore koreteyingo oruweroyi, nguro Anutdo gome
ingoote.

*Noore Komo Anutro Mande Ingoro, Hamoo Oorengo Key-
owato*

19 Ye nenengo dobookurine, ye komo mande nga gome in-
goyi! Ye bidodo komo sodedomangge songo songomo mande
nga ingoyi. Ene ye mande sodedo ma ewero. Ngundiro
nangge, ye sodedo sanggiri ma tewero.
20 Ndadiro nguro, onindo sanggiri mande tetenggoku,
ngundo Anutro mande muri gome nenengongga ngu yeni,
ma tunootewa.
21 Ngundiro nguro, mande muri biyomi bidodo merako
ngano oorooteku, ngu ye komo andangeya yokoyi. Ye komo
enengo mandeni yengo nowoondoyemo yewoku, ngu ingoro
keyowanggo. Nga mandega ngando ngu, ene mete ye ko
yoyowa.
22 Ene ye nga mandega nga ingowonggoku ngu, ye komo
keyoyi! Ye kingo ingoro, ma yokowero. Ye ngundiro tero
ngu, asa, yengombo yengo ganayerowa.
23-24 Oni gura Anutro mande nga kingo ingoro, ngu ma key-
oro ootooro ngu, ene oo kombonimo (Galas) enengo gabo-
gaboyi kenooteku ngundiro. Enengo omukumundoongo
kenondadangero yokoro, toongero, ene sodedo kabetero,
enengo omukumundoongo ndadiro ngu, ene ko ma ingowa.
25 Oni gura nga mamana mande ngaro murini kenoro,
gome ingoro, keyootoni ngu, asa, Anutdo yeni, enengo
koni oo ngu bidodo gome tunootewa. Yo, Anutro mamana
mandega ngu nenengo oorengo oorooteku, ngundo weti
mbumbuwaro yanggangoni, ngunonggo noore ko andan-
geyeroro yoyoyingo. Yoyootoni, ngunonggo noore oni gome
tunooteyingo. Yo, hamoo, ngu oningga, ngundo Anutro
mande ngu kingo ma ingoro yokowero. Kini, ene komo gome
keyoni.

26 Oni gura bine ngandiro ingoote. No Anut doongeyimo, oni gome nenengo, ero, no Anutno yambo mande teteno, ero ingowaku ngu, ene ko enengo manggowo mebuyi ma sobowooro ngu, ngu enengombo enengo ganangoote. Enengo newendemo hamoo teyingo, ko, yambo mande teteku nguya, ngu kingo tete.

27 Yambo mande hamoo teweroyi muringga, nguro Anutdo gome ingooteku, ngu ngandiro. Kristen oniro muriye nenengo oo biyomi gura eneno ma oorooteku, ngu noorengo Awanani Anutdo nguro gome ingooteku, ngu ngandiro. Noorendo simooye bobodi awanamoye kumootori, kookewa tero oorootenggoku, ko, bare kameyi kumootoni, wabu tero oorooteku, noore ngu hoorooweyeroro, kowuriye koorowoowato. Oo gura nguya, noore noorengo oororo, omburo, teyingonani, ingondudunani, ngu gome sobowoowato. Noore ngundiro tero ngu, asa, mera ngaro mande murini, ngundo nowoondonani yeni, sugabo ma teyunowa.

2

Noorendo Ngu Komo Oni Bidodoboya Muri Guranangge Tewato

1 Ye Kristen dobookurine, ye noorengo Oo Bidodo Simburi Yisas Krayis duridarinidodoga, nguro nowoondoyemo hamoo teni. Nguro ngu, ye komo oni oowooyidodo, sitowiyedodo ngu yomosiyeroro, ko, oni oowooyi kini, angoyi oni ngu kootuyinoweroyi nguya, ngu ma tewero.

2 Oni gura bine, ene towikumba gome gome tero, moondeyi nakangoro, yemutoni, angoyi oni gura ngu towikumbani biyomi sugabododo soroyimu yemuro, ngu oni erayaga ngu omburo, yengo yambo yano uwari.

3 Ngundiro utori, ye bine oni towikumba metemi gome gome moondeyi nakangowakungga nguya ero, ge mete yaba gome meteminggа ngano bibite, ero ewanggo? Ngundi, ye bine angoyi oninggaku nguya ewanggo. Ge songo anduno toongeya, dika, ero; ngundi, ge ooroya, merako anduno bibite, ero ewanggo?

4 Ye ngundiro tero ngu, arisa, ye ngu muringgano nguno yengombo dobookuriye, yengo ingonduduyemonggo wirikoyerootenggo. Ye oni nenengo ma wirikootoyi, muriye guranangge ngundiro teyingo. Kini, ye yengo ingondudunonggo oni biyomi wirikoyeroyingo, ngundiro tunootetenggo.

5 Ye noro dobookurine, ye ingoyi! Angoyi oni simoo bare, Yisasno nowoondoyemo hamoo teyingo, merako ngano oni bidodo doongeyemo, ngu angoyi oni. Ene Anut doongeyimo, ene beye sitowiyedodo. Kurimi ene mande ngundiro ero

gosiyoyingo. Oni ene nowoondoye, Anutno yero oode ngu, asa, Anutdo endega enengo simoo bare soboyerooteku, nguno yoyetoni oruwanggo, ero gosiyoyingo.

6 Ene yendo ngu angoyi oni oyimo yunoro yoyokootenggo. Ye ngandiya ingoyi! Digi beye sitowidodo oni, ngundo ngu, ye yomburiyeroro, kowuri ye yunootenggo. Yo, ngu oni, ngundo nangge, ye yoyoro, mande biyomi wirikoyingo onino yoyetenggo.

7 Anutdo Krayis oowooyi gomengga ngu yeno yewo. Ngu oni onendo, ngu oowooyingga ngu mandeni biyomi ero yomooyinootenggo? Ngu oo sitowiyedodo oni ngundo ngundiro tetenggo.

8 Noorengo oni urungga, oo bidodo sobowooweroyiga, ngundo Anutro mamana mandeno ngandiro nakangoyingo.

Gengomboro ingooteku, ngundiro nangge, ge komo oni songomboro nguya nowoondoyi teyuno! (Lawetikas /Wok Pris 19:18).

Ye nga mamana mandega nga hamoo keyoya ngu, arisa, ye muri gome nenengo teyi.

9 Ene ye oni gura gome yoonenengoro yomosiyoro, ko, oni gura kootu inoro, ma yomosiyoro ngu, asa, ye weti mbumbuwa tetenggo. Yo, nga mamana mandega ngando ye nowoondoye sanggawete. Ye nga hamoo gome ingoyi. Ye mamana mande karokandingoyingo oni.

10 Oni gura ene mamana mande gidarega bidodo keyoro, ene mamana mande gura karongoro ngu, ene mamana mande bidodo karongoro, weti tewa.

11 Noore ingooteto, Anutdo ngandiro eyingo.

Ge oni guraro bareyi ma tewero, ero eyingo. (Eksodas /Kisim Bek 20:14).

Mande gura ngu ngandiro nguya eyingo.

Ge oni gura ma ureyi kumoowero, ero eyingo. (Eksodas / Kisim Bek 20:13).

Asa, ge oni guraro bareyi ma dowooro tero, ene ge oni ureyi kumoowaku ngu, arisa, ge mamana mande ngu karongoro yomburiyowo.

12 Anutdo yengo sumangeyi tero, ngunonggo ene yendo oo tewonggoku wirikoyerowa. Nguro ngu, ye komo su-wooyi sano mande muriye ngu nenengo tero, oni gidarega etuyerootoyi, ye Anutro mamana mande ngu newendemo oorootenggo.

13 Hamoo, oni gura ene oni guraro ma nowoondoyi tetoni ngu, asa, Anutdo ene wirikoweroyi naruno , ngu oningga nguro ma ingowa. Ngundiro nangge, oni gura oni guraro nowoondoyi tewaku ngu, ene mete wirikoweroyi naruno, Anutdo mandeni metemi, etoni, ene keta oruwa.

Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ko, Oniro Muriye

14 Ye noro dobookurine, oni gurado bine ewa. No Krayisro
nowoondonemo hamoo teteno. Ero ewa. Ene mande
ngundiro ero, ene muri gome metemi ma tero ngu, asa, ngu
oningga, nguro newendemo hamoo teyingoni, ngu engge
kini. Ngundiro newendemo hamoo teyingo, ngundo enengo
hooroowetoni, Anutdo ene ko yowa, bine? Hamoo oorengo
kini.
15-16 Konegenengga, ngundi kuwoonengga towikumba biy-
omi soroyi, ngundi, oowari kini, kenoro ngu, ge bine eneno
ero ewa. Ge sumangeno mete oorowu. De kaya bodaga
yokoya, gowege kookingo yetoningga, oo neya kawungge
pakini yeni. Ero eyingo. Ge ngundiro ero, ene ge de ma
karo, oowari nguya ma inoro hooroowero ngu, arisa, gengo
mandega ngundo ndadiro tero, ngu hooroowewa? Ene ma
hooroowewa.
17 Nowoondoyemo hamoo nguya ngundiro, ngu ene kingo
oode, ngundo muri gomengga ma yeni tunootewaku ngu,
arisa, nowoondoyemo hamoongga teyingo ngu engge kini,
kingo songo nangge.
18 Oni gurado bine, ero ewa, ge nowoondogemo hamoo
teyingo, ko, nondo ngu muri gome metemi teteno, ewaku
ngu, arisa, no mande ngandiro gumi ewano. Gedo gengo
nowoondogemo hamoo teyingo ngu, nguro enggeni gome
metemingga, ngu ma yootunoro etunerootoyi, asa, nondo
nenengo murine gomengga nga tero, ngundo noro nowoon-
donemo hamoo teyingo, ngu ge etunggerooteno. Ero ewano.
19 Gengo nowoondogemo hamoo teyingo ngu ngandiro.
Anut guranangge ooroote, eyingo. Ngu hamoo oorengo.
Ene merambooro biyomi nguya, nowoondoyemo hamoo
ngundiro tero, sosorero, mboorombooro tero oorootenggo.
Yo, merambooro nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ene
Anutro mandeni ngu ma keyootenggo.
20 Ge ingondudu teweroyi oni kini, ge kingo nowoon-
dogemo hamoo tewo. Ge komo Yisasno nowoondogemo
hamoo tero, ko, gengo endeyoyingo gome nenengo nguya
guranangge tewa. Ge nguro murini ingowero, bine? Asa,
nga ingo!
21 Kurimi noorengo osinani, Ebaraham, ngundo, enengo
nangoni Ayisak, gosiyoro, nombo sanganimo yero, Anutno
wooro yewero teyingo. Ngu naruno nguno, Anutdo Ebara-
hamro ootoo ootoo muriningga ngu kenoro, nguno ene, ge
oni nenengo gome oorengo, ero eyingo.
22 Ge gome ingo! Enengo newendemo hamoo teyin-
gongga, ngundo enengo ootoo ootoo muriningga nguya
ko guranangge teyingo. Ngu muriningga, ngundo enengo

newendemo hamoo teyingongga, ngu yeni, mete enggedodo tunooteyingo.
23 Kurimi Anutro Mandeno ngu ngandiro ete.
Ebaraham ngu Anutro newendemo hamoo teyingo, nguro Anutdo enengo newendemo hamoo teyingongga ngu kenoro, nguro ene, oni nenengo oorengo, ero eyingo. (Yenesis /Stat 15:6).
Anutdo Ebarahamya ngandiro eyingo. Ene noro doboone, ero eyingo.
24 Arisa, ataga ye ingootenggo. Kingo nowoondoyemo hamoo tero, ootoo ootoo muri nguya, nenengo kini ngu, Anutdo oni gome metemi nenengo, ero ma ewa. Kini, oni ene muri ootoo ootooni, gome metemimonggo, Anutro newendemo hamoo tewaku ngu, arisa, Anutdo oni gome metemi oorengo, ero ewa.
25 Ngundiro nangge, Yosuwando oni sureyerootoni, mayetoyi, ooreko ooreko buribari bare Rehapdo gome kawararayerootoni oode, ko soweyerootoni, oore gura keyoro, nguwoore sayingo. Ngundiro nguro, Anutdo, Rehapya bare gome nenengo, ero eyingo.
26 Noore ingooteto. Moondeyi ngu yukadodo kini, ngu kuri kumooyingo. Ngundiro nangge, oni ene kingo Anutro newendemo hamoo tero, muri gome nenengongga, ngu ma yeni tunootewaku ngu, asa, ngundiro oni nguro newendemo hamoo teyingongga, ngu kuri kumooyingo.

3

Noore Komo Manggonani Gome Sobowoowato

1 Ye noro dobookurine, oni oowooyingga ngu komo oo etuyeroyingo oni, ngu ma tunootewanggo. Ndadiro nguro, kootuyisina, Anutdo simoo bare bidodo enengo muriye ngu wirikoyerowa. Ngu hamoo, ene Anutdo oo etuyeroyingo, simoo bare enengo muriye, ngu yanggango wirikoyerowa.
2 Naru oowooyingga, noore oo bidodo gura gura yomburiyooteto. Ene oni gura enengo mandeni, nguno oo biyomi gura ma eteku ngu, asa, ene oni gome mesarango. Ngundiro nguro, ene mete enengo goweyi moondeyi gome sobowoowa.
3 Ingoyi! Noore Ayen bodaga Hos manggowoomo gosiyootoyi, nguno ngu, ene oniro ingondudu ngu nangge keyootenggo. Ngu Ayenga, ngundo Hos goweyi ngu bidodo sobowootoni, ene yowoorengowa.
4 Ngundiro nangge, ye wanggoro nguya ingondudu teyi. Wanggo ngu oo urungga, doogo yanggango urungga

mayero, ngundo uwooro oorongootoni, wendeyi sangani-
woore kendutero oorowute. Ene wanggo ngu, nenengo
oorowuni, ero utoyi, ooga ngu uru kini, bodaga. Wanggo
ngu gurasina yowoorengoya oorowuni, ero, ngu wanggo so-
bosobo, ngundo ngu utoyi oo bodaga ngu yowoorengootoni,
wanggo urunggaku engge bidodo yowoorengoro, ngusina
oorowuwa.
5 Ngundiro nangge, mebunani ngu gowenaningga, ngaro
gumi bodaga, ene ngundo meno manggaru urungga oorengo
tero, enengo oowooyi bingami ero okoowa.

Ye ingootenggo. De dobini bodaga, ngundo de urungga
tunootero, ene mete digu mera de oo bidodo demukowa.
6 Yo, mebunani ngu gowenani ngaro sosi bodaga. Ene ngu
oo bodaga ngundo ene mete oo bidodo yomburiyerooteku
ngu de ngundiro tete. Yo, mebunani, ngundo ngu, ene
oo muri biyomi gura gura yeni tunootete. Ngundo gowe-
nani, nowoondonani ngu bidodo yomburiyerooteku ngu, de
urungga dero, oo demukooteku, ngundiro tunootete. Setan,
enengombo ngu dega ngu mebunanimo yeni tunootete. Ngu
dega ngu, Setanro ende biyomi, ngunonggo ombute.
7 Onindo ene diguno nusako koki bidodo kuri yoy-
owonggo. Nu, sire, ko, oo bidodo wendeyi newendemo
oorootenggoku, ngu oni yanggangoyemo, kabengo yetenggo.
Ataga nguya, oni simoo bare ngundiya teyi.
8 Yo, ene oo ngu ngundiro tero, ene oni enengo mebuyi
yeni imaketoni, enengo ingondudu nangge ma keyoro
oruwa. Kini, suwooyi sano ene mande biyomi urungga
oorengo yeni tunootete. Ene oni ureni kumooweroyi
gosonggi biyomi ngundiro.
9 Ngu mebunaningga, ngundo ngu noorengo, Oo Bidodo
Simburi, noorengo Awanani, oowooyi bingami ero
okooweroyi. Anutdo noore bidodo oni yoyewoku ngu,
noore enengo kirarongo oruweroyi. Ene mebunaningga,
ngando mande biyomi simoo bare gidarega yomburiyeroro
eteto.
10 Anut bingami ero okooweroyi mande, ko, mande biyomi
nguya mande eraya eraya manggonani gurananggemonggo
nangge eteto. Ye noro dobookurine, noore ngundiro tetetoku
ngu, muri nenengo kini.
11 Sono omungo guranangge ngundo wendeyi ko sono
ningguri nguya ma yowuruwooro, oorero ombute. Hamoo
oorengo kini.
12 Ye noro dobookurine, dimoo ngundo domu kowoongga
ngu ma enggewa. Ngundiro nangge, domu kowoo, ngundo
dimoo ma enggewa. Dago onggu, ngundo dago sereyingo ma
enggewa. Ngundiro nangge, sono omungo nguro ningguri,

ngundo wendeyi kowoo ma tunootewa.

Ingondudu Metemi Anutnonggo Ombute

13 Ye kewooroyemo nguno oni gura bine ngu ewa. Nondo
ingondudune ngu gome oorengo, etoni ngu, asa, enengo
murini endeyoyingo nguya gome oorengo teteku, ngundo
nguya, enengo ingonduduni gome metemi tunoo etuyeroote.
Ngu ngandiro. Ene sanggirini moore kini, oni imakeyingo.
Enengo ootoo ootooni nguya gome, ngundo ngu, ene oni
gumingga nguya enengombo teteku, ngu gome nenengo
etuyeroni.
14 Ene ye bine oni gidaregaya nowoondoye biyomi ingoro,
yengo nowoondoyemonggo muri gura gura yengo oowooye
bingamiyemboro ingoweroyi, tetoningga ngu, arisa, ye
yengo muriye ingonduduyemo godangeyengga, nguro ma
oni oni tewero. Ndadiro nguro, yengo muriye, ngundo ye
ingoyingo gome ngu oni ma etuyeroote.
15 Ngundiro mande muri ngu sambo endemonggo ma
ombute. Kini, ngundiro mande muri ngu mera ngaromu
nangge. Ngungga ngu, nowoondoye kurimi, ngu mande
muri nguro eweyi ngu Setan. 16 Oni gidarega oni guraya
newende biyomi ingoro sanggiri teyinoro, ko , ene muri gura
gura tero, enengo oowooye bingamiye nangge okoowero,
ero tetenggoku ngu, arisa, oni ngundiro ngu, ene nenengo
ma bibitetenggo. Kini, ene muri biyomi gura gura bidodo
tetenggo.
17 Ene onindo ngu ingonduduga Anutnonggo ombutoni,
yootenggoku ngu, ene ngandiro tetenggo. Ene muri gome
mesarango ngu ingondudu teya keyoyi. Ene oni gidaregaya
nowoondoye gobooro siyero, mande ememonggo eya teyi.
Ene oni gidaregaro mande ingootenggo. Ene nguro nowoon-
doyi tero, muri gomemu teyi. Ene mande muri nenengo
keyooteto, ero, godange ma ewanggo.
18 Ene noore nowoondonani gobooro siyero oruwatoku,
ngu ngandiro. Ene oni gura oo yuwooyi kono miro, gome
sobowooro yomosiyowaku ngu, asa, kootuyisina, ene engge
gome yowa. Ngundiro nangge, oni gura enengo simoongo
gome soboyeroro, muri gome nenengo ngu etuyeroro,
ngunonggo enengo murini gome nenengo nguya tewaku
ngu, asa, enengo simoongo nguya muriye gome nenengo
tunootewanggo.

4

Anutdo Mera Ngaro Muri Biyomi Nguya Mundiyi

1 Ndawu oogado ngu rongge mande, sanggiri ye ke-
wooroyemo, nguro mande damoni? Nowoondoye uru

teweroyi muri, ngundo ngu, yengo goweye moondeye bidodo kewoorokono ootooro, ngundo ebe utoro oo-rootenggo. Ngu muringga, ngundo nangge ebe rongge yeni tunootete. Ngundiro, kini bine?

2 Ye oo guraro guraro gome ingootenggoku, ngu ye ngu ma yootenggo. Ngundiro nguro, ye oni ureyi kumooweroyim-boro nangge tero, ye oo ngu kenomayingootenggoku, ene ko ye yoweroyi nguya kini. Ngundiro nguro, ye sanggiri tero, ebe yeyi tunootete. Ndadiro nguro, ye Anutno oo ngu yowero ma kira ero, nguro ye oo ngu ma yootenggo.

3 Ye oo yowero kira ero, ene ye ma yootenggo. Ndadiro nguro, yengo ingondudu ngu gome nenengo ma yoro, ngunonggo Anutno kira etenggo. Ye oo yoro nowoondoye goweye oni oni teweroyi, nguro nangge ingoro, Anutno kira etenggo.

4 Ye Anut yokootenggoku ngu ngandiro. Simoo gurado bareyi yokoro, bare gurano oorowuweroyi ngundiro. Simoo bare ene mera ngaro nguro hahangero endeyooteku, nguno ene Anutya mundiyi tete. Yo, hamoo, oni ene mera nga muri nguro hahangewero tero ngu, arisa, ngu oningga ngu, Anutro mundi oni tero oruwa.

5 Anutro mande nakaya, ngundo ngandiro ete. Yuka Kundingiyi ngu Anutdo noore nowoondonanimo yero yunoyingo, ngundo yuka gidarega eneya yowuruwooro oruweroyi ngu yokoro, nguro ene boguwoote. Ngu ingoyi. Ngu kingo mande bine? Kini.

6 Yo, simoo bare, ene mera ngaro oo nguro hahangero endeyootenggoku, muringga ngu yanggango oorengo. Ene Anutro sumange urungga ngundo mera ngaro yanggangoni, ngu dagate. Ngundiro nguro, Anutro mande bukno, ngu ngandiro ete.

Oni mande toongooro, oo yomburibari tetenggoku, nguro Anutdo ma ingoote. Ene oni torige imakeyin-gomonggo oorootenggoku, Anutdo sumange ngu oni ngu yunoote. Ero eyingo. (Poroweb 3:34)

7 Arisa, ye komo nowoondoye imakeyingomonggo Anutno ooroya, newendemo oriyi. Ye Setan, ngu utoro owetoyi ngu, asa, ene ye yoyokoro toongewa.

8 Ye komo Anut tanggeyi oorengomo ombutoyi ngu, asa, enendo ye tanggeyemo nguya omburo oruwa. Ye weti mbumbuwadodo oni, ye komo yengo nowoondoye yowoorengootoyiga, gome metemi tunooteni. Oni kandeyi sonowootoni, gome sarayi tunooteteku ngundiro, yengo nowoondoye yowoorengootoyiga, sarayi tunooteni. Ye ingonduduye tege erayaga, ye komo ngu gura biyomi ngu

andangeya yokoya, Anutnonggo ingondudu metemingga,
ngu nangge gome dowooyi.
9 Ye weti mbumbuwadodo oni, ye komo oo biyomi tewong-
goku, nguro nowoondoye kowuri biyomi ingoya, gome gome
sendoyi. Yo, hamoo, ye komo yengo oni oni tetenggoku, ngu
yowoorengoya, nowoondoye kowuri yetoningga bisiweyi.
10 Ye Anut newendemo oodoyi ngu, asa, Anutdo yengo
oowooye bingami okoowa.

*Noore Dobookurinanimboya Kingo Mande, Ene Yosang-
gawero Ma Ewato*

11 Ye dobookurine, ye Kristen dobookuriye gidarega,
kootuyesina mande biyomi ma ewero. Ndadiro nguro,
oni dobooyi goweyi sanggawero mande kootuyisina biyomi
eteku, ngundo ene Anutro mamana mande nguya mande
biyomi ero wirikoote. Ene mamana mande ngu goweyimo
kingo mande ewaku ngu, arisa, ene mamana mande ngu
ma keyooteku, nguro ene mamana mande wirikoyingo oni
tunootete.
12 Ene Anut guranangge, ngundo mamana mande yeni
tunootete. Enengombo nangge, mande wirikoyingo oni
nguya ooroote. Ene guranangge ene mete oni ko yoyoro,
ngundi, oni yomburiyowa. Nguro ngu, ge onendo kingo
mande oni dobookurige bungomo mande ete?

Noore Windawinda Ma Tewato

13 Ye oni gidaregado ngandiro etenggo. No ngu komo
ngandiro tewano. Ataga bine ngundi yangeni, noore ngu en-
demo nguno saro, nguno beye koyi tero, dagoma guranangge
yokoro ko ombuwato. Ero ewa. Nguro no yeno ngandiro
eteno.
14 Ye ngundiro ero, ma ingootenggo. Ndawu ooga yan-
geni tunootewa, ero; ngundi, noorengo keta oruweroyi,
ngu ndadiro, ero ma ingowero. Kini, ye komo yengo
keta oruweroyi, nguro ngandiro ingoyi. Ye ngu de wooro
ngundiro oorero, bodaga oode kiniteteku, ngundiro kinite-
wanggo.
15 Ngundiro nguro, ye komo ngandiya eyi. Oo Bidodo
Simburiga, ngundo etoni ngu, ko, noore keta ootooro ngu,
noore nga kongga nga bine, ngundi, ko gura bine tewato, eya
eyi.
16 Ye meno manggaru tero, yengo oowooye bingamiye
nangge okootenggo. Yengo mande toongoo toongoo muriye
ngundiro, ngu biyomi oorengo.
17 Ye gome ingondudu teyi! Oni ene oo gome metemi
teweroyi ingooteku, ngu ene ma tero ngu, asa, ene nguro
mbumbuwa tete.

5

Oni Oo Sitowidodo Nguro Mande

1 Ataga no, ye sitowidodo oni, ye mande yunooteno. Oo
kowuri urungga yeno ombuwero teteku, nguro ingonda teyi!
Ye komo nguro sendo moguru urungga tewanggo.
2 Ye oo nggiringgara merako ngano ootooro, kinite-
mukowaku, nguro nowoondoyemo hamoo teyingo. Yo,
hamoo, yengo oo sitowiye irosaraye nguya kinitemukowa.
Yengo towikumbaye nguya toowumbo kimboromboron-
gootoni, soroyi yewa.
3 Yo, yengo beye, semeto, oo ngu bidodo yomburiyowa.
Wirikoyingo naru wengamo, yengo oo yomburiyoweroyi
ngu, Anutdo wirikoyeroweroyi, nguro sunggiyi. Ndadiro
nguro, ye yengo sitowiye merako ngano kiniteweroyi, nguno
nowoondoyemo hamoo tero, nguno ngu, ye Anutro nowoon-
doyemo hamoo ma teyingo. Ngundiro nguro, ye yengom-
boro nangge ingoro, nguro ye digi beye ngu yoro oororo,
yowuruwootoyi, oo sitowi urungga tunootete. Nguro ngu,
Anutdo ogingo urungga ye yunowa.
4 Gome ingoyi! Ko onindo yengo kononggo oowari engge
setoyi, yendo ngu ganayeroro, ye nguro uriye yoro, yengo
sorengowonggo. Yengo ko oni nguro meno ngu Oo Bidodo
Simburi yanggangonidodo oorengongga, ngu doongeyimo,
kuri tunootewo.
5 Naru bidodomo, ye merako ootooro, ye oo gome gomemu
nangge yoro, watayero. ngunonggo yengomboro ingoro, oni
oni tero oruwonggo. Ye oo gome gome nero, oonggooye
ndinditero oruwonggo. Ngundiro nguro, Anutdo kootuy-
isina, ye wirikoyerowa.
6 Oni nenengo oorengongga, ngundo yeno biyomi gura
ma tero, ebe ngu gumi wendangero, ngu ma yureyingo.
Ene yendo kingo yoyoro, mande wirikoyingo onino yoyero,
yureyi kumooyingo.

Noore Komo Nowoondonani Yanggango Tero, Kowuri Koorowoowato

7 Nguro ngu, ye dobookurine, ye komo nowoondoye gome
yanggango teyinoya, kowuri bidodo koorowooya, Oo Bidodo
Simburi ko ombuweroyiga, ngu sobowooyi. Onindo Oo
Bidodo Simburiga, ngu ko ombuweroyiga, ngu sobowootoyi,
ngu ngandiro. Ko simburi ngu, ene kono oo engge gome
metemi enggeni, ero sobowoote. Yo, enengo newende
yanggango teyinoro, ene sono midugu naru, sa naru erayaga
ngu soboyeroote. Ngundo ko tero yokootori ngu, asa, ene
oowari engge yowa.

8 Nguro ngu, ko simburi newendemo yanggango teyi-
nowoku, ye komo nguya nowoondoyemo teyinoya, ye komo
kowuri bidodo koorowooyi. Ndadiro nguro, Oo Bidodo
Simburi, ko ombuweroyi naruni, ngu namoko oorengo tete.
Ngundiro nguro, yengo nowoondoye ngu komo yanggango
oriyi.

9 Ye dobookurine, ye Kristen dobookuriyeboya sanggiri
teyinoro, mande kootuyisina nguya, ma ewero. Kinitetoni
ngu, Anutdo yengo muriye biyomi ngu wirikoyerowa. Ye in-
goyi! Wirikoyeroyingo oni, ngu yengo yamukono dikateku,
awe.
10 Ye dobookurine, kuri Anutro ingondudu eyingo onindo,
Oo Bidodo Simburi, nguro mandeni wesiyoro etoyi, nguro
oni gidegado sanggiri tero, ene yutoro yomburiyeroyingo.
Ye nguro ingondudu teyi. Ene ngu nowoondoye yanggango
teyinoro, kowuri ngu koorowooyingo. Ngundiro nangge, ye
nguya komo enengo muriye ngu kenoya, ingoya, ngunonggo
ko ngundiya teya, oriyi.
11 Ye ingoyi! Noore ngandiro ewato. Oni ene kuri nowoon-
doye yanggango yero, kowuri bidodo koorowooyingo ngu,
noore enengo oowooye bingamiye, ero okoowato. Ye
Yopro mandeni ingootenggo. Ene newende yanggango tero,
kowuri bidodo eneno tunooteyingo, ngu koorowooyingo.
Kootuyisina Anut Oo Bidodo Simburiga, ngundo muri gome
oorengo ngu eneno teyingo. Yo, noore ingowato. Anut Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ngundo noorengo nowoondoyi
urungga teyunoro, enengo sumangeni urungga suwooyi
sano noore yunoote.

12 Ene ye dobookurine, ye oo koretero ngu komo ma
tewero. Ngu ngandiro. Ye komo sambo ende oowooy-
imo, ngundi, mera oowooyimo, ngundi, oo gura oowooy-
imo hamoo oorengo ero, kandeye sambosina oorongooro,
mande yanggango ma ewero. Ye mande guraro ero, yo,
ero ewanggoku, ngu mete. Ene, kini, ero ewanggoku nguya
mete. Ye mande godangengga nguro hamoo oorengo Sim-
bunanimonggo, ngundi, oowooyi guramonggo ewanggoku
ngu, asa, Anutdo nguro gumi biyomi ye yunowa.

Oni Newende Gurananggemonggo Yemboongeteku, Ngu Yanggangonidodo

13 Ye kewooroyemo nguno dobooye gura kowuri
koorowooro ooroote, bine? Arisa, ene Anutno kowurini
nguro yemboongeni. Ngundi dobooye gura oni oni tero
ooroote, bine? Arisa, ene mete Anutno yambo mande ngu
teya, Anut bingami eya okooni.

14 Ye kewooroyemo nguno dobooye gura sayidodo bine?
Arisa, ene mete Kristen simoo barero tabango oni ngu ne-
goyerootoningga, ngundo Oo Bidodo Simburi, Yisas oowooy-
imo, bo urumi moondeyimo yeya yemboongeyi. Ye ngundiro
tetoyi ngu, asa, Anutdo ngu oningga ngu yeni, ko mete tewa.
15 Ene Anutno nowoondoye hamoomonggo yemboonge-
wanggoku ngu, asa. Anutdo ngu sayi oningga ngu hamoo
yeni, mete tero ootoogewa. Ene weti mbumbuwa gidarega
nguya teyingo tetoni ngu, asa, Oo Bidodo Simburi Sim-
bunani, ngundo weti ngu bidodo andangero kabeteyinowa.
16 Ngundiro nguro, ye komo yengo weti mbumbuwaye
ngu Kristen dobookuriye gidaregano yootunoya eyi.
Ngundiya teya, ye dobookuriye hoorooweyeroya, Anutno
yemboongeyi. Ngundo ngu, Anutdo ye yomosiyerootoni, ko
mete tewanggo. Oni nenengo nguro yemboongeweroyi
ngu yanggangonidodo. Ene mete oni gidarega gome
hoorooweyerowa.
17 Ilayiya oningga ngu noore ngundiro. Ene Anutno
yanggango oorengo, sono ma ombuni, ero, newende
hamoomonggo yemboongeyingo. Ngundiro yemboongetoni
ngu, asa, merako ngano dagoma kabusa, ko, kombo kande-
gura gidemboro guranangge, sono ma ombuyingo.
18 Kootuyisina, Ilayiya Anutno sono ombuni, ero, ko yem-
boongetoni ngu, asa, sambononggo sono ko ombuyingo.
Ngundiro tetoni, kono oowari oo ngu ko oorero, oo
tunooteyingo.

*Oni Oore Kuri Yokoyingo Ngu, Noorendo Ko Yoro Om-
buwato*

19 Ye noro dobookurine, ye kewooroyemo, nguno Kris-
ten dobooye gura ene Anutro hamoo mande ngaro oore
yokootoni ngu, asa, Kristen dobooyi gurado ngu komo do-
booyiga ngu yoya, ko ombuni.
20 Arisa, ngu dobooyiga, ngundo ngandiya gome oorengo
ingoni. Oni gurado, oni gura weti mbumbuwanonggo
woosooro, andangero, yowaku ngu, ene dobooyi ko yootoni,
ene Setanro ende de ma kumooweroyi, nguno ma uwa.
Ngu muringgano nguno, Anutdo ngu oningga nguro weti
mbumbuwani, ngu bidodo andangero kabeteyinowa. Ngu
hamoo.

1 PITA
Pitando Nakaya Koretero Nakangoro Kambayeroyingo

1 Pitaro Mande Tabango

Pitando nga so uyingga nga nakangoro, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu ende gurano gurano, ko songo songo oorootenggoku, nguro so uyi nakangoro soweyoyunoyingo. Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tetoni, oorootenggoku, ngu ene yuto oni ngundiro, ende gurano gurano oorootenggo. (1Pita 1:1). Ngu naruno, Pita Rom merako nguno oruwo. Rom endega ngu, enengo oowooyi gura Babilon, nguro nga so uyingga nga nakangoyingo.

Ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ngundo ngu hamoo oorengo, Yisas Krayis keyoyingo. Nguro damoningga nguno, Rom Gabuman onindo kowuri gura gura yunoyingo. Pitando ngu, ene yanggango yunoro, nguro oni oni tetenggoku ngu, gome yanggango dowooya, enengo nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi ero, Pitando enengo ingonduduye ngu yokutuyeroyingo. Ene Yisasdo enengo weti mbumbuwa ngu kuri andangeyunoyingo. Yisas enengo muringga ngu, ndadiro tero, ene yanggango dikaro ngu, kowuri gura gura ngu yoyingo. Ngu narungga nguno, Yisas ko ombuwa. Pitando ngu ooga nguro mande nga nakangoyingo nga, kenoya, ingoya, nguno ene yanggango dikaro oruwanggo. Pitando ngu soru himi nguro muri gome gura gura ngundo ooreri toongooteku nguro mandeni eyingo. Ngu simoo bare ngu Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo oorengo teyingo nguno mande eyingo.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutro kono ngunonggo enengo ingonduduye ngu, yokutuwooyunoro, simoo barero weti mbumbuwaye ngu andangeyunoyingo. Ngundiro tero, enengo pawa newendemo yoyoro ombuyingo. 1:3-12.

* Muri nenengo nguro mande, ko noorengo sobosobo oni ngu manggoye komo keyowato. 2:11-3:7.

* Noore hamoo Krayisro gabogaboyi ootooro ngu, noore ngu komo kowuri koorowoowato. 3:8-4:19.

* Mande gura gura ngu, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo. 5:1-11.

* Okeyi mande eyingo. 5:12-14.

1 No Pita, no Yisas Krayis nguro Aposel. Nondo nga mandega nga, ye oni simoo bare Anutdo enengo rogoyerowoku, nguro no so uyingga nga yengo nakangooteno. Yo, Yuda oni gidaregado ye Yuda oni Krayisno nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ngu oweyerootoyi, yengo ende damoni kuri yokoro, mera songomo saro, Pondas merakono, Galesiyano, Kapadosiyano, Esiyano, ko, Bitiniyano nguya oorootenggoku, nguro nga so uyingga nga, yengo nakangooteno.*
2 Kurimi oorengo, Awa Anutdo yengo ingoro, ene ye rogoyeroro soreyerootoni, ye enengo oni tunootero oorootenggo. Yuka Kundingiyimbo ye yoyeni, ye kundingiyi oorootenggo. Ene ngundiro tetoni, ngunonggo ye mete Yisas Krayis, nguro manggowo keyootenggo. Yo, Yisas enengo sidudaroni, ngundo ye sogi yunootoni, nguno ye oni nenengo tunooteyingo. Nondo Anutno yemboongetoowe, enendo ye sumange ayibini ngu, ko, nowoondoye imakeyingo muri ngu yeno angero ooretoni oruwanggo.

Keta Oruweroyi Gomengga Ngu Sambo Endemo Soboyeroro Ooroote

3 Nguro ngu, noore komo Anut ngu Oo Bidodo Simburi Simbunani Yisas Krayis, nguro eweyi ngu oowooyi bingami ero okoororuwato. Ngundo ngu, noorengo nowoondoyi urungga tero, ene sumange teyunoro, Yisas Krayis, merenonggo ko yokutuwootoni ootoogeyingo. Nguno ngu, Anutdo noore yoyeni, oni keta tunooteyingo. Noore nguno keta oorengo ootooro, noore Anut sobowootooye, ene omburo, noore ko yoyowa.
4 Nguro ngu, Anutdo noore enengo rogoyerowoku ngu, noore enendo yoyootoni, nguro noore Anutdo oo gome noore yunoweroyi, ngu yowato. Ngu oo gomengga ngu ngandiro. Noore eneya sambo endemo noore suwooyi sano keta oruwato. Yo, sugi sugi keta oruweroyi ngu gome oorengo, biyomi gura eneno kini. Ngu ooga ngu, ye soboyeroro, sambo endemo ooroote.
5 Ye Anutro nowoondoyemo hamoo tetoyi, nguno ngu, enengo yanggangoni, ngundo ye gome soboyerootoni, nguro ye gome oorootenggo. Ene naru wenga nguno tunootero, ko yoyoweroyi oore, ene kuri yoonenengootoni ooroote.
6 Ye Anutdo ko yoyoweroyi ngu ingoro, nguro ye oni oni tetenggo. Ene ataga bine ngu naru ootuwoo bodaga nangge, nguno ngu, ye towootowoo gura gura yeno ombuwa.

---

* **1:1:** (Ngu mundi oni ngu Yuda oni gidarega, ene Anutro nangge ingootenggo. Ene Yisas Krayis ngu Anut Nangoni, ero ma ingootenggo).

7 Ngu kowuri gura gura yeno ombuteku, ngundo yengo
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu towoongoote.
Toowoongooteku ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyin-
gongga, ngu yanggango, ko, nenengo tete, ngundi kini,
bine? Noore ingooteto. Beye goyayi gol oo ngu, ene
biyomi yeweroyi. Ene gol ngu de nombono towoongoro
katoyi, oo kakawu ngu dero kinitetoni, gol oorengo nangge
oruwa. Ngundiro nangge, kowuri ngundiro, ngundo yengo
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu towoongoote. Nguno
ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngundo gol
beye oo ngu dagaro, ene gome oorengo tunootewa. Nguro
ngu, yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga ngu yang-
gango oodoni, oororo, kootuyisina, Yisas Krayis tunoo
oorengo tunooteweroyi naruno ngu, asa, ene yengo oowooye
bingamiye duridariyedodo yunowa.

8 Ye ene ma kenoyingo, ene ye nowoondoye ene in-
oro, nguro nowoondoyemo hamoo tero, ye nguro oni oni
urungga tetenggo. Yengombo ngu oni oningga tetenggoku
ngu, mera ngaro oni oningga ngu dagate. Yo, hamoo,
yengo oni oni tetenggoku ngu urungga oorengo, nguro yengo
manggoyebo, ero yootunoweroyi nguya kini.

9 Yo, Anutdo ataga ye yoyooteku, nguro ye oni oni
urungga tetenggo. Ndadiro nguro, yengo nowoondoyemo
hamoongga nguro enggeni tunootete. Yo, yengo nowoon-
doyemo hamoongga nguro enggeni, ngu ngandiro. Anutdo
ye ko yoyoote.

10 Anutro ingondudu eyingo onindo nga sumangengga
ngaro mandeni yeno yootunoro ewonggoriyomu, ngu ataga
yeno tunooteteku nga. Ene Anutro mandega ye ko yoyowa,
ngu mandega nguro sumoo sumoo ero erewero, koyi yang-
gango tewonggo.

11 Krayisro Yuka Kundingiyi ngu Anutro ingondudu eyingo
oni nowoondoyemo uro, ootooro, ngundo ngu, kowuri gura
gura ngu Krayisdo koorowooro, ko, kootuyisina ene oowooyi
bingamidodo tunooteweroyi, ngu eneno yootunoyingo.
Nguro mandeni ngu enendo kuri yootunoro ewoku, ngu
Anutro ingondudu eyingo oni, nguro sumoo sumoo ero
eyingo. Ndawu narunggano, ene ombuwa? Ndadiro ooga
ngu naruno tunootewa? Ero sumoo eyingo.

12 Ene Anutdo ene kuri etuyeroyingo, enengombo ngu
mandega nguno enengo hoorooweyeroweroyi nguya kini.
Kini, ene ye hoorooweyerowero, ko ngu teyingo. Ngundiro
nangge, Yuka Kundingiyi Sambononggo ombuyingo,
ngundo oni newende yokutuwootoni, ngundo Mande Keta
Mesarango nga yeno ero etuyerootenggo. Yo, hamoo, Anutro
sambono Engel oni nguya, ene nga mande gomengga nga

ingowero hahangetenggo.

Anutdo Noore Negoyerowoku, Nguro Noore Kundingiyi Oruwato

13 Yo, Anutdo ataga ye yoyooteku, nguro ye komo yengo ingonduduye yoonenengoya, gome sobowooya oriyi. Ye ngunonggo Yisas Krayis ngu tunooteweroyi, nguro doonge-doongoodoongo teya, sobowooya oriyi. Ye ngundiro tero oodoyi ngu, asa, enengo sumangeni ngu yeno ombuweroyi, nguro ye nowoondoyemo hamoo oorengo teyi.

14 Ye ngu komo simooye manggokorokoro simooyengga ngundiya teya oriyi. Kuri ngu, ye Krayis nowoondoyemo hamoo ma teyingo naruno, ye Anutro murini ngu ma ingoyingo. Nguro ngu, ye nowoondoye ootoogeweroyi muri biyomi nguno oruwonggo. Ene ataga ngu, ye ngu muri biyomingga nguno oororo, ngu ma keyowero.

15 Kini, Anutdo ye kuri negoyeroyingo ngu kundingiyi. Ngundiro nguro, ye nguya komo kundingiyi oriyi. Yo, yengo oororo, omburo tetenggoku, ngu bidodomo ngu Anutro muri kundingiyi nguno endeyoyi.

16 Ndadiro nguro, Anutro mandeno, Anutdo ngandiro ete. No kundingiyi oorootenoku, nguro ye komo nguya kundingiyi oriyi. Ero eyingo. (Lewitikas /Wok Pris 11:44-45)

Anutdo Uri Urungga Oorengombo Noore Uriyeroro, Ko Yoyoyingo

17 Yendo ngu Anut negongoro, ngu etenggo. Awa, ero etenggo. Ngu Awananingga ngundo, ene oni noorengo oowoonani, ko, noorengo ootootoonani, bingaminani nguno ma wirikoyeroote. Kini, ene noorengombo muri tetetoku, nguno wirikoyeroote. Ngundiro nguro, Anut doongeyimo, noore komo ingondudu gome ngu tero, gome nenengo endeyoro, mera ngano oruwato. Nga merangga nga, ngu noorengo mera oorengo kini.

18 Noore ingooteto. Ye kuri Krayisno nowoondoyemo hamoo ma teyingo naruno, ye muri biyomimo oruwonggoku, nguno ngu, yengo osisambayebo muri biyomingga yunoyingo, nguno oruwonggo. Ene Anutdo ye kuri ngu muringga, ngunonggo uriyeroro yoyoyingo. Enendo mera ngaro gol beye oo biyomi yeteku, ngundo ma uriyeroro yoyoyingo.

19 Kini, ene Krayisro sidudarowobo ye ko uriyeroyingo. Ngu sidudaroga ngu urini urungga awuno oorengo. Krayis ngu, ene Sipsip nangoni duriyo gome oorengo moondeyimo mambu dongo biyomi gura nguya kini, wooro yeweroyi nguro ngundiro tunootewo.

20 Anutdo mera ma yeyingomo, ene Krayisdo ngu kongga
ngu teni, ero rogo teyingo. Ene naru wengamo nguno, ye
hoorooweyeroweroyimboro yootunootoni tunooteyingo.
21 Ene ye hoorooweyerootoni, ye nguno Anutro nowoon-
doyemo hamoo tetenggo. Ngu Anutga ngundo nangge, ene
kuri merenonggo Krayis yokutuwootoni, keta ootoogetoni,
ene oowooyi bingamidodo inoyingo. Ngundiro nguro, ye
nguya Anutro nowoondoyemo hamoo teya, ye nguro oni oni
teya, sobowooya oodoyiga, ene omburo, ko yoyowa.
22 Ye komo nga mandega nga hamoo oorengo keyoyi. Ngu
muringga nguno ngu, yengombo yengo nowoondoye ngu
gome yomosiyootoyi oruwa. Ngundiro nguro, yendo yengo
dobookuriye ngu nowoondoye yunootenggo. Arisa, ataga
ngu, ye komo dobookuriyeboro nowoondoyi teweroyi mur-
ingga, ngu bidodoboro koyi yanggango teya, dobookuriye
nowoondoyi teyunoyi.
23 Yo, Anutdo ye yoyeni, ye enengo Mande Keta Mesarango
oni keta oruweroyi yunoyingoku, ngu ingoro, nowoon-
doyemo hamoo teyingo. Ngunonggo ngu, ye oni keta
tunootero, buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku,
ngundiro tunooteyingo. Yo, Anutro Mande yanggango-
nidodo, ngundo ye yoyeni, keta tunooteyingo. Nguro ngu,
ye Anutya sugi sugi oruwanggo.
24 Anutro mandeno ngandiro ete.
Oni simoo bare bidodo ngu, ene so irosara ngundiro. Oniro
duridariye ngu so irosara ariyero, nungo makooro
merako uteku ngundiro.
25 Ene Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro mandeni ngu,
ene suwooyi sano sugi sugi oruwa, ero eyingo. (Ayisaya 40:6-
8)
Nga mandega nga, ngu Mande Keta Mesarango ngu yeno ero
etuyeroyingongga ngu.

2

*Oo Bidodo Simburi Urungga, Ene Ya Ungoomboro Nong-
gini Keta Ooroote*

1 Arisa, ye komo muri biyomi bidodo yokoyi; godange
mande; godange muri gidarega bidodo; oni sitowiye-
dodo nguya nowoondoye biyomi yeweroyi; oni kootuyisina
mande eweroyi, ngu bidodo yokoyi.
2-3 Ndadiro nguro, ye ngu kuri Oo Bidodo Simburi,
ngu murini ngu kenoro ingowonggoku, ngu muriningga
ngu gome ningguri oorengo. Ngundiro nguro, noore in-
gooteto. Buniyo bodaga owita nemimbo yomooteku ngu, ene
nonoro nangge gome ingoote. Ngundiro nangge, ye komo

nono gome oorengo Anutnonggo ombuteku, ngu yoya neyi. Ngu nonongga nguno oo biyomi gura ma ooroote. Kini, ene yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango teyunoote. Ngundo ye yoyeni, ururu tero, ye Anutdo ko yoyoyingo, ngundiro oruwanggo.

4 Ye komo Yisasno ombuyi. Ene ngu ya ungoomboro nonggini suwooyi sano keta oorooteku ngu. Ene oni simoo baredo ngu ingootoyi, ngu ene biyomi yetoni, nguro ene owero yokoyingo. Ene Anutdo ene rogo tero, nguro gome ingoyingo.

5 Ye nguya ngu ya nonggini suwooyi sano keta oorootekungga ngundiya oriyi. Anutdo ye yootunoyerootoni, ye Yuka Kundingiyi nguro ya tunooteyingo. Ngundiro nguro, ye ngu Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi tunootero, nguno ye eneno yambo mande tero, enengo oowooyi okooweroyi ngu Anutno wooro yetenggoku ngundiro. Ye ngundiro tetoyi ngu, Anutdo Yisas Krayisno ingoro, nguno ene yengo wooro yetenggoku, nguro gome ingowa.

6 Anutro mandeno nguya ngandiro nakangoyingo.

Ingoyi, nondo kuri Sayiyonno (Yerusalemno) ya mundumimboro nonggini yanggango oorengo (Krayis), ngundo ngu, ene mete ya yanggango teyinoweroyi gome oorengo. Ataga no ene yoro, Sayiyonno mitoowe ooroote. Nguro ngu, oni enengo nowoondoyemo hamoo tetenggoku ngu, ene oyimo ma yowanggo. Ero eyingo. (Ayisaya 28:16)

7 Ye kuri nowoondoyemo hamoo teyingo oni garo, ya mundumimboro nonggini yanggango oorengongga (Krayisro) ngu, ene gome oorengo, ero ingootenggo. Ene onindo nguro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku ngu, ya yeweroyi oni ngundiro. Anutro Mandeno, ngandiro ete.

Ya yeweroyi onindo ya mundumimboro nonggini andangero, mandeni biyomi, ero yokoyingo. Ene ataga ngu ya mundumi nguro nonggini yanggango oorengo teyinowero ooroote, ero eyingo. (Sam 118:22)

8 Anutro Mandeno, mande ngandiro ete.

Oni nowoondoyemo hamoo ma teyingo ngu, ene oni keye tootokiyeroweroyi digi (Krayis) ngundiro tunooteyingo. Ngu digi urungga, ngundo tootokiyerootoni, ukero uwa, ero eyingo. (Ayisaya 8:14-15)

Ene Anutro Mande Keta Mesarango ngu andangero yokoro ngu, ene keye tootokiyerootoni, ene ukero uwanggo. Yo, onindo oo teweroyi ngu kuri Anutdo eyingo, ngundiro tetenggo.

9 Ene Anutdo ye enengo simoo bare kuri rogoyerowo. Ye
ngu Anutro wooro yeyingo oni sobosobo urungga nguro
keyimo oni oruwanggo. Ye enengo oni simoo bare sowe
kundingiyi. Ye ngu Anutro oni simoo bare nenengo oorengo
oruwanggo. Ye nguno ngu, enendo muri gome nenengo yeno
tewoku, ero yootunowanggo. Ngu ngandiro. Enendo ye
negoyerootoni, ye kuri suwoo ooreri biyomi ngu yokootoyi,
enendo ye yoyoro, omburo, enengo soru gome himimo
yoyeyingo.
10 Kuri ngu, ye oni simoo bare songo songo oruwonggo.
Ene ataga ngano ngu, ye Anutro simoo bare oorengo
tetenggo. Kuri ngu, ye Anutro sumangengga ngu ma
yoyingo. Ene ataga ngano ngu, ye Anutro sumangengga ngu
kuri yowonggo.

Noore Ngu Komo Anutro Ko Oni Tero Oruwato

11 Ye Kristen dobookurine, ye ngu ende songomboro oni
ngundiro. Ye ngu, nga meranggano ngano ngu, naru ootu-
woo bodaga nangge oruwanggo. Asa, nondo ngandiro yeno
eteno. Ye komo ingonduduyemo ingoyingo kurimingga ngu
yokoya, kootu inoyi. Ngu muringga ngundo gaboyeboya ebe
biyomi urooteri.
12 Ye komo oni Anutro mande ingoro yokootenggoku, ngu
kewooroyemo nguno gome nenengo oorengo endeyoyi. Ene
yeya mandeye biyomi ero ngandiro etenggo. Ye muri biyomi
tetenggo, ero ngu, ene kootuyisina, yengo koye gomengga
ngu kenoro, ene Krayis ko omburo wirikoyeroyingo naruno,
ngu Anutro oowooyi bingamini, ero okoowanggo.
13 Ye ngu komo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro
ingonduduni, ko, mamana mandeni ngu nangge keyoyi.
Nguro ngu, ye komo mera ngano Gabuman koreteyingo oni,
Parayim Minista, nguro manggowo keyoyi.
14 Ye komo Gabuman oni sobosobo bidodoboro manggoye
nguya keyoyi. Parayim Minista, ngundo ngu, Gabuman
oni sobosobo oni yoyetoni oorootenggoku, nguro oni muri
biyomi tetenggoku, nguro gumi ogingo yunoro; ko, oni ene
muri metemi tetenggoku, nguro oowooye bingamiye ero
okootenggo.
15 Yendo muri gome nangge ngundiya teyi, ero, Anutdo
nguro gome ingoote. Ye ngu muri gome tetoyi ngu, asa,
oni yeya mande biyomi eweroyi ooreyi gura ma kenoro
ingowanggo.
16 Ye Kristen oni, ye Setanro murinimo ma oorootenggo.
Kini, ye ngu yengombo yengo soboyeroro oorootenggo. Ene
yengo muriye gomengga nguno oorootenggoku, ngunonggo

torige torige muri biyomi ngu ma tewero. Kini, ye komo
Anutro ko oni oorengo teya oriyi.
17 Ye komo oni bidodo oowooye bingamiye eya okooyi.
Yengo Kristen dobookuriye, nguro nowoondoyi teyunoyi. Ye
komo Anutro sosoreyi. Ye komo mera ngano sobosobo oni
koreteyingo ngu oowooyi bingami, eya okooyi.

Noore Komo Krayis Keyoro, Ogingo Kowuri Koorowoowato

18 Ye ko oni, ko oo bidodomo, ye komo yengo kono soboye-
rootenggoku ngu, enengo manggoye keyoya, ko ngu gome
teya, ngu eneno nowoondoyemo nangge oriyi. Sobosobo
oni biyomi, ko, sobosobo metemi nguya, nguro ye komo
manggoye keyoyi.
19 Yo, ye Anutro ingondudu tero endeyootoyi, nguno
ene kingo oorengo ogingo ye yunowanggo. Ye ogingo
ngundiro koorowoowanggoku ngu, arisa, Anutdo ngundiro
muri nguro gome ingoote.
20 Ene yendo muri biyomi tetoyi, nguro oni songombo
ye yudoyi ngu, asa, ngu yengo muri biyomiyengga tewong-
goku, nguro gumi yootenggo. Ene yendo mande muri
gome metemingga tetoyi, nguro enendo ye yutoro ogingo
yunootoyi, koorowooweroyi muringga nguro Anutdo gome
ingoote, ero eyingo.
21 Anutdo ye kuri negoyerowoku ngu, ye ngundiro mur-
ingga ngu keyoyi, ero ewo. Ndadiro nguro, Krayisdo kuri
ye hoorooweyeroro ogingo koorowooyingo. Nguro ngu, ene
kuri ngu muringga ngu ye etuyeroyingo. Nguno ngu, ye
nguya enengo keyi ngu keyowanggo.
22 Anutro Mande ngundo Krayisro ete.

Ene nguno weti mbumbuwa gura ma teyingo. Ene mang-
gowoomo mande godange gura ma eyingo. Ero
eyingo. (Ayisaya 53:9)

23 Mundi onindo Krayis yomooyinoro mandeni biyomi etoyi,
ene mande nguro gumi gura ma eyingo. Kini, ene kingo
ogingo nangge koorowooro, ene sanggiri mande gumi gura
ma eyingo. Kini, enengombo enengo yoro, oni mande oo
bidodo nenengo wirikoyingo oni (Anut) kandeyimo yeyingo.
24 Enengo goweyibo noorengo weti mbumbuwanani ngu
koorowooro, de omukondino ooreyingo. Ngundiro nguro,
noore sugi sugi oruweroyi ketangga ngu yoro, muri gome
nenengo ngu keyowato. Yo, mundi onindo Krayis utoro,
yomburiyoyingongga, nguno ene noore yomosiyeroweroy-
imboro teyingo. Nguro ngu, noore weti mbumbuwaro
murini biyomi ngu bidodo yokowooto.

25 Kurimi ye Sipsip oore yokoyingo ngundiro. Ene ataga
ngu, ye ko yowoorengoro, yengo sobosobono ombuwonggo.
Nguro ngu, Sobosobo ngundo yengo endeyoyingongga ngu
gome soboyeroote.

3

Erambarisa Teweroyi Nguro Mandeni

1 Ngundiro nangge, ye bare kamesumooyedodo, ye komo
kamesumooye ngu nowoondoyemo nangge oriyi. Ene kame-
sumooye gidarega ene Anutro mande ngu ma keyootoyiga
ngu, asa, ye baresumooyemboro muriye gome nenengo ngu
kenoro, ngunonggo ene nowoondoye yowoorengowanggo.
Mande nangge eroruweroyi nguya kini. Kini, yengo muriye
gome nenengo endeyootenggoku, ngundo ene hoorooweye-
rootoyi, nowoondoye yowoorengowanggo.
2 Ndadiro nguro, ene ye bare ye yeyootoyi, yengo kame-
sumooyemboro oowooye bingamiye okooro, ngunonggo
gome nenengo endeyootenggo. Nguno ngu, ene mete
nowoondoye yowoorengowanggoku ngu.
3 Ye goweye sangani nangge ma nakaya teyinowero. Yengo
uye siwitooro yomosiyoro, nguno irosara gura gura nguno
pararo, ko, beye goyayi oo ngu pengoro nguno towikumba
gome gomemu tero, ngundo goweye nakangoweroyi mu-
rimo nguno nangge ma oruwero.
4 Kini, ye komo nowoondoyega ngundiya nakangoyi.
Nowoondoye nakaya teyinootenggoku ngu, ene biyomi
yeweroyi oo nguya kini. Nowoondoye imakeyingomo
kengero oruweroyi muringga ngu, Anut doongeyimo, gome
nenengo oorengo. Ngungga ngu yengo irosara nenengo
orini.
5 Kurimi ngu baredo Anutro nowoondoyemo hamoo tero,
ene kundingiyi oriyingo. Ene ngundiro tero, ngunonggo ene
kamesumooye nowoondoyemo oruwonggo. Ngu muringga
ngu enengo irosaraye.
6 Serando ngu ene muri ngundiro teyingo. Ene Ebara-
hamro manggowo keyoro, kameyimboya, oni urungga, ero
eyingo. Ene yendo ngu muri gome ngundiro ngu tero, ye
oo guraro ma sosorewanggoku ngu, arisa, ye ngu Seraro
nambosumoongo oruwanggo.
7 Ye simoo, baresumooyedodo, ye komo ingondudu gome
metemi ngu yoya, ngunonggo baresumooyemboya gome
oriyi. Bare moondeyi ngu yanggango nguya kini. Ngundiro
nguro, yendo gome yomosiyeroyi. Yendo komo enengo
ingootoyiga, ene nguya suwooyi sano oruweroyi ketangga
ngu yowanggo. Ngundiro nguro, yendo ngu muringga ngu

keyowanggoku ngu, asa, yengo yemboongeyingo naruno,
Anutdo yengo yemboongetenggoku, ngu ingowa.

Ye Komo Nowoondoye Gobooro Yeya Oriyi

8 Ataga no nga mandega nga wenga yokoweroyimboro
ngandiro eteno. Ye bidodo komo nowoondoye guranangge
yeya, gobooro oodega, ye oni bidodoboro nowoondoyi teyi.
Ye komo Kristen dobookuriyeboro nowoondoyi urungga
teyunoya, sumange teyunoyi. Ye komo windawinda muri
biyomi ngu yokoyi.
9 Ene oni songombo yeno muri biyomi teyunootoyiga ngu,
asa, ye ngu gumi mande muri eneno ma tewero. Ngundiro
nangge, onindo yeya mande biyomi etoyi ngu, asa, yendo
mande biyomi gumi ma ewero. Kini, yendo ngu gumi
ngandiya teyi. Anutdo kumana yunoni eya, Anutno kira eyi.
Ngundiro teweroyi, nguro Anutdo ye negoyerowoku ngu,
ene mete kumana ye yunowa.
10 Nguro ngu, noore ingowato. Anutro Mandeno, ngandiro
ete.
Ene oni enengo ketangga ngu gome tunootetoni ero, ko
naru gome metemimboro ingooteku ngu, arisa, ene
komo manggowo ngu roogo tero, ene godange mande
biyomi gura ma ewa.
11 Ene komo muri biyomi ngu kootu inoro, muri gome ngu
nangge tewa. Ene nowoondoye imakeweroyi muri ngu
erewero yoro, ene ngu muringga ngu keyoro oruwa.
12 Ndadiro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani,
ngu doongeyimbo ngu oni gome nenengo ngu
yeyoro hoorooweyeroote. Ene suwooyi sano onindo
yemboongetenggoku, nguro sodeyete. Ene Oo Bidodo
Simburi Simbunani, ngundo ngu oni mande muri biyomi
tetenggoku, ngu doongetero, yeyoro, ene nguro gumi biyomi
nguya yunoote, ero eyingo. (Sam 34:12-16)

Noore Muri Gome Nenengo Tero, Nguro Kowuri Nguya Koorowoowato

13 Ene ye muri nenengo ngu keyowero yanggango yewang-
goku ngu, onendo ene mete ngu muringga yeno ngu
yomburiyowa? Hamoo oorengo kini.
14 Ene yendo muri gome nenengo ngu tero, nguro gumi
ogingo ngu koorowoowanggoku, nguno ngu, ye oni oni teyi.
Ene onindo ye sosoreyi ero oo tetoyiga ngu, ye ngu oo nguro
ma sosorewero. Yengo nowoondoye ngu ma soriyokowero.
15 Kini, yengo nowoondoyemo nguno ngu komo
Krayis nangge yetoyiga, enendo yengo endeyoyingo
ngu bidodoboro soboyeroni. Onindo yengo Krayisno
nowoondoyemo hamoo teyingo gomengga, nguro

murinimboro yeno sumoo etoyiga ngu, asa, ye komo mande
ememonggo muri nenengo wesiyoro eweroyi, nguro meyeya
oriyi.
16 Ene yendo oniro mande gumi eweroyi naruno nguno,
ye komo nowoondoye hamoomonggo mande ememonggo
gumi eyi. Ye ngundiro etoyi ngu, asa, yengo nowoon-
doyemo ingootenggoku, no oo biyomi gura ma teyingo, ero
ingootenggo. Ene yendo Krayisro mande murini gome nguro
etoyi, nguro oni ene yomooyinoro mande biyomi etenggoku
ngu, asa, ene oyimo yowanggo.
17 Ene Anutdo etoni ngu, noore mande muri gome nenengo
tetetoku, nguro ogingo yoweroyi, ngu mete. Ene mande
muri biyomi nguro ogingo yoweroyi, ngu biyomi oorengo.
Ndadiro nguro, noore oo biyomi tewootoku, nguro gumi
nangge yowato.

Krayis Ngu Noorengo Weti Mbumbuwa Andangewero Kuri Kumooyingo

18 Noore Krayisro nguya ingooteto. Ene tambu
guranangge mo noorengo weti mbumbuwanani
andangeyunowero kumooyingo. Ene ngu oni gome
nenengo oorengomu, ene noore oni biyomi nga
hoorooweyeroweroyimboro kumooyingo. Yo, enengo
goweyi ngu kumooyingo, ene Anutdo Krayis ko
yokutuwootoni, keta ootoogeyingo narungga nguno ngu,
enengo Yukani keta ootoogeyingo.
19 Ngundiro tero, enengo yukani, ngundo oororo, oni
kumooyingo nguro musiyemo uro, nguno ene Anutro mande
wesiyoro, ero etuyeroyingo.
20 Yo, Yisas ene oororo, oni kumooyingomu ngu Nowaro
naruno, ene Anutro mandeni ngu, ene yomburiyoro toon-
gooyingo, nguno Anutro mandeni wesiyoro yunoyingo. Ene
Anutdo nguro gumi biyomi sodedo ma yunoyingo. Kini,
Anutdo ene soboyeroro oodoni, ngu naruno Nowa ene
wanggoningga ngu temukoyingo, oni kandegura gidem-
boro kabusa nangge ngu oni ngu kewooroyemo metemi
oruwonggo. Ngu oni ngu nangge, ene wendeyi nero ma
kumooyingo.
21 Ngu sonongga ngu, sono kundingiyi gimutenggoku,
nguro gabogaboyi ngundiro. Ngundo ngu, ye ko yoyooteku
ngu. Ngundo goweyemo sugabo ngu sonowootoni ma
kinitewa. Kini, ngundo ngu, sunggi mande guranangge Yisas
Krayis keyowero, ero gosiyootenggo. Yo, hamoo, Yisas Krayis
ene kuri merenonggo ko ootoogeyingongga ngundo ene ye
yoyoro, Anut tanggeyimo ombuyingo.

22 Yo, hamoo, Krayisdo kuri sambo endemo ooreyingo.
Ene Anut kandeyi koondosina bingaminidodo musiyomo
bibitero oodoni, Anutro sambono Engel oni, ko oo yanggan-
goyedodo ngu bidodo, Yisas yanggangoni ngu newendemo
oorootenggo.

4

Oni Ene Krayis Keyoro ngu, Ene Kowuri Yowa

1 Arisa, Krayis ngu goweyimbo ogingo koorowooyingo.
Ngundiro nguro, ye nguya ingonduduye ngu Krayisdo
ingondudu tero, ogingo koorowooyingo, ngundiya yoya
dowooyi. Ndadiro nguro, oni ene Krayisro koni ngu tero,
nguno goweyebo ogingo koorowoowaku ngu, asa, weti
mbumbuwaro yanggangoni, ngundo ene ko ma soboyerowa.
2 Ngundiro nguro, oni keta oorootenggoku, nguno
nowoondoye kuriminggа ngu ma keyootoyi, ngundo ye
ko ma soboyeroote. Kini, Anutro ingonduduni ngu nangge
keyootoyi, ngundo ye soboyeroote.
3 Kuri ye muri oni sowe gidaregado muri biyomi gura
gura tetenggoku, ye nguya kuri tewonggo. Ngu muringga
ngu ngandiro: sebobarese teweroyi muri; nowoondoye
uru teyingo muri biyomi; sono kowoo yanggango ngu
gome neweroyi muri; oo simbo urungga karo, nero, nguno
sono kowoo yanggangomu gome gome nero, ngunonggo
wenonoro oororo, sebobarese muri biyomi teweroyi muri;
godange anut nguno yambo mande tero, nguno enengo
bingamiye ero okooweroyi muri, ngu bidodo tetenggo.
4 Ene ataga ngu, ye ngu muri biyomingga ngu eneya ma
tetenggo. Ngundiro nguro, ene ataga soriyokoro, nguro yeya
mande biyomi etenggo.
5 Ene kootuyisina ngu, enengombo komo enengo muriye
wirikoyingo oni urungga nguno yootunoro ewanggo. Ene
oniro muriye wirikoyerowero meyero ooroote. Yo, hamoo,
ene oni kuri kumooyingo, ko, keta oorootenggoku nguya
wirikoyerowero soboyeroro ooroote.
6 Kurimi, Krayisdo Mande Keta Mesarangongga, ngu oni
kuri kumooyingomo nguya wesiyoro ero yunootoni in-
goyingo. Nguro muri ngu ngandiro. Ene oni simoo bare
enengo weti mbumbuwa tero kumootenggoku, ngundiro
kumooyingo. Ene Anutro Mande Keta Mesarango ingoro,
nguro enengo gaboyega ngu, ene keta oruweroyi, ngu Anut
keta oorooteku ngundiro.

Anutdo oo Kingo Duwoo Yunooteku, Nguro Koyi Tewato

7 Oo bidodo kiniteweroyi naruwo, ngu kuri namoko
tete. Nguro ngu, ye komo gome ingondudu teya, yengo

ingonduduye himi yetoningga, nguno ye mete suwooyi sano
Anutno yemboongeya oriyi.
8 Ye komo Kristen dobookuriyeboro nowoondoyi teweroyi
muringga, ngu gome dowooyi. Ngu muringga ngundo
muri gidarega ngu bidodo dagayeroote. Ndadiro nguro,
nowoondoyi teweroyi muringga, ngundo weti mbumbuwa
urungga andangero yokoote.
9 Ye komo dobookuriye yeno mayero oorootenggoku, ngu
gome soboyerowanggo. Ye nga kongga nga tewero nowoon-
doye biyomi ma ingowero. Kini, ye komo oni oni teya
hoorooweyeroyi.
10 Ye bidodo songo songo Anutro oo kingo duwoo
hoorooweyeroyingo koyi, ngu kuri yowonggo. Nguro ngu,
oo kingo duwooga nguro ye komo ko teya, Kristen do-
bookuriye hoorooweyeroyi. Ngu muringga nguno ngu, ye
Anutro sumangeni gura gura bayeteweroyi, ko oni tunootero
oruwanggo.
11 Ene oni gurado Anutro mande wesiyoya etoningga
ngu, asa, ene komo Anutro mande nenengo oorengo we-
siyoya eni. Ngundiro nangge, oni gura ene oni songo
hoorooweyerowero ngu, ene komo ngu kongga ngu Anutdo
yanggango inootoni tetekungga, ngu teni. Ndadiro nguro,
simoo bare ene yengo ko gome ngu kenoro, nguno ene
Yisas Krayisdo eneno oo tewoku, nguro ene Anutro oowooyi
bingami urungga ero okoowanggo. Yo, hamoo, O Anut,
gengo yanggangongge duridarigedodoga, ngu suwooyi sano
tunootero, sugi sugi oruwa. Ngu hamoo.

Ye Krayisya Ogingo Gobooro Koorowooweroyi, Nguro Mandeni

12 Ye Kristen dobookurine oorengo, yeno Krayisro konimo
nguno towootowoo gurano ye towooyeroweroyi, ngu de
kookingo ngundiro yeno ombuwero teteku ngu. Ene ye
ngandiro ma ingowero, ngu ooga ngu ene songo oo gu-
radiroga nooreno ombuwero tete, ero, ye ma soriyokowero.
13 Kini, ngu towootowoongga nguno ngu, ye Krayisya
ogingo gobooro koorowooyingo. Nguro ngu, ye komo oni
oni teyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, enengo duridarini yeno
tunooteteku naruno ngu, asa, ye mete oni oni urungga tero,
ye nowoondoye metemi gome ingoro oruwanggo.
14 Ye ngu Krayisro oowooyimo ko tetoyi, nguro oni yeya
mande biyomingga etoyiga ngu, ye komo mete nguro oni
oni teyi. Ndadiro nguro, Anutro Yuka Kundingiyi nguro
yanggangoni, ngu yeno ooroote.
15 Ye komo ingonda teyi! Ye kewooroyemo ngunonggo oni
gurado ene oni ureni kumoowa; ngundi, oo yakakayi tewa;

ngundi, ene muri biyomi gura gura tewa; ngundi, oni gura
koni yomburiyowa; oni gura ngundiro muri ngu tetoni ngu;
asa, nguro ogingo gumi ene inootoyi, oyimo yowa.
16 Ene oni ngu Kristen nguro ogingo ngu koorowoowaku
ngu, asa, ene nguro oyimo ma yowa. Kini, ene komo Anutro
oowooyi bingami ero okoowa. Ndadiro nguro, ene Krayisro
oowooyimo ko tete.
17 Anutdo wirikoyeroweroyi naruni ngu namoko ombute.
Koretero Anutdo enengo simoo bare bidodo wirikoyerowa.
Yo, koretero ene noore wirikoyeroro, nguno ngu, ene simoo
bare eneno nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, ngu
ndadiro ene teyunowa? Hamoo oorengo, ene biyomi
tewonggoku, nguro gumi biyomi urungga yowanggo.
18 Anutro Mandeno ngandiro ete.

Ene ko yanggango terogogo oni gome nenengo ngu ko yoyoweroyi. Arisa, oni ene Anutro mande kootu inoro, ene mande muri biyomi tetenggoku, ngu ndadiro tewanggo? Ero eyingo. (Poroweb 11:31)

19 Nguro ngu, Anutro ingonduduni enengo oni gidarega
yoyokootoni, ogingo koorowooro ngu, ene komo enengo
ketangga suwooyi sano oruweroyiga ngu Anut kandeyimo
yetoyiga orini. Yo, hamoo, Anutdo kuri noore yoyeyingo.
Ngundiro nguro, ene suwooyi sano noore gome oorengo
soboyerootoni oorooteto.

5

Ye Tabango Oni Ngu, Ye Komo Anutro Sipsip Ngu Gome Sobowooyi

1 No ataga ye Kristen oniro tabango oni, yeno mande
ngandiro ewero. No nguya tabango oni. No nenengo doongenembo kuri Krayis kenootoowe, ene ogingo
koorowooyingo. No nguya, noore ngu duridariga kootu
tunooteweroyiga, ngu yowato. Nguro ngu, no nga
kongga ngaro nowoondoye samangoyingo mande ero, ye
yunooteno.
2 Ye komo Anutro oni simoo bare ngu gome soboyeroyi.
Ene ngu Sipsip ngundiro ye kandeyemo oorootenggoku ngu.
Onindo ye eririyerootoyi, nguno ko ngu teweroyi kini. Kini,
yengombo Anutro manggowo ngu keyoya, ko ngu teyi. Ko
nguro digi beye yoweroyimboro nangge ko ma tewero. Kini,
yengo nowoondoyebo ko ngu tewero hahangeya teyi.
3 Yengombo yengo bingamiye nangge okooro, Anutro
simoo bare urungga ye kandeyemo yewoku ngu, ma yowongowero. Yengo ootootooye ngu komo gome nenengo oorengo

oodoyi, Anutro Sipsip, ngundo ye yeyoro, nguno ene yengo
muriye, mandeye nguya gome keyowanggo.
4 Ngundiro tewanggoku ngu, yengo Sobosobo Koreteyin-
gongga (Krayis) ngu tunoo oorengo tunooteyingo naruno
ngu, ye ngu sunggi gura duridarinidodoga ngu suwooyi
sano sugi sugi oruweroyi, ngu yowanggo. Ngungga ngu ma
biyomi yewa.

Noore Komo Imakeyingo Murimo Urogogo, Noore Ingondudu Gome Nenengo Tewato

5 Ngundiro nangge, ye simoo oore garo, ye komo nguya
yengo tabango oni ngu nowoondoyemo ootooya, nguro
manggoye keyoyi. Ye komo bidodo yengo muriye ngu yeyiga
imaketoningga, ye komo Kristen dobookuriye manggoye
keyoyi. Noore ingooteto. Anutro Mandeno ngandiro ete.
Anutdo oni enengo bingamiye ero okootenggoku ngu, nguro
ma ingoote. Ene ngu oni gome newende imakeyin-
gomo oni songo nowoondoyi teyunooteku oningga,
ngu Anutdo ngu oni nguro gome ingoote, ero eyingo.
(Poroweb 3:34)
6 Ngundiro nguro, ye komo yengo ingonduduye, muriye ngu
andangeya yokoya, ye ombuya, Anut yanggangonidodoga
ngu newendemo uya oriyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anut
enengo narunimo ngu, ye bingamiyedodo yunowa.
7 Anut enengombo ye gome soboyerowa. Nguro ngu, yengo
kowuriye bidodo, ene kandeyimo komo yetoyiga orini.
8 Ye ngu komo ingonda teya, gome sobowooya oriyi! Yengo
mundi oni ngu Setan, ene ngu Layon ngundo yanggango
kiyero eteku ngundiro. Ene kombitero mayero, oni gidarega
ereweyeroro yeyoro, yutoro, yooneweroyimboro endeyoote.
9 Ye komo nowoondoyemo hamoo yanggango teya,
ngunonggo ene owetoyiga toongeni. Ye ingoyi, yengo
Kristen dobookuriye mera bidodomo oorootenggoku,
ngu nguya yendo ogingo koorowootenggoku, ngundiro
koorowootenggo.
10 Yo, yendo ngu ogingo naru ootuwoo bodaga nangge
koorowooro ingowanggo. Kootuyisina ngu, enengombo
ye yooneneyeroro, yengo nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu yanggango teyunootoni, ye nguno yanggango dikaro
oruwanggo. Anut ngu sumange bidodoboro simburi. Yo,
ye Krayisro keyimo oni, nguro Anutdo yengo gome ingoote.
Nguro ngu, ene ye negoyerootoni, ye eneya enengo duri-
darini nguno sugi sugi oruwanggo.
11 Eneno nangge yanggango bidodo oorengo oorooteku,
ngu suwooyi sano sugi sugi ngundiro oruwa. Ngu hamoo.

Kambayeroyingo Mande

12 Nondo nga mande ootuwoo bodaga nga nakangoro,
yengo Sayilas kandeyimo ye yunooteno. Nondo ngu Sayilas
ngu ingootoowe, noorengo doboonani oorengo tete. Nga
so uyingga ngano ngu, nondo ye yanggango yunootoowega,
ye ngunonggo Anutro sumangengga nondo nguro ewonoku,
ngu yoyi, ero nakangooteno. No nenengombo kuri in-
goro, nguro no yootunoro, tunoo eteno. Yo, ye mande
nga ma kabetewero. Kowuri yeno tunooteteku naruno,
Anutro sumangeni, ngundo ye yoyeni, yanggango dikaro
oruwanggo.
13 Anutro oni simoo bare Babilon (Rom) endemo
oorootenggokuya, yeya ngu Anutdo kuri yedodo
rogoyerowoku, ngundo noya ye kambayerooteto. Noro
nangone, Mak nguya kambayeroote.
14 Ye bidodo komo Kristen dobookuriyeboya kandeye
dowooya, nguno ebe nowoondoyi nowoondoyi teya oriyi. Ye
Krayisya gobooro ootooya, ye nguno nowoondoye imaketon-
ingga oriyi. Ngu hamoo.

Pitando, So Uyi Erayaga Ngu Nakangoyingo

2 Pitaro Mande Tabango

Pitando nga so uyi erayayiga nga nakangoro, oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tetoni, songo songo oorootenggoku, nguro soweyoyunoyingo. Ene ende gurano gurano oorootenggoku, nguno nga so uyingga ngando nguno ete. Ye ngu komo etuyeroyingo oni godange, ye oorootenggoku gumisina nguro ingonda teyi. Ngu etuyeroyingo oni godange, ngundo ngandiro etenggo. Oo bidodo biyomi, ngu gome metemi, ero, ene mande muri songo guradiro etuyeroro, ngu Yisas ko ombuweroyi, nguro oore biyomi etuyerowanggo.

Pitando, ngu oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande yanggango yunoyingo. Yisas Krayis, nguro damoni oorengongga, ngundo nangge, ye hoorooweyerootoni ngu, yanggango dikawanggo. Enendo ngu, Yisasro damoni hamoo oorengongga, nguro sodedo ma ombuwero. Ngu ngandiro, enendo ngu, nga oni simoo bare nga bidodo nowoondoye yowoorengootoyigago, ngu kootuyisina, ko ombuwa.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi oorooteku, ngu ngandiro:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Anutdo ngu noore enengo ero rogoyerootoni, eneya oruweroyi, nguro enendo ngu yoyokootoyiga tunooteyingo. 1:3-15.

* Ingondudu eyingo oni, nguro mandeye (Propet), ko, Anutro kirikiri oni Yisas Krayisdo ngu, hamoo oorengo ete. 1:16-21.

* Etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi.2:1-22.

* Yisas ko ootoogeyingo, nguro mandeni. 3:1-18.

Kambayeroyingo Mande

1 No Sayimon Pita, Yisas Krayis, nguro Aposel, enengo kirikiri oni kirarongo. Nondo nga mandega nga nakangoro, ye Yisas Krayisro nowoondoyemo hamoo teyingo oni simoo bareno yunooteno. Yisas Krayis, ngu yengo Anut, ko ene Anutdo soweyootoni, yengo mbumbuwayemonggo ko yoyoweroyi oni ngu! Yisasdo enengo ingonduduni, gome nenengo, ngundo ngandiro ingoyingo. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, gome ngu tetoyi, ngu noorengo nowoondonanimo hamoo teyingo, eneno tetooye, ngu ngundiro nangge, no ero ingoyingo.

2 No Anut, ko Yisas, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno yemboongetoowe, Anutdo oni simoo bare, hoorooweyerootoni, gengo ingonduduge muringge nowoondoyemo ngundo yeni angetoni, nguro ene gome oorengo ingoro, yade yade oororo, urungga tunootewa, ngundiro yemboongeyingo. Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, Anut enengo sumangeni ayibini ngu suwooyi sano ye yunootoni, yengo nowoondoyemo yeni, angero oorewa.

Anutdo, Noore Enengo Rogoyerowo

3 Yo, Anut, nguro yanggangonidodo, ene enengo ingondudu gome oorengo noore yunoro, ko ene noore sugi sugi keta oruweroyi yunowoku ngu, nguno noore Anutro murinimo oruwato. Enengo duridarini ko enengo murini nenengo, ngunonggo, ene noore negoyeroro, noore enengo ero yoyeni tunooteyingo.

4 Yo, Anutdo enengo yanggangoni urungga, nguno ngu, ene kumana gomengga noore yunowero ero gosiyoyingo. Ene noore hoorooweyeroyimboro mande gosiyowoku ngu, noore sugi sugi keta oruweroyi yoro, ko enengo muri nenengo ngu yowato. Noore oo ngundiro yootooye, asa, noore enengo murini gome, ngu keyoro yade yade oororo yomukowato. Nguro ngu, noore mete oo kenomayingoweroyi muri biyomi, ko nowoondonani weti mbumbuwano soreweroyi muri nguno, oni simoo baredo merako, ngano tetenggoku, ngu dagawato.

5-7 Ngundiro nguro, ye kuri, Krayis Yisas nowoondoyemo hamoo tewonggoku, nguro muriye gome tero, ngunonggo soweyoro, windawinda muri, nguya kini. Muriye gomengga, nguno ngu, Anutro murini gomengga, nguro ingondudu urungga yoro soweyowanggo. Enengo ingondudu urungga yoweroyi muringga ngu, ngundo goweyeboro gome sobowooweroyi muringga ngu soweyowanggo. Goweyeboro gome sobowooweroyi muringga, nguno ngu yanggango dikaro, kowuri koorowooweroyi muringga, ngu soweyowanggo. Yanggango dikaro, kowuri koorowooweroyi muringga, nguno ngu, ye muri nenengo ngu Anutdo yeya teyi ero ingooteku, ngu muringga ngu soweyowanggo. Anutro muri ero keyoweroyi muringga, nguno ngu doboo yeweroyi muringga, ngu soweyowanggo. Doboo yeweroyi muringga, nguno ngu, oni gidaregano nowoondoyi teweroyi muringga, Anutdo yengo nowoondoyi teyunowoku, ngu muringga, ngundiro soweyowanggo. Nga oo nga, ngu bidodomo, ye komo ko yanggango tero, keyowanggo.

8 Ngu muri gome, ngu yengo nowoondoyemo oodoni, ngu
muringga, ngu yengo endeyoyingomo urungga tunootetoni
ngu, asa, ngundo ngu nowoondoyemo etuyeroro, Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayisro murini, ngu gome watayi
tero ingowanggo. Ndawugaro nguro, yengo endeyoyingo,
ngu engge gome oorengo enggete.
9 Ngu oni gura, ene muri gome, ngu eneno ma oodoni
ngu, asa, enengo endeyoyingo muri biyomi, ngundo ngu,
oni simoo bare etuyeroro, ngu oningga ngu, ene Yisasno
newendemo hamoo ma teyingo, ero ingowanggo. Yo,
ngundiro oningga ngu, ene Yisasdo ko urungga, enengo
weti mbumbuwa teyingo, ngu andangeyunoro, yeni sarayi
tunootewoku, ngu ene kabetewo. Ngundiro oni ngu, ene
doongeyi kiringo yeyingo ngundiro, nguro ngu, ene oore
gome ma kenoro, nguno sorewero ngundiro.
10 Arisa, ye Kristen dobookurine, ye muri biyomingga,
ngundiro ma tewero. Kini, ye komo ngandiya teyi: Anutdo
ye kuri negoyerowoku ngu, ye enengo ero soreyeroro, rogo
yeyingo. Ngundiro nguro, ye komo Anutro murini suwooyi
sano keyoro, ngundiro nangge, ye enengo mandeni, hamoo
ngu nowoondoyemo hamoo teyi. Ene yendo muri metemi
bidodo ewonoku, ngu ngundiro tewanggoku ngu, asa, ye
weti mbumbuwano ma sorewanggo.
11 Ene yendo ngu muri gome ngu keyootenggoku, nguro
Anutro oore gome, nguno oriyi. Oodoyi, kumoowanggoku
naruno nguno, ye ngu sambo endega, ngu noorengo Oo
Bidodo Simburi Simbunani, ko noore ko yoyoyingo oni, Yisas
Krayis, ngundo endega enengo oni simoo bare sobowooteku,
ye nguno uro, sugi sugi oruwanggo. Yo, ye Anutro sambo
endemo, ooretoyi, Yisas enengombo, yeya oni oni tero ewa.
Gowugowurongo! Ye ngano ombuya, noya oriyi! Ero ewa.
12 Arisa, ngu hamoo, ye komo ngu oo nguro kuri in-
goro, nguro ngu ye mande hamoo ngu kuri yoro, ko
yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, nguno yanggango
dikayingo. Ene nondo naru rogowooro, yengo ingonduduye
ngu ko yokutuwooro, yanggango teyunowero ko eteno.
13-14 No ingootenoku ngu, naru bodaga nangge ngu, no
gowenengga nga, ngu yokowano. Noorengo, Oo Bidodo
Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngundo ene, nono ngu
ooga yeni tunootetoni, nguro kuri ingowono. Nguro nondo
ingowero, no nga gowenengga, ngano ootooro ngu, no ngu
muri ngu metemi gome, ngu yengo ingonduduye yokutu-
wootoowe, nguro ye oo ngu nakangowonoku, ye ingondudu
urungga tewanggo. Nguro ngu, no naru bidodomo ngu, no
ko ewano.
15 Ngundiro nguro, naru bidodomo, no ko yanggango tero,

yeno eteno. Ngundiro tero, no kumoowanoku ngu, ye mete nga mande, nga nakangowonoku nguro, ye ingondudu tero, naru bidodomo mandega nga, ngu ingoro oruwanggo.

Noorendo, Ngu Krayisro Duridarini Kenoyingo

16 Noorendo yeno etooye, ye ngu kuri ingoro, nguro yanggangoni ngu kenoro ingoro, ngu noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, ngu ko ombuweroyi, nguro ye kuri ingoyingo. Yo, ye oo ngu ingowonggoku, ene Krayisro mandega nga, ngundo kingo mata mande oo gura, noorendo ero keyoro, yeno ma eteto. Kini, noorendo ngu, enengo duridarini ngu doongenanimbo hamoo kenoyingo. Nguro ngu, noore yeno ngu eteto.

17 Yo, noore Yisasdodo purimo oruwootoku ngu naruno nguno, Awa, Anut ngundo enengo Sambo endega duridari gomengga, ngunonggo meno ero Yisas oowooyi bingamini, ero okooro, eyingo. Nga, ngu nenengo nangone. No enengo gome oorengo ingooteno. Nenengo nowoondone, ngu enengo gome tete, ero eyingo.

18 Ngu naruno nguno, noore eneya mera puri kundingiyi, nguno ootooro, nguno ngu, noore noorengombo, Anutro manggowooga ngu ingootooye, sambononggo ngundiro etoni ingowootowo.

19 Noore ngu mandega, Anutro ingondudu eyingo onindo nakangoyingongga, ngu nooreno oorooteku, ngu mande ngu bidodo hamoo nangge. Ye komo gome ingoya, ngu keyoyi! Yo, oo enendo nakangoyingo, ngundo ye hoorooweyerootoni, nguno ngu, ye mande ataga, tunooteteku, ngu wirikowanggo. Ngu hamoo, ngundi kini, bine? Soru himi gura ooreriko oorooteku ngu, oni ngu, enengo oore ngu gome kenoro nguwoore oorowuwa. Ngundiro nangge, Anutro ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku, ngu soru himi ngundiro. Ye Anutro ingondudu eyingo onikundo mande ewonggoku, ngu komo gome ingoya, keyoya, ingoya, yade yade oororo, Yisas Krayis, noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngu ko ombuwaku narunimo, ngu oo bidodo kini temukowa. Ngu naruno, Yisasdo ye hoorooweyerootoni, ye Anutro murini, ngu tunoo oorengo ingowanggo. Yo, ngu ngandiro tunootewa: Suwoono ooreri ngu kinitetoni ngu, asa, ngu sengetoni oorero, suwoononggoboro tootu sambono oodoni, ngu gome kenowanggo. Ngundiro nangge, Krayis ko ombuweroyi naruni, ngu ngundiro tunootewa.

20-21 Ye komo ngungga, ngu koreteya ingoyagogo, Anutro ingondudu eyingo oni ngu, enengo ingondudunonggo, nga mande nga ma nakangoyingo. Kini, kurimi oni gurado, enengo ingondudunimonggo, ene oo kootu tunooteweroyi,

gura ma eyingo. Kini, Yuka Kundingiyi enengombo, oni yokutuyerootoni, mande Anutdo yunooteku, ngu yootunoro eyingo.

2

Godange Eyingo Oni, Nguro Muriye Biyomi

1 Ene kurimi, Iserel oni kewooroyemo ingondudu eyingo oni godange, nguya tunooteyingo. Ngundiro nangge, ataga, nguya yeno oo etuyeroyingo oni godange, ngundo mande godange, ero oruwanggo. Ene torige kombitero, ngunonggo, ene mande godange guradiro guradiro oni yomburiyerowero ewanggo. Oo Bidodo Simburi, Yisas Krayis, oniro weti mbumbuwaro kumooro, ngunonggo, ene ko uriyeroro yoyoyingo, ene nguro kootu inowanggo. Ene ngundiro tetoyi ngu, Anutdo sodedo oorengo oo gumi biyomi yunootoni, oonootewanggo.

2 Ngundiro nguro, oni urungga oorengo, ngu enengo etuyeroyingo oni godange, nguro muriye biyomi oorengo, ngu kenoro keyowanggo. Ene ngundiro tetoyi, nguro ngu, oni oowooyingga, oo biyomi ngu kenoro, ingonduduyemo ngu wirikoro, nguro ene Krayisro mande muri hamoo gomengga, nguro mande biyomi ewanggo.

3 Ngu oni ngu, ene oo kenomayingoweroyi oni oorengo. Ngundiro nguro, ene mande godange urungga ero, ngunonggo, oniro digi beye urungga woosooro yowanggo. Kurimi oorengo, Anutdo omburo, oniro mande, muri nguro wirikoyerowero eyingo, nguro ngu, oni godange ngu, ene komo oonootewanggo.

4 Yo, noore kuri ingootooye, Anutdo oni godange ero, oo biyomi teyingomu ngu wirikoyeroro, gumi biyomi yunowa, ero ingoyingo. Ndawugaro nguro, ene kuri, oo ngandiro teyingo: Kurimi, Anutro sambono Engel oni gidarega nguya, weti mbumbuwa teyingo, nguro Anutdo ene mere urungga biyomi nguno ya biyomimo yoyetoni, oorootenggo. Ngu merengga ngu ooreri biyomi oorengo. Ataga, ene ya biyomimo oorootenggokuno, ngu wirikoyeroyingo narungga, ngu sobowoororootenggo.

5 Oni simoo bare kurimi nguya, ene kuri, Anut kootu inoro, ene muri biyomi ma yokoyingo. Kini, ene muri biyomi, ngundiro tetoyi, Anutdo sono tuwi urungga tetoni, nguno oonooteyingo. Ene, Nowando ngu, Anutro mandeni murini gome nenengo, ngu oni simoo bareno wesiyoro eyingo. Ngundiro nguro, Anutdo Nowa sobowooro, ngunonggo Nowa ko simoo bare kandegura gidemboro eraya, ngundo nangge, ene gome oruwonggo.

6 Anutdo Sodomu Gomora endemo oni nguya, muriye
biyomi oorengo teyingo, nguro ngu, ene wirikoyerootoni,
oni simoo bare bidodo yomburiyerowo. Ende ururu eraya,
ngu Anutdo debo yokayingo. Ngu ende erayaga ngu kingo
nomboyi biruwo nangge teyingo. Nguro enengo weti mbum-
buwayari, nguro gumi biyomi kowuri yunootoni, ene biyomi
tero oonooteyingo. Ngundiro nguro, kootu onindo, Anut
kootu inoro ngu, ene komo kurimi onindo biyomi tero, nguro
ogingo gumi yoyingo. Nguro ingondudu teyi! Ngungga
ngu, Anut yokoro kootu inoro, nguro kowuri gumi komo
kootuyisina yoweroyi nguro gabogaboyi.
7 Ene Anutdo ngu oni nenengo, Lot oningga, ngu yootoni,
ene ma biyomi yero oonooteyingo. Lotdo oni, nguro sebo
barese muriye biyomi, nguro newende kowuri ingoyingo.
8 Yo, ngu oningga ngu, ene oni gome nenengo, ene oni
biyomi ngu kewooroyemo oruwo. Lotdo suwooyi sano oniro
muriye biyomi ngu kenoro, ko naru bidodomo ngu, ene
mandeye biyomi, ngu ingoro, nguno ngu, ene newende
ogingoyingo.
9 Nguno oo bidodo, noore oo eraya ingooteto. Oni Anut
keyootenggoku, nguro towootowoo eneno tunooteteku ngu,
Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo ene ngu towootowoo
ngu mete andangewa. Noorendo gura nguya ingootetoku,
Oo Bidodo Simburi, ngundo ngu oni biyomi, nguro muriye
biyomi ngu, ene kuri kenoro ingoyingo. Nguro ngu, ene wen-
dangero, gumi biyomi wirikoyeroyingo narunggano nguno,
wenga yunoweroyi ngu sobowoowa.
10 Oni gidarega ngu, ene kowuri urungga oorengo
yowanggo. Ngu oni ngu, ene oo kenomayingoro nowoon-
doye uruteteku, muri biyomi sugabododo oorengo ngu
keyoro, sebo barese tero, ene ingootoyi, Oo Bidodo Sim-
buri, nguro manggowo ngu kingo oo ngundiro tete. Ene
windawinda tero, enengo ingondudu nangge keyootenggo.
Ene Anutro sambono Engel oni, nguro ma sosorero, eneya
kootuyisina ero yomooyunootenggo.
11 Anutro sambo endemo, Engel oni yanggangoye, ngundo
etuyeroyingo oni godange biyomi, ngu hamoo oorengo
dagayerootenggo. Yo, hamoo, Sambo endemo Engel oni
ngu, ene yanggangoye urungga oorengo, ene Oo Bidodo
Simburi doongeyimo, nguro eneno yosanggaweroyi mande
ma ewanggo.
12 Ngu etuyeroyingo oniro mande godange, ngu nusako
koki, nguro ingonduduye kini ngundiro. Ene oo ngu ma
ingootenggoku, nguro koyi tero, mandeni biyomi etenggo.
Ngundiro nguro, Anutdo, oni ngu yutomukowa. Nusako koki
ngundiro, ene nga merako tunootetoyi, onindo yodowooro

yutomukootenggoku ngundiro.
13 Ene muri biyomi guradiro guradiro tetenggoku,
ngundiro nguro, Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo
enengo muriye biyomi ngu wendangero, ogingo gumi
yunowa. Sa naruno, ene sebobarese muri biyomi tero, yeya
oo netenggoku, naruno ngu, ene sono kowoo oowooyingga
oorengo nero, oowari oo oowooyingga netoyi, nguro, ye
oyimo yoyingo. Ngu godange oni, ngundo ngundiro muri
tewero, ngu oni oni tetenggo.
14 Enengo doongeye, ngu suwooyi sano barese teweroyi,
nguro endeyoweroyi, nguro doongetetenggo. Enengo
doongeye ngu, ene muri biyomi weti mbumbuwa, ngu ma
yokootenggo. Hamoo oorengo kini. Ene suwooyi sano
oni nowoondoye yanggango kini ngu ganaganayeroro ngu
yowoosootoyi, nguro ene nguya muri biyomi nguno weti
mbumbuwa tetenggo. Enengo nowoondoye ngu, ene kuri
oni oo kenomayingoweroyi murimo nguno kumooyingo.
Ngundiro nguro, Anutdo ngundiro oni ngu, hamoo oorengo,
ngu ogingo urungga gumi yunowa.
15 Ngu oni ngu, ene Anutro oore nenengo ngu, kuri
yokoyingo. Ngundiro nguro, ene oororo kakabetero oo-
rootenggo. Enengo muri biyomi ngu, Belam, Biyo nangoni
ngundiro. Ene muri biyomi tero, nguro uriyoweroyimboro
teyingo.
16 Ngundiro nguro, Anutdo Belam mamanangoro teyingo.
Belamro Hos gura oowooyi Donggi, Anutdo yeni, mande
ero Belam mamanangoyingo. Yo, ngu Donggiga, ngundo
oni manggowo ngundiro, ngu oningga ngu mamanangoro,
nguro muri biyomi, ngu gosiyoyingo.
17 Ngu godange oni ngundo, ene oni simoo bareno eyingo.
Noorendo ye hoorooweyeroro etuyerootooye, ye Anutro
mande muri nenengo, ngu gome ingoro keyowanggo. Ene
ngundiro ero, ene oo ewonggoku, ngu ma teyingo. Ngu
oni ngu, ene sono mere kuri dikooro, kingo mereyi nangge
ngundiro. Ene ngu goboore doogo urunggado uwootoni,
toongero, sono kini teteku ngundiro. Anutdo ene ende
gura yomosiyoyingo, ngu suwoo ooreri biyomi oorengo,
nguno ngu, ngundiro oni, ngu uro, Anut yokoro, oriroko,
oruwanggo.
18 Ngu oni ngu, ene kingo meno manggaru tero, hamoo
mande nenengo kini ngu ero endeyoro, ko sebobarese
teweroyi muri biyomi, nguro oni songo ganaganayerootoyi,
ene nguya muri biyomi ngu tetenggo. Nguno ngu, nowoon-
doye sanggawetoni, ootoogero, doongeye uruteweroyi muri
guradiro guradiro goweyeboromu, ngu tetenggo. Ngu mur-
ingga nguno, ene oni nowoondoyemo hamoo teyingo, oni

keta ngu yowoosootoyi, ene ataga, ene oororo, ngu muri
biyomingga ngu ko keyerootenggo.
19 Ngu godange oni, ngundo oni simoo bare mande go-
dange, ero ewonggo. Yengo ingonduduye nangge keyoyi.
Etoyi, ene oo muri biyomi merako ngano oorooteku, ngundo
ngu, godange oni ngu soboyeroote. Ndawu muringgado ye
soboyerootoni, ye ngu newendemo ootooro, ye nguro kingo
kirikiri oni tero oorootenggo.
20 Kuri ene nowoondoye yowoorengoro, ene noorengo
Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, noorengo
yoyoweroyi oningga, nguno nowoondoye hamoo teyingo.
Nguro ngu, ene merako ngano, ene muri biyomi kootu in-
oyingo. Ene ataga, Yisasro murini gome, ngu kootu inoro, ko
muri biyomingga, ngu ko tetenggo. Koretero ngu, ene muri
biyomi teyingo ngu woorogongoro, ene biyomi oruwonggo.
Ene kootuyisina ko oororo, muri biyomi teyingo, ngu ko
woorogongoro ngu, asa, ene biyomi oorengo oriyingo.
21 Ngu oni, ene Anutno newende hamoo ma tero ngu,
ngu hamoo biyomi. Ene oni Anutno newende hamoo tero,
ngunonggo, ene kootu inoro, ene weti mbumbuwa ko teteku
ngu, asa, ngu hamoo biyomi oorengo.
22 Ngu muringga, ngu eneno tunooteyingo. Ngungga ngu,
hamoo mande ngandiro: sebo mindero yokowaku ngu, ene
ko oororo newa, eyingo. Mande gura nguya ngandiro ete. Bo
ngu, ene kuri sono gimuro yokoro ngu, ene ko oororo, mera
nogoru biyomi oorengo, ngu ko gimuro ooroote, ero eyingo.
Ngu godange oni ngu, ene ngundiro. Ero eyingo.

3

Hamoo Oorengo Oo Bidodo Simburi Ngu Ko Ombuwa

1 Ye Kristen dobookurine oorengo, nga so uyingga nga, ngu
nakaya, erayayiga nakangoro ngu, no ye yunooteno. Nga
so uyi nakaya eraya ngano ngu, nondo yengo nowoondoye
yokutuwooro ngu, yengo ingonduduye yoonenengootoyiga,
metemi tunooteni, ero nguro nakangooteno. Nguro ngu, ye
mande ngu ko ingonduduwooro oruwanggo.
2 Nondo ngu, yendo ngandiya ingoyi ero ingooteno. Oo
kootuyisina tunooteweroyi, nguro ye ngu ingondudu teyi!
Nga ngu, Anutro ingondudu eyingo oni kundingiyi, ngundo
kuri yootunoro ewonggo. Oo Bidodo Simburi, noore ko
yoyoweroyi oni, ngundo nguya, nga enengo ko ombuweroyi
mande Aposel oni manggoyemonggo kuri yunootoyi, in-
gowonggo. Ngu nguya ye komo nguro ingondudu teyi!
3 Koreteya ngu, ye komo nga ingoyagogo naru wengamo
ngu, oni kootuyisina yomooyunoro, mande eyingo oni ngu

omburo, enengo ingonduduye biyomi ngu keyoro, ene Yisas
ko ombuweroyi nguro yomooyinoro ewanggo.
4 Ene Yisas ko ombuweroyi kuri eyingo ngu, ene ko
ombuwa bine? Arisa, ene ndano ooroote? Ene ngano
kini. Kurimi osisambaye kumootoyi mereyeroyingo. Enengo
biye, ngu ko keta oorootenggo bine? Ataga, nga oo bidodo
kurimimonggo, Anutdo oo yeyingo, ngundiro oodoni, om-
buro ataga nga. Ngungga ngu godange oni ngundo ngundiro
eyingo.
5 Ene mande ngundiro ewonggoku, ngu hamoo kini.
Anutdo oo kuri yeyingo ngu, ene mete yowoorengoro,
gura yeyingo. Ngu godange etuyeroyingo oni ngundo
gome ingowonggoku, ene mande hamoo unggaranggara
tero, ataga, ene oo ngu, ingowero, yokootenggo. Kuri
kurimi oorengo, Anutdo etoni, sambo ko mera tunootewo.
Yo, etoni, mera ngundo sono newendemonggo tunootewo.
Anutdo ngundiro tero, sono wesoosoowooro, mera tetoni,
tunooteyingo.
6 Ko nguya, kootuyisina naruno ngu, Anutdo etoni, sono
ngundo mera bidodomo, sono tuwi tero, ngundo oo bidodo
yomburiyoyingo.
7 Yo, Anutdo kuri etoni, ngu oo ngu tunooteyingo.
Ngundiro nangge, ene mande gura nguya etoni, sambo ko
mera, ngano oorooteku ngu ngundiro oode, yade oororo
wirikoweroyi naruno, ngu kinitemukowa. Ngu naruno
nguno, Anutdo sambo mera kuri yeyingo. Ataga, kenoote-
toku, nga ngu demukootoni, ko oni, ene kootuyinootenggoku, ngu wirikoyerootoni, oonootewanggo.
8 Ene, ye Kristen dobookurine, nga oo nga gura ye komo
ma ingoro yokowero. Oo Bidodo Simburi Simbunani,
doongeyimo ngu, ngu ngandiro: Naru guranangge ngu ene
ingootoni, 1,000 dagoma ngundiro tete. 1,000 dagoma ngu
enendo ingootoni, sa naru guranangge ngundiro. Enengo sa
ngu noorengo sa ngundiro kini.
9 Oo Bidodo Simburi Simbunani, ngundo mande gu-
ranangge ero gosiyoro ngu, ene ko ememangge ma tewa.
Oni gidaregado ene ko tewero ingondudu tero, ene ko
ememangge tetenggoku, ngundiro kini. Kini, naru rogoyimo
ewoku, tunootetoni ngu, ngu naruno nguno, ene komo ko
ombuwa! Ene ataga ene oni simoo bare soboyerootoni,
nowoondoye yowoorengoro, eneno hamoo teweroyimboro,
nguro soboyeroote. Anutdo oni oonooteyi, ero ma ingoote.
Ngundiro nguro, ene soboyeroote.

Sambo Mera Nga Ngu Kinitewari

10 Ene Oo Bidodo Simburi, nguro ko ombuweroyi, narun-
ingga ngu, yakaka onindo suwoono torige ombutenggoku
ngundiro. Noorendo yakaka oni ombuweroyi naru, noore
ma ingootetoku, ngundiro nangge, Oo Bidodo Simburi ko
ombuweroyi naruni, ngu ma ingooteto. Ngu narunggano
nguno ngu, sambo pokomero ngguyi urungga uro, ng-
gorongero ombuwa. Nguro sa, kombo, tootu ngu bidodo
de dero, ngundo demukootoni kinitewa. Merako ngano, oo
bidodo yetoni, oorootenggoku, ngu oo ngu bidodo de dero,
ngundo demukowa.
11 Yo, ngu oo ngu bidodo, Anutdo komo temukowa. Ene oo
tewero ewoku, ngu hamoo tetoni ngu, asa, ene ye ngu komo
ndadiro tero oruwanggo? Ye ngu komo muri gome nenengo,
nguno ooroya ombuya teya, ye oo bidodo teweroyi, nguro
Anutro oowooyi bingami okooyi.
12 Ye komo Yisas ko ombuweroyi narungga, Anutdo
narungga rogo tewoku, nguro hahangeya sobowooyi.
Ndadiro nguro, ngu naruno nguno nangge sambo dero
kinitetoni, de kookingo oorengo, ngundo ngu bidodo
demukoro, yowoorengoro sonoyi yemukowa.
13 Ene Anutdo kuri eyingo, ene sambo ketamu, mera nguya
ketamu ko yeni tunootewari, ero eyingo. Ngu musiyo keta
nguno, oni simoo bare bidodo, Anutno nowoondoye hamoo
tero, muri nenengo nangge nguno tero oruwanggo. Noore
ngu ooga ngu nangge sobowoowato.

Noore Komo Ingonda Oorengo Terogogo, Urungga Oo Bidodo Simburi Simbunani, Ngu Sobowoowato

14 Arisa, ye Kristen dobookurine, yendo nga ooga ngaro
sobowooro oorootenggo. Ye komo ko yanggango teya, gome
nenengo oriyi. Oo biyomi guraro, yengo nowoondoye yeyi
ma biyomi yewero. Ye komo Anutya nowoondoye gobooro
siyero oodoyi, Anutdo kootuyisina ye ngundiro gome oodoyi,
yeyororuwa.
15 Oo Bidodo Simburi, ngundo ngu ene noore ememangge
soboyeroroote. Ndawugaro nguro, ye komo enendo ko
yoyoweroyi ngu muri ngu gome ingoyi, ero ingoote. Anutdo
ene kuri ingoyingo gome ngu, noorengo doboonani oorengo,
Pol inoyingo. Nga mande damoni ngandiro nakangoro, ye
yunoyingo.
16 Yo, enengo so uyi nakayani bidodo ngu, ene nga oo ngaro
nangge, ero nakangoote. Ngu hamoo, nakaya nguno, mande
gidarega ngu tunoo oorengo ma tunooteyingo. Ngu oo
ngu etuyeroyingo oni godange, ngu ingonduduye kini tero,
Anut doongeyimo, enengo endeyoyingo, ngu nenengo kini,
ngundo ngu, Polro mandeni nenengo nakangowoku, ngu

yowoorengoro, ngu muri nenengo yomburiyoyingo. Ene
ngundiro tero, ko Anutro mande gidarega nguya, enengo
bukno oorooteku, ngu yomburiyootenggo. Nguro ngu, ene
oonootewanggo.
17 Arisa, ye Kristen dobookurine oorengo, ye ngu kuri
ingowonggo. Nga oo nga kootuyisina tunooteweroyi, ngaro
ye kuri ingoyingo. Ngundiro nguro, ye komo nguro ingonda
teyi! Kinitetoni, ngu mande hamoo andangero yokootenggoku, nguro godange oni, ngundo ye ganayerootoyi, nguro
ye ingonduduye buribari tero, yanggango ma ootooro,
towootowoono sorewanggo.
18 Ye ngu, Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguro sumangeni, ko noorengo ko yoyoyingo oni, Yisas Krayis, ngu
ye ingootenggokungga nguya oriyi. Ngundiro tetoyi ngu,
Krayis, yengo nowoondoyi tero, sumange urungga yunoro,
yade oororo, urungga oorengo tunootewa. Ye nguno ngu,
Krayisro gome oorengo ingororuwanggo. Yisasro nangge,
noore enengo oowooyi bingami okoowato. Yo, noore ataga,
ene oowooyi bingamini okooro, yade yade oororo, sugi
sugi oruwatoku, noore nguro ingowero. Ngu oo nguro, no
Anutno yeya, ngundiro yemboongeyingo. Ngu hamoo.

1 Yon
Yonro Nakaya Koretero Nakangoyingo

1 Yonro Mande Tabango

Yon ngu kuri dogoni yeyingo, ngu naruno nguno, ene nga so uyi koreteroga, nga nakangoro, Esiya merako oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro soweyoyunoyingo. Ngu narungga ngu, Yon ene Epesas endemo nguno oruwo.

Yonro ingonduduni ngu eraya. Ingonduduni gura ngu, ene oni simoo bare Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro mande yanggango eyingo. Ene kuri nowoondoye hamoomonggo Anut inowonggoku ngu, gome oorengo. Ataga ngu, ene enengo oni nguro nowoondoyi oorengo tetenggo. Yonro ingonduduni gura ngu, etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi, ero eyingo. Ngu etuyeroyingo oni godange, ngundo ngandiro etenggo. Noorengo gowenani biyomi oorengo oorooteku, muringga nguno ngu, Yisas ene oni noore ngandiro, ma tunootewa. Ene ngu, noore ngandiro ngu, enengo goweyi ngu songo guradiro oorengo, ero eyingo. Ngu godange oni etuyeroyingo gidarega, ngundo ngu, ngandiro ingootenggo. Ingoyingo urungga yoweroyi ngu, hamoo oo koreteyingo, ero ingootenggo. Nowoondoyi teweroyi muringga ngu oo bodaga nangge, ero etenggo. Ene oo metemi nguro ma ingondudu tetenggo. Ngu oni gidarega ngu, ene Krayisya mundiyi tetenggo. Ngu muringgano, nguno ngu, Yondo oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu hamoo mande nenengo oorengo ngu, ero etuyeroyingo. Nguno ngu, godange oni etuyeroyingo, nguro muriye biyomingga ngu yootunoro, tunoo oorengo etuyeroote.

Nga buk ngaro mande gumi gumi ingoweroyi, ngu ngandiro ooroote:

* Hamoo ingondudu oorengo ngu, nga so uyingga ngano ooroote. 1:1-4.

* Soru himi nguro mande murini, ko ooreri nguro mande murini, ngu ngandiro ero ingowanggo.1:5-2:17.

* Ene komo Krayisro mundi tetenggoku simoo bare, nguro ingonda teyi, ero mande eyingo. 2:18-29.

* Nooreya eyingo, noore mete Anut nangoni ngu wirikoro, ko Setanro nangoni nguya wirikowato.3:1-4:6.

* Anutdo ngu nowoondoyi teweroyi muringga, nguro simburi oorengo. Ngu muringga ngu gome oorengo, nguro noore nguya ngundiro nangge, dobookurinanimboro nowoondoyi teyunoro, nguro ingowato. 4:7-5:5.

* Oo kabusagobo mande eyingo, Yisas Krayis oowooyi bingami ero okooweroyi, ko suwooyi sano sugi sugi keta oruweroyi, nguro mande. 5:6-21.

Suwooyi Sano Keta Oruweroyi Nguro Mande

1 Nga Mandega Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga ngu, noorendo wesiyoro ero etuyerootetoku ngu. Nga oo nga kurimi oorengo oruwoku, ngu noore ingoro, doongenanimbo nguya kenoyingo. Noore kandenanimbo nguya dowooro kenoyingo.*

2 Ngu Suwooyi Sano Oruweroyi Ketangga ngu, tunoo oorengo endesina tunootetoni, noorendo ngu kenoyingo. Ngundiro nguro, ngu Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga, nguro mandeni, yeno wesiyoro, ero etuyerooteku ngu. Ngu ene kurimi enengo eweyi Anut tanggeyimo oode, ngunonggo, ene nooreno tunootetoni, noorendo ene kenoyingo.

3 Noorendo ene kenoro, mandeni nguya kuri ingoro, nguro noorebana, yeno nguya, nguro mandeni ero etuyerootetoku ngu. Nguno ngu, ye nguya enengo mandeni ngu ingoro, nooreno ombutoyiga, nooreya nowoondonani guranangge yewato. Ngunonggo, noorengo bidodo nowoondonani guranangge Awananimo yero, ko, enengo Nangoni, Yisas Krayisya, gobooro oruwato.

4 Noore mande nga nakangootetoku, nguro noorengo oni oni tetetokungga, ngu gome oorengo tunooteni.

Noore Komo Soru Himimo Oruwato

5 Anutro Nangoni, ngundo mande, nga etoni, ingoyingo. Nguro noorebana yeno ero etuyerooteto. Ngu ngandiro: Anut ngu soru himi oorengo, hamoo oorengo, Anutno ooreri bodaga kini.†

6 Ene noorendo ngandiro ewato. Noore Anutya nowoondonani gobooro guranangge ero ngu, ko, noore suwoo ooreriko endeyowatoku ngu, arisa, noorengo mandega etetoku, ngu godange oorengo eteto. Yo, noore ngundiro ero ngu, asa, Anutro mandeni murini, hamoongga ngu nowoondonanimo, nguno ma ooroote.

7 Ene, Anut, enengombo soru himi oorengo. Nguro ngu, noore enengo soru himimo endeyoro, ootooro ngu, asa, noore dobookurinanimboya nowoondonani gobooro guranangge siyero oruwato. Nguno ngu, Anutro Nangoni, Yisas, nguro sidu darowo, ngundo noorengo weti

---

* **1:1:** (Suwooyi Sano Keta Oruweroyi Mandega ngu, Yisasro ngundiro ete).
† **1:5:** (Anut enengo mandeni murini, ngu nenengo oorengo ngu, soru himi ngundiro).

mbumbuwa bidodo sonowooro, andangewoku, ngunonggo
noorengo nowoondonani gome metemi sarayi tunootete.
8 Noore weti mbumbuwa kini, ero ewatoku ngu, asa,
noorengombo noorengo nowoondonani ngu ganangoro, go-
dange eyinooteto. Nguno ngu, hamoo mande ngu nowoon-
donanimo hamoo oorengo kini.
9 Noorengo weti mbumbuwa teyingo ngu, suwooyi sano,
Anutno noorengo biyominani ngu yootunoro ewatoku ngu,
asa, Anutdo newende hamoomonggo, noorengo weti mbum-
buwa andangero yokoro, ene noore ma yoyokowa. Kini,
Anutdo enengo muri gome nenengo, ngunonggo, nooreno
muri oo biyomi ngu bidodo sonowooyunoro yoyeni, noore
oni gome metemi oorengo tunootewato.
10 Noore weti mbumbuwa ma teteto, ero ewatoku ngu, asa,
noore Anutya godange oni, ero oowooyi biyomi ewato. Yo,
ngundiro etooye ngu, asa, enengo mandeni, noore nowoon-
donanimo hamoo ma ooroote.

2

Krayis Ngu Noorengo Hoorooweyeroyingo

1 Ye nenengo Kristen simoone, no nga mandega, yengo
nakangoyunootenoku nga ngu, ye weti mbumbuwa ma
tewero, ero nakangooteno. Ene oni gura weti mbum-
buwa tewaku ngu, noorengo hoorooweyeroyingo oni, ngu
Awanani, Anut tanggeyimo, eneya gobooro oorooteri. Ngu
oni gome nenengongga, ngu Yisas Krayis.
2 Ngu Yisas Krayisngga, ngundo noorengo weti
mbumbuwanani, nguro kowuri urungga koorowooro,
wetinani andangeyingo. Yo, ene noorengo weti mbumbuwa
ngu andangero, ko, mera bidodomo oni simoo barero
weti mbumbuwaye nguya, ngu bidodo andangeyunoro
hoorooweyeroyingo.

Oni Anut Hamoo Ingooteku Ngu, Ene Anutro Murini, Ngu Keyoote

3 Ene noore Anutro mamana mande ngu keyowatoku
ngu, asa, noorengombo Anutro murini, ngu gome oorengo
ingowato.
4 Ene oni gurado ewa, no Anutro gome ingooteno, ero,
ene Anutro mamana mandeni ngu ma keyoro ngu, asa, ene
godange oni. Ngundiro nguro, Anutro hamoo mande ngu,
ene newendemo nguya kini.
5-6 Ene oni gura Anutro mande ngu gome ingoro, keyoro
ngu, asa, ene newende bidodo Anut inoro oorootekungga,
ngu hamoo noore ingooteto. Ndadiro nguro, noore enedodo
Anut newendemo uro oorooteto. Ene oni gurado ewa, no

Anutya oorootero, ero ewaku ngu, asa, ene Yisas Krayisdo gome nenengo endeyoyingo, ngundiro oorengo nenengo endeyowa.

7 Ye Kristen dobookurine, nondo mamana mande nga keta, amana gura, yengo ma nakangoro yunooteno. Kini, nga mamana mandega nga, ngu yendo kurimi oorengo nga mamana mandega nga yoro, kandangero ingoyingo.

8 Ene nga mamana mandega, ataga nondo yengo nakangootenoku nga, ngu mamana mande keta gura. Noore ingooteto. Nga ngu, Yisas Krayis, enengo koni, ngundo nowoondonanimo ko tete. Ngundiro nguro, noore gome oorengo nowoondonanimonggo hamoo ingooteto. Nga mamana mande ketangga nga, ngu ene hamoo oorengo, ero ingooteto. Yo, Anutdo Setanro ooreri, yeni kinitewero tero, ngunonggo soru himi yeni, tunootewero tete.

9 Ene oni gurado ewa. No soru himimo oorooteno, ero, ene dobooyi guraya sanggiri tero, boguwoowaku ngu, arisa, ene komo ooreriko uro ooroote.

10 Ene oni dobooyi nowoondoyi teyinooteku ngu, ene Anutro soru himimo ooroote. Soru himimo endeyoro oode, ene mereno ma sorewa.

11 Ene oni gura dobooyiboya newende biyomi ingoro, oorootekungga ngu, ene ooreriko ooroote. Yo, ooreri ngundo ene newende doobengootoni, nguno ene oore erewero, wenonoro ooroote. Ndadiro nguro, ooreri ngundo doongeyi kuri doobengoro yokoyingo.

12 Ye noro simoone ngu, Anutdo Krayis oowooyimo, yengo weti mbumbuwaye kuri andangeyunoyingo. Ngundiro nguro, nondo nga mandega nga, yengo nakangoro yunooteno.

13 Ye awa awaye, ye ngu oningga (Krayis), ngu kurimi oo ma tunooteyingomo oruwo. Ene oode omburo ataga, nguya oorooteku ngu, ye nguro murini ingootenggo. Ngundiro nguro, nondo nga mandega nga yengo nakangoro yunooteno.

Ye simoo oore, nondo nga mandega nga yengo nakangoro yunooteno. Ndadiro nguro, ye Setanro yanggangoni ngu, ye kuri dagawonggoku, nguro no mande nga nakangoro eteno.

14 Ye simooye garo, nondo yengo nga mandega, nga nakangoro yunooteno. Ndadiro nguro, ye Awaro murini, gome oorengo ingootenggo.

Ye awa garo, ye ngu oningga ngu kurimi oo ma tunooteyingomo oruwoku, omburo ataga, nguya oorooteku ngu, ye nguro murini ingootenggo. Ngundiro nguro, no nga mandega, nga yengo nakangooteno.

Ye simoo oore garo, ye yanggangoyedodo, Anutro mande
ngu yengo nowoondoyemo nguno oorooteku, ngundo ye
Setanro biyomini ngu, ye kuri dagayingo. Ngundiro nguro,
no nga mandega, nga yengo nakangoro yunooteno.
15 Ye mera ngaro muri biyomi gura gura oorooteku,
nguro nowoondoyemo ma hahangero oruwero. Oni gura,
ene mera ngaro murini biyomi, nguro hahangero oo-
rooteku ngu, arisa, ene newendemonggo, Awaro nowoon-
doyi teweroyi muringga, ngu eneno kini.
16 Noore ingooteto. Mera ngaro oni nguro muri bidodo
ngu; goweye ngaro nowoondoye uru teweroyi; oo keno-
mayingoweroyi; enengo oo sitowi ngu kenoro, nguro oni oni
teweroyi muri, ngu bidodo Awanonggo, ma ombute. Kini,
ngu merako oni nganonggo tunootete.
17 Mera ngano oo oorooteku, ngu meradodo kinite-
mukowa. Yo, hamoo, oniro nowoondoye uru teweroyi nguro
murini, ko, doongeye gome teweroyi murini nguya kinitewa.
Ene oni gura, Anutro manggowo keyoro oorooteku ngu, ene
sugi sugi oruwa.

Krayis Yisasro Mundi Oni Ngu Kuri Tunootewonggo

18 Ye nenengo Kristen simoone, nga narungga nga ngu,
naru wenga namoko tete. Kuri, ye Krayisro mundi oni
gura tunootewerоyi, nguro mande ingowonggo. Ene ataga,
Krayisro mundi oni oowooyingga oorengo oorootenggo.
Nguro ngu, noore ingooteto. Naru wenga, ngu namoko
tunootewero teteku nga, ero ingooteto.
19 Yo, ngundiro oni ngu, noore kewooronanimonggo,
noore yoyokoro satenggo. Ndadiro nguro, ngundiro oni
ngu, noorengo oni nenengo kini. Yo, hamoo, ngu oni
ngu noorengo oni tetoyi ngu, ene suwooyi sano nooreya
oruwato. Ene noore kuri yoyokoyingo, nguro noore in-
gooteto. Ngundiro oni ngu, bidodo noorengo oni kini, ero
ingooteto.
20 Ye kuri, Yuka Kundingiyi yoyingo, nguro ye bidodo
enengo hamoo mandeni ngu ingootenggo.
21 Ye bine, hamoo mande, ngu ma ingootenggoku, no nga
mandega, nga yengo nakangooteno? Kini, ye hamoo mande
ngu kuri ingootenggo. Ene ye ingoyi! Hamoo mande ngu go-
dange mande nguno tunootewerоyi ereremo kini. Ngundiro
nguro, no nga mandega nga yengo nakangoyunooteno.
22 Oni oone, ngu godange oni? Ngu oni gidaregado
ngandiro etenggo. Yisas ngu ene Anutro simoo bare ko
yoyoweroyi oni kini, ero etenggo. Ngundiro oni ngu, ene
Krayisro mundi oni tero, Anut ko enengo Nangoni, Yisas
nguya, kootu inootenggo.

23 Oni gura ene Anutro Nangoni kootu inoro yokowaku
ngu, ene eweyi Anut nguya kootu inoro yokowa. Ene oni
gura ene Nangonimboro newendemo hamoo tewaku ngu,
ene eweyimboro nguya newendemo hamoo tero oruwa.

Yuka Kundingiyimbo Hamoo Mande Ngu Etuyeroote

24 Ye kuri mande ingoyingo. Ngu nowoondoyemo, nguno
gome dowootoyiga, sugi sugi ingonduduwooya oriyi. Ye
mande kuri ingowonggoku, ngu sugi ingonduduyemo gome
dowooro oruwanggoku ngu, arisa, Yisasdo, eweyi Anutya ye
soboyeroro, gome yodowootori, ye eneya oruwanggo.
25 Krayisdo noorengo sunggi mande, ngandiro ero gosiy-
oyingo. Ene sugi sugi keta oruweroyiga, ngu yunowero,
Krayisdo ngundiro eyingo.
26 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku nga ngu,
oni ye ganayeroro, ye yoyoro, muri biyomimboro oore, ngu
ye etuyerootenggo ero, nguro nakangoro yunooteno. Nguro
ngu, ye komo ingonda teyi!
27 Krayisdo Yuka Kundingiyi ye yunootoni, yoyingo, ngu
yeya oorootenggoku ngu. Ngundiro nguro, yengo in-
gonduduye ngu ma wenonootenggo. Kini, Yuka Kundingiyi,
ngundo suwooyi sano, oore oo gome ngu etuyerowa. Yuka
Kundingiyi, nguro mandeni ngu hamoo mande oorengo,
ngu godange kini. Ngundiro nguro, ye komo Krayisro
nowoondoyemo hamoo yanggango tetoyiga, ngunonggo,
Yuka Kundingiyimbo oo etuyerooteku nguya, ngundiya
nangge keyoyi.
28 Yo, ye noro Kristen simoone, ye komo Krayisya
nangge oriyi. Ngundiro tero ngu, asa, ene kootuyisina,
tunooteweroyi naruno, noore ene doongeyimo yanggango
dikaro, oyimo ma yowato.
29 Yendo ngandiro ingootenggo. Krayis, ngu oni gome ne-
nengo oorengo, ero ingootenggoku ngu, arisa, ye ngandiya
ingoyi. Oni ene muri gome nenengo oorengo ngu tero, ene
Anutro simoongo.

3

Ataga, Noore Anutro Simoongo Oruwato

1 Ye komo gome ingoyingo yoyi! Ndadiro nguro, Awanani
Anutdo noorengo nowoondoyi oorengo tero, ene newende
noore yunoyingo. Yo, Anutdo nooreya noro simoone, ero
eyunoote. Hamoo oorengo, noore Anutro simoongo! Mera
ngaro oni ngundo Anutro ma ingootenggo. Ngundiro nguro,
noorengo nguya ma ingootenggo.
2 Ye Kristen dobookurine, ataga nga ngu, noore Anu-
tro simoongo tero oorooteto. Ene kootuyisina, ndadiro

oruwatoku, ngu ma tunooteyingo. Ene noore ingooteto. Kootuyisina, Krayis ko ombuteku naruno ngu, noore hamoo oorengo kenoro, noore ene ngundiro oorengo tunootewato, ero ingooteto.

3 Oni bidodo, Krayisro doongetero, sobowooro, doongedoongoodoongo tero oorootenggoku, ngu songo songomo nowoondoye gome oorengo yomosiyororootenggo. Krayis, enengombo gome oorengo oorooteku, ngundiro tero oruwanggo.

4 Oni ene weti mbumbuwa tero endeyooteku ngu, ene Anutro mamana mande ngu tootoongoro, ma keyoote. Ndadiro nguro, weti mbumbuwa teweroyi muringga, ngundo Anutro mamana mande ngu tootoongoote.

5 Ye ingootenggo. Krayis ngu oni simoo bare bidodoboro weti mbumbuwaye andangeyunowero tunooteyingo. Ene Krayis bungomo, weti mbumbuwani gura ma oriyingo, ero ingootenggo.

6 Oni gura, newendemo Krayisro ingoro oorootekungga ngu, ene weti mbumbuwa murimo ma oruwa. Ene oni gura weti mbumbuwa, nguro murimo oruwaku ngu, asa, noore tunoo ingowato. Ngu oningga, ngu hamoo oorengo, Krayis ma kenoro ingoyingo, ero ingowato.

7 Ye noro Kristen simoone, ye ingonda teyi! Kinitetoni ngu, oni gurado ye ganayerowanggo. Ye ingoyi, Krayis, ene oni gome nenengo oorengo. Nguro ngu, oni ene muri gome nenengo teteku ngu, ene nguya oni gome nenengo.

8 Kurimi oorengo, Setando weti mbumbuwa tero oruwoku, ngundiro nangge, omburo, ataga, nguya weti mbumbuwa tete. Ngundiro nangge, oni simoo bare weti mbumbuwa tewero, hahangero tetenggoku oni, ngu Setanromu. Ngundiro nguro, Anutro Nangoni, ngundo omburo, Setanro murini, koni biyomi ngu toongooro, yokowero omburo, tunooteyingo.

9 Oni gura, ene Anutro Nangoni tero ngu, ene weti mbumbuwa muri biyomi ngu ma tero endeyoro oruwa. Ndadiro nguro, Anutro mandeni murini ngu ene newendemo oorooteku nguro. Ngundiro nguro, ene weti mbumbuwaro murimo ma oruwa. Ndadiro nguro, ene Anutro Nangoni oorengo.

10 Ndawu oningga ngu, Anut simoongo, ero noore ingowero ngu, ko, ndawu oningga, ngu Setanro simoongo, ero ingowero ngu, arisa, noore ngandiro ingowato. Oni ene mande muri gome nenengo ngu ma keyootekungga ngu, ene Anutromu kini. Ngundiro nangge, oni ene dobooyiboro ma nowoondoyi tetekungga ngu, ene Anutro oni nguya kini, ero ingowato.

Oni Dobooyi Nowoondoyi Teyinoweroyi, Muri Oorengo

11 Kurimimonggo, ye mande ngandiro ingoyingo. Noore
komo dobookurinanimboro nowoondoyi teyunowato.
12 Noore Keyinro murini, ngundiro ma tewato. Ndadiro
nguro, Keyin ngu ene Setanro oni tero oode, nguro ene
koneyo Ebel, ureni kumooyingo. Ndadiro tero nguro, ene
koneyo ureyingo? Keyinro murini, ngu biyomi, koneyo
Ebelro murini, ngu gome nenengo oorengo.
13 Ye Kristen dobookurine, mera ngaro oni biyomimbo,
yeya mundi tetoyiga ngu, arisa, ye nguro ma soriyokowero.
14 Noore ingooteto. Noore dobookurinani, nowoondoyi
teyunootetoku, nguro noore kumoo, nguro muri ngu kuri
yokoro, noore ataga, keta oruweroyimo tunootero oorooteto,
ero ingooteto. Oni ene dobooyiboro ma nowoondoyi tewaku
ngu, ene kumoo, nguro murimo ooroote.
15 Oni ene dobooyiboya sanggiri tero, newende biyomi
yeteku, ngu ngandiro. Anut doongeyimo ngu, ene newende-
monggo dobooyi ureni kuri kumoowo. Ye ngu ingootenggo.
Oni, ene oni gura, ureni kumoowaku ngu, ene newendemo
suwooyi sano keta oruweroyiga ngu Anutnonggo ombuteku,
ngu eneno kini.
16 Yisasdo enengo keta oruweroyiga ngu yokoro, noore
hoorooweyeroyingo. Noore nguno ingooteto. Yisasdo,
noorengo nowoondoyi tero kumooyingo, ngu nowoondoyi
teweroyi muri, ngundo noore etuyeroote. Nguro ngu, noore
nguya dobookurinani, hoorooweyerowero, meyero oode
kumoowato.
17 Oni gura ene mera ngaro oo moore, ene dobooyi gura
kenootoni oo kinitetoni, nguro ene ma nowoondoyi tero, oo
ngu gura ma inoro ngu, asa, noore kuri watayi. Anutro
nowoondoyi teyingongga, ngu ene newendemo ma ooroote,
ero ingowato.
18 Ye, noro Kristen simoone, noore mandeno ko
manggonanimbo nangge, dobookurinanimboro ma
nowoondoyi tero ewato. Kini, noore komo nowoondonani
hamoomonggo nguya nowoondoyi teyunoro, ko gome tero
hoorooweyerowato.

Anutro Nowoondoyemo Hamoo Tero Ngu, Anutro Ma Sosorewanggo

19 Anutdo newende noore yunootoni, nguno noorendo
enengo mandeni hamoo oorengo, ngu keyooteto. Ngundiro
nguro, noore eneya nowoondonani gobooro yero, enengo
imakeyingo murinimo oruwato.
20 Ngundiro nangge, noore biyomi gura tetooye, nowoon-
donani ngundo nguro wirikoyerowaku ngu, asa, noorengo

nowoondonani, ngu imakeyingomo oruwa. Ndadiro nguro,
Anutro nowoondoyiningga, ngundo noorengo nowoondo-
naningga ngu dagate. Yo, hamoo, Anutdo ngu oo bidodo
nowoondonanimo oorooteku, ngu ingomukoote.
21 Ye Kristen dobookurine, ene noorengo nowoondonani,
ngundo ma wirikoyerootoni ngu, arisa, noore Anut doongey-
imo yanggango dikawato.
22 Nguro noore oo guraro Anutno sumoo ero yemboonge-
watoku ngu, asa, ene oo ngu yunowa. Ndadiro nguro,
noore enengo mamana mande ngu keyoro, ngunonggo ngu
noorendo oo teweroyi Anutdo ingooteku, ngu teteto.
23 Enengo mamana mande ngu ngandiro. Noore komo,
enengo Nangoni Yisas Krayisro nowoondonanimo hamoo
tero, ko, noore komo oni dobookurinanimboro nowoondoyi
teyunowato. Enengombo kuri ngundiro eyingo.
24 Ene oni gura, Anutro mamana mande ngu keyowaku
ngu, asa, ene Anutya gobooro oodori, Anutdo ngu oningga
nguya, newendemo uro oorooteri. Anut enengo Yuka
Kundingiyi, noore yunootoni, noore Yukani ngundo etuye-
rootoni, ingooteto. Anut noore nowoondonanimo ooroote,
ero ingooteto.

4

Anutro Yukani, Ko, Yuka Biyomi

1 Ye, noro Kristen dobookurine, mera nga bidodomo,
ingondudu eyingo oni godange oowooyingga tunootero
endeyootenggoku, nguro ngu, ye nguro mande nguro
nowoondoyemo hamoo ma tewero. Ngu oni ngundo, yeno
omburo ewanggo. Noore Anutnonggo Yuka Kundingiyi
yunootoni, ngunonggo yeno eteto, ero ewanggo. Ene ye yuka
bidodoboro nowoondoyemo hamoo ma tewero. Kini, ye
komo yuka bidodo, towooyeroya kenoyi. Ene Anutnonggo,
bine ombute, ngundi, kini bine.
2 Ye mete Anutro Yuka Kundingiyi, ngu ngandiro in-
gowanggo. Oni bidodomonggo ewanggo, Yisas Krayis ngu
kuri oni kirarongo tunooteyingo etenggoku oni ngu, Anutro
Yuka Kundingiyingga, ngudodo oorootenggo.
3 Ngundiro nangge, oni bidodo, Anutdo Yisas merako,
ngano ma soweyoyingo, ero etenggoku oni nguno, yuka gura
eneno ooroote. Ene Anutromu kini. Ngundiro oni ngu,
Krayisro mundini oni nguromu. Kuri, ye Krayisro mundi
oni ombuwa, ero etoyi ingoyingo. Ene kuri omburo, ataga,
merako ngano oorooteku nga.
4 Ye noro Kristen simoone, ye ngu Anutromu, nguro
yendo ngu ingondudu eyingo oni godange, ero etuyeroyingo

ngu, ye kuri wongooyi uyingo. Ndadiro nguro, Yuka
Kundingiyingga, ye nowoondoyemo oorooteku, nguro yang-
gangoningga, ngundo Setanro yanggangoni merako ngano
oorooteku, ngu kuri dagate.
5 Ngu oni ngu, ene mera nogo ngaro oni. Ngundiro nguro,
enengo mande biyomiye nguya, mera ngaromu nangge.
Nguro ngu, mera ngaro oni biyomi, ngundo ngu, enengo
mande biyomi etenggoku, ngu ingootenggo.
6 Noore ngu Anutromu. Oni ene Anut ingootenggokungga,
ngundo ngu, ene noorengo mande nguya ingootenggo. Ene
Anutro oni kini ngu, ene noorengo mande nguya ma in-
gowanggo. Ngu sunggigano nguno, noore ingooteto. Hamoo
mandeboro yukani, ko, godange mandeboro yukani, ngu
nenengo oorengo wirikoro ingowato.

Nowoondoyi Teyingo Muringga, Anutdo Nguro Simburi

7 Ye Kristen dobookurine, noore komo dobookurinanim-
boro nowoondoyi tewato. Ndadiro nguro, oni dobooyiboro
nowoondoyi teyingo muringga, ngu Anutro murini oorengo.
Oni ene nowoondoyi teweroyi muringga, ngu keyowaku
ngu, ene Anutro nangoni tero, ko, ene Anutro murini nguya,
gome watayi tewa.
8 Ene oni dobooyiboro ma nowoondoyi tewaku ngu, ene
Anutro murini nguya, ma ingoote. Ndadiro nguro, Anut ngu
ene nowoondoyi teyingo muringga, nguro simburi oorengo.
9 Anutdo ngu noorengo nowoondoyi tero, enengo Nan-
goni guranangge yeni, ene merako ngano omburo, noore
enengo ketangga, ngu yunowero ombuyingo. Noore nguno
ingooteto. Hamoo oorengo, Anut ene noorengo nowoondoyi
urungga oorengo teyingo, ero ingooteto.
10 Noore koretero, Anutro nowoondoyi ma teyinoyingo.
Kini, koretero Anutdo noorengo nowoondoyi teyunoyingo.
Ndadiro nguro, Anut enengombo nangge, newende noore
yunoro, enengo Nangoni yeni, merako ngano omburo,
ngundo noorengo weti mbumbuwanani andangero
yokowero ombuyingo.

11 Ye Kristen dobookurine, ngu muringgano nguno,
Anutdo noorengo nowoondoyi teyunoyingo ngu etuyeroote.
Ngundiro nguro, noore nguya komo dobookurinanimboro
nowoondoyi teyunowato.
12 Oni gurado ene Anut kuri ma kenoyingo. Ene noore do-
boonani nowoondoyi teyunowatoku ngu, asa, Anut nooreya
oruwa. Yo, Anutro nowoondoyi teyingongga ngu, nooreno
gome nenengo enggedodo teroruwa.

13 Anut enengombo, enengo Yuka Kundingiyi yunoyin-
gongga, nguno noore ingooteto. Noore eneya oodooye, ene
nguya nooreno oruwa, ero ingooteto.
14 Noore enendo oo tewoku ngu kenoro, nguro mandeni
wesiyoro ngandiro ero etuyerooteto. Awando enengo Nan-
goni yeni, mera ngaro oni simoo bare bidodo, ko yoyowero
ombuyingo.
15 Oni gurado nguro mandeni ero ewa, Yisas ngu Anutro
Nangoni, ero ewaku ngu, arisa, Anutdo ngu oningga, ngu
newendemo uro, nguya oodori, ko Anutdo ngu oningga
nguya, gobooro oorooteri.
16 Ngundiro nguro, noore hamoo ingooteto. Anutdo
noorengo nowoondoyi teyingongga, ngu ingoro, noore
nguro nowoondonanimo hamoo tewa. Anut ngu nowoon-
doyi teyingo muringga, nguro simburi oorengo. Oni ene
nowoondoyi teyingo muringga, nguno oorootekungga ngu,
asa, ngu oningga ngu, ene Anutya oodori, Anutdo ngu
oningga nguya newendemo uro nguya oruwari.
17 Nowoondoyi teyingo muringga ngu, nooreno gome
nenengo oorengo tunootewaku ngu, asa, noore mera ngano
oorootetokuno, ngundiro muringga, yanggango urungga
tunootero, nguno noore Krayis enengo kirarongo oorooteto.
Ngundiro nguro, noore kootuyisina, wirikoyeroyingo naru
urungga nguno ma sosorewato.
18 Oni ene dobooyiboro nowoondoyi tero oorootekungga
ngu, ene dobooyiboya ngu ma sosorewa. Kini, ene
nowoondoyi teweroyi muringga, ngu gome oorengo tetoni
tunooteteku ngu, asa, ngundo sosoreweroyingga, ngu owero
andangetoni toongewa. Sosoreyingo, nguro damoni ngu
ngandiro. Oni ene weti mbumbuwani tewoku, gumi biy-
omi yoweroyimboro ingondudu tero, nguro sosorete. Yo,
hamoo, oni sosoretoyiga ngu, noore ingooteto. Nowoondoyi
teweroyi muringga ngu, eneno gome nenengo oorengo ma
tunootetoni, ooroote.
19 Anutdo koretero oorengo, noorengo nowoondoyi
teyunootoni, nguro noorebana dobookurinanimboro, nguya
nowoondoyi teyunowato.
20 Ene oni gurado ewa, no nowoondone Anut inooteno,
ero, ene dobooyiboya newende biyomi yewaku ngu, asa, ngu
oningga, ngu ene godange ewo. Ndadiro nguro, oni gura ene
dobooyi kenoro, nguro ene nowoondoyi ma teyinowaku ngu,
asa, ene Anut ma kenoweroyingga, ngu nguya, newende
inoweroyi, ngu ereremo kini.
21 Nga mamana mandega nga ngu, noore Krayisnonggo
yoyingo, ngu ngandiro. Oni gura, ene newende Anut inoro
ngu, asa, ene komo dobooyiboro nguya newende inoni.

5

Anutro Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngundo Mera, Ngaro Yanggangoni Dagatenggo

1 Oni bidodo, Yisas, Anutro Nangoni, ene oni Anutdo
noore ko yoyowero ero rogo teyingo, nguro nowoon-
doyemo hamoo tero, ene Anutro simoongo oorengo tero oo-
rootenggo. Yo, hamoo, oni bidodo ngu, enengo nowoondoye
ngu awaye ngu inoro, ngunonggo, enengo simoongo nguya
nowoondoye yunootenggo.
2 Ngundiro nangge, noore nowoondonani, Anut inoro,
ngunonggo, noore enengo mamana mande ngu keyoro ngu,
asa, noore ngu muringga, nguno ingooteto. Noore Anutro
simoongo, nguro nguya nowoondoyi teyunooteto.
3 Ene noore Anutro mamana mandeni ngu keyowatoku
ngu, arisa, noorengo nowoondonani ngu Anut inoro, nguro
enengo mamana mandeni, ngu keyoweroyi, ngu kowuri
kini.
4 Oni bidodo Anutro simoongo tero ootooro, ene mera
ngaro muri biyomi ngu andangero yokoyingo. Noore Anutro
nowoondonanimo hamoo tetetoku muringga, ngunonggo,
noore ebeno yanggango tero, mera ngaro muri biyomi ngu
dagateto.
5 Onendo, ene ebeno yanggango tero, ene mera ngaro muri
biyomi ngu dagawo? Oni, ene Yisas ngu Anutro Nangoni,
nguro newendemo hamoo tewokungga, ngundo ene mera
ngaro yanggangoni, ngu dagawa.
6 Yisas Krayis ene sono kundingiyi gimuweroyi, nguro mu-
rimo nguya omburo, ko, enengo sidudarowo de omukondi-
nonggo wendootoni, nguya ombuyingo. Ene sonoro muri,
ngunonggo nangge, ma ombute. Kini, ene sonoro murini,
ko, sidudaroro murimo, nguya ombuyingo. Yuka Kundingiyi
ngu, ene mande hamoo nangge eweroyi, nguro simburi. Yo,
Yuka Kundingiyi, ngundo ngu Krayisro murini, wesiyoro ero
noore etuyeroote.
7-8 Ngundiro nguro, mande kabusa ngu bidodo Yisasro ero
yootunoote. Ngu ngandiro: Yuka Kundingiyi, sono, sidudaro
ngu oo kabusaga, ngundo Yisasro murini, nenengo tunoo
etuyeroote.
9 Onindo mande ero wesiyootoyi, noore ingooteto. Ene
Anutdo mande, ero wesiyooteku, ngundo ngu, onindo
mande etenggoku, ngu hamoo oorengo dagayeroote. Anutdo
nga mandega ewoku nga ngu, ene, enengo Nangonimboro
mande eyingo.
10 Oni, ene Anutro Nangoni, nguro newendemo hamoo
teteku ngu, asa, ngu oningga ngu, ene Anutdo mandega we-
siyoro ewokungga, ngu ene kuri newendemo ingowo. Ene,

oni Anutro newendemo hamoo ma teyingo ngu, ene Anutro
Nangoni, nguro mandeni hamoongga Anutdo eteku, nguro
newendemo hamoo ma tete. Ngu muringga nguno, enengo
newendemo hamoo, ngu andangero yokootoni, nguro ene
Anutya ngandiro ewa, Anutdo godange, ero ete.
11 Ngu hamoo mandega Anutdo ero wesiyooteku, ngu
ngandiro. Anutdo ene kuri suwooyi sano keta oruweroyiga,
ngu yunoyingo. Ngu ketangga, enengo Nangonimo oo-
rooteku, ngu Anutdo noore yunoote.
12 Oni, ene Anutro Nangoni, ngu woorogongoro ngu,
ene ngu keta sugi sugi oruweroyiga ngu yowa. Ene oni
Anutro Nangoni, nguno ma woorogongoro ngu, asa, ene ngu
ketangga ngu ma yowa.

Noore Ingooteto. Noore Suwooyi Sano Keta Oruweroyiga Ngudodo Oorooteto

13 Nondo nga mandega nga, yengo nakangoro
yunooteno. Ndadiro nguro, ye Anutro Nangoni, nguro
ingootoyiga, nowoondoyemo hamoo tetoni, ye nguno hamoo
ingootenggo. Ye ngu suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu
kuri yoyingo, ero ingootenggo.
14 Nguro ngu, noore Anutro ingondudu ngu keyoro oode,
ngunonggo noore oo guraro Anutno yemboongewatoku ngu,
arisa, Anutdo noorengo yemboongengga ngu hamoo in-
gowa. Ngundiro nguro, noore Anutro ma sosorewato. Kini,
noore mete Anut tanggeyimo oorowuwato.
15 Nguno noore ingooteto. Ene noorengo kira eyingongga,
ngu bidodo ene ingowa. Ngundiro nguro, noore ngu in-
gooteto. Noore eneno oo gura yunoni, ero yemboongewa-
toku ngu, asa, ene oo ngu noore yunootoni yowato, ero
ingooteto.
16 Oni gurado dobooyi gura ngu weti mbumbuwa tetoni,
kenoro ngu, ene Anutno ngu oningga, hooroowero yem-
boongetoni, nguro Anutdo enengo mbumbuwani andangero
yokoro, enengo keta oruweroyi ngu inowa. Ene oni ene weti
mbumbuwa tewero hahangero oorooteku, oningga ngu,
hooroowero yemboongeweroyimboro ma eteno. Ngundiro
weti mbumbuwa, nguro oni kumooro, Setanro ende de
nombo ma kumooweroyimo, nguno uwero teteku, nguro
yemboongeyi, ero ma eteno.
17 Muri bidodo nenengo kini, ngu muri, ngu bidodo weti
mbumbuwa. Ene weti mbumbuwa gidarega, ngundo oni
yoyeni, Setanro ende de nombono ma uwanggo.
18 Noore ingooteto. Oni bidodo, Anutro simoongo tero
oorootenggoku ngu, ene weti mbumbuwaro murini, ngu
ma keyoro oorootenggo. Ndadiro nguro, Anutro Nangoni

enengombo enengo simoongo gome soboyeroote. Ngundiro
nguro, Setando kandeyi, ngu onino nguno yero ma yo-
dowoowa, ero ingooteto.
19 Noore ingooteto. Noore ngu Anutro simoongo oorooteto.
Ene oni mera bidodomo ngu, Setando nguro tabango tero
ooroote, ero ingooteto.
20 Yo, hamoo, noore tunoo ingooteto. Anutro Nangoni, ngu
kuri ombuyingongga ngu, ene noore ingondudu gomemu
yunoweroyimboro ombuyingo. Ngunonggo ngu, noore ngu
Anutga, ngu hamoo oorengo gome watayi. Noore Anut
hamoongga nguya, enengo Nangoni Yisas Krayis, nguya
gobooro oorooteto. Hamoo oorengo, ene Anut oorengo, ene
keta sugi sugi oruweroyi, nguro simburi.
21 Arisa, ye nenengo Kristen simoone, ye komo godange
anut nguro yengombo, yengo gome soboyeroyi! Ngu hamoo
oorengo, ero eteno.

2 YON
Yondo Nakaya Erayayiga Nga Nakangoyingo

2 Yonro Mande Tabango

Nga so uyingga nga ngu, Yondo ngu, ngundo ma eyingo. Ngangga nga ngu, no Yonnonggo ma ombuyingo. Kini, ngu ngandiro eteku, ngu nangge. Nga ngu nononggo ombute, ndawu oni tabango dogoningga, ngu gengo tabango, ero eyingo. Enendo nga so uyingga nga nakangoro, bare gura nguya, ko nambonimboya yunoyingo. Nga so uyingga nga, namoko kinitewero teteku, ngu naruno, ngu bare gura eneya gobooro bibiteworiku, nguya ete. Anutro ingoyingo oni, ngundo ngandiro eyingo. Yondo mandega ewoku, ngu hamoo baredoro ma ete. Kini, ene oni simoo bare nowoondoyemo hamoo tetoni, oorootenggoku wata erayayiga, nguro mande adingayi ete. Yondo ngu ete, oni simoo bare wata gurananggega Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu, ene komo dobookuriye nowoondoyi teyunoweroyi muri nguno nowoondoye hamoo yunoyi. Enendo nguya ete, ye komo etuyeroyingo oni godange watangga, nguro ingonda teyi.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ingoweroyi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-3.
* Nowoondoye hamoo oorengo dobookuriye yunoyi.1:4-6.
* Etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi.1:7-11.
* Okeyi ero mande eyingo. 1:12-13.

1 No Kristen oni, ngaro tabango koreteyingo, nondo yengo nga so uyingga nga nakangoro, ge bare urungga, geya simoonggeboya yunooteno. Anutdo geya simoonggeboya, ngu enengo ero, ye soreyeroro rogoyeroyingo. No hamoo mande ero, nowoondone ye yunoro, ngunonggo nakangoro yunooteno. Yo, noorendo oni bidodo hamoo mande keyootetoku, noore bidodo yengo nowoondoyi teyunooteto.*

2 Ndadiro nguro, Anutro hamoo mandega, ngu noore nowoondonanimo oorooteku, ngu nooreno suwooyi sano oruwa. Nguro ngu, noore yengo nowoondoyi teyunooteto.

---

* **1:1:** (Kristen oni tabango koreteyingo, ngundo Kristen pawa oowooyinggaro soboyeroyingo. Ngundo Kristen simoo bare, pawa gurano tabangoni nguya, gobooro nakangoro yunoyingo. Ngu ngandiro: bare urungga ngu, Kristen tabango oni, simooye ngu Kristen simoo bare, pawa ende gurano oorootenggoku, nguro eyingo.)

3 Anut Awanani nguya Yisas Krayis, Awaro Nangoni,
nowoondoyini ngunonggo sumange yunoro, nowoondoye
yeni, imakeyingo tunootete. Yo, hamoo, Anutro ku-
manangga nga, noore enengo hamoo mande keyoote-
toku, ngundo noore simoo bare songomboro nowoondoyi
teyunowato.

Noore Nowoondoyi Teweroyi Muringga, Ngu Komo Key-
owato

4 Yengo simooye gidarega, Anutro hamoo mande ngu
keyootenggoku, nguro no oni oni oorengo teteno. Yo, ngu
simoongge Awando mamana mande yunoyingo, ngu gome
nenengo keyootenggo.
5 Ngundiro nguro, ataga, ge bare urungga, no geya
ngandiro eteno. Noore simoo bare songo songomo, noore
bidodo komo dobookurinanimboro nowoondoyi tewato.
Nga nondo mamana mande keta gura ero, ma yunooteno.
Kini, kurimi oorengo, noore mamana mande, nga Anut-
nonggo yoyingo.
6 Nowoondoyi teweroyi muri, ngu ngandiro. Noore komo
Anutro mamana mande ngu keyowato. Kurimi oorengo, ye
mamana mande ngandiro ingoyingo. Ye komo simoo bare
songo, nguro nowoondoyi teweroyi muringga ngu keyoya,
endeyoya oriyi, ero eyingo.

Krayisro Mundi Oni, Nguro Ingonda Teyi!

7 Oni oowooyingga, noore ganayerowero, ende bidodomo
endeyootenggo. Ene ngandiro etenggo. Yisas Krayis, ene
oni kirarongo tunooteyingo, ero nowoondoyemo hamoo ma
tetenggo. Ngundiro etenggoku, oni ngu, ene godange oni
ngu, ene Krayisro mundi oni oorengo.
8 Ngundiro nguro, ye yengomboro ingonda teyi! Ye Anutdo
ko yoyowoku ooga ngu duwoo ma yokowero. Noorendo
ko yanggango tero, ye etuyerowootoku, nguro ooga ngu,
ye komo ngu bidodo gome yanggango dowootoyi, oo ye
yunowero ewoku, ngu bidodo yowanggo.
9 Ene oni gura, Krayisro mande gome yanggango ma
dowooro, ene ngunonggo mande gurano oorowuwaku ngu,
asa, Anutdo ngu oningga, nguya ma oruwari. Ngundiro
nangge, oni gura ene Krayisro mande yanggango dowooro
keyowaku ngu, arisa, Awa Anut enengo Nangonimboya, ngu
oningga, ngudodo gobooro oruwanggo.
10 Ene oni gura, ene Krayis oni kirarongo, tunooteyingo
mandega, ngu ma yoro, ene kingo yeno oorowutoningga
ngu, asa, ye ene kandeyi dowooro, yoro, yengo yano ma
uwero.

11 Ndadiro nguro, oni gurado, oni ngundiro ngu kandeyi
dowooro ngu, asa, ene ngu oningga nguro ingonduduni
biyomingga nguya soweyowa.

Mande Wenga

12 No mande oowooyingga yeno eweroyimu, ene no mande
nga nakangowero ma ingoro, nguro no yokooteno. Kini,
no nenengombo tanggeyemo toongero, yeyoro, yeya, nguno
noorengo nangge gobooro bibitero, mande ero ingoro, oni
oni urungga oorengo tewato, ero ingooteno.
13 Anutdo yengo gumooye kuri yootunoro, enengo
soreyeroyingo, nguro simoongombo nguya, ye
kambayerootenggo. Ngu hamoo.†

† **1:13:** (Gumooye, ngu simoongombo, ye kambayerootenggoku, ngu ngandiro. Gumooye ngu Kristen simoo bare pawa guraro tabango. Simoongo ngu tabango nguro Kristen simoo bare).

3 YON
Yondo So Uyi Kabusayiga Nga Nakangoyingo

3 Yonro Mande Tabango

Nga so uyi kabusayiga nga ngu, Yondo nakangoro ngu, enengo oowooyi so uyino ma nakangoyingo. Enendo ngundiro ewo, No, ndawu oni dogoningga, ngu gengo tabango oorengo ooroote, nga ngu, nononggo ombuyingo, ero eyingo. Nga so uyingga nga ngu, oningga oowooyi Gayiyus, ene newende hamoo teyingo, nguro nakangoro soweyoyingo. Ngu oningga, ngundo kongga tewoku, ko, Anutro ko oni ngu gome soboyeroro, oowooyi bingami okootoni, nguro enendo nguro oni oni teyingo. Ene oni gura ngu newendemo hamoo teyingo ngu, oowooyi Diyootirepis. Enendo ngu mande yanggango oorengo, ngu oningga, ngundo muri biyomingga tewoku, nguro eyingo.

Nga bukga ngaro mande gumi gumi ingoweroyi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-4.
* Gayiyusro oni oni teyi. 1:5-8.
* Yondo Diyootirepis bungomo sanggiri mande eyingo.1:9-10.
* Dimitiriyasro mande gome. 1:11-12.
* Okeyi ero, mande eyingo. 1:13-15.

1 No Kristen oni, ngaro tabango koreteyingo, nondo
Gayiyas gengo nga so uyingga, nga nakangooteno. Ge komo
nenengo Kristen doboone oorengo, no gengo nowoondone
hamoomonggo, ge gunooteno.
2 Ge noro Kristen doboone oorengo, nondo Anutno yem-
boongeteno. Gedo Gayiyasdo ko teteku, ngu yega, gome
metemi tunooteweroyimboro, ko, enengombo nguya gome
metemi orini ero, geno yemboongeteno. No kuri ingooteno.
Gayiyas, gengo nowoondoge hamoo teyingo, ngu gome yang-
gango, ero ingooteno.
3 Kuri dobookurine gidarega, nono mayero ero, geya
ngandiro ewonggo. Gedo Anutro mande hamoo muringga,
ngu keyoro endeyoote, ero etoyi, ingoro, nguro no gengo oni
oni urungga oorengo tewono. Ndadiro nguro, gedo Anutro
mande nenengo keyooteku, nguro ngundiro eteno.
4 Yo, no nenengo simoonemboro mandeye, ingoro ngu,
simoonembo hamoo mande muri ngu keyootoyi, no nguro
oni oni urungga tero, oorooteno. Yo, hamoo, ngu oni oni

tetenokungga, ngundo noro oni oni gidarega tetenoku, ngu dagayeroote.

Gayiyasdo Ko Gome Teyingo

5 Ge noro Kristen doboone, gedo Anutro ko oni gome soboyeroro kawararayerooteku, ngu kewooroyemo ko oni gidarega ngu amana tunootewonggoku ngu, ge watayi kini. Ene geno mayetoyi, gedo ene nguya gome hoorooweyeroote. Ngundiro muringgega, ngu gome oorengo.

6 Yo, Anutro ko oni gidaregado, ene Kristen simoo bare doongeyemo, gengo nowoondoyiga teteku, ngu yootunoro ewonggo. Ngu hamoo, gedo oo teteku ngu metemi, ene Anutro ko oni ootoogero, gengo ya yokoro, Anutro koni tewero satoyiga ngu, asa, gedo oo gidarega nguya ene hoorooweyeroya yunootooga, yoya sayi. Ngundiro muringga, teteku ngu, asa, Anutdo, nguro gome ingowa.

7 Ene nga kongga, ngaro oororo, ene Yisas oowooyi bingami ero okooweroyiga ngu tetenggo. Ene oni gidarega, Yisasro nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngu kandeyemonggo, oo gura ma yowero.

8 Ngundiro nguro, noore komo oni, ngundiro ngu hoorooweyerowato. Ngundiro muringgano nguno, noore Anutro hamoo mandega, ngaro koni nga gobooro yowuruwooro tewato.

Diyootirepis, Ene Muri Biyomi Teyingo

9 Nondo Kristen, simoo barero, mande gidarega nakangoro yunowono. Ene Diyootirepis ngu enengo koreteyingo oruwero ingoro, nguro ene noorengo mande ma ingoote.

10 Ngundiro nguro, no oororo, yeno toongero ngu, no enendo mande teteku, nguro mande yootunoro ewano. Enendo nooreya mande biyomi gura gura ero, konokono tero endeyoote. Ene ngu nangge ma teyingo, kini, enengombo Anutro ko oni yoyoro, enengo yano uro, ene nguya ma yomosiyeroote. Oni songo gidaregado, ko oni yoyoro, enengo yano uro, yomosiyerowero etoyi ngu, enendo ngu soreyeroro, ene, Kristen oni simoo bare kewooroyemonggo, nguya oweyeroote.

Dimitiriyasdo, Muri Gome Teyingo

11 Ge, noro Kristen doboone oorengo, ge mande muri biyomingga, ngu ma keyowero. Kini, ge komo mande muri gomengga, ngu nangge keyoya ko te. Hamoo, oni ene mande muri gome metemi teteku ngu, ene Anutro oni. Ngundiro nangge, oni ene mande muri biyomi teteku ngu, ene Anutro oni kini.

12 Oni bidodo, ngu Dimitiriyas, oowooyi bingami ero okootenggoku ngu. Ene ngu Anutro hamoo mandega, ngu

gome keyootoni, nguro Anutdo enengo oni oni tetoni, nondo nguya enengo oni oni teteno. Ge ngu ingoote, nondo mandega etenoku nga ngu, hamoo oorengo.

Mande Wenga

13 Nondo gengo mande oowooyingga, ewero ingootenoku, ene nondo ngu so uyimo nakangowero ma ingooteno.

14 Ndadiro nguro, no sodedomangge, no geno nguno oororo, geya gobooro bibitero, mande ero ingoweroyi, nguro ingooteno.

15 Gengo nowoondoge ngu ayibinonggo orini. Gengo, Kristen dobookurige, ngundo ge kambagerooteto. Nguro ngu, ge komo ooroya, noorengo Kristen dobookurinani, ngu bidodo songo songo kambayero. Ngu hamoo.

YUD
Yudndo So Uyi Nakangoyingo

Yudro Mande Tabango

Yemus koneyo bodaga ngu oowooyi Yud. Ngundo nga so uyingga nga nakangoyingo. Ene ngu Yemusga ngu, ene Yerusalemno oni simoo bare nowoondoye hamoo tero oruwonggoku, nguro tabango oruwo. Ingoyingo oni, oowooyinggado ngu Yud kenoro ingoro ngu, nga Yisasro koneyo bodagaku nga, ero ingoyingo. (Mak 6:3).

Nga so uyinggano ngano ngu, Yuddo ngu ndadiro oni simoo bare sowengga nowoondoyemo hamoo tetoni oruwonggoku, ngundo so uyingga eneno soweyowonggo. Enendo ngu, noore Anutdo weti mbumbuwanonggo, ko andangeyeroro, yoyoyingo muri gomenggano, nguno ewo. Enendo ngu mande ngandiro ingowo. Etuyeroyingo oni godange, ngundo omburo, enengo mandega, ngundo oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo gidega, ngu yomburiyerowanggo. Enendo ngu mande muringga nguro ingonda teyi, ero eyingo. Enendo ngu hamoo mande nguro yanggangoni, ngu Yisas noorengo kondimu gumi ngundiro tunootewa, ero eyingo.

Mande gumi gumi nga bukno ingoweroyi ngu, ngandiro ooroote:

* Kambayeroyingo mande. 1:1-2.

* Etuyeroyingo oni godange, nguro ingonda teyi. Ngundo mande etoyi ingoweroyi, nguro muriye, ko nguro mamana mande yomburiyoro ngu, nguro ogingo suwooyi sano yoro oruwanggo. 1:3-16.

* Oni simoo bare nowoondoye hamoo teyingongga, ngunonggo nangge yanggango dikayi. 1:17-23.

* Yisas Krayis, ko Anut, enengo oowooyi bingami, ngu nangge okooro oruweroyi. 1:24-25.

1 No Yud, no Yisas Krayisro ko oni. No ngu Yemusro koneyo. Nondo nga mandega nga, so uyimo nakangoro ye yunooteno. Ye simoo bare Anutro menongga ngu ingoro keyootenggoku, Awa Anut ngundo yengo nowoondoyi teyunootoni, ko Yisas Krayisdo ye soboyerootoni, oorootenggo.

2 No Anutno yemboongeteno. Anut, gedo nowoondoge ene yunoya, sumangengge imakeyingo, ngu eneno yetooga orini. Nguno ngu, enengo nowoondoyi teweroyi muringga yunootooga, ngu eneno oororo, urungga oorengo tunootero oruwa, ero yemboongeteno.

Oo Etuyeroyingo Godange Oniro Mandeye Nguro Ye Ingonda Teyi!

3 Ye noro Kristen dobookurine, koretero no yengo Anutdo,
noore ko yoyoweroyi kongga nguro mande nakangoro,
ye yunowero ingondudu urungga tewono. Ene ataga
no ngandiro ingoro, nguro no komo nga mandega nga,
ngandiro nakangooteno. Yengo mundi oni gidaregado
towooyerootoyiga ngu, ye komo yengo nowoondoyemo
hamoo teyingongga, ngu yanggango dowooyi. Ndadiro
nguro, naru gurananggemo nangge, Anutdo enengo oni
simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo muringga, ngu
yunoyingo.
4 Nondo nga mandega yengo nakangootenoku, nguro muri
ngandiro: Oo etuyeroyingo oni godange gidarega, torige
torige, ye kewooroyemo omburo, ene Anutro Kristen muri
nenengo, ko enengo nowoondoyini, yunoweroyi muringga
ngu yowoorengoro, torigemangge ene mande gura gura
etuyerowero ombuyingo. Ngundiro nguro, ene torige ye
kewooroyemo omburo, sebobarese muri biyomi, ko muri
biyomi gura gura nguya, ngu tero etuyerootenggoku, ngu
ye nguya, ngu mete tewanggo, ero tetenggo. Yo, ngundiro
oni ngu, ene Yisas Krayis nangge ngu oniro tabangoye ko-
retero, ngu noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, nguno
nowoondoyemo hamoo ma tetenggo. Yo, ngundiro oni ngu
Anutdo enengo muriye biyomi ngu kuri wirikoyerowoku,
ene nguro oonootewanggo.

5 Ye ngu oo ngu kuri ingootenggoku ngu, ene no yengo
ingondudu ko yokutuwooteno. Ngu ngandiro: Kurimi Oo
Simburi Urungga, ngundo Iserel oni Igipnonggo yoyootoni,
sayingo. Ene kootuyisina, oni simoo bare enengo ma ingoro,
nowoondoyemo hamoo ma tetoyi ngu, asa, ene ngu yureni
kumooyingo.
6 Ngundiro nangge, kurimi sambono Engel oni gidarega
nguya, enengo koye Anutdo yunoyingo, ko urungga ngu
nenengo ma tero, nguro enengo sambo ende damoni ngu
yokoro sayingo. Ngundiro satoyi, asa, ngu naruno nguno,
Anutdo yoyoro ya biyomimo yoyero, nguno uto yanggango
(sen), ngundo gosiyeroro yoyetoni, nguno suwooyi sano sugi
sugi ooreriko biyobiyomi ingoro oorootenggo. Ngundiro
oodoyi, oororo, Anutdo wirikoyeroweroyi naru urungga,
ngu sobowooro oorootenggo.
7 Ngundiro nangge, kurimi oorengo, Sodom Gomora ende
erayaga nguya, ko ende gidarega namokono oruwonggoku
nguya ngundiro, ene Engel onindo tewonggoku, ngundiro
teyingo. Ene sebobarese muri biyomi ngu keyoro, ko

simoondo simoo dobookuriyiboya, baredoya, werootenggoku ngundiro teyingo. Ngundiro tetoyi, nguro Anutdo ngu ende erayaga ngu kamukoyingo. Ngu ooga tewoku, ngu oo gabogaboyi tunoo, noore etuyerooteku, ngu noore Anutro mandeni ma keyowatoku ngu, asa, ngundiro kowuri, ngu nooreno nguya tunootewa. Yo, noore Anutro mandeni nenengo, ma keyowatoku ngu, asa, noore nguya Anutdo yoyoro, Setanro ende de nombo ma kumooweroyimo nguno oorongooyerowa.

8 Ngu godange oni, ataga oorootenggoku nga ngu, ene ngundiro nangge tero, enengo gabo biyomi gura gura kenoro, ngunonggo ene goweyeboro muri biyomi oorengo ngu tetenggo. Ene noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani , nguro manggowo toongooro, ene windawinda biyomi tero, ene sambono Engel oni nguya mande kootuyisina etenggo.

9 Ene kurimi, Anutro Engel oniro tabango koretero, oowooyi Mayikel, ngundo Setanya yomooyinoro, kootuyisina mande biyomi ma eyingo. Kini, ene Mosesro bingo onendo yowa ero, Setanya mande gumi gumi ero rongge nangge tero, nguno ene Setanya mande kootuyisina ma eyingo. Kini, ene ngandiro eyingo. Oo Bidodo Simburi Simbunani, Anut enengombo nangge ngu geyoro ero, mamananggerowa! Eyingo.

10 Ene nga godange oni ngando ngu, ene oo bidodoboro muri ma ingoro, nguro mande biyomi etenggo. Ene mande muri ingootenggoku ngu, ene nusako ingonduduye kini, nguro muriye ngundiro tetenggo. Ngundiro muringga ngundo hamoo oorengo yomburiyeroote.

11 Yo, ngu etuyeroyingo oni godange ngu, ene komo ingonda teyi! Ndadiro nguro, ene kuri, Keyinro newende bogudodo teyingo muriningga, ngundiro endeyootenggo. Yo, ene uriro nangge ingondudu tetenggoku, nguro enengo goweye ngu yoro, Belamro muri keyoweroyimboro inowonggo. Ene Anutro mande ngu yokoro, Korando, oni gidarega nguya windawinda tewonggoku, ngundiro teyingo. Ngu muringgano nguno, Kora, enengo ko oni nguya hamoo oorengo oonootewonggo.

12 Naru bidodomo, ye yowuruwooro Anutro ko dobookuriyeboro nguya nowoondoyi tero, oowari simbo katenggo. Ene ngu godange oni ngu yengo yowuruye ngu yomburiyoro biyomi tetenggo. Yo, ene sono oowari rogono kini ngu netenggoku, nguno ene enengo oowari ngu sobowooweroyi, nguro ma sosoretenggo. Kini, ene enengomboro nangge ingoro, oni songo ooro wenonootenggoku, ngu hoorooweyerowero ma ingootenggo. Godange oni ene goboore sambono sono kini doogobo yoro, songo songo

kingo sateku, ngundiro. Ene de tanggori narunimo, ma enggeteku nguro. Ene de kumooni, onindo damonidodo gumootenggoku ngundiro.

13 Yo, godange oni ngundo oyimo yoweroyi mande muri ngu tetenggo. Nguno ngu, godange oni, nguro muriye biyomi sono tuwi urungga omburo, koodoyi nogoru digi bungomo yeteku ngundiro. Ene sambono tootumbo enengo musiye oorengo yokoro, songo songo satenggoku ngundiro. Ngu oni, nguro ooreri, iriyo oorengo, Anutdo songo yeyunootoni, sugi sugi oruwanggo.

Ene Nguro Uriyi Biyomi Oorengo Yowanggo

14-15 Inok ngu, Adamro soweni oororo, kandegura gidemboro erayaga, nguno ene tunooteyingo. Anutro mandeno, Inok Anutro ingonduduni ero, ngu godange onino nguro, ero eyingo. No kenootoowe, Anut Oo Bidodo Simburi, nga enengo Engel oni urungga oorengo, ngu ma kandangeweroyi, ngu eneya gobooro ombutoyi yeyooteno. Ene oni bidodoboro biyomiye tewonggoku, ngu wendangero wirikoyeroweroyimboro ombute. Yo, oni Anutro mande ingoro, ngu ma keyootenggoku ngu, enengo muriye biyomi tero oruwonggoku, ngu bidodo kenoro ingowanggo. Yo, weti mbumbuwadodo oni ene hamoo oorengo Anut kootu inootoyi, ngundiro nguro, Anutdo, enengo mande muriye biyomi oorengo eneya tewonggoku, nguro gumi ogingo urungga yunowero ombuwa. Ero eyingo.

16 Ngu oni ngu, ene Anutya kootuyisina mande ero, ko oo bidodo eneno tunootewoku, nguro nowoondoye biyomi ingootenggo. Ngundiro nguya, enengo nowoondoye uru teweroyi muringga ngu tero, keyoro endeyootenggo. Ene meno manggaru tero, enengo bingamiye ero okooro, ngunonggo ene oni gidarega nguya, oowooye bingamiye okooro ganaganayeroro, nguro oo kingo sobiyoro yoweroyimboro.

Ye Komo Nowoondoyemo Hamoo Teyingo, Ngu Gome Dowooyi

17 Ene ye noro Kristen dobookurine, ye Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro Aposel oniro mandeye kuri ewonggoku, ngu ingondudu teya ingoyi.

18-19 Ene yeno ngandiro eyingo. Kootuyisina naru wengamo, oni gidarega Anutro mande murini nguya, yomooyinoro, Anut kootu inoro, nowoondoye uru teyingo muri biyomi ngu tero oruwanggo. Ene ngundiro tero, Anutro Kristen oni simoo bare, ngu kewooroyemo uro ganaganayeroro, yoyeni, ene usowooro songo songo tetenggo. Yo, ngu oni biyomi nguno Anutro Yuka Kundingiyi eneno kini. Nguro

ene mera ngaro muri, nguro nangge ingondudu tetenggo, eyingo.
20 Ene ye noro Kristen dobookurine, ye bidodo komo suwooyi sano yengo nowoondoyemo hamoo teyingo kundingiyingga, ngu yengomo yengomo yanggango teyinoya oriyi. Ye komo suwooyi sano, Yuka Kundingiyi, nguro yanggangoni, ngunonggo Anutno yemboongeyi.
21 Anutdo yengo gome ingootoni, nguro yengo endeyoyingo muringga ngu tunoo etuyeroro, ye enengo ingondudu nangge keyoyi. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, Anutdo ye kumana urungga yunowa. Ye komo ngu narungga, ngu sobowooya, noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas Krayis, nguro nowoondoyini ngu ye keta sugi sugi oruweroyi ngu yunowa.
22 Ye komo oni gidarega enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu bodaga yokowonggoku, nguro nowoondoyi teyunoya hoorooweyeroyi.
23 Kristen oni gidarega, ngundo biyomi tetoyiga ngu, asa, ye komo sodedomangge, ene hoorooweto yiga, Anutro oore metemi nguno ko oorowuyi. Yo, ye oni ngundiro nowoondoyi teyunoro, hoorooweyeroro ngu, asa, ye komo nguro ingonda teyi! Kinitetoyi ngu, asa, ye nguya mete weti mbumbuwa tewonggokuro nguro ye sorewanggo. Ene ingondudu kurimi nguro muriye, ngu towi soroyi sugabododo oorengo ngundiro. Ye komo muri ngundiro nguro, sosoreya songo saya oriyi.

Anutno Esosooteweroyi

24 Anutdo ene mete ye soboyeroro kawararayerootoni, nguro ye mera ma wongosogurumooro yurewa. Enengo duridarinimo ombuteku, naruno nguno, Krayisdo ye yoyoro, ngandiro ewa, yeno biyomi gura kini. Ene ngundiro etoni, ye nguro oni oni urungga oorengo tewanggo.
25 Ngu Anut guranangge ga, ngundo nangge, noore ko yoyoyingo, ngu Yisas Krayis nguro koningga, nguno noorengo, Oo Bidodo Simburi Simbunani, noore nguro bingami ero okoowato. Ene nangge noorengo sobosobo koreteyingo urungga ooroote. Ene yanggangonidodo duridarinidodo oorengo. Ene oo bidodoboro sobosobo tabango ooroote. Ene kurimimonggo naru bidodomo, kootuyisina nguya oruwa. Ngu hamoo oorengo.

OO TUNOOTEWEROYI MANDE REWELESEN

Oo Tunooteweroyi Mande Ngu Anutdo Yon Etungootoni Nakangoyingo

Rewelesenro Mande Tabango

Ngu naruno nguno, Yisas ene kumooro sambo endemo ooretoni, nguno ngu, dagoma onibi kandegura gidemboro guranangge, ko dagoma kandegura nguya, (65) yokoyingo. Ngundiro dagoma yokoro, nguno ngu, Yondo nga so uyingga nga nakangoyingo. Ngu naruno nguno, Yisasro nowoondoyemo hamoo teyingo, Simoo bare ngundo kowuri urungga koorowooyingo. Ngundiro tero, nguno oowooye biyomi oorengo ero yutoro yomburiyeroyingo. Ngundiro tetoyi nguro, Yondo so uyi nga nakangoro eyingo. Ene komo Yisasno koreteya ingondudu teya, nguno yanggango dikaweroyi, nguro muringga ngu, nga so uyingga nga nakangoyingo. Ngu Yisasro konimo, nguno ngu, Anut ene nguno yanggango oorengo yero, enengo mundi oni Setanro keyimo oni, ngu dagayingo. Nguno oo gome gome urungga teyingo. Oni simoo bare onendo Anutro mande murini ngu gome oorengo keyootenggoku, nguro nakangoyingo. Yondo ene kuri mande muri ngundiro ngu, nga so uyino ngano nakangoyingo.

1 Nga so uyingga nga, Yisas Krayisdo oo bidodo kuri etuyeroyingo. Ngu oo bidodo naru bodaga nangge tunooteweroyi ngu, Anutdo Krayis etungootoni, ngundo enengo ko oni etuyeroyingo. Asa, Anutdo enengo sambono oni soweyootoni, ngundo nono omburo, no, Yon, enengo ko oni oo ngu tunoo etuneroyingo.

2 Nondo Anutro mande, ko, Yisas Krayisro mande ngu bidodo ingoro kenowonoku oo ngu bidodomo, nga so uyinggano ngano nakangowono. Mande nga hamoo oorengo, ero eyingo.

3 Nga mandega nga, nondo nakangowonoku ngu, Anutdo oo kootuyisina tetoni tunooteweroyiga, nguro mandeni nga ngu, oni kandangero, ingoro, keyootenggoku ngu, Anutdo ye gome soboyerowa. Ndawugaro nguro, ene ingootenggo. Ngu narungga ngu namoko tetoni, nguro Anutdo oo bidodo tewero ingowoku, ngu bidodo temukowa, ingoyingo.

Krayisdo Mande Soweyootoni, Kristen Oni Yowuru Kandegura Gidemboro Eraya (7) Nguno Oorowuyingo

4 No Yondo, nga so uyingga nakangoro, ye Kristen
yowuru kandegura gidemboro eraya, Esiya merako nguno
oorootenggoku, nguro nakangoyunooteno. No Anut kuri
keta oruwoku, ataga nguya keta oorooteku, ko, kootuyisina
ko ombuweroyiga, nguno yemboongetoowe, enendo mete
sumangeni nowoondoye imakeyingo muri ngu yunowa.
Yuka Kundingiyi nguro koye ngu kandegura gidemboro
eraya tero, Anut tanggeyimo dikaro, oorooteku, ngundo
nguya sumange nowoondoye imakeyingo muri, ngu mete
yunowa.
5 Yisas Krayis oningga ngu, ene Anutro mande ne-
nengo wesiyoro eteku, enendo nguya sumange nowoondoye
imakeweroyi, ngu yunowa. Yisas koretero merenonggo ko
keta ootoogero, mera oni sobosobo koreteyingo urungga,
nguro sobosobo tabango ooroote. Ene newende noore
yunoro, enengo sidu darowobo noorengo weti mbumbuwa
andangeyunoyingo.
6 Nguro ngu, noore enengo nowoondonanimo hamoo
teyingongga, nguno uro, Eweyi Anutro wooro yeyingo oni
tero oruwato. Yisas Krayis ngu sugi sugi noorengo sobosobo
oruwa. Nguro ngu, noore komo suwooyi sano enengo
oowooyi duridarini yanggangoni oorooteku, nguro bingami
ero okoowato! Ngu hamoo oorengo!
7 Gome ingoyi! Yisas goboore kewoorokuri ombuwa!
Ngundiro ombutoni ngu, oni bidodo enengo doongeyembo
kenowanggo. Ngundiro tero, oni kuri ene sanggawero
ureyingoku nguya kenowanggo. Oni simoo bare merako
ngano oorootenggoku, ngundo ngu, Yisasdo ko teyingo ngu
ingoro, nguro nowoondoyi urungga tewanggo. Oo ngu
hamoo oorengo ngundiro tunootewa!
8 Oo Bidodo Simburi, Anut, ngundo ngandiro eyingo.
Nondo nangge no kuri amana damonimonggo ko wengamo
nguya nondo nangge oorooteno, ero eyingo. Ngu hamoo
Oo Bidodo Simburi ngu kuri oruwoku, ko, ataga nguya
oorooteku, kootuyisina ko ombuwa. Ene Anut yanggangoni
urunggadodo.

Yondo Gabono Krayis Kenoyingo

9 No Yon, no yengo Kristen dobooye, noorengododo Kray-
isro nowoondonanimo hamoo teyingo nguro ngu noore
gobooro, kowuri koorowooro, towootowooro yanggangoni
nguya gobooro ootooro, noore Anut mande muriningga
ngundo enengo simoo bare soboyerooteku, nguno uro,
ootooro oruwato. Nondo Anutro mande oni simoo bareno
yootunoro wesiyoro ero, ko, Yisasdo oo hamoomu etune-
rootoni nguya, eneno etuyerootoowe ngu, asa, nguro oni no

noyoro, Patmos meradonimo, ngano ya biyomimo ngundiro
noyokootoyi oorooteno.
10 Sande naruno, Yuka Kundingiyimboro yanggangoni,
ngundo nono tunootetoni, kootunesinanggo manggowo gura
yanggango etoni, no ingootoowe, unggu ngguyi ngundiro
ingowono.
11 Ngu manggowooga, ngundo ngandiro eyingo. Ge oo
bidodo kenooteku ngu, ge komo so uyimo nakangoya, soweyootooga, Kristen yowuru kandegura gidemboro erayaga
Epesas, Samerna, Pegamum, Tayatara, Piladelpiya, Sardis,
Leyodisiyano soweyootooga oorowuni. Ero eyingo.

12-13 Asa, no ngundiro ingoro, yowoorengoro, ngu oningga
mande nono ewoku ngu kenootoowe, soru Lam gol kandegura gidemboro eraya oodoni, Lam ngu kewooroko oni gura
oruwo. Ngu oningga ngu, Anutro Nangoni Oni Kirarongo
kenowono. Ene towi pirungga kutuwootoni, keyimo utoni,
Let gol gosingowoore kowooro gosiyoyingo.
14 Enengo tabango uyi sarayi ngu goboorembare ngundiro.
Doongeyi ngu de soru dedeku ngundiro.
15 Keyi ngu soru oorengo degido ngundiro. Enengo manggowo ngguyi ingootoowe, sono turi ngguyi ngundiro.
16 Ene kandeyi koondosina ngu tootu kandegura gidemboro eraya dowooro, ko manggowoomo duge kuningo gide
gide oruwo. Enengo omukumundoongo ngu sa kewooro
yanggango oorengo yeteku ngundiro.

17-18 No ngu oo ngu kenoro soriyokoro, keyi damonimo
ukero, uro, oni kumooyingo ngundiro teyingo. Ngundiro
tetoowe, ene kandeyi koondosinanggo nodowooro eyingo.
Ge ma sosorewero. Nondo nangge, no kuri amana damonimonggo ko wengamo nguya, nondo nangge oorooteno.
Kurimi no kumoowonomu, ko ataga keta ootooro, yade
oororo, kootuyisina nguya sugi sugi oruwano. Noso nangge
oni kumooweroyi rogo teweroyi nguro sobosobo, ko, nondo
yanggangododo oni soweyerootoowe, Setanro ende biyomimo uweroyi nguro nguya sobosobo.
19 Nguro ngu, ge komo oo ataga tunooteweroyi, ko kootuyisina tunootewaku, ngu bidodo kenowoku, ngu nakango.
20 Ge kandene koondosina tootu kandegura gidemboro
eraya kenoro, ko, gol soru lam kandegura gidemboro eraya kenowoku, ngu mande adingayi, nguro damoni ngu
ngandiro: Tootu kandegura gidemboro eraya ngu sambono
oni Kristen yowuru kandegura gidemboro eraya nguro sobosobo; soru lam kandegura gidemboro eraya ngu, Kristen
yowuru kandegura gidemboro eraya ngu. Ngundiro eyingo.

2

Epesas Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo

1 Krayisdo eyingo. Yon, gedo nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Epesas yowuru sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Nga mandega nga ngandiro. Nga mandega nga Yisas kandeyi koondosina tootu kandegura gidemboro eraya dowooro, ene gol lam soru kandegura gidemboro eraya ngu kewooroko oodoni, ngunonggo no nga mandega nga yeno soweyooteno.

2 No kuri ingooteno. Ngu ye Epesas oni simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo yengo muri, ko, kowuri tetenggoku nguya kuri ingowono. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo nguno yanggango dikaro, ngunonggo oni muri biyomi tetenggoku, ngu yoyokootenggo. Ngundiro oni, ngundo ye ganayeroro etenggo. Noore Anutro Aposel oni kirarongo nangge etenggo. Ene yengombo muriye kenoro wirikoro ingootenggoku, ngu nguya Anutro Aposel oni kini. Ene godange oni nangge.

3 Yo, no ingootenoku ngu, ye no oowoonemboro nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango tero, ngunonggo kowuri urungga koorowooro, ye ma kiyayi yetenggo.

4 Ene ngundiro nguro, no ye yeyondandangero, nguro oo gura no kowuri ingooteno. Ye amana nowoondoyemo hamoo teyingo nguno ngu, nowoondoye bidodo nguno yewonggo. Ene ataga ngu muri metemingga ngu yokowonggo.

5 Ye kuri muri gomemu teyingo, nguro ingondudu teyi. Ye ngu muringga ngu bidodo yokoro, ye kuri songo oriroko saro oorootenggo. Ngundiro nguro, ye komo nga weti mbumbuwa tetenggoku nga yokoya, nowoondoye yowoorengootoningga, muri gome kuri tewonggoku, ngu ko teyi. Ngundiro ma tetoyi ngu, asa, no yeno noro soru lam (Yuka Kundingiyi) oorooteku ngu andangero yootoowe, ye oreriko oruwanggo.

6 Ene muri metemi tero oorooteku, ngu ngandiro. Ye ngu noya Nikoletiyan oni watangga, nguro muriye biyomi oorengo nguya ronggeyootenggo.

7 Arisa, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga ingoni! Yuka Kundingiyimbo Kristen oni yowuru, ngu ero etuyeroro eyingo. Ene oni enengo newendemo hamoo teyingo, nguno yanggango dikaro oode ngu, asa, ene mete sambo endemo kongga nguno oorero, de tanggori gome Anut doongeyimo keta sugi sugi oruweroyi oorooteku, ngu newanggo. Ero eyingo.

Samerna Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo

8 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono
oni Engel Samerna yowuru sobowooro oorooteku, nguno
oorowuni. Nga mandega nga ngu, Yisasnonggo ombute.
Ngundo nangge, kuri amana damonimonggo ko wengamo
nguya, ngundo nangge ooroote. Ene kuri kumoowooromu,
ko ataga ene keta oorooteku, ngundo nga mandega nga yeno
soweyoote.
9 No yeno kowuri ogingo oo tunootetoni ingootenggoku,
ngu no ingooteno. Nguro ngu, no ingootenoku ngu, ye
merako ngano keta oruweroyi oo sitowi urungga kini,
bodaga nangge yootenggo. Ene Anutdo ye hoorooweyeroro,
kumana urungga yunoote. Ene ngu oni watangga ngundo
noore Yuda oni Anutromu ero etenggo. Ngundiromu, ene ye
yomooyinoro mande biyomi etenggoku, nguro ene noromu
kini, ene Setanro keyimo oni nangge.
10 Naru bodagano, nowoondoyemo hamoo teyingo nguro
towooyeroro, ogingo yowanggo. Ene ye nguro ma
sosorewero. Ye kewooroyemo oni gidarega Setando
towooyeroro, enengo ya biyomimo yoyetoni, naru kande
eraya oruwanggo. Ene ye komo ngu nowoondoyemo
hamoo teyingo, ngu yanggango dowooro, yade oororo ku-
moowanggo. Ye ngundiro tetoyi ngu, nondo keta sugi sugi
oruweroyi ngu kingo oorengo duwoo yunowano.
11 Asa, oni sodeyidodo mande nga gome ingoweroyi ngu,
ene komo mande gome Yuka Kundingiyimbo Kristen oni
yowuruno eteku, ngu gome ingoyi! Oni ene newendemo
hamoo ngu yanggango dowooro, oorooteku ngu, ngundo
Setanro ende biyomimo nguno ma oorowuwa. Hamoo
oorengo kini! Ero eyingo.

Pegamum Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo

12 Nga mandega nga nakangoya, soweyootooga, sambono
oni Engel Pegamum yowuru sobowooro oorooteku, nguno
oorowuni. Nga mandega nga, Yisas ene duge piru gu-
ranangge ngu kuningo gide gide, ngunonggo soweyootoni
ombute.
13 No kuri ingootenoku ngu, yengo ende ngu Setanno
yambo mande urungga tero oorootenggoku, nguro musiyo.
Ene ye noro oowoone gome dowooro, nguro nowoondoyemo
hamoo teyingo, nguro no oowoone ma oongootenggo. Ene
kurimi oni oowooyi Andipas, ngu yengo endemo nguno
oodoni ngu, enengo newendemo hamoo teyingo nguro ureyi
kumooyingo. Ndadiro nguro? Yengo ende ngu Setanro

musiyo. Nga naruno nguya, ye ngu noro nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango ootooro, nguro no oowoone ma oongootenggo.

14 Ngundiro nguro, nondo oo gidarega yendo tetoyi, kenowonoku, no nguro kowuri ingooteno. No mande oo nguro yeno ewero. Oni gidarega Pegamum oorootenggoku ngu, ene mbooro godange oowooyi Belam, nguro murini yanggango dowooro, ngunonggo ene oni oowooyi Belak etungoyingo. Ngundo ngu, Iserel oni simoo bare ganaganayeroro yoyootoyi, weti mbumbuwa tero, mbooro biyomi nguno wooro yeweroyi oowari ngu nero, ene sebobarese muri biyomi nguya tetenggo.

15 Ngundiro nguro, oni gidarega ye kewooroyemo oorootenggoku, ngundo Nikoletiyan garo muriye biyomi etuyeroyingongga, ngu nangge keyootenggo.

16 Nguro ngu, ye komo nowoondoyemo hamoo teya, yowoorengoya, ngu muri biyomingga ngu yokoyi. Ngundiro ma tewanggoku ngu, asa, no sodedomangge yeno tunootero, omburo, duge piru guranangge ngu kuningo gide gide manggonemo oorooteku, ngando ngu, oni nguya ebe urewato.

17 Arisa, oni sodeyidodo ngu, ene komo mande nga Yuka Kundingiyimbo Kristen yowuruno eteku nga, gome ingoni. Oni ene newendemo hamoo teyingo ngu yanggango dowooro, dikaro oode ngu, asa, nondo ngu oningga ngu sambono oowari, ene kuri ma kenoyingomu, ngu inootoowe newa. Ene nguya digi sarayi bodaga inowanoku, nguno oowooyi keta nakangoyingo oorooteku, oni digi yowokungga, ngundo nangge kenoro, oowooyi keta ngu ingowa. Ero eyingo.

Tayatara Kristen Oni Watangga Oorootenggoku Nguro Mande Soweyoyingo

18 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Tayatara yowuru sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Anutro Nangoni ngundo nga mandega nga yeno soweyoote. Enengo doongeyi ngu de soru ngundiro. Enengo keyi ngu Ayen koorongguyi wadori ngundiro gome oorengo.

19 No yengo muriye tetenggoku, ngu bidodo kuri ingomukooteno. Yengo nowoondoyemo hamoo teyingo, ko, oni songomboro nowoondoyi teyingo muringga ngu, no kuri ingoyingo. Ye ko tero, noro oowoonemonggo oni hoorooweyerootenggoku, nguro onindo kowuri ye yunootoyi, ye nguno yanggango dikaro, kowuri koorowootenggo. Ngundiro muri gome ngu koretero tewonggoku ngu, ataga ngu dagaro urungga oorengo tetoyi tunootete.

20 Ene no ye yosanggawero mande gura ewano. Ye
bare oowooyi Yesebel, ngu yokootoyi, yeya ooroote. Ngu
barega, ngundo ngandiro ete. No Anutro ingondudu eyingo
bare. Ngundiro ewoku ngu, ene godange mande nangge
eyingo. Ngu barega ngundo noro ko oni muri biyomi
oorengo etuyerootoni, ene sebobarese muringga ngu key-
oro, tero, ngunonggo ene mbooro biyomi nguro wooro
yeweroyi oowari nusako ngu netenggo. Nero, nguro ene
weti mbumbuwa tetenggo.
21 Nondo ene newende yowoorengoweroyimboro naru
inootoowe oode, ene enengo sebobarese murini biyomingga
ngu ma yokoro, ene newende yowoorengoyingo.
22 Ngundiro nguro, ene muri biyomi ma yokootoni ngu,
asa, nondo sayi ogingododo urungga ngu barega ngu inoro,
ko, oni eneya endeyootenggoku ngu, ene nowoondoye ma
yowoorengowanggoku ngu, nondo ene nguya sayi ogin-
gododo urungga, ene yunootoowe yowanggo.
23 Nguro ngu, nondo enengo simoongo nguya urewe
kumoowanggo. Asa, ngundiro tetoowe ngu, Kristen oni
simoo bare bidodo nguno kenoro ingowanggo. Ingootoyi,
oniro ingonduduye nowoondoye newendemo ngu bidodo
wirikoro ingooteno. Ingootoowe, oo biyomi bidodo ye
tewanggoku, ngu songo songo ngundiro gumi teyunowano.
24-25 Ene ataga Kristen oni simoo bare gidarega Tayatarano
oorootenggoku, ye ngu barega nguro mande murini biyomi
nguno ma uro, ko Setanro murini biyomi kombiteyingo
ngu bidodoboro ingondudu ma tero tetenggo, eyingo. Ye
ngu oni nguro, yeno ngandiro eteno. Ye komo Yisasro
nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu komo yanggango
dowooro, yade yade oororo, no ko tunooteyingo naruno, ngu
nangge dowooro, oodoyi ngu, asa, no kowuri gura ye ma
yunowano.
26 Oni enengo nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yang-
gango dowooro, dikaro ootooro, ngunonggo noro ko rogo
oo tero yunowonomu, ngu tero, keyoro oodoyi ngu, asa,
naru wenga oorengomo ngu, no ngu oni ngu noro yang-
gangone urungga yunowano. Yunootoowe ngu, oni simoo
bare mera bidodoboro tabango oniye tunootero, ngundo
soboyerowanggo.
27 Anutro mandeno eneno ngandiro eyingo.

Ngu oni ngundo oni simoo bare yanggango soboyerootoyi,
onindo oni gura usudogo Ayen dowooro, ngundo
yutoyi, ngundiro yanggango soboyerowanggo.

Ngundiro soboyeroro, oni bidodo wirikoyerowaku ngu,
mera kumbe usosowootoyi sosorango yeteku
ngundiro. Ero eyingo. (Sam 2:9)

Awane sambo endemo oorooteku, ngundo ko no (Yisas) nunoyingo. Ngundiro nangge, ngu oni nguya no hooroowen-eroro, ko ngundiro nangge tewanggo.
28 Ngu oni ngu nondo suwoononggoboro tootu tamarita yunowano. Ngu damoni ngandiro: Ene Yisasya sugi sugi oruwanggo.
29 Asa, oni ene sodeyidodo mande ingoweroyi tetoningga ngu, ene komo nga mandega nga Yuka Kundingimbo Kristen oni simoo bareya eteku nga ngu, ene komo gome ingoni! Ero eyingo.

3

Sardis Kristen Oni Watangga Oorootenggoku Nguro Mande Soweyoyingo

1 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Sardis Kristen yowuru ngu sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Oningga (Yisas), ene Anutro Yuka Kundingiyi kandegura gidemboro eraya dowooteku ngu, ko ene tootu kandegura gidemboro eraya dowooro oorooteku, ngundo yeno mande ngandiro soweyoote, ero eyingo. No kuri ingooteno. Ye no oowoonemo ko tetenggoku, nguno kuri ingowono. Oni oowooyingga ngu ingondudu tetenggoku, ngu yendo noro ko gome oorengo tetenggo, ero ingootenggo. Ene ngu hamoo oorengo kini. Ye kuri hamoo mande ngu yokoyingo.
2 Ye ootoogeya ingoyi! Yengo Kristen muriye ngu kinitewero teteku, nguro ye komo yanggango teyunoyi. Yengo muriye bidodo tetenggoku, ngu nondo kenootoowe, noro Anut doongeyimo nenengo kini.
3 Ye kuri Anutro Mande Keta Mesarango ngu ye kuri ingoro yowonggo. Asa, ye mandeni ngu komo ingonduduyemo ko ingondudu teya, gome sobowooya, nowoondoye yowoorengoya, Anutro mande ngu keyoyi. Ye wetoro oode ma ootoogetoyi ngu, asa, no yeno yakaka oni ngundiro windogayi tunootewano. Noro narune wirikoyeroweroyiga ngu, ye ma ingootenggo. Ye nowoondoye ngu towikumba sugabododo ngundiro.
4 Nguro ngu, Sardis Kristen oni gidarega ye kewooroyemo oorootenggoku, ene ngundiro nguya kini. Ngu oni ngu, enengo nowoondoye hamoo teyingo ngu sarayi oorengo. Nowoondoye ngu towi nengguro sarayi oorengo, ngu ngundiro. Ngu oni ngu, noya endeyoro oruwato.
5 Oni ene nowoondoyemo hamoo teyingo, ngu yanggango oorengo dowooro, dikaro oorootenggoku ngu, asa, nondo kumba sarayi ngu, ene yunoro, ko, nondo enengo oowooye

sambo endemo so uyimo simoo bare keta oruweroyi oowooye nakangootenoku, nguno oruwa. No enengo oowooye ma toongoowano. Kini, nondo enengo oowooye noro Awanemo, ko, enengo sambono Engel oni nguya, ngu tunoo yootunoro ewano.

6 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweroyi gome ngu, ye komo Anutro Yukanimbo Kristen simoo bare yowuru musiyo bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Ero eyingo.

Piladelpiya Kristen Oni Watangga Oorootenggoku Nguro Mande Soweyoyingo

7 Nga mandega nga nakangoya soweyootoowega, sambono oni Engel Piladelpiya Kristen yowuru ngu sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. Ngu ngandiro: Nondo kundingiyi oorengo (Yisas), ko, no oo teweroyi etenoku ngu, ngu no hamoo temukooteno. Nondo Yerusalem ende ketangga sambono oorooteku, nguro sobosobo koreteyingo oodoowe, kuri Dewitdo oruwoku ngundiro. Nondo yamuko goosootoowe ngu, oni gurado mete ko ma goodoowa. Ngundiro nangge, no yamuko goodootoowe ngu, oni gurado mete yamuko ngu goosooweroyi nguya kini. Yisasdo nga mandega nga ero nakangowo.

8 Yendo no oowoonemo ko bidodo tetenggoku ngu, no kuri ingowono. Nguro no yengo hoorooweyerootoowe, ngunonggo oni gidarega nguya yedodo nowoondoyemo hamoo tewanggoku, nguno ombuwanggo. Oni gurado ngu mete yengo ko ngu ma gosiyerowa. Yengo watangga nguno, ye oni simoo bare oowooyingga kini, ene ye oni kewooroyemo, no oowoone yootunoro, ewero ngu, ene ma sosoreyingo.

9 Nguro ngu, ye ingootenggoku ngu, Yuda oni watangga ngu Setanro mandeni keyoro, ngunonggo ngandiro etenggo. Noore Yuda oni nguro soweni. Ngundiro etenggoku, ene Anutdo ene ko yoyoweroyi oningga rogo teyingo, nguno nowoondoyemo hamoo ma teyingomu, nguro hamoo oorengo, ene Yuda oni kini. Ene godange oni nangge. Nguro ngu, ye ingoyi! No ngu oni ngu yoyewe, ene omburo, yengo oowooye bingami ngu okoowanggo. No yengo gome ingooteno, ero eyingo.

10 Ye ngu noro mandene gome dowooro, keyoro, ngunonggo yanggango dikaro, kowuri bidodo yeno ombutoni koorowoowonggo. Ngundiro nguro, naru wengamo Setanro towoo towoo oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu towootowoongga ngu yeno ma tunootewa.

11 Nguro ye gome ingoyi! No yeno sodedomangge tunootewano. Nguro yengo nowoondoyemo hamoo teyingongga oorooteku, ngu gome yanggango dowootoyi, nguro oni gurado ngu ooga ngu ma yomburiyowa. Ye ngundiro tetoyi ngu, asa, yengo suwooyi sano keta oruweroyiga, ngu kingo oo duwoo yoweroyi ngundiro yowanggo.

12 Asa, oni ene newendemo hamoo teyingo nguro yanggango dowooro, dikaro oodoni ngu, nondo ene yanggango yewe, noro Anutga, nguro yowuru ya Tembel nguro nonggini ngundiro yewe dikawa. Nguno ngu, ene suwooyi sano oruwa. Ngu oningga ngu, ene Anutromu, ko ene Yerusalem ende ketangga sambononggo ombuyingomu, nguno sugi sugi oruwa. Noro oowoone keta nguya ngu oningga inowano.

13 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweroyi gome ngu, ye komo Anutro Yukanimbo Kristen simoo bare watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Ero eyingo.

Leyodisiya Kristen Oni Watangga Oorootenggoku, Nguro Mande Soweyoyingo

14 Nga mandega nga nakangoya soweyootooga, sambono oni Engel Leyodisiya Kristen watangga ngu sobowooro oorooteku, nguno oorowuni. No (Yisas) hamoo mande ngaro Simburi. Nondo ngu Anutro mande ngu nenengo suwooyi sano yootunoro eteno. No ngu, oo bidodo Anutdo yeyingo nguro Simburi. Nguro ngu, nondo nga mandega nga yeno soweyoro eteno.

15-16 No yengo muriye tetenggoku, ngu kuri ingootenoku ngu, ye nowoondoye gingo kini (nowoondoye hamoo ma teyingo oni ngundiro); ko, yengo nowoondoye kookingo oorengo nguya kini (oni nowoondoyemo hamoo teyingo oorengo ngundiro). Yo, ye yanggango no ma kenerorо, noro ko nguya yanggango ma dowooro tetenggo. Kini, ye ngu wata eragano ngu kewoorokono oorootenggo. Ngundiro nguro, nowoondone kowuri urungga ingoro, nguro no mindeweroyi teteno.

17 Ye ngandiro ingondudu tero, etenggo. Noorengo wimbunanimo nangge, noore digi beye, sitowi urungga yoro, Anut doongeyimo no oni nenengo oorooteto, ero ingootenggo. Nguro noore oo guraro ma wenonoro, ero ingootenggo. Ngundiro ingoro, nguro ye yengombo oowooye bingamiye okootenggo. Ene ye ma ingootenggo. No doongenemo ngu, ye angoyi oni oorengo tero, doongeye kiringo yero, mbirimbiri oorootenggoku ngundiro.

18 Asa, ataga no yeno yootunoro ewero. Ye noro nowoondoyemo hamoo teyingo yanggango yetoyi ngu, hamoo gol

ngundiro. Ye ngundiro tetoyi ngu, noro Yukane ngundo ye gome soboyerowa. Ye sitowiyedodo tewero ngu, asa, ye komo noro gol hamoongga kuri karo yomosiyoyingongga ngu uriyoyi. Asa, ye mete kumba sarayi (nowoondoye sarayi) ngu uriyoro, kutuwooro yemuro ngu, ye mbirimbiri ootooro, ma oyimo yowanggo. Ye mete doongeyemboro Marasin uriyoro doongeyemo yetoyi, mete tetoni, gome doongetewanggo.

19 Oni gidarega no nowoondone ene yunoro ngu, asa, nondo enengo muriye biyomingga, nguro mamanayeroro, yoyoro yoonenengoyerowano. Nguro ngu, ye komo yengo muriye biyomi ngu bidodo wirikoya, ingoya ngu, nowoondoye yowoorengoyi.

20 Ye gome ingoyi! No yengo nowoondoyeboro yamukoyi ngu dabemimo ootooro, ngunonggo no yengo nowoondoyemo ombuwero, nguro no yokakasangoro oorooteno. Oni gurado ngu noro manggone ingoro, no negonerootoni ngu, asa, no yani newendemo (nowoondoye newendemo uweroyi) uro, eneya oowari gobooro nero, ene no eneya gobooro oruwato.

21 Kristen oni ene Setanro towootowooni nguno yanggango dikaro, dagaro ngu, asa, ene mete noro sobosobo yaba bibiteweroyi, ngusina bingaminidodo nguno gobooro bibitewato. Kuri no nguya Setanro towootowoo ngu yanggango tero, dagatoowe, nguro Awanembo yaba bingaminidodo bibiteweroyi musiyosina, no nunootoni bibitetero.

22 Asa, oni sodeyedodo mande ingoweroyi gome ngu, ye komo Anutro Yukanimbo Kristen simoo bare watangga ngu bidodomo mande eteku nga, gome ingoyi! Ero eyingo.

4

Sambo Endemo Yambo Mande Teweroyi, Nguro Gabogaboyi

1 Nga naru ngaro mande kinitetoni ngu, asa, sambo endeboro yamukoyi goosootoni, nguwoore no Yon oo gaboya gaboya kenowono. Ngundiro kenootoowe, ngunonggo manggowo gura kuri ingowonoku manggowoogaku, unggu ngguyi ngundiro etoni ingootoowe, eyingo. Ge ngano ooretooga, nondo oo bidodo kootu tunooteweroyi, ngu etunggeroowe, ero eyingo.

2 Sodedomangge Anutro Yukani nono omburo, yanggango nunootoni, nguno sambo ende nguro sobosobo yaba gomengga kenootoowe, nguno oni gura bibiteyingo.

3 Oni yaba bingamidodo bibitewokungga, ngu no kenootoowe, enengo goweyi ngu digi nakanakangoyingo

oo wadori oowooyi Yaspa, ko, digi suku oowooyi Koniliyon ngundiro kenoyingo. Wowo ngundo ngu, digi gome titoyingga oowooyi Emeral ngundiro, ngundo enengo yaba gomengga ngu pawangoro oriyingo.

4 Yaba bingamidodo ngu, onibiga ko namoraya nguya (24) bibiteweroyi, ngundo Anutro yaba duridarinidodo kewooroko urungga oorooteku, ngu pawangoro oodoyi, ko, oni tabango onibiga ko namoraya nguya (24) ngundo ngu sanganimo bibiteyingo. Ngu tabango oniku ngu, ene nengguro sarayi oorengo tero, ko gome tewonggoku, nguro gol tomokuyi ngu tabayemo kutuwooyingo.

5 Yaba bingamidodo ngunonggo gusiro ngguyi ingoro, ko yowari nguya tero, toongetoni kenoyingo. Ngundiro tetoni, ngu ingowono. Yaba omukumundoongosina nguno soru himi kandegura gidemboro eraya oruwonggoku, ngu Anutro Yukani nguro koni kandegura gidemboro eraya ko teyingo nguro gabogaboyi.

6 Yaba bingaminidodo bibiteweroyi omukumundoongosina oo gura nguya oruwo. Ngungga ngu, sono koongeyingo urungga ngu oo komboni (Galas), ngundiro gome himi oorengo. Oo namoraya keta oorootenggoku, Anutdo sambo endemo yewoku, ngundo yaba bingaminidodo ngu pawangoyingo. Ngu Oo Keta oorootenggoku, ngu kootuyesina, nomoyesina nguya doongeye oowooyingga oorengo oorootenggo.

7 Oo keta namoraya oorootenggoku, nguro koreteroga ngu Layon ngundiro; erayayiga ngu, Bulmakawu ngundiro; kabusayiga ngu, oni omukumundooye ngundiro; namorayayiga ngu, punggi urungga ngundiro bawooro ooroote.

8 Oo Keta Oorootenggoku namorayaga ngu, ene songomo songomo, wireye kandegura gidemboro guranangge oorootenggo. Ngu wireye bidodomo ngu, sanganisina newendesina nguya doongeyedodo nangge oorootenggo. Suwoono, sano, naru bidodo, ene yambo ngandiro Anutno utororootenggo. Ene ngundiro tero ma kengetenggo.

Ge noorengo Anut Oo Bidodo Simburi Simbunani. Ge Oo Bidodoboro Simburi nguro oni bidodo bingamingge ero okootenggoku ngu, ge yanggangonggedodo oorengo. Ge Kundingiyi, Kundingiyi, Kundingiyi oorengo! Ge kuri oruwoku, ataga nguya ooroote. Ngundo nangge, kootuyisina ko ombuwa. Ero eyingo.

9 Anut suwooyi sano keta oorootekungga, ngundo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitetoni, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ngundo narudodomo Anut

oowooyi bingami duridarinidodo, ngu ero okooro, eneno esosooteyingo.

10 Ngundiro tetoyi, ngu tabango oni onibiga ko namoraya nguya (24), ngu enengo yaba bingamidodo nguno bibitero, ene Anutno yambo mande tero, keyi damonimo boodoo oondoogero, enengo gol tomoku ngu yoro, Anut suwooyi sano keta oorootekungga, keyimo yero, nguro bingamini, ero okooro, ngu ngandiro etenggo.

11 Ge noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani Anut urungga oorengo! Ge Oo Bidodoboro Simburi, nguro noore mete oni bidodo nowoondonani ngu, komo gengo duridarige oowoongge, ngu ero okoowato. Ndatero nguro, ge yanggangonggedodo oorengo! Gengo ingondudunonggo nangge oo bidodo yemukootoyi oorootenggoku, nguro Simbuye, ero eyingo.

5

Oo Kootuyisina tunooteweroyi Ngu Bukno Oodoni, Nguro Roogootero Gosiyoyingo

1 Anut enengo yaba gomemo bibitero, kandeyi koondosina nguno, buk wagayingongga oodoni, nondo Yon kenowono. Buk ngu newendesina sanganisina nguya nakangoyingomu ngu oodoni, ngu sunggi kandegura gidemboro eraya yero, roogo tero gosiyoyingo, nguro onindo buk newendemo mete ma kandangewanggo.

2 Ngundiro oodoni, no sambono Engel oni yanggangonidodoga kenootoowe, ene manggaru tero eyingo. Oni onendo ene mete ngu buk wagayingongga, ngu sunggidodo ngu mete oomboongewa? Ero eyingo.

3 Ngundiro etoni, ene oni gura sambo endemo oorooteku, oni merako ngano oorooteku, ko, oni mera newendemo kumootoyi mereyerootoyi oorooteku, ngundo mete buk wagayingongga, ngu sunggidodo oomboongero, wesiyoro, newendemo mande ngu kenoweroyi oni gura ma ooroote.

4 Ngundiro nguro, oni gurado ngu bukga ngu kenondandangero, wesiyoweroyi nguro simburi nguya ma kenoro, nguro no sendoro biyobiyomi tewono.

5 Ngundiro tetoowe, tabango oni gurado nono eyingo. Ge sendo yokoya, gome ingo! Yuda soweno, ngunonggo oni soboyeroyingo oni (Yisas) tunootewoku, ngu Dewitro osiyi. Ngundo ene Setanya ebe yanggango oorengo utoro, enendo Setan dagawokuro, nguro ene mete ngu buk wagayingo sunggi ngu oomboongero wesiyowa. Ero eyingo.

6 Ngu naruno, no Yisas kenootoowe, dikaro oruwoku, ngu Sipsip nangoni udoyi kumooyingo ngundiro. Ene Oo

Keta Oorootenggoku namorayaga, ko, tabango oni ngu kewooroyemo dikayingo. Ngu Sipsip Nangoningga ngu nggamari kandegura gidemboro eraya, ko, doongeyi kandegura gidemboro eraya oruwo. Ngungga ngu, Anutro Yukani nguro ko kandegura gidemboro eraya, nguro koye gura gura ngu gabogaboyi. Anutdo ngu kongga ngu mera bidodomo soweyootoni oorowuyingo.

7 Sipsip Nangoningga, ngundo Anut enengo yaba bingamidodo nguno bibitetoni, ngu kandeyi koondosina buk wagayingongga oorooteku, ngu yoyingo.

8 Enendo yootoni, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga ngu, ko, tabango oni onibiga ko namorayaga, ngudodo Sipsip Nangonimo bagootero, yambo mande teyingo. Tabango oni ngu bidodo songo songo Gita gura oowooyi Harup, ngu yoro, ko, koondo gol wadori oorengo wooro kundingiyi ndindingododo, ngu koondomo angero oruwo. Ngu wooro gome kundingiyi ndindingododoga, ngu ngandiro: oni simoo bare Anutno nowoondoyemo hamoo teyingo, nguro yemboongeyingo.

9 Ene yambo ketangga ngandiro ureyingo.

Hamoo oorengo, ge komo nga buk wagayingongga nga, enengo sunggi bidodo ge mete oomboongero yoro wesiyowa. Ndadiro nguro, onindo ge gudoyi kumooro, ngunonggo gengo sidu darogebo oniro weti mbumbuwa ngu uriyeroro ko yoyootoni, nguro Anut doongeyimo oni nenengo tunooteyingo. Yo, ge oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu oni sowe bidodo, ko, mande bungeye bidodo, ko, goweye gura gura bidodo, ngu uriyeroyingo.

10 Gedo oni simoo bare geno nowoondoye hamoo teyingo ngu tetoyi, noorengo Anutga nguno wooro yeyingo oni watangga tunooteyingo. Ngundiro tero, ene merako oni ngaro sobosobo nguya tero oruwanggo. Ero eyingo.

11-12 Arisa, no ko doongetero, sambono Engel oni oowooyingga oorengo ma kandangeweroyi, ngu yeyoyingo. Ngu sambono Engel oni, ko, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ko, tabango oni ngu bidodo Anutro yabani bingamidodo, ngu pawayeroro meno moguru urungga tero, yambo yanggango ureyingo ngu ingowonoku, ngu ngandiro:

Sipsip Nangoningga nga ngu, kuri onindo utoyi kumooyingo. Ngundiro nguro, ene komo mete yanggango bidodo yoro, ko, oo gome gomemu, ingoyingo gome nguya ko yanggango urungga oorengo yowa. Yo, ene mete oni bidodobo Sipsip Nangoni bingami ero okooro, ko,

duridarinimboro nguya yootunoro ero, esosooteyi-
nootenggo. Ero eyingo.
13 Ngu naruno, no oo bidodo Anutdo yewoku ngu sambo
endemo, merako ngano, ko, mera newendemo ameno,
wendeyino nguya oorootenggoku, nguro nowoondoye
bidodo eneno yambo utoro, etoyi, ingowonoku, ngu
ngandiro:
Noorendo Anut enengo yaba bingaminimo bibitetoni, ko,
Sipsip Nangoni (Yisas) nguya enengo oowooyari
bingamiyari, ero okooteto. Suwooyi sano duridari ko
yanggango ngu bidodo, ngu enengomu nangge! Ero
eyingo.
14 Ngu Oo Keta Oorootenggoku namorayaga, ngundo eyingo.
Ngu hamoo oorengo, etoyi, asa, tabango onidodo ngu nguno
bagootero, yambo mande tetenggo.

6

*Sipsip Nangonimbo Buk Wagayingongga Nguro Sunggi-
dodo Kandegura Gidemboro Eraya, Ngu Oomboongeyingo*

1 Ngu naruno nguno, no Yon Sipsip Nangoni kenootoowe,
ngundo ngu bukga sunggidodo kandegura gidemboro eraya-
gado gosiyoyingongga, ngu dowooro, sunggi koreterogaku
oomboongetoni kenowono. Ene ngundiro tetoni, Oo Keta
Oorootenggoku namorayaga, nguromu gurado manggaru
tero, mande etoni, ngu ngguyi gusiro ngundiro etoni in-
gootoowe ngu, ge ombu, ero eyingo.
2 No ngundiro ingoro doongetero, oni gura, ngundo
Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingo. Ene idi nasa
dowooro, tomokuni gol tabangomo oodoni kenowono. Ene
ebe utoro, dagayeroweroyimboro ooro, enendo kuri da-
gayeroyingo ngundiro.
3 Ngundiro tetoni ngu, asa, Sipsip Nangoni, ene sung-
gidodo erayayiga, ngu oomboongetoni, ingootoowe, Oo
Keta Oorootenggoku namoraya, nguromu erayayiga ngundo
manggaru tero eyingo. Ge ombu! Eyingo.
4 Ngundiro etoni, Hos gura dagoyi oorengongga
tunooteyingo, ngu sanganimo oni bibiteyingo. Anutdo
ngu oningga yanggangoni inowoku, nguro ngu oningga,
ngundo oniro nowoondoye ayibi muri ngu andangero
yokoyingo. Yokootoni, nguro oni ene nowoondoye ebe
urewero muri nguro hahangero, ebe ureweroyi nangge
ingoro tetenggo. Oni Hos sanganimo bibitero, oorooteku
ngu, ene duge pirungga, ngundo ebe ureweroyi kongga,
nguro dowooyingo.

5 Ngundiro kenootoowe, Sipsip Nangoningga, ngu buk
nguro sunggidodo kabusayiga, ngu oomboongeyingo.
Ngundiro oomboongetoni, ingootoowe, asa, oo keta
oruweroyi nguro kabusayigakundo eyingo, ge ombu, ero
eyingo. Ngundiro etoni, no doongetero, Hos iriyongga
kenowono. Hos sanganimo oni gura bibiteyingo, ngu
kandeyimo oo kowuri wirikoweroyi (Skel) gura dowooyingo.
6 Asa, ngu naruno, no ingootoowe, Oo Keta Oorootenggoku
namorayaga, ngu kewooroyemo manggaru tero eyingo.
Onindo sa guranangeboro ko uriyi nguro beyeyi bidodo
yoro, ngundo oowari bobodi nangge yorootenggo. Ene oniro
oo urumi ko Wayin ngu ma yomburiyowero! Ero eyingo.

7 Sipsip Nangoni, ngundo bukro sunggidodo
namorayayiga ngu oomboongetoni, ngu ingootoowe, Oo
Keta Oorooteku namorayiga, ngundo eyingo. Ge ombu! Ero
eyingo.
8 Ngundiro etoni, no doongetetoowe, Hos goweyi man-
doniyi gura tunooteyingo. Hos sanganimo, oni gura bib-
iteyingongga ngu oowooyi Kumooweroyi, oni gura oowooyi
Setanro Ende Biyomingga, ngundo kootu kootu dowoowero
ombuyingo. Anutdo ngu oni erayaga ngu yanggango
yunoyingo. Nguro ngu, dugebo sayi gura gura, ko, oowari
kumooyingombo, nusako kokimbo nguya mera bidodomo
gumi namoraya, nguromu guranangebo yomburiyeroro
yurewari.

9 Ngu naruno, ene bukro sunggidodo kandegurayiga ngu
oomboongetoni, doongetero, Kristen oni enengo nowoon-
doyemo hamoo tetoni yureyingomu, nguro gaboye Anutno
wooro yeweroyi yaba ngu newendemo oorootenggoku, ngu
yeyoyingo. Kurimi, ngu oni ngu Anutro mandeni gome
dowooro, ngunonggo onino mande wesiyoro etuyerootoyi,
nguro mundi onindo yutoyi kumooyingo.
10 Kristen oni kumooyingo nguro gaboye, ngundo meno
manggaru tero, ngandiro eyingo. Ge Oo Bidodo Simburi
Simbunani, yanggangonggedodo kundingiyi oorengo, gengo
muringge mandege ngu hamoo oorengo. Naru ndadiboro
ge noorengo sidu daronani wendoyingongga, nguro mundi
oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, nguno gumi
wirikoyeroro wendangewa? Ero eyingo.
11 Ngundiro etoyi ngu, arisa, Anutdo kumba sarayi piru
piru, ngu oniku kutuwooyunoro eyingo. Ye naru bodaga
nangge kengetoyiga, yengo dobookuriye ko gobooroye ngu,
Yisasro kirikiri oni nguro nowoondoyemo hamoo teyingo
ngu nguya kumootoyigogo, nondo sunggi ero ewonoku
kinitetoni ngu; asa, no gumi wendangero yunowano. Ero

eyingo.
12 Ngu naruno nguno, no kenootoowe, ene bukro sunggidodo kandegura gidemboro guranangge oomboongetoni, nguro mera nga bidodomo imimi urungga oorengo yoyingo. Ngu naruno, sa ngu ooreri iriyo oorengo, ya gabuyi ngundiro tunooteyingo. Kombo nguya dagoyi oorengo sidudaro ngundiro tunooteyingo.
13 Ngu naruno, tootu bidodo merako sisoreyingo, de koonda tanggori doogo yanggango urunggado umamingootoni, pitiro sisoreteku ngundiro.
14 Sambo nguya oororo, wagaro kinitetoni, towi wagatenggoku ngundiro teyingo. Mera pupuridodo ko meradonidodo nguya, enengo musiye oorengo ngu yokoro, woosooro, oororo omburo teyingo.
15 Ngundiro tetoyi ngu, mera nga sobosobo koreteyingo oniku, oni oowooyedodomu, me oniro tabango oniku, beye sitowiyedodo oni, yanggangoyedodo oni, kingo kirikiri oniku, ko, oni bidodo kingo oorootenggoku ngu bidodo, merako ngano oruwanggoku, ngundo saro oororo, mera purimo oorero, digi woondokoyi newendemo kombitero, ko digi ururu kootuyesina nguya kombiteyingo.
16-17 Ene sosoreyingo urungga oorengo tero, mera pupuri, ko, digi ururu nguno meno manggaru tero, eyingo. Anut enengo yaba bingaminimo bibiteteku, ko, Sipsip Nangoni nguya nooreya sanggiri urungga teyingo. Nguro mera pupuri, digi ururu, yendo ombuya, noore wiriyeroya oongooyeroyi! Ndadiro nguro, ngu naru urungga oorengo, nguno erayaga, ngundo sanggiriyari urungga oorengo, ngu nooreno gumi urungga oorengo tunooteyingo. Onendo nguno dikaro, yanggango yewa? Hamoo oorengo, noore yanggangonani eneya eneya kini, ero eyingo.

7

Anutdo Iserel Oni 144,000 Rogoyerootoni, Enengo Ko Teweroyimboro

1 Ngu naruno nguno, no Yon sambono Engel oni namoraya, mera urungga nga bidodo wenga wengamo dikaro, oodoyi kenoyingo. Kenoro, ene mera ngaro doogo namorayaga ngu yodowootoyi, nguro doogo ngu mera, wendeyi, ko, de nguya ngu uwootoni, ma umamingoyingo.
2 Anutdo ngu Engel oni namorayaga, ngu yanggango oorengo yunoro, ngu kootuyisina mera sambo ngu yomburiyeroweroyimboro yoyeyingo. Ngu naruno ngu, sa ooretekusina nguno sambono Engel oni gura tunooteyingo. Anut keta oorooteku, ngundo ngu Engelngga, ngu kongga

ngu teni, ero rogo teyingo. Ngundiro nguro, ngu sambono
Engelngga, ngundo Engel namorayaga nguya meno
manggaru tero eyingo.
3 Ye mera, de, wendeyi nguya sodedo ma
yomburiyerowero. Noorendo koretero Anutro ko oni
kembawasayemo, Anutro sunggi yero, yokootooye ngu,
asa, kootuyisina ye mete oo ngu yomburiyoyi. Ero eyingo.
4 Ngu naruno, oni ndadiro Anutdo rogoyerowoku, ngu no
ingowono. Ene Iserel oni sowengga ngu bidodomo (144,000)
rogoyeroyingo, ngu ngandiro.
5-8 Yuda sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Ruben sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Gad sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Aser sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Naptalayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Manasa sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Simiyon sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Liwayi sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Isakar sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Sebulan sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Yosep sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo teyingo.
Beniyamin sowengga ngunonggo 12,000 sunggidodo
teyingo.

Kristen Oni Oowooyingga Oorengo Sambono Oorootenggoku, Ngu Ma Kandangeweroyi Nguro Mandeye

9 Ngu naruno nguno, no doongetero, oni simoo bare
urungga oorengo ma kandangeweroyi, ngu yowuruwooro
oodoyi yeyoyingo. Ngu oni simoo bare ngu oni sowe
bidodoboro, oni mera bidodomonggo, oni goweyi gura
gura bidodo, ko, mande bungeye gura gura bidodo,
ngu oni bidodo, ene Anut yaba bingaminimo bibiteteku
ngu doongeyimo, ko, Sipsip Nangoni doongeyimo nguya
dikayingo. Ene kumba sarayi oorengo yemuro kutuwooro,
kandeyemo toonggo uyi dowooyingo.
10 Ngundiro dowooro, dikaro, meno manggaru
tero, ngandiro eyingo. Noorengo Anut, enengo yaba
bingaminidodo nguno bibitetoni, ko, Sipsip Nangoni ngundo
noore ko yoyoyingo! Ero eyingo.
11 Sambono Engel oniku Anutro yaba bingamini nguno
pawangoro, dikatoyi, ko tabango oniku, ko Oo Keta Oo-
rootenggoku oo namorayaga nguya pawayeroyingo. Ngu
bidodo Anut tanggeyimo omukumundooyesinanggo ba-
gootero, yambo mande tero eyingo.
12 Ngu hamoo oorengo! Noore gengo oni oni tero, bingam-
ingge okooro, gengo duridariboro eteto. Ge nangge

ingoyingonggedodo, yanggangonggedodo, nguro ngu, noore geno esosootero, bingamingge okoowato. Ge nangge noorengo Anut, suwooyi sano sugi sugi ootooro, oororo oruwa! Ngu hamoo oorengo! Ero eyingo.

13-14 Ngu naruno ngu, tabango oni gurado no sumoo nunoro eyingo. Ngu simoo bare kumba sarayi kutuwooro, oorootenggoku, ge ingooteku ngu onendo? Ge ingoote, ene ndanonggo mayero oorootenggo? Etoni, nondo gumi ewono. Kini, oni urungga, gedo etooga ingoowe. Ero etoowe, arisa, oni urungga ngundo ngandiro eyingo. Ngu oni ngu, naru wengamo, Setanro towootowoo wenga oorengongga, nguno enengo nowoondoyemo hamoo teyingongga, nguno yureyi kumooyingo. Ngu kuri Sipsip Nangoningga nguro sidudarowo, ngundo enengo nowoondoye towikumbaye nguya sonowootoni, sarayi tunooteyingo.

15 Arisa, ene Anut doongeyimo dikaro oorootenggo. Nguno ngu, suwooyi sano, ene Anutya gobooro ootooro, koni teyinootenggo. Ngundiro tetoyi, Anutdo enengo yaba bingaminidodo nguno bibitero, ngunonggo ene gome soboyeroote.

16 Ngundiro soboyeroro oodoni, ene oowariro, sonoro, ko ma ingowanggo. Sa kookingo, oo gurado nguya, goweye ko ma yoodewa.

17 Ndadiro nguro, Sipsip Nangonimbo ene Anutro yaba bingaminidodo tanggeyimo ootooro, ngunonggo ene gome soboyeroro ooroote. Ene ngunonggo yoyoro, sono omungo gomengga suwooyi sano ngundiro oorero, noore keta oruweroyi ngu yunootoni, oorooteku, nguno oni yoyoro ombuwa. Anutdo oni enengo kowuriye bidodo andangeyunootoni, ene ko ma sendowanggo. Ero eyingo.

8

Sipsip Nangonimbo Bukro Sunggiyi Kandegura Gidemboro Erayayigaku Oomboongeyingo

1 Ngu naruno nguno, Sipsip Nangoni ene bukro sunggiyi kandegura gidemboro erayayiga ngu oomboongeyingo. Ngundiro tetoni ngu, sambono oo oorootenggoku ngu bidodo, ari nggiringgara kini oororo, naru bodaga (1/2 Awuwa) nenetero oriyingo.

2 Ngu naruno, no Yon sambono Engel oni kandegura gidemboro eraya Anut doongeyimo dikatoyi, Anutdo unggu guranangge nangge Engel oni ngu yunootoni yeyowono.

3 Ngundiro tetoni ngu, sambono Engel oni gurado, Anutro wooro yeweroyi nombo tanggeyimo omburo dikayingo.

Nguno dikaro, ene wooro yeweroyi gol koondoyi wadori oorengo ngu dowootoni, Anutdo sambono Engel oni de sidumi ngundo wooro kundingiyi ndindingododo ooreroru-woku, ngu oowooyingga inoyingo. Engel onindo ngundiro dowooro, Kristen simoo barero yemboongetenggoku nguro wooroyi nguya yowuruwooro, dowooro, Anutro yaba bingaminidodo ngu omukumundoongosina nguno wooro yeyingo.

4 Ngu wooro kundingiyi, ndindingododo ngu, ko Kris-ten oniro yemboongeweroyidodo ngu bidodo yowuru-wooro, Engeldo dowootoni, ngunonggo Anut doongeyimo ooreyingo.

5 Ngundiro tero, asa, Engel onindo gol koondo wadori oorengo nguno wooro kundingiyi ndindingododomu oorooteku, ngu yoro, ene wooro yeweroyi musiyomo, ngunonggo de dogoni yoro, gol koondoyimo yetoni, angero ooretoni, yoro, merako oorongootoni uyingo. Utoni ngu, nguno gusiro ngguyi urungga utoni, ngguyi gura gura, yowari urungga soru ooretoni, ko, mera imimi yoyingo.

Sambono Engel Oni Unggu Uwooyingo

6 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegura gidemboro eraya, ene kandeyemo unggu kandegura gidemboro eraya uwoowero teyingo.

7 Engel koreteroga, ngundo ungguga ngu uwooyingo. Uwootoni, asa, Ayis sambononggo ko de dogoni sidubo yowoorengoyingomu, ngu oo kabusaga ngu yoro, merako oorongootoni uyingo. Mera, de ngu bidodo rogowootoni sosi kabusa tunootetoni, nguromu sosi de guranangge mera guranangge kamukoyingo. Ngundiro tero, so keta nguya ngu bidodo kamukoyingo.

8-9 Sambono Engel koreteroga nguro koni kinitetoni ngu, asa, ko sambono Engel oni erayagakundo, enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, asa, mera puri urungga dedeku ngundiro tunootetoni, Engelndo yoro, wendeyino oorongootoni, wendeyi koongeyingomo uyingo. Ngundiro tetoni ngu, wendeyino usowootoni, sosi kabusa tunootetoni, nguromu wendeyi sosi guranangge sidu daro tunooteyingo. Ngu sononggano ngu sidudaro tunootetoni, nguno oo keta oorootenggoku ngu bidodo kumoomukootoyi, nguno wanggo oorootenggoku ngu bidodo yomburiyerootoni, biy-omi yemukoyingo.

10-11 Engel erayayiga nguro koni kinitetoni ngu, asa, sambono Engel oni kabusayiga, ngundo enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, asa, tootu urungga ngu oowooyi kowoo, ngundo soru oorengo dero, sambononggo, merako,

sonono, ko sono omungo nguno nguya soreyingo. Ngundiro soretoni ngu, asa, sono bingo bidodo ko sono omungo bidodo ngu usowooyerootoni, nguromu sosi kabusa tunootetoni, nguromu sono bingo sosi guranangge, ko sono omungo sosi guranangge nguya, ngu sono kowoo tunooteyingo. Ngundiro tetoni ngu, oni simoo bare sono kowoo tunootewoku, ngu nero ngu, sodedomangge kumooyingo.

12 Engel kabusaga nguro koni kinitetoni ngu, asa, sambono Engel oni namorayayiga, ngundo enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, asa, sa, kombo, tootu ngu bidodo wesoowootoni, sosi kabusa tunootetoni, nguromu sa sosi guranangge, ko kombo sosi gura, ko tootu sosi gura ngu bidodo yomburiyootoni, ooreri teyingo. Ngundiro nguro, sa gumi gura himi kini. Suwoo gumi gura nguya suwoono himi kini.

13 Engel namorayayiga nguro koni kinitetoni ngu, asa, no doongetero punggi urungga samboriri bawootoni kenootoowe, ene ki urungga ero eyingo. Gowugowurongo! Gowugowurongo oorengo! Ye simoo bare merako oorootenggoku, ngu gowugowurongo! Ndadiro nguro, sambono Engel kabusagobo enengo unggu uwoowero tunootewa. Uwootoyi ngu, asa, kowuri urungga oorengo simoo bareno tunootewa! Ero eyingo.

9

1 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegurayiga, ngundo enengo ungguga ngu uwooyingo. Uwootoni, nguno tootu no Yon kenootoowe, ene sambononggo merako soreyingo. Anutdo ngu tootungga ngu mere ooriroyi oorengo wenga kiningga, ngu goosooweroyi ki inoyingo.

2 Ene mere urungga ngu goosootoni ngu, ngunonggo wooro sobugo oorengo oorero, duru katoyi sobugo ooreteku ngundiro. Ngu wooro sobugo urungga ngu mere urungganonggo oorero, ngundo sa ko sambo nguya doobengootoni ooreri teyingo.

3 Ngu wooro sobugo urungga, ngunonggo munga katu urungga merako ombutoyi, Anutdo yanggango urungga yunootoni, nguro ene mete oni yokiweroyi yanggangonidodo, ngu putegooro urungga ngundiro.

4 Anutdo ngu munga katu nguya eyingo. Ye de so oo bidodo mera nganonggo ooreteku, ngu ma yomburiyerowero. Kini, ye ngu oni simoo bare Anutro sunggi kembawasayemo kini ngu nangge yokiyi.

5-6 Nguro yengo marasin biyomi ngu oni yokitoyi, ngu ogingo urungga oorengo ingororuweroyi nangge, ene yendo oni ma yureni kumoowanggo. Ero eyingo. Ngundiro etoni, asa, munga katu ngundo oni yokitoni ngu, ogingo urungga

ingoro oodoyi, kombo kandegura ogingo urungga oorengo oruwa. Ogingo nguno kumooweroyi ngu, kingo ogingo nangge ingoro oruweroyi.

7 Katu munga ngu, ene Hosmbo me ebe urewero yoonenengoro, oorootenggoku ngundiro. Enengo tabayemo ngu gol tomokuyi ngundiro, ko omukumundooye ngu oni omukumundooye ngundiro.

8 Enengo tabaye uye ngu bare uye ngundiro, ko enengo metooye ngu bo metoyi pageyoyingo ngundiro.

9 Enengo nomoye ngu Ayen nengguroyi ngundiro, ko enengo wireye ngguyi ngu, digi kembe urungga ombuteku ngguyi ngundiro.

10 Enengo koondoongeriyemo ngu, putegooro metoyi koondoongerimongga ngundiro. Nguno ngu, Anutdo yanggango yunowoku ngu, oni yosanggawero nguno enengo sidumi (Marasin) biyomi, ngundo oni ogingo yunoweroyi. Ogingo ngu kombo kandegura oruwa.

11 Enengo tabangoye koreteyingo urungga ngu, ngu Engel ngu mere urungga wenga kiningga, nguro sobosobo. Hiburu mandeno ngu oowooyi Abadon, ko Girik mandeno ngu oowooyi Apoliyon, nguro muri damoni ngandiro: Oo yomburibari oni.

12 Naru koreteroga kowuri urungga oorengo, ngu kiniteyingo. Ayiyo. Ene kowuri ururu oorengo eraya namoko ombuwari.

13-14 Arisa, sambono Engel oni kandegura gidemboro gurananggeyiga ngundo enengo unggu uwooyingo. Uwootoni ngu, manggowo gura wooro yeweroyi gol yabayi Anut doongeyimo oruwoku, ngu mundumisinanggo etoni ingowono. Ngu manggowooga ngundo Engel oni kandegura gidemboro gurananggeyiga unggu dowooyingongga nguno eyingo. Ge Engel namorayaga biyomi Yuparetis sono dabemimo Anutdo gosiyerootoni oorootenggoku, ngu komo uto wesiyo, eyingo.

15 Ngu narunggano nguno, ngu sambono Engel namorayaga ngu yoyokoyingo ngu, oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu sosi kabusa watayero, nguromu sosi guranangge yureyi kumooweroyimboro. Ngu Engel ngu, naru enengo Anutdo roogo teyingongga, ngu sobowooro oruwonggoku, nguno nangge ko teweroyimboro oorootenggo.

16 Me oni ngu Hos sanganimo bibitetoyi, ngu ma kandangeweroyi. (200,000,000 oni), ene no etoni ingowonowo.

17 Nondo gaboya gaboya ngundiro doongetero, Hos oni nguya bibitetoyi yeyowono. Enengo muriye ngandiro: oni Ayen nengguroyi ngu duridarinidodo wadowadori,

nguro goweye ngu dagoyi oorengo, uringgi oorengo, ko kooronggguyi nguya. Hos tabaye ngu, nusako koki layon tabango ngundiro. Manggoyemonggo de dogoni, wooro nguro ndindingo oorengo, nu mindiyo buwoo (digi Salpa) ndindingo ngundiro manggoyemonggo ombuyingo.

18 Ngu oo kabusaga biyomi oorengo manggoyemonggo tunootewoku, ngu biyomi oorengo, ngunonggo de dogoni ko dero wooro, ko digi ndindingo biyomi oowooyi Salpa. Ngu oo kabusangga ngu Hos manggoyemonggo tunootetoyi, ngundo ngu, oni simoo bare wata kabusaga rogoyeroro, nguromu oni wata guranangge yureyi kumooyingo.

19 Hos nguro yanggangoye ngu manggoyemo, ko koondongeriyemo ooroote. Enengo koondoongeriye ngu sire tabango ngundiromu, ngundo oni ngu yomburiyeroyingo.

20 Oni wata eraya keta oorootenggoku, ngundo ene oo biyomi oorengo oni gidaregano tunootewoku, ngu kenoro, nguro ene oo biyomi enengombo tetenggoku, ngu ma kootu inoro yokoyingo. Kini, ene oombooro biyomimo yambo mande tero, enengombo oo gabogaboyi tewonggoku, ngu Gol, Siluwa, Ayen kooronggguyi, digi, de, ngundo anut godange ngu gabogaboye tetenggo. Ngu anut godange ngu mande eweroyi kini, doongeteweroyi kini, oororo omburo teweroyi nguya kini. Nguno yambo mande tetenggoku, ngu ma yokoro yowoorengoyingo.

21 Ngu oni ngu, ene yureyi kumooweroyi muringga ngu, gosonggi teweroyi muringga ngu, sebobarese teweroyi muringga ngu, yakaka teweroyi muringga ngu, ngu muri ngu bidodomo ene nowoondoye ma yowoorengootoni, oo biyomi muri ngu ma yokoyingo.

10

Sambono Engel Onindo Buk Bodaga Wagayingomu Dowooyingo

1 Ngu naruno, no Yon doongetero sambono Engel oni gura yanggango sambononggo ombutoni kenowono. Enengo nengguro goboorebo doobengoro, tabangomo ngu wowombo nguno pawangoro oruwo. Enengo omukumundoongo ngu sa ngundiro, ko keyi ya nonggini dero gidoreteku ngundiro.

2 Ene kandeyimo buk wagayingo bodaga gura dowooyingo, ngu ma nakangowero, ngu gengo ingondudugemonggo nangge ingo, ero eyingo.

3 Ngunonggo kenootoowe, ene meno manggaru urungga oorengo se koki oowooyi layon, ngundo sendooteku ngundiro teworo. Ene ngundiro meno manggaru tetoni

ngu, arisa, gusiro kandegura gidemboro eraya, ngundo
ewonggori.
4 Ngu gusiro kandegura gidemboro eraya, ngundo gusiro
nggawo tero yokootoyi ngu, nondo bukno nakangowero
tewonowo. Ngundiro tewero tetoowe ngu, asa, Anutndo
Sambononggo ingootoowe eworo. Nga mandega nga gusiro
kandegura gidemboro erayagakundo ngguyiro etenggoku,
ngu ge komo gengo ingoyingomo nangge orini. Ge bukno
ma nakangoweroro eworo.
5-7 Ngu naruno no ngu sambono Engel oninggaku kuri
kenootoowe ngu, keyi wendeyi sanganimo ko merako
dikayingo. Ene kandeyi koondo sambosina okooro,
ngandiro eyingo. No hamoo oorengo sorumimonggo,
Anut suwooyi sano keta oorootekungga, ngundo sambono,
merakono, ko, wendeyino nguya oo oorootenggoku, ngu
bidodo yeyingo nguro oowooyimonggo nangge, no hamoo
mande gosiyoro eteno. No naru ko ma gosiyowano. Kini,
sambono Engel oni kandegura gidemboro erayayiga,
ngundo unggu uwooweroyi narungga nguno, ngu ooga
kombiteyingomu, ngu enengo ingondudu eyingo ko oni,
ngundo ero oni etuyerowonggoku, ngu narunggano nguno
yeni, kini temukowa. Ero eyingo.
8 Asa, ngu manggowooga sambononggo etoni
ingowonoku, ngundo meno ko eyingo. Ngu Engelngga keyi
wendeyino, merakono nguya kewoongoro oorootekungga,
nguno ooroya, ge kandeyimo buk wagayingongga wesiyoro,
dowooro oorootekungga, ngu yo. Eyingo.
9 Ngundiro etoni, nguro no eneno oororo ewonowo.
Ge buk bodaga ngu nonuno ero etoowe, enendo gumi
eyingo. Ge yoya ne. Netoyi ngu, manggogemo ningguri
ngu siso mindiyo sonoyi ningguri, ngundiro tunootetoni, ene
kawunggemo oo ngu kowoo yero tunootewa. Ero eyingo.
10 Ene ngundiro etoni ngu, no ngu buk bodaga ngu kandey-
imonggo yoro newono. Netoowe, manggonemo ngu siso
sonoyi ningguri ngundiro ingoro yokowe kawunemo utoni,
ngunonggo kowoo tunootetoni ingoyingo.
11 Ngundiro buk nero, ingootoowe, asa, manggowo gura
nono eyingo. Ge komo Anutro mande oo kootu eneno
tunooteweroyi, oni simoo bare mera bidodomo, oni sowe
bidodomo, enengo mande bungeye gura gura bidodomo, ko
sobosobo oni koreteyingo ngu bidodomo nguya, ko wesiyoya
e. Ero eyingo.

11

Anutro Ko Oni Erayaga, Ngundo Anutro Mande Wesiyoro

Ewori

1 Ene Anutdo usudogo gura nunowoku, ngu oo rogo
teweroyi, ngu usu dowooro saweroyi ngundiro. Ngundiro
nunoro eyingo. Ge ootoogeya, noro ya kundingiyi (Tembel),
ko wooro yeweroyi musiyo nguya rogowooya, ko, oni simoo
bare nguno noro yambo mande tetenggoku, ngu kandan-
geya, ngundiya rogowoo.
2 Ene ge noro ya koneyo gumi endesina, ngu ma ro-
gowoowero. Ndadiro nguro, ngu ya koneyo gumingga
ngu, nondo oni sowe gidarega Yuda oni kini, nguro kuri
rogowooro yokoyingo. Ngu kombo onibi eraya ko kombo
eraya, (42) (ngundiro dagoma kabusa gumi) ngundiro
Yerusalem ende kundingiyi ngu yomburiyowanggo.
3 Ene ngundiro tetoyi, ene noro oni erayaga
rogoyerowonoku, no nguno yanggango eraga yunootoowe,
ngunonggo ene kootuyisina noro mandene ko oo
tunooteweroyi, ngu oni simoo bare ero etuyeroro oriyingo.
Eragado ngu naru (1,260) (dagoma kabusa gumi) ngundiro
oruwari. Noro oni eragado ene towikumba ngu, Kopi Beg
nguro towi ngundiro ngu tero, kutuwooro oruwariku, ngu
oniro kowuriye nguro gabogaboyi ngundiro tewari. Anutdo
eyingo.
4 Ngu oni erayaga ngu de Olib eraya, ko, lam soru eraya
ngundiro, ngundo mera bidodoboro Simburi Urungga, ngu
doongeyimo dikaro oruwari.
5 Ene mundi onindo ngu oni erayaga ngu
yomburiyerowero tewanggoku ngu, enengo manggoya-
rimonggo de katetoku ngundiro tunootero, ngundo enengo
mundi oni ngu yoodemukowa. Yo, hamoo, oni ngu erayaga
ngu yomburiyerowero tewanggoku, nguro ene komo
kumoowanggo.
6 Ene Anutro mande yootunoro eweroyi naruno nguno,
Anutdo enengo yanggangoyari yunowoku, nguro ene mete
sambo sono ombuweroyi, ngu gosiyowariku ngu, ko eragado
sono omungo oorero, merako ngano oorootenggoku, ngu
yowooraringootori, sidudaro tunootewa. Eragado ene mete
oo biyomi gura gura oni simoo bare merako oorootenggoku,
ngu yomburiyeroweroyi ngu, enengo ingondudunonggo
nangge tewari.
7 Anutro ko oni erayaga nguro koyari kinitemukootoni
ngu, ngu naruno nguno, mere ooriroyi oorengo gumi kini,
ngunonggo Nusako Koki ururu gurado oorero, Anutro ko oni
erayaga ngu yureni kumoowari.
8 Anutro ko oni erayaga nguro biyari, ngu enengo
Simbuyari ureyingo ende urungga ngundiro endega, ngu
(Yerusalem ende) ooreyimo yoyokootoni oruwari. Ngu

Yerusalem oowooyi adingayi ngu Sodom, ngundi Igip
ngundiro. Ndadiro nguro, endemo simoo baredo Anutro
mandeni ngu ma keyowero ingoyingo.
9 Oni goweye gura gura meraye bidodomo, ko mande
bungeye bidodomo, ko oni sowe bidodomonggo, ene oni er-
ayaga ngu biyari naru kabusa, ko naru gura gumingga nguno
yeyoro, oni gumimbo mereyerowero ero ma ingoyingo.
10 Oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngundo
Anutro ko oni erayaga kumooyingo, nguro ene oni oni
urungga tero, nguro ene yambombooro tero, oo simbo
karo nero, dobookuriyeboya kingo oo duwoo bayetero
oruwanggo. Ndadiro nguro, eragado ene mete oo biyomi
gura gura oni simoo bare merako oorootenggoku, ngu
yomburiyeroweroyi ngu, enengo ingondudunonggo nangge
tewariku ngu!
11 Ene naru kabusa gumingga nguno ngu, Anutdo ngu
oni erayaga ngu yoyeni, ko keta yanggangododo ootoogero,
merako dikayingo. Ngundiro ko keta ootoogetori ngu, asa,
oni erayaga ngu yeyoro, soriyokoyingo urungga oorengo
teyingo.
12 Ngu naruno nguno, Anutdo sambononggo meno mang-
garu urungga tero, enengo ko oni erayagano nguno eyingo.
Yari ngano ooreri eyingo. Ngundiro etoni, asa, eraya-
gaku sambononggo goboore ombutoni, ngu newendemo
uro, ooretori, enengo mundi onikundo erayagaku yeyootoyi
ooreworiyowo.
13 Ngundiro nangge, ngu naruno nguno, merako ngano im-
imi urungga oorengo Yerusalem endemo ombuyingo. Nguno
ende gumi sosi kande eraya nguromu sosi guranangge
yomburiyoyingo. Ngu imimi urungga nguno (7,000) oni
simoo bare kumoomukoyingo. Oni endemo ma kumooyin-
gomu, ngu bidodo sosoreyingo urungga tero, nguro ene
Anut sambono oorootekungga ngu oowooyi bingami ero
okooyingo.
14 Asa, naru erayayiga nguro kowuri urungga oorengo ngu
kiniteyingo. Ene ingonda teyi! Naru bodaga nanggemo
ngu, ngu kowuri urungga oorengo tambu kabusayiga ngu
tunootewa.

Sambono Engel Oni Kandegura Gidemboro Erayayiga Ngundo Unggu Uwooyingo

15 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegura gidemboro
erayayiga ngu enengo unggu uwootoyi, sambononggo mang-
goye gidaregado meno ero eyingo. Noorengo Oo Bidodo
Simburi Simbunani Krayis, ngu Anutdo noore yoyowero
sunggi yeyingo oni, ngundo oni simoo bare bidodo merako

oorootenggoku, ngu sobowooweroyi yanggangongga ngu
ataga ooroote. Nguro ngu, enendo suwooyi sano sugi sugi
sobosobo oruwaku ngu! Ero eyingo.
16 Ngu naruno, tabango oni onibiga namoraya (24) enengo
yaba bingamiyedodo, ngu Anut doongeyimo bibitero, ene
Anutno bagootero, yambo mande tero eyingo.
17 Ene ngandiro ero eyingo.
Oo Anut, ge noorengo oo bidodoboro Simburi Simbunani
Anut yanggangonggedodo! Ge ataga keta oode, kurimi
oorengo nguya keta oruwo. Noore geno esosootetooye, gengo yanggangonggega ngu yeyi tunootetoni,
ngunonggo ge damoni yero, ge oni simoo bare oo
bidodo soboyerowero ko tete, ero eyingo.
18 Oni ene gengo nowoondoyemo hamoo ma teyingo, ngundo
geya sanggiri urungga tero, ndadiro nguro, ene ingootenggo.
Gengo sanggirige urungga naruwo ngu eneno tunootetoni, ngu ingoyingo. Ngu narungga ngu, oni kumooyingomu ngu ootoogero, wirikoyeroyingomo ngu omburo,
ko narungga nguya ombuteku, ene uriye gumi gengo ko
oni; gengo ingondudu eyingo oniku; oni simoo bare geno
nowoondoye hamoo teyingomu, oni oowooyedodomu, oni
oowooye kinimu nguya, oni gengo oowoongge bingamingge
okootenggoku, ngu bidodo yunootoni, geya gobooro sugi
sugi oruwanggoku, nguro narungga. Oni ene oo biyomi tero,
mera bidodomo yomburiyootenggoku, ngu oni ngu no Setanro ende biyomi musiyonggano nguno soweyerootoowe,
oororo oruwanggoku, nguro narungga nguya! Ero eyingo.
19 Ene ngundiro mande ngu ero yokootoni ngu, arisa,
Anutdo sambo endemo ya kundingiyi oorootekungga ngu
Tembel ngu goosooyingo. Tembel goosootoni ngu, sunggi
mande ero gosiyoyingo pawusga, ngu kundingiyimu, ngu
tunoo oorengo oodoni kenoyingo. Ngu gabogaboyi damoni
ngandiro: Yisas noore ko yoyoyingomu, ngundiro nguro,
oni simoo bare eneno nowoondoyemo hamoo teyingomu,
ngu ataga noore mete Anutno nenengo oororo, eneno
yemboongeteto. Nondo Yon pawus kenootoowe, asa, sambononggo yowariro soruyi oorengo ooretoni, gusiro ngguyi
urungga utoni, mera sosorero, imimi yootoni, ko, Ayis
oorengo merakono soreyingo.

12

Baregaya Oriwa Dagoyi Urungga Nguya, Nguro Mandeyari

1 Ngu naruno, no Yon kenootoowe, sambono oo gabogaboye gura urungga tunooteyingo. Ngu oo gabogaboyiga

ngu ngandiro. Bare gura ngu enengo nengguroni ngu sa himi ngundiro; ko keyi wateyi newendemo ngu kombo oodoni; ko tabangomo ngu tomoku bingaminidodomu nguno tootu kande eraya kegidemboro eraya ngundiro oruwo.

2 Ngu barega ngu kawuyidodo oode ngu, ene bisiyowero teyingo. Ngundiro bisiyowero tero, nguro ene ogingo urungga ingoro meno eyingo.

3 Asa, sambono gabogaboyi gura tunooteyingo. Ngu oo gabogaboyiga nguno Oriwa dagoyi urungga oruwo. Ngu Oriwangga ngu tabango kandegura gidemboro eraya oodoni, ngu tabangomo ngu sobosobo oni ururumboro tomoku kandegura gidemboro eraya kutuwootoni; ko, nggamari kande eraya nguya oruwo.

4 Koondoongerimbo ngu, tootu bidodo ngu usowooro, sosi kabusa yeyingo, nguromu tootu sosi gura gasiyootoni, merako soreyingo. Ngu soretoni ngu, ngu Oriwangga ngu ene bare tanggeyimo dikaro sobowootoni, baregaku nangoni simoongonggaku bisiyootoni, nguro ene simoongga ngu ureni kumootoni newero teyingo.

5 Ngundiro tero oodoni, baregaku nangoni simoongga bisiyoyingo. Ngu simoongga, ngundo kootuyisina ene oni simoo bare sowe bidodo yanggango soboyerowaku, oni enengo simooye muriye biyomi teyingomu, ngu mamanayeroro, usudogo yoro, yoonenengoyingo ngundiro. Arisa, baregaku nangoni bisiyoro yokootoni ngu, sodedomangge Anutdo nangoninggaku yoro, awuno sambo endemo ooreyingo.

6 Ngu barega ngu, ene oni kini kingo merako yondowidoro toongeyingo. Ngu merangga ngu Anutdo enengo yomosiyowoku nguno toongetoni, Anutdo oowari inoro, kawararangowero sa naru 1,260 ngu dagoma kabusa gumi ngundiro kiniteyingo.

7 Ngu naruno, sambo endemo me ebe urungga oorengo nguno tunooteyingo. Anutro Engel oni nguro tabangoye gura oowooyi Mayikel, ngundo Anutro Engel onikudodo, ko Oriwa enengo Engel biyomidodo ebe urungga ureyingo.

8 Oriwando keyimokuya ebe yanggango utoro, ene Anutro Engel oni dagayeroweroyi ereremo kini. Ngundiro nguro, ene sambo endemo oruweroyi kini, nguro oweyerootoyi, saro, merako uyingo.

9 Yo, Mayikel ngundo Oriwa Urungga, ko, enengo Engel biyomi bidodo ngu sambononggo oweyeroro merako ngano oorongooyingo. Oriwa Urungga enengo oowooyi ngu Setan, ko, oowooyi gura ngu Oombooro Biyomi. Ero eyingo. Ngundo oni simoo bare ngu mera bidodomo oorootenggoku,

ngu ganaganayeroweroyimboro oriyingo.

10 Ngundiro tetoni ngu, sambononggo meno manggaru
ngguyi urungga etoni ingowono.

Ataga noorengo Anut, ngundo noorengo weti mbum-
buwanani uriyoro, yoyoweroyimboro naruwo, ataga
tunootete. Anutdo enengo yanggangoni ngu tunoo
oorengo etuyeroyingo. Noorengo Anut Oo Bidodo
Simburi, ngundo naru enengo oni simoo bare soboye-
rooteku, ngu ataga tunootete. Nguro ngu, enengo
Krayis, Anutdo noore yoyowero sunggi yeyingo oni,
ngundo yanggangoni urungga oorengo etuyeroyingo.
Yo, Setan oningga ngu kuri ene noorengo Kristen
dobookurinani yosanggawero mande biyomi Anutno
suwooyi sano ewoku, ataga Anutdo ene yoro, merako
ngano oorongootoni soreyingo, ero eyingo.

11 Noorengo Kristen dobookurinani, ngundo Sipsip Nan-
goni siduwoobo, enengo kumooyingo ene ko yoyoyingomu,
ko, Anutro mandeni gome wesiyoro suwooyi sano oni
etuyeroyingo muringga, ngu muri erayaga ngu nangge,
ngundo Setan dagayingo. Kristen oni enengo nowoon-
doyemo hamoo teyingo, nguno ene meyero, kumoowero
tetenggo.

12 Yo, Setan ngu, Anutdo sambo endemonggo oweyerowoku,
ngundiro nguro, ye sambo endemo ooretenggoku, ye komo
oni oni urungga oorengo teyi! Ye oni simoo bare mer-
ako oorootenggoku, ko, wendeyino oo keta oorootenggoku,
ye bidodo ingonda oorengo teya oriyi! Kowuri urungga
oorengo yeno ombuwa. Ataga Setan yeya merako nguno
oorootenggoku ngu, ene yeya sanggiri urungga oorengo
tero ooroote. Ndawugaro nguro, ene kuri ingooteku ngu,
enengo ko teweroyi naru ngu ootuwoo bodaga nangge, ero
ingoyingo.

13 Ngu naruno, Anutdo sambo endemonggo Setan owetoni,
ngano omburo ngu, asa, Setando ngu barega simoo nango-
ningga bisiyoyingo, ngu yurewero oweroriyingo.

14 Nguro ngu, Anutdo punggi urungga ngundiro wireyo
erayaga, ngu barega ngu inootoni, nguro ene mete
Anutdo musiyongga yomosiyowoku merangga ngu oni
kini kingo merako, nguno ururumero, nguno sayingo. Ene
nguno Anutdo bare gome sobowootoni, dagoma kabusa
bidodo gura gumi oriyingo. Nguro ngu, Setando ene
yomburiyeroweroyi nguya kini.

15 Ngu naruno nguno, Oriwa Urunggaku, ene sono min-
detoni, sono bingo urungga ngundiro baregaku yosumooro,
nguro yureni kumoowero keyeroro uyingo.

16 Ene Oriwando sonongga mindewoku ngu, Anutdo
barega ngu hooroowero, nguro ene mere urungga
goosootoni, sono bingonggaku nguno uro kiniteyingo.
17 Anut ngundiro tetoni, nguro Oriwa Urungga, ngundo
barega nguya sanggiri urungga oorengo teyingo. Nguro ene
oororo, barega ngu simoongo bidodo yoyeni, me urungga
tewero ebe urewero teyingo. Yo, ene oni simoo bare
bidodo Anutro mamana mande keyootenggoku, ko, Yisasro
nowoondoyemo hamoo tero, nguro mandeni hamoongga
onino wesiyoro ero ngu keyootenggoku, ngu yurewero me
yeni tunooteyingo.
18 Ngu naruno nguno, Oriwa Urunggaku wendeyi tamako
dikayingo.

13

Oriwa Urungga Ngundo Nusako Koki Yanggango Nguno Inoyingo

1 Ngu naruno nguno, Oriwa Urunggaku wendeyi tamako
dikatoni, nguno no sono koongeyingomo, nusako koki gura
ooretoni, no Yon kenoyingo. Nusako kokingga tunootero,
nguro tabango kandegura gidemboro eraya oodoni, ko ngga-
mari kande eraya oodoni, nggamari ngu sanganimo gol
tomoku bingamiyidodo kande eraya oriyingo. Ngu nusako
kokingga ngu tabango ngu bidodomo, ene Anut yomooyi-
noro mande kootuyisina ero, nguno nakangoyingomu oo-
roote.
2 Ngu nusako kokingga ngu enengo moondeyi ngu, Lepod
ngundiro, ko keyi ngu Beya keyi ngundiro, ko enengo
manggowo ngu Layon manggowo ngundiro. Oriwa Urungga
ngundo enengo yanggangoni ngu nusako koki ngu nangge
inoyingo. Enengo yabanimo yetoni bibitetoni, ngu nguya
inoyingo. Inootoni, nguro Setanro yanggangonimo, Nusako
Koki ene mete oni simoo bare sobowoowa.
3 Nusako Kokingga ngu tabango gurano ngu, onindo ure-
weroyimboro mambu urungga oruwoku, nguro ene kuri
kumooyingo. Ene tabangomo ngu, ene kuri mureyingomu,
ene ataga mambuningga ngu tootero mete tete. Ene mete
tetoni, oni simoo bare mera bidodomo ngu kenoro ngu, ene
soriyokoro, ene bingami ero okooro ene keyoyingo.
4 Oriwa Urungga ngundo Nusako Koki Urungga ngu yang-
gangoni urungga inootoni ngu, oni simoo bare nguno Ori-
wano, ko enengo Nusako Kokikuno nguya yambo mande
tero, bingamiyari okooro eyingo. Oone ngu Nusako Koki
ngundiro? Onendo mete me ebe utoro dagayingo? Ero
sumoo eyingo.

5 Anutdo ngu Nusako Kokingga ngu yokootoni, nguro ene
mete enengo ko teweroyi tero, nguro ene Anutya yomooyi-
noro mande kootuyisina biyomi ero, enengo yanggangoni
ngu oni etuyeroro oriyingo. Ene ngundiro tero, kombo onibi
eraya ko kombo eraya gura (ngundi dagoma kabusa bidodo
yokoro gura gumi) kinitewa.
6 Nusako Koki urungga ene ko ngundiro tero, ene mang-
gakero ngu, Anut yomooyinoro mande kootuyisina ero, Anut
oowooyi yeni biyomi yero, ko Anut enengo endeni oowooyi
biyomi ero, ko oni sambo endemo oorootenggoku nguya
mandeye biyomi ero yomooyinoyingo.
7 Yo, Anutdo Nusako Kokingga yokootoni, nguro ene me
yeni ootoogetoni, ngundo Kristen oni simoo bareya ebe
utoro yureyingo. Ene ngu yanggangoningga, nguno ngu, ene
ko biyomi oorengo tero, oni bidodomo goweye gura gura
bidodomo, ko mande bungeye gura gura bidodomo, mera
bidodomo oorootenggoku, ngu soboyeroyingo.
8 Oni simoo bare merako ngano oorootenggoku, ngu
Yisasro nowoondoyemo hamoo ma tetenggoku, ngundo
Nusako Kokingga nguno yambo mande teyingo. Kurimi,
Anutdo sambo mera oo bidodo yeyingo naruno nguno,
Sipsip Nangoningga onindo ureyi kumooyingongga, nguro
buk nguno oni simoo bare bidodo enengo nowoondoyimo
hamoo tewanggoku ngu, oowooye bidodo ngu bukgano
nakangoyingomu ooroote. Oni oowooye ngu bukno kini ngu,
ene Nusako Kokingga nguno yambo mande tetenggo.

9 Oni ene sodeyi mande gome ingoweroyi tetoningga ngu,
ene komo mande nga gome oorengo ingoni.

10 Anutdo oni gura ya biyomimo yewero etoni ngu, asa, ngu
oningga komo ya biyomimo oruwa. Anutdo oni gura
dugebo doongooro ureni kumoowa etoni ngu, asa, ngu
oningga ngu oni songombo komo dugebo doongooro
ureni kumoowa, ero eyingo.

Ngundiro naru biyomi ngu tunootetoningga ngu, Kristen
simoo bare ene nowoondoyemo hamoo teyingongga, ngu
gome dowooya, suwooyi sano ngundiya teyariyi. Ngundiro
nguro, Kristen oni simoo bare ngundo komo Yisasno
nowoondoyemo hamoo teyingo ngu yanggango dowooro,
kowuri ingootenggoku ngu koorowootoyi ngu, Yisas ko om-
buweroyi narunimo, ngundo oni oo biyomi eneno tewong-
goku, ngu gumi urungga yunowaku, nguro sobowootenggo.

Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godange Ngu Ene Nusako Koki Nguro Kingo Kirikiri Oni Teyingo

11 Ngu naruno nguno, no Nusako Koki Kootu gura mera
newendemonggo tunootero ooretoni kenoyingo. Ene ngga-
mari erayadodo, ngu Sipsip nangoni nggamari ngundiro,
ko enengo mandeni ngu Oriwa Urunggaro mandeni eteku
ngundiro.
12 Ngu Nusako Koki Kootungga ngu, ene Koretero Nusako
Kokingga nguro yanggangoningga, ngu bidodo oorengo
Kootungga ngu yoro inootoni, ngu mera bidodomonggo
simoo bare bidodomo yoyeni, Koretero Nusako Kokingga
nguno yambo mande teyingo. Ngu Koretero Nusako Kok-
ingga ngu tabango gurano, onindo ureweroyimboro mambu
urungga oruwoku, nguro ene kuri kumooyingo. Ene taban-
gomo ngu, ene kuri mureyingomu, ene ataga mambuningga
ngu tootero mete tetoni, nguno oni simoo baredo yambo
mande teyingo.
13 Nusako Koki Kootungga, ngundo ene muri songo gura
onindo ma teweroyimu ngu teyingo. Ene simoo bare
doongeyimo sambononggo de sorudodo ngu yetoni, ngu
merako ngano sorero ombuyingo.
14 Nusako Koki Kootungga, ngundo Koreteroga ngu
doongeyimo, ene onindo oo ma teweroyi ngu guradiro
guradiro tero, ngunonggo oni simoo bare mera bidodomo
ganaganayeroyingo. Ganaganayerootoni, nguro simoo bare
Nusako Koreteroga ngu gabogaboyi digi de oobo ngu tero,
nguro oowooyi bingami okooweroyimboro teyingo. Ene
ngundiro tetoyi, ndadiro nguro, ngu Nusako Koreteroga ngu,
ene tabangomo dugebo kuri doongooro wesoowooyingomu,
ene ataga ko keta ooroote, eyingo.
15 Anutdo Nusako Koki Kootungga ngu yokootoni, ene
mete Nusako Koki Koreteroga, nguro gabogaboyiga nguno
yukani yetoni, nguro ene gabogaboyi yeni yanggangododo
teyinoro, keta ootoogeyingo. Nusako Koki Koreteroga nguro
gabogaboyiga keta ootoogero, nguro ene mete mande mande
ero ingoyingo. Ngundiro tero, oni eneno yambo ma teteng-
goku, ngu yureni kumooyingo.

16 Ngu Nusako Koki Gabogaboyi ngundo tetoni,
enengo sunggi gura oni simoo bare bidodo, kandeye
koondosina ngundi kembayemo nguno yewa. Yo, oni
simoo bare oowooyedodomu ko oowooyedodomu kini;
sitowiyedodomu, angoyi onidodo, oni enengombo enengo
goweyi sobowooro oorootenggoku, ko kingo kirikiri oni
nguya, ngu bidodomonggo komo enengo sunggiyega ngu
yetenggo.
17 Nguro ngu, oni ene ngu sunggiga ngu Koretero Nusako
Kokingga nguro oowooyi sunggidodo ngu. Arisa, oni ngu

sunggiga ngu kini ngu, ene oo uriyoweroyi ko oo uriyoro
beye yoweroyi koyi ngu ma tewanggo.
18 Noore komo nguro ingondudu gome tewato. Oni ene
ingoyingododo ngu, ene komo Nusako Kokingga nguro sung-
giga, ngu gome kandangeya ingoyi. Ngungga ngu, Koretero
Nusako Koki nguro sunggi ko oniro sunggi, nguya ngu. Ngu
sunggiga ngu ngandiro 666.

14

Sipsip Nangoni Ko Oni 144,000 Yambo Mande Keta Teyingo

1 Ngu naruno, no Yon doongetero, Sipsip Nangoni
kenootoowe, Yerusalem merako Sayon purimo dikatoni, ko
ene oni 144,000 ngudodo dikayingo. Ngu oni ngu Anutdo
Sipsip Nangoni oowooyi, ko enengo oowooyi nguya kuri
kembayemo nakangoyingo.
2 Asa, no ingootoowe, ngguyi gome gura sambo ende-
monggo ombuyingo. Ngu ngguyiga ngu sono turi urungga
ngguyi ngundiro, ko gusiro urungga ngguyi ngundiro.
Nondo ngu ngguyiga ngu ingootoowe, ngu sumbimbooro
ngundiro. Ngu ngguyiga ngu onindo Gita Musik gura
oowooyi Harup, oo uwootenggoku ngundiro.
3 Ngu 144,000 oni, ngundo Anut doongeyimo, oo keta
oorootenggoku namoraya nguno, ko tabango onikudodo
ngu bidodomo, 144,000 oni, ngundo dikaro, Anutno yambo
mande keta ureyingo. Oni simoo bare Yisasdo enengo weti
mbumbuwa kuri andangero uriyoyingomu, ngu oni ngundo
nangge, ene mete yambo keta nguro muri ingootenggo.
4-5 Ngu 144,000 oni, ngu Anutdo kuri kembayemo yeyingo,
ngundo ene baredoya ma wetoro endeyoyingo, ko nowoon-
doyemo nguya ene gome metemi sarayi oodoyi, nguno ene
ebe ganagana muri biyomi gura eneno kini. Ene Sipsip
Nangoni nguro mande muri gome ngu nangge keyoyingo.
Ngundiro oni yengo merako ngano oorootenggoku, ngundo
yengo Anutno wooro yeyingo ngundiro koreteyingo oo-
rootenggo.

Sambo Engel Kabusaga, Ngundo Wirikoyeroweroyi Naru Ngu Ataga Tunootete, Eyingo

6 Ngu naruno, sambono Engel gura kenootoowe, ene
ururumero oorero, ngunonggo ene Anutro mande ngu oni
simoo bare mera nga bidodomo oorootenggoku, nguno
ngandiro wesiyoro; oni goweyi gura gura bidodo; ko mande
bungeyi gura gura bidodomo nguno, meno ero eyingo.
7 Anutdo oo bidodoboro wirikoweroyi narungga ngu
tunootete. Nguro ngu, ye komo sosoreya Anutdo enengo
oowooyi bingami okooya, ye komo yambo mande teya, Anut

sambo, mera, wendeyi, sono mere oo bidodo yeyingongga,
nguno nangge yambo mande teyi, eyingo.
8 Sambono Engel erayayiga, ngundo Engel koreteroga ngu
keyoro omburo eyingo. Babilon ende urungga ngu kuri
yomburiyowo! Yo, ngu hamoo yomburiyowo! Ngu Babilon
endemo oni, ngundo ene sebobarese muri biyomingga ngu
keyoro, ngunonggo ene mera gidaregano oni ngu bidodo
yowoosooro yoyoro etuyerootoni, ngu muri biyomi ngu
teyingo. Ngu muringga ngu, Wayin sonoyi yanggango
oorengomu ngundiro neyingo, eyingo.
9-10 Sambono Engel oni kabusayiga, ngundo Engel ko-
retero erayaga ngu keyeroro omburo, meno ero eyingo.
Ngu oni ngundo ene Nusako Koki nguno, ngundi enengo
gabogaboyimo yambo mande tero, ngundi enengo sunggini
kembayemo ko kande koondosina yetoni ngu, arisa, ene
Wayin sonoyi yanggango oorengo netenggoku ngundiro.
Ngu Wayin sono yanggangongga ngu Anutro sanggirini
urungga oorengo. Sipsip Nangoni ko sambono Engel
onikudodo doongeyemo, ngundiro oni ngu Anutdo ngu
digi kooronggguyi oowooyi Salpa, ngu soru oorero, ngu
pokomero, moondeyemo oorero yoodetoni, ogingo urungga
oorengo sugi sugi oorengo yunowa.
11 Ngu dega nguro wooroyi oorero, ngundo ogingo
urungga suwooyi sano urungga awuno oorengo yunoro
oruwa. Ngu oni ene Nusako Koki, ko nguro gabogaboyimo
yambo mande tetenggoku ngu, ko nguro sunggiyi kem-
bayemo ko kandeyemo yero oorootenggoku ngu, ene suwoo
sa ngu ma kengewanggo, eyingo.
12 Ngundiro muringga ngu tunootetoningga ngu, ye Anu-
tro mamana mande keyoro, ko Yisasro nowoondoyemo
hamoo tetoni, enengo mandeni keyoro oorootenggoku ngu,
ye yanggango dikaya, yengo muriye gomengga ngu gome
dowooyi.
13 Ngu naruno ngu, no ingootoowe, sambononggo mang-
gowo gura meno ero eyingo. Ge mande ngandiya nakango.
Oni ene Oo Bidodo Simburiga nguro nowoondoyemo hamoo
tetoni, nguro kumooyingomu ngu ataga ngundi kootuyisina
bine, ngu oni kumooyingomu ene mete oni oni tewanggo,
eyingo. Anutro Yukani ngundo nguya ete. Yo, hamoo,
ngu Kristen oni kumooyingo ngu, enengo koye yanggango
tewonggoku ngu yokoro ngu, ene gome kengewanggo. Ene
kumoowonggokuno, ene kingo ma oorowuyingo. Kini,
Anutdo oniro muriye gome nenengongga merako ngano
tewonggoku, ngu kenoyingo. Eyingo.

Anutro Sanggirini Ngu Engge Tunootewa

14 Asa, no ko doongetetoowe ngu, goboore sarayi ngu
oodoni, ngu sanganimo Anut Nangoni Oni Kirarongo, ngu
goboorega ngu sanganimo bibitero oruwo. Ngu ene taban-
gomo gol tomokuyi gura kutuwooro, ko kandeyimo duge
kuningo oorengongga dowooyingo.
15 Ngu naruno, sambono Engel oni gura ene Tembel ya
kundingiyi ngu yokoro, oorero, ngu oni gobooreno bibiteyin-
gongga, nguno meno, ero eyingo. Ataga ngu, oo engge
merako ngano oorootenggoku, ngu engge kuri mandoni
yemukowoku, ngu yoweroyi naruwo. Ngundiro nguro, ge
ataga duge kuningo oorengo ngu yoya, oo engge mandoni
ngu toongooya yo! Eyingo.
16 Asa, ngu oningga gobooreno bibiteyingongga, ngu
mande ngundiro ingoro, ene dugega kandeyimo dowooyin-
gongga ngundo oowari mandoni ngu toongooyingo.
17 Ngundiro tetoni ngu, sambono Engel oni gura sambono
Tembel ya kundingiyi yokoro, ende ooreyingo. Ngu Engel
oningga nguya ene duge kuningo oorengo gura dowooyingo.
18 Sambono Engel oni gura nguya ene Anutno wooro
yeweroyi nombo ngu yokoro ooreyingo. Ngu ene de nom-
boro sobosobo, ngundo Engel oni duge kuningo oorengo
dowooyingongga, nguno meno ero eyingo. Wayin engge
ngu wimbuyimo oorooteku, ngu kuri mandoni yemukowo.
Ngundiro nguro, gengo duge kuningo oorengongga ngu
yoya, Wayin engge koondeyo merako oorooteku, ngu bidodo
toongooya, yowuruwooya, wata yetooga orini, ero eyingo.
Wayin enggega ngundo oni simoo bare weti mbumbuwa
tetoyi, Anutdo oo ngu wirikoyerowero tete. Eyingo.
19 Sambono Engel oningga duge dowooyingongga ngu
ingoro, ene dugeningga Wayin enggeboro koondeyo ngu
bidodo toongooro wata yetoni, ngunonggo engge ngu yoro,
sonoyi winggooweroyi digi kumbeyi urungga nguno oorongooyingo. Ngu kumbeyega ngu Anutro sanggirini ngundiro urungga oorengo.
20 Ngu digi kumbeyi urungga ende urungga ngu dabe-
mimo oorooteku, nguno ene Wayin sonoyi winggooyingo.
Wayin winggootoyi ngu, asa, sidudaro kumbeno koongero,
oorero wendootoni uyingomu ngu 300 Kilomita oororo uro,
koongero ooreyingo, ngu Hos dikatoni, kumundoongomo
nguno oorero, ereremo teyingo.

15

Sambono Engel Oni Kandegura Gidemboro Erayaga, Ngundo Oo Kowuri Urungga Oorengo Dowooyingo

1 Asa, no Yon sambono oo eme tunooteweroyi, ngu gabo-
gaboyi urungga gura kenoyingo. No oo kandegura gidem-
boro eraya biyomi oorengo oni yomburiyeroweroyimu, ngu
Engel oni kandegura gidemboro eraya, ngundo dowootoyi,
kandeyemo kenoyingo. Ngu oo biyomi oorengo kandegura
gidemboro erayaga ngu temukoro yokootoni ngu, Anutro
sanggirini biyomingga nguya ngu kinitemukowa.
2-3 Ngu naruno, no doongetero oo gura kenowonoku, ngu
oo sono wendeyi koongeyingo urungga ngu, ookomboni
ngundiro ngu de gido ngudodo yowuruwooyingo. Ngu
Kristen oni simoo bare nowoondoyemonggo Nusako koki,
ko enengo gabogaboyi nguno ma yambo mande tero, ko
enengo sunggiyi kembawasayemo kandeye ma yeyingo oni
ngu, wendeyi dabemimo dikayingo. Ngu oni ngu, Anutdo
Gita gura oowooyi Harup yunootoni, dowooro utoro, Moses
Anutro ko oni nguro yamboni utoro, ko Sipsip Nangoni
nguro yamboni ngu, ngandiro ero ureyingo.

Ge Oo Bidodo Simburi Urungga, Anut ge yanggangongge
urungga. Gengo kongge bidodo ngu gome oorengo.
Gengo muringge ngu hamoo oorengo nguno biyomi
gura kini. Ge oni sowe bidodoboro sobosobo oni
koreteyingo urungga.

4 Ge Oo Bidodo Simburi Urungga, oni bidodo gengo
sosoretenggoku, nguro ngu, oni bidodo gengo oowoongge
bingami ero okoowonggo. Ge nangge ge kundingiyi. Mera
bidodomo, oni simoo bare ngu bidodo omburo, geno yambo
mande tewanggoku, ndawugaro nguro, gengo kongge mur-
ingge nenengo ngu kuri tunoo oorengo tunootero ooroote,
ero eyingo. Ene yambo ngundiro ureyingo.
5 Yambo mande kinitetoyi ngu, asa, no doongetero, sam-
bono Tembel ya gumi kundingiyi oorengo nguro yamuko
goosootoni, no Anut oorooteku musiyoni kenoyingo.
6 Ngu naruno, sambono Engel kandegura gidemboro eraya
yeyootoowe, ngundo oo biyomi oorengo oni yomburiyey-
oweroyi, ngu kandegura gidemboro eraya dowooro, Tembel
ya kundingiyi newendemonggo endesina ooreyingo. Ene
kumba gome oorengo metemimu sorudodomu yemuro, let
oo wadori gol, ngundo nomoyewoore gosiyoyingo.
7 Ngu naruno, Oo Keta Oorootenggoku namorayaga,
nguromu guranangge koondo gol Engel kandegura gidem-
boro eraya ngu yunoyingo. Anut suwooyi sano keta oo-
rootekungga, ngundo enengo sanggiriningga koondo gol
nguno angero oorewo.
8 Anutdo enengo yanggangoni, duridarini, ngundo ngu
wooro yeni ya kundingiyi Tembel ndinditeyingo. Ngundiro
tetoni, oni gura kundingiyi ya ngu newendemo uweroyi

nguya kini, ngundiro oororo sambono oni kandegura gidemboro eraya, nguro koye ngu temukowanggoku, ngu naruno nguno, ene mete Tembel kundingiyi nguno ko oorowuwanggo.

16

Anutro Sanggirini Ngu Koondo Kandegura Gidemboro Eraya

1 Ngu naruno, no Yon Anutdo Tembel ya newendemonggo meno urungga etoni ingootoowe, ene ngandiro eyingo. Ye komo ooroya, noro sanggirinengga koondo kandegura gidemboro erayagano oorooteku, ngu yoya, oni simoo bare merako ngano oorootenggokuno, ngu wendootoyiga uni! Anutdo eyingo.

2 Asa, ene ngundiro etoni ngu, Engel oni koreteroga, ngundo oororo, Anutro sanggirini koondoga ngu wendootoni, merako uyingo. Wendootoni ngu, oni simoo bare ene Nusako Koki urunggaku nguro sunggi, ko enengo gabogaboyi nguno yambo mande tetenggoku ngu, Engel oningga ngundo Anutro sanggirini ngu omburo, moondeye yeni, mambu tawomba ururu ukayidodo utoni, ogingo urungga biyomi ingoyingo.

3 Ngundiro tetoni ngu, asa, Engel erayayiga ngundo Anutro sanggirini koondo erayaga ngu yoro, wendeyino wendoyingo. Ene ngundiro wendootoni, wendeyino ngu yowoorengootoni, oni kumooyingomboro sidudaro ngundiro tunooteyingo. Nguro ngu, ngu wendeyino Oo Keta Oorootenggoku ngu kumoomukoyingo.

4 Engel erayayiga, ngu koni kinitetoningga ngu, asa, sambono Engel kabusayiga, ngundo Anutro sanggirini koondo kabusayiga yoro, sono bingomo ko mere sono omungo nguya sonono wendootoni, ngu sono ngu bidodo yowoorengoro sidudaro tunooteyingo.

5 Ngu naruno, no ngu sambono oni sonoro sobosoboga ngu ingootoowe, ene ngandiro eyingo.

O Anut, ge ataga keta oode, kuri nguya keta oruwo. Ge kundingiyi oorengo. Gengo wirikoweroyi konggega ngu oni biyomimu nenengo oorengo wirikoyerowa.

6 Ngu oni biyomi ngu ene gengo oni nowoondoyemo hamoo tetenggoku, ko gengo ingondudu eyingo oni yureyi kumooyingo, nguro ngu, ene Kristen sidudaroye wendoyingo. Ngundiro nguro, gedo oni biyomi ngu sidudaro eneno yunootoyi, ene sidu ngu sono ngundiro newanggo. Ngu oo nguro urini nenengo oorengo, Engel ngandiro, ero eyingo.

7 Ngundiro etoni ngu, no manggowo gura Anutno wooro
yeweroyi musiyongga, ngunonggo ene meno ero, etoni in-
goyingo.
Yo, ngu hamoo. Ge Anut noorengo Oo Bidodo Sim-
buri, ge yanggangongge urungga oorengo. Ge oni
wirikoweroyi naruno ngu, ge muri nenengo oorengo
nangge tete, eyingo.

8 Ngundiro tetoni ngu, asa, sambono Engel oni
namorayayiga, ngundo enengo koondo namorayayiga
ngu sano wendootoni, sa ngu kookingo urungga
tunootero, ngundo oni moondeye de kookingo ngundiro
koogihahangeyingo.

9 Yo, ngu sa urungga de kookingoyingga, ngundo gow-
eye koogihahangetoyi, nguro ngu, ene Anut kootuyisina
mande biyomi oorengo ero ingoyingo. Anutdo ngu oo
kookingo biyomi ngundiromu yeni, eneno tunooteyingo.
Ene ngu muringga ngu, ene ingoyingomu, ene nowoondoye
ma yowoorengootoni, Anutro oowooyi bingamini, ero ma
okooyingo.

10-11 Ngu naruno, sambono Engel oni kandegurayiga,
enengo koondo kandegurayiga ngu yoro, Nusako Koki
nguro yabanimo, ko enengo oo sobowooteku, nguno nguya
wendoyingo. Ngundiro wendootoni ngu, ooreri oorengo
tunootetoni, Nusako Koki nguro oniku, Anutno sanggiri
oorengo tero, mawukimboongero, enengo mambu ogingo
nguro, ko suwoo ooreri nguro nguya, sa kookingombo yood-
eyingongga nguro bidodoboro, Anutya sanggiri teyingo. Ene
mande biyomi oorengo ma ero yokoro, nowoondoye ma
yowoorengoyingo. Kini, enengo muri biyomi tewonggoku,
ngu ma yokoyingo.

12 Asa, ngu naruno, sambono Engel oni kandegura
gidemboro gurananggega, ngundo enengo koondoga ngu
Yuparetis sono bingo urungga nguno wendootoni, ngu
sonongga ngu dikooro, kingo nggootooteyingo. Ngundiro
tetoni, mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo nguro oore
yeyunootoni, ene nguwoore sa ooretekusina urooreyingo.

13 Ngundiro tetoni, ngu naruno, mbooro biyomi kabusa
yeyootoowe, gido tooko ngundiro. Ngundo Oriwa Urungga
ngu manggowoomonggo, ko Nusako Koki Urunggaku mang-
gowoomonggo, ko Setanro ingondudu eyingo oni godange,
ngu manggowoomonggo nguya tunooteyingo.

14 Ngu mbooro biyomi kabusagaku, ngundo ene mete
oo muri onindo ma teweroyi, ngu muri guradiro guradiro
tetenggo. Oo biyomi kabusagakundo ngu sobosobo oni
koreteyingo ururu, ngu mera ngaromuno tunootero, ngundo

me yeni ootoogeyingo. Ene ngundiro tetoni, sobosobokundo
ootoogero yowuruwooro, nguro Anut yanggangonidodoga
nguya enengo naruno ebe urewero tewanggo.
15 Arisa, ingoyi! No yeno ombuwero ngu, yakaka onindo
suwoono torige mayetenggoku, ngundiro ombuwano.
Nguro ngu, ye komo ma werewero. Kini, ye komo noro
ko ombuweroyi naruni, ngu gome meyeya sobowooyi. Ye
ngundiro tetoyiga ngu, asa, ye oyimo ma yowanggo.
16 Oombooro biyomimbo ngu mera ngaro oo sobosobo
oni tabango yetoyi, ngundo Hiburu mandeno ngu oowooyi
Amagedon ngu musiyongga nguno ombuyingo.
17 Asa, sambono Engel oni kandegura gidemboro
erayayiga, ngundo enengo koondoga ngu wendootoni,
doogono uyingo. Ene ngundiro tetoni ngu, asa, Tembel
kundingiyi ngu newende Anutro yaba bingamini,
ngunonggo Anutdo meno urungga eyingo. Noro sanggirine
ngu ataga kiniteteku nga! Eyingo.
18 Ene ngundiro etoni ngu, arisa, yowari yootoni, gusiro
ngguyi urungga utoni, imimi urungga oorengo yoyingo.
Ngu imimi urungga oorengo ngu kuri oni merako ngano
oruwonggoku, nguno imimi gura urungga ngundiro ngu
bidodo dagayeroyingo.
19 Ngu imimi urungga nguno ngu, ende ururu ngu imim-
imbo usowootoni, gumi kabusa tunooteyingo. Oni bidodo
ende ururu mera bidodomo oorootenggoku, ngu nguya
yomburiyerowa. Ene Anutdo ngu Babilon ende urungga,
nguno oni simoo bare ngundo sebobarese muriye biyomi
ngu ingoro, nguro Anutdo tetoni, ene Wayin sonoyi yang-
gango oorengo ngu neyingo. Ngu Wayin sonoyi yanggango
ngu enengo sanggirini urungga oorengo.
20 Ngu naruno nguno, meradoni bidodo, ko mera pupuri
bidodo, ngu kinitero yomburiyerowa.
21 Ayis wande wande, sono ngundiro sambononggo mer-
akono ombuwa. Ngu Ayis wande guranangge, nguro
kowurini ngu 25 kilo Rayis si eraya nguro kowuri ngundiro.
Ngu Ayis wande wande ngu, sambononggo oni bungomo
sorero, ngundo oni yutoro yomburiyerowa. Ngundiro tetoni
ngu, onindo ingowonggoku ngu, Anutdo ngu Ayis oo biyomi
ngu enenonggo ombute, ero ingowanggo. Ene ngundiro
ingoro, nguro ene Anutya kumundooye boorowootoni, sang-
giri urungga oorengo tero, nguro ene mandeye biyomi
kootuyisina nangge, Anutya eyingo.

17

Sebobarese Barega, Ngundo Ogingo Urungga Yoyingo

1 Sambono Engel oni kandegura gidemboro eraya
nguromu guranangge enengo gol koondo kuri oo
wendowoku, koondoyigaku yoro, omburo, nono eyingo. Ge
ombuya keno! Ngu ooreko ooreko barega yanggangongga,
ngu sono bingo gidarega ngu sanganimo bibitero oorooteku,
ngu nguro gumi biyomimu inootoningga keno! Ombuya,
nondo ngu Anutdo bare biyomingga ogingo urungga gumi
inowaku, ngu ge etunggerowano.
2 Mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo, ngundo ko
oni gidarega merako ngano oorootenggoku nguya, ngundo
ngu ooreko ooreko barega nguya sebobarese muri biyomi
ngu tero, nguro enengo ingonduduye muri biyomi ngundo
nangge angetoni, ene sono kowoo nero mboorombo yoy-
ooteku, ngundiro kakabetetenggo, eyingo.
3 Ngu naruno, Anutro Yukani, ngundo yanggano
nunootoni, Anutro Engel no noyootoni, oni kini merako
nguno oororo oode, nguno no barega kenootoowe, ene
Nusako Koki dagoyiga ngu sanganimo bibiteyingo. Ngu
Nusako Koki dagoyiga, ngu ene tabango kandegura
gidemboro eraya, ko nggamari kande eraya, nguno ngu,
oowooyi biyomi oorengongga nguno nakangootoyi ooroote.
4 Ngu barega ngu enengo nengguroni ngu nakanakan-
goyingo, ngu dagoyi oorengo. Enengo nengguroni
nguro irosarani, ngu Golbo ko digi nakaya gura gura
gomegomemu, ko beye goyayi oorengo urini urunggamu,
ngu goweyimo teyingo. Kandeyimo ngu Golbo sono toba
teyingomu, ngu dowooyingomu ngu newendemo enengo
muri biyomi ko sebobarese muri biyomi buwoo ngu bidodo
toba ngu angeyingo.
5 Enengo oowooyi gura gura kembawasangoomo nakan-
gootoni oorooteku, ngu ngandiro;
Babilon Ende Nguro Mande Adingayi, Sebobarese Muringga
Tetenggoku Ngu Bidodoboro Namoye, Mera Ngano
Muri Biyomi Oorengo Tetenggoku Ngu Bidodoboro
Namoye, ero nakangoyingo.
6 No ngu barega ngu kenootoowe, ene Yisasro oni simoo
bare nowoondoyemo hamoo tero, enengo mandeni wesiy-
oro ewonggoku, ngu yudoni kumoomukoyingo. Ngundiro
yudoni kumootoyi ngu, ene ooga tewoku, nguro ene oni oni
urungga oorengo tete.
Ene ngundiro tetoni no kenoro ngu, asa, no soriyokoro
mbooro nureyingo.
7 Ngu naruno, ngu sambono Engel oni gurado nono eyingo.
Ge ndadiro tero, soriyokoro, nguro ingondudu urungga tete?
Nondo barega nguro murini, ko Nusako Koki nggamarini
kande erayayiga, ko tabango kandegura gidemboro erayaga,

nguro murini nguya yootunoro ewano. Ngu barega ngu
Nusako Koki sanganimo bibiteyingo.
8 Ge ngu Nusako Kokingga kuri kenowoku, ko ataga
ene keta ma ooroote. Ene kootuyisina Nusako Kokingga
ngu mere gumi kiningga ngu yokoro, oorero, ene kondibo
oonootero kinitewa. Anutdo mera oo bidodo yeyingo
naruno nguno, ene mera ngaro oni onendo Yisasro nowoon-
doyemo hamoo tewanggoku, ene keta oruweroyi bukno
kuri oowooye nakangoyingo. Oni oowooye ngu bukno kini,
ngundo ngu Nusako Koki kuri kenoro, ko ataga ngu kini.
Ene kootuyisina ko kenoro, ene nguro soriyokoro mbooro
yurewanggo, eyingo.

9-10 Sambono Engel onindo ko eyingo. Oni ingonduduni
gome metemingga ngu, ene komo oo ngaro gome ingoni.
Nusako Koki tabango kandegura gidemboro eraya, ngundo
puri kandegura gidemboro eraya, nguno barega ngu san-
ganimo bibiteyingo nguro gabogaboyi. Nusako Koki tabango
kandegura gidemboro erayaga, ngu mera ngaro oo sobosobo
oni koreteyingo kandegura gidemboro eraya, nguro gabo-
gaboyi nguya. Sobosobo oni koreteyingo kandegura ngu
kuri kumooyingo, ko ataga sobosobo oni koreteyingo gura
keta oodoni, ko kootuyisina gura koreteroga omburo, ngu
naru bodaga nangge oruwa.
11 Ngu Nusako Kokingga ngu, ene kuri ngu mera ngaro
oo sobosobo oni koreteyingo kandegura gidemboro eraya,
nguromu gura oruwo. Kootuyisina ene kumoowoku, ko keta
ootoogero, ngu mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo
kandegura gidemboro kabusayiga, ngu tunootewa. Ene
kootuyisina, ene hamoo oorengo oonootewa.

12 Ge kuri nggamari kande eraya kenowoku, ngu gabo-
gaboyi ngundiro: oni sobosobo koreteyingo kande eraya,
ngundo enengo ko simoo bare soboyeroweroyi ko ngu ma
teyingo. Kootuyisina oni koretero kande eraya, ngundo
yanggango yoro, Nusako Koki nguya naru ootuwoo bodaga
ko gobooro tero, simoo bare soboyerowanggo.
13-14 Ngu oo sobosobo oni koreteyingo ngu bidodo in-
gonduduye gobooro guranangge ngu yowuruwooro, ko
enengo yanggangoye ngu bidodo Nusako Koki ngu inowero
ingootenggoku, ngu bidodo Nusako Koki inootoyi, ndawu-
garo nguro, ene Sipsip Nangonimboya ebe ureweroyim-
boro. Ene ngundiro tetoyi ngu, Sipsip Nangoni ngundiro,
ko enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni Anutdo kuri
rogoyerowoku, ngu nguya yowuruwooro, ene ngu ebegano
nguno enendo Nusako Koki, ko enengo oni ngu yanggango
yero dagayerowanggo. Ndadiro nguro, Sipsip Nangoni ngu

oni tabango bidodoboro tabangoye urungga, ko mera ngaro
oo sobosobo oni koreteyingo, ene nguro tabangoye urungga
ngu! Ero eyingo.
15 Ngu naruno, sambono Engel oni ngundo nono eyingo.
Ge ngu barega sono bingo gidarega sanganimo bibitetoni
kenooteku, ngu sonongga ngundo oni simoo bare mera
bidodomo, oni goweye moondeye gura gura, ko mande
bungeye songo songo ngu bidodoboro gabogaboyi.
16 Ngu Nusako Kokingga, nggamari kande erayaga ge
kenooteku ngu, ene bidodo ooreko ooreko barega nguya
mundi tewanggo. Ngundiro tero, yomburiyoro yokoro,
enengo towi nengguroni, ko irosarani bidodo andangero
yokoro, enengo goweyi songgiwi nero, okooro de nombono
kagisokowanggo.
17 Ngundiro tetoyi, ndawugaro nguro, Anutdo ingondudu
nowoondoyemo Nusako Koki yero, ngu yanggango oni
simoo bare soboyeroweroyi yunootoni, ngunonggo ene ngu
kongga ngu tero, oororo, Anutdo narungga rogo tewoku,
nguno wenga kinitewa.
18 Ngu barega ngu kenowoku, ngundo ngu ende urungga
nguro tabango koreteyingo, ngu mera ngaro oo sobosobo
oni koreteyingo bidodo ngu soboyerooteku, nguro oo gabo-
gaboyi, ero eyingo.

18

Babilon Ende Kuri Yomburiyoyingo

1 Ngu naruno nguno, no Yon sambono Engel oni gura
kenootoowe, sambo endemonggo ombuyingo. Ene Anutdo
yanggangonidodo, duridarinidodo urungga oorengo in-
ootoni, nguro ene mera ngano ombutoni, soruyi mera
bidodo himi oorengo yeyingo.
2 Ene meno urungga ero eyingo. Babilon ende urung-
gaku ngu yomburiyoote! Ngu hamoo oorengo, ngu
yomburiyooteku ngu! Ataga ngu oombooro biyomim-
boro musiyo tero ooroote. Yo, oombooro biyomi
nguno oodoyi, ko nu oo buwoo biyomi netenggoku,
ngu musiyonggano nguno oorootenggo.
3 Ndadiro nguro, oni mera bidodomo, ene ngu barega nguya
sebobarese muri biyomi tero, nowoondoye nguro nangge
ingondudu tero, ngu onindo sono Wayin yanggango nero
ingootenggoku ngundiro. Mera ngaro oo sobosobo oni ko-
reteyingo, ngu sebobarese muri biyomingga nangge nguya
teyingo. Mera ngaro ene beye koyi nangge teweroyi oni,
ngu endega nguro muri biyomi gura gurano, ko oo gome
gomemu enendo suwooyi sano yowero ingooteku, nguro

sitowi beye koyi teweroyi onindo, ene oo sitowi urungga yoyingo, eyingo.

4 Ngu naruno, no manggowo gura sambo endemonggo tunootetoni ingowono. Ene ngandiro eyingo. Ye noro Kristen oni simoo bare, ye komo ngu endega ngu yokoya sayi. Kinitetoni, asa, ye nguya ngu endega nguro weti mbumbuwaye, ngu ye nguya koorowoowanggo. Ye ngu endega ngu yokoro ngu, asa, nondo ogingo biyomi urungga enengo wetiye nguro yetenoku, ngu ye ma yowanggo.

5 Enengo weti mbumbuwaye ngu urungga oorengo watayetoyi, sambono oorete. Anutdo ngu biyomiyengga nguro ingondudu tete.

6 Ye ngu ooreko ooreko barega ngundo biyobiyomi tewoku, ngu yendo eneno ngu komo gumi eraya wendangeyi. Ndadiro nguro, ngu barega ngundo oo kowuri urungga oni yunoweroyi yetoningga, nguro yendo ngu erayagomo kowuri ngundiro ene ko inoyi.

7 Ngu barega ngundo enengo oowooyi bingami okooro, enengomo irosara nakanakangoyingo gomegomemu, ngu nangge tero watayetoningga ngu, nguro yendo komo ogingo gumi ngundiya teyinoyi. Ene barega ngu newendemonggo, ene enengo biyomini okooro eyingo. No ngu mera ngaro oo bidodo sobosobo bare urungga oorengo. No wabu bare kini, nguro ngu, no ma sendowero ingowano. Hamoo oorengo kini, eyingo.

8 Arisa, newendemonggo ngundiro ingootoni, ngundiro nguro, kowuri guradiro guradiro ngu naruno nangge eneno ombuwa. Ngu ngandiro: Sayi guradiro guradiro ngundo omburo yureni kumootoyi, oni simoo bare sendo moguru urungga tetoyi, ko oowariro kumooyingo naruwo urungga oorengo nguno tunootewa. Nguno ngu, debo Babilon endega ngu dero gisokowa. Yo hamoo oorengo, Anut Oo Bidodo Simburi yanggangonidodoga, ngundo enengo murini wirikoro, kenoro, ogingo nangge oorengo inowa, ero eyingo.

9 Mera ngaro oo sobosobo oni koreteyingo bidodo nguya oo biyomi gobooro tewonggoku, endemo wooro urungga ende dedoni, ngu kenoro, ene sendo moguru urungga tewanggo.

10 Onindo ngu endega ngu dedoni, oriroko dikaro, ngunonggo ngu endemo oni ngundo enengo weti mbumbuwaye, nguro ogingo ngundiro koorowootoyi, kenoro, kiyero ero eyingo.

O gowugowurongo Babilon, ye ende urungga yanggangonggedodo! Naru ootuwoo bodagano sodedomangge, yengo weti mbumbuwaye nguro gumi yen-

gomo tunootetoni koorowootenggoku ngu! Ero eyingo.

11 Beye koyi teweroyi oni mera nga bidodo, nguro ingonduduye, nguro kowuri ingoro sendowanggo. Ndadiro nguro, ene musiyo gurano enengo sitowi uriyoweroyi nguya kini nguro.

12-13 Yo, ngundo Babilon endega nguno beye koyi teweroyi oni, ngundo oo ngandiro soweyoote. Gol, Siluwa, digi nakanakangoyingomu, beye goyayimu, towi sarayi gomegomemu, towikumba dagoyi gomegomemu, towi nakanakangoyingo gome imakeyingomu, de gura gura ndindingo gomemu, Elepan nggamari, ko debo Ayen koorongguyibo, ko Ayen oobo digi goobe nakanakangoyingombo, ngundo oo gomegomemu teyingo, suwe oo ninggurini gura gura, ko wooro gome ndindingomu yeweroyi, urumi gura gura ndindingo gomegomemu, Wayin, oo kaweroyi bo urumi gomemu, oomanongoyingo kaweroyi oo kikidoyingo, Sipsip ko Bulmakawu, Hos ko Hos yawasanidodomu, kingo kirikiri oni bidodo, ngu oo sitowi ngu bidodo uriyowero soweyoyingo.

14 Beye koyi teweroyi oni, ngundo sendowero tero ewanggo. Oo gomegomemu bidodo, nguro ye gome ingootenggoku, ngu oo ngu ataga kinitete. Yo, yengo oo sitowi bidodo kini temukootoni, gura nguya kini, eyingo.

15-16 Ngu beye koyi teweroyi, oni ene kuri Babilon ende oo sitowi uriyoro, nguro beye yowonggoku, ngundo endemo oni simoo bare kenootoyi, nguro weti mbumbuwaye nguro ogingo urungga oorengo ingootenggoku, nguro ene kenoro, sosoreyingo urungga tero, oriroko anduno ootooro, nowoondoyemo kowuri urungga ingoro sendoro eyingo.

O Babilon ende urungga gowugowurongo! Ngu hamoo oorengo gowugowurongo! Kuri gengo nengguro sarayi ngu gomegomemu, ko nengguro dagoyi oorengo, yemuro oruwo. Gengo irosara gol wadori gomegomemu, ko digi nakanakangoyingomu gomemu, ko beye goyayimu nguno teyingo.

17-18 Ngu naru ootuwoo bodagano, sodedomangge gengo oo sitowi urungga oorengo, beye nguya, ngu bidodo kinitemukoyingo! Ero eyingo. Ngundiro nguro, wanggono oni sobosobo, ngudodo enengo ko onidodo, oni simoo bare wanggono sawero ingootenggoku, ko wanggobo beye koyi teweroyi oni, ngu bidodo endemo oniro kowuri oorengo ingootenggoku, ngu kenoro, orirokono dikaro, endemo nguro wooroyi ooreteku, ngu kenoro eyingo. Ende urungga gurado ene Babilon ende ngundiro oowooyidodo oodoni,

ngundo Babilon endega ma dagaro oowooyidodo oodoni, ma
kenowato! Eyingo.
19 Ngundiro nguro, ene kowuri urungga ingoro, nguro ene
tabayemo gugukakawu oorongooro, sendo moguru tero
eyingo.

O ende urunggaku, gowurongo! Gengo ende nguno
wanggo wendeyino oorootenggoku, nguro sobosobo
oni, ngundo gengo oo sitowi geno soweyowonggoku,
nguro ene digi beye urungga oorengo yoyingo! Ene
naru ootuwoo bodagano nangge, sodedomangge ene
oonootemukoote! Eyingo.

20 Ene ngundiromu, ye sambo endemo oorootenggoku,
ye enengo nowoondoyemo hamoo teyingo oni, ye Anutro
ingondudu eyingo oni bidodo, ye Yisasro soweyeroyingo
Aposel oni, ye bidodo komo oni oni urungga oorengo
tetenggo. Ndadiro nguro, weti mbumbuwaye teyingomu,
ngu wirikoro, nguro Anutdo ene Babilon weti mbumbuwa
muri biyomingga yeno tewonggoku, ngu wirikoro, ogingo
urungga oorengo yunoyingo, ero eyingo.

21 Ene ngundiro mande yokootoyi, ngu naruno nguno,
sambono Engel oni yanggangonidodo nguno digi urungga
oorengo, onindo ma okooweroyimu ngu okooro yoro,
wendeyino oorongooro eyingo.

Ngundiro muringga nguno nangge, ngu Babilon ende
urungga ngu yoro oorongootoni, utoni, onindo ko ma
kenowanggo, ero eyingo.

22 Gita oowooyi Harup, ko sumbimbooro ngguyi gura gura,
ko mowumowu, ko unggu nguro ngguyi naru gurano, oni
ma ingowanggo. Oni ene ingonduduye gura gurano ko
teweroyi naru gurano, ngundiro oni gura ngu ma oruwa.
Wit oo kikidoweroyi nguro kiki ngguyi, naru gurano, oni ma
ingowanggo.
23 Soru himi, naru gurano, onindo ma kenowanggo. Oni
ene bare yoweroyi naru nguya kinitewa. Kurimi beye koyi
teweroyi oni, ngundo ene mera nga bidodomo ene oowooyi-
dodo ootooro, ene ngunonggo oni mera bidodomo gana-
ganayerootoyi, gosonggi gura gura oni yomburiyerowero
teyingo, ero eyingo.

24 Anutdo ene Babilon endega ngu kenootoni, ene biy-
omi tero, enengo ingondudu eyingo oni, ko enengo oni
simoo bare nowoondoyemo hamoo teyingo mera bidodomo
oruwonggoku, ngu yudoyi kumootoyi, ngu kenoyingo.
Ngundiro muringga nguro kowuringga bidodo Babilondo
yoyingo, ero eyingo.

19

Sambo Endemo Oni Bidodo Oni Oni Teyingo

1 Babilon ende urungga ngu dero yokootoni, ngu naruno,
no Yon ingootoowe, sambo endemonggo, simoo bare
oowooyingga oorengo moguruwooro eyingo.
Noore komo Anutro oowooyi bingamini ero okooteto! Ngu
noorengo Anut, ene nangge guranangge, ngundo
noore ko uriyeroro yoyoyingo. Ene oowooyidodo,
duridarinidodo, ko yanggangonidodo oorengo oo-
roote.
2 Anutro wirikoweroyi koni ngu muri nenengo oorengomo
oni wirikoyerowa. Ngu ooreko ooreko bare urungga, ngu
enengo muri biyomininggа, nguno oni simoo bare mera
bidodomo yomburiyeroro, ngundo Anutro ko oni yureni
kumooyingo. Ngundiro nguro, Anutdo nguro gumi biyomi
oorengo inoyingo, ero eyingo.
3 Asa, ngu naruno no ingootoowe, ene moguru urungga tero,
meno ko eyingo. Noore gengo oowoongge bingamingge ero
okooteto! Babilon ende urungga dero, wooroyi oorewoku,
ngundiro suwooyi sano dero, wooro oorero oruwa, ero
eyingo.
4 Sambono tabango oni onibiga namoraya ngudodo, ko Oo
Keta Oorootenggoku namorayaga, ngudodo Anut doongey-
imo bagootero, yambo mande tero, meno eyingo. Hamoo
oorengo! Noore gengo oowoongge ero okooteto! Ero eyingo.
5 Ngu naruno, Anutro yaba tanggeyimonggo meno gura
eyingo. Ye Anutro ko oni, oowooyidodomu ko oowooyi-
dodomu kini, ye bidodo komo noorengo Anutga ngu
oowooyi bingamini ero okooteto, ero eyingo.
6 Ngu naruno, no ingootoowe, mande moguru urungga
simoo barenonggo ngguyi utoni ingootoowe, sono ururu
ngguyi ngundiro uyingo, ko gusiro ngguyi ngundiro in-
gootoowe, ene ngundiro meno urungga eyingo. Noore gengo
oowoongge bingamingge, ero okooteto! Ge noorengo Anut
Oo Bidodo Simburi Simbunani! Ge yanggangonggedodo, ge
oo bidodoboro sobosobo koreteyingo oorengo!
7 Nguro ngu, noore oni oni urungga oorengo tero,
oowoongge bingamingge okooteto! Ndadiro nguro, Sipsip
Nangoni bare yoweroyi naruwo tunootete. Enengo bareyi
ngu kuri oo yomosiyowo. (Enengo bareyi ngu oni simoo bare
eneno nowoondoyemo hamoo teyingo ngu.)
8 Anutdo ngu bareyi inowoku ngu, ene nengguro sarayi
oorengo wadorimu, pirungga soruyidodo ngu inootoni
yemuwo, ero eyingo. (Ngu nengguro sarayingga ngu Kristen
oni muriye gome nenengo nguro gabogaboyi.)

9 Ngu oo ngu tunootetoni kenootoowe, Engel onindo nono
eyingo. Ge nga mandega nga nakango. Ngu oni simoo bare
ngu Anutdo negoyerootoni, Sipsip Nangoningga ngundo
bareyi yoweroyi oo simbo kayingongga, nguno ombuwero
sumoo yunowoku, nguro ene oni oni urungga tetenggo.
Eyingo. Ngu mandega ngu Anutro mande hamoo oorengo
ero nono eyingo.
10 Asa, Engelndo mande ero yokootoni, no ene keyi damon-
imo bagootero, yambo mande tewero teyingo. Ngundiro
tetoowe, ene sodedomangge nono eyingo. Ge nono yambo
mande ma tewero! Ndadiro nguro, no geya konare gu-
ranangge, Kristen dobookurige Yisasro mandeni nowoon-
doyemo hamoo tero oorooteto. Ye komo Anutno nangge
yambo mande teyi! Noore ingowato. Yuka Kundingiyi
ngundo Anutro ingondudu eyingo oni nowoondoye yoku-
tuwootoni, ngundo ene onino Yisasro mande wesiyoro
eyingo. Ngundiro wesiyoro etoyi, ngunonggo enengo man-
deni ngundo oni songo nowoondoye yokutuwootoni, nguro
ene nguya Yisasro mande wesiyoro etenggo. Ero eyingo.

Onindo Hos Sarayinggano Bibiteyingo

11 Ngu naruno, no sambo endemo kenootoowe, nguno Hos
gura sarayimu oodoni, ngu sanganimo oni gura bibitero
oruwo. Ngu oningga ngu oowooyi ngandiro: Oni Enengo
Koni Gome Sobowooro Teyingo ko Oni Ene Muri Gome
Nenengomu Nangge Teyingo, oowooyi ngu ngandiro. Ene
simoo bare wirikoyeroweroyi bine, ngundi ene ebe ure-
weroyi tetoningga ngu, ene komo muri gome nenengo ngu
nangge keyoro ngunonggo tewa.
12 Enengo doongeyi ngu de soru ngundiro soru ooretoni,
ene tabangomo Gol tomokuyi oowooyingga nguno ooroote.
Enengo goweyimo oowooyi gura ooroote. Ene ngu oowooy-
ingga ngu enengombo nangge murini ingoote.
13 Enengo nengguroni tewoku, ngu sidudarowobo
sonowooyingo. Oniro oowooyi ngu ngandiro, Anutro
Mandeni. Eyingo.
14 Sambo endeboro me oni ngudodo ene Hos saray-
imu sanganimo bibitero, ene Yisas keyoro oorowuyingo.
Ene towikumba tewonggoku, ngu sarayi gome oorengomu
nangge tero oorowuyingo.
15 Enengo manggowoomo duge kuningo oorengo
ngunonggo oorero, mera ngaro oni simoo bare eneno
nowoondoye hamoo ma teyingo ngu yureweroyimboro.
Anutdo eyingo. Enengo usudogoni Ayenmbo teyingo,
ngundo ene oni simoo bare gome soboyerowa, ero eyingo.
Ene Wayin sonoyi winggoweroyi digi kumbeyigano, nguno

Wayin winggowo. Ngu Wayin sonoyi urungga ngu, Anut yanggangonidodoga nguro sanggirini urungga oorengo nguro gabogaboyi.

16 Enengo oowooyi ngu nengguronimo, ko keyi begowoomo nguya nakangoyingomu, ngu ngandiro:

Mera Ngano Oo Bidodo Sobowooyingo Koreteyingo Nguro Tabangoye Urungga Oorengo. Ene Sobosobo Oni Bidodoboro Simbuye Urungga, ngundiro nakangoyingo.

17-18 Ngundiro tetoni, no sambono Engel oni gura kenootoowe, ogisano dikaro, meno manggaru tero, nu samboriri ururumero bawootenggoku, nguno eyingo. Ye ombuya Anutdo oo simbo kawokuno, ngano yowuruwooyi. Ye ombuya, nguno ye ngu mera ngaro oo sobosobo oni tabango, ko me oniro tabango, ko oni yanggangoyedodo, Hos, ko oni Hos sanganimo bibiteyingo, ko oni simoo bare oorootenggoku, ko kingo kirikiri oni, ko oni oowooyedodomu, ko oni oowooyedodomu kini ngu bidodoboro songgiwiye neyi, eyingo.

19 Ngu naruno nguno, no Nusako Koki ko mera ngaro sobosobo oni koreteyingo ngudodo, ko enengo me onidodo nguya yeyootoowe yowuruwooyingo. Ene yowuruwooro, ngundo oningga Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingongga nguya, ko enengo me oni ngudodo ebe urewero teyingo.

20 Ene ngundiro tetoyi ngu, asa, oningga Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo Nusako Kokingga ko Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godange, ngu yoyoro, mereno de nombo ko digi kooronggguyi, oowooyi Salpa, nguya yowuruwooro, sugi sugi derorooteku, nguno oorongooyeroyingo. Ene ngundiro tetoyi, ndadiro nguro, ngu Setanro Ingondudu Eyingo Oni Godangengga, ngundo Nusako Koki doongeyimo, oo amana onindo ma teweroyimu ngu tetoyi, nguro oni simoo bare bidodo oo ngu kenoro nguno mayero, yowuruwooro, Nusako Koki nguro gabogaboyimo yambo mande teyingo.

21 Ngu oningga Hos sarayingga ngu sanganimo bibiteyingongga, ngundo duge manggowoomo oorootekungga, ngundo Nusako Koki Urunggaku nguro me oni bidodo dugebo yureni kumooyingo. Kumootoyi, arisa, nu bidodo omburo, enengo songgiwiye bidodo nemukoro kawuye ndinditeyingo.

20

Dagoma 1,000 Setan Biyomimo Oruwa

1 Ebe kinitetoni, ngu naruno, no Yon sambono Engel oni
gura no kenootoowe, ene sambo ende yokoro ombuyingo.
Enengo kandeyimo ngu mere urungga gumi kiningga ngu
goosooweroyi ki, uto urungga nguya oowooyi Sen, ngu
dowooyingo.
2 Ngu Oriwa Urungga ngu dowooro, uto yanggango Sen,
ngundo dowooro gosiyoro, mere gumi kini urunggano
oorongooyingo. Nguno ngu, ene dagoma 1,000 oruwa. Ngu
Oriwa Urungga ngu oowooyi gura ngandiro: Sire Kurim-
ingga ngu, Oombooro Biyomi, ko Setan. Eyingo.
3 Sambono Engel oningga, ngundo Oriwa Urungga ngu
dowooro, mere gumi kininggano nguno oorongooro, mere
manggowo witu oo ngu gome ukingoro, goodooro gosiy-
oyingo. Ngundiro teyingo, nguro ene mete oni mera
bidodomo, ngu dagoma 1,000 nguno ko ma ganaganayero-
roruwa. Dagoma 1,000 ngu kinitetoni ngu, kootuyisina,
ene mere goosootoyi, naru bodagano nangge, Setan ngundo
mete oorero, oororo omburo tewa.
4 Ngu naruno, no ngu oni gidarega Anutdo oni
wirikoyeroweroyi ko ngu kuri rogo tewoku, ngu onikundo
yaba bingaminidodo ngu sanganimo bibitetoyi kenoyingo.
Ngu bibitero, ngunonggo ngu oni oo tewonggoku,
ngu wirikoyerowero bibiteyingo. Ngundiro tero, oni
uru oorengo gaboye kenootoowe, ngu ene Yisasno
nowoondoyemo hamoo teyingo nguro, enengo oowooyi
oni gidaregano yootunootoyi, ngunonggo ene nguya Anutro
mandeni yanggango dowooyingo. Dowootoyi, nguro ngu,
mundi onindo bungeye toongootoyi kumooyingo. Ngu
Kristen oni ngu, ene Nusako Kokino ko nguro gabogaboyimo
nguya ma yambo mande teyingo, ko nguro sunggini ngu
kembayemo ko kandeyemo nguya ma yoyingo. Ngu oni
ngu, ene ko keta ootoogero, ene Krayisya gobooro dagoma
1,000 oororo, ngu oni ngu soboyeroro oruwanggo.
5 Ngu Kristen oni ngu, ene wata koreteyingo ngundo
merenonggo ko keta ootoogeyingo. (Kristen Oni ku-
mooyingo gidarega ngu dagoma 1,000 nguno ma ootooge-
wanggo.)
6 Oni ene merenonggo tambu koretero ootoogetenggoku
ngu, ene komo oni oni tero, kundingiyi oruwanggo. Ngu
oni ngu, ene Anutno wooro yeyingo oni kundingiyi tero, ene
Krayisya dagoma 1,000 oni simoo bare merangga nga ngu
sobowooro oruwanggo. Ngundiro onikundo ene Setanro
ende biyomimo ngu ma oorowuwanggo. Kini, ene suwooyi
sano Anutya oruwanggo.

Anutdo Setan Yomburiyoyingo

7 Dagoma 1,000 ngu kinitetoni ngu, Anutdo mere gumi
kini urunggaku ngu manggowo goosootoni, Setan ya biyomi
yokoro toongeyingo.
8 Yo, Setan ngu mere yokoro, oorero, oni simoo bare
mera bidodomo, ganaganayeroweroyimboro ko tewa. Ene
ngundiro tero, yade yade oororo, Gok ko Megok ngu sowe
erayaga Krayisro mundi oorootenggoku, ene yowuruye-
rootoni, me oni urungga oorengo yeri tunootewa. Ngu me
oni yowuruyerootoni, ngu wendeyi sono dabemimo digi
keredi ngundiro tewa.
9 Setando mera bidodomo, me oni yowuruyeroro, yade
yade oororo, Anutro simoo bare oorootenggoku musiyo
pawangoro, ngunonggo Anutdo ende urungga (Yerusalem)
nguro gome ingooteku, ngu pawangowanggo. Ngundiro
tewanggoku ngu, ene Anutdo sambononggo de sorudodo
yokootoni, omburo, ngundo ngu, Setanro me oni ngu yood-
emukowa.
10 Ngundiro tetoni ngu, Anutdo godange oni Setanngga,
ngu dowooro, mere gumi kiningga digi kooronggguyimu dero
oorooteku, nguno oorongooyingo. Oorongootoni, Setando
uro, nguno ene Nusako Koki ko enengo ingondudu eyingo
godange oni nguya kabusayi tero, sugi sugi ogingo urungga
oorengo koorowooro oruwanggo.

Wirikoyeroyingo Naru Urungga Tunootete

11 Ngundiro tetoni nguno, no yaba sarayi urungga
bingaminidodo ngu kenootoowe, oni gura ngu sanganimo
ngu bibiteyingo. Bibitetoni, ngu naruno, mera ko sambo
nguya satori, musiyarimo kiniteyingo.
12 Ngundiro tetoni, no kenootoowe, oni kuri kumooyin-
gomu ngu oowooyedodomu, ko oowooye kinimu nguya, ene-
dodo ngu yabaga bingaminidodo ngu tanggeyimo dikayingo.
Ngundiro dikatoyi, oni yaba bingaminidodo bibiteyin-
gongga, ngundo buk gidarega dowooro wesiyoro, ko buk
gura nguya wesiyoyingo. Ngu bukga ngu Yisasdodo oni keta
oruweroyi nguro buk. Ngu buk guraga nguno oni simoo
bare mera ngano oo muri tewonggoku, nguno ooroote. Oo
ngu buk nguno oorootenggoku, ngu Anutdo ngu oni bidodo
kumooyingomu ngu wirikoyingo.
13 Ngu naruno, wendeyi koongeyingo bidodomo, oni
kumooyingo ngu ooretoyi; ko oni mereno mereyeroyingo
ngu ooretoyi; ko oni kumooro Setanro ende biyomimo oo-
rootenggoku, ngu nguya Anutno mayero yowuruwooyingo.
Yowuruwootoyi, Anutdo enengo koye tewonggoku, enen-
gomo enengomo wirikoyeroyingo.

14 Oni Yisasno nowoondoyemo hamoo ma tetoni, ku-
mooro musiyo songo songomo, ko Setanro ende biyomimo
nguya oruwonggoku, ngu bidodo Anutdo yowuruyeroro,
wirikoyeroro, ko oorongooyerootoni, mere de nombododo
urunggano, nguno uro yoodetoni, suwooyi sano ogingo
ingoro oruwanggo. Nguno oodoyi, Anutdo eyingo. Ataga
kumooweroyi murininggа ngu kinitete, ero eyingo.
15 Ene wirikoyeroyingo oningga, ngundo oowooye Yisas-
dodo oni keta oruweroyi bukga nguno oowooye kini ngu,
arisa, ngu oni ngu, Anutdo ngu yoyoro oorongooyerootoni,
de nombododo ngu ma kumooweroyi mere urungga oo-
rooteku nguno uyingo.

21

Sambo Ko Mera Keta

1 Arisa, ngu naruno, no Yon sambo mera keta kenoyingo.
Sambo koretero, ko mera koretero, ko wendeyi nguya ene
kiniteyingo.
2 Ngundiro kinitetoyi ngu, no ende kundingiyi ngu
Yerusalem keta kenootoowe, ene sambononggo Anutdo
soweyootoni ombuyingo. Anutdo ende ketangga ngu kuri
gome metemimu yero yomosiyoyingomu, ngu bare kameyi
yowero naruwo, nguno enengo oo kuri gome metemimu
nangge, ngu yomosiyoyingo ngundiro.
3-4 Ngu naruno, no manggowo ngguyi Anutro yaba
bingaminidodo ngu tanggeyisina, ngunonggo manggaru
tero etoni ingoyingo. Ataga Anutdo oniya oorootenggo. Ene
oniya oruwanggoku, nguno ngu, enengo oni simoo bare
oruwanggo. Anutdo enesu nangge oni simoo bareno nguno
ootooro, ene oniro Anut oruwa. Ngu naruno, Anutdo oniro
kowuriye ngu bidodo andangeyunootoni, nguro ene naru
gurano, ngu ma sendowanggo. Kumooweroyi muringga
nguya kini; kowuri bidodo ko sendo moguru teweroyi
muringga ngu, ko ogingo ingoweroyi muringga ngu, oo
ngu bidodo nguya kinitemukowa. Mera ngaro muringgano
tewanggoku, ngu bidodo kinitemukowa, eyingo.
5 Ngu naruno ngu, onindo Gol yaba bingaminidodo ngu
sanganimo bibiteyingongga ngundo eyingo. Ingo! Ataga oo
ngu bidodo keta tunootete, eyingo. Ene mande gura nguya
eyingo. Ge nga mandega nga nakango. Ndadiro nguro, nga
mandega nga ngu nenengo oorengo, nguro oni ene nguro
nowoondoyemo hamoo tewanggo, eyingo.
6 Asa, ene mande gura eyingo. Noro kone temukooteno.
Nondo ngu oo ngu bidodoboro koretero oorengo oorooteno.
Nondo nguya, ngu oo ngu bidodoboro wengani oorooteno.

Oni ene sonoro kumoowaku ngu, nondo sono keta oo-
rooteku, sono omungo ngu sono kingo duwoo ene inootoowe
newa.
7 Oni ene newendemo hamoo tetekungga ngu yanggango
dowooro, yade oororo kumoowaku ngu, asa, ene komo
Setanro towootowooni ngu dagate. Oni ngundiro tetekungga
ngu, nondo enengo Anut oodoowe, ene noro nangone
oruwa.
8 Ene oni noro kone metemi teweroyi ngu sosorero
yokowanggoku; oni ene Yisasro nowoondoyemo hamoo ma
tewanggoku; ko oni ene dobooyi ureni kumootenggoku,
ene sebobarese muri biyomi ngu tetenggoku; oni ene idi
gosonggi muri biyomingga ngu tetenggoku; oni ene oom-
booro godange biyomi nguno yambo mande tero nguno
yemboongetenggoku ngu; ko oni bidodo godange mande
etenggoku; ngundiro oni ngu bidodo, ene de nombododo
mere urungga digi Salpa dero gidorero oorooteku, nguno
uro oruwanggo. Ngu musiyongga ngu biyomi oorengo,
nguno ene uro, sugi sugi oruwanggoku, ngu kumooweroyi
kootunggaku ngundiro, eyingo.

Yerusalem Ende Keta

9 Ngu naruno, sambono Engel gura nono ombuyingo.
Ngu Engelngga ngu Engel kandegura gidemboro erayaga
nguromu gura, ene kandeyimo koondo kandegura gidem-
boro eraya, Anutdo oni yomburiyoweroyi oo biyomi ngu
koondomo yetoni angeyingo. Nguromu Engel gura, ngundo
omburo nono eyingo. Ge ombutooga, nondo Sipsip Nangoni
nguro bareyi keta ngu etunggerowano, eyingo.
10 Ngundiro etoni, Anutro Yukani, ngundo yanggango
nunootoni, Engel ngundo noyoro puri ndandayingo oorengo
sanganimo nguno ooreyingo. Ngu musiyongga nguno, ene
Yerusalem ende keta etunerootoni, kenootoowe, ngu endega
ngu sambononggo Anutdo soweyootoni ombuyingo.
11 Ngu ende ketangga nguro soruni ngu Anutro duridarini.
Ngu endega nguro soruni ngu, ene digi oowooyi Yaspa,
nguro urini urungga oorero nguro wadorini himi oo kom-
boni ngundiro.
12 Ngu ende keta urungga nguro oonggoo pawani ngu,
awuno samboriri oorengo teyingo. Ngu endega nguro
yamukoni kande eraya kegidemboro eraya oodoni, nguno
sambono Engel oni kande eraya kegidemboro eraya yamuko
sobowooro dikayingo. Ngu yamuko ngu, Iserel oniro sowe
kande eraya kegidemboro erayaga, nguro oowooye nguno
nakangoyingo.
13 Ngu endega nguro ende mundumi namoraya oodoni,
nguno yamuko kabusa kabusa yeyingomu ooroote.

14 Ngu endega nguro digi nonggini kande eraya kegidem-
boro eraya ende yanggango inootenggoku, nguro digiyi ngu
Sipsip Nangoningga nguro soweyeroyingo Aposel oni kande
eraya kegidemboro erayaga, nguro oowooye nakangoyingo.

15 Ngu sambono Engel ngundo oni Gol usudogoyiga
dowooro, nguro endega, nguro yamuko, oonggooyi nguya
rogowooweroyimboro.
16 Ngu sambono Engel onindo ene usudogo ende ro-
gowooweroyimboro ngu dowooro, ngundo ngu endega ngu
rogowooyingo. Ngu endega nguro wanggangoni ko dabemi
dabemi ngu, ko oonggoo pawani duburi ooreyingo nguya
rogowooyingo, ngu guranangge ereremo oorengo teyingo.
Ene 2,400 Kilomita ngundiro.
17 Ene oonggoo pawani nguya rogowootoni, ngu oonggoo
pawa nenengo ngu 60 Mita ngundiro rogowooyingo. Nguro
rogoga ngu onindo oo rogowootenggoku ngundiro, ngundo
rogowooyingo.
18 Ngu endega nguro pawani ngu, Anutdo digi oowooyi
Yaspa digiga ngu tero, ko endega ngu Gol ngu Galas wadori
ngundiro yeyingo. Ngu oo komboni ngundiro wadorimundo
teyingo.
19-20 Ende nguro digi nongginiyi ngu Anutdo endega
nguro oonggoo pawayi yanggango teyinoro, digi nakanakan-
goyingo, ngundo nakangoyingo. Ngu digi ngu ngandiro;
digi koreteroga ngu Yaspa; digi erayayiga ngu Sapayira,
ngu uringgiyi; digi kabusayiga ngu Aget, ngu sarayi;
digi namorayayiga ngu Emeral; digi kandegurayiga ngu
Sadonikis, ngu dagoyi ko sarayi nguya yowuruwooyingo;
digi kandegura gidemboroyiga, ngu Koniliyon ngu digi
dagoyi; digi kandegura gidemboro erayayiga ngu Kiriso-
layit ngu kooronggu nangge, digi kandegura gidemboro
kabusayiga ngu Beril ngu titoyi; digi kandegura gidem-
boro namorayayiga ngu Topas, ngu kooronggu nangge; digi
kande erayayiga ngu Kirisopares, ngu titoyi koorongguyi
nguya yowuruwooyingo; digi kande eraya kegidemboro
gurananggega ngu Hayiyasin, ngu uringgi kumuyi gura; digi
kande eraya kegidemboro erayayiga ngu Ametis, ngu digi
dagoyi gura.
21 Endega nguro yamukoyi kande eraya kegidemboro
erayaga, ngu beye goyayi kande eraya kegidemboro erayaga
ngu sarayi oorengo urini urungga, ngundo teyingo. Ende
nguro yamuko guranangge nanggemo, Anutdo beye goyayi
urungga oorengo ngu guranangge ngundo nangge teyingo.
Ngu endega nguro ooreni ngu Gol oorengombo nangge
teyingo, ngu oo komboni ngundiro wadoriyi.

22 Ngu endemo, nguno yowuruwoo ya kundingiyi, Tembel,
ngu no ma kenoyingo. Anut Oo Bidodo Simburi Urungga
ko Sipsip Nangoni, ngundo nangge ende nguro Tembel
oorooteri.
23 Ngu endega nguno ngu, sa kombo nguro himi kini. Kini,
Anutro duridarini, ngundo nangge, ende ngu himi inootoni,
ko Sipsip Nangoni ngu ende nguro soru oorengo.
24 Kristen oni bidodo mera bidodomonggo ende nguno
mayewanggoku ngu, ene Anutro soru himimo endeyoro
oorootenggo. Mera ngaro Kristen oni sobosobo koreteyingo,
nguro oo sitowi gomegomemu, irosaraye oododo, enengo
oowooye bingamiye ngu bidodo yoro, Anutno kingo duwoo
inowanggo.
25 Ngu endega nguno ngu, ene suwoo kini. Nguro ngu, ene
sa nangge oodoni, ende nguro yamukoyi naru bidodomo ma
goodootenggo.
26 Mera bidodoboro merako ngano oruwonggoku, nguro
oo sitowi gomegomemu, digi beye nguya, ko bingamiye ngu
bidodo yoro, ngu kingo duwoo Anutno yewanggo.
27 Ngu endemo nguno oo biyomimu, ko muri biyomi
oyimododomu, ko godange mande eweroyi muri biyomi,
ngu hamoo oorengo oni ngundiro muri tetenggoku ngu, ene
ngu endegano nguno ma uwanggo. Oni oowooye Sipsip Nan-
gonimboro bukga nguno oowooye oorootenggoku, ngundo
nangge, ene mete ngu endemo nguno uwanggo.

22

Endega Nguno Sono Bingo Keta Oorooteku Ngu

1-2 Ngu naruno ngu, sambono Engel onindo ene no Yon
etunerootoni, sono bingo keta oorooteku, ngu sarayi
oorengo oo komboni ngundiro kenoyingo. Ngu sono
bingo gomegomemu nguro omungo, ngundo Anutro
yaba bingaminidodo ngunonggo, ko Sipsip Nangoni
nguya ngunonggo omburo, yade yade ombuyingo. Sono
bingo omburo, ngu endega nguro ooreni urunggaku
ngu, kewoorokuri yade oorowuyingo. Sono bingongga
ngu dabemi gide gide, de ngudodo keta oruweroyi
yunootenggoku, ngu dikatenggo. Ngu de ngu dagoma
gurananggemo engge tanggori ngu, tambu kande eraya
kegidemboro eraya enggeyingo. Yo, hamoo oorengo, kombo
gurananggе gurananggemo, de tanggori gomegomemu
enggetenggo. De uyi ene nguya gome neweroyi oodoni,
ngunonggo oo kowuri, ko sayi mambu ngu bidodo oni
merako ngano oruwonggoku ingootoyi, ngu de uyi onindo
netoyi, oo ngu biyomi kinitemukowa.

3 Yo, hamoo oorengo, sambo ende ketanggano nguno oo
kumana biyomi gura ma ootooro, ngundo oni ma gosiye-
rootoni, Anut ko Sipsip Nangoni nguno nangge yambo
mande tero, eneno yemboongewanggo. Yo, Anutro yaba
bingamini ko Sipsip Nangoni nguya ngu endemo nguno
oodori, ngu musiyo nguno enengo ko oni, enengo koyari
tewanggo.
4 Ngu endega gomemu nguno Kristen oni bidodo Anutro
omukumundoongo kenoro, kembayemo enengo oowooyi
nguno oruwa.
5 Ngu endega nguno suwoo ko ma tewa. Nguno ngu, soru
Lam nguro himi ko soru himi nguya kini. Ndadiro nguro,
Anut Oo Bidodo Simburiga ngu enengombo himi yunootoni,
nguno Anutro ko oni suwooyi sano Anutya sobosobo ta-
bango tero oruwanggo.

Yisas Ngu Naru Bodagano Ngu Ko Ombuwa

6 Ngu naruno, sambono Engel omburo, nono eyingo. Nga
mandega nga, ngu hamoo oorengo. Ngundo ngu, ene oni
bidodo nowoondoyemo hamoo tewanggo. Anut Oo Bidodo
Simburi, ngundo enengo Yukani, ngundo enengo ingondudu
eyingo oni ngu ingondudu yunootoni, ene ngunonggo
enengo mande wesiyoro etenggo. Anutdo enengo Engel
soweyootoni, omburo, ngundo enengo ko oni, ngundo naru
bodagano oo bidodo tunooteweroyi, ngu etuyeroyingo. Ero
eyingo.

7 Yisasdo eyingo. Ye gome ingoyi! No yeno naru bodagano
ko ombuwano. Oni gidarega ene Anutro mandenimo oo
tunooteweroyi nga bukgano oorooteku, ngu ingoro key-
ootenggoku ngu, ene mete oni oni tewanggo, ero eyingo.

8 No, Yon, oo ngu ingoro kenoyingo. Yo, nondo mandega
nga ingoro, ko oo gabogaboyi kenowonoku ngu, no Engel-
ngga oo ngu etunerowoku nguro keyimo bagootero, yambo
mande tewero ingoyingo.
9 Ene Engel onindo nono eyingo. Ge nono yambo mande
ma tewero! No geya, ko gengo Kristen dobookurige, ko Anu-
tro ingondudu eyingo oni nguya, ko oni nga bukno mande
oorooteku, nga keyootenggoku nguya konani gobooro teteto.
Ngundiro nguro, ge ngu komo Anutno yambo mande te! Ero
eyingo.

10 Ngundiro ero, ene ko nono eyingo. Nga Anutro mandega
oorooteku nga ngu, kootuyisina oo tunooteweroyi nguro
naruni namoko tete. Ngundiro nguro, nga bukga ngano
mande oorooteku, ngu ma gosiyoro ukingowero.

11 Nguro ngu, nowoondoye yowoorengoweroyi naruwo
piru kini. Nguro ngu, oni ene muri biyomi tero sebo-
barese muri biyomi tetenggoku, ngu soweyoro, ngundiro
nangge teroruwanggo. Ngundiro nangge, oni ene muri
gome nenengo ngu nangge tero, kundingiyi muringga
nguno oorootenggoku ngu, ene komo ngundiro nangge
teroruwanggo, ero eyingo.
12 Yisasdo eyingo. Ye gome ingoyi! No naru bodagano
ko ombuwanoku, nguno oni bidodoboro uriye yoro omburo
yunowano. Nondo uri gumi yunowero ngu, oni bidodo
enengo muriye oo tewonggoku, ngu songo songomo wen-
dangero, ngundiro oorengo gumi yunowano.
13 No kurimi oo bidodo yemukoro, nguno oruwonoku,
omburo, oo bidodo kinitetoni, ngu naruno, nguya nondo
nangge oruwano. No damoni yero oruwonoku, ngunonggo
omburo oo bidodo kini teweroyi naruno, nguno nguya
oruwano.
14 Oni nono nowoondoyemo hamoo tero oorootenggoku,
ene mete ende ketanggano nguno uro, ene de tanggori
gomemu keta oorooteku yunoweroyimboro, mete nero,
nguro ene oni oni tewanggo.
15 Oni ene idigosonggi tetenggoku; sebobarese buribari
tetenggoku; oni ene oni yureni kumootenggoku; oni ene
oombooro godange nguno yambo mande tetenggoku; ko
oni bidodo ene godange mande eweroyi nguro ingoro key-
ootenggoku; ngu oni ngu bidodo enengo endeyoyingo ngu
sebo endeyootenggoku ngundiro. Ngundiro oni ngundo
Anutro ende ketangga nguno ma uro, ene endesina nangge
oruwanggo.
16 No Yisas, noro sambono Engel oni, ye Kristen yowuruno
nga mandega nga soweyo yunooteno. No ngu, Dewitro
soweni oorengo. No ngu suwoononggo sengewero tetoni
tootungga dedeku ngu oorengo, ero eyingo.
17 Anutdo ko Sipsip Nangoni bareyi, ngundo Yisasno
ngandiro eyingo. Ge ombu! Etori, ngu oni mande ingowang-
goku, ngundo nguya ewanggo. Ge komo ombu! Eyingo.
Oni ene sonoro ingooteku ngu, ene komo ombuya, ngu oni
newero ngu, ene komo ngu sonongga keta oruweroyiga yoya
neni. Nga sonongga nga ngu, Anutdo kingo duwoo yunoote.
18 No Yondo, mande yanggango oorengo yeno eteno. Ye
komo ingonda teya! Nga bukno mande oo tunooteweroyi oo-
rooteku nga soweyowanggoku ngu, arisa, oo biyomi oorengo
nga bukga ngano ero nakangootoni oorooteku, ngu bidodo
Anutdo ngu oningga ngu bungomo wata yewa.
19 Nguro ngu, oni gurado nga bukgano Anutro mande
nakangoyingo, ngu gumingga onindo andangero yokoro

ngu, asa, Anutdo ene nguya andangetoni ngu, ene ngu ende kundingiyingga nguno ma uro, de tanggori suwooyi sano keta oruweroyiga ngu ma newa. Ngu ende ketangga, ko de suwooyi sano keta oruweroyiga, nguro gabogaboyi nga bukga ngano ngundiro nakangoro eyingo.

20 Oni (Yisas) nga mandega nga yeno oo bidodoboro etekungga, ngundo ataga ete. Hamoo oorengo, no sorumi-monggo eteno. No ngu komo naru bodagano ko ombuwano! Etoni ngu, noorendo mande gumi eyingo. Hamoo oorengo! Noorengo Oo Bidodo Simburi Simbunani, Yisas ge hamoo ombu! Eyingo.

21 Yondo ene Anut sumoo inoro yemboongeyingo. Yisas Oo Bidodo Simburi Simbunani, gedo gengo sumangengge ngu soweyerootooga, ene gengo oni simoo bare bidodoboya gobooro oriyi. Ngu hamoo oorengo, ero yemboongeyingo.